361 ~~321~~

Typis Fr. Frommann.

L. ANNAEI SENECAE

O P E R A.

AD LIBROS MANUSCRIPTOS ET IMPRESSOS RECENSUIT
COMMENTARIOS CRITICOS SUBIECIT DISPUTATIONES
ET INDICEM ADDIDIT

CAROLUS RUDOLPHUS FICKERT.

VOLUMEN PRIMUM
CONTINET EPISTULAS MORALES.

LIPSIAE
SUMPTIBUS LIBRARIAE WEIDMANNIANAE.
MDCCCXLII.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

EPISTULARUM MORALIUM

LIBRI XX.

AD LIBROS MANUSCRIPTOS ET IMPRESSOS RECENSUIT
COMMENTARIOS CRITICOS SUBIECIT

CAROLUS RUDOLPHUS FICKERT.

LIPSIAE
SUMPTIBUS LIBRARIAE WEIDMANNIANAE.
MDCCCXLII.

FREDERICO HAASE

ERNESTO GRUBITZ

AMICIS CARISSIMIS

DEDICAVIT

CAROLUS RUDOLPHUS FICKERT.

PRAEFATIO.

Iam in publicum emitto primum volumen editionis Senecae ante triennium fere promissae: quam quomodo comparatam voluerim, cum pluribus describitur in Prolegomenis meis (Lipsiae 1839), tum paucis hic adumbrare libet. Cum enim vidissem in tanta librorum mstorum copia Senecae opera parum adhuc emendata ferri virosque maiorum aetate doctos (quorum gloriam ego profecto non sum qui detractem) satius saepe duxisse sua Senecae commenta ingerere quam veras scripturas ex antiquis libris repetere: illius scripta ad codices tam impressos quam mstos ita recensere institui, ut antiquissimos et probatissimos quasi duces sequerer nec, nisi necessarium visum esset, ad deteriores deflecterem. hi omnino negligendi non erant: nam aliquando genuinam scripturam referunt, sive quodam casu servatam, sive felici divinatione restitutam. Raro ad aliorum coniecturas confugi, rarius etiam meas recepi. Itaque factum est, ut saepe scripturam elegantiorem, quam vocant, repudiarem non immemor omnium nationum scriptores vel elegantissimos aliquando minus eleganter scripsisse, sive casu peccaverunt, sive consulto. Idem in Senecam cadere praeter totam eius orationem probant ii loci, in quibus spernere se elegantiam et nitorem ipse profitetur (cf. Ep. 75, 1. 115, 1. al.). Scripturas

librorum partim ab aliis partim a me ipso excerptas subieci additis etiam virorum doctorum coniecturis, ut probaretur contextus, aut amplius posset emendari. Hos commentarios quam copiosissimos feci, tales tantum ad rem criticam utiles esse ratus: ideoque singulos libros, quos ipse excussi, accurate notavi. de ceteris plura dare quam acceperam non potui et invitus saepe scripsi *plerique* ϱϱ (codd. Romani), *antiquiores* ϱϱ, alia, quemadmodum Sanctolonius annotaverat. Cum libros a me ipso perlectos non nominatim commemoravi, puta eos consentire cum scriptura a me recepta: de reliquis nihil affirmo. Proposui igitur non ea tantum, quae in meum usum sunt collata, sed alia quoque a Pinciano, Grutero, Opsopoeo, aliis olim observata. quibus congestis ne nimis cresceret opus (quatuor enim voluminibus ex pacto est absolvendum), notis usus sum et signis commodis, ut opinor: ipse vero pauca tantum disserui, cum praesertim in indice atque in disputationibus de Senecae philosophandi et scribendi ratione eadem tractandi foret locus. Neque vereor, ne crimini hoc mihi vertant viri docti, quod calamo temperavi, si meminerint non tironibus me laborasse, sed ipsis qui ea, quae proferre supersedi, bene atque melius etiam callerent. Certe facili opera multa potui laudare de rebus grammaticis, philosophicis, aliis, quae omnibus eruditis prompta sunt: faciliore etiam ex Senecae libris congerere similes locos, cum praeter ea, quae ipse per tot annos collegi, in libris meis sit ingens Grauwii index mstus. Quantum ad artem criticam bene exercendam conferat errorum, qui a librariis solent committi, diligens observatio, satis constat: idcirco eorum quoque indicem adiecturus interim, ubi commodum esse videbatur, praeter ceteros laudavi Drakenborchii commentarios Livianos. Diversum verborum ordinem iis tantum locis notavi, qui alias quoque erant corrupti: quem si ubique voluissem referre, unum alterumve volumen erat adiiciendum. Hoc tamen affirmo me

optimos libros esse imitatum inter se plerumque consentientes. Eosdem sum secutus in scribendis vocibus, ita tamen, ut rationem haberem inscriptionum illius aetatis, nec non consulerem grammaticos veteres. Horum tamen auctoritati cave ne nimium tribuas, ut qui saepe inter se atque a membranis lapidibusque dissentiant: immo quae illi damnant, simul docent usitata fuisse. Nec scriptorem veterem edituro id spectandum est, quomodo ex sua quodque origine sit vocabulum scribendum, sed quae fuerit scriptoris consuetudo. Hac de re copiosius sum acturus singulari disputatione volumini quarto inserenda: eandem enim operam omnibus scriptoribus antiquis navandam esse puto, quam nuper in Virgilio egregie posuit G. P. E. Wagner v. cl. (P. Virgil. Maro. vol. V. Lips. 1841). In distinguendis sententiis verbisque id curavi, ne maiore signorum numero dilaceraretur potius oratio quam interpungeretur: si tamen non ubique constantem sibi deprehenderis rationem meam, in huius rei difficultate caussam esse positam arbitraberis. Quod ab *) *Epistulis Moralibus* initium feci contra vulgatam consuetudinem, gravissimae sunt suavissimaeque et iam olim ante reliqua Senecae opera formis exscriptae: atque suppetebant etiam praeter contextum a Schweighaeusero multis locis correctum auxilia plura et praestantiora quam in ceteris scriptis. Schweighaeuserum igitur secutus ab initio libri ea tantum indicavi, quibus haec editio ab illa discrepat: mox tamen commodius hoc esse arbitratus eam ubique laudavi. Tanta autem sunt Schweighaeuseri in Senecam merita, tanta mea in virum egregium pietas, ut non minore

*) Hunc titulum iam Schweigh. restituit, praeterquam quod scripsit *Epistolae* contra vetustissimos libros Argentor., Bamberg., Pariss.: legitur enim apud Gellium N. A. XII, 2. et in codd. Argent., Bamberg., Rehdig. r, Erlang., nec multum differunt Par. 8658. et Norimb., quorum hic vocat *epistolas litterarum moralium*, ille *Litteras Morales*. Alius Paris. (St. Germ. 1429.) dicit *Librum Moralium*.

gaudio perfunderer, quotiescunque eius scripturam firmare potui meorum librorum auctoritate, quam cum meliorem hi obtulerunt: quod quidem non raro factum esse intelliges. Eadem erga Schweighaeuserum pietas prohibuit, quo minus in dubiis locis ab eo discederem et darem aeque probabilia nec tamen certiora. Singulis epistolis cum Schweighaeusero praescripsi *Seneca Lucilio suo salutem*, subieci *Vale:* hoc enim in libris mstis omnibus (excipe unum T) et in impressis ante Muretum legitur, illud habent antiquissimi B Pp Sa, ad quos aliquando accedunt G et Erl. In iisdem libris antiquissimis epistolae numeris non signantur: quamobrem rectius scribebatur [*Epistula I.*]. Denique *Epistulas* in*) libros distribuere sum conatus: attamen cum vetustissimi codd. Pp, quibus maximam fidem habeo, post librum VIII. me deficerent nec ante XIV. succurrerent B Sa, malui rem imperfectam relinquere quam temere aliquid moliri. Recentiores enim, cum alioquin discreparent ab antiquis, in subsidium advocandi non videbantur. Illam autem librorum distinctionem ab ipso Seneca esse factam cum verisimile est ex consuetudine Romanorum (Ciceronis, Plinii, Symmachi), tum docet Gellius, qui (N. A. XII, 2.) laudat *librum vicesimum secundum Epistolarum Moralium*, et probant msti, quorum alii omnes epistolas in libros digerunt, alii paucos tantum libros denotant: quamvis non desint codices, in quibus nulla librorum distinctio reperiatur. Si numerum librorum quaeris, XX sunt superstites, quod apparet ex B Sa R: **) plures olim fuisse docet locus Gellii modo laudatus. nam quae ille ex libro vice-

*) De hac re doctissime disputavit Ludovicus de Ian in Symbolis p. 8 sqq. cf. Diar. Litt. Hal. a. 1840. n. 159. p. 53 sq. Primus librorum divisionem sustulit Muretus, qui eam *antiqui nullius codicis auctoritate ac testimonio niti* male contendit in Scholiis ad Sen. Epp. in.

**) Quae nunc feruntur epistolae, in tria volumina antiquitus solebant distribui, ut primum contineret Ep. 1—52., secundum Ep. 53—88., ter-

simo secundo profert, nunc apud Senecam non leguntur. Ille autem Gellii locus adduxit quosdam librarios, ut ex XX libris facerent XXII: alii, quo pleniora viderentur exemplaria, exhibuerunt etiam XXV. Quod in quibusdam codd. (Aw TSbc Parr. 8539. 8615. Sorbb. 1586. 354. St. Germ. 1429. 𝔐) libri omnino non significantur, duas causas subesse puto: librarii, cum in aliis exemplaribus aliam librorum distinctionem invenissent, tutius duxerunt eam prorsus omittere quam falsam recipere. deinde librorum initia et fines rubro notabantur post absolutam contextus scriptionem nec ab iisdem semper, a quibus ille erat exaratus, quod demonstrant litterarum ductus. Apparet autem id facile aut omnino potuisse omitti aut certe in iis locis, ubi minus spatii esset relictum. Idem valet de*) salutationis formula. Subiungo tabulam, in qua conspiciuntur librorum initia notatis iis epistolis, a quibus incipiunt. Codicum mstorum impressorumque eadem sunt signa, quibus alibi utor, praeter V et *v*, quorum hoc significat cod. Vindobon. CCI. (secundum Endlicheri rationem), illud cod. Vindobon. CC., cum quo consentire dicitur eiusdem bibliothecae cod. CCII. sR indicat summaria codici R adiecta: ea laudavi tantum, ubi cum ipso codice discordant, in quo libri noni finis decimique initium non cernuntur. utrumque supplendum esse ante Ep. 71. colligo inde, quod ea una omnium caret argumento, quod dicunt. Uncos circumdedi, si in quo codice initium libri non significatur, sed divinatur tantum.

---

tium Ep. 89 — 124. (primum et secundum saepe sunt coniuncta): hinc recte colligitur quartum volumen integrum deperisse.

*) Exturbata est ea etiam a summariis, quae multi codd. (non antiquissimi) singulis epistolis praefigunt.

Initium libri II.	Initium libri III.	Initium libri IV.
Rvℜ (𝔅) 𝔊1. — 𝔊 𝔍u = Ep. 13. r P2. = Ep. 14. GaRV Herb. P3. 4. Col. = Ep. 12. Erl. = Ep. 9.	p R e Erl. = Ep. 22. r = Ep. 23. GV (Herb.) P1. 3. 4. Col. ℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 20. v = Ep. 21.	pe Erl. v = Ep. 30. R = Ep. 31. r P2. = Ep. 33. G Herb. P 1. 3. 4. Col. ℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 29. V = Ep. 28.
Initium libri V.	**Initium libri VI.**	**Initium libri VII.**
(P) p Erl. = Ep. 42. R = Ep. 46. r = Ep. 44. GV Herb. ℜ — 𝔅 (𝔊 1. 2.) 𝔊 𝔍u = Ep. 36. v = Ep. 37.	P(p) R = Ep. 53. r = Ep. 55. GV Herb. ℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 45. Erl. = Ep. 50. v = Ep. 46.	(P) p = Ep. 63. R = Ep. 59. r = Ep. 60. GV ℜ — 𝔊𝔍u = Ep. 51. Herb. = Ep. 52. Erl. = Ep. 58. v = Ep. 53.
Initium libri VIII.	**Initium libri IX.**	**Initium libri X.**
p = Ep. 70. R = Ep. 66. r = Ep. 67. GV Herb. ℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 58. Erl. = Ep. 63. v = Ep. 59.	Rv = Ep. 69. r = Ep. 72. GV Herb. ℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 66. Erl. = Ep. 70.	(R) = Ep. 71. sR = Ep. 72. r = Ep. 77. GV Herb. ℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 70. Erl. = Ep. 75. v = Ep. 73.
Initium libri XI.	**Initium libri XII.**	**Initium libri XIII.**
R ℜ 𝔊1. — 𝔊 𝔍u = Ep. 77. r = Ep. 82. GV Herb. 𝔅 = Ep. 73. v = Ep. 79.	R ℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 83. r = Ep. 86. GV Herb. = Ep. 77. v = Ep. 85.	Rℜ — 𝔊 𝔍u = Ep. 86. G Herb. = Ep. 80. V = Ep. 81. v = Ep. 88.

Initium libri XIV.	Initium libri XV.	Initium libri XVI.
BSa R ℜ — 𝔊 ℨu = Ep. 89. sR = Ep. 90. G Herb. = Ep. 83. V = Ep. 84. υ = Ep. 91.	B Sa R = Ep. 93. G Herb. = Ep. 86. ℜ — 𝔊 ℨu = Ep. 95. V = Ep. 87. υ = Ep. 97.	B Sa R ℜ — 𝔊 ℨu = Ep. 96. G Herb. = Ep. 88. V = Ep. 90. υ = Ep. 99.
Initium libri XVII.	**Initium libri XVIII.**	**Initium libri XIX.**
B Sa R ℜ — 𝔊 ℨu = Ep. 101. G Herb. = Ep. 93. V = Ep. 94. υ = Ep. 103.	(B) Sa ℜ — 𝔊 ℨu = Ep. 104. R = Ep. 107. G Herb. = Ep. 96. V = Ep. 97. υ = Ep. 106.	B Sa = Ep. 110. R = Ep. 114. G Herb. = Ep. 101. V = Ep. 102. ℜ — 𝔊 ℨu = Ep. 108. υ = Ep. 109.
Initium libri XX.	**Initium libri XXI.**	**Initium libri XXII.**
B Sa = Ep. 118. R = Ep. 120. sR = Ep. 119. G Herb. = Ep. 107. V = Ep. 108. ℜ — 𝔗 = Ep. 108. 𝔅 — 𝔊 ℨu = Ep. 113. υ = Ep. 111.	G Herb. = Ep. 110. V = Ep. 111. ℜ — 𝔗 = Ep. 113. υ 𝔅 — 𝔊 ℨu = Ep. 115.	G Herb. = Ep. 118. V = Ep. 119. ℜ — 𝔗 = Ep. 115. 𝔅 — 𝔊 ℨu = Ep. 120. υ = Ep. 117.
Initium libri XXIII.	**Initium libri XXIV.**	**Initium libri XXV.**
ℜ — 𝔗 = Ep. 118. υ = Ep. 120.	ℜ — 𝔗 = Ep. 120. υ = Ep. 122.	ℜℜ = Epp. 122. υ = Ep. 124. (i. e. 123. nam Vυ Epistola 48 in duas divisa numerant Epll. 125).

Iam describendi sunt*) libri, quibus usus sum in Epistulis Moralibus.

A. CODICES MANUSCRIPTI.

I. Ab superioribus usurpati.

1. **Codices Erasmi.** (*L. Annaei Senecae Opera — per Des. Erasmum Rot. — Basileae* 1529. ib. 1537. ib. s. a. *Lugduni* 1555. al.)

Ad primam Senecae editionem (*Basil.* 1515.) Erasmus duo libros mstos adhibuit, alterum Gulielmi Archiepiscopi Cantuariensis, alterum Collegii Cantabrigiensis: *sed mutili fuerunt atque vulgatis etiam exemplaribus mendosiores.* Illa editio in marginibus tantum habet aliquot varias scripturas libris non significatis. In praefatione secundae editionis scribit se usum esse *optimorum codd. praesidio inter quos aliquot mirae vetustatis:* atque in appendice annotationum adiicit exemplar e Brabantia ad se allatum esse, cum epistolarum opus iam aliqua ex parte esset excusum, ex eo se restituisse, si qua prius fefellissent. Rarior tamen est tam in scholiis quam in appendice mstorum mentio: neque aliter eos laudat nisi *cod. vetustus, cod. vetustissimus, exemplar felicius, cod. quidam, alius codex* etc. praeter unum locum, ubi citat *exemplar Britannicum*, ut de illorum codicum virtutibus aut vitiis iudicium ferre non liceat.

2. **Codices Pinciani.** (*Fernandi Pinciani — Castigationes utilissimae Venetiis* 1536. *Opera L. Annaei Senecae — per Des. Erasmum Rot. — Basil.* s. a. et typ. n. *L. Annaei Senecae Phil. Scripta — Paris.* 1598. ib. 1602.)

In praefatione ad Ioannem Taveram Archiepiscopum Toletanum Pincianus ait se usum esse quindecim libris mstis et pluribus summa industria et labore hinc inde conquisitis, in ipsis autem Castigationibus nomina haec tantum profert: a) *exemplar Franciscanum* (*cod. coenobii d. Francisci Salmentic.*), quod ipse praedicat *antiquissimum et emendatissimum ac plane venerandae fidei.* Hic librorum Pinciani facile est optimus. b) *exemplar Facundi et Primitivi* (*ex. divorum Fac. et Primit. correctissimum*): bonus liber videtur fuisse, sed deterior illo. c) *exemplar divae Mariae* (*ex. divae Mariae Salment.*, *ex. bibliothecae d. Mariae Salm.*): rarius laudatur, quam ut possit diiudicari. d) *exemplar Pincianum* (nomen habet a *Pincia*, quae hodie dicitur *Valladolid:* alibi appellatur *ex. divi Pauli Pinciani* vel *d. Pauli*): admodum raro laudatur. e) *exemplar familiare* sive *domesticum* (*Gallicana manu scriptum, Gallicanum meum, Gallicana littera scriptum*, *ex. Gallicanae litterae*, *quo utor familiariter*): hic codex et proximus, qui saepius ceteris citantur, melioris notae non sunt. f) *exemplar scholasticum* (*ex. scholarum, ex. scholarum*

---

*) De libris tam impressis quam mstis copiosius disputavi in Prolegomenis cap. II. et III.

Salmenticensium. idem videtur esse, quod alibi dicitur *ex. academiae Salmentic.*, *ex. gymnasii Salment.*): plerumque concordat cum Sc et X. Multo saepius nomina librorum reticet atque *vetus lectio*, ait, aut *correctiora exemplaria*, *emendatiores codd.*, *castigatissimi codd.*, *sunt codices, qui*, aliter. Aliquando autem sua commenta sub veteris lectionis nomine Pincianum protulisse suspicor. Pinciani Castigationibus usi sunt Curio, Muretus, Gruterus, Lipsius, Gronovius, Ruhkopfius, Schweighaeuserus.

3. **Codices Modii.** (*Francisci Modii Brug. Novantiquae Lectiones — Francofurti* 1584. in Gruteri Lampad. tom. V.)

Modius per Posthium Archiatrum Wirzeburg. duos Epistolarum 88 priorum [ultra enim non laudantur] codices acceperat, alterum *Dominicanorum* (*Praedicatorum*) *Wirzeburgensium*, alterum *abbatis* (*abbatiae*) *St. Stephani Wirzeb.*, quorum neuter hodie exstat Herbipoli. Ex iis ille in singulos Epistolarum locos non raro bonam scripturam protulit, quae commendata per Gruterum a Lipsio, Gronovio, Schweighaeusero maiore ex parte recepta est. Loci Novantiquarum Lectionum, in quibus Senecae Epistolae emendantur, hi sunt: Ep. 2. 21. 36. 58. 70. 109. 116. 120. 123. 127. 130. 132. 133.

4. **Codices Mureti.** (*L. Annaeus Seneca a M. Antonio Mureto correctus et notis illustratus. Romae* 1585. Mureti scholia in Senecam saepe sunt excusa sicut in editionibus Commelinianis a. 1593. 1603. Paris. 1598. 1602. in Mureti Operibus ed. Ruhnk. tom. III. al.)

In Mureti scholiis laudantur *vetus liber meus*, *vetus liber*, *liber Siculus*, qui quanti sint aestimandi, ego quidem non dixerim, cum pauca tantum ex iis protulerit Muretus.

5. **Codices Opsopoei.** (*L. Annaei Senecae Phil. — Opera — Paris* 1587. *L. Annaei Senecae Scripta — Paris.* 1598. ib. 1602. al.)

Quatuor sunt: a) *Puteanus optimus* (nunc in bibliotheca Paris. numero 8539. signatus), b) *Puteanus alter* (uterque Claudii Puteani), c) *Nicotianus* (Io. Nicotii), d) *Ambianensis* (bibliothecae Ambianensis), quorum nullus ultra Ep. 88. continuatur. Omnes sunt inter libros meliores, sed ceteris praestantior *Nicotianus*, ad quem prope accedit *Puteanus optimus.* Scripturis horum librorum ab Opsopoeo iusto rarius laudatis bene usus est Schweighaeuserus.

6. **Codex Iureti.** (*L. Annaei Senecae Phil. Scripta — Parisiis* 1598. ib. 1602.)

Continet Ep. 1—52. 63—88., quod colligo ex scripturis commemoratis: hac Epistolarum 53—62. defectione et singulis scripturis simillimus est Argentoratensi b. Eas huius libri scripturas, quas in commentariis praetermisi, hic propono. Ep. 2, 3. *distr i n git*, supra lineam *distr a h it.* 7, 4. *Interfectores interfec t u r i s.* ib. 5. *excutere m o r e m suum.* ib. 7. *cum his c o n v e r sare.* ib. 8. *Sed ne soli mihi hodie p r o f e c e r i m.* ib. 9. *e t quid habes.* 8, 6. *hodierno legi* om. *die.* ibid. — *ut me* ante *interroges.* 9, 6. *si a d nihil aliud a d h o c ut*

exerceat. ib. 18.— *poetam* ante *comicum.* 11, 3. *subitus a f fundi-tur.* 12, 3. *Philosii villici filius.* ib. 10. + *in vita teneri potest invitus.* 13, 3. *subsiluisti.* ib. 4. *aut fingimus aut praeripimus.* ib. 9. *Inquiramus itaque in rem.* ib. 14. *Socratem confecit.* 14, 14. *Denique cônsilium.* ib. 15. — *stipe* ante *inplebo.* 15, 7. *mediatoris sui temperamentum.* 18, 5. *Grabatus ille vilis sit.* ib. 7. *ille magister voluptaris.* ib. 9. *animi fortitudo.* ibid. *sequi horum similitudinem.* ib. 11. *solida non recipiunt.* 19, 3. *penitus recondaris.* 20, 4. *sapientiae veteris.* ib. 10. *nisi apparuerit aliquem.* ibid. *tamquam meliora, sed praeparari tamquam facilia* om. *ad.* 21, 3. *Idiomeneo* „et ita semper nominat.“ ib. 6. *alienae potentiae fuerunt.* ibid. *in epistolam magnum venerit.* ib. 10. *bene accepturus es.* 23, 1. *ad summam.* ib. 3. *meditari de dolorum patientia.* 24, 11. *adeo mors timenda est* om. *non.* ib. 17. *nec Titii viscera.* ib. 20. *veritati commendas verba.* 28, 5. *magno animo eluctantur.* 29, 7. *intermittent.* 30, 2. *iunctura diducitur.* ibid. *deficiatur.* 31, 8. *Non per Paeninum.* 33, 1. *quia insuspectatae, quia mirum est.* ib. 2. *nihil inventurum cum intervenerit.* ib. 8. *ad exemplar pendere.* ib. 9. *commodatur.* 34, 1. *reliqueras supertegeras.* 35, 4. *ille ne commovetur quidem.* 36, 4. *ridiculosa res est.* ib. 8. *nec enim opus esset.* ib. 10. *et in rerum natura ex qua.* 37, 1. *sacramento rogatus es.* 39, 1. *profutura sit ratio.* 40, 1. *memoriam revocant.* 41, 1. *ad aurem simulacri.* ib. 6. *aurata iuba mittitur.* ib. 8. *alter alterni trudimus.* Iur. cd. *alterni trudimus* om. *alter.* 45, 2. *transnassem.* ib. 3. *emancipavi.* 47, 12. *patrem familias.* ib. 17. *iram evocet.* 48, 4. *ex ista scientia.* ib. 6. *lusoria ista componis.* ib. 10. *praestringat oculos.* Ep. 49, 11. *se mors tantum prope ostendit.* 50, 2. *domum tenebricosam.* 51, 12. *in Ienica Catonis.* ib. 13. *quos Petilistas Aegyptii.* 66, 19. *et quae per lata procedit et quae per stricta.* ib. 24. *quam districtam et operosam.* ib. 26. *Quorsus haec.* ib. 40. *transfixos aut exanimatos serpentium.* ib. 48. *Ego condubitem.* 67, 13. *non thure nec sertis.* 69, 4. *ad perfectum perducit.* ibid. *Interest nihil illa ad nos* sine *an.* 70, 5. *bene mori an male.* ib. 8. *frequentibus exsequiis.* ib. 15. *qui excitet dies.* ib. 18. *quam studiose mori.* 71, 1. + *sub manu quoque, sub manu quod aiunt.* ib. 6. *qui animum demittunt et convertunt.* ib. 7. *quisque volet tibi contumeliam faciat.* ib. 15. *si naturae remiscebitur.* ib. 28. *et tremebit sapiens.* probat Iuretus. cf. Nonius Marcellus c. 10. *De mutatis coniugationibus.* ib. 29. *procurrerent.* ib. 31. *rediget ad liquidum.* 72, 2. *incisione scribere.* 74, 6. + *Hanc enim imaginem.* ib. 11. *Natat omne consilium.* ibid. *sistat voluntas nostra.* ibid. *ultra summam non est locus.* ib. 13. *quae pro primis vulgus optat.* ibid. *et relatio gratiae, si timetur labor.* ib. 16. *in animo contineamus.* ibid. *ad pessimam.* 76, 4. *contemnendus est ipse contemptus.* ib. 11. *quam specioso incumbat lecto.* ib. 20. *Omnia enim relinquis.* ib. 22. *ducit aut vocat.*

77, 8. *lenis dissolutio non* e x *perta.* ib. 17. *Nestoris et S a t i a e.* 82, 12. *quod non habuit* e d *ecus.* ib. 25. *ne P y t h i o quidem.* probat Iuretus. 83, 6. *et quasi inter* i u n *go.* 85, 1. *ad tradu* c *tionem nostram.* 86, 5. *qui sic l a u d a r i sustineat.* ib. 16. + e t *milium serentes.* ib. 17. *pa- r i t autem arboris.* ib. 19. *habemus pluviam in nostra* t e m p e *state.* 87, 8. *cursores Numidas* om. *et.* ib. 17. *T h molus.* 88, 15. *per prae- c e pt u m euntem.* ib. 26. *Non magis quam simplicitatem* a c *modera- tionem ac modestiam*, *non magis quam.* ib. 34. n e c *sciam quid igno- rem* sine interrogatione.

7. Codices Gruteri. (*L. Annaeus Seneca a M. Antonio Mureto correctus — ex Typographeio Hier. Commelini* 1593. ib. 1603. *apud Io. Le Preux* (Lugd.) 1595.)

In Epistolis Gruterus diligenter contulit quatuor codd. *Palatinos* (P1. 2. 3. 4. nostri ℌℭ𝔩𝔵 sunt, vel in bibliotheca Vaticana Pal. 1538. 1539. 1542. 1541.) et in Ep. 88., quae in P1. non legebatur, *Palatinum quin- tum:* contulit etiam librum *Coloniensem* (Col.), a Fratribus Minoribus Colonia transmissum. Ex his P1. congruit fere cum nostro G, P3. cum R, nec raro P4., qui alicubi ceteris est melior, eandem scripturam habet atque P1. et G. P2. a viris doctis plerumque optimus habetur librorum Gruterianorum, nec tamen raro concinit cum codicibus recentioribus et interpolatis: ex nostris ei simillimus est r. *Coloniensis* certe non est de- terior. Gruteri opera usi sunt Lipsius, Gronovius, Ruhkopfius, Schweig- haeuserus.

8. Codex Lipsii. (*L. Annaei Senecae Phil. Opera — a Iusto Lipsio emendata et Scholiis illustrata. Antverp.* 1605. 1615. 1652.)

Eius scripturas rarius proposuit Lipsius: sed apparet librum corru- ptum fuisse et interpolatum.

9. Codices Dalechampii. (*L. Annaei Senecae Phil. et M. An- naei Senecae Rhet. Opera — A I. Dalechampio castigata. A. The. de Iuges recognita.* (*Aureliae*) 1628. al. 1627.)

Quae Dalechampius in utrumque Senecam ex mstis excerpserat et aliunde collegerat, post ipsius mortem delata sunt ad Theodorum de Iuges: is edi- dit in libro modo laudato adeo negligenter, ut confidere ei noluerim et raro laudaverim scripturas in illius editionis marginibus propositas. Com- memorantur per totum Epistolarum opus a) *cod. Scaligeri* (noster G) b) *vetus meus* c) *Troncianus* d) *vetus cod. Romanus* e) *cod. Germani- cus* (*excusus Tamisii* 1568. fortasse est 𝔛): in Epistolis 88 prioribus f) *cod. Verderianus*, g) *Chifflerianus*, h) *cod. St. Stephani* (idem, quo usus erat Modius) i) *cod. tristilus* (*tribus columnis exaratus*) k) *al- ter Scaligeri. Cod. St. Stephani* (et *cod. Dominicanorum Herbipoll.*, cuius tamen scripturam laudatam nusquam invenio) et *Germanicum* pro- curaverat Ioachimus Norimbergensis medicus nobilis.

10. Codices Gronovii. (*Io. Frd. Gronovii ad L. et M. Annaeos Senecas Notae. Lugd. Bat.* 1649. ib. 1658.)

Ad priorem editionem contulit a) Epistolarum codicem, quem *Gru-*

terus olim possederat, nec tamen laudaverat: ad alteram b) *Erfurtensem*, I. G. Graevii opera impetratum, (quem frustra quaesivi Erfordiae et Berolini: non enim est A noster) et c) *cod. Nic. Heinsii.* Horum neutrum plures quam 88 priores epistolas habuisse ex Gronovii notis constat. Praeterea Alb. Rubenius miserat excerpta ex mstis d) *Bruxellensibus duobus*, e) *Torrentiano*, f) *Leodiensi*, g) *Cambronensi*, h) *Insulano.* *Membranae nostrae,* quas passim laudat, videntur codicem olim Gruterianum significare. Libri Gronoviani cum melioribus facere solent: certum tamen de singulis iudicium propter raram eorum commemorationem non facile quisquam protulerit.

11. Codices Ruhkopfii. (*L. Annaei Senecae Phil. Opera Omnia — recognovit et illustravit Fr. Ern. Ruhkopf. vol. 2. Lipsiae* 1800. *vol.* 3. ib. 1805.)

Ruhkopfius acceperat a Friderico Christ. Matthiae collationem a) *codicis Amploniani*, de quo inter nostros libros dicturi sumus, ab Harlessio autem collationes b) *codicis Norimbergensis* et c) *Erfordiensis*, diversi ab Amploniano (hunc quoque frustra quaesivi). Libros *Norimbergensem* et *Erfordiensem* conspirasse ait cum Gruterianis nec in locis dubiis aut corruptis quidquam auxilii praebuisse quippe e codice recentiore descriptos. Paucas tantum horum librorum scripturas profert Ruhkopfius. Passim etiam laudat d) *cod. Erlangensem*, cuius scripturas, ut opinor, idem Harlessius suppeditaverat.

12. Codices Schweighaeuseri. (*L. Annaei Senecae Phil. Opera Omnia — vol. 4. Argent.* 1809.)

a) Sa (*Arg. a*, *ms. a*, *a* apud ipsum Swum) membr. sec. IX. 4. foll. 132. col. 1. (linn. 21 et 22.) continebat olim tertium Epistolarum volumen i. e. Ep. 89—124. lib. XIV—XX.: sed cum primus fasciculus membranarum perditus esset (Ep. 89—90, 7. *nos magnis multisque conqui*), in eius locum substitutus est fasciculus primus voluminis primi (Senecae et Pauli Epistolae, Senecae ad Lucilium Ep. 1—3, 5. *alterum tutius. Sic utrosque*). Finis hic est: L. ANNAEI SENECAE AD LUCIUM [sic hoc uno loco] EPISTULAR. EXPLICIT LIB. XX. Simillimus est nostro B (i. e. Bambergensi). *b*) Sb (*Arg. b.*, *ms. b.*) membr. sec. XI. vel XII. 4. min. foll. 146. col. 1. linn. 21. *luculenta scriptura, ad Gothicam quidem quae vocatur leviter inclinans.* Continebat olim Ep. 1—52. 63—88: sed Schweighaeuseri aetate, cum perdita esset aliqua foliorum pars, inerant tantum Ep. 1—44, 4. *alternata series. Non facit nobilem.* Ep. 52, 10. *statim illis et loqui et laudare licuisse?* usque ad finem eiusdem epistolae (exciderunt fasciculus XI. et XII., folia XVI). Ep. 63—81, 20. *summa infelicitas urget.* Liber, qui habet salutationis formulam et *Vale*, inter meliores est habendus et plerumque concordat cum cod. Iur. et Norimb. cf. quae infra de eodem inter meos libros dicta sunt. *c*) Sc (*Arg. c ms. c*) chart. sec. XIV. aut XV. in. foll. 189. forma est maxima, scriptura elegans. continet Ep. 1—124., quae habent *Vale*, carent salutationis

formula: sed eius loco cuique epistolae praemissum est breve quoddam argumentum. Multa habet scholia cum breviora inter lineas tum longiora in oris. Non paucis quidem locis scriptura est corrupta, alibi tamen bona et sincera et saepe eadem atque in Pinc. ex. schol. et 𝔛. (Codices modo laudati hodie quoque exstant in bibliotheca Argentoratensi his signis notati: Sa = C. VI. 5. Sb = C. VI. 17. Sc = D. II. 5.) *d*) Pr. a (*Par. a.* bibliothecae regiae n. 8615.). *e*) Pr. b (*Par. b.* bibl. regiae n. 8539.). *f*) Pr.d (*Par. d.* Palat. 1546. Heidelberga Romam, Roma Parisios delatus: nunc in bibliothecam Heidelb. restitutus). Hos codices cum editione Bip. 1. (𝔅 1.) Parisiis contulit Car. Frid. Tim. Emmerich in Ep. 1—32. et parte Ep. 33., deinde in Ep. 60—88. In Parisinis ipse supplevi Emmerici collationem, Palatinum integrum contulit Sanctolonius: quamobrem legas, quae de tribus his codicibus suis locis annotavi. Etiam ex *cod. Amploniano* quatuor priorum epistolarum excerpta ad Schweighaeuserum miserat Fr. Chr. Matthiae.

13. Codices Iani. (*D. Ludovici Iani, Gymn. Suevofurt. Prof., Acad. Reg. Monac. Adscr., Symbolae ad notitiam codicum atque emendationem epistolarum L. Annaei Senecae. Suevofurti* 1839 [Francofurti ad Moenum apud Wetzstein].)

a) B i. e. Bambergensis vetustissimus, de quo infra ago. *b*) Norimb. (N apud Ianum. in bibliotheca Norimbergensi signatus 20. V. C.) sec. XIII. vel XIV. membr. formae maximae foll. 56. coll. 2. linn. 46. continet praeter Hieronymi de Seneca testimonium et spurias Senecae ac Pauli Epistolas et Epitaphium Senecae Ep. 1—52. 63—88. quae nec in libros sunt distributae nec nisi a recentiore manu numeris notatae: habent *Vale*. Epistolis ad Lucilium praemissa sunt haec: *Incipiunt epl'e Lucii annei Senece litterarum moralium ad Lucilium*, subiecta: *Expliciunt epl'e Lucii Annei Senece Literar. moralium ad Lucilium.* Conveniunt scripturae cum cod. Iureti et Arg. b. *c*) Erl. (E. in bibliotheca Erlangensi notatus 34. Cc. III. 9. idem est ac noster e.) sec. XIV. vel XV. chart. maximae formae. paeter alia continet in fol. 9—125. *Epistolas morales ad Lucilium* subscriptis his verbis: *Explicit liber annei Senece moralium epl'ar.* Codex aliquot locis mutilus in Germania, ut videtur, exaratus est a librariis compluribus, qui duodena fere folia scripserunt. Habet usque ad Ep. 34. salutationis formulam et *Vale*, in reliquis *Vale* tantum. Epistolas partim in libros distribuit, de qua re supra scripsi. Licet recentior sit liber et perversam saepe habeat scripturam, plerumque tamen concinit cum B et Sa atque eiusdem familiae est habendus. *d*) Herb. (H. in bibliotheca Herbipolitana Mch. f. 59.) chart., formae maximae ab aliis atque aliis librariis neque eodem tempore exaratus. praeter alia continet Senecae Ep. 1—87. 89 (quae in duas est divisa) — 124. scriptas sec. XIV. in foliis 133 lineis indivisis, quarum numerus sibi non constat. Epistolae in XXII libros divisae sunt et numeris notatae: salutationis formulam non habent, sed eius loco summaria eadem fere atque 𝔛 praeferunt. *Vale* plerumque est subiectum. Codex hic deterior cum neutro Modianorum convenit, nisi quod ea, quae intra lineas leguntur, con-

gruunt saepe cum scripturis ex cod. Dominicanorum laudatis: non tamen ita dissimilis est nostri G. *e*) *cod. Aldersbacensis* (asservatur in bibliotheca Monacensi) sec. XIII. membr. Fol. continet Ep. 1 — 10. His libris adiutus Ludovicus de Ian v. cl. non paucos Epistolarum locos bene correxit.

II. Codices ad hanc editionem aut primum aut denuo excussi. (Qui in Prolegomenis non sunt descripti, eos hic stellae signo notavi.)

1. Codices Germanici.

a) A (*Amplonianus.* bibliothecae Amplonianae, quae Erfordiae est) membr. sec. XII. 4. foll. 110., col. 1, linn. 21. Liber accurate et nitide scriptus habet praeter Hieronymi locum de Seneca ac Senecae et Pauli Epistolas suppositas Ep. 1 — 52. de Clem. I, 1 — 18, 2. *est aliquid quod in hominem.* Non optimos quidem aequat, sed certe inter meliores est referendus. cf de eo Ruhk. vol. I. praef. p. X. (Contuli cum 24.)

b) B (*Bambergensis.* M. V. 14. Iaeck N. 1088.) membr. sec. IX. vel X. 4. foll. 133. (in extremo duae tantum sunt lineae et dimidia), col. 1. linn. 21 et 22. continet *Epistularum Moralium* l. XIV — XX (libri XVIII. initium non significatur) i. e. Ep. 89 — 124. quarum singulis praescriptum *Seneca Lucilio suo salutem*, subiectum *Vale.* Liber a duobus vel tribus librariis satis nitide exaratus eandem fere servat scribendi rationem, quae exstat in vetustissimis Virgilii mstis Mediceo et Vaticano: non raro tamen singulas syllabas et voces omittit aut bis ponit. Insigne additamentum habet Ep. 110, 17. et alia vitia: nihilo tamen secius meorum librorum est praestantissimus et codici Sa tam similis, ut singulis fere paginis inter se respondeant. (Contuli cum 24.)

c) b (ipse *Bambergensis.* M. IV. 4. Iaeck N. 1090.) membr. pagg. 125. Fol. Praeter alia habet Senecae Epp. 52. priores (pagg. 69 — 92.) coll. 2. linn. 55. 57. 80. 83. sec. XIII. emendate et nitide quamvis minutis litteris scriptas. Desinit Ep. 52. in verba *non laudatur ille nunc* § 13., cum duo folia exsecta sint: reliqua eiusdem epistolae alia manus in margine supplevit. Descriptus esse videtur ex A: nam ubique fere cum hoc consentit et Ep. 48, 7. verba *quisquis — respondentium*, quae in A punctis sunt notata, omittit. Hanc ob causam raro tantum laudavi codicem b. (Contuli cum 24.)

d) G (*Guelferbytanus.* Gud. 10. Ebert N. 765.) sec. XIV. in. membr. foll. 287. coll. 2. formae maximae. Continet L. Annaei Senecae opera omnia praeter Ludum, quaedam supposita et M. Senecae Declamationes. Epistolae, quarum singulis summaria sunt praefixa, in XXII libros digeruntur et raro habent salutationis formulam, semper *Vale.* Ep. 88. suo loco omissa legitur fol. 97. et *de septem liberalibus artibus* inscribitur. In Epistolis hic liber deteriores secutus pleraque habet cum ℨ (Pl.) communia. Totum codicem correxit Guidomarus Deriani, qui varias scripturas multas tam inter lineas quam in oris posuit et haec subscripsit: *Senece de beneficiis liber VII. explicit. Et sciendum quod iste liber et*

omnes alii libri Senece quos habet Reverendus pater dominus: P. Dei gratia episcopus tholosanus sunt per me Guidomarum deriani de plestin plene et de verbo ad verbum correcti cum libris fratrum minorum de castro plebis clusine dioecesis Anno nativitatis domini M.CCC quinto; adhuc sede apostolica vacante; unde apparet eundem librum esse, qui in 𝔍𝔲 [Ios.] *Scaligeri* dicitur, cuius manum alicubi agnovisse videor. (Contuli cum 𝔏4.)

e) g (*Guelferbytanus.* Gud. 335. Ebert N. 784.) membr. 8. sec. X. col. 1. linn. 20. praeter alia habet Senecae Ep. 16. 17. 10. 47. 43. 42. 5. 12. 15. 3. 4. in foliis 59—86. Hic codex quamvis ab homine imperitissimo scriptus annumerandus est optimis. (Contuli cum 𝔅1.)

f) w (*Guelferbytanus.* 23, 32. Ms. Aug. 4. Ebert N. 779.) membr. 4. sec. XV. foll. 89. col. 1. linn. 24. 27. 29. 31. 32. ab initio mutilus. Insunt Ep. 16, 3. *ut dematur otio nausea* — 88. (in libros non digestae): sed Ep. 85. extremo loco posita est. Habet *Vale*, caret salutatione. Liber, qui videtur in Francogallia esse exaratus, multa habet scripturae compendia nec tamen difficilem lectionem. saepius concordat cum nostris r et ι (P2.). (Contuli cum 𝔏4.)

g) E (*Erlangensis*, alius atque ille, quem contulit Ianus) membr. Fol. sec. XII. aut XIII. [iudice Gottl. Christophoro Harless] nitide nec multis aut difficilibus compendiis scriptus. Insunt St. Bernhardi Epistolae, alia, Liber [spurius] Senecae de Remediis Fortuitorum, Senecae Epistolae 1—66, 25. *aliarum rerum inaequalitas* (in haec verba Epistolae ad Lucilium desinunt adiecto *Vale*), de Clementia, Senecae et Pauli Epistolae [suppositae]. Liber bonus est, ex quo pauciora excerpta esse doleo. (Cum 𝔅1. conferendum curavit G. Chr. Harless.)

h) . e (*Erlangensis* idem, quo usus est Lud. Ianus. vide quae scripsi supra). Ex hoc codice aliquot scripturas Fr. Chr. Matthiae in editionis suae exemplo annotavit, quo ipse utebatur. Exemplar illud Matthiaei aliis quoque viri docti observationibus et coniecturis ornatum liberalissime mecum communicavit I. G. Richter Nordhusanus v. cl.

i) . R (*Rehdigeranus.* olim Leonardi Iustiniani, nunc bibliothecae Rehdigeranae, quae est Vratislaviae) membr. Fol. min. foll. 180. col. 1. linn. 29. (pauca tamen folia, quae sunt ab initio, habent lineas 30) sec. XIV. eleganter et nitide in Italia exaratus. folia 67—72. inde ab initio Epistolarum Senecae aliam manum referunt atque reliqua. Continet Senecae Epistolas ad Lucilium in XX libros distributas, quibus praeter Ep. 71. praemittuntur summaria, *Vale* rarius subiicitur. Eadem fere summaria in fine repetuntur secundum librorum rationem aliquantulum immutatam. Non raro hic codex interpolatus est, aliquando tamen genuinam scripturam exhibet. Quae in contextu sunt omissa, plerumque in marginibus et intra lineas leguntur. Consentit semper fere cum λ (P3.). (Contuli cum 𝔑u.)

k) . r (ipse *Rehdigeranus*) membr. Fol. sec. XIV. praeter varia Augustini, Ciceronis, Io. Damasceni continet excerpta ex Senecae libris de Clementia et de Beneficiis atque Epistolas 88 priores in XII libros divi-

sas: in his columnae sunt binae, lineae sexagenae. Salutatione caret, *Vale* plerumque subiicit. Eaedem fere huius libri sunt virtutes quae nostrorum ι (P2.) et w, eadem vitia. (Contuli cum Ru.)

l) . T (*Ludovici Trossii Hammonensis v. d.*) chart. 4. sec. XV. in. foll. 57. col. 1. linn. plerumque 27, in aliquot paginis 26, in aliis 28. Continet praeter locum Hieronymi ac Senecae et Pauli Epistolas ad Lucilium Epp. 52 priores nec in libros distributas nec numeris signatas. Praefigitur plerisque *Seneca Lucilio* sive *Seneca ad Lucilium* aut, ubi angustius spatium, *Seneca*, *Vale* non subscribitur. Finitur Ep. 52. in folio 53. recto: in eodem folio verso et in reliquis leguntur quaedam theologica. Liber ab homine non imperito scriptus inter optimos fere est habendus. (Contuli cum Ma.)

m) V (*Vindobonensis.* apud Endlicherum CXCVIII.) membr. Fol. sec. XIV. foll. 36. coll. 2. Princeps littera auro ceteraeque epistolarum initiales coloribus ornatae sunt, plerumque etiam sententiarum principia minio notata. Continet Ep. 1—88., sed inde ab Ep. 85. excerpta tantum exstant, nec non in superioribus plurima sunt omissa: in fine conspicitur index Epistolarum ab alio eadem aetate confectus. Hic codex inter corruptissimos est. (Collatus est cum Bl.)

n) u (*Vindobonensis*) chart. sec. XV. inter aliena habet Senecae Ep. 2 et 6. (Collatus est cum Bl.)

o) Bul. (olim *Bulovii Beiernumburgensis*) chart. sec. XV. cum Gro in primis epistolis collatus a Liebaldtio Numburgensi v. d., qui varias scripturas liberaliter mecum communicavit.

2. Codex Argentoratensis. (Arg. b. Sb. cf. quae supra inter Schweighaeuseri codices de hoc libro disputata sunt) cum Bl. collatus ab Oberlino, qui eum refert ad sec. X. Tum continebat Ep. 1—52. 63—88. integras. Ubi eadem ab Oberlino atque a Schweighaeusero prolata vidi, librum significavi per Sb, in iis, quae solus Oberlinus laudavit, per Arg. b: alibi dissentire inter se viros doctos annotavi.

3. Codex Bernensis. (B in prioribus epistolis) sec. XIII. collatus cum Bl. continet excerpta ex Senecae scriptis et Ep. 1—82, 19. *sic mala illa credideris:* sequuntur Symmachi Epistolae. Liber ad deteriores inclinat.

4. Codices Parisini.

a) P (bibliothecae regiae N. 8658. A. olim *I. A. Thuani*) membr. 8. sec. X. foll. 126. col. 1. linn. 19. 20. in primo fasciculo (foll. 8.), in sequentibus 29. 30. Continet Ep. 1—88. incipit CONTINENT' IN HOC *codice Lucii Annei Senecae Litterarum moralium ad Luciliū libri numero.* XX. (numerus alia manu et alio atramento scriptus) SENECA LUCILIO SUO SALUTEM. In fine haec leguntur: RAGAMBERTUS QUAMUIS INDIGNUS LAICUS BARRITUS [ita fere nunc legitur: sed aliquid scripturae est perditum, ut olim fuisse videatur BARBATUS] HUNC CODICĒ SCRIPSIT. Epistolae plerumque habent salutationis formulam, semper *Vale.* Initia librorum raro notantur, sed alicubi spatium vacuum

significat locum, ubi omissa sunt. Liber optimis vix est inferior. (Hunc codicem et proximum in duodecim epistolis prioribus ipse contuli cum ed. Tauchnit.: reliqua ad idem exemplar diligenter et accurate excussit *Dr. Adolphus Philippi Hamburgensis v. d.*)

b) p (bibliothecae regiae N. 8540. olim *Pithoei*, post *Colberti*) membr. Fol. min. sec. XI. foll. 54. col. 1. linn. 33, sub finem 32. Olim habuit Ep. 88 priores, sed cum exsecta sint folia nonnulla, nunc desinit in Ep. 71, 6. Folia 31 et 32 continentia Ep. 121, 11 — Ep. 122 ex. et simili manu scripta nescio quo casu inserta sunt inter Ep. 47, 8. verba *videre ingenuum* et *potes quam ille*, ut turbatus quidem sit ordo, sed nil hic omissum. Adest salutationis formula et *Vale:* librorum initia nonnusquam significantur. Hic liber illum (P) aequat fere praestantia, aliquando etiam superat.

c) Pr. b (bibliothecae regiae N. 8539. olim *Puteani*. Opsopoeo *Puteanus optimus*) membr. Fol. sec. XI. foll. 95. col. 1. linn. 31. Insunt praeter locum Hieronymi ac Senecae et Pauli Epistolas suppositas ad Lucilium Ep. 1 — 88., quae praeter 41. habent *Vale*, carent salutationis formula: nec sunt in libros distributae nec numeratae. Liber a variis exaratus, quorum certe tres fuisse constat, ad optimos prope accedit. (Hunc et proximum in Ep. 32 — 60. contuli cum Ma: reliqua excusserat in Schweighaeuseri usum Emmericus.)

d) Pr. a (bibliothecae regiae N. 8615. olim *Colberti*) membr. Fol. sec. XIII. continet Ep. 1 — 88. et libros de Clementia. Deterior est codice Pr. b, non tamen spernendus.

e) Sorb. (bibliothecae regiae Sorbon. 1586.) membr. 4. sec. XII. foll. 106. col. 2. linn. 35. 30. 32. 31. Habet M. Senecae Declamationes, L. Senecae Ep. 1 — 88. (desunt quae ab Ep. 1, 2. verbis *eius iam praeteriit* ad Ep. 3, 5. *reprehendas et eos* leguntur), libros de Beneficiis tam mutilos, ut octo tantum folia impleant, de Clementia I, 1 — 9, 8. *Adeo nihil facilius potes quam contra Caesarem.* In Epistolis probus est liber. (Contuli partim cum Ma.)

f) Sorb. 2. (bibliothecae regiae Sorbon. 354.) membr. Fol. sec. XIII Continet locum Hieronymi, Senecae et Pauli Epistolas suppositas, ad Lucilium Epp. 88 priores, alia. (Ep. 63. contuli cum Ma.)

g) Germ. (bibliothecae regiae St Germ. 1429.) membr. Fol. min. sec. XIII. foll. 77. col. 1. linn. 25. Continet Epp. 88 priores nonnullis omissis, reliquarum ordine saepe turbato. Hoc est initium: *Incipit Liber Moralium Lucii annei Senece ad lucilium. Vale* plerumque est subscriptum, salutatio abest. (Paucos locos contuli cum Ma.)

5. *) Codices Romani (a *Raynaldo Sanctolonio* ab initio minus accurate, deinde diligenter collati cum Ju. Consensum eorum indicavi per ρρ).

A. Vaticani. *a*) α. 1769. membr. in fol. praestantissimus adeoque

*) In his libris describendis utor verbis Sanctolonii: quae ipse adieci, uncis sunt circumdata.

non praetereundus. Exaratus videtur per Rolandum de Plagola anno D. 1403. dum Romae esset Legatus pro Civitate Paduae: qui nomen suum et Senecae [*Lucani*] Poetae Epitaphium a se via Ostiensi repertum ad calcem subdidit. *) M. A. || LVCANO. CORDVBENSI. || POETE. BENEFICIO. || NERONIS. CAESARIS. || FAMA SERVATA. *b*) . Φ. 2199. membr. in fol. picturis auro minioque fulgentibus ornatus, elegantissime exaratus sec. XV. *c*) Z. 2200. membr. elegantia, aetate, forma priori similis. Sed praeterea frequentibus notatiunculis et correctionibus tum inter lineas tum ad margines auctus. *d*) β. 2201. membr. in fol. eleganter et emendate exaratus sec. XIII. adiectis e regione variis lectionibus. *e*) γ. 2202. membr. aetate, forma, elegantia priori similis. Hoc addito, quod operum initia imaginibus aliisque emblematibus affabre depictis decorantur. *f*) δ. 2203. membr. in 4. exaratus sec. XV. Additur ad calcem expositio Colutii Florentini super 1. Epistolam Senecae ad Lucillum. (Hic cum superiore saepissime concordat et inter meliores libros est habendus.) *g*) ε. 2205. membr. in 4. elegans et emendatus, exaratus sec. XIII. Epistolae in hoc nec numerantur e regione nec in libros discriminantur. Sunt autem circiter CXXVIII. (Quamvis pluribus locis interpolatus servat alicubi genuinam scripturam.) *h*) ζ. 2207. membr. in fol. exaratus, ut videtur, manu Germanica sec. circiter XIII. Epistolae in eo CXXVI. numerantur. (Hic quoque non leviter est interpolatus.) *i*) . φ. 2208. membr. in 4. elegantissime exaratus sec. XV. *k*) . Δ. 2212. membr. in fol. magno, apicibus ad Gothicum stylum vergentibus in Germania, ut videtur, exaratus initio sec. XV. initialibus literis auro minioque affabre depictis a summo ad calcem exornatus. (Raro laudatur.) *l*) . H. 2213. membr. forma, aetate, ornatu priori fere similis. (Hic quoque raro laudatur.) *m*) . X. 2214. membr. in fol. exaratus circa finem sec. XIV. elegantibus picturis ornatus. (Raro laudatur.) *n*) . ψ. 2215. membr. in fol. eleganter exaratus sec. XIV. atque ornatus ut superior. (Non spernendus hic liber.) *o*) . χ. 2216. membr. in fol. eleganter exaratus sec. XIV. *p*) η. 3873. membr. in 4. quadrato exaratus anno 1368.

B. Palatini. *a*) . Π. 869. membr. in 4. oblongo exaratus sec. XIII. Epistolae sunt initio et fine mutilae. (Bonus liber desinit Ep. 123, 2.) *b*) ϑ. 1538 membr. in fol. eleganter exaratus sec. XIV. pictisque imaginibus ad initia librorum decoratus. Grutero dicitur Palatinus primus. (Ubique fere consentit cum G.) *c*) ι. 1539. membr. in fol. magno, optimae notae et correctissime scriptus sec. XIV. literis initialibus auro minioque depictis ornatus. Grutero Palatinus secundus. (Consentit fere cum r et w.) *d*) κ. 1541. chart. in fol. manu Germanica exaratus sec. XVI. (?) notulisque ad margines ditatus variisque lectionibus. (Grutero est Pal. 4.). *e*) λ. 1542. chartac. in 4. eleganter et emendate exaratus sec. XVI. (?) (Grutero est Pal. 3. convenit plerumque cum R et saepe in contextu habet eas scripturas, quae apud R in oris notantur). *f*) μ. 1543. membr. in 4. sec. XIII. Desunt in hoc novem integrae priores Epistolae et initium decimae. (Desinit in

*) Hanc inscriptionem nec apud Gruterum nec apud Osannum reperio.

Ep. 88. verba *si Protagorae credo:* sed reliqua eius epistolae ab antiqua manu sunt suppleta.) *g*) v. 1546. membr. in fol. parvo quadrato eleganter exaratus sec. XII. non praetereundus. (4. foll. 165. col. 1. linn. 24. externa specie admodum similis est Amploniano. continet librum suppositum de Remediis Fortuitorum et inde a fol. 56. usque ad fol. 160 b. Epp. 88 priores: sed aliquot foliis deperditis desiderantur, quae leguntur inter Ep. 49, 8. *Demens omnibus merito viderer* et Ep. 51, 11. *in regione Baiana.* Ep. 88. finitur verbis *Si Protagorae credo.* Sequuntur locus Hieronymi de Seneca, Epitaphium Senecae, Pauli et Senecae Epistolae suppositae, theologica quaedam hoc initio: *Ego fons vivus dico ad illos qui propter nomen meum tunica mea induti.* finis est: *unde etiam decipitur in estimatione sua.* Schweighaeusero est *Par. d.* Hic liber redditus bibliothecae Heidelbergensi non est spernendus, licet aliquot locis sit interpolatus.) *h*) ω. 1547. membr. in 4. exaratus sec. XI. charactere, quem Langobardicum appellant. non praetereundus. (Rarissime laudatur.) *i*) ξ. 1549. membr. in 8. exaratus sec. XIII. (Desinit in Ep. 81, 17. verba *quod volet adiuvare adiutus.*) *k*) K. 1550. membr. 8. exaratus sec. XIII. initio et fine mutilus. (Desinit in Ep. 83, 19. verbum *laxatur.*)

C. Ottoboniani. *a*) . Y. 1228. chartac. in fol. exaratus sec. XV. (collatus tantum in Ep. 75.). *b*) o. 1533. membr. in 4. exaratus sec. XIV. adsunt e regione variae lectiones. (Cum v aliquando consentit.) *c*) π. 1579. chartac. in fol. exaratus sec. XV. adsunt variae lectiones notulaeque marginales. (Saepius concordat cum o.) *d*) ρ. 1670. membr. in 4. exaratus sec. XIII. initio et fine mutilus. (Hic liber omnium maxime est interpolatus, ut in eo vix Senecam agnoscas.) *e*) σ. 2090. chartac. in fol. exaratus Mutinae per Iohannem de Regio anno 1381. qui notulas variasque lectiones marginibus adiecit. Videtur non praetereundus. (Non paucis locis cum Col. consentit.)

D. Alexandrini. *a*) . Γ. 209. membr. in 8. exaratus sec. XIII. Sunt Epistolae selectae numero 48. *b*) τ. 1454. membr. in 4. eleganter exaratus sec. circiter XII. Codex fuit Alexandri [potius *Pauli*] Petavii Senatoris Parisiensis: deinde Alexandrae Christinae Suecorum Reginae, quae illum cum ceteris selectis Alexandro P. P. VIII. testamento legavit. Codex est optimae notae nec praetereundus. (Bonus liber est, qui saepe concordat cum mG.) *c*) . Θ. 1544. membr. in 4. exaratus sec. XIII. initio et fine mutilus.

E. Urbinas. υ. 219. membr. in fol. elegantissime exaratus iussu Friderici a Monte Feretrio Urbini Ducis, cuius insignia prae se fert, sec. XV. Epistolae CXXVI. numerantur. (Non raro concinit cum B optimo.)

Reliqui codices, quos passim laudant Oudendorpius, Burmannus, Vossius, alii, memorantur quidem suis locis, sed accuratius hic describi nequeunt: nec satis constat de illis libris, quibus usus est Latinus Latinius. (*Latini Latinii, Viterbiensis, Bibliotheca Sacra, Et Profana. Sive Observationes, Correctiones, Coniecturae, et Variae Lectiones. In Sa-*

cros, Et Profanos Scriptores E Marginalibus Notis Codicum Eiusdem. A Dominico Macro Melitensi — Collectae. Et Nunc primum, è Bibliotheca Brancaccia in lucem Editae. Romae. M.DC.LXXVII.)

B. *) LIBRI IMPRESSI.

I. Impressi ante Erasmum.

1. 𝔄. *Editio Anonyma.* Fol. foll. 210. linn. 35. Hoc initium: *Lucii Annei Senece Cordubensis ad Lucilium epi* ‖ *stole. Feliciter Incipiunt Prima. De colligenda.* Auctore Van Praet tribui solet *Mentelio* sive *Mentelino* librario Argentoratensi. Sed Bardilius Uracensis v. cl., qui multa alia de libris Senecae impressis ad me docte scripsit, id minime constare asseverat: nam singulare illud R, quod in hoc quoque libro cernitur, in *Vincentii Bellovacensis Speculo Historiali* a Mentelino a. 1473. impresso nusquam conspici. *Speculum* autem illud in testimonium laudaverat Van Praet. Ceterum ille liber ex codice recentiore et valde interpolato transscriptus est formis per hominem indoctum, qui ne compendia quidem scripturae satis usitata potuit explicare. Multas scripturas communes habet cum Pinc. ex. schol. et Sc: usurpatus est a Schweighaeusero diligenter, a Ruhkopfio passim, fortasse etiam ab Erasmo. (Cf. Hain Repert. Bibl. N. 14597. Bibl. Spenc. tom. II. N. 426. p. 347 sq. Contuli cum 𝔖.)

2. 𝔍. *Editio Incognita* (venditata a Prinzio librario Vesaliensi). 8. foll. 84. linn. 19. 20. 21. 22. 23. (ne proximae quidem inter se paginae parem habent linearum numerum). Fasciculi singuli, qui foliis octonis constant praeter ultimum, suis signis in prioribus quatuor foliis sunt notati sic: a, a2, a3, a𝔯(4): ultimus habet duodecim folia, quorum sex priora sic signantur: k, k2, k3, k𝔯(4), k𝔳, k𝔳i. Hic praeterea male est complicatus, ut foliorum ordo sit turbatus aliquantulum. Litterarum figurae sunt Gothicae et rudiores: quamobrem ad prima artis typographicae monumenta librum referre non dubito. Initium hoc est: *Incipit liber eplurū senece ad luciliū* ‖ *de institutione morum* [L] *Vceus anneus Seneca lucilio suo salutem* ‖ *Ita fac mi lucilli vēdica te tibi Et tēpus* ‖ *quod adhuc restat collige et serva.* Finis: *Nō facile dixerim utrū magis irascar illis qui nos* ‖ *nichil scire voluerūt An illis qui ne hoc quidē nobis* ‖ *reliquerūt nichil scire. Vale.* (Ep. 88. ex.) Scribitur *stud e a* (studia), *gaud i o* (gaudeo), *sede* (caede) al. compendia satis sunt frequentia. Excerpta Epistolarum 88 priorum, quae insunt in hoc libro, non omnino concordant cum vulgatis (*Arnoldi de Colonia Lips.* 1495. *Wolfgangi Monacensis* ibid. 1501. al.): nam modo plura exhibent, modo pauciora, modo singulis verbis differunt. (Contuli cum 𝔐a: nec tamen multa ex hoc libro in commentariis proferre visum est.)

3. 𝔓. *Editio Parisina a.* 1475. 4. min. foll. 211. linn. 25. Initium:

*) Eos tantum commemoro, quibus ad rem criticam aliquid est momenti, quibusque ipse usus sum.

Ieronimus in libro de viris illustribus sic de Seneca scribit: Vcius anneus seneca. clausula: *Expliciunt epistole Sene* || *ce ad Lucilium. Impresse Parisius Anno domini M.CCCCLXX.V.* (prodiit ex officina *Petri Caesaris et Iohannis Stoll*). Insunt locus Hieronymi, Pauli et Senecae Epistolae, Epitaphium Senecae, ad Lucilium Epp. 88 priores numeris signatae praeter Ep. 60—76. Folia quinque extrema habent indicem, in quo summaria epistolarum per locos communes sunt digesta, sicut *De commendatione paupertatis Epistola II. IV. IX. XIV. XVII.* Liber petitus est ex codice deteriore. (Cf. Hain Rep. Bibl. N. 14600. Bibl. Spenc. tom. II. N. 424. p. 343 sq. Contuli Parisiis paucas epistolas cum ed. Tauchnit.)

4. **R.** *Editio Romana a.* 1475. fol. min. foll. 168, quorum primum caret scriptura, linn. 36. Initium: *Incipit prologus beati Ieronimi super epistolis* || *Pauli ad Senecam: et Senecae ad paulum.* clausula: FINIS || *Praesens haec epistolarum Senecae ad Lucilium* || *impressio In alma urbe Roma in domo nobilis* || *viri Petri de maximis non atramento: plumali* || *Calamo: neq; stilo aereo: sed artificiosa quadam* || *adinventione imprimendi seu characterizandi:* || *opus sic effigiatum est, ad dei laudem industriaeq;* || *p magist 2ɥ Arnoldum pannartz Alamanū est cūsu* || *matū. Anno salutis.* M.CCCC.LXXV. || *Die vero prima Mensis Februarii: Sedeñ* || *Sixto Pon. Max. Anno eius quarto.* Insunt locus Hieronymi, Pauli et Senecae Epistolae, Epitaphium, Epistolae ad Lucilium in XXV libros distributae. Hic est fons, ex quo omnes posterae editiones emanarunt: sed ipse profluxit ex codice non optimo. Usus est hoc libro Schweighaeuserus. (Cf. Hain Rep. Bibl. N. 14601. Bibl. Spenc. tom. II. N. 425. p. 345 sqq. Contuli cum S.)

5. **N.** *Editio Neapolitana a.* 1475. Fol. voll. II. linn. 48. vol. I. olim habuit folia 145, ut apparet ex chartarum indice: sed primum folium, quod fuit vacuum, in omnibus exemplaribus videtur perditum esse. Continet hoc volumen Senecae opera praeter Epistolas, Naturales Quaestiones et Ludum: ne spuria quidem sunt omissa. Initium: *Incipit lucii annei Senecae cordubensis liber de moribus in quo notabiliter.* In folii extremi pagina priore post finem Proverbiorum haec leguntur: *Sub domino Blasio Romero monacho Populeti philosopho ac theologo celebri est im.*|| *pressum hoc opus in civitate Neapolis Anno domini: M.LXXIIII. Divo Ferdinando re* || *gnante.* || *Gabrielis Carchani mediolanensis in artificem carmen:* || *Iam poene abstulerat Senecae monumenta vetustas* || *Vixq; erat haec ullus cui bene nota forent* || *Tam bona: sed docti Matthiae scripta moravi* || *Artificis: non est passa perire manus* || *Huic igitur meritas grates studiosa iuventus* || *Pro tam sublimi munere semper agas.* In eiusdem folii altera pagina conspicitur *Tabula huius libri Senecae quinternorum et foliorum* in quatuor columnas disposita. Volumen alterum, quod habet folia 108, repetit Epistolarum editionem Romanam paucissimis tantum mutatis. Ex hoc libro perraro Harlessius excerpta miserat ad Ruhkopfium: sed primam tantum epistolam complectebantur. Eundem magno emolumento se adhibuisse ad Lagrangii

versionem Francogallicam retractandam scribit Naigeon. vid. Oeuvres de Séneque tom. II. p. 11. (Contuli cum 𝔖, non tamen omnes epistolas. Cf. Hain Repert. Bibl. N. 14590. Bibl. Spenc. tom. II. N. 419. p. 338 sqq.)

6. 𝔗. *Editio Tarvisina a.* 1478. Fol. foll. 215. linn. 53. Initium: *Incipit Lucii Annei Senecae cordubensis liber de moribus:* ‖ *in quo notabiliter.* Fol. 215 a post Epistolarum finem legitur: *Liber epistolarum moralissimi Senecae* ‖ *finit foeliciter.* sequitur index librorum et clausula: *Impressum Tarvisii per Bernardum de Colonia* ‖ *Anno domini M.CCCC.LXXVIII.* Litterae sunt Gothicae. Repetit hic liber editionem Neapolitanam: sed omittit omnia, quae illa habet in media extremi quaternionis plagula (Ep. 120, 10. *non deesse ei in his* — Ep. 122, 2. *nec orientem umquam*), cum librario mancum exemplar traditum sit. Atque etiam alibi inter se leviter discrepant. Hoc libro usi sunt Erasmus, qui habuit exemplar Rudolphi Agricolae notis et coniecturis ornatum, Gronovius, Schweighaeuserus. (Cf. Hain Rep. Bibl. N. 14591. Bibl. Spenc. tom. II. N. 420. p. 340. Ipse possideo librum.)

7. 𝔅. *Editio Veneta secunda a.* 1492. Fol. 208 folia numerantur, quibus duo sine numero sunt praefixa. linn. 62. Fol. 1 a. legitur: *Senece omnia opera.* 1 b. post indicem librorum: *Venetiis impressa. M.CCCC.XCII. die ultima octobris. Per Bernardinū* ‖ *de Coris de Cremona.* ‖ *Registrum chartarum.* Fol. 2 a. *Seneca Paulo* ‖ PROLOGVS BEATI HIERONYMI SVPER EPISTOLIS. Fol. 3 a. LIBER PRIMVS ‖ LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER PRIMVS. Fol. 210 b. in pagina ima: *Explicit liber sextus et ultimus controversiarum.* Repetere videtur ed. Venetam primam (*Venetiis per Bernardinum de Cremona et Simonem de Luero. Die V. Octobris M.CCCC.XC.* cf. Hain Rep. Bibl. N. 14593. Bibl. Spenc. tom. II. N. 421. p. 340 sq.) quam excutere non licuit, sed mutato librorum ordine. Accesserunt iam in illa Naturales Quaestiones et *liber de liberalibus studiis* (Ep. 88. suo loco non omissa). Epistolae in XXII libros sunt divisae earumque contextus saepe differt ab 𝔑𝔑𝔗: ut dubium non sit, quin libri msti sint adhibiti. Usus est hac editione Schweighaeuserus una cum ea, quam Venetam tertiam plerumque appellant (Panzer vol. IV. p. 480), ipse autem primam esse putat. Hos libros raro scripturis diversos esse idem docet. (Cf. Hain Rep. Bibl. N. 14594. Meo exemplari utor.)

II. Libri inde ab Erasmo ad Gothofredum impressi.

1. 𝔈1. *Editio Erasmi prima.* Fol. Basileae a. 1515. apud I. Frobenium. Continet eadem, quae sunt in editionibus Venetis, mutato tamen ordine et addito Ludo. Parum operae ipse Erasmus posuerat in hac editione adornanda, quae in plurimis repetit contextum Venetarum, non raro tamen ab iis differt: negligentius etiam se gesserunt librarii, cum Erasmus abesset in Anglia. cuius negligentiae exemplum notavi ad Ep. 52, 7. Usi sunt hoc libro Gronovius et Schweighaeuserus: ego utor meo exemplari.

2. 𝔈2. *Editio Erasmi secunda.* Fol. Basileae 1529. per Hier. Frobenium et Io. Hervagium. Multo haec est emendatior priore: de mstis, quibus usus est Erasmus, iam supra scripsi. (Hunc librum consuluit Schweighaeuserus.) Repetita est Basileae 1537. apud Io. Hervagium et ibidem s. a. et typ. n. (apud eundem Hervagium, quod docent litterarum figurae et insigne Hervagianum in titulo atque in fine positum) Pinciani Castigationibus adiectis: unde coniicio ipso anno 1537. aut proximo hunc librum prodisse. Ego utor hac editione, quae ab Erasmi ed. II. non differt, quod sciam: idcirco non dubitavi eam notare per 𝔈2.

3. 𝔆. *Editio Coelii Secundi Curionis.* Fol. Basileae a. 1557. per Io. Hervagium et Bern. Brandum. Hic liber multum differt a prioribus, cum Curio saepissime Pinciani veterem lectionem atque eiusdem et Erasmi coniecturas receperit nullo prorsus iudicio, alia etiam suo arbitrio mutaverit. Itaque quae inde a Grutero in Muretum iactantur, magnam partem cadunt in Curionem.

4. 𝔊. *Editio Dionysii Gothofredi.* 8. Basileae 1590. per Euseb. Episcopium. Repetit editionem Curionis paucis tantum mutatis. Coniecturas Gothofredi, quarum magnus est numerus, raro tantum laudavi, cum ad restituendam scripturam eas nihil conferre persuasum mihi esset. Simili ratione Curionem sectantur editio Parisina a. 1587. (curaverat Nic. Faber) et *) Lugdunensis a. 1592.

---

*) Hanc editionem rarissimam, quam a nullo virorum doctorum commemoratam video, dono mihi misit Bardilius Uracensis v. cl.: iam eam describo. Constat duobus voluminibus in octonis, quorum prius habet paginas 1279. praefiguntur folia 26 non numerata, in quibus titulus, index contentorum, praefatio [Nicolai Fabri], de Seneca veterum auctorum loci, elogia auctorum de Seneca, fragmenta ex libris Senecae, qui interciderunt. sequuntur paginae 114 suis numeris signatae cum Rhenani scholiis in Ludum, Martini Episcopi Formula honestae vitae sive de quatuor virtutibus cardinalibus, Martini Episcopi de Moribus libro uno, St. Hieronymi de Seneca testimonio, Epistolis Senecae et Pauli, oratione Senecae (Tac. A. XIV, 53—55.) et Neronis responso, Proverbiis Senecae. Praeterea insunt in hoc volumine libri de Beneficiis, Epistolarum libri XXII. cum Erasmi scholiis et Pinciani Castigationibus selectis (utraque etiam ad reliquos Senecae libros accedunt eadem ratione, quae est in editione Curionis), liber de Providentia, de Paupertate, de Remediis Fortuitorum, libri de Ira, de Clementia, de Beata Vita, de Tranquillitate, Quod in sapientem non cadit iniuria, de Brevitate Vitae, Consolatio ad Polybium, ad Marciam, ad Albinam (Helviam). Titulus hic est: *Annaei Senecae Philosophi Scriptorum Quae Extant, Tomus Primus. In quibus praeter varias lectiones in margine notatas, additi sunt novissimè libri antehac non impressi, singulisque Capitibus et Epistolis, ad meliorem facilioremve intelligentiam Summaria. Cum annotationibus Mureti, Pinciani, Opsonii, aliorúmque diversorum collectionibus. His accessére cumulatissimi Indices. Pagina sequens in his Tomis contenta indigitat. Lugduni, Apud haeredes Symphoriani Beraud M. D. XCII.* Voluminis secundi titulus: *L. Annaei Senecae Philosophi Scriptorum Quae Extant, Tomus Secundus. In quibus post Quaestiones naturales, Controversias, Declamationes et Suasoriae M. Senecae patris, esse creditae, continentur. Cum Mureti atque aliorum in omne Opus annotationibus, et Indicibus. Lugduni, Apud haered. Symphoriani Beraud. M. D. XCII.* Habet paginas 1142, quibus praecedunt folia 8 non numerata cum titulo, praefatione [Nic. Fabri], catalogo Controversiarum et Suasoriarum. sequuntur folia 97 non numerata, in quibus errata et index. Continent

III. Libri, qui habent contextum a Mureto constitutum.

Pleraque Muretus ex editione Curionis retinuit, alia mutavit ex coniectura saepe infelici, pauca emendavit mstis adiutus: scripturae receptae rarissime rationem reddidit. Praeter elegantis viri inconstantiam, quam criminatur Gruterus, causa fuisse videtur mors praeveniens editionem. Prodiit ea Francisco Bentio et Iulio Roscio Hortino curantibus Romae a. 1585. Fol. (hunc annum praefert titulus, in fine legitur 1586). Librum rarum conferre mihi non licuit: sed eius contextus saepe est repetitus: in editionibus Commelinianis a. 1593 (1594.) Fol. a. 1603. (1604). Fol. a. 1604. 8., Lugdunensibus a. 1594. (1595.) 12 et 8., Parisinis a. 1598. Fol. a. 1602. Fol. (hac usus est Schweighaeuserus, atque ego utor et significo per 𝔐). Alias omitto.

IV. Libri, qui habent contextum a Lipsio constitutum.

Iustus Lipsius librorum inprimis Gruterianorum praesidio adiutus et in Senecae scriptis maxime versatus ita ea recensuit, ut non pauca vitia sustulerit, plura fortasse reliquerit: nam caute egit vir egregius et Curionem aliosque imitari noluit. Attamen nonnunquam ei accidit ut in peius mutaret scripturam. Coniecturae, quas in scholiis proposuit, plerumque parvi sunt, aliquando tamen satis certae. Prima eius editio prodiit Antverpiae a. 1605. Fol. Hanc usurpavit Schweighaeuserus, mihi ea uti non contigit: itaque alteram (a. 1615.) consului, quae a prima in scripturis a Schweighaeusero laudatis non discrepat, et indicavi per 𝔏. Contextum autem a Lipsio constitutum servant, si Iugem excipis, ante Ruhkopfium omnes paucis tantum et levioribus mutatis. Nam ipse Io. Fr. *) Gronovius satius duxit in notis monere lectorem de hoc vel illo loco emendando quam recipere etiam certissimas scripturas. Quae autem in eius editione altera Antverp. a. 1658. (1659.) 12. aliter habent atque nostra scriptura, ea praescripto 𝔊𝔯𝔬 notavi. Quibus mstis usus sit Gronovius, supra legitur. Paulo etiam plura emendata sunt in ed. Lipsiana quarta (𝔏4.) a. 1652, qua, cum ex 𝔊𝔯𝔬 non ducta esset, ita usus sum, ac si ante illam prodisset. Ne Iugis quidem editionem (𝔍𝔲) in commentariis praetermisi, quanquam nullius fere est ad rem criticam momenti. Prodiit Aureliae a. 1627. (1628.)

---

paginae signatae Naturales Quaestiones, Controversias, Declamationes, Suasorias, Ludum, folium vacuum, ad Ἀποκολοκυντωσιν Claudii Caesaris notas [Nic. Fabri], Senecae versus (epigrammata), Mureti notas (p. 758—892), I. Opsopoei collectanea et notas (p. 893—1036), [Nic. Fabri] Annotationes in libros M. Annaei Senecae, [I. Opsopoei] collectanea et notas quasdam in M. Annaeum Senecam. In marginibus eadem fere notantur, quae in 𝔈𝔩. et 𝔈 ibidem exstant: quaedam tamen omittuntur, alia accedunt. Repetit fere haec editio Parisinam a. 1587.

*) Huius cum in Senecae Naturales Quaestiones notas mstas nactus essem ex bibliotheca civitatis Hamburgensis, exstitit mihi fiducia etiam Lugduni aliquid observationum in Senecam ab eodem aut a Lipsio scriptarum latere. Itaque hac de causa adii Iacobum Geel virum clarissimum et doctissimum, qui summa humanitate in me usus omnia eius generis, quae illic servantur, accurate recensuit: unde apparet me spe esse deceptum.

Fol. et videtur de exemplari ed. Lugdunensis a. 1592. aut Parisinae a. 1587. admodum negligenter descripta esse.

V. Editio Ruhkopfii. (Ru. *L. Annaei Senecae Phil. Opera Omnia quae supersunt recognovit et illustravit Fr. Ern. Ruhkopf. vol. II. Lipsiae* 1800. *vol. III.* ib. 1805.)

Ruhkopfius maxime fretus Gronovii iudicio, nonnunquam etiam Gruterum secutus, locos Epistolarum non ita paucos correxit, alibi tamen recepit scripturas minime probatas: plurima intacta reliquit, vel ea quae ex Gruteri Gronoviique libris emendari poterant. Quibus mstis ipse usus sit, supra dixi. Hanc editionem ita imitatus est Fr. Chr. Matthiae (Francof. a. 1808. Ma), ut pauca repeteret ex Bi. (Bipontina priore), pauciora ipse mutaret.

VI. Schweighaeuseri editio. (S. *L. Annaei Senecae Phil. Opera Omnia — vol. III et IV. Argentorati ex typographia societatis Bipontinae* 1809. sive *L. Annaei Senecae ad Lucilium Epistolae Morales ad fidem veterum librorum in his trium mstorum Argentoratensium recognovit emendavit notisque criticis illustravit Ioh. Schweighaeuser instituto Gallo-Franc.* etc.)

Non facile quisquam eorum, qui de Senecae scriptis emendandis bene sunt meriti, Schweighaeuserum superat, virum perspicacis ingenii et subacti: qui si plures libros mstos consulere potuisset, non dubito quin pauca tantum relicturus fuerit posteris. Plurima enim ex codicibus vetustis restituit, alia divinando emendavit: nonnulla quoque vitia, quae eum fugerant, tollenda esse in notis criticis monuit. Quibus locis et quo iure a viro egregio recedendum esse existimaverim, ipse videbis.

Quo faciliore negotio uti liceat commentariis criticis, notas librorum in iis usurpatas et passim iam memoratas secundum litterarum ordinem adiicio subiuncta reliquorum signorum interpretatione.

Librorum notae.

A = cod. Amplonianus.
Arg.b. = cod. Argentorat. ab Oberlino collatus.
α = cod. Vaticano-Romanus 1769.
A = ed. Anonyma (vulgo Mentelini).

B = cod. Bernensis in Epp. 1 — 82. Bambergensis in Epp. 89 — 124.
b = cod. Bambergensis alter
β = cod. Vaticano-Romanus 2201.
Bi. = ed. Bipontina prior.

C = ed. Curionis.
Col. = cod. Coloniensis Gruteri.

Γ = cod. Alexandrino-Romanus 209.
γ = cod. Vaticano-Romanus 2202.

Δ = cod. Vaticano-Romanus 2212.
δ = cod. Vaticano-Romanus 2203.

E = cod. Erlangensis meus.
Erl. = cod. Erlangensis Iani.

e = cod. Erlangensis Matthiaei.
ε = cod. Vaticano-Romanus 2205.

Z = cod. Vaticano-Romanus 2200.
ζ = cod. Vaticano-Romanus 2207.

H = cod. Vaticano-Romanus 2213.
η = cod. Vaticano-Romanus 3873.

Θ = cod. Alexandrino-Romanus 1544.
ϑ = cod. Palatino-Romanus 1538.

G = cod. Guelferbytanus (Gud. 10.)
Germ. = cod. Parisinus (St. Germ. 1429.)
Gr. = codices Gruteri.
g = cod. Guelferbytanus (Gud. 335.)
𝔊 = ed. Gothofredi.
𝔊ro = ed. Gronovii a. 1658.

Herb. = cod. Herbipolensis Iani.

ι = cod. Palatino-Romanus 1539.
ℑ = ed. Incognita Prinzii.
ℑu = ed. Theod. Iugis.

K = cod. Palatino-Romanus 1550.
κ = cod. Palatino-Romanus 1541.

λ = cod. Palatino-Romanus 1542.
𝔏 = ed. II. Lipsii.
𝔏4. = ed. IV. Lipsii.

Mod. = codices Modii.
mss. = codices msti mei.
μ = cod. Palatino-Romanus 1543.
𝔐 = ed. Mureti (Parisina a. 1602.)
𝔐a = ed. Matthiaei.

Norimb. = cod. Norimbergensis Iani.
ν = cod. Palatino-Romanus 1546.
𝔑 = ed. Neapolitana a. 1475.

ξ = cod. Palatino-Romanus 1549.

Ops. = codices Opsopoei.
(singulos Opsopoei codd. suis nominibus appellavi).
o = cod. Ottoboniano-Romanus 1533.

P = cod. Parisinus 8658 A.
Pall. = codd. Palatini Gruteri.
P1. = cod. Palatinus primus Gruteri.
P2. = cod. Palatinus secundus Gruteri.
P3. = cod. Palatinus tertius Gruteri.
P4. = cod. Palatinus quartus Gruteri.
P5. = cod. Palatinus quintus Gruteri.
Pinc. v. l. = Pinciani vetus lectio.
(singulos Pinciani codd. suis nominibus appellavi).
Pr.a = cod. Parisinus 8615.
Pr.b = cod. Parisinus 8539.
Pr.d = cod. Parisinus 1546. (nunc Heidelbergensis).
Prr. = Pr.abd (8615. 8539. 1546).
p = cod. Parisinus 8540.
Π = Palatino-Romanus 869.
π = Ottoboniano-Romanus 1579.
𝔓 = ed. Parisina a. 1475.

R = cod. Rehdigeranus I.
r = cod. Rehdigeranus II.
ρ = cod. Ottoboniano-Romanus 1670.
ρρ = codices Romani omnes.
ℜ = ed. Romana a. 1475.
ℜu = ed. Ruhkopfii.

Sa = Schweighaeuseri *ms.a.* (Argentor.)
Sb = Schweighaeuseri *ms.b.* (Argentor.)
Sc = Schweighaeuseri *ms.c.* (Argentor.)
Sorb. = cod. Parisinus Sorbon. 1586.
Sorb. 2. = cod. Parisinus Sorbon. 354.
Ss = codices Schweighaeuseri.
σ = cod. Ottoboniano-Romanus 2090.
𝔖 = ed. Schweighaeuseri.

T = cod. Lud. Trossii.

τ = cod. Alexandrino-Romanus 1454.
𝔗 = ed. Tarvisina a. 1478.

V = cod. Vindobonensis I.
u = cod. Vindobonensis II.
w = cod. Guelferbyt. (23, 32. Ms. Aug. 4.)

Υ = cod. Ottoboniano - Romanus 1228.
υ = cod. Urbino - Romanus 219.

𝔅 = ed. Veneta a. 1492.
Φ = cod. Vaticano - Romanus 2199.
φ = cod. Vaticano - Romanus 2208.

X = cod. Vaticano - Romanus 2214.
χ = cod. Vaticano - Romanus 2216.

ψ = cod. Vaticano - Romanus 2215.

ω = cod. Palatino - Romanus 1547.

Interpretatio reliquorum signorum.

= significat *exhibet* vel *exhibent*.
∾ „ *congruit* vel *congruunt* cum contextu nostro.
\+ „ *addit* vel *addunt*. Voces additae distinguuntur latiore spatio inter litteras interiecto.
— „ *omittit* vel *omittunt*. Idem signum editionum notis interpositum earum seriem indicat.
al. m. „ *alia manu*.
ant. m. „ *antiqua manu*.
ci. „ *coniectura* vel *coniicit*.
cii. „ *coniecturae* vel *coniiciunt*.
cr. „ *corrigitur*.
d. sive del. significat scripturam *deletam* esse in eo libro, cuius notam sequitur.
ex., exx. significat *exemplar*, *exemplaria*.
ex ing. significat *ex ingenio*.
exc. „ *excipe* vel *excepto*, *exceptis*.
l. sive lit. significat *lituram* et pertinet tantum ad librum proxime praecedentem.
m significat *marginem* libri proxime sequentis aut, ubi uncis est inclusum, antecedentis.
n. „ scripturam punctis esse *notatam*.
om. „ *omisso*.
p. m. „ *prima manu*.
rec. m. significat *recenti manu*.
Rell. sive rell. significat *reliqui libri mei*.
Rell. n. l. significat *De reliquis non liquet*.
s significat scripturam *supra* positam: eius idem est usus atque m.
s. m. sive sec. man. significat *secunda manu*.
sp. v. sive sp. vac. significat *spatium vacuum*.
Sw. significat *Schweighaeuser*. Similibus compendiis scripsi ceterorum virorum doctorum nomina satis nota: haec et reliqua ipse facile explicabis.

***

Hoc unum restare videtur, ut viris doctis omnibus, qui me in hoc opere sustentarunt, gratias agam quam maximas: plurimum enim me multis debere confiteor, etiam iis, quorum nomina laudare non licuit.

Scribebam Portae d. I. Martii mensis a. MDCCCXLII.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

EPISTULARUM MORALIUM

LIBRI XX.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

EPISTULARUM MORALIUM

LIBER I.

EPISTULA I.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Ita fac, mi Lucili, uindica te tibi, et tempus, quod adhuc aut auferebatur, aut subripiebatur, aut excidebat, collige et serua. Persuade tibi hoc sic esse, ut scribo: quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quae per neglegentiam fit. et si uolueris adtendere, maxima pars uitae elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota uita aliud agentibus. Quem mihi 2 dabis, qui aliquod pretium tempori ponat, qui diem aestimet,

Lib. I. Ep. 1.

Seneca Lucilio suo salutem. De hac salutatione et de titulo vide quae in praef. diximus.

Ita fac. T = *Itaque.* Sb — *fac.* 𝔐 — 𝔗 + *ergo.*

aut auf. Sorb. G (s∾) e — *aut.*

collige. e = *colliga.*

tibi hoc sic esse = pA Rr T Ee V ρρ (exc. 𝔖) Sab Pr.abd P 2. 3. Col. B [= ita] 𝔐 — 𝔐. Sc 𝔛 — *tibi hoc.* PG P 1. 4. 𝔍 𝔏 — 𝔐a — *hoc.* Sc 𝔛 + *ut tibi scribo.* G Bul. αβζ𝔍σ P 1. 2. 4 𝔛 𝔊 1. + *quaedam enim tempora.*

eripiuntur. 𝔐 — 𝔊 1. = *surripiuntur.*

quae — fit. G P 1. 4. ζ 𝔍 𝔏 — 𝔐a = *quae — venit.*

adtendere. Bul. 𝔛 + *bene attend.*

maxima pars — magna = PpAT Sorb. r VEe ρρ (exc. λου) Sab Pr.abd P 1. 2. Ops. quidam codd. Erm. 𝔓 𝔐 — 𝔅. GR B Sc = *magna p. v. — maxima.* P 1. Col. 𝔛 𝔊 1 — 𝔐a = *magna vitae pars — maxima.* P 4. = *maior vitae pars — max.* Haec scriptura *magna — maxima* debetur librariis, qui cum Erm. putabant in hoc loco inesse gradationem. cf. H. Steph. Prood. Ep. 21.

tota vita. αγζ = *tota vero.* 𝔓 (h. l. mancus) Sc 𝔅 — 𝔐a — *vita.*

aliud agentibus. p Bul. 𝔛 = *aliquid ag.*

2. *aestimet.* Bul. 𝔛 = *existimet* solita horum vbb. confusione.

qui intellegat se cotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus: magna pars eius iam praeteriit. quicquid aetatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas conplectere: sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur

3 uita, transcurrit. Omnia Lucili aliena sunt, tempus tantum nostrum est. In huius rei unius fugacis ac lubricae possessionem natura nos misit, ex qua expellit quicumque uult. et tanta stultitia mortalium est, ut quae minima et uilissima sunt, certe reparabilia, inputari sibi, cum inpetrauere, patiantur, nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit: cum interim hoc unum est, quod ne gratus quidem potest reddere. Interrogabis

4 fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista praecipio. fatebor in-

fallimur. e + *sepe fall.*

quod mortem prospicimus = p [s. *non* al. m.] P Sorb. Ee quidam ρρ P2. Sa Pr. abd [in d s: *non* r. m.] Vinc. Bell. Sp. H. IX, 115. 𝔊 2 — 𝔖. T r A αβγδηπ mG Sb Col. 𝔑 — 𝔊 1. + *non prosp.* R P3. + *non m. prosp.* P 1. = *qui* (m. = *quod*) *mortem quam procul esse coniicimus.* Etiam Lat. Latinius Bibl. Prof. p. 45. legit = *quam procul esse coniicimus.* P 3 = *q. m. quasi procul esset prospicimus.* mG V εϑοσ mmPr.ab E = *q. m. quasi procul esse coniicimus.* Bul. Sc 𝔛 𝔍 = *q. m. procul esse coniicimus.* G = *q. m. procul esse cognoscimus.* ζ = *q. m. quasi procul esse concipimus* De vb. *prospicere* cf. Drkb. ad Liv. XXII, 6, 8.

pars eius. A = *eius pars* et mox *est retro.*

Fac ergo. 𝔓 — *ergo.*

mi Lucili = mss. Non enim h. l. Pronomine carebant tres Ops., sed infra.

ex crastino. V Sa 𝔍 = *de crast.*

3. *Omnia Lucili* = mss. (exc. Col. Sac αυ, qui cum 𝔛𝔑 — 𝔖 + *mi*) 𝔍.

tempus tantum. B = *temp. autem.*

rei unius = mss. (exc. P 2. — *unius*) 𝔑 — 𝔛. V𝔛𝔓 = *unius rei.* 𝔅 — 𝔊 = *rei nimis.*

ex qua expellit = PpA aliquot ρρ Sa et b (p. m.) unus Ops., et probat Gron. G γϑιπυ P 1. 2 et 3. (p. m.) 𝔑 — 𝔊 1. = *ex qua expellitur.* r T + *ex qua non expellit.* e ηλο R P 3. (s. m.) mP 1. Pr. a et b (s. m.) Put. 2. ap. Ops. 𝔓 + *ex qua non expellitur.* α = *ex qua expellit quandocunque vult.* β = ∾ *quomodocunque vult.* δν Sb (s. m.) Col. Ops. 𝔊 2 𝔊𝔖 = ∾ *quemcunque vult* ζ + *ex qua non expellitur, nisi quicunque vult.* Bul. Sc Pinc. ex. schol. 𝔛 + *ex qua nemo expellitur nisi quicunq. v.* 𝔐 — 𝔐a + *ex qua nos expellit*, quod unde Mur. sumpserit, nescio.

et tanta. G P 1. 2. Pinc. Sc 𝔊 — 𝔐a = *sed tanta.* vid. Ind. s. v. *Et.*

cum inpetravere. Sb = *impetraverunt.* G Bul. αβγδεζϑλουσ P 1. 3. 𝔛 𝔅 — 𝔊 = *periere.* 𝔑 — 𝔛 = *perire.* Grut. ci. = *quaesiere.*

nemo se iudicet. mG Sc plerique Gr. Rr 𝔛 𝔑 — 𝔊 1 = *Nemo iudicat se* aut *Nemo se iudicat.*

quicquam. A = *quicquid.*

debere. Arg. b + *non deb.*

accepit: cum. G 𝔛 = *acceperit* et G + *quod cum.*

ne gr. quidem. Bul. plurimi ρρ Sc 𝔑 — 𝔊 = *nec gr. quidem.* G (s. m.) 𝔛 = *gratis.* ν = *quod gracius qu.*

fortasse. ασπ = *forte.* ν = *forsitan.*

genue: quod apud luxuriosum sed diligentem euenit, ratio mihi constat inpensae. Non possum dicere nihil perdere, sed quid perdam et quare et quemadmodum, dicam, causas paupertatis meae reddam. Sed euenit mihi, quod plerisque non suo uitio ad inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? Non puto pauperem, cui quantulumcumque superest sat est. Tu tamen malo serues tua, et bono tempore incipies. Nam ut uisum est maioribus nostris, sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet. Uale.

EPISTULA II.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Ex his quae mihi scribis, et ex his quae audio, bonam spem de te concipio. non discurris nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi ista iactatio est. Primum argumentum conpositae mentis existimo posse consistere et secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio auctorum multorum et omnis generis uolu-

praecipio. T = *praenuntio.* G = *praecipiam* cr. ∾.

4. *fatebor.* A G (s. m.) Bul. αγοτ Sc 𝔛 = *Fateor.*

quod apud. P 4 + *ñ quod ap.* P 2 = *quod caput.*

sed diligentem. G αϑγτ P 1. 3. Col. 𝔅 + *sed se dil. evenit.* mγ = *inveni.*

inpensae. cod. Lips. P 1. 4. τ mG = *expensae.*

nihil perdere = Pp ATVBEe ρρ (exc. ηϑλξοτυ) P 1. 2. tres Ops. Ss. 𝔛 𝔍. Rell. mss. 𝔑 — 𝔐a + *me nihil perdere* aut *nihil me perd.* vid. Gramm. Sen. cap. de Synt.

Sed evenit = mss. (de B et ρρ nihil proditur) etiam Ops. Gr. Ss. 𝔛. r = *sed venit.* 𝔑 — 𝔐a = *Sic evenit.* De harum particularum confusione frequentissima cf. Bentl. ad Hor. III, 24, 5. Drkb. ad Liv. XXI, 13, 5.

ignoscunt. 𝔗𝔅 = *ignoscant.*

Quid ergo. 𝔈 1. 2. — *ergo.*

sat est. G οτυ = *satis est.*

A — *Tu tamen* — *remanet.*

bono tempore incipies = Ops. Ss (exc. Arg. c et Pr. a, cuius scriptura hoc loco evanuit) Pp T γηv P 2. (p. m.) 𝔍. Ee Vου 𝔓 𝔐 = *bono tempore incipias.* r + bono *tempore uti incipies.* rell. + b. t. *uti incipias.*

visum est r — *est.* V — *sera.*

in imo. γι + *est.*

sed pessimum. rζλ P 3. Col. + *sed et pess.* quod placuit Grutero.

Vale = mss. praestantissimi. vid. praef.

Lib. I. Ep. 2.

Ex his. Cum Gron. Gruteri notam ad sequentia spectantem male intellexisset, addidit *Et*, quod retinuerunt posteriores ad 𝔐a.

et ex his. 𝔈 2. — 𝔐 — *et.* V 𝔍 + *et quae audio.*

de te concipio. G = *habeo de te.* m ∾.

nec locorum. r T = *non loc.*

ista iactatio. Bul. Sc 𝔛 = *ista iactantia.* A G = *est iactatio.*

conpositae. 𝔅 — 𝔈 2. + *bene compos.*

auctorum mult. G (m ∾) αζ P 1. = *mult. librorum.* ε = *docto-*

minum habeat aliquid uagum et instabile. Certis ingeniis inmorari et innutriri oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo
2 fideliter sedeat. Nusquam est qui ubique est. Uitam in peregrinatione exigentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant nullas amicitias. Idem accidat necesse est his, qui nullius se ingenio familiariter adplicant, sed omnia cursim et properantes transmittunt. Non prodest cibus nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil aeque sanitatem inpedit quam remediorum crebra mutatio. Non uenit uolnus ad cicatricem, in quo medicamenta temptantur. non conualescit planta, quae saepe transfertur. nihil tam utile est, ut in transitu prosit. distringit libro-
3 rum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, satis est habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere uolo modo illum. Fastidientis stomachi est multa de-

rum mult. ι + *et auct. mult.* P 4. om. haec, et in P 3. sunt al. m. suppleta.

fideliter. ζ = *feliciter.*

2. *Vitam in per. exig.* = Pp A T r BVE Sab Pr. e — *vitam.* δηξ = *in per. vitam exig.* G Sc Germ. 𝔛 = *Vitam in per. agentibus.* β = *In per. existentibus.* ε = *In perigrinationem exeuntibus.* ι = *in per. vitam ducentibus.* u = *Vitam in per. hoc evenit agentibus.* R 𝔑 — 𝔐a = *In per. vitam agentibus.* Bul. = *vit. in perig. habentibus.*

multa hospitia. p = *mala ospitia.*

nullas am. ζ + *am. vero nullas.* u + *et nullas am.*

accidat nec. est. Bul. Sc Pr. b 𝔛 = *accidit.*

his qui. sGR 𝔑 — 𝔊 1 = *eis qui.* 𝔊 2 — 𝔐a = *iis qui.*

nullius. G ζοτ = *nulli.* in p ultima vocis syllaba erasa est. ν = *se adplicant.*

properantes. T Bul. αγζεϑξυ mσ tres Gr. Sbc 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔑u 𝔐a = *properanter* accommodata hac voce ad praecedentem *cursim.*

inpedit. p = *inpendit.* Saepe vel optimi codices mss. *n* aut *m* litteras temere inserunt vel adiiciunt. cf. Oudend. ad Caes. B. G. II, 6, 3. Nonnumquam hoc vitium inde ortum esse videtur, quod longae vocales lineola imposita notabantur. ο = *nihil enim sanit.* *magis impedit.* u + *nihil aeque aliud.*

medicamenta temptantur. P 1. 4. Col. G ϱ — 𝔐a + *crebro m. t.* Sc sG 𝔛 𝔊 1 — 𝔊 + *crebra m. t.* αγ mο + *crebro plura m. t.* R P 2. 3. βι + *med. diversa t.* Haec ipsa varietate se spuria esse testantur.

temptantur. e = *compotantur.*

convalescit. P 1. γϑ mG 𝔐 = *coalescit.*

saepe. 𝔑 — 𝔊 = *saepius.*

ut in transitu = Pp Ee A 𝔍ι Sa Erf. Ruhk. tres Ops. 𝔍. Rell. 𝔛 𝔑 — 𝔐a = *quod in tr.*

3. *distringit lib. mult.* = Pp A T ν P 2 (p. m.) quidam Lips. Sab Pr. bd (a h. l. mancus) e. nec longe discedunt EV = *Distinguit lib. m.* u = *Distrahit te lib. mult.* P 3. Col. Rr ζ Vinc. Bell. 1. l. = *Distrahit animum l. m.* 𝔑u 𝔐a + *Distringit animum l. m.*. P 4. = *Distrahit animam lib. mult.* 𝔛 𝔑 — 𝔅 1. P 1. et 2 (s. m.) Germ. (lit.) = *Distrahit animum libr. mult.*

satis est = Pp B V Rr G ρρ (exc. αγοτ = *satis sit*) 𝔛 𝔍. Rell. 𝔑 — 𝔐a = *sat est.*

sed modo. 𝔑 — 𝔛 + *etiam.*

inquis. Sb = *inquam.*

gustare, quae ubi uaria sunt et diuersa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege, et si quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Aliquid cotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilii conpara, nec minus aduersus ceteras pestes. et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die [4] concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus, quae legi, aliquid adprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum: (soleo enim et in aliena castra transire, non tamquam transfuga, sed tamquam explorator:) *Honesta,* inquit, *res est laeta paupertas.* Illa uero non est paupertas, si laeta est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid [5] enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, quantum feneret, si alieno inminet, si non adquisita, sed adquirenda conputat? Quis sit diuitiarum modus, quaeris: primus habere quod necesse est, proximus quod sat est. Uale.

inquinant. GR αβεζιστ u Gr. 𝔑 — 𝔖 2. 𝔑u 𝔐a = *coinquinant.*

diverti. unus Ops. E mo = *deverti.* Pinc. ex. schol. Sc (BV) e plerique ρρ 𝔛𝔖 — 𝔅 1 = *divertere.* 𝔑u 𝔐a = *devertere.* alia exx. Pinc. P 1. 3. (p. m.) 4. αζστ G = *transire.*

aliquid adv. m. p + *al. cotidie adv. m.*

4. *percurreris.* p = *percurres* s ∾. G = *illa die.*

concoquas. Bul. Gr. ατ 𝔛 𝔑u 𝔐a = *excoquas.* b = *est quo quas* ex A = *c̄qoquas.*

Hoc ipse. Sc 𝔛 = *Hoc ipsum.*

quae legi. ρρ (exc. βλου) R P 3. Col. (E) Sc 𝔛 𝔑 — 𝔐a = *quae lego.*

nactus sum. p = *nanctus sum,* quod h. l. ex huius libri unius auctoritate recipere non sum ausus. sed vid. Ind. in *Nanciscor.*

aliena causa. E = *alia causa.*

Honesta, inquit. βι = *Hon. quidem.*

R — *Illa vero — laeta est.*

Si laeta est. In libris ante 𝔖 vulgatis legebantur vbb: *Cui enim cum paupertate bene convenit dives est.* ex fine Ep. 4. propter argumenti similitudinem temere huc translata. Neque enim in mss. optimis Sa Ops. Nicot. Ap Germ. comparent, et in aliis aliter leguntur. Sb Re 𝔑 — 𝔐 𝔊rc — 𝔐a addunt *enim,* qua particula copulentur cum praecedentibus. Quidam Gr. plerique ρρ G (p. m.) Sc 𝔑 — 𝔅 = *quicunque.* Bul. 𝔛 = *cuicumque.* Pro *dives est* Arg. b υ 𝔍 exhibent *pauper non est.*

5. *Non qui.* Pr.a υ 𝔍 + *Non vero qui.*

plus cupit. o = *plura cupit.*

iaceat. RG = *lateat,* quod coniecerat Burm. ad Anth. L. I. p. 513.

quantum feneret = Pp AG αγζιστ 𝔑u 𝔐a Pall. Sab Pr.abd Rr T Germ. mG 𝔍𝔑 — 𝔅 1. 𝔖 = *aut f.* Bul. Sc 𝔛 = *et f.* e = *at f.* 𝔑 = *feneretur.* 𝔛 𝔅 = *foeneretur.* υ — *quantum pascat — feneret.*

adquirenda. e = ∾ o. Pr.b = *quaerenda.*

conputat. v = *computet.*

quis sit. G = *quid sit.*

quaeris. Arg. b = *inquiris.*

βε + *proximus habere quod sat est.*

EPISTULA III.

Seneca Lucilio suo salutem.

Epistulas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non soleas ne ipse quidem id facere. Ita eadem epistula illum et dixisti amicum et negasti. Itaque sic priore illo uerbo quasi publico usus es et sic illum *amicum* uocasti, quomodo omnes candidatos *bonos uiros* dicimus, quomodo obuios, si nomen non succurrit, *dominos* salutamus. Hac 2 abierit! Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, uehementer erras et non satis nosti uim uerae amicitiae. Tu uero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti uero praepostero officia permiscent, qui contra praecepta Theophrasti, cum amauerunt, iudicant, et non amant,

Lib. I. Ep. 3.

ne omnia. G στ Pall. = *ut non omnia.*

quia non soleas = Pp A Rr TE BV Sab Pr.abd 𝔍. Germ. g αβγιτ P 2. 𝔑 — 𝔐 = ∾ *nec ipse quidem.* e = ∾ *solebas* ∾. ν = ∾ *soles* ∾. G Col. P 1. 3. 4 𝔏 — 𝔐a = *q. nec soleas ipse quidem.* Bul. Sc 𝔛 = *q. non soleas tu ipse quidem.* o = ∾ *ipse hoc facere quidem.*

id facere = Pprb T Germ. Ee Sabc 𝔛. 𝔍 — *id.* GR all. 𝔑 — 𝔐a = *hoc facere.*

Ita. p = *item.* V — *quasi — quomodo omnes.*

succurrit. G plerique Gr. = *occurrerit.* e 𝔛 = *occurrit.*

2. *Hac abierit* = Pp (P = *Hac habierit*) A Germ. T Sab (Arg. b = *At abierit*) P 2. 4. Mod. Ep. 2. Nicot. = *ac habierit.* mG Pr.a (E) 𝔈 2 — 𝔐a = *Hoc abierit.* e = *Hic abierit*, quod ci. Gron. Bul. Sc Pr.bd Ambian. Put. 𝔛 = *Hoc abierit.* G Rr V optimus Lips. 𝔑 — 𝔈 1. omittunt haec vbb.

Sed si. A = *sed et si.* T — *Sed.*

amicitiae. Tu vero. PGT Rr Bul. Sbc Pr.abd Gr. Ops. (praeter Nicotian., qui priora *Errat — probat* habet, sed omittit reliqua) Vinc. Bell. Sp. H. IX, 116. 𝔛 𝔑 — 𝔖 his interponunt vbb. Ep. 19, 11. *Errat et ille — ipse non est.* Deleri voluerat Mur., sed operae reliquerunt posteriora *Nullum — non est*, quae eiecit Lips.: et merito secuti sunt inferiores. Nam praestantissimi libri pA Sa, ad quos accedunt Ee, illa non agnoscunt, et in reliquis hoc loco varie scribuntur.

Tu vero. p = *Tu vere.*

de ipso prius. Bul. Sc 𝔛 = *prius de ipso.*

ante amic. iudic. A = *ante am. autem deliberandum.* Bul. ζ Germ. + *iudic. est.* ι = *iudicandus.* ν = *antea iudicandum.*

praepostero = p Germ. Ee Sab Pr.b g Ops. A = *praepostera.* ετ + *praepostero ordine.* quod in uno Ops. s. m. addidit. Bul. Sc 𝔛 + *praepostero ordine eque.* vulg. ante 𝔖 = *praepostere.* vid. Ind. s. h. v.

permiscent. Sc 𝔛 = *miscent.*

amaverunt — iudicaverunt = Pp Germ. A Sab Pr. b E e g r. G = *amaver' —* ∾. vulg. ex 𝔑 cum all. mss. et 𝔛 = *amaverint — iudicaverint.* e = *iudicant, non amant* om. *et.*

cum iudicauerunt. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit. cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audaciter cum illo loquere quam tecum. Tu quidem ita uiue, 3 ut nihil tibi committas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis. sed quia interueniunt quaedam, quae consuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelem si putaueris, facies. Nam quidam fallere docuerunt, dum timent falli, et illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est quare ulla uerba coram amico meo retraham? quid est quare me coram illo non putem solum? Quidam quae tantum amicis 4 committenda sunt, obuiis narrant et in quaslibet aures, quicquid illos urit, exonerant. quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant, et si possent, ne sibi quidem credituri

Diu cogita. G αγζιστ P 1. 3. 4. = *Diu d e l i b e r a*, maluit Grut.

e Sc 𝔛 = *tibi recipiendus.* „commode“, ait Sw.

placuerit. Bul. ε Sc 𝔛 + *pl. t i b i.* αγζ + *i l l u d fieri.* Arg. b + *i s t u d f.*

a u d a c i t e r = p Germ. g Sa Pr.bd vetustissim. fragm. Leid. ap. Oudend. ad Appul. M. p. 207 b. vulg. *a u d a c t e r.* quod invitus retinuit Sw. vid. Ind.

3. *ut nihil tibi committas* = mss. Vinc. Bell. Sp. H. IX, 116. edd. ante Mur.: Pronomen ab hoc eiectum recte restituit Ruhk. Lips. ci: *ut nihil tibi c o n s c i s c a s.* Alterum probat Gron. et explicat *conscium facere*, R P 3: s. m. (p. m. = *illi*) = *ut n. c u i* ∾.

inimico tuo = mss. et imprr. ante 𝔐. Pronomen inde ab 𝔐 omissum restituit Sw. Germ. V = *a m i c o tuo.*

fecit arcana. AG Sa αεζτ = *f a c i t arc.* G — *omnes cogitationes.* e = *misce.*

Fidelem si. A = *Si fid.* e = *Infidelem si.*

Bul. Sc 𝔛 = *facias.*

Nam quidam = mss. (Pr.ab = *quidem*) imprr. ante 𝔈 1.: inde vulg. ad 𝔐a = *Nam m u l t i.*

et illi ius pecc. = mei omnes (praeter VTg et aliquot ρρ) 𝔈 1. — 𝔊 Gr. (Col. — *et*) Sabc Pr.b. g = *et i l l i u s p.* ϡλ𝔅 = *et illi v i m* (m ∾). V mτ Pr.d = *et illius p e c c a t i o c c a s i o n e m.* Tτ 𝔛 = *et illi u s u m peccandi.* o = *et illi v i a m pecc.* 𝔑 — 𝔗 = *illius v i m peccandi.* 𝔐 — 𝔖 = *et a l i i s ius pecc.* Poenituit Sw. non restituisse scripturam, quam ad amicum referri bene perspexit.

Quid est quare = A Rr. Pe ν Nicot. + *ego.* p g optimus Put. Sb + *ergo* (p cr. = *ego*). Sw. ex Arg. a = *Quid? quare ergo.* quam scripturam *ergo* particula moleste abundare facile apparet. Vulg. ante 𝔖 = *Quid est ergo? quare.* quod in aliis mss.: alii = *Quid ergo est quare.* Utramque vocem (*ego. ergo*) spuriam habeo: at si quid addendum, malo recipere *ego.*

ulla verba. 𝔈 2 — 𝔐 — *ulla.* Restituit Lips.

amico meo. male 𝔐 — 𝔏 — *meo.*

T — *Quid est — solum.*

coram illo. Ab = *illi.* mb = ∾. α = *cum amico.*

Sc 𝔛 = *solum n o n putem.* Bul. = *n o n solum putem.*

4. *narrant.* G = *vertunt.* m = ∾. idem mox = *quorumlibet* cr. = ∾.

illos urit. p (lit.) = *urserit.* s. ∾

rursus. A = *rur s u m.*

carissimorum. p = *kariss.* G αϑστ + *amicorum.*

αϑστ = *conscient i a s.*

ne sibi quidem. AG 𝔈 1. = *n e c* ∾. Sc + *nec i p s i sibi quidem.* 𝔛 = *n e c ipsi sibi q u i d credit.* 𝔑 — 𝔅 = *n e c quidem sibi.* G = *i n t e r i u s credituri.*

interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est: utrumque enim uitium est et omnibus credere et nulli. sed al-5 terum honestius dixerim uitium alterum tutius. Sic utrosque reprehendas, et eos qui semper inquieti sunt, et eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens non est industria, sed exagitatae mentis concursatio. et haec non est quies, quae motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio et languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo mandabitur: *Quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse quicquid in luce est.* Inter se ista miscenda sunt: et quiescenti agendum et agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera: illa dicet tibi et diem fecisse et noctem. Uale.

EPISTULA IIII.

Seneca Lucilio suo salutem.

Perseuera ut coepisti, et quantum potes propera, quo diutius

vitium est. V = *vitandum est.* A = *vitium dixerim.* om. excerpta Grut.

5. *Sic utrosque.* Bul. b 𝔛 = *Sed utr.* b = *inquietati.*

reprehendas. G + *oportet* (n).

gaudens. p = *gaudes.* s: *n.*

non est ind. B + *haec n. e.* „Haec verba Pomponii Secundi, poetae tragici, versus esse statuit Heumannus (Poec. Vol. II. p. 30.), quos ita scribit:

Haec tumultu gaudens non est industria,
Sed exagitatae mentis concursatio.

Sive: *Sed est agitatae mentis concussatio.* Saltem erit legendum: *tumultu gaudens haec non est industria* observante Grotefendio.“ [Matth.]

G Bul. 𝔛 = *et hoc non est quies.* Pp = *langor.*

Itaque hoc. RB P 1. 3. — *hoc.* Col = *Itaque si hoc, quod sequitur, hoc quod apud.* unde Grut. ci = *Itaque quod hodie apud.* P 4. = *Ita quod hoc.*

Pomponium. G Pr.a 𝔛 = *Pompeium.* optimus Lips. = *Pompeium philosophum.* Sed de *Pomponio* vid. Tacit. Ann. V, 8. et Lips. ad Tac. Ann. XI, 13.

animo mandabitur. = Pp A αβ γεζιντ EeBV Germ. gTr Sbc Pr. abd Ops. P 2. 𝔛 𝔑 — 𝔛. (𝔑 — 𝔛 = *mandabatur.*) 𝔅 — 𝔐α cum ceteris Gr. + *tuo.*

Quidam adeo. G αγζ + *enim.*

refugerunt. B = *fugerunt.* e = *effungerunt.* αγϑτο = *transfugiunt.* Lat. Latin. Bibl. Prof. p. 45. legit = *fugiunt.*

in turbido. e = *turpi loco.* et idem mox — *ista.*

agenti. αγζινοτ = *genti.*

quiescendum est. G — *est.*

et diem fecisse = Germ. PA (s: *se* post *fecisse* al. m.) Sbc 𝔛. pR P 2. Col 𝔑 — 𝔐α + *se et diem fec.* RVTe quidam Pinc. = ∾ *fecisse se* (e = *sese*). GB P 4. + *et diem se fec.* quod maxime placuit Grut. P 1. + *et noctem fecisse et diem se.* Pr.abd sBul. quidam Pinc. + *se et diem fec. se et noctem.* De pp nihil proditum. In tanta igitur positionis varietate et fretus bonis libris omisi cum Sw. pronomen. De structura Senecae usitata vid. Gram. in Synt. Pron.

Lib. I. Ep. 4.

et quantum. 𝔑 — 𝔅 — *et.*

quo diutius. Bul. Sc 𝔛 = *diut.*

frui emendato animo et conposito possis. Frueris quidem, etiam dum emendas, etiam dum conponis. alia tamen illa uoluptas est, quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe purae et splendidae. Tenes utique memoria, quantum senseris gaudium, cum praetexta posita sumpsisti uirilem togam et in forum deductus es. maius exspecta, cum puerilem animum deposueris, et te in uiros philosophia transscripserit. Adhuc enim non pueritia, sed quod est grauius, puerilitas remanet. Et hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum uitia puerorum, nec puerorum tantum sed infantum: illi leuia, hi falsa formidant, nos utraque. Profice modo: intelleges quaedam ideo minus timenda, quia multum metus adferunt. Nullum magnum, quod extremum est. Mors ad te uenit: timenda erat, si tecum esse posset. 2

quo. A = *ut diut.* Ge = *quod diut.*
animo et. 𝔛 + *animo diu et.*
etiam dum. Bul. Sc 𝔛 = *et dum.*
Frueris quidem. Germ. — *quidem.* r + *Fr. etiam quidem.*
𝔑 — 𝔅 = *etiam dum componis et dum emendas.* R P 3. 𝔊 1 — 𝔐 = *etiam dum componis etiam dum emend.* p = *dum componas.* s ∾.
alia tamen. Heum. Poec. l. l. p. 31. ci = *altior tamen.*
A = *est illa voluptas.* Rr — *illa* (R s ∾). e — *est.*
ab omni. G = *et omni.*
Tenes utique. GSb (tac. Oberl.) = *Tenes itaque.*
Sorb. GSc = *gaudium senseris.* T = *gaudium sumpseris.* m ∾.
posita. Bul. αβζστ Sc 𝔛 = *deposita.* Bul. Sc 𝔛 = *vir. tog. sumps.* G = *sumpseris.*
deposueris. G = *deponens.* m∾.
in viros ph. = Pp A r Ee BV Sb Pr. b vet. lect. Mur. Vinc. Bell. l. l. 𝔐 — 𝔅 1. 𝔐𝔞 𝔖. Sorb. = *in vires.* βδη = *viros in te.* GT R γπτϑλξ Gr. Sc Pr. d 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔑𝔲 = *in virum.* Bul. (s. m.) E βδηνο Sb Pr. d Vinc. Bell. = *philosophiae.* P (s∾) p g Sorb. E Bul. βδηνο Sb Pr. d = *transscripseris.* G P 1. 4. (3. p. m.) = *transsumpserit.* Vinc. Bell. = *transtuleris.*
2. *non pueritia.* Col. unus Ops. mP 2. 𝔅 — 𝔐𝔞 + *in nobis.* P 3. υ eadem addunt post *puerilitas.*
A β = *gravius est.*
peius est. 𝔑 — 𝔅 — est. Pp E = *peior est.*
habemus. 𝔑 — 𝔛 = *habes.*
vitia. Bul. 𝔛 + *vero.*
infantum = Pp A (A + *et inf.*) Tg r e Sc 𝔛. Hoc cum praestantissimi mei ferant, etiam in pluribus mss. esse mihi persuadeo, quamquam nihil notatum est. Namque haec minus curabant vv. dd., sicuti Sw. ex A falso refert *infantium.* GR 𝔑 — 𝔖 = *infantium.* Arg. b + *sed et infantium.*
Profice. G P 1. 3. 4. Col. R Pr. d 𝔑 — 𝔊 = *Prospice.*
intelleges. G P 1. 3. 4. Col. RrT Pr. d Sc (EV) 𝔛𝔅 — 𝔐𝔞 + *et int.*, quae particula etiam aberat ab Ops. 𝔅 = *intellige.* b = *intelligerem.* (ρρ n. l.).
ideo. G = *etiam.* e — *ideo.*
quia. e = *que.*
V = *plus metum afferunt.* G 𝔐 = *auferunt.* 𝔊 = *efferunt.*
nullum magnum. 𝔊 2. — 𝔅 1. + *malum.* recte reiecit 𝔑𝔲, nam praeter ε in nullo cod. est. V = *nullum malum quod extremum.* ζ = *nullum magnum est extremum.* T = *nullum magn. est, quod extr. est.* *nullum* i. q. nihil. vid. Ind. s. v. *Nullus.*
ad te venit. p = *atenuita.*

necesse est aut non perueniat aut transeat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptionem animae. Non uides, 3 quam ex friuolis causis contemnatur? Alius ante amicae fores laqueo pependit, alius se praecipitauit e tecto, ne dominum stomachantem diutius audiret, alius ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in uiscera. Non putas uirtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formido? Nulli potest secura uita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos con- 4 sules numerat. Hoc cotidie meditare, ut possis aequo animo uitam relinquere, quam multi sic conplectuntur et tenent, quomodo qui aqua torrente rapiuntur, spinas et aspera. Plerique inter mortis metum et uitae tormenta miseri fluctuant: et uiuere

s ∾. r = *veniet.* mox *erit* cr. ∾. R = *est.* Sc 𝔗𝔑 — 𝔅 = *esset.*
esse posset. e = *non possit.*
nec est. G P 1. 2. 3. 4. + *autem.*
non perveniat. p = *ne perv.*
transeat = 𝔗 mss. exc. R sG βυ, qui cum 𝔑 — 𝔐a = *pertranseat.*
contemptionem = mss. Ops. Modii Gr. Ss. mei (exc. Pp G P 1. = *contemplationem.* R mmειστ P 2. = *contemptum* = 𝔊 1 — 𝔐 𝔅 1 — 𝔐a). e + ∾ *mortis vel animae.*
inquis. Arg. b = *inquit.*
3. *contemnatur.* 𝔑 = *condemnatur.* Bul. 𝔗 = *contemnitur.*
amicae. P = *amico* s ∾ *i* = Sorb. s ∾ *e.*
e tecto = Pp AgT Rr Ee V Sbc 𝔗 𝔑 — 𝔅𝔍. GGr. = *ex tecto.* ρρ = *de*, *e*, *ex tecto*, nullus = *a.* Modii membr. Domin. carebant omnino praepositione. 𝔊 1. — 𝔐a = *a tecto.*
diutius aud. G = *aud. diut.* atque idem etiam in sequentibus saepe mutat verborum ordinem.
e fuga. Sorb. Bul. Sc 𝔗 = *a fuga.*
adegit. Arg. b = *redegit.*
efficit = p Sorb. AgG Rre (EBV Arg. b) Sc 𝔗 𝔅 1 — 𝔐a. PT 𝔊 1. — 𝔊ro 𝔊 = *effecit*, quod Sw. putat in mss. tantum non omnibus legi et ex Senecae consuetudine esse. Ego tamen confido libris optimis pA Sorb. g (Ops. et Grut. nihil de suis prodiderunt, nec constat de ρρ), cum facile propter praeterita *pependit* — *praecipitavit* — *adegit efficit* mutari potuerit in *effecit*, uti in seqq. quoque Bul. Sc 𝔗 = *cogitavit.* Accedit quod Sen. pergit per Praesens tempus. 𝔑 — 𝔅 = *fecit.*
producenda. Sorb. Pr.a + *re.*
magna bona. A Bul. Sc 𝔗 = *multa bona.* —
4. *meditare.* A = *cogita meditare.*
relinquere. Bul. Sc 𝔗 + *deducere vel rel.*
conplectuntur. Mod. = *amplectuntur.*
qui aqua. Arg. b = *quae aqua.*
aqua torrente = 𝔗 𝔑𝔗 𝔊 1. — 𝔊ro. mss. praeterquam quod p = *aqua torrentis.* V 𝔑 = *aquae torrente.* αοστ = *aquarum torrente.* G = *aquam a torrente rapiunt* (*m a* n.). 𝔊 2. — 𝔐 𝔅 1. — 𝔐a = *a torrente.*
rapiuntur. e = *capiuntur.*
spinas et aspera. R β moc pars Gr. + *inter sp. et asp.* Bul. αγεζιστ Sc pars Gr. 𝔗 𝔑 — 𝔅 + *per sp. et asp.* 𝔊 1. — 𝔊 + *in sp. et asp.* Praepos. bene delevit Mur., nec conspicitur in Ops. Mod. P 1. Sb rell. meis.
tormenta. Pr.d v = *pericula* — *cruciantur* al. m. s = *torm.* — *fluctuantur.*
fluctuant. Age Pr.bsd = *fluctuantur*, quod praeferendum h. l. putat Sw., sed nihil muto propter ceterorum librorum consensum. p = *flectant* cr ∾. Pr. a hic defectus est.

nolunt et mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam uitam omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum adiuuat habentem, nisi ad cuius amissionem praeparatus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est, quam quae desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia, quae incidere possunt etiam 5 **potentissimis, adhortare te et indura. De Pompeii capite pupillus et spado tulere sententiam, de Crasso crudelis et insolens Parthus. Caius Caesar iussit Lepidum Dextro tribuno praebere ceruicem, ipse Chaereae praestitit. Neminem eo fortuna prouexit, ut non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere: momento mare euertitur. eodem die, ubi luserunt nauigia, sorbentur. Cogita posse et latronem** 6 **et hostem admouere iugulo tuo gladium. ut potestas maior absit, nemo non seruus habet in te uitae necisque arbitrium. Ita dico:**

et mori. gBr Sb — *et.*
itaque. R (cr ∾) 𝔑 — 𝔅 = *iam.* Sb = *Facitque.*
deponendo p = *deponen d a* s : *o.*
adiuvat. R (E) 𝔑 — 𝔐a = *iuvat* quod etiam in ρρ quibusdam esse videtur.
facilior. rβν mSorb. = *felicior.*
desiderari. A = *desiderare.*
5. *adversus omnia.* AT — *omnia.* pge = *adv. h a e c.*
incidere. Rr Sorb. Gg Gr. (exc. P 2.) Bul. Sc. 𝔗𝔑 — 𝔐a = *accidere.*
etiam potentissimis. V — *etiam.* A = *etiam* ∾ *m u s.* G αγζτ P 3. 4. Col. = *e t* ∾ *m e.* P 1. = *e t* ∾ *m a.* Sorb. = *et potissimis.* s ∾.
Adhortare. Sorb. = *adorare* s = *praeparare.* Sb = *adortare.* Pr.d ν = *te ip s u m.*
et indura. Sorb. — *et.*
pupillus = mss. praeter A et Mod., qui = *pusio.* e cod. Jureti = *pusillus.* Sw. ci = *pupulus*, quod legitur Ep. 12, 3. Stewech. Elect. ad Arnob. L. IV. p. 107. ci = *pullus.*
tulere. G Sorb. B = *tulerunt.*
Caius. A Sb RGTe Sc = *Gaius.* 𝔗 = G. Sw. putat scriptum fuisse *C. Caesar* = P.
Dextro = Pp A Sorb. gTG Rr Ee V ρρ (exc. πσ) P 1. 3. 4. Col. unus Erm. Pr.bd 𝔗 𝔑 — 𝔗 𝔑u 𝔐a 𝔖. πσ Sb (Oberl. legit ∾) 𝔅 — 𝔊 = *Decio.* P 2. = *Dextio.* B = *Dexto.* 𝔐 — 𝔅 1. = *Decimo.*
Chaereae. Pp = *cereae.* g = *caeraeae.* G = *choice.* mG = *thoreq.* 𝔗 = *Cetheree.*
permiserat. G ζο mν Sc P 4. 𝔗 = *p r o miserat* = ci. Heum. Poec. Vol. II. p. 31. A = *provexerit.* Pr.d = *pervexerat.* ν = *provexerat.* (Itaque aut Emmericus aut Sanctolonius male legit.) Alterutrum verum esse posse Sw. videbatur.
Noli. G + *te.* P 1. 4. = *Nolite.* B = *Nolo.*
evertitur = mss. (exc. ε) 𝔗 𝔑 — 𝔊 𝔏 — 𝔊ro 𝔑u 𝔐a 𝔖. ε 𝔐 𝔅 1. 𝔍n = *vertitur:* in Arg. b Sw. legit *evellitur*, sed lituram esse ait: Oberl. = *evertitur.* Vinc. Bell. Sp. H. IX, 116. = *concutitur.*
eodem die. Bul. Sc 𝔗 = *e a d. die.* Lips. „quibusdam *die* abest, et possis ad *momentum* referre."
ubi. p — *ubi.*
luserunt. p = *luxe' e t.* βεν = *lu x erunt*, solito librorum praesertim Italicorum vitio.
6. *et latronem. et* a Mur. omissum Sw. restituit „ex veterum librorum omnium consensu", et legitur particula in Pp A Rr g EV 𝔗 𝔑 — 𝔊, sed carent ea T Sorb.: de ceteris nihil proditur. A = *hostem posse.*
admovere. G = *amovere.*
V = *nemo n e c servus non habet.* P 4. = *n u n quam non servus.*
in te vitae. Bul. Sc 𝔗 = *t u e vit.*
Ita. Bul. Sc 𝔗 = *Itaque.*

quisquis uitam suam contempsit, tuae dominus est. Recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta ui aut dolo: intelleges non pauciores seruorum ira cecidisse quam regum. Quid ad te itaque, quam potens sit quem times, cum 7 id propter quod times, nemo non possit? At si forte in manus hostium incideris, uictor te duci iubebit. Eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis et hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intellegis? Ita dico: ex quo natus es, duceris. Haec et eiusmodi uersanda in animo sunt, si uolumus ultimam illam horam placidi exspectare, cuius metus omnes alias inquietas facit.

Sed ut finem epistulae inponam, accipe quod mihi hodierno die placuit. et hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est: 8 *magnae diuitiae sunt lege naturae conposita paupertas.* Lex autem illa naturae scis quos nobis terminos statuat? Non esurire, non sitire, non algere. Ut famem sitimque depellas, non est necesse superbis adsidere liminibus nec supercilium graue et contumeliosam etiam humanitatem pati, non est necesse maria temptare nec sequi castra. Parabile est quod natura de-

Recognosce. p — *Recogn.*
exemplum eorum. p = *exemplorum.* cr. = *exemplo sunt.* Sw. ci = *exempla.*
intelleges. 𝔈 1. — 𝔐a + *et int.* Sc 𝔛 = *cecidisse ira.* G = *ira cecid. serv.*
Quid ad te itaque. vo Pr.d = *Quid prodest itaque.* e = *Quid a te itaq.* —
7. *At si forte* = pAg T (eB) cod. Erm. 𝔊 — 𝔖. Rell. mss. 𝔛 ℜ — 𝔈 2. = *Aut si f.*
hostium. Bul. Sc 𝔛 = *forcium.* ν = *in manibus inimicorum.*
duci iubebit. A = *iub. duci.* Bul. Sc = *iubebat.*
Eo nempe. Bul. Sc 𝔛 = *Nempe eo.* G τ — *nempe.* s∾. R (del.) mr βιο P 3. mP 2. 𝔅 — 𝔊 + *eo nempe momento.*
p — *Quid te ipse — intellegis.* GVB ζιστ = *te ipsum.*
G — *olim.* A = *primum intellegis, quod.*
Ita. Bul. Pr.a Sc 𝔛 = *Itaque.*
Haec. Bul. Sc 𝔛 + *enim.*
eiusmodi = Pp Sorb. g Te. quod propter *Haec* mutatum in *huiusmodi* = AR 𝔛ℜ — 𝔖. G et r = *huius.* de ceteris non constat.
A = *sunt versanda in an.* Sc 𝔛 = *vers. sunt in an.* G Sorb. = *in an. vers. sunt.*
ultimam illam = Pp Sorb. g T Be. Sc 𝔛 = *illam horam ult.* AGRr ℜ — 𝔖 = *illam ult.* (rell. n. l.)
placidi. ε Sc = *placide.* Arg. b g (cr.) = *inquietates.*
hoc quoque. Sc 𝔛 = *hoc quod.*
hortulis. Bul. 𝔛 = *articulis.* Tp Sc all. = *ortulis.*
8. *statuat.* R εο ℜ — 𝔐a = *statuit.*
sitimque. e — *que.* GB = *sitim famemque.* e R = *repellas.*
adsidere. G = *assistere.*
et — etiam. ita saepe Sen. vid. Ind. s. v. *Etiam.* GV αγτ — *etiam.*
humanitatem. sR ε Col. = *inhumanitatem.* βγτ sG P 3. 4. = *humilitatem.*
pati. p = *perpeti.*
nec sequi. BV = *et sequi.* A = *nec castra sequi.*

siderat, et adpositum: ad superuacua sudatur. Illa sunt quae togam conterunt, quae nos senescere sub tentorio cogunt, quae in aliena litora inpingunt. Ad manum est quod sat est. Cui cum paupertate bene conuenit diues est. Uale.

EPISTULA V.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quod pertinaciter studes et omnibus omissis hoc unum agis, ut te meliorem cotidie facias, et probo et gaudeo: nec tantum hortor, ut perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more, qui non proficere sed conspici cupiunt, facias aliqua, quae in habitu tuo aut genere uitae notabilia sint. Asperum cultum et intonsum caput et neglegentiorem barbam et indictum argento odium et cubile humi positum, et quicquid aliud ambitionem peruersa uia sequitur, euita. 2 Satis ipsum nomen philosophiae, etiam si modeste tractetur, inuidiosum est: quid si nos hominum consuetudini coeperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint, frons [nostra] populo conueniat. Non splendeat toga, ne sordeat quidem. Non habeamus argentum, in quod

adpositum = mss. 𝔄 𝔑 — 𝔈 2. 𝔊ro — 𝔖. 𝔈 — 𝔐 𝔍u = *expositum.* Cod. Erm. 𝔑 — 𝔅 + *parvo constat et.* 𝔈 1. = *appos. et ad sup.*

supervacua. Bul. 𝔄 = *superiora.*

togam. V = *vitam totam.* ζ = *vitam.*

conterunt. Lips.: „vidi, qui *contexunt* legerent, caeculos.“

tentorio. Sorb. = *temptoria.*

aliena. Bul. Sc 𝔄 = *alia.*

sat est = Pp Ag Sorb. Rr BV Sb βγεϑιο 𝔑 — 𝔐. GT Gr. Sc 𝔄 𝔏 — 𝔖 = *satis est.*

Cui cum paup. nonnulli ρρ 𝔑 — 𝔅 = *Qui cum paup.* 𝔐 — 𝔐a — *Cui cum — dives est.* Huc ea pertinere non ad Ep. 2. probat mss. consensus.

Lib. I. Ep. 5.

pertinaciter. 𝔍 = *vehementer.* ζ = *studeas.*

rogo. V 𝔍 + *temet rogo.* b = *rogito.*

te admoneo. E — *te.* V = *moneo.* G (s∾) αγτ = *rogo.*

notabilia sint. Germ. 𝔄 = *not. sunt.*

cultum. 𝔄 = *vultum.* 𝔑 — 𝔊 = *incultum.* cf. Mod. ep. 2.

et intonsum. Germ. — *et.*

evita. 𝔈 1. — 𝔏 = *devita* contra mss. auctoritatem.

2. *philosophiae.* Germ. = *philosophia.*

consuetudini. Ag = *consuetudine.* p = *consuuetudine.* (pg cr. ∾ *i*). Abl. fortasse genuinus, quem ut explicarent, G P 1. 3. 4. adiecerunt *a.* Br. Vit. 18, 1. *Excerpe itaque te volgo.* Alibi idem vb. habet praepos. *ex.* II. Beneff. 29, 5. *ex omnibus singula excerpas.* Pol. 36, 4. *hunc praeterire ex omni Caesarum numero excerpendum.*

frons [*nostra*]. Pp T R B all. = *frons populo nostra.* G et r = *populo frons nostra.* Sb = *frons populo conveniat nostra.* Ideo vocem, quae iam Sw. e scholio adscita esse videbatur, uncis inclusi.

ne sordeat quidem. AgG R 𝔑 —

solidi auri caelatura descenderit: sed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruisse. Id agamus, ut meliorem uitam sequamur quam uolgus, non ut contrariam: alioquin quos 3 emendari uolumus, fugamus a nobis et auertimus. Illud quoque efficimus, ut nihil imitari uelint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem et congregationem. a qua professione dissimilitudo nos separabit. Uideamus, ne ista per quae admirationem parare uolumus, ridicula et odiosa sint. Nempe proposi-4 tum nostrum est secundum naturam uiuere. Hoc contra naturam est torquere corpus suum et faciles odisse munditias et squalorem adpetere et cibis non tantum uilibus uti, sed tetris et horridis. Quemadmodum desiderare delicatas res luxuriae est, ita usitatas et non magno parabiles fugere dementiae. Frugalitatem exigit philosophia, non poenam: potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur uita inter bo-

𝔊 = *nec sord. q.* Arg. b 𝔛 = *non sord. q.* V — *quidem.*

in quod. Pbg G Ee Rr T Sbc Pr. abd 𝔛 𝔑 — 𝔊 = *in quo*, quod Sw. fortasse verum esse videbatur. De *quo* et *quod* confusis vid. Drkb. ad Liv. XXXVI, 33, 3. B = *argenti.* 𝔛 = *descendat.*

contrariam. Germ. = *contraria.* 𝔍 = *contrarium.*

alioquin. T 𝔈 1. — 𝔐a = *alioqui.*

emendari. Ge (p s. m.) αβτ P 1. 3. 4. 𝔏 = *emendare.* P 2 = *imitari.*

fug. a nobis et avert. (P. 1. 3. 4. Col. ?) 𝔈 1. — 𝔐a = *fug. et a nobis avert.* β = *fugabimus a nobis et avertemus.*

3. *efficimus.* G = *efficiemus.* T = *facimus.*

velint V = *nolint.*

a qua profess. A — *professione* m∾. P 1. = *a qua professionum diss.* 𝔈 1. — 𝔐 = *a qua professionis diss. separabit.* 𝔏 — 𝔅 1. = ∾ — *nos.* Vb = *separat.*

ridicula. G (s ∾) αγζστ = *ridiculosa.* e = *ridiculo et odio.*

G — *Videamus* — *volumus.*

sint. 𝔐 = *fiant.*

propos. nostrum. G — *nostrum.*

4. *corpus suum.* Germ. = *corpus tuum.* p = *et facile odisse et insidias.* s ∾.

G = *nundinas* m∾.

vilibus. e = *vilioribus.*

tetris. Pp Ag 𝔛 = *certis.* T m. = *incertis.* αγεζι Arg. b = *crudis.* G + *sed etiam horridis.* e = *tertis vel teteris.* B + *tetris et sordidis et horr.* E = *virilibus uti et certis.*

horridis. V = *sordidis.*

desid. delicatas res. Rr G 𝔑 — 𝔐a = *delic. res desid.* αζστ = *petere delicatos cibos.* cod. Jureti = *desiderare delicias res luxuriae est.*

luxuriae. Arg. b = *luxuria.* g = *luxoria.* τ = *luxuriosi.*

ita. p = *tam.*

parabiles. G P 1. 3. (cr. ∾) 4. o = *paratos.*

dementiae. GR T Sc 𝔛𝔑 — 𝔐a + *est.* e = *dementia est.* Sw. refert in Arg. b esse quod edidimus, sed Oberl. legit *dementia est.*

A = *philos. exigit.*

incompta. Germ. = *inconposita.* b = *compta.*

Hic mihi m. 𝔛 = *sed mihi hic m.* r = *hic mod. mihi.*

BVG = *bonos et publicos mores.*

nos mores et publicos: suspiciant omnes uitam nostram, sed agnoscant. 5 Quid ergo? eadem faciemus, quae ceteri? nihil inter nos et illos intererit? Plurimum. Dissimiles esse nos uolgo sciat qui inspexerit propius. Qui domum intrauerit, nos potius miretur quam supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est pati non posse diuitias. 6 Sed ut huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud Hecatonem nostrum inueni cupiditatium finem etiam ad timoris remedia proficere. *Desines,* inquit, *timere, si sperare desieris.* Dices: quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili: cum uideantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena et custodiam et militem copulat: sic ista, quae tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Spem metus sequitur. 7 Nec miror ista sic ire: utrumque pendentis animi est, utrumque futuri exspectatione sollicitum.

suspiciant. Germ. TbBVArg.bε pars Gr. = *suscipiant.* T Col. + *non.* G = *sufficiant.*

omnes. Col. = *omnis.* Rβ = *homines.* r — *omnes.* P 2. = *non suspiciant homines vitam nostram.*

sed agnoscant. Germ. pars Gr. = *sed c o gnoscant.* VEe 𝔛 𝔈 1. + *sed n o n agn.* 𝔈 2. 𝔊 = ∾. 𝔈 = *et agnosc.* ℜ — 𝔅 𝔐 — 𝔖 + *sed et agnosc.* Omisi *et*, quod in meorum uno R apparet. Grut. ex Col. et aliis particulam refert: at Sanctolonius eam invenit tantum in ι aliena manu scriptam. Etiam Sw. e scholio irrepsisse videbatur.

5. *faciemus.* 𝔛 = *faci a mus.* ℜ — 𝔗 = *fac i mus.*

𝔛 + *quae et ceteri.*

Plurimum. A = *multum.*

esse nos. p = *e s s o n u s* s∾. V = *nos esse vulgus.* ν — *vulgo.* AG = *nos esse.* B + *nos e t i s t o s.* Col. — *esse.*

sciat. m𝔈 2. = *sentiat forte nesciat.*

A = *propius inspexerit.* p = *pro p r i us.*

Germ. = *Qui d o m i nos potius miretur.*

quemadmodum arg. A = *sicut — quemadm. fict.* raεζo = *ut.*

Infirmi. R ℜ — 𝔅 + *autem.*

AG = *non posse pati.*

6. A — *Sed ut huius — miser est.*

lucellum. β 𝔛 = *Lucilli mi.*

Hecatonem. 𝔛 = *Heca t h on u m.* e = *hexatorem.* RrGGerm.gVT ℜ — 𝔊 = *Catonem* vel *Cathonem.*

cupiditatium = Pp, sed in p al. m. emend. *cupiditatum* = rell. mss. et vulg. Senecam eiusmodi Genitivos in *ium* formasse probant libri optimi Pariss. et Bamberg. vid. Ep. 12, 4. *voluptatium.* Ep. 94, 62. *civitatium.* Ep. 95, 23. *voluptatium.* cf. Gramm. Senec. cap. de Nomine.

p + *Dic i s e r g o.*

timoris. α = *timor u m.*

tam diversa. 𝔛 — *tam.*

Ita est. Germ. = *Ita e n i m.* T = *Ita s u n t.*

T — *coniuncta sunt.*

custodiam = Pp Sb (EVB) Mod. g𝔐 — 𝔖. e = *eandem* ∾ *custod i a.* GRrρρTGerm.Gr. 𝔛 ℜ — 𝔊 = *cu s t o d e m.*

7. *sollicitum.* A Germ. ν 𝔈 2. — 𝔅 1. = *sollic i t i.* rell. mei Sb Pr. b cod.Gron. ℜ — 𝔈 1. ℜu — 𝔖 = ∾. 𝔛 = *sollic i t a t u r.*

Maxima autem utriusque causa est, quod non ad praesentia aptamur, sed cogitationes in longinqua praemittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum condicionis humanae, in malum uersa est. Ferae pericula, quae uident, fugiunt. cum effugere, securae sunt: nos et uenturo torquemur et praeterito. Multa bona nostra nobis nocent: timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum praesentibus miser est. Uale.

EPISTULA VI.

Seneca Lucilio suo salutem.

Intellego, Lucili, non emendari me tantum, sed transfigurari. Nec hoc promitto iam aut spero nihil in me superesse, quod mutandum sit. Quidni multa habeam, quae debeant colligi, quae extenuari, quae attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quod uitia sua, quae adhuc ignorabat, uidet. Quibusdam aegris gratulatio fit, cum ipsi aegros se 2 esse senserunt. Cuperem itaque tecum communicare tam subitam mutationem mei: tunc amicitiae nostrae certiorem fiduciam

causa est. e — *est.*
praesentia. p = *praesentiam.* E = *aptatur.*
G — *providentia.* m∾.
in malum. P 1. 3. 4. ζr + *etiam in m.*
versa est. VBζrScPr.a 𝔛 = *conversa est.*
effugere. V sv 𝔍 = *effugerint.*
venturo. p = *futuro.*
nostra nobis. Arg. b + *nostra vitio nostro nobis.*

Lib. I. Ep. 6.

Hanc epistolam connexam esse in Arg. b cum superiore Oberl. scribit.
ε 𝔛 + *mi Lucili.*
G = *emendari te.*
εζ = *ut spero.* 𝔛 = *autem spero.*
mutandum sit. Arg. b + *mut. non sit.* 𝔛 = *imitandum sit.*
Quidni. P cr. = *Cum.* αγ = *quin.* ζ = *qui.* 𝔑 — 𝔅 + *Quidni quod.*
multa. e + *quam multa.* o + *cum multa.*
Colligi = PArTBEe P 2. Ops. Mod. SbcPr.bd γε𝔖ι mo 𝔑𝔖. p GR (V) rell. Gr. 𝔑 — 𝔐α = *corrigi.* Vid. Ind. s. v. *Colligo.*
extenuari. P. 1. 3. (cr. ∾) 4. Col. G (s∾) = *attenuari — extolli.*
Et hoc. r = *qui hoc.*
in melius. A + *mutati et.*
adhuc ignor. Vinc. Bell. Sp. H. IX, 117. = *prius ignor.* P 𝔛 = *adh. ignoravit.* ν = *adh. ignovit.*
In p folium excidit, ut vbb. *aegris gratulatio* — Ep. 8, 8. *potuit auferri* desiderentur.
cum ipsi aegros se esse = PGB αru P 1. 2. 4. Col. Nicot. Sc 𝔛. Ee A Sb Pr.a b = *ipsos aegros se.* Pr.d ν 𝔑 — 𝔐 = *se ipsos aegros.* P 3. 𝔏 — 𝔐α = *se ipsi aegros.* V = *se ipsos esse aegros.*
senserunt. R Gr. = *sensere.* G αrrV Arg. b = *senserint.* ν = *noverunt.*
2. *itaque.* A = *utique* et sane frequens huius particulae usus apud Senecam.
mutationem mei. RG 𝔑 — 𝔐α = *mei mut.* 𝔛 = *mut. meam.*
T — *nostrae.*
T = *hab. fiduc.*

habere coepissem, illius uerae, quam non spes, non timor, non utilitatis suae cura diuellit. illius, cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupiendi par uoluntas trahit. Quidni non 3 possit? Sciunt enim ipsos omnia habere communia, et quidem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti adferre mihi singulos dies uideam. Mitte, inquis, et nobis ista, quae tam efficacia expertus es. Ego uero omnia in te cupio transfundere, et in hoc aliquid gaudeo discere, ut doceam: nec me ulla res delectabit, licet sit eximia et salutaris, quam mihi uni sciturus sum. Si cum hac exceptione detur sapientia, ut 4 illam inclusam teneam nec enuntiem, reiciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: et ne multum operae inpendas, dum passim profutura sectaris, inponam notas, ut ad ipsa protinus, quae probo et miror, accedas. Plus tamen tibi et uiua uox et conuictus quam oratio proderit. In rem praesentem uenias oportet: primum quia homines 5 amplius oculis quam auribus credunt. deinde quia longum iter est per praecepta, breue et efficax per exempla. Zenonem

coepissem. Arg. b = *te scissem.*
non spes. G (s∾) ℜ — 𝔗 — *non.*
cura div. 𝔄 = *causa div.*
pro qua mor. = PARrEeBSbPr. ab 𝔄 ℜ — 𝔐 𝔖. G aliquot Gr. 𝔏 — 𝔐a + *et pro mor.* u — *pro qua moriuntur.*
dabo. G + *vel aliquid simile.*
qui non amico. 𝔖 = *non qui am.* ex Arg. b. Sed mei omnes servant vulgatum ordinem, nec Oberl. quicquam ex Arg. b. annotavit.
Er = *caruerint.*
𝔄 = *honestam capiendi.*
3. A — *Quidni — dies videam.* 𝔄 = *Quid enim.* u = *quidni hoc possit.*
E + *ipsos amicos omnia.*
quantum momenti. G = *quot afferre.*
tam effic. u G (s∾) ℜ — 𝔈 2. = *tanta effic.* e = *causa effic.* si quidem Matth. recte interpretatus est scripturae compendium.
Omnia in te cupio. Gr. fere omnes, ex meis unus G + *omnia ista in te cup.* 𝔏 — 𝔐a + *ista omnia in te cup.* A 𝔄 = *omnia cupio in te.*
G ℌℜ — 𝔐a = *gaudeo aliquid.*
licet sit. Rr ℜ — 𝔐a + *licet enim sit.*
sciturus sum. 𝔄 ℜ — 𝔐. 𝔏 — 𝔐a = *scit. sim.*
4. *ut illam.* A = *ut viam.* Pr.bd — *illam.*
γ = *nec renumptiem.*
A + *Nullius enim boni.*
ipsos tibi libros. A νι (s∾) o (s∾) — *ipsos.* 𝔄 — *tibi.*
notas. A = *notulas*, quod Mod. proposuit (Ep. 2.) ex libris an ex ingenio.
ad ipsa protinus. 𝔐 — 𝔐a + *ad ea ipsa prot.* V = *ad ipsas pr.* G = *pro viciis (protinus).* γζ = *promptius.*
et viva vox. 𝔐 — *et.*
amplius. G = *prius.* s∾.
5. *quia longum.* Arg. b — *quia.*
iter est. e = *tunc est.* ℜ — 𝔗 = *inter est.*

Cleanthes non expressisset, si tantummodo audisset. Uitae eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, an ex formula sua uiueret. Platon et Aristoteles et omnis in diuersum itura sapientium turba plus ex moribus quam ex uerbis Socratis traxit. 2 Metrodorum et Hermarchum et Polyaenum magnos uiros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantum, ut proficias, sed ut prosis: plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quoniam diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit dicam. *Quaeris,* inquit, *quid profecerim? Amicus esse mihi.* Multum proficit: numquam erit solus. Scito hunc amicum omnibus esse. Uale.

si tantummodo aud. = PA r Ee V Sb Pr.abd Ops. P 2. GRT Sc P 1. 3. 4. Col. 𝔛 𝔑 — 𝔊 + *si eum tant. aud.* G P 4. = *si eum tantum non aud.*

Vitae eius. 𝔛 + *Vitae enim eius.*

perspexit. G (cr. ∾) αβζτο 𝔛 = *prospexit.*

observavit illum. E ι = *observabat ill.* 𝔛 — *illum.*

an ex form. GR quidam Pinc. P 1. (cr. ∾) 𝔛 = *ut ex form.* T — *ex.* G (m∾) ζ = *forma.* u V = *sui.* 𝔛 = *videret.*

Platon = PTe Sb Jur. Sw. in *Notis* hanc formam praefert, sed contextus tenet *Plato.*

Aristot. Vir quidam doctus ci = *Antisthenes.* vid. Diar. Litt. Hal. 1806. Suppl. p. 413.

in diversum. G = *universum* m∾. G = *sapientum.*

6. *Hermarchum* = Ae Sb. Ita scribendum esse primus docuit Villois. Anecd. II. p. 159. cf. Viscont. Iconogr. I. p. 216. all. T Arg. b βιE = *Hermarcum.* Pν r = *ermarchum* (in P *h* est ab al. m.). Rτ𝔐 — 𝔑u = *Hermachum.* o = *Ermachum.* G 𝔊 2. = *Erimachum.* α = *Eurimachum.* ζ = *Erimandrum.* Sed mitto has et alias librorum deteriorum in nominibus propriis alucinationes.

Nec in hoc te. R — *in hoc.*

accerso. Hanc formam restituo Senecae ex optimorum ll., immo omnium fere consensu. cf. Doederlein Synon. III. p. 281 sqq. De verbis *Arcessendi* et *Accersendi* comm. scr. R. Stuerenburg. Hildburgh. 1839. 4. r = *accersio.* G 𝔅 1. — 𝔊 = *arcesso.*

alter. e = *alterum.*

quoniam = mss. 𝔛 𝔑 — 𝔅. 𝔊 1. — 𝔏 = *quia.*

e = *diuturnam.*

merced. B = *scedulam.*

Pr = *inquid.* G = *inquam.*

quid prof. A — *quid.* 𝔑 — 𝔊 2. — *hodie.*

𝔛 + *et apud.*

amicus. R γο P 3. Col. = *amicum.*

esse mihi. P 2. ι T (e) 𝔊 2 — 𝔐a + *coepi.* 𝔅 𝔊 1. + *coepit.*

proficit = PAE ρρ (exc. α) Arg. b (ut perspicue annotavit Oberl.) Pr. ab P 2. 4. 𝔛 𝔑 — 𝔊 1. GTR α P 3. Col. (cr. P 1. 2.) B (Ve) 𝔊 2. — 𝔊 = *profecit,* quod magis respondet praecedentibus. r = *profeci.*

Rro 𝔛𝔑 — 𝔊 + *qui nunquam erit solus.* 𝔐 — 𝔐a post *solus* + *qui sibi amicus est,* quae in nullo ms. leguntur et debentur profecto coniecturae Mureti.

omnibus esse. Arg. b = *hominibus esse.*

EPISTULA VII.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quid tibi uitandum praecipue existimes, quaeris. Turbam. Nondum illi tuto committeris. Ego certe confitebor inbecillitatem meam. Numquam mores, quos extuli, refero: aliquid ex eo, quod conposui, turbatur. aliquid ex his, quae fugaui, redit. Quod aegris euenit, quos longa inbecillitas usque eo adfecit, ut nusquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica est multorum conuersatio. Nemo non aliquod nobis uitium aut commendat, aut inprimit, aut nescientibus adlinit. Utique quo maior 2 est populus, cui miscemur, hoc periculi plus est. Nihil uero tam damnosum bonis moribus quam in aliquo spectaculo desidere: tunc enim per uoluptatem facilius uitia subrepunt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior,

Lib. I. Ep. 7.

Quid tibi. G + *Quid enim t.* r — *tibi.* PE ℜ — 𝔗 = *Quod t.*

existimes. G (s∾) r P 1. 3. (cr. ∾) 4. 𝔗 — 𝔖. 𝔏 𝔐a = *existimem.* T = *extimes* i. e. *aestimes.*

Nondum — committeris = PA RrTEBVρρ (exc. στ) Sbc Prr. Ops. P 2. 𝔄ℜ — 𝔅𝔍. στ P 1. 3 4. Col. + *Nond. enim.* Sc 𝔄 = *tute.* G + *Nondum enim te* (n.). 𝔈 1. — 𝔐 = *illi te — commiseris.* 𝔏 — 𝔖ro = *Nondum enim — committeris.* ℜu 𝔐a = *N. enim tuto illi te commiseris.*

Ego. Col. = *Ergo.*

certe. P 2. 4. 3 (s∾) — *certe.*

confitebor = PAEVβε𝔇ιτ Sb Pr. abd tres Ops. P 3. Col. (P 2. = *contebor*, quod idem; si linea est supra *nt* posita) 𝔄𝔍. GT (B) Rr ℜ — 𝔐a = *confiteor.*

ex eo. P 1. 4. P 3 (cr. ∾) = *ex his.* Col. = *ex hiis, quos* cr. ∾. Col. = *turbavit.* cr. ∾.

P 3. Col. = *composuit.* cr. ∾.

redit. R Sb Pr. a ℜ — 𝔖 = *rediit*, quod Sw. non damnat.

usque eo adfecit. P — *eo.* GT BV ζστ P 1. 3. 4. Col. 𝔈 1. — 𝔐 = *usque adeo aff.* Rell. etiam Mod. = ∾. b 𝔈 1. = *afficit.*

ut nusquam. Rr βα ℜ — 𝔐 𝔖ro — 𝔐a = *ut nunquam.* Etiam Gr. Ops. Mod. = ∾.

reficiuntur. G (s∾.) mP 1. = *retinentur.* ℜ — 𝔖 = *inficiuntur.*

aliquod nobis. ε + *al. n. ingerit.*

commendat. Rr cr. P 3. ℜ — 𝔖 = *commodat.*

𝔄 — *nescientibus.*

adlinit. G (s∾) R αγετ = *illinit.*

2. *quo maior.* G = *quod m.*

miscemur = PAB Sb Pr. a 𝔍. G Rr T (ρρ EV) ℜ𝔅 — 𝔐a = *commiscemur.* ℜ𝔗 = *cum miscemur.* 𝔄 = *conversemur.* Sc = *conversamur.*

Nihil vero. ντ — *vero.*

tam damnosum. P 3. (s. m.) R ℜ — 𝔐 𝔍u — 𝔐a + *est tam d.* G (lit.) + *tam damn. est.* αι P 2. + *tam damn. bon. moribus esse potest.*

desidere. GRrBαβζστ P 1. 3. 4. Col. 𝔄ℜ — 𝔅𝔏 = *residere.* b = *dissidere.* 𝔈 = *desiderare.*

AG = *subrepunt vitia.*

immo uero crudelior et inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi lusus aspectans et sales et aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore adquie-
3 scant. Contra est: quicquid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia sunt: nihil habent quo tegantur. ad ictum totis corporibus expositi numquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus et postulaticiis praeferunt. Quidni praeferant? non galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo artes? Omnia ista mortis morae sunt. Mane leonibus et ursis homines, meridie spectatoribus
4 suis obiciuntur. Interfectores interfecturis iubent obici, et uictorem in aliam detinent caedem. Exitus pugnantium mors est: ferro et igne res geritur. Haec fiunt, dum uacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis. Quid ergo meruit? Ut suspenda-

immo vero. E — *vero.*

Casu. AV — *Casu — non potest discere.* §. 6.

meridianum. T ιε = *meridia n o r u m.*

aspectans = Pr Sc 𝔛. T αβεζνοτ (E) ℜ — 𝔅 𝔐 — 𝔖 = *exspectans.* GR Sb Pr. abd 𝔊 1. — 𝔖 = *spectans.* Utrumque scholion esse ratus verbum reposui minus usitatum. Grut. ci = *sperans.*

Col. = *acquiescant*, quod praefert Grt.

3. *Contra est.* P = *contra r i a a r s.*

ante pugn. Arg. b = *a n t e a pugn.* 𝔛 = *a u t e m p.*

misericordia. G = *maria.* mG = *in arena.*

T = *homic. f i u n t.*

ad ictum. m = *ad i o c u m.*

totis corpor. v = *t o t o corpo r e.*

Col. = *pler i s que.* ℜ = *p l u r i que.*

paribus. GR αβζι ℜ — 𝔊 2. = *partibus.* γ = *patribus.*

postulaticiis. Arg. b = *postula c i i s.* 𝔛 = *postul a n c i i s.* αγ + *ut in expeditio n e m.* 𝔊 2. + *ut in expedit i o n e.*

ferrum. r = *uni* s∾.

quo artes. = PTE Sbc Pr.abd Col. 𝔛 𝔊 2. — 𝔐. Rr P. 2. 3 (s. m.) ℜ — 𝔊 1. = *quo a r c e s.* P 4. + *quo g l a d i i quo artes.* GP 1. 3. 𝔏 — 𝔐a + *quo g l a d i i artes.*

r = *mor t i s m e r a e.* s∾. 𝔊 1. — 𝔖 = *mor t e s m e r a e.* T = *mortis m o r e s.*

spectat. suis. B + *h o m i n e s obi.*

4. *Interfectores interfecturis* = Sc Pinc. ex. schol. 𝔛 𝔏 — 𝔖. ms. Gron. *interfecturis interfectores.* PGR T BEV γιοντ Sb. Prr. Gr. ℜ — 𝔖 = *interfectores i n t e r f e c t i s*, quod ferri posse non temere quisquam dixerit. Cod. Mur. = *interfectores inter s e c t i s.* unde 𝔐 = *interfectores i n t e r s e.*

iubent. Rr P 3. 4. 𝔊 1. — 𝔈 = *iubentur.* Sw. in *Notis* praefert *iubent*, quod in rell. mss. et 𝔛 ℜ — 𝔅.

ℜ = *pugnacium.*

G = *victores* cr. ∾.

TErBαvι (in hoc suppleta sunt) Sbc Pr.abd 𝔛 — *meruit? Ut suspendatur.* Itaque cum etiam a codd. Alderbac. Erlang. Norimberg. absint haec, delenda esse censet v. cl. Ludov. de Jan in Symbolis p. 10. Sed tuentur ea satis mss. optimi, nec est quod cum Jano offendamur Praes. temp. *suspendatur.* Restitui veterem distinctionem. In B totus locus *Quid ergo — moritur* perverso ordine legitur. Lips. ci = *ut sic perdatur.* De *patibulo* plura docet Grut. ad h. l. cf. etiam Sen. ap. Lactant.

tur. Occidit hominem. Quia occidit ille, meruit ut hoc pateretur. Tu quid meruisti miser, ut hoc spectes? Occide, uerbera, ure! Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis agitur in 5 uolnera: mutuos ictus nudis et obuiis pectoribus excipiant. Intermissum est spectaculum. Interim iugulentur homines, ne nihil agatur.

Age, ne hoc quidem intellegitis mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dis inmortalibus gratias, quod eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus et parum tenax recti: facile transitur ad plures. Socrati et Catoni et Laelio excutere morem suum dissimilis multitudo potuisset: adeo nemo nostrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, ferre inpetum uitiorum tam magno comitatu uenientium potest. Unum exemplum luxuriae 6 aut auaritiae multum mali facit: conuictor delicatus paulatim

Instt. VI, 17, 28. *sive extendendae per patibulum manus.*

Quia occidit = mss. 𝔛 ℜ — 𝔐. 𝔏 — 𝔖 = *q u i occ.* alterum illud recte restituit Janus. l. l. Erl. Jani = *quem occ.* B = *et occisus ille meruit.*

B = *Tu qui d e m.*

Occide, verbera, ure = mss. 𝔛. ℜ — 𝔐a = *Occ. ure verb.*

𝔛 — *tam* et = *currit.* ν = *tam timi d u s.*

in ferrum. R = *in f ur tum.* s∾.

T — *quare parum audacter.* G = *audaciter occiditur.* B = *tam* (s = *parum*) *auda c e m.*

5. *agitur.* 𝔈 2. — 𝔐a = *aguntur.*

mutuos. Col. (E) V ℜ — 𝔐a + *e t mutuos.* 𝔖 = *u t mut.*, quam partic. refert ex Arg. b: at Oberl. in eo nihil particulae conspici testatur, et ipsi Sw. postea videbatur delenda esse.

excipiant. Rr Sc Prr. P 2. (s. m.) P 3. (s. m.) 𝔛 ℜ — 𝔐a = *excipi u n t.* αζτ = *r e cipiant.* G P 3. 1. 4. Col. ms. Gron. = *r e cipi u n t*, quod amplectitur Grut., et probat Gron. Sw. ex Arg. b refert *excipiant*, sed Oberl. *excipi a t.* Etiam duo Ops. = ∾.

iugulentur. (B) 𝔛 𝔈 1 — 𝔐 𝔊ro — 𝔐a = *iugu l a n t u r.* Cum totus hic locus diverbii formam prae se ferat, alicubi vulgatam distinctionem mutavi.

G — *Age* m∾.

ne hoc quidem. r G γντ ℜ — 𝔅 = *n e c h. q.* G γζτ = *intelli g i s.*

𝔛 = *Ag e dis im.*

r — *esse crudelem.*

G (s∾) αζ = *ten e n s recti.*

et Catoni. ℜ — 𝔐a — *et.* 𝔛 = *Platoni.*

morem suum = AE βτ Arg. b Sc 𝔛 𝔖. Sb PT r G (s.m.) βεϑι Pr.abd = *mor t e m su a m.* RG mβ ℜ — 𝔐a = *m e n t e m suam.* α = *bonitatem s.*

adeo. P = *ideo.*

V = *impet u s.*

cum maxime. ℜ — 𝔊 — *cum.* ν = *q u a m max.* V τξ (s. m.) P 1. (s. m.) = *l i c e t max.*

concinnamus. G P 3. (p. m.) P 1. 4. Col. = *con t i n u a mus.* R ℜ = *concinamus.*

tam magno. 𝔛 = *c u m magno.*

V = *i r ruentium.*

potest. R (l.) = *pos s i t.*

6. *luxuriae.* r P 1. 4. 3. (n.) ℜ — 𝔐a + *a u t lux.* G = *u t lux.*

mult. mali. r = *mult. m a l u m.*

G Sc 𝔛 = *fecit.* V = *fac i a t.*

eneruat et mollit. uicinus diues cupiditatem inritat. malignus comes quamuis candido et simplici rubiginem suam adfricuit: quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus est impetus? Necesse est aut imiteris, aut oderis. Utrumque autem deuitandum est: neue similis malis fias, quia multi sunt, neue 7 inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in te ipse, quantum potes. cum his uersare, qui te meliorem facturi sunt. illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, et homines, dum docent, discunt. Non est quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare istis uelis aut disputare: quod facere te uellem, si haberes isti populo idoneam 8 mercem. Nemo est, qui intellegere te possit. Aliquis fortasse, unus aut alter incidet: et hic ipse formandus tibi erit instituendusque ad intellectum tui. Cui ergo ista didici? Non est quod timeas ne operam perdideris, si tibi didicisti.

Sed ne soli mihi hodie didicerim, communicabo tecum quae occurrerunt mihi egregie dicta circa eumdem fere sensum tria: ex quibus unum haec epistula in debitum soluet, duo in anteces-

mollit = PA EB Arg. b. 𝔛 𝔑 — 𝔅. 𝔊 1. — 𝔐a = *emollit.*

comes quamvis. B illico pergit ad Ep. 13, 12. *certius sit*: sed hic omissa repetit post Ep. 41.

his moribus. 𝔐 — 𝔏 𝔍u contra omnium librorum mss. fidem — *moribus*, quod defendit et explicat Gron.

G = *putas* s∾.

G = *inniteris.* m∾.

G — *aut oderis.* m∾.

neve = mss. (etiam Jani, qui primus ita correxit) 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *ne vel.* G = *ne vel inimicus.*

quia dissim. = mss.

7. *in te ipse.* R 𝔛 𝔑 — 𝔅 𝔍 = *in te ipso.* P 1. 3. Col. 𝔊 1 — 𝔐a = *in te ipsum*, quod etiam in G στ.

G (n.) 𝔛 𝔍 = *conversare.*

r = *putes facere.*

T = *fiant.*

et homines. Arg. b = *ut hom.*

Non est quod = PA G Rr TBV Sb Pr.bd Ops. Gr. ρρ 𝔛 𝔑 — 𝔊 𝔏. 𝔐 (ex Pinc. vet. lect.) 𝔍u — 𝔖 + *Non est ergo q.*

B Arg. b ζ = *recitare ista.*

mercem = PAREVενSb Pr.bd Ops. m. P 3. ms. Gron. 𝔛. βγζ Sc 𝔑 — 𝔅 = *mercedem.* στ + *mercedem vel mentem.* GTrGr. 𝔊 1. — 𝔐a = *mentem.* Gron. ci = *artem.*

8. A r = *te intell.* α — *te.* P = *fortassis.*

G B αγστ + *aut unus aut.*

Cui ergo ista = PAGE Rr B γιξστ all. ρρ Ss. Gr. 𝔛. TV 𝔑 — 𝔐a + *cui ergo, inquis, ista.* ν — *ista.*

G (s∾) P 1. 3. 4. = *didicisti*, quod non contempsit Grut.

𝔛 + *Non est ergo.*

si tibi did. Arg. b Pinc. v. l. 𝔛 𝔐 𝔖 — *si.* Sw. „coniunctivam, inquit, particulam meliores omnes mss. ignorant." At mei omnes servant. r = *cum didic.*

soli mihi = PA r T. G 𝔛 𝔑 — 𝔖 = *mihi soli.*

AGEB = *occurrunt.*

EV — *fere.* 𝔛 = *vero.* G = *egr. fere circa eumd. s.*

ι + *et tria.* 𝔛 — *tria.*

𝔛 — *in debitum* et = *solvit.*

sum accipe. Democritus ait: ***Unus mihi pro populo est, et populus pro uno.*** Bene et ille, quisquis fuit, (ambigitur enim de auctore,) cum quaereretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaret ad paucissimos peruenturae: ***Satis sunt,*** inquit, ***mihi pauci, satis est unus, satis est nullus.*** Egregie hoc tertium 9 Epicurus, cum uni ex consortibus studiorum suorum scriberet: ***Haec,*** inquit, ***ego non multis, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*** Ista, mi Lucili, condenda in animum sunt, ut contemnas uoluptatem ex plurium adsensione uenientem. Multi te laudant. et quid habes cur placeas tibi, si is es quem intellegant multi? introrsus bona [tua] spectent. Uale.

EPISTULA VIII.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Tu me, inquis, uitare turbam iubes, secedere, et conscientia esse contentum. Ubi illa praecepta uestra, quae imperant in actu mori? Quod ego tibi uideor interim suadere, in hoc me recondidi et fores clausi, ut prodesse pluribus possem. Nul-

G αζο = *excipe.* s∾.

ille quisquis. GR αγζστ P 1. 3. 4. Col. + *ille dixit quisq.*

ambigitur. P = *ambitur.*

Arg. b = *auctoritate.*

G = *expectaret* (m∾.)

ζ + *pauciss. dies.*

9. *satis est nullus.* 𝔛 — *est.*

𝔛 = *Hoc ego, inquit.*

GR αβγζιστ V P 1. 3. 4. Col. Sc 𝔛 ℜ — 𝔈 1. = *in animo.*

volupt. Col. = *voluntatem.*

ζ = *assentione vel assentatione.* x = *associatione.* mι = *assertione.*

et quid = PArG Sbc Pr. ad 𝔛 ℜ — 𝔈 1. T — *Et.* R — *quid* m∾. αγ = *Sed quid.* 𝔈 2. — 𝔐a = *Ecquid.*

B = *quo placeas tibi.*

intellegant multi = PARr ν BEV Ss. 𝔛 ℜ — 𝔅. G rell. ρρ (exc. εζ) = *multi intelligant.* T = *intelligunt multi.* εζ 𝔈 1. — 𝔐a = *multi intelligunt.*

bona [*tua*]. P Sb (Oberl. = *bona sua*) Pr.a — *tua*: quamobrem suspectum habeo Pronomen.

T = *spectant.* r = *spectentur.*

Lib. I. Ep. 8.

B = *Tu me inquis mones vitare.*

G = *sedere et.*

G ζℑxτ = *praecepta tua.* γ = *pr. vera.* ℑ = *nostra pr.* 𝔛 = *pr. nostra.*

Quod ego tibi videor interim suadere, in hoc = mss. omnes (exc. G Sbc P 1. ε = *Quid*, quod in 𝔛 ℜ — 𝔅) 𝔈 1. — 𝔖. P 1. + *Quid enim.* 𝔐 — 𝔅 1. 𝔖 = *Quid?* — *interim sedere* ex ci. Mur. ℜu 𝔐a = *inertiam suadere* ex ci. Gron. Sc 𝔛 = *Quid ergo.* Sw. ineptam vocat hanc scripturam, quam ego secutus sum nec indigere arbitror interpretatione. ιP 2. *dissuadere interim.*

clausi. PT = *clusi.* et recte fortasse.

possem = mss. edd. ante Lips., a quo propagatum *possim*, quod corrigendum esse monuit Janus l. l.

lus mihi per otium dies exit. partem noctium studiis uindico. non uaco somno, sed succumbo et oculos uigilia fatigatos cadentesque in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, 2 sed a rebus, et inprimis a rebus meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua, quae possint prodesse, conscribo. salutares admonitiones, uelut medicamentorum utilium conpositiones, literis mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus, quae, etiamsi persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter, quod sero cognoui et lassus errando, aliis monstro. Clamo: Uitate quaecumque uolgo placent, quae casus adtribuit. ad omne fortuitum bonum suspiciosi pauidique subsi- 3 stite. Et fera et piscis spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunae putatis? insidiae sunt. Quisquis nostrum tutam agere uitam uolet, quantum plurimum potest, ista uiscata beneficia deuitet. in quibus hoc quoque miserrimi fallimur: habere nos putamus, haeremus. In praecipitia cursus iste deducit.

partem noctium. γ + *partem enim noctium.* G ζιο P 1. 2. 3. 4. (cr. ∾ in quibusdam) ed. Tauchn. = *partes n.*

sed a rebus, et inprimis a rebus meis. R (ιξ al. m.) ℜ — 𝔖 + *sed etiam.* R ℜ — 𝔖 = *primum.* R 𝔐 — 𝔖 — *rebus.* R om. etiam *a* ante *rebus.* Scriptura a me recepta est in mss. non meis tantum, sed etiam Sbc Pr.abd.

2. ι = *negotia ago.*

A r 𝔛 = *possunt prod.*

conscribo Arg. b. = *cum scribo.* EV 𝔊 = *scribo.*

A + *salutares res et admonitiones.*

V = *medicaminum.*

ulceribus. Sc = *vulneribus.* Arg. *b* = *visceribus.*

etiamsi. ℜ — 𝔈 1. = *etsi.*

P — *persanata.* G = *personata.* GR βεο ℜ = *lapsus errando.*

monstro. G = *ministro.*

ν = *Clamo: vita.* Arg. b = *Clamositate.* 𝔛 ℜ — 𝔈 1. = *Clamo vitare.*

quaecumque volgo. AG — *cumque.* ℜ — 𝔗 + *quaecumque quae.*

quae casus. 𝔛 = *quaecunque casus.*

G = *tribuit* ∗∾.

suspiciosi. Scalig. in Castigatt. Festi = *subsidiosi* ex cod. Nic. Fabri. r ℜ — 𝔅 = *suspiciosus pavidusque subsiste.*

3. b = *et pisces.*

Munera ista. r B αβι + *M. ista quae.*

AG (mG∾) — *fortunae.*

Quisquis nostrum. Ops. Pinc. b 𝔛 𝔖 = *Q. vestrum.* Sw. ad commendandam hanc scripturam laudat mss. nescio quos. Certe Oberl. in Arg. b non legit *vestrum.*

Arg. b = *agere volens vitam.* B + *agere tutam vitam.*

in quibus hoc. 𝔛 = *in q. nos.* GR — *hoc.* B αβγζι + *ex hoc.*

r = *miseri.* ℜ𝔗 = *miserum.*

habere nos. ℜ — 𝔐 + *quod hab. nos.* αγζ + *quia dum hab. nos.* ευ + *quia quae h. n.* P 3. + *quod dum h. n.* sed duae hae voces erasae sunt.

habere. T = *abire.*

haeremus = PAGRTE ρρ (exc. αγζ) Sb Pr. a (b) d Gr. ℜ — 𝔊. ευ + *his haeremus.* αγζ Pinc. v. l. 𝔛 𝔐 — 𝔐 = *habemur.* r = *ac remur.* B = *et habemus.* *Haerere* tam Graeco ἔχεσθαι respondere quam *viscatis beneficiis* Sw. docet.

huius eminentis uitae exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cum coepit transuersos agere felicitas. Aut saltim rectis, aut semel fruere. Non uertit fortuna, sed cernulat 4 et adlidit. Hanc ergo sanam ac salubrem formam uitae tenete, ut corpori tantum indulgeatis, quantum bonae ualitudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat: cibus famem sedet, potio sitim exstinguat, uestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corporis. Hanc utrum caespes erexerit, an uarius lapis gentis alienae, nihil interest: scitote tam bene hominem culmo quam auro tegi. Contemnite omnia, 5 quae superuacuus labor uelut ornamentum ac decus ponit. Cogitate nihil praeter animum esse mirabile, cui magno nihil ma-

𝔛 = *In principio cursus.* 𝔛 — *cadere est.*

GR = *nec res. quidem.*

GR r βγεζιτ 𝔑 — 𝔊 = *cum coeperit.* 𝔛 = *cum conceperit.*

saltim = PT duo Ops. 𝔑. A — *Aut saltim — fruere.* Sc = *solum.* P 2. 𝔑 = *retis.* r = *recte.* 𝔛 Sc + *aut timet facere eos scilicet qui hoc faciunt.* GT Rr ρρ (exc. β𝔇ιν) P 1. 2. 4. optimus Lips. Pr.a 𝔑 — 𝔊𝔏 — 𝔐α = *aut temet.* P β𝔇ιν EV P 3. Col. Ops. Sb Pr.b d = *aut semel.* B + *aut temet semel.*

fruere = PE Rr T ρρ B Arg. b (Sw. legit *fuere*) Pr. a P 2. unus Ops. 𝔑 — 𝔊 𝔑u 𝔐α. Col. tres Ops. Sb (?) = *fuere.* P 1. 3. 4. optimus Lips. 𝔏 𝔍u — 𝔅 1. = *frueris.* V totum locum sic exhibet: *Agere felicitas, aut semel fugere. Non evertit.* Unus ex Mureti libris = *Aut rectus statim, aut semel fugere,* unde ille ci. = *Aut rectus sta, aut semel fuge.* Sw. arripuit Opsopoei coniecturam *ruere,* quam explicat: „*aut saltem rectis* (velis) navigare portumque tenere, *aut semel ruere!*" Sed *ruere* minime est navigationis, neque in his Sen. usus est imagine. Sensus: Aut in universum rectis (honestis) fruere, aut falsis (pravis) semel tantum i. e. cave, ne incidas in peccandi consuetudinem. Post *fruere* 𝔛 𝔑 — 𝔐α + *Qui hoc faciunt.* Aliquod ρρ Pr. ar P 1. 3. 4. + *Eos qui hoc faciunt.* A rell. mss. absunt.

4. *Non vertit.* 𝔛 𝔑 — 𝔐α = *N. evertit.*

sed cernulat. αγ — *sed.* 𝔛 = *s. cer v u lat.* 𝔊 1. — 𝔊 𝔑u 𝔐α = *cernuat.* Col. (p. m.) *tremulat.* G P 3. = *turulat.* mG∞. τ = *cervulat vel ferulat.* ζ = *ferulat.*

adlidit. P 1. 3. 4. = *elidat.* Haec cum superioribus Gron. sic coniectura restituit: *Aut statum rectus aut temet tene. non vertet fortuna; se cernuet et allidet.*

ac salubrem = PATB 𝔍. vulg. = *et sal.*

tenete — indulgeatis = PAT β𝔇ιλξ VEB Sbc 𝔛. Rr ν 𝔑 — 𝔊 1. = *tene — indulgeas.* P 1. (s. m.) 𝔊 1 — 𝔐 = *teneto — indulgeas.* G plerique Gr. 𝔏 — 𝔐α = *tenere memento — indulgeas.*

R = *sat est.*

G = *cibos — sedat sed et potus si sitim exstinguant.* TEVB 𝔇ν + *sed et potio.*

infesta corporis = omnes mss. 𝔛𝔑 — 𝔊 1. 𝔍. 𝔊 2. — 𝔊 = *inf. corpori.*

erexerit. quidam Pinc. = *extruxerit.*

scitote = PA R (del. *te*) r BEV αβγζντ P 2. Col. Sbc Pr.bd 𝔛 𝔊 1. — 𝔊. 𝔑 = *soio te.* 𝔑 — 𝔅 = *scito te.* G 𝔐 — 𝔐α = *scito.*

5. *Contemnite* = PA TBE V δζιο P 2. Col. Sbc 𝔛. GR r P 1. 3. 4. 𝔑 — 𝔐α = *Contemne.*

R + *ad ornamentum.* G = *ornamenta et decus.*

Cogitate = PATEB αβγζιστ P 2.

gnum est. Si haec mecum, si haec cum posteris loquor, non uideor tibi plus prodesse, quam cum ad uadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti anulum inprimerem, aut in senatu candidato uocem et manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere uidentur, maiora agunt: humana diuinaque simul
6 tractant. Sed iam finis faciendus est et aliquid, ut institui, pro hac epistula dependendum. Id non de meo fiet: adhuc Epicurum conplicamus, cuius hanc uocem hodierno die legi: *Philosophiae seruias oportet, ut tibi contingat uera libertas.* Non differtur in diem, qui se illi subiecit et tradidit. Statim circumagitur: hoc enim ipsum philosophiae seruire libertas est. Potest fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene
7 dicta referam potius quam nostrorum: quid est tamen, quare tu istas Epicuri uoces putes esse, non publicas? Quam multi poëtae dicunt quae philosophis aut dicta sunt aut dicenda! Non adtingam tragicos nec togatas nostras. habent enim hae quoque aliquid seueritatis et sunt inter comoedias ac tragoedias mediae.

Col. Mod. Sb duo Ops. 𝔑 = *cogita te.* GR r rell. ρρ P 1. 3. 4. = *Cogita.* 𝔑 — 𝔐a = *Cogita in te*, quod in nullo ms. legitur.

Si haec — si haec = AB αβγε E Arg. b plerique Gr. Pr.a. PT = *Si haec — si hoc.* G = *Sed haec — si hoc.* Br 𝔛𝔑 — 𝔐a = *Si hoc — si hoc.* 𝔖 = *Si haec — si cum post.* putabat enim Pion. e scholio repetitum.

r Sc Pr.a = *si hoc post.* sine *cum.*

Gζ = *loquar.* rTV 𝔛 + *loquor si magnus fuerit animus.* T = *plura prodesse.*

T — *inprimerem.* 𝔛 = *imponerem.*

TG (Gs∾) = *candido.*

A = *vocem aut m.* P = *vocem exmagnum* s: *l'eximiam.*

qui nihil. Pinc. 𝔊𝔊 + *q. n. vel minora.*

𝔑 — 𝔊 1. — *simul.*

V = *tractantes.*

6. *dependendum.* P sG = *deponendum.* G αζιτ = *deprehendendum.* v = *imponendum.*

conplicamus = PA sG R r TBEV αβγε m.τ Sbc Pr. ab Ops. Erm. P 2. 𝔛𝔑 — 𝔊 1. vo Pr.d (Sb s.m.) 𝔊 — 𝔐 = *compilamus* ex ci. Erm. G P 1. 3. 4. Col. cod. Lips. 𝔏 — 𝔖 = *replicamus.* Significat Sen. se adeo recentem esse a lectione Epicuri ut in eo *conplicando adhuc* versetur. *Compilamus* et *replicamus*, quae a deterioribus libris commendantur, sunt librariorum emendantium.

V — *in diem* et — *Statim circumagitur.* E = *potest contingere.*

7. V — *tamen.*

A — *Quam multi — mediae.*

Quam multi p. = PB Sbc Pr.abd all. 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *Quam multa p.*

quae philosophis = PTE Sb (p. m.) Pr.bd Ops. 𝔛𝔑 — 𝔐a + *a phil.*

GR (s∾) — *aut* ante *dicta.*

V — *Non adtingam — dicenda sunt.*

nec togatas = PEB v Sb Pr.abd P 3. Col. GR r T 𝔛 𝔑 — 𝔖 = *aut tog.* P 1. 4. = *vel tog.* GR r Gr. Sc plerique ρρ 𝔛𝔑 — 𝔊 1. = *togatos.*

GR r Sb Pr.ab 𝔑 — 𝔊 1. = *haec — media.* Sc 𝔛 — *enim hae.*

Sb cod. Jureti = *securitatis.* Sc 𝔛 = *serenitatis.* Juret. ci. = *serietatis.*

com. ac trag. = PrSc. vulg. = *com. et trag.*

quantum disertissimorum uersuum inter mimos iacet! quam multa Publii non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt! Unum uer- 8 sum eius, qui ad philosophiam pertinet et ad hanc partem, quae modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro habenda:

Alienum est omne, quicquid optando euenit.

Hunc uersum a te dici non paulo melius, sed adstrictius memini:

Non est tuum, Fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnunc melius dictum a te non praeteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri potest.

Hoc non inputo in solutum, de tuo tibi. Uale.

EPISTULA IX.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

An merito reprehendat in quadam epistula Epicurus eos, qui dicunt sapientem se ipso esse contentum et propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obicitur Stilboni ab Epicuro, et his quibus summum bonum uisum est animus inpatiens.

ν = *versuum medium inter.*

G P 3. (s∾) = *ad mimos inter* [n.] *iacet*, quod etiam in P 1. 4. BE = *inter minos.* εζ P 4. = *inter nos.* T = *inter minas.*

P = *Publilii* et *quothurnatis.* αν + *sed ex ooth.*

8. V = *unum versum Publii.* A = *est in manibus.* P 3. = *fluit in man.* Col. + *quae modo fuit Saturnalium in man.*

T = *referemus.*

𝔑 — 𝔗 = *neget.*

in nostro = 𝔄 𝔑 — 𝔊 mss. exc. G αζτ P 1. 3. 4., qui = *in proprio*, quod est alterius scholion. 𝔐 — 𝔖 = *in nostris.*

A — *omne.*

evenit = PATBErρρ (exc. αβζ) P 1. 4. Col. Sbc Pr.abd 𝔄. GR αβ P 2. 3. 𝔑 — 𝔖 = *venit.* ζ = *pervenit.*

sed adstrictius = mss. 𝔄 𝔑 — 𝔊 et probat Sw. 𝔐 — 𝔖 = *et adstr.*

𝔄 = *quod facit fort.*

A — *Illud* — *praeteribo.* G = *Illud etiam a te non melius dictum non praeteribo.*

𝔄 = *dare* et *auferre.*

A — *Hoc non* — *tibi*, quae in b alia manu sunt suppleta.

P 2. Col. = *Hoc non puto.*

𝔄 — *in* ante *solutum.*

de tuo tibi. Grut. ci. = *do tuum tibi.*

Lib. I. Ep. 9.

A — *An merito* — §. 4 *in locum amissi.*

se ipso esse. βε — *esse.*

𝔄 — *desideras scire.*

Stilboni = mss. (p = *Stillaboni*) 𝔄 𝔑 — 𝔈. 𝔊 — 𝔖 = *Stilponi* ex emend. Pinc. Non dubitavi codicum auctoritatem sequi constanter *Stilbon* scribentium, quamquam a Graecis Στίλπων dicitur. Apud Ciceronem quoque Acad. prior. II, 24, 75. Hervag. (1534.) Victor. (1536.) Manut. (1555.) habent *Stilbonem.* V — *Stilboni.*

V — *summum.*

ε Sc = *visus est.* T — *visum.*

V = *animus impassibilis.*

In ambiguitatem incidendum est, si exprimere ἀπάθειαν uno uerbo cito uoluerimus et *inpatientiam* dicere. Poterit enim 2 contrarium ei, quod significare uolumus, intellegi. Nos eum uolumus dicere, qui respuat omnis mali sensum: accipietur is, qui nullum ferre possit malum. Uide ergo, num satius sit aut *inuolnerabilem animum* dicere, aut *animum extra omnem patientiam positum*. Hoc inter nos et illos interest: noster sapiens uincit quidem incommodum omne, sed sentit. illorum ne sentit quidem. Illud nobis et illis commune est sapientem se ipso esse contentum: sed tamen et amicum habere uult et uici-3 num et contubernalem, quamuis sibi ipse sufficiat. Uide quam sit se contentus: aliquando sui parte contentus est, si illi manum aut morbus aut hostis exciderit. si quis oculum casus excusserit, reliquiae illi suae satisfacient, et erit inminuto corpore et amputato tam laetus, quam integro fuit. Sed quae sibi desunt, non desiderat: non deesse mauult. Ita sapiens se con-

V — *In ambigitatem* — §. 2. *patientiam positum.*

ἀπάθειαν. T = *apathian.* Pp = *aphathian.* γη Sb = *aphatian.* τ = *affatian.* ν = *affatiam.* GRB rell. ρρ Sc 𝔛 ℜ — 𝔊 1. = *affatim.* r exhibet notas quasdam, quae Graece olim vocem scriptam fuisse testantur.

cito = mss. 𝔛 ℜ — 𝔊. 𝔐 ex ci. Pinc. = *scite*, quod tenuerunt 𝔏 — 𝔅 1.

2. *Nos eum* = Pp E αβν Sbc Pr.abd plerique Gr. Ops. 𝔏. GB = *Nos enim vol.* et mox = *quod.* RrT all. ℜ — 𝔐 ℑu — 𝔐a + *Nos enim eum.*

respuat = mss. edd. ante 𝔖. Sw. cur *respuit* scripserit, nescio.

T + *accipietur et is.*

p = *refferre possit.* 𝔛 = *possit facere.*

G𝔐 = *ne satius sit.* Col. *utrum satius sit.* η = *sanctius.*

involnerabilem. G = *invincibilem.*

positum. G = *dicendum.*

T = *sapiens vicit.*

G ℜ — 𝔊 = *nec sentit quidem.*

nobis et illis = Pp Rr BV ρρ (exc. τ) aliquot Gr. Sbc Pr.bd 𝔛 ℜ — 𝔅. G Tτ 𝔊 1 — 𝔐a = *nobis cum illis.*

R 𝔛ℜ — 𝔊 = *sed tamen amicum* sine *et.*

3. *aut hostis.* 𝔛 + *aut h. aut gladius.*

exciderit = PpTEVB P 2. Ops. Sbc Pr.bd εζιν 𝔛. G Rr P 1. 3. 4. Col. ℜ — 𝔐a = *inciderit.* Grut. ci. = *inviderit.*

oculum. G αβζιοτ + *illi oculum.* Pp Rr TE βεζν ℜ — 𝔅 + *oculum vel oculos.* Bγ + *oc. aut oculos.* 𝔛 + *oc. aut oculi.*

casus = PpTBEV Pinc. (P 1. 2. 4.?) Ss. 𝔛 𝔐 — 𝔅 1. G Rr P 3. Col. ℜ — 𝔊 ℜu 𝔖 = *casu.* Sed illud repositum voluit Sw.

RB Sbc = *in minuto.*

BE Sbc P 2. Col. 𝔛ℑ + *in integro.* G P 1. 3. 4. + *cum integro.*

𝔛 — *fuit.* Pinc. quidam + *tam laetus animus.* alii eiusdem = *quam quum integer fuit.*

Sed quae. E = *Si quae.* 𝔊 — 𝔅 1. male ex ci. Pinc. = *Quae — sed non deesse.*

Pr.bd = *sunt* pro *desunt.*

Pr.a 𝔊 1 — 𝔊 ℜu 𝔐a = *num desiderat?* Censor editionis Ruhk. in Diar. Litt. Jen. ci. = *non desiderat: num deesse mavult?*

Sc 𝔛 = *nec deesse.* Col. +

tentus est, non ut uelit esse sine amico, sed ut possit. et hoc, quod dico *possit*, tale est: amissum aequo animo fert. Sine amico quidem numquam erit: in sua potestate habet, quam cito reparet. Quomodo, si perdiderit Phidias statuam, protinus 4 alteram faciet: sic hic faciendarum amicitiarum artifex substituet alium in locum amissi. Quaeris, quomodo amicum cito facturus sit: dicam, si illud mihi tecum conuenerit, ut statim tibi soluam quod debeo, et quantum ad hanc epistulam, paria faciamus. Hecaton ait: *Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius ueneficae carmine. Si uis amari, ama.* Habes autem non tantum usu amicitiae ueteris et certae magnam uoluptatem, sed etiam initium et conparationem nouae. Quod interest inter metentem agricolam et se- 5 rentem, hoc inter eum qui amicum parauit, et qui parat. Attalus philosophus dicere solebat: *Iucundius esse amicum facere quam habere. quomodo artifici iucundius pingere est quam pinxisse.* Illa in opere suo occupata sollicitudo ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non aeque delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum: iam fructu artis suae fruitur, ipsa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuosior est adulescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad pro- 6

et non deesse. Rτ P 3. + *dum non deesse.* G = *dum deesse.* Mod. Ep. 36. = *et ut quae sibi desunt, non desiderat, sed non deesse mavult; ita sapiens.*
V = *et quod dico.*
ζ Col. P 3. = *feret.*
E — *quidem.*
reparet. Sc 𝔛 = *reperit.*
4. *sic hic* = Pp Rr GTE Arg.b 𝔛 ℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 + *sic et hic.*
Vρρ (exc. β𝔇νξτ) = *in loco amissi.* τ = *loco am.*
𝔛 — *cito.*
AG ζι = *facturus sis.*
A — *dicam* — *faciamus.* sed al. m. supplevit post ep. sequentem.
R ℜ — 𝔊 1. = *quod debeam.*
G + *pertinet* post *epistul.*
𝔇 — *paria faciamus.*
Sc = *Catho.*
Habes autem non tantum usu amicitiae — *conparationem* = Pp ArTBV α. Accedunt GER Arg. b rell. ρρ Gr. ℜ — 𝔊, praeterquam quod praeferunt *usum*: nullum vero vitium in mss. saepius deprehenditur quam *m* Ablativis I. IIII. V. Decl. additum. 𝔛 = *Habes* — *in usum.* Pinc. castigavit „partim ex vetere lect. partim ex coniectura" = *Habes autem non tantum usu amicitiae veteris et certae magnam volupt., sed etiam initio et comparatione novae.* 𝔐 — 𝔖 ex ci. Mur. = *Habet* — *usus* — *comparatio.*
5. V — *Attalus* — *infantia dulcior.* ν — *Attalus.*
parat. ε + *alios.* B = *paravit.*
r — *Iucundius* — *artifici.*
A = *in sua occupatione.*
R 𝔛 = *removet.*
α = *qui arte fruebatur.*
dulcior. G et plerique recentiorum ρρ + *est.*
6. A — *Nunc* — *custodia liberet.*

positum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere amicum uult. si nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna uirtus iaceat. non ad hoc, quod dicebat Epicurus in hac ipsa epistula, *ut habeat qui sibi aegro adsideat, succurrat in uincula coniecto uel inopi.* sed ut habeat aliquem, cui ipse aegro adsideat, quem ipse circumuentum hostili 7 custodia liberet. Qui se spectat et propter hoc ad amicitiam uenit, male cogitat: quemadmodum coepit, sic desinet. Paranit amicum aduersum uincla laturum opem: cum primum crepuerit catena, discedet. Hae sunt amicitiae, quas *temporarias* populus adpellat. Qui utilitatis causa adsumptus est, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumsedet: circa euersos solitudo est, et inde amici fugiunt, ubi 8 probantur. Hac re ista tot nefaria exempla sunt aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Necesse est initia

γ = *redeamus.*
β = *se ipso.*
si nihil aliud = Pp E Mod. (Ep. 130.) Sb. G + *si ob hoc nihil al. nisi ut.* Rr (p s. m.) P 2. Col. 𝔑 — 𝔖 + *si ob nihil al.* α + *et si ob n. a. nisi quam ut.* ℑτ + *et si ob n. al. nisi ut.* γξ + *et si ad nih. al. quam ut.* ο + *et si ob n. a. saltem ad hoc ut.* T + *si propter nihil al. vel ut.*
non ad hoc = mss. (exc. Rβ) 𝔛. Rβ 𝔑 — 𝔖 = *non ob hoc.* Mod. — *ad.*
iaceat. Col. τ = *lateat.*
T = *ut dicebat Epic.*
PT — *succurrat* — *adsideat.*
cui ipse. 𝔛 — *ipse.*
quem ipse = mss. 𝔛 𝔑 — 𝔖. 𝔐 — 𝔖 = *quem ipsum.*
7. *Qui se sp.* Hinc Sc Pr. abd 𝔛 novam ep. incipiunt. 𝔛 praemittit haec: *quomodo aliquis sibi amicum faciat. et quod nisi sapienti sua non sufficiunt sive placent. Continuacio epistole precedentis.*
Qui se. r + *commodum* s = *suum.*
Pinc. quaedam exempl. = *et propter hoc amic. init.*
desinet. p + *esse.*
adversum vincla = Pp A. vulg. = *adversus vincula.*
bG = *Haec sunt am.*
b + *quam vel quas.*
G αγℑ = *temporaneas.*
ε = *vulgus appellat.*
β Sc Pr.ab Pinc. Put. Opsopoei = *Quae — adsumpta est.* γ = *Qui — acceptus est.* Ambian. Opsopei = *Quod — adsumptum — utile.* 𝔛 = *Que — sumta est.* E = *assumptus fuerit.*
𝔖 — 𝔖 = *Certe florentes.*
circumsedet. GR r T Pr.ad plerique ρρ = *circumsidet.* 𝔖 ex Arg. b (tac. Oberl.) = *circumsedit.*
G = *adversas* (s ∾). αℑτ P 1. 3. 4. = *adversa.*
solitudo est = PA TEB γνξο P 3. Sbc Pr.abd Ops. 𝔛. pG Rr Col. 𝔑 — 𝔐a + *ingens sol.* P 2. = *solicitudo.* sed ipse omittit *ingens.*
et inde. R = *Deinde.* P 2. Col. = *exinde.* γ + *tales amici.*
G ℑιοτ Arg. b plerique Gr. = *unde probantur.* B = *parantur.*
8. V — *Hac re — prodentium.* G αζℑοτ maxima pars Gr. 𝔑 — 𝔖 1. + *Hac in re.*
G — *ista.*
p — *tot.*
G Arg. b = *metum — metum.*
Pp AG Tr BE Arg. b ρρ 𝔛 = *providentium.* c = *prudentium.* Gron. ci. = *aliorum metu relinquentium. aliorum etiam prodentium.*
γεζ Sb 𝔑 — 𝔖 + *Necesse est ut.*

inter se et exitus congruant. Qui amicus esse coepit, quia expedit: placebit aliquod pretium contra amicitiam, si ullum in illa placet praeter ipsam. In quid amicum paras? ut habeam pro quo mori possim, ut habeam quem in exilium sequar, cuius me morti et obponam et inpendam. Ista, quam tu describis, ne- 9 gotiatio est, non amicitia. quae ad commodum accedit, quae quid consecutura sit spectat. Non dubie aliquid habet simile amicitiae adfectus amantium: possis dicere illam esse insanam amicitiam. Numquid ergo quisquam amat lucri causa? numquid ambitionis aut gloriae? Ipse per se amor omnium aliarum rerum neglegens animos in cupiditatem formae, non sine spe mutuae caritatis, accendit. Quid ergo? ex honestiore causa coit tur- 10 pis adfectus? Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia

congruant. A = *conveniant.*
placebit aliquod = PA GT r EV Sbc Pr.abd 𝔛. R 𝔑 — 𝔖 + *pl. e i aliq.*
𝔛 = *si nullum.*
in illa. A = *in ipsa.*
placet praeter = 𝔛𝔏 mss. exc. R β Gr. (?), qui cum 𝔑 — 𝔐a + *pl. p r e t i u m pr.*
G 𝔊 2. = *pr. i l l a m.* 𝔛 = *pr. i s t a m.*
A — *In quid* — *Quomodo ergo.*
In quid. rE Pr.ad 𝔑 — 𝔛 = *Inquit.* R ατ plerique Gr. Sb (s. m.) = *Inquis.* 𝔅 𝔊 1. = *Inquies.* ι Sc 𝔛 = *In quo.* T ζ = *U t quid.* ε𝔅 — 𝔐 + *igitur.*
paras = Pr TBE εζυ Sbc Pr. ba (p. m.) Ops. duo optimi 𝔛. 𝔑 — 𝔖 cum rell. mss. = *paro.* γ = *propero.* Sw. ci. = *In quid, inquis, amicum paras?*
et obponam = PT r GBEV 𝔖. 𝔛 𝔑 — 𝔐a — *et.* β = *imponam* pro *opp.* Fred. Haase ci. = *a p ponam.*
9. *quam tu.* V 𝔛𝔍 + *Epicure.*
quae ad com. G = *quemadmodum.* m ∾.
accedit. R 𝔑𝔑 = *cepit.* ε𝔛 = *coepit.*
P υ B Arg. b 𝔛 = *q u i c q u i d consec.*
R quidam Gr. 𝔑 — 𝔅 = *expectat.*
τ = *posses dicere.* 𝔑 = 𝔊 1. = *possumus dic.*

Vitio ab ed. Lips. 1702. ad 𝔐a propagatum = *i l l u m esse ins.*
G αγζτ = *q u i s amat.* p — *quisquam.*
V𝔛 = *ambitionis e t gloriae.*
𝔛 = *a l i e n a r u m rerum.*
p = *amicos in cupiditatis formam.*
non sine spe. Grt. ci. = *non sine s p e c i e.*
10. *Quid ergo.* V — *ergo.*
honestiore = Pp GT r 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *honestior i.*
coit. γ = *cogit.* 𝔡 = *cohaeret.*
nunc de hoc = mss. (exc. TE) 𝔛 𝔑 — 𝔊𝔏. 𝔐 𝔅 1. — 𝔖 — *de.*
In sequentibus valde inter se discrepant mss. P = *an amicitia. nam si propter se iam est, potest* etc. E γυ = *hoc de amicitia. nam si propter se ipsam expetenda est, potest.* V = *de hac amicitia. nam si propter se ipsam expetenda est, potest.* B = *de hac n u n c amicitia. Nam si propter se ipsam.* T = *hoc in amicitia. nam si propter se ipsam expetenda est, potest.* R Pr. a = *an amicitia propter aliud sit expetenda dic. nam si propter se ipsam expet. est, potest.* r = *an amicitia propter se expet. est. Amicitia an̄ propter aliud sit expetenda dic. nam si propter se ipsam expet. est, potest.* G P 1. 4. 3 (p. m.) = *an propter se, an propter aliud sit amicitia expetenda. nam si*

propter se ipsam expetenda sit. [Sed] potest ad illam accedere, qui se ipso contentus est. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus nec uarietate fortunae perterritus. Detrahit amicitiae maiestatem suam, 11 qui illam parat ad bonos casus. *Se* contentus est sapiens. Hoc, mi Lucili, plerique perperam interpretantur: sapientem undique submouent et intra cutem suam cogunt. Distinguendum autem est, quid et quatenus uox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beate uiuendum, non ad uiuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est, ad illud tantum animo sano et erecto 12 et despiciente fortunam. Uolo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait *sapientem nulla re indigere, et tamen multis illi rebus opus esse: contra stulto nulla re opus est, nulla enim re uti scit, sed omnibus eget.* Sapienti et manibus

propter se ipsam, potest ad illam accedere. μ = *de hoc. amicitia propter aliud sit expetenda dic. nam si propter se ipsam expet. est, potest* etc. Col. P 3. (s. m.) = *an amicitia propter aliud sit expetenda dic. nam si propter se ipsam expet. est, potest* etc. Pr.d = *an amicitia propter aliud sit expetenda. Nam si propter se ipsam expetenda est, potest ad illam.* Sc 𝔗 = *an amicitia vera expeti per se debeat. Nam si propter se ipsam expet. est, potest.* P 2. = *an amicitia propter se expeti debeat. nam si propter se ipsam expet. est, potest.* Opsopoei Nicot. = *an amicitia propter se ipsam appetenda sit. Immo vero nihil magis probandum est. Nam si propter se ipsam expetenda est* etc. Eadem adscripta erant ad marginem Put. alterius manu P. Daniel. Reliquos libros, quibus usus est Ops., scribit in hoc loco mutilos esse, unde coniicio eos quoque aliquatenus consentire cum scriptura a me recepta. 𝔑 — 𝔖 = *an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda; nam si propter se ipsam expetenda est, potest.* quae scriptura propter *an* bis positum suspecta esse debebat. cf. Hand Tursell. I. p. 307. s. et quae ad Ep. 69, 4. annotavimus. Itaque libenter recepi scripturam p, a qua non multum recedit Pr.b = *an amicitia propter se ipsam expetenda est, potest ad illam.* Multa in hunc locum aliunde ingesta esse facile perspicitur, nec extra omnem suspicionem posita est *sed* particula, quam quidem recepi, sed uncis inclusi.

accedit. A = *accedas.* in p videtur fuisse *accedet*, quod habet T.

𝔗 = *Detrahat.*

ad bonos casus. Gr. partim = *ad hos casus.* 𝔐 — *bonos.* Ops. ci. = *ad novos casus.*

11. *Se contentus est sapiens.* o + *ad bene vivendum.* χλ + *ad beate vivendum.*

submovent. τ = *movent.*

V = *inter cutem s.* ζ + *et latere intra cutem s.*

quatenus vox. γ = *quantum vox.*

ad beate vivendum. GVαγζτ 𝔗 = *ad bene viv.*

A = *multis ei rebus.*

ζ + *animo suo sano et erecto.* *G* (s∾) 𝔖 = *animo suo erecto.* P βν Sb = *et recto.* cf. ad Ep. 41, 2.

12. *nulla re.* G (m∾) P 1. = *multis.* o = *nullis.*

egere = Pp A Tr E γειvo P 2. 4. tres Ops. 𝔗𝔖. GRSb P 1. 3. Col. all. 𝔑 — 𝔖 = *indigere.*

- *scit uti.* 𝔑 — 𝔖 1. + *nec verbis.*

V = *et omnibus eget.*

𝔗 — *et manibus.*

et oculis et multis ad cotidianum usum necessariis opus est, eget nulla re: egere enim necessitatis est, nihil necesse sapienti est. Ergo quamuis se ipso contentus sit, amicis illi opus est. hos cupit habere quam plurimos: non ut beate uiuat, uiuet enim etiam sine amicis beate. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quaerit: domi colitur, ex se totum est. Incipit fortunae esse subiectus, si quam partem sui foris quaerit. Qualis tamen futura est uita sapientis, si sine amicis relinquatur 13 in custodiam coniectus, uel in aliqua gente aliena destitutus, uel in nauigatione longa retentus, aut in desertum litus eiectus? Qualis et Iouis, cum resoluto mundo et dis in unum confusis paulisper cessante natura adquiescit sibi cogitationibus suis traditus. Tale quiddam sapiens facit: in se reconditur, secum 14 est. Quamdiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: et ducit uxorem se contentus, et liberos tollit se contentus: et tamen non uiuet, si fuerit sine homine uicturus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas sua, sed naturalis inritatio. Nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiae. Quomodo solitudo in odium est, et adpetitio socie- 15

eget nulla re. γοχλ 𝔅 — 𝔐a + *sed eget n. re.* 𝔛 + *eget enim.* V — *eget.* β + *et nulla re indiget.*

nihil necesse. Rβ𝔑 — 𝔐a + *nihil autem nec.*

p (s. m.) = *amici — sunt.*

γ + *tamen amicis illi.* A = *amicis opus est sibi.* A = *vivit enim.* 𝔛 = *vivet etiam et sine.* ρρ (exc. βγδει) — *etiam.*

𝔛 + *non quaerit arte.*

Arg. b = *domi colligitur.*

subiectus = mss. 𝔛𝔑 — 𝔈 1. 𝔈 2. — 𝔐a = *subiectum.*

13. A — *Qualis tamen — Tale quiddam.* V = *Talis tamen.*

si sine am. T — *si.*

in custodiam. 𝔛𝔑 — 𝔗 = *in custodia.* τ + *communium.* T = *collectus.*

retentus. R (l.) ιλ = *detentus.*

eiectus. G αζοτ = *deiectus.*

R = *acquiescat.*

cogitat. suis. 𝔛 — *suis.*

14. p (p. m.) 𝔛 = *Tale quidem.* 𝔑 = *Tale quidam.*

V = *faciens sapiens, in se.* P (p. m.) = *fecit.* G (m∾) — *facit.* A + *quicquid facit.*

A — *quamdiu quidem — tollit, se contentus est:* et pro iis habet = *cum quocumque est.*

illi licet apud p in litura sunt. P Arg. b = *illic et.*

α + *et si ducit ux.* 𝔑 — 𝔗 = *ducere uxorem.* 𝔅 = *si duxerit ux.*

se contentus = Pp R 8b all. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔐a + *est,*

A = *at tamen non vivet.* p = *n. viveret, si foret.*

G (m∾) αζϑλ = *naturalis intentio.*

G + *sic et amicitiae.*

15. *in odium est et adpetitio societatis* = PpAT r BEV ρρ (exc. αγϑ κλστ) 8s. Ops. P 2. (P 2. = *solitu* pro *solitudo*) 𝔛 (sed in hac vbb. transposita.) G (s∾) τκλ P 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔐a = *in odio.* G + *sicut et in dulcedine app. s.* R αγοτϑλκ P 1. 3. 4. Col. + *sic et in dulcedine app. s.* 𝔑 — 𝔐a + *sic in dulcedine app. s.*

**tatis quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum adpetentes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimus, cum illos sibi conparet, saepe praeferat: omne intra se bonum terminabit et dicet quod Stilbon ille dixit, Stilbon quem Epicuri epistula insequitur. Hic enim capta patria amissis liberis amissa uxore cum ex incendio publico solus et tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit: *Numquid perdidisset? Omnia, inquit, bona mea me-*
16 *cum sunt.* Ecce uir fortis ac strenuus! ipsam hostis sui uictoriam uicit. *Nihil, inquit, perdidi:* dubitare illum coegit, an uicisset. *Omnia mea mecum sunt:* iustitia, uirtus, prudentia, hoc ipsum nihil bonum putare quod eripi posset. Miramur animalia quaedam, quae per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior uir, qui per ferrum et
17 ruinas et ignes illaesus et indemnis euasit! Uides, quanto facilius sit totam gentem quam unum uirum uincere. Haec uox illi communis est cum Stoico: aeque et hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipse contentus est: hoc felicitatem suam fine designat. Ne existimes nos solos generosa uerba iactare: et ipse Stilbonis obiurgator Epicurus similem illi**

societatis. ε 𝔛 + *placet.* γ + *et appet. e s t soc.* ζ + *amatur.* Ambian. Opsopoei — *quomodo.*

rB βμ Sc 𝔛 = *naturaliter.*

G + *e t termin. et dicet.*

Stilbon ille. G αζτ = *St. i p s e.* A — *ille dixit* — *insequitur.*

Stilbon, quem. nescio, cur hic nomen omiserit Sw.: legitur enim in meis ll. omnibus praeter V (et A), nec Oberl. abesse ab Arg. b significavit.

Demetrio. A + *principi.*

AG = *poliotiorcites.* 𝔛 = *Policrates.*

Gr. fere omnes = *Numquid — omnia? Omnia inquit.*

16. ξ = *Ecce h i c vir f.*

Omnia mea. T + *omnia b o n a m.* r + *Omnia e n i m mea.*

virtus. R P 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔐a + *temperantia.* rB eandem vocem addunt post *prudentia.* Rell. mei et ex ρρ γδεζμντυ cum Sa. Ops. P 1. 2. hoc additamento carent.

G αγ = *nihil boni.*

eripi posset = PA r GB 𝔛 ρρ exc. γι, qui cum p R 𝔑 — 𝔖 = *pos s i t.* De ceteris non constat.

V = *Admiramur.*

p = *transeat.*

γ = *incedunt.*

ν = *indemnis exivit.*

17. A — *Haec vox — iam expunxi.*

𝔛 = *cum Stoicis. E contra et hic.* V — *hic.*

ντ = *aeque i l l i intacta.*

Se enim. r — *enim.*

ipse = Pp TE Sb (Oberl. notavit *urbe* pro *ipse*). Rr 𝔛𝔑 — 𝔐a = *ipso.* G 𝔇𝔵ξ — *ipse.* De reliquis non constat, utrum ferant.

G = *contentus est enim fine fel. suam.*

B + *hoc e n i m fel. s.* γ𝔇𝔵στ = *hoc enim fine f. s.* r = *h a n c e n i m fel. s.*

G = *Non extimes* et infra *quantum.*

uocem emisit, quam tu boni consule, etiamsi hunc diem iam expunxi. *Si cui, inquit, sua non uidentur amplissima, licet* 18 *totius mundi dominus sit, tamen miser est.* Uel si hoc modo tibi melius enuntiari uidetur: (id enim agendum, ut non uerbis seruiamus, sed sensibus:) *Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo.* Ut scias autem hos sensus esse communes, natura scilicet dictante, apud poetam comicum inuenies:

Non est beatus, esse se qui non putat.

Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi uidetur malus? 19 Quid ergo? inquis, si beatum se dixerit ille turpiter diues et ille multorum dominus sed plurium seruus: beatus sua sententia fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat, refert: nec quid uno die sentiat, sed quid adsidue. Non est autem quod uerearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent: omnis stultitia laborat fastidio sui. Uale.

EPISTULA X.

Seneca Lucilio suo salutem.

Sic est, non muto sententiam: fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum uelim. Et uide quod iudicium meum habeas: audeo te tibi credere.

p = *expun g s i.* G = *expinxi.* V — *quam tu* — *expunxi.*

Pro *etiamsi* Pinc. 𝔖𝔊 = *etiam.*

18. *Si cui, inquit.* A — *inquit.*

sua non. G ζϿϰο + *sua b o n a non.*

p = *Vel si ut mundo toti.* sed in litura sunt.

Pp = *enuntiare*, ut ad Epicurum referatur.

p — *videatur.*

agendum. TRV ρρ + *est.*

A — *Ut scias* — *non putat.* 𝔛 = *Ut scias enim.*

V — *hos.*

𝔑 = *natura silet didànte.*

poetam comicum = mss. 𝔛𝔑 — 𝔐a. Sw. omisit *poetam*, quod abfuerit ab Arg. b: sed ibi sic legi observat Oberl. = *apud comicum inveni poetam.*

R αβγλ 𝔑 — 𝔊 1. = *Non est beatus, qui se beatum esse non putat.* vo = *non est beatum esse commune i. e. non est beatus, qui non putat.*

19. *et ille multorum.* 𝔏 — *et.*

V = *plurimorum servus.*

G = *sententia f e r t.*

p = *sed q u i s sentiat.*

G = *ne quid una die.* B — *quid. adsidue.* G (s∾) αζϿϰο = *semper.*

Non est autem. B — *autem.*

E = *ne ad d i g n u m res.*

A = *placeant.*

Lib. I. Ep. 10.

g — *Sic est* — *sententiam.*

r = *fuge paucitatem, etiam unum.*

communicatum. G = *comitatum.* m∾.

quod iudicium meum habeas = pATgE αζνξο Arg. b Sc Pr.d 𝔍𝔛 (𝔛 — *meum*) 𝔑 — 𝔖. B Sb (?) Pr.b = *quod* ∾ *h a b e o.* PVδεμ = *q u o* —

Crates, ut aiunt, huius ipsius Stilbonis auditor, cuius mentionem priore epistula feci, cum uidisset adulescentulum secreto ambulantem, interrogauit, *quid illic solus faceret? Mecum*, inquit, *loquor*. Cui Crates: *Caue*, inquit, *rogo, et diligenter ad-* 2 *tende, ne cum homine malo loquaris*. Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male utatur: nemo est ex inprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant. tunc aut aliis aut ipsis futura pericula struunt. tunc cupiditates inprobas ordinant. tunc quicquid aut metu aut pudore celabat, animus exponit. tunc audaciam acuit, libidinem inritat, iracundiam instigat. Denique quod unum solitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem perit stulto: 3 ipse se prodit. Uide itaque quid de te sperem, immo quid spondeam mihi: (spes enim incerti boni nomen est:) non inuenio cum quo te malim esse quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quaedam uerba proieceris, quanti roboris plena. Gratulatus sum protinus mihi et dixi: non a summis labris ista uenerunt, habent hae uoces fundamentum: iste homo non est

habeo. r = *inde quod* ∾ *habet.* G = *quo* ∾ *haberit.* R 𝔈 2. — 𝔐a = *quo* ∾ *abeat.* x = *vide quidem iudicium meum* sine reliquis. Cod. Gron. = *eum habet: mitti haereas. audeo te.* unde ipse ci. = *et vide quo iudicium meum abeat: tibi haereas: audeo te tibi credere.* quod receperunt 𝔑u 𝔐a. Sed non inepte divinavit Sw. librarium scribere voluisse ad falsum illud *habet* = *multi: habeas* sc. *legunt.*

Crates. γμν + *ut de adolescentibus.*

V — *ipsius.*

priore ep. 𝔈 1 — 𝔐a = *priori ep.*

r = *quid ille solus.*

p = *locor.*

loquaris. pgE = *loqueris.*

2. 𝔑 — 𝔅 = *agitat.*

V = *tunc cupiditates probant.* g = *cupiditatis.*

A — *inprobas.*

P — *tunc quicquid — pudore.*

GR P 2. 4. 𝔇ξστ cod. Gron. + *manus* post *pudore.* unde Gron. ci. = *malus.* id recepit 𝔑u.

exponit. 𝔐 — 𝔑u = *expromit* (ci. Erm.). quod ex mss. habet tantum mβ.

b + *tunc libidin.*

V = *acuunt — irritant — instigant.*

B = *Denique quidem unum.*

𝔛 = *commodum nulli commits.*

R βδε = *non habere ind.* r V ατ 𝔛𝔑 — 𝔊 = *iudicem.* G — *indicem — itaque.*

𝔑 — 𝔊 = *periit.* TV β = *per id.*

νγβ 𝔛 = *stultus.*

αγ + *ipse enim se.*

3. *nomen est.* Arg.b δεμντ 𝔑 — 𝔗 = *non est.*

A = *quam mecum.*

quanti roboris = mss. mei (exc. R) et Gr. Ops. 𝔛𝔑 — 𝔈 1. 𝔊ro — 𝔐a. R 𝔈 1. — 𝔍u 𝔖 = *quam roboris.* Quod vero Sw. narrat in Arg. b hoc esse, Oberl. nihil annotavit ad 𝔅 1. *quanti.* δμ Ops. optimus — *plena.*

Recentiores plerique ρρ 𝔛 = *labiis — veniunt.*

iste homo. R — *homo*, quod omittere voluit Grut., quia in P 3. punctis erat notatum.

unus e populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic uiue: 4 uide ne te ulla res deprimat. Uotorum tuorum ueterum licet deis gratiam facias, alia de integro suscipe: roga bonam mentem, bonam ualitudinem animi, deinde corporis. Quidni tu ista uota saepe facias? Audacter deum roga: nihil illum de alieno rogaturus es. Sed ut more meo cum aliquo munusculo epistulam mittam, uerum est, quod apud Athenodorum inueni: *Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo* 5 *perueneris, ut nihil deum roges, nisi quod rogare possis palam.* Nunc enim quanta dementia est hominum! turpissima uota dis insusurrant: si quis admouerit aurem, conticescent. et quod scire hominem nolunt, deo narrant. Uide ergo ne hoc praecipi salubriter possit: Sic uiue cum hominibus, tamquam deus uideat: sic loquere cum deo, tamquam homines audiant. Uale.

EPISTULA XI.

Seneca Lucilio suo salutem.

Locutus est mecum amicus tuus bonae indolis. in quo quantum esset animi, quantum ingenii, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit nobis gustum, ad quem respondebit: non enim ex praeparato locutus est, sed subito

ν Col. — *unus.*
𝔛 = *de populo.* P Arg. b αδεμυ = *populis.* p (cr. ∾) = *unus populus.*
4. *deis* = Pp. A = *deo.* Arg. b V = *de his.* δμνξ = *de hiis.* 𝔛 = *gratiam de diis.* 𝔑 — 𝔖 = *diis.*
A = *gratias.*
𝔛 + *roga valit. bonam.*
Pp A g (n.) G T r E Arg. b βγδεμξυ Col. + *deinde tunc.* quod recepit Sw. ratione in *Notis* non reddita. R ιν P 2. 3. 𝔛 + *deinde tui corp.* α + *deinde etiam corp.*
G = *audaciter* (*i* n.).
p — *roga nihil — alieno* (m∾).
R 𝔑 — 𝔐α = *nil.*
rogaturus es = mss. mei (exc. T) et Ops. T 𝔑 — 𝔐α — *es.*
𝔛 = *Si ex more meo.*
cum aliquo. p = *cum alico.*
epist. mittam. GE + *ep. meam mittam.*
Arg. b = *Ethenodorum.*
5. *nisi quod.* 𝔛 + *eum.*

𝔛 𝔑 — 𝔊 1. + *quod turpissima.*
A ν optimus Ops. = *deo insusurrant.*
A + *ita ut si quis — conticescant.*
pG = *amoverit.*
𝔛 = *aures.*
P = *conticiscent.*
G 𝔛 = *homines.*
V 𝔍 = *an hoc praecipi.*
p = *praecipe — possit.*

Lib. I. Ep. 11.
quantum iam etiam. r BVE P 3. — *iam.* quod probat Grut. P 2. = *quantum iam esset.* G rell. Gr. 𝔛 = *q. etiam iam.*
R + *et sermo.*
Dedit nobis. 𝔑𝔛 = *Debet nobis.* 𝔊 1. — 𝔐α + *Dedit enim n.*
R Gr. 𝔑 — 𝔅 = *respondebat.* A TArg. bEδν = *res pendebit.* G = *res pendebat* (*s* : *i*).
non enim. V 𝔛 𝔑 — 𝔅 — *enim.*

deprehensus. Ubi se colligebat, uerecundiam, bonum in adulescente signum, uix potuit excutere: adeo illi ex alto subfusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cum se confirmauerit et omnibus vitiis exuerit, sapientem quoque sequetur. 2 Nulla enim sapientia naturalia corporis aut animi uitia ponuntur: quicquid infixum et ingenitum est, lenitur arte, non uincitur. Quibusdam etiam constantissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter quam fatigatis et aestuantibus solet. quibusdam tremunt genua dicturis. quorumdam dentes conliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Haec nec disciplina nec usus umquam excutit: sed natura uim suam exercet et illos uitio sui 3 etiam robustissimos admonet. Inter haec esse et ruborem scio, qui grauissimis quoque uiris subitus adfunditur. Magis quidem in iuuenibus adparet, quibus et plus caloris est et tenera frons. nihilo minus ueteranos et senes tangit. Quidam numquam magis, quam cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem uerecundiam effuderint. Sulla tunc erat uiolentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeii:

Ubi se = Pp V 𝔊 2. — 𝔊 AGTR r BE ρρ (exc. γ = *illi*) Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊 1. = *Ibi se.*

𝔐 𝔍u — 𝔐a = *collegit.* quod in nullo ms.

Pp AGTR r ρρ E Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊 1. = *verecundia.* Soli V et P 4. = *verecundiam.* quod poscit sensus.

ν = *Ibi ipse se colligebat in verecundia.*

in adulescente. V = *adolescentium.*

ετ = *excuti* accommodata scriptura ad Nominat. *verecundia.*

G (m∾) = *Hic ille.*

omnibus vitiis. GR + *cum omnibus vitiis.* sGB𝔑 — 𝔊 1. + *ex omnibus vitiis.*

Arg. b + *se exuerit.*

2. ν = *cordis aut corporis vitia.* r = *corp. et animi.*

T 𝔛 = *deponuntur.*

𝔛 = *vel ingenitum non leniter arte vincitur.*

A = *leniter.* 𝔑 — 𝔊 1. = *leviter.*

𝔛 = *Quibusdam enim.* G — *etiam.*

𝔑 — 𝔛 = *erupit.* Arg. b = *erumpere.* B = *ir rumpit.*

αx = *estuantibus sole.*

p = *linga.*

𝔛 = *labia.*

G — *nec usus quidem.*

𝔛 = *exercet et etiam illos vitio suo rob.* Sc = *et illos etiam vicio suo* Sw. ex coniectura posuit *illo*, quod probat A. Sed teneo reliquorum librorum omnium scripturam receptam a 𝔑u 𝔐a. 𝔊 1. — 𝔅1. = *vitii sui.*

3. 𝔑 — 𝔛 = *Inter haec etiam ruborem scio.* R = *etiam ruborem esse scio.*

grav. quoque. p = *gr. coque.*

adfunditur = Pp AGTrEVρρ (exc. ε) Sbc Pr.bd, praeterquam quod recentiores scribunt *affunditur.* R ε 𝔑 — 𝔅 = *effunditur.* ν utrumque habet. 𝔊 1. — 𝔐a = *offunditur.* 𝔊 = *suffunditur.*

pAλυ + *et veteranos.* ξ + *homines veteranos.*

A — *Quidam — pudor decuit.*

erubuerint. Sw. malebat *erubuerunt.* sed illud defendit librorum consensus.

numquam non coram pluribus rubuit, utique in concionibus. Fabianum, cum in senatum testis esset inductus, erubuisse memini: et hic illum mire pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed a nouitate rei, quae inexercitatos, etiamsi non concutit, mouet naturali in hoc facilitate corporis pronos: nam ut quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati et mobilis et cito in os prodeuntis. Haec, ut dixi, nulla sapientia 4 abigit: alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet uitia. Quaecumque adtribuit condicio nascendi et corporis temperatura, cum multum se diuque animus conposuerit, haerebunt. Nihil horum uetari potest, non magis quam accersi. Artifices scenici, qui imitantur adfectus, qui metum et trepida- 5 tionem exprimunt, qui tristitiam repraesentant, hoc indicio imitantur uerecundiam: deiciunt enim uoltum, uerba submittunt, figunt in terram oculos et deprimunt. ruborem sibi exprimere non possunt: nec prohibetur hic nec adducitur. Nihil aduersus haec sapientia promittit, nihil proficit: sui iuris sunt, iniussa ueniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam epistula 6 poscit. Accipe equidem utilem ac salutarem, quam te ad-

numquam non coram. P 1. 4. (2. 3. p. m.) = *numquam n e c cor.* 𝔛 = *numquam n e cor.* Col. = *numquam n i s i.*

rubuit = Pp TBV γ 𝔖. Rell. mss. 𝔑 — 𝔐a = *erubuit.*

𝔑 — 𝔐 + *utique e t.*

𝔑 — 𝔅 = *e d u c t u s e r u b.*

Non accidit. r = *N e c accidit.*

νο = *quae exercitatos.*

etiamsi non = mss. (exc. R) 𝔛. R𝔑 — 𝔐a = *etsi.*

facil. corporis. 𝔛 — *corporis.*

Fred. Haase ci. = *Nam ut quidam l e n t i sanguinis sunt.*

𝔛 = *a c mobilis.*

prodeuntis. PAT = *prodentis.* p = *in hos prodendentis.* Fortasse scribere voluit *protendentis.*

4. G P1. 4. Col. 𝔛 = *H o c, ut dixi.*

𝔑 — 𝔈1. + *imperio s u i.*

R = *attribuerit.*

conposuerit. ε = *continuerit.*

R = *multum se diu anim.*

haerebunt. Sc 𝔛 = *h a bebunt.*

Aliquot Gr. λξ + *Nihil e n i m horum.*

vetari. R (s∾) sT δν Col. 𝔐 𝔍u — 𝔐a = *vitari.* T = *notari.*

non magis. ATB — *non.*

r = *posset.*

accersi = Pp AV Sb 𝔈2. — 𝔊ro. GRr TB Arg.b Sc. Pr.a 𝔑 — 𝔈1. = *accer s i r i.* 𝔅 1. — 𝔖 = *arcessi.* quod nullam habet codicum auctoritatem.

5. sPr = *qui m o t u m et trep.*

deiciunt enim. = Pp r GEBV ρρ Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊. et commendat Sw. AR𝔐 — 𝔖 — *enim.*

𝔑 — 𝔅 = *figunt in t e r r a.*

r = *promittit, nihil e f f i c i t.*

sui iuris. haec in p mutata in *subita.*

R αβλ = *iniussa r e c e d u n t.*

6. *equidem utilem* = Pp TRr B plerique ρρ Ss. 𝔛𝔑 — 𝔅. Gr. + *equidem e t utilem.* A = *Accipe i t a q u e utilem.* ν Pr.d = *Acc. u t i q u e util.* 𝔈2. — 𝔐a = *e t quidem utilem.* α = *Acc. d o c t r i n a m utilem.*

a c salutarem = PTB r 𝔛. vulg. = *e t sal.* ζ = *salubrem.*

figere animo uolo: *Aliquis uir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tamquam illo spectante uiuamus, et omnia tamquam illo uidente faciamus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus praecepit: custodem nobis et paedagogum dedit, nec inmerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistit. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non praesens tantum, sed etiam 7 cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem uereri potest, ut ad memoriam quoque eius se conponat atque ordinet! Qui sic aliquem uereri potest, cito erit uerendus. Elige itaque Catonem: si hic tibi uidetur nimis rigidus, elige remissioris animi uirum Laelium. elige eum, cuius tibi placuit et uita et oratio et ipse animum ante se ferens uoltus: illum tibi semper ostende, uel custodem uel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam praua non corriges. Uale.

A — *Aliquis vir — faciamus.*

vidente faciamus. Arg. b = *spectante fac.* T = *iubente faciamus.*

P (s. m.) Tr E V B (p.m.) ρρ (exc. αβ) Gr. Ss. 𝔊 = *peccatori.* Secutus sum Pp ARVB (s. m.) αβ 𝔊 2. — 𝔐α = *peccaturis.* ιλο utrumque habent. G 𝔊 1. = *peccatorum.* P 3. (p. m.) = *si spectator* cr. ∾.

adsistit. RGT 𝔊1. — 𝔐α = *assistat.*

secretum suum. γ = *consilium suum.*

non praesens tant. = PpATE Arg. b P 2. Ops. G r αγζιξ P 1. 4. 𝔛𝔊 1. — 𝔊 = *non actus tantum.* R m G rell. ρρ P 3. Col. 𝔑 — 𝔅 + *non praes. tantum factum.*

𝔐 — 𝔐α = *non aspectus tantum.*

7. bγνο 𝔛 + *O felicem illum.*

memoriam quoque. T — *quoque.*

A = *illius se conponat.*

b = *cuius et tibi placuit vita.* T = *placuit vita.* G = *placet.*

A = *elige, aut eum, cui.*

et ipse animum ante se ferens voltus = P (p — *se*) ARrE δλμνου Sb Pr.abd P3. (s.m.) b = *et ipse animum ante se gerens vultus.* T = *et ipsius animo ante referens vultus.* G P1. = *et ipsius animo* (G cr. = *animum*) *ante te ferens vultus.* ιx = *et ipsius animum ante te* (*al. se*) *ferens vultus.* α = *et ipsius animum ante vultum ferens.* rell. ρρ P3. = *et ipsius animo ante se ferens vultus.* P2. = *et ipse amicum anteferens vultus.* V = *et ipsius ante animum ferens vultus.* Arg. b 𝔛 = *et ipsius animum ante te ferens et vultum.* 𝔑 — 𝔛 = *et ipsius animum ante te ferens vultus.* 𝔅 = *et ipsius animum: ante te ferens et multum illum.* 𝔊1. = *et ipsius animo ante te ferens et vultus.* 𝔊2 — 𝔐α = *et ipsius animum ante te ferens et vultum.* B = *ferens ante te animum et vultum.* Mod. (Ep. 130). em. = *et ipsus* (= ipse) *animum ante se ferens vultus.*

mores nostri. R — *nostri.*

T Arg. b βαζϑλξτ = *se ipsos exigant.* G plerique Gr. 𝔛 = *se ipsos erigant.* R𝔑 — 𝔛 = *se ipsi erigant.* V = *se ipsi dirigant.* 𝔅 = *se ipsi irrigant.* P3. = *se componant* cr. = *se ipsi erigant.*

V = *prava non corrigeres.*

EPISTULA XII.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quocumque me uerti, argumenta senectutis meae video. Ueneram in suburbanum meum et querebar de inpensis aedificii dilabentis. ait uillicus mihi non esse neglegentiae suae uitium: omnia se facere, sed uillam ueterem esse. Haec uilla inter manus meas crevit: quid mihi futurum est, si tam putria sunt aetatis meae saxa? Iratus illi proximam stomachandi occasionem adripio. Adparet, inquam, has platanos neglegi: nullas habent frondes. quam nodosi sunt et retorridi rami, quam tristes et squalidi trunci! hoc non accideret, si quis has cir- 2 cumfoderet, si inrigaret. Iurat per genium meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas uetulas esse. Quod intra nos sit, ego illas posueram, ego illarum primum uideram folium. Conuersus ad ianuam: quis est, inquam, iste decrepitus et merito ad ostium admotus? foras enim spectat. Unde istunc nactus es? quid te delectavit alienum mortuum tol-

Lib. I. Ep. 12.

Hanc epistolam et sequentis partem priorem ad verba *quantum liceat irato.* §. 11. omittit A.

verti = Ppg BEV βδειμνυ P2. Ops. Sb Pr.abd. αζϑλτ P1. 3. 4. = *ver-.tero.* GTRr Sc Col. 𝔛𝔑 — 𝔐a = *verto.*

suburbanum. G (s∾) = *suburbium.* 𝔍 = *sub o r bium.*

G = *aedificii mei labentis.* g Arg. b = *delabentis.* 𝔛 + *aed. mei dilab.*

villicus mihi = Pp T Rr V αβγδει μνυ Ops. Col. Pr. (3. s.m.) Ss. 𝔛𝔑 — 𝔅. G (E) P 1. 4. (3. p. m.) aliquot ρρ 𝔈 1. — 𝔐a — *mihi.*

si tam = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *si iam.*

putria = PpgT r EV εμινυ Arg. b 𝔐 — 𝔐a. GR rell. ρρ Gr. 𝔛𝔍𝔑 — 𝔊𝔖 = *putrida.*

adripio. R βδελμν mυ Col. (P 3. s.m.) Pr.abd 𝔑 — 𝔅 = *arripui.* Sc. 𝔛 = *accipio.*

G (s∾) = *hos platanos.*

g = *nodosae.*

T — *et retorridi.* RG (s∾) B (cr. ∾) ρρ (exc. γμν) Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *et retorti.*

2. rBA + *si quis irrigaret.* N. Heins. Adv. p. 97. ci. = *si vino irrigaret.*

GV Gr. = *genium suum.*

GT + *et in nulla re.*

Quod intra nos sit = Ppg Rr βδε μν Sb Pr.bd. G αγϑιξ Pinc. plerique Gr. 𝔛 = *Quid inter nos sit.* cod. Gron. = *quidem intra nos.* unde ipse ci. = *quidni veteres sint?* TG𝔏 — 𝔖 = *Quod inter nos sit.* 𝔈1. — 𝔊 = *Quod inter nos fit.* 𝔐 + *Quod inter nos dictum sit.* Pinc. ci. = *Quid interim nobis sit?*

G = *prima — folia.* Pinc. ci. = *primus — folium.*

istunc nactus es. GE Gr. = *istic n. es.* PB 𝔛 = *iste natus est.* Rr = *istic natus est.* sGr 𝔑 — 𝔐 = *istum nactus es.* Rell. ρρ = *iste natus est* aut *istic nactus es* aut *istic notus est.* gTV ci. Gr. 𝔏 — 𝔖 = *istunc nactus es.* p iterum = *istunc nanctus es.* vid. Ind. s. v. *Nanciscor.*

R = *Qui te delectavit.* G = *delectat.*

3 lere? At ille: Non cognoscis me? inquit: ego sum Felicio, cui solebas sigillaria adferre. ego sum Philositi uillici filius, deliciolum tuum. Perfecte, inquam, iste delirat. Pupulus etiam delicium meum factus est? Prorsus potest fieri: dentes illi cum maxime cadunt.

Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus mea, quocumque aduerteram, adparuit. Conplectamur illam et amemus: 4 plena est uoluptatis, si illa scias uti. Gratissima sunt poma, cum fugiunt. pueritiae maximus in exitu decor est. deditos uino potio extrema delectat, illa quae mergit, quae ebrietati summam manum inponit. Quod in se iucundissimum hominis uoluptas habet, in finem sui differt. Iucundissima est aetas deuexa iam, non tamen praeceps: et illam quoque in extrema regula

3. 𝔄 = *At ille: cognoscitis me.* R (cr. ∾) = *non cognoscitis.* Col. = *n. agnoscis.*

Felicio. GV = *profelicio.*

sigillaria. g = *singularia.* quidam codd. Erm. = *sigillaritia.*

Philositi = pgT quaedam exx. Pinc. 𝔐 — 𝔖. (Idem videtur in Prr. fuisse, quia Emmericus nihil ex iis annotavit.) Pr quaedam ex. Pinc. = *Philosoti.* ipse Pinc. ci. = *Philisti.* G𝔗 = *philosophici.* mG = *filiofici.* R𝔎 = *Phylofici.* plerique Gr. = *Philophici,* unus = *Fillofiti.* Sb = *Philosia.* Sc 𝔄 = *Philofici,* unde Sw. ci. = *Philosyci.* 𝔑 = *Phylophici.* 𝔅 — 𝔊 = *Philosti.*

αχλ + *villici tui.*

Perfecte = Ppr E βγδζιμνυ Ss. 𝔄 𝔎 — 𝔊. g = *Profecte.* GTR Gr. (quidam ρρ) m 𝔊 1. 𝔐 — 𝔖 = *Profecto.* m 𝔊 2. = *Perfecto.*

V — *Pupulus.* Pp g Arg. b sG aliquot ρρ Ops. 𝔄 = *Populus,* frequenti litterae *u* in *o* permutatione. T = *Pupillus.* GRB αβγζϑιχλξοτυ 𝔎 — 𝔊 = *vetulus.* r + *populus vel vetulus.* Muretus primus edidit *Pupulus,* quod etiam in E legi videtur.

delicium = Pp g TEV Ss. 𝔄. G Rr 𝔎 — 𝔐a = *deliciolum.* De ρρ nihil proditur.

adverteram. PTrB Arg. b plurimi ρρ P 1. 2. (3. p. m.) 4. 𝔄𝔎 — 𝔊 = *averteram.* g = *verteram.* Etiam Lat. Latin. Bibl. Prof. p. 45. legit = *verteram.* G = *advertam.* αγζϑτ = *me vertam.*

4. Col. + *gratissima autem.* ξ + *ut gratissima.*

cum fugiunt. 𝔎 — 𝔗 = *confugiunt.*

potio = Pp g TV ρρ (exc. ϑλοτ) P 2. 3. Col. Ss. 𝔄𝔎 — 𝔅. RG ϑλοτ P 1. 4. 𝔊 1. — 𝔐a = *potatio.*

hominis voluptas = Pg Rr G Arg. bB E Gr. ρρ 𝔄𝔑 — 𝔐. V — *hominis.* pT ci. Grut. 𝔏 — 𝔖 = *omnis voluptas.* quod libenter retinerem, si plures pro eo facerent mss.

devexa iam. 𝔑𝔗 = *defessa iam.* p = *devixerasia.*

et illam quoque. p = *et illa quoque.*

Col. + *in extrema tantum.*

regula st. Pp g T r B γεμνξ 𝔊 — 𝔏 = *tegula st.*, quod Lips. explicat: „Quasi lapsui vicinam. Nam instabile ibi et suspensum vestigium, in extremis dico tectis. Alii ad guttam adspectum putant, quae casura ibi pendet.“ Utrumque est ineptum, et ipse Lips. alteram scripturam *regula* praefert atque intelligit de stadio. vid. Ind. s. v. *Regula.*

stantem iudico habere suas uoluptates. aut hoc ipsum succedit in locum uoluptatium, nullis egere. Quam dulce est cupiditates fatigasse ac reliquisse! Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam seni ante oculos debet esse quam iuueni: non enim citamur ex censu. deinde nemo tam senex est, ut inprobe unum diem speret. Unus autem dies gradus uitae est: tota aetas partibus constat et orbes habet circumductos maiores minoribus. Est aliquis, qui omnis conplectatur et cingat: hic pertinet a natali ad diem extremum. est alter, qui annos adulescentiae excludit. est qui totam pueritiam ambitu suo adstringit. est deinde per se annus in se omnia continens tempora, quorum multiplicatione uita conponitur. Mensis artiore praecingitur circulo: angustissimum habet dies gyrum: sed et hic ab initio ad exitum uenit, ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus, cui cognomen fecit orationis obscuritas: *Unus,* inquit, *dies par omni est.* Hoc alius aliter

stantem. P = *tantum.*
iudico. G = *video.*
aut hoc. T = *an non.*
B = *in loco vol.* *voluptatium* = Ppg. vulg. = *voluptatum.* cf. ad Ep. 5, 5.
nullis egere. r = *nihil habere.* G = *nullius egere.*
5. *fatigasse.* Quidam codd. Pinc. S — B 1. Ma = *fugasse.*
Molestum est. T novam hinc incipit epistolam.
Primum ista. Sb — *istu* (nihil notat Oberl.).
M — Ma contra omnium mss. auctoritatem = *iuveni* — *seni.*
V — *non enim* — *censu.*
ex censu. RB quidam ρρ Arg. b XR — S1. = *excessu.* r = *excussu.* G χϑλοτ = *vivimus ex proprio consensu.*
RBV αζϑχοτ XB — S + *ut non improbe.* r — *inprobe.*
T = *Tota vita partibus.* p = *paribus.*
6. *qui omnis* = Pp. vulg. = *q. omnes.* De illa Accusativi forma, quam aliquot locis libri praestantissimi praeferunt, vid. Gram. Sen. in *Nomine.*
conplectatur. X = *amplectatur.*
cingat. R — X = *angat.*

pertinet. pars codd. Pinc. = *pertingit.*
excludit. Sw. exspectaverat *includit:* sed non variat scriptura.
per se annus. Pinc. v. l. So XG — S = *ipse annus.* rell. mss. et imprr. = ∞, quamquam recentiores quidam ordinem mutant.
y = *qorum multiplicatione.*
g = *artiori.*
praecingitur. ξο = *praestringitur.* B = *pertingitur.*
circulo. βγ R — M = *cingulo.*
T + *pro Heraclitus.* Olim enim annotaverat aliquis hoc esse nomen *proprium.* cf. supra §. 3. ubi GV = *profelicio.*
cognomen fecit. G = *cognotionem f.* cr. ∞.
R e G P1. 4. (3. s. m.) Col. quidam ρρ R — X + *cogn. Scotomion f.* γλο P3. (?) p. m. B — S + *cogn. Scotinon f.*, sed in λο nomen est deletum. X + *cogn. Schotomon f.* Pinc. ci. = *Scotinu.* Burm. ad Anthol. L. I. p. 400. ex mss. vult *Scotino.* Reieci nomen, quod in Pp g TEV Arg. b δεμν Ops. Mod. P3. (puto Gruterum scribere voluisse 2.) non conspicitur.
par omni. X = *par omnium.*

excepit: dixit enim parem esse horis, nec mentitur: nam si dies est tempus uiginti et quatuor horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait parem esse unum diem omnibus similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non et in uno die inuenias, lucem et noctem. et in alternas mundi uices plura facit ista, non alia, alias contractior, alias productior. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tamquam cogat agmen et consummet
8 atque expleat uitam. Pacuuius, qui Syriam usu suam fecit, cum uino et illis funebribus epulis sibi parentauerit, sic in cubiculum ferebatur a coena, ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur: *Βεβίωται! βεβίωται!* Nullo non se die ex-

7. *excepit* = Pp g TVB ρρ (exc. ιλ) Sb 𝔛.

Br ιλ 𝔑 — 𝔖 = *accepit.*

viginti et quatuor = Pp g 𝔖. vulg. — *et.* In quibusdam mss. est XXIIII.

quod dies perdidit. g = *q. d. p e r d i t.*

non et in uno die = Ppg TR r EB αγδεζϑιλνξυ. Vβ mG P 1. 2. 4. Col. Mod. = *non e t i a m in u. d.* 𝔛 — *non et.* 𝔑 — 𝔐a — *et.* G Arg. b = *u n a die*

V — *alternas — productior.*

plura facit. 𝔛𝔅—𝔊 = *p l a n e t a f.* „in ϑτ videtur legi posse *plana.*" Sanct. 𝔐 — 𝔅 1. = *vices. Planiora facit.*

non alia, alias. 𝔐 — 𝔅1. = *n o x alias.* PpgRrGE Arg. b plerique ρρ 𝔅 — 𝔊 — *alia.* Sed recte hoc, quod propter sequens *alias* facile poterat excidere, restituit Gron., qui et totum locum correxit. Eius emendationem primus recepit Ruhk. Ceterum ea omnia sic in mss. leguntur, praeterquam quod in aliis *alia*, in aliis *alias* desideratur: (hoc abest a rell. ρρ B𝔑 — 𝔗) et g habet = *plura facit ista. n a m alias contractior.*

contractior alias prod. R = *certior* etc. s∾. ζλιξ = *contractior d i e s v e l prod.* αγ = *contr. v e l d i e s productior.* 𝔑 — 𝔗 = *contr. vel productior dies.* β 𝔅 — 𝔊 2. = *contr. alias productior d i e s.*

cogat agmen. Gϑτ = *cogat a l i u m.*

𝔛 — *et consummet.*

T = *atque e x p l i c e t vitam.*

8. Ppr = *Pacu b ius.*

𝔅 — *Pacuvius — bona faciamus.*

funebribus = PpgTrBαγδϑινοτυ Arg. b (in quo Sw. legit = *funeribus*) Sc Pr.a d Pinc. Ops. P 1. 2. 𝔛. EG (Sb) Pr.b Mod. = *funeribus.* R(nonnulli ρρ ?) 𝔑 — 𝔖 = *funer e i s.* P 4. = *fune r u m epulis* cr. = *funereis.* Post *epulis* R εμ 𝔑 — 𝔐 + *se sepelisset quasi.*

parentaverit = PT rell. mei (exc. pγζι) etiam Ops. Pinc. P1. 4. 𝔑—𝔊. p = *presentaverit.* e = *T u m* (?) *vino sibi et illis funeribus epulis pa r a ntaverit.* Quid legant γζι, non reperio. P 2. = *parentaret.* 𝔛𝔏 — 𝔖 = *parentaverat.* Illud, quod praestantissimi libri et longe plurimi praeferunt, restituendum esse arbitror, quamvis sit minus recte dictum.

p = *in cubicu l o* et *c a e na.*

g = *exol a e torum.*

βεβίωται, βεβίωται = Turneb. Adv. XII, 2. 𝔑u — 𝔖 et Ppg B ρρ (excepto uno Vatic. = *bibitote*) e tres Ops., qui tamen = *bebiote, bebiote.* E unus Ops. = *bebiotae, bebiotae.* 𝔛 = *bebiote.* G = *bibionite.* s = *bebiote.* T = *et bibiote.* r = *Hebiote, hebiote.* R = *viviotix, viviotix.* 𝔑𝔎 = *viviote, viviote.* 𝔗 = *vivitote.* 𝔅 = βεβειωται βεβειωται. 𝔊 2 — 𝔅 1. = βεβίωκε, βεβίωκε.

tulit. Hoc, quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus et in somnum ituri laeti hilaresque dicamus:

Uixi et, quem dederat cursum fortuna, peregi.

Crastinum si adiecerit deus, laeti recipiamus. Ille beatissimus 9 est et securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine exspectat. Quisquis dixit: *Uixi,* cotidie ad lucrum surgit. Sed iam debeo epistulam includere. Sic, inquis, sine ullo ad me peculio ueniet? Noli timere: aliquid secum fert. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac uoce praeclarius, quam illi trado ad te perferendam? ***Malum est in necessitute uiuere: sed in*** 10 ***necessitate uiuere necessitas nulla est.*** Quidni nulla sit? patent undique ad libertatem uiae multae, breues, faciles. Agamus deo gratias, quod nemo in uita teneri potest: calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit. quid tibi cum alieno? Quod uerum est, meum est: perseuerabo Epicurum tibi ingerere, ut isti, qui in uerba iurant, nec quid dicatur aestimant, sed a quo, sciant, quae optima sunt, esse communia. Uale.

ex bona faciamus. Arg. b = *ex alia faciamus.*

in somnum. 𝔛ℨ = *in supremum.*

adiecerit. p cr. = *aderit.*

9. *includere* = mss. etiam Gr. 𝔛ℜ — 𝔈1. ℜu = 𝔖. 𝔈2 — 𝔅1. = *cludere.* V = *inducere.*

sine ullo. μν = *n e ullo.* r = *n e a d m e ullo.* ξ = *nullo.* δ = *mavisne ullo.*

secum fert = mss. (exc. ζ) etiam Ops. Gr. (exc. P3.) 𝔛ℜ — 𝔅. et sic corrigi iubet Sw. ζ P3. 𝔈1. — 𝔖 = *feret.*

r = *quam illi t r a d i d i.*

10. *Malum est.* p = *Multum est.*

V = *Quidni u l l a sit?*

ζτmϑ = *nemo i n v i t u s teneri.*

P = *Epicurus i n q u i d.* g = *Ep. inqu i i t.* G fere omnes Gr. = *Ep. i n q u a m.* P3. cr. ∾.

Quod verum est. αζϑx = *Quod s e v e r u m est.*

PpGEV αζϑxδνξστ 𝔛 = *mecum est* propter antecedens *cum alieno*, ut videtur. β = *Quod meum est mecum est.*

ingerere. PpgG Arg. bBE 𝔛 = *iungere.*

qui in verba. 𝔅1. — 𝔐a = *q u u m in verba.*

rEB Sb Pr.d = *iura r a n t.* Pr.b = *iura r e n t.* TV unus Ops. = *iura- r u n t.*

P = *n e quid dicatur a e s t i m a n t.* Arg.bg = *nec — aestiment.* pTr ℜ — 𝔈1. = *ne — aesti m e n t* BVG = *ne — e x i s t i m e n t.* 𝔛 = *n o n — aestiment.* Etiam Gr. = *aesti m e n t.*

Pp sGTE Gr. 𝔛ℜ — 𝔈1. = *sciant- q u e.*

𝔛 = *quae q u e optima.* pp fere omnes = *quae q u e* vel *quae c u n q u e.*

P — *esse communia.*

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER II.

EPISTULA I. (13.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Multum tibi esse animi scio. Nam etiam antequam instrueres te praeceptis salutaribus et dura uincentibus, satis aduersus fortunam placebas tibi. et multo magis, postquam cum illa manum conseruisti uiresque expertus es tuas, quae numquam certam dare fiduciam sui possunt, nisi cum multae difficultates hinc et illinc adparuerunt, aliquando uero et propius accesserunt. Sic uerus ille animus et in alienum non uenturus 2 arbitrium probatur: haec eius obrussa est. Non potest athleta magnos spiritus ad certamen adferre, qui numquam suggillatus est. Ille, qui sanguinem suum uidit, cuius dentes crepuere sub pugno. ille, qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore nec proiecit animum proiectus, qui quotiens cecidit, contu- 3 macior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo ut similitudinem istam prosequar, saepe iam fortuna supra te

Lib. II. Ep. 1. (13.)

𝔛 = *Multum te esse animum scio.*

instrueres te = praeter mss. meos optimos etiam Ops. Mod. Gr. 𝔊1. p = *strueres te.* Arg. b = *instrueris te.* Gζ𝔍x 𝔑 — 𝔅 𝔊2. — 𝔅1. = *instruerem te.* T — *te.* Lips. ci. = *instruerere.*

Arg. b = *placebat tibi.* 𝔛 = *placebam tibi.*

viresque expertus es. p = *vires.*

numquam certam. G — *certam.*

adparuerunt — accesserunt = Pp GTVδ𝔍ιxλμνξ𝔖. Rr 𝔛𝔑 — 𝔐a = *apparuerint — accesserint.*

Sic verus ille. p — *Sic.*

haec eius obrussa est = PprEV Arg. b δμν cod. Erm. 𝔊2. — 𝔊. Arg. b + *obrussa vis est.* Rell. ρρ = *obstrusa, obtrusa, obtusa* et + *probatio.* G = *haec eius probatio obtrusa est.* T = *haec eius obtrusa est.*

RBε = *haec eius probatio est.* 𝔛 = *haec eius est probatio.*

2. G (l.) = *Nec potest.*

qui numquam. r — *numquam.*

vidit. GR quidam ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅1. = *fudit.* Ambian. Ops. + *fusum vidit.*

crepuere = PprTB antiquiores ρρ 𝔛. RG𝔑 — 𝔊 = *crepuerunt.*

cum magna spe. G = *ut magna spe.*

3. 𝔛 = *prosequamur.* r = *sequar* s∞,

fuit. nec tamen tradidisti te, sed subsiluisti et acrior constitisti: multum enim adieit sibi uirtus lacessita. Tamen si tibi uidetur, accipe a me auxilia quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quae nos terrent, quam quae premunt: et saepius opinione quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista, quae gemitus mugitusque exprimunt, leuia esse et contemnenda. Omittamus haec magna uerba, sed, di boni, uera. Illud tibi praecipio, ne sis miser ante tempus, cum illa quae uelut inminentia expauisti fortasse numquam uentura sint, certe non uenerint. Quaedam ergo nos magis torquent quam debent. quaedam ante torquent quam debent. quaedam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem aut fingimus aut praecipimus. Primum illud, quia res in controuersia est et litem contestatam habemus, in praesentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauissimum esse contendes: scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea uidebimus, utrum ista suis uiribus ualeant an inbecillitate nostra: illud praesta mihi, ut quotiens circumsteterint qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias,

subsiluisti = mss. 𝔛ℜ—𝔈1. 𝔈2. — 𝔐a = *subsiliisti.*

constitisti = mss. etiam Erfurt. Gron., et edd. exc. Gζχστ P 3. 4. m 1. 𝔏 (suadente Grutero) 𝔅1., qui = *r e stitisti.*

𝔛 = *n u l l u m enim adi.*

a me auxilia. V𝔛 = *a me c o n s i l i a.*

V = *Plura Lucilli sunt, quae vel nos terrent.*

V — *Non loquor — submissiore.*

Nos enim. pT = *Non enim.*

Pp = *l a e via esse.*

4. ℜ = *Obmittamus,* ut solet fere.

dii boni. T = *d'um bona.* 𝔛 + *dii d e n t bona.*

illa quae velut. E𝔍 — *quae.*

fortasse numquam. Rℜ — 𝔈1. = *f o r t e numq.*

R𝔛ℜ — 𝔅 = *ventura s u n t.*

certe non venerint = PpEμν Sb Pr.bd. V = *c. non v e n e r u n t.* T𝔐 — 𝔖 = *c. n o n d u m venerint.* r = *c. n o n d u m v e n e r i t.* Plerique Gr. Pinc. = *c. non d u m venerunt.* Rℜ — 𝔈 1. = *c. n u n q u a m venerunt.* 𝔈 2. = *c. n u n q u a m venerint.* G = *certe venerunt.* Rell. ρρ = *non venerunt, nondum venerunt, numquam venerunt.*

Quaedam ergo. 𝔛𝔊 — 𝔐 = *Quaedam e n i m.*

quam debent = PpRT antiquiores ρρ 𝔛ℜ — 𝔈1. 𝔖. r (EV) 𝔈2. — 𝔐a = *q. d e b e a n t.*

G — *quaedam ante torquent — debeant. Aut.* R — *quaedam ante torquent quam debent.* T — *quaedam torquent — dolorem.* Pro *quaedam ante torquent* 𝔛 = *quaedam m i n u s quam debent.*

Aut augemus. P = *Aut aug e a mus.* (a n.). 𝔛 = *Aut a g i m u s.*

praecipimus. Gαβζλυ = *prae r i pimus.* B = *p e r cipimus.* V𝔍 = *prae c e d i mus.* τ = *praeoccupamus.*

5. *Primum illud.* Rℜ — 𝔈 2. = *Primum i d.*

gravissimum esse contendes. T — *esse.* Arg.b = *grav. esse conten d i s.* 𝔛 = *gr. e. contend a s.* G = *gr. esse contempnes.*

illud praesta. Rαβεμ P 2. 3. Col. = *i s t u d pr.*

6 sed quid sentias, cogites et cum patientia tua deliberes ac te ipse interroges, qui tua optime nosti: quid est quare isti me conplorent? quid est quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quasi transsilire calamitas possit? Est aliquid istic mali? an res ista magis infamis est quam mala? Ipse te interroga: numquid sine causa crucior et moereo et quod non est malum facio? Quomodo, inquis, intellegam, uana sint 7 an uera quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut praesentibus torquemur aut futuris aut utrisque. De praesentibus facile iudicium est. Si corpus tuum liberum est, sanum est, nec ullus ex iniuria dolor est: uidebimus quid futurum sit. hodie nihil negotii habet. At enim futurum est. Primum dispice an certa argumenta sint uenturi mali: plerumque enim suspicionibus laboramus, et inludit nobis illa quae conficere 8 bellum solet fama, multo autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili: cito accedimus opinioni. non coarguimus illa quae nos in metum adducunt, nec excutimus, sed trepidamus et sic uertimus terga, quemadmodum illi quos puluis motus fuga pecorum exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis uana perturbant: uera enim modum suum habent. quicquid ex incerto uenit, con-9 iecturae et pauentis animi licentiae traditur. Nulli itaque tam perniciosi, tam inreuocabiles quam lymphatici metus sunt:

6. *ac te ipse.* 𝔛ℑ = *ac te ips u m.* α + *ac s i te ipsum.* G (n.) ζϑξ + *ac s i te ipse.*

𝔛 = *qui t e optime nosti.*

𝔛 = *Quid e n i m est.* et mox — *quare — quid est.*

me conplorent. B = *mec u m com-plorent.* V = *me p l o r e n t.* ℑ = *me f l o r e n t.* δεϑμνου = *m e c u m plorent.*

An res ista. r = *ista.*

moereo. p = *mereo.* r = *mereor.*

vana sint. sG R𝔑 — 𝔊 + *s i va-na sint.*

B = *quibus a r g u o r.*

7. *nihil negotii habet.* ε = *nihil o t i i habet.*

At enim futurum est. rG βγϑιλξ P 1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊 1. = *A u t enim fut. est.* ε + *At enim n i h i l fut. est.* T = *e t enim fut. est.* mG r 𝔑 — 𝔊 1. + *aut non.*

dispice. TEβδεχμνξυ 𝔛 = *d e spi-ce.* Gmϑ = *r e s pice.*

G — *plerumque enim* — *aliquid futurum mali.* sed suppleta sunt a Guidomaro, qui correxit codicem.

magis singulos conficit. p = *ma-gis a singulis confici t u r.*

8. *coarguimus.* Arg.b = *q u o arguimus.* 𝔑 — 𝔗 = *coarguim u r.* 𝔛 = *cognovimus.*

𝔛 = *in metum d u c u n t.*

exuit castris. ι = *e x p u l i t d e castris.*

P = *quos a l i e n a fabula.*

𝔛 = *sine a u c t o r i t a t e.*

conterruit. ε = *commovit.*

perturbant. 𝔅𝔛 = *c o n turbant.*

𝔛 = *ex incerto v e n e r i t.*

9. *lymphatici metus.* P = *lym-phati c i s metus.* E = *lymph. m o-t u s.*

ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Uerisimile est aliquid futurum mali: non statim uerum est. Quam multa non exspectata uenerunt! quam multa exspectata nusquam conparuerunt! Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? satis cito dolebis, cum uenerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? Tempus. Multa interuenient quibus uicinum periculum ut prope 10 admotum aut subsistat aut desinat aut in alienum caput transeat. Incendium ad fugam patuit. quosdam molliter ruina deposuit. aliquando gladius ab ipsa ceruice reuocatus est. aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. Fortasse erit, fortasse non erit: interim non est. Meliora propone. Nonnumquam nullis adparentibus signis, quae mali ali- 11 quid pronuntient, animus sibi falsas imagines fingit: aut uerbum aliquod dubiae significationis detorquet in peius aut maiorem sibi offensam proponit alicuius quam est, et cogitat non quam iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem causa uitae est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic robore animi euidentem quoque metum

ceteri enim sine. T — *enim.*

Inquiramus itaque in rem. Arg. b quidam Gr. 𝔊 1. — 𝔐 — *in.* Unus Ops. = *Inq. itaque in r e.* V — *in rem.*

p = *aliquid fut u r i mali.*

nusquam conparuerunt = PT Br Bρρ (exc. ζ) 𝔄𝔑 — 𝔐. pG (EV) ζ 𝔏 — 𝔖 = *n u m quam* ∾.

satis cito dolebis. rVαβγδζιμν P2. Col. 𝔎 — 𝔐 = *satis cito dole b i t.*

cum venerit. ε = *cum h a b e b i s.*

Quid facies lucri? Tempus. Rβι P 2. Col. 𝔎 — 𝔊1. = *Quid fac i e t lucri tempus?*

10. *vicinum periculum.* P — *periculum.*

ut prope admotum = p (s *aut* al. m.) RG Sb Pr.abd Ops. P 1. 2. 3. Col. 𝔎 — 𝔗. Ambian. Ops. *ut* explicat per *quamvis.* P = *et prope admotum.* 𝔍 = *e s s e pr. adm.* T𝔅 — 𝔐a = *v e l pr. adm.* De VE ρρ non constat. P 4. 𝔛 — *n o n pr. adm.*

Incendium ad f. ζ + *Inc. q u i b u s d a m ad fug.*

interim non est = PpGRrEVρρ (exc. ε) Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. Tε Pinc. 𝔐 — 𝔐a + *interim d u m non est.* Arg. b = *interim non e r i t.*

ε + *b o n u m e s t meliora propon e r e.*

11. 𝔑 — 𝔊 = *p r a e nuntient.*

quam iratus = pRrT Arg. b Ops. P2. 3. Lat. Latin. B. P. p. 45. 𝔖. P𝔄𝔑 — 𝔐a = *q u a n t u m iratus.* GP 1. 4. Col. = *q u o d iratus.* (VE ρρ n. l.)

Nulla autem. A — *autem.*

vitae esset. p = *v i t a esset.*

est — timetur = PTRr (EV) plerique ρρ P3. 𝔄𝔑𝔈2. — 𝔐a. 𝔑 — 𝔈1. = *est — tim e n t.* p = *est — timea t u r.* P 2. = *est — time c t u r.* P4. = *est — timen t u r.* Gαδεζϑμνξ P1. Col. Sb. Pr.abd tres Ops. = *est — time r e t u r.* A Ambian. Ops. 𝔖 = *esset — timeretur.*

αγδζλμν = *H i n c — hinc robore animi.*

Br cr. P cod. Gron. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *hic robur animi* (𝔅 = *minimi*).

respue: si minus, uitio uitium repelle, spe metum tempera. 12 Nihil tam certum est ex his quae timentur, ut non certius sit et formidata subsidere et sperata decipere. Ergo spem ac metum examina, et quotiens incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis. si plures habebis sententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina et perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo uolue maiorem partem mortalium, cum illi nec sit quicquam mali nec pro certo futurum sit, aestuare ac discur- 13 rere. Nemo enim resistit sibi, cum coepit inpelli, nec timorem suum redigit ad uerum. Nemo dicit: uanus auctor est, aut finxit aut credidit. Damus nos referendos. expauescimus dubia pro certis. non seruamus modum rerum. statim in timorem uenit scrupulus. Pudet me ibi sic tecum loqui et 14 tam lenibus te remediis focillare. Alius dicat: fortasse non ueniet. tu dic: quid porro, si ueniet? uidebimus uter uincat.

δμν = *vitio vitium, spe metum tempera.*

12. p = *sperata d e c i d e r e.* *Ergo spem* = PpRrGV𝔛 𝔖. AT𝔑 — 𝔐𝔞 + *Ergo e t spem.* (Eρρ n. l.)

R𝔍 = *spem et metum.*

tibi fave. cr.P et r = *facile.*

quod mavis. r = *quod m a i u s est.*

V — *si plures — inclina.*

habebis sententias. ApB quidam Pinc. = *h a b e s sent.* 𝔑 — 𝔐 = *habebit sent.*

R = *n i h i l o in hanc p.* et — *potius.*

R — *inclina — maiorem partem.* m∾. rB = *inclinato te.*

𝔛 = *A ú t subinde h e c.*

B = *in animo revolve.*

cum illi nec sit. Pinc. P2. Col. 𝔑 — 𝔗 = *cum illi s n. s.* V𝔅—𝔊2. = *cum i l l i c n. s.*

13. *cum coepit* = PpAB Ss. GRr T 𝔛𝔑 = 𝔐𝔞 = *coep e r i t.*

A — *Nemo dicit — referendos.*

Arg.b = *Nemo didicit.*

vanus auctor est, aut finxit = Rr Arg.bBV plerique ρρ Col. P3. (p. m.) 𝔑 — 𝔐𝔏𝔑𝔲. P — *est.* p + *h a e c aut finxit.* Sb (?) c Pr.ab δ𝔍μ στυ tres Ops. P3. (s.m.) 𝔖 + *v a n u s e s t; aut f.* T𝔛𝔍𝔲 𝔅1. 𝔐𝔞 + *vanus,* quod 𝔐𝔞 cum sequentibus iungit. P2. + *a u t v a n u s e s t, aut f.* sed deleta sunt. GP1. 4. = *Nemo dicit vanum auctorem: vanus est, aut finxit.*

Damus nos referendos = PpEVB δεμνξου Ss. 𝔛. GTR quidam ρρ 𝔑 — 𝔖 = *D. n. referentibus.*

b = *n e c servamus.*

Fred. Haase ci. = *v e r t i t scrupulus.* coll. Tac. Dial. c. 4. *nisi frequens — contentio iam prope in consuetudinem v e r t i s s e t.*

Pudet me ibi = pGTEαβγδε𝔍ικλμ νστυ Sb Pr.abd Ops. P1. 2. 3. Col. 𝔖. P 4. = *Pudet me i n.* PABr(V) 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 — *ibi*, quod Sw. interpretatur: „in istis, quae modo scripsi.“

tam lenibus te rem. = PpAE P 4. Ops. Mod. GTR P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *tam l e v i b u s rem.* Arg. b + *d e rem.* 𝔛 + *d e tam lev. rem.*

focillare = 𝔛 mss. etiam Mod. et Pinc. exc. RVαζι, qui cum 𝔑 — 𝔐 = *r e focillare*, et sic corr. p.

14. *fortasse non veniet.* G r = *fortas s i s n. v.* T𝔑 — 𝔐𝔞 = *f. h o c non ven.* P 3. — *non.*

tu dic. Gαγζ𝔍τ + *E t tu dic.* 𝔛 + *e t tu dicis.* R — *tu dic — pro me venit.* m∾.

si veniet. GP1. 3. 4. 𝔛 = *si v e n e r i t.*

vid. uter vincat = PpAE plerique

fortasse pro me uenit, et mors ista uitam honestabit. Cicuta magnum Socratem confecit. Catoni gladium adsertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriae. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quam exhortatione opus sit. Non in diuersum te a natura tua ducimus: natus es ad ista quae dicimus. Eo magis bonum tuum auge et exorna. 15 Sed iam finem epistulae faciam, si illi signum suum inpressero, id est aliquam magnificam uocem perferendam ad te mandauero. *Inter cetera mala hoc quoque habet stultitia: semper incipit uiuere.* Considera quid uox ista significet, Lucili uirorum optime, et intelleges quam foeda sit hominum leuitas cotidie noua uitae fundamenta ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Circumspice tecum singulos: occurrent ti- 16 bi senes, qui se cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid est turpius quam senex uiuere incipiens? Non adicerem auctorem huic uoci, nisi esset secretior nec inter uolgata Epicuri dicta, quae mihi et laudare et adoptare permisi. Uale.

EPISTULA II. (14.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Fateor insitam esse nobis corporis nostri caritatem. fa-

ρρ Mod. Ops. 𝔖. G rVBβγξ Pinc. s Col. = *vid. utrum vincat.* RG αζϑικλτ 𝔄 = *vid. utrum veniat.* T𝔑 — 𝔐a = *vid. utrum veniet.*

fortasse pro me venit = PpAGTr Arg. b (Sw. non apparere dicit) EVB Ops. Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅. 𝔈 1. — 𝔖 = *fort. pro me veniet.* Sed emendatum voluit Sw.

mors ista. Quidam Pinc. 𝔄—*ista.* G𝔑 — 𝔈 1. = *mors istam.*

A — *Cicuta — Nimium.*

Socratem confecit. P3. (cr. ∾) λ ci. Pinc. 𝔐𝔏𝔍u 𝔊ro 𝔚1. = *fecit.*

GVζϑκτ cod. Gron. = *si Catoni gl. ass. lib. victor abstuleris* etc., unde Gron. ci. = ∾ *victor abstulerit — detraxerit.*

α = *si Catoni — victor extorques.*

V + *et magnam.*

r = *natus es ad ea.*

Nimium diu. B — *diu.*

V = *N. diu te exhortor.*

15. *hoc quoque habet stult.* = PpATRE P2. 𝔑 — 𝔐𝔖. G P 1. 3. 4. Col. (VB) 𝔄𝔏 — 𝔐a + *proprium.* (ρρ n. l.).

16. *se cum maxime* = PpTR plerique ρρ Pinc. 𝔄𝔐 — 𝔖. Arg. b δνο = *secum maxime.* Vβεμ P 2. 𝔑 — 𝔅 = *se cum maxima ambitione.* Col. = *te cum magna ambitione.* AG αγζϑκτ P1. 3. 4. 𝔈1. — 𝔊 = *se quam maxime.* Pinc. ci. = *se tunc maxime.*

r = *ad negotiationem parant.*

V — *Non adicerem — permisi.*

P1. (3. cr. ∾) — *Non.* 𝔑 — 𝔈1. = *Non adducerem.*

huic voci. p — *huic.* A huic epistolae subiicit verba Ep. 12. omissa: *Quid tibi inquis cum alieno? Quod verum est, mecum est.*

Lib. II. Ep. 2. (14.)

Hanc epistolam omittit ι.

p = *Fatebor.* 𝔄 + *mi Lucilli.*

corporis nostri. A + *curam et carit.*

teor nos huius gerere tutelam. non nego indulgendum illi, seruiendum nego. Multis enim seruiet qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus uiuere debeamus, sed tamquam non possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumeliis 2 obicit. Honestum ei uile est cui corpus nimis carum est. Agatur eius diligentissime cura, ita tamen ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignes sit. Nihilominus quantum possumus euitemus incommoda quaeque, non tantum pericula et in tutum nos reducamus excogitantes subinde quibus possint timenda depelli. Quorum tria, nisi 3 fallor, genera sunt: timetur inopia, timentur morbi, timentur quae per uim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil nos magis concutit, quam quod ex aliena potentia inpendet: magno enim strepitu et tumultu uenit. Naturalia mala quae retuli, inopiae atque morbi silentio subeunt nec oculis nec auribus quicquam terroris incutiunt. ingens alterius mali pompa est: ferrum circa se habet et ignes et catenas et turbam ferarum, 4 quam in uiscera inmittat humana. Cogita hoc loco carcerem et cruces et eculeos et uncum et adactum per medium hominem

fateor nos. V — *fateor.*
non nego = mss. 𝔛ℜ — 𝔊 𝔊ro — 𝔖. 𝔐 — ℨu = *n e c nego.*
Arg. b = *Mult u m enim serv.*
pr = *qui corpori serv i e t.*
timoribus inquietat. r — *inquietat.*
V = *n i m i u s t i m o r inquietat.*
2. *cui corpus.* BV + *suum.*
Agatur eius. μ = *Ag. e i.*
cum exiget. Gαγζ𝔇x = *cum e x i g i t.* Arg. b = *cum e x e g e r i t.*
in ignes sit = ATBVαγδνο Sbc Pr.bd. 𝔛 = *sit in ignes.* PrEζ𝔇ξ = *in igne sit*, quae ipsa scriptura alteram confirmat. RG rell. ρρ ℜ — 𝔐a = *in ign e m sit.* p = *fides a m i t t e n d a a g o n e sit.*
A — *Nihilominus* — Ep. 15, 2. *Adice nunc, quod.*
p = *evit a m u s incommoda.*
incommoda quaeque = PTRr ρρ e Sb Pr.abd ℜ — 𝔊. pG (BEV) 𝔛𝔐 — 𝔖 = *incommoda q u o q u e.*

excogitantes. P = *excogit a m u s.*
nisi fallor = PRrGρρℨ. pT 𝔛 ℜ — 𝔖 = *n i fallor.* (rell. n. l.).
3. *per vim potentioris.* ℜ — 𝔊l. + *impetus.*
T = *ex aliena p o t e s t a t e.*
inpendet. Gζ𝔇xου 𝔛 = *impenditur.* Arg. b = *inpen d i t.*
pB = *inopia atque morbus.* ETe = *inopi a e atque morbus.* r 𝔐a𝔖 = *inopia atque morbi.* Rell. libri = ∾.
T — *silentio* — *auribus.*
p = *terroribus excutiunt.*
p = *ferrum intra se ignes habet.*
GVℨ = *ignem.*
et turbam ferarum. Quidam Pinc. = *et turbam sicarum.*
4. r = *carceres.*
et eculeos. Pinc. P 3. = *et c u l e o s.*
et adactum. GR𝔇xo = *et actum.* ℨu = *et adaptum.* r = *et ad auctum.*

qui per os emergeret stipitem et distracta in diuersum actis curribus membra, illam tunicam alimentis ignium et inlitam et textam, et quicquid aliud praeter haec commenta saeuitia est. Non est itaque mirum, si maximus huius rei timor est, cuius et uarietas magna et adparatus terribilis est. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit: (specie enim uincuntur qui patientiae restitissent) ita ex his, quae animos nostros subigunt et domant, plus proficiunt quae habent quod ostendant. Illae pestes non minus graues sunt, famem dico et praecordiorum suppurationes et febrem uiscera ipsa torrentem. sed latent, nihil habent quod intentent, quod praeferant: haec ut magna bella adspectu paratuque uicerunt. Demus itaque operam, abstineamus offensis. Interdum populus est, quem timere debeamus. interdum si ea ciuitatis disciplina est ut plurima per senatum transigantur, gratiosi in eo uiri. interdum singuli, quibus potestas populi et in populum data est. Hos omnes amicos habere operosum est: satis est inimicos non habere. Itaque sapiens numquam potentium iras prouocabit:

per os. 𝔑 — 𝔈1. = *per omnes artus.* Gαγζ𝔍κτ P 1. 3. 𝔅𝔈 1. = *qui per omnis* (vel *omnes*) *emergere possit artus.* P 4. = *qui per omnes emergere post sunt artus.* Rell. ρρ cum Pp TR Ss. P 2. (s.m.) Ops. 𝔄𝔑 — 𝔗𝔖 = *emergeret.* quod recepimus. EB = *emerget.* 𝔈2. — 𝔐a = *emergat.*

distracta. r = *districta.*

curribus. GRβεζου𝔍ικλμν (s.m. ∾) ξB tres Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈 1. = *cruribus.* Col. = *crucibus.*

textam. PVG (ρρ?) 𝔑 — 𝔐a = *intextam.* β = *tectam.* μ = *intectam.*

et quicquid aliud = PrV Arg. bE B ρρ Ops. Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1. pTGR 𝔈2. — 𝔖 — *et.*

Arg. b = *commenta saevitiae est.* 𝔄 = *et quicquid al. esset pr. h. commentata tormenta saevitia.* Ms. Amstelod. = *sevitie est.* unde Burm. ad Anth. L. II. p. 700. ci. = *saevities est.*

5. *patientiae* = PE Sb Pr.b Col. cod. Gron. 𝔊ro 𝔑u — 𝔖. pTRrG (VBρρ) P1. 2. 3. 4. 𝔄𝔑 — 𝔍u. 𝔅1. = *patientia.*

V — *ita ex his* — *vicerunt.*

quae an. nostros. δνξ 𝔑u = *qui an. n.*

quae habent. GEB 𝔄𝔑 — 𝔈 1. = *quia habent.* δνξ = *qui habent.*

suppurationes = PpT (Arg.bBE) Pr.bαδεμ 𝔈2. — 𝔐a. atque idem videtur in suis mss. legisse Ops., cum nihil annotaverit. G = *suspirationem.* RGr.ρρ (exc. αδεμ) Sb(?) c Pr. ad 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖 = *suspirationes.* r = *supputati rationes.*

febrem — *torrentem* = PpTGRr Arg.b BEρρ 𝔑 — 𝔐a. Sw. ex solo Arg.c et 𝔄 recepit *febres* — *torrentes.*

G Gr. fere omnes = *quod proferant.* quod Grut. etiam in ed. Erm. se invenisse ait, in qua ego quidem non video.

6. *timere debeamus.* E Mod. = *timeamus.*

gratiosi in eo. R 𝔑 — 𝔐 + *gr. timeantur in eo.* Arg.b = *gr. interdum.* p = *grat. in ea.*

R — *et in populum.*

r — *potentium.*

immo declinabit, non aliter quam in nauigando procellam.
7 Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum. Temerarius gubernator contempsit austri minas. ille est enim qui Siculum pelagus exasperet et in uertices cogat. non sinistrum petit litus, sed id quo propior Charybdis maria conuoluit. at ille cautior peritos locorum rogat quis aestus sit, quae signa dent nubes. longe ab illa regione uerticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens: nocituram potentiam uitat hoc primum cauens, ne ui-
8 tare uideatur. Pars enim securitatis et in hoc est non ex professo eam petere, quia quae quis fugit damnat. Circumspiciendum ergo nobis est quomodo a uolgo tuti esse possimus. Primum nihil idem concupiscamus: rixa est inter conpetitores. Deinde nihil habeamus quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. quam minimum sit in corpore tuo spoliorum. Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum uenit, aut admodum pauci. plures conputant quam oderunt: nudum latro transmit-

immo declinabit. PpTr Arg. bV + *immo nec declinabit.* B + *immo et declinabit.* G + *immo nemo decl.* Sed negatio ferri nequit propter sequentia.

in navigando. r + *in evangelio navig.*

V — *procellam.*

7. ξ + *Nam cum peteres.*

contempsit. 𝔐 = *contemnit.*

V = *minas: stultus enim ille est.*

p = *ille enim qui.*

pelagus exasperet. r = *fretum exasperet.* Col. + *etiam pel. exasp.* Gαγ𝔇π + *pel. etiam plus quam timere debeamus.* χλ (pr. m.) P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔈 1. + *pelag. interdum etiam plus quam timere debeamus exasp.*

vertices. ελου Nicot. Ops. P 2. 3. (P 3. cr. = *vorticem.*) 𝔖 = *vortices.* R = *exasperat et in vorticem.*

petit litus. 𝔖 contra mss. = *petiit littus.* quod etiam Matth. legi voluit, vel scribi *contemnit.* Vξ = *petit latus.*

sed id quo. ρουεμ = *sed it quo.* unde PTr Arg. bEB (cr. ∾) ν = *sed ita quo.* γ = *sed ita illuc quo.* α = *sed illuc quo.* G𝔇κτ = *sed illic, quo.* V — *sed id — convolvit.*

convolvit. G = *convellit.*

quis aestus = mss. (praeter R) 𝔛𝔑 — 𝔊. R𝔑 — 𝔖 = *qui aestus.*

longe ab illa = PpGrE plerique ρρ. TR (Arg. bBV) nonnulli ρρ 𝔛𝔑 — 𝔖 + *et longe ab illa.*

verticibus. R nonnulli ρρ Nicot. Ops. P2. et 3. (al. m.) 𝔖 = *verticibus.* Cum antiquitus hoc vocabulum a P 3. abfuisset, Grut. putavit eiici posse.

𝔛 = *hoc primum cavere et vitare.* G = *caveris.*

p = *faciens sapiens.*

8. *eam petere.* 𝔐 = *eam fugere.* 𝔛 𝔈 1. 2. 𝔊 + *non est nostrae professionis vulgi favores appetere.*

Circumspic. ergo. TB — *ergo.*

nihil idem = mss. etiam Ops. et Mod. 𝔑 — 𝔛 𝔊ro𝔖. 𝔅 — 𝔍u 𝔅 1. — 𝔐a = *nihil inde.* 𝔛 = *nihil cum eo.*

rixa est. Pinc. 𝔈2. — 𝔍u 𝔅 1. — 𝔐a + *unde rixa est.* 𝔛 + *rixa enim est.*

eripi possit. 𝔛 = *auferri possit.*

plures conputant. V + *bona tua et idcirco cupiunt ea.*

quam oderunt. G P1. 2. et 3. (p. m.) 𝔑 — 𝔊 = *quam oderint.* Qui-

tit: etiam in obsessa uia pauperi pax est. Tria deinde ex prae- 9 cepto ueteri praestanda sunt ut uitentur: odium, inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, uerendumque ne in contemptum nos inuidiae timor transferat, ne dum calcare nolumus, uideamur posse calcari: multis timendi adtulit causas timere posse. Undique nos reducamus: non minus contemni quam suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est: hae literae, non 10 dico apud bonos, sed apud mediocriter malos infularum loco sunt. Nam forensis eloquentia et quaecumque alia populum mouet, aduersarios habet: haec quieta et sui negotii contemni non potest, cui ab omnibus artibus etiam apud pessimos honor est. Numquam in tantum conualescet nequitia, numquam sic contra uirtutes coniurabitur, ut non philosophiae nomen uenerabile et sacrum maneat. Ceterum philosophia ipsa tranquille 11 modesteque tractanda est. Quid ergo? inquis, uidetur tibi Marcus Cato modeste philosophari, qui bellum ciuile sententia reprimit? qui furentium principum armis medius interuenit? qui

dam Pinc. = *quam occiderint.* unde ipse ci. = *plures compilant quam occiderint.* Matth. Clocius Ep. ad Gothofred. ci. = *plures zonam petunt, quam oderint.*

9. *ex praecepto* = PpTRrVB aliquot ρρ 𝔛𝔑 — 𝔐. atque ex cunctis mss. reponi iussit Sw. Idem proposuit ex codd. Norimb. Erlang. et m. Herbip. Lud. de Jan l. l. Gαζϑτ EArg.b Herbipol. 𝔏 — 𝔖 = *ex praeceptione.* quod aliquando probabam (vid. Diar. Litt. Hal. a. 1840. N. 159. p. 55. sq.). Sed tum non erant penes me scripturae codicum Pp.

invidiae timor transferat = 𝔐 — 𝔖. PpTRr Arg.bE ρρ (exc. βγζ) P1. 3. Col. 𝔑 — 𝔅 = *invidia et timor transferat.* quod ferri posse non arbitror: et facile potuit nasci ex illo. βγζ P2. 4. 𝔛𝔊𝔧. — 𝔖 = *invidia et timor transferant.* G = *invidia timor transferat.* (BV n. l.)

dum calcare nolumus = PSb Mod. 𝔖, et videtur hoc unum ex mente Senecae esse. P3. (p.m.) = *calcare volumus.* pTrG P1. 2. 4. Col. Ops. 𝔅 — 𝔐a = *calcari nolumus.* R𝔑 — 𝔛 = *calcari volumus.* De rell. mss. nihil proditur.

timere posse = PRrαβγδζηλμυ Arg.b 𝔖. B + *timere non posse.* V + *timeri non posse.* Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔐a = *timeri posse.*

10. 𝔑 = *cum fugiendum est.* R = *fugiendum est.* P2. = *huius literae.* Rell. Gr. G = *haec lit.* αγζ + *quae fori causas agunt.*

non dico. T = *non dicam.*

movet, adversarios habet = Pp TrGEδεζμνοπυ P2. 3. Col. Ss. 𝔑 — 𝔅. 𝔛 = *movent.* R P1. 4. = ∾ *adversarium* ∾. 𝔊𝔧. — 𝔐a = *movent, adversarium habent.*

etiam apud. B𝔛 = *et apud.*

𝔨 + *Numquam ergo.*

𝔛 = *convalescit.* r = *coniurabit.*

11. V — *Quid ergo? — potentioris offensa* § 13. E = *Quis ergo?*

videtur = mss. 𝔛𝔑 — 𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *videbitur.*

Arg. b = *philosophatur.*

sententia reprimit = prTGE ρρ (exc. βγλξ) P1. 2. 4. Ops. Rell. mss. 𝔑 — 𝔖 + *sententia sua repr.* vel *sua sent.* repr., quod habet 𝔛.

aliis Pompeium offendentibus aliis Caesarem simul lacessit duos? Potest aliquis disputare an illo tempore capessenda fuerit sapienti respublica. Quid tibi uis Marce Cato? iam non agitur de libertate: olim pessumdata est. quaeritur utrum Caesar
12 an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista contentione? nullae partes tuae sunt. Dominus eligitur: quid tu? Alter uincat: potest melior uincere, non potest non peior esse qui uicerit. Ultimas partes adtigi Catonis: sed ne priores quidem anni fuerunt, qui sapientem in illam rapinam reipublicae admitterent. Quid aliud quam uociferatus est Cato et misit inritas uoces, cum modo per populi leuatus manus et obrutus sputis et portandus extra forum traheretur, modo e senatu in
13 carcerem duceretur? Sed postea uidebimus an sapienti opera

quaeritur. BXR — X = *quare.*

12. *Quid tu? Alter vincat etc.* = p mG BEδεμνυ quidam Pinc. Ops. cod. vetustus Erm. PT Arg. b = *Quid t u a alter vincat.* o = *Quid tu uter vincat.* r = *Quid tu* spat. vac. *vincat.* αζ = *Quidni alter vincat? Potest melior vincere: non potest non peior esse, qui victus fuerit, melior qui vicit.* Eadem habet γ, sed pro *Quidni* = *Quid tu.* β = *Quid t i b i alter vincat? potest melior vincere, non potest peior esse, qui vicerit.* Rell. ρρ = *Quid tu? alter vincere potest: melior vincere non potest: non potest peior esse, qui victus fuerit, melior qui vicerit.* G = *Quid tu? alter vincere potest. melior vincere non potest. potest peior esse, qui victus fuit, melior qui vicit.* Erm. cod. alius = ∾. *Potest melior vincere, non potest peior esse qui vicerit.* Addit Erm.: „Vetus lectio mihi magis arridet: *Alter vincere potest, melior non potest.* reliqua videntur adiecta ab interprete.“ Cum Erm. codicibus consentiebant libri Grt., et habebant = *Quid tu?* Pinc. quidam R — G = *Quid t u m? alter vincere potest, melior vincere non potest. non potest esse peior, qui victus fuerit, melior qui vicerit.* Alii Pinc. = *Quid tibi, an alter vincat? Potest melior vincere: non potest non esse peior, qui vincit.* quod probat Pinc., sed pro *vincit* vult *vincitur* scribi. X = *Quid tibi, an alter vincat? potest melior vincere, non potest peior esse, qui victus fuit: melior qui vincit.* MR — B 1. = *Quid tua, uter vincat? melior vincere non potest. potest esse peior, qui victus fuerit: non potest melior, qui vicerit.* Ru — S ex emend. Lips. = *Quid tua, uter vincat? potest melior vincere* etc. quam scripturam sane probabam, si defenderetur melioris cod. auctoritate: nam unus o, qui *uter* profert, non raro interpolatus est, et servat prius *Quid tu?* R = *Quid tum? alter vincere potest. melior vincere non potest. non potest peior esse, qui vict u r u s fuerit* [s = *nec*] *melior, qui vicerit.*

p = *sed nec priores anni.*

in illam rapinam. M = *ruinam.*

et misit. G (l.) XR — B = *c u m misit.* R = *c u m a misit.*

inritas voces. R — G2. = *i r a t a s voces.*

extra forum. G — *extra.*

BM — *et portandus.* quod in suspicionem omnino poterat venire. Pinc. ci. = *deportandus* sive *exportandus.* GG = *deportandus.*

e senatu. P Arg. b X = *a senatu.* T — *e.*

13. *videbimus, an.* P = *vid. n u m.*

an sapienti opera perdenda sit.

perdenda sit: interim ad hos te Stoicos uoco qui a republica exclusi secesserunt ad colendam uitam et humano generi iura condenda sine ulla potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos mores nec populum in se uitae nouitate conuertet. Quid ergo? utique erit tutus qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi hoc non magis possum quam in homine temperanti bonam ualitudinem: et tamen facit temperantia bonam ualitudinem. Perit aliqua nauis in portu: sed quid tu accidere in medio mari credis? Quanto huic periculum paratius foret multa agenti molientique, cui ne otium quidem tutum est? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen saepius. Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est. Denique consilium rerum omnium sapiens, non exitum spectat. Initia in potestate nostra sunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid uexationis adferet, aliquid aduersi. Non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad co- 15

Pp = *an sapientiora perdenda sit.* Arg. b = *an sapientiora perdenda sint.* βγζϑτ 𝔑 — 𝔊1. = *an sapienti opera perdenda sint.* δεμνο = *an sapientiora opera perpendenda sint.* Quidam Pinc. = *an sapientiora opera perpendenda sit.* unde ipse ci. = *an sapienti opera P. R impendenda sit.* GTEB = *an sapienti opera pendenda sint.* rξ = *an sapientis opera perdenda sint.* x = *an sapienti opera petenda sint.* mγ = *an sapientiora opera petenda.* 𝔛 = *utrum sapientis opera pendenda sunt.*

Stoicos = mss. (p = *stoichios*) 𝔛 𝔑 — 𝔊𝔖. quamobrem nomen retinui et mihi suspectum. T = *ad hoc tempus Stoicos voco.*

non conturbabit. V = *non turbat.*

G — *secesserunt.* mG = *successerunt.* 𝔛 = *recesserunt.*

Quid ergo? utique erit. p = *qui ergo utique er.* 𝔛 = *Quid ergo? itaque erit.* G = *Quis umquam erit.* 𝔇xξ = *Quis umquam ergo erit.*

propositum sequetur. RE Col. P3. = *prop. sequitur.* 𝔛 = *prop. sequatur.*

homine temperanti = PTRrβδμνξου Ops. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔖. Pal. 2. Col. 𝔏 — 𝔐a = *homine temperante.* B = *homine temperandi.* pG rell. ρρ P1. 3. 4. = *hom. temperato.*

GTV — *et tamen* — *valitudinem.*

14. *Perit* = mss. 𝔛𝔑 — 𝔐a. 𝔖 = *Periit.*

sed quid tu accid. T — sed.

in medio mari = PpRBβδλμνου Sb 𝔑 — 𝔐𝔖. Tr(EV) 𝔛𝔏 — 𝔐a = *in medio maris.*

cui ne otium quidem tutum. B = *cui otium tutum.* V = *cui negotium tutum.*

Denique consilium. r = *Denique consilia.* νmγ 𝔊2. — 𝔐 = *Denique initium.*

exitum spectat. p = *exitum exspectat.*

Initia in pot. n. sunt. Gr. 𝔑u + *Initia tamen in pot. n. sunt.* quod commendaverat Gron. Grut. ci. = *Initia tantum in pot. n. s.* R = *potestate nostri.*

At aliquid. P = *Ad aliquid.*

adferet = Br Ss. ci Lips. 𝔛𝔖. atque ex contextu orationis necessarium esse videtur Fut. Reliqui libri, quos ipse excussi, = *adfert.*

Non damnatur latro, cum occidit = mss. (exc. ν) 𝔛𝔑 — 𝔐a. ν mτ

tidianam stipem manum porrigis. Aurea te stipe inplebo, et quia facta est auri mentio, accipe quemadmodum usus fructusque eius tibi esse gratior possit. *Is maxime diuitiis fruitur, qui minime diuitiis indiget.* Ede, inquis, auctorem. Ut scias quam benigni simus, propositum est aliena laudare: Epicuri est aut Metrodori aut alicuius ex illa officina. Et quid interest quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro 16 illis. nemo autem sollicito bono fruitur: adicere illis aliquid studet. dum de incremento cogitat, oblitus est usus: rationes accipit, forum conterit, calendarium uersat, fit ex domino procurator. Uale.

cod. Lips. = *N a m damnatur.* Gron. ci. = *Non damn a t.* 𝔖 = *non dominatur.* atque adiicit in *Notis:* „Vulgo omnes mssti editique, *non damnatur* etc. haud dubie corrupta scriptura: ubi me advertit, quod, quum *dampnare* inserta *p* litera constanter alias scribant codices nostri et editiones veteres, h. l. illa *p* litera in nullo libro compareat: itaque *non dominatur* corrigendum putavi, atque ita scripsisse Senecam mihi persuasi, sententia huiusmodi: *Occidere latro etiam sapientem potest: sed non ideo est* (*aut fit*) *dominus* eiusdem: sapiens enim, solus liber, nullum dominum agnoscit. Pro *dominatur* veteres librarii *domnatur* scribere potuerunt, aut *dñtur*, *ut domnus* aut *dñus* pro *dominus.*" Non persuasit mihi, ut corrigerem mss. inter se omnino consentientes: et sunt eorum quidam scripti antequam notae illae vel compendia usurparentur, ex quibus Sw. ortam esse putat scripturae depravationem. Locus sic videtur explicari: Concedit adversarius *initia in nostra quidem potestate* esse: *„at fortuna,* inquit, mox *aliquid vexationis adferet, aliquid adversi.* Exemplo sit *latro,* qui non illico *damnatur, cum occidit,* sed damnabitur tamen, si fortuna, ut deprehendatur, effecerit." Iam vero cum latronis exemplum protulerit adversarius, eius sententiam refellere supersedet Seneca: poterat respondere: „Stultis et improbis timendum est a fortuna, sicut latroni, quem modo laudasti, non itidem sapientibus et probis, in quos illa ius non exercet." Sane arguta haec est et obscura brevitas. B + *e t i a m cum occidit.* e = *non damnatur latro, cum occiditur.* „Quum in Lipsii cod. sit *nam* pro *non,* totam ῥῆσιν ita emendat Vonck in Act. Acad. 15. Elect. Pal. 1. p. 160. *Num damnat fur, latro, cum occidit?* Mallem: *non damnat latro, cum occidit.* Unus ex discipulis non male ita legi posse putabat: *non damnatur, latro quem occidit.*" [Matth.] Proposuit illam loci distinctionem censor editionis Matth. in Diar. Litt. Hal. 1809. N. 68. p. 554.

15. *Ede, inquis, auctorem.* p = *Ede inq. a u c t o r i t a t e m.*

benigni simus. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *b e n i g n i s s i m u s.* PRrT BE = ∾ *s u m u s.*

aliena laudare. Quidam Pinc. = *aliena d a r e.*

𝔛 — *omnibus dixit.*

16. *sollicito bono.* νου = *sollici t u s bono.*

P3. Col. = *adiicere i l l i aliquid.*

oblitus est. R — *est.*

rationes. Rβδμυ 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *Ratiocinationes.* ν — *rationes accipit.* pR (cr. ∾) Arg. b = *accepit.*

forum conterit. G = *f e r r u m conterit.*

procurator. T = *servus.*

EPISTULA III. (15.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Mos antiquis fuit usque ad meam seruatus aetatem primis epistulae uerbis adicere: *Si uales bene est, ego ualeo.* Recte nos dicimus: Si philosopharis bene est. Ualere enim hoc demum est. sine hoc aeger est animus. Corpus quoque, etiam si magnas habet uires, non aliter quam furiosi aut phrenetici ualidum est. Ergo hanc praecipue ualitudinem cura: deinde et illam secundam quae non magno tibi constabit, si uolueris bene ualere. Stulta est enim, mi Lucili, et minime conueniens li- 2 terato uiro occupatio exercendi lacertos et dilatandi ceruicem ac latera firmandi. Cum tibi feliciter sagina cesserit et tori creuerint: nec uires umquam opimi bouis nec pondus aequabis. Adice nunc, quod maiore corporis sarcina animus eliditur et minus agilis est. Itaque quantum potes, circumscribe corpus tuum et animo locum laxa. Multa sequuntur incommoda huic deditos curae: primum exercitationes, quarum labor spiritum 3 exhaurit et inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit. deinde copia ciborum subtilitas inpeditur. Accedunt pessimae notae mancipia in magisterium recepta, homines inter oleum et uinum occupati, quibus ad uotum dies actus est, si bene desu-

Lib. II. Ep. 3. (15.)
Mos antiquis. αγιζϑλυ 𝔑u = *Mos antiquus.* T = *M. antiquo.* GE ιx = *M. antiquitus.*
𝔛 + *et usque.*
T + *Si bene vales.*
ego valeo = mss. etiam Gr. Ops. 𝔑 — 𝔖 𝔑u — 𝔖. 𝔛 + *et ego valeo.* 𝔐 — 𝔅1. — *ego valeo.*
Recte nos = pGTrgBEVρρ (exc. λoβ) P1. 2. 3. 4. Ops. PRλo Col. 𝔛𝔑 — 𝔖 + *Recte et nos.* β + *Recte nos omnes.*
corpus quoque. δ — *quoque.*
etiam si magnas. Bξ — *etiam.* Gϑτ = *omne si magnas.*
Valere enim. p = *Valere autem.*
aeger est. p — *est.*
deinde et. 𝔑 — 𝔖1. — *et.*
2. *Stulta est enim.* G — *enim.* B = *literato homini.*
latera firmandi. V𝔛 = *latera confirmandi.*
sagina cesserit. G — *cesserit.*
opimi bovis. 𝔑 — 𝔛𝔍u = *opti mi bovis.* P = *opum* (n.) *bovis.* 𝔛 = *opum bonis aut pondus.*
animus eliditur. P1. 3. 4. αζϑτ = *animus laeditur.*
circumscribe V + *tibi circumscribe.* B = *circumscribes.*
Multa sequuntur. AbGR 𝔑𝔑 = *M. secuntur.* r = *sequntur.*
3. *inhabilem.* p = *inaffabilem.*
subtilitas inpeditur. R 𝔛𝔖 1. — 𝔐a + *subtilitas animi.*
Ab(n.) G = *inpenditur.*
pessimae notae. G (s∾) αγζϑτ 𝔛 = *pessimae noctes.*
G P 1. 3. 4. = *in magistratum recepta.*
occupati. G(n.) = *occupationibus.*
r (s∾) P2. Col. = *dies est aptus.* δϑυ = *si bene desudaverint.*

dauerunt, si in locum eius quod effluxit multum potionis altius ieiuno iturae regesserunt. Bibere et sudare uita cardiaci est. 4 Sunt exercitationes et faciles et breues, quae corpus et sine mora lassent et tempori parcant cuius praecipua ratio habenda est: cursus et cum aliquo pondere manus motae et saltus uel ille qui corpus in altum leuat uel ille qui in longum mittit uel ille, ut ita dicam, saliaris aut, ut contumeliosius dicam, fullonius. Quod libet ex his elige: usu rude facile. Quicquid facies, cito redi a corpore ad animum: illum noctibus ac diebus 5 exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non

αζλτ = *si bene desideraverint.* G = *si bene desideraverunt.*

altius ieiuno iturae regesserunt. = pATg. cf. Ep. 122, 7. *Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos: illa ebrietas iuvat, quae in vacuum venit. ieiuno* Dativus est, quem cum male intelligerent, adiecerunt *in* Praepositionem εμν Pr.bd Ops. Cambron. Erfurt. Gron.: deinde alii scripserunt *in ieiunio*, sicut m b BEV Sb Pr.a Col. 𝔖. Alii etiam longius aberrarunt: P𝔊 — 𝔐a = *altius ieiuno gutture regesserunt.* r = *altius in ieiuno gutture regesserunt.* G = *altius in ieiunio gutture ingesserunt.* R = *alterius* [sic aliquot ρρ] *in ieiuno gutture regesserunt.* β = *in gruino gutture reg.* δ = *in gruino iture regess.* Rell. ρρ = *in ieiuno gutture ingesserunt* vel *regesserunt.* P 4. *altius ieiuno gutture incesserunt.* P1.3. = *ieiunio gutture ingess.* (em. in 3. = *regess.*). P2. = *in ieiunio gutere gesserunt.* Mod. = *effluxerit* ∾ *altius in ieiunum guttur regesserunt.* 𝔛 = *alterius in ieiunio gutture regess.* 𝔑 — 𝔍u = *alterius ieiuno gutture ingesserunt.* 𝔊ro — 𝔐a = *altius ieiuno gutture regesserunt.*

4. Matth. ci. = *Sint exercitat.*

et sine mora. Col. 𝔑 — 𝔛 — *et.*

lassent = PpATgr Sbcρρ (exc. βο) BEA. GRP1. 2. 3. mCol. = *lassant.* P2. = *lasent.* βο 𝔑 — 𝔖 = *laxent.*

G P 1. 3. 4. = *parcunt.*

Gαγζ𝔍κστ = *quurum praecipua ratio.*

AV — *et saltus* — *fullonius.*

saliaris = 𝔐. 𝔊 1. 𝔊 2. — 𝔖 ex ci. Erm. P(1.) = *saltaris.* r = *saltuaris.* quod mihi genuinum esse videtur. cf. Plin. H. N. II, 95, 96., ubi libri mss. fluctuant inter *saltuares, saltares, saliares.* γ = *saltatorius.* Gαεζ𝔍κστ P 1. 3. 4. = *saltatricis.* Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔊 1. = *salutaris.*

fullonius. Gαζ𝔍τ = *fullonis.* p = *fullonicius.*

Quod libet. gmb = *quoslibet.* αβγεζ𝔍ικτ Pinc. P3. 4. 𝔛 = *Quemlibet.*

A — *usu rude facile. usu rude facile* = Pυ. BE Sb Pr.b = *usum rude facile.* prVγεζ𝔍 Pr.a Sc = *usum rudem facilem.* G P1. 𝔛 = *usum facilem rudem.* ακτ Pinc. = *usu rudem facilem.* P 3. 4. = *usu facilem rudem.* T = *unum rude facile.* Ops. partim = *usum rude facile*, partim = *usu rude facile.* Hoc, quod verum esse videtur, quodque etiam aliis librorum scripturis confirmatur, recepi. Jam Sw. coniecerat proverbium fuisse *usu rude facile* vel *usu rudis facilis.* R Col. P2. Pr.d aliquot ρρ 𝔑 — 𝔖 = *usu fit facile.*

Quicquid. A + *Sed quicquid.*

noctibus ac diebus. γ 𝔛𝔊2. — 𝔐a = *diebus ac noctibus.* RT = *noctibus et diebus.* r = *noctibus atque diebus.*

frigus, non aestus inpediet, ne senectus quidem. Id bonum cura quod uetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper inminere libro aut pugillaribus: dandum est aliquod interuallum animo, ita tamen ut non resoluatur, sed remittatur. Gestatio et corpus concutit, et studio non obficit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire, quorum nihil ne ambulatio quidem uetat fieri. Nec tu intentionem uocis contempseris, quam ueto te per gradus et certos modos extollere, deinde deprimere. Quid si uelis deinde quemadmodum ambules disce- 6 re? admitte istos quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet et buccas edentis obseruet et in tantum procedat, in quantum audaciam eius patientiae credulitate pro-

5. *inpediet* = pAgrGTBEV Arg. b 𝔄ℜ — 𝔐𝔖. PR 𝔏 — 𝔐a = *impedit*. De ρρ nihil proditur.

GRr Arg. b 𝔄ℜ — 𝔊 = *nec senectus quidem.*

Id bonum. A = *Illud bonum.*

Neque ego te iubeo. 𝔄 + *Neque enim* etc. ζ𝔍χο = *Non ergo te iubeo.* T = *Nec ego te iubeo.*

libro. 𝔄 𝔈1. + *aut tabulis.*

dandum est = PTRrBρρ Ss. 𝔄ℜ — 𝔊𝔖. G — *est.* p(VE) 𝔐 — 𝔐a = *dandum et.*

sed remittatur. Rℜ — 𝔐 + *sed ut remittatur.*

Gestatio et corpus. 𝔄 — *et.*

Gg — *possis legere.*

RG (s.m.) ℜ — 𝔐a = *nec ambulatio quidem.* α = *ne operatio quidem.* Rell. mss. etiam ρρ = ∾.

A — *Nec tu intentionem* — §. 8. *Ecce insigne praeceptum.* Pro his habet vbb. superioris ep. *Nunc ad cotidianam stipem manum porrigis. Accipe: aurea te stipe inplebo.*

Rℜ — 𝔈1. = *intensionem.*

contempseris. G = *contentus eris.*

ad certos modos. 𝔄 + *vel numeros.*

extollere = P(l.)pgGTrTV aliquot ρρ. R (E Arg. b) alii ρρ 𝔄ℜ — 𝔖 = *adtollere* (*att.*). B = *et tollere.*

V + *ac deinde.* β + *et deinde.* 𝔖 = *dein.* quod nescio unde sumpserit.

deprimere. p = *premere.* G(s∾) aliquot ρρ 𝔄 = *reprimere.*

6. *Quid si* = PpgGRrEVρρ quidam Gr. ℜ — 𝔅. et sic fortasse scribendum putabat Sw. T 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *Quod si velis. Quid si — produxeris.* censor editionis Ruhk. (Suppl. Diar. Litt. Hall. 1806. p. 417.) reiicere voluit post *vetat fieri.*

admitte istos = PpgTrB Sb Pr.bd Ops. P2. 𝔄𝔖. R(E) rell. Gr. ℜ — 𝔐a = *admittes.* V — *admitte* — *fames.*

Gαζ𝔍χοτ + *quos ad nova artificia.*

𝔄 = *gradus tuos recuperet.*

buccas edentis = mss. 𝔄 𝔈1. — 𝔐a. „In P3. videbatur prius fuisse *et buccas idem observet.*“ m P2. 𝔖 = *et buccas et dentes.* Addit Sw.: „*buccas et dentes* ex Gruteri coniectura scripsi: pro quo si quis vulgatum *buccas edentis* (in quod consentiunt msti) repositum voluerit, per me sit licitum. Illud moneo, pro terminatione *es* nominum pluralium tertiae declinationis, frequenter in libris nostris priscam terminationem *is* superesse.“ Ita est etiam in meis, et recipio eas formas, ubi consentiunt libri praestantissimi.

procedat = mss. 𝔖. GT 𝔄ℜ — 𝔐a = *procedet.*

patientiae credulitate. λνυ + *vel lenitate.* RrB P4. Col. cod. Gron. Cambron. Erfurt. = *patientiae crudelitate.* G = *pat. crudelitatem.* V (quidam ρρ) 𝔈2. — 𝔍u = *patientiae lenitate.* ℜ — 𝔈1. = *pat. levitate.* 𝔱 = *magisterii*

duxeris. Quid ergo? a clamore protinus et a summa contentione uox tua incipiet? Usque eo naturale est paulatim incitari, ut litigantes quoque a sermone incipiant, ad uociferationem transeant: nemo statim Quiritium fidem inplorat. Ergo utcumque inpetus tibi animi suaserit, modo uehementius fac uicinis conuicium, modo lentius, prout uox quoque te hortabitur et latus. Modesta, cum receperis illam reuocarisque, descendat, non decidat: moderatoris sui temperamentum habeat nec indocto et rustico more desaeuiat. Non enim id agimus ut exerceatur uox, sed ut exerceat.

lenitate. — Lips. ci. = *patientia et credulitate.* Rell. libri = ∾.

r = *produxer i t.* 𝔗 = *p e r duxeris.*

a clamore. PGαβ𝔖ικτ = *ab amara.* δμ = *ad amorem.*

Usque eo = PpgRrGVρρGr. Sb Pr. abd 𝔑 — 𝔗𝔖. T(BE) 𝔊1. — 𝔐α = *Usque adeo.*

B — *a sermone.*

𝔗 + *e t ad vociferationem.*

Quiritium. GTR 𝔗𝔑 — 𝔐 = *Quiritum.*

7. *Ergo utcumque.* Rαγι𝔑 — 𝔊1. = *Ergo u b i cunque.* 𝔗 = *Ergo u t r u m que.* r = *Ergo ut q u o* [del.] *cunque.*

suaserit. Col. (P2. 3. s.m.) 𝔑 — 𝔊1. = *p e r suaserit.*

fac vicinis convicium = 𝔗 mss. praeter Pinc. „codd. emendatiores," qui = *fac v i t i i s conv.*, quod propagarunt 𝔐 — 𝔐α. Sed recte monet Sw. de vitiis Senecam hic loqui non posse, et videri Pincianum parum accurate legisse codd., in quibus fuerit *vicinis.* 𝔑 — 𝔖 = *fac i n c i v e s convicium.* Hinc Sw. fecit *fac i n v i c e s convicium* i. e. „alternis vicibus." „Nullum, inquit, librariorum sphalma frequentius, quam literarum quarumdam aut syllabarum in eadem voce transpositio. *Fac convicium* h. l. idem valet ac *declama*, nil amplius." Sed errat, quod in plerisque Pinc. codd. idem illud *in cives* fuisse opinatur: ecce Pinciani nota: „Plerique codices non legunt *in cives* [id enim erat in ed. Erm. I., qua utebatur Pinc.] sed *vicinis.* Codices emendatiores *viciis.*"

hortabitur. 𝔗 = *e x hortabitur.*

et latus = 𝔊2. — 𝔖 ex ci. Erm. Mss. fere omnes 𝔗𝔑 — 𝔅 = *i n i d latus.* P = *i n i l l a t i s.* G𝔇στ P1. 3. 4. 𝔊1. = *in i d v a l e b i t.*

Modesta plerique mss. iungunt cum praecedentibus. αγζιν Arg. b(?) Pr. d 𝔑 — 𝔅 = *modeste*, quod non spernit Sw. Pinc. = *molesta.*

p = *cum receperis illam.* PgRrB E Arg. b γβδελμνξυ 𝔑 — 𝔅 = *recip i e s.* Col. = *recip i a s.* V = *cum revocaveris illam recipiesque*, quod non displicet. B = *revo c a b i s que.* TG𝔗 = *revoc a v e r i s que.*

moderatoris sui temperamentum = RG P1. 3. 4. quidam ρρ 𝔑 — 𝔖. Col. 𝔗 = *moder a t i o n i s sui temperam.* βευ = *mode r a t i o n e m sui habeat.* PEB Sb Pr. b P2. Ops. = *m e d i a t o r i s sui habeat* (B = *hab e a n t*). p Arg. b = *mediat o r i s u i habeat.* γμ = *mediat o r e s sui habeat.* r(s∾) = *medit a t i o n i sui temp. habeat.* Tνο Pr. d = *mediatoris v i m habeat.* V = *m e d i o c r e m sui temp. habeat.* δξ = *temper. mediatoris sui habeat* Sc Pr. a = *mediatoris sui temp. habeat.* Ambian. Ops. = *medietatem oris sui habeat.*

nec indocto. βιξ 𝔖 + *nec h o c indocto.* PgTBEδμν Arg. b Ops. = *e t h o c indocto.* Rell. = ∾.

desaeviat. GgTαβεζ𝔇τ = *deserviat.*

Non enim id agimus = PpgR (s. m.) plerique ρρ Pr. abd Ops. 𝔑 — 𝔊1. 𝔖. V = *Non enim h o c agimus.* GRrαγζ𝔇ξο Sc 𝔗 = *Non enim i d a g a m u s.* 𝔊2. — 𝔐α = *Non enim*

Detraxi tibi non pusillum negotium: mercedula et munus gratum ad haec beneficia accedet. Ecce insigne praeceptum: 8 *Stulta uita ingrata est, trepida, tota in futurum fertur.* Quis, inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc uitam dici existimas stultam? Babae et Isionis? Non ita est: nostra dicitur, quos caeca cupiditas in nocitura, certe numquam satiatura, praecipitat, quibus si quid satis esse posset, fuisset, qui non cogitamus quam iucundum sit nihil poscere, quam magnificum sit plenum esse nec ex fortuna pendere. Subinde 9 itaque, Lucili, quam multa sis consecutus recordare. cum adspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si uis gratus esse aduersus deos et aduersus uitam tuam, cogita quam

id agitur. B = *Non enim hoc agitur.*

V — *Detraxi* — *fortuna perdere.*

Detraxi. pRr ρρ (exc. αο) Col. P1. (2.3. 4.?) Pinc. Ops. Arg. b 𝔛𝔑 — 𝔖 = *Detraxit.*

non pusillum. 𝔛 — *non.*

p = *negotii.*

mercedula. pg + *una mercedula.*

munus gratum = 𝔑 — 𝔐a. P1. = *minus gratum.* Gαγζϑτ = *nimis gratum.* TBE P2. = *unum gratum.* P3. 4. Sc 𝔛 = *unus gratus.* κλ = *nimis gratus.* P Pr.bd = *unum gruecus.* pg Col. = *unum graecum.* βδμν Sb Pr.a = *unus graecus.* Rell. ρρ = *unus gratus* vel *unum gratum.* Pinc. = *unum Graecum* aut *unus Graecus.* Pinc. ci. = *Detraxit mihi non pusillum negotium mercedulae unus Graecus ad haec beneficia accedens,* et iubet intelligi Epicurum. Ops. = *unus graecus* vel *unus gratus* vel *unum graecum.* Lat. Latinius Bibl. Prof. p. 45. ci. = *mimus gratus.* 𝔖 = *unus gradus* ex ci. Hic locus et alii huius epistolae indigent adhuc medicina: sed non habeo, neque audeo ferrum adhibere.

Ops. = *ad haec beneficia accedat.*

8. T = *Hocce insigne praeceptum.*

Stulta vita = 𝔛 mss. Ops. Gr. Ss. mei exc. p sG R, qui cum 𝔑 — 𝔖 = *Stulti vita.*

ingrata est. Col. P2. — *est.*

p + *et trepida.* RGβκ (Gr.?) 𝔑 — 𝔐a + *trepida est.*

𝔛 + *vita tota.*

Quis, inquis, dicit? = Pp. p (s.m.) gGTRrρρ Arg. b Gr. 𝔛 + *Quis hoc inquis dicit?* (E) 𝔑 — 𝔖 = *Quis haec, inquis, dicit?* B + *Quis, inquis, haec dicit?* A — *Quis inquis* — *supra.*

existimas. αδ = *existimes.* Tb = *extimes.*

Babae et. P = *Baliae et.* p *Baba et.* Gr. partim = *Labae,* partim = *Rabae.* T 𝔑 — 𝔈1. = *Habe et.*

Isionis = 𝔛 mss. praeter p = *Ionis.* GTr = *Ysionis.* P3. = *Isimonis.* Col. = *Isonis.* 𝔑 — 𝔐a = *Ixionis.* B = *Habae et Hisionis.* Erm. ci. = *Babys et Ixionis.*

nostra dicitur. 𝔛 = *nostra certe.*

satiatura. A = *sanatura.*

si quid satis. β = *si quidem satis.* κν = *si quis satis.*

r (s∾) = *esse possit.* ς + *esse posset, iam fuisset.*

9. *Lucili.* V𝔛 + *mi Lucili.*

𝔛 = *sis consecuturus.*

quot te antecedant — *quot sequantur.* P(s.m.) p(s.m.) = *quae* — *quae:* prior antea habuit *quot,* alter *quod.* Gϑκ = *qui* — *qui.* 𝔛 = *que* — *que sequentur.*

te antecedant. BV — *te,* et abesse posset.

Arg. b + *te sequantur.* B = *sequuntur.*

adversus deos. A𝔛 = *adv. deum.* τ = *apud deos.* ξ = *adversus eos.*

multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? te ipse antecessisti. Finem constitue quem transire ne possis quidem, si uelis: discedant aliquando ista insidiosa bona et sperantibus meliora quam adsecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando et inplerent: nunc haurientium sitim concitant. Mutantur speciosi adparatus. et quod futuri temporis incerta sors uoluit, quare potius a fortuna inpetrem ut det, quam a me ne petam? Quare autem petam oblitus fragilitatis humanae? congeram in quid laborem? Ecce hic dies ultimus est. ut non sit, prope ab ultimo est. Uale.

EPISTULA IV. (16.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Liquere hoc tibi, Lucili, scio neminem posse beate uiuere, ne tolerabiliter quidem sine sapientiae studio et beatam uitam perfecta sapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum et altius cotidiana me-

g — *Quid tibi cum ceteris — prope ab ultimo est:* nam excidit folium.
Quid tibi: in p est *d erasum.*
A = *cum c a e teris.*
te ipse. G — *te.* E𝔛 = *te ip s u m.* A𝔊1. + *te ip s u m ip s e.*
P = *Finem constituae.* γζ + *Finem t i b i constitue.*
r = *q u a m transire.*
ne possis quidem. GV𝔑 — 𝔅 = *n o n possis quidem.* 𝔛 = *n o n possis q u o d.*
discedant aliquando=mss. 𝔛𝔑 — 𝔊2., quod respondet superiori sententiae *Finem constitue.* 𝔊 — 𝔈 = *disce d e n t aliquando.*
et inplerent. BV — *et.* T𝔛 = *a d-implerent.*
P = *nunc a u rientium.*
Mutantur speciosi adparatus = αγ𝔈 ex ci. ζ = *mutantur s p o n s i apparatus.* PpAGrB Arg. b βδεχ μνξου P1. 4. 𝔛 = *imitantur speciosi adparatus.* 𝔇𝔗 = *imitantur s p o n s i app.* TE Col. 𝔑 — 𝔊1. = *e t imitantur speciosi apparatus.* b (s.m.) R (l.) ιλ P2. 3. = *imitantur speciosos apparatus.* 𝔊2. — 𝔐a = *et i n v i t a n t speciosi apparatus* ex ci. Erm. V — *Mutantur — sors volvit.*

et quod futuri temporis. PpE Arg. b = *et q u i d f. t.* R𝔊 — 𝔐a — *et.* P1. = *futuri c o r p o r i s.*
volvit. GP1. 4. = *induit.*
inpetrem. P (s.m.) = *i d pet e r e m.* ν = *peterem.*
fragilitatis. RB𝔑 — 𝔊1. = *fru-galitatis.*
in quid. p (s.m.) ARrE Arg. b 𝔑 — 𝔊 = *inquit.* Fortasse scribendum: *Congeram, in q u o d laborem?*
hic dies ultimus est = mss. 𝔛𝔑 — 𝔅. α 𝔊1. — 𝔐a = *hic ultimus dies.*
ab ultimo. p — *ab.*
Lib. II. Ep. 4. (16.)
V = *Si quaeris hoc mi Lucili, scio neminem.*
T = *perfect a m sapientia.*
p = *eff i c i t.*
A = *caeterum.*
tolerabilem. G P1. 3. 4. αδζ𝔇χξο 𝔛 + *n e c tolerabilem s i n e ip s a etiam inchoa r i.* β + *n e tolerabilem q u i d e m s i n e ip s a inchoa r i.* τ + *n e c tolerabilem s i n e ip s a etiam inchoata.*
𝔛 = *Sed q u i d quodl i b e t firmandum.*
cotidiana meditatione. Quidam Pinc. = *cot. l e c t i o n e.*

ditatione figendum est. Plus operis est in eo ut proposita custodias quam ut honesta proponas. Perseuerandum est et adsiduo studio robur addendum, donec bona mens sit quod bona uoluntas est. Itaque tibi apud me pluribus uerbis haud adfirmandum nec tam longis: intellego multum te profecisse. [2] Quae scribis unde ueniant scio: non sunt ficta nec colorata. Dicam tamen sententiam, quod iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias uolo: non est quod tibi cito et facile credas, excute te et uarie scrutare et obserua. Illud ante omnia uide utrum in philosophia an in ipsa uita profeceris. Non est [3] philosophia populare artificium nec ostentatione paratum. non in uerbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur ut cum aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausia: animum format et fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum et per anci-

figendum est. A = est.
2. V — Itaque — profecisse.
pluribus verbis. A + a pluribus verbis.
haud adfirmandum nec tam longis = 𝔊 ex ci. Codd. Erm. 𝔅 — 𝔊 2. = haud affirmatis, nec tamen longis. μυ = haud affirmatis nec tam longis. G Sc 𝔛 = haut affirmatis, nec tamen longis. R = haud assummatis, nec tamen longis. 𝔇λο P 3. ℜ — 𝔗 = haud assummatis nec tam longis. P 1. = hac assummatis nec tam longis. ζ = aut affirmatis, nec tamen a longe. ξ = ut affirmamentis tam longis. r = aut affirmamentis tam longis non intelligo. αδϰ = aut affirmatis nec tamen longis. Pp rell. ρρ = aut adfirmatis ne tam longis. g + nec tam multum longis. Ops. = aut (vel haut) adfirmatis etc. 𝔖 — 𝔐𝔞 + pluribus verbis opus non est aut affirmatis aut tam longis ex ci. Erm.
intellego te. 𝔖 — 𝔐 + int. enim te.
Arg. b = unde veniant nescio.
Dicam tamen sententiam, quod = PpATrgE Arg. b [Arg. b = tantum] ρρ Col. P 2. 3. 4. [1. omittit duas lineas] ℜ — 𝔊 2. B = Dicam tamen sententiam, quam iam de te. 𝔛 = Dicam t. sententiam, quam de te spem habeam. Quidam Pinc. — iam, alii eiusdem — quod, unde 𝔖 — 𝔖 = Dicam tamen sententiam: iam de te spem habeo. R P 3. (s.m.) λ (s. m.) 𝔐 — 𝔊 = Dicam tamen, quid sentiam: iam de te sp. h.
utrum in philosophia. Arg. b + utrum an in ph. P = utrum in philosophium.
an in ipsa vita. gR (s∾.) — in.
3. nec ostentatione paratum = Pαγδμν. Rell. mss. 𝔛ℜ — 𝔊 = nec ostentationi paratum. g = nec ostentationi populare artificium paratum. Sanctol. ci. = partum vel comparatum.
ℜ — 𝔗 = sed in operibus est.
cum aliqua oblectatione = PAgG TRr Arg. b BEVρρ Gr. Ops. nonnulli Pinc. 𝔛. p(?) ℜ — 𝔐𝔞 — cum.
ut dematur otio nausia. Gζ𝔇ιϰλ στ = et dematur etc. p = ut dematur otium namque. Hinc incipit cod. w.
actiones regit. p = act. pegit.
sedet ad gubernaculum. p = sedet gubernaculo. AT ℜ — 𝔗𝔖 = sed et ad gub. αγζ𝔇ϰ = sed gubernaculum est. G𝔛 = sed ad gub. est. Alii ρρ 𝔊 2. — 𝔖 = sed ad gubernaculum. 𝔅 — 𝔊 1. = sed et gubernaculum est.

pitia fluctuantium dirigit cursum. Sine hac nemo securus est: innumerabilia accidunt singulis horis quae consilium exigant, 4 quod ab hac petendum est. Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam et mutari certa non possunt et nihil praeparari potest aduersus incerta: sed aut consilium meum deus occupauit decreuitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his, Lucili, uel si omnia haec sunt, philosophandum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter deus uniuersi cuncta disposuit, siue casus res humanas sine ordine inpellit et iactat, philosophia nos 5 tueri debet. Haec adhortabitur ut deo libenter pareamus, ut fortunae contumaciter: haec docebit ut deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series inligatos trahit, aut si repentina ac subita dominantur: illo nunc reuertor ut te moneam et exhorter ne patiaris

fluctuantium. A = *fluctuantem.*
dirigit cursum. P = *diligit c.* 𝔛 = *dir. gressum.*
Sine hac nemo securus est. pg = *Sine hac nemo intrepide potest vivere, nemo secure.*
w = *innumerabilia accidunt omnibus:*
quae consilium exigant = PpgA Gwr plures et antiquiores ρρ 𝔛𝔖. RT(BEV) recentiores ρρ 𝔑 — 𝔐𝔞 = *q. c. exigunt.*
4. *Dicet.* r = *Dicit.* R𝔑 — 𝔈1. = *Diceret.*
V — *Quid mihi prodest — si deus rector est.*
si deus rector est. B — *deus.*
V — *Nam et mutari — feras.*
sed aut consilium meum = PpAr w (p.m.) Arg. b ιμν P2. (3. p. m.) quidam Pinc. Ops. 𝔛. Rw (s.m.) TG (BE) P1. (3. s.m.) 4. Col. 𝔑 — 𝔖 = *si aut cons. m.* g = *si autem cons. m.* αζκξο = *si ante cons. m.*
decrevitque. B = *discernitque.*
nil fortuna. grT𝔖 = *nihil fortuna.*
Quicquid est ex his. Arg. b — *est.*
fata. r𝔑 = *facta.* w = *tanta.* 𝔛 = *constringant.*
deus universi. g = *deus inversi.* 𝔛 = *d. universorum.*
disposuit = PgwTr Sb Eρρ 𝔖. A pGRλ(s.m.) 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 = *disponit.*
p = *nos tueri debemus.*
5. T — *ut deo.*
ut fortunae contumaciter = PpA gwrE Arg. b. ν = *ut fortunae resistamus.* RGT 𝔛𝔑 — 𝔖 + *ut fort. cont. resistamus.* B = *pareamus. fortunae contumaces esse docebit.* De rell. ρρ Ops. Gr. Pinc. nihil proditur.
Sed non est nunc. V — *Sed.* P — *nunc.*
providentia. B = *prudentia.*
in imperio. r(l.) = *in imperito.* g (cr. ∾) = *in imperium.*
repentina ac subita = PgwTrB Arg. b δειvξυ Ops. 𝔖. p = *repentina hac subita.* AV = *repentina et subita.* λ P1. 3. 4. quidam Pinc. + *si repentina vis et subita — dominatur.* Gζϑκοτ + *si rep. vis aut sub. — dominatur.* R Col. (E) 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 = *si repentina aut subita.*
et exhorter. P = *et horter.*

inpetum animi tui delabi et refrigescere. Contine illum et constitue, ut habitus animi fiat quod est inpetus. Iam ab initio, 6 si te bene noui, circumspicies quid haec epistula munusculi adtulerit: excute illam et inuenies. Non est quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quicquid bene dictum est ab ullo, meum est. sicut quoque ab Epicuro dictum est: *Si ad naturam uiues, numquam eris pauper: si ad opiniones, numquam eris diues.* Exiguum natura desiderat, opinio inmensum. Congeratur in te 7 quicquid multi locupletes possederant. ultra priuatum pecuniae modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, eo deliciarum opumque perducat ut terram marmoribus abscondas. non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. accedant statuae et picturae et quicquid ars ulla luxuriae elaborauit:

inpetum animi tui = PpAwTRr BEV βγδειλμνξτυ Ss. 𝔛𝔖. g = *imperium animi tui.* 𝔑 — 𝔐 = *animi tui impetum.* G𝔏 — 𝔐a = *animum tuum.*

G = *dilabi.*

A = *Contine illum et statue.* P = *constituae.*

ut habitus animi fiat = PpAgw GTRrBEVρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔏, quorum quidam = *ut animi habitus fiat.* 𝔐 𝔍u 𝔊ro — 𝔖 — *animi.*

6. *circumspicies quid* = PpAgwG TRrEBαβγδειλμνξ P2. (3. p.m.) 𝔛𝔑 — 𝔈1., quod cum parum congruere videretur cum *ab initio*, mutaverunt in *circumspicis* = Arg. b 𝔐𝔖, aut *circumspexisti* = P 1. (3. s.m.) 4. Col. Pinc. 𝔈 — 𝔊𝔏 — 𝔐a. V = *circumspicias quid.* 𝔐 — 𝔖 = *ecquid haec ep.*

V — *quicquid bene dictum est.*

sicut quoque ab Epic. = PpAgrδx μνο Sb Pr.b. BE = *Sic quoque ab Epic.* Sed suspicor eos, qui illos codd. excusserint, apicem neglexisse *c* litterae impositum, et vere fuisse *Sicut etc.* w + *Sicut id quoque ab Ep.* ειξτυ = *Sicut id quod ab Ep.* αβϑ + *Sicut quoque quod ab Epic.* 𝔛 = *Sic id quod ab Ep.* GT R (V) 𝔑 — 𝔖 = *Sic quoque quod ab Epic.*

vives. w (l.) rR = *vivas.*

ad opiniones = PpAgTrVB Sb Pr. abd 𝔑 — 𝔊. GwR (E) 𝔛𝔐 — 𝔖 = *ad opinionem.* Ita mutatum esse videtur propter sequens *opinio.* (ρρ n. l.)

numquam eris dives = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *eris.*

7. *multi locupletes.* gArg.b — *multi.*

possederant = PpArB plerique ρρ P 2. 3. 𝔑 — 𝔛𝔖. g = *possiderant.* TwR(s.m.) (E) 𝔅 — 𝔐a = *possederunt.* Arg.b V = *possideant.* GRαβγζϑχλοτ 𝔛 = *desiderant.* P4. hic habet lacunam duodecim fere verborum.

Ppg = *proveat* (= *provehat*).

eo deliciarum = PpABV P 3. (s. m.) Ops. 𝔖. Gγϑχοτ P 1. 3. 4. + *et ad hoc deliciarum opumque magnitudo.* ε. + *et ad hoc modus deliciarum op.* ι P 2. = *eoque deliciarum.* Col. aliquot ρρ = *et ad hoc deliciarum.* 𝔛 = *et deliciarum opumque eo.* 𝔑 — 𝔗 + *et hoc eo deliciarum.* Rell. mss. 𝔅 — 𝔐a + *et eo deliciarum.*

R (cr. ∾) = *ut terrena marmoribus.*

non tantum habere = 𝔛𝔖 mss. etiam Ops. exc. (V) βξ P3. Col., qui cum 𝔑 — 𝔐a + *et non tantum.* Ambian. = *nec tantium.*

B = *habere delicias liceat.*

et picturae. B + *sed et picturae.* P = *et epictuae.*

AV 𝔛 = *ars illa.*

A — *luxuriae.*

elaboravit = pAgTwGRrVρρ (exc.

8 maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascentia ubi desinant non habent: nullus enim terminus falso est. Uia eunti aliquid extremum est. error inmensus est. Retrahe ergo te a uanis, et cum uoles scire quod petes utrum naturalem habeat an caecam cupiditatem, considera num possit alicubi consistere. Si longe progresso semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. Uale.

EPISTULA V. (17.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Proice omnia ista, si sapis, immo ut sapias, et ad bonam mentem magno cursu ac totis uiribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedi aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris: sic illam disponere uolo ut sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit aut ego alicui. Cum hoc dicis, non uideris uim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse. et summam quidem rei peruides quantum philosophia
2 prosit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis. nec dum

ξ) Arg. b cod. Amstelod. apud Burm. ad Anth. L. II. p. 735. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. Pξ (E) 𝔐 — 𝔐a = *laborarit.*

A = *e x his disces.*

8. A (s∾) = *fals a est.*

R + *ubi non desinunt.* g = *desinan t u r.*

Via eunti. pRτνστ P 2. Sc 𝔛 = *v i a m eunti*, quod placuit Grutero. Sed *m* littera orta est ex accentu. G = *viam e v e r t i.*

V — *aliquid extremum est.*

Retrahe ergo te = PgwGRrBEV omnes fere ρρ Gr. Pinc. 𝔛𝔑—𝔛𝔏𝔖. pAT 𝔅 — 𝔐𝔛u — 𝔐a — *ergo.*

a vanis. αξ = *avaritiis.*

w = *cum v i s scire.*

quod petes = PpAgREβγλμν Ss. 𝔛, et probat Sw. GwTr(BV) 𝔑—𝔖 = *petis.*

p = *utrum natur a l e habeat.*

w = *a u t caecam.*

considera num possit = PpAgR Bδλμνξυ P3. (s.m.). Arg. b = *cons. num pos s i s.* wβι Col. 𝔑 — 𝔅 = *cons. s i possit.* rε mυ P2. = *cons. s i n o n possit.* 𝔛 = *cons. u n d e possit.* GT (rell. ρρ EV) 𝔊 1. — 𝔖 = *cons. a n possit.*

𝔛 = *longe progres s u s.*

Lib. II. Ep. 5. (17.)

immo ut sapias. g — *ut.*

B = *e t totis viribus.*

me res familiaris. p = *m o s familiaris* et *sic ill u m.*

disponere volo. Aξ = *d e ponere volo.*

ut sufficere nihil agenti. 𝔛 + *ut suff. m i h i n. ag.* R = *n i l agenti.* Pinc. = *ut o f f i c e r e*, alii cum P 1. 3. = *ut sufficere i n h o c agenti*, alii = *ut suff. h o c agenti.* Grut. ci. = *ut sufficere u n u m h o c agenti.*

Cum hoc dicis = 𝔛𝔖 mss. exc. β (BEV), qui cum 𝔑 — 𝔐a = *Cum h a e c dicis.*

R𝔛 = *vim a u t potentiam.*

pervides. αδκτ + *non.* E Col. 𝔑 — 𝔊 1. = *p r o vides.* G P 3. 4. = *n o n p r a e vides.* P2. = *p r a e vides.* 𝔛 = *n o n p r o vides.* R = *et summam quidem provides.*

T = *philosophia p o s s i t.*

satis subtiliter dispicis. Arg. b ξ — *satis.* AGRrw 𝔛𝔑 — 𝔗 = *satis subt. d e spicis.* Tυ = *s. s. i n spicis.*

2. *nec dum.* A = *n o n dum.*

scis quantum ubique nos adiuuet, quemadmodum et *in maximis*, ut Ciceronis utar uerbo, *opituletur, in minima descendat.* Mihi crede, aduoca illam in consilium: suadebit tibi ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quaeris et hoc ista dilatione uis consequi ne tibi paupertas timenda sit. Quid si adpetenda est? Multis ad philosophandum obstitere diuitiae. paupertas expedita est, secura est. Cum classicum cecinit, scit non se 3 peti. cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quaerit. Aut si nauigandum est, non strepunt portus nec unius comitatu inquieta sunt litora. non circumstat illam turba seruorum ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos uentres et bene institutos et nihil aliud desiderantes quam inpleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo quare hanc recuses 4 contubernalem cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare

ν = *quemadmodum nos in maximis.*

et in maximis. A𝔑 — 𝔈1. — *et.*

utar verbo = PpAwGgRrTρρ (exc. x) VB 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. x (Arg. b) 𝔈1. — 𝔐a = *utar verbis.* E + *utar proverbio vel verbo.*

in minima descendat = PpAwg Arg. b BE. TGRr (Vρρ) 𝔄𝔑 — 𝔖 + *et in min. desc.*

𝔛 = *Mihi crede adducta illa.*

illam in consilium. p = *illam non consilium.* 𝔏 = *concilium.* δεμν = *in consilia.*

𝔛 = *Quidni si adp.* ν = *Quid si appendenda est.* 𝔑 — 𝔈1. = *ad pet. sit.* T — *est.*

obstitere. B (cr. ∾) = *constitere.*

3. *cum aliqua conclamatio est* = PpGT P1.2. 3.4. (aliquot ρρ) 𝔑—𝔖. AwgBE Sb Pr.abd Ops. = *cum aliqua conclamata est.* r δεμνξ = *cum aliquo conclamata est.* Col. = *cum aliqua vi conclamata est.* Oudend. ad App. M. III, 61. p. 228. b. ex duobus mss. Leidd. refert = *cum aliqua vis conclamata est*, et probat eam scripturam. Pinc. = *cum aliqua vi conclamatum est*, unde Pinc. ci. = *cum alicubi conclamatum est.* R Sc Excerpta de Paupert. A = *cum aliquo conclamatum est.* Vix dubito, quin Sen. scripserit *cum aliqua conclamatum est*, quod servat V: et quominus ita edam, sola obstat auctoritas codicum Pp.

Aut si navigandum est = PAwG RrT Arg. b BEρρ (exc. υ). pgυ 𝔄𝔑 — 𝔊 = *Ut si navigandum est.* 𝔐 — 𝔖 — *Aut.*

non strepunt portus = mss. (exc. 𝔍P1.) 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔍P1. = *non strepit portus.* 𝔈1. — 𝔐a = *non perstrepunt p.*

non circumstat illam = PpT(EV) 𝔐 — 𝔐a. Col. = *circumst. illorum.* Rell. mss. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖 = *circumst. illum*, quod non improbo.

fertilitas. T = *felicitas.*

R = *et nil aliud des.* Semel moneo hunc librum ita semper fere scribere.

fastidium. Gw = *fastidia.*

Pw = *paupertas contempta est.* p — *est.*

4. V — *Quid est ergo — imitatur.*

quare hanc recuses = PpgGwBArg. b ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. Rell. mss. 𝔈1. — 𝔐a + *quare tu hanc rec.*

dives imitatur. A + *dives id est sapiens imitatur.* B = *imitatus est.*

animo, aut pauper sis oportet aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas uoluntaria est. Tolle itaque istas excusationes: Nondum habeo quantum sat est. si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophiae dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum est quod tu differs et post cetera paras: ab hoc in-
5 cipiendum est. Parare, inquis, unde uiuam uolo. Simul et parare disce. Si quid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Non est quod nos paupertas a philosophia reuocet, ne egestas quidem. Toleranda est enim ad hoc properantibus uel fames, quam tolerauere quidam in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiae praemium quam in arbitrium non cadere uictoris? quanto hoc maius est quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis nec dei timor. Equidem uel esurienti
6 ad ista ueniendum est. Perpessi sunt exercitus inopiam omnium rerum, uixerunt herbarum radicibus et dictu foedius tulerunt famem. Haec omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem ut animum furoribus liberet? Non est ergo prius adquirendum: licet ad phi-

p = *frugalitatis autem paup.* Arg. b = *Tolleque istas.* g = *istas accusationes.*

Nondum habeo quantum = mss. 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *Quantum sat est, nondum habeo.* 𝔛 = *quod satis est.* Bg = *quantum satis est.*

Atqui nihil. p = *Aut qui nihil.*
quod tu differs. p = *quod tu profers.*
et post cetera. p. (s. m.) = *et prius cetera.*

5. 𝔛 = *Parare, inquam.*
Si quid te vetat. V𝔛 = *Si quis te vetat.* 𝔍 = *Si quid te vacat.*
bene mori non vetat. Gαζ𝔍τ P1.3. — *non.* rε Col. Pinc. = ∾ *non vetet*, quod commendat Pinc.

quod nos paupertas. r𝔛 = *quo nos paup.* V — *paupertas.*
g = *ad philosophiam revocet.* g = *nec egestas quidem.*
B = *quam toleraverunt.*
P = *quanto hoc magus* (cr. s. m. = *magis*).
quo promittitur. δεμνοτ = *quo promittatur.* RrTw = *quod promittitur.* g = *quod promittatur.* E = *quod permittitur.*

Equidem vel esurienti = R Sc 𝔛𝔑 — 𝔈 1. 𝔖. Pp = *Haec quidem v. es.* grArg.b. = *Et quid? vel es.* B = *Et quid hoc? vel ad ista* (om. *esurienti.*) A — *Equidem — veniendum est.* Rell. mss. (ρρ n.l.) 𝔈2. — 𝔐a = *Et quidem* etc. G𝔛 = *ad istam.*

6. *omnium rerum.* V — *rerum.*
herbarum radic. g = *barbarum radic.*
et dictu foedius tulerunt famem = pGBγε𝔍ιxλμξυ P 1. 2. 3. 4 unus Ops. Hinc omissa *u* ortum *dictu foedis* = ATr Arg. b Eβδνοτ Col. tres Ops. Mod. 𝔑u𝔐a𝔖. P = *dictu foede.* Rw (V) 𝔑 — 𝔅 1. = *dictu foedam.* g = *dictu foedissimam.*
Arg. b δεμν = *dubitavit aliquis.* G𝔍ξου + *et quid dubitabit ul.* 𝔛 = *dubitabis aliquem ferre p.* V — *ferre.*
R𝔛 + *a furoribus.*
Arg. b δεμνυο = *liberaret.*
Non est ergo. E — *ergo.*

losophiam etiam sine uiatico peruenire. Ita est, cum omnia habueris tunc habere et sapientiam uoles. haec erit ultimum uitae instrumentum, et ut ita dicam, additamentum. Tu uero siue aliquid habes, iam philosophare: unde enim scis an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quaere quam quicquam. At 7 **necessaria deerunt. Primum deesse non poterunt, quia natura minimum petit: naturae autem se sapiens adcommodat. Sed si necessitates ultimae inciderint, iamdudum exibit e uita et molestus sibi esse desinet. Si uero exiguum erit et angustum quo possit uita produci: id boni consulet nec ultra necessaria sollicitus aut anxius uentri et scapulis suum reddet et occupationes diuitum concursationesque ad diuitias euntium securus laetusque ridebit ac dicet: Quid in longum ipse te differs? exspectabisne** 8 **fenoris quaestum aut ex merce conpendium aut tabulas beati senis, cum fieri possis statim diues? Repraesentat opes sapientia, quas cuicumque fecit superuacuas dedit. Haec ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. Seculum muta, nimis habes. [Idem autem omni seculo, quod sat est.] Poteram hoc loco**

haec erit ultimum. RG Gr. = *hoc erit ultimum.* r = *nec erit ultimum.*

ut ita dicam. A — *ita.*

ɑɩ = *si aliquid habes.*

T + *iam pariter philosophare.* B — *iam.*

r = *unde etiam scis.* Lat. Latin. Bibl. Prof. p. 45. legit = *an iam minus habeas.*

7. *At necessaria.* g = *An nec.* r = *deerit.* 𝔐 — 𝔅 + *necessaria non deerunt.*

naturae autem. r — *autem.*

ultimae inciderint. Pp = *ult. inciderunt.*

exibit e vita = P (= *exhibit*) p AGRT Arg. b Eρρ Gr. 𝔛. gwr BV = *exiet.* 𝔐 — 𝔖 = *exsiliet e vita.* GV — *e.*

exiguum erit = Pp Arg.bgAGwRr 𝔛. T = *exiguum est.* (Rell. mss.) 𝔐 — 𝔖 = *exig. fuerit.*

𝔛 + *sollicitus est aut anxius.* V = *sollicitus et anxius.*

𝔛 = *ventri aut scapulis.*

suum reddet. p = *ui reddet.* ι + *ius suum reddet.* 𝔛 + *suum ius reddet.* υ + *suum debitum reddet.* w (m∾) = *suum vendet.*

A = *concursionesque ad divitias.*

laetusque ridebit. G = *redibit.* B = *sedebit.*

RT = *et dicet.*

8. G𝔍κτ = *te ipsum differs.*

ex merce conpendium. GV P1. 𝔛𝔐 — 𝔊2. = *ex mercede comp.*

Arg.b 𝔛 = *quascumque fecit.* ζ = *cuicumque fortuna dedit, supervacuas fecit.*

dedit. P(cr. ∾) = *dedet.* R(s∾) 𝔐 — 𝔅 = *delet.*

propior es. ξ = *prior es.*

[*Idem autem omni seculo quod sat est*] = P(= *omnia*) pBArg.b aliquot ρρ, unde orta altera scriptura *Id est autem* etc. (*Idē* = Idem. *Id ē* = Id est) = TwEαγν P2. Col. (= *satis est*) (Ag = *autem*). Ops. = *id est autem omnia* (unus = *omni*) *seculo* etc. r = *Id est aut omnia secula* etc. G = *Idem ante omnia secula, quod satis est.* P2. (s.m.) P3. 4. (= *quid satis est*) = *id est ante omnia secula, quod sat est.* Rell. ρρ = *Idem ante*

epistulam claudere, nisi te male instituissem. Reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere: tibi ualedicere non 9 licet gratis. Quid istic? ab Epicuro mutuum sumam. *Multis parasse diuitias non finis miseriarum fuit, sed mutatio.* Nec hoc miror: non est enim in rebus uitium, sed in ipso animo. Illud quod paupertatem nobis grauem fecerat et diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt utrum aegrum in ligneo lecto an in aureo conloces: quocumque illum transtuleris morbum suum secum transferet: sic nihil refert utrum animus aeger in diuitiis an in paupertate ponatur. malum illum suum sequitur. Uale.

EPISTULA VI. (18.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

December est mensis: cum maxime ciuitas sudat. ius luxuriae publice datum est. ingenti adparatu sonant omnia: tam-

omnia secula, vel = *Id est ante omni seculo.* Duo codd. Mod. = *Id est autem omnia secula, quae sata sat est.* 𝔛 = *id est autem in omni seculo* etc. 𝔑 — 𝔛 = *id est ante omnia secula* etc. 𝔊2. — 𝔐 = *Sacculum muta ∾ Id est omni sacculo* etc. 𝔏—𝔐a ex ci. Opsop. = *Inest omni seculo* etc. 𝔖 = *Id est omni seculo* etc. RV unus Mod. — *Idem autem — sat est.* In margine P3. annotatum est haec supervacanea esse, neque ipse dubito, quin spuria sint: quae suspicio iam orta est Frc. Modio.

b + *hoc in loco.*

claudere. w = *includere.*

tibi valedicere. BV = *tibi dicere vale.*

Quid istic? = PpAGwRrTBρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖. g = *Quid ista?* V = *Quid isto?* 𝔊2. — 𝔐a = *Quid istuc?*

9. P1. = *sed mutuatio.*

Nec hoc miror = PAwgTG Rr BE ρρ Ss. Gr. 𝔑 — 𝔊1. 𝔖. (V) 𝔊2. — 𝔐a = *Non hoc miror.* 𝔛 = *Nihil miror.*

Illud quod. 𝔑 — 𝔐 + *Illud quoque quod.* G = *Illud quoque.* 𝔛 + *illudque quod.*

paupertatem nobis = PpAwGgTR rVρρ Ss. 𝔛𝔑 — 𝔖. (EB) 𝔐 — 𝔖 — *nobis.*

fecerat. v = *fecerit.* Gα𝔇κ = *facit.*

δζτ = *graves facit.*

nihil differt. ATGEVαγζωλξυ 𝔛 = *nihil refert.* RB = *nil refert.*

lecto an. Rw 𝔛 = *lecto aut.* 𝔛 = *auro.*

transferet = PpgwGEVδεμνυ Sbc 𝔖. ATRrB (rell. ρρ) 𝔛𝔑 — 𝔐a = *transfert.* b = *fert.*

GB = *aut in paupertate.* 𝔛 = *vel in paup.*

𝔛 + *nam malum ipsum.*

sequitur. P = *sequatur.* cr. = *sequetur.*

Lib. II. Ep. 6. (18.)

cum maxime = mss. etiam Pinc. Ops. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔛𝔏 — 𝔅1. 𝔖. 𝔅 — 𝔐 = *quo maxime.* 𝔑u𝔐a ex tribus codd. Mod. + *quo quum maxime.*

sudat = 𝔛𝔖 mss. exc. wβι, qui cum 𝔑 — 𝔐a = *desudat.*

publice. p 𝔑𝔑 𝔊2. — 𝔅1. = *publicae.* Sed P et A, qui ipsi alias diphthongos integras solent servare, hic ferunt *publice.*

quam quicquam inter Saturnalia intersit et dies rerum agendarum. Adeo nihil interest ut non uideatur mihi errasse qui dixit olim mensem Decembrem fuisse nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid existimares esse faciendum: utrum nihil ex cotidiana consuetudine mouendum, an ne dissidere uideremur cum publicis moribus et hilarius coenandum et exuendam togam. Nam quod fieri nisi in tumultu et tristi tempore ciuitatis non solebat, uoluptatis causa ac festorum dierum uestem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus nec per omnia nos similes esse pileatae turbae uoluisses nec per omnia dissimiles: nisi forte his maxime diebus animo imperandum est ut tunc uoluptatibus solus abstineat cum in illas omnis turba procubuit. Certissimum argumentum firmitatis suae capit, si ad blanda et in luxuriam trahentia nec it nec abducitur. Hoc multo fortius est ebrio ac uomitante populo siccum ac sobrium esse. illud temperatius non excerpere se nec insignire nec misceri omnibus et eadem, sed non eodem modo facere: licet enim sine luxuria agere festum diem. Ceterum adeo mihi placet temptare animi tui firmitatem, ut ex praecepto

2

3

inter Saturnalia intersit. T 𝔅— 𝔊 + *non intersit.* 𝔐 ex ci. Erm. + *nunc intersit.* 𝔇ζ𝔯 Pl. 3. 4. = *inter Saturn. sit.* P.Faber Semestr. l. I. c. 14. ci. = *modo intersit.*

ut non videatur. pAwTrBEeArg. bδζινο — *non.* V = *ut mihi videatur non errasse.* 𝔈 = *ut videatur mihi non errasse.*

nunc annum. Arg.b αγζ + *nunc autem annum.*

an ne dissidere. Gαγζ𝔇τ = *aut ne d.* P = *dissedere.* A = *desidere.* G = *discendere.* α𝔇τ = *discidere.*

Be = *videamur.*

exuendam togam. V 𝔑 — 𝔊 = *exuendum togam.* 𝔛 = *excuciendum togam.*

2. p = *voluptatis causam.* B — *causa.*

Pαβδμνο = *vestem mutabimus.* r = *vestem mutuavimus.* A𝔐 = *vestem mutamus.*

𝔑 — 𝔛 = *arbiter partibus.* 𝔛 = *arbitrii potestatibus.*

pileatae turbae. Col. = *palliatae turbae.* 𝔐 = *pullatae turbae.* 𝔛 — *pileatae — voluisses.*

𝔑 — 𝔛 + *nisi forte per omnia.* μ + *animo vi imperandum est.* *solus abstineat.* 𝔑 — 𝔛 — *solus.*

Certissimum argumentum. pe + *Certiss. enim arg.*

firmitatis suae. V = *sanitatis suae.* 𝔏 — 𝔅 l. = *infirmitatis suae.* Rell. libri ∞.

ad blanda et in luxuriam. T = *in blanda etc.* P — *in.* e = *si et blanda luxuriamque trahentia.* Col. = *in luxuriam recumbentia.*

v + *nec it nec se flectit nec abducitur.*

3. R — *multo.*

temperatius. ArSbTβδιμνυ BEe 𝔛 = *temperantius.* Plerique ρρ + *est.*

excerpere se. Arg.b = *excipere se.* p = *exercuisse.*

insignire = PAwTRrBEe Ss. Ops. P2. Col. 𝔛𝔑 — 𝔛𝔊. pG (V) Pl. 3. 4. 𝔅 — 𝔐α = *insigniri.* (ρρ n. l.)

T = *sed misceri.*

temptare. Arg.b Col. = *temperare.* *animi tui.* bArg.b — *tui.*

magnorum uirorum tibi quoque praecipiam: interponas aliquot dies quibus contentus minimo ac uilissimo cibo dura atque hor-
4 rida ueste dicas tibi: Hoc est quod timebatur? In ipsa securitate animus ad difficilia se praeparet et contra iniurias fortunae inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, uallum iacit et superuacuo labore lassatur ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris ante rem exerceas. Hoc secuti sunt qui omnibus mensibus paupertatem imitati prope ad inopiam accesserunt, ne umquam expa-
5 uescerent quod saepe didicissent. Non est nunc quod existimes me dicere Timoneas coenas et pauperum cellas, et quicquid aliud est per quod luxuria diuitiarum taedio ludit. Grabatus ille uerus sit et sagum et panis durus ac sordidus. Hoc triduo et quatriduo fer, interdum pluribus diebus, ut non lusus sit, sed experimentum. Tunc, mihi crede, Lucili, exsultabis dipondio satur et intelleges ad securitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est debet et irata.

p = *tibi quoque praecipiamus.*
P = *aliquod dies.*
G = *minimo aut vilissimo.* T — *dura.*
4. G — *Miles* — *lassatur.* m∾.
decurrit. Aα duoOps. = *discurrit.*
P (cr.∾) = *vallum iacet.* αγζ + *vallum transilit, iacit telum et superv.*
possit. p = *opus sit.*
exerceas = PAwGTRreBρρ Ss. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. p(EV) 𝔐 — 𝔐a = *exerce.*
5. *me dicere Timoneas coenas* = 𝔖 ex ci. Turneb. Advers. XXIV,33. ci. Mur. PpAwBESbPr.bβδ Col. = *me dicere temoneas coenas.* e cod. Turneb. = *me dicere temoveas coenas.* Rεϑζιϰλμξτυ P1.3. 𝔄 = *me dicere admoveas coenas.* Cod. Erm. cod. Mur. = *me dicere admoneas coenas.* r = *me dicere ammoveas coenas.* G = *me dicere te abmoveas coenas.* α = *me dicere removeas coenas.* P2. = *me dicere un moveas coenas.* P4. = *me ducere admoneas coenas.* Alius cod. Erm. = *me ducere ut te moneam coenas.* vo = *me dicere ut te moneam coenas.* V(?) = *me ducere te modicas coenas.* 𝔑 — 𝔊1. = *me dicere te admoveas coenas.* 𝔊2. — 𝔊 = *me dicere ut te admoveas ad coenas.* 𝔐 — 𝔐a ex ci. Erm. = *me ducere te ad modicas coenas.* Scalig. ci. = *ad monas coenas* i. e. μόνας κοινάς. Lips. ci. = *ad medicas coenas.* Triller Obss. cap. 26. ci. = *ad mimicas coenas.* Ruhk. ci. = *ad mundas coenas.* Tsw mε + *frequentare.*
p = *et pauperem cellam.*
verus sit. RTαεζϑϰλξστ 𝔄 = *vetus sit.* p(s.m.) = *durus sit.* γ = *severus sit.* r = *grabatus tibi servus sit.* 𝔊1. — 𝔊 = *ferus sit.* Erm. ci. = *serus sit.*
e = *triduo ac quatriduo.* Ab = *quadriduo.*
p = *nunc mihi crede.*
dipondio = PpAGRreαγεϑλξστ 𝔊 𝔊𝔖. Bw𝔑 — 𝔊2. = *dis pondio.* Arg.h ιϰμυ Gr. = *dispendio.* 𝔐 — 𝔐a = *dupondio.* 𝔄 = *stipendio.*
satur. G = *satis.*
ad securitatem = Aw TRrE Ss. Mod. Ops. P1. 2. 4. Excerpta de Paupert. 𝔄𝔖. G(Pp ρρ? BVP3. Col.) 𝔑 — 𝔐a = *ad saturitatem.* e = *ad sacietatem.*
R = *necessitati satis est.*
debet et irata = p. B = *etiam*

Non est tamen quare tu multum tibi facere uidearis: facies enim 6 quod multa millia seruorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te suspice quod facies non coactus, quod tam facile erit tibi illud pati semper quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum. et ne inparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus quam non sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister 7 uoluptatis Epicurus quibus maligne famem exstingueret uisurus an aliquid deesset ex plena et consummata uoluptate, uel quantum deesset, et an dignum quod quis magno labore pensaret: hoc certe in his epistulis ait quas scripsit Charino magistratu ad Polyaenum. Et quidem gloriatur *non toto asse pasci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto.*

debet irata. 𝔅—𝔖 = *debet etiam irata.* Col. = *debet licet irata.* Rell. ll. carent particula: quamobrem Sw. edidit *debet* [*etiam*] *irata*, sed coniicit Senecam scripsisse *d a t e t irata* ex scriptura 𝔛 = *d e t irata.* At illud *det* ipsum est *debet* nota huius verbi (d3) male reddita. Quod vero recepi *et*, facile poterat absorberi a syllaba simili, quae praecedit.

6. *Non est tamen.* Gβγ𝔡κλξr — *tamen.* α = *Non est i r a t a quare.*

tu multum. P𝔑 — *tu.* pγ = *tumulum.* ArArg.bβδεζ𝔑 all. = *tumultum.*

αγ = *facies a u t e m.* 𝔡κλξo = *f a c e r e s enim.*

servorum, multa. A + *servorum, q u o d multa.*

P = *pauperum fa c i a n t.*

Illo nomine. Ae + *Illo s o l u m nomine.*

suspice. Be plerique ρρ Gr. 𝔛 = *suscipe.*

vo = *quod fa c i a s.*

q u o d tam facile erit = pAwTE Vβδιμνου Arg.b P2. Col. 𝔑 — 𝔛𝔖. B = *q u i a tam f. erit.* e = *quod tam v i l e erit.* 𝔛 = *q u a n t u m facile erit.* Rell. mss. 𝔅 — 𝔐α — *quod.*

illud pati. Gαζ𝔡κξ = *i s t u d pati.* Ae — *illud.* w + *tibi.*

Exerceamur. r + *E t exerceamur.* A = *Exerceamu s n o s.*

ad palum = pR(V) 𝔊 — 𝔖 ex ci. Erm. Rell. mss. 𝔛𝔑—𝔊2. = *ad p a u l u l u m.* mp = *palum. ita enim milites solebant.*

ne inparatos. A + *ne inp. n o s.* G + *ne n o s inparatos.* 𝔛𝔑u = *im p e ratos* (operarum vitio).

si scierimus. P (cr. ∞) bG = *si sci remu s.* e = *si sc i e r e mus.* B = *si sc i e mus.*

7. A — *Certos habebat — profecerit toto.* 𝔛 — *ex plena — deesset.*

V = *plena consummata q u e.*

Arg.b = *consummata v o l u n t a t e.*

R𝔑 — 𝔊 1. = *e t quantum deesset.* r = *q u o d quantum d e e s s e t.*

magno labore. Col. = *m a l i g n o labore.*

V — *hoc certi in his — profecerit, toto.*

B = *in i s t i s epistolis.*

Et quidem. e = *E q uidem.*

Charino magistratu. rG aliquot Gr. = *Carino magistrat u i.* R aliquot Gr. (s.m.) 𝔑 — 𝔖 + *Carino d e magistratu.* e = *Carino m a g i s t e r.*

gloriatur. TE = *gloriatus.*

non toto asse pasci = PpwTRrB ρρ (exc. Δ) Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. G(E) 𝔐 — 𝔐α + *s e pasci.* e = *non toto a s e pasci Metrod.* Δ = *non toto s e pasci.*

profecerit, toto. p (s.m.) = *to t u m.* rV 𝔑 — 𝔊 1. = *Toto* et iungunt cum sequentibus.

8 In hoc tu uictu saturitatem putas esse? et uoluptas est. uoluptas autem non illa leuis et fugax et subinde reficienda, sed stabilis et certa. Non enim iucunda res est aqua et polenta aut frustum hordeacei panis. sed summa uoluptas est posse capere etiam ex his uoluptatem et ad id se deduxisse quod eripere nulla fortunae iniquitas possit. Liberiora alimenta sunt carceris: sepositos ad capitale supplicium non tam anguste qui occisurus 9 est pascit. Quanta est animi magnitudo ad id sua sponte descendere quod ne ad extrema quidem decretis timendum sit: hoc est praeoccupare tela fortunae. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem et aliquos dies destina quibus secedas a tuis rebus minimoque te facias familiarem: incipe cum paupertate habere commercium:

Aude, hospes, contemnere opes et te quoque dignum finge deo.

10 Nemo alius est deo dignus quam qui opes contempsit. quarum possessionem tibi non interdico, sed efficere uolo ut illas

8. *In hoc tu victu saturitatem putas esse?* = mss. (exc. AVρρ) 𝔛𝔑—𝔊𝔏𝔊ro 𝔑u. V = *In h. t. v. sacietatem putas esse?* A = *In hoc victu non solum saturitatem esse putes.* ρρ = *In h. v. saturitatem tu putas esse?* 𝔐 𝔅1. 𝔐a + ∾ *non putas esse?* 𝔖 = *Hoc tu in victu saturitatem putas esse?* quem verborum ordinem non prodit unde petierit.

et voluptas. ℑλξστ P1. 3. 4. + *et quidem voluptas.* 𝔛 = *quidem voluptas.* Ae 𝔑 — 𝔈1. — *et.*

R = *Voluptas tamen.* B = *et voluptatem, nec autem illa et levis et.* 𝔑 — 𝔈1. + *Voluptas autem est.*

𝔛 = *restituenda sed et stabilis.*

R = *Non est enim iniocunda res.* λ = *Non enim iniucunda.* β 𝔑 — 𝔈1. = *Non enim horrida.*

E𝔑 = *aut frustrum.* 𝔛 = *aut frustulum.* A (m∾) = *aut fructum ordiacii panis.*

se deduxisse = PpAGwreEB plerique ρρ Ss. Gr. 𝔛𝔖. T = *se eduxisse.* δ = *se adduxisse.* αε = *duxisse.* Rν(V) 𝔑 — 𝔐a = *reduxisse.*

Liberiora alimenta = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *Liberaliora sunt alim.*

b = *nam tam auguste.*

9. *ne ad extrema quidem.* Rr — *ne.* 𝔑 — 𝔐a = *nec — quidem.* G = *nec extremis quidem.* P1. 3. = *ne extremis quidem.* ℑξ = *ne exterius quidem.*

decretis = PpAGwRreEVρρ Sb Pr. abd Col. P1. 3. 𝔑 — 𝔊𝔖. TSc 𝔛 = *detractis.* B P4. = *de certis.* P2. = *de ceteris.* 𝔐 — 𝔐a = *redactis.* Aw = *timendum est.*

sequi horum. r𝔛 = *sequi eorum.*

r = *et alios dies destinata.* cr. = *destinato.* Arg. bαo = *destinare.* ν = *destines.*

𝔑 — 𝔈2. = *incipe cum paupere hab. com.*

ν = *Audi hospes.* Ga𝔒 (λοs∾) — *hospes.*

A = *fingere deo.* ν = *finge. dum nemo.*

10. P — *est.* G — *Nemo — deo.*

A = *qui opes contempnit.* 𝔛 = *contempserit.*

possessionem = PpAGwREρρ Gr. Ops. cod. Gron. Erfurt. Heins. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔗 𝔑u 𝔖. T(BV) 𝔅 — 𝔅1. 𝔐a = *possessione.* e Excerpta de Paup. = *possessiones.*

intrepide possideas: quod uno consequeris modo, si te etiam sine illis beate uicturum persuaseris tibi, si illas tamquam exituras semper adspexeris. Sed iam incipiamus epistulam conplicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo te ad Epicurum, ab illo fiet numeratio: *Inmodica ira gignit insaniam*. Hoc quam uerum sit necesse est scias, cum habueris et seruum et inimicum. In omnes personas hic exardescit ad- 11 fectus. tam ex amore nascitur quam ex odio, non minus inter seria quam inter lusus et iocos. Nec interest ex quam magna causa nascatur, sed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, sed quo incidat: nam etiam maximum solida non receperunt. rursus arida et corripi facilia scintillam quoque fouent usque in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis irae exitus furor est: et ideo ira uitanda est non moderationis causa, sed sanitatis. Uale.

EPISTULA VII. (19.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Exsulto quotiens epistulas tuas accipio: inplent enim me bona spe et iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac, oro atque obsecro: quid enim habeo melius quod amicum rogem quam quod pro ipso rogaturus sum? si potes, subduc te

beate victurum. Gαζℑϰλτ = *b e n e victurum.*
ℑ = *illas tamquam exitur u s.*
𝔛 = *S i c iam inci p i m u s.*
νο = *Pri m u m , inquis, redde.*
Delegabo te ad Ep. = PpAGwT RrBEeVρρ Gr. Ss. 𝔛ℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔐a = *Delegabo t i b i Epic.*
G = *f i a t numeratio.* ATVενξ mo = *muneratio.* ℑλ 𝔛ℜ — 𝔈1. = *r e muneratio.*
Arg.b + *necesse est, u t scias.*
P = *cum hab e r i s et servum.* 𝔛 = *t e servum.* GbeP1. 3. (p.m.) 4. ℜ — 𝔐 — *et. inimicum et servum* voces Mureto suspectae.
11. w = *ex amore o r i t u r.*
B𝔛 + *non minus h a b e t inter seria.* V + *non minus h a b e t u r inter seria.*
𝔛 = *magna causa i n n a scatur.*
G = *non ref e r e t.*
quam magnus. 𝔛 + *sit.*
Bν϶𝔛 = *solida non reci p i u n t.*
G = *et c o r r u m p i facilia.* RV 𝔛ℜ — 𝔈1. = *et comb u r i facilia.*
usque in incendium. wν — *usque.* RT = *usque a d inc.*
furor est. G — *est.*
et ideo ira. ν — *ira.*
non moderationis. mR + *tantum.* Sw. „Suspicari quidem; inquit, aliquis posset, intercidisse olim vocem *modo* ante *moderationis.*"
sanitatis. R = *salutis.* 𝔛 + *v e l salutis.*

Lib. II. Ep. 7. (19.)

et iam non. RT(E) P4. ℜ — 𝔐a — *et.* wV — *iam.* Rell. ∾. P4. = *n a m non.*
quod amicum rogem. P = *q u a m am. rog.* ℜ — 𝔗 + *q u a m quod am. rog.*

istis occupationibus. si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus: incipiamus uasa in senectute colligere. Numquid inuidiosum est? in freto uiximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes
2 nec abscondere. Numquam enim usque eo te abigam generis humani furore damnato ut latebram tibi aliquam parari et obliuionem uelim: id age ut otium tuum non emineat, sed adpareat. Deinde uidebunt de isto quibus integra sunt et prima consilia an uelint uitam per obscurum transmittere. Tibi liberum non est: in medium te protulit ingenii uigor, scriptorum
3 elegantia, clarae et nobiles amicitiae: iam notitia te inuasit: ut in extrema mergaris ac penitus recondaris, tamen priora monstrabunt. Tenebras habere non potes: sequetur quocumque fugeris multum pristinae lucis. Quietem potes uindicare sine desiderio aut morsu animi tui. Quid enim relinques quod inuitus relictum a te possis cogitare? Clientes? quorum nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te. [Amicos?] olim amicitia pe-
4 tebatur, nunc praeda. Mutabunt testamenta destituti senes.

𝔑—𝔊1. = *istis cogitationibus.* *si minus.* rG = *sin minus.* *satis multum.* G + *satis est multum.* *vasa in senectute coll.* = mss. 𝔛. 𝔑—𝔖 = *in sen. vasa.* *in freto.* Gαζϑκξστ = *in mari.* *Neque ego suaserim.* p = *Neque enim suasero.* V = *Neque enim suaserim.* 𝔛 + *Neque ego enim s.* V — *quod nec iactare — abscondere.* 2. *parari.* G = *parare.* 𝔐 = *ad oblivionem.* p = *parari oblivione velimus.* R = *ita age, ut.* *otium tuum.* T — *tuum.* T = *videbimus de isto.* Gαγεζϑκξστ 𝔛 = *videbunt de istis.* 𝔑—𝔊1. = *vid. te isti.* *prima consilia.* G𝔖 Pl. 𝔊1.—𝔅1. = *propria consilia.* A = *an velim.* *te protulit.* w = *te propulit.* A — *scriptorum — te invasit.* *elegantia.* GwTVE 𝔛 = *elegantiae.* rB = *dare et nobiles.* *iam notitia* = p Nicot. Ops. 𝔖. PGRrβδεϑικλμνξ tres Ops. Col. Pl. 2. 3. Sb (Oberl. = *Ea*) = *tam notitia.* P(s.m.) Tw (BEV) P 4. 𝔛𝔑 — 𝔐α = *tanta notitia.* 3. *ut in extrema.* GR (V Arg.b) Pl. 3. 4. (nonnulli ρρ) 𝔛𝔑 — 𝔅1. + *ut si in extrema* wBβεζιμ (P. 2. s. m.) 𝔑 — 𝔖 + *ut licet in extrema.* 𝔐 = *licet in extrema.* Utrumque additum est ad vim particulae *ut* explicandam. *penitus recondaris* = PpATGwR Arg.bBVρρ 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖. R(E) 𝔊2. — 𝔐α = *penitus condaris.* *priora monstrabunt* = mss. 𝔛𝔑 — 𝔛𝔖. 𝔅—𝔐α + *priora te monstr.* A = *sine desiderio ac morsu.* Gαζϑξ = *relinquis.* V — *invitus.* *relictum a te.* w = *relinqui a te.* Gϑξ — *sed aliquid ex te.* 𝔛 + *sed aliquid olim ex te.* [*Amicos?*] *olim amicitia.* = R𝔑 — 𝔖. Gαϑξ = *Amicis ex te olim amicitia.* Vocem *Amicos* ex reliquis libris nullus habet, ut in suspicionem non venire non possit. 𝔛 = *pro amicitia petebatur.*

migrabit ad aliud limen salutator: non potest paruo res magna constare. Aestima utrum te relinquere an aliquid ex tuis malis. Utinam quidem tibi senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset. Tulit te longe a conspectu uitae salubris rapida felicitas, prouincia et procuratio, et quicquid ab istis promittitur: maiora deinde officia te excipient et ex aliis alia. Quis exitus erit? quid exspectas 5 donec desinas? Habere quod cupias? Numquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarum ex quibus nectitur fatum, talem [dicimus] esse cupiditatum: altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es uitam quae numquam tibi terminum miseriarum ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicem iugo tritam: semel illam incidi quam semper premi satius est. Si te 6 ad priuata retuleris, minora erunt omnia, sed affatim inplebunt: at nunc plurima et undique ingesta non satiant. Utrum autem mauis ex inopia saturitatem an in copia famem? Et auida felicitas est et alienae auiditati exposita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit, ipse aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? Utcum- 7 que: cogita quam multa temere pro pecunia, quam multa laboriose pro honore temptaueris. aliquid et pro otio audendum

4. β = *an aliquem ex tuis.*

Utinam quidem. Quidam Pinc. 𝔛𝔑 — 𝔅 — *quidem.* V — *tibi.* B = *te senescere.*

G = *inter natalitium tuorum.* p = *modos.* γ = *natalium tuorum domum.*

p — *provincia.*

procuratio. p = *praeparatio.*

excipient. B = *suscipient.*

et ex aliis alia. A — *et.*

5. Arg.b = *Quid exitus erit?*

Pp = *quid spectas,* quod fortasse genuinum.

Numquam erit tempus. G Pl. 3. = *Num quid* etc. Quidam Pinc. + *desinendi.*

A — *Qualem* — *cupiditatum.*

P — *causarum* — *dicimus esse.*

talem [*dicimus*] *esse* = 𝔅 — 𝔐.

𝔏 — 𝔖 = *talem et cupiditatum.* Sed cum sit in omnibus mss. et 𝔛𝔑 — 𝔛 = *talem esse cupiditatum,* malo supplere verbum quam mutare.

Quidam Gr. = *cupiditatem,* rell. = *cupiditatum* hac Genitivi terminatione. G𝔛 + *finem.*

A = *alterum ex fine alterius nascitur.*

demissus. Ar = *dimissus.* b = *dimissus est.* E — *es.*

𝔛 = *aut servitutis.* T — *ac servitutis ipsa.*

BV — *Subduc* — *tritam.* 𝔊1. — 𝔐 — *tritam.* Lat. Latin. Bibl. Prof. p. 46. legit = *totam.*

αϑ Pl. 3. = *Tibi tam semel illam incidi.* vφ = *semel illam incidere.*

6. 𝔑 — 𝔊2. = *et affatim.*

A = *at tunc plurima.*

ingesta. T = *congesta.* Col. = *an ex copia famem.* w = *aut in cop. f.*

7. *Utcumque.* Gaβγεϑo 𝔛 = *utrumque.*

𝔑 — 𝔛 — *temere.*

R = *laboriosa.*

T = *pro otio augendum.*

est, aut in ista sollicitudine procurationum et deinde urbanorum officiorum senescendum in tumultu ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla uitae quiete contigit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quiescere uelis? fortuna tua non uult. Quid si illi etiam nunc permiseris crescere? quantum ad 8 successum accesserit accedet ad metus. Uolo tibi hoc loco referre dictum Maecenatis uera in ipso eculeo elocuti: *ipsa enim altitudo attonat summa.* Si quaeris in quo libro dixerit: in eo qui *Prometheus* inscribitur. Hoc uoluit dicere: *attonita habet summa.* Est ergo tanti ulla potentia ut sit tibi 9 tam ebrius sermo? Ingeniosus uir ille fuit magnum exemplum Romanae eloquentiae daturus, nisi illum eneruasset felicitas, immo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahes uela, nisi, quod ille sero uoluit, terram leges. Poteram tecum hac Maecenatis sententia parem facere rationem. sed mouebis mihi controuersiam, si noui te, nec uoles quod debeo, [nisi] in aspero et probo accipere. Ut se res habet, ab Epicuro uersu-

P = *in ista solitudine.* Vonck Lectt. Latt. L. I. p. 67. corrigit = *audendum est: haut in ista soll.* [Matth.]

V = *ac deinde urbanorum senescendum.* p = *senescere in tumultu.*

A = *quis effugere.*

A = *nulla molestia.*

contigit = PpTVEB. AGwRr𝔛ℜ — 𝔖 = *contingit.* De reliquis non constat.

A — *Quid si illi* — *quid acceperit* (ad finem ep.).

permiseris. ℜ — 𝔈1. = *promiseris.*

pυ = *ad successus.*

accedet. Rλ + *tantum accedet.* rBEδεχμνξ Arg.b P4. = *accedat.*

ad metus = PpT RrE δελμνξοτυ SbPr.abd Pinc. 𝔛ℜ. Gαγ P1.2. 𝔅—𝔖 = *accedet et metus.* V = *accedet et motus.* βι P3. Col. ℜ𝔗 + *et ad metus.* κ P4. 𝔐 — 𝔖 = *ad metum.* w = *accedet et* (s l' *ad*) *metum.*

8. V — *Volo tibi* — §. 9. *Ut se res habet.*

elocuti = Nicotian. Ops. Tτ𝔖. P = *elocuit.* mp = *elucuit.* prwsG antiquiores ρρ tres Ops. P2. Sb Pr.abd ℜ — 𝔅 = *edocuit.* GR (BE rell. ρρ) P1. 3. 4. Col. 𝔛 𝔈1. — 𝔐a = *docuit.*

9. *exitus manet.* ℜ = *ex. monet* ℜ — 𝔅 = *ex. movet.*

contrahes vela = PRrGwBρρ 𝔛𝔖. T(EArg.b) ℜ — 𝔐a = *contrahas v.*

T = *terram legas.* Arg. b = *t. legeres.*

sero voluit. ℜu = *serio voluit* ex ingenio, ut videtur.

ℜ — 𝔐a + *tecum et hac.*

sententia. 𝔛 = *si natura.* Librarius male intellexit scripturae compendium.

V + *movebis mihi hanc controversiam.*

quod debeo [*nisi*]. Particula est ex Erasmi coniectura, quam probant Turneb. Adv. XVIII, 28. Hotoman. de Re Num. c. 2. Lips. ad h. l., ac receperunt Gron. et Sw. Retinui eam uncis inclusam, quia sententia poscere videbatur: at fortasse *nec voles* in *et voles* mutandum.

in aspero et probo. p + *in aspero et in probo.* αζ = *debeo, iam ex aspero* etc. γ = *debeo iam ab aspero.* Erm. putabat haec posse accipi de *Aspero* et *Probo* grammaticis, sed ipse probare videtur alteram interpretationem, quae refert ad *aes vetus* vel *grave.*

Ut se res habet. p = *ras.* p𝔛 — *habet*, sed in p sedes huius verbi est

ra facienda est. *Ante*, inquit, *circumspiciendum est cum* 10 *quibus edas et bibas quam quid edas et bibas. Nam sine amico uisceratio leonis ac lupi uita est.* Hoc non continget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio quaerit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo et bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandos animos, cum quidam quo plus debent magis oderint. Leue aes alienum debitorem facit, graue inimicum. Quid ergo, beneficia non parant amicitias? Parant, si accepturos licuit eligere, si conlocata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuae, interim hoc consilio sapientium utere, ut magis ad rem existimes pertinere quis quam quid acceperit. Uale.

EPISTULA VIII. (20.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Si uales et te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo: mea enim gloria erit, si te istinc ubi sine spe exeundi fluctuaris extraxero. Illud autem te, mi Lucili, rogo atque hortor ut philosophiam in praecordia ima demittas et experi-

vacua. ℨ P1. + *Ut edas et bibas se res habet* G = *Ut sextius habet.* Grut. ci. = *Utut.*

10. P𝔑 — 𝔛 — *quam quid edas et bibas.*

Nam sine amico. 𝔛 = *Non s. a.* μ + *Nam sive cum amico.*

lupi vita est. Arg.b μνο = *lupi vitanda est.*

R𝔛 = *nomen culator.* T all. = *nomendator.*

Errat autem. w — *autem.* P𝔛 = *Erat autem.*

V + *quaerit, non in convivio.*

efficacia iudicat. p — *efficacia.*

ad conciliandos animos = PG ρρ (exc. βγμ) Sb Pr.abd Ops. P1. 2. 3. 4. pTRrw (BEV) βγμ Col. 𝔑 — 𝔖 = *ad conc. amicos.* Sc 𝔛 — *animos.*

Arg.b = *magis oderunt.*

GV Arg.b P3. Col. 𝔛 = *gravem amicum.*

conlocata = PψrTG BVρρ (exc. ω) Ss. Ops. P1. 2. 3. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. (recentiores = *collocata*). Rwω (E) Col. 𝔐 — 𝔐a = *collata.*

Itaque dum incipis. P1. 3. 4. Col. = *Itaque dum incipies.* δμν = *Idque dum accipis.*

sapientium = PRT𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖. pGwr 𝔊2. — 𝔐a = *sapientum.* De reliquis non constat.

T = *quam quid accipiat.*

Lib. II. Ep. 8. (20.)

Arg.b = *mira enim gloria.* ζτ = *magna gloria erit.* wα𝔡χξυ — *enim.*

ν = *ubi nulla spes est exeundi.*

fluctuaris. τ = *fluctuas.*

Illud autem te. ARV — *te.* b = *rogo et exhortor.*

mentum profectus tui capias non oratione nec scripto, sed animi firmitate et cupiditatum diminutione; uerba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus et adsensionem coronae captantibus, aliud his qui iuuenum et otiosorum aures disputatione ua-
2 **ria aut uolubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere. et hoc exigit ut ad legem suam quisque uiuat, ne orationi uita dissentiat, ut unus sit omnium actionum color. Maximum hoc est et officium sapientiae et indicium ut uerbis opera concordent, ut ipse ubique par sibi idemque sit. Quis hoc praestabit? Pauci: aliqui tamen. Est difficile hoc: nec hoc dico sa-**

AwX = *non oratione, non scripto.*

et cupiditatum. pB — *et.*

diminutione = mss. XR — GS. M — Ma = *deminutione.* vid. Ind. G — *proba.*

adsensionem. Arg.b= *ascensionum.* α = *assumptionem.* ν = *assensum.*

coronae. γ = *oratione.*

et otiosorum. wG — G = *occisorum.* M — et.

varia aut volubili = R — Ma mss. exc. rwTSc, qui cum XS = *varia ac volubili.* V = *varia et volubili.*

2. *ne orationi.* pA = *non orationi* Grw Gr. X = *nec orat.* X = *oratione. nec* praefert Grut.

ut unus sit omnium actionum color. = Ab. PArg. bE = *ut ipsa inter se vita unus sit omnium actio dissenionum color sit.* p = *ut ipsa inter se vita* [*i.* s.m.] *us sit omnium actionum dissensione coloris sit.* r = *ut ipsa inter se vita unius sic omnium actionum dissensionum color sit.* RGB P1. 2. 3. 4. RG1. — G = *ut ipsa inter se vita unius sine omnium actionum dissensione coloris sit.* (G = *dissentione.*) T = *ut ipsa inter se vita una sit omnium actionum discretio, uni color sit.* w = *ut ipsi inter se vita una omnium sit actio dissentionum color.* β = *ut ipsa inter se vita unius sit omnium actio, dissensionum color sit.* Eadem habent δνο, praeterquam quod δν = *unus,* ο = *una.* Rell. ρρ = *ut ipsa inter se vita unius sit omnium actionum,* vel *actionum omnium dissensione coloris sit.* Col. = *ut ipsa intra se vita unus sit omnium actionum differentium color.* R — B = *ut ipsa inter se vita unius sive omnium actionum dissensione coloris sit unius.* X = *ut ipsa intra se vita unus sit sine omnium actionum dissensione coloris.* (V) M — S = *ut ipsa inter se vita unius sine actionum dissensione coloris sit.* Sw. ci. = *ut ipsa inter se vita una sit, unius sine actionum dissensione coloris;* sive *unus omnium actionum color.* Sed retinere voluit priora illa *ut ipsa inter se vita una sit,* quae non minus quam cetera Senecae ingesta esse arbitror ac reiicio: velim tamen plures libros hic facere cum A, qui non raro etiam sana resecat.

Maximum hoc. w + *Sed m. h.* A = *Maxime hoc et officium sapientiae sit.*

ut ipse ubique = mss. (exc. R) XR — GS. RM — Ma + *ut et ipse.* Ruhk. emendat = *ut et ipse par tibi idemque sis.* p = *par sibi denique sit.*

aliqui tamen. X = *et nonnulli* om. *tamen.*

Est difficile hoc. Plerique Gr. all. = *Diff. est hoc.* p + *Est enim diff.* P — *hoc.* Grt. ci. = *Diff. est hoc; nec hic dico.* X = *ne et hoc dico.* X — B1. — *hoc.* Gζδκξτ = *dicas.* V = *nec tamen semper hoc dico.*

pientem uno semper iturum gradu, sed una uia. Obserua itaque numquid uestis tua domusque dissentiant, numquid in te liberalis sis, in tuos sordidus, numquid coenes frugaliter, aedifices luxuriose. Unam semel ad quam uiuas regulam prende et ad hanc omnem uitam tuam exaequa. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris et extendunt. Uitium est haec diuersitas et signum uacillantis animi ac nondum habentis tenorem suum. Etiamnunc dicam unde sit ista inconstantia et dissimilitudo rerum consiliorumque. Nemo proponit sibi quid uelit, nec si proposuit perseuerat in eo, sed transsilit. nec tantum mutat, sed redit et in ea quae deseruit ac damnauit reuoluitur. Itaque ut relinquam definitiones sapientiae ueteres et totum conplectar humanae uitae modum, hoc possum contentus esse: Quid est sapientia? Semper idem uelle atque idem nolle. licet illam exceptiunculam non adicias ut rectum sit quod uelis: non potest enim cuiquam idem semper placere nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid uelint, nisi illo momento quo uolunt: in totum nulli uelle aut nolle decretum est. Uariatur cotidie iudicium et in contrarium uertitur ac plerisque agitur uita per lusum. Preme ergo quod coepisti: et fortasse perduceris aut ad sum-

3 4 5 6

w = *sapientiae*.
iturum. p = *iter*.
gradu. 𝔛 = *gressu*.
3. BArg.b = *Observare itaque*.
numquid. G𝔛 = *numquam*. Arg. b = *ne umquam*.
dissentiant. Arg.b antiquiores ρρ 𝔐 = *dissentiat*. w = *desideant*.
in te liberalis. p — *te*.
Pp = *in tuos sordidos*, quod saepe in mss. praesertim antiquioribus observatur.
regulam prende. G𝔇κξτ Sc Pr.d = *regulam pretende*.
𝔛 = *et in hac omnem vitam*. GV — *tuam*.
B = *ac necdum habentis*.
Etiamnunc dicam. 𝔛 — *nunc*. V = *Et nunc d*. 𝔈2 — 𝔅1. = *Etiamnum*. B = *dicant*.
ista inconstantia. b — *ista*.
4. B = *nec ut proposuit*. vo = *nec si proposuerit*.
transsilit. pb = *transtulit*.
Rw = *et damnavit*.
Itaque ut relinquam. b — *ut*. Col. = *derelinquam*, quod placet Grutero.
bR = *diffinitionem*.
sapientiae veteres = PpGw (Arg. bV) ρρ (exc. αγδεζιμ) 𝔈1. — 𝔖. AT RrBEαγδεζιμ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *sap. veteris*.
hoc possum contentus esse = pAwRrρρ (exc. ζ) Arg.bE 𝔑 — 𝔐. PGTζ (BV) 𝔏 — 𝔖 = *hac poss. cont. esse*, ut intelligatur *definitio*. 𝔛 = *hic possum* etc.
5. *non adicias*. 𝔑 — 𝔐 = *non adiiciam*.
Non potest enim = mss. 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a — *enim*. G𝔇κξστ + *nisi sit rectum*.
G = *Nesciunt enim homines*.
w = *nisi eo momento*.
𝔑 — 𝔅 + *etiam in totum*.
G = *velle ac nolle*.
δ = *et in contrarium volvitur*.
𝔑 — 𝔛 = *a plerisque*. 𝔅 = *atque plerisque*. 𝔈1. — 𝔖 = *atque a plerisque*. 𝔐 = *Itaque plerisque*.
6. γ = *Pone ergo*. δ = *Prome ergo*.
B = *aut perduceris ad summam*.

mum aut eo quod summum nondum esse solus intellegas. Quid fiet, inquis, huic turbae familiari? Turba ista cum a te pasci desierit, ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo non potes scire paupertatis scies. Illa ueros certosque amicos retinebit: discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non est autem uel ob hoc 7 unum amanda paupertas quod a quibus ameris ostendet? O quando ille ueniet dies quo nemo in honorem tuum mentiatur! Huc ergo cogitationes tuae tendant, hoc cura, hoc opta omnia alia uota deo remissurus, ut contentus sis temet ipso et ex te nascentibus bonis. Quae potest esse felicitas propior? Redige te ad parua ex quibus cadere non possis: idque ut libentius facias ad hoc 8 pertinebit tributum huius epistulae quod statim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. *Magnificentior, mihi crede, sermo tuus in grabato uidebitur et in panno: non enim dicentur tantum illa, sed probabuntur.* Ego certe aliter audio quae dicit Demetrius noster,

ℜ — 𝔊ɪ. — *nondum.*

A — *esse solus.* 𝔛 = *sol u m.* γ = *solus p u t a s.*

familiari = pP1.4 (3. p.m.) ℜu, et probat Gron. ad Sen. de Ir. III, 8. Pr.d P2. (p.m.) + *familiari sive rei familiari.* P = *familiar i u s sive rei familiarium.* AmGαβδιμο SbPr. ubREP2. (s.m.) = *familiarium sive rei familiarium.* R = *familiarium sive rei familiaris.* T = *familiar u m sive rei familiarium.* r = *familiar u m sive rerum familiarium.* ζ = *familiar i u m sive rerum familiarium.* wγΔχνξυmζ = *familiarium sive rei famili a r i.* G Col. (rell. ρρV) ℜ — 𝔅ɪ. 𝔐a𝔖 = *familiar i u m.*

RrwαβδεΔιμνξο Ss. P2. Col. 𝔛ℜ — 𝔅 = *ipsa t e pascet*, et verum hoc esse putant Grt. Sw. propter sequentia *aut quod tu* etc. B = *ips a m t e pascet aut tu quod.* A = *ipsa t e pasc i t.*

G = *a t quod beneficio tuo non pot e s t scire.* P1. 2. = *a t quod tu.* Gαβδεϑιχμνστ = *paupertu t e scies.*

A = *veros e t certos amicos.*

discedet. Ar (sr∾) = *disce d i t.*

𝔛 = *q u i d q u i d non te.* G = *sed al i u m.*

Non est autem. R — *Non.* A = *N u n c autem.* b *est* habet a s. m. Etiam P3. — *est.*

v𝔛 + *t i b i vel ob hoc.* P(cr.s.m. ∾) = *vel a b hoc.*

ostendet = PprEVαβγδζιχλμνξ Gr. ℜ — 𝔊𝔖. Gϑστ = *ostend e r i t.* w = *osten d a t.* ART (BArg.b) 𝔛𝔐 — 𝔐a = *osten d i t.*

7. 𝔛 = *al i e n a vota.*

A = *omnia illa de o r e t u o missurus.* Antiquiores ρρ = *de o r e missurus.* Col. = *deo commissurus.*

𝔛 + *contentus t u sis.*

felicitas propior = mss. 𝔛ℜ — 𝔊𝔖. At TRr recentiores ρρ Sc P3. (s.m.) 𝔛ℜ = *prop r i o r*, quod placuit Grutero. Frequentissimum tamen hoc msstorum vitium. 𝔐 — 𝔐a + *felicitas D e o propior.*

𝔛 + *Redige e n i m.* V = *d e quibus cadere.*

8. *Invideas licet.* βδμ = *Ut videas licet.*

dependet Epicurus. ζ = *de s p o n d e t Epic.* μmυ = *depen d a m Epi cu r u m.* ɛ = *dep r e h e n d a m Epicurum.*

G = *E r g o certe aliter.* V + *aliter n o n audio.*

A = *audio, q u a m dicit.* 𝔛 = *audio, q u o d dicit.*

cum illum uidi nudum (quanto minus quam in stramentis) incubantem: non praeceptor ueri, sed testis est. Quid ergo? non licet diuitias in sinu positas contemnere? Quidni liceat? et ille 9 ingentis animi est qui illas circumfusas sibi multum diuque miratus quod ad se uenerint ridet suasque audit magis esse quam sentit. Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio: magnus ille qui in diuitiis pauper est. Nescio, inquis, quomodo paupertatem iste laturus sit, si in illam inciderit. Nec ego Epicuri an aemulus iste pauper contempturus sit diuitias,

cum illum vidi. V𝔅 — 𝔊2. + *cum illum* *inquit* *vidi.* βλ — *quanto minus quam.*

quam in stramentis. μ = *cum in str.* P3. + *cum in stramentis vilibus.* Col. = *cum illum vidi quam nudum, quanto minus in-strumentis incubantem.* V = *cum in stramentis vilibus cubantem.* 𝔛 = *quam cum instrumentis ac incubantem.* w = ∾ *cubantem.* De BE nihil proditur. 𝔐 — 𝔐a — *in.* Rell. libri ∾: sed iungunt quidam *in stramentis.* Grut. ci. = *cum in illum incido nudum* etc. 𝔊 — 𝔅 1. 𝔐a + *tunc enim non praeceptor.*

R𝔑 — 𝔊1. = *Quid ergo? Num licet.*

contemnere. T = *custodire.*

9. *circumfusas sibi.* δμν = *circumfusus ibi.*

𝔛 = *multum diuque miratur.* 𝔑 — 𝔛 = *m. d. miratas.*

Multum est. w + *Multum enim est.*

Magnus ille. RG + *M. ille est.* (BE nonnulli ρρ) 𝔑 — 𝔐a + *M. est ille.*

pauper est. GTζx Col. 𝔑 — 𝔊 + *sed securior, qui caret divitiis.* Cum reliqui libri ad unum omnes hoc additamento careant, delevi.

V = *quomodo paupertatem istam.*

T = *si in paupertatem inciderit.*

Nec ego Epicuri an aemulus iste pauper. Ppmr 𝔛 = *Nec ego Epicuri angelus si iste pauper.* AB Εαβδεμνξου = *Nec ego Epicuri angulus si iste pauper.* P2. = *Nec ergo Epicuri angelus si iste pauper.* R = *Nec ego scio Epicuri angelus qualiter iste pauper.* ζ = *Nec scio ego Epicuri angulos an pauper iste.* Rell. ρρ Col. cod. Erm. 𝔑 — 𝔛 = *Nec scio ego Epicuri angulus si iste pauper.* G = *Nec scio ego Epicuri angelus sit iste pauper.* P1. 3. = *Nec scio ego Epicuri angelus si iste pauper.* P4. = *Nec ego scio si iste pauper.* Pinc. = *Nec scio, inquit Epicurus, si iste pauper,* unde censor ed. Ruhk. in Diar. Litt. Jen. 1813. Jun. p. 405. emendat *inquilinus Epicuri* coll. Ep. 108, 5. Sed non magna est Pinciani apud me auctoritas: habeo enim persuasum aliquando eum suas coniecturas *veteris lectionis* nomine proferre, cum in tanta librorum omnis generis multitudine, quorum scripturis mihi licet uti, saepe ne unus quidem ferat lectionis Pincianeae vestigium. Alius cod. Erm. = *Nec scio ego Epicuri aemulus* etc. Ops. quidam = *angulus,* quidam = *aemulus.* Etiam Stephan. ad Dalechamp. Ep. 13. legit *aemulus*, sed mutare voluit in *amiculus.* 𝔅𝔊 1. = *Nec scio ego Epicuri angelus si pauper contempt.* 𝔊2. *Nec ego Epicuri angelus si pauper iste.* 𝔊𝔖 = *Nec ego Epicuri aemulus scio, an pauper iste.* 𝔐 — 𝔐a = *Nec ego Epicuri angelus scio, an pauper iste.* 𝔊 = *Nec scio ego, Epicuri an aemulus iste pauper.* Recte Sw. *angulus* vel *angelus* putat ortum ex *an aemulus*: deinde cum desideraretur particula, additam *si* a librariis, *scio* vero posse etiam mente suppleri: *aemulum* denique *Epicuri* fuisse Metrodorum, vel alium, ad

10 si in illas inciderit. Itaque in utroque mens aestimanda est inspiciendumque an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum est bonae uoluntatis grabatus aut pannus, nisi adparuit aliquem illa non necessitate pati, sed malle. Ceterum magnae indolis est ad ista non properare tamquam meliora, sed praeparari tamquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia: cum uero multo ante meditatus accesseris, iu-
11 cunda quoque. Inest enim illis sine qua nihil est iucundum securitas. Necessarium ergo iudico id quod tibi scripsi magnos uiros saepe fecisse aliquos dies interponere quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad ueram: quod eo magis faciendum est quod deliciis permaduimus et omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus e somno et uellicandus est animus admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues: quisquis exit in lucem iussus est lacte et panno esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt. Uale.

quem scripserit Epicurus verba modo laudata. Arg. bwx — *Nec ego — inciderit.* (Confudit Sw. Pr.b et Arg.b). Delevi verbum *scio*, quo carent libri optimi, etiam Prr., in ceteris secutus sum Sw. non nescius ordinem verborum *Epicuri an aemu'us* habere, quo offendat.

10. 𝔛 = *inspiciendum e s t.*

P — *an hic — indulgeat.*

argumentum est. AT — *est.*

G = *grabatus a t q u e pannus.*

nisi adparuit. Rrwεζλ = *nisi appru e r i t.* vo = *nisi app a r e t.* G = *nisi h a b u i t.*

illa non necessitate. RG = *il-l a m non nec.* 𝔛 — *illa.*

properare 𝔛 = *praeparar i.* 𝔈1. = *praepara r e.*

G — *meliora — tamquam.*

tamquam meliora = ℜℜ — 𝔈 1. mss. etiam Ss., exc. bRrα(E), qui cum 𝔈2. — 𝔖 + *tamquam a d meliora.*

praeparari = mss. (exc. v = *parari*) etiam Ops. Gr. Ss. 𝔛ℜ — 𝔈 2. 𝔏 ed. Tauchn. 𝔊 — 𝔐𝔍u — 𝔖 = *praepa r a r e.*

wR𝔛ℜ — 𝔅 = *H a e c sunt Lucili.* r = *N e c sunt Luc.*

multo ante. v — *multo.* pR = *mul t u m ante*, quod non displicet.

R + *iucunda s u n t quoque.*

11. *Inest enim.* ℜ — 𝔈1. — *enim.*

pAGwT Arg. bE = *Necessarium e g o.*

aliquos dies. 𝔐ℜ = *aliqu o t d.* 𝔗 = *aliq u o d d.*

quod eo magis. r = *quod e g o magis.*

quod deliciis. Rrαβιμνου 𝔛ℜ — 𝔊 = *q u o deliciis.* Etiam in p *d* erasum est. BV = *quod d i v i c i i s.*

R + *et q u o omnia dura.* v — *dura ac.* G = *dura a d difficilia.* Fred. Haase putat copulam fortasse delendam esse.

r + *excitandus e s t e somno.* BE = *excitandus e s t somno.* ℜ — 𝔈1. = *exc. e x somno.* 𝔈2. — 𝔊 = *excitandus somno.* 𝔛 = *excitandus e s t.* om. *somno.*

vellicandus est. V — *est.*

lacte et panno. R = *panno et lacte.* Δ = *lacte et p a n e.* ξ = *p a n e et lacte.*

EPISTULA IX. (21.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Cum istis tibi esse negotium iudicas de quibus scripseras: maximum negotium tecum habes, tu tibi molestus es, quid uelis nescis, melius probas honesta quam sequeris, uides ubi sit posita felicitas, sed ad illam peruenire non audes. Quid sit autem quod te inpediat, quia parum ipse dispicis, dicam. Magna esse haec existimas quae relicturus es, et cum proposuisti tibi illam securitatem ad quam transiturus es, retinet te huius uitae a qua recessurus es fulgor tamquam in sordida et obscura casurum. Erras, Lucili: ex hac uita ad illam adscenditur. 2 Quod interest inter splendorem et lucem, cum haec certam originem habeat ac suam, ille niteat alieno: hoc inter hanc uitam et illam. Haec fulgore extrinsecus ueniente percussa est, crassam illi statim umbram faciet quisquis obstiterit: illa suo lumine inlustris est. Studia te tua clarum et nobilem efficient. Ex- 3 emplum Epicuri referam: cum Idomeneo scriberet et illum a uita speciosa ad fidelem stabilemque gloriam reuocaret rigidae tunc potentiae ministrum et magna tractantem: *Si gloria,* inquit, *tangeris, notiorem epistulae meae te facient quam*

Lib. II. Ep. 9. (21.)

T = *Cum hiis.* T — *esse.*

r = *Maximum tecum habes.* om. *negotium.*

𝔛 = *tu mihi molestus es.*

Col. (m∾) = *probas bona quam.* RGwαβγ𝔇ιλυ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *quum sequaris.*

Quid sit autem. G — *autem.*

parum ipse. A — *ipse.*

TRrbGwB𝔛 = *despicis.*

w(m∾) — *et cum proposuisti — recessurus es.*

cum prop. tibi. V — *tibi.*

2. *Quod interest inter.* G𝔇νξστ = *Quod est inter.*

originem habeat. b — *habeat.*

ille niteat. T𝔛 = *illa nitet.* P (s∾) p (s∾) R (s∾) rE Arg.bαδιμνξυ = *ille nitet.* β = *ille rubet.*

hoc inter hanc vitam et illam. A — *vitam.*

Haec fulgore extrinsecus. GRζ 𝔇x Pl. 3. 4 + *Quia haec* etc. 𝔅 — 𝔐a + *Haec quia.* 𝔛 — *Haec.* Rell. ∾.

percussa est. p(s.m.) = *perfusa est.* βν — *est.*

w = *umbram perficiet.*

illa suo. P3. = *illam suo.* R𝔑 — 𝔐a + *illa vero suo.* In P inter *suo* et *lumine* duae litterae sunt erasae.

3. *Exemplum Epicuri.* p + *Ut exemplum Ep.*

Idomeneo. Arg.b 𝔛 = *Idiomenio.* T = *Cum Idomeneum et scrib.*

vita speciosa. αγμ mι Col. mP2. 𝔑 — 𝔊1. = *vita spinosa.* m𝔊2. = *via speciosa.* 𝔛 = *vitu spaciosa.*

stabilemque. ν = *spēmque* i. e. *speciemque* vel *specialemque.*

gloriam. Arg. b = *vitam.* E — *gloriam.*

rigidae tunc pot. T = *ridet hunc pot.* Lips. ci. = *regiae tunc pot.*

T = *Sin gloria inquit tangis.* 𝔛 = *Singula inquit* etc.

facient. Arg.b = *faciunt.*

4 *omnia ista quae colis et propter quae coleris.* Numquid ergo mentitus est? quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omnes illos megistanas et satrapas et regem ipsum ex quo Idomenei titulus petebatur obliuio alta subpressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistulae non sinunt: nihil illi profuisset gener Agrippa et Tiberius progener et Drusus Caesar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, nisi 5 Cicero illum adplicuisset. Profunda supra nos altitudo temporis ueniet, pauca ingenia caput exserent et in idem quandoque silentium abitura obliuioni resistent ac se diu uindicabunt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere. Uergilius noster duobus memoriam aeternam promisit et praestat:

> *Fortunati ambo: si quid mea carmina possunt,*
> *nulla dies umquam memori uos eximet aeuo,*
> *dum domus Aeneae Capitoli inmobile saxum*
> *adcolet imperiumque pater Romanus habebit.*

R(s∾) = *aut propter quae coleris.*

4. *Idomenea.* Arg.b = *Idiomena.* Bv = *Idomeneum.* R = *Id. nosceret.*

𝔛 — *illum suis.*

incidisset = Pp(p.m.) AGwR (plerique ρρ BEArg.b) P1. 3. mCol. 𝔛𝔑 — 𝔖. p (s.m.) TrVβδx P 2. 4. pars Pinc. = *indidisset.* ε = *invidisset.* Col. = *vidisset.* ζ = *incitasset.* υ pars Pinc. = *indicasset.* αβ = *nisi Epicuri litteris incidisset.* Grut. ci. = *insigniisset.*

megistanas. A = *megisthanas.* Gw = *magistanas.* B = *megastianas et sepatras.* 𝔛 = *mestiganos.* pRαβζιο 𝔑 — 𝔈 1. = *magistratus.* Rell. ρρ = *magisthanas, megestanas, megetanas.*

regem ipsum. GP1. 3. 4. = *regem suum.*

𝔛 = *Idomenei populus.*

ζΔϑκλτ = *nihil illi profuissent.* 𝔛 — *illi.*

B𝔛 = *Caesaris pronepos.*

GR = *inter tot magna nomina.*

adplicuisset. 𝔐 = *aperuisset.*

5. G𝔛𝔑 — 𝔅 = *Profunda super nos.*

veniet. αβ = *superveniet.*

exserent. Δξ 𝔛𝔑 — 𝔗 = *exercent.*

in idem — abitura = PT(VB) 𝔐 — 𝔐a. G P1. 3. 4. = *in idem — oblitura.* 𝔛 = *id — obitura.* 𝔖 = *idem — obitura.* Rell. libri = *in idem — obitura.* Cum omnes mss. et edd. praeter 𝔛𝔖 servarent Praepositionem, malui scribere *in idem — abitura*, quam cum Sw. eam delere. Accedit quod prona et frequens est *a* litterae in *o* mutatio.

resistent. G = *resistunt.*

vindicabunt. 𝔛 = *iudicabunt.*

promitto. p = *promitte.*

possum mecum. A — *mecum.*

Habebo = PAGwBV(ρρ) Col. tres Ops. Sc 𝔛𝔐𝔑𝔏𝔊ro𝔖. pTr(E) P1. 2.3. 4. Sb 𝔑 — 𝔊 𝔅 1. — 𝔐a = *Habeo,* quod probat Grut., nec improbat Sw.

A — *Vergilius noster* — §. 6. *adhaesit, excipitur.*

𝔛 = *carmina possent.*

𝔛 = *inquam memori nos eximet tuo.*

V — *Dum domus Aeneae — habebit.*

Capitoli. T𝔑 — 𝔈1. = *Capitolii.*

Quoscumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac 6 partes alienae potentiae fuerant, horum gratia uiguit, domus frequentata est, dum ipsi steterunt: post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio nec ipsis tantum honor habetur, sed quicquid illorum memoriae adhaesit excipitur. Ne gratis Idomeneus in epistulam meam uenerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit 7 qua hortatur ut Pythoclea locupletem non publica nec ancipiti uia faciat. *Si uis,* inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniae adiciendum, sed cupiditati detrahendum est.* Et apertior ista sententia est quam ut interpretanda sit, et disertior quam ut adiuuanda. Hoc unum te admoneo ne istud tantum existimes de diuitiis dictum. quocumque transtuleris, idem poterit: si uis 8 Pythoclea honestum facere, non honoribus adiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. si uis Pythoclea esse in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. si uis Pythoclea senem facere et inplere uitam, non annis adiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Has uoces non est quod Epicuri esse iudices: publicae sunt. Quod 9 fieri in senatu solet faciendum ego in philosophia quoque existimo: cum censuit aliquis quod ex parte mihi placeat, iubeo il-

6. *partes.* 𝔛 = *potestates.*

ipsi steterunt. p = *i p s a steterunt.*

honor habetur. w(s∾) 𝔐 (librariorum, ut videtur, errore) — 𝔍𝔲 — *honor*, quod decepit Lipsium, ut coniiceret *favetur.* P3. (p.m.) = *honor d e b e t u r.*

Ne gratis. G + *Ne c u m gratis.* 𝔛 = *Ne c gra t u s.*

𝔛 = *epistol e memori a m.*

7. *Pythoclea.* p = *Epitoclaea*, mox idem recte. Aw = *Py toclea.* G = *phitodeam* cr. = *phitocleam.* P2. codd. Erm. = *Pithoclea.* P1. = *Phytodeam.* P4. = *Phitocleam.* Col. = *Phytocleum.* Nonnulli ρρ recte scribunt nomen, alii = *Phytoclea*, alii = *Phytodea.* 𝔛 = *phitoclea*, alii aliter. Eadem scripturae varietas etiam infra in eodem nomine deprehenditur: sed vid. Diog. Laert. X, 5. 6.

𝔛 = *via fac i e t.*

Sed cupiditati. Pauci ρρ et recentiores (V)P3. 𝔛𝔅 — 𝔐𝔞 = *cupiditatibus.* T = *voluptati.* 𝔛 = *cupiditatem.*

detrahendum est. bV — *est.*

sententia est. AG — *est.*

quam ut interpr. pAGT Arg. b aliqui ρρ — *ut.*

disertior. G = *dis c r e tior.*

8. Vw — *Si vis Pyth. honestum —detrahendum.* P(s∾) — *facere.* T — *Si vis Pyth. senem — detrahendum.*

Rλmι + *implere p h i l o s o p h i c e vitam.*

annis adiciendum est. b — *est.*

w = *v o l u p t a t i bus detrah.*

b 𝔐 — 𝔊 + *detrahendum e s t.*

8. *faciendum ego.* 𝔛 — *ego.* TV = *faciendum quoque ego in philos.*

Censuit aliquis. R = *cens e t aliquis.* V = *censuit aliqu i d.* 𝔛 = *censue r i t aliqu i d.*

placeat. T = *plac u i t.*

𝔛 = *iub e s illum dividere.*

lum diuidere sententiam et sequor. Probo eo libentius Epicuri egregia dicta, commemoro, ut isti qui ad illa confugient spe mala inducti, qui uelamentum [ipsos] uitiorum suorum habituros existi-10 mant, probent quocumque ierint honeste esse uiuendum. Cum adieritis, audieritis hos hortulos et inscriptum hortulis: HOSPES, HIC BENE MANEBIS, HIC SUMMUM BONUM UOLUPTAS EST. paratus erit istius domicilii custos, hospitalis, humanus, et te polenta excipiet et aquam quoque large ministrabit et dicet: ecquid

Probo eo libentius. Pr (p. m.) = *P r o b e o libentius.* αδεμ Pr.b 𝔑 — 𝔛 = *Probo libentius.* Rell. mss. etiam Ss. Gr. 𝔛𝔅 — 𝔊 = *Pro eo libentius.* 𝔐 — 𝔐a = *Eo libentius.* 𝔖 = *et sequor* [*pro eo quod probo.*] *Eo libentius.*

ut isti — probent = mss. etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊. (Col. 𝔛 = *probant.*). 𝔐 — 𝔖 = *ist i s — probem.*

GEP1.4. 𝔛 = *ad illam.* p = *confu g i u n t.*

velamentum [*ipsos*]. p + *velamentum i n ipsos.* Gγεϑχτυ Gr. = *velamen t a i p s a.* Rαβιλμξ Pr.a 𝔛 = *velamenta ip s a s e.* Sc. = *vel. ip s o s ip s a se.* 𝔑 — 𝔊 = *velamentum i p s o s suorum vitiorum habituros s e.* 𝔐 — 𝔐a = *vel. s e i p s o s.* Rell. = *velamentum i p s o s.* Iam apud Sw. Pronomen in suspicionem inciderat: sed delere non ausus est.

𝔛 = *o f f i c i o rum suorum.*

T = *quocumque i e r u n t.*

esse vivendum. G — *esse.*

10. A — *Cum adieritis* — §. 11. *voluptate consenni.*

Cum adieritis, audieritis hos hortulos et iscriptum hortulis = TE unus Ops. (*ortulos — ortulis*). δν = *Cum adieritis, aud i e r i t i s hortulos* etc. Pduo Ops. = *Cum adieritis, audierit h i s hortulos et inscriptum* (P = *scriptum*) *hortulis.* p = *Cum adierit his ortulos et inscriptum ortulis.* o = *Cum audieritis, hos audient hortulos* etc. ScP4. 𝔛 = *Cum audieritis ortulos et inscriptum ortulis.* w = *Cum adierit e t audierit hos* etc. Arg.b = *Cum audieritis hortulos* etc. R = *Cum aud i e r i n t ortulos et inscriptum ortulis.* τειλμ = *Cum adie r i n t i s t a, aud i e n t i s t i c ortulos* (*hort.*) *et inscriptum ortulis* (*hort.*). 𝔑 — 𝔊1. = *Cum a u d i e rint is t a, audient i s t i c ortulos* (*hort.*) *et inscriptum ortulis* (*hort.*). G = *Cum audierint ista, audient hos hortulos* etc. B = *Cum adierint ista, au d i e t istic hortulos* etc. αβ = *Cum adierint ista, audient hos hortulos* etc. γϑξτ = *Cum audierint ista, audient hortulos* etc. P1.3. = *Cum audierint ista, audient ortulos et inscriptum ortulis.* P2. = *Cum a d i e c e r i n t ista, audient istic o r t i culos et inscriptum ortulis.* Col. = *Cum audierint ista, a d i e n t istic ortulos et inscriptum hortulis.* Pr.bd = *h i s hortulos.* 𝔊2. — 𝔐 = *Cum adierint hos hortulos, et audierint inscriptum hortulis.* Pr.a 𝔏 — 𝔖 = *Cum adierint hos* (𝔖 = *istos* ex ci. Pr.a = *istic.*) *hortulos et inscriptum hortulis.* Sw. ci. = *adieris.* Grut. ci. = *Cum audierint ista, adeant isthinc hortulos* etc. Primum hic locus corruptus est, quod ad praecedentia eum assimularunt librarii scribendo *adierint*, *audierint:* deinde horum verborum similitudo effecit, ut unum alterumve omitteretur: denique exstiterunt, qui suo more adiicerent quaedam.

paratus erit. R P3. (s.m.) = *p a r a s i t u s erit.*

Gw P1. 3 4. = *polenta accipiet.* Grut. ci. = *accipiat.*

ministrabit. 𝔑 — 𝔐 = *a d ministrabit.*

ecquid. P2. 𝔛 = *h i c. quid.* Arg. bB P3. = *h a e c. Quid.* R Col. = *h o c. Quid.* G P4. = *h o c et quid.* T = *et quid e m.* Grut. ci. = *h i c quid e m.*

bene acceptus es? Non inritant, inquit, hi hortuli famem, sed exstinguunt. nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali et gratuito remedio sedant. In hac uoluptate consenui. 11 De his tecum desideriis loquor quae consolationem non recipiunt, quibus dandum est aliquid ut desinant. Nam de illis extraordinariis, quae licet differre, licet castigare et obprimere, hoc unum commonefaciam: Ista uoluptas naturalis est, non necessaria. huic nihil debes: si quid inpendis, uoluntarium est. Uenter praecepta non audit. poscit, adpellat. non est tamen molestus creditor: paruo dimittitur, si modo das illi quod debes, non quod potes. Uale.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

EPISTULARUM MORALIUM

LIBER III.

EPISTULA I. (22.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Iam intellegis educendum esse te ex istis occupationibus speciosis et malis. sed quomodo id consequi possis quaeris. Quaedam non nisi a praesente monstrantur. Non potest medicus

inquit. Pinc. P3. (s∾) — *inquit.* 𝔐𝔍u — 𝔅1. = *inquam.* B = *hi inquam hortuli.*

G = *generali et gratuito.*

sedant. 𝔛 = *secundant.*

11. *voluptate.* v = *voluntate.*

desinant. 𝔑 — 𝔐 = *deficiant.* R + *deficiant vel desinant.* G = *designent.*

Nam de illis. Pr.abd = *Non de illis.*

r + *licet et opprimere.* V = *reprimere.*

R Arg. b antiquiores ρρ 𝔑𝔑 all. = *commune faciam.*

voluptas naturalis est. 𝔐 — 𝔍u + *voluptas non nat. est.* T — *est.*

R + *alia est non necessaria.*

𝔛 = *pastum appellat.*

Non est tamen. B𝔑 — 𝔅 — *tamen.*

parvo dimittitur. V + *etiam parvo dim.* ζ = *parvo ducitur.* o = *parvo redimitur.*

quod debes. r = *quae debes.* B — *non quod potes.*

Lib. III. Ep. 1. (22.)

G — *Iam.* 𝔏2. 𝔊ro — 𝔅1. = *intelligas.* G = *intelliges.*

G(m∾) — *Quaedam* — *monstrantur.*

p = *non nisi praesente* sine *a.*

per epistulas cibi aut balnei tempus eligere: uena tangenda est. Uetus prouerbium est *gladiatorem in arena capere consilium:* aliquid aduersarii uoltus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in uniuersum et mandari potest et scribi: tale consilium 2 non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. illud alterum quando fieri debeat aut quemadmodum ex longinquo nemo suadebit: cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum praesentis, sed uigilantis est occasionem obseruare properantem. Itaque hanc circumspice, hanc si uideris prende. et toto inpetu, totis uiribus id age ut te istis officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram adtende: censeo aut ex ista uita tibi aut e uita exeundum. Sed idem illud existimo leni eundum uia, ut quod male inplicuisti soluas potius quam abrumpas, dum- 3 modo, si alia soluendi ratio non erit, uel abrumpas. Nemo tam timidus est ut malit semper pendere quam semel cadere. Interim, quod primum est, inpedire te noli: contentus esto negotiis in quae descendisti, uel quia uideri mauis, incidisti.

pw = *per epistolam.* A(s.m∾) = *epulas.*

G = *tibi ac balnei.*

Cod. Erm. = *vena tentanda est.*

T = *in area.*

adversarii voltus. μ = *adversario vultus.* r(s∾) = *adversio vultus.* GE = *adversi vultus.*

ipsa inclinatio. 𝔛 — *ipsa.* ℜ = *ipsa monet indignatio.*

monet. B𝔛ℜ𝔗 = *movet.*

A = *non solum absentibus.* r — *tantum.*

sed etiam. AwTB Sb 𝔖 — *sed.* Rell. ∾.

2. p + *at illud alterum.* Rβλmι mP 2. mCol. ℜ — 𝔗 + *Illud medicinale alterum.* Gε𝔇χτmυ P1. 4. 𝔅—𝔐 = *Illud autem.* P3.(s∾) + *Illud medicinale autem.*

R = *fieri debebat.*

V = *et quemadmodum.*

suadebit. w = *persuadebit.*

vigilantis. εmυ = *vulgaritis.*

si videris, prende. β = *vinculis prehende.* Etiam w = *prehende.*

ut te istis. 𝔛 + *ut te ipse istos.*

V = *quam sententiam dicam.*

censeo. 𝔖 = *confer* ex Arg. b, ut ait: sed nihil de hac scriptura monet Oberl. Explicat Sw.: „Scil. *confer* haec duo inter se *aut — aut.*"

ζ + *ex ista sic occupata vita.* Arg.b = *a vita exeundum.* 𝔛 = *vita exeundum.* 𝔛 = *exeundum est. debet illud idem existimo.*

Sed idem illud. G + *Sed et idem istud.* V = *Sed et id existimo.*

leni eundum. wτB𝔛ℜ = *levi eundum.* γζx = *leni exeundum.* 𝔈 Arg.b = *leniendum.* V = *leni utendum.*

𝔛 = *male implicasti.*

𝔄 + *quam cum abrumpas.*

A(m∾) Bδιμ Col. P 2. (m∾) 𝔛 — *dummodo — abrumpas.* In b suo loco leguntur. Grutero haec turbare sententiam videbantur et ideo abiicienda esse. Sed facile poterant praetermitti a librariis oscitantibus propter idem verbum *abrumpas*, in quod cadunt haec et superior sententia.

3. *vel quia videri mavis* = PAτ

Non est quod ad ulteriora nitaris, aut perdes excusationem et adparebit te non incidisse. Ista enim quae dici solent falsa sunt: Non potui aliter. Quid, si nollem? Necesse erat. Nulli 4 necesse est felicitatem cursu sequi: est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere nec instare fortunae ferenti. Numquid offenderis, si in consilium non uenio tantum, sed aduoco, et quidem prudentiores quam ipse sum, ad quos soleo deferre, si quid delibero? Epicuri epistulam ad hanc rem pertinentem lege Idomeneo quae scribitur, quem rogat, ut *quantum potest fugiat et properet, antequam aliqua uis maior interueniat et auferat libertatem recedendi.* Idem tamen subicit *nihil* 5 *esse temptandum, nisi cum apte poterit tempestiueque temptari: sed cum illud tempus captatum diu uenerit, exsiliendum* ait. Dormitare de fuga cogitantem uetat et sperat salutarem etiam ex difficillimis exitum, si nec properemus ante tempus nec cessemus in tempore. Puto nunc et Stoicam sententiam quaeris. Non est quod quisquam temeritatis illos apud te infamet: cautiores quam fortiores sunt. Exspectas forsitan ut 6 tibi haec dicant: *Turpe est cedere oneri: luctare cum offi-*

GδεϑμνξοτυB. ζϰ + *vel quia potius videri m.* T (p.m.) = *a u t q u o d videri m a l i s.* P4. ℜ — 𝔖 + *vel q u o d videri p o t e s t maius.* Rell. = *vel q u o d videri mavis.*

B = *aut per d a s excus.* RGαβιμ = *u t perd a s excus.*

4. *subsistere.* sG + *subs. t a m e n.* Col. + *s a l t e m subs.*

ζ = *fortunae f e r o c i.* ϰ = *fortunae f e r i e n t i.* mCol. = *f. f a v e n t i.*

sed advoco. p = *sed advoc o r.* γλ P3. + *sed advoco a l i o s.* ξ = *sed a d d u c o.*

et quidem. ζξ — *et.* Quidam Pinc. Sb (tac. Oberl.) 𝔖 = *equidem.*

prudentiores. bμν = *prudentior e s.* V + *prudentiores s u n t.*

Ταβϑιτ quidam Pinc. P2. = *quam ipse s u n t.*

soleo deferre = PpAwTrBVγδεζϑ ιϰμνξοτυ Ss. P1. 2. 4. Col. quidam Pinc. 𝔛ℜ — 𝔊𝔖. R (rell. ρρ E) P3. 𝔐 — 𝔐a = *soleo r e ferre* (R = *reff.*)

si quid delibero. εmυ = *q u i c quid delibero.*

lege = PAGwTEV ρρ Ss. Ops. 𝔛 𝔖. pRr (BGr.) ℜ — 𝔐a = *legi.*

quae scribitur. 𝔐 — *quae.*

5. *poterit.* 𝔖 = *pot u e rit* ex Arg. b.

tempestiveque temptari. εmυ = *temp. p r o b a r i.*

Dormitare de fuga cogitantem. P2. 4. Col. = *Dormitan t e m de fuga c o g i t a r e,* r = *Dormitan t e m* (s∾) *de fuga cogitantem.*

etiam ex difficillimis. Aν — *etiam.*

R𝔛 = *s e d nec properemus.*

quam fortiores sunt. T — *sunt.*

6. *ut tibi haec dicant* = PpAwT rEρρ (exc. αβζϑιϰλτ). Refertur ad Stoicos. RG Arg. bαβζϑιϰλτ P 1. 3. 4. Col. = *tibi haec* (Gr. = *hoc*) *di c a m.* P2 (ut videbatur Grutero) (V B) 𝔛ℜ — 𝔖 = *dican t u r.*

quod semel recepisti. ν — *semel,*

cedere oneri. P (s.m.) = *c e d e h o n o r i.* A = *cedere m o r t i.*

luctare. A(cr.∾) TBℜ — 𝔖 1. = *lucta r i.*

cio quod semel recepisti. Non est uir fortis ac strenuus qui laborem fugit, nisi crescit illi animus ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi ista: *si operae pretium habebit perseuerantia, si nihil indignum bono uiro faciendum patiendumue erit:* alioquin sordido se et contumelioso labore non conteret nec in negotiis negotii causa erit. Ne illud quidem quod existimas facturum eum faciet, ut ambitiosis rebus inplicitus 7 semper aestus earum ferat. Sed cum uiderit grauia in quibus uolutatur, incerta, ancipitia: referet pedem, non uertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum pretia contempseris. Illa sunt quae nos morantur et detinent. Quid ergo? tam magnas spes relinquam? ab ipsa messe discedam? nudum erit latus? in-8 comitata lectica? atrium uacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt et mercedem miseriarum amant, ipsas exsecrantur. Sic de ambitione quomodo de amica queruntur: id est, si uerum adfectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Ex-

ac strenuus = PpAwGTr antiquiores ρρ 𝔛. R(BEV Arg.b recentiores ρρ) 𝔑 — 𝔖 = *et strennus.*

nisi crescit = PpAwrBEγδνστ Sb Pr.bd cod. Norimb. ap. Ruhk. Mod. Ops. (male in Collectaneis Ops. librarius dedit *ibi crescit*) 𝔖. Mente repete *Non est vir fortis ac strenuus, nisi* etc. T Col. 𝔑u𝔐a — *nisi.* αβε𝔍μξυ P1. 2. 3. 4. + *verum est, nisi crescit.* Illud *verum est* est librarii Senecae sententiam probantis. Hinc facili errore orta est alia scriptura: RG𝔛 = *verum est ubi crescit.* (n = nisi, u = ubi.) εωx 𝔑 — 𝔐 𝔏4. = *verum ubi crescit.* 𝔏2.𝔊ro — 𝔅1. = *verum ibi crescit.*

rerum difficultate. A — *rerum.*

non conteret. G(s∾) EV — *non.* p = *non contererе.*

G = *Nec illud quidem.* R = *Ne id quidem.* p = *Ne aliud quidem.* w𝔛 — *quidem.*

inplicitus. rw = *implicatus.*

aestus earum. BV — *earum.*

7. G = *Et cum viderit.*

gravia = mss. etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *brevia.*

volutatur. p = *volutabatur,* quod fortasse Senecae.

P(s.m.) = *aut certe ancipitia.*

referet pedem = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔏4. 𝔖. 𝔐 — 𝔍u𝔊ro — 𝔐a = *repetet pedem*, quod Mureti ingenio assignare nolo: immo videtur librarii esse.

non vertet terga = PpAGRr Arg. b 𝔛𝔑 — 𝔅. Tw 𝔈1. — 𝔖 = *nec vertet t.* De reliquis mss. non constat.

B + *recedet et in tutum.*

Facile est autem. GBV — *autem.*

occupationum pretia. A𝔛𝔅 — 𝔐 = *occ. praemia.*

tam magnas spes. Arg.b = *tam magna spe.* G = *tam magnam spem.* x𝔏2. (𝔏4. ∾) 𝔍u — 𝔐a = *tam longas spes.*

𝔑𝔛 — *ab ipsa messe discedam.* 𝔛 = *recedam.*

8. *de ambitione.* p = [s. *h*] *abitatione.*

de amica. Twr = *de amicitia.*

R plerique Gr. 𝔑 — 𝔛 = *idem si verum adfectum.* Nonnulli Pinc. 𝔛𝔊 — 𝔐 = *Etsi verum adf.* R = *affectum earum.*

G𝔛 = *non oderint.* P1. 3. 4. = *non odiunt.*

cute istos qui quae cupiere deplorant et de earum rerum loquuntur fuga quibus carere non possunt: uidebis uoluntariam esse illis in eo moram quod aegre ferre [ipsos] et misere loquuntur. Ita est, Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem 9 tenent. Sed si deponere illam in animo est et libertas bona fide placuit, in hoc autem unum aduocationem petis ut sine perpetua sollicitudine id tibi facere contingat: quidni tota te cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones et Chrysippi moderata et honesta [et tua] suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris ut circumspicias quantum feras tecum et quam magna pecunia instruas otium: numquam exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem uitam propitiis dis. sed non 10 sic quomodo istis propitii sunt quibus bono ac benigno uoltu mala magnifica tribuerunt ad hoc unum excusati, quod ista quae urunt, quae excruciant, optantibus data sunt. Iam inprimebam epistulae signum: resoluenda est ut cum solenni ad te munusculo ueniat et aliquam magnificam uocem ferat secum: et occurrit mihi haecce nescio utrum uerior an eloquentior.

A = *carere non pos s u m.*
quod aegre ferre [*ipsos*]. p(s.m.) VSc + *s e ipsos.* Utrumque ingestum esse videtur a librariis: neque enim *ipsos* in omnibus libris eundem locum obtinet.
9. *Ita est.* p = *I s t a est.* R — *est.*
Lucili = PpAGTBꝐ𝔖. Rrw𝔑— 𝔐a + *m i Lucili.* De reliquis mss. nihil proditur.
GV = *servitu t e s.* p = *tenen-t u r.*
Sed si deponere. 𝔊2. — 𝔐 — *s i.* T = *et liberta t e s.*
in hoc autem unum. wγινοτ = *in hoc autem un o.* P1. 3. 4. Col. = *in hoc autem u n d e.*
rꝐ = *advoc. pet a s.*
moderata. TꝐ = *mod e s t a.* Abw + *moderata t u a.*
et honesta. p — *et.*
[*et tua*] = R. i. e. quae vere sunt *tua* neque in alterius (ne fortunae quidem) potestatem possunt venire. *Et* vim habet explicandi. vid. Ind. et cf. Hand. Turs. II. p. 477. s. Sed propter librorum in hoc loco dissensionem potius a librario quam ab ipso Seneca haec videntur profecta esse. βλ = *hones t e e t v e r a suadebunt.* R(s.m.) (V) 𝔑 — 𝔐a = *honest a e t v e r a suad.* 𝔖 = *hon.* [*et vera*]. T = *honesta e t v i a.* δζ = *honesta v i a.* ϰ(Abw) Ꝑ (Sc?) — *et tua.* Rell. (Gr. n. l.) = *honesta t u a.* Sw. ci. = *et tuta.*
w = *p e rsuadebunt.*
αβ = *sed si s u p e r hoc.*
ut circumspicias. ATr Arg.b Gr. = *ut circum a s picias.* Ꝑ = *a u t a spicias.*
10. *ad meliorem vitam.* Gζϑξ = *ad melio r a.*
sed non sic quom. b = *sed n e c quom.*
ad hoc unum excusati = mss. (p = *excus a t*) Ꝑ𝔑 — 𝔊𝔑u — 𝔖. 𝔐𝔏 𝔊ro = *h o c u n o excusati.* 𝔍u𝔅1 *a b hoc uno excusati* ex ci. Lips. Gron. ci. = *o b hoc unum excus.*
resolvenda est. p = *resolven-d u m est.*
magnificam vocem. Ꝑ — *vocem.*
occurrit mihi h a e c c e. Quin ita scribendum sit, non dubito, et idem coniecerunt Grut. et Sanctol. T = *occurrit mihi h a e c.* P2. = *occur-*

cuius? inquis: Epicuri: (adhuc enim alienas sarcinas adorno:)
11 *Nemo non ita exit e uita, tamquam modo intrauerit.* Quemcumque uis occupa, adulescentem, senem, medium: inuenies aeque timidum mortis, aeque inscium uitae. Nemo quicquam habet facti: in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista uoce delectat, quam quod exprobratur senibus infantia. *Nemo,* inquit, *aliter quam quomodo natus est exit*
12 *e uita.* Falsum est: peiores morimur quam nascimur. Nostrum istud, non naturae uitium est. Illa de nobis conqueri debet et dicere: Quid hoc est? sine cupiditatibus uos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia ceterisque pestibus: quales intrastis exite. Percepit sapientiam, si quis tam securus moritur quam nascitur. Nunc uero trepidamus, cum periculum accessit: non animus nobis, non color constat. lacrimae
13 nihil profuturae cadunt. Quid est turpius quam in ipso limine securitatis esse sollicitum? Causa autem haec est: quod inanes omnium bonorum sumus, uitae laboramus. Non enim apud nos

rit mihi nescio ecce. Rell. mss. 𝔄ℜ — 𝔗𝔖 = *occurrit mihi ecce nescio.* 𝔅 — 𝔐a = *ecce occurrit mihi.* Nihil frequentius in mss. quam omissa vocalium aspiratio.

adorno = 𝔈𝔏. — 𝔖. p(s.m.) = *adfero.* T = *addo.* Reliqui libri ad unum omnes = *adoro*, quod ferri posse non puto.

11. T — *senem.*

inscium vitae p(s.m.) = *insitum vitae.*

V — *Nemo quicquam — distulimus.*

in futurum enim. ν — *enim.* p + *Nihil enim me magis.*

quam quod exprob. E — *quod.*

Tw = *quam modo natus exit e* (w = *a*) *vita*, quod fortasse alicui placuerit. p = *exiit e vita.*

12. G = *quam nascamur.*

R = *Nostrum illud.* G(m∾) 𝔛 — *istud.*

illa de nobis. PpbwTBαβγδεμνξ — *de.* R + *illa autem de nobis.*

sine timoribus. r sw = *sine tumoribus.*

sine superstitione. bζϑ = *sine suspicione.*

quales intrastis exite. A𝔈1. — 𝔐 + *tales exite.* RCol. + *praecipio, exite.* ℜ — 𝔗 + *praecipio exire vel percepit sapientiam.* αβγελμ𝔛 + *praecipio exire.* Rell. etiam Ops. Gr. ∾.

Percepit sapientiam. BV + *Si quis percepit sap.* ν + *sapientiam si quis percepit.* αβγεμυ + *Sapiens si quis percepit sap.* Col. = *Sapiens est, si quis tam securus.* ℜ — 𝔗 + *si quis sapiens, si quis tam securus.* p = *securus morietur.*

ϑxo = *cum periculum accesserit.* εμmυ = *cum periculum abscessit.*

13. *inanes omnium bonorum sumus, vitae laboramus.* = PpwGTr BEαβγϑιχμνξτυ Sbc Pr.abd P1. 2. 3. 𝔛. A = *inanes omnium bonorum sumus, qui in hac vita laboramus.* quod fortasse inveniet, qui defendat. Rλmγ ℜ — 𝔈2. 𝔖 + *vitae desiderio laboramus.* oP4. Col. + *vitae desideriis laboramus.* ζ = *vivere laboramus.* Pinc. antiq. lect. = *Cum in fine vitae desiderio laboramus*, unde fecit ipse: *quorum in fine vitae desiderio laboramus* = 𝔊 — 𝔅1. 𝔐a. Grut. ci. = *omnium bonorum summis vitae desideriis labora-*

pars eius ulla subsedit: transmissa est et effluxit. Nemo quam bene uiuat, sed quam diu curat, cum omnibus possit contingere ut bene uiuant, ut diu nulli. Uale.

EPISTULA II. (23.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Putas me tibi scripturum quam humane nobiscum hiems egerit, quae et remissa fuit et breuis, quam malignum uer sit, quam praeposterum frigus, et alias ineptias uerba quaerentium. Ego uero aliquid quod et mihi et tibi prodesse possit scribam. Quid autem id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod sit quaeris? Ne gaudeas uanis. Fundamentum hoc esse dixi: culmen est. Ad summa peruenit qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Sollicitus est et incertus sui quem spes aliqua proritat, 2 licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet numquam illum sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: disce gaudere. Existimas nunc me detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita submoueo, qui spes, dulcissima oblectamenta, deuitandas existimo? Immo contra nolo tibi umquam deesse lae-

mus=ℜu. Lips. ci. = *quod in fine v i t a e, v i t a e desideriis laboramus.* Gron. ci. = *quod inanes omnium bonorum vitae desideriis laboramus.* Et sane concinnior foret oratio verbo substantivo omisso.

subsedit. νο = *sedit.*

et effluxit. δεζμν Pr.abd — *et.*

Nemo quam bene. ν + *Nemo e n i m* etc. R = *e t diu nulli.*

Lib. III. Ep. 2. (23.)

T = *hiems i e r i t.*

aliquid, quod et mihi. rℜ — 𝔅 — *et.* ν = *et tibi et mihi.*

nisi ut te exhorter. G — *ut.* V = *exhort e r i s.*

quod sit quaeris. ν = *quod s i huius fundamentum quaeris.* r = *quod s i quaeris, e s t: ne gaudeas.* διο = *quodsi quaeris.* pATEδμνξυ = *ne gaude a t vanis.* sυ + *mens.* E = *ne gaudeas nimis.*

culmen est. 𝔅 — 𝔐 + *e t i a m culmen est.* ℜu = *Fund. hoc esse dixi? culmen est.* quod proposuerunt Mod. et Grut.

Ad summa. Pαβγδζϑν Sb Pr.d = *Ad sum m a m.* o Sc𝔛𝔖. = *Ad sum m u m.* Rell. ∾.

P1. 𝔐 = *qui scit, q u o d gaudeat.*

non posuit. P — *non.* Sed eius loco una fere littera erasa.

2. *spes aliqua.* B — *aliqua.*

proritat. ε = *perurit.* μν = *prurit.* mυ = *al. p r o v o c a t al. p r u r i t.*

Hoc ante omnia. 𝔛 = *H e c a u t e m omnia.* G = *qui fort u n i a.*

G — *submoveo.* A = *qui s p e dulcissima,* p(s.m.) = *dulcissim a s.* ξ + *s c i l i c e t oblectamenta.*

devitandas. Pp(p.m.)Aβγ = *devitand a.* cuius attractionis plura sunt exempla. V = *c e n s e o devitandas.* Rell. ∾.

𝔛 = *immo e contra.* G — *umquam.* αξ(p.m.) = *N o l o illam tibi d o m i n a r i.*

titiam. Uolo illam tibi domi nasci: nascitur, si modo intra te 3 ipsum sit. Ceterae hilaritates non inplent pectus. frontem remittunt, leues sunt: nisi forte tu iudicas eum gaudere qui ridet. Animus esse debet alacer et fidens et super omnia erectus. Mihi crede, uerum gaudium res seuera est. An tu existimas quemquam soluto uoltu et, ut isti delicati loquuntur, hilariculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? uoluptates tenere sub freno? meditari dolorum patientiam? Haec qui 4 apud se uersat in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudii possessione esse te uolo: numquam deficiet, cum semel unde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt quorum in alto latet uena adsidue plenius responsura fodienti. Haec quibus delectatur uolgus tenuem habent ac perfusoriam uoluptatem, et quodcumque inuenticium gaudium est fundamento caret. hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est et quod plus 5 pateat introrsus. Fac, oro te, Lucili carissime, quod unum potest te praestare felicem; disice et conculca ista quae extrin-

nascitur = mss. 𝔄ℜ — 𝔐𝔖. 𝔏 — 𝔐a = *nascetur.* p = *si domus intra te ipsum sit.*

3. pα = *Ceterum hilaritates.* β = *Certae hil.*

non inplent pectus. G(m∾) — *pectus.*

frontem remittunt. R(B nonnulli ρρ) ℜ — 𝔅 1. 𝔐a + *sed frontem rem.* Rell. ∾.

eum gaudere = PpGwTRrB𝔄ℜ — 𝔅𝔖. A𝔈1. — 𝔐a = *illum gaud.* De reliquis mss. mihi non constat.

PA = *supra omnia erectus.*

ℜ — 𝔗 = *ut ipsi delicati.* A = *delicati dicunt.*

hilariculo = PpA (pA cr. al. m. = *hilari oculo.*) αβμν Sb Pr.bd tres Ops. GwR Gr. (exc. P3., qui p. m. = *alacri oculo*) ℜ — 𝔖 = *hilari oculo.* r = *hilario oculo* (on.). 𝔄 + *hilari enim oculo. hilariculo* probant Ops. et Sw.: et facile poterant librarii superiore *voltu* commoveri, ut *hilariculo* vocem incognitam mutandam esse censerent in *hilari oculo.*

𝔄 = *se versatur.* Arg.b = *meditari de dolorum patientia.*

4. *numquam deficiet.* Gϑxξ = *numq. desinet.*

cum semel. Gαϑxξ = *cum semper.*

PR(s∾) — *unde.* B(cr.∾) = *petitur.* 𝔄 = *invenies.*

perfusoriam. Gζϑλξτ cod. Lips. = *superfusoriam.* Arg.b = *per suasoriam.* m𝔈2. m𝔈 = *perfunctoriam.*

inventicium. ζ = *inventum.* w = *inventium* cr. ∾. Gϑτ P1. = *viventium.* sR P3 (s.m) λ = *adventicium.* P2. = *in venticum.* 𝔐 — 𝔖 = *invecticium* ex vet. cod., quem laudat Erm. in Append. Rell. (de Pr.ab non constat) ∾. vid. Ind.

gaudium est. A = *est.*

et quod plus pateat. 𝔅1. — 𝔐a — *et.* ζϑξmγ = *lateat introrsus.*

5. *Fac, oro te.* wζx P3. 4. + *Fac ergo oro te.* P2. Col. + *Fac igitur oro te.* ϑP1. = *Fac ergo rogo te.*

potest te. GRrTB = *te potest.* p — *te.* Fortasse Pronomen a librariis invectum.

disice. PpAwr P2. 3. Col. = *dis-*

secus splendent, quae tibi promittuntur ab alio: ad uerum bonum specta et de tuo gaude. Quid est autem hoc *de tuo?* Te ipso et tui optima parte. Corpusculum quoque, etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede quam magnam: uanas subgerit uoluptates, breues, poenitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita 6 **dico: in praecipiti uoluptas ad dolorem uergit, nisi modum tenuit. modum autem tenere in eo difficile est quod bonum esse credideris. Ueri boni auiditas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut unde subeat? Dicam: ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido uitae et continuo tenore unam prementis uiam. Nam illi qui ex aliis propositis in alia transsiliunt aut ne transsiliunt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quicquam certum mansurumue possunt suspensi et uagi? Pauci sunt** 7 **qui consilio se suaque disponant: ceteri eorum more quae fluminibus innatant non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit ac mollius uexit, alia uehementior rapuit, alia**

sice. m P2. = *despice.* G P1. = *disco.* P4. = *dissipe.*

V — *quae tibi promittuntur* — *specta.*

ab alio. PprAwGTBEρρ (exc. λο) P1. 2. 4. Col. Ss. 𝔛ℜ — 𝔗 + *vel ex alio.* Vix excludenda haec putavit Grut.

verum bonum. G — *bonum.*

Quid est autem hoc de tuo? = mss. (exc. T𝔇x) ℜ — 𝔐𝔖. 𝔛 — *autem hoc.* (𝔇x) 𝔈 — 𝔐a — *tuo.* T — *tuo* et *Te.*

Corpusculum. p = *Corpus.* sed duae litterae erasae.

nihil fieri. TG = *n i l fieri.*

breves. p = *brevi.* 𝔛 = *in contr a r i a s abituras.*

6. *in praecipiti voluptas.* T + *in praecipiti voluptas e s t.* 𝔐 — 𝔖 + *in pr. e s t vol.* Rell. etiam codd. Ss. Gr. ∾.

nisi modum tenuit = PEξυ. 𝔛 — *modum.* AGwrB Ss. γ𝔇χοτ 𝔛 = *n. m. tenuerit.* Saepe post *si, nisi,* similes particulas temere librarii posuerunt Coniunct. pro Indicativo. p RT (rell. ρρV) ℜ — 𝔖 = *n. m. t e n e a t.*

Arg.b = *difficil l i m u m est.*

bonum esse. A — *esse.*

credideris. Arg.b = *credis.*

Veri boni. AGRrEB Arg.b P1. 2. 3. Col. = *V i r i boni.*

Quid sit istud. ATr (cr. ∾) = *Q u o d sit istud.* 𝔛 + *Quid sit a u t e m istud.*

r (cr. ∾) = *un u m subeat.*

B — *ex honestis consiliis* — *actionibus.* w = *e t hon. consiliis e t rectis.* r (cr. ∾) = *ex b o n i s consiliis.*

continuo tenore. G(m∾) = *con t i c i u s tenore.* Rαιλμνο P2. Col. = *con g r u o tenore.*

𝔛 — *unam* et = *prem i t i s.*

𝔛 = *N o n illi qui.* 𝔐ℜ = *in alia transi l u e r i t* bis. 𝔗 = *transi l i e r i n t* bis. 𝔛 = *transsiliunt* — *trans i b u n t.*

quomodo habere quicquam. V — *habere.* G = *susp e n d i et vagi.*

7. 𝔛 + *ceteri q u i eorum.*

quae fluminibus. R𝔅 — 𝔈 1. = *q u i flum.* G = *non e x e u n t.*

ℜ — 𝔈 2. *ex quibus ali o s* — *ali o s* — *ali o s* — *ali o s.*

P2. (s.m.) (P 1. 3. Col.) ℜ — 𝔐 = *l e v i o r unda.* A = *ac mol l i b u s vexit.*

proxima ripae cursu languescente deposuit, alia torrens inpetus in mare eiecit. Ideo constituendum est quid uelimus et in eo perseuerandum. Hic est locus soluendi aeris alieni. Possum enim tibi uocem Epicuri tui reddere et hanc epistulam liberare: 8 *Molestum est semper uitam inchoare.* aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: *Male uiuunt qui semper uiuere incipiunt.* Quare? inquis: desiderat enim explanationem ista uox. Quia semper illis inperfecta uita est. Non potest autem stare paratus ad mortem qui modo incipit uiuere. Id agendum est ut satis uixerimus: nemo hoc putat qui orditur cum maxime uitam. Non est quod existimes paucos esse hos: propemodum omnes sunt. Quidam uero tunc incipiunt cum desinendum est. Si hoc iudicas mirum, adiciam quod magis admireris: quidam ante uiuere desierunt quam inciperent. Uale.

EPISTULA III. (24.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Sollicitum te esse scribis de iudicii euentu, quod tibi furor inimici denuntiat, et existimas me suasurum ut meliora tibi ipse proponas et adquiescas spei blandae. Quid enim necesse est mala accersere et satis cito patienda cum uenerint praesu-

proxima ripae = pA. PG𝔖𝔵 P1. = *proxima e rupe.* R(s.m.) censor ed. Ruhk. (suppl. Diar. Litt. Hal. 1806. N. 52. p.414.) = *proxima ripa.* E = *proxime deposuit* om. *ripae.* 𝔐ℜ — 𝔅1. = *proxime ripam* ex ingenio Mureti P1. = *reposuit.*
eiecit. Vαγ 𝔛ℜ — 𝔐ℜ = *deiecit.* RGβζ𝔖κλστ P1. 3. 4. aliqui Pinc. = *proiecit.* Pinciano *devexit* „fidelior lectio" videbatur.
w = *Possem enim.* V — *enim.*
p = *in hanc epist. liberare.*
8. A = *aut si hoc magis sensu potest exprimi.* T — *sensus.*
V — *Quare inquis — vox.* A — *Quia semper — vita est.* V—*Quia.*
cum maxime vitam = PTA(Arg.b EV) 𝔊2. — 𝔖. pr = *tum maxime vitam.* GRβζ𝔖ωλξστ P1. 3. 4. Col. 𝔛 *tunc maxime vitam.* Rell. ρρ B — *cum.* P2. = *tamen maxime vitam.* ℜ — 𝔊1. *orditur maximam vitam.*

Quidam vero tunc inc. = mss. (exc. P2.) 𝔛ℜ — 𝔛. P2. + *Quidam vero tunc vivere inc.* 𝔅 — 𝔖. *Quidam vivere tunc inc.* T = *magis miseris.*
desierunt = mss. (exc. ζ𝔖κ) 𝔛ℜ — 𝔐𝔖. (ζ𝔖κ) 𝔏 — 𝔐α = *defecerunt.*

Lib. III. Ep. 3. (24.)
G = *te esse dicis.*
p (s.m.) = *iudicii adventu.*
Arg.b = *quid tibi.*
et existimas. TArg.bBV — *et.*
BE = *me suasurum tibi meliora.*
pℜ — 𝔏2. (24. ∾) 𝔊ro — 𝔅1. = *tibi ipsi.* R — *ipse.* α = *tibi tempora.*
accersere. A𝔑—𝔖 = *accersire.* Twr = *accersiri.* Col. = *arcessere.*
R (1.) = *esse satis.* G = *pavenda cum venerint.*

mere ac praesens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum: sed ego alia te ad securitatem uia ducam. Si uis omnem sol- 2 licitudinem exuere, quicquid uereris ne eueniat euenturum utique propone: et quodcumque est illud malum, tecum ipse metire ac timorem tuum taxa: intelleges profecto aut non magnum aut non longum esse quod metuis. Nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda sunt: omnis illa aetas tulit. In quamcumque partem rerum uel ciuilium uel externarum memoriam miseris, occurrent tibi ingenia aut profectus aut inpetus magni. Numquid accidere tibi, si damnaris, potest durius quam ut mit- 3 taris in exilium? ut ducaris in carcerem? numquid ultra quicquam [ulli] timendum est quam ut uratur? quam ut pereat? Singula ista constitue et contemptores eorum cita, qui non quaerendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tamquam nihil illi molestum aliud esset quam quod male iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam 4 libenter: alter ut rediret reipublicae praestitit, alter reditum suum Sullae negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere So-

G = *futuri temporis metu.* sR + *non perdere.*

p + *et quia quandoque.* Inter *securitatem* et *via* in P littera est erasa.

2. R = *ne veniat, venturum.* V = *itaque propone.*

ipse metire. Arg. b = *ipse metue.*

sGmmζιυ = *timorem tuum laxa.*

p + *et intelleges.*

E = *longum esse quod metuas.*

p = *in quacumque parte rerum.* 𝔛 = *in quacumque potestate.*

vel externarum. A = *vel exterarum.* G𝔛 = *vel extraneorum.*

p = *occurrunt tibi ingenia.*

B = *vel profectus.*

3. *Numquid accidere tibi.* V — *tibi.*

si damnaris. 𝔐 — 𝔅𝔩. = *si damneris.*

ut ducaris. sGαβ𝔛 = *aut ducaris.* γ = *et ducaris.* Gυλο — *ut* (sed in υλο addita est particula al. m.).

𝔇χξτ — *ut ducaris.* A = *ut mittaris.*

𝔅𝔩. = *numque ultra.*

[*ulli*] *timendum est* = T quidam Pinc. (B.). 𝔏 — 𝔖 = *timendum est ulli.* PpAGwRrE𝔖𝔇ιχμυ P1. 2. 4. Col. 𝔛 = *timendum est illi* vel *illi timendum est.* Arg. b = *illi quicquam timendum est.* βλ P3. 𝔑 — 𝔐 = *quicquam corpori timendum est.* ετ = *ultra quicquam timendum est.* Ex hac scripturae varietate omnino suspectum habeo *ulli*: videtur Sen. scripsisse: *Numquid ultra cuiquam timendum est.* quod servant Vξ.

𝔐 — *quam ut uratur.* ν — *ut.*

ut pereat. T — *ut.* Mur. legere volebat = *ut pendeat*, ex ingenio an ex libris incertum.

eorum cita. Arg. b = *eorum scito.*

A — *Damnationem suam* — §. 10. *et quidem Catonis mori.*

V = *molestum aliud fieret.*

R = *quam quod iniuste iudic.*

4. *reipublicae.* γ𝔇 = *respublica.* T = *romanus populus.*

crates disputauit et exire, cum essent qui promitterent fugam, noluit remansitque ut duarum rerum grauissimarum hominibus metum demeret, mortis et carceris. Mucius ignibus manum inposuit. Acerbum est uri: quanto acerbius, si id te faciente
5 patiaris! Uides hominem non eruditum nec ullis praeceptis contra mortem aut dolorem subornatum, militari tantum robore instructum, poenas a se inriti conatus exigentem: spectator distillantis in hostili foculo dexterae stetit nec ante remouit nudis ossibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupanda pericula uirtus quam crudelitas
6 ad inroganda. Facilius Porsenna Mucio ignouit, quod uoluerat occidere, quam sibi Mucius quod non occiderat. Decantatae, inquis, in omnibus scholis fabulae istae sunt: tu mihi, cum ad contemnendam mortem uentum fuerit, Catonem narrabis? Quidni ego narrem ultima illa nocte Platonis librum legentem posito ad caput gladio? Duo haec in rebus extremis instrumenta pro-
7 spexerat, alterum ut uellet mori, alterum ut posset. Conpositis ergo rebus, utcumque conponi fractae atque ultimae poterant, id agendum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret aut seruare contingeret. et stricto gladio, quem usque in illum diem ab omni caede purum seruauerat: Nihil, inquit,

𝔑 — 𝔅 = *qui permitterent fugam.* G + *et mortis et carceris.*
P(s.m.) p = *Mutius.* 𝔛 = *manum supposuit.*
5. Col. = *aut dolorem obrutum.*
G = *hostili foco s. vel foculo.*
dexterae = PpTr. GRw𝔛𝔑 — 𝔖 = *dextrae* (rell. n. l.)
quam ignis illi ab hoste subductus est = pwT (r — *est*) G (s. m.) (BEV) plerique ρρ Sc 𝔛𝔑 — 𝔐a. P = *quam illinc ab hoste subductus est.* G (p.m.) βδλ Pr.bd — *ignis.* ανο = *quam ille ab hoste subductus est.* RμSb Pr.a 𝔖 = *quam illi ab hoste subducta est.*
T = *in aliis castris.* Arg.b = *in his castris.* R — *in.*
R + *fortius vero nihil.*
V = *Vides, quanto acrior.*
6. *quod voluerat occ.* P𝔑 — 𝔊1. = *quem voluerat occ.* γ = *qui volebat occ.* ϑ = *qui voluerat occ.*
quod non occiderat. = pGTEαζϑκτ. β𝔑 — 𝔗 = *quod non occidit.* PG(s.m.) wRr 𝔛𝔅 — 𝔖 = *q. n. occiderit.* De rell. n. l.
T = *Decantatae, inquit.* R = *fabulae hae.*
tu mihi = PRαβζϑικλξτmυPr.a P2. Col. 𝔑 — 𝔅. GP1. 3. 4. = *mihi tu.* wPr.bd rell. ρρ = *Tum mihi* vel *mihi tum.* rp(s.m.) Sb = *tam mihi.* Sc 𝔛 = *Tamen mihi.* p (p.m.) T 𝔊1. — 𝔐a = *iam mihi.* 𝔖 = *Etiam,* quod male legerat scripturam Arg.b. In *Notis* proposuit *Tum mihi.*
Quidni ego narrem. r — *ego.* ν = *Quidni ergo.* 𝔛 — *ultima.*
7. *utcumque.* Arg. b = *utrumque.* Gϑκτ = *ut tunc.*
G = *fractae ac ultimae.*
w = *purum servarat.*
Nihil, inquit. w — *inquit.*

egisti, fortuna, omnibus conalibus meis obstando. non pro mea adhuc, sed pro patriae libertate pugnaui, nec agebam tanta pertinacia ut liber, sed ut inter liberos uiuerem: nunc quoniam deploratae sunt res humani generis, Cato deducatur in tutum. Inpressit deinde mortiferum corpori uolnus. Quo obligato a 8 medicis cum minus sanguinis haberet, minus uirium, animi idem: iam non tantum Caesari, sed sibi iratus nudas in uolnus manus egit et generosum illum contemptoremque omnis potentiae spiritum non emisit, sed eiecit. Non in hoc exempla nunc congero ut ingenium exerceam, sed ut te aduersus id quod maxime terribile uidetur exhorter. Facilius autem exhortabor, 9 si ostendero non fortes tantum uiros hoc momentum efflandae animae contempsisse, sed quosdam ad alia ignauos in hac re aequasse animum fortissimorum: sicut illum Cn. Pompeii socerum Scipionem, qui contrario in Africam uento relatus cum teneri nauem suam uidisset ab hostibus, ferro se transuerberauit et quaerentibus ubi imperator esset: Imperator, inquit, se bene habet. Vox haec illum parem maioribus fecit et fatalem 10 Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa. Multum fuit Carthaginem uincere, sed amplius mortem. Imperator, inquit, se bene habet. An aliter debebat imperator, et quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad historias nec ex omnibus seculis contemptores mortis, qui sunt plurimi, colligo:

obstando. cod. Amstelod. = *obsistendo.* Burm. ad Anth. L. II. p. 717. 𝔑 — 𝔅 = *non pro m e adhuc.*

tanta pertinacia. ν = *c u n c t a pertinacia.* γκ + *ut liber e s s e m.* T = *Cato d u c a t u r in tutum.*

8. w = *Impressit de m u m.*

p = *viri* [s *lis*] *animi.* R + *sed sibi i p s i iratus.*

Non in hoc exempla nunc congero = PpRr (r = *conge r a m*) GwB EV plerique ρρ 𝔖 (G et quidam ρρ = *nunc exempla*). αβ𝔍𝔑 — 𝔅 = *Non in hoc ex. h a e c cong.* μν = *N. in h. ex. h i n c cong.* Tγ 𝔈1. — 𝔐a + *Non in hoc exempla h a e c nunc congero.* Particula *nunc* suspecta mihi.

sed ut te adversus. R — *te.*

9. R = *Facilius autem h o r t a b o r.*

aequasse = PpRArg.bBE Ops. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖. TGwr(V) 𝔈2 — 𝔐a = *e x aequasse.*

νο = *sicut i l l e Gn. Pompeii s o c e r, qui.* Arg.b + *e contrario.* w = *na v i m.*

vidisset = PpwsGRrBE P2. 3. Col. Ops. 𝔄𝔅 — 𝔈1. 𝔖. G P1. 4. = *v i d i t.* T (V) 𝔈2. — 𝔐a = *vide r e t.* 𝔑 — 𝔗 = *audivisset.* De ρρ nihil proditur.

se bene habet = PpTGwRB 𝔑 — 𝔅𝔖. r𝔄𝔈1. — 𝔐a = *bene se habet.* Sw.: „Rectius, inquit, fortasse abiicietur pronomen."

10. p(s.m.) = *est inte r i r e passa.*

debebat. sP = *de b u i t.*

se bene habet. hic itidem variant libri ut supra.

respice ad haec nostra tempora, de quorum languore ac deliciis querimur: omnis ordinis homines succurrent, omnis fortunae,
11 omnis aetatis, qui mala sua morte praeciderint. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non est ut beneficio eius nihil timendum sit. Securus itaque inimici minas audi: et quamuis conscientia tibi tua fiduciam faciat, tamen quia multa extra causam ualent, et quod aequissimum est spera et ad id te quod
12 est iniquissimum conpara. Illud autem ante omnia memento demere rebus tumultum ac uidere quid in quaque re sit: scies nihil esse in istis terribile nisi ipsum timorem. Quod uides accidere pueris, hoc nobis quoque maiusculis pueris euenit: illi quos amant, quibus adsueuerunt, cum quibus ludunt, si personatos uident, expauescunt. Non hominibus tantum, sed rebus
13 persona demenda est et reddenda facies sua. Quid mihi gladios et ignes ostendis et turbam carnificum circa te frementem? tolle istam pompam sub qua lates et stultos territas. Mors est

V = *deliciis c o n querimur.*
succurrent. E = *succur r u n t.* p(*s se*) = *s u g g e rent.*
praeciderint = PAGwrB aliquot ρρ𝔛𝔑 — 𝔅. pTR (Arg.b quidam ρρ) sG 𝔊1. — 𝔖 = *praecid e r u n t.* βδξ = *praecesserint.* Eζνο = *praeces-s e r u n t.* V = *praecedunt et praecesserunt.*
11. *beneficio.* p = *benefacto.*
nihil timendum sit = pA𝔖. PE 𝔖b + *a n t e f e r e n d u m timendum sit.* (in P *timendum* punctis notatum, A *sit* habet ab al. m.) Tr(V) 𝔐 — 𝔅1. = *nihil a n t e f e r e n-d u m sit.* 𝔊1. = *nihil a n t e f e-r e n d u m.* G = *nihil a n ferendum timendum v e sit.* RwBρρ P1. 2. 3. Col. Pinc. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔊2. — 𝔖𝔑u𝔐a = *nihil a n t e f e r e n d u m timendum v e sit* (in χτ *timendumve* punctis notatum.) *anteferendum* a librario invectum esse, qui *beneficio* pro tertio casu habuerit, recte docet Sw. Lips. ci. = *nihil a t e v e r e n-d u m timendumve sit.*
itaque. p = *a t que.*
audi: et quamvis. w = *audi: s e d quamvis.* p = *aud i e t quam-vis.* P = *aud i e s quamvis.* 𝔛 = *aud i e s e t quamvis.* R = *quam* cr. = *quamquam.*

R = *fiduciam f e c e r i t.* p = *m u l t i extra causam.* A = *extra causam v a l e a n t.*
iniquissimum conpara. Vγξ Col. (p. m.) P 1. 4. = *iniq. p r a e para.* Plerique ρρ P 2. 3. 𝔑 — 𝔅 = *iniq. p a r a.* 𝔍u = *t e para.*
12. *Illud autem* = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *autem.*
quid in quaque re. R𝔑 — 𝔊1. = *quid in qua c u n que re.* G = *quid in q u a re.* V = *sci a s nihil esse.* G = *sci a s nihil in hiis terribile esse u t ipsum.*
P2. 3. = *ipsum t i m e r e.* quod exemplis defendit Gron. v = *Quod vi d e r i s accidere.* B = *q u o s assueverunt.*
B = *si personatos vi d e a n t.* εξ = *si pers. vid e r i n t.*
V = *expaves c e n t.* G — *hoc nobis — pueris.* (m∾).
sed rebus = mss. 𝔛𝔑 — 𝔅. 𝔊1. — 𝔖 + *sed e t rebus.*
13. *circa te frementem* = mss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔑u — 𝔖. 𝔊1. — 𝔅1. = *circa te fremen t i u m.*
sub qua lates. p = *sub qua t e s* cr. = *stas.*
Mors est = mss. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔖. 𝔏 — 𝔐a = *mors e s.* R = *Quid mihi rursus flagella.* B — *mihi.*

quam nuper seruus meus, quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella et eculeos magno adparatu explicas? quid singulis articulis singula machinamenta quibus extorqueantur aptata et mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista quae nos obstupefaciunt: iube conticescere gemitus et exclamationes et uocum inter lacerationem elisarum acerbitatem. Nempe dolor est quem podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est, si ferre possum, breuis est, si ferre non possum. Haec in animo uoluta quae saepe audisti, saepe dixisti: sed an uere audieris, an uere dixeris, effectu proba. hoc enim turpissimum est quod nobis obici solet uerba nos philosophiae, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem inminere scisti, nunc exilium, nunc dolorem? In haec natus es. Quicquid fieri potest quasi futurum cogitemus: quod facere te moneo scio certe fecisse. Nunc admoneo ut animum tuum non mergas in istam sollicitudinem: hebetabitur enim et minus habebit uigoris, cum exsurgendum erit. Abduc illum a priuata causa ad publicam: dic mortale tibi et fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris uiribus denuntiabitur dolor: ipsae uoluptates in tor-

14

15

G(s∾) = *singulis artibus.* 𝔑 — 𝔐 + *quid tu singulis art.*

aptata. Col. 𝔑—𝔅 = *apta.* V P4. 𝔊1. — 𝔐 = *aptas.*

p(s.m.) G(s∾) V = *particulatim homines.* T = *particulam hominis.*

14. *Pone ista.* ιμ = *Puni ista.*

R = *et voces.* R = *acerbitatum.*

A — *quem stomachicus — perfert.* P1. Col. = *stomachus ille.* P2. 3. 𝔛 = *stomaticus ille.* R = *profert.*

T = *ferre possunt* et *ferre non possunt.*

r—*brevis est—non possum.* (m∾).

brevis est. 𝔅1. = *gravis est.*

T = *Haec in animo volve.*

𝔛 = *dixeris — audieris.*

Arg.b = *nobis adici solet.*

15. *nunc primum.* p(s.m.) = *num pr.*

r = *imminere fecisti.*

R = *nunc dolorem, nunc exilium.* p(s.m.) = *num — num.* V — *nunc exilium.*

In haec natus es = pP(s.m.) Trw (VE) 𝔊1. — 𝔈. P(p.m.) ABSb Pr.b = *In hac natus es.* GRρpSc Pr.ad 𝔛𝔑 — 𝔅 = *In hoc natus es.*

scio certe fecisse. R + *scio certe te fecisse.* GB + *scio te certe fec.* 𝔑 — 𝔊1. + *sed scio te certe fecisse.* 𝔊2. + *sed scio certe f.* Pro his μ = *Scilicet hoc vere facis.*

R + *Nunc admoneo te.*

ut animum tuum. Arg.b — *ut.*

non mergas. δμν = *non mitiges.* R = *ut animum tuum mitiges in ista sollicitudine.*

hebetabitur. RsGδμνο = *hebetatur.* P (cr.∾) = *habitabitur.* τ = *cum corrigendum erit.*

Abduc. r𝔛𝔑 — 𝔊1. = *Adhuc.* α βδμν = *Ad duc.*

ex potentioris viribus = pR𝔊 — 𝔈. Rell. = *potentioribus viribus.*

α = *denuntiatur dolor.*

ipsae voluptates = mss. etiam Ops.

16 menta uertuntur. Epulae cruditatem adferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque, libidines pedum', manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo quo mittar. Adligabor? quid enim? nunc solutus sum? ad hoc me natura graue corporis mei pondus adstrinxit. Moriar? hoc dicis desinam aegrotare posse,
17 desinam adligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar et dicam uanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota uolui nec saxum humeris Sisyphi trudi in aduersum nec ullius uiscera et renasci posse cotidie et carpi. Nemo tam puer est ut Cerberum timeat et tenebras et larualem habitum nudis ossibus cohae-
18 rentium. Mors nos aut consumit aut exuit: emissis meliora restant onere detracto, consumptis nihil restat: bona pariter malaque submota sunt. Permitte mihi hoc loco referre uersum tuum, si prius admonuero ut te iudices non aliis scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto

Gr. 8s. 𝔄ℜ — 𝔗𝔏4. 𝔊ro ℜu𝔖. 𝔅 — 𝔐𝔏1. 2. 𝔅1. 𝔐a + *sed ipsae vol.*

16. A = *A e pulae.*

cruditatem. Eℜ — 𝔗 = *crud e l i tatem.*

V = *nervorum s t u p o r e m.*

A = *libidi n i s pedum.* R + *manuum q u e* (*que* n.) 𝔄 = *e t mo t i v u m.*

𝔄 = *E x u l t a ibi n o t u m putabo, quo mittar.*

quid enim. ιP2. = *Quid n i.* G (m∾) P1. 3. — *nunc.*

ad hoc me natura. R — *hoc.* ζμ — *me.*

A + *e t grave corporis.*

νο + *adstrinxit, u t moriar.*

r — *desinam adligari posse.*

17. R = *e p i c e n a m cantilenam.*

persequar. TRr = *p r o sequar.* 𝔄 = *p r e sequar.*

R = *u t dicam.* 𝔄 = *d i c t a: v i v o s esse inferorum metus.* G(s∾) = *infern o r um.* w = *s a x a.*

humeris Sisyphi = pAGwτTEB P1. 2. 3. 4. 𝔄ℜu — 𝔖. Col. = *hu m e r o s S.* Arg. b = *hume r u m S.* PmR (V) ℜ — 𝔅 1. = *hume r o S.* R — *humeris.* De ρρ nihil proditum.

larvalem habitum = mss. (etiam cod. Leyd. Burm. ad Anth. L. II. p. 490.) 𝔄ℜ — 𝔈1. 𝔏 — 𝔖. 𝔈2. — 𝔐 = *lar v a r u m habitum.*

o (p.m.) = *cohaeren t e m*, quod recipi vult Sanctol.

18. *aut exuit* = mss. (exc. β Sc quidam Pinc.) ℜ — 𝔊ℜu. β Sc quidam Pinc. mCol. mP 3. 𝔄𝔐 — 𝔅 1. 𝔐a𝔖 = *emittit* propter sequens *Emissis.* Sed sententia non multum differt *exuit* ab *emittit* et optime respondet inferiori *onere detracto,* ut in *Notis* probaverit ipse Sw.

P = *honore* (cr. = *honere*) *detracto.*

αβmP 3. = *consumptis m i n u s restat.* G + *nihil v e l m i n u s.*

submota sunt. 𝔍 = *sub c i n c t a sunt.* mG = *s u c c i n c t a al. submota.* ζ = *s u b c i s a sunt.*

R — *admonuero.* ζ + *non m o d o aliis.*

P + *scripsisse t e ista.* Oblitus enim erat librarius se Pronomen iam supra posuisse. Hinc elucet, (quod etiam aliis exemplis et multis probatur) quam temere librarii Pronomina aliasque voces adiecerint ad supplendam, ut putabant, orationem.

B — *ista.* 𝔄 = *sed n o n tibi.*

Turpe est. w(s∾) Arg. b — *est.*

turpius aliud scribere, aliud sentire. Memini te illum locum aliquando tractasse non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Cotidie morimur, cotidie enim demitur 19 aliqua pars uitae: et tunc quoque, cum crescimus, uita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adulescentiam: usque ad hesternum quicquid transiit temporis periit: hunc ipsum quem agimus diem cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit: sic ultima hora qua esse desinimus non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, 20 sed diu uenimus. Haec cum descripsisses quo soles ore, semper quidem magnus, numquam tamen acrior quam ubi ueritati commodas uerba, dixisti:

Mors non una uenit, sed quae rapit ultima mors est.

Malo te legas quam epistulam meam: adparebit enim tibi hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Uideo quo spectes: quaeris quid huic epistulae infulserim, quod dictum alicuius animosum, quod praeceptum utile. Ex hac ipsa materia quae in manibus fuit mittetur aliquid. Obiurgat 21 Epicurus non minus eos qui mortem concupiscunt quam eos qui timent et ait: *Ridiculum est currere ad mortem tae-*

nos in mortem incidere. V — *nos* et *incidere.*

19. *cotidie enim.* δζν — *enim.*

demitur. β = *deprimitur.* ιP2. = *dimittitur.*

B + *Infantiam quoque.* w = *demum pueritiam.*

ad hesternum. P = *ad sternum.* E = *ad externum.* GRrαβγϑιϰλ P1. 2. 3. 4. 𝔄 = *ad extremum.*

transiit — periit. PpAwGRr 𝔄𝔑 𝔊1. = *transit — perit.* 𝔊2. — 𝔊 = *transiit — perit.*

A — *Quemadmodum — defluxit: sic.*

Arg.bειλμνο = *Quemadmodum clepsydra.* ζ = *Q. clepsendra.* G wTr 𝔄 = *Q. clepsedram.* R = *Q. clepsedra.* ν + *stillicidium ore exhaurit.*

sed sola consummat. T — *sola.* R = *sed sola consumit.*

20. p = *Tunc ad illa.* B = *Hoc cum descripsisses.* r — *sed diu venimus.* T = *sed iam venimus.*

commodas verba. AGwTrEArg.b 𝔄𝔑 — 𝔊 1. = *commendas verba.*

Mors non una venit, sed quae rapit ultima mors est. = p𝔐𝔖. Rell. mss. (A = *non venit ultima,* Col. p.m. = *Mors vero ultima*) 𝔑 — 𝔊𝔏 — 𝔐a = *Mors non ultima venit.* 𝔄 = *Mors ultimate venit.* 𝔏 — 𝔐a — *sed,* quam particulam mss. omnes habent. Egregie hic ut saepius unus p auxilium fert.

Arg.b = *Video qua spectes.*

p = *quid haec epistulae infulserim.* Arg.b = *infuderim.* T = *infulcierim.*

21. V = *quae in manibus versatur.*

mittetur aliquid. mG = *intuetur.* mRmιmλmP 2. m P2. mP 3. = *mutuetur aliquid.*

currere. A + *valde currere.* 𝔄 = *tendere ad mortem.*

dio uitae, cum genere uitae ut currendum ad mortem esset effeceris. Item alio loco dicit: *Quid tam ridiculum quam adpetere mortem, cum uitam inquietam tibi feceris metu mortis?* 22 His adicias et illud eiusdem notae licet: *Tantam hominum inprudentiam esse, immo dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem.* Quicquid horum tractaueris, confirmabis animum uel ad mortis uel ad uitae patientiam. At in utrumque mouendi ac firmandi sumus, et ne nimis amemus uitam et ne nimis oderimus? Etiam cum ratio suadet, finire: sed non temere nec cum procursu capiendus est inpetus. 23 Uir fortis ac sapiens non fugere debet e uita, sed exire. Et ante omnia ille quoque uitetur adfectus qui multos occupauit, libido moriendi. Est enim, mi Lucili, ut ad alia sic etiam ad moriendum inconsulta animi inclinatio quae saepe generosos atque acerrimae indolis uiros conripit, saepe ignauos iacentesque: illi contemnunt uitam, hi grauantur.

G + *cum gratia al. genere vitae.* γζιξοτυ = *cum gratia vitae.* R — *cum genere vitae — effeceris.*

G = *ut succurrendum esset.*

G = *alio loco dixit.*

feceris. G (s∾) = *spreveris.* Arg.b β = *fecerit metus mortis.* p — *metu mortis.*

22. *eiusdem notae licet.* R — *notae.* TRsr sGγλ 𝔗ℜ — 𝔊 l. = *liquet.*

G = *homini imprudentiam.* 𝔗 + *animum tuum.*

p = *quedam timore.*

G(m∾) — *vel ad vitae.* r𝔗 = *vel ad mortem.* r(cr.∾) δεμνmo 𝔗 = *ad vitae penitentiam.*

At in utrumque = Pp. ABEαβδει μνξου Sbc Pr.abd P2. Col. 𝔗 + *At in utrumque enim.* Nescio an scribendum sit: *At enim in utrumque.* cf. Hand. Turs. I. p. 446. s. ℜ — 𝔖 = *At in utrumque emonendi* (contractum ex *enim monendi*). G T rell. ρρ P1. 3. 4. 𝔖 = *Ad utrumque enim.* wr = *In utrumque enim.* R𝔐 — 𝔐a = *In utrumque monendi.* Pinc. = *vel ad mortem, vel ad vitae patientiam, aut in utrumque. emonendi enim ac firmandi sumus.* quam scripturam Pinc. saltem ex parte videtur finxisse. P1. 4. 𝔗𝔖 = *movendi.* Dion. Gothofred. ci. = *muniendi* atque idem post Gothofr. Freinsh. ad Curt. V, 9, 6. Sb = *induendi.* Sw.: „Vide, inquit, an tenendum ipsum fuerit, an in *imbuendi* mutandum, ut legeretur *In utrumque enim imbuendi.*" G = *ac confirmandi.* E = *ne nimis etiam oderimus, cum ratio.* Verba *At in utrumque — oderimus* sunt adversarii, sequentibus respondet Sen. Infin. *finire* nexus est ex verbo *monendi.*

sed non temere = mss. (exc. δμν = *sed non timere,* quod etiam in 𝔗ℜ — 𝔅) etiam Gr. Arg.b 𝔗ℜ — 𝔖. 𝔐 — 𝔖 — *sed.*

nec cum procursu. Quidam Pinc. — *nec,* quod ipse probat. μ + *nec prorsus cum procursu.*

23. G = *Vir fortis et strenuus.* δ = *vitetur defectus.* 𝔗 = *vit. effectus.*

libido moriendi. Rαβγζιλμξ P2. 3. Col. 𝔗ℜ — 𝔖 + *libido scilicet moriendi.*

animi inclinatio. p = *animi inclinati.* V = *an. declinatio.*

p = *generosas atque acerrimae indoles.*

ζ = *viros corrumpit.*

P = *iacentosque.*

R = *isti gravantur.*

Quosdam subit eadem faciendi uidendique satietas et uitae 24 **non odium, sed fastidium, in quod prolabimur ipsa inpellente philosophia, dum dicimus: Quousque eadem? Nempe expergiscar, dormiam, esuriam [satiabor], algebo, aestuabo. nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia: fugiunt ac sequuntur. Diem nox premit, dies noctem, aestas in autumnum de-** 25 **sinit, autumno hiems instat, quae uere conpescitur: omnia sic transeunt ut reuertantur. nihil noui facio, nihil noui uideo: fit aliquando et huius rei nausia. Multi sunt qui non acerbum iudicent uiuere, sed superuacuum. Uale.**

EPISTULA IV. (25.)

Seneca Lucilio suo Salutem.

Quod ad duos amicos nostros pertinet, diuersa uia eundum est: alterius enim uitia emendanda, alterius frangenda sunt. Utar libertate tota: non amo illum nisi offendo. Quid ergo? inquis, quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice aetatem eius iam duram et intractabilem, non potest reformari: tenera finguntur. An profecturus sim nescio. malo successum mihi quam fidem deesse. Nec desperaueris etiam diutinos aegros posse sanari, si contra intemperantiam

24. r = *Quosdam subiit.* αβδ εζϑικλμνου P1. 2. 3. 4. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *faciendi vivendique satietas.*

prolabimur. w = *probabimur.* 𝔛 = *probabitur.*

inpellente philosophia. 𝔑 — 𝔅 = *pellente ph.*

Arg.b = *Quoad usque eadem.*

dormiam, esuriam [satiabor] = Rmumx. 𝔑 — 𝔖 = *dormiam, satiabor, esuriam.* Rell. — *satiabor.*

V = *atque sequuntur.*

25. *conpescitur.* P = *conspicitur.*

sic transeunt = PAGsRρρBE Ss. Gr. Ops. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. pRrTw(V) 𝔈1. — 𝔐a — *sic.*

nihil novi facio, nihil novi video = mss. 𝔛𝔑 — 𝔗𝔖. 𝔅 — 𝔐a = *video — facio.*

T(s∾) = *huius rei causa.* A = *qui non acervum.*

𝔛 — *Multi sunt — supervacuum.* *supervacuum* = PpATRrmGBVαβ γδειλμνυ Ss. Col. P2. 𝔑 — 𝔐𝔖. Gw (E rell. ρρ) P1. 3. 4. 𝔏 — 𝔐a = *superfluum.* vid. ad Ep. 45, 4.

Lib. III. Ep. 4. (25.)

G — *amicos.* P = *eundem est.*

nisi offendo = PpAwE Arg.b αδνξ ο 𝔑 — 𝔐. GTRr (rell. ρρV) Gr. 𝔛𝔏 — 𝔖 = *nisi offendero.* B = *ubi offendero.*

Arg. b = *non posse reformari.* T = *non potest formari.*

tenera finguntur. R (s∾) ξ𝔛 = *tenera franguntur.* 𝔛𝔗 = *ten. fringuntur.*

p = *malum successum mihi quam fidendum esse.* T = *Ne desperaveris.* w — *etiam.* V𝔛 = *diuturnos aegros.*

si contra intemperantiam. Rαβδ ελμ = *si contra intemperatos.* x 𝔛 = *si contra intemperantiam feceris.*

2 **steteris, si multa inuitos et facere coegeris et pati. Ne de altero quidem satis fiduciae habeo, excepto eo quod adhuc peccare erubescit. Nutriendus est hic pudor, qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonae spei locus. Cum hoc ueterano parcius agendum puto, ne in desperationem sui ueniat: nec ullum tempus adgrediendi fuit melius quam hoc, dum inter-**
3 **quiescit, dum emendato similis est. Aliis haec intermissio eius inposuit, mihi uerba non dat: exspecto cum magno fenore uitia reditura, quae nunc scio cessare, non deesse. Inpendam huic rei dies et utrum possit aliquid agi an non possit experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem praesta et sarcinas contrahe. Nihil ex his quae habemus necessarium est. Ad legem naturae**
4 **reuertamur: diuitiae paratae sunt. Aut gratuitum est quo egemus aut uile.** Panem et aquam natura desiderat. nemo ad haec pauper est *intra quae quisquis desiderium suum clusit, cum ipso Ioue de felicitate contendat*, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem huic epistulae inuoluam. *Sic fac*, inquit, *omnia, tamquam spectet Epicurus.* Prodest sine dubio custodem sibi inposuisse et habere quem respicias, quem interesse cogitatio-
5 nibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius est sic uiuere tamquam sub alicuius boni uiri ac semper praesentis ocu-

r(s∾) = *si multos invitos.* G = *si multum invitos.* V + *si multa multos inv.*

et facere. G — *et.* ξ = *et facere cogis.*

2. *Ne de altero quidem.* E = *Nec de altero.* GRrT 𝔑 — 𝔐α = *Nec de altero quidem.* pw — *de.*

p = *erubescis.* T = *nutriendus est pudor, quia* (om. *hic*).

w + *aliquis erit in eo.*

adgrediendi. A = *adgrediendum.* Grut. ci. = *fuerit melius.* 𝔑 — 𝔊1. + *quam hoc fuerat.*

3. *Aliis haec intermissio.* Arg.b — *Aliis.* ℨu = *Alii.* T = *Aliis hoc interm.* w = *Aliis haec interpausatio fuit.*

𝔛 = *Inpendo huic rei.* γζ = *huic rei diem.*

an non possit. GV = *aut non possit.*

PV = *ut facias.*

R + *Tu nobis quoque te.* 𝔛 — *te.*

et sarcinas. sp = *non sarcinas.*

4. r(s∾) *Aut gratuitum est quod agimus.* pG (s∾) = *quo agemus.* w = *quo agimus.* A = *quo indigemus.* V — *quo egemus.*

intra quae. 𝔛 = *inter quae.*

desiderium suum clusit = PpAT (plerique ρρBEV) 𝔐 — 𝔖. wrArg.b 𝔊2. — 𝔊 = *clausit.* δμ = *cludit* Raβγν 𝔑 — 𝔊1. = *claudit.* Gζ𝔍κλ τ = *inclusit.* 𝔛 = *clauserit.* Sen. et *claudo* scripsit et *cludo.* vid. Ind.

G = *de felicitate contempnat.*

Sic fac, inquit. r — *inquit.*

spectet Epicurus. 𝔭 = *spectat Epic.* 𝔑 = *exspectet.* 𝔑 — 𝔅 + *te spectet.* P3. (nonnulli ρρ) 𝔑 — 𝔅1. = *spectet aliquis.*

A = *tibi inposuisse.* ν = *sibi posuisse.*

p = *et habere quam respicias.*

cogitationibus tuis. G — *tuis.*

5. 𝔛 = *sic vive tamquam.*

boni viri. E — *viri.* ανι(p.m.) + *boni viri iudicio.*

lis: sed ego etiam hoc contentus sum ut sic facias quaecumque facies, tamquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum iam profeceris tantum ut sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas paedagogum: interim aliquorum te auctoritate custodi. Aut Cato ille sit aut Scipio aut Laelius aut [6] cuius interuentu perditi quoque homines uitia subprimerent, dum te efficis eum cum quo peccare non audeas. Cum hoc effeceris, et aliqua coeperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere quod idem suadet Epicurus: *Tunc praecipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba.* Dissimilem te fieri [7] multis oportet. Dum tutum tibi non est ad te recedere, circumspice singulos: nemo est cui non satius sit cum quolibet esse quam secum. Tunc praecipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba: si bonus uir es, si quietus, si temperans, alioquin in turbam tibi a te recedendum est: istic malo uiro propius es. Uale.

sed ego etiam. 𝔛 — *etiam.* T = *sed et.* Nonnulli Pinc. 𝔛 = *omnia nobis vitia.*

p = *mala sollicitudo.* 𝔛 — *solitudo persuadet.*

licebit dimittas. Arg.b = *licet dim.*

6. V — *Aut Cato — subprimerent.*

A = *at cuius interventum.* p = *supprimerentur.*

P = *dum te efficias.*

cum quo peccare = mss. etiam Gr. Erm. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *coram quo pecc.*

Cum hoc effeceris = pATw Arg.b ρρ 𝔖. PGRr (BEV) 𝔛𝔑 — 𝔐a = *Cum haec eff.*

incipiam tibi permittere. R + *inc. tibi te perm.* GT Torrent. Gron. 𝔑u𝔐a + *inc. te tibi perm.*

ipse secede. GwB𝔛𝔑 — 𝔅 = *ipso secede.* r = *ipsa secede.* V — *ipse.*

7. E — *Dissimilem — cogeris in turba.*

Dum tutum tibi non est ad te recedere = P. pOps. = *Dum tutum tibi non sit* etc. ARrTwρρV Gr.Arg.b 𝔛 (mutato verborum ordine) 𝔑 — 𝔊 = *dum tutum tibi non sit a te recedere.* B = *dum totum tibi non sit a te rec.* G = *dum tuum non sit tibi a te rec.* 𝔐 — 𝔐a = *dum tutum tibi non est a te rec.* 𝔖 ex cl. = *Dum tibi tutum sit ad te rec.* „i. e. donec tibi tutum fuerit." Sw. Sed *est* ex more librariorum propter *dum* part. in *sit* mutatum: deinde cum *at te* scriberetur, prius *t* omissum.

Gwr P 1. 4. nonnulli ρρ 𝔑 = *in te ipso secede.* Col. — *ipse.*

si bonus vir es = Col. 𝔛𝔖. Rell. etiam Gr. Mod. — *es.* 𝔑 — 𝔊 = *si bonus vir, si quietus, si temperans vis esse.* 𝔐 — 𝔐a = *si bonus vir, si quietus, si temperans es.* χλο P. 2. 3. 4. = *temperatus.*

istic malo. Rαβγι = (VCol.) 𝔑 — 𝔐a + *Istic enim malo.* E *Istic mali viro propius est.* P2. (p.m.) = *Isti malo viro.*

TCol. = *propior es.* G nonnulli ρρ P1.3. = *propitius es.*

EPISTULA V. (26.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Modo dicebam tibi in conspectu esse me senectutis: iam uereor ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, certe huic corpori, uocabulum conuenit: quoniam quidem senectus lassae aetatis, non fractae, nomen est. Inter decrepitos me numera et extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non sentio in animo aetatis iniuriam, cum sentiam in cor-
2 pore. tantum uitia et uitiorum ministeria senuerunt. Uiget animus et gaudet non multum sibi esse cum corpore. magnam partem oneris sui posuit. exsultat et mihi facit controuersiam de senectute. hunc ait esse florem suum. Credamus illi: bono suo utatur. Ire in cogitationem iubet et dispicere quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientiae debeam, quid aetati, et diligenter excutere quae non possim facere, quae nolim posse.

Lib. III. Ep. 5. (26.)

𝔛 = *Iam dicebam tibi.* A = *Modo dicendum tibi.*

Gαβδ𝔇ιλοτ (λοτ cr. ∾) 𝔑 — 𝔈 1. = *meae senectutis.*

certe huic corp. 𝔑 — 𝔐 — *certe.* R + *certe et huic corp.* V — *vocabulum.*

G = *laxae aetatis.*

fractae, nomen est. V — *est.*

p = *extrema tangentis.*

2. r = *tantum vita et vitiorum.*

𝔑 = 𝔈 1. + *non multum sibi gaudet.*

posuit. Ar𝔏2. (𝔏4. ∾) 𝔍u𝔅1. — 𝔐a = *deposuit.* P1. = *imposuit.* Rell. ∾.

A = *hanc ait esse florem.* r = *h. agit esse fl.*

G (cr. ∾) = *Credas illi.* 𝔛 = *Credimus illi.* V = *Credamus ei.*

Ire in cogitationem iubet = P prδεμν. 𝔛 = *Ire in cognitionem iuvaret.* Rell. = ∾ *iuvat.*

dispicere. A(cr. ∾) Rrw (s.m.) GB 𝔛 = *despicere.*

ac modestia = PpAGT𝔑 — 𝔐. 𝔛 — *ac modestia.* Rell. (non tamen constat de BEV Arg.bρρ) = *et modestia.*

rw(p.m.) P1. 4. Col. 𝔛 = *quae non possum facere.*

2. 3. *quae nolim posse. At quid? si nolim quicquid non posse me gaudeo?* Locus hic in mss. et imprr. vehementer est corruptus. T = *quae nolim pro posse habiturus. atqui si nolim quicquid non posse me gaudeo.* Col. = *quae nolim posse habiturus. atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.* PpAGwBEδμν P1. Sc 𝔛 = *quae* (P1. = *qui*) *nolim* (p = *nolimus*) *prodesse habiturus* (B = *abiturus*). *atqui si nolim quioquam non posse me gaudeo* (p = *e me gaudere.* wB — *me*). Ops. = *quae nolim prodesse habiturus* (unus *abiturus*) *atqui* (unus *ad qui*, alius *ad quid*) *si nolim, quicquid non posse me gaudeo.* r = *quae nolim habiturus* (s *habituro*). *Atqui si nolim. quicquid non posse me scio, gaudeo.* m Ambian. = *quae non possim facere, et quae facere nolim, prositne habituro vel abituro. atqui si nolim* etc. Rχmλ P3. = *quae nolim. Prositne arbitror* (P3. = *abituro* s.m. *hab*∾. m = *arbitror*) *aliquid? si quidquid nolim, non posse me gaudeo. Atqui si nolim, quidquid non posse me scio, gaudebo* (χmλ = *gaudeo*). V = *quae nolim posse habiturus aliquid, si nolim,*

At quid? si nolim quicquid non posse me gaudeo? Quae enim 3

quidquid non posse gaudeo. α = *quae nolim et prodesse habiturus aequis velim: et prodestne habituro aliquid, si quicquam nolim, non possum, me gaudeo.* β = *quae nolim, prositne habituro aliquid, sic quicquid nolim, non posse me gaudeo. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.* γ = *quae velim et prodesse habituro ea quae velim. atque si nolim* etc. ελυΓ = *quae nolim, prositne habituro aliquid, si quicquid non posse me gaudeo.* Eadem habet ι, sed addit = *Atqui si velim, quicquid non posse me scio, gaudeo.* et in m. legitur: „Hanc partem *Atqui si* etc. quidam habent et quidam non. sed non multum refert, utrum sit vel non." P2. = *quae nolim, prositne abitio aliquid, si nolim, quicquid non posse me gaudeo. atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudebo.* „sed alterius manu priora prorsus erasa erant." Discrepant igitur ut saepius in huius libri lectione Grut. et Sanctol. Z = *quae nolim, prositne habituro aliquid, si quicquid nolim non posse me gaudeo. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.* φ = *quae nolim, si quicquid nolim, non posse me gaudeo. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.* κτ = *quae nolim prodesse habiturus aeque si nolim, quicquid non possum, non posse me gaudeo.* Sanctol. subiicit huic loco haec: „Hac in re codices omnes inspexi, qui fere eadem, quae supra notavi, servant. Ego locum ita emendandum censeo, ut verbum *habiturus*, quod vim existimandi habere videtur, non expungatur. Nam antiquiores mss. illud servant." P4. = *quae nolim prodesse habiturus, ac qui si noli quicquam non possem, non posse meo gaudeo.* Sb = *quae nolim, prodesse habiturus. Atqui si nolim, quidquid non possum* (Oberl. = *possim*) *me* (Oberl. — *me*) *gaudeo.* Pinc. „Locus vitiatissimus, inquit, verbis partim redundantibus, partim deficientibus: nec in ullo maior exemplarium dissonantia. discussis igitur, et diligenti censura perpensis scriptorum codicum verbis, hanc lectionem elicio: *Prosintne habituro quae velim. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.*" Cod. Lips. = *quae nolim perdere nec habituro aliquid, si nolim. quidquid non posse me gaudeo.* Lips. ci. = *quae nolim. proderitne abituro aliquid, si nolim quidquid non possum, et gaudeo.* Gron. ad hunc locum: „Membranae nobis visae: *quae nolim et prodesse habiturus ea quae velim et prodesse me habituro aliquid si nolim, quicquid non posse me gaudeo.* Adde Gruterum et Lipsium. Verum videtur: *et diligenter excutere, quae non possim facere, quae nolim posse; habiturus aliquid, si nolim, quicquid non posse me gaudeo.* Nam Col. haudquaquam inter infimos Gruteri: *quae nolim* etc. Heins. *quae nolim prodesse habiturus et in si nolim quicquid n. p. m. g.* Erf. longa lacuna usque ad epist. 58. nos destituit." 𝔑—𝔗 = *quae nolim prodesse habiturus aliquid, si quicquid nolim, quicquid non possim, non posse me gaudeo.* 𝔅 — 𝔊 = *quae nolim, prositne habituro aliquid, si quicquid nolim: quicquid non possim: non posse gaudeo.* 𝔐 — 𝔐a = *quae nolim: possimne aliquid quod nolim. Nam si quid non possum, non posse me gaudeo.* ex Mur. ci. Gothofr. ci. = *quae nolim, proiicere abitura aliquando: et si quicquid velim, id non possim, non posse me gaudeam.* 𝔖 = *quae nolim, posse habiturus. Atqui si nolim quidquid non possum, non posse me gaudeo. habiturus* Sw. explicat „*si hoc haberem*, sive uno verbo *si possem*" et conferri iubet Ep. 42, 3. Vellem tamen eum illud *quae nolim, posse habiturus* exemplis probasse. Immo *habiturus* additum a librario quodam eo sensu, ut videtur, quem huic verbo tribuit San-

querela est, quod incommodum, si quicquid debeat desinere defecit? Incommodum summum est, inquis, minui et deperire, et ut proprie dicam, liquescere. Non enim subito inpulsi ac prostrati sumus, carpimur: singuli dies aliquid subtrahunt uiribus. Et quis exitus est melior quam in finem suum natura soluente
4 dilabi? non quia aliquid mali ictus et e uita repentinus excessus, sed quia lenis haec est uia subduci. Ego certe, uelut adpropinquet experimentum et ille laturus sententiam de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obseruo et adloquor: Nihil est, inquam, adhuc quod aut rebus aut uerbis exhibuimus. Leuia sunt ista et fallacia pignora animi multisque inuoluta lenociniis:
5 quid profecerim morti crediturus sum. Non timide itaque conponor ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis de me iudicaturus sum utrum loquar fortia an sentiam, numquid simulatio fuerit et mimus quicquid contra fortunam iactaui uerborum contumacium. Remoue existimationem hominum: dubia semper est

ctol.: neque hoc tantum, sed etiam *pro* ante *posse*, quod servat T. Hoc omisit Col., quod cum *posse* non congruere perspexerat, illud tenuit: r utrumque neglexit *pro* et *posse*. Reliqui autem, quotquot *prodesse* habent, id finxerunt ex *pro posse*: inde rursus natae sunt scripturae *prodest*, *prosit*, aliae: atque ut fit in locis corruptis, mox novae accesserunt depravationes. *At quid* scripsi ex uno Ops., qui habet *ad quid*: denique *non possum*, quod edidit Sw., abest ab optimo quoque librorum et apparet una cum *non posse* tantum in χτ.

Quae enim querela. V — *enim.*

si quicquid debeat = PpAGwBE Arg.b (Sw. *quid debeat*, sed suspicor eum confudisse Arg.b et c) P1. 3. Col. 8c(?). R (s.m. = *debeat*) r𝔛 𝔑 — 𝔊 = *si quicquid debet.* P4. (8b?) = *si quid debeat.* T = *si quod debeat.* 𝔐 — 𝔖 = *si quod debet* (ρρ n. l.). In mentem alicui poterit venire *debebat*, quod habet a s.m. P 3.

Incommodum summum. 𝔛 — *summum.*

minui et deperire. pB — *et.*

inpulsi ac prostrati. T = *impulsu prostrati.* T + *sed carpimur.*

dilabi. PAGR Pinc. vet. lect. P1. 3. 4. 𝔛 = *de labi.*

4. *non quia aliquid mali ictus* = mss. (exc. RrVβζιπ Col. Nicot.) 𝔛𝔑 — 𝔗. Rr Col. 𝔅 — 𝔖 + *mali est.* P (s.m.) + *mali sit.* r = ∾ *est eiectus.* Vβζ — *ictus.* Rιπ Nicot. 𝔖 = *non quia al. m. est citus.*

Gw𝔛𝔑 = *levis haec est via.* T — *est.*

R + *subduci paulatim.* R = *velut appropinquaret.* P — *et ille laturus.*

Nihil est, inquam. ν = *Mobilem inquam.* A = *quid aut rebus.*

p = *iste fallacia pignora.* p A𝔑 — 𝔊 = *quod profecerim.*

morti crediturus sum. pπ = *morte cred. s.* δμν = *morti creditus sum.*

5. *Non timide itaque.* AR — *itaque.*

strophis ac fucis. p = *str. ac fugis.* 𝔛 = *strophiis ac facis.* T = *utrum loquor fortia.*

et mimus. PAR(s∾) rTwG𝔛 = *et minus.* Arg.b = *eminus.*

w𝔛 = *verborum contumaciam.*

et in partem utramque diuiditur. Remoue studia tota uita tractata: mors de te pronuntiatura est. Ita dico: disputationes et [6] literata conloquia et ex praeceptis sapientium uerba collecta et eruditus sermo non ostendunt uerum robur animi: est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris tunc adparebit, cum animam ages. Accipio condicionem, non reformido iudicium. Haec mecum loquor, sed tecum quoque me locutum puta. Iuue- [7] nior es: quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est quo loco te mors exspectet: itaque tu illam omni loco exspecta. Desinere iam uolebam et manus spectabat ad clausulam: sed conficienda sunt sacra et huic epistulae uiaticum dandum est. Puta me non dicere: Unde sumpturus sum mutuum? scis cuius arca utar. Exspecta me pusillum, et de domo fiet numeratio: inte- [8] rim commodabit Epicurus qui ait: *Meditare mortem, [vel si commodius sit transire ad nos vel nos ad eam]*. Hic patet

studia tota vita tractata = PpAwBEVξ Pinc. ex. Facundi et Prim. 𝔖. δνSbc Pr.bdℜ = *tota vita tracta*. r = *tua vita tractata*. RT𝔏 — 𝔐𝔞 = *totam vitam tractata*. Gαβγεζϑικλμοτυ Gr. 𝔛ℜ — 𝔐 = *totam vitam tracta*.

6. TRw𝔛 = *et* (T — *et*) *ex praeceptis sapientum*.

oratio etiam. v — *etiam*. V = *est enim in oratione timidissimus audax*. P = *timidis audax*.

𝔅 — 𝔖 + *condicionem humanam*.

me locutum. B — *me*.

7. *Iuvenior es*. = pAwTSbc P2. Col. Mod. 𝔖. Rell. = *Iunior es*. Sed de ρρ nihil proditum.

w + *quisque quid refert*. p = *non dinumerantur animi*.

quo loco te mors exspectet. p — *quo*. PArg.b = *spectet*.

Desinere = mss. etiam Gr.Pinc.Ss. 𝔛ℜ — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐𝔞 = *Finire*. V — *Desinere* — *non possumus*.

spectabat ad clausulam = PRrwβζ(BEV) 𝔈2. — 𝔖. vξ = *expectat ad claus*. Rell. = *expectabat ad claus*.

conficienda sunt sacra. 𝔐 = *conf. s. sagmata* ex ci. Mur.

ℜ — 𝔈2. = *Putas me non dicere*. B = *Puta me dare*.

sumpturus sum = PpAwTRrBE ρρ (exc. λ) 𝔛ℜ — 𝔖. Gλ(V) 𝔐 — 𝔖 = *sumturus sim*.

mutuum. 𝔛 = *viaticum*.

8. *Exspecta me pusillum* = mss. (exc. quibusdam Pinc.) ℜ — 𝔈2. Quidam Pinc. 𝔛𝔖 — 𝔖 — *me*. *pusillum* Adv. est, de quo vid. Ind.

fiet numeratio. wArg.bαεπτ 𝔛 = *fiet remuneratio*. γδ = *fiet muneratio*. Gϑ = *fiet memoratio*.

commodabit. A = *commendabit*. Arg.b 𝔛 = *commendavit*. 𝔖 = *commodavit*.

Meditare mortem [vel si commodius sit transire ad nos vel nos ad eam]. = Scηιλ (sed ηιλ — *sit*) 𝔛𝔖. „Reliqui [ρρ] similiter legunt, sed postrema omittunt, nempe *vel nos ad eam*." Sanct. PpAwGArg.b BEPr.abd = *Meditare mortem, vel si* (P — *si*) *commodius sit transire ad nos*. T = *Med. mortem, vel sic si commodius sit transire ad nos*. r = *Med. m. id si commodius sit transire ad nos*. R = *Meditare mortem, utrum commodius sit transire ad nos, vel nos ad eam*. βπℜ — 𝔐𝔞 = *Meditare, utrum commodius sit, vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam*. quam scripturam restitutam voluit Sw. Sed mihi quidem persuasum est ea, quae

sensus: egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est: hoc est ipsum quare meditari debeamus: semper discendum est quod an sciamus experiri non possumus. Meditare mortem: qui hoc dicit meditari libertatem iubet. Qui mori didicit seruire dedidicit: supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer et custodia et claustra? liberum ostium habet. Una est catena quae nos adligatos tenet, amor uitae: qui ut non est abiciendus, ita minuendus est: ut, si quando res exiget, nihil nos detineat nec inpediat quo minus parati simus quod quandoque faciendum est statim facere. Uale.

9

EPISTULA VI. (27.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Tu me, inquis, mones? iam enim te ipse monuisti, iam correxisti? ideo aliorum emendationi uacas? Non sum tam inprobus ut curationes aeger obeam: sed tamquam in eodem ualitudinario iaceam, de communi tecum malo conloquor et remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar: in secretum te meum admitto et te adhibito mecum exigo. Clamo mihi ipse: Numera annos tuos, et pudebit eadem uelle quae 2 uolueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi circa mortis

uncis clausi, et quae praeterea addunt libri, si non ab Epicuro, tamen a Seneca esse aliena. Nam in sequentibus ubi respicit ad illam Epicuri vocem, nihil ex ea laudat nisi *meditari mortem*, quod etiam dicit *mortem condiscere*. Auget et confirmat suspicionem librorum quoque dissensio, ex quibus antiquiores quod praebent, caret fere sensu.

condiscere. r = *discere.* αγζξZ = *discere* vel *ediscere.*

R = *forte putas.* T = *quod semel utend.* p = *quo semel putandum est.*

9. *meditari libertatem iubet.* R = ∾ *docet.*

Βαβδιλμπ 𝔑 — 𝔈 1. = *qui mori discit, servire dediscit.* P(s ∾) pR (s∾) rE 𝔈 2. — 𝔊 = *servire didicit.* w = *serv. non didicit.*

w = *supra omnem potestatem.*

ostium habet. αβδζπωι 𝔑 — 𝔅 = *ostium est.*

est abiciendus. R — *est.* pw (cr. ∾) 𝔑 — 𝔗 = *parati sumus.*

Lib. III. Ep. 6. (27.)

Iam enim. G — *enim.* 𝔛 = *te ipsum.*

ArE = *emendatione vacas.* γx = *curationes aeger abhorream.* V = *curatione non egere asseram.*

conloquor. GR = *loquor.*

et remedia = mss. (exc. pr) 𝔛𝔖. pr 𝔑 — 𝔐a — *et.* p = *remedio.*

communico. 𝔑—𝔅 = *convinco.*

te adhibito. B — *te.* R + *et clamo mihi ipse.* BV = *Clamo mecum ipse.*

pudebit. G + *tibi.* R = *quae volebas puer.*

2. *circa mortis diem* = PpAGR(s *contra*) ρρ (exc. λ) EP1.2. 4. Col. 𝔑—

diem praesta, moriantur ante te uitia. Dimitte istas uoluptates turbidas magno luendas: non uenturae tantum, sed praeteritae nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cum fierent, sollicitudo non cum ipsis abiit: ita inprobarum uoluptatum etiam post ipsas poenitentia est. Non sunt solidae, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt. Aliquod potius bo- 3 num mansurum circumspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola uirtus praestat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo interuenit quae infra feruntur nec umquam diem uincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidem cessatur adhuc, sed festinatur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est uigiliam, ipse laborem tuum inpendas, si effici cupis. Delegationem res ista non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Caluisius Sabinus memoria nostra fuit diues: et patrimonium ha- 4 bebat libertini et ingenium. Numquam uidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi nomen modo

𝔊. λ aliquot Pinc. 𝔛 = *ante diem mortis.* sλ = *al. circa al. contra.* w r(BV) 𝔐 — 𝔖 = *citra diem m.* T = *cura mortis diem.*

ante te vitia. Arg.b — *te.*

magno luendas = A(E) 𝔈 (ex ci. Pinc.) — 𝔅1. 𝔖. η = *magno lavandas flumine.* ι = *magno labore levandas.* Rell. = *magno levandas,* quod etiam 𝔑u et 𝔐a receperunt.

non venturae tantum. V — *tantum.*

etiam si non sint. Gw 𝔛 = ∾ *sunt.* BV — *sint.*

abiit. 𝔐 — 𝔐a = *abit.* V = *et post ipsas.*

non sunt fideles. R — *sunt.* ιν P2. = *remanet poenitentia.*

fugiunt. T = *fugient.*

3. *bonum mansurum.* A — *mansurum.* B = *bonum circumsp. mans.* V = *ex se sibi invenerat.*

etiam si quid etc. 𝔖 — *etiam.* V 𝔛 = *et si quid.*

obstat. Gπ = *optat.* G = *pervenire continget.* πν = *cessatur ad hoc.*

sed festinatur = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔅1. + *sed non festinatur.* 𝔑u𝔐a = *sed festinetur* ex ci. Gron. Lips. ci. = *Non quidem cessaturo adhuc, sed festinaturo multum restat operis.*

vigiliam. Rαγλπ𝔅 — 𝔐 = *vigiles.* V — *vigiliam ipse.*

ipse laborem tuum. A = *et lab. t.* BV — *tuum.*

V — *Delegationem* — §. 7. *servos valentissimos.*

literarum. Hanc vocem e glossa irrepsisse putat Matth. e + *in adiutorium.*

admittit. P(s.m.) = *admittat.* ν = *admitte.*

4. R = *Canisius Sabinus.* 𝔈2; — 𝔐 = *Clavisius Sab.* P1. 3. = *Calcusius Sab.*

G(m∾) — *fuit dives — beatum.*

habebat libertini et ingenium. Pp = *habebit.* αζνξΘσ𝔅 — 𝔊 = *liberum et ingenuum.* υ = *libertini et ingenii.* βιπ utrumque habent. R(m∾) r = *liberum et ingenium* (mR = *ingenui*). Gr. partim = *libertini et ingenui,* partim = *libertini vel ingenui.* Mod. ∾.

beatum indecentius. μ𝔛 = *beatius incedentem.* ζοπ habent utrumque.

nomen modo Ulixis. AR(s∾) *modo.* R = *exciderit.*

Ulixis excideret, modo Achillis, modo Priami, quos tam bene nouerat quam paedagogos nostros nouimus. Nemo uetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed inponit, tam perperam 5 tribus quam ille Troianos et Achiuos persalutabat. Nihilo minus eruditus uolebat uideri. Hanc itaque conpendiariam excogitauit: magna summa emit seruos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum. nouem praeterea Lyricis singulos adsignauit. Magno emisse illum non est quod mireris: non inuenerat, faciendos locauit. Postquam haec familia illi con- 6 parata est, coepit conuiuas suos inquietare. Habebat ad pedes hos, a quibus subinde cum peteret uersus quos referret, saepe in medio uerbo excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus, stultorum diuitum adrosor, et quod sequitur, adrisor, et quod duobus his adiunctum est, derisor, ut grammaticos haberet analectas. Cum dixisset Sabinus centenis millibus sibi constare sin- 7 gulos seruos: Minoris, inquit, totidem scrinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat ut putaret se scire quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satellius illum hortari coepit ut luctaretur, hominem aegrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus respondisset: Et quomodo possum? uix uiuo. Noli, obsecro te,

tam bene noverat. Gron. Sw. abesse malebant verbum *noverat*. Sed nihil in eo suspectum: Calvisio accidit, quod hodie quoque quibusdam, ut res quas alioquin optime *noverat*, aliquando non reminisceretur. Hoc et inter verba praecedentia probat *modo* particula. Pr.d — *novimus.*

nomenclator. AGTe=*nomen dator.* Rraβε϶λμτυ=*nominum dator.* B vehementer hic depravatus est. Habet enim haec: *nomenclator est, qui convivas invitabat, qui nomina non reddit, sed imponit, tam properanter, quam ille Troianos et Achivos persalutabat et videri volebat.*

tam perperam tribus=PpAGTδ εηνο Sb Pr.bd Ops. Pinc. 𝔏 — 𝔅1. 𝔐a 𝔖. E𝔊2. — 𝔐 — *tribus.* GRr rell. ρρ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊1.𝔑u= *tam properanter quam ille.*

5. Gγ϶κλξ + *Lyricis singulis singulos.*

p=*Magnum emisse illum.* B𝔑 — 𝔗=*Magno emisisse.*

μτυ 𝔄=*non invenerat faciendo, sed locavit.* RP3. mP2. Col.𝔑 — 𝔊1. +*faciendos, sed locavit.* Plerique ρρ + *sed faciendos locavit.*

6. 𝔄𝔑 — 𝔗 + *ad pedes suos.*

subinde cum peteret. p=*subindicum peteret.* GT=*subinde conpeteret.* wB=*subinde subpeteret.*

in medio verbo. Rβπ 𝔑 — 𝔅1. 𝔐a =*in medio versu.*

divitum adrosor. T=*div. assertor.* GCol.=*div. adrasor.* P3.=*abrosor.*

p=*dirisor.*

grammaticos haberet analectas. μν=*grammatos* etc. δ=*gratuitos* etc. GP1. 3. 4. Col. 𝔅 — 𝔊2.=*analectos.* Quidam Erm. 𝔄=*analetas.*

totidem scrinia. B=*tot scrinia.*

7. p=*Ille tantum in ea op.*

ut luctaretur. αβμΘτυ 𝔄 𝔑=*ut lucraretur.* r—*obsecro te.* 𝔑 — 𝔐 — *te.*

inquit, istuc dicere: non uides quam multos seruos ualentissimos habeas? Bona mens nec commodatur nec emitur. et puto, 8 si uenalis esset, non haberet emptorem: at mala cotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo et uale. *Diuitiae sunt ad legem naturae conposita paupertas.* Hoc saepe dicit Epicurus aliter atque aliter: sed numquam nimis dicitur quod numquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt. Uale.

EPISTULA VII. (28.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Hoc tibi soli putas accidisse et admiraris quasi rem nouam, quod peregrinatione tam longa et tot locorum uarietatibus non discussisti tristitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non coelum. Licet uastum traieceris mare, licet, ut ait Uergilius noster, *terraeque urbesque recedant:* sequentur te quocumque perueneris uitia. Hoc idem querenti cuidam Socrates ait: *Quid miraris nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te circumferas?* Premit te eadem causa quae 'expulit. 2 Quid terrarum iuuare nouitas potest? quid cognitio urbium aut locorum? in inritum cedit ista iactatio. Quaeris quare te fuga ista non adiuuet? Tecum fugis. Onus animi deponendum est:

istuc dicere = PpAwT 𝔛𝔊 1. B = *isthuc dicere.* 𝔑 — 𝔅 — *istuc.* GRr𝔊2. — 𝔈 = *istud dicere.* Rell. n. 1.

8. B = *non commodatur.* AwG ρρ 𝔐 = *nec commendatur.* 𝔛 = *nec accommodatur.*

G(m∾) — *et puto, si venalis — cotidie emitur.* mG = *puta.*

quod debeo. r = *quod do.* 𝔛 = *quod debetur.* G = *quod iam debeo, et vade.*

G = *sed nusquam nimis dicitur, quod non satis discitur.* 𝔛 𝔑 — 𝔛 = *quod numquam satis dicitur.*

G = *quibusdam inculcata sunt.*

Lib. III. Ep 7. (28.)

G = *putas accidere.* η = *tamquam rem novam.*

𝔍 = *tam locorum.* 𝔍 = *non discurristi.* A = *tristiciam.*

ηξ = *Licet vastum transieris.* 𝔛 = *terrae urbesque recedunt.*

τ + *quo tu quocumque perveneris.* T = *quocunque ieris.*

V = *Hoc enim cuidam querenti.* pArg. b = *Hoc ibidem.* AB = *quaerenti cuidam Socrates.* etiam 𝔛𝔛𝔑u = *quaerenti.*

Gτ(τ — *tibi*) = *tibi peregrinationes prosunt.* G(m∾) — *circumferas. Premit te.*

2. p = *causa quae pulit.*

iuvare novitas. μ = *mictare.* ι(p.m.) τ(p.m.) = *vivere.* 𝔛 + *iuvari terrarum mare novitas.* B = *urbium et locorum.*

in inritum cedit. BV = *in irritum cadit.* v𝔛 = *non autem tibi ullus.* 𝔐 = *ullius placebit locus.*

te fuga ista. r — *te.* τ — *ista.*

non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Uergilius noster uatis inducit iam concitatae et instigatae multumque habentis in se spiritus non sui:

> ***Bacchatur uates, magnum si pectore possit***
> ***Excussisse deum.***

3 Uadis huc illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius fit: sicut in naui onera inmota minus urgent, inaequaliter conuoluta citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quicquid facis contra te facis et motu ipso noces tibi: aegrum enim concutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariae angulo conloceris, hospitalis tibi 4 illa qualiscumque sedes erit. Magis quis ueneris quam quo interest, et ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persuasione uiuendum est: Non sum uni angulo natus, patria mea totus hic mundus est. Quod si liqueret tibi, non admirareris nil adiuuari te regionum uarietatibus, in quas subinde priorum taedio migras: prima enim quaeque placuisset, si omnem

habitum tuum. Gαβγδεζϑιμοπστχψsυ𝔑 — 𝔊1. = *animum tuum.* R(s∾) — *tuum.*

vatis. G = *vates.* AV = *vatem.* V — *iam concitatae — non sui.*

concitatae et instigatae multumque habentis. P (s.m.) pAw (p.m.) rE δξ 𝔑 — 𝔗 = *concitatam et instigatam multumque habentis.* (sξ = *habentem in se.*) Zεζη = *concitatam et instigatam multumque habentem.* T = ∾ *vultumque* ∾. G𝔍 = *concitatura et instigatura* ∾. χμυ𝔛 = *concitati et instigati* ∾. ιs𝔍 = *concitatum et instigatum* ∾. τ(s∾) = *concitaturi et instigata* ∾.

𝔍χσ = *pectore posset.* η = *posset pectore.*

3. *huc illuc.* G(BEV aliquot ρρ) 𝔑 — 𝔐a + *huc et illuc.*

ζ = *madens pondus.* sυ = *crebra iactatione.*

G = *immota minus surgent.*

Arg.b woπ (s.m.) + *citius in eam partem.* p = *citius enim partem.* G — *partem.*

in quam incubuerunt. 𝔛 — *in.*

contra te facis. p — *te.*

At cum istud exemeris. η = *Atque cum* etc. στ = *At istud cum.* A = *istuc.* 𝔍 = *iocunda fuit.*

terras licebit. G𝔍τ (𝔍 = *oras*) = *licet.*

barbariae. A = *barbariei.* T = *in quolibet angulo terrae.*

conloceris. p = *cumloceris.* V = *collegeris.*

4. *quis veneris.* R𝔊1.2. = *quis venerit.*

nulli loco addicere. pG𝔛𝔑𝔑 = *adicere.* R𝔗 — 𝔊1. = *adiicere.* V = *adiacere.*

vivendum est. Arg.b = *intuendum est.*

uni angulo natus. Gτ = *ulli ang. n.*

hic mundus est. w — *hic.*

liqueret tibi. V — *tibi.*

non admirareris. Gr (s∾) 𝔛𝔑 — 𝔗 = *non admireris.* w = *non mirareris.* V Col. = *non admitteres quicquam adiuv.* RΘ𝔍λξτυ = *nihil adiuvari.*

οσ (s. m.) = *Prima enim quaecumque.* R = *Prima quidem quieque.*

tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras et ageris ac locum ex loco mutas: cum illud quod quaeris bene uiuere omni loco positum sit. Num quid tam turbidum fieri potest quam forum? 5 ibi quoque licet quiete uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque et uiciniam fori procul fugiam: nam ut loca grauia etiam firmissimam ualitudinem temptant, ita bonae quoque menti necdum adhuc perfectae et conualescenti sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt et tumultuosam probantes uitam cotidie cum difficultatibus rerum magno animo conluctantur. Sapiens feret ista, non 6 eliget, et malet in pace esse quam in pugna. Non multum prodest uitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsteterunt nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest quot domini sint? seruitus una est: hanc qui contempsit in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius porto- 7 rium soluero. *Initium est salutis notitia peccati.* Egregie

ραδηυ Sb = *Nunc peregrinaris.* Saepissime hae particulae [nunc. non] in mss. confusae. cf. Drkb. ad Liv. IX, 7, 5. Male igitur Sw. „utramque iunxit scripturam" scribendo *Nunc non peregr.* A + *Nec non perigr.*

Vυ = *et erras.*

et ageris. P = *et agris.* cr. = *et agros.*

T = *et locum ex loco.*

5. o = *Quid tam turbidum.*

β + *in omni loco fieri.*

quiete vivere. Arg. b + *bene vivere et quiete.* γ + *quiete et bene vivere.* η = *quiete licet vivere.*

si necesse sit. 𝔛 = *est.*

Sed si liceat. R — *si.* γη = *Sed si necesse sit.*

A = *vicinia fori.*

firmissimam valitudinem. V = *gravissimam val.* ε𝔇 = *fortissimam val.* omυ = *et fortissima valitudine.* R = *validissimam firmitudinem.* P 3. (s. m.) = *firmitudinem validissimam.*

necdum adhuc. G(s∾)κλτ — *adhuc.* V𝔇 = *Ita quoque bonae nondum adhuc perficienti.* (V = *proficienti*) *et convalescenti.*

𝔛 + *aliqua loca parum.*

in fluctus medios eunt. p = *in fluctibus eunt.* σ = *in fluctibus mediis eunt.*

et tumultuosam. Arg. b — *et.* ζ = *improbantes vitam.* V = *tumultu probantes vitam cum.*

magno animo conluctantur. G𝔇 κλ(cr. ∾) = *magno opere coll.* o = *magnopere coll.* ζ + *magno opere animo coll.*

6. *feret.* 𝔑 — 𝔗 = *ferret.*

et malet. pAGwTρρ (exc. ελτυ) B 𝔑 — 𝔊 = *et mallet.*

Non multum prodest. A — *multum.* 𝔑 — 𝔐a + *Non enim multum.* Rell. etiam Ops. ∾.

A = *si cum aliis rixandum.*

p = *Triginta, inquid, tyranni.*

R = *quot domini sunt.*

hanc qui contempsit. V = *Quam qui cont.*

portorium. PpAGwTBρρ (exc. λπσ) = *portarium* vid. G. I. Vofs. de Vitiis Sermon. et Glossem. p. 571. ed. Francof. Gr. (cr. ∾) = *portarium* sive *portatorium.* 𝔛 = *solvere.*

mihi hoc dixisse uidetur Epicurus. Nam qui peccare se nescit corrigi non uult: deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam uitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare qui mala sua uirtutum loco numerant? Ideo quantum potes, te ipse coargue, inquire in te: accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris. aliquando te offende. Uale.

EPISTULA VIII. (29.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

De Marcellino nostro quaeris et uis scire quid agat. Raro ad nos uenit, non ulla alia ex causa quam quod audire uerum timet, a quo periculo iam abest: nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiscua usi sunt et obuios monuerunt, dubitari solet an hoc facere debuerint. Quid enim, si quis surdos obiurget aut natura morboue mutos? Quare, inquis, uerbis parcam? gratuita sunt. non possum scire an ei profuturus sim quem admoneo: illud scio alicui me profuturum, si multos admonuero. spargenda manus est: non potest fieri ut non aliquando succedat multa temptanti. Hoc, mi Lucili, non existimo magno uiro faciendum: diluitur eius auctoritas nec habet

2

7. *Nam qui peccare.* r — *Nam.*
R = *Tu existimes.*
B = *aliquos de remedio.* p = *remedio cogita.*
p = *virtutum loco numinantur.* R𝔑 — 𝔊1. verba *Tu existimas — cogitare* collocant post *numerant.* Ibidem αβγεζιλμπ repetunt *Quidam vitiis gloriantur.*
𝔊2. — 𝔐 = *te ipsum.*
coargue. p = *argue.* G(n.) R + *et inquire.* Pinc. + *inquire te in te.* unus atque alter Gr. = *inquirere in te,* quod etiam in Pinc. libris fuisse suspicabatur Grut.

Lib. III. Ep. 8. (29.)

p = *quid agatur.*
non ulla alia de causa = ATRr BρρOps.𝔑𝔑. G𝔛𝔅 = *nonnulla* etc. w(PpEV) 𝔊1. — 𝔖 = *nulla alia* etc.
quod audire verum = PpAwTr Arg.b P2. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅𝔖. GR(BEV) 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *quia aud. v.* P1. = *quam aud. v.*
nisi audituro. GαβικυmπP1. 2. 3. 4. = *nisi auditori.* vid. ad Ep. 11, 6. ubi mss. pariter fluctuant inter *peccatori* et *peccaturis.*
obvios monuerunt. δ𝔊1. — 𝔐a + *quosque obvios mon.* Rell. etiam Gr. Ops. ∾.
P = *an haec facere.*
aut natura. 𝔏4. = *an natura.*
morbove mutos. 𝔛 — *ve.* G = *morbo venustos.*
r = *profecturus sim.*
A = *quemquem admoneo.*
R(s∾) = *profecturum esse.*
2. *aliquando succedat.* ηmζ = *aliquid succedat.* Arg.b = *multa succedant.* r = *non habet apud eos.*

apud eos satis ponderis quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars quae ad effectum casu uenit. Sapientia ars est: certum petat, eligat profecturos, ab his quos desperauit recedat: non tamen cito relinquat et in ipsa desperatione extrema remedia temptet. Marcellinum nostrum ego nondum despero. 3 Etiamnunc seruari potest, sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculum ne porrigentem trahat: magna in illo ingenii uis est, sed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum et audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet: aduocabit illas facetias quae risum euocare lugentibus possunt, et in se primum, deinde in nos iocabitur. omnia quae dicturus sum occupabit. Scrutabitur scholas nostras et obiciet philoso- 4 phis congiaria, amicas, gulam. ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula. ostendet mihi lepidum philosophum Aristonem qui in gestatione disserebat: hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cum quae-

BmG = *quorum minus obsolefacta.*

E + *sed non aliquando.* νοσ = *aliquando aberrare.* R𝔛 = *sed non aliquando debet errare.* η μπ = *aliquando non debet errare.*

p = *quae ad effectum casu veniunt.* 𝔛 = *Non est, quae ad effectum casu venit, sapientia. ars est.*

Βλν = *eligat profuturos.*

p = *cito relinquatur.*

et in ipsa desper. = mss. 𝔛𝔑 — 𝔖𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *sed in ipsa desp.* ex ci. Pinc. p = *remedia temptat.*

3. *Marcellinum nostrum.* σ + *licet perversum.*

ego nondum. ϑιχστ — *ego.* Sb = *ego dudum.* 𝔛 = *Etiamnunc observari non potest.* B = *etiamsi non servari potest.*

sed si cito. TG(s∾)Rγηϑκλπτ — *sed.*

manus porrigitur. ζ𝔍u = *m. porrigatur.* γνοπ = *Magna in eo.*

μεσι(p.m.) ν (p.m.) = *sed etiam tendentis.*

p = *adhibo hoc periculum.* r = *adhibe h. p.* ζ = *adhibeo hoc piaculum.* R = *risum advocare lugentibus possint.*

G + *deinde etiam in nos ioc.*

p = *dicturus sum occupavit.*

4. 𝔛 = *conchas, gulam.* p = *amicas gulamus.*

p = *ostendet mihi aliud in adulterio.*

ostendet mihi lep. pA(cr.∾) = *ostendit.* V — *ostendet mihi* — *interrogetur.*

mihi lepidum = pυ(Arg.bBE) 𝔛𝔊1. — 𝔖, Rell. mss. 𝔑 — 𝔅 = *m. lepidum* (= PAwTRr P2. 3. all.) vel = *marcum lepidum* (= ρρ P1. 4. Col. all.). G = *marchum lepidum.* Erm. = *Marci Lepidi philosophum.* Grut. putabat fuisse hunc Lepidum eundem, qui commemoratur Ep. 4, 5. Cum Lepidi nomen notissimum esset etiam librariis, facile commovebantur, ut *mihi* mutarent in *m.* vel *marcum*, praesertim ea aetate, qua *mihi* scribebatur $\overset{i}{m}$.

Aristonem. Sb = *Aristionem.* Sc = *Arisonem.* 𝔛 = *Arissonem.*

B = *ad ostendendas operas.*

tempus acceperat = mss. (exc. T) 𝔛𝔑 — 𝔅1. T = *tempus oderat.* 𝔑u — 𝔖 = *tempus exceperat* ex

5 retur, Scaurus ait: Utique Peripateticus non est. De eodem cum consuleretur Iulius Graecinus, uir egregius, quid sentiret: Non possum, inquit, tibi dicere: nescio enim quid de gradu faciat: tamquam de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestius neglexissent quam uen-
6 dunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi risum: ego fortasse illi lacrimas mouebo. aut si ridere perseuerabit, gaudebo tamquam in malis, quod illi genus insaniae hilare contigerit. Sed non est ista hilaritas longa. obserua: uidebis eosdem intra exiguum tempus acerrime ridere
7 et acerrime rabere. Propositum est adgredi illum et ostendere quanto pluris fuerit, quando multis minoris uideretur. Uitia eius etiam si non excidero, inhibebo: non desinent, si inter-

ci. Gron. Si cum eodem Gronovio quaesieris, a quo *acceperit:* a fortuna, inquam, vel a conditione sua.

5. *Iulius Graecinus.* r = *darius grenius.* B = *Iulius gratius.* G = *Non possum, inquit, tibi dare.* (s∾).

Optimus Put. = *quid degradu faciat.* Lips. Saturn. II, 12. ci. = *degradus.*

circulatores. G = *circumlatores.* πσ (del.) 𝔑 — 𝔖 + *sophistas.* G + *sophistam* cr. *as.*

de essedario. r = *deesse dario.* P2. = *esse dario.* Rell. Gr. = *assedario* vel *asseclario.*

p — *quam vendunt.* R = *quam vendant.*

6. *Moveat ille.* T = *Movebit ille.*

mihi risum. r — *mihi.* V = *vel si ridere perseveraverit.* R P1. 3. Col. = *at si ridere.*

Pr(s∾) V = *gaudeo tamquam.*

illi genus insaniae hilare. = cod. Erm. 𝔐 — 𝔖. et idem annotaverat Rod. Agricola. ζ = *illius genus insaniae.* ι = *genus hoc insaniae.* λ = *genus illud insaniae.* P = *insania evitatae.* m = *levius.* pRBV = *insaniae vitare.* AGwr Arg. bGr. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *insaniae evitare.* TE = *insania evitare.* ρρ = *insaniae evitare* vel *vitare.*

ista hilaritas = pAGwRrB 𝔄𝔑 — 𝔈1. P — *ista.* T𝔈2. — 𝔖 = *illa hilaritas.* Rell. n. l.

rabere. B (s∾) γδζνξσυ quidam Erm. = *rubere.* Rrλ 𝔑 — 𝔈1. = *tabere.* Quidam Erm. = *rabire.* 𝔈2. — 𝔖 = *rudere* ex ci. Erm.

7. σ + *Propositum ergo est.*

T = *aggrediendi.*

quando multis minoris videretur = Tγζι. Col. + *quam quando* etc. Rλυ = *quando multis minoris videbatur.* μ = *quando multi moeroris videretur.* α = *quando multi viderunt minoris.* 𝔛 = *quando quanti minoris videretur.* π = *quanto minoris multis videbitur.* Pprwβ εηϑχνξΘστ duo Ops. P1. 2. 3. 4. 𝔑 — 𝔈1. = *quam multis minoris videretur* (P 1. 3. 4. = *videbatur* vel *videbitur*). A = *quam multis minoris videtur.* V = *quam multis minoris videatur.* B = *multi minoris videretur: quam* legatur an *cum* incertum. Unus Ops. = *quam multis meroris videretur.* alius eiusdem = *qui multi meroris videretur.* 𝔈2. — 𝔖 = *cum* (*quum*) *multis* etc. Scripsi *quando*, quoniam haec particula potuit in *quam* facilius abire quam altera *cum:* sic enim antiquissimi codices apud Senecam constanter scribunt, non *quum.* Videtur autem *quam* antecedenti Compar. (*pluris*) originem debere.

σ + *saltem inhibebo.* RGP1.

mittent. fortasse autem et desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidiendum, quoniam quidem grauiter adfectis sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intellegis unde quo euaseris et ex eo suspicaris quousque sis euasurus, conpone mores tuos, adtolle animum, aduersus formidata consiste: numerare eos noli qui tibi metum faciunt. Nonne uideatur stultus, si quis multitudinem eo loco timeat per quem transitus singulis est? Aeque ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istuc natura disposuit: spiritum tibi tam unus eripiet quam unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi pensionem remisisses: sed ne ego quidem me sordide geram in fenore aeris alieni et tibi quod debeo inpingam. *Numquam uolui populo placere: nam quae ego scio non probat populus, quae probat populus ego nescio.* Quis hoc? inquis, tamquam nescias cui imperem: Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere potest populo cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quaeritur: similem te illis facias oportet: non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem magis

(Marginal section numbers: 8, 9, 10)

3. 4. Col. 𝔛𝔊 1. — 𝔐 = *intermittentur.*

fortasse autem. Colvius ad Appulei. Apol. I., quem laudat Grut., ci. = *fortasse an.*

desinent. r = *deficient.* V + *sed si intermittendi.*

sanitatis loco est. V — *sanitatis.* T = *Dum me illo paro.* V = *Dum me illi praeparo.* R = *inde quo evaseris.*

suspicaris. sR = *suspicare.*
αβγιπ 𝔑 — 𝔅 + *attolle animum tuum.* A = *adversum formidata.*

8. αγϑνξστ = *Nonne videtur.* Verborum *Nonne videatur — singulis est* ordo admodum turbatus est in R.

G = *pertineat.* G = *singularis transitus est.*

aeque ad tuam mortem. E — *mortem.*

Sic istuc natura = PpATr. Rell. (nec tamen de omnibus constat) = *Sic istud natura.*

unus eripiet. BV = *unus auferet.* r = *ultimam tibi pensionem.* r = *Sed nec ego quidem.*

in fenore aeris alieni γx𝔛𝔅—𝔖. P4. + *in fine alias fenore* etc. PpAGrTBEρρ (exc. γx) Arg.b P1. 2. 3. Col. 𝔑 — 𝔗 = *in finem aeris al.* R = *in fine aer. al.* w = *in finem exis alieni.* G = *impinguam.* ν = *impungam.* Rλπ = *impendam.*

9. R = *quae scio, non laudat populus.* V — *Tamquam nescias cui imperem.* G(p.m.)ϑxξστ = *Tamquam nescius.* β = *Tamq. nesciam.* μ = *T. nescius cui impar est.* γ = *T. nescius, qui imperem.*
V = *ex omni domo exclamabunt.*
αβπνυ 𝔑 — 𝔅 = *popularis favor acquiritur.*
r = *si probabunt, nisi cognoverint.*

pertinet qualis tibi uidearis quam qualis aliis. Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. Quid ergo illa laudata et omnibus praeferenda artibus rebusque philosophia praestabit? Scilicet ut malis tibi placere quam populo, ut aestimes iudicia, non numeres, ut sine metu deorum hominumque uiuas, ut aut
11 uincas mala aut finias. Ceterum, si te uidero celebrem secundis uocibus uolgi, si intrante te clamor et plausus et pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate te feminae puerique laudauerint: quidni ego tui miserear, cum sciam quae uia ad istum fauorem ferat? Uale.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER IV.

EPISTULA I. (30.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Bassum Aufidium, uirum optimum, uidi quassum, aetati obluctantem, sed iam plus illum degrauat quam quod possit adtolli; magno senectus et uniuerso pondere incubuit. Scis illum

10. P (cr. ∾) = *Conciliari nisi turpis non potest.*
A = *illam laudatam* ∾ *praeferendam* ∾ *philosophiam.*
π = *laudata semper omnibus.*
𝔎 — 𝔅 = *perferenda.*
Gw𝔑 — 𝔅 = *ut existimes iudicia.* T = *iudicia, non numeros.*
μνυ + *metu dei vel deorum.* 𝔛 = *sine metu dei hominique.*
ut aut vincas mala. R (s∾) w — *ut.* Gβγκξοσ = *Ceterum si te video.*
11. *clamor et plausus et pantomimica ornamenta* = PpA. GT Rr𝔛𝔑 — 𝔅𝔏4. 𝔖 = *clamor et plausus, pantomimica ornamenta* (𝔛 = *pantonomita orn.*) 𝔖1. — 𝔏2. 𝔍u𝔊ro — 𝔐a = *clamor, plausus et pant. orn.* BE utrumque *et* omittunt.
obstrepuerint. B = *perstrepuerint.* μ = *obripuerint.* Sw. cl. = *adstrepuerint.* Melius tamen *obstrepere* convenit verbo *intrandi.*
p = *quid ego tibi miserear.* T = *misereor.*

Lib. IV. Ep. 1. (30.)

quassum. Gw = *cassum.*
obluctantem. β = *conluctantem.* o = *luctantem.* ν = *Sed etiam plus.*
quam quod possit. A — *quod.*
Magno senectus. V — *senectus.*

semper infirmi corporis et exsucti fuisse. diu illud continuit, et ut uerius dicam, concinnauit: subito defecit. Quemadmodum in naue quae sentinam trahit uni rimae aut alteri obsistitur, ubi plurimis locis laxari coepit et cedere, succurri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus inbecillitas sustineri et fulciri potest, ubi tamquam in putri aedificio omnis 2 **iunctura diducitur, et dum alia excipitur, alia discinditur, circumspiciendum est quomodo exeas. Bassus tamen noster alacer animo est. Hoc philosophia praestat: in conspectu mortis hilarem et in quocumque corporis habitu fortem laetumque nec deficientem, quamuis deficiatur. Magnus gubernator et scisso nauigat uelo, et si exarmauit, tamen reliquias nauigii aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster et eo animo uoltuque finem suum** 3 **spectat quo alienum spectare nimis securi putares. Magna res est, Lucili, haec et diu discenda, cum aduentat hora illa**

exsucti = PpTArg.b(Sw. = *e x u c t i* cr. *exustum*) EPr.bd. Ααβδεν cod. Amst. ap. Burm. ad Anth. L. II. p. 699. 𝔑 — 𝔗 = *exucti*. rζμΘB 𝔊2. — 𝔐𝔖 = *ex s u c c i* (vel *exucci*). w = *ex s u c i*. Pr.a = *ex s u c c i s i*. 𝔛 = *ex s i c c i*. ξmζ𝔊1. = *ex u s t i*. G RGr. (in P2. prius aliud fuisse videbatur) 𝔅𝔏 — 𝔐a = *exhausti*. V — *exsucti*. Burm. l. l. „scribe, inquit, *exsucti* vel *exsucci*."

subito defecit. p𝔛𝔊1. — 𝔐 = *s. d e f i c i t*. GwRrB𝔑 = *in n a v i quae*.

w = *uni rimae aut a l i i s u b s i stitur*. 𝔑 — 𝔅 + *ubi s e plurimis locis laxari*. pG(s∾) = *la x a r e*. TwB = *laxari coe p e r i t*.

2. *ubi tamquam in putri*. p = *ubi q u a m* etc. w — *in*. γζ + *ubi v e r o tamquam*. R𝔛 = *in pu t r i d o*.

diducitur. In P2. hic est aliquot vocum lacuna. bw = *d e ducitur*. 𝔛 𝔊1. — 𝔐 = *dilabitur*.

discinditur. r = *e x cinditur*. R = *ala c r i animo est*.

Hoc philosophia. Gαζϑλοτυ = *H u n c phil*.

in conspectu mortis hilarem e t in quoc. = PpAGwRrTBV Ops. Gr. Sb 𝔑 — 𝔅𝔖 (sed 𝔖 — *et*.) 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *in quocumque corporis habitu fortem, in conspectu mortis hilarem*. (Eρρ n. l.).

deficiatur. P3.ετ𝔛𝔊1. — 𝔐 = *deficiat*. Rell. etiam Mod. Ops. Gr. ∾. Lips. ει. = *deficiat*. *Ut magnus*. cf. Heins. ad Ovid. Her. V, 150.

E = *Magnus n a v i g a t o r*. p = *et s c i s o navigat velo*. μ = *ex c i s s o*. 𝔛 = *e x s c i s s o n. v*.

et si exarmavit. r + *tempestas*. B + *eum tempestas*. G(s∾) εζϑικλμξπ P2. (m∾) Sc Pr.a 𝔖 = *et si exar m a t u r*. RP1. = *et si exarm e t u r*. αβ Col. 𝔑 — 𝔅 = *et si exarm a v e r i t*. Cod. Lips. et unus Erm. = *etsi exarm a v e r i t e u m tempestas*. Rell. etiam SbPr.bd ∾. Supple *navem* et vide Cons. ad Helv. c. 17, 6. *exarmata navi*. cf. etiam Paul. Dig. 14, 2, 2. At Ep. 85, 29. legitur: *quae (res) aut refert illum (gubernatorem) aut detinet et e x a r m a t*.

aptat ad cursum. p — *ad*.

3. p = *Hoc f i a t Bassus*.

nimis securi. T — *nimis securi et* = *praestares*. GRr(s.m.)ζκλμξοτυ = *n. sec u r e*. Bβγϑιπ𝔑 — 𝔅 = *n. secu r u m*. P 1. 2. 3. 4. partim = *n. secu r u m*, partim = *n. secu r e*. 𝔛 𝔊1. — 𝔐 + *e s s e putares*.

Magna res est. r — *est*.

cum adventat. G𝔛𝔊1. = *cum ad ve n i a t*. T = *cum adve n e r i t*. 𝔛 = *cum ad v e r t a t*.

ineuitabilis, aequo animo abire. Alia genera mortis spei mixta sunt. Desinit morbus. incendium exstinguitur. ruina quos uidebatur obpressura deposuit. mare quos hauserat ui eadem qua sorbebat eiecit incolumes. gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit: nil habet quod speret quem senectus ducit ad mor-4 tem. huic uni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diutius. Bassus noster uidebatur mihi prosequi se et conponere et uiuere tamquam superstes sibi et sapienter ferre desiderium sui. Nam de morte multa loquitur et id agit sedulo ut nobis persuadeat, si quid incommodi aut metus in hoc negotio est, morientis uitium esse, non mortis. non 5 magis in ipsa quicquam esse molestiae quam post ipsam. Tam demens autem est qui timet quod non est passurus quam qui timet quod non est sensurus. An quisquam hoc futurum credit, ut per quam nihil sentiatur ea sentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum est, ut sit extra omnem malorum me-

T = *aequo animo exire.* E = *obire.* R = *spei in mixta sunt.*
p = *desinit moribus.*
T + *molliter deposuit* ex Ep. 13, 10. *molliter ruina deposuit.* vid. Ind. s. v. *Depono.* Steph. Ep. 36. ad Dalec. suppleri iubet *tantum deposuit.* p = *mare quos auxera.*
eadem vi qua. G = *eadem die qua.* Σπmπ𝔗 = *eadem die in qua.* TP3. = *qua sorbuerat.* quod probat Steph.
A = *eicit incolomes.*
perituri cervice. p = *periturae cervice.* Rw = *peritura cervice.* Rr = *nil habet, quod speret.* T — *nihil habet — ad mortem.*
Huic uni. p — *uni.*
4. π + *nullo genere mortis homines.*
videbatur mihi = mss. (exc. roσ) etiam Gr. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖. TRG (s ∾) — *mihi*, quod commode aberat. r = *videatur mihi.* oσ𝔐 — 𝔐a = *videtur mihi*, quod probat Steph. Ep. 20. ad Dalec. propter *loquitur* et *agit*, quae sequuntur.
T = *tamquam superstes sui.* G quidam Gr. = *sapienter sufferre.*
desiderium sui = mss. (exc. TPr.b) etiam Gr. Mod. Ops. 𝔗𝔑 — 𝔅 𝔑u — 𝔖. T𝔐 — 𝔅 1. = *discidium sui.* Pr.b = *desidium sui.* 𝔊1. — 𝔊 = *decidium sui.* Lips. „*desiderium.* inquit, quod item in mortuis valet, quos superstites scilicet desiderant. omnis autem hic sermo, tanquam Bassus post Bassum vivat."
non magis in ipsa = PpAwTr BV maior pars et praesertim antiquiores ρρ 𝔑 — 𝔅. GR (E recentiores ρρ) 𝔗𝔊 1. — 𝔖 = *nec magis in ipsa*
5. P = *Tam [sa] mens autem.* G — *autem.*
V𝔐 = *qui timet, quod non est sensurus quam qui timet, quod non est passurus.* G = *hoc futurum credat.* 𝔗 + *ut per mortem, quam nihil.*
nihil sentiatur = mss. (exc. G) 𝔗. G𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔖 = *nihil sentitur.* R = *ut ea sentiatur per quam nihil sentiatur* (a n.). V𝔊1. — 𝔐 + *ut per quam fit ut nihil sentiatur.*
ea sentiatur. G𝔑 — 𝔅 = *ipsa sentiatur.* GwV = *Ergo, inquis.*
p = *extra omnem malum metum.* w — *extra.*

tum. Haec ego scio et saepe dicta et saepe dicenda: sed neque cum legerem aeque mihi profuerunt, neque cum audirem his dicentibus qui negabant timenda a quorum metu aberant. Hic 6 uero plurimum apud me auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte uicina. Dicam etiam quid sentiam: puto fortiorem eum esse qui in ipsa morte est quam qui circa mortem. Mors enim admota etiam inperitis animum dedit non uitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidissimus iugulum aduersario praestat et errantem gladium sibi adtemperat. At illa quae in propinquo 7 est utique uentura desiderat lentam animi firmitatem, quae est rarior nec potest nisi a sapiente praestari. Libentissime itaque illum audiebam quasi ferentem de morte sententiam et qualis esset eius natura uelut propius inspectae indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis reuixisset et in morte nihil mali esse narraret expertus. Accessus mortis quam 8 perturbationem adferat optime tibi hi dicent qui secundum illam steterunt, qui uenientem et uiderunt et receperunt. Inter hos Bassum licet numeres qui nos decipi noluit; is ait tam stultum esse qui mortem timeat quam qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adulescentiam sequitur, ita mors senectutem. Uiuere noluit qui mori non uult. Uita enim cum exceptione mortis 9

et saepe dicta. T — *et.*
his dicentibus. vet. lect. Pinc. 𝔗 + *a b his dicentibus.* AGwTrBE ρρ (exc. ζηλ) Gr. = *d i i s dic.* Arg.b = *a l i i s dicentibus.*
R = *quorum m e t u s a b e r a t.* rB = *a b e r r a n t.*
6. *Hic vero plurimum.* 𝔗 = *H o c m o d o plur.* B = *auctoritatis h a b u e r i t.* 𝔗𝔊1. — 𝔍u — *apud me.*
G = *cum e l o q ueretur.* A = *de m o r t i s v i c i n i a.*
Dicam etiam quid sentiam. = mss. (exc. V P3.) 𝔎 — 𝔅𝔖. V = *Dicam e t q. s.* P3. = *Dicam e r g o q. s.* 𝔗𝔊 1. — 𝔐a = *Dicam e n i m q. s.*
𝔊1. — 𝔐 + *puto e t i a m fortiorem*, quod in nullo ms. legitur.
qui circa mortem. 𝔊1. — 𝔐a + *est*, quod ipsum in mss. non conspicitur.
non vitandi. RG(al. m.) 𝔎 — 𝔅 = *non e v i t a n d i.* p = *timidissi m u m iugulum.*
A — *adtemperat.* p = *adtemp t a t u r.*
7. *utique ventura.* A — *utique.*
desiderat l e n t a m. GRrγζϑιλξο πσP1. 3. 𝔎 — 𝔅 = *des. l e t a m* (*laetam*).
firmitatem. Arg.b = *i n f i r m i t a t e m.* G = *quae est m i n o r nec.* V — *nec potest — praestari.* Arg. b = *s i b i a sapiente.* Etiam apud r *nisi* est in litura. p = *a sapiente p r a e s t a r e.*
eius natura. R(s∾) — *eius.* p = *p r o p i t i u s inspectae.*
indicantem. rP3.(p.m.) 𝔎 — 𝔊1. 𝔐 = *i u dicantem.* GP1. P3. (s.m.) = *v i ndicantem.* r = *fidei h a b e t apud te.*
8. *secundum illam.* r(s∾) — *illam.*
et receperunt. G(s∾) R = *et ceperunt.* cod. Lips. = *et r e p e r u n t.* ci. Lips. = *et repulerunt* aut *reiecerunt.*
9. V = *Vita a u t e m.*
cum e x c e p t i o n e mortis. „Hoc

data est: ad hanc itur. Quam ideo timere dementis est, quia certa exspectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem habet aequam et inuictam. Quis queri potest in ea condicione se esse in qua nemo non est? prima autem pars est aequitatis aequalitas. Sed nunc superuacuum est naturae causam agere, quae non aliam uoluit legem nostram esse quam suam. Quicquid con-
10 posuit resoluit, quicquid resoluit conponit iterum. Iam uero si cui contigit ut illum senectus leuiter emitteret non repente auulsum uitae, sed minutatim subductum: nae ille agere gratias dis omnibus debet, quod satiatus ad requiem homini necessariam, lasso gratam, perductus est. Uides quosdam optantes mortem, et quidem magis quam rogari solet uita. Nescio utros existimem maiorem nobis animum dare, qui deposcunt mortem an qui hilares eam quietique opperiuntur: quoniam illud ex rabie interdum ac repentina indignatione fit, haec ex iudicio certo tranquillitas est.
11 Uenit aliquis ad mortem iratus morti; uenientem nemo hilaris

est cum conditione simul habendae mortis." Gron. G(s∾)REζϑλξστ P1. (P2. 3. s.m.) = *cum expectatione mortis.* ιP2. = *cum receptione mortis.* Rell. ∾.

data est. mm 𝔈1. 2. 𝔈 = *donata* ex ci. Erm. p = *ad hunc iturus.*

𝔑 — 𝔗 = *quam adeo timere.*

G𝔑𝔎 = *dubia metiuntur.* Arg. b𝔗𝔅 = *mentiuntur.*

p = *aequam et invictamus.* B = *aequam et victam.* p = *in ea condicio necesse esse.*

prima autem. η = *prima enim pars est aeq.* Sc(V)𝔛𝔈 1. — 𝔐a = *Prima enim pars aeq. est.*

aequalitas. 𝔛 = *qualitas.* Rαπ = *supervacaneum est.* ν — *quam suam.* G(s∾) = *quioquid posuit.* p = *conposuit revolvit.*

conponit iterum. GRrArg.bρρ(exc. γηΘυ)Ss. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *composuit.* G — *iterum.*

10. GTR(*n* n.) B = *contingit.*

leviter emitteret = PpAGR𝔑 — 𝔅. Twr 𝔛𝔈 1. — 𝔖 = *leniter.* (Rell. n. l.). A = *avulsum e vita.*

nae ille agere gratias. V + *o nae ille.* Pp = *o nae illum* (P cr. *ille*). ATrβmG P2. = *o ne ille* (mG = *illum.*) Arg.b = *oh ne ille.* δεμ = *o ne illum* ∾ *decet.* GRBαγζϑκλνξοπστΘυ Col. P1. 3. 4. 𝔛 𝔅 — 𝔊𝔖 = *nonne ille.* Sed in Θπυ antea fuerat *ne*, quod servat etiam η. Rell. ∾. Non dubitavi scribere *nae ille*, cum *nonne* tantum recentiores ferrent et *o* in antiquioribus et melioribus libris explicandi gratia additum esse facile appareret. Poterat tamen et *ne* scribi, nisi servarent diphthongum PpV. vid. Kritz ad Sall. Cat. 52, 27.

solet vita. P2. = *soleat vita.*

r = *Nescio, utrum existimem.*

T = *hilares eam letique.* m𝔈2. = *laetique.*

Awr𝔛𝔑 — 𝔊 = *operiuntur.* p = *opperiantur.* Gζκμι quidam Gr. = *experiuntur.* unus Gr. = *excipiunt.*

ανο𝔛 = *Hoc ex iudicio certa tranquillitas.* 𝔑 = *certe tranquillitas.* Rγζηϑκλπστ G (s∾) = *Hoc ex iudicio certae tranquillitatis.*

11. *iratus morti* = mss. (exc, V) etiam Gr. Mod. unus Erm. 𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔖. V𝔛𝔈1. — 𝔐 = *iratus: mortem venientem.*

excipit, nisi qui se ad illam diu conposuerat. Fateor ergo ad hominem mihi carum ex pluribus me causis frequentius uenisse, ut scirem an illum totiens eumdem inuenirem: numquid cum corporis uiribus minueretur animi uigor qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitatorum laetitia, cum septimo spatio palmae adpropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri 12 praeceptis obsequens: *primum sperare se nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu: si tamen esset, habere aliquantum in ipsa breuitate solatii. nullum enim dolorem longum esse qui magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa distractione animae corporisque, si cum cruciatu id fieret, post illum dolorem se dolere non posse. Non dubitare autem se quin senilis anima in primis labris esset nec magna ui distraheretur a corpore.* Ignis qui ualentem mate- 13 riam occupauit aqua et interdum ruina exstinguendus est. ille qui alimentis deficitur sua sponte subsidit. Libenter haec, mi Lucili, audio non tamquam noua, sed tamquam in rem praesentem perductus. Quid ergo? non multos spectaui abrumpentes uitam? Ego uero uidi: sed plus momenti apud me habent qui ad mortem ueniunt sine odio uitae et admittunt illam, non adtrahunt. *Illud quidem,* aiebat, *tormentum nostra nos sen-* 14

p = *nisi quid se illum diu conposuerunt.* B𝔍u = *composuerit.* E = *exposuerut.* 𝔛 = *carum ex plurimis.*

T = *ut scirem an eum.* Arg.b = *cum corporalibus viribus.*

T = *numeretur animi vigor.*

adpropinquant. w(p.m.) = *appropincant.* Rβλπ = *appropinquatur.*

12. *Dicebat quidem.* Raβλμπ 𝔑 — 𝔅 = *Dicebat enim.*

primum sperare se. R — *primum.*

habere aliquantum. AGwTrEρρ 𝔛𝔑 — 𝔊 = *haberet aliq.*

aliquantum = PρwrT 𝔑 — 𝔅. V — *aliquantum.* B𝔛 = *aliquid.* Reliqui, quos ipse vidi, 𝔈1. — 𝔊 = *aliquantulum.*

Arg.b = *in illa brevitate.* T = *solatium.*

longum esse qui magnus est. V — *esse.* G𝔍νξo — *est.* E + *succursurum esse sibi.* Col. (m∾) = *in ipsa destructione animae.* 𝔛 = *discretione animae.* νo = *animae ac corporis.* G = *animi corporisque.*

quin senilis anima. Gβγ𝔍x = *quin semel anima.* V = *in primis labiis.*

distraheretur. G (s∾) 𝔍xλξστ = *detraheretur.*

13. *aqua et interdum.* R — *et.*

deficitur. Awγζx𝔛 = *deficit.*

𝔛𝔑 — 𝔅 = *Libenter hoc, mi Lucili.* V = *in rem praesentem deductus.*

Quid ergo? non multos spectavi. w — *ergo.* G = *num multos.* P(s∾) = *multis.* p = *expectavi.* V — *spectavi.*

Ego vero vidi. 𝔈1. — 𝔐 = *Immo vero vidi.* V + *sine tedio vel odio vitae.* G (s∾) = *momimenti apud te habent.* R = *nec attrahunt.*

14. *Illud quidem aiebat.* P(s.m.) = *Ille.* AwT = *alebat.* G𝔍 = *age-*

tire opera, quod tunc trepidamus, cum prope a nobis esse credimus mortem. A quo enim prope non est parata omnibus locis omnibusque momentis? Sed consideremus, inquit, *tunc, cum aliqua causa moriendi uidetur accedere, quanto aliae propiores sint quae non timentur.* Hostis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si distinguere uoluerimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias
15 uideri. Non mortem timemus, sed cogitationem mortis: ab ipsa enim semper tantumdem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est: quod enim morti tempus exemptum est? Sed uereri debeo ne tam longas epistulas peius quam mortem oderis: itaque finem faciam. Tu tamen mortem ut numquam timeas semper cogita. Uale.

EPISTULA II. (31.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Agnosco Lucilium meum: incipit quem promiserat exhibere. Sequere illum inpetum animi quo ad optima quaeque calcatis popularibus bonis ibas. Non desidero maiorem melioremque te fieri quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt: tantum effice quantum conatus es et illa quae tecum in animo tulisti tracta. Ad summam sapiens eris, si cluseris

bat. V = *nostra se sentire.* AER—𝔅 = *credidimus mortem.*

prope non est parata. 𝔇𝔈—𝔅1. —*prope.* σπ—*parata.* G(s∾)𝔛 = *videtur accidere.*

propiores sint. p = *proprio-res.* 𝔎𝔛 = *propinquiores.* ATRG 𝔛 = *sunt.*

cruditas. R + *ciborum.* EArg.bζ τmπ = *crudelitas.* T = *crud.* *praeoccupavit.*

P = *Sed distinguere* (cr.∾). w = *Si dist. voluimus.* T = *Si discutere voluerimus.*

inveniemus alias esse, alias videri. P = *inv. aliis videri* reliquis omissis. AR(m∾)rGTBEVαβγδ εζηϑμνξΘτ(s∾) σ(s∾) codd. Erm. praeter unum (P4.) 𝔛 — *alias esse.*

15. *Ita si timenda.* o = *Ipsa etsi timenda.* G(m∾) — *semper timenda est.*

exemptum. Gϑλξστ = *exceptum.* Θ utrumque habet. p = *exsumptum.*

ne tam longas. T — *ne.*

finem faciam = PpRrGwTEV𝔛 𝔎—𝔐𝔖. A𝔈—𝔐a = *finem facio.* (Rell. n. l.)

ut numquam timeas. P = *ut* [tres fere litterae erasae] *non timeas.*

semper cogita. Vαoπτ — *semper.*

Lib. IV. Ep. 2. (31.)

Epp. 31—37. in V leguntur post Ep. 51.

quem promiserat. AArg. b = *quae prom.* G = *quod prom.*

Gwr = *desidero te maiorem* etc. AV — *te.*

popularibus bonis. V — *bonis.* RαβδελμνξΘυ = *loci occupaverant.* r = *tulisti tractata* (ta n.) V𝔛 = *Ad summum sapiens.*

si cluseris = PpATsGλνΘυ𝔖.

aures quibus ceram parum est obdere: firmiore spissamento opus est quam in sociis usum Ulixem ferunt. Illa uox quae ti- 2 mebatur erat blanda, non tamen publica: at haec quae timenda est non ex uno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat. Praeteruehere itaque non unum locum insidiosa uoluptate suspectum, sed omnes urbes. surdum te amantissimis tuis praesta: bono animo male precantur. et si esse uis felix, deos ora ne quid tibi ex his quae optantur eueniat. Non sunt ista bona 3 quae in te isti uolunt congeri: unum bonum est quod beatae uitae causa et firmamentum est sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemptus est labor et in eorum numero habitus quae neque bona sunt neque mala. Fieri enim non potest ut una res modo mala sit, modo bona, modo leuis et perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est: quid ergo est bonum? Laboris contemptio. Itaque in uanum opero- 4 sos culpauerim. rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint minusque sibi uinci ac strigare permiserint, admi-

Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 = *si clauserit.* w = *aures quas cera parum est obdere.* ζxm𝔖mπ = *parum est addere.*

𝔛𝔊1.—𝔅1.𝔐𝔞 = *firmiori spissamento.* B = *spissiore fundamento.* δλπσsT = *quam in scopulis usum Ul.*

2. V = *publica, quae autem tibi timenda est.*

non ex uno scopulo. G — *ex.*

praetervehere itaque. G(m∾)T — *itaque.* γσ + *non tantum unum locum.* 𝔛 — *non.* T = *insidia voluptate.* p = *omnes urbis.*

PpAGwTRrBEV 𝔑 — 𝔅 = *amantissimis tuis.* quod sic explica: *tuis*, qui te vehementissime amant. cf. infra 4. 𝔊1. — 𝔖 = *am. tui.* De reliquis nihil proditur.

pwsR = *mala precantur.* G + *deos non ora.* o = *quodsi vis esse felix.*

ne quid tibi ex his. 𝔛 — *ex his.* G(s∾)αβ𝔖λ = *quae optant.* Pp = *optantur eveniant.*

3. *quae in te isti volunt congeri.* V ed. Lips. a. 1508. = *quae in istius vitae volvuntur congerie.* B = *quae in istis volunt.* Gγ𝔖λ = *verum bonum est.*

sibi fidere. 𝔑 — 𝔛 = *sibi videre.* Col. + *nisi cum contemptus est labor.* V = *nisi cum contemnitur labor.* V = *et in eorum numero habetur.*

quae neque bona sunt. G(m∾) — *neque.* V — *Fieri enim non potest — labor bonum non est.*

Fieri enim non potest. 𝔊𝔛 — *non.* *ut una res.* A = *ut ulla res.* p TwBE + *ut una ulla res.* r — *sit modo bona.*

modo levis et perferenda. Col. Gw = *lenis.* p = *proferenda.* G (m∾) = *perfecta.*

Labor bonum non est. 𝔛 — *non.* *Quid ergo est bonum.* r — *est.* *contemptio.* 𝔑 — 𝔅 + *non curare, cum oportet laborem subire.*

4. *operosos culpaverim.* w = *laboriosos occupaverim.*

ad honesta nitentes. Vιπ = *intentos.* 𝔛 = *intentes.* T = *et minus sibi.* A — *sibi.* V — *minusque — permiserint.*

vinci ac strigare = PpmwTr𝔅 (E)SbPr.b Mod. Ops. (ut licet coniicere ex eius nota) codd. Guil. Pelisserii 𝔊1.𝔐— 𝔅1.𝔖. vid. Ind. s. v. *Strigare* et cf. Turneb. Advv. 24, 1. Salmas. Exercc. Plin. p. 40. w = *vinci*

rabor et clamabo: Tanto melior surge et inspira et cliuum istum uno, si potes, spiritu exsupera. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex illo uetere [uoto] parentum tuorum eligas quid contingere tibi uelis, quid optes: et in totum iam 5 per maxima acto uiro turpe est etiamnunc deos fatigare. Quid uotis opus est? fac te ipse felicem: facies autem, si intellexeris bona esse quibus admixta uirtus est, turpia quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est, nihil atrum, nisi quod tenebras habet aut aliquid in se traxit obscuri, quemadmodum sine adiutorio ignis nihil calidum est, nihil sine aere frigidum: ita honesta et turpia uirtutis ac 6 malitiae societas efficit. Quid ergo est bonum? Rerum scien-

ac stringare. voσPr.d quidam Erm. = *vinci ac restrigare.* Cod. Amst. ap. Burm. ad Anth. Lat. II. p. 723. = *vinci ac restringare.* 𝔈2. — 𝔖 = *vinci ac respirare.* Col. = *vitia astrugare.* GB rell. ρρSc Pr.a P1. 2. 3. 4. quidam Erm. quidam Pinc. 𝔛𝔑 — 𝔅 𝔑u𝔐a = *vitia consurgere.* RmP3. = *vitia insurgere.*

p = *adprobabor et clamabo.*

et inspira = mss. (exc. G𝔇P1.) etiam Mod. Ops. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔑u𝔖. G(s∾) 𝔇P1. = *et spira.* 𝔈2 — 𝔅1. 𝔐a = *et respira.* Ios. Scalig. Castigg. in Propert. L. IV. p. 282. emendat *restriga,* ut contrarium sit *strigandi.* Burm. ad Phaedr. III, 6, 9. ci. = *destriga.*

et clivum istum. G = *et divum istum.* 𝔛 = *et dominum istum.*

p = *generosus animus.* V — *non est ergo — acto viro.*

ex illo vetere [voto] parentum tuorum. PpATBEαγδημνξΘσ — *voto.* G(s∾)𝔇χοτ𝔅 — *vetere.* υ + *ex illo vetere vel voto.* ws = *ex illo veteri decore.* (fortasse fuit olim *dicto* in quibusdam libris, unde hoc natum.) mGwr𝔛𝔈1. — 𝔐a = *veteri.* Rell. ∾. Vox *voto* non genuina esse videtur, sed ex sequentibus suppleta ab iis, qui hic aliquid deesse suspicarentur. cf. Cic. de Div. 2, 24. *Vetus illud Catonis admodum scitum est. Illud* autem *parentum* Lucilii hoc fere fuisse videtur: *Contingant tibi, quae ipse optaveris (elegeris)*: nos quoque ita. *Ex* hic significat *secundum.* Sanctol. *vetere* suspicatur ortum esse ex *voto* ideoque abiiciendum.

eligas. 𝔑 — 𝔗 + *quid eligas.* G = *exigas.* P(s.m.) = *quod contingere* ∾ *quod optes.*

quid optes. G𝔇λστP1. + *petis.* ξο + *in totum vel in tutum.*

iam per maxima. Rod. Agricola ci. = *impar maximo.* unde Erm. = *et in totum impar maximo viro optio est* etc.

per maxima acto viro. Gwrε𝔇ιξmυΘτ Col. P1. 2. 𝔅𝔈1. = *per maxime apto viro.* όmιmP2. = *proxime apto v.* P4. = *quid optes et virorum iam per maximam octo viro turpe* etc. Etiam 𝔛𝔑 — 𝔗 = *viro apto.*

etiamnunc. η𝔛𝔈 1. 2. = *et nunc.*

5. Aν = *fac te ipsum felicem.* 𝔅1. — 𝔐a + *fac et te ipse f.*

BVδμνσ = *turbida quibus malitia.* Θ + *turbida vel turpia.*

GT = *malitia iuncta est.* B = *malitia admixta est.*

V — *Quemadmodum — frigidum.*

nihil atrum. G(m∾) — *atrum.*

P = *aliquid exinse* (cr. *exinde*) *traxit.* r = *aliquid inde traxit.* R + *aliquid quidem in se trahit.* G(m∾) — *in se.*

nihil calidum est. Arg.b — *est.*

R = *nihil sine algore frigidum.*

virtutis ac malitiae = PpARrB

tia. Quid malum est? Rerum inperitia. Ille prudens atque artifex pro tempore quaeque repellet aut eliget. Sed nec quae repellit timet nec miratur quae eligit, si modo magnus illi et inuictus animus est. Submitti te ac deprimi ueto. Laborem si non recuses, parum est: posce. Quis ergo, inquis, labor friuolus et superuacuus est? Quem humiles causae uocauerunt. Non est malus, non magis quam ille qui pulchris rebus inpenditur: quoniam animi est ipsa tolerantia quae se ad dura et aspe- 7 ra hortatur ac dicit: Quid cessas? non est uiri timere sudorem. Huic et illud accedat ut perfecta uirtus sit aequalitas ac tenor uitae per omnia consonans sibi, quod non potest esse, nisi rerum scientia contingit et ars per quam humana ac diuina noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas, incipis deorum socius esse, non supplex. Quomodo, inquis, isto per- 8 uenitur? Non per Peninum Graiumue montem nec per deserta

𝔛𝔑 — 𝔅𝔊. GTw𝔊1. — 𝔐a = *virtutis et malitiae.* (Rell. n. 1.) R(s∾) Arg.b = *virtus.* p = *malitia societas efficitur.*

6. *Quid malum est.* GRr — *est.*

G — *Ille prudens atque*, deinde — *pro tempore* et — *Sed nec quae* — *timet.* P = *Illa prudens atque artif.* Nonnulli Pinc. — *atque.* A = *et artifex.* RαβϿλπ P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔅 = *utique artifex.* P1. 4. + *utique atque artifex.*

repellet aut eliget. G = *repellit non timet.* 𝔛 = *repellet nec timet.* p = *elegit.*

pATr = *Sed quae nec repellit.* B = *Sed quae nec timet rep.*

nec miratur quae eligit. G = *nec mutatur quae elegit.* 𝔛 = *eliget.*

magnus illi et invictus. AwTBE = *magnus ille et inv.*

animus est. Hic G repetit integra, quae ante mutilata dedit: *Ille prudens utique atque artifex — animus est.* P = *Summitti ac deprimi veto* (om. *te*).

Laborem. G(m∾) = *Labor est.* R = *Labores.* R𝔛 = *si non recusas.* Notat Muret. in omnibus, quos viderit, libris scriptum fuisse: *parum est posse.* atque id habent r𝔑 — 𝔊. Rell. etiam Mod. Ops. ∾.

GTV𝔑—𝔅 = *Quid ergo inquis.*

Quem humiles causae vocaverunt = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔑u — 𝔊. 𝔊2. — 𝔅1. + *in quem* et = *vocaverint.* w = *pulcris causis impenditur.* GαϿηϿιμνϴ = *impeditur.* V = *est ipsa intolerantia.*

7. *ac dicit* = PpAGwT𝔑 — 𝔅. Rr𝔛 𝔊1. — 𝔊 = *et dicit.* (Rell. n. 1.)

Huic et illud. χλοπ P4. = *Huic etiam illud.* 𝔛 — *et.* Col. = *Hinc et illuc.* pG(s∾) T𝔐 — 𝔐a = *Huc et illud.* Rell. etiam Ss. Gr. ∾.

T = *per omnia consonus sibi.*

contingit = Ppr Arg.b fere omnes ρρ et quidem antiquiores. Col. = *contigerit.* AGwTR P1. 2. 3. 4. (B EV) 𝔛𝔑 — 𝔊 = *contingat.*

humana ac divina = PpAGRrB 𝔑 — 𝔅. w𝔊1. — 𝔊 = *divina et humana.*

quod si occupas. Arg.b = *quod si hoc cupias.* V = *quodsi occupaveris.*

8. V = *Quomodo istuc inquis.*

non per Pen. G = *ideo per.*

Peninum = pδ Mod. (BV) 𝔈 — 𝔊. A = *Penninum.* Arg.b = *Penium.* μνPr.b = *Poeninum.* rE = *Poenninum.* Optimus Put. = *Foeninum.* TGw Gr. rell. ρρ = *Appeninum.* PR 𝔛𝔑 = *Apeninum.* 𝔑 — 𝔐 = *Appeninum, Apoeninum, Apenninum.*

𝔑 — 𝔅 = *gravemve montem.*

Candauiae nec Syrtes tibi nec Scylla aut Charybdis adeundae sunt, quae tamen omnia transisti procuratiunculae pretio. Tutum iter est, iucundum est ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quae si non deserueris, par deo surges. Parem
9 autem te deo pecunia non faciet: deus nihil habet. praetexta non faciet: deus nudus est. fama non faciet nec ostentatio tui et in populos nominis dimissa notitia: nemo nouit deum, multi de illo male existimant, et inpune. non turba seruorum lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium: deum ille maximus potentissimusque ipse uehit omnia. Ne forma quidem et uires beatum te facere possunt: nihil horum patitur uetustatem. Quaerendum est quod non fiat in dies peius, cui non possit obstari. Quid hoc est? Animus: sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud uoces
10 hunc quam deum in corpore humano hospitantem? Hic animus tam

G = *nec Charybdis*. GP2. 4. = *natura te instituit*.

par deo surges. AwEVArg.b = *per deos* [in w *s* erasum] *surges*. 𝔑 — 𝔅 = *con surges*.

Parem autem te deo = PwTrE Ops. 𝔖. RB P1. 2. 3. 4. = *deo te pecunia*. pG𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 — *te*. Et potest in suspicionem incidere Pronomen.

9. G — *deus nudus est* — *non faciet*. G = *nec obs tentatio*.

p = *et in populis*. V — *et in populos* — *deum*.

ϛσ + *nemo enim novit deum, licet* [hoc in w quoque supra versum legitur] *multi de illo male existiment*.

et inpune, Arg.b = *impie*.

deum ille maximus = AE Sb Pr.b Mod. Ops. 𝔖. (Pp ?)TRrGw 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 = *deus ille maximus*. (Rell. n. l.)

Ne forma quidem. AGwR𝔑 — 𝔅 = *Nec* [G = *fortuna*] *quidem*.

w = *ac vires*.

beatum te facere possunt. 𝔛𝔈1. — 𝔊 = *bonum te f. p.*

nihil horum patitur vetustatem = PpAGwrBEP1. Ss. Ops. 𝔈. cf. Ep. 36, 3. (*vinum*) *non pati aetatem quod in dolio placuit*. TsGsw cod. Gron. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 + *non patitur v.* R + *non horum patitur*. Arg.b = *horum quae patiuntur vet.* (Rell. n. l.)

Quaerendum est quod. 𝔈1. — 𝔐𝔞 + *ergo*, quod in mss. non conspicitur. V + *Quaerendum est bonum quod*.

quod non fiat. p = *quod non fiet*. V = *quod in dies non fiet*. r — *fiat in dies peius, cui non*. EP2. = *quid non fiat*. GP1. P3. (cr. ∾) = *quidnam fiat*.

in dies. P4. = *indiges*.

peius = PV omnes (?) ρρ, atque idem coniecerat Sw. GP1. — *peius*. pAwRsGE Arg.b P2. 4. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *eius*. Col. = *ei*. sed post hanc voculam aliquid erat erasum. wP3. (p.m.) = *cuius*. RB P3. (s.m.) 𝔛 = *eique*. 𝔈1. — 𝔖 = *deterius* ex ci. Erm.

cui non possit = GP4. 𝔅 — 𝔖. P1. = *cui non prosit*. REP3. 𝔛 — *cui*. PpAwTESbc Pr.b P2. Col. Ops. (Ambian. rec. m. = *cuique*) = *quo*, quod Ops. putat ex prisco *quoi* ortum. V — *cui* — *obstari*. γ = *quod non possit obteri*. 𝔑 — 𝔅 = *quod non possit obst.* Lips. ci. = *quod non fiat indigens eius, quod non prosit optari* vel *quo non fias indigens eius* etc. 𝔈1. — 𝔐 + *obstari: quo nil melius possit optari*.

𝔛 = *Quid aliud voces habent quam deum*.

hospitantem. 𝔑 — 𝔅 = *hospitatum*. 𝔈1. — 𝔊 = *hospitem*.

in equitem Romanum quam in libertinum, quam in seruum potest cadere. Quid est eques Romanus aut libertinus aut seruus? Nomina ex ambitione aut ex iniuria nata. Subsilire in coelum ex angulo licet: exsurge modo

et te quoque dignum
Finge deo.

Finges autem non auro aut argento: non potest ex hac materia imago deo exprimi similis: cogita illos, cum propitii essent, fictiles fuisse. Uale.

EPISTULA III. (32.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Inquiro in te et ab omnibus sciscitor qui ex ista regione ueniunt quid agas, ubi et cum quibus moreris. Uerba dare non potes: tecum sum. Sic uiue, tamquam quid facias auditurus sim, immo tamquam uisurus. Quaeris quid me maxime ex his quae de te audio delectet? Quod nihil audio, quod plerique ex his quos interrogo nesciunt quid agas. Hoc est salutare non conuersari dissimilibus et diuersa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non posse te torqueri mansurumque in proposito, etiam si sollicitantium turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne 2 mutent te, timeo ne inpediant. Multum autem nocet etiam qui moratur, utique in tanta breuitate uitae quam breuiorem in-

10. p + *Quid est enim eques.* B — *est.*
Nomina ex ambitione. BV — *ex.*
aut ex iniuria. AwG antiquiores ρρ 𝔑 — 𝔅 — *ex.* et abesse poterat.
p = *Subsilere in coelum et angelo licet.* Aw = *exurge.*
V = *non te quoque dignum.*
aut argento = PAGwRrB Arg.b antiquiores ρρ 𝔑 — 𝔅. p = *vel argento.* T𝔊1. — 𝔖 = *non argento.* Nonnulli ρρ = *nec argento.*
fictiles fuisse. 𝔍u — *fuisse.*

Lib. IV. Ep. 3. (32.)

Inquiro in te = P unus Erm. 𝔊 — 𝔖. RsP3. = *Inq. de te.* Rell. = *Inq. a te.*
ubi et cum quibus. σ + *ubi es scilicet et cum q.* E — *et.*
Sic vive. 𝔛 = *Sic nunc.*
Quaeris quid me. T — *me.* p = *ex iis quae de te.*
conversari dissimilibus. Vγλπσ 𝔊1. — 𝔐 + *cum dissim.* R = *Habeo ergo fiduciam.*
te torqueri. pweNicot.𝔖 = *te detorqueri.* R(s∾) — *te.* Rell. ∾.
etiam si sollicitum. Arg.b — *si.*
circumeat. o = *concurrat.*
2. *Quid ergo est.* G — *ergo est.* R𝔛 — *est.*
ne mutent te = PpwTr Ss. Ops. 𝔛 𝔑 — 𝔊1. G = *te ne mutent.* R = *ne te mutent.* V = *ne mutes te.* B + *ne vel mutent te.* A = *ne invitent te.* 𝔊2. — 𝔐a = *ne immutent te.* (Rell. n. l.)
G recentiores ρρ𝔑 — 𝔅𝔊ro = *nocent — morantur.*
etiam qui moratur. B𝔛 = *ei qui*

constantia facimus aliud eius subinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo, Lucili carissime, et cogita quantum additurus celeritati fueris, si a tergo hostis instaret, si equitem aduentare suspica-3 reris ac fugientium premere uestigia. Fit hoc, premeris: accelera et euade, perduc te in tutum et subinde considera quam pulchra res sit consummare uitam ante mortem, deinde exspectare securum reliquam temporis sui partem: nihil sibi in possessione beatae uitae obpositum, quae beatior non fit, si longior. O quando illud uidebis tempus quo scies tempus ad te non pertinere! quo tranquillus placidusque eris et crastini neglegens in summa tui satietate. Uis scire quid sit quod faciat ho-

moratur. 𝔊1.—𝔍𝔫=*et qui moratur.* Rλμπ=*aliud enim subinde.*

Diducimus. 𝔛+*et diducimus.* 𝔑—𝔅=*deducimus.*

lancinamus. G=*lamcinamus.* 𝔪π vet. lect. Pinc.=*laniamus.* P3.=*lacinamus.* P1.=*laniciamus.* Grut. Suspicc. L. VII. c. 6. ci.=*laciniamus.*

Propera ergo, Lucili. P𝔛=*Propterea ergo, L.* Gr(n.)+*mi Lucili.* AwT=*karissime.*

et cogita. in P *et* deletum. B=*si a tergo hostes instarent.* T=*ffiat ergo hostis instar, ac si equitem adventare suspicareris.*

3. *Fit hoc, premeris.* G(s∾)P1.=*praeter hoc premeris.* BE=*Sit hoc pr.* Col.=*Sic hoc prem.*

accelera et evade. in P *et* erasum.

consummare vitam. B(s.m.)=*considerare vitam.*

exspectare securum. G(m∾)P1.—*securum.* P2.=*secure.* P3. 4.=*securam.* r+*exspectare quam vixeris securum.* G=*tui temporis.*

nihil sibi in possessione beatae vitae obpositum=P. r=∾*oppositum.* Vπ=∾*posito.* Col.=*nihil sibi in posse beatae vitae ponit.* unde Lips. ci.=∾*ponentem.* Arg.b=*nihil sibi impossibile beatae vitae positum.* B=*nil sibi in possessionem beatae vitae propositum.* Rell.mss. 𝔛𝔑—𝔊=∾*positum.* quam scripturam frustra defendit Ruhk.: nam omni sensu caret, ut ait Gron. 𝔐—𝔅1.—*nihil sibi.* 𝔊 ex ci. Gron.=*inniti sibi in possessione beatae vitae positum.* quod bene congruit cum sententia tota et potest confirmari similibus locis. At malo insistere librorum mss. vestigiis, nec video quo pacto ex *inniti* fieri potuerit *nihil*, quod omnes mss. tenent. Atque facile *o* in *obpositum* poterat absorberi a diphthongo praecedenti, si praesertim scriptum erat *opositum* in eo libro, quo orti sunt quotquot habent *positum.* Sensus: *Nihil in possessione beatae vitae sibi contrarium vel repugnans, quo eius securitas possit turbari.* Spectat hoc ad vocem *securum exspectare.*

quae beatior. P r P2.=*quo* facili errore, si quidem iam antiquitus scribebatur *que* pro *quae.* P1.=*quam beatior.*

non fit. G Col. P1. 2.=*non sit.*

r𝔛—*quo scies tempus.*

w=*tempus nihil ad te pertinere.* AE=*quo tranquillius placidiusque eris.* 𝔛+*et temporis crastini.*

in summa tui satietate=PpBV Sb Pr.abd 𝔑—𝔅. A—*in.* w=*sui.* GV=*societate.* AGTRr𝔛𝔊1.—𝔊+*et in summa* etc. (Rell. n. l.)

quid sit quod faciat. G(m∾)—*sit quod.* E=*q. s. quid faciat.*

mines auidos futuri? Nemo sibi contingit. Optauerunt itaque 4 tibi alia parentes tui: sed ego contra omnium [tibi] eorum contemptum opto quorum illi copiam. Uota illorum multos conpilant ut te locupletent: quicquid ad te transferunt alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem, ut uagis cogitationibus agitata mens tandem resistat et certa sit, ut placeat sibi et intellectis ueris bonis, quae simul intellecta sunt possidentur, aetatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est et exauctoratus ac liber qui uiuit uita peracta. Uale.

EPISTULA IV. (33.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Desideras his quoque epistulis sicut prioribus adscribi aliquas uoces nostrorum procerum. Non fuerunt circa flosculos occupati, totus contextus illorum uirilis est: inaequalitatem scias esse ubi quae eminent sunt notabilia. Non est admirationi una arbor ubi in eamdem altitudinem tota silua surrexit. Eiusmodi uocibus referta sunt carmina, refertae historiae.

Nemo sibi contingit = PGRr antiquiores ρρ Col. P1. 3. 4. Pinc. duo Ops. 𝔛𝔑 — 𝔅. Rell. mss. 𝔊1. — 𝔖 = *contigit.*

4. G = *Obtaverunt.*

itaque = mss. etiam Gr. 8s. 𝔛𝔑 — 𝔊. 𝔐 — *itaque.* Grut.: „suspicari quis posset scribendum: *Optaverunt utique tibi alia.* sic certe fuisse in Palat. sec. liturae propemodum arguunt.“ Ideo 𝔏 — 𝔖 = *utique.* At Sanctol. nullas huius particulae reliquias in illo codice deprehendit nec liturae facit mentionem.

tibi alia. B = *talia.* R(*t* n.) P1. 𝔛 = *tibi talia.* V — *tibi.*

sed ego. p(s∾) = *sed haec.*

contra omnium [*tibi*] = PpTw BrBE𝔖. 𝔑 — 𝔐𝔅1. — 𝔐a = *tibi contra omnium.* AG (ρρV Arg.b) Gr. tres Ops. 𝔛𝔏 — 𝔊ro — *tibi.*

G = *omnium horum.* 𝔛 = *omnium rerum.*

multos conpilant. Gζκπτ = *multa compilant.* V = *multos copulant.*

transferunt. G = *transferrent.* γ𝔇λσ = *transferent.*

detrahendum est. 𝔐𝔑 = *trahendum est.* 𝔛 = *tradendum est.*

vagis cogitationibus. r = *magis cogit.* G = *ut placeat tibi.*

veris bonis = (V recentiores ρρ) 𝔊2. — 𝔖. P4. = *bonis veris.* Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *verbis bonis.*

intellecta sunt. T — *sunt.*

possidentur. A = *possident.* 𝔑 — 𝔅 = *possideantur.* w = *aetatis abiectione.*

exauctoratus. P = *auctoratus.* G = *auctorizatus.* GP1. + *via vel vita peracta.* P2. = *vita perfecta.* m = *parata.*

Lib. IV. Ep. 4. (33.)

Ab hac epistola ad sexagesimam ipse contuli codices Parisinos 8615. (Pr.a) et 8539. (Pr.b), ut supplerem Emmerici collationem Schweighaeuseri nomine factam.

Pr.aB = *Desideras quoque his.*

Non est ddmirationi. Arg.b — *est.*

silva surrexit. T = *s. consurgit.* w = *eiusdem modi.*

Itaque nolo illas Epicuri existimes esse: publicae sunt et maxime nostrae. Sed illo magis aduotantur, quia rarae interim interueniunt, quia inexspectatae, quia mirum est fortiter aliquid dici 2 ab homine mollitiam professo. Ita enim plerique iudicant: apud me Epicurus est et fortis, licet manuleatus sit. Fortitudo et industria et ad bellum prompta mens tam in Persas quam in alte cinctos cadit. Non est ergo quod exigas excerpta et repetita: continuum est apud nostros quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista ocliferia nec emptorem decipimus nihil inuenturum cum intrauerit praeter illa quae in fronte suspensa sunt. 3 Ipsis permittimus unde uelint sumere exemplaria. Puta nos uelle

Itaque nolo. V — *nolo.*
Sed illo magis adnotantur = PpPr.bTwrBEδεινξσστ Sb P2. Col. cf. Ep. 93, 9. *illo fortius exeo.* APr.a αβγζλμυ Sc 𝔗 (Pr.a + *Sed ideo*) 𝔑 — 𝔅𝔖 = *Sed illi magis.* Sw. putabat *illi* vetustiorem formam esse particulae *illic.* cf. Hand. Turs. III. p. 203. sqq. RmP3. = *Sed illic m. adn.* η = *Sed illae m. ad.* G rell. ρρP1. 4. = *Sed illa m. adn.* 𝔊1. — 𝔐a + *Sed in illo m. adn.*
rarae interim interveniunt = mss. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖, praeterquam quod r nonnulli ρρ P 2. 3. 𝔊1. = *raro* etc. 𝔐 — 𝔐a — *interim.*
inexspectatae = ξ𝔖. V = *expectatae.* APr.abrEwSs. P2. 3.4. Col. 𝔗𝔑 — 𝔅 = *inspectatae* (*inspectate*). G = *inspecte.* P1. = *expecte.* RT(Pp ?) γmζ 𝔊2. — 𝔐a = *insperatae.* 𝔊1. = *insperate.* Rell. ρρ = *inspectatae* vel *inspectae.*
Pr.aTGwR𝔗𝔑 — 𝔊 = *mollitiem* (*mollitiem*).
2. V — *Ita enim plerique — cinctos cadit.*
apud me Ep. est. 𝔊1. — 𝔐a + *apud me vero Ep. est.*
et fortis. R𝔗 — *et.*
manuleatus. p = *manu beatus.* GPr.aRαγϑκλπτυ 𝔗𝔑 — 𝔊1. = *manulentus* (*manu lentus*). ε = *magnus* (= sw) *et fortis*, *licet mammillatus sit.* (Etiam m𝔊1. = *mamillatus.*) mζ = *manu elatus.* ξ + *manuleatus s. manu elatus.*
et industria. Rrβιχθπ Col. P3. (s. m.) 𝔑 — 𝔅 + *et labor arte quaesitus.*

prompta mens. G = *propinqua m.* Pr.a = *lenta mens.*
tam in Persas. ζ = *tam in parsos.* γ = *tam in sparsos.* T = *quam in alteros cunctos.* A Pr.a = *cintos.* Pr.a = *Num est ergo.*
excerpta. Pr.bG = *ex certa.*
repetita. Pr.d ci. Lips. = *repertita*, et probat Sw.
ocliferia = P(p.m.) A r pars codd. Mod. Nicot. „Non habemus nos, inquit, ut in tabernis exposita quaedam cum titulis aut per se splendentia, quae oculos feriunt et transeuntes ad emendum alliciunt: non habemus: sed pariter ubique decor et bonitas est. Vox autem apte facta. quia talibus, ut ipse loquitur (Ep. 88.) *inperitorum feriuntur oculi:* iterumque alibi (Ep. 92.) *Splendore inperitorum verberant oculos.*“ Lips. P(s.m.) 𝔖 = *oculiferia:* nec multum aberrant pTmwE P2. (p. m.) = *odiferia.* Facile enim *cl* in *d* contrahuntur. wPr.b unus Put. = *oclifera.* BmCol. pars codd. Mod. = *oculifera.* ξΘ = *oculifera vel odorifera.* GRPr.a P1. 2 (s.m.) 3. 4. Col. Sbc𝔗𝔑 — 𝔐a = *odorifera.* quod natum esse puta ex illo *odiferia.* Novam vocem *ocliferia* (*oculiferia*) defendunt Lips. Grut. Sw.: non damnat Mur. Improbant Steph. Prodop. II, 10. p. 242. et ad Dalech. Ep. 17. Ruhkopf. vid. Ind. s. h. v.
exemplaria = mss. etiam Gr. 𝔗𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔐a = *exemplar.*
3. *Puta nos.* 𝔗𝔊1. — 𝔐 = *Putas nos.* w = *separasse.*

singulares sententias ex turba separare: cui illas adsignabimus? Zenoni an Cleanthi an Chrysippo an Panaetio an Posidonio? Non sumus sub rege: sibi quisque se uindicat. apud istos quicquid Hermarchus dixit, quicquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quae quisquam in illo contubernio locutus est unius ductu et auspiciis dicta sunt. Non possumus, inquam, licet temptemus, educere aliquid ex tanta rerum aequalium multitudine. 4

Pauperis est numerare pecus.

Quocumque miseris oculum, id tibi occurret quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem posse te summatim degustare ingenia maximorum uirorum: tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur et per lineamenta sua ingenii opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso quo minus singula membra, dummodo in ipso homine, consideres. Non est formosa cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius uniuersa facies admirationem partibus singulis abstulit. Si tamen exegeris, non tam mendice tecum agam, sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacentium: sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt. perpetua et inter se contexta sunt. Nec dubito quin 5 6

cui illas adsign. pr (r cr. ∾) = *cum illas adsignavimus.* Etiam E = *adsignavimus.*

an Cleanthi. 𝔛 — *an.*

Panaetio. Pr.a = *Panaticio.* R (lit.) = *Pacuvio.*

non sumus sub rege. r = *non sunt s. r.*

Hermarchus dixit = PpAwrPr. abTBEVArg bρρ 𝔑 — 𝔅. R𝔛𝔊1. — 𝔖 = *dicit Herm.* In *Hermarchi* nomine scribendo hic quoque valde discrepant inter se libri. cf. ad Ep. 6, 6. G — *Herm. dixit, quicquid.*

Aw = *Omnia quae quisque.* G = *quisquis.*

ductu et auspiciis. rw𝔛 = *dictu et ausp.*

4. *Non possumus, inquam.* Gw P1. 3. 4. = *N. p. umquam.*

rerum aequalium multitudine = = mss. etiam Gr. Sb𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *rer. aeq. copia.*

occurret = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊2.𝔖. 𝔊 — 𝔐a = *occurrit.*

eminere posset. TE = *em. possit.*

tota tibi. 𝔑 — 𝔅 + *t. t. igitur.* α = *tota ergo insp.* Arg.b βπ = *tota igitur insp.*

5. *lineamenta sua.* GP2. (cr. ∾) P3. (cr. ∾) 𝔊 — 𝔅1. 𝔐a = *lin. sui.* T — *ingenii.*

dummodo in ipso. sR = *quomodo in ipso.*

Non est formosa. 𝔛𝔊1. — 𝔐 + *n. e. f. mulier.*

sed illa cuius. V — *illa.*

non tam mendice. V = *multa dicent.* βπ = *non tam stricte.* Arg.b = *tecum agas.* p = *plena manus fiet.* w + *plena manu fiet remuneratio.*

6. *iacentium.* V = *nascentium.*

sumenda erunt. G = *sum. erit.* B = *sum. sunt.* E — *erunt.*

non colligenda. Sw. ci. = *non eligenda.*

contexta = mss. (exc. Pr.a Sc) etiam Gr. 𝔑 — 𝔅24. Sc𝔛𝔊1. — 𝔐𝔍u𝔅1.

multum conferant rudibus adhuc et extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta et carminis modo inclusa. Ideo pueris et sententias ediscendas damus et has quas Graeci *chrias* uocant, quia conplecti illas puerilis animus potest
7 qui plus adhuc non capit certi profectus. Uiro captare flosculos turpe est et fulcire se notissimis ac paucissimis uocibus et memoria stare. Sibi iam innitatur: dicat ista, non teneat. Turpe est enim seni aut prospicienti senectutem ex commentario sapere. Hoc Zenon dixit: tu quid? Hoc Cleanthes: tu quid? quousque sub alio moueris? et impera et dic quod memoriae tradatur. ali-
8 quid et de tuo profer. Omnes itaque istos numquam auctores semper interpretes sub aliena umbra latentes nihil existimo habere generosi numquam ausos aliquando facere quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt: aliud autem est meminisse, aliud scire. Meminisse est rem commissam memoriae custodire. at contra scire est et sua facere quaeque nec ad exem-
9 plar pendere et totiens respicere ad magistrum. Hoc dixit Zenon, hoc Cleanthes. Aliquid inter te intersit et librum: quousque disces? iam et praecipe. Quid est quare audiam quod le-

— 𝔖 = *connexa:* sed illud repositum voluit Sw. Pr.a = *con s t exta.*
insidunt. Gw(cr. ∾)T = *incidunt.* Pr.b = *insi d i u n t.*
circumscripta. P𝔏. = *circumspecta.* Grut. ci. = *circum s e p t a.*
conplecti i l l a s = mss. (ρρ n. l.) ℜ — 𝔅𝔖. 𝔗𝔊𝔩. — 𝔐 = *compl. e a s.*
q u i plus adhuc = mss. etiam Gr. Ops. Ss. 𝔗ℜ — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *q u i a plus adhuc.*
7. *captare.* T = *carpere.*
se notissimis. G = *t e n.* GVτ = *n o v i s simis.*
a c paucissimis = mss. ℜ — 𝔅𝔖. 𝔗𝔊𝔩. — 𝔐𝔞 = *e t pauc.* Pr.a = *n u m teneat.* p = *non teneatur.*
aut prospicienti. Gw = *a c prosp.* T — *Hoc Cleanthes.* Gmw + *Hoc Cl. d i x i t.* p = *o cleanthes.* A = *Hoc d e cleanthes* et sic infra quoque. GwR (s∾) αζηϑτ = *sub alio m o n e r i s.*
et impera. p — *et.* p = *memo r i a tradatur.*
8. *nihil e x i s t i m o* = mss. etiam Gr. Ops. ℜ — 𝔅𝔖. 𝔗𝔊𝔩. — 𝔐𝔞 = *nihil p u t o.*
Pr,b post *numquam* repetit verba *auctores semper — generosi numquam.* 𝔗 = *n i h i l ausos.* ℜ — 𝔅 = *facere a l i q u i d q u a m diu.*
Memoriam in alienis. p — *in.* 𝔗 = *Mem. e x alienis.*
aliud a u t e m est = mss. (exc.Sc) etiam Gr. Ops. 𝔖. Sc 𝔗𝔊𝔩. — 𝔐𝔞 — *autem.* ℜ — 𝔅 = *aliud est e n i m.* AArg.b = *comm. m e m o r i a custodire.* G = *e t contra scire.*
facere q u a e q u e = mss. (exc. rG w) 𝔗ℜ — 𝔅𝔏 — 𝔖. rG 𝔊𝔩. — 𝔐 = *facere q u e m q u e.* w𝔊𝔩. = *facere q u e m q u a m.* 𝔍𝔲 = *facere q u o q u e.*
a d exemplar pendere = P (= *e xemplar e*) pArGw Pr.ab TE Sb. cf. Plin. N. H. XV, 15. (17.) *pira — a d matrem pendent.* R𝔗ℜ — 𝔖 = *a b exemplari pend.* Rell. n. l.
9. *Hoc d i x i t Zenon.* G𝔗𝔊𝔩. — 𝔐𝔞 = *Hoc d i c i t Z.* A = *Aliquid inter te s i t.*
quousque disces? Gw(s∾) = *di ces.* A = *dicis.* p + *et quare au-*

gere possum? Multum, inquit, uiua uox facit. Non quidem haec quae alienis uerbis commodatur et actuarii uice fungitur. Adice nunc quod isti qui numquam tutelae suae fiunt primum in ea re sequuntur priores in qua nemo non a priore desciuit: deinde in ea re sequuntur quae adhuc quaeritur. numquam au- 10 tem inuenietur, si contenti fuerimus inuentis. Praeterea qui alium sequitur nihil inuenit, immo nec quaerit. Quid ergo? non ibo per priorum uestigia? Ego uero utar uia uetere, sed si priorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas, nondum est occupata: multum ex illa etiam futuris relictum est. Uale.

EPISTULA V. (34.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Cresco et exsulto et discussa senectute recalesco, quotiens ex his quae agis ac scribis intellego quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) super te egeris. Si agricolam arbor ad fructum

diam. Pr.b = *q u a audiam.* Pr.aRB = *c u r audiam.* V = *u t audiam.*

Multum, inquit. GsP fere omnes ρρ = *M. in q u i s.*

commodatur. G𝔛𝔈1. — 𝔐 = *com m e n datur.*

actuarii vice. Pr.bE = *a u c tuari* (in Pr.b prius *u* n.) *vice.* Gw = *a- ctua r i a vice.* Arg.b = *act u a l i vice.*

in ea re sequuntur. APr.abr = *secuntur.* G = *sequntur.* 𝔛 — *priores — sequuntur.*

Pr.a = *nemo n u m.* p = *in ea r e m sequuntur.* Iidem mss. qui supra = *secuntur.*

10. *qui alium sequitur* = pTR w nonnulli ρρ 𝔐 — 𝔖. Rell. = *qui a l i u d seq.* 𝔐 + *n i h i l s e q u i- t u r, nihil invenit.*

pG = *neo quaer i t u r.* Pr.b = *Quid ergo ibo per priorum vestigia?* Arg.b — *non ibo — vestigia.*

via vetere. GPr.a 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *via v e t e r i.*

sed si priorem. T — *sed.* Pr.b — *si.*

priorem. = mss. (exc. uno Ops.) 𝔛 𝔑 — 𝔊𝔑u𝔐a. Unus Ops. ci. P.Fabri (Sem. I, 10.) 𝔐 — 𝔅1.𝔖 = *pro- piorem.* Erm. alibi *apertiorem* legi ait, sed ipse mavult *potiorem* vel *proniorem.* Ruhk. *priorem* explicat per *potiorem.* Sed *prior via* est ea, per quam *prius* ad aliquem locum pervenis, et illud *propiorem* est nihil aliud nisi scholion.

Col. P3. + *Et qui ante nos.*

ista moverunt. pt = *ista n o v e- r u n t.* Arg.b γζηϡλξστ P 3. = *ista m o n u e r u n t.* GP1. 4. = *Qui a u- t e m ista n o s m o n u e r u n t.*

Pr.a = *n u m domini* et *n u m- dum*, sicut fere solet pro *non* scribere *num.*

G = *P l a c e t omnibus veritas.*

T = *e t futuris relictum est.* A — *est.*

Lib. IV. Ep. 5. (34.)

G(s∾) E = *calesco.*

ex his quae agis. 𝔛 — *ex his.*

a c scribis = mss. (exc. R) 𝔑 — 𝔅. R𝔛𝔈1. — 𝔖 = *e t scribis.*

quantum te ipse. E — *ipse.* 𝔛 + *f a c i s.* G (n.) plerique Gr. 𝔛 + *q u a m olim reliqueras.* Grut. ci. + *i a m olim rel.* vel *q u o q u e olim. rel.* R = *reliqui s t i.*

super te egeris = Rβλ. Hinc or-

perducta delectat, si pastor ex fetu gregis sui capit uoluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quam ut adulescentiam illius suam iudicet: quid euenire credis his qui ingenia educauerunt et quae tenera formauerunt adulta subito uident? Adsero te mihi: 2 meum opus es. Ego cum uidissem indolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos nec lente ire passus sum, sed subinde incitaui: et nunc idem facio, sed iam currentem hortor et inuicem hortantem. Quid aliud, inquis, adhuc uolo? In hoc 3 plurimum est. Nam sic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat: itaque pars magna bonitatis est uelle fieri bonum. Scis quem bonum dicam? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla uis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perseueraueris et incubueris et id egeris ut omnia facta dictaque tua inter se congruant ac respondeant sibi et una forma percussa sint. Non est huius animus in recto cuius acta discordant. Uale.

EPISTULA VI. (35.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Cum te tam ualde rogo ut studeas, meum negotium ago.

tum priore *e* in *egeris* absorpta *super te geris* vel *supertegeris* = PpPr.abATGwBE rell. ρρ (exc. ι = *super te agis*) 𝔄𝔑—𝔅. quod Arg.b accommodavit grammaticae scribendo *super te geras*. Soloecum illud *supergrederis*, quod praeferunt 𝔈1. — 𝔖, debetur ingenio Erasmi. Nam si oras ξπ exceperis, in mss. non reperitur.

Arg.b 𝔄𝔈1. 2. = *ad fructum producta*. *ex fetu*. Pr.b = *exfectus*. V = *ex foetibus*. p = *adulescentia*. w = *adol. ipsius*.

quid evenire. G = *quid venire*. P = *iis qui*. νοσ = *qui tenera formaverunt cum adulta*.

G𝔍mmλπ = *Afferο te mihi*.

2. Arg.b + *Et ego cum*.

cum vidissem. Pr.b = *con vidissem*. p = *quam vid*.

indolem tuam. E = *indolentiam*.

addidi. E = *addi*. T𝔄 = *adieci*. rP2. + *subinde tenui et*.

incitavi. w𝔐𝔑u = *excitavi*. w = *nunc quidem facio*.

adhuc volo. r(s∾) = *aliud volo*. Nicot. = *In hoc plurimum esse*. quod placuit Opsopoco.

3. *Nam sic quomodo*. = sRδζ Nicot. quidam Lips. 𝔖. e = *nec sic quom*. Rell. = *Non sic quom*. quod ferri non potest. r = *dimidia occupare*.

itaque pars magna. vet. lect. Pinc. 𝔐 — 𝔅1. — *itaque*. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *quemadmodum bonum dicam*.

𝔑 = *si perseveraris*. R = *si id egeris*. T = *et id elegeris*.

huius animus = mss. 𝔄𝔑—𝔐. 𝔏 — 𝔖 = *huiusmodi animus*.

Col. = *cum facta discordant*.

Lib. IV. Ep. 6. (35.)

Cum te tam. P1. 4. Col. = *Dum*. rGwP1. 2. 4. 𝔄 — *tam*.

valde = mss. (A Erlang. Ruhk. = *valide*) etiam Ss. Gr. Ops. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖.

Habere amicum uolo, quod contingere mihi, nisi pergis ut coepisti excolere te, non potest. nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? haec inter se diuersa sunt? Immo dissimilia. Qui amicus est amat, qui amat non utique amicus est. Itaque amicitia semper prodest, amor aliquando etiam nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice ut amare discas. Festina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fru- 2 ctum, cum mihi fingo uno nos animo futuros et quicquid aetati meae uigoris abscessit id ad me ex tua, quamquam non multum abest, rediturum. sed tamen re quoque ipsa esse laetus uolo. Uenit ad nos ex his quos amamus etiam absentibus gaudium, sed id leue et euanidum. Conspectus et praesentia et conuersa- 3 tio aliquid habet uiuae uoluptatis: utique si non tantum quem uelis, sed qualem uelis uideas. Adfer itaque te mihi ingens * munus et quo magis instes cogita te mortalem esse, me senem. Propera ad me, sed ad te prius. Profice et ante omnia hoc cura ut constes tibi. Quotiens experiri uoles an aliquid actum sit, obserua an eadem hodie uelis quae heri. Mutatio uolunta- 4 tis indicat animum natare, aliubi atque aliubi adparere, prout

𝔈1. — 𝔐𝔞 = *obnixe* ex ci. Ern. Ruhnk. ad Vell. I, 9. p. 36. ci. *enixe*.

nisi pergis = mss. ℜ — 𝔅. 𝔛 𝔈1. — 𝔖 = *nisi pergas*. r𝔛 + *et amicus non es*. r = *qui non amat utique*.

etiam nocet EV — *etiam*.

Si nihil aliud. GRαβιλσυℜ — 𝔅 + *Si ob nihil aliud*. sGγζϑχτ + *Si ad nihil aliud*. Gr.(exc. P2.) + *Si ad nihil aliud* vel *Si ob nihil aliud*. P𝔛𝔈1. = *nil*.

V — *Festina — didiceris*. T = *dum mihi proficit*.

istuc. RTG ρρ (exc. δεϑμ, qui ∾) 𝔛ℜ — 𝔅𝔖 = *istud*.

2. *aetati meae*. w(s n.) EArg.bρρ = *aetatis meae*.

Tw = *abcessit*. V = *accessit*.

p = *non multum abes*. 𝔛 = *non multum habet*.

σ = *esse lentus volo*. V — *Venit ad nos ex his*. Pr.a + *Venit ergo ad nos*. p = *ex iis quos*. Pr.b = *exibit quos amanus*. G = *ex his quas amamus*. V + *etiam de absentibus*. 𝔛 + *etiam in absentibus*.

PPr.abE = *lene et evanidum*. G = *leve et evadendum*. 𝔛 = *leve et marcidum*. V + *gaudium cupimus sed*.

3. 𝔛 = *vane voluptatis*. Pr.a — *sed qualem velis*.

te mihi ingens munus. P2. — *mihi*. PVmP2. Col. — *te*. 𝔈1.2. = *Propterea ad me*.

sed ad te prius. 𝔛 — *sed*. ν = *sed alte prius*. ζ = *Prospice et ante omnia*.

hoc cura. TE — *hoc*. G = *hec cura*. 𝔛 = *utrum aliquid actum*. GP1, 2, 3. *an aliquid aptum*.

an eadem hodie velis. PPr.bV — *an*.

4. V — *Mutatio voluntatis — ventus*.

natare. Pr. b = *nature*. Duo Ops. 𝔖 = *nutare*. Sed ita correctum a librariis, quod in fine huius epistolae *nutandi* verbum conspicitur.

aliubi atque aliubi. 𝔛 + *et al.* AsPsPr.a nonnulli ρρ Arg. b plerique Gr. 𝔛 = *alicubi atque alicubi*. ℜ — 𝔅 = *alibi atque alibi*. r = *alicubi apparere* om. *atque aliubi*.

tulit uentus. Non uagatur quod fixum atque fundatum est. Istud sapienti perfecto contingit, aliquatenus et proficienti prouectoque. Quid ergo interest? Hic commouetur quidem, non tamen transit, sed suo loco nutat. ille ne commouetur quidem. Uale.

EPISTULA VII. (36.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Amicum tuum hortare ut istos magno animo contemnat qui illum obiurgant, quod umbram et otium petierit, quod dignitatem suam destituerit, et cum plus consequi posset, praetulerit quietem omnibus. Quam utiliter suum negotium gesserit cotidie illis ostendet. Hi quibus inuidetur non desinent transire: alii elidentur, alii cadent. Res est inquieta felicitas: ipsa se exagitat, mouet cerebrum non uno genere. Alios in aliud inritat: hos in potentiam, illos in luxuriam, hos inflat, illos mollit et to-
2 tos resoluit. At bene aliquis illam fert. Sic quomodo uinum. Itaque non est quod tibi isti persuadeant eum esse felicem qui a multis obsidetur: sic ad illum, quemadmodum ad lacum concurritur quem qui exhauriunt et turbant. Nugatorium et iner-

R = *alium atque alium.* B = *alicui atque aliubi.* Nonnulli ρρ = *aliud atque aliud appetere.*
Non vagatur. p = *Non vocatur.*
atque fundatum. 𝔛𝔊1. — 𝔐𝔞 = *et fundatum.*
sapienti perfecto. Pr.a rwGρρ nonnulli Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊1. = *sap. profecto.* Unus Ops. = *sap. perfectoque.* 𝔊2. — 𝔐 = *sap. perfecte.*
contingit. p = *contigit.*
et proficienti. V — *et.*
provectoque. AGP1. 4. = *profectoque.* Pr.b = *proventoque.* V Col. — *provectoque.* 𝔛 + *imperfecto provectoque.* v + *Quid ergo nostrum interest?*
non tamen 𝔛 — *tamen.*
suo loco. G𝔖χξσ P1. 3. 4. = *uno loco.*
nutat. E = *natat.* Col. = *micat.* αβηmP2. 𝔛𝔍u = *mutat.*
ille ne comm. 𝔐 — *ille.* GwT𝔛 𝔊1. — 𝔐𝔞 = *ille nec comm.* A = *ille non comm. quidem.*

Lib. IV. Ep. 7. (36)
𝔛 + *de eo quod umbram.* T + *quod et umbram pet.*
ostendet. 𝔛 = *ostendit.* PAESb (tac. Oberl.) c𝔖 = *ostentet.*
R + *Hi a quibus invidetur.*
p = *alii cadentur.*
movet cerebrum. Pr.a = *movet capud.* w + *illos in luxuriam irritat.*
2. V — *At bene — vinum.* T Arg.b = *illam refert.*
Sic quomodo. R𝔑 — 𝔛 = *Si quomodo.* p = *Sic quomodo vivemus.* p = *quod tibi ista persuadeant.* V = *ut a multis.* p — *a.* A = *a multis possidetur. eum esse felicem.* 𝔛 — *eum.*
quem qui exhauriunt. PpAwR(s ∾) Pr.bTBE Arg.b𝔛𝔊1. — 𝔐 — *qui.* Retinui *qui* etiam adversantibus mss. optimis, cum facillime potuerit omitti propter antecedens *quem.*
et turbant. R𝔑 — 𝔅 = *conturbant.*

tem uocant. Scis quosdam peruerse loqui et significare contraria. Felicem uocabant: quid ergo? erat? Ne illud quidem curo 3 quod quibusdam nimis horridi animi uidetur et tetrici. Ariston aiebat *malle se adulescentem tristem quam hilarem et amabilem turbae. Uinum enim bonum fieri quod recens durum et asperum uisum est: non pati aetatem quod in dolio placuit.* Sine eum tristem adpellent et inimicum processibus suis: 4 bene se dabit in uetustate ipsa tristitia. Perseueret modo colere uirtutem, perbibere liberalia studia, non illa quibus perfundi satis est, sed haec quibus tingendus est animus. Hoc est discendi tempus. Quid ergo? aliquod est quo non sit discendum? Minime: sed quemadmodum omnibus annis studere honestum est, ita non omnibus institui. Turpis et ridicula res est elementarius senex: iuueni parandum, seni utendum est. Facies ergo 5 rem utilissimam tibi, si illum quam optimum feceris. Haec aiunt beneficia esse expetenda tribuendaque, non dubie primae sortis quae tam dare prodest quam accipere. Denique nihil illi iam

V — *Scis quosdam — vocabant.*

Scis quosdam. Pp = *Scis quos.* A = *Scis quod.*

significare contraria = Pp APr.abTRrESb tres Ops. P2. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅𝔖. GζϑστP1. = *significatione contraria.* w𝔛𝔈1. — 𝔐a = *signare contraria.* Rell. n. l.

3. R + *cum felicem vocabant.* ζo = *vocant.*

quid ergo? erat? Arg. b 𝔛 = *erit.* R = *errant.* V — *erat.*

Ne illud quidem. AR = *Nec illud q.* G = *Ne illud idem.*

curo. B = *cura.*

nimis horridi. G — *nimis.* 𝔛 = *n. horrendi.*

tetrici. G = *tetri.* G — *Ariston — tristem.*

malle se. P — *se.* Fortasse haec vocula aliena est a calamo Senecae. 𝔛 — *tristem. — non pati aetatem.* Vo = *non pati estatem.*

4. αβζo = *Sive eum tristem.* G = *Sin eum tristem appellant.* Etiam R(s∾)rPr.abT Arg.b EεηϑιλμΓ Θτυ plerique Gr. 𝔑 — 𝔖 = *Sin.* Col. = *Si.* P4. = *Si non.* Pro *eum* p = *ume.*

bene se dabit. mε = *bene se habebit.* P2. 4. = *in vetustatem.*

ipsa tristitia. 𝔍u = *ista tristitia.* V — *tristitia.* A = *Perseverent modo.*

perbibere = PpR(BEρρ) P3. (s.m.) P. Colvius ad Appul. 𝔐 — 𝔖. Rell. = *perhibere.* p = *sed ad haec quibus tingendum est animus.* G = *sed hic quibus.* A = *tinguendus est.*

RGw𝔛 = *aliquid est quod non sit disc.* E = *aliquod est quod non sit disc.*

Minime. sP = *mire.* 𝔛 = *minus.* p = *itaque non omnibus.*

institui. P = *instui* cr. = *instrui* = 𝔍Θ. p = *intitui.*

ridicula res est. V = *ridicularis est.* AαγSb = *ridiculosa res est.*

5. *iuveni parandum.* P. Faber Semestr. II, 15. et Ruhk. aiunt alios legere *parendum*, sed ego quidem neo in mss. nec in edd. hoc inveni.

utendum. p = *tendum.* Pr.a = *si illam quam obtimum.* αβπ + *optimum tibi feceris.*

Haec aiunt. GRT = *Haec autem.* Pr.aαβ *Haec dicunt.* π = *Haec autem dicunt.* PpE𝔑𝔛 𝔈1. = *non dubiae.* p = *beneficia essê expectanda.*

nihil illi. P — *illi.*

liberi est: spopondit. minus autem turpe est creditori quam spei
6 bonae decoquere. Ad illud aes alienum soluendum opus est negotianti nauigatione prospera, agrum colenti ubertate eius quam colit terrae, coeli fauore: ille quod debet sola potest uoluntate persolui. In mores fortuna ius non habet. Hos disponat ut quam tranquillissimus ille animus ad perfectum ueniat qui nec ablatum sibi quicquam sentit nec adiectum, sed in eodem habitu
7 est, quomodocumque res cedunt. cui siue adgeruntur uolgaria bona, supra res suas eminet, siue aliquid ex istis uel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet. si in Germania, protinus puer tenerum hastile uibraret. si auorum nostrorum temporibus fuisset, equitare et hostem comminus percutere didicisset. Haec singulis di-
8 sciplina gentis suae suadet atque imperat. Quid huic ergo meditandum est? Quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit mortem contemnere, quae quin ha-

liberi est. Aw𝔄𝔈1. — 𝔐 = *liberum est.* Vet. lect. Pinc. = *liberum esse.* β𝔇λοπ P3. 𝔑 — 𝔅 + *qui spopondit.* GT = *sposp ondit.*

decoquere. Pr.bw = *de quoquere.* T = *de quaque re.* A = *de qua re.* P = *eboqoquere.*

6. P + *Ad illud ad aes al.* 𝔄 = *At illud.* V + *solvendum. huic autem boni propositi constantia sola necessaria est. Opus est.*

negotianti. 𝔄 = *naviganti.*

coeli favore. Aζx = *coelique favore.* 𝔄𝔈1. — 𝔖 + *et coeli favore.* Rell. etiam Arg.b ∾.

ille quod debet. r = *illi debet.* V = *illic quod debet.* R + *ille quidem q. d.*

persolvi = PpPr.bATBEV. Pr.a GwRr𝔄𝔑 — 𝔖 = *persolvere.* Rell. n. l.

Hos disponat. T = *Non disponit.*

ut quam tranquillissimus. AT — *quam.* BT = *ut q. tranquillimus.*

qui nec ablatum. P = *quia nec ablatum.* Arg.b — *nec.* pPr.b = *oblatum.*

adiectum. Tw = *abiectum.* B(cr. ∾) = *advectum.*

in eodem habitu = Pp(BEV) Col. 𝔄𝔈1. — 𝔖. A Pr.ab TGwRrρρ rell. Gr. Ops. 𝔑 — 𝔅 = *in eo habitu.* AG = *habitum est.* Pr.b = *habitus est.* P3. 𝔑 — 𝔅𝔈2. — 𝔐 = *quocumque.*

res cedunt = AGwPr.aRr Arg.bBE P1. 2. 4. Col. Ops. 𝔏4.𝔖. PPr.bT = *res caedunt.* ζ = *res cadat.* Rell. ρρ = *res cedant* vel *cedunt.* P3. 𝔑 — 𝔅 = *res cedant.* 𝔄𝔈1. = *res cadant.* p𝔈2. — 𝔐𝔞 = *res cadunt.*

7. *adgeruntur.* R = *aggerantur.* G(m∾)γζ𝔇x = *aggregentur.*

𝔄 = *super res suas.* ν + *vel certe omnia.* G = *casus excusserit.*

minor non fit. 𝔐𝔞 = *minor non sit.*

si in Germania. 𝔄 = *Et in Germ.* G(n.) P1. 3. 4. Col. + *natus esset.*

si avorum. 𝔄 = *et duorum.*

percutere. w = *discutere.*

gentis suae. V — *suae.*

atque imperat = PpAGwTRrV𝔑 — 𝔅. Pr.ab𝔄𝔈1. — 𝔖 = *et imperat.* Rell. n. l.

8. Pr.a = *omnium hostium genus.*

bene facit. G(m∾)γη𝔇ξπστ = *bene faciat.* γζ + *scilicet*

beat aliquid in se terribile, ut et animos nostros quos in amorem sui natura formauit offendat, nemo dubitat: nec enim opus esset in id conparari et acui in quod instinctu quodam uoluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. 9 Nemo discit ut, si necesse fuerit, aequo animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur ut tormentis non submittat fidem, ut, si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius pro uallo peruigilet et ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum: esse enim debet aliquis cuius sit incommodum. 10 Quod si tanta cupiditas te longioris aeui tenet, cogita nihil eorum quae ab oculis abeunt et in rerum naturam ex qua prodierunt ac mox processura sunt reconduntur consumi. Desinunt ista, non pereunt. et mors quam pertimescimus ac recusamus intermittit uitam, non eripit: ueniet iterum qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo omnia quae uidentur perire mutari. 11 Aequo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium: uidebis nihil in hoc mundo exstingui, sed uicibus descendere ac surgere. Aestas abit, sed alter illam annus adducit.

mortem contemnere. A = *quam quin habeat.*

ut et animos. A — *ut.* 𝔄𝔖 — *et.*

offendat. G = *ostendat.*

nec enim opus esset. r + *nec enim opus necesse esset.* 𝔄𝔊𝔩. — 𝔊 = *nec necesse esset.* 𝔐 — 𝔍u = *nec eum necesse esset.* Rell. etiam Ops. Gr. Pinc. ∾. T — *voluntario.*

ad conservationem. E = *ad conversationem.* G = *in observationem.* Pr.abBV antiquiores ρρ𝔄ℜ — 𝔅 = *ad observationem.* P = *ad am servationem.*

9. G = *Nec discit.* APr.a = *summittat.*

pilo. P pro hac voce habet lacunam. pE = *incumbant.* Pr.b w = *oprepere.* T + *interim somnus aliquando.* v = *in aliquod admuniculum.* B𝔄 — *aliquod.* G(m∾) V — *esse enim* — *incommodum.*

Pr.a + *esse tamen enim.* r = *esse enim habet aliquid.* Pr.a — *debet.* s∾.

debet aliquis = Pp Pr.b Pr.a (s.m.) wE Ops. Sb𝔖. ℜ — 𝔅 = *debet et aliquid.* Rell. = *debet aliquid.* 𝔄 = *cuius est.*

10. *Quodsi.* rV — *Quod.* Pr.b = *Quod sit ante. Cupiditas.* R = *ab oculis abeant.*

ac mox processura sunt. 𝔄 = *et mox processuri sunt.* G(m∾) Pl. — *sunt.*

reconduntur. Pr.b = *rerunduntur.* p = *reconditur.* 𝔄 = *et recusamus.*

qui nos in lucem reponat. V = *qui nostros.* R = *in luce.* E = *reponet.*

quem multi = Ppw 𝔐 — 𝔖. Rell. mss. 𝔄ℜ — 𝔊 = *quam multi.*

p = *nisi oblitus red.* R verba *Sed postea — mutari* ponit §. 11. post *rediturus exire.* G(m∾) — *docebo.*

11. r — *vicibus.*

ac surgere = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔅𝔏𝔞.𝔖. 𝔄𝔊𝔩. — 𝔐a = *ac resurgere.* A(cr.∾)GRℜ — 𝔅 = *aestas abiit.*

alter illam annus. ℜ = *alter il-*

hiems cecidit, referent illam sui menses. solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste decursus quicquid praeteriit repetit: pars coeli leuatur adsidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc unum adiecero nec infantes nec pueros nec mente lapsos timere mortem et esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non praestat ad quam stultitia perducit. Uale.

EPISTULA VIII. (37.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quod maximum uinculum est ad bonam mentem, promisisti uirum bonum: sacramento rogatus es. Deridebit te, si quis tibi dixerit mollem esse militiam et facilem: nolo te decipi. Eadem honestissimi huius et illius turpissimi auctoramenti uerba sunt: uri, uinciri ferroque necari. Ab his qui manus arenae locant et edunt ac bibunt quae per sanguinem reddant cauetur

lam animus. Cod. Gron. = alter *illam artius*, unde ipse Gron. ci. = *alter illum Martius* (cf. Observatt. III, 14.). quam Sw. certissimam Gronovii emendationem praedicat atque ita editum esse vult. Sed quid opus in hoc loco emendatione? Mss. mei omnes = *annus*, et si qui haberent integrum illud *Martius*, equidem interpretamentum esse arbitrarer.

w = *hiems occidit.* T = *referant.* Pr.a = *si ipsam statim.* R = *dies abegit.*

decursus = PGR plerique ρρ P1.3. 4. 𝔏 — 𝔊ro𝔐a𝔖. pPr.abTrBVwαβ δηιμνοπΘSbc P2. Col. 𝔛𝔎 — 𝔐𝔑u = *discursus.* E = *dies cursus.* A = *cursus.*

quicquid praeteriit = PTRrGB ρρ Sbc Ops. 𝔛𝔎 — 𝔈 1. pAwPr.ab 𝔖 = *q. praeterit.* (EV)𝔈2. — 𝔐a = *q. praeterierit.* Arg.b + *finem epistolae faciam.*

si hoc unum. Pr.aG = *sed* etc. Pr.a — *hoc.*

adiecero. A = *adixero.*

securitatem nobis. w — *nobis.*

Lib. IV. Ep. 8. (37.)

rogatus es. Pr.a (lit.) V (Col.) 𝔈1. — 𝔐 = *ligatus es.*

Deridebit. Cod. Francisc. ap. Pinc. 𝔐 = *Decipit.*

te, si quis = P(s.m)αγ ci. Gr. B = *se quisquis.* 𝔈1. = *se quis.* RT𝔈2. — 𝔖 — *te.* Rell. etiam Gr. = *se si quis.* Poterat *te* propter sequens *si* mutari iu *se.* Omittere nolui Pronomen, quoniam in omnibus fere mss. et eodem loco legitur.

T = *malitiam.* Pr.b = *honestissimo.* V — *auctoramenti.* Pr.b = *auctor amentis.* G = *auctoris amentis.* mGAwTr𝔈1. = *auctoramentis.* RB𝔛𝔎 — 𝔅 = *aut amentis.* E = *aut ornamenti.* r = *verbis.*

uri, vinciri ferroque necari. A = *vero vinciri* etc. Pr.bE = *veri vinciri* etc. T(s∾) = *Verum vinciri* etc. w ← *que.* Pr.a — *ferroque.* 𝔎 — 𝔅 — *vinciri.* 𝔐 = *uri virgis ferroque necari.* Pr.b = *necare.* cf. Petron. Sat. c. 117. p. 540. Burm. *in verba Eumolpi sacramentum iuravimus uri, vinciri, verberari ferroque necari.* et Sen. Ep. 71, 21. *Quid miraris, si uri, volnerari, occidi, adligari iuvat, aliquando etiam libet?*

Arg.b = *Ab his qui.* Pr.a 𝔛𝔎 — 𝔅 = *et bibunt.* A = *caveatur.*

ut ista uel inuiti patiantur, a te ut uolens libensque patiaris. Il- 2 lis licet arma submittere, misericordiam populi temptare. tu neque submittes nec uitam rogabis: recto tibi inuictoque moriendum est. Quid porro prodest paucos dies aut annos lucri facere? sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? Effugere non potes necessitates, potes uincere. Fit 3 uia: et hanc tibi uiam dabit philosophia. Ad hanc te confer, si uis saluus esse, si securus, si beatus, denique si uis esse, quod est maximum, liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis adfectibus et saeuissimis subiecta. Hos tam graues dominos interdum alternis imperantes interdum pariter dimittit a te sapientia quae sola libertas est. Una ad hanc fert uia, et quidem recta: 4 non aberrabis. uade certo gradu. si uis omnia tibi subicere, te subice rationi: multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces quid et quemadmodum adgredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis qui sciat quomodo quod uult coeperit uelle: non consilio adductus illo, sed inpetu inpactus est. Non minus saepe fortuna in nos incurrit quam nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri et subito in medio turbine rerum stupentem quaerere: Huc ego quemadmodum ueni? Uale.

B = *ut isti qui inviti.*
2. r + *ista arma.* Pr.a𝔑—𝔅 = *neque vitam.* V — *Quid porro—me expediam.* T = *aut annos lucrificare?* ARrP3. = *sine intermissione.* P2. = *nascuntur.*
Quomodo ergo. Aw — *ergo.*
3. *Fit via* = mss. (exc. RrβεϿP2.) 𝔑—𝔗. RrβεϿP2.𝔛𝔅—𝔖 = *Fiat via.* Grut. ci. = *Fit via vi.* quod probat Fred. Haase, et in proximis censet scribendum *et hanc tibi vim.*
et hanc tibi viam. ϖ = *hanc tibi etiam dabit.* σ + *hanc tibi etiam viam.* V = *et lucem tibi.* p = *Humilis res est stulta.* r(s∾) Arg.b—*est.* Pr.a = *adiecta, sordida.* Pr.a = *effectibus.* p = *Hostem graves dominos.* G = *Hos tamen.* w = *grandes dominos.*
alternis. GVγζϿχξοστ Col. P1.3.4. 𝔊𝔩. — 𝔐 + *vicibus.* Pr.aRαβειλμθπυP2. Ambian. 𝔑 — 𝔅 = *alternatim.* 𝔛 + *alternis alternatim.* Rell. etiam Mod. Ops. ∾. A = *ad te sapientia.*
4. Pr.b = *una ad hanc fer via.* w = *oberrabis.*
te subice rationi: multos. p = *omne subter rationi: multi.* Pr.abV = *multos regis.*
p = *quid sciat, quomodo quid vult.* Arg.b = *quomodo qui vult.* V = *quomodo quid coeperit.*
p = *non consilium.*
adductus illo = PPr.bTAwEαβγδεηϿιχμνξθσυ Sb. p — *illo.* R + *adductus est illo.* Col. = *ductus illo.* 𝔑 — 𝔗 = *consilio illo* om. *adductus.* Rell. mss. 𝔛𝔅 — 𝔖 = *adductus ullo.* Est autem *illo* Adverbium loci. Grut. ci. = *non consilio ductus ullo.*.
r = *Non minus se fortuna.* T = *Non minus semper fortuna.* V = *saepe etiam nos fortuna.*

EPISTULA IX. (38.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Merito exigis ut hoc inter nos epistularum commercium frequentemus. Plurimum proficit sermo qui minutatim inrepit animo: disputationes praeparatae et effusae audiente populo plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est: consilium nemo clare dat. Aliquando utendum est et illis, ut ita dicam, concionibus, ubi qui dubitat inpellendus est: ubi uero non hoc agendum est ut uelit discere, sed ut discat, ad haec submissiora uerba ueniendum est. Facilius intrant et haerent: nec enim multis opus est, sed efficacibus.
2 Seminis modo spargenda sunt, quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum, uires suas explicat et ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit ratio: non late patet, si adspicias: in opere crescit. Pauca sunt quae dicuntur. sed si illa animus bene excepit, conualescunt et exsurgunt. Eadem est, inquam, praeceptorum condicio quae seminum: multum efficiunt, et angusta sunt. tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa et in se trahat. Multa inuicem et ipsa generabit et plus reddet quam acceperit. Uale.

Lib. IV. Ep. 9. (38.)

B + *inter nos XXIX epistolarum.* pTBαδεημνξθυ = *quia minutatim.*

inrepit (*irr.*) = mss. etiam Gr. Ops. 𝔑 — 𝔅. 𝔄 = *irreperit.* 𝔊1. — 𝔐a = *irrepserit.* Pr.b = *disputationis.*

audiente populo. ci. Pinc. = *audienti populo.*

clare dat. r = *dare dat.* mγ + *i. e. alte.* 𝔐 — 𝔅1. = *clamore dat.* ex ingenio Mureti. Rell. ∾. B = *ut qui dubitat.*

sed ut discat. V — *sed.* B = *ut velit discedere.*

submissiora. G = *submissoria.* B = *sublimiora.*

et haerent. w𝔊2. — 𝔐 = *sed haerent.* 𝔏 — 𝔅1. + *sed et haerent* ex ci. Grut.

2. *occupavit.* A = *occupabit.* r wειοσ Arg.b𝔑 — 𝔅 = *occupaverit.*

auctus. p = *auctos.* Pr.aAGrδεζιχξοπρσυ (P1. 2. 4.) 𝔄𝔊1. — 𝔐 = *actus.* Pr.b = *acictus.* w = *artus.* ηο = *effunditur.* β = *Id facit.*

ratio. GP1. 3. 4. vet. lect. Pinc. 𝔏 — 𝔅1. = *oratio.* Pr.b (lit.) = *non latet pate.*

si adspicias. V = *sed adsp.*

sed si illa. Pr.b — *si.* Pr.aαβεμ P3. 𝔑 — 𝔅 = *sed cum illa.* δζχνο πρσ — *sed:*

animus bene. V — *bene.*

excepit = Pp Pr.a RTBE plerique ρρ P1. 2. 4. Col. GPr.b.αβγεζϑλμξπ τ𝔑 — 𝔅 = *excipit.* AwrV (Arg.b) 𝔄𝔊1. — 𝔖 = *exceperit.* V — *et exsurgunt.*

et angusta sunt = mss. 𝔑 — 𝔅. Rλ(s.m.)𝔄𝔊1. — 𝔖 + *et si angusta sunt.* *Et* hic significat *et tamen.* vid. Ind. s. v. *Et* et cf. Hand. Turs. II. p. 496. sq.

G = *tamen ut dixi.* sP + *si ut dixi.* Sc𝔄 = *capiat illa.* βικ + *rapiat illa sibi.*

w + *Multa et invicem.* A — *invicem.* Pr.b = *Multam vicem.*

T = *et ipsa germinabit.* Pr.a = *quam accepit.*

EPISTULA X. (39.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Commentarios quos desideras diligenter ornatos et in angustum coactos ego uero conponam: sed uide ne plus profectura sit ratio ordinaria quam haec quae nunc uolgo *breuiarium* dicitur, olim cum Latine loqueremur, *summarium* uocabatur. Illa res discenti magis necessaria est, haec scienti: illa enim docet, haec admonet. Sed utriusque rei tibi copiam faciam. Tu a me non est quod illum aut illum exigas: qui notorem dat ignotus est. Scribam ergo quod uis, sed meo more. Interim 2 multos habes quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum: haec ipsa res expergisci te coget, si uideris quam multi tibi laborauerint. concupisces et ipse ex illis unus esse. Habet enim hoc optimum in se generosus animus quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenii uirum humilia delectant et sordida: magnarum rerum species ad se uocat et extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, 3 iacere ac deprimi non potest, non magis quam quiescere: ita

Lib. IV. Ep. 10. (39.)

Haec epistola in Θ „temporis iniuria deperiit."

ornatos = PpTGwRr (BEV Arg.b ρρOps.) Gr.𝔗𝔐 — 𝔚1. APr.ab Mod. 𝔐u — 𝔖 = *ordinatos*. quod ortum esse videtur ex proximo *satis ordinent*. §. 2. p = *sed videre ne*.

profectura=PAη (E) 𝔗𝔊1.—𝔖. Rell. mss. 𝔐 — 𝔚 = *profutura*. (Gr. Ops. n. l.). A — *sit*.

ratio ordinaria = PAwPr.abT RrBEαβδεηιλμνξου Sb P2. Col. P3. (s. m.)Ops. Cod. Iureti 𝔐 — 𝔛𝔖. GP1. 4. P3. (p.m.) (V rell. ρρ) 𝔗𝔚 — 𝔐a = *oratio ordinaria*. p — *ratio*.

loqueremur. G (m∾) ζϑνξοπτ = *loqueretur*. Verba *cum Latine loqueremur* suspecta sunt Ruhkopfio.

discenti. Pp Pr.a (s∾)Pr.brαβδμνο σ = *dicenti*.

necessaria est. A — *est*.

haec scienti. V = *quam scienti*.

Tu a me. p = *Tuam*. A = *Tuae*. GP1. 3. 4. mCol. = *Tuum a me*.

non est quod. R — *est*. R = *illam aut illud*. w = *illum vel illum*. E = *illum et illum*

notorem dat. p = *noturem dat*. TP4. = *notiorem dat*. Pr.bδ = *notorem tendat*. R Col. 𝔐 — 𝔛 = *voto rem dat*. P1. 2. 𝔗𝔚 𝔊1. = *noto rem dat*. mCol. = *mortem dat*. α = *notorem pendat*. β = *voto rem pendat*. μ = *voto rependat*. ν = *innotus est*.

Scribam ergo = PAwPr.a Rrρρ S bc 𝔗𝔐 — 𝔊𝔖. G = *Scribam vero*. pPr.bT𝔐 — 𝔐a = *Scribam ego*. Rell. n. l.

2. *multos habes*. r = *multos homines*. m = *multos habemus*.

expergisci te = mss. (exc. B, qui = *expergiscere*) 𝔗𝔐 — 𝔏𝔍u𝔖. 𝔊ro — 𝔐a — *te*.

coget. R𝔗 = *cogit*. Pr.br = *cogitet*. R𝔐—𝔚 = *laboraverunt*.

hoc optimum. 𝔊2. — 𝔐 — *optimum*. r = *ac sordida*. R = *rerum spes*. V = *ad se vocet et excellat*.

3. *flamma surgit*. P = *fl. surget*. Pr.aGwRρρ (exc. δηνξου) P1. 3. 4. Col. 𝔗𝔐 — 𝔚 + *fl. quae surgit*. G(s.m.) = *consurgit*. Col. = *latere ac deprimi*. B = *numquam magis quam*.

noster animus in motu est, eo mobilior et actuosior quo uehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc inpetum dedit: ponet se extra ius ditionemque fortunae. secunda temperabit, 4 aduersa comminuet et aliis admiranda despiciet. Magnī animi est magna contemnere ac mediocria malle quam nimia: illa enim utilia uitaliaque sunt. at haec eo quo superfluunt nocent. Sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit quos inmoderata felicitas rumpit, qua non tantum in 5 aliorum iniuriam, sed etiam in suam utuntur. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit quam in quosdam uoluptates suae sunt? quorum inpotentiae atque insanae libidini ob hoc unum possis ignoscere, quod quae fecere patiuntur. Nec inmerito hic illos furor uexat: necesse est enim in inmensum exeat cupiditas quae naturalem modum transsilit. Ille enim habet suum finem, inania et ex libidine orta sine termino sunt. Necessa-6 ria metitur utilitas: superuacua quo redigis? Uoluptatibus itaque se mergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non

in motu est. ν = *in motum est.* *actuosior.* T = *acutior.*

ad meliora nunc. G = *ad meliora habet.* p = *secunda temperavit.* Col. + *secunda bene temp.* *et aliis admiranda.* w𝔐 — *et.*

4. *quam nimia.* pPr.aw = *quam minima.* *illa enim.* T = *habilia enim.*

utilia vitaliaque. G = *vitalia utiliaque.* γζϡκλπστ P1. 3. 4. Col. + *bona utilia vitaliaque.* νξο = *bona utiliaque.* T𝔐 — *vitaliuque.*

at haec. pPr.bSb 𝔄 = *ad haec.* G = *ad hoc.*

eo quo superfluunt = PPr.abAT wEγδεζμνοσυ Ops. Sc 𝔈 1. 2. G P1. — *eo* et = *quod superfl.* pRr P2. 3. 4. Col. (rell. ρρBV) 𝔄𝔑 — 𝔅𝔈 — 𝔖 = *eo, quod superfl.* A = *faecunditas.* 𝔄 = *quod immoderata.* V = *quos inordinata.*

rumpit. ν = *corrumpit.* Pr.bPr. a (s.m.) E Arg.b αδνσ 𝔑 — 𝔅 = *quia non tantum.* ευ = *qui non tantum.*

utuntur = PpPr.abTRA (BEV plerique ρρ P2. 3. 4.) Sb (?) m𝔈 2. 𝔐 — 𝔅 1. GwrPr.a (s.m.) Arg.bεζϡξπσSc P1. Col. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔑u — 𝔖 = *vertuntur.* A = *Qui hostis.*

5. *contumeliosus fuit.* V — *fuit.* TPr.b (*i* n.) = *insaniae libidini.* w = *insaniae ac libidini.*

necesse est enim = PpPr.abAw TRrBEρρ Sbc omnes fere Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔑u. G = *nec. est ut.* Sb + *necesse est enim ut.* (V) 𝔐 — 𝔅 1. 𝔐a 𝔖 — *enim.* r = *naturae modum.*

transsilit = PpPr.abATGwRrρρ E𝔄𝔑 — 𝔈 1. 𝔖. (BV Arg.b) 𝔈 2. — 𝔐a = *transsiliit.*

Ille enim = Pp Pr.ab ATRrwESb c𝔄𝔑 — 𝔊. G(BV) 𝔐 — 𝔖 = *Illa enim.* Sed *Ille* scribi iubet ipse Sw., ut referatur ad *naturalem modum.*

inania et ex libidine. G = *ignavia et ex lib.* P2. Col. + *inania enim et ex lib.* P1. 3. = *Ignavia enim et ex lib.*

ζ = *quomodo redigis?* o = *quoque redigit.* σ 𝔄𝔈 1. — 𝔐 = *Voluptatibus utique.*

mergunt. sP = *inmergunt.* Rr P2. Col. 𝔈 1. — 𝔐 = *immergunt.*

possunt: et ob hoc miserrimi sunt, quod eo peruenerunt ut illis quae superuacua fuerant facta sint necessaria. Seruiunt itaque uoluptatibus, non fruuntur, et mala sua, quod malorum ultimum est, amant. Tunc autem est consummata infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent. et desinit esse remedio locus, ubi quae fuerant uitia mores sunt. Uale.

EPISTULA XI. (40.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quod frequenter mihi scribis, gratias ago: nam quo uno modo potes te mihi ostendis. Numquam epistulam tuam accipio ut non protinus una simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundae sunt quae memoriam renouant et desiderium absentiae falso atque inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt literae quae uera amici absentis uestigia, ueras notas adferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum est id amici manus epistulae inpressa praestat agnoscere. Audisse te scribis Serapio- 2 nem philosophum, cum istuc adplicuisset: solet magno cursu uerba conuellere quae non effundit una, sed premit et urget: plura enim ueniunt quam quibus una nox sufficiat. Hoc non

pervenerunt = PpPr.abATGwRr Arg.bBρρ𝔄𝔑 — 𝔈𝔖. E — *quod eo pervenerunt.* (V) 𝔊 — 𝔐a = *perveniunt.* Pr.abTG 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *facta sunt necessaria.*

Serviunt itaque. 𝔈2. — 𝔊 = *Serviunt utique.* w(s.m.) 𝔈1. — 𝔐 + *voluptatibus suis.* p + *et amant.*

Tunc autem. Pr.bvoσ = *Tunc enim.* G = *quae fuerint.*

w = *mores fuerint.*

Lib. IV. Ep. 11. (40.)

A = *quod uno modo potes.*

ut non protinus. Sb = *quin protinus.*

una simus. G = *una similis.* Pr.a = *una sumamus.* w = *sed imagines nobis.* G = *memoriam revocant.* „*revocant* leg. pro *renovant*, e codd. cf. de Bnff. II, XXI. a. V extr., VII, 25. Epist. 40, 1. ubi nunc *renovant*, Gron. *revocant* e mss. legi mavult ad Bnff. II, XI. a. et Liv. 3, 51., ubi eadem confusio.“ [Ruhk.]

amici absentis. G = *michi absentis.* Pr.b = *afferuntur.*

2. 𝔄 = *Audisseque scripsisti.* P = *te scripsis* [s ti]. p = *Serapionem philosophiam.* G = *cum istud applicuisset.*

solet = PpRE. AwTr Pr.ab (BV Arg.bρρ) 𝔄𝔑 — 𝔖 = *solere.* G = *solvere.* G = *magno cursum.* 𝔓2. = *magno impetu.*

convellere = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *convolvere.*

una, sed = PAGwTR plerique ρρ (BEV) Sb P 1. 4. 𝔈1. 2. 𝔏 — 𝔅1. p Pr.b = *ima sed.* Pr.a = *inma* (*n* n.) *sed.* sw + *una vel in ima sed.* βιπ + *vox una sed.* rP 2. 3. Col. m. ex. Pinc. 𝔑 — 𝔅𝔈𝔊𝔐𝔑u𝔐a + *una vox, sed.* Sc 𝔄 + *una voce sed.* μ = *ymo sed.* Vet. lect. Pinc. 𝔖 = *immo.* p = *urguet.*

B = *quam una nox quibus.*

probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque sicut uita debet
3 esse conposita: nihil autem ordinatum est quod praecipitatur et
properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata et sine intermissione in morem niuis superueniens oratori data est: lenis
et melle dulcior seni profluit. Sic itaque habe istam uim dicendi
rapidam atque abundantem aptiorem esse circulanti quam agenti
in rem magnam ac seriam docentique. Aeque stillare illum nolo
4 quam currere: nec extendat aures nec obruat. Nam illa quoque inopia et exilitas minus intentum auditorem habet taedio interruptae tarditatis: facilius tamen insidit quod exspectatur quam
quod praeteruolat. Denique tradere homines discipulis praecepta
dicuntur: non traditur quod fugit. Adice nunc quod quae ueritati operam dat oratio inconposita debet esse et simplex: haec
popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam et inconsultas au-
5 res inpetu rapere, tractandam se non praebet, aufertur. Quo-

pronuntiatio quoque. w𝔛 — *quoque.*

3. *apud Homerum.* 𝔛 = *apud hominem.* A + *quae concitata.*

concitata. R(s∾) *concita.* G = *est quod sine intermissione.*

T = *in morem unius.* R(m∾) = *in morem fluminis.*

superveniens. B = *veniens.*

lenis et melle dulcior. 𝔊𝔖 — *lenis.* 𝔐 — 𝔐a + *at lenis et m. d.*, quae particula in mss. non legitur.

seni. Arg.b = *semper.*

profluit. Pr.abG antiquiores ρρ𝔛 𝔑 — 𝔅 = *profuit.*

habe istam vim = PAζ Col. ci. Ops. 𝔏 — 𝔅 1. 𝔐a𝔖. Rell. + *ut istam vim.* Pr.b — *vim.*

rapidam. rGP1.2.3.4. 𝔛 = *perrapidam.*

aptiorem esse circulanti quam agenti = PpAwTPr.b Sb tres Ops. 𝔏 — 𝔅1.𝔖. Pr.aG plerique ρρ B𝔑 — 𝔅 + *aptiorem esse credas* etc. r𝔛 + *cognoscas aptiorem esse* etc. Sc + *cognoscis aptiorem esse* etc. λξ𝔈1. — 𝔐𝔑u𝔐a + *aptiorem esse iudices* etc. vel *aptiorem esse circulanti iudices* etc. Unus Ops. + *scias aptiorem esse* etc. V = *abundantem ut aptiorem esse circulatori iudices quam.* Grut. totum locum sic scribi vult: *Sic itaque habe; istam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem esse circulanti iudices, quam agenti rem magnam.* ut *iudices* sit Nom. Subst.

in rem magnam = PpPr.abArg.b. AGwTRr𝔛𝔑 — 𝔖 — *in.* Rell. n. l.

B = *et seriam.*

docentique. Argb. — *que.*

stillare illum = mss. etiam Gr. (exc. P1. qui + *stillare cum illum.* P4. qui = *stillare istum*) 𝔑 — 𝔅. Pron. *illum* spectat ad *agentem* et *docentem.* 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *stillare illam*, ut referatur ad *istam vim dicendi.*

nolo. wCol. = *volo.*

nec extendat. Pr.b = *ne extendat.* 𝔍ΘB = *nec excedat.*

4. *interruptae.* G(m∾) = *interrumpente.* V = *facilius enim insidit.* r = *facilius tamen incidit.* w = *f. t. insidet.*

tradere homines. Gron. *homines* delendum esse censuit.

discipulis. Cod. Lips. = *disciplinis.*

praecepta. Sb = *praeparata.* p = *quod fingit.* Pr.b = *Adice nunc quoque veritati.*

haec popularis. G = *Haec pluralis.* Pr.b = *Haec populares.*

pArg.b = *moveri vult turbam.* 𝔑 — 𝔅 + *tractandam quae se.*

aufertur. v = *auferetur.*

modo autem regere potest quae regi non potest? Quid, quod haec oratio quae sanandis mentibus adhibetur descendere in nos debet? remedia non prosunt nisi inmorantur. Multum praeterea habet inanitatis et uani, plus sonat quam ualet. Lenienda sunt quae me exterrent, conpescenda quae inritant, discutienda quae fallunt, inhibenda luxuria, conripienda auaritia. Quid horum 6 raptim potest fieri? quis medicus in transitu curat aegros? Quid, quod ne uoluptatem quidem ullam habet talis uerborum sine delectu ruentium strepitus? Sed ut pleraque quae fieri posse non crederes cognouisse satis est: ita istos qui uerba exercuerunt abunde est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari uelit? quid de eorum animo iudicet quorum oratio perturbata et inmissa est nec potest reprimi? Quemadmodum per procliue cur- 7 rentium non ubi uisum est gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit ac longius quam uoluit effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est nec satis decora philosophiae, quae ponere debet uerba, non proicere, et pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando et insurget? Quidni? sed salua dignitate morum quam uiolenta ista et nimia uis exuit.

5. pwPr.abαδεμνξ = *regere potes.* G(s∾)Vϡλξστ = *qui regi non potest.* p = *quid quo haec oratio.* V — *quod.* r = *quid ergo oratio haec.* T = *haec ratio.*

mentibus adhibetur. Arg.b = *vulneribus adhibetur.* w + *et descendere in nos.* G = *discere in nos.*

nisi inmorantur = PpPr.bTE antiquiores ρρ 𝔄. Rell. = *n. immorentur.*

inanitatis et vani. T = *inanitatis et iam.* Col. = *in. et vacui.* 𝔄 = *vanitatis et inani.*

r + *etiam plus sonat.* V = *quae nos exterrent.* Pr.a = *quae me terrent.*

conpescenda. Λ = *concupiscenda.*

6. w = *in transitu aegrum.*

sine delectu. Pr.abTΛw aliquot Gr. 𝔄 = *sine dilectu*, quod Grut. verum vocat. p = *sine delictu.* Col. = *sine distinctu.*

p = *reentium strepitus.* Pr.b = *sed ut plerique.*

crederes. P = *crederis* cr. = *credideris* = rλν. ϡ = *cogitasse satis est.* B = *cognovisse satius est.*

ita istos = mss. 𝔄𝔑—𝔅𝔖. 𝔈1. 𝔐a = *sic istos.* w + *ita ista istos.* νο = *verba exercent.*

Quid enim quis discere. w = *Quid eum in quis d.*

discere. PpPr.abTGwrBEρρ(exc. ιξοπρσ) 𝔄𝔑—𝔈1. = *dicere.* R = *diceret.*

inmissa est. m𝔈2. 𝔐—𝔅1. = *admissa est* ex ci. Erm. ζ = *insulsa est.*

7. 𝔑—𝔅 = *incitatio corporis.*

se rapit. PΛGwTPr.bRrBEArg.b ρρ (exc. ξ, qui utrumque habet) 𝔄𝔑—𝔅 = *serpit.* p = *serpitur.* Pr.a = *scripsit.* De V nihil proditur.

ponere debet. ν = *ponderare debet.* APr.ab = *pedetemptim.*

salva dignitate. Pr.a (cr. ∾) = *falsa dignitate.*

quam violenta ista et nimia. 𝔐 = *Quem violenta* etc. 𝔑—𝔅 = *quam violentia ista.* Eηξτ aliquot Mod. = *et inimica.* Lips. ci. = *et mimica.* G(s∾) P1. 3. 4. — *et nimia.* P2. = *et nimia vix.* Col. = *et nimia vis eximit.*

8 Habeat uires magnas, moderatas tamen: perennis sit unda, non torrens. Uix oratori permiserim talem dicendi uelocitatem inreuocabilem ac sine lege uadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam inperitus et rudis? Tum quoque, cum illum aut ostentatio abstulerit aut adfectus inpetus sui, 9 tantum festinet atque ingerat quantum aures pati possunt. Recte ergo facies, si non uideris istos qui quantum dicant, non quemadmodum quaerunt, et ipse malueris, si necesse est, uel P. Uinicium dicere. Qui itaque? Cum quaereretur *quomodo P. Uinicius diceret*, Asellius ait: *Tractim. nam Geminus Uarius*

8. p = *Habet vires.* V — *Vix oratori* — *aestimandum* §. 11.

Quemadmodum enim. 𝔑 — 𝔅 — *enim.*

et rudis. 𝔈1. — 𝔅1.𝔐a = *ac rudis.* p = *et crudis.* Pr.b = *ecrudis.*

Tum quoque, cum. w = *Tunc* etc. 𝔛 = *Tunc ergo, cum.* p — *cum.* r = *illud aut ostentatio.*

abstulerit. π = *extulerit.* 𝔇στ = *obtulerit.*

adfectus inpetus sui. Pr.abT (s. m.) AGwrBEρρ(exc. αιλπυ, qui ∾) Sb P1. 4. Col. Ops. = *effectus imp. sui.* 𝔐 — 𝔅 1. = *affectus impotens sui.* Grut. ci. = *affectus impetus vi.* GP1. 3. = *festinet aut ingerat.*

pati possunt. Gγζ𝔇ιμσΘτ P1. 2. 4. Col. + *pati non possunt.*

9. 𝔑 — 𝔅 = *Recta ergo.*

si non videris. RβλπmιP3. mP2. = *si non audieris.*

maluerit. 𝔈1. — 𝔐a + *aliquando*, quod in meorum codd. nullo legitur.

vel P. Vinicium dicere. G = *vel Vinicium P. dicere.* ζ𝔇χπσP1. 4. = *vel per Mucium P. dicere.* τ = *vel per Mutium P. discere.* Cod. Gron. = *vel vicinium publicum dicere.* Gron. ci. = *velut Vinicius Publius dicere* et docet ab inferioris aetatis scriptoribus saepe postpositum esse praenomen. T = *vel P. vicinum dicere.* r = *vel P. Vinicum dicere.* ECol. = *vel P. Vicinium dicere.* υ = *vel poetam Vinicium discere.* o = *vel P. Minutium dicere.* π = *vel P. Iunicium dicere.* 𝔑 — 𝔅 = *vel P. Vicinium discere.* Etiam Pr.a quidam Erm. P3. = *discere.* 𝔈2. — 𝔅1. + *vel iuxta P. Vinicium dicere* ex ci. Erm. 𝔑u𝔐a = *velut P. Vinicius dicere* ex ci Lips. 𝔖 = *et ipse malueris — si necesse est vel P. Vinicium dicere.* Sw. explicat: „si necesse est, ut vel P. Vinicium tibi nominem, quem potius sequaris," et putat „consulto quodammodo interruptam esse orationem, quae deinde post istam parenthesin commode sic resumatur et cum superioribus connectatur, *Quidni malis tu sic dicere, quomodo Vinicius?*" Retinui scripturam librorum PpPr.bRABγδεηιλνΘSb Ops. P2. 𝔛𝔈1., quam quodammodo confirmant etiam ii, quos iam laudavi, et opinor *P. Vinicium dicere* insolentius quidem, sed ad morem Graecorum dictum esse pro *in modum P. Vinicii dicere*, de qua structura iam Erm. cogitaverat laudato illo Virgil. Aen. 1, 328. *nec vox hominem sonat.*

Qui itaque? = mss. (exc. GRαβλπτ)𝔛𝔈1.𝔖. αβπτP3.(s.m.)𝔑 — 𝔅 = *Quid itaque?* G = *quod itaque.* R = *qui ita quod.* λ = *Quid ita? quia cum quaereretur.* 𝔈2. — 𝔐a — *itaque?*

cum quaereretur. υ = *conquereretur.*

quomodo P. Vinicius diceret. Pr. b + *quomodo publicum. p. vinitius disceret.* 𝔐 — 𝔐a — *P. Vinicius.* Reliqui libri servant nomen, sed variant in eo scribendo sicuti supra indicavimus.

Asellius. Pr.aT = *Asellus.*

G(m∾) — *Tractim* — *ait.*

Geminus Varius. β = *Geminus Varus.*

ait: Quomodo istum disertum dicatis nescio: tria uerba non potest iungere. Quidni malis tu sic dicere quomodo Uinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit quam qui illi singula uerba uel- 10 lenti, tamquam dictaret, non diceret, ait: *Dic. numquam dicas?* Nam Q. Haterii cursum, suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano uolo. Numquam dubitauit, numquam intermisit: semel incipiebat, semel desinebat. Quaedam tamen et nationibus puto magis aut minus conuenire. In Graecis hanc licentiam tuleris. nos etiam cum scribimus interpungere adsueuimus. Cicero quoque noster a quo Romana 11 eloquentia exsiluit gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit et aestimat praebetque aestimandum. Fabianus uir

Quomodo istum. w = *Q. illum.* *disertum.* pG(s∾) = *desertum.* *dicatis.* A = *dicitis.* E = *non potes iungere.*

10. π + *Et aliquis tam insulsus.* E = *Al. t. insultus.* Pr.a = *Al. tum ins.* T = *Al. inconsultus.* *quam qui illi.* P + *quam qui illis illi.* Pr.bwδεvo + *quam qui illi si illi.* ζ — *qui.* π𝔊 1. — 𝔐 — *quam.* 𝔛 = *quam illi qui.* *vellenti.* P = *vellem.* *tamquam dict.* 𝔊𝔖 = *quamquam dict.* *dictaret, non diceret.* wαβιλξπρτ + *dict. et non dic.* PpPr.bTrGEArg.bδ ηϑκvοσ = *dicta et non diceret.* *Dic. numquam dicas?* = PpPr.b TrAwGBEArg.b δηvξ: sed aliter distinguunt verba. Pr.a RG (s.m.) w (s.m.) (aliquot ρρ) 𝔛𝔑—𝔈 + *Dic vel numquam dicas.* β = *velim umquam dicas.* μ = *dicit numq. dicas.* Grut. scribere voluit: *Aut dic, vel numquam dicas.* *Nam Q. Haterii* = γ𝔈 — 𝔈. Ita emendandam corruptam codicum scripturam primus censuit Lips. ad Tac. Ann. IV, 61. 𝔐 = *Namque Haterii.* m𝔊 2. = *Aterii.* PpAPr.aE = *Namque Heteri.* r = *Namque Hăteri.* P2. = *Namque Hacteri.* Pr.bGP1. Col. 𝔛 = *Namque hereri.* mG = *Namque theri vel haetheri.* T = *Numquam etheri.* Bκβζικλπ = *Namque etheri.* w = *Namque baatheri.* Rell. ρρ = *Namque hereri* vel *herere.* P3. = *Namque theri.* P4. = *Namque Herennii.* 𝔑 — 𝔅 = *Namque teri.* 𝔊1. — 𝔖 = *Namque Echeri.* Edideram *Namque Hateri*, nisi in γ integra legeretur Lipsii scriptura. PPr.abArg.b𝔛 + *et longe abesse.* Pr.a — *volo.* ι = *Numquid dubitavit? Numquid intermisit.* *Quaedam tamen.* w — *tamen.* 𝔛 — *et nationibus.* Arg.b = *et rationibus.* r = *ac minus convenire.* p = *ut minus convenire.* T = *nisi Graecis hanc litteram tuleris.* *interpungere.* GRζϑκπσ = *interpingere.* Po = *interpugnare.* *adsuevimus* (*ass.*) = mss. (exc. A Rλ) 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. ARλ 𝔊1. — 𝔐a = *consuevimus.*

11. p + *Cicero quoque noster est.* *exsiluit* (*exiluit*) = PpPr.bRrBE quidam Pinc. 𝔑 — 𝔅𝔑u𝔐a. AwPr. aTSc 𝔛 𝔊1. 𝔈 = *exsilivit* (*exil.*) GρρSb(?) omnes fere Gr. = *exiliit* (*exs.*) Arg.b = *exiit.* Quidam Pinc. = *exivit.* 𝔐 — 𝔅1. = *exstitit.* Gϑκλσ + *qui gradibus scene preerat, gradarius.* B eadem addit post *gradarius.* Pr.a = *gradiarius.* mξ + *gradatim loquens.* *se circumspicit.* Arg.b = *se circumscripsit.* *praebetque* = Pp Pr.ab TGwRrB 𝔑—𝔅𝔖. A𝔛𝔊1.—𝔐a = *et praebet.* Rell. n. l. G = *existimandum.* *Fabianus.* ARArg.b = *Favia-*

egregius et uita et scientia et, quod post ista est, eloquentia quoque disputabat expedite magis quam concitate: ut posses 12 dicere facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in uiro sapiente recipio: non exigo ut oratio eius sine inpedimento exeat. proferatur tamen malo quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, quod non potest tibi res ista contingere aliter quam si te pudere desierit. Perfrices frontem opor-13 tet et te ipse non audias; multa enim inobseruatus ille cursus feret quae reprehendere uelis. Non potest, inquam, tibi contingere res ista salua uerecundia. Praeterea exercitatione opus est cotidiana et a rebus studium transferendum est ad uerba. Haec autem etiam si aderunt et poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. nam quemadmodum sapienti uiro incessus modestior conuenit ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum haec erit: tardiloquum esse te iubeo. Uale.

EPISTULA XII. (41.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Facis rem optimam et tibi salutarem si, ut scribis, perseueras ire ad bonam mentem quam stultum est optare, cum possis a te inpetrare. Non sunt ad coelum eleuandae manus nec exorandus aedituus ut nos ad aurem simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat: prope est a te deus, tecum est,

nus. V = *Famianus.* Pr.a 𝔛ℜ — 𝔈1. = *Fabius.* p + *et expedite.*

quam concitate. GP1. = *quam cogitate.*

facilitatem esse. V — *esse.* G (s∾) γϑ = *felicitatem esse.* ɛ = *facultatem esse.*

12. *Hanc ego.* P1. 3. 𝔛 = *Hanc ergo.*

recipio. p = *praecipio.* V = *malo non profluat.* B = *quam effluat.* G(s∾) = *superfluat.* r + *non potest tibi aliter.* 𝔛 = *quam tibi te pudere.* p = *quam o sit te pudere.*

te ipse. Pr.b = *te ipso.* pwɛνοσ = *te ipsum.* 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *ipse te.* G(s∾)ϑξυ = *non audies.*

13. *multa.* P(s.m.) = *multus.*

inobservatus. Pp = *observatus.* νξοσ = *Non potest unquam.*

transferendum est. r — *est.*

si aderunt. G = *si ad hoc erit et poterit.*

sine ullo tuo labore. T — *tuo.* B = *labore tuo.* Pr.a = *temperenda ests sunt.*

modestior convenit. r = *mod. venit.* V = *Summa vero summarum.* prw = *tardilocum.*

Lib. IV. Ep. 12. (41.)

w(s∾) = *Facies.* w = *perseveres.* Pr.brwBVArg.b δεημνθσυ 𝔛 + *et quam stultum.* G = *Quoniam stultum est.* r = *nec exhortandus aedituus.*

ad aurem = mss. etiam Ss. (exc. EV) ℜ — 𝔅𝔖. 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *ad aures.* VB Gr. n. 1.

Pr.b — *simulacri* — *prope est a te.* p = *possimus admitatur.*

a te deus. rArg.b ηι = *ad te*

intus est. Ita dico, Lucili: sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum obseruator et custos. hic prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus uero uir sine deo 2 nemo est. An potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exsurgere? Ille dat consilia magnifica et erecta. In unoquoque uirorum bonorum

quis deus incertum est, habitat deus.

Si tibi occurrit uetustis arboribus et solitam altitudinem egressis frequens lucus et conspectum coeli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouens: illa proceritas siluae et secretum loci et admiratio umbrae in aperto tam densae atque continuae fidem tibi numinis facit. Et si quis specus saxis penitus exesis 3 montem suspenderit, non manu faetus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excauatus, animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur. subita ex abdito uasti amnis eruptio aras habet. coluntur aqua-

deus. p = *an te deus.* R = *abs te deus.*

intus est. Pr.a αβιπ = *in te est.*

intra nos. R = *inter nos.*

spiritus sedet. Pr.b = *spiritus s&&.* νσ = *sp. est, sed et.*

observator et custos. p — *et.*

bonorumque. Pr. a = *bonorum quoque.*

tractatus est. G(s∾)Pr.a = *tractus est.* ανφ = *tractatur.* T = *tractandus est.*

ipse tractat. p = *ipse tractatur.*

2. *Bonus vero vir* = mss. etiam Gr. (exc. G P1. 4. qui = *B. enim vir.*) 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔊1. — 𝔖 — *vero.*

An potest. p — *An.*

et erecta. PpRrArg.b 𝔊1. — 𝔖 = *et recta.* quod ut reciperem, non multum aberam. Sed cf. Ep. 74, 28. *magni spiritus est et erecti.* et ad Ep. 9, 11. Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔖 ∾.

quis deus. P2. Col. — *deus.*

habitat deus. AsGR P3. 4. = *habitet.* V𝔊1. + *habitat tamen.* Pr.aATGRrB P1.3.4. Sc𝔛𝔑u — *deus.*

occurrit. pRεoπ = *occurrerit.*

vetustis. P + *ut vetustis.* r + *in vetustis.*

egressis. p𝔛 = *egressus.*

frequens lucus. Pr.a — *frequens.* p = *conspectu coeli.*

densitate ramorum = G (aliquot ρρArg.bB) 𝔛𝔑 — 𝔖. rι = *umbra ramorum.* quam vocem A ponit ante *submovens*, Rεου post idem verbum. PρPr.abTEεμνξΘο — *densitate.* quod vocabulum, cum absit a libris optimis, vix potest sanum esse. V = *ramis aliis alios protegentibus.*

aliorum alios. A = *altorum alios.* Pr.b = *alienorum alios.*

submovens. p = *submoventur.* 𝔑 = *submovere.*

G(s∾)γϑκϙπτ = *secretum luci.* A = *in operto.*

tam densae. Pr.a = *tam dempsae.* Pr.b = *tan densae.* 𝔛 + *silvae condensae.* B = *et continuae.* Pr.b = *fidem tibi nominis.* R = *numinis faciet.*

3. p = *laxitantem et cavatus.* B = *altitudinem excavatus.*

P = *religionis suspicionem.*

Magnorum fluminum. Pr.a haec collocat inter *eruptio* et *aras.*

veneramur. E = *veremur.* 𝔛 = *venerantur.*

subita ex abdito. GsR Pall. (BEV ρρ) 𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔅1. 𝔐a + *subita et ex abdito.* G + *vasti maris vel amnis.* P = *aquarum caelentium.*

rum calentium fontes et stagna quaedam uel opacitas uel inmensa
4 altitudo sacrauit. Si hominem uideris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines uidentem, ex aequo deos: non subibit te eius ueneratio? non dices: Ista res maior est altiorque quam ut credi similis huic in quo est corpusculo possit? Uis istuc diuina descendit. Animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora transeuntem, quicquid ti-
5 memus optamusque ridentem, coelestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare: itaque maiore sui parte illic est unde descendit. Quemadmodum radii solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus ac sacer et in hoc demissus ut propius diuina nossemus conuersatur quidem nobiscum, sed haeret origini suae: illinc pendet, illuc spectat ac nititur, nostris tamquam melior interest.
6 Quis est ergo hic animus? qui nullo bono nisi suo nitet. Quid enim est stultius quam in homine aliena laudare? quid eo dementius qui ea miratur quae ad alium transferri protinus possunt?

stagna quaedam. G𝔇χπστ P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 = *stagna quae.* quod probat Grut. γζ + *st. quaedam quae.*

4. *intactum.* Arg.b = *intectum.* T = *intentum.* mT + *non.* w — *inter adversa — tempestatibus.* Pr. b = *inter diversa.*

tempestatibus. Sb (tac. Oberl.) = *temptationibus.*

placidum. Arg.b = *quietum.*

subibit te. Pr.a = *subiit te.* 𝔑 — 𝔅 = *subit te.* BV — *te.* Pr.b = *obtamusque.*

5. P = *numini stari.* A = *numinis ministrari.*

animus magnus. w = *an. sanctus.*

ac sacer = PpPr.abATGw𝔑—𝔅. Rr𝔛𝔈1. — 𝔖 = *et sacer.* Rell. n. l.

ut propius. p = *propitius.* Pp Pr.abTRGwBEV𝔛𝔑 — 𝔊 + *quidem.* quod ex proximo versu videtur temere huc translatum.

nossemus. Gγζ𝔇ιχστ = *nosceremus.* 𝔑 — 𝔅 = *noscamus.*

haeret origini suae. Pr.b = *h. originis s.* Gγ𝔇ιχζπστ = *adhaeret or. s.*

Illinc pendet. Pr.a = *Illuc splendet.*

ac nititur. p = *hanc nititur.*

Quis est ergo hic animus? p = *Quis est ergo hinc?* A = *Quo ergo hic?*

nisi suo nitet = mss. (exc. GB P1. 3.) 𝔛𝔑 — 𝔐. B = *nitetur.* nisi forte = *nitet?* GP1. 3. 𝔏 — 𝔖 = *nititur.* quod videtur librariorum esse ad praecedens *nititur* hoc quoque vb. emendantium. mCol. = *utitur.*

6. *Quid enim est* = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊ro𝔖. 𝔅1. — 𝔐a — *enim.*

quam in homine. P = *quamquam in h.* p = *q. in hominem.*

quae ad alium = PpPr.bTAwRr γδεηιλμξΘ𝔑 — 𝔅𝔖. νο = *quae ad aliud.* Βαβπ = *quae ad alienum.* Pr.a = *quae in alienum.* G(Arg.b BEV rell. ρρ) 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *quae in alium.*

protinus possunt = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *p. possint.*

Non faciunt meliorem equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba mittitur, dum contractatur et ad patientiam recipiendi ornamenti cogitur fatigatus, aliter incultus, integri spiritus. Hic scilicet inpetu acer, qualem illum natura esse uoluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est non sine timore adspici, praefertur illi languido et bracteato. Nemo gloriari nisi suo debet. Uitem 7 laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa pondera ad terram eorumque adminicula deducit. Num quis huic illam praeferet uitem cui aureae uuae, aurea folia dependent? Propria uirtus est in uite fertilitas: in homine quoque id laudandum est quod ipsius est. Familiam formosam habet et domum pulchram, multum serit, multum fenerat: nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in illo quod nec eripi potest nec dari, quod pro- 8 prium hominis est. Quaeris quid sit? Animus et ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo: consummatur

aurei freni. Pr.b (cr. ∾) = *aurei frena.* vσ = *aurea frena.*

aurata iuba mittitur = PpPr.bTAB (s.m.) EeVβδηινσσυ Sb P2. Ops. Mod. 𝔖. i. e. ad spectaculum. cf. Ep. 70, 20. *ad matutinum spectaculum missus.* Pr.aG (aliquot ρρ) P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔐𝔞 = *de mittitur.* B (p.m.) Col. = *aur. iuba nititur.* Rrαπ Sc quidam Erm. 𝔛 = *aurata* (𝔛=*aurea*) *iuba dimittitur.* quod praefert P. Faber Sem. II, 7. τ = *aur. i. inmittitur.* Quidam Erm. 𝔊1. = *aur. i. innititur.* w = *a. i. inicit.* 𝔊2. — 𝔐 = *a. i. nitet* ex ci. Erm.

contractatur. Pr.bArg.b (Sb∾) = *cum tractatur.* Pr.a αγθπ Sc = *contrahitur.* r = *tractatur.* Awλ ξomπ𝔛 = *contrectatur.*

ornamenti = PpPr.bGwRrEρρ. APr.aT(BV Arg.b) 𝔛𝔑 — 𝔖 = *ornamenta.* 𝔛 = *integer spiritus.* E + *Et hic scilicet.*

inpetu acer. P — *inpetu.*

illi languido. Pr.abβδμυ = *illo languido.* Arg.b = *ille lang.* 𝔊 = *illi languitudo*, unde P. Faber ci. = *illi languidulo.*

Pp Pr.b = *bratteato.* APr.a = *brateato.*

7. *nisi suo.* Gαγεζϑχλπτυ P1. 3. 4. Col. + *nisi de suo.* 𝔛 + *nisi in suo.*

si ipsa pondera ad terram eorumque adminicula deducit = ν. Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *si ipsa pondera ad terram eorum quae* [*que*] *tulit* [𝔛 = *tulerit*] *adminiculo* [r∾] *deducit.* Haec scriptura inde videtur orta esse, quod librarius quidam *que* Pron. esse putabat atque ad vitem respiciens addidit *tulit.* Idem vel alius deinde *adminicula* mutavit in *adminiculo*, sive Instrumenti Ablativum volebat esse, sive referebat ad *deducit*, ut esset *de adminiculo.* 𝔊1. — 𝔖 = *si ipsa ad terram, pondere eorum quae tulit, adminicula deducit.*

Num quis. Sb (tac. Oberl.) 𝔖 = *Nam quis.* γ = *Num quid.*

praeferet. Ap Arg.bυ 𝔊1. — 𝔊 = *praeferret.* GEν nonnulli ρρ = *praefert.*

vitem. Pr.a = *vitam.*

Familiam formosam. 𝔊2. — 𝔐 = *F. pulchram.* A = *multum fuenera tur.*

8. *Lauda in illo* = PAGw(w + *et lauda*) Pr.abTBρρ (exc.γχ) 𝔑 — 𝔅𝔖. r = *Laudo in illo.* ρR (EV) 𝔛𝔊1. — 𝔐𝔞 = *Lauda in ipso.*

nec eripi potest. Pr.a 𝔑 — 𝔅 = *nec eripi possit.*

in animo perfecta. αβδεμνθπ𝔛𝔑 — 𝔅 = *in animo perfecto.* V = *in anima perfecta.*

itaque bonum eius, si id inpleuit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio haec exigat? Rem facillimam: secundum naturam suam uiuere. Sed hanc difficilem facit communis insania: in uitia alter alterum trudimus. quomodo autem reuocari ad salutem possunt quos nemo retinet, populus inpellit? Uale.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER V.

EPISTULA I. (42.)

. Seneca Lucilio suo salutem.

Iam tibi iste persuasit uirum se bonum esse? Atqui uir bonus tam cito nec fieri potest nec intellegi. Scis quem nunc uirum bonum dicam? huius secundae notae. nam ille alter fortasse tamquam phoenix semel anno quingentesimo nascitur. nec est mirum ex interuallo magna generari. Mediocria et in turbam nascentia saepe fortuna producit: eximia uero ipsa raritate commendat. 2 Sed iste multum adhuc abest ad eo quod profitetur. et si sciret quid esset uir bonus, nondum esse se crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret. At male existimat de malis. Hoc etiam mali faciunt: nec ulla maior poena nequitiae est quam quod sibi ac suis displicet. At odit eos qui subita et magna poten-

si id inplevit. T = *sed id implevit.* Arg.b = *si id impletur.* GB = *si adimplevit.* P3. = *si id implet.* 𝔇σσ (E) P1. 𝔛𝔊1. = *si id adimplevit.* απ = *si id adimpletur.* P4. = *si id adimplet.* Rell. ∾.

exigat = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *exigit.*

trudimus. π𝔛 = *tradimus.*

quomodo autem. π = *quom. ergo.*

Lib. V. Ep. 1. (42.)

A = *Quam tibi iste pers.* 𝔇ι = *Nam tibi iste.* ν = *An tibi iste.* r = *cito fieri non potest.*

V — *Scis quem — notae. nam. huius sec. notae.* Sw. malebat *hunc*, cui opponeretur *ille alter.*

p = *anno quintesimo.* Pr.b = *intervallo magno genera.*

G = *in turba nasc.* AR mP3. = *ipsa raritas comm.* Quidam Erm. = *commendant.* quod ipsum voluit legere aut *commendantur.*

2. *fortasse etiam.* G = *f. enim.*

sibi ac suis. R𝔑 — 𝔅 = *s. et s.*

At odit eos. sP = *Et od. eos.* 𝔛 = *ac od. eos.*

tia inpotenter utuntur. Idem faciet, cum idem potuerit. Multorum, quia inbecilla sunt, latent uitia non minus ausura, cum illis uires suae placuerint, quam illa quae iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandae nequitiae desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore: non desunt tunc illi uenena, sed torpent. Multorum crudelitas et ambitio et luxuria ut paria pessimis audeat fortunae fauore deficitur. Eadem uelle cognosces: da posse quantum uolunt. Meministi, cum quemdam adfirmares esse in tua potestate, dixisse me uolaticum esse ac leuem et te non pedem eius tenere, sed pennam? Mentitus sum: pluma tenebatur, quam remisit et fugit. Scis quos postea tibi exhibuerit ludos, quam multa in caput suum casura temptauerit? Non uidebat se per aliorum pericula in suum ruere: non cogitabat quam onerosa essent quae petebat, etiamsi superuacua non essent. Hoc itaque in his quae adfectamus, ad quae labore magno contendimus, inspicere debemus aut nihil in illis commodi esse aut plus incommodi. Quaedam superuacua sunt, quaedam tanti non sunt. Sed hoc non prouidemus et gratuita nobis uidentur quae carissime constant. Ex eo licet stupor no-

inpotenter. V 𝔈 1. — 𝔐 = *insolenter.*

3. *faciet — potuerit.* PPr.brεvoσ Arg.b = *faci e n t — potue r i n t* (Pr. b = *potue r u n t.*) 𝔄𝔈 1. — 𝔖 = *po t e r i t.* contra mss.

inbecilla. 𝔐 = *imbecil l i.* R pars Gr. Arg.b (s.m.) 𝔄𝔈 1. — 𝔖 = *imbe cil l i a.* Sed 𝔏4. ∾. vid. Ind.

tuto serpens. Pr.b𝔄 = *tu t u s s.* Pr.a + *tuto d e s u n t serp.* μν + *tu t u s e t i a m serp.* η = *p u t o serp.* νο = *pestif e r a t t r e ctatur.*

dum riget = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊ro𝔖. 𝔅 1. — 𝔐a = *c u m rig.*

R𝔑 — 𝔗 = *N e c desunt tunc.* BV — *tunc.*

g = *et luxuri a e.*

𝔐 = *n e paria pess.* Pr.b = *paria pessi m u s.* 𝔄 = *ubi p a r t a pessimis* om. *audeat.* R = *aud e a n t.*

deficitur. g = *defi c i t.* Aw = *ef ficitur.* Sb (tac. Oberl.) = *d e c ipi tur.* 𝔄 = *desunt.*

4. *velle cognosces* = gV(Sb ?) 𝔑 — 𝔅. Pp Pr.abTrBEArg.b + *velle s u b a u d i s cognosces.* w + *velle si s u b a u d i s cognosces.* A + *velle s i a u d e r e n t cognosces.* α δηιμνξΘου + *velle s u b i n d e cogn.* R𝔄𝔈 1. — 𝔖 + *velle e o s cogn.* G — *cognosces.* quod num sanum sit vide.

volunt. g = *vol e n t.* cr. ∾.

quemdam adfirm. p = *q u a n d o adf.* g = *q u o n dam adf.* T = *a t volat. esse e t lev.*

pennam. Pr.b = *p i n nam.* Pr.a = *puta.* w antiquiores ρρ = *a c fugit.* B = *s i b i exh. ludos.* V — *tibi.*

5. *Non videbat.* A = *Non v i.*

etiamsi superv. V — *etiam.*

Hoc itaque. T = *Hoc u t i que.* G = *in i p s i s quae adf.*

ad quae. P = *a t quae.* ATGgRr BEArg.b𝔄𝔑 = *atque.*

Sed h o c non = PPr.abTgBEαγδ εζηϑκμνξΘπστυSb. pAGwRr𝔄𝔑 — 𝔖 = *Sed h a e c non.* Ita mutatum propter Plur., quae antecedunt et subsequuntur. Rell. u. l.

providemus. APr.b TEγδεζημνξΘ οσSb 𝔈 2. — 𝔊 = *p e r videmus.* Pr.a 𝔐 = *p r a e vid.*

carissime. P = *carissim a e.* Pr.

ster adpareat quod ea sola putamus emi pro quibus pecuniam soluimus: ea gratuita uocamus pro quibus nos ipsos inpendimus. Quae emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amoenum aliquod fructuosumue praedium: ad ea paratissimi sumus peruenire cum sollicitudine, cum periculo, cum ia-
7 ctura pudoris et libertatis et temporis. Adeo nihil est cuique se uilius. Idem itaque in omnibus consiliis rebusque faciamus quod solemus facere, quotiens ad institorem alicuius mercis accessimus: uideamus hoc quod concupiscimus quanti deferatur. Saepe maximum pretium est pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere quae adquisita acceptaque libertatem nobis extorserint:
8 nostri essemus, si ista nostra non essent. Haec ergo tecum ipse uersa, non solum ubi de incremento agetur, sed etiam ubi de iactura. Hoc periturum est? nempe aduenticium fuit: tam facile sine isto uiues quam uixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es: si non diu, perdis antequam adsuescas. Pecuniam minorem habebis? nempe et molestiam: gratiam minorem? nempe et inuidiam. Circumspice ista quae nos agunt in insaniam, quae cum plurimis lacrimis amittimus: scies non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet nihil perdidit: sed quoto cuique habere se contigit? Uale.

bgδμ𝔄 = *carissima.* νοσ = *carissimo.*

6. *ea gratuita* = PpPr.abTRrw BVArg.b 𝔄𝔑 — 𝔐. Ag𝔏 — 𝔈 = *et gr.* G = *etiam* gr. Rell. n. l. P = *vocemus.* Pr.b 𝔑 = *emere nolemus.*

paratissimi. Tν𝔄𝔈1. — 𝔐 = *parati.*

7. *se vilius.* Arg.b = *ser vilius.*

quotiens. BV = *cum.*

institorem. p = *inst i e n s t i torem.*

deferatur. A = *differatur.*

r = *magnum pretium.* P2. = *maximi est* (p.m. *esse*) *pretii.* quod ci. Steph. Prood. II, 4. Grut. ci. = *maximum pretio.*

pro quo. p — *quo.*

extorserint = Pp Pr.abATgrδζℑι μνξοσ. Rw(BEVArg.b rell.ρρ)𝔄𝔑 — 𝔖 = *extorserunt.*

8. εθοσ = *Hoc ergo.*

tecum ipse versa. 𝔄 — *tecum.* R — *ipse.*

ubi de incr. w(s.m)𝔈1. = *ibi de incr.*

sed etiam ubi de iactura. gB𝔈1. 2. — *ubi.* GP1. 4. — *etiam.* P2. = ∾ *deiectatur.* E — *vives.* 𝔄 = *vive.*

B = *sicut vixisti.* Pr.b = *quam iussisti.*

Si diu illud. A — *illud.*

perdis postq. 𝔈1. — 𝔖 = *perdidisti p.*

perdis anteq. A = *perdes a.* 𝔄 = *perdideris a.* Pr.a = *Nemo illa perire.*

nihil perdidit. εο = *n. perdit.*

T + *sed e quoto.* G(m∾) P1.ℑπτ = *sed opto cuique* ∾ *contingat.* g = *sed quod cuique.* P2. = *sed quanto cuique.* Arg.b = *sed id quo cuique.*

Pr.bgVP2. 3. Col. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *contingit.*

EPISTULA II. (43.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quomodo hoc ad me peruenerit quaeris, quis mihi id te cogitare narrauerit quod tu nulli narraueras? Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo? inquis, tantus sum ut possim excitare rumorem? Non est quod te ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet magnum est illic ubi eminet. Nam magnitudo habet modum certum: conparatio illam aut tollit aut deprimit. [2] Nauis quae in flumine magna est in mari paruula est: gubernaculum quod alteri naui magnum est alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipse te, magnus es: quid agas, quemadmodum coenes, quemadmodum dormias quaeritur, scitur. Eo tibi diligentius uiuendum est. Tunc autem felicem esse te iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent, [3] quos plerumque circumdatos nobis iudicamus non ut tutius uiuamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicam ex qua mores aestimes nostros: uix quemquam inuenies qui possit aperto ostio uiuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia obposuit. Sic uiuimus ut deprehendi sit subito adspici. [4] Quid autem prodest recondere se et oculos hominum auresque uitare?

Lib. V. Ep. 2. (43.)

id te cog. P — *id.* G = *narraveris.*

Quid ergo. P1. 4. Col. = *Quis ergo.* r = *non est quo te.*

habet modum certum. sRsλ cod. quidam Erm. 𝔐 — 𝔐a + *non habet.* Pr.aβ = *h. locum c.* γ = *h. m. incertum.* P3. = *h.* (s *non*) *modicum c.* Rell. etiam Gr. Ops. Ss. ∾. sed aliquot codd. recentiores et edd. = *certum modum.*

illam aut tollit. P — *illam.* 𝔊ro — 𝔐a = *illum.* w = *i. a. extollit.* E = *i. a. attollit.*

2. *parvula.* V = *parva.*

T vbb. *gubernaculum — exiguum est.* collocat post *magnus est.*

P4. — *navi.*

magnum est. pPr.abAw 𝔄𝔈 2. — 𝔅1. — *est.*

Eo tibi diligentius. PPr.abBEP1. 2.ρρ (exc. ζχσ) 𝔄𝔑 — 𝔈1. + *Eo tibi die dil.* aut *Eo die tibi dil.* σ + *Eo tibi hodie dil.* Lips. ci. = *tibi dein dil.* aut *tibi, dico, dil.* Cod. Franc. Pinc. = *Quanto diligentius vita tua, pro honoris fastigio quaeritur, tanto tibi diligentius vivendum est.*

Tunc autem. 𝔄𝔈1. — 𝔏 — *autem.*

fel. esse te. R — *esse.*

parietes. E = *parentes.*

3. *iudicamus.* G𝔄𝔑 — 𝔅 = *vendicamus.* βδεζϑχλμνθοπρσ = *vindicamus.*

Rem dicam. g — *dicam.*

mores aestimes. recentiores ρρ Sb (tac. Oberl.) c𝔄𝔑 — 𝔅𝔖 = *m. existimes.*

sup. obposuit. RαβCol. P3. (s.m.) = *sup. composuit.* swη = *sup. apposuit.*

4. p = *Sic vivamus ut.*

Quid autem prodest. BV — *autem.* 𝔅1. — 𝔐a = *Q. a. potest.* 𝔑 = *Q. a. prodere.*

Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt quae facis, omnes sciant, si turpia, quid refert neminem scire cum tu scias? O te miserum, si comtemnis hunc testem! Uale.

EPISTULA III. (44.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Iterum tu mihi te pusillum facis et dicis malignius tecum egisse naturam prius, deinde fortunam: cum possis eximere te uolgo et ad felicitatem hominum maximam emergere. Si quid est aliud in philosophia boni, hoc est quod stemma non inspicit. Omnes, si ad originem primam reuocantur, a dis sunt. Eques Romanus es et ad hunc ordinem tua te perduxit industria: at 2 mehercules multis quatuordecim clausi sunt. Non omnes curia admittit: castra quoque quos ad laborem et periculum recipiant fastidiose legunt. Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc sumus nobiles. Nec reicit quemquam philosophia nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit et rigando horto locauit manus. Platonem non accepit no- 3 bilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum: geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris a nullo te nobili-

Lib. V. Ep 3. (44.)

Iterum tu. T𝔛 — *tu.*

te pusillum. Pr.b = *tempus illum.* 𝔛 + *cum non possis.*

felicitatem hominum = mss. etiam Gr. (exc. P4.?) Ss. 𝔛ℜ — 𝔊. 𝔐ℜ — 𝔖 = *fel. omnium.* Pr.a + *si quid non est aliud.*

revocantur = mss. (exc. Pr.a) 𝔛ℜ — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *revocentur.* Pr.a = *revocamur.*

ad hunc ordinem. p — *ordinem.* v = *ad hoc.* Pr.aR = *te produxit.*

industria. m𝔈1. = *cura.* Pr.a TRr = *mehercule.* Bℜ = *mehercle.* V — *at meh.*

P2. — *quatuordecim.*

clausi sunt. swβδειλοπρσ P2.3. Col. 𝔛ℜ — 𝔐 + *gradus cl. s.* p Pr.abTAG = *clausa sunt.* Arg.b = *clusa sunt.* 𝔖 = *clusi sunt.* E = *inclusa sunt.*

2. G = *non omnis.* R = *castraque.* Pr.a = *claustra quoque.* ℜ — 𝔅 = *pericula.*

recipiant = PpPr.b AGRE fere omnes et quidem antiquiores ρρ Sb ℜ — 𝔅𝔖. TwrPr.a𝔛𝔈1. — 𝔐a = *recipiunt.* Rell. n. l. Pr.a = *huc sumus nob.* 𝔈1. — 𝔊 = *Nec r. quempiam.* A = *nec elegit.* V = *nec eliget.*

omnibus lucet. Pr.a = *o. licet.* 𝔛 = *o. libet.* w = *patet o.* r = *o. patet.*

traxit. p = *traduxit.*

horto = PpAPr.aBVρρ𝔅. RTSbℜ — 𝔗 = *orto.* 𝔛 = *hortos.* GSc = *ortos.* Pr.br(E) 𝔈1. — 𝔖 = *hortulo.*

3. P2. + *Omnes hi parem* (n.) G(n.) P1. 3. Col. + *mai. tui non sunt.*

si te illis. 𝔛 = *sed te illis.* ℜ = *geres dignum.*

protinus tibi. AGw Pr.abTEℜ —

tate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt: nullius non origo ultra memoriam iacet. Plato ait *neminem regem non ex seruis esse oriundum, neminem non seruum ex regibus.* Omnia ista longa uarietas miscuit et sursum deorsum fortuna uersauit. Quis est generosus? ad uirtutem bene a na- 4 tura conpositus. Hoc unum intuendum est: alioquin si ad uetera reuocas, nemo non inde est ante quod nihil est. A primo mundi ortu usque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam uixit nec quod ante nos fuit nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex qua- 5 cumque condicione supra fortunam licet surgere. Puta itaque te non equitem Romanum esse, sed libertinum: potes hoc consequi ut solus sis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. Si mala bonaque non populo auctore distinxeris. Intuendum est non unde ueniant, sed quo eant. Si quid est quod uitam beatam potest facere, id bonum est suo iure: deprauari enim in malum non potest. Quid est ergo in quo erratur, cum omnes beatam 6 uitam optent? quod instrumenta eius pro ipsa habent et illam, dum petunt, fugiunt. Nam cum summa beatae uitae sit solida securitas et eius inconcussa fiducia, sollicitudinis colligunt causas et per insidiosum iter uitae non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt.

𝔅 + *ipse.* R (s∾) — *tibi.* R + *posse nobilitate.* σ + *posse superari.*

totidem. GP1. mCol. = *cotidie.*

Pr.b = *ex serv. esse ordinandum.*

𝔑 — 𝔊1. + *deorsumque.*

4. *Quis est generosus.* BιΘ P2. Col. + *Q. e. ergo gen.* ξ = *Quis est gloriosus.* 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *Quis ergo gen.* Rell. ∾.

si ad vetera revocas. Pr.abβδΘ P2.𝔛𝔑 — 𝔅 = *si ad vera r.* Rηλ 𝔊1. 2. + *te rev.*

inde est. GP1. = *idem est.* p = *deest.* RPr. a plerique ρρ 𝔑 — 𝔅 = *produxit nos.* E — *nos.*

alternata series. G(m∾) 𝔍u = *alternas.*

Non facit nobilem. Hinc ad Ep. 52. Arg.b deficere monet Sw. Sed Oberl. eundem librum adhuc integrum excussit, quod docent scripturae ab eo excerptae.

ιx = *famosis imag.* R𝔑 = *neque quod ante.*

5. 𝔑 — 𝔅 = *Puto itaque.* R P3. (s.m.) + *et tamen potes hoc cons.*

pop. auctore distinxeris. w𝔑 — 𝔅 = *pop. actore.* 𝔑 — 𝔗 = *distraxeris.*

Pr.b = *sed quod eant.* P(s∾) = *eunt.* Ab = *Siquidem quod vitam b.*

R = *possit facere.*

in malum non potest. Arg.b = *in malum potest facile.*

6. *Quid est.* p — *est.* p = *optant.* A = *illam non petunt et — fugiunt.*

solida securitas. 𝔊1. — 𝔐 = *sol. tranquillitas.*

iter vitae. αβπ𝔑 — 𝔅 = *tramitem.* p = *non tantum ferant.*

Ita longius ab effectu eius quod petunt semper abscedunt et quo plus operae inpenderunt hoc se magis inpediunt et feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus: ipsa illos uelocitas inplicat. Uale.

EPISTULA IV. (45.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Librorum istic inopiam esse quereris. Non refert quam multos, sed quam bonos habeas: lectio certa prodest, uaria delectat. Qui quo destinauit peruenire uult unam sequatur uiam, non per multas uagetur: non ire istuc, sed errare est. Uellem, inquis, magis libros mihi quam consilium dares. Ego uero quoscumque habeo mittere paratus sum et totum horreum excu-
2 tere. me quoque isto, si possem, transferrem, et nisi mature te finem officii sperarem inpetraturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi nec me Charybdis et Scylla et fabulosum istud fretum deterrere potuissent. Tranassem ista, non solum traiecissem, dummodo te conplecti possem et praesens aestimare
3 quantum animo creuisses. Ceterum quod libros meos tibi mitti

effectu. 𝔅1.ℜu = *affectu.* *abscedunt.* Pr.a = *ascendunt.* Pr.aV = *plus operis.*

inpenderunt = Pp Pr.ab ATRw sGBEαβδ𝔇ζηιλμνξΘοπ P2. Ops. ℜ—𝔅 𝔖. Rell. = *impendunt.* p—*hoc se magis inpediunt.*

et feruntur. 𝔐 — *et.* Pr.abAT wGR = *laberintho* vel *laberinto.* Asw = *ipsa nos velocitas.* p = *inplicatur.*

Lib. V. Ep. 4. (45.)

non ire istuc = PpPr.aTB. Rell. = *n. i. istud.* Sed ρρ Arg.bEV u. l.

libros — consilium = Rλ P3. ci. Pinc. ℜ—𝔅𝔊—𝔖. Rell. = *consilium — libros.* ευσ = *Velle me inquis magis consilium tibi quam libros dare.* quam scripturam veram esse mihi persuasi, sed in contextum recipere non sum ausus, cum *inquam* non nisi cum recta oratione soleat coniungi. (vid. I. M. Heusing. Obss. Antib. cap. 5. p. 472. I. F. Heus. ad Cic. Off. III, 11, 11. Drkb. ad Liv. XXIII, 45, 6. Interprett. ad Curt. IV, 6, 12.) Facile *e* in *me* poterat absorberi ab sequenti *inquis*: iam vero cum legeretur *Vellem*, *mihi* erat mutandum in *tibi* et *dare* in *dares.* Haec emendatio cum facilis videretur, facta est a plerisque librariorum: at *libros* et *consilium* suis locis reliquerunt omnes praeter Rλ (P3.). Accedit quod *mihi*, quoniam erat illi *tibi* impositum, apud alios alio loco legitur: plerique ponunt post *libros*, sed ℜ — 𝔅 Pp post magis. et p integrum servat *dare*, Pr.a autem scribit *darem.*

2. p = *maturem te.* m𝔊2. 𝔐 = *sperarem impleturum.* wB = *illud fretum.*

potuissent. Rηπ(BV)𝔊1. — 𝔐a = *potuisset.* Rell. etiam Arg.bc ∾.

tranassem. Recentiores ρρ = *transnassem.* G = *transneassem* (*e* n.) 𝔇 = *transmeasses.* rζτ (BEV) 𝔛𝔊1. — 𝔖 = *transnatassem.* Rell. ∾. Col. = *complecti potuissem.* G = *praesens existimare.*

desideras, non magis ideo me disertum puto quam formosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgentiae scio istud esse, non iudicii. et si modo iudicii est, indulgentia tibi inposuit. Sed qualescumque sunt, tu illos sic lege tamquam uerum quaeram adhuc, non sciam, et contumaciter quaeram. Non enim me cuiquam emancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum uirorum iudicio credo, aliquid et meo uindico. Nam illi quo- 4 que non inuenta, sed quaerenda nobis reliquerunt: et inuenissent forsitan necessaria, nisi et superuacua quaesissent. Multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit et captiosae disputationes quae acumen inritum exercent. Nectimus nodos et ambiguam significationem uerbis inligamus ac deinde dissoluimus. Tantum nobis uacat? Iam uiuere, iam mori scimus? Tota illo mente pergendum est ubi prouideri debet ne res nos, non uerba, decipiant. Quid mihi uocum similitudines distinguis, quibus ne- 5 mo umquam nisi dum disputat captus est? Res fallunt: illas discerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optauimus. pugnant uota nostra cum uotis, consilia cum consiliis. Adulatio quam similis est amicitiae: non imitatur tantum illam, sed uincit et praeterit. apertis ac propitiis auribus recipitur et in praecordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo laedit.

3. *disertum.* pPr.a = *d e sertum.* p = *indulgentiam.* Pr.a = *scio i l l u d esse.*

bGP1. 3. 4. = *et si modo iudi c i u m est.* P3. = *tu illos sic l e g e s.*

emancipavi = mss. etiam Gr. Gron. Arg.bc all. exc. P4. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔑u — 𝔖. P4. 𝔈1. — 𝔅1. = *mancipavi.*

aliquid et meo vindico. P1. (3. p.m.) 4. Col. = *al. e x meo vend.* Col. (s.m.) = *al. e x i n e o vend.* T = *al. et meo i u d i c i o.*

4. b = *Nam i l l a quoque.* R = *f o r t e necessaria.*

supervacua = mss. (exc. Sc?) 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *super f l u a.* quod vocabulum apud Senecam antiquiores et meliores libri mss. nusquam ferunt, impressi frequentius exhibent. w𝔑 — 𝔅 = *illis tempori b u s.*

cavillatio. GRPr.aαβζικλπτ P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 + *et deceptio.*

et captiosae. Pr.bAGwrArg.bE𝔛𝔑 — 𝔅𝔖 — *et.*

inligamus. P4. 𝔛 = *a l l e gamus.* Ro𝔈1. — 𝔐a = *a l l i gamus.* Rell. etiam Ops. Gr. ∾.

ac deinde. P1. 2. 3. 4. 𝔛𝔈1. — 𝔐a — *ac.* Pr.a = *a d deinde.*

dissolvimus. Pr.a = *solvimus.*

G(s∾)R + *e t iam mori.* V — *iam mori — scimus.* G = *mente per a g endum est.*

5. γο = *vocum d i s s imilitudines.* b = *nisi c u m disputat.* 𝔛 𝔈1. 2. 𝔊 = *nisi q u i disp.* 𝔊 = *nisi q u i d disp.*

Res fallunt. Pr.bμ = *Res s t i l l a n t.* ν = *restillant.*

a c propitiis = PpAPr.bTB 𝔛𝔑 — 𝔊. RrGw𝔐 — 𝔖 = *e t prop.* Rell. n. l. p = *eo ip s a gratiosa.* A = *eo ipso g e n e r o s a.*

quo laedit. Col. = *q u o d l.* Palat. (?) + *quo d e laedit.* R = *quo d e c i p i t.*

6 Doce quemadmodum hanc similitudinem possim dinoscere: uenit ad me pro amico blandus inimicus. uitia nobis sub uirtutum nomine obrepunt. temeritas sub titulo fortitudinis latet. moderatio uocatur ignauia. pro cauto timidus accipitur. In his ma-
7 gno periculo erramus. his certas notas inprime. Ceterum qui interrogatur an cornua habeat non est tam stultus ut frontem suam temptet, nec rursus tam ineptus aut hebes ut nesciat, si tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt quomodo praestigiatorum acetabula et calculi in quibus me fallacia ipsa delectat. effice ut quomodo fiat intellegam:
8 perdidi usum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potius *sophismata* adpellem? nec ignoranti nocent nec scientem iuuant. Si utique uis uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce beatum non eum esse quem uolgus adpellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum cui bonum omne in animo est,
9 erectum et excelsum et mirabilia calcantem, qui neminem uidet cum quo se conmutatum uelit, qui hominem ea sola parte aestimat qua homo est, qui natura magistra utitur, ad illius leges conponitur, sic uiuit quomodo illa praescripsit, cui bona sua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicii, inconcussus, intrepidus, quem aliqua uis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum quod habuit telum nocentissimum ui maxima intorsit

6. *hanc similitudinem.* A = *istam sim.* π = *hanc dissimil.*
VCol. = *virtutum specie.*
obrepunt. p = *obrepuit.* Pr.b (cr. ∾) *obripuit.* αβελπ𝔄 = *subrepunt.* AR = *surrepunt.* p = *lateat.*
erramus = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *erratur.*
7. Pr.a = *interrogatus.* R = *an cornua habet.*
ut nesciat. 𝔈1. — 𝔐a + *ut non habere se nesciat.* ex ci. Erm. w — *nesciat.*
si tu illi = PpER (R + *tu tamen*) rP2. Col. 𝔑𝔑𝔖. 𝔗 — 𝔅 — *illi.* A Sc𝔛 = *an illi.* 𝔈1. — 𝔐a = *quod tu illi.* ex ci. Erm. T = *ut illi.* Rell. mss. — *si:* et plerique post *nesciat* Punctum habent. ε = *subt. collocutione.*
acetabula. GR𝔑 = *acceptabula.* Pr.a = *acceptabilia.*
in quibus me = PpAGwrBEArg.b ρρ𝔑 — 𝔖. Pr.abTR𝔐 — 𝔖 — *me.*
Effice. Pr.a = *Ecce.* Sw. malebat *perdidisti usum.*
8. p = *Id de istis.* p + *sophismata enim.* PPr.b = *nescientem iuvant.* Pr.b = *Si itaque vis.* G = *ambiguitatem.*
Pr.abRG 𝔛𝔑 — 𝔅 = *deducere.*
V = *pecunia multa.*
excelsum. PpPr.bAGwRrBEρρ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *excisum.* Pr.a = *excissum.*
9. *conmutatum.* Gβεη϶σ = *comitatum.*
aestimat. 𝔑 = *existimat.* Pr.a = *quia homo est.* G (m∾) — *praescripsit.* TV = *praescribit.*
in bonum vertit. RP3. Col. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *convertit.*
cum quod habuit. mη𝔎 — 𝔅1. + *cum in eum q. h.* Falso Sw. refert haec in 𝔐a quoque legi. 𝔑 + *cum in unum q. h.* w = *habuerit.*
𝔛 = *telum fortissimum.*

pungit, non uolnerat, et hoc raro. Nam cetera eius tela quibus genus humanum debellatur grandinis more dissultant, quae incussa tectis sine ullo habitatoris incommodo crepitat ac soluitur. Quid me detines in eo quem tu ipse *ψευδόμενον* adpellas, de quo tantum librorum conpositum est? Ecce tota mihi uita mentitur: hanc coargue, hanc ad uerum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat quorum magna pars superuacua est. etiam quae non est superuacua nihil in se momenti habet in hoc ut possit fortunatum beatumque praestare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est: aut proicimus bonum, si hoc nomen pani et polentae damus et ceteris sine quibus uita non ducitur. Quod bonum est utique necessarium est. quod necessarium est non utique bonum est: quoniam quidem necessaria sunt quaedam, eadem uilissima. Nemo usque eo dignitatem boni ignorat ut illud ad haec in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes ut ostendas omnibus magno temporis inpendio quaeri superuacua et multos transisse uitam, dum uitae instru-

T = *pupugit, non vulnerauit.* P = *et hoc rato.* Pr.b = *et hoc ratio.*

10. *genus humanum.* Pr.b — *humanum.* V — *quibus genus hum. debellatur.* et infra — *Quid me detines — conpositum est.* Arg.b *crepitant ac solvuntur.*

ψευδόμενον = P G 1. — S. sed Latine scribunt. pPr.bTAwrBE antiquiores ρρ P 2. RR = *eudomenon.* Pr.a = *eudomeon.* GP1. Col. = *eudemonem.* RP 3. = *eudemona.* P 4. X = *endemonem.* recentiores ρρ promiscue = *eudemonem, eumedon* etc. Z = *eudaemenon.* B = *eudaemona.*

adpellas, de quo. PPr.abTBE — *adp. de.* b — *adp.* GAG — *de.* P Pr.b = *quo argue.*

ad verum. rGδνφτ = *ad usum.* Pr.bBEArg.b = *adversum.* η = *si argutus es.*

11. p = *Necessaria iudica.* PV — *est. etiam — supervacua. fortunatum.* PPr.b = *fortunam.*

aut proicimus = PpPr.bTAGwr BEVβγδεηϑκνξΘ Gr. S. Pr.a P 2. (s.m.) R — G1.L—Ma = *ac pr.* μπυ δcXG2. — M = *at pr.* RλP3. = *ac protinus.* e = *aut* (m *haud*) *protinus.*

et polentae = mss. (BVρρ n. l.) X R — B. G1. — S = *aut pol.* p = *ponenti.*

quibus vita. P — *vita.*

12. *Quod bonum est utique necessarium est. quod nec. est non utique bonum est.* P = ∾ *utique necessaria sunt* et — *quod necess.* — *quoniam.* R(m∾) — *quod nec.* — *bonum est.* Pr.ab — *quod nec. est.* A = ∾ *non quod nec. est utique bonum est.* r = ∾ *non siquid nec. utique bonum est.* Pr.a(s.m.) Arg.b = ∾ *non utique bonum est quod necessarium.* V + ∾ *non autem quod nec.* ∾. XR — Ma + ∾ *quod autem nec.* ∾. et G1. — Ma = *non statim bonum est.*

quoniam quidem. p = *quon. quid est.* RXG1. — Ma = *quon. quaedam.* P — *necessaria sunt.*

quaedam, eadem. RπG1. — Ma — *quaedam.* sRλP 3. mP2. = *eademque.* o = *quae eadem.* R — B = *et eadem.* V = *eo usque.* Arg.b BΘ = *usque adeo.* pGB = *utilia dimittat.* T Col. = *multos transire.*

menta conquirunt? Recognosce singulos, considera uniuersos: 13 nullius non uita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali quaeris? Infinitum: non enim uiuunt, sed uicturi sunt. omnia differunt. Etiam si adtenderemus, tamen nos uita praecurreret: nunc uero cunctantes quasi aliena transcurrit et ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epistulae modum excedam, quae non debet sinistram manum legentis inplere, in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus et hoc solum curantibus, non et hoc. Uale.

EPISTULA V. (46.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Librum tuum quem mihi promiseras accepi et tamquam lecturus ex commodo adaperui ac tantum degustare uolui. Deinde blanditus est ipse ut procederem longius. qui quam disertus fuerit ex hoc intellegas licet: leuis mihi uisus est, cum esset nec mei nec tui corporis, sed qui primo adspectu aut T. Liuii aut Epicuri posset uideri. tanta autem dulcedine me tenuit et traxit ut illum sine ulla dilatione perlegerim. Sol me inuitabat, fames 2 admonebat, nubes minabantur: tamen exhausi totum. Non tantum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenii iste habuit, quid animi! dicerem, quid inpetus, si interquieuisset, si interuallo surrexisset. Nunc non fuit inpetus, sed tenor, conpositio uirilis et sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud et loco lene. Grandis, erectus es: hoc te uolo tenere, sic ire. Fecit aliquid et materia: ideo eligenda est fertilis, quae capiat

13. Gζ𝔖χστmmoπυ = *non enim vixerunt*. A = *omnino perit*. εo + *omni die perit*. P4. = *non et hic solum curantibus*.

Lib. V. Ep. 5. (46.)

adaperui. p = *apperui*. Bζχθου = *aperui*.

levis mihi visus est = mss. (Rr quidam ρϸ = *lenis*) etiam Gr. Arg.b c. 𝔛𝔑 — 𝔊. intellige de voluminis pondere et cf. infra *corporis*. 𝔐 — 𝔖 = *brevis m. v. e.* ex ci. Mur.

corporis. Rγζλυ = *operis*. εν — *corporis*. quam scripturam Sanct. vocat elegantiorem. 𝔈2. — 𝔅1. = *temporis*. Rell. ∾. T + *Titi Livii-que*. w = *possit videri*. p = *tenuit et extraxit*. B = *sine dilatione aliqua*. V — *ulla*.

perlegerim = PpPr.abTwRE𝔛. AGr𝔑 — 𝔖 = *perlegerem*. Rell. n. 1.

2. γεη𝔖ιχξθστ = *iste habuerit*. *dicerem*. p = *dicerent*. Rβλο = *dicebam*.

si intervallo. p — *si*. T = *Nec non fuit impetus*.

est sancta. G(s∾)𝔖 = *et scientia*. Lips. ci. = *et sana*. Pr.a + *et dulce illud*. Pr.b = *duce*.

Grandis, erectus = mss. etiam Gr.𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *grandis et rectus*.

ingenium, quae incitet. De libro plura scribam cum illum re- 3 tractauero: nunc parum mihi sedet iudicium, tamquam audierim illa, non legerim. Sine me et inquirere. Non est quod uerearis: uerum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes propter quod quisquam tibi tam longe mentiatur! nisi quod iam etiam ubi causa sublata est mentimur consuetudinis causa. Uale.

EPISTULA VI. (47.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Libenter ex his qui a te ueniunt cognoui familiariter te cum seruis tuis uiuere: hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui sunt? immo homines. Serui sunt? immo contubernales. Serui sunt? immo humiles amici. Serui sunt? immo conserui: si cogitaueris tantumdem in utrosque licere fortunae. Itaque rideo istos qui turpe existimant cum seruo suo coenare: quare? nisi quia superbissima consuetudo coenanti domino stantium seruorum turbam circumdedit. Est ille plus quam capit et ingenti 2 auiditate onerat distentum uentrem ac desuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia egerat quam ingessit: at infelicibus seruis mouere labra ne in hoc quidem ut loquantur licet. Uirga murmur omne conpescitur, et ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, tussis, sternumenta, singultus. magno malo ulla

incitet = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1.𝔖. ε + *te*. 𝔊2. — 𝔐a = *excitet*.

3. *De libro*. PpPr.abTΛArg.bBEVδ εμνθυ — *De*. et plerique iungunt *libro* cum praecedenti *incitet*. 𝔛𝔊1. — 𝔖 + *tuo*. quod mss. non habent.

nunc parum. sλ𝔊1. — (exc. 𝔏4.) 𝔐a + *nunc vero parum*. Pr.b = *sed*. Arg.b = *sed et iudicium*. G nonnulli ex recentioribus ρρ = *qui nihil habes*. Pr.b + *mihi non tibi tam longe*. Pr.a — *tam*.

quod iam etiam = mss. etiam Gr. Ops. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛𝔊1. — 𝔐a — *iam*.

ubi causa. w — *ubi*. r = *ablata est*. π + *tamen consuet. causa*. 𝔊2. — 𝔐a + *et cons. causa*.

Lib. V. Ep. 6. (47.)

P = *ex iis qui*. rP1. 3. 4. = *ex his quae*. pR𝔊1. = *qui ad te*. V = *veniunt comperi*. TrBVν + *eruditionem tuam*. T — *decet*. G𝔇χξστ + *servi tui sunt? immo homines*.

in utrosque. G𝔇mπ = *in viros*. Pr.a + *homines contubernales*. G(m∾) 𝔐a — *servi sunt: immo humiles amici*. Restituit tamen ea Matth. in marg. ex. sui. gBCol. = *quod superb. consuet.* TR𝔛𝔊1. — 𝔐 = *coenantem dominum — turba*. T — *stantium*. γ — *stantium servorum*.

2. *ac desuetum*. Λ = *desuetus* om. *ac*. g(lit.) = *ac desueto*. T — *iam*. R — *omnia* ante *egerat*. Vm𝔊1. = *omnia digerat*. pg = *quam incessit*. G = *nec hoc quidem*.

conpescitur. αο = *compescit*. β = *componitur vel comprimitur*.

sternumenta = PpAg. cf. Ep. 102, 9. 𝔑 = *sternuamenta*. 𝔗 = *strenuamenta*. Rell. mss. 𝔅 — 𝔊𝔖 =

uoce interpellatum silentium luitur. nocte tota ieiuni mutique
3 perstant. Sic fit ut isti de domino loquantur quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum inminens in caput suum auertere. In conuiuiis loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae prouerbium iactatur: *to-*
4 *tidem hostes esse quot seruos.* Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia, inhumana praetereo, quod ne tamquam hominibus quidem, sed tamquam iumentis abutimur: quod cum ad coenandum discubuimus, alius sputa deterget, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aues scindit: per pectus et clunes certis ductibus circumferens eruditam
5 manum frusta excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit ut altilia decenter secet: nisi quod miserior est qui hoc uoluptatis causa docet quam qui necessitatis discit. Alius uini minister in muliebrem modum ornatus cum aetate luctatur: non potest effugere pueritiam: retrahitur, iamque militaris habitus glaber retritis

sternutamenta. 𝔐 — 𝔐a = *sternutamentum.* wαζν = *una voce.* BΘ = *interpellantium.* P3. = *interpellantum.* ζνCol. quidam Mod. et Ops. = *interpolatum.* α = *interpretatum.*

mutique. Pr.aδμο = *utique.* Pr. b𝔑 — 𝔗 = *praestant.* 𝔅 = *stant.*

3. *Sic fit, ut isti.* GP1. 4. — *isti.*

consuebatur. ν = *confutabatur.*

αενο + *et periculum.* Pr.aTG δηΘο = *in caput suum advertere.* V = *adducere.*

sed in tormentis. A = *et in torm.* w(s∾) — *sed.*

iactatur. G(*ab* n.) 𝔇κπσ = *iactabatur.*

4. Pr.b — *quot servos* — *hostes.*

inhumana = PpPr.abgTw Arg.bB 𝔑 — 𝔅. V + *atque inh.* RrAG 𝔄𝔈1. — 𝔖 + *et inh.*

quod ne tamquam. G𝔈1. — 𝔐a = *q. nec t.* ηπ = *q. non t.* et η = *solum* pro *quidem.* 𝔈1. — 𝔐 = *qui cum ad coenandum.* Pr.a (e.) T = *ad coenandum discumbimus.* G = *concubuimus.* A = *sedemus.*

derget = PpPr.aBE tres codd. Leidd. (Oudend. ad Appul. M. IV, 86. p. 313. b) 𝔛. Pr.b = *detergeret.* Rell. 𝔑 — 𝔖 = *detergit.* nec tamen de omnibus mihi constat.

per pectus = PpPr.aR(r s.m.) Gwg VρρSc 𝔄𝔈1. — 𝔊. P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 + *et per pectus.* APr.b = *perfectus.* TB = *perfectius.* Arg.b = *persectus.* P2. = *et pectus.* r (p.m.) 𝔐 — 𝔐a — *per.* P1. = *circumferentes.*

frusta excutit. GR recentiores ρρ P1. 3. 4. 𝔄𝔑 — 𝔖 + *in frusta* (*frustra*) *exc.* Arg.b = *frustra mittit.* Quidam Pinc. = *in frusta excitat.* Rell. ∾: sed scribunt quidam *frustra* vulgato vitio. Dousa ad Petron. p. 241. mavult *per pectus* ∾ *certisque ductibus.*

5. T = *docte resecet.* V — *Alius vini minister* — §. 6. *in crastinum.* B = *vitii minister.*

Non potest effugere pueritiam. 𝔐 = *Effugit pueritia.*

retrahitur. G quidam recc. ρρ Gr. (in P2. del.) 𝔄𝔈1. — 𝔅1. + *sed ret.*

T = *Ille* pro *iamque.*

militaris habitus = PpPr.abAw G(s.m.) Arg.b αβδεμνοπρσ 𝔑 — 𝔐. r𝔛 — *habitus.* Rell. = *militari habitu.*

retritis. Pr.b = *retristis.* T =

pilis aut penitus euulsis tota nocte peruigilat, quam inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit et in cubiculo uir, in conuiuio puer est. Alius cui conuiuarum censura permissa est perstat 6 infelix et exspectat quos adulatio et intemperantia aut gulae aut linguae reuocet in crastinum. Adice obsonatores quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius illum rei sapor excitet, cuius delectet adspectus, cuius nouitate nausiabundus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat. Cum his coenare non sustinet et maiestatis suae diminutionem 7 putat ad eamdem mensam cum seruo suo accedere. Di melius! quot ex istis dominos habent! Stare ante limen Callisti dominum suum uidi et eum qui illi inpegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus, ille in primam decuriam coniectus in qua uocem praeco experitur: et ipse illum inuicem apologauit et ipse non iudicauit domo sua dignum. Dominus Callistum uendidit: sed 8 domino quam multa Callistus! Uis tu cogitare istum quem seruum tuum uocas ex iisdem seminibus ortum, eodem frui coelo, aeque spirare, aeque uiuere, aeque mori? Tam tu illum uidere

t'ritis (i. e. *territis.*) P4. = *tritis.* GP1. = *glaberie tritis.* Sc = *restrictis vel retitis.* g = [pauca erasa] *levis* [p. m. *lenis*] *calvus* [pauca erasa] *tritis pilis.* 𝔗𝔊1.— 𝔖 = *restrictis.* 𝔐 — 𝔐a = *destrictis* ex ci. Mur. Unde Ruhk. nactus sit illud *detritis*, quod refert in *Notis*, nescio. Rell. ∾. 𝔅1. 𝔐a = *penitus avulsis.*

in convivio. Rr𝔈1. — 𝔐a + *et in conv.*

6. p𝔑 = *prestat infelix.*

et intemperantia. B = *aut int.* 𝔅1. — 𝔐a — *et.*

obsonatores. G (m∾) 𝔍πτ = *observatores.*

notitia subtilis. V — *notitia.*

7. Pr.aw = *magestatis.* g = *deminutionem.*

quot ex istis. Gr. all. 𝔗𝔅 — 𝔐a = *quod ex istis.* Pr.a (s.m.) ϵvo = *quod isti.* Matth. volebat *quos* ex 𝔑.

Callisti. pPr̄.bg RAG = *Calisti.* Pr.aTrwB𝔗𝔑 = *Culixti* atque itidem et infra. p = *inpelorat titulum.* G = *impeiierat* cr. *impetierat t.*

ridicula = mss. 𝔗𝔑 — 𝔖𝔑u — 𝔈. 𝔐 — 𝔅1. = *reiicula* ex ci. Mur.

Gγζ𝔍ξ𝔗 = *perduxerat.* GP1. 3. 4. = *in primam curiam deiectus.*

apologavit. g = *adpoligavit.* Erm. ci. = *ablegavit.* Grut. ci. = *apolactizavit.* A = *et ipsum non iud.* P1. 3. 4. — *et.*

8. *sed domino.* T — *sed.*

Vis tu cogit. p = *Illis tu cogit.* T = *Instu cogit.* PpPr.ag G𝔐𝔑 = *ex hisdem seminibus.* A T = *hisdem s.* sine *ex.* APr.b𝔗 *aeque sperare.* Arg.b — *aeque vivere.*

Tum tu illum. gCol. = *tamquam t. i.* E = *Tum quam t. i.* Pr.b TArg.b. = *quam t. i.* P2. = *Tu illum tum vel sic.*

ingenuum potes quam ille te seruum. Uariana clade multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit: alium ex illis pastorem, alium custo-
9 dem casae fecit. Contemne nunc eius fortunae hominem in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum inmittere et de usu seruorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, contumeliosissimi sumus. Haec tamen praecepti mei summa est: Sic cum inferiore uiuas, quemadmodum tecum
10 superiorem uelis uiuere. Quotiens in mentem uenerit quantum tibi in seruum liceat, ueniat in mentem tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona aetas est: forsitan habebis. Nescis qua aetate Hecuba seruire coeperit, qua Croesus, qua Darei mater, qua Platon, qua Dio-
11 genes? Uiue cum seruo clementer, comiter quoque, et in sermonem illum admitte et in consilium et in conuictum. Hoc loco adclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam alienorum seruorum osculantes manum. Ne illud quidem uidetis quam omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis de-
12 traxerint? Dominum *patrem familiae* adpellauerunt, seruos,

ingenuum potes. Inter haec vbb. p duo folia habet inserta, quibus continentur Ep. 121, 11. [*Praeter*] *ea ipsam constitutionem* — Ep. 122. ex. Pr.abT = *ingen i u m.*

servum vox Grutero suspecta.

Variana clade = ci. Lips. (ad Tac. Ann. I, 10.) 𝔑u — 𝔖. cf. Bentl. ad Hor. III, 5, 8. T = *Mariane cl.* Rell. = *M a r i a n a cl.* quod ferri non potest.

multos. R𝔈1. — 𝔐a + *q u a m m.*

9. A = *Contempne n u m q u a m eius.* V — *Nolo in ingentem — sumus.*

crud., *contumeliosissimi.* = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 + *crud. et cont.* Ed. Tauchn. — *crudelissimi.*

p = *Et tamen praec. mei.* RP3. = *Haec t a n t u m pr. m.* V Col. = *Haec e r g o pr. m.* Rαγδζιλμθο *te cum superio r e.* et R + *tuo.* p — *tecum.*

ve l i s vivere = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *v e l l e s vivere.*

10. p = *A d t e e r g o, inquis, nullum.*

servire coeperit. T = *servi e r i t.* Pr.a + *Croesus v e l C r e u s a.*

11. G + *cum servo t u o.*

clementer. Gξστ = *libenter.*

comi t e r quoque = PpAgwG Pr.a bTrδεν (BEV) unus Ops. unus Erm. 𝔐 — 𝔐a. Arg.b unus Ops. 𝔈2. — 𝔊 = *i n i t e r quoque* propter seq. *in sermonem, in consilium, in convictum.* Hinc GRP1. 3. 4. Col. Sc 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖 = *comite m quoque.* Duo Ops. = *co m m i tem quoque.* P2. = *com m i t t ere quoque.* μθ = *com- m u n i t e r quoque.* Rell. ρρ = *comitem q u e* vel *comite m quoque.*

illum admitte. E = *e u m adm.* 𝔈1. — 𝔐a — *illum.* w = *tota d o- m u s delic.* A + *h a c r e turpius.*

deprehendam. P = *deprehen d o.* 𝔑 — 𝔅𝔖 = *dep r e n dam* contra mss. consensum. G = *o b sculan- tes.* PG𝔛 = *N e c illud quidem videtis.*

12. γο = *patrem famili a s.*

quod etiam in mimis adhuc durat, *familiares.* Instituerunt diem festum, non quo solo cum seruis domini uescerentur, sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt et domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensae meae? Non magis quam omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operae reiecturum, ut puta illum mulionem et illum bubulcum: non ministeriis illos aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus adsignat. Quidam coenent tecum quia digni sunt, quidam ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum tantum in foro et in curia quaeras: si diligenter adtenderis, et domi inuenies. Saepe bona materia cessat sine artifice: tempta et experire. Quemadmodum stultus est qui equum empturus non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos: sic stultissimus est qui hominem aut ex ueste aut ex condicione quae uestis modo nobis circumdata est aestimat. Seruus est: sed fortasse liber animo. Seruus est: hoc illi nocebit? ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiae, alius ambitioni: omnes timori. Dabo consularem aniculae seruientem, dabo ancillulae diuitem, ostendam nobilissimos iuuenes mancipia pantomimorum. Nulla seruitus turpior est quam uoluntaria. Quare non est quod fastidiosi isti te deterreant quo

13 · 14 · 15

T—*in mimis.* Arg.b=*inm u nis.* r Vρρ (exc. δμν) plerique Gr. 𝔛ℜ = *in mi n i mis.* Pl.=*in n u mis.*

non quo solo = PpAw sG Pr.b rg ScCol. Ops. cod. vet. Lips. 𝔛𝔖. T = *n. q. solum m o d o* (*solů*). RGPr. aB antiquiores ρρ ℜ — 𝔈 = *non quo solu m.* 𝔐 — 𝔐a = *quo non solum.*

sed quo utique. 𝔐 — *quo.*

remp. esse. Pr.a — *esse.* g = *iudica r u n t.* π = *v e n dicaverunt.* p = *omn i s liberos.*

13. AG = *sordidio r e s ope r e.* w=*p r o iectum.* Arg.b=*ut pu t o.*

illum mul. et illum bub. G bis — *illum.* Gℜ = *e x i stimabo.* T — *sibi quisque dat mores.* GBE = *coen a n t.* T = *ex s o c o r d i convers.*

convictus. Pr.a = *con i u n ctus.* Col. = *con v i c t i o.*

14. G = *Non e n i m mi Lucili.* Gw + *quod amicum t u u m.*

stratum eius. A cod. Voſs. (vid. Oudend. ad Caes. B. G. VII, 45, 2. p. 390.) = *stra m e n tum eius.* Pr.b v = *t r a ctum eius.*

ex condicione. Arg.b — *ex.*

15. *nocebit?* GP1. 3. 4. 𝔛𝔊1. — 𝔊 + *n o n nocebit.* Cod. Erm. ℜ — 𝔅 + *a l i i s n o n nocebit.* 𝔐 + *hoc illi nocebit: a l i i s n o n n o c e b i t.* GV + *quis non sit s e r v u s.* p = *Dabo consula r e* et — *aniculae.* G — *mancipia.* Pr.a = *pantomi m i c orum.*

fastidiosi i s t i = 𝔊 ex ci. Mss. 𝔛𝔊1. = *f. i p s i.* V = *fasti g iosi i p s i.* ℜ—𝔅 = *i p s i f.* 𝔊2.—𝔐a—

minus seruis tuis hilarem te praestes et non superbe superio-
16 rem. Colant potius te quam timeant. Dicet aliquis nunc me uocare ad pileum seruos et dominos de fastigio suo deicere, quod dixi colant potius dominum quam timeant: ita, inquit, prorsus colant tamquam clientes, tamquam salutatores? Hoc qui dixerit obliuiscetur id dominis parum non esse quod deo sat est; qui co-
17 litur et amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo facere te iudico, quod timeri a seruis tuis non uis, quod uerborum castigatione uteris. Uerberibus muta admonentur. Non quicquid nos offendit et laedit, sed ad rabiem nos cogunt peruenire deliciae, ut quicquid non ex uoluntate respondet iram euocet. Regum nobis induimus animos: nam illi quoque obliti et suarum uirium et inbecillitatis alienae sic excandescunt,
18 sic saeuiunt, quasi iniuriam acceperint. a cuius rei periculo illos fortunae suae magnitudo tutissimos praestat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant: quaerendo acceperunt iniuriam ut facerent. Diutius te morari nolo: non est enim tibi

isti. GP1. (3. p.m.) 4. Col. = *superbum superiorem.*

16. V — *Dicet nunc* — *oblivisce-tur.*

me vocare. T — *me.*

Ita = PpA Pr.ab G ρρ Pinc. Gr. Sc 𝔛𝔑 — 𝔅𝔊𝔊𝔖. TwRr𝔈1. 2. = *Itaque.* 𝔐 — 𝔐a = *Itane.*

inquit = Pp Pr.b wr (BEV Arg.b aliquot ρρ) Sc 𝔛𝔈1. — 𝔐a. GRPr. a TGr. Pinc. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *inquam.* A nonnulli ρρ = *inquis.* Arg.b = *et dominis.*

parum non esse = PpPr.ab sAw GTBEV Arg.b Gr. (P2. s.m.) Sc 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a — *non.* A — *deo.*

sat est = PpPr.abTAwrB 𝔑 — 𝔅. GR𝔛𝔈1. — 𝔖 = *satis est.* Rell. n. l.

17. 𝔑 — 𝔛 = *facere te video.* A = *verberum castigatione.*

muta admonentur = ci. Pinc. (Ops. Lips.) 𝔊ro𝔖. ατ = *mulcta admoveatur.* Pr.aδ = *mulcta admoveantur.* Pr.bTG𝔑 — 𝔅 = *multa admoveantur.* Rr = *multa admoneantur.* E = *multa admoventur.* 𝔛 = *mulae* (sed litura erat in exemplo Gothano) *a moveantur.* Pinc. v. l. = *multa a moventur.* unde ci. Pinc. = *verberum mulcta a movetur.* Rell. (exc. ρρ, qui = *admoveantur* vel *admoventur* praeter ζ) = *multa admonentur.* Pro *mutus* non raro vel optimi mss. *multus* offerunt. cf. ad Ep. 90, 45. ubi BG all. = *multis animalibus.* Pr.bvo = *num quicquid.* rP3. + *nos cogunt.*

pervenire = PpPr.bTGwR Arg.b BVGr. 𝔑 — 𝔅. A — *pervenire.* Pr. a r 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *venire.* Rell. n. l.

respondet = PpTAw nonnulli ρρ Col. 𝔛. Pr.abRrG (Pall.) 𝔑 — 𝔖 = *respondit.* RP3. (s.m.) = *responderit.* Rell. n. l.

evocet. r = *revocet.* οσ𝔈1. — 𝔅1. = *provocet.* Rell. ∾. p = *induimus animas.* Pr.a — *illi.* V — *nam illi quoque* — §. 18. *ignorant.*

18. Arg.b — *illos.* G = *tutissimos reddit.*

quaerendo acceperunt. 𝔛𝔐𝔈 = *querendo acc.* quod probat Ianus l. l. Sed APp ∾: et si in recentioribus legitur *querendo*, idem est atque illud. Male tamen recentiores *quaerendo* cum antecedentibus iunxerunt. 𝔈1. 2. + *te me morari.*

exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores, placent sibi, permanent: leuis est malitia, saepe mutatur, non in melius, sed in aliud. Uale.

EPISTULA VII. (48.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Ad epistulam quam mihi ex itinere misisti tam longam quam ipsum iter fuit postea rescribam. Seducere me debeo et quid suadeam circumspicere. Nam tu quoque qui consulis diu an consuleres cogitasti: quanto magis hoc mihi faciendum est, cum longiore mora opus sit ut soluas quaestionem quam ut proponas? utique cum aliud tibi expediat, aliud mihi. Iterum ego tamquam Epicureus loquor? Mihi uero id expedit quod tibi: aut non sum amicus, nisi quicquid agitur ad te pertinens meum est. Con- 2 sortium rerum omnium inter nos facit amicitia. nec secundi quicquam singulis est nec aduersi: in commune uiuitur. Nec potest quisquam beate degere qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit: alteri uiuas oportet, si uis tibi uiuere. Haec societas diligenter et sancte obseruata quae nos omnes omnibus miscet et iudicat aliquod esse commune ius generis humani plurimum ad illam quoque de qua loquebar interiorem

boni mores. T = *homines.*
permanent. T + *nec permanent.* 𝔊1. — 𝔐a + *et perm.* Rell. etiam Pinc. Ops. Gr. ∾. B + *sed non in melius.*

Lib. V. Ep. 7. (48.)

pPr.b = *ipsum inter fuit.* B + *non debeo.* GP1.(3.p.m.) = *suadeam, rescribere.*
Nam tu. A — *tu.*
diu an cons. P = *dum a* [duae litterae erasae] *consuleres.* Arg.b — *diu.* R — *an.* sR sP3. = *antequam.* GP1. 3. 4. = *diu ut cons.* T = *longiore via.*
Iterum ego. Rαβλπmι sP3. cod. Norimb. Iani = *interim ego.* quod probat Ianus l. l. ιP1. = *Ideo ego.*
tamquam Epicureus = PpPr.ab RrBVβδημνΘτ 𝔑 — 𝔐. AGwGr. 𝔛 𝔤 — 𝔈 = *tamq. Epicurus.* Rell. n. l. G϶κτ P1. 3. 4. = *loquar.*
id expedit = mss. (exc. γεξ) 𝔛𝔑 — 𝔊. ξ = *hoc exp.* γε 𝔐 — 𝔈 = *idem exp.* Sc = *nisi quicquid agitur a te.* Nicot. = *n. quicq. agitur a te, protinus meum est.* quod probat Ops. Sw. ci. + ∾ *protinus meum est.*

2. p = *Consortio.* R = *Consortia.* T + *Consortium enim.*
Arg.b = *quicquam singulare est.*
vivitur. GP1. = *utitur.* P3. = *vertitur.*
utilitates suas. w — *suas.* p = *aliter vivas oportet.*
observata = mss. mei (ρρ n. l.) 𝔑 — 𝔅𝔈. Sc 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *observanda est.*
omnes omnibus. pPr.ab A Arg.bE B αβδεηιμξΘσυ Sc 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *omnes hominibus.* Gζ϶κπτ 𝔑 — 𝔅 = *homines hominibus.* γ = *omnibus hominibus.* Bene laudat Sw. Sen. B.V. 20, 3. αβγδεζ϶κξοσ = *et indicat.*

3 **societatem amicitiae colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit qui multa cum homine. Hoc, Lucili uirorum optime, mihi ab istis subtilibus praecipi malo quid amico praestare debeam, quid homini, quam quot modis *amicus* dicatur et *homo* quam multa significet. In diuersum ecce sapientia et stultitia discedunt: cui accedo? in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi uerba distorques et syl-**
4 **labas digeris. Scilicet nisi interrogationes uaferrimas struxero et conclusione falsa a uero nascens mendacium adstrinxero, non potero a fugiendis petenda secernere. Pudet me: in re tam seria senes ludimus. Uale.**

EPISTULA VIII. (48.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Mus syllaba est. mus autem caseum rodit: syllaba cr-

3. p = *Omnia communia cum habebit* om. *amico.* A = *praestare de b e o.*
amicus dicatur. αβγενσστ = *h o m o dicatur.* 𝔊𝔔. = *sap. et stultitia d i s s i d e n t.* w = *sap. et stult. d e s c e n dunt.* Gζ𝔇κπστ = *cui accedam.* αγενξπσ𝔛 = *in utramque.* V — *partem.* quam vocem RB ponunt ante *ire.*
non est pro homine. Nicot. 𝔖 — *non.* et multis Sw. hanc scripturam probare conatur. Sed reliqui libri omnes servant particulam ex sententia necessariam.
4. *Scilicet.* Sc 𝔛𝔑 — 𝔅 = *Sed.*
vaferrimas. τ = *vastissimas.* T = *interrogatione sua verum astruxero.*
adstrinxero. GTrγκνξοστ P4. 𝔊1. — 𝔐 = *adst r u xero.* 𝔖 P 1. = *adst r u e r o.*
secernere. Gεζ𝔇κξπτ = *d i s cernere.* mP3. 𝔊1. + *q u o d in re tam seria.*

Lib. V. Ep. 8. (48.)

Mus syllaba est. PpPr.abAbwRr TB Arg.be αβδζημνΘ Sc 𝔛𝔑 — 𝔛𝔊1. — 𝔊 ab his verbis incipiunt novam epistolam, et plerique omnes (exc. TRr𝔛) post vb. *ludimus* adscriptum habent *Vale:* Pp etiam addunt salutationis formulam. In 𝔑 — 𝔛𝔊1. — 𝔊 nova haec ep. habet numerum XLIX, in Sc L., in 𝔛 caret numero. Ab hoc argumentum praefigunt: *Pueriles ineptias in disputationibus esse neglegendas*, alii alia. In T rubro scriptum est vocabulum *Continuatio.* ζ haec docet: *Dialectici de verbis non de rationibus disputant, et ideo puto sequentem epistolam fuisse vel esse partem istius et continuandam. Aliqui putant, et ego puto, quod haec sit pars praecedentis 48. epistolae quia de vanis sophismatibus contemnendis tractat.* etc. o addit: *Alibi est hic principium alterius epistolae. Sed secundum praecedentia continuat una cum ista: et sic puto melius.* G, meorum unus et deterrimus, pleraque Pinc. exempll. 𝔅𝔐 — 𝔖 iungunt haec cum praecedentibus: de reliquis mss. nihil affirmaverim. Muretus in *Notis* „Hanc epistolam, inquit, lacerarant in duas: et posterioris principium fecerant ab illis *Mus syllaba est.* ego rursus membra divulsa coniunxi.“ Etiam Steph. Prood. II, 7., Grut., Erm. in unam coniungendas esse has epistolas existimant, nec posteriorum quisquam aliter sen-

go caseum rodit. Puta nunc me istuc non posse soluere. quod mihi ex ista sententia periculum inminet? quod incommodum? Sine dubio uerendum est ne quando in muscipula syllabas capiam aut ne quando, si neglegentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte illa acutior est collectio: *Mus syllaba est. syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit.* O pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est quod tristes docemus et pallidi? Uis scire quid 2 philosophia promittat generi humano? Consilium. Alium mors uocat. alium paupertas urit. alium diuitiae uel alienae torquent uel suae. ille malam fortunam horret. hic se felicitati suae subducere cupit. hunc homines male habent, illum di. Quid mihi lusoria ista conponis? non est iocandi locus: ad miseros aduocatus es. Opem laturum te naufragis, captis, aegris, egentibus, 3 intentae securi subiectum praestantibus caput, pollicitus es: quo diuerteris? quid agis? Hic cum quo ludis timet. Succurre quic-

sisse videtur. Quod vero Grut. „antiquioris notae codices" ait pro hac opinione facere, Pal. 2., quem ipse suorum mss. optimum esse recte dicit, cum Pal. 3. seiungit hanc epistolam a superiore. Ego quidem sequendos esse arbitratus mss. antiquissimos non commoveor argumenti similitudine aut novae epistolae initio, ut cum Mureto sentiam: hinc enim apparet causa, cur haec ad superiorem epistolam a quibusdam librariis annexa sit, non quo pacto, si eius pars fuisset posterior, divelli potuerit. Nam si quae sunt apud Senecam epistolae divisae a librariis, quod tantum in recentioribus mss. deprehendes, in causa non fuit sententiarum similitudo, sed dissimilitudo. Praeterea ex illo *Pudet me* superioris èpistolae licet colligere eius finem fecisse Senecam, quia tum pudebat eum pluribus illum locum tractare: mox tamen idem argumentum longius persequendum esse videbatur, atque ita factum est, ut ab arguta illa collectione proximam epistolam inciperet. Neque ita dissimilia sunt principia Epp. 114. et 116.

Ge — *syllaba — rodit.* GRℜ— 𝔅 = *Putas.* R — *nunc.*

istuc = Pp Pr.bAT. Pr.a GwRr 𝔛ℜ — 𝔖 = *istud.*

sententia = PpRwr (plerique ρρ E) 𝔈𝔩. — 𝔐𝔞. atque idem in suis libris legisse videntur Grut., Ops., Pinc., cum nihil annotaverint. AG Pr.abT Arg.b BVSc cod. Lips. 𝔛ℜ — 𝔅 = *scientia* facillimo errore: nam iisdem fere notis (*sia. scia*) haec nomina scribuntur, et solent quidam mss. litterae *s* ab initio vocis positae adiicere *c*. Iam cum respicerent ad vbb. *me istuc non posse solvere*, ζηλοτρσ ex *scientia* fecerunt *inscitia*. Ci. Lips. 𝔖 = *in scientia.*

pArg.b = *muscipulo.* Col. = *syllabas colligam.* G = *an ne quando.* Pr.a — *mus ergo caseum non rodit.* R = *supercilia eduximus.* G=*tristes docemur.*

.2. AGTrE = *quod philosophia* ∾ *consilium?* 𝔐 — *Alium mors vocat.* Pr.a = *Alios mors vocat.* P3. = *Alium mors venit.* Col. = *Al. m. necat.* G = *alios paupertas.*

felicitati suae. Pr.a V — *suae.*

lusoria ista. Pr.b= *lusuria ista.* Pp = *luxuria* [in P al. m. + *ntia*] *ista.* r(s∾) = *luxuriantia ista.*

conponis = mss. 𝔛ℜ — 𝔅𝔖. 𝔈𝔩. — 𝔐𝔞 = *proponis.* Pr.b = *iocundi locus* et = *admiseras.* v = *ad miserias.* AV=*vocatus es.*

3. *Succurre quicquid laqueati*

quid laqueati respondent in poenis: omnes undique ad te manus tendunt, perditae uitae perituraeque auxilium aliquod inplorant. 4 in te spes opesque sunt. rogant ut ex tanta illos uolutatione extrahas, ut disiectis et errantibus clarum ueritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuum, quam faciles leges posuerit, quam iucunda sit uita, quam expedita illam sequentibus, quam acerba et inplicita eorum qui opinioni plus quam naturae crediderunt: si prius docueris quae partem malorum leuatura sint. Quid istorum cupiditates demit?

respondent in poenis. = ωαβεζλξτυ Col. V — *quicquid* — *poenis.* PpA Pr.bBEδ quidam Erm. Ops. = ∾ *respondentium poenis.* (Pp = *laqueti.* In A voces *quicquid* et *respondentium* sunt punctis notatae, in b omissae. B = *omnibus.*). Pr.a = ∾ *quid quoque quod laqueati* ∾. TRrγϡιμπσ P 3. 4. = ∾ *quid quod* [R — *quod.* s∾] *laqueati* etc. G = *Succurere quid? quoniam laq.* etc. Arg.b = *Succurrere loquenti respondentium poenis.* Sc = ∾ *quidqd loquenti respondeat in poenis.* mm duorum Ops. 𝔛 = ∾ *quid quod laqueati* [Sw. in 𝔛 legit *loquenti*] *respondent in poenis.* 𝕾 ex ci. = ∾ *quidquid loquenti respondent in poenis omnes.* ηH = ∾ *laqueo respondentium ponis.* ν = ∾ *laqueo respondemus in penis.* ο = ∾ *quid laqueati respondent impetus.* Δ = ∾ *loquatur respondentium poenis.* Z = ∾ *quid quod laqueati respondent impetus.* φ = ∾ *loquaris laqueati resp. in penis.* ΦP1. = *Succurre* [P1. = *Succurrere*] *quid? qui laq.* ∾. x mP 3. = ∾ *quid? quia laq.* ∾. P2. = ∾ *quid est, quod laq.* ∾ 𝔑—𝔅 = *Succurrere, quid quod laq.* ∾. 𝔊1. = *Succurre: quid quod mihi laq.* ∾. Cod. Anglicus Erm. 𝔊2. — 𝔅1. = *Succurre, quisquis eloquentior es pereuntium poenis.* Alii Codd. Erm. = *Succurre, quisquis eloquentior es in poenis.* rell. om. 𝔑u𝔐a = *Succurre! quid quod laqueati despondent* [= ci. Erm.]: *in poenis omnes.* Lips. ci. = *succurre. Quidquid illaqueatorum pendet in poenis, omnes.* Tenui scripturam, quae in aliquot libris integra conspicitur, in aliis leviter tantum est corrupta, et sic explico: *Succurre in poenis* i. e. cruciatibus, malis, *quicquid laqueati respondent* i. e. etsi minus respondent operae tuae (etsi difficilius curantur) malis implicati: facile enim videtur ex sequentibus *poenis* suppleri ad *laqueati.* vid. Ind. s. vv. *Poena* et *Laqueatus.*

G = *utique* et = *intendunt.*

BV + *opesque sitae sunt.*

4. p = *Dic quod natura.* G ϡκξ = *felices leges.* ο = *facile leges.* Ab = *faciles escas.* V Col. mm𝔊1. 2. 𝔖 = *faciles necessitates.* Pr.abTw Arg.b EB — *leges.* p = *felices* et — *leges* et = *posuerunt.*

illam sequentibus = Pp Pr.abT wRArg.bB αβεηλμνοθτυ P3. Col. Sc 𝔛 𝕾. i. e. naturam. γδ = *illa seq.* Ab = *illis illas seq.* Gr(EV rell. ρρ) P1. 2. 4. 𝔑— 𝔐a = *illas seq.* βϡ θτ P1. 3. = *crediderint.* E = *credunt.* Col. = *vere* pro *naturae.*

(B)𝔐 — 𝔅1. — *si prius docueris* — *levatura sint.* Pr.bTAGwrArg.bE αβδζηιυξθοπσυ P 1. 2. 4. = *quam partem.* Pr.a = *quae patrem.* Rell. ∾.

malorum = 𝕾 ex ci. Mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔑u𝔐a = *eorum.* exc. G P1. Col., qui — *malorum.* γζ + *ista sophismata.* ϡκλμτP1. 4. = *levaturae sint.* 𝔑u — 𝕾 = *lev. sunt.* GR ϡκοπστ 𝔑 — 𝔊𝕾 = *demat* et *temperet.* Rell. mss. 𝔛𝔑u𝔐a ∾. Sed 𝔑u𝔐a male haec connectunt cum vb. *docueris*, sicuti factum est etiam in illis mss. et imprr., qui Coniunct.

quid temperat? Utinam tantum non prodessent! nocent. Hoc 5 **tibi, cum uoles, manifestissimum faciam et comminui et debilitari generosam indolem in istas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis quae porrigant tela, quemadmodum illos subornent. Hac ad summum bonum itur? Per istud philosophiae sunt nigrae et turpes infamesque etiam ad album sedentibus exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem** 6 **interrogatis scientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidisse uideatur? Sed quemadmodum illos praetor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis et grandia locuti effecturos uos ut non magis auri fulgor quam gladii perstringat oculos meos, ut ingenti constantia et quod omnes optant et quod omnes timent calcem, ad grammaticorum elementa descenditis? Quid dicitis? Sic itur ad astra?** 7 **Hoc enim est quod mihi philosophia promittit ut parem deo faciat. ad hoc inuitatus sum, ad hoc ueni: fidem praesta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus et praescriptionibus philosophorum. Aperta decent et simplicia bonitatem. Etiamsi multum superesset aetatis, parce dispensan-**

habent. R sP 3. 𝔑 — 𝔅𝔐 + *Disputationes istae utinam.*
5. Col. = *non tantum.* rw Arg.b εϑ P 2. — *non.* ηλξοπστ + *disputationes istae.* pbPr.b = *prodesset.* V + *disputationes.* w rArg.b εϑου P 2. 𝔈1. — 𝔊 + *quantum nocent.* 𝔄 + *quam nocent.* G = *nocerent.* GwP 1. 3. 4. = *manifestum faciam.*
et comminui. AGwr Arg.bB𝔑 — 𝔅 — *et.*
argutias. 𝔑—𝔗 = *angustias.*
π𝔑—𝔅 = *collectam.* V — *Pudet dicere — effecturos.* σ + *Pudet etiam.* p = *militaturus.* 𝔄 + *Hac via.* Pr.a = *ad s. bonum utimur.* w + *per istud enim.*
sunt nigrae. Pp Pr.b AE = *sive nive.* mA = *neniue* antiq. m. T δην = *sine nive.* w = *fiunt nigrae sui turpes.* Suspicor adhuc vitii aliquid hic latere.
6. p = *Qui enim.* GP1. 3. Col. = *in fraudem ducitis.* A = *formula excidisse.*
illos praetor = mss. 𝔄𝔑—𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a = *illum pr.* T — *hos.*
Quid disceditis = PR sPr.a (V aliquot ρϛ) mmP2. 3. 𝔄𝔈1. — 𝔖. pG Εβγδεηϑκνοξπστ 𝔑 — 𝔅 = *Qui.* p Pr.bArg.b. = *discentis.* r = *dicetis.* GwΕβδεηϑνξστ P1. 𝔑 — 𝔗 = *discentes.* 𝔅 = *dediscentes.* γοπ = *discedentes.* x = *discedentibus.* P4. = *discentibus.* P3. = *digentes.* Pr.a TBϑμΘυ P2. Col. = *hiscentes.* α = *haerentes.* Pr.a — *meos.*
perstringat. G = *perstringet.* P2. = *praestingat.* P1. 3. 4. = *praestringet.* Grut. ci. = *praestinguat.*
descenditis. r = *decendentis.* Pr. bBμνΘ = *descendistis.*
7. *Hoc enim est.* A — *enim.*
parem deo. Pr.b = *parendo.* ζ𝔄𝔈1. — 𝔐a + *me p. d.*
exceptionibus. Gγζϑκξπτ P1. 3. 4. Col. = *deceptionibus.* 𝔄 + *tuam bonitatem.* Cod. Gron. = *veritatem.* quod unice verum videbatur Swo.
superesset. w = *esset super.* Tυ — *super.* 𝔈2. — 𝔐a + *iam dispensandum.* G + *tam supervacua.*

dum erat ut sufficeret necessariis: nunc quae dementia est superuacua discere in tanta temporis egestate? Uale.

EPISTULA IX. (49.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Est quidem, mi Lucili, supinus et neglegens qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria euocant nec exstinctam memoriam reddunt, sed quiescentem inritant: sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut seruuli familiaris admissio aut uestis aut domus renouat. Ecce Campania et maxime Neapolis ad Pompeiorum tuorum conspectum incredibile est quam recens desiderium tui fecerint. 2 Totus mihi in oculis es. cum maxime a te discedo. uideo lacrimas conbibentem et adfectibus tuis inter ipsam coercitionem exeuntibus non satis resistentem. Modo amisisse te uideor. Quid enim non *modo* est, si recorderis? modo apud Sotionem philosophum puer sedi. modo causas agere coepi. modo desii 3 uelle agere. modo desii posse. Infinita est uelocitas temporis quae magis adparet respicientibus. Nam ad praesentia intentos fallit: adeo praecipitis fugae transitus lenis est. Causam huius rei quaeris? quicquid temporis transiit eodem loco est: pariter adspicitur, una iacet. omnia inde in profundum cadunt.

Lib. V. Ep. 9. (49.)
G = *in animo est desid.* R𝔑 — 𝔅 = *servi familiaris.*
admissio = PpAGRγλ Arg.b Col. sP3. ci. Pinc. 𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔈. Pars ρρ = *ammissio.* unde Pr.ab wTBEV rell. ρρ Pall. 𝔄𝔈𝔩. — 𝔖 = *amissio.* 𝔐 = *admonitio* ex ci., ut opinor, quamquam Lips. hoc refert ex „aliis libris.“ Pr.a = *domus revocat.*
AG = *desiderium tuum.*
fecerint = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈𝔩. — 𝔖 = *fecerit.*
2. p = *ad te discedo.* Rw + *video te.* RGPr.aE ρρ (exc. νο = *conbibentes.*) Sc 𝔄𝔑 — 𝔅 = *cohibentem.* Pr.b = *con libentem.* Rell. ∾. αβπ = *affectionibus tuis.*
coercitionem. Pr.aAw αβγζϑλΘστ 𝔄𝔑 — 𝔐 = *coercionem* (*coher. coert.*) GP1.4. = *cohabitationem.*
non satis. PpPr.abTGwRArg.bBE ρρ Gr. Sc 𝔄𝔑 — 𝔖 = *nobis satis.*
νοσ = *resistentes.* G = *Multum apud Sot.* ο mν = *apud Photinum.* p = *casus agere.*
3. r = *apparet inspicientibus.*
lenis est = PpAE𝔑 — 𝔗. Rell. mss. (non tamen de omnibus satis constat) 𝔄𝔅 — 𝔖 = *levis est.*
transiit. Pr.ab TAGwrE𝔑 — 𝔅 = *transit.*
omnia inde in profundum. Pr.b E — *in.* pRαZηο — *inde.* sR 𝔑 — 𝔅 = *tandem in prof.* r = *omnia etiam in prof.* B = *omnia de profundum.* ζσ sλ = *omnia tamen in pr.* P = *omnia de profundo cado* [videtur fuisse *cadum*] *cadunt.* V + *cadunt, praesen-*

Et alioquin non possunt longa interualla esse in ea re quae tota breuis est. Punctum est quod uiuimus et adhuc puncto minus. 4 sed hoc minimum specie quadam longioris spatii natura diuisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adulescentiam, aliud inclinationem quamdam ab adulescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem. In quam angusto quot gradus posuit! Modo te prosecutus sum: et tamen hoc *modo* aetatis nostrae bona portio est cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non solebat mihi tam uelox tempus uideri: nunc incredibilis 5 cursus adparet, siue quia admoueri lineas sentio siue quia adtendere coepi et conputare damnum meum. Ego magis itaque indignor aliquos ex hoc tempore quod sufficere ne ad necessaria quidem potest, etiamsi custoditum diligentissime fuerit, in superuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, si du- 6 plicetur sibi aetas, habiturum se tempus quo legat lyricos. Eodem loco dialecticos. Tristius inepti sunt: illi ex professo lasciuiunt, hi agere ipsos aliquid existimant. Nec ego nego prospi-

tia autem fallunt nos. Non enim possunt.

Et alioquin. Rr — *et.* Pr.b𝔖 = *alioqui.* Arg.b — *non* ante *possunt.*

tota brevis est. B — *tota.* r = *qui totus br. e.* 𝔊|. — 𝔊 = *tota vix est.*

4. *specie quadam.* GTRB𝔑 — 𝔅 = *spe quadam.*

divisit. PpPr.abTAGwrArg.bBEαδ εηϑι(m∾) χλμνξο(m∾)πρσΘτυ Pl. 2. 4. 𝔑 — 𝔅 = *derisit.* quod num ferri possit, vide.

Aliud ex hoc inf. p — *hoc.*

ad senectutem. Pr.b — *ad.* Pr.a P3. Col. maior pars ρρ = *in senectutem.* PPr.bArg.bV𝔛 — *aliud ipsam senectutem.*

In quam angusto quot gradus posuit! GPl. = *In quem.* PTGRrE BVPl. 3. 4. 𝔑 — 𝔛 + *angusto quodam quot.* p = ∾ *angustam quodam quot* ∾. Aδν + ∾ *ang. quodam quod gr. p.* Pr.b = ∾ *annus toquodam quod gr. p.* Pr.a = ∾ *angustos quosdam quidem gr. p.* γ = *in quam quasi angusto quodam quosdam gr. p.* μυmmΘσπ et Col. = *In quam annus totus quosdam quidem gr. p.* o = *In qua angustos quosdam gr. p. quot.* Arg.b rell. ρρ = ∾ *angusto quodam quo gr. p.* 𝔛 + *In quam angusto quodam quot gradus animus totus quosdam quidem gradus posuit.*

bona portio. 𝔛𝔊l. 2. — *bona.* 𝔑 — 𝔅 = *bona proportio.*

5. w = *quod admoveri lineas* et = *quod attendere.* T = *a moveri l.* Sw. malebat *lineae* sc. *extremae.* V = *cogitare damnum meum.*

Eo magis itaque = mss. etiam Gr. (GPl. 4. = *Ego*) Ops. 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔊l. — 𝔖 = *Eo m. utique.* - (Recentiores ρρ) 𝔛𝔊l. — 𝔐a = *nec ad nec. quidem.* Pr.a 𝔑 — 𝔅 = *non ad n. q.*

6. Arg.b = *Degat Cicero.* Col. = *dupletur sibi aetas.*

eodem loco = PpAwTEBV δεμιν Θστ unus Mod. quatuor Ops. P2. Col. 8c 𝔛𝔖. Pr.a + *eodem modo* [n.] *loco.* Rell. mss. 𝔑 — 𝔐a = *eodem modo.* Sw. malebat *eodem loco habeo* vel *pono.* Ambian. 𝔑 — 𝔅 ante *Tristius* + *qui.* P (s. m.) = *isti inepti sunt.* R + *inepti sunt isti.* R = *illi ex eo professi.*

hi agere ipsos = PpPr.abTAGwr

cienda ista, sed prospicienda tantum et a limine salutanda in hoc unum ne uerba nobis dentur et aliquid in illis esse magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques et maceras in ea 7 quaestione quam subtilius est contempsisse quam soluere? Securi est et ex commodo migrantis minuta conquirere: cum hostis instat a tergo et mouere se iussus est miles, necessitas excutit quicquid pax otiosa collegerat. Non uacat mihi uerba dubie cadentia consectari et uafritiam in illis meam experiri.

Adspice qui coeant populi, quae moenia clusis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudien- 8 dus est. Demens omnibus merito uiderer, si cum saxa in munimentum murorum senes feminaeque congererent, cum iuuentus intra portas armata signum eruptionis exspectaret aut posceret, cum hostilia in portis tela uibrarent et ipsum solum subfossionibus et cuniculis tremeret, sederem otiosus et eiusmodi quaestiunculas ponens: *Quod non perdidisti habes. cornua autem non perdidisti: cornua ergo habes.* aliaque ad 9 exemplum huius acutae delirationis concinnata. Atqui aeque licet tibi demens uidear, si istis inpendero operam: et nunc obsideor. Tunc tamen periculum mihi obsesso externum immineret, murus me ab hoste secerneret: nunc mortifera mecum sunt. Non uaco ad istas ineptias: ingens negotium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit uita: aduersus haec

Arg.bEB. R𝔗𝔑—𝔖 + *ag. se ipsos.* 𝔑—𝔅 = *qui agere.* Pr.b T = *sed proficienda tantum.* β λπ P3. mCol. 𝔑—𝔅 + *in hoc unum censeo.* Col. + *in hoc unum sensio.* p = *magis ac secreti.* 𝔗 = *magna.* 𝔑—𝔅 — *magni* et cum Pr.aB = *et secreti.*

7. T = *ex commodo indignantis minima conquirere.* 𝔗 = *munita coquere.* 𝔈l. = *munita conq.* G(m∾) = *initia conq.*

movere se = mss. (exc. αβπτ. qui cum Col. = *induere se*) 𝔗𝔑—𝔐 𝔖. 𝔏—𝔐a — *se.* G = *pax operosa.* m∾. Pr.a = *dubie candentia nunc sectari.* G = *quot coeant.*

clusis = PpPr.abTA𝔑—𝔅. Gw Br𝔗𝔈l.—𝔖 = *clausis.* quod legitur apud Virg. (A. VIII, 385.) Rell. n. l. Pr.b — *Ferrum.* T = *Magno in animo.* p = *iste bellici.*

8. *in portis.* ɛ = *intra portas.* δɛ = *vibraret.* οσ = *vibrarentur.* Reliqua huius epistolae et proxima cum maiore parte quinquagesimae primae in ν non leguntur.

ponens. Rαβλ mυ = *ponerem.* π = *exponerem.* 𝔑—𝔅 = *poneres.* w = *concinnamenta.*

9. *Atqui.* Pr.b = *Adque.* wr = *Atque.* R𝔑—𝔅 = *etiam nunc obsideor.* γζλ + *et nunc cum obsideor.* Ruhk. malebat *Tunc tantum periculum.* Col. ssP 2. 3. 𝔗 + *externum non immineret.* Grut. ci. = *ext. modo immineret.* w 𝔈l.—𝔖 = *Nunc vaco.* Gζϑκξ

me doce aliquid. effice ut ego mortem non fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia, de aequanimitate aduer- 10 sus ineuitabilia. angustias temporis mei laxa. doce non esse positum bonum uitae in spatio eius, sed in usu: posse fieri, immo saepissime fieri, ut qui diu uixit parum uixerit. Dic mihi dormituro: Potes non expergisci. dic experrecto: Potes non dormire amplius. dic exeunti: Potes non reuerti. dic redeunti: Potes non exire. Erras, si in nauigatione tantum existimas 11 minimum esse quo morte uita deducitur: in omni loco aeque tenue interuallum est. Non ubique se mors tam prope ostendit: ubique tam prope est. Has tenebras discute, et facilius ea trades ad quae praeparatus sum. Dociles natura nos edidit et rationem dedit inperfectam, sed quae perfici posset. De iustitia 12 mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraque, et illa cui alieni corporis abstinentia est et hac cui sui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo perueniam. Nam ut ait ille tragicus, *Veritatis simplex oratio est*. ideoque illam inplicare non oportet: nec enim quicquam minus conuenit quam subdola ista calliditas animi magna conantibus. Uale.

EPISTULA X. (50.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Epistulam tuam accepi post multos menses quam miseras:

ΘσP 1. 3. 4. Col. + *effice ergo ut.* P2. = *effice ut ne go.* Pinc. v. l. 𝔏. (𝔏4. ∾)—𝔐a = *effice ne ego mortem fug.* Mss. etiam Gr. Mod. Ops. ∾. p = *me non effugiatur.* G wP1. 3. 4. = *me non fugiat.*

10. R — *de aequanimitate — inevitabilia.* Sw. ci. = *da aequanitatem.* p = *in spatium eius.* 𝔑 — 𝔅 — *in.* 𝔛𝔈1. — 𝔏𝔍u = *immo saepe fieri.* G = *ut qui* [m = *diu*] *vixerit satis vixerit.* Etiam Pr.a δεϑιξο = *diu vixerit.*

G𝔛 = *Dic mihi dormitor.* 𝔈1. = *dormitaturo.* Pr.a𝔑 — 𝔅 + *dic mihi experrecto.* p + *dic redeunte experrecto.*

Potes non dormire. Aw — *non.*

11. *minimum esse.* Arg.b = *nimium esse.* G = *inmunem esse.* *quo morte vita deducitur* = Pp Pr.ab 𝔛𝔜𝔅. GP 1. 3. + *non deducitur.* Col. = *diducatur.* o = *quo a morte vita adducitur.* Rell. mss. 𝔑𝔎𝔈1. — 𝔖 = *quo morte vita diducitur.* 𝔐 — 𝔖 = *quo a morte vita diducitur.* Rγιλ = *Nam ubique tam prope.* T = *ubi tam prope.* Arg.b = *tantum prope ost.* Λαβζπτ Arg.b = *tamen prope est.* w = *Has tenebras discutite.*

Dociles natura nos. r — *nos.*

12. p = *quae profici posset.* αβπ𝔑 — 𝔅 = *perfici possit.* R (m∾) = *de pietate iudica.* E = *sua cura.* TwRrB 𝔛𝔑—𝔖 = *Si me volueris.* Pr.a = *per devia deducere.* V = *Illamque ideo implicare.*

animi = PpPr.abwArg.baβδεζιμνσ. Rell. mss. (sed non de omnibus constat) 𝔛𝔑 — 𝔖 = *animis.*

superuacuum itaque putaui ab eo qui adferebat quid ageres quaerere. Ualde enim bonae memoriae est, si meminit: et tamen spero sic te iam uiuere, ut ubicumque eris sciam quid agas. Quid enim aliud agas quam ut meliorem te ipse cotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intellegas tua uitia esse quae putas rerum? Quaedam enim locis et temporibus adscribimus. 2 at illa quocumque transierimus secutura sunt. Harpasten, uxoris meae fatuam, scis hereditarium onus in domo mea remansisse. ipse enim auarissimus ab istis prodigiis sum: si quando fatuo delectari uolo, non est mihi longe quaerendus: me rideo. Haec fatua subito desiit uidere. Incredibilem rem tibi narro, sed ueram: nescit esse se caecam. subinde paedagogum suum rogat ut migret. ait domum tenebricosam esse. Hoc quod 3 in illa ridemus omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarum esse intellegit, nemo cupidum. Caeci tamen ducem quaerunt, nos sine duce erramus et dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romae potest uiuere. non ego sumptuosus sum, sed Urbs ipsa magnas inpensas exigit. non est meum uitium, quod iracundus sum, quod nondum constitui cer-4 tum genus uitae: adulescentia haec facit. Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in uisceri-

Lib. V. Ep. 10. (50.)

P = *spero* [s: *si*] *te sciam vivere.* γ = *ubicumque sis.* o = *ubicumque es.* pPr.aTAGwRrEB = *Quid enim aliud agis.* 𝔑 — 𝔅 = *Quid etenim aliud agis.* Arg. b = *exterioribus ponas.* m𝔈2. = *ex terroribus ponas.*

Quaedam enim. B — *enim.*

transierimus. Pr.b = *transferimus.* Pr.aTαβδεμοπτ = *transferimur.*

2. Pr.aGP 1. 3. 4. Col. = *Harpesten.* (*Arpestem.*) αβ = *uxorem meam fatuam.* o = *uxoris meae fatuae.* B — *fatuam.*

avarissimus = mss. etiam Gr. (P4. = *amarissimus*) Erm. 𝔛𝔑 — 𝔈 2. 𝔑u𝔐a. Ci. Rod. Agric. 𝔊 — 𝔅1.𝔖 = *aversissimus.* *ab istis prod.* i. e. *quod ad ista prod. attinet.* cf. Hand. Turs. I. p. 57.

sum: si = PPr.bTAw(p.m.) R (aliquot ρρ) Col. 𝔈2. — 𝔅1. 𝔖. 𝔑u𝔐a + *non sum: si* ex Gruteri nota male intellecta. Arg.b BE = *sumsi.* alias et hi ut rell. mss. constanter scribunt *sumpsi.* quod habent rell. mss. (exc. p = *supersunt*) 𝔛. 𝔑 — 𝔈1. = *sumpsi si.* Pr.b = *Incredibile tibi narro.* B — *tibi.* 𝔐a = *rogat, ut nigret.* αλP3. Col. 𝔑 — 𝔅𝔖 + *nigram et tenebr.* quod ex scholio ortum facile intelliges.

tenebricosam = PpPr.bTδμΘλ. Arg.bε = *tenebriculosam.* Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *tenebrosam.*

3. εο = *Nemo se avarum esse cognoscit.* p = *Caecitatem ducem quaerunt.* P — *nemo aliter Romae — sed.* Pr.a — *potest vivere.*

sumptuosus sum. 𝔛𝔈1. — 𝔐 — *sum.* TGB nonnulli ρρ 𝔛 = *adol. hoc facit.* E = *haec fuit.*

bus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos aegrotare nescimus. Si curari coeperimus, quando tot morbos tantasue aegritudines discutiemus? Nunc uero nec quaerimus quidem medicum, qui minus nogotii haberet, si adhiberetur ad recens uitium: sequerentur teneri et rudes animi 5 recta monstrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem: at mehercules, si turpe est magistrum huius rei quaerere, illud desperandum est posse nobis casu tantum bonum influere. Laborandum est. et ut uerum dicam, ne labor quidem magnus 6 est, si modo, ut dixi, ante animum nostrum formare incipimus et recorrigere, quam indurescat prauitas eius. Sed nec indurata despero: nihil est quod non expugnet pertinax opera et intenta ac diligens cura. Robora in rectum quamuis flexa reuocabis. curuatas trabes calor explicat et aliter natae in id finguntur quod usus noster exigit. Quanto facilius animus accipit formam flexibilis et omni humore obsequentior? quid enim est 7 aliud animus quam quodam modo se habens spiritus? uides autem tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te inpediat quo minus de nobis bene speres, quod malitia nos iam tenet, quod diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens 8 uenit quam mala: omnes praeoccupati sumus. Uirtutes discere

4. RPr.a sGαλπ = *Et ideo difficile.* G = *difficiliter.* w = *ad sanitatem venimus.* Pr.b (cr. ∾) = *Si curare.* Pr.aRr 𝔛𝔈𝔩. —𝔐 = *Si scrutari coep.* Sanctol. ci. = *aliquando tot morbos* sine interrogatione.

aegritudines = 𝔛𝔈𝔩. — 𝔖. De Arg.b Vρρ nihil proditum: rell. mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅 = *res.* quod ex altero fieri potuisse non temere quisquam crediderit: vide igitur, qua ratione hic locus emendandus sit.

nec quaerimus quidem = PpPr. ab TAGRr 𝔛𝔑 — 𝔖. w = *non quaer. q.* 𝔐 — 𝔖 = *ne quaer. q.* Rell. mss. n. l.

5. G = *recta demonstrantem.*

wRPr.a T𝔛 = *mehercule.* V𝔑 = *mehercle.*

si turpe est = PpVCol. 𝔑u—𝔖. Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔩. — *si.* G(m∾) P1. 3. 4. —*huius rei.*

6. R nonnulli ρρ P2. Col. 𝔖 = *formare inceperimus.* alii ρρ = *f. coeperimus.* Rell. ∾. BεΘ = *et corrigere.* αβπτ Col. = *et recta gerere.* Arg.b + *ante quam indurescat.* Sc 𝔛𝔖 = *induratam despero.* ut referatur ad *pravitatem.* p = *in id fringuntur.*

V—*Quanto facilius — obsequentior.*

pr = *animus accepit.*

omni humore. Pr.ab BArg. b δεΘ Col. = *omnium more.* ατ = *omnium ore.* w = *ex sequentior.*

7. *omni alia materia.* r — *alia.* Pr.a = *omnia alia mat.* G = *istud mi Lucili.*

8. A vbb. *Ad neminem* δη novam epistolam incipiunt.

est uitia dediscere. Sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel traditi nobis boni perpetua possessio est: non dediscitur uirtus. Contraria enim mala in alieno haerent: ideo depelli et exturbari possunt: fideliter sedent quae in locum suum ueniunt. Uirtus secundum naturam est:
9 uitia inimica et infesta sunt. Sed quemadmodum uirtutes receptae exire non possunt facilisque earum tutela est, ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primum inbecillae mentis atque aegrae est formidare inexperta. Itaque cogenda est [mens] ut incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem uoluptas est: philosophia pariter et salutaris et dulcis est. Uale.

EPISTULA XI. (51.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quomodo quisque potest, mi Lucili. Tu istic habes Aetnam, illum nobilissimum Siciliae montem. quem quare dixerit

est vitia dediscere. est ex Gron. ci. receperunt ℜ𝔲𝔐𝔞𝔖. PPr.aAT Arg.bEScℨ — *vitia dediscere.* Itaque olim suspicabar haec a librariis ingesta esse: quae suspicio confirmari videbatur particula adversativa, per quam pergit Seneca. Si removeris vbb. *vitia dediscere* et coniunxeris (quod recte fieri per Latinitatem negat Gron.) *praeoccupati sumus virtutes discere*, sententia haec erit: Nihil antiquius habemus, quam ut discamus virtutes: sed potius id curandum, ut emendemus (dediscamus) vitia, et eo maiore studio, quod semel traditi boni perpetua est possessio. At officiunt vbb. *Ad neminem ante bona mens venit quam mala.*

p = *ad emendationem nos debemus accidere.* wrArg.b𝔈1. — 𝔊 = *quo semel.*

traditi nobis boni = mss. 𝔄ℜ — 𝔅ℜu — 𝔖. 𝔈1. — 𝔅1. — *nobis.*

V = *Non discitur virtus.*

haerent. P (p. m.) Pr. b = *haberent.* P(s.m.) = *habent.* p = *erant.* G + *Et ideo.*

depelli = mss. etiam Gr. Ops. 𝔄ℜ — 𝔅. 𝔈1. — 𝔖 = *expelli.*

exturbari. GP1. = *excubare.* 𝔈1. — 𝔐 = *extirpari.* Pr.b = *vitia mimica.* G + *vitia nature inimica.* R + *vitia et inimica.*

9. PPr.bδμ — *virtutes.*

receptae exire. pPr.bδμ = *regete.* A = *rege* [spat. vac.] *non possunt.* Tw mG γεζο = *reiecte* [sT = *recte* = rell. ρρ Pr.a Gr. ℜ — 𝔅] *exire non possunt.* R mo P3. (s.m.) 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *retentae exire n. p.* Arg.b = *retectae exire n.p.* BV — *receptae.*

pPr.b TREB δλμ ℜ — 𝔗 = *faciliusque.* wV = *faciliorque.*

PpPr.abTAGRBV — *mens.* et potest suppleri. rλ + *non est opus acerba.* P2. (3. s. m.) + *opus non est acerba.*

Lib. V. Ep. 11. (51.)

Pr.bℜ — 𝔗 = *Tu istuc habes.*

p = *Aethnam.* AGwT = *Ethnam.*

PPr.bArB = *et illuc nobil.* Pr.a = *et illinc.* T = *et istum.* Arg.bw αγδεηϑμΘ 𝔄 = *et illic.* R Εζιλζπστ Gr. ℜ — 𝔊 + *et illum.* Gβ — *illum.*

Messalla *unicum*, siue Ualgius, (apud utrumque enim legi,) non reperio, cum plurima loca euomant ignem, non tantum edita, (quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in altissimum effertur,) sed etiam iacentia. Nos utcumque possumus, contenti 2 sumus Baiis, quas postero die quam adtigeram reliqui, locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia illum sibi celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? ulli loco indicendum est odium? Minime: sed quemadmodum aliqua uestis sapienti ac probo uiro magis conuenit quam alia, nec ullum colorem ille odit, sed aliquem parum putat aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est quam sapiens uir aut ad sa- 3 pientiam tendens declinet tamquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans numquam Canopum eliget, quamuis neminem Canopus esse frugi uetet, ne Baias quidem. Diuersorium uitiorum esse coeperunt: illic sibi plurimum luxuria permittit, illic, tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum 4 eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic ne inter popinas quidem. Uidere ebrios per litora errantes et comessationes nauigantium et symphoniarum cantibus strepentes lacus et alia quae uelut soluta legibus luxuria non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus ut inritamenta uitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus 5 est animus et a blandimentis uoluptatum procul abstrahendus. Una Hannibalem hiberna soluerunt et indomitum illum niuibus

p = *Mesala.* Sc𝔛ℜ — 𝔈l.𝔖 = *Messala.* β = *sive Virgilius.* Excidit in p folium, ut omnia desiderentur a vbb. *enim legi* — Ep. 53, 4. *dum viam.*

A = *repperio.* B — *quia ignis in altissimum effertur.* G = *in altissimis.* ℜ — 𝔅 = *fertur.*

2. PwPr.a Arg.b 𝔛 = *utrumque possumus.* Pr.a = *contenti simus.* AGwr Pr.aTℜ—𝔅 = *Bais.* Pr.b = *bus.* w + *etiam ob hoc devitandum.* B = *devitatum.*

quia illum sibi. G aliquot pp — *sibi.* ℜ — 𝔅 = *sumpsit.* Pr.a ℜ — 𝔅 = *sapienti et probo.* PGwr Arg.b BVGr.ℜ—𝔅 = *quam aliqua, nec ullum.*

3. A = *aut ad sapiens tendens.* Pr.b = *tamquam aliena.*

Pr.b = *Conapus.* Pr.a = *Canapus.* rVγιλξοπρσυ P2. Col. + *quae diversorium.* Gw Pr.a Arg.b P1. 3. 4. = *diversorum.* RPr.a = *coeperint.*

4. G — *inter.* Pr.b + *tot tortores.* 𝔛 + *sed sic ne inter pop.* R𝔈l. — 𝔐a = *nec inter pop. q.*

et commessationes. R — *et.* w (Arg.b) 𝔛𝔈l. — 𝔐a = *per strepentes.* Sed 𝔏4. cum rell. mss. etiam Gr. ∾. P (s.m.) μθο ℜ = *Quod necesse est id agere debemus.*

V + *quam longissime possunt.* R = *perfugiamus.*

5. *Una Hannibalem* = PPr.abT A(p.m.)Rr(Arg.bBEV)P3. (s.m.) Mod. Ops. 𝔏 — 𝔖. A (s.m.)Gw Gr. αβε𝔇

atque Alpibus uirum eneruauerunt fomenta Campaniae. Armis uicit, uitiis uictus est. Nobis quoque militandum est: et quidem genere militiae quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandae sunt in primis uoluptates quae, ut uides, saeua 6 quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit quantum operis adgressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis in quae siccus uapor corpora exhausurus includitur? Omnis sudor per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto cursu rerum omnissoque bello fouendis cor- 7 poribus operam daremus: nemo non intempestiuam desidiam uictori quoque, nedum uincenti, periculosam merito reprehenderet. Minus nobis quam illis Punica signa sequentibus licet, plus periculi restat [cedentibus, plus operis etiam perseuerantibus]. Fortuna mecum bellum gerit: non sum imperata facturus. iugum non recipio, immo, quod maiore uirtute faciendum est, excu- 8 tio. Non est emolliendus animus. Si uoluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum est labori, cedendum est paupertati. idem sibi in me iuris esse uolet et ambitio et ira: inter tot adfectus distrahar, immo discerpar. Libertas proposita est:

ιχο 𝔛𝔑 — 𝔊 = *V i n a Hannib.* σ = *V i t i a Hann.* 𝔐𝔑 = *V i m Hannibа l i s.* quod laudat Fea ad Hor. III, 6, 36. B + *f r e g e r u n t v e l solverunt.* Pr.a = *virum en a r r averunt.* B = *enerva v e r e.*

et quidem genere. R = *e o genere.* Gγζ𝔇κλξοπστ P1. 3. 4. = *e o quidem genere.* Col. = *a b e o quid. g.* Grut. ci. = *a t q u e e o quidem* vel *e o q u e quidem gen.* Pr.a = *quae ut vides s e q u a quoque m a x i m a rupuerunt.* 𝔛 = *a se ingenia.*

6. V — *nihil delicate.* 𝔛 + *siccus e x e a t vapor.*

exhausurus = PPr.ab Twr 𝔛. vid. Ind. s. h. v. ARG𝔑 — 𝔖 = *exhau s turus.* Rell. n. l. Arg.b + *U t omnis sudor.* 𝔑 = *o b missoque bello.*

7. Rr = *victori q u e nedum.* Gw = *n e c dum vincenti.* A = *merito reprehen d i s s e t.*

PPr.b δμο — [*cedentibus, plus operis etiam perseverantibus.*] T = *cedentibus, etiam perseverantibus plus operis.* plerique ρρ — *etiam.* 𝔛 — *plus.* B = *ced. plus etiam operis perseverantibus* Itaque haec, cum librariorum potius quam Senecae esse viderentur, uncis inclusi.

G quidam recentiores ρρ 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *be l l a gerit.* A = *non s o l u m imperata.* r = *mai o r i virtute.*

P = *non est e m o t u s i n d u i animus.* T = *e m o t i i n d i u animus.* Pr.b = *e m o t i v i d u i animus.* AArg.b = *e m o t i i n d u i animus.* V = *i n m o t a e v i r t u t i s animus.* mm𝔈1. 2. = *e m o t i i u d i c i i animus.* Gr. 𝔑 = *em o l i endus.* Vulgatum, quod servavi, multo magis commendatur ab sententiarum nexu quam a librorum vetustate et fide: iam vide, numquid melius possis eruere ex antiquissimorum perversa scriptura.

8. *cedendum est labori* = mss. (Arg.b + *e t lab.*) 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔈1. — 𝔖 — *est.*

cedendum est paup. Twr — *est.*

ad hoc praemium laboratur. Quae sit libertas quaeris? Nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus, fortunam in aequum deducere. quo die illa me intellexero plus posse, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors sit? His cogitationibus intentum loca seria sanctaque eligere oportet. Effeminat animos amoenitas nimia nec dubie aliquid ad corrumpendum uigorem potest regio. Quamlibet uiam iumenta patiuntur quorum durata in aspero ungula est. in molli palustrique pascuo saginata cito subteruntur: et fortior miles ex confragoso uenit, segnis est urbanus et uerua. Nullum laborem recusant manus quae ad arma ab aratro transferuntur. in primo deficit puluere ille unctus et nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium aptumque magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio quam Baiis exulabat: ruina eius non est tam molliter conlocanda. Illi quoque ad quos primos fortuna populi Romani publicas opes transtulit, C. Marius et Cn. Pompeius et Caesar exstruxerunt quidem uillas in regione Baiana, sed illas inposuerunt summis iugis montium. Uidebatur hoc magis militare ex edito speculari late longeque subiecta. Adspice quam positionem elegerint, qui-

9 10 11

G recentiores ρρ = *ad hoc p r i m u m laboratur.*

quo die illa me intellexero = 𝔖. A = *q u o d die illa u n i intell.* Rell. mss. (T + *c u m plus posse*) 𝔑 — 𝔅 = *i l l a m intellexero,* ut *e* in *me* absorpta sit a proxima *i*: nisi scribendum est *illa intellexero* om. Pron. Nam ita non raro scripsit Sen. (vid. Gram. in Synt. Pron.), et librarii saepe adiecerunt *m.* cf. ad Ep. 9, 4. 𝔛𝔊 1. — 𝔑u = *intellexero illam plus posse.* Lips. ci. 𝔐a = *int. illa me pl. p.*

9. Pr.b + *v i nimia.* T = *amoenitas. Immo nec dubie.* 𝔊1. — 𝔊 = *amoenitas. Amoena sine dubio.* mm𝔊1. 2. = *I n i m i c a nec dubie.* V — *nimia.* 𝔛𝔊 1. = *indurata in asp.* G𝔖στ P1. 3. = *durata in asperum.*

subteruntur. w = *transferuntur.*

Pr.a — *et fortior miles — transferuntur.*

10. Pr.b = *in primo defecit pulv.* r = *unctus et v i t a n d u s.* γ = *severior i s loci.*

Literni. Pr.a𝔛 = *Iterum.* P4. = *hic iterum.* G = *B i terni.* Col. = *Bitrini.* βιλP3. (s.m.) mCol. = *Veliterni.* V — *Literni — sed castra.* Iidem libri, qui supra §. 2. = *Bais.* rE plerique ρρ = *exu l t abat.* G = *Q u i e s eius* [= γ𝔖τ] *non t a m e n molliter.* Sw. exspectaverat *non e r a t tam molliter.*

11. *ad quos primos.* P1. 2. 4. Col. — *ad quos.* B — *primos.* P2. = *p l u r i m a.* mP2. = *ad quos p r i m a.*

populi Romani = PPr.aR. Arg. b𝔑 — 𝔅 = *publicae rei.* r nonnulli ρρ quidam Erm. = *rei publicae.* Rell. mss. = *P. R.* 𝔛𝔊 1. — 𝔖 = *Romani populi.* de quo ordine non ita insolito vid. Drkb. ad Liv. IX, 26, 8. X, 16, 6. w = *opes c o n tulit.*

magis militare. Col. — *magis.*

Cn. Pompeius. Arg.b = *G r a i u s N o n i u s.*

elege r i n t — excitav e r i n t = P Pr.b AGwRrρρ Gr.𝔑 — 𝔅𝔖. T(VEB) 𝔛𝔊 1. — 𝔐a = *elegerunt — excitaverunt* (T = *e x t r u x* [illegible]

bus aedificia excitauerint locis et qualia: scies non uillas esse, 12 sed castra. Habitaturum tu putas umquam fuisse in micca Catonem, ut praenauigantes adulteras dinumeraret et tot genera cymbarum uariis coloribus picta et fluitantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna conuicia? nonne manere ille intra uallum maluisset, quod in unam noctem manu sua ipse duxisset?

Pr.a = *e l i g e r e n t* — *excitave-r u n t.*

scies = mss. (exc. Pr.aΘo) 𝔑 — 𝔅 𝔖. Pr.aΘo 𝔛𝔊1. — 𝔐𝔞 = *s c i a s.* A = *n o n castra.*

12. T = *Habita t o r i tu putas.* 𝔛 = *n u m quam.*

in micca = 𝔖. Lips. ci. = *in mica* laud. Mart. II, 59. Sed illic quoque scribendum videtur *micca* ex Dorico μικκά (sc. οἰκία). Lips. putat domum fuisse Baiis hoc nomine dictam: Sw. autem suspicatur in ora Baiana ita appellari solitam quamlibet *exiguam et elegantem domunculam.* Commendatur haec scriptura ab optimis libris non ita quidem, sed similiter scribentibus. Nam quod habent 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 cum R (BV) P2.3. (huic in margine adscriptum *falsum puto*) Col. Ambian. (s.m.) cod. Gron. = *in Utica*, hunc locum tenere nequit et inventum esse videtur a librario, qui Uticae Catonem obisse meminerat. P = *in i m i c a.* Pr.bwbTr Arg bE quidam ρρ Ops. = *i n i m i c a.* A = *m i m i c a.* Utrumque totidem sane constat litterarum ductibus, quot *in micca.* Mod. codd. = „aut *in unica*, aut *Miniaca*, aut certe *inimica.*" Ipse Mod. ci. = *in V a t i a e* sc. villa, quae in illa regione erat sita. cf. Sen. Ep. 55, 2. GP1. = *in n u m m a*, quod G cr. = *in m i n i m a.* mG = *al' n u m a. al' in uno libro erat i n u l t i c a. in alio i n u n i c a. I n i b i.* Quidam ρρ = *in i m a.* duo = *in u l t i l e a.* unus = *in v i c o.* P4. = *in v i l l a.* Hac scriptura poterat defendi ci. Mod., tamquam *villa* vocabulum *Vatiae* nomini a librario quodam adscriptum in eius ipsius locum successisset. Cod. Lips. = *in i j m a.* Sc = *in u r t i c a.* Gron. ci. = *in a c t a* i. e. in amoeno littore. Rubenius ci. = *in i m a a c t a.* Ex *in numma* Ruhk. olim fingere voluerat *in C u m a n o.*

praenavigantes = PPr.bATGwrE e fere omnes ρρ cod. Gron. (ad Liv. XXIX, 32, 8.) 𝔑 — 𝔅. R (B) 𝔊1. — 𝔖 = *p r a e t e rnavigantes.* Sc 𝔛 = *p o s t navigantes.* V = *prae v a r i cantes.* ζΘ = *navigantes.*

et tot genera. 𝔑 — 𝔖 + *e t a d s p i c e r e t tot.* abest hoc ab omnibus mss. etiam Gr. Ops. Pinc. et 𝔛: sed Sw. necessarium esse arbitrabatur, cum *dinumeraret* non nisi perincommode posset ad sequentia referri.

fluitantem. A = *f l u u i tantem.* r = *flu c t a ntem.* 𝔛𝔊1.—𝔊 = *f l u c t u antem.*

convicia. w𝔊1.— 𝔊 = *con v i v ia.*

quod in unam noctem manu sua ipse duxisset = Arg.b V Col. (s. m.) quidam Ops. codd. L. Iani, qui explicat „vallum, quod miles ducit in itinere, ubi non nisi semel ei pernoctandum est." Et confirmatur haec scriptura etiam aliis libris, quos iam laudaturus sum. 𝔏 — 𝔅1. — *ipse.* P = *quod in u n a noctem a n sua ipse dux.* Pr.b = *quod in unam n o c t e a n sua ipse di s s isset.* A w = *quod in unam n o c t e* ∾ (w = *d e duxisset*). TrGE γ Pinc. Mod. 𝔑𝔲 𝔐𝔞 = *quod in u n a n o c t e* ∾. αϑ xξτυ P1.4. = *q u a m in una nocte* (υ = *in u n a m noct e m*) ∾. ε = *q u a m in u n a n o c t e m a n u m s u a m ipse d i s c u s s i s s e t.* νσσ = *q u a m una nocte i n s u a d i s c e s s i s s e t.* Ζβπφ mo P3. Col. 𝔑 — 𝔅𝔐𝔖 = *q u a m unam noctem i n t e r t a l i a duxis s e.* (P3. Col. = *duxiss e t.*) R = *q u a m i b i unam noctem a n x i u s duxisse.* B = *q u a m unam noctem i b i a n x i u s duxisset.* ζ = *q u a m u t i b i unam noctem a n x i u s ipse duxisset.* ηιλ Sc P2. 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *q u a m i b i unam noctem a n x i u s ipse duxisset.* X = *q u a m i t a*

Quidni malit quisquis uir est somnum suum classico quam symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baiis litigauimus, numquam 15 satis cum uitiis, quae oro te, Lucili, persequere sine modo, sine fine. nam illis quoque nec finis est nec modus. Proice quaecumque cor tuum laniant, quae si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Uoluptates praecipue exturba et inuisissimas habe: latronum more, quos φιλήτας Aegyptii uocant, in hoc nos amplectuntur ut strangulent. Uale.

EPISTULA XII. (52.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quid est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes alio trahit et eo unde recedere cupimus inpellit? quid conluctatur cum animo nostro nec permittit nobis quicquam semel uelle? Fluctuamus inter uaria consilia: nihil libere uolumus, nihil absolute, nihil semper. Stultitia, inquis, est cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo nos aut quando ab illa reuellemus? Nemo per se satis ualet ut emergat: oportet manum aliquis por-

unam noctem a n x i u s ipse duxisset. μΘ = *q u o d i b i unam noctem a n x i u s ipse duxisset.* Pr.a = *q u a m in u n a n o c t e a n x i u s ipse duxisset.*

r = *Quidni m a l l e t.* Aw = *som n i u m.* A — *suum.*

13. Iidem libri qui supra = *Bais.* *Lucili* = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔊 1. — 𝔊 + *m i Lucili.* Sed ante 𝔛 — *te.* A = *cor tuum lace r a n t.* Arg.b — *extrahi.* T = *e vellendum erat.*

BΘ = *Voluptates p r a e c i p i t e s.* PArg b — *exturba.* Rλπ P2. Pinc. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *ex t i r p a.* Pr.b = *invisissi m a.* Vδℨιχξτ quidam Gr. 𝔑—𝔅 = *v i l i s s i mas.* alii Gr. = *in i m i cissimas.* 𝔛 = *i n vilissimas.*

φιλήτας. 𝔐 — 𝔊 = *philetas* ex ci. Mur. λ = *phi l i t a s.* Pr.aRE quidam ρρ P2. 3. Col. 𝔗 — 𝔊 = *phil i s tas.* 𝔑𝔎 = *phy l i stas.* AbArg.bB = *P-stilistas.* Pr.b = *p s t i l l istas.* GT *p s t i l i stas.* Quidam ρρ P 1. 4. = *P r e s t ilistas.* w = *s p t i litas.* m = *p s y l l i tas egyptis.* Pr quidam ρρ = *s t i listas.* Suspicabar in hoc (*stilistas*) aliquid latere vocis Aegyptiacae et cetera inde accessisse, quod librarius quidam vocem ignotam nomen proprium esse ratus praefixerit *P* sive *Pr.* (cf. ad Ep. 12, 6.) Vix enim Seneca Aegyptiis vindicare poterat vocabulum inde ab Hesiodo Graeca lingua loquentibus notum. (cf. Goettling. ad Hes. Op. v. 375. Lobeck ad Soph. Ai. p. 365. [ed. 1.] alios, quorum nomina ex Schaeferi adversariis repraesentat Thes. Steph. s. v. φιλήτης.) At Ric. Lepsius vir doctissimus, quem de hac causa adii, nihil esse me docuit inter Aegyptiaca, quo explicari possit hic locus. Ideo retinui vocem alioquin sententiae satis aptam.

Lib. V. Ep. 12. (52.)

wζη + *m i Lucili.* Gζℨιχσ P1. 3. 4. = *i n i d unde.* ξ + *i n eo unde.* w + *animo nostro i m p e r a t o r i.* APr.ab = *fluctuam u r.*

𝔛𝔊 1. + *aut quando n o s ab illa.* 𝔊 2. — 𝔐a omittunt prius *nos* et hoc retinent. Bona pars codd. Pinc. = *revellem u r.* E + *n i h i l p e r f e c t e nihil semper.*

2 rigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad ueritatem sine ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos uiam: hos maxime laudat quibus ex se inpetus fuit, qui se ipsi protulerunt. quosdam indigere ope aliena non ituros, si nemo praecesserit, sed bene secuturos: ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, 3 sed secundae sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus: bene nobiscum agitur, si in secundam recipimur. Ne hunc quidem contempseris hominem qui alieno beneficio esse saluus potest: et hoc multum est uelle seruari. Praeter haec adhuc inuenies genus aliud hominum ne ipsum quidem fastidiendum eorum qui cogi ad rectum conpellique possunt, quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore et, ut ita dicam, coactore. 4 Hic tertius color est. Si quaeris huius exemplar, Hermarchum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eumdem finem uterque peruenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo aedificia excitata esse, ambo paria, 5 aeque excelsa atque magnifica. alterum puram aream accepit:

2. *sine ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam* = PPr.abT AwRr Arg.b BEVρρ (exc. γϑιξτπ) P2. 3. 4. Col. codd. Erm. Gron. Heins. 𝔑 — 𝔐. ιπ 𝔄 = ∾ *sibi ipsis* ∾. Gϑξτ𝔏 — 𝔅1. = *contendere ex his* (𝔏 — 𝔅1. = *ex iis*) *se fecisse sibi ipsos* (𝔏 — 𝔅1. = *ipsum*) *viam.* P1. = *ad veritatem contendere adiutorio ex his se fecisse sibi ipsos viam.* γ = ∾ *ex se fecisse* ∾. Pinc. ex Fac. et Primit. = *contendere sine ullius adi. Ex se fecisse sibi ipsis viam.* 𝔑u — 𝔖 = *adiutorio, ex his se,* [𝔖 = (*ex his se*)] *fecisse sibi ipsos viam.* ex ci. Gron. Ruhk. ex Amplon. refert *sine ullius adiutorio contendere: ex iis se fecisse sibi ipsum viam.* quae quomodo quisquam in illo libro legere potuerit, plane non assequor. Sed adeo decepit Sw., ut sic scribendum esse putaverit: *contendere: ex his se;* [scil. *esse;*] *fecisse sibi ipsum viam.* Nil mutandum in hoc loco plano, qui tantum in codd. infimae notae ita depravatus est, ut corruptelae ratio facile perspiciatur.

𝔄 = *quos maxime laudat.* Col. + *quibus ex se ipsis ad benefaciendum impetus fuit.*

qui se ipsi protulerunt. wηι P2. 𝔈1. — 𝔏 = *se ipsos.* Pr.a 𝔑 — 𝔅 = *protulerint.* R (s.m.) = *opera aliena.* G = *ops aliorum.*

Pr.a = *non miror, si nemo.* Pr. b = *ex iis Metrod.* w — *sortis.*

3. Pr.a 𝔑 — 𝔅 + *sed bene nobiscum agitur.* 𝔈1. — 𝔐a + *si in hanc secundam.* Gw (pauci ρρ) 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *Nec hunc quidem.* Sanctol. ci. = *Nae hunc quidem.* A + *qui in alieno benef.*

δ + *esse salvus non potest.* T = *velle sanari.* w = *velle salvari.*

4. *Si quaeris huius exemplar.* A — *huius.* Pr.a = *alium magis gratulatur.* Gwr Pr.ab maior pars ρρ = *alterum magis suscipit.*

Quamvis enim. 𝔑 — 𝔅 — *enim.* G(s∾) Arg.b = *idem fecisse.*

Pr.b TRrGw Arg. bB Eβδηϑιϰλμνοπστ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *ambo disparia.* V — *aeque* ante *excelsa.*

atque magnifica = PPr.abTAG wrEBV 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. R(Arg.b) 𝔐 — 𝔐a = *aeque magn.* ρρ n. l.

5. *puram aream* = PPr.abTAGwr

illic protinus opus creuit. alterum fundamenta laxabunt in mollem et fluidam humum missa: multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Inuenio quicquid fecit alter. alterius magna pars et difficilior latet. Quaedam ingenia facilia et expedita, quaedam manu, quod aiunt, facienda sunt et in fundamentis suis occupata. Itaque ego illum feliciorem dixerim qui 6 nihil negotii secum habuit. hunc quidem melius de se meruisse qui malignitatem naturae suae uicit et ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durum et laboriosum ingenium nobis datum scias licet: imus per obstantia. Itaque pugnemus,

BEV ρρ (exc. κλ) P2. 4. Col. Sc tres Ops. 𝔄𝔑𝔎 𝔈1. — 𝔊𝔑u𝔐a. κP4. = *puram arenam.* Rλ ci. Dion. Gothofr. = *puram glaream.* P1. = *puram archam.* 𝔗 = *puram aram.* Arg.b = *pura area.* 𝔅 = *puta aream.* 𝔖 = *puta, area.* Sw. „nec enim domus aream, inquit, sed area domum accipit.“ *puta* veteris ms. esse putat, et *aream* ex Grammaticorum sententia per se *locum purum* significare. (vid. Varro V, 11. p. 39. Spg. sed ibi est *purus* vacuus aedificiis.) At etiam *humus* per se contrarium est *areae*, et adiiciuntur Adii. *mollis* et *fluida*, ut augeatur Nominis vis: eandem ob causam ad *area* additur *pura*. Illud autem *puta* malim referre inter vitia, quorum in 𝔅 deprehendes magnum numerum. 𝔐 — 𝔅1. = *dura area* ex ci. Pinc. 𝔄 = *accipit.*

alterum fundamenta laxabunt = quidam Ops. plerique ρρ. P Pr.ab AEB rell. Ops. = ∾ *lassabunt.* (vid. Drkb. ad Sil. VIII, 322. ad Liv. IX, 44, 12. de *laxus* et *lassus* confusis.) TRw αβδελπ Col. 𝔑 — 𝔗 = ∾ *laxabunda.* Arg.b = ∾ *lassabunda.* r = ∾ *laxabit.* P2. = ∾ *laxabant.* 𝔄 = *lassubant.* ζτ = *laxarunt.* 𝔈1. 2. = *alterius fund. lassaverunt.* 𝔈𝔊 = *alterius fund. lapsabunda* ex ci. Rod. Agricolae. 𝔏 — 𝔅1. = *alterius fund. lassarunt.* Gγϑκσ P1. 3. 4. 𝔅𝔑u — 𝔖 = *alterum fundamenta laxa habet.* γ = *in mobilem et fl.*

et fluidam = mss. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *ac fluidam.*

missa = mss. (exc. GE P1. 3. 4. qui cum 𝔅 = *immissa.*) 𝔄𝔑 — 𝔗𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *demissa.* GP1. 3. 4. = *multum quidem laboris.*

Invenio = rPr.a Bαβγζιλμπθτ alii ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅. PPr.bA = *Inveniebo.* RwArg.b quidam ρρ = *Inveniam.* Gηϑ = *Inveniendo.* Quidam ρρ = *Inveni.* T = *Invenit ergo.* E = *Invenit* [spat. vac.] *quicquid f.* ξ habet spatium vacuum, quod al. m. explevit verbis *Apparet in altero.* Gr. nihil annotavit de scriptura discrepante.

quicquid fecit = mss. (exc. solo T, qui = *quis quod fecit*) 𝔄𝔑 — 𝔅.

alter = αβγζιλμπθτ 𝔄𝔑 — 𝔅. Rell. mss. — *alter.* quod facile poterat omitti propter sequens *alterius.* Post Erm. ex ipsius ci., ut opinor, haec ediderunt: *Apparet in altero quidquid factum est.* quoniam ad aedificium alterum retulerunt: at rursus Seneca iam agit de hominibus.

P — *Quaedam — expedita.* TV𝔑 — 𝔗 = *ut aiunt.*

occupata = 𝔑 — 𝔗 mss. exc. γζικτ, qui cum 𝔅 — 𝔖 = *occupanda.* 𝔄 + *occupanda vel paranda.*

6. Gw nonnulli ρρ P1. 2. 4. 𝔑 — 𝔖 = *habuerit.* o = *haurit.* AP4. = *sed traxit.* r(s∾) = *sed retraxit.* GP1. 3. = *sed abstraxit.* Pr. abr 𝔄 = *ac laboriosum.* G = *hoc laborios.* 𝔐 — *ingenium.* 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *negotium nobis.* P (s.m.) + *datum est.* PEArg.b = *datum scilicet.* 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *scias scilicet.*

7 aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo? Hunc aut illum. Tu uero etiam ad priores reuertere qui uacant: adiuuare nos possunt non tantum qui sunt, sed qui fuerunt. Ex his autem qui sunt eligamus non eos qui uerba magna celeritate praecipitant et communes locos uoluunt et in priuato circulantur: sed eos qui uitam docent, qui cum dixerunt quid faciendum sit probant faciendo, qui docent quid uitandum sit nec umquam in
8 eo quod fugiendum dixerunt deprehenduntur. Eum elige adiutorem quem magis admireris cum uideris quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire quibus admittere populum ac disserere consuetudo est, si modo hoc proposito in turbam prodeunt ut meliores fiant faciantque meliores, si non am-
9 bitionis hoc causa exercent. Quid enim turpius philosophia captante clamores? Numquid aeger laudat medicum secantem? Tacete, fauete et praebete uos curationi: etiam si exclamaueritis, non aliter audiam, quam si ad tactum uitiorum uestrorum ingemiscatis. Testari uultis adtendere uos mouerique magnitudine rerum? sane liceat. Ut quidem iudicetis et feratis de meliore
10 suffragium, quidni non permittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis tacendum erat: numquid ergo existimas statim illis et loqui et laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est quem clamores inperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid

aliquorum invocemus = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊ro𝔖. 𝔅 l. — 𝔐a = *aliorum inv.*

7. 𝔈 l. omittit sequentia a verbis *Tu vero etiam* usque ad Ep. 54, 4. *Quicquid ante nos fuit mors est.* et extremam illius epistolae partem (*Quid enim refert — coactura est*) huic annectit.

δο = *qui vocant.* εη = *non possunt.*

sed qui fuerunt = mss. 𝔄. 𝔑 — 𝔖 + *sed et qui f.*

Ex his autem = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *Ex iis autem.* r — *qui vitam docent.* 𝔐 — 𝔅 l. = *qui vita docent.* Rell. ∾.

cum *dixerunt* = PA Pr.abrE antiquiores ρρ. Rell. mss. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *cum dixerint.*

fugiendum dixerunt. = PAPr. abrEV ρρ 𝔄. Rell. mss. 𝔑 — 𝔖 = *f. dixerint.*

8. w + *Eum magis elige.* V = *Eum eligit adiutorem.* 𝔍u — *ideo.* 𝔈 2. — 𝔐a = *quibus consuetudo est admittere populum.* R = *in turbam prodeant.*

9. Pr.a = *philosophia cantante.* w = *Numquid aeger captat.* π Col. + *medicum facete secantem.* T = *secantem facete. Tacete et pr.* Pr.b = *sequantem.*

favete. δεημνοσ = *facite.* E = *facete.* 𝔑 = *Tacite facite.* r(s∾) Col. 𝔊𝔊 = *exclamaveris.* PArg. b = *vitiorum nostrorum.* r — *vestrorum.* βτ mπ = *vultis accendere.* T — *moverique.* o = *de meliore sententia.*

quidni non permittam. AE — *non.*

10. G = *existimem.*

laetaris, quod ab hominibus his laudatus es quos non potes ipse laudare? Disserebat populo Fabianus, sed audiebatur modeste: erumpebat interdum magnus clamor laudantium, sed quem rerum 11 magnitudo euocauerat, non sonus inoffensae ac molliter orationis elapsae. Intersit aliquid inter clamorem theatri et scholae: est aliqua et laudandi licentia. Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt et argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Inpudicum et incessus ostendit et manus mota et 12 unum interdum responsum et relatus ad caput digitus et flexus oculorum. inprobum risus, insanum uoltus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque sit scies, si quemadmodum laudet adspexeris. Hinc itaque illinc philosopho manus auditor intentat et super ipsum caput mirantium turba consistit. Non laudatur ille nunc, si intellegis, sed 13 conclamatur. Relinquantur istae uoces illis artibus quae propositum habent populo placere: philosophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus sequi inpetum animi: tunc autem

ab hominibus = PAPr.abTRrGw BE Ops. Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔏4. 𝔖. VArg. b 𝔐 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) — *ab.* ρρ n. l.

his=PAPr.abTr Arg.bBE Ops. P1. 3. 4. Col. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. GwR P2. 𝔈2. — 𝔐a = *iis.* V — *his.* ρρ n. l.

laudatus es = mss. (exc. Arg.b = *laud. est*) etiam Ops. Gr. 𝔄𝔑—𝔅. 𝔈2. — 𝔖 = *laudaris.* r = *Edisserebat.*

11. P — *rerum.* Pr.b = *evocarat.*

orationis elapsae = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *lapsae orationis.* Sb = *aliqua laudandi et licentia.* G — *et.* BSc 𝔄 = *laudandi scientia.* speciosum vocat Sw. P2. 𝔖 — *Omnia.* Matth. ci. = *Obvia.* w𝔄 + *si bene observ.* V𝔄 = *observantur.* 𝔄𝔑 = *iudicia.* R = *et argumenta.* 𝔐 — *quoque.*

12. A — *et flexus oc.* — *insanum voltus.* Rec. m. in margine supplevit. αβλοπτ 𝔑 — 𝔅𝔖 + *improbum interdum risus.*

quemadmodum laudet = P Pr.b Rrw aliquot ρρ Sbc cod. Iureti 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. AEγεζηλξποτυ + *quemadmodum laudet, quemadmodum laudetur aspexeris.* Hoc videtur antiquitus fuisse intra lineas scriptum a librario emendante: post in contextum receptum est a quibusdam servata priore scriptura, ab aliis ut exturbaverit alterum. Nam Pr.a G nonnulli ρρ (BV) 𝔈2. — 𝔐a = *quemadmodum laudetur.* T = *quemadm. laudaverit.*

Hinc itaque illinc = PPr.ab 𝔄. RBV + *Hinc itaque atque illinc.* Rell. mss. (ρρ n. l.) 𝔑 — 𝔖 = *Hinc atque illinc.* Hic quoque, quod erat in emendationem appositum, primum una cum genuina scriptura receptum est, mox eandem expulit.

Arg.b = *ipsum capiat mirantium.* P1. 2. = *turbam consistit.* βxλοπ 𝔑 — 𝔅 = *turba circumstat.* AwPr.bTBE δμξΘ = *turba constuntium.* Pr.a T αζϑτ = *turba circumstantium.*

laudatur ille nunc. In haec exit b, cum eius aliqua pars perdita sit: sed reliqua huius epistolae ab alia manu in margine sunt perscripta.

13. *intellegis* = mss. (exc. G) 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. G 𝔈2. — 𝔐a = *intelligas.* BVρρ n. l.

illis artibus. sPr.aζϑo = *illis auribus.*

tunc autem cum hoc. α + *tunc*

cum hoc ex inpetu facient, cum silentium sibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis adfert ipsis audientibus et animos adulescentium exstimulat. Ad rem conmoueantur, non ad uerba composita: alioquin nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in praesentia: desiderat enim propriam et longam exsecutionem quemadmodum populo disserendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam non erit dubium, postquam prostituta est: sed potest in penetralibus suis ostendi, si modo non institorem, sed antistitem nacta est. Uale.

14

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER VI.

EPISTULA I. (53.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quid non potest mihi persuaderi cui persuasum est ut nauigarem? Solui mari languido: erat sine dubio coelum graue sordidis nubibus quae fere aut in aquam aut in uentum resoluuntur. sed putaui tam pauca millia a Parthenope tua usque Puteo-

autem est cum hoc. r = *Te cum autem hoc.* 𝔈 2. — 𝔅 1. (exc. 𝔏 4.) — *cum.* 𝔏 4. — *cum* ante *silentium.*

𝔛 — *sibi* ante *imperare.* 𝔛 = *animos audientium stimulabant ut ad rem.*

14. 𝔐 — 𝔖 = *alioqui.* Rell. libri ∾. Pr.a 𝔛 — *illis.* Col. = *Differentia in praesentia.* 𝔈 2. — 𝔐a = *in praesenti.* Rell. libri etiam Gr. ∾: sed ρρ n. l. A = *populo differendum.* G (m∾) P1. = *postquam prosecuta est.* AGγδζηντυ = *in penetrabilibus.* Pr.b = *nancta est.*

Desinunt AbT.

Lib. VI. Ep. 1. (53.)

In Arg.b desunt epistolae 53—62.

G = *quia persuasum est.* 𝔛 + *Solvi quod debebam.* o + *Solvi me vacat mari languido.* Scilicet annotaverat olim librarius omissum esse *me.* γζ϶χσ = *Sol in mari languido erat.* εξ = *Sol vi maris languidus erat.* βδπυ 𝔑 — 𝔅 + *mari languido navem.* Pr.b v all. ρρ = *sed puto vitam.*

tam pauca millia. V — *tam.* Ec = *pauca illi.* Pr.bG = *paucam illi.* Bμυ = *paucam viam.*

e = *apertenopeiia.* βδετ = *a par-*

los subripi posse, quamuis dubio et inpendente coelo. Itaque quo celerius euaderem protinus per altum ad Nesida direxi praecisurus omnes sinus. Cum iam eo processissem, ut mea nihil 2 interesset utrum irem an redirem, primum aequalitas illa quae me corruperat periit: nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris ac subinde crebrior fluctus. Coepi gubernatorem rogare ut me in aliquo litore exponeret. Aiebat ille aspera esse et inportuosa nec quicquam se aeque in tempestate timere quam terram. Peius autem uexabar, quam ut mihi periculum succurreret: 3 nausia enim me segnis haec et sine exitu torquebat, quae bilem mouet nec effundit. Institi itaque gubernatori et illum uellet nollet coegi petere litus. Cuius ut uiciniam adtigimus, non exspecto ut quicquam ex praeceptis Uergilii fiat,

obuertunt pelago proras

aut

ancora de prora iacitur:

memor artificii mei uetus frigidae cultor mitto me in mare, quomodo psychrolutam decet, gausapatus. Quae putas me passum, 4 dum per aspera erepo, dum uiam quaero, dum facio? Intellexi non inmerito nautis terram timeri. Incredibilia sunt quae tule-

thenopea, parthenopeia, parthenopeiis sine *tua*. 𝔛 = *aparicione tua ut Put.* e = *impediente coelo.* 𝔐 = *ad Nesidia.* sGP2. = *ad Nexida.*

2. r — *iam.*

ut mea nihil. In P *mea erasum est.* Pr.a = *ac redirem.*

r𝔛 + *crebrior fuit fluctus.* GE = *in alio litore.* Pr.b = *Agebat ille.* o = *Aiebat illa.*

3. 𝔑 — 𝔗 + *Peius autem hoc vexabar.* w mυ = *Peius autem verebar.* 𝔈2.𝔖 = *ferebar.* r (s∾) = *pericia succurreret.*

Pr.ab = *signis haec et sine.* 𝔛 = *segnis sed et sine.* 𝔛 = *torquebar.* e = *quae bilem movit.*

petere litus. Pr.ab wr εP2. 𝔈2. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *ut peteret litus.* Pδμθσ = *peteret* [in P posterius *t* erasum] *litus* sine *ut.* Rell. ∾.

obvertunt. Gw𝔛𝔈2. — 𝔖 = *obvertant.* Sed Sw. iussit corrigi. Rell. ∾.

iacitur = mss. (exc. 𝔖) etiam Ops. 𝔑 — 𝔅. 𝔖𝔄𝔈1. — 𝔖 = *iaciatur.* Hoc quoque Sw. correctum voluit. Etiam apud Virg. VI, 3. et 902. legitur *obvertunt* et *iacitur.* 𝔈2. — 𝔖 + *sed memor.* Rell. libri etiam Ops. Gr. Mod. ∾. atque ita edi voluit Sw.

vetus frigidae cultor = PPr.brw Ee aliquot ρρ Ops. Mod. P2. 𝔖. Pr. a sGB alii ρρ Pall. 𝔛𝔑 — 𝔖𝔑u = *veteris fr. c.* GRεζηϑκλξοτ Sc = *veteris frigidus cultor.* r = *veteris frigide culto.* γ𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *veteris mitto me* om. *frigidae cultor.* V — *quomodo* — *gausapatus.* RwP3. = *psycrolutam.* GP1. 4. = *phicrolutam.* r = *scychrolutam.* 𝔛 = *sicorolutum.* P2. = *siciolutam.* E = *persiculutam.* 𝔑 = *persichrolutam.* Col. = *psychorolucam.*

4. *erepo* = P m𝔈2. 𝔐 — 𝔅1. 𝔖. Pr.br (p.m.) BEe δμνθου = *eripio.* Pr.aGwRr (s.m.) rell. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔖𝔑u 𝔐a = *eripior.*

rim, cum me ferre non possim. Illud scito Ulixem non fuisse tam irato mari natum, ut ubique naufragia faceret: nausiator 5 erat. Et ego quocumque nauigare debuero, uicesimo anno perueniam. Ut primum stomachum, quem scis cum mari nausiam effugere, collegi, ut corpus unctione recreaui, hoc coepi mecum cogitare quanta nos uitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporalium quae subinde admonent sui, nedum illorum 6 quae eo magis latent quo maiora sunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: sed cum creuit et uera febris exarsit, etiam duro et perpessicio confessionem extorquet. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: adhuc dissimulamus et aut talum extor-7 sisse dicimus nos aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio et incipiente morbo quaeritur nomen, qui ubi talaria coepit in-

Pp = *cum efferre.* v = *cum ea ferre.*

possim = mss. (praeter paucos ρρ, qui cum 𝔛 = *non possum*) 𝔑 — 𝔅. 𝔊2. — 𝔖 = *non possem.* P1. 3. (m3. ∾) 4. = *Illud scio.* r = *irato mari nautum.* Pr.a = *irato mari iratum.* p—*ut* ante *ubique.*

5. Rβλοπ 𝔑 — 𝔅 + *ergo et ego quocumque.* VCol. + *nam et ego quoc.* 𝔐 — 𝔅1. = *at ego quocumque.* „Praefero *at*, nisi potius tollendum *et.*" Matth. rP2. = *navigare debeo.* G(m∾) P1. 4. = *navigavero.* P3. = *navigero.* 𝔛 = *pervenire debeam.*

quem scis = mss. (exc. V) 𝔛𝔑—𝔊𝔑u — 𝔖. V = *ut scis.* 𝔐 — 𝔅1. — *quem.* Pp Pr.abRr P 1. 2. 4. Ops. Gw𝔛𝔊—𝔅1. + *non cum mari.* P3. 𝔑 — 𝔅 + *non effugere.* Col. = *nauseam non confligere.* Ruhk. primus delevit *non*, quod nec patitur locus et ingestum esse docet positionis varietas. 𝔊2. = *non cum maris nausea.*

ut corpus = PpPr.abRδμνΘ (BEV) 𝔛𝔑 — 𝔖. Gwr rell. ρρ = *et corpus.*

hoc coepi = mss. (exc. G) 𝔛𝔑 — 𝔅 𝔈. G = *Accepi.* m = *hec cepi.* 𝔊2. — 𝔍u = *occorpi.* 𝔊ro — 𝔐a = *occepi.* p = *admoneret sui.*

6. r = *Levius aliquem.* p = *Levis aliquam motiunculam.* εν σ Col. = *Levis aliqua.* 𝔛 = *Levis aliquando.* w = *Levi saltem motiuncula.* 𝔊2. = *Levis saltem m.*

crevit — exarsit = mss. (exc. γει P2.) 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. γει P2. 𝔊2. — 𝔐a = *creverit — exarserit.* P4. = *equo duro et perpesso.* Lat. Latin. B. Pr. p. 46. legit = *Et iam durat perpessitis.* Pr.a RrB P 1. 3. Col. = *perpessu sui.* Gρρ (exc. ν et mσ) P2. 𝔑 — 𝔅 = *perpesso.* V = *perpessimo.* 𝔛 = *pessimo.*

extorquet = Vs𝔐. atque idem legit Latinius l. l. Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *excipit.* 𝔊 2. — 𝔐a = *accepit.* mCol. ci. Rod. Agric. 𝔖 = *exprimit.* Excepi scripturam, quae certe in uno ms. legitur, etsi veram esse non affirmaverim: quod autem in ceteris conspicitur, id ferri non potest. pPr.b = *punctiungulas.*

dicimus nos = mss. 𝔛. 𝔊 2. — 𝔐a = *nos dicimus.* 𝔑— 𝔅𝔖 — *nos.*

7. e = *impendente morbo.*

qui ubi talaria = PRB nonnulli ρρ P4. Ambian. pPr.bE δνου duo Ops. 𝔑 + *qui ubi ut tal.* Apparet *ut* esse glossema *ubi* particulae, unde ortae sunt aliae scripturae: rG nonnulli ρρ P1. 2. 𝔑u𝔐a + *qui ubi et tal.* wV nonnulli ρρ Col. 𝔐 + *qui ubi ad tal.* Pr.a αβζλμξΘπ P 3. 𝔑 — 𝔅𝔖 + *qui ubi iam.* 𝔏 — 𝔅1. — *ubi.* 𝔊2. — 𝔊 = *qui ut tal.* αβτ = *calcaria.* e = *ubi vitalia cepit int.* rGw P1. 2. 𝔊 2. — 𝔊 = *coeperit.* 𝔐 = *coepit tendere.*

tendere et utrosque dextros pedes fecit, necesse est podagram fateri. Contra euenit in his morbis quibus adficiuntur animi: quo quis peius se habet, minus sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime. Nam qui leuiter dormit et species secundum quietem capit aliquando dormire se dormiens cogitat: grauis so- 8 por etiam somnia exstinguit animumque altius mergit, quam ut uti ullo intellectu sinat. Quare uitia sua nemo confitetur? Quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare uigilantis est et uitia sua confiteri sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, ut errores nostros coarguere possimus: sola autem nos philosophia excitabit, sola somnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: 9 dignus illa es, illa digna te est. Ite in conplexum alter alterius, omnibus aliis rebus te nega, fortiter, aperte. Non est quod precario philosopheris. Si aeger esses, curam intermisisses rei familiaris et forensia tibi negotia excidissent nec quemquam tanti putares cui aduocatus in remissione descenderes: toto animo id ageres ut quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non et 10 nunc idem facies? Omnia inpedimenta dimitte et uaca bonae menti: nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philosophia

Amb.=*utrosque pedes infecit.* P1.=*et utro sed dextros p. f.* e=*dexteros pedes.* P2.=*dextros pedes*, unde Toup ad Theocr. XI, 70. Append. p. 22. ci.=*distortos pedes.* Vavassor Obss. p. 36. ci.=*aegros pedes.* Reitz ad Luciani Ocyp. T. X. p. 92. ed. Bip. ci.=*deteriores p.* 𝔈2.—𝔊=*fecerit.* rwP2=*fcrierit.* V𝔐—*et utrosque*—*fecit.*

in his morbis=Pp Pr.ab rGwBe 𝔄𝔑—𝔅. R𝔊2.—𝔖=*in iis m.* Rell. mss. n. l. Pp Pr.ab BE antiquiores ρρ=*animo.* Gw=*anime.* 𝔄=*animam.* r=*quos qui peius se.* P—*peius*, pPr.b—*se.* B=*habet se.* ut in suspicionem veniat Pron. r=*leniter dormit.* pe+*et aliquando.*

8. *gravis sopor*=mss. etiam Gr. Ops. 𝔄𝔑—𝔅𝔖. 𝔈2.—𝔐a=*gr. somnus.* V=*aliquandoque. altius mergit.* R=*quam ut in illo.* PprPr.b=*quam uti nullo.* Pr.a=*quam ut illo.* Quidam ρρ=*quam ut in ullo.* E=*quam uti in ullo.* wP2.=*quam ut ullo.* G—*quam ut*—*confitetur.* BP3.=*quam ut nullo.* e=*quam ut a nullo.* Antiquiores ρρ Col. mG=*quam uti ullo* aut *quam uti nullo.* 𝔄=*quam uti illo.* 𝔅=*qui nullo.* P4.=*quod nullo.*

sinat=Col. sξ 𝔈2.—𝔖. Pr.b=*sinere.* πsw=*sui possit.* Rell.=*sui est.* Num hic locus sit integer, nescio. r=*sola somnium.* p=*sola omnium.*

9. p—*te* et=*dignitatem.* 𝔐—*rebus.* Pr.ab=*fortiter aparte.* P=*precarie.* Pr.bBE=*precari.* P3.4.=*nec quicquam tanti.*

in remissione. PRV nonnulli ρρ P3.=*in remissionem.* sP3.+*rem. tui.* Col. 𝔑—𝔅+*tui rem.* o=*in litem.* 𝔈2.—𝔅1.=*in causam.* Grut. haec voluit deleta. Lips. ci.=*in rem desc.* Rell. etiam Ops. Gr. ∾. 𝔑—𝔅+*vel toto animo.* G=*tanto enim animo.*

10. G=*et nunc quidem.* p=*facias.* V=*Dum impedimenta dimitte.* G=*ad illam venit.*

regnum suum: dat tempus, non accipit. Non est res subsiciua: ordinaria est, domina est, adest et iubet. Alexander cuidam ciuitati partem agrorum et dimidium rerum omnium promittenti: *Eo*, inquit, *proposito in Asiam ueni non ut id acciperem quod dedissetis, sed ut id haberetis quod reliquissem.*
11 Idem philosophia rebus omnibus: *Non sum hoc tempus acceptura quod uobis superfuerit, sed id uos habebitis quod ipsa erogauero.* Totam huc conuerte mentem, huic adside, hanc cole: ingens interuallum inter te et ceteros fiet. omnes mortales uita antecedes, non multo te di antecedent. Quaeris quid inter te et illos interfuturum sit. Diutius erunt. At me-
12 hercules magni artificis est clusisse totum in exiguo. Tantum sapienti sua quantum deo omnis aetas patet. Est aliquid quo sapiens antecedat deum: ille beneficio naturae non timet, suo sapiens. Ecce res magna habere inbecillitatem hominis, securitatem dei. Incredibilis philosophiae uis est ad omnem fortuitam uim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet, munita est solidaque: quaedam defatigat et uelut leuia tela laxo

subsiciva = PpPr.br fere omnes ρρ 𝔐—𝔊ro. 𝔅1.—𝔖 = *sub seci-va.* quae scriptura a libris mss. aliena est. wo 𝔊 = *sub cisiva.* 𝔊2.𝔖= *subscisiva.* Pr.a = *subcinia.* R = *succina.* ζπ 𝔛𝔑—𝔅 = *successiva.* G = *scisma.* E = *subsidua.* p = *cuidam civitatem.* 𝔑—𝔅 = *dimidiam.*
id acciperem. Pr.a — *id.* p = *sed ut idem haberetis.* GRV𝔛 — *id.*
11. *Idem philosophia* = mss. (ρρ BV n. l.) etiam Gr. Sc 𝔛𝔅 — 𝔊𝔈. 𝔑 — 𝔛 = *Id est ph.* 𝔐 — 𝔅1. ex ci. Agric. = *Itidem ph.* 𝔑u𝔐a ex Gron. ci. = *Item ph.* Pp Pr.b = *hic tempus acc.* 𝔊2. — 𝔐a = *id tempus acc.* Rell. ∾.
vos habebitis = mss. (Pr.b = *vobis*) 𝔛. 𝔑 — 𝔈 — *vos.*
ipsa erogavero. V = *ego erogavero.* PpEP2. = *ipsa re egero.* w = *ego redegero.* 𝔊2. + *ipsa redegero erogaveroque.* p = *Totum huc converte mente.*
𝔑 — 𝔅 = *inter te et alios.* Nonnulli ρρ = *alios*, alii = *illos*, pauci = *ceteros.*
fiet = Pp REe. Rell. (sed de ρρ BV non satis constat) 𝔛𝔑 — 𝔈 = *fiat.*
vita antecedes = P. r + *a vita antec.* p = *a vite antec.* E = *avito antec.* Nonnulli ρρ 𝔑 — 𝔅 = *aevo tu antec.* RGw quidam ρρ Pall. = *animo antec.* 𝔛 = *evo tamen tu antec.* GP1. 3. 4. = *antecedas.* Rell. mss. 𝔊2.—𝔈 = *multo antecedes.* 𝔑—𝔅 = *non multum te dii.*
Quaeris quid inter te = mss. 𝔛𝔑 — 𝔅. 𝔊2. — 𝔈 *quaeris* collocant post *interfuturum sit.* P2. 𝔛𝔊2. — 𝔊 = *interim futurum sit.*
R Pr.a 𝔊 2. — 𝔐a = *mehercule.* 𝔑 — 𝔅 = *mehercle.*
clusisse = Pp Pr.bB 𝔖. Rell. = *clausisse.*
12. p = *Tantum sapientia.* P1. 3. 4. Lat. Latin. l. l. + *sapienti vita sua.* 𝔐 = *Ille naturae beneficio, non suo sapiens est.* Sanct. ci. = *non tamen suo.* 𝔑 = *Incredibile philosophiae ius est.*
o = *invicta est solidaque.*
solidaque. pPr.a RrBE—*que.* E= *Solida quaedam.* G𝔈= *et solida.*

sinu eludit, quaedam discutit et in eum usque qui miserat respuit. Uale.

EPISTULA II. (54.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Longum mihi commeatum dederat mala ualitudo: repente me inuasit. Quo genere? inquis. Prorsus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum est. Uni tamen morbo quasi adsignatus sum, quem quare Graeco nomine adpellem nescio: satis enim apte dici suspirium potest. Breuis autem ualde et procellae similis est inpetus: intra horam fere desinit. Quis enim diu exspirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me transierunt: nullum mihi uidetur molestius. Quidni? aliud enim 2 quicquid est aegrotare est, hoc animam agere. Itaque medici hanc *meditationem mortis* uocant. Facit enim aliquando spiritus ille quod saepe conatus est. Hilarem me putas haec tibi scribere, quia effugi? Si hoc fine quasi bona ualitudine delector, tam ridicule facio quam ille quisquis uicisse se putat, cum uadimonium distulit. Ego uero et in ipsa suffocatione non desii cogitationibus laetis ac fortibus adquiescere. Quid hoc est? inquam. 3 tam saepe mors experitur me? faciat. At ego illam diu expertus sum. Quando? inquis. Antequam nascerer. Mors est non esse: id quale sit iam scio. hoc erit post me quod ante me fuit.

V = *munita est solod a.* R(s∾) = *ut alia tela.* Pr.a B = *sinu illudit.* 𝔛 = *alludit.* 𝔐 = *excludit.*

Lib. VI. Ep. 2. (54.)

Longum mihi commeatum = G Col. (EV) ci. Lips. 𝔐 — 𝔖. ε = *Magnum mihi comitatum.* Rell. = *Longum mihi comitatum.* quod potuerit aliquis defendere librorum optimorum consensu et intelligere morborum longum quasi agmen, quod valitudo Senecae dederit. At illud solum sententiae aptum est et potuit facile in *comitatum* mutari, si quis *commeatum* esse veniam commeandi militibus datam non intellexerat.

𝔛 + *sed repente.* B = *Quonam genere.* E — *quasi* ante *adsignatus.* R = *fere desivit.* p + *Quis enim an diu.* Pr.a(s∾) = *Quis enim diu sperat.* 𝔑 — 𝔅 + *Omnia enim diu aut corporis.*

2. Pr.b = *Quid nil aliud enim.* mG P3. 4. Col. 𝔊 2. — 𝔐a + *hoc est animam agere.* G𝔛 = *me putas hoc tibi.*

Pr.a 𝔛 = *Sic hoc fine.* E = *Sic hoc sine fine.* p = *Tam ridicule facio, si hoc fine.* Col. 𝔑 — 𝔛 = *valitudine delecter.* probat Grut. 𝔅 = *val. delectet.* P — *tam ridicule facio.* pPr.b — *se* post *vicisse.*

3. wενοσ = *experitur ne faciat.* p = *antequam nasceremur.* G (cr. ∾) = *anteq. nasceretur.*

Mors est non esse: id quale sit iam scio = PpPr.bwEV δεηινξοσυP2. 𝔊2. — 𝔐. mG Pr.a (B rell. ρρ) P1. 3. 4. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔖 + *Mors est non esse id, quod ante fuit: sed*

Si quid in hac re tormenti est, necesse est et fuisse antequam prodiremus in lucem: atqui nullam sensimus tunc uexationem. Rogo non stultissimum dicas, si quis existimet lucernae peius esse
4 cum exstincta est quam antequam accenditur? Nos quoque et exstinguimur et accendimur: medio illo tempore aliquid patimur. utrimque uero alta securitas est. In hoc enim, mi Lucili, nisi fallor, erramus, quod mortem iudicamus sequi, cum illa et praecesserit et secutura sit. Quicquid ante nos fuit mors est. Quid enim refert non incipias an desinas, cum utriusque rei hic sit
5 effectus non esse? His et eiusmodi exhortationibus (tacitis scilicet, nam uerbis locus non erat,) adloqui me non desii: deinde paulatim suspirium illud quod esse iam anhelitus coeperat interualla maiora fecit et retardatum est ac remansit. Nec adhuc, quamuis desierit, ex natura fluit spiritus: sentio haesi-
6 tationem quamdam eius et moram. Quomodo uolet, dummodo non ex animo suspirem. Hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema, iam praeparatus sum, nihil cogito de die toto. Illum tu lauda et imitare quem non piget mori, cum iuuet uiuere. Quae enim uirtus est cum eiciaris exire? Tamen est et hic uirtus: eicior quidem, sed tamquam exeam. Et ideo numquam eicitur sapiens, quia eici est inde expelli unde inuitus recedas.

id quale sit etc. G — *quale sit — ante me fuit.* p = *et fuisse tamquam prodiremus.* E = *nullum sentimus tunc.*

antequam accenditur = PpPr.b RrE P 2. P3. (s.m.) 𝔄𝔑 — 𝔛𝔖. GwP1. 3. 4. Col. 𝔅 = *anteq. accendatur.* 𝔈2. — 𝔐a = *anteq. accenderetur.*

4. 𝔈2. — 𝔖 = *et accendimur et exstinguimur.* Rell. omnes ∾. Pr. b = *Utrumque vero alta.* p = *Utrimque vere alta.* Pp = *secuta sit.*

incipias an desinas = PpPr.bEV aliquot ρρ P1. 2. R = [s *utrum*] *iam incipias an des.* rw(B rell. ρρ) P3. Col. 𝔑 — 𝔖 + *utrum non incipias an des.* G𝔄 = *utrum incipias an des.* Pr.a P4. = *an incipias an des.*

cum utriusque rei sit effectus = mss. (V n. l.) etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔐a = *utriusque rei est effectus* sine *cum.*

5. *eiusmodi* = Pp Pr.ab. GwRr 𝔄𝔑 — 𝔖 = *huiusmodi.* Rell. n. l.

𝔈2. — 𝔅1. — *scilicet.* P(s∾) = *locus non erit.* 𝔄𝔈2. — 𝔊 — *non* ante *desii.* Pr.b = *et recordatum est.* G = *et remansit.* Gron. ci. = *emansit.* 𝔑 — 𝔛 = *sentio excitationem.*

6. Gγζ𝔇ϰξ P1. 3. 4. = *de me suscipe.* quod probat Grut. R G nonnulli ρρ BE P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔅 = *iam paratus sum.* Nonnulli ρρ = *mihi cogito.* rwτ Col. = *de die tuto.* 𝔐 — 𝔅 1. (exc. 𝔏 4.) — *toto.* Rell. etiam Gr. Ops. ∾.

Illum tu lauda = Pp Pr.bRrGwB V Gr. (P1. = *Istum*) 𝔑 — 𝔅. Pr.a 𝔄𝔈2. — 𝔖 — *tu.* Rell. n. l.

cum iuvet vivere = PpRrG Col. P 4. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. w = *dum iuvet vivere.* P2. + *cum iuvet et vivere.* P1. 3. = *dum iuvat vivere.* Pr.a𝔐 — 𝔐a = *cum iuvat vivere.* Pr.b = *cum viva vivere.* Rell. n. l.

Nihil inuitus facit sapiens: necessitatem effugit, quia uult quod coactura est. Uale.

EPISTULA III. (55.)

Seneca Lucilio suo salutem.

A gestatione cum maxime uenio: non minus fatigatus sum, quam si tantum ambulassem quantum sedi. Labor est enim et diu ferri, ac nescio an eo maior, quia contra naturam est quae pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos uideremus. Debilitatem nobis indixere deliciae, et quod diu noluimus posse desimus. Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, ut, siue bilis insederat faucibus, discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius uehi perseueraui inui- 2 tante ipso litore quod inter Cumas et Seruilii Uatiae uillam curuatur et hinc mari illinc lacu uelut angustum iter cluditur. Erat enim a recenti tempestate spissum. Fluctus autem illud, ut scis, frequens et concitatus exaequat, longior tranquillitas soluit, cum arenis quae humore adligantur succus abscessit. Ex consuetu-

Pr.ac 𝔈2. — 𝔐a + *quod ipsa ovactura est.*

Lib. VI. Ep. 3. (55.)

εγΘτ𝔄 = *E gestatione.* r = *A gestione.* Gβγεζη϶ιϰλξπστ Gr. + *fatigatus sum.* V = *Gestatione fructus sum cum venio non minus.*

Pr.b = *anbulassem.* G = *laborem enim.*

et diu ferri. 𝔄𝔈1. — 𝔐 — *et.*

G = *ac nescio autem eo maior.*

νο = *ut perambularemus.* Pr.b = *ut peranbularemus.* Pr.a 𝔑 — 𝔅𝔖 + *et oculos.* πυ 𝔈1. — 𝔊 = *nobis induxere.* G = *nobis indissere leticie.* G𝔄 = *quod diu volumus.* 𝔑 — 𝔅 = *quod diu nolumus.*

desimus = PpPr.b. cf. Inscr. Orell. n. 71. DESI. Pr.a GRB𝔄𝔑 — 𝔈1. = *desinimus.* w = *desi.* rsw 𝔈2. — 𝔖 = *desivimus.* Rell. n. l.

G𝔄𝔈1. = *bilis insiderat.* V = *faucibus, excuteretur.* w = *spiritus depressior.* G = *quam fuisse mihi censi.*

2. Pr.bGw = *Servili.* E = *Servilatiae.*

iter cluditur = PpPr.ab antiquiores et probatiores ρρ 𝔖. B nonnulli ρρ 𝔑 — 𝔗 = *angustum intercluditur.* 𝔄 = *angustum interincluditur.* νοσ = *angustiis intercluditur.* Rell. = *iter clauditur.* V — *Erat enim a recenti — abscessit.*

GR αβγζ϶ιϰλοπρσ Pall. + *Erat enim mare.* Pr.a + *Erat enim a recenti mare.* Pr.brB βδεμνΘο𝔑 — 𝔗 = *arcenti tempestate.* Gγζ϶ι ϰξστυ P 1. 2. 4. = *recenti* [G = *recente*] *temp.* om. *a.* 𝔑 — 𝔈1. + *tempestate mare.* 𝔈2. — 𝔐𝔑u — 𝔖 + *temp. maris.*

spissum = PpPr.abrw(s.m.)BEβδεζη϶λνΘοπτυ Col. Ops. Sc 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖. Rell. = *spissius.* p ci. Gothofr. = *Fluctus enim.* p — *ut.* B = *ut sit freq.* 𝔄 = *frequens et excitatus.* R + *cum de arenis.*

Sc 𝔄 = *colligantur.* Pr.h R = *sucus.* p = *secus.* w𝔄 = *abcessit.*

V = *Ex consuet. autem mea.*

dine tamen mea circumspicere coepi an aliquid illic inuenirem quod mihi posset bono esse, et direxi oculos in uillam quae ali-
3 quando Uatiae fuit. In hac ille praetorius diues nulla alia re quam otio notus consenuit et ob hoc unum felix habebatur. Nam quotiens aliquos amicitiae Asinii Galli, quotiens Seiani odium, deinde amor merserat, (aeque enim offendisse illum quam amasse periculosum fuit,) exclamabant homines: *O Uatia, solus scis uiuere.* At ille latere sciebat, non uiuere. Multum autem in-
4 terest utrum uita tua otiosa sit an ignaua. Numquam aliter hanc uillam Uatia uiuo praeteribam, quam ut dicerem: *Uatia hic situs est.* Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est et uenerabile, ut etiam, si quid illi simile est, mendacio placeat. Otiosum enim hominem seductum existimat uolgus et securum et se contentum, sibi uiuentem, quorum nihil ulli
5 contingere nisi sapienti potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi uiuere: ille enim, quod est primum, scit uiuere. Nam qui res et homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores uidere non potuit, qui uelut timidum atque iners animal metu oblituit, ille sibi non uiuit, sed,
6 quod est turpissimum, uentri, somno, libidini. Non continuo sibi uiuit qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia et in proposito suo perseuerantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa uilla nihil tibi possum certi scribere: frontem enim eius tantum noui et exposita quae ostendit etiam

𝔛 = *ubi aliquid invenirem.* P 𝔛 = *posset bonum esse.* G = *arrexi oculos.*

3. p — *In hac — consenuit.* E = *otio natus.*

amicitiae = PpPr.bwBE antiquiores et fere omnes reliqui ρρ P2. Col. 𝔈1.2. Rell. cum Pinc. = *amicitia.* B = *a sinu Galli.* r𝔛 = *se iam odium.* GP1.3. = *emerserat.* 𝔛 = *interserat.*

Puteanus legit = *aeque enim odisse.* G = *ostendisse.* B = *Multum autem est utrum.* 𝔛 = *aut ignava.* G = *ignavia.*

4. Pr.b = *Vatià vivo.* G = *Vatium vivo.* 𝔛 = *mendacia non placeat.*

sibi viventem = mss. 𝔑 — 𝔅𝔖.

𝔛 + *et sibi viventem.* 𝔈1. — 𝔐a + *sibique viventem.*

5. B — *Ille quidem — sibi vivere.* PprwEV m𝔈1. — *quidem nulla re.* in r al. m. supplevit *nulla re.*

sollicitus. in P litterae *licit* sunt erasae. Pr.a — *ille enim — scit vivere.* Pr.a Gwr cod. Amstelod. = *religavit.* B = *et iners* et = *illituit.*

6. P𝔛 = *Adeo tam magna.* w = *Adeo enim magna.*

in proposito suo. vo — *suo.* w = *auctorem inertia.* B — *inertia.* v = *quamquam pertinax.*

𝔑 = *ut exposita.* 𝔛 + *et eius exposita.* 𝔛 + *transeuntibus de longe.* V — *De ipsa villa — porrigitur* §. 7.

transeuntibus. Speluncae sunt duae magni operis, cuiuis laxo atrio pares, manu factae, quarum altera solem non recipit, altera usque in occidentem tenetur. Platanona medius riuus et a mari et ab Acherusio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piscibus, etiam si adsidue exhauriatur, sufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen est commodissimum in uilla, quod Baias trans parietem habet: incommodis illarum caret, uoluptatibus fruitur. Has laudes eius ipse noui: esse illam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio et illum adeo excipit, ut Baiis neget. Non stulte uidetur elegisse hunc locum Uatia in quem otium suum pigrum iam et senile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus est qui sibi omnia commendet. Uidi ego in uilla hilari et amoena moestos, uidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quod existimes ideo parum bene conpositum esse te, quod

7 8 9

cuivis = 𝔖 ex ci. Lips. Mss. (exc. γ = *cui*, w = *cum*) etiam Gr. Put. Nicot. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔑𝔲𝔐𝔞 = *cuius*. 𝔊1. — 𝔅1. — *cuivis*. Pr.a Bγλξ = *laxa atria*. p = *luxu atrio*.

pares = PpGwr (E) ηξ Nicot. P2. 𝔐 — 𝔅1.𝔖. Rell. = *paries*.

manu factae = Pprw (E) ηξ Nicot. P2. mm𝔊1. 2. 𝔐 — 𝔅1.𝔖. Pr.ab B Put. = *manu facta*. G = *manu factos*. Grut. ci. = *manu facto*. Lips. Elect. I, 16. = *manu factis*. Rell. = *manu factus*. 𝔑 — 𝔅 + *est*. w𝔑—𝔅 + *et quarum altera*. Pr.a = *Equarum altera*. Pr.b Put. = *Aequarum altera*. P2. + *usque ad occidentem noctem*.

tenetur = PpPr.abGBE ρρ (exc. γϰ συ) P1.2.3. Col. Ops. pleraque ex. Pinc. sAmbian. + *a sole*. 𝔐 ex ci. Pinc. = *torretur*. Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔏 — 𝔖 = *tenet*.

7. *Platanona*. r = *Plata nona*. Ex. Francisc. = *Plata nova*. w𝔡vσ = *Platano nam*. η = *Plata bona*. ι𝔑 — 𝔅 = *Prata nova*. Pr.aGB plerique ρρ P1.2.3. Col. 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *Prata bona*. RγζϰλP3. (s.m.) = *Prata bina*. P4. = *Platano prata bona vina*. Ex. Fac. et Primit. = *Platanos medios*. P2. — *medius rivus*. 𝔛 = *ac ab Acherusio*. Pr.aGw — *ab*.

adsidue = PpPr.bGwRrρρ (exc. εη = *continue*) 𝔑 — 𝔅. Pr.a𝔛𝔊1. — 𝔖 = *assiduo*. Rell. n. l.

exhauriatur = mss. (exc. B εη = *hauriatur*) 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *exhauritur*. G = *mare naute parcitur et cum temp*. GB𝔑 — 𝔅 = *ad prata porrigitur*. Quidam codd. Pinc. = *ad privata porr*. R nonnulli ρρ P2. Col. = *porrigunt*.

8. V — *Has laudes — neget*.
r + *nunc novi*. 𝔛𝔊1.—𝔐 + *nunc esse*. 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *esse illas*. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *esse villam* contra mss. et edd. vett. mm𝔊1.2. 𝔊 = *totius amoenitatis*. P — *enim*.

Pr.a = *ut Bahis neget*. Pr.b = *ut Bais neget*. pP2. 𝔑 — 𝔊 = *ut Baias neget*. 𝔊1. — 𝔊 = *eligisse*. p = *et senile conferet*. E — *et*.

qui sibi omnia commendet = Pp Pr.bRrwEρρ (exc. ζ𝔡ϰ) Col. Mod. Ops. Sc𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. P2.𝔊1. — 𝔊 = *qui sibi commendat omnia*. Pr.aGζ𝔡ϰ P1.3.4. codd. emendatiores Pinc. 𝔐 — 𝔐𝔞 — *sibi* et = *commendat*.

in Campania non es. Quare autem non es? Huc usque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet, et quidem quotiens uelis, quamdiu uelis. Magis hac uoluptate quae maxima est fruimur, dum absumus. Praesentia enim nos delicatos facit: et quia aliquando una loquimur, ambulamus, consedimus, cum diducti sumus, nihil de his quos modo uidimus co-
10 gitamus. Et ideo aequo animo ferre debemus absentiam, quia nemo non multum etiam praesentibus abest. Pone hic primum noctes separatas, deinde occupationes utrique diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiones: uidebis non multum esse quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est: hic autem numquam abest, quemcumque uult cotidie uidet. Itaque mecum stude, mecum coena, mecum ambula. In angusto uiuebamus, si quicquam esset cogitationibus clusum. Uideo te, mi Lucili. cum maxime audio. adeo tecum sum, ut dubitem an incipiam non epistulas, sed codicillos tibi scribere. Uale.

EPISTULA IV. (56.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Peream, si est tam necessarium quam uidetur silentium in studia seposito. Ecce undique me uarius clamor circumsonat, supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera

9. X — *Quare autem non es?* p = *ambulemus.*

consedimus = pPr.abrBR — BC2. — S. PwEXC1. = *cum sedimus.* G = *consedemus.* M — Ju = *cum considemus.* L4. — S = *considemus.* Mss. Gron. = *dum sedimus.* R + *convivamur.* βζπ + *convivamus.*

cum diducti = PRw (E) aliquot pp C2. — B1. pPr.brG maior pars pp XR — C1. = *cum deducti.* Pr.aB = *con deducti.* ατ = *conducti.* Mss. Gron. Ru — S = *cum seducti.* At nec in meis mss. usquam apparet haec scriptura, nec ab aliis notatam invenio. p = *de iis quos.*

10. G = *aeque animo* et = *absentem.* Pr.a = *obseniam.* P2. + *absentiam amicorum.*

utrique = PpPr.bE antiquiores pp P1. 3. Sc X. B = *utique.* VP2. 4. Col. S = *utriusque.* Rell. = *utrinque.* X + *profectiones utrique diversas.* p = *videbimus non multum esse.* Pr.a — *quod nobis per. eripiat.* p = *peregrinatione.* X = *eripuit.*

G = *Animus animo poss.*

cotidie videt. mmC1.2. S = *quot. cogitat.*

vivebamus = Pp Pr.bwEV. Pr.a GRrXR — S = *viveremus.* Rell. a. l. X + *nostris cogitationibus.*

clusum = Pp Pr.ab antiquiores pp S. GwRr recentiores pp XR — Ma = *clausum.* w = *Videro te mi Luc.* V = *cum maxime gaudeo.* Pr.abr αδλνξΘυ = *codicellos.* ε = *codices.*

Lib. VI. Ep. 4. (56.)

G — *tam.* Pr.a = *Pone nunc tibi.* GD = *Propono nunc tibi.*

uocum quae in odium possunt aures adducere: cum fortiores exercentur et manus plumbo graues iactant, cum aut laborant aut laborantem imitantur, gemitus audio, quotiens retentum spiritum remiserunt, sibilos et acerbissimas respirationes: cum in aliquem inertem et hac plebeia unctione contentum incidi, audio crepitum inlisae manus humeris quae, prout plana peruenit aut concaua, ita sonum mutat. Si uero pilicrepus superuenit et 2 numerare coepit pilas, actum est. Adice nunc scordalum et furem deprehensum et illum cui uox sua in balneo placet. Adice nunc eos qui in piscinam cum ingenti inpulsae aquae sono saliunt. Praeter istos quorum, si nihil aliud, rectae uoces sunt alipilum cogita tenuem et stridulam uocem, quo sit notabilior, subinde exprimentem nec umquam tacentem, nisi dum uellit alas et alium pro se clamare cogit. Iam libarii uarias exclamatio- 3

G = *possunt ducere aures.*
V — *cum fortiores — imitantur.*
w = *laborem imitantur.* G = *repentem spiritum.* w𝔇ξP1 3. Col. 𝔛𝔊 1. 2. = *recentem spiritum.* P4. = *retento spiritu.* P1. 3. = *emiserunt.* Pr.b = *accerbissimas.* R = *aspirationes.*
in aliquem = mss. omnes 𝔛𝔑 — 𝔊. Pinc. ci. 𝔏 — 𝔖 = *in alipten.* 𝔐 + *in aliquem alipten.* Quid cogat me deserere certissima mstorum vestigia, me non videre confiteor.
R = *et aliqua plebeia.* 𝔛 — *hac.* Etiam in P *hac* est erasum. 𝔑 — 𝔅 = *ac plebeia.* 𝔈1. = *et hac plaebea.* Pr.a (*f* erasum) RBαβικλθπτυ Col. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *functione.* Gαξ P1. 3. 4. = *imitatione.* γ = *mutatione.* Pro *contentum* (Col. = *contemptum*) Grut. ci. = *fungentem.*
w = *elisae manus.* w𝔛 = *provenit.* R𝔑 — 𝔅 = *proveneril.* r = *convenit.* B = *humeris, quae provenit ex concava, ita sonum.*
2. V — *Si vero — actum est.*
pilicrepus = Pp (E) βου 𝔊 — 𝔖 ex em. Caelii Rhodig. (Antiqq. Lectt. XXX, 19.) Duo antiqua et correctissima exemplaria Pinc. = *pilicerpus.* Pinc. adiicit, „ut sit, qui pilos evellit." Pr.abrwB Col. quidam ρρ 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *pelicrepus.* RP3. rell. ρρ 𝔈2. = *pellicrepus.* GP1. = *pellicreus.* P2. = *pelincrepus.* P4. = *pelliciens.*
supervenit — coepit = PpPr.abrw B antiquiores ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅. RG recentiores ρρ 𝔈1. — 𝔖 = *supervenerit — coeperit.* EV n. I.
pilas = ρου Caelius l. l. 𝔑 — 𝔗 𝔐 — 𝔖. PPr.aGRr (s.m.) rell. ρρ P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔅 — 𝔊 = *pilos.* quod defendit Hadr. Iunius et *pilicrepum* explicat, qui *pilos* cum forficularum crepitu truncat et numerat. Sed vid. Ind. Pr.br(p.m.) Put. Amb. = *pilus.* w Nicot. = *plus.* P4. = *per istas.*
V — *scordalum.* w = *cordalum.* Pr.abG mwRrρρ Pall. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *sordalum.* Erasmus „Scholion quoddam, inquit, indicabat *sordalum* dici, qui sordes efferret a balneo, aut qui sordidaret balneum." Col. = *sardalum.* Erm. ci. = *scordylum* sive *scordulum.* Pp ∾. vid. Ind.
w = *cum ingenti sonitu.* V — *Praeter istos — crustularium et.*
alipilum = p(E)η Caelius l. l. 𝔊 — 𝔖. P = *apilum.* Pr.abrB𝔛𝔑𝔈1. 2. = *alipidum.* RGwGr. 𝔗𝔅 = *alipedum.* ρρ (praeter η) = *alipidum, alipedum, alipedem.* 𝔛 — *subinde.*
3. *libarii* = r Caelius l. l. 𝔈2. — 𝔖. p = *bibarii.* P = *liberarii.* P2. 𝔑 — 𝔅 = *librarii.* Pr.bwE recentiores ρρ Col. = *liberari.* Pr.aGRr

nes et botularium et crustularium et omnes popinarum institores mercem sua quadam et insignita modulatione uendentes. O te, inquis, ferreum aut surdum cui mens inter tot clamores tam uarios, tam dissonos, constat, cum Chrysippum nostrum adsidua salutatio perducat ad mortem. At mehercules ego istum fremi-
4 tum non magis curo quam fluctum aut deiectum aquae, quamuis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quod fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur quam crepitus. Illa enim animum adducit, hic tantum aures inplet ac uerberat. In his quae me sine auocatione circumstrepunt essedas transcurrentes pono et fabrum inquilinum et ferrarium uicinum, aut hunc qui ad Metam Sudan-
5 tem tubulas experitur et tibias nec cantat, sed exclamat. Etiam-

(s. m.) antiquiores ρρ 𝔗 = *lib r ari.* 𝔊1. = *libra r e.* w = *b u t ularium.*

et crustularium = mη (B) 𝔗𝔊1. — 𝔖. p = *e x c lu stularium.* E = *e x du s tularium.* w = *e x du tu- larium.* r = *et di s t u larium.* υ = *et d u c tularium.* Gγϑxτ P1. 4. 𝔅 = *et e x u s t u larium.* Rαλ 𝔑 — 𝔗 = *et d i s t i l larium.* quod probat Caelius l. l. P rell. ρρ P3. Col. = *et du- s t u l arium.* V = *a d i c e omnes popin. inst.* In P3. videbatur fuisse *o m n i u m popinarum.* Pr.a = *omnes p o m pinarum.* ι = *omnes p o m p a r u m.* G = *omnes p r o p i- t i a r u m.* R𝔑 = *ins t i tu tores.* w(sω) = *institut i o n e s.*

sua quadam = Ppw 𝔊2. — 𝔖. Pr.abGRrE Gr. 𝔗𝔑 — 𝔊1. = *s u a m quadam.* GP1. 3. 4. — *et* ante *insignita.* Pr.bE = *venden t i s.*

inter t o t clamores = PpPr.abRr GwBE Gr. Ops. 𝔗𝔑 — 𝔖. 𝔐 — 𝔖 — *tot.* V = *inter c l a m a t o r e s.* ρρ n. l.

Chrysippum nostrum. Sc 𝔑 = *C r i s ippum nr.* Cod. Lips. 𝔗 = *C r i s i pum nr.* Eιμνπυ = *Chrys. v e s t r u m.* 𝔖 ex ci. Lips. = *C r i- s p u m nr.* quod etiam Ruhk. postea receptum voluit. Attamen nihili est, quod deteriores libri, inter quos Sc et cod. Lips., male scribunt *Chrysippi* nomen, hic non Stoici illius clari, sed alterius, libertini, ut videtur, nobis ignoti, sed Senecae et Lucilio familiaris. Iidem enim etiam alibi in eodem nomine solent peccare.

Pr.aR P2. Col. = *perd u x i t ad mortem.* R𝔗𝔊1. = *meher c u l e.* BV𝔑 — 𝔅 = *meh e r c l e.* 𝔗 — *ego.*

4. *q u o d fragorem* = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔗𝔊1. — 𝔖 = *q u i a fragorem.* βτ = *quam s t r e p i t u s.* B — *animum.*

a d d ucit = Pp Pr.abrwE 𝔗𝔊1. G = *abdit.* R𝔑 — 𝔅𝔊2. — 𝔖 = *a b d u cit.* Rell. n. l. GV = *hic e n i m.* B = *e t verberat.*

In h i s quae = PpPr.abRrGw 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *In i i s quae.* Rell. n. l. GwB𝔗 = *sine a d vocatione.* E = *esse d a.* R = *esse h e e d a s.* p = *e r e das.*

ferrarium = PPr.ab GRr γζηϑxΘσ Pinc. P1. 3. 4. Col. 𝔐𝔑u — 𝔖. p = *s e r s a rium.* w(BEV rell. ρρ) P2. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔏 — 𝔅1. = *s e r r arium.* ε + *et carpentarium.* R — *hunc.*

tubulas = 𝔖 ex ci. Grut. 𝔐 = *tubas* ex ci. Pinc. atque idem coniecit Matth. Mss. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔏 — 𝔐a = *tabulas*, quod frustra defendit Ruhk. Lips. ci. = *f a b u l a s e experitur*, vel *t u b u l a s e exp.*, vel, cum vidisset in vet. cod. legi *scapulas, s c a b i l l o s e exp.* Retinui *tubulas*, cum alterius sensum percipere non potuissem. cf. Ep. 90, 27. *nec varios per t u b a m ac t i b i a m cantus.*

5. *Etiamnunc* = mss. etiam Gr. Ops. Erlang. et Herbipol. Iani 𝔑 —

nunc molestior est mihi sonus qui intermittitur subinde quam qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, ut audire uel pausarium possim uoce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse nec auocari ad externa. Omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas et timor, dum auaritia luxuriaque non dissideant nec altera alteram uexet. Nam quid pro- 6 dest totius regionis silentium, si adfectus fremunt?

Omnia noctis erant tacita conposta quiete.

Falsum est: nulla placida est quies, nisi quam ratio conposuit: nox exhibet molestiam, non tollit, et sollicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt quam dies. Illa tranquillitas uera est in quam bona mens explicatur. Ad- 7 spice illum cui somnus laxae domus silentio quaeritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum turba conticuit et suspensum accedentium propius uestigium ponitur. Huc nempe uersatur atque illuc somnum inter aegritudines leuem captans. quae non audit audisse se queritur. Quid in causa putas esse? 8

𝔅. 𝔄𝔈𝔩. — 𝔖 — *nunc:* sed addi in *Notis* iussit Sw. G — *vel* ante *pausarium* et = *pausare non.*

Pr.b𝔑—𝔈𝔔. = *Animum non cogo.* Pr.aB = *Animum nunc cogo* (ũ = non, .n. = enim, ñc = nunc). w — *enim.* sw = *non.*

RrG = *advocari.* Pr.a = *ad extrema.* G — *foris.* E — *dum intus nihil tumultus sit.* p = *dum intus nihil resonent multum sit.*

6. ε + *poeta dicit Omnia noctis.* G = *Omnia noctis errant.*

tacita = PpPr.abr GBE γδηϑιχμνξ Θοστ Sc 𝔄𝔑 — 𝔊. R (V rell. ρρ) 𝔐 — 𝔖 = *placida.* quod apud M. Sen. Controv. III, 16. legitur in his Varronis Atacini versibus: *Desierant latrare canes urbesque silebant, Omnia noctis erant placida composta quiete.* Sed confirmatur mstorum meorum auctoritas etiam Graecis Apoll. Rhod. Arg. III, 750. σιγὴ δὲ μελαινομένην ἔχεν ὄρφνην. quae Varronem imitatum esse constat. Neque est quod propter sequentia *nulla placida est quies* mutandum *tacita* censeamus: namque ibi Sen. cum ad totam sententiam tum ad verbum *conposta* respicit, in quo inest *placida quies.* Commoverunt tamen haec librarios quosdam, ut scriberent *placida*, quod inde etiam M. Senecae ingestum est.

rGγζοσ𝔅 = *composita.* 𝔛 = *compositaque.* Pr.ab αβδεμνΘτυ = *compesta.* ad quod addit μ *id est pacata.* 𝔑 — 𝔛 = *intempesta.*

P = *Nox* [*s in*] *hibet.* p + *non mutat.* Rαβπ = *inmutat.* Col. = *immutat.* εν = *invitat.* quod legendum esse putat Henr. Steph.

r = *Nam dormientum.* E = *non dormientem.* Pr.abRBαβδειμνΘσπ = *Nam dormienti*, non malc.

r = *tranquillitas bona est.*

R = *in qua.*

7. G = *cuius somnus lassae domus silentia.* r — *somnus.* G = *agitet sompnus.* Pr.ab = *sonum inter aegr.* G = *levem captatis.*

8. PPr.bB = *quid in causa putes esse*, quia haec coniunxerunt cum superiore *queritur* (*quaeri-*

Animus illi obstrepit: hic placandus est, huius conpescenda seditio est, quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerum actus excitandi ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quotiens nos male habet inertia sui inpatiens. Magni imperatores, cum male parere militem uident, aliquo labore conpescunt et expeditioni-9 bus detinent. Numquam uacat lasciuire districtis nihilque tam certum est quam otii uitia negotio discuti. Saepe uidemur taedio rerum ciuilium et infelicis atque ingratae stationis poenitentia secessisse: tamen in illa latebra in quam nos timor ac lassitudo coniecit interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desit, sed fatigata aut etiam obirata rebus parum sibi cedentibus. 10 Idem de luxuria dico quae uidetur aliquando cessisse, deinde frugalitatem professos sollicitat atque in media parsimonia uoluptates non damnatas, sed relictas petit, et quidem eo uehementius quo occultius. Omnia enim uitia in aperto leniora sunt: morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erum-11 punt ac uim suam proferunt. Et auaritiam itaque et ambitionem et cetera mala mentis humanae tunc perniciosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. Otiosi uidemur et non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, ut paulo ante dicebam: nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas

tur). p = *animus ille*. Col. = *ad rerum auctus*. 𝔊 1. = *actus exercitandi*. P(cr. ∾) = *male pardre*. p = *aliqua labore*.

9. B = *Non quid vacat*. η = *otii vitio negotia excuti*. V = *otii nauseam negotio discuti*. p = *discutit*. 𝔛 = *cum in illa latebra*. GP1. 3. 4. + *tamen et in illa lat*.

ac lassitudo = PpPr.abRrwB𝔑 — 𝔅. G𝔛𝔊 1. — 𝔖 = *et lass*. Rα βλπ = *lassitudo contexit*. P = *Non enim scisa* cr. = *scissa* = r𝔛. B = *Non enim exorsa*.

desit = PpPr.bE. i. e. desiit. cf. ad Ep. 55, 1. *desimus*. Pr.a optimus cod. Voss. = *defit*. probat Burm. ad Anth. L. I. p. 352. r𝔛 = *deficit*. Gw𝔑—𝔖 = *desiit*. Rell. n. l.

obirata = 𝔛p cod. Papir. Rubenii, et probat ipse Rub. laudato Tranq. II, 9. *obirascens fortunae animus*. E codd. Mod. = *abirata*. Mod. ci. = *abiuratu*. Pr = *irata*. Nicot. = *obruta*. quod restitui iussit Sw. wSc = *obiecta*. Pr.abRGGr. tres Ops. 𝔑 — 𝔖 = *abiecta*. Rell. n. l.

10. P(s.m.) = *professa sollicita*. νσ mo = *professus sollicite*. Pr.b = ∾ *sollicitet*. Pr.a = *sed relinctas petit*. p = *sed reliquas petit*. Pr = *in aperto leniora sunt*. p = *erumpant*, sed = *proferunt*. R = *erumpant* et = *proferant*.

11. p = *contemnimus*. p = *nullus homo aviumque contemtus* (sic, non ut alias solet, *contemptus*.) 𝔛 = *contentus corrumpet*.

solidasque iam et certas. Leue illud ingenium est nec se adhuc reduxit introrsus quod ad uocem et accidentia erigitur. Habet 12 intus aliquid sollicitudinis et habet aliquid concepti pauoris quod illum curiosum facit, ut ait Uergilius noster:

Et me, quem dudum non ulla iniecta mouebant
Tela neque aduerso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
Suspensum et pariter comitique onerique timentem.

Prior ille sapiens est quem non tela uibrantia, non arietata in- 13 ter se arma agminis densi, non urbis inpulsae fragor territat: hic alter inperitus est, rebus suis timet ad omnem crepitum expauescens, quem unaquaelibet uox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimi exanimant. Timidum illum sarcinae faciunt. Quemcumque ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, uidebis illum

comitique onerique timentem.

Tunc ergo te scito esse conpositum, cum ad te nullus clamor 14 pertinebit, cum te nulla uox tibi excutiet, non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono uana circumstrepet. Quid ergo? non aliquando commodius est et carere conuicio? Fateor.

ingenium est = PpPr.bGwrBV. R𝔑 — 𝔅𝔖 = *est ingenium*. Pr.a 𝔛𝔈1. — 𝔐a — *est*. Rell. n. l. RrV = *nec sese adhuc*. G = *nec se ad hoc duxit*. R nonnulli ρρ = *introrsum*. 𝔍u = *retrorsus*.

et accidentia. P1. = *et accidentiam*. 𝔈1. — 𝔏𝔅1. = *ex accidenti*. Rell. etiam Pinc. Ops. Gr. ∾.

γo P1. 2. = *exigitur*.

12. *et habet aliquid concepti* = P [= *contempti*] pPr.abGwRrBeρρ𝔛𝔑 — 𝔊. (EV)𝔐 — 𝔖 — *habet aliquid*.

Pr.a (cr. ∾) 𝔑 — 𝔅 = *timoris*.

Pr.a = *quid illum*. 𝔐a = *illorum curiosum*. Matth. ci. = *illud cur*. Grut. ci. = *unde ait Virg.*

𝔑u𝔐a = *quem tutum*, librarii vitio, ut videtur. Pr.b 𝔑 — 𝔗 = *non nulla*. w = *nulla non*. Pr.a = *non illa*. G = *nec illa coniecta*.

neque adverso = Pp Pr.ab.

GwRr 𝔑 [exc. 𝔗 = *et aeque adv.*] — 𝔖 = *nec adv.* 𝔛 + *neque ex adv.* Rell. n. l. Pr.abrGw𝔛 = *Grai*. Pr.a — *excitat omnis*. in m suppletum tantum *excitat*.

suspensum et. r — *et*.

13. *arietata inter se arma* = 𝔐 — 𝔖 ex ci. Erm. Mss. etiam Pinc. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔈𝔊 — *se*, quod abesse non potest. 𝔈1. 2. = *arietata in arma*. V — *inter se*. Col. = *arietata moenia inter arma*. B = *arietata inter agminis arma densi*. G = *non verbis impulsae*. σσ = *rebus suis timens*.

P𝔛𝔑 — 𝔅 + *et ad omnem crepitum*. pPr.bwE = *cum una quaelibet vox*. Antiquiores ρρ = *accepta deicit*. sp Pr.bE = *faciant*. G𝔛 = *comiti onerique*.

14. r = *te scio esse*.

vana circumstrepet. ζϑχξτ P3.4. = *vacua circumstr*. P1. = *supervacua circumstr*. Sc𝔛𝔈1. — 𝔖 = *varia circumstr*. r𝔑 — 𝔗 = *vana circumstrepit*. Rell. etiam Ops. Gr. ∾.

non aliquando = mss. 𝔛𝔑 — 𝔑u. 𝔐a𝔖 = *non aliquanto*.

et carere = mss. 𝔑 — 𝔈1. (Gr. = *carere et*.) 𝔈2. — 𝔖 — *et*.

convicio = Rrwζϑιχλξ Pall. 𝔛𝔑 —

Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri et exercere me uolui. Quid necesse est diutius torqueri, cum tam facile remedium Ulixes sociis etiam aduersus Sirenas inuenerit? Uale.

EPISTULA V. (57.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Cum a Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum nauem experirer: et tantum luti tota uia fuit, ut possim uideri nihilominus nauigasse. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit: a ceromate nos haphe excepit in crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis facibus obscurius quae nobis praestant non ut per tenebras uideamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoque res grauis et molesta: quid illic ubi in se uolutatur et, cum sine ullo spiramento sit inclusus, in ipsos a quibus excitatus est recidit? 2 Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus: eadem uia, eodem die et luto et puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas quod cogitarem dedit: sensi quemdam ictum animi et

𝔖. PpPr.bE = *convicto*. Pr.a(l.) V rell. ρρ (nonnulli ρρ = *coniuncto*) Col. quidam Pinc. = *convictu*. G = *a vicio* (ortum ex *9vicio*.) sP = *vel conflictu*. Cod. Durant. Casel. + *et carere convicto*. ipse ci. (Varr. XXVII, 12.) + *et carere convivio et carere convitio*. Pr.ab = *Itaque ergo*. 𝔑 — 𝔅 — *ego*. P3. (cr.) 𝔑 — 𝔖 + *et experiri*. 𝔐 + *Sed experiri*. Gwr αβηπτ Gr. 𝔈1. 2. = *exercere me volens*. Sc𝔛 = *et adv. Sirenas*. et hoc satis esse ait Sw. P4. m2. + *dederit invenerit*. G (ρρ praeter αβδελμνθοσυ) P1. 𝔏 — 𝔐a + *dederit et invenerit*. P3. + *et dederit et invenerit*. R nonnulli ρρ = *adinvenerit*.

Lib VI. Ep. 5. (57.)

Cum a Baiis = PpPr.abrwEV Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1.𝔖. (sed Pr.a = *Bahis*, Pr.br 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *Bais*.) GR𝔈2. — 𝔐a — *a*. Bρρ n. l. Pr.ab = *navim*.

et tantum = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. Pinc. vet. lect. 𝔛𝔈2. — 𝔖 = *sed tantum*.

ut possim = PpPr.abG (p.m.) B𝔛 𝔑 — 𝔅. G (s.m.) Rr𝔈1. — 𝔖 = *ut possem*. Rell. n. l. V — *Totum athletarum — perpet. fuit*. Gwr 𝔛 = *a cheromate*. Pr.b = *no haphe exc.* GRr𝔛 = *nos aphe exc.* Pr.a + *nos nomen aphe exc.* w = *excipit*. Gw𝔛𝔑 = *in cripta Neap.* Pr.a = *in cepita Neap.* V = *inscripta Neap.* 𝔈2. 𝔊 = *in Cypta Neap.* r = *Neopolitana*.

facibus = PpE𝔛𝔖. Sc = *facilius*. Pr.abGwRr(BVρρ) 𝔑 — 𝔐a = *faucibus*. 𝔑 — 𝔈1. + *non ut nos per tenebras*. w𝔍u = *auferet*. G = *in se voluptatur*. R + *in se iam volutatur*. pG = *sine illo spiram*. V = *ut ipsos a quibus*. 𝔛 — *excitatus est*. pG = *exercitatus est*. 𝔑 = *excidatus est*. 𝔈1. — 𝔐 = *incitatus est*.

𝔛 = *recedit*. Pr.a = *reddit*.

2. B = *in se contraria*. 𝔛 = *intra contraria*. 𝔛 + *quia eadem via*. p = *quemdam mole-*

sine metu mutationem quam insolitae rei nouitas simul ac foeditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor qui multum ab homine tolerabili, nedum a perfecto absum, sed de illo in quem fortuna ius perdidit: huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quaedam enim, mi Lucili, nulla effugere uirtus potest: 3 admonet illam natura mortalitatis suae. Itaque et uoltum adducet ad tristitiam et inhorrescet ad subita et caligabit, si uastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hoc timor, sed naturalis adfectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam et paratissimi fundere suum sanguinem alienum uidere non possunt: quidam ad uolneris noui, quidam ad ueteris et purulenti tractationem inspectionemque succidunt ac linquuntur animo. alii gladium facilius recipiunt quam uident. Sensi ergo, ut dicebam, quamdam non quidem perturbationem, 4 sed mutationem: rursus ad primum conspectum redditae lucis alacritas rediit incogitata et iniussa. Illud deinde mecum loqui coepi quam inepte quaedam magis aut minus timeremus, cum omnium idem finis esset. Quid enim interest utrum supra ali-

stiam. G(cr. ∾) η𝔍mπ = *sine motu.* P1. 3. = *sive motu.* H. Steph. (Prood. I, 6.) ci. = *Non de me tantum nunc loquor.* Pr.ab E𝔑 = *tolerabile.* G(s∾) = *feriatur.* 𝔍u = *feritur.*

3. p — *enim.* 𝔊1. — 𝔐 + *Quaedam enim sunt, m. L., quae.*

Pr.a = *admovet.* βη = *admonet illa.* Nonnulli ρρ = *adm. illum.* p = *illam naturam.*

Pinc. ci. = *abducet.* H. Steph. (ad Dalech. Ep. 17.) suspicatur *ad tristitiam* ex margine in contextum irrepsisse. p = *a tristitiam.* Col. = *et tristitiam.* Grut. ci. = *ad tristia.* Pr.a = *et inhorrescit.* 𝔄 = *et horrescet.* p = *et colligabit.* p = *in crepidinem.* P = *dispexerit.*

Non est hoc timor = PpPr.abr Gρρ (exc. η) P1. Col. 𝔑 — 𝔅. et probat H. Steph. sG Rη(P2. 3. 4.) 𝔊1. — 𝔖 = *hic timor.* De BEV nihil proditur. p = *adfectione.* E = *fortes quaedam* et infra = *quaedam ad volneris.* w = *veteris et putulenti.* 𝔄 = *vet. et purissimi.* r = *tractationemque* om. *inspectionem.* Pr.a = *inspectationemque.*

succidunt = mss. 𝔗 — 𝔊𝔖. Sc 𝔄𝔑 = *succedunt.* 𝔐 — 𝔐a = *concidunt.*

ac linquuntur = Pp(p = *ac linquntur.*) Pr.abRrB P 2. 4. Col. 𝔑 — 𝔅𝔖. w𝔐 — 𝔐a = *et linquuntur.* 𝔄𝔊1. — 𝔊 = *et liquuntur.* β = *liquantur.* G nonnulli ρρ P1. 3. = *ac relinquuntur.* p = *quem vident.*

4. r = *sed commutationem. Risi ad primum consp.* G = *redditae lucis ad lacrimas.*

𝔄 = *incognita rediit et invisa.* r + *Illud enim deinde.* R = *Ideo deinde.* Pr.aB = *Illud denique.* w(s∾) = *in esse loqui coepi.*

magis aut minus = PpPr.abGw Rr Ops. Pall. 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔊1. — 𝔖 = *m. ac m.* BEVρρ n. l.

Quid enim interest. Pr.a — *enim.*

quem uigiliarium ruat an mons? Nihil inuenies: erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis utraque mortifera aeque
5 sit. Adeo non effectus, sed efficientia timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere qui existimant animam hominis magno pondere extriti permanere non posse et statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber? Ego uero non facio: qui hoc dicunt uidentur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest opprimi: nam circa id diffugit quo urgetur: quemadmodum aer uerbere atque ictu non laeditur, ne scinditur quidem, sed circa
6 id cui cessit refunditur: sic animus qui ex tenuissimo constat deprehendi non potest nec intra corpus adfligi: sed beneficio subtilitatis suae per ipsa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus: sic animo qui adhuc tenuior est igne per

vigiliarium = PpPr.abw(EV) antiquiores pp 𝔑 — 𝔖. Hoc idem vocabulum de sepulcro in speciem vigiliarii exstructo legitur apud Orell. Inscr. n. 4557. R quidam recentiores pp Pinc. cod. Ruben. = *vigi larium.* quae forma exstat etiam in Notis Tiron. p. CV. ed. Grut. r = *vigu larium.* G alii pp cod. Lips. = *iugu larium.* B duo Ops. = *vigili arum.* Cod. Vossii (ad Cat. p. 319.) = *mi liarium.* 𝔗 = *aliquem vel spe culatorium ruat ut aut mons aut turris.* ι + *aliquem spe cula in qua vigilat custos vineae vigiliarium.* Lips. ci. = *tigillarium* aut *vigilem a trium.* (Gron. et Ruhk. male referunt *vigilum atrium.*) Gron. ci. = *nubilarium* aut *tegula una,* quod ex ipsius sententia audacius foret.

Pr.abRrwpp duo Ops. 𝔑—𝔅 = *aut mons.* GP1. = *aut mors.* 𝔊1. — 𝔖 + *mons aut turris.* 𝔐 + *mons an turris.* 𝔗𝔊1. — 𝔐a = *Nil invenies.* p = *magis teneant quavis utraque.*

efficientia = PpPr.bR mG(BEV) e quidam pp cod. Erm. 𝔊2. — 𝔅1. 𝔐a 𝔖. Pr.awr alii pp P2. 4. Col. Sc 𝔗 𝔑 — 𝔗𝔊1. = *efficien tiam.* G = *effic atiam.* Rell. pp P1. 3. mCol. quidam Pinc. 𝔅 = *efficaciam.* Pinc. ci. = *non effectum sed effectus causam.* 𝔑u ex Grut. ci. = *effecti causam.* quod hae duae voces facile a librariis in unam (*efficientiam* vel *efficaciam*) confundi potuerint. Scribitur enim *effcti cām* i. e. effecti causam. e = *timorem spectant.*

5. p = *Nunc me putes.* p = *quid existimant.*

extriti = PpRrγεu(E)𝔑—𝔖. Pr. abGwB rell. pp = *exterriti.* 𝔗 = *extincti.* V = *attriti.*

permanere = mss. etiam Gr. 𝔗𝔑 — 𝔊2. 𝔑u — 𝔖. 𝔊 — 𝔅1. = *permeare* ex ci. Pinc. G (s∾) B = *quia non fuit.* Pr.aRB = *ei exitus liber.* R — *vero* post *Ego.*

R𝔑 — 𝔅 + *Quemadmodum enim.* p = *circa id effugit.*

verbere atque ictu = PpPr.brG wpp 𝔗. Pr.aR𝔑—𝔅 = *verbere ac ictu.* B = *ictu et verbere.* 𝔊1. — 𝔖 = *verbere aut ictu.* Rell. n. l.

Br𝔗𝔅—𝔐a = *nec scinditur quidem.* G = *nec scinditur* om. *quidem.* w = *sed scinditur quidem.*

6. *sic animus qui*: hic in p finis est folii, et quae sequuntur, alia manu alioque atramento scripta sunt.

R = *cui cessit, retunditur.*

p ci. Lips. = *corpus effligi.* ε 𝔍 = *affigi.* Pr.bBV = *Quomodo flumini.* Pr.aRV Col. = *latissime percurrit.* mGB mm𝔊2. 𝔊 = *lat. percucurrit.* 𝔑 — 𝔅 = *lat.*

omne corpus fuga est. Itaque de illo quaerendum est an possit immortalis esse? Hoc quidem certum habe: si superstes est corpori, perimi illum nullo genere posse propter quod non perit, quoniam nulla inmortalitas cum exceptione est nec quicquam noxium aeterno est. Uale.

EPISTULA VI. (58.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quanta uerborum nobis paupertas, immo egestas sit, numquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quae nomina desiderarent nec haberent, quaedam uero, cum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidium? Hunc quem Graeci οἶστρον uocant pecora peragentem et totis saltibus dissipantem, *asilum* nostri uocabant. Hoc Uergilio licet credas:

Est lucum Silari iuxta ilicibusque virentem

percurrerit. Pr.abR mGBV sP3. Col. 𝔑 — 𝔅 = *ac fluxit.*

Itaque de illo. p — *de illo.* R = *certum habetur.* B = *certum est.*

perimi illum nullo genere posse propter quod non perit = cod. Erlang. Iani. Recepi hanc scripturam a Iano propositam (l. l. p. 11.), propterea quod omnium commodissima et maxime perspicua est: immo quae ceteri libri praebent, sine dubio sunt corrupta. Veram tamen esse eam ne nunc quidem (cf. Diar. Lit. Hal. a. 1840. n. 160. p. 58.) affirmo, quamquam commendatur quodammodo etiam ab aliis libris, et prope ad eam accedit Gron. ci. = *perire illum nullo genere* etc. quam scripturam se formasse ait ex codicum scriptorum apicibus. P4. = *perimi illud genere nullo posse* etc. V = *primo illud nullo genere posse* etc. p = *preter illum nullo genere posse propter quod poterit.* Col. = *ptus illud nullo genere mori posse* etc. PPr.abwrE Ops. = *propter illum* [Pr.a sr = *illud*] *nullo genere* [Ambian. al. m. + *mori*] *posse* etc. RBP2. Sc𝔛𝔑 — 𝔅 𝔖 = *propter illud nullo genere mori posse* etc. Sw. *mori* uncis inclusit et putat ex sequenti *perit posse* suppleri Inf. *perire.* Et potest: at libri meliores non *propter illud* (quod Sw. explicat „propter eamdem causam") habent, sed *illum*, et variat scriptura in priore *propter.* Gρρ P1. 3. Herbipol. Iani = *mori propter illud nullo genere posse* etc. 𝔊𝔩. — 𝔐a ex ci. Erm. = *propter hoc illum nullo genere posse perire, propter* etc. Ops. ci. = *perire illum* (animum) *nullo genere posse, propter quod hoc* (corpus) *perit.* Lips. haec proponit: *„propter quod non perit.* Uni meorum abest vox *propter:* et relegem libenter, aut mutem in *propterea.* Non displiceat etiam: *per quod hoc perit.* Hoc, id est corpus."

Lib. VI. Ep. 6. (58.)

Haec epistola in V non legitur,

𝔛 = *Mille res exciderunt.*

οἶστρον. Mss. 𝔑 — 𝔛𝔖 = *oestron.* 𝔛𝔑 — 𝔐a = *oestrum.* ε = *pecora perurgentem.* Idem legit Lat. Latin. B. Prof. p. 46. Rηλ = *pecora pungentem.* Pr.a = *saltibus disputantem.* p𝔑 = *asylum.* p = *Est locum.* G = *Est lutum simili.* 𝔅 = *Est locus Silari circa.* 𝔛 Virg. (Georg.

Pluribus Alburnum volitans cui nomen asilo
Romanum est, oestrum Graii vertere vocantes,
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta.

Puto intellegi istud uerbum interisse. Ne te longe differam,
2 quaedam simplicia in usu erant, sicut *cernere ferro inter se* dicebantur. Idem Uergilius hoc probabit tibi:

Ingentis genitos diversis partibus orbis
Inter se coisse viros et cernere ferro.

quod nunc *decernere* dicimus: simplicis illius uerbi usus amissus est. Dicebant antiqui *si iusso*, id est *si iussero*. Hoc
3 nolo mihi credas, sed fidem Uergilio:

Cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia ut ostendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim, sed ut ex hoc intellegas quantum apud Ennium et Accium uerborum situs occupauerit, cum

III, 146.) = *Est lucos Silàri circa.* P = *Sylari.* Pr.a + *et iuxta.* Rell. ∾.

Pluribus = PpPr.ab GwRrBE antiquiores ρρ Ops. Pall. 𝔛𝔑 — 𝔛 et tres mss. Virgil. ap. Burm. (Recc. ρρ) Col. 𝔅 — 𝔖 Virgil. edd. = *Plurimus.* Pr.a = *A* [*s l*] *bunum.* P2. = *Albunum.* Col. = *Albuernum.* P4. = *Albranum.* p = *Alb. velans.* PPr.b = *asylo.* B recc. ρρ = *asilum.* p = *iasyans.* G = *Dextrum* pro *oestrum.*

Graii = PpSc 𝔛𝔖: et legitur ap. Virgil. (l. l. v. 148.) quod cum dixisset Ops., Grut. falso narravit id in Ops. mss. legi. Rell. = *Graeci.*

ν = *Aspera acerba.* αϑχλστ = *Aspera crebra.* β = *Aspera turba.* G = *Aspera grca* [del.] *sonans crebra.* ν = *qui tota.*

P = *Diffugiant.* R𝔑 — 𝔅 = *interiisse.*

2. 𝔛𝔊1. — 𝔏 = *inter se dicebant.* 𝔛 = *Idem vir hoc prob.* Pr.a = *Verg. hoc probat.* 𝔛𝔊1. — 𝔖 + *Stupet ipse Latinus Ingentis.* Sed cum haec absint ab reliquis libris omnibus, iure videntur omittenda esse.

Ingentis = mss. 𝔑 — 𝔐a. (Ita est apud Virg. quoque Aen. XII, 708.) 𝔛 = *Ingenteis.* 𝔖 = *ingentes.*

coisse = PpPr.ab𝔛. Reliqui libri, quos ipse excussi, et Virg. l. l. = *coiisse.*

illius verbi = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊ro𝔖. 𝔅1. — 𝔐a — *illius.*

3. p — *si* ante *iussero.* Sc𝔛 = *Hic nolo.*

sed fidem Vergilio = PpPr.b BE δημνθο Mod. tres Ops. Sc 𝔛. quod ut explicet, Amb. addit *adhibe* = *sed fidem adhibe Virg.* G (aliquot ρρ) P 1. 4. 𝔅𝔏 — 𝔅 1. = *sed fide Virg.* Pr.awRrαβγεζιλπτυ P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔛𝔊1. — 𝔊𝔐u𝔐a = *sed fideli Virg.* 𝔐 = *sit fides Virg.* Ed. Tauchn. = *sed fides Virg.* Grut. ci. = *sed fiden' Virgilio?* Lips. ci. = *sed fido Virg.* Promptum est scribere = *sed fidendum* [*fidend'* vel *fideñ*] *Virgilio.*

qua iusso = PPr.abw Rr (BEρρ?) 𝔅 — 𝔊 2. 𝔐 — 𝔖 et Virg. (Aen. XI, 467.) pG Gr. 𝔊𝔊 = *quae iusso.* 𝔛𝔑 — 𝔛 = *ceteraque iusso.*

𝔍u = *Non id ego.* G𝔛 = *apud grammaticam.* B = *apud grammaticos.* p = *sed ut hoc intellegas* om. *ex.*

Accium. pRG𝔛𝔑 — 𝔊 = *Actium.* 𝔐 — 𝔖 = *Attium.* Rell. mss. ∾.

apud hunc quoque qui cotidie excutitur aliqua nobis subducta sint. Quid sibi, inquis, ista praeparatio uult? quo spectat? 4 Non celabo te: cupio, si fieri potest propitiis auribus tuis, *essentiam* dicere. si minus, dicam et iratis. Ciceronem auctorem huius uerbi habeo, puto locupletem: si recentiorem quaeris, Fabianum, disertum et elegantem, orationis etiam ad nostrum fastidium nitidae. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur *οὐσία*, res necessaria, natura continens fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc uerbo uti: nihilo- 5 minus dabo operam ut ius a te datum parcissime exerceam: fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere possim propter quod linguae nostrae conuicium feci? Magis damnabis angustias Romanas, si scieris unam syllabam esse quam mutare non possum. Quae sit haec quaeris? *Τὸ ὄν*. Duri tibi uideor inge- 6 nii: in medio positam posse sic transferri, ut dicam *quod est*. Sed multum interesse uideo: cogor uerbum pro uocabulo pone-

p = *cotidie excuditur.*

4. *cupio, si fieri.* P = *copiose fieri.*

essentiam = ci. Muret. (Varr. Lectt. XV, 20.) 𝔐 — 𝔖. Nescio, an verum non sit, quod H. Steph. (Prood. II, 10. p. 236.) ait: „in veteribus libris reperta est haec lectio, *Cupio — essentiam dicere.*" Nam mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *quid sentiam.* (B = *quae sentiam.*) *Essentiae* vocabulum nunc non legitur apud Ciceronem, et eius inventionem Sp. Flavio Plauto tribuit Quint. Inst. Or. II, 14, 2. III, 6, 23. Sed Sidon. Apoll. ad Polemium (p. 372. ed. Sirmondi.) *Lecturus es*, inquit, *hic etiam novum verbum, id est essentiam: sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem. Nam essentiam nec non et indoloriam* [lege *indolentiam*] *nominavit.*

si minus = PpPr.ab RrGw 𝔄𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔖 = *sin minus.* Rell. n. l. R = *Cic. autorem.* pGw = *Cic. actorem.* Pinc. ci. = *Cic. auctorem usiae verbi habeo.*

Codd. Mod. — *elegantem.* 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *eloquentem.* w (s ∾) = *ad nostrum studium.*

οὐσία = 𝔅 — 𝔖. w = *ousia.* 𝔗 = *Visa.* p = *via.* Rell. = *usia.*

natura = PpPr.bαεϑνoπρστυ P1. 3. (nonnulli codd. Pinc.) 𝔅 — 𝔖. G — *natura.* Pr.a Rr mGw (rell. ρρ) plerique Pinc. P2. 4. Col. 𝔄𝔑 — 𝔗 𝔐 — 𝔖 = *naturam.* BE n. l.

5. G = *utius accendatur parcissime.* 𝔄 = *cum ecce illud.*

G(s∾) = *exprimere possem.*

P = *convitium.*

mutare non possum = PpPr.ab GwRrBE𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *mut. non possim.* ρρ n. l. p = *Quem sit haec.*

Τὸ ὄν. GRr = *to on.* 𝔄 = *Zoen.* Natum esse videtur ex τὸ ἕν: quod tamen ab hoc loco est alienum.

6. 𝔐 — 𝔅1. = *Duri tibi videbor.* Mss. etiam Gr. ∾.

positam = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔖 𝔑u — 𝔖. 𝔐 — 𝔅1. = *positum.*

Pr.aRαβζιλΘπ P3. Col. = *possem sic transferre.* et placet Grutero. 𝔑 — 𝔅𝔖. = *posse sic transferre.* Sed rell. ∾.

rE = *cogo verbum.* P = *cogo umbo pro vocabulo ponere.*

re. sed ita necesse est ponam *quod est.* Sex modis hoc a Platone dici amicus noster, homo eruditissimus, hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, si ante indicauero esse aliquid 7 *genus*, esse et *speciem*. Nunc autem *genus* illud *primum* quaerimus ex quo ceterae species suspensae sunt, a quo nascitur omnis diuisio, quo uniuersa conprehensa sunt. Inuenietur autem, si coeperimus singula retro legere: sic enim perducemur ad primum. *Homo* species est, ut Aristoteles ait. *equus* species est. *canis* species est. Ergo commune aliquod quaerendum est his omnibus uinculum quod illa conplectatur et sub 8 se habeat. Hoc quid est? *Animal.* Ergo genus esse coepit horum omnium quae modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed sunt quaedam quae animam habent nec sunt animalia: placet enim satis et arbustis animam inesse. itaque et uiuere illa et mori dicimus. Ergo *animantia* superiorem tenebunt locum, quia et animalia in hac forma sunt et sata. Sed quaedam anima carent, ut saxa. itaque erit aliquid animantibus antiquius, 9 *corpus* scilicet. hoc sic diuidam, ut dicam corpora omnia aut

sed ita necesse est = PpPr.bR GE aliquot ρρ P1. 3. 4. Col. Pinc. ℜu — 𝔖. B = *si ita nec. est.* δεν + *sed si ita nec. est.* Pr.a r quidam ρρ P2. ℜ — 𝔅 = *sed id nec. est.* w + *sed ita si id nec. est.* Quidam ρρ = *sed necesse est* om. *ita.* 𝔄𝔈1. — 𝔅1. = *sed id si nec. est.* w = *vir eruditissimus.*

aliquid genus = PpPr.brwB P1. 3. 4. Col. Ops. cod. St. Steph. ap. Mod. ℜ — 𝔊𝔖. R + *aliquid et genus.* Pr.aGP2. 𝔄𝔐 — 𝔐a = *aliquod genus.* In Sc dubie scribitur *aliqd genus.* Pinc. vet. lect. = *aliud genus.*

esse et speciem = PpPr.bRr GE antiquiores ρρ tres Ops. P1. 3. 4. Col. Pinc. 𝔏 — 𝔖. Pr.awB recentiores ρρ Ambian. P2. 𝔄ℜ — 𝔐 — *esse.*

7. *Nunc autem* = mss. etiam Gr. ℜ — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *Nunc enim.* P2. 4. Col. = *quaeramus.* G = *comprehendenda sunt.* Pr.b = *sunt compensa.*

p = *Inveniaetur.* 𝔄𝔈1. 2. = *singula recolligere.*

canis species est = PpPr.abGRr Gr. Ops. ℜ — 𝔅. 𝔄𝔈1. 2. = *canis est species.* Pinc. 𝔊 — 𝔖 — *est.* w — *species est.* Pr.a = *complectitur.*

G = *Hoc quidem animal.* Rγε ζηϑιχλπτ Gr. = *Hoc quidem est animal.*

8. 𝔄 — *Ergo genus — canis, animal.* R — *horum.*

Sed sunt quaedam quae. pPr.bwr — *sunt.* G(s∾) RP1. P3. (s.m.) — *sunt* et — *quae.*

quia et animalia = PpPr.abRrG 𝔄ℜ — 𝔊𝔖. w𝔐 — 𝔐a — *et.* Rell. n. l.

Sed quaedam anima = mss. etiam Gr. Ops. Sc ℜ — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 — *Sed.* Pinc. + *Sed sunt quaedam quae anima.* P = *et saxa.*

Pr.aE𝔄 = *antiquis.*

R(s∾)r𝔖 — *scilicet.* G(s∾) ℜ — 𝔅 = *corpus: sed hoc.* 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *scilicet corpus.* Ego dedi ordinem, quem servant omnes mss.

9. PR(s∾)v et nonnulli alii ex emendatioribus ρρ = *Hoc si dividam.* w + *Hoc si sic div.*

animata esse aut inanima. Etiamnunc est aliquid superius quam corpus: dicimus enim quaedam *corporalia* esse, quaedam *incorporalia*. Quid ergo erit ex quo haec deducantur? illud cui nomen modo parum proprium inposuimus, *quod est*. Sic enim in species secabitur, ut dicamus: Quod est aut corporale est aut incorporale. Hoc ergo genus est primum et antiquissimum et, ut ita dicam, generale. cetera genera quidem sunt, sed specialia: tamquam *homo* genus est. habet enim in se natio- 10 num species: Graecos, Romanos, Parthos. colorum: albos, nigros, flauos. habet singulos: Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit. qua sub alio est, in speciem. Illud genus *quod est* generale, supra se nihil habet. Initium rerum est: omnia sub illo sunt. Stoici uolunt superponere huic etiamnunc aliud genus magis principale: de quo statim dicam, si prius illud genus de quo locutus sum merito primum poni docuero, cum sit rerum omnium capax. Quod est in has species diuido ut sint corporalia aut incorpora- 11 lia. Nihil tertium est. Corpus quomodo diuido? Ut dicam:

animata esse aut inanima = P duo ρρ duo Ops. 𝔐𝔖. p unus Ops. = *animalia esse aut inanima*. Pr.ab GwE plerique ρρ Mod. P 1. 3. Col. unus Ops. 𝔄𝔑 — 𝔗 = *animalia esse aut inanimalia*. RBℑϰλΘο (P2. 4.) 𝔅 — 𝔊 = *animata esse aut inanimata*. r = *animalia esse aut inanimata*. ε = *animantia esse aut inanimantia*. 𝔏 — 𝔐𝔞 = *animata esse aut inanimantia*.

Etiamnunc. r = *Et nunc*. 𝔐 — 𝔅 1. 𝔐𝔞𝔖 = *Etiamnum*. E = *aliqua superius*.

deducantur = PpPr.ab GwRrBρρ 𝔄𝔑 — 𝔅. (E) 𝔈 1. — 𝔖 = *diducantur*. 𝔑 — 𝔗 + *et illud cui nomen*. G = *Quod est corporale aut incorporale* om. *aut* et *est*.

10. p = *Graeco Romanos*.

Itaque qua multa continet = (BE)δν𝔐 — 𝔖. Rr plerique ρρ Sc 𝔄𝔈 1. — 𝔊 = *Itaque quia multa cont.* wo 𝔑 — 𝔅 = *Itaque quod multa cont.* ε = *Itaque quo multa cont.* P = *Itaque multa cont.* om. *qua*. pPr.bG Mod. = *Ita qua multa cont.* om. *que*. Pr.a = *Ita quia multa cont.*

qua sub alio est = PPr.bδν Mod. 𝔐 — 𝔖. p = *Equa sub alio est*. Pr.aRG plerique ρρ Sc 𝔄𝔈 1. — 𝔊 = *quia sub alio est*. rwo 𝔑 — 𝔅 = *quod sub alio est*. ε = *quo sub alio est*. p — *in* ante *speciem*.

p = *generabile supra se nihil habet*. B — *se*.

sub illo sunt. Pr.b — *sub*. εν = *ex illo sunt*.

w𝔄 = *supponere*. B = *etiam huic superponere nunc aliud*.

etiamnunc aliud = PpPr.ab Rr Gw Erlang. Iani 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈 1. — 𝔖 — *nunc*. Herbipol. Iani — *etiam*. Rell. n. l.

𝔄 — *magis principale* — *prius illud genus*. R = *istud genus*. Pr.a — *genus*. p = *cum se rerum omnium capax*.

11. G(m∾) = *aut incorporalia. Nihil cercius est.* P𝔄 — *aut incorporalia*. 𝔄 sP eorum loco habent *vel non*.

GP 1. 3. 4. Col. ⇐ *Corpus quomodo dividam*.

aut animantia sunt aut inanima. Rursus animantia quemadmodum diuido? Ut dicam: quaedam animum habent, quaedam tantum animam. aut sic: quaedam inpetum habent, incedunt, transeunt, quaedam solo adfixa radicibus aluntur et crescunt. 12 Rursus animalia in quas species seco? Aut mortalia sunt aut inmortalia. Primum genus Stoicis quibusdam uidetur *quid:* quare uideatur subiciam. In rerum, inquiunt, natura quaedam sunt, quaedam non sunt. Et haec autem quae non sunt rerum natura conplectitur, quae animo succurrunt, tamquam Centauri, Gigantes et quicquid aliud falsa cogitatione formatum habere aliquam imaginem coepit, quamuis non habeat sub- 13 stantiam. Nunc ad id quod tibi promisi reuertor, quomodo quaecumque sunt in sex modos Plato partiatur. Primum illud *quod est* nec uisu nec tactu nec ullo sensu conprenditur: cogitabile est. Quod generaliter est, tamquam homo generalis, sub oculos non uenit. sed specialis uenit, ut Cicero et Cato. Animal non uidetur: cogitatur. uidetur autem species eius, equus 14 et canis. Secundum ex his quae sunt ponit Plato *quod eminet et exsuperat omnia. Hoc* ait *per excellentiam esse:* ut poeta

animantia sunt aut inanima = Pp Ops. 𝔐𝔖. Pr.abr antiquiores ϼϼ (Pall.) Mod. 𝔄𝔈1. — 𝔐 = *animantia sunt aut inanimata.* GwR (BE recc. ϼϼ) Mod. Col. 𝔑 — 𝔅𝔏 — 𝔐a = *animantia sunt aut inanimantia.*

G = *Rursum animantia.* w = *quomodo divido.* GP2. 3. 4. Col. = *q. dividam.*

pPr.a r(s∾) 𝔑 — 𝔅 = *aluntur crescunt* om. *et.*

12. νɔ = *in quas species cedo.*

quid: quare videatur = PpPr. abE tres Ops. R = *Quid* [s *quare*] *videatur.* sPr.aενɔ + *Quid est quare.* GwrB plerique ϼϼ P1. 3. Col. ex. Fac. et Primit. ap. Pinc. 𝔑 — 𝔅 = *Quod quare videatur.* Lips. dicit dubium fuisse in mstis, utrum *Quid* an *Quod* legendum esset. ι = *videtur natura. quod quare videatur.* P2. = *videtur natura, quod quia videatur subitiam.* 𝔄𝔈1. — 𝔐 = *sed quare videatur.* 𝔏 — 𝔐a + *Quid, sed quare videatur.* *sed* in mstis prorsus non legitur. 𝔖 = *Quiddam. Quare videatur* ex cod. Anton. Franc. Neapolitae, quem laudat Muretus.

P = *Iterum inquiunt natura.*

R — *Et* ante *haec autem.* γ = *Et haec etiam.* w = *quae non succurrunt.*

p = *et quicquid aliquid falsa cog.* p = *formatu habere.*

13. PwR𝔛 = *in sex modis Plato partiatur.* Pr.aβπ𝔑 — 𝔗 = *in sex numeros Pl. p.*

conprenditur = Pp. Pr.a = *conprehendunt.* Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *comprehenditur.*

r = *sed sub oculis non venit.* Etiam w = *sub oculis.* 𝔛 = *et specialis venit, ut Ci. et Ca.* (sic.) Pr.a — *et* ante *Cato.*

non videtur: cogitatur. = PpPr.ab RrGwB codd. Erf. et Heins. ap. Gron. Cod. Gron. = *ut videtur; cogitatur.* Gron. ci. = *haud videtur; cogitatur.* sR𝔛𝔑 — 𝔖 + *sed cogitatur.* Rell. n. l.

14. Pr.a = *hoc autem est per excellentiam.* Pr.a = *hoc poeta*

communiter dicitur. omnibus enim uersus facientibus hoc nomen est: sed iam apud Graecos in unius notam cessit. Homerum intellegas, cum audieris poetam. Quid ergo hoc est? *Deus*, scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est 15 eorum *quae proprie sunt:* innumerabilia haec sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quae sunt? interrogas. Propria Platonis supellex est: *ideas* uocat, ex quibus omnia quaecumque uidemus fiunt et ad quas cuncta formantur. Hae inmortales, inmutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit idea, id est, quid Platoni esse uideatur, audi: *Idea est eorum quae natura fiunt exemplar aeternum.* Adiciam definitioni interpretatio- 16 nem, quo tibi res apertior fiat. Uolo imaginem tuam facere: exemplar picturae te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens nostra quem operi suo inponat. Ita illa quae me docet et instruit facies, a qua petitur imitatio, idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet rerum natura, hominum, piscium, arborum, ad quae quodcumque fieri ab illa debet exprimitur. Quar- 17 tum locum habebit εἶδος. Quid sit hoc εἶδος adtendas oportet

communiter. Pr.bGwBE𝔑 — 𝔅 — *ut* ante *poeta.* 𝔗 = *communiter dicit.*
omnibus enim versus fac. Pr.ab RwB𝔑 — 𝔅 — *enim.*
sed iam apud Gr. = PpPr.abR w(BEρρ)Sc𝔗𝔑 — 𝔅1.𝔐a𝔖. G = *sed tantum ap. Gr.* rGr. 𝔑u = *sed tamen ap. Gr.*
P = *deis scilicet maior.* Apparet ita scripsisse librarium, quod retulit *deis* ad *maior.* Inde autem orta est altera scriptura *de his* = Pr.ab rBE, sive *de hiis* = Gw. 𝔑—𝔅 = *et potentior.*
15. E = *eorum qui proprie.* rw𝔑 — 𝔅 ed. Tauchn. = *propria sunt.*
Quae sunt? interrogas. PPr.arB 𝔑 — 𝔅 = *Quae sint int.* 𝔐 — 𝔖 = *Quae sunt, interrogas?*
Propria Platonis supellex est = Pr.bRrB (sed B — *est*) P2. 3. 4. Col. Mod. Pinc. 𝔗𝔖𝔅𝔐 — 𝔖. Pr.aw𝔊1. — 𝔊 = *propria* (𝔊 2. — 𝔊 = *proprie*) *Plato vocat* om. *nis supellex est.* P1. = *Prima Platonis* ∾. Grut. ci. = *Priva Plat.* ∾. G = *Prima Platonis supplex est.*
P = ∾ *subp* [*s a*] *llex est.* pE 𝔑 = ∾ *suppplex est.*
Pr.aP3. Col. mP2.𝔑 — 𝔅 + *omnia quae sunt quaecumque videmus.* 𝔊1. — 𝔐 = *omnia quae fiunt* om. *cumque videmus.*
sGwr recc. ρρ P2. 3. 𝔑 — 𝔊 = *quae naturaliter fiunt.*
16. Pr.b = *in maginem.* Pr.aG R P 1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔊 2. = *picturae tuae.*
habitum mens nostra = PpPr. ab rGwE ρρ 𝔗𝔑 — 𝔊. B = *mens mea* om. *habitum.* R𝔐 — 𝔖 — *nostra.*
rerum natura = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔗𝔊 1. — 𝔖 = *natura rerum*, quod *rerum* comparabant cum *hominum, piscium arborum.* P = *at quae.*
R liber vetus Siculus Mureti = *quicquid fieri debet ab illa.* 𝔗 — *debet.*
17. *locum habebit* = PpPr.ab wrBE 𝔑 — 𝔊2. GR 𝔗𝔊 — 𝔖 = *locum habet.*
εἶδος = 𝔊 — 𝔖. PpPr.abr all. = *idos.* RG all. = *ydos.*

et Platoni inputes, non mihi, hanc rerum difficultatem: nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar: ille, cum reddere Uergilium coloribus uellet, ipsum intuebatur. idea erat Uergilii facies, futuri operis exemplar: ex 17 hac quod artifex trahit et operi suo inposuit *εἶδος* est. Quid intersit quaeris? Alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumpta et operi inposita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua: haec est *εἶδος*. Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex statuam figurauit: haec idea est. Etiamnunc aliam desideras distinctionem? *Εἶδος* in opere est, idea extra opus: nec tantum extra 19 opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum *quae communiter sunt*. haec incipiunt ad nos pertinere: hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum *quae quasi sunt*, tamquam inane, tamquam tempus. Quaecumque uidemus aut tangimus Plato in illis non numerat quae *esse proprie* putat. Fluunt enim et in adsidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute qui fuit iuuenis. nemo 20 nostrum idem est mane qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more: quicquid uides currit cum tempore. nihil ex his quae uidemus manet. Ego ipse, dum loquor mutari ista,

r = *Virg. coloribus d e b e r e t.* Pr.b = *ex h o c quod artifex.* Gwr maior pars ρρ = *operi suo imp o n i t.*

18. G(m∾) γ𝔇ξσ = *forma ab exemplari f a c t a.* 𝔄 = *ab exemp l a r o.*

Habet aliquam faciem statua, haec [rSc𝔄 = *h o c*] *est* εἶδος (*idos*) = mss. (exc. B?) 𝔑 — 𝔊ro𝔖. 𝔅1. — 𝔐a haec omittunt.

pPr.a Rr recc. ρρ 𝔄𝔑 — 𝔈1. + *Etiamnunc s i aliam.* G + *Etiam s i nunc aliam.* Antiqq. ρρ + *E s t etiamnunc s i aliam.* E + *Etiamnunc aliam s i desideras.*

Εἶδος. Mss. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *Idos* (*Ydos*). 𝔑 — 𝔅 + *idea extra opus e s t.*

19. Pr.b = *Q u i n c t u m genus.* w = *communiter f i u n t.* r = *Nec incipiunt ad nos pertinere.* p — *haec.*

G antiqq. ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅 = *H a e c sunt omnia.* γ = *h i n c sunt omnia.* p = *homines p e c c a t o r e s. Sextum genus.*

eorum quae quasi = ΓpPr.abE. r𝔄𝔈 1. — 𝔖 + *eorum e s t quae quasi.* Gw𝔑 — 𝔅 + *e s t eorum q. q.*

p + *i n a n e tamquam inane.* G (m∾) — *tamquam inane.* Antiquiores ρρ 𝔑 — 𝔅 = *tamquam m a n e.*

videmus a u t tangimus = PpPr. abGwRrBρρ 𝔄𝔑 — 𝔈1. (E) 𝔈 2. — 𝔖 = *videmus a c tangimus.* wr = *esse p r o p r i a putat.*

et in adsidua diminutione. p — *et.* 𝔄𝔈 1. — 𝔍u — *in.* p𝔐a = *d eminutione.* Pr.a = *dimi n u t a t i o ne.* wP 2. = *atque a b i e ctione sunt.* P 3. = *atque a d d i t i o n e sunt.* Grut. ci. = *atque a d f e c t i o n e sunt.*

nemo n o s t r u m i d e m est mane = PpPr.ab RrGwE ρρ. 𝔑 — 𝔅 — *idem.* 𝔄𝔈1. — 𝔖 — *nostrum idem.*

20. P(s.m.) p = *ex i i s quae videmus.* p + *E t ego ipse.* 𝔑 — 𝔅 = *i m m u t a r i ista.*

mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis descendimus et non descendimus.* Manet enim idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est quam in homine: sed nos quoque non minus uelox cursus praeteruehit, et ideo admiror dementiam nostram, quod tantopere amamus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quando moriamur, cum omne momentum mors prioris habitus sit. Uis tu non timere ne semel fiat quod cotidie fit? De homine dixi, fluuida materia et caduca et omnibus obnoxia causis: mundus quoque, aeterna res et inuicta, mutatur nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quae habuit, aliter habet quam habuit: ordinem mutat. Quid ista, inquis, mihi subtilitas proderit? Si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille caelator oculos intentos diu ac fatigatos remittit atque auocat et, ut dici solet, pascit: sic nos animum aliquando debemus relaxare et quibusdam oblectamentis reficere. Sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque, si obseruaueris, sumes quod possit fieri salutare. Hoc ego, Lucili, facere soleo: ex omni natione, etiamsi a philosophia longissime auersa est, eruere

21

22

23

wP2. =*in ipsum flumen.*

bis descendimus et non descendimus = PpPr.a RrGwBρρ (exc. γδηλμνξ, qui cum Pr.bE = *bis discedimus* ∾) P1. 2. 3. 4. 𝔄𝔑—𝔊. Col. = *bis descendimus et non ascendimus.* 𝔐 — 𝔖 — *descendimus et* ex ci. Pinc., cuius haec sunt verba: „Bona pars exemplarium brevius: *In idem flumen bis descendimus.* ut putem legendum, addita negatione: *In idem flumen bis non descendimus.*“ Et confirmari videtur haec scriptura loco Platonis (Cratyl. p. 42. ed. Bekk.): CΩ. Λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει, καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης. Sed consulto Seneca immutavit Heracliti sententiam, ut evaderet ὀξύμωρον.

Manet enim = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 — *enim.*

21. rG = *tanto opere.*

Vis tu non timere = PpPr.bGw RrBEρρ liber Siculus Mureti P1. 3. 4. Col. cod. Gron. codd. Ruben. cod. Erfurt. Gronovii cod. Heins. 𝔊ro𝔏4. — 𝔖. Pr.aP2. 𝔄𝔈1. — 𝔏2. 𝔍u — *non.* 𝔑 — 𝔅 — *tu.*

fluvida materia = PpPr.ab et sic iidem codd. infra quoque (§. 24.) et alibi scribunt. Reliqui libri, quos ipse legi, = *fluida materia.*

obnoxia causis = mss. etiam codd. Gron. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔏4. 𝔑u — 𝔖. 𝔐 — 𝔊ro𝔅1. = *obnoxia casibus.*

w𝔄 + *aeterna res est.*

22. 𝔑 — 𝔅 = *Quamvis haec omnia.* G = *Quamvis etiam omnia.* w — *enim.* r — *aliter habet quam habuit.* Pr.b = *ut dici solet, spacit.*

sumes quod possit. ελνο = *senties quod possit.* Pr.aB βηιμΘπ τυ P2. Sc 𝔄𝔑 — 𝔐 = *invenies q. p.* Rell. etiam Gr. et liber Siculus Mureti ∾. Ops. partim = *sumes,* partim = *sames.*

23. *Hoc ego, Lucili* = PpGwRr B𝔑 — 𝔅. Pr.a (Eρρ) 𝔄𝔈1. — 𝔖 + *Hoc ego, mi Luc.* Pr.b = *Hoc ergo, mi L.*

ex omni natione = PpPr.abw Rρρ (exc. πστ) Gr. Mod. Sc 𝔑 — 𝔈1.

aliquid conor et utile efficere. Quid de istis quae modo tractauimus remotis a reformatione morum? quomodo meliorem me facere ideae Platonicae possunt? quid ex istis traham quod cupiditates meas conprimat? Uel hoc ipsum, quod omnia ista quae sensibus seruiunt, quae nos accendunt et inritant, negat 24 Plato ex his esse quae uere sint. Ergo ista imaginaria sunt et ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile nec solidum est. Et nos tamen cupimus, tamquam aut semper futura aut semper habituri. Inbecilli fluuidique interualla constituimus: ad illa mittamus animum quae aeterna sunt. miremur in sublimi uolitantes rerum omnium formas deumque inter illa uersantem et hoc prouidentem quemadmodum quae inmortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte ac ratione uitium 25 corporis uincat. Manent enim cuncta, non quia aeterna sunt,

vid. Ind. s. v. *Natio*. Gπ = *ex omni ratione*. sR mP 3. = *ex omni oratione*. rτ𝔈2. — 𝔐𝔑u — 𝔖 = *ex omni vacatione*. σ = *ex omni narratione*. Mur. ci. = *ex omni tractatione*. 𝔛 haec omittit. BE Ops. n. l. (Perperam Sw. refert in Opsopoei mstis legi *natione*, cum ille de solis Modii membranis loquatur.)

p = *eruere aliqui conor*. 𝔛 = *et utile facere*.

Quid de istis quae modo tractavimus = P𝔛. Supple *eruere potero*. p + *Quid de istis quae quod modo tract*. Pr.bGE = *Quid* [sG = *de*] *istis quod modo tr*. r = *Quid istis quo modo tr*. Pr.aRB = *Quid istis quae modo tr*. Praepositionis *de* prior littera ab eadem praecedenti potuit absorberi, posterior a proxima vocali. w(nisi legentem me fugit in hoc quoque msto omissum verbum) sR 𝔑 — 𝔖 + *Quid de istis capiam quae modo tr*. Miror, quod nec Sanctol. nec superiores ullam librorum discrepantiam in hoc loco observarunt. Pr.a — *remotis*.

G = *a formatione morum*.

Pr.b = *idaeae*. Pr.a = *ideae Pl. possint*.

Pr.a = *cupiditates meas conprimit*. G (s∾) = *sensibus sentiunt*. p = *quae nos accidunt*. e = *accendunt et cruciant*. Pr.a = *ex his esse quae vere sint*. RrGw = *ex hiis*. GR = *quae vere sunt*.

24. *Ergo ista* = PpPr.ab RrGw ρρ 𝔑 — 𝔅𝔖. (BE) 𝔛𝔈 1. — 𝔐a = *Igitur ista*. (g = *ergo*. g = *igitur*.)

nec solidum est. Ex recentioribus ρρ alii cum G et Siculo = *nihil solidum est*, alii cum mG = *ac solidum est*. w = *vel solidum est*.

aut semper futura. 𝔛𝔈1. — 𝔖 — *aut* et = *ac semper h*. βo = *aut superfutura*. G(s∾)γεζ℈χξστ = *Imbecilles*.

intervalla constituimus = p Pr.awrBEρρ 𝔑 — 𝔅. P — *constituimus*. Pr.bG𝔛𝔈1. — 𝔖 + *per intervalla constituimus*. R = *per intervalla constitimus*. 𝔐 — 𝔖 = *per intervalla consistimus*.

P — *ad illa*. sP = *in ea*. Nihil de suis libris prodiderunt maiores: verborum ordinem recepi ab pPr.ab rGwρρ.

𝔛𝔈1. — 𝔐 = *in sublime volit*. Pp = *in sublimi voluntates*.

χoσ unus Ops. = *inter illas versantem*. 𝔈2. 𝔊 = *quia materia prohibeat*.

et hoc providentem. 𝔐 — 𝔍u — *hoc*. 𝔑 — 𝔅 = *et haec prov*. R = *vitium corporis vincant*.

25. R = *cunta*.

sed quia defenduntur cura regentis. Inmortalia tutore non egerent: haec conseruat artifex fragilitatem materiae ui sua uincens. Contemnamus omnia quae adeo pretiosa non sunt, ut an sint omnino dubium sit. Illud simul cogitemus, si mundum 26 ipsum, non minus mortalem quam nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogare huic corpusculo moram, si uoluptates quibus pars maior periit potuerimus regere et coercere. Plato ipse ad 27 senectutem se diligentia protulit. Erat quidem corpus ualidum ac forte sortitus et illi nomen latitudo pectoris fecerat, sed nauigationes ac pericula multum detraxerant uiribus: parsimonia tamen et eorum quae auiditatem euocant modus et diligens sui tutela perduxit illum ad senectutem multis prohibentibus causis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentiae suae beneficio conti-

Inmortalia tutore non egerent = PPr.abE antiquiores et emendatiores ρρ 𝔛𝔊 1. p = *Inm. tuto egerent* om. *re non.* GwRr (B recc. ρρ) ℜ — 𝔅 = ∾ *non egent.* Pl. = *hić conservet.* Grut. legi vult *haec conservet.* G = *ut aut sint omnino.*

26. p = *quem nos sumus.*

posse aliquatenus nostra quoque providentia longiorem prorogare huic corpusculo moram = PPr.b Supple *nos* et vid. Gram. Sen. in Synt. Pron. E = ∾ *prorogari* ∾. p = ∾ *longiore prorogari* ∾. Pr. a r 𝔊 2. + *posse tamen* ∾. 𝔛 = *posse tamen* ∾ *longiore* ∾. B = *posse tamen* ∾ *longiorem provocare* ∾. Rwρρ Gr. ℜ — 𝔅 = *potest tamen* ∾ (Pl. = *aliquot* pro *aliquatenus*) et illud defendit Gron. G = *potest tamen* ∾ *praerogare* ∾. 𝔊 1. = *Potestne aliquatenus* ∾. 𝔖𝔊𝔏 — 𝔅 1. = *posse tamen* ∾ *prorogari* ∾. 𝔐 ex ci. Pinc. = *posse tandem* ∾ *prorogari* ∾. ℜu𝔐a = *potest tandem aliq. n. q. prov. pror. huic corp. m.* om. *longiorem.* 𝔖 = *potest tamen:* in reliquis consentit cum ℜu et ipse omittit *longiorem.* Quid commoverit Ruhk., Matth., Sw, ut reiicerent hanc vocem servatam ab omnibus mstis et inprr. ante ℜu, non constat: suspicor Ruhk. esse deceptum nota Gruteri, in qua vitio *longiorem* est omissum: Ruhk. imitati sunt Matth. et Sw. Particulam *tamen* ipse removi, quoniam in PpPr.bE non legitur.

waπr ℜ — 𝔅 + *quibus morum pars maior.*

periit = PPr.abwRr 𝔛𝔊 1. pGℜ — 𝔅𝔊2. — 𝔖 = *perit.* Rell. n. l.

27. G + *Plato enim ipse.* R — *ipse.* Pr.a + *ipse se.* 𝔗𝔅 + *ipse sese.* Pr.abw plerique ρρ ℜ — 𝔅 = *sic diligentia* [pG = *diligentiam*]. B + *sic se dilig.*

protulit = PpPr.abRE plerique ρρ 𝔛ℜ — 𝔊 1. wv m𝔊 1. = *prodivit.* r (B nonnulli ρρ) 𝔊 2. — 𝔖 = *pertulit.*

r = *altitudo pectoris.* R(s∾) = *latitudo corporis.* B = *et pericula.* p = *multa inde detraxerant.*

detraxerant = PpPr.abGw fere omnes ρρ Gr. 𝔛ℜ — 𝔅𝔏 4. 𝔖. Rr 𝔊 1. — 𝔊ro 𝔅 1. — 𝔐a = *detraxerunt.* B = *detraxere.*

𝔅 1. ed. Tauchn. = *earum quae aviditatem.* B = *rerum quae avid.* Pr.a = *aviditatem avocant.* B = *advocant.* p = *evocant mundus.*

perduxit = mss. etiam Gr. Sc 𝔛 𝔊 1. — 𝔐a. ℜ — 𝔅𝔖 = *produxit.* sp = *Tam hoc scis.*

gisse quod natali suo decessit et annum unum atque octogesi-
28 mum inpleuit sine ulla deductione. Ideo Magi qui forte Athenis erant inmolauerunt defuncto amplioris fuisse sortis quam humanae rati, quia consummasset perfectissimum numerum quem nouem nouies multiplicata conponunt. Non dubito quin paratus esset paucos dies ex ista summa et sacrificium remittere. Potest frugalitas producere senectutem, quam ut non puto concupi-
29 scendam, ita ne recusandam quidem. Iucundum est secum esse quam diutissime, cum quis se dignum quo frueretur effecit. Itaque de isto feremus sententiam an oporteat fastidire senectutis extrema et finem non opperiri, sed manu facere. Prope est a timente qui fatum segnis exspectat: sicut ille ultra modum deditus uino est qui amphoram exsiccat et faecem quoque
30 exsorbet. De hoc tamen quaeremus, pars summa uitae, utrum ea haec sit an liquidissimum ac purissimum quiddam, si modo mens sine iniuria est et integri sensus animum iuuant nec defectum et praemortuum corpus est. Plurimum enim refert uitam aliquis extendat an mortem. At si inutile ministeriis est cor-
31 pus, quidni oporteat educere animum laborantem? et fortasse

28. Pr.b (s n.) r = *Ideo magis.* 𝔑 = *ratique.*

consummasset. B = *consummavisset.* 𝔛 = *novem nonies octoginta multiplicatum componunt.*

novies (non *noviens*) = mss.

p = *Non dubio.*

paratus esset paucos dies. p = *paratas et paucos dies.* P = *parat et paucos dies.* Pr.ab = *paratavisset p. d.* E = *parat ausset p. d.* Bδμνθ = *paruvisset p. d.* R = *potuisset p. d.* Haud scio, an vitii aliquid hic lateat. G = *et sacrificio.*

Pr a = *Potest fragilitas.* G = *senectutem perducere.* Etiam P1. Col. = *perducere.* pE = *tuto concupiscendam.*

29. w = *quo fruatur.* pw𝔛 = *efficit.* wr𝔑 — 𝔚 = *feramus sententiam.* p = *et in fine non operire.* 𝔅 1. 𝔑u ed. Tauchn. = *et fidem non opp.* aperto vitio. Pr.ab Br = *operiri.*

Pr.b = *factum segnis.* 𝔛 = *defectum segnis.* P2. = *fatum senis.*

30. PER = *quaerimus.* wr = *quaeramus.* Pr.a + *summa l' parsimonia vitae.* B = *parsimonia vitae.* 𝔑u ed. Tauchn. = *summae vitae.*

utrum ea haec sit = PpPr.ab GwrBE maior pars ρρ P 1. 2. 4. Ops. Spectat *haec* ad *faecem:* inde orta scholia. Nonnulli ρρ P 3. Col. Pinc. vet. lect. 𝔑—𝔚𝔖 = *utrum ea faex sit.* 𝔛 + *utrum ea faex vitae haec sit.* 𝔈 1. 2. 𝔐 = *utrum faex haec sit.* 𝔊𝔊 = *utrum faex ea sit.* 𝔏 — 𝔐a = *utrum faex vitae haec sit.* R — *haec.*

Prb. = *ac puerissimum.* mo = *defoetum et praemortuum.* Dion. Gothofr. ci. = *effoetum et praem.* Col. = *defunctum et praem.* r𝔑 — 𝔚 = *defectum ac praem.* Pr.a = *extendit.*

Pr.a = *An si inutile.* 𝔑 — 𝔚 + *At enim si inutile.* G = *inutile sine misteriis est corpus.* P1. 3. 4. + *sine ministeriis.* Col. 𝔑 — 𝔚 + *in ministeriis.*

paulo ante quam debet faciendum est, ne, cum fieri debebit, facere non possis: et cum maius periculum sit male uiuendi quam cito moriendi, stultus est qui non exigua temporis mercede magnae rei aleam redemit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit: multis iners uita sine usu sui iacuit. Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidisse quamuis finienda? Noli me inuitus audire, tamquam ad 32 te iam pertineat ista sententia, et quid dicam aestima. Non relinquam senectutem, si me totum mihi reseruabit, totum autem ab illa parte meliore: at si coeperit concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi non uitam reliquerit, sed animam: prosiliam ex aedificio putri ac ruenti. Morbum morte 33 non fugiam, dumtaxat sanabilem nec officientem animo: non adferam mihi manus propter dolorem: sic mori uinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum, exibo, non propter ipsum, sed quia inpedimento mihi futurus est ad omne propter quod uiuitur. Inbecillus est et ignauus qui propter dolorem moritur, stultus qui doloris causa uiuit. Sed in longum exeo: est praeterea materia quae ducere diem possit. Et quomodo finem inponere uitae poterit qui epistulae non potest? Uale ergo. quod libentius quam mortis moras lecturus es. Uale.

31. *fieri debebit* = PpPr.abwRr B𝔑 — 𝔅. G = *fieri debet*. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *fieri debeat*. Rell. n. l.
𝔑 — 𝔅 — *cum* ante *maius periculum*.
non exigua = PpPr.ab Rr Gw BE 𝔄 [𝔄 — *non*] 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *non exigui temp*. Rell. n. l. 𝔑 — 𝔅 — *magnae rei*. 𝔑 — 𝔅 = *aliena* pro *aleam*. p = *aliam*.
redemit = PPr.aE. pPr.bRrGw 𝔄𝔑 — 𝔖 = *redimit*. Rell. n. l.
sui iacuit. Pr.b = *lasui lacuit*. Pr.a = *Quinto deinde crudelius*. pPr.ab = *quamvis finiende*. E = *finiendae*.
32. *et quid dicam*. = PGwRr. p = *et quidquid dicam*. Pr.ab 𝔄𝔑 — 𝔖 = *sed quid dicam*. Rell. n. l. 𝔑 — 𝔅 = *existima*. wr = *ab illa parte meliori*.
p = *si partes eius convalere*. Pr.b = *convælle*. p = *relinquerit*.
putri ac ruenti = pPr.abRB𝔄. P = *puri ac ruenti*. Pr.a = *putei ac ruentis*. G = *putrienti ac ruenti*. rw𝔑 — 𝔖 = *putrido ac ruenti*. cf. ad Ep. 12, 1. *putria*. Rell. n. l.
33. p = *Morbom*. P = *morbo* et iungit cum *ruenti*. sP = *mortem*. w = *effugiam*. p = *inpedimentum*. Pr.a + *stultus qui imbecillus est*. P2.𝔄 + *quae ducere diem merito possit*.
mortis moras = Pr.ab sw αβδεζηι μθπτ P1. 2. Col. Ops. (Gron.) 𝔄𝔑 — 𝔊 𝔊ro𝔅1. — 𝔐a. et probat Gron. vid. Ind. s. v. *Mora*. B = *moras mortis*. w = *mortes moras*. G — *mortis moras*. PRr = *mortem eras*. (in P *eras* erasum.) pEλ (?) P 4. (p. m.) P2. (s.m.) codd. Modii ci. Lips. 𝔏 — 𝔍u𝔏4. 𝔖 = *mortes meras*. Pincianus, quem laudat Mod., nihil de hoc loco prodidit. mG𝔐 = *mortis meras*. Monet Mur. *mortis* esse Accus. Plur. Etiam Ep. 7, 3. quidam libri pro *morae* scribunt *merae*. P3. ξ m𝔊 2.

EPISTULA VII. (59.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Magnam ex epistula tua percepi uoluptatem: permitte enim mihi uti uerbis publicis nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Uitium esse uoluptatem credimus. Sit sane: ponere tamen illam solemüs ad demonstrandam animi hilarem adfectionem. Scio, inquam, et *uoluptatem*, si ad nostrum album uerba dirigimus, rem infamem esse et *gaudium* nisi sapienti non contingere: est enim animi elatio suis bonis uerisque fidentis. Uolgo tamen sic loquimur, ut dicamus magnum gaudium nos ex illius consulatu aut ex nuptiis aut ex partu uxoris percepisse, quae adeo non sunt gaudia, ut saepe initia futurae tristitiae sint: **2** gaudio autem iunctum est non desinere nec in contrarium uerti. Itaque cum dicit Uergilius noster *Et mala mentis Gaudia*, diserte quidem dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudium est. Loluptatibus hoc nomen inposuit et quod uoluit expressit: significauit enim homines malo suo laetos. Tamen ego non inmerito dixeram cepisse me magnam ex epistula tua

= *mortes meas.* λ(?) = *mortis aeras.* Itaque Sanct. ex eodem cod. duas scripturas profert: ambiguum, utrum altera sit marginis, an Sanct. duos libros confuderit. νσ = *mortis horas.* ο = *mortis metas.* Cod. quidam Erm. = *mortis consulta.*

P = *lcturus es.* Pr.bE δεμν ≐ *lucturus es.* B = *laturus es.* τ + *laturus vel lecturus es.* m Gγξ + *locuturus vel lecturus es.* RG — *es.*

Lib. VI. Ep. 7. (59.)

RB𝔄ℜ — 𝔅 inter hanc et superiorem epistolam inserunt Ep. 75. *Minus tibi accuratas.*

p = *Magnum* ∾ *percipi.* B = *in epist. tua.*

permitte enim. GB — *enim.* G V = *Sic sane.* p = *ponere tamen illas demus ad demonstr.*

ad nostrum album = ci. Rod. Agric. 𝔊 — 𝔖. Pr.a sPr.b wREρρ (exc. εξοσ) Pall. ℜ — 𝔊1. = *ad nostrum alvum.* PpB 𝔄 = *ad nostram alvum.* Pr.b r = *ad nostrum alium.* V = *ad nostrum alumnum.* εξοσ Col. = *ad nostrum animum.*

𝔄 — *rem* ante *infamem.* 𝔄 — *et gaudium.* Pr.b = *et gladium.*

R — *non* ante *contingere.*

suis bonis verisque = PpPr.b wE cod. quidam Lips. r = *suis bonis virisque.* Pr.aGR 𝔄ℜ — 𝔖 = *s. b. viribusque.* Rell. n. l.

𝔄 = *confidentis.*

sic loquimur. G — *sic.* p = *si eloquimur.*

aut ex nuptiis. p — *ex.*

futurae tristitiae sint. γ subiungit haec (ex Natt. Quaestt. III, 3, 3. 4. petita): *In speculis apparet quae humorem halitu colligunt — Quod nix pati non potest, quia.*

2. *in contrarium verti* = mss. (EV n. l.) etiam Gr. ℜ — 𝔅. 𝔄𝔊1. — 𝔖 = *in contraria verti.* 𝔄 = *dicat Virgil.*

significavit enim. G — *enim.*

V — *Tamen ego non inmerito* — *inmodicam.* P𝔗 — 𝔖 = *coepisse me magnam.* p = *caepisse me m.* R — *magnam.* w(s∾) r — *ex.*

uoluptatem: quamuis enim ex honesta causa inperitus homo gau- 3 deat, tamen adfectum eius inpotentem et in diuersa statim inclinaturum uoluptatem uoco, opinione falsi boni motam, inmoderatam et inmodicam. Sed ut ad propositum reuertar, audi quid me in epistula tua delectauerit. Habes uerba in potestate. non effert te oratio nec longius quam destinasti trahit. Multi 4 sunt qui ad id quod non proposuerant scribere alicuius uerbi placentis decore uocentur, quod tibi non euenit: pressa sunt omnia et rei aptata. Loqueris quantum uis et plus significas quam loqueris. Hoc maioris rei indicium est: adparet animum quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen translationes uerborum ut non temerarias, ita quae periculum sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis nos uti uetat et 5 poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi uidetur ex antiquis legisse apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter et demonstrandae rei causa eloquebantur parabolis referti sunt, quas existimo necessarias, non ex ea-

3. P — *quamvis enim* — *inclinaturum voluptatem*. 𝔑 — 𝔅 — *enim*.
ex honesta causa = ci. Lips. 𝔈. pPr.brw mGE antiqq. ρρ P2. = *ex homine ista causa*. Pr.a = *ex omine ista causa*. RB recc. ρρ Sc 𝔛𝔑 — 𝔈 l. = *ex nomine ista causa* G𝔍xσ P1. 3. 4. Col. 𝔈2. — 𝔊 = *ex ista causa*. 𝔐 — 𝔍u𝔏4. = *ex iusta causa*. 𝔊ro 𝔅 l. = *iusta causa* om. *ex*. sP3. 𝔑u𝔐a = *ex nomine iusta causa*.
rw = *in diversum statim*. 𝔑 — 𝔅 = *in diversum statum*. R = *statim reclinatu* [*s rum*]. sG 𝔛 = *opinionem*.
motam. sw = *metam*. G (m ∾) P1. = *tam immed*. r + *motam et immod*. P4. 𝔑 — 𝔊 = *falsi boni et immoder*. G — *et inmodicam*. 𝔛 — *ut* ante *ad propositum*. Pr.a + *in epistula tua sequatur delectaverit*.
4. *ad id quod*. 𝔅 l. — 𝔐a — *id*.
G(s∾) Pr.a = *posuerunt scribere*. Sw ci. = *decore evocentur*. et laudat Gron. ad Ep. 47. (p. 229. s.) p = *et rei apta*. B = *et rei apparata*. sG 𝔑 — 𝔅 = *plus signisicas quam loquaris*. Nonnulli recc. ρρ 𝔑 — 𝔅 = *nihil timidi*.

Invenio tamen = mss. (exc. G quidam Pinc. Sc) 𝔑 — 𝔐a. G Pinc. — *tamen*. Sc 𝔛𝔖 = *Invenio nunc*. V — *Invenio tamen* — *periculum sui fecerit*. w(s∾) — *verborum ut non*.
ut non temerarias, ita quae periculum sui fecerint = PpPr.ab Br GBE plerique ρρ plerique Pinc. Ops. Mod. (sed BE cum P2. = *itaque pericul. s. f.* quo non offenderis.) 𝔏 — 𝔅 l. w = ∾ *ita quod per. sui fec*. γ𝔍 = ∾ *ita neque per. sui f.* P1. 4. = *ut non tem. neque per. sui f.* βιλοσ + *ut non tem., ita non indecoras quae per. s. f.* P3. = *ut non tem., ita non indecoras neque p. s. f.* mP2. Col. 𝔛𝔈 l. — 𝔐 + *ut non tem., ita non indecoras: ita quae per. s. f.* mR 𝔑 — 𝔅𝔑u — 𝔖 = *ut non tem., ita non indecoras: itaque per s. f.* Modius aut suos libros putavit imitandos esse aut scribendum: *ut non tem., ut non indecoras: ita quae p. s. f.* Reieci additamentum illud, quod alienum est ab optimo quoque librorum mss.
5. *eloquebantur*. G𝔑 — 𝔗 = *et loquebantur*. p = *causa qua poelisoquebantur*.

dem causa qua poetis, sed ut inbecillitatis nostrae adminicula sint et ut discentem et audientem in rem praesentem adducant. 6 Sextium ecce cummaxime lego, uirum acrem Graecis uerbis, Romanis moribus philosophantem. Mouit me imago ab illo posita: *ire quadrato agmine exercitum ubi hostis ab omni parte suspectus est pugnae paratum. Idem*, inquit, *sapiens facere debet: omnes uirtutes suas undique expandat, ut ubicumque infesti aliquid orietur illic parata praesidia sint et ad nutum regentis sine tumultu respondeant.* 7 *Quod in exercitibus iis quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperium ducis simul omnes copiae sentiant sic dispositae, ut signum ab uno datum peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis* ait. Illi enim saepe hostem timuere sine causa tutissimumque illis iter quod suspectissimum fuit. Nihil stultitia pacatum habet: tam superne illi metus est quam infra. utrumque trepidat latus. 8 sequuntur pericula et occurrunt: ad omnia pauet, inparata est et ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem incursum munitus, intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor inpetum faciat, pedem referet. Interritus et contra illa ibit et inter illa.

ut discentem. Mss. 𝔄ℜ — 𝔅 = *ut dicentem.*

6. *Sextium ecce.* E = *Sextum ecce.* w = *Sextum esse.* 𝔄 = *Sextium esse.* Sc hinc incipit novam epistolam numero 63. signatam. Etiam 𝔄 inserit sequentium argumentum: sed abest *Vale*, nec numerus conspicitur.

G(m∾) = *moribus prophetantem rogo. movit.*

Movit me imago. sR fere omnes ρρ = *movet me im.* r = *monuit me im.* p = *irent quadrato agmine.* π + *ubi hostis agmen ab omni parte suspectum est.*

G (s∾) ζϿσ = *suspensus est.*

p = *omnis virtutes suas.*

aliquid orietur = PpPr.ab RG EV fere omnes ρρ P1. 3. 4. Col. ℜ — 𝔅𝔖. rw(B) P2. 𝔄𝔈1. — 𝔐𝔞 = *aliquid oritur.*

7. *exercitibus iis* = Pp. Rell. mss., quos ipse legi, 𝔄ℜ — 𝔖 = *ex. his.* 𝔄 — *magni* ante *ordinant.* mυ = *catervae sentiant.* wr sR = *hoc aliquantum.* Pr.a = *hoc aliquando.* ℜ — 𝔅 = *est necessarium nobis.* 𝔄𝔈1. — 𝔖 + *nobis Sextius ait.* Mss. ℜ — 𝔅 carent nomine. Rursus miror maiorum neminem hoc notasse. Quidam ρρ = *nobis dixit.*

Illi enim saepe. ℜ — 𝔗 — *enim.*

p = *hostem timueres in causa.*

Nihil stultitia = mss. (exc. V) ℜ — 𝔅𝔖. 𝔄𝔈1. — 𝔐𝔞 = *nil stult.* V = *nil tristitia pac.* Pr. bw (cr. ∾) = *stult. peccatum.* p = *pacatum habent.*

8. Pr.a = *Sequntur pericula.* wr mG = *Secuntur p.* w = *et concurrunt.* 𝔄 = *ad omnem cursum.*

munitus, intentus = PpPr.abρρ. Rr Gw 𝔈 2. — 𝔐𝔞 + *munitus et intentus.* ℜ — 𝔅𝔖 + *munitus est et intentus.* 𝔄 = *munitus, interritus.* 𝔈 1. = *munitus et interritus.* G = *Interriturus: et contra illa.* ℜ = *Interiturus et contra illa.* r = *contra illa bibit.*

Nos multa adligant, multa debilitant. diu in istis uitiis iacuimus, elui difficile est: non enim inquinati sumus, sed infecti. Ne ab 9 alia imagine ad aliam transeamus, hoc quaeram quod saepe mecum dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat? Primo quia non fortiter illam repellimus nec toto ad salutem inpetu nitimur, deinde quia illa quae a sapientibus uiris reperta sunt non satis credimus nec apertis pectoribus haurimus leuiterque tam magnae rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis 10 quantum satis sit aduersus uitia discere qui quantum a uitiis uacat discit? Nemo nostrum in altum descendit, summa tantum decerpsimus et exiguum temporis inpendisse philosophiae satis abundeque occupatis fuit. Illud praecipue inpedit, quod cito 11 nobis placemus. Si inuenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Non sumus modica laudatione contenti: quicquid in nos adulatio sine pudore congessit tamquam debitum prendimus. optimos nos esse, sapientissimos adfirmantibus adsentimur, cum sciamus illos saepe multa mentiri. adeo quoque indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id 12

p = *Nos muta adligant.*

G + *nos multa debilitant.*

P = *deu in istis vitiis:* sed litterae *u in* erasae sunt. sP𝔄 + *in quibus iacuimus.* Col. + *lavari elui diff.* GwP1. 3. 4. = *erui diff. est.* B = *flui diff. est.* 𝔄 = *elui difficile ab istis.*

9. Pr.abE recc. nonnulli ρρ 𝔄ℜ — 𝔅 = *Nec ab alia im.* r + *Ne ergo ab alia im.* G (m∾) = *Ne ab illa imag.* R recc. ρρ ℜ — 𝔅 = *hoc quaeramus quod.* ℜ — 𝔅 = *quod semper mecum.* Pr.ab GwRr ℜ—𝔅 = *despicio.* sr = *respicio.* 𝔄 = *quod mecum saepe considero.* E = *quod ita nos stult.* RG sw recc. nonnulli ρρ 𝔄 = *quid ista nos stult.* B = *quid nos ista stult.* P1. 4. = *pertinaciter tenet.* Pr.a = *inpetu nituntur.* p = *apertis peccatoribus.* B = *leniterque.*

10. GwP1. 3. 4. = *quantum satis est.* ζ = *adversus vitia discedere.* rP2. (p.m.) = *quantum vitiis vacat.* om. *a.* Pr.aγKP4. + *non discit.* Gζℑ = *non discessit.* P1. 3. = *non discedit.* Col. = *defert.* ℑu = *summam tantum decerpsimus.* ℜ — 𝔅 = *exiguumque temporis.*

11. p = *quod dicito nobis placemus.*

agnoscimus = Pprw sG(E) 𝔈 1. — 𝔖. Pr.b = *adnoscimus.* G = *agnovimus.* Pr.aRBSc 𝔄ℜ — 𝔅 = *ignoscimus.* V = *acquiescimus.*

Non sumus modica = Pp Pr.ab GwRr 𝔄ℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *Nec sumus mod.* Rell. n. l. V = *modica laude.* B = *modica blanditione.* w = *prehendimus.* 𝔄 = *perpendimus.*

optimos nos esse. G (s∾) P1. — *nos.* Col. — *esse.* GP1. 3. 4. 𝔄 = *assentimus.* p = *sciamus illo saepe.*

saepe multa mentiri = PpPr.a brwBE maior pars ρρ ℜ — 𝔊. GR (V) 𝔐 — 𝔐a — *multa.* Rell. ρρ Sc 𝔄𝔖 — *saepe.*

12. *adeo quoque* = PPr.ab Rr GwB ρρ 𝔄ℜ — 𝔊. (EV) 𝔐 — 𝔖 = *adeoque.* p = *Atque.* p = *ut laudare velimus.*

cui contraria cummaxime facimus. Mitissimum ille se in ipsis suppliciis audit, in rapinis liberalissimum et in ebrietatibus ac libidinibus temperantissimum. Sequitur itaque ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India uagaretur et gentes ne finitimis quidem satis notas bello uastaret, in obsidione cuiusdam urbis, dum circumit muros et inbecillissima moenium quaerit, sagitta ictus diu perse-
13 dere et incepta agere perseuerauit. Deinde cum represso sanguine sicci uolneris dolor cresceret et crus suspensum equo paulatim obtorpuisset, coactus absistere: *Omnes*, inquit, *iurant esse me Iouis filium, sed uolnus hoc hominem esse me clamat.* Idem nos faciamus. Pro sua quemque portione adulatio infatuat: dicamus: Uos quidem me dicitis prudentem esse, ego autem uideo quam multa inutilia concupiscam, nocitura optem. ne hoc quidem intellego quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus. quantum capiam adhuc
14 nescio. Iam docebo quemadmodum intellegas te non esse sapientem. Sapiens ille plenus est gaudio, hilaris et placidus, inconcussus: cum dis ex pari uiuit. Nunc ipse te consule. Si numquam moestus es, nulla spes animum tuum futuri exspecta-

pPr.b ρρ = *tum maxime.* B = *tunc maxime.* Pr.aR𝔑—𝔅 = *tam maxime.* GV𝔄 = *tamen maxime.* Rell. ∾. Pr.a = *in illis suppliciis.* R + *aut in rapinis.*

et in ebrietatibus = mss. 𝔄𝔑 — 𝔖 — *et.*

temperantissimum = PPr.a bKv 𝔈2. — 𝔐𝔖. pGwRr Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔏—𝔐a = *temperatissimum.* Rell. n. l. V = *Sequitur utique.* r = *Sequitur ita ut.* P = *uti ideo.* Pr.a = *ut ita mutari.* G(m∾) V = *ut ideo imitari.* 𝔄 = *ut deos imitari velimus.* p = *esse credidimus.* p = *cum tam in India.* G recc. ρρ P1. 3. 4. = *cuiusdam civitatis.* B — *urbis.*

dum circ. = 𝔄𝔈1. — 𝔖. G — *dum circumit muros.* Rell. mss. 𝔑 — 𝔅 — *dum.*

circumit = P[*m* erasum] p𝔖. Rr = *circumivit.* 𝔑 — 𝔅 = *circuivit.* Pr.ab 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *circuit.* Rell. n. l.

et inbecillissima. Pr.aRB nonnulli ρρ 𝔑 — 𝔅 + *et cum imbec.* G (alii ρρ) 𝔈2. — 𝔐a + *et dum imbec.* p = *inbecillissimam.* G(m∾) = *imbecilla.* R (s ∾) = *imbecillima.* 𝔄 = *moenia.* r = *quaerens.*

persedere. p = *persidere.* P = *persedemre.* r = *persidem.* wCol. (s.m.) = *perstititire.* 𝔈1. — 𝔊 = *perstitit in re.*

13. 𝔍u — *et crus suspensum equo* — *hominem esse me clamat.* Pr. b BV𝔑 — 𝔅 = *assistere.* Pr.a = *asistere.* p = *apsistenere.*

𝔄 — *nos* ante *faciamus.* wB(p. m.) BV 𝔑 — 𝔗 = *facimus.*

Pro sua quemque = mss. 𝔄𝔑 — 𝔗. 𝔅 — 𝔖 + *cum pro sua quemque.*

w — *autem* ante *video.* 𝔄 — *video.* Pr.aαπ = *quantum cupiam.*

14. *Sapiens ille plenus est g.* = mss. (exc. Gπ) etiam Gr. 𝔑 — 𝔅𝔖. G + *Sapiens autem ille.* (π) 𝔄𝔈1. — 𝔐a + *Sapiens ille est qui plenus g.*

tione sollicitat, si per dies noctesque par et aequalis animi tenor erecti et placentis sibi est, peruenisti ad humani boni summam. Sed si adpetis uoluptates et undique et omnes, scito 15 tantum tibi ex sapientia quantum ex gaudio deesse. Ad hoc cupis peruenire, sed erras qui inter diuitias illuc te uenturum esse speras, inter honores gaudium, inter sollicitudines quaeris. Ista quae sic petis tamquam datura laetitiam ac uoluptatem causae dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: sed unde stabile magnumque consequantur ignorant. Ille ex con- 16 uiuiis et luxuria, ille ex ambitione et circumfusa clientium turba, ille ex amica, alius ex studiorum liberalium uana ostentatione et nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia et breuia decipiunt, sicut ebrietas quae unius horae hilarem insaniam longi temporis taedio pensat, sicut plausus et adclamationis secundae fauor qui magna sollicitudine et partus est et expiandus. Hoc ergo cogita hunc esse sapientiae effectum 17 gaudii aequalitatem. Talis est sapientis animus qualis mundus super lunam: semper illic serenum est. Habes ergo quare uelis sapiens esse, quia numquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur nisi ex uirtutum conscientia. Non potest gaudere nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo? inquis, stulti ac mali non gaudent? Non magis quam praedam nacti leo-

15. p = *erras vix inter divitias illud venturum.* G(m∾) P1. = *Inter homines gaudium.* P4. = *Inter homines rides gaudium.*
gaudium, inter sollicitudines = PGw𝔖. RrE plerique ρρ plerique Gr. Sc 𝔄𝔑 — 𝔊 + *idem gaudium inter sollic.* ε + *iter ad gaudium.* Rell. mss. + *id est gaudium inter soll.* 𝔐 — 𝔐a + *gaudium, id est, inter soll.* qui verborum ordo in mstis non est. w(s∾) = *ista quae sic quaeris.* p = *laetitiam ac voluptate.* p = *illo tendunt.*
p = *unde stabilem.* w = *consecantur.*
16. Rrw 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *clientum turba.* p = *illius ex studiorum.*
G(m∾) επ = *sonantibus literis.* w = *oblectamina fallacia.* p = *hilare insaniam.* Pr.a + *longique temporis.*
et partus est et expiandus. G = *et apparatus est et exp.* P1. = *et paratus est et exp.* P4. = *comparatus est.* wr mG P2. Col. = *expertus est.* w = *et experiendus.*
17. *aequalitatem* = w(p.m.) ε (V) 𝔐 — 𝔖. p = *aequalitate.* Rell. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊 = *qualitatem.*
qualis mundus super lunam = PpRGwB aliquot ρρ P1. 2. 3. Sc 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. Pr.abrE rell. ρρ (exc. ζ) = *qualis mundi super lunam.* ζ𝔈1. — 𝔐a = *qualis mundi status super lunam.*
p = *semper illuc serenum est.*
Pr.b + *quia si numquam.* p + *Habes ergo ut quare.* p = *etsi numquam sine gaudio est.* p = *Gaudio hoc non nascitur.* G(m∾) P1. = *non nascitur sine virt. consc.* p = *nisi ex virtute conscientia.* w — *nisi fortes.* E = *praedam nacti lenones.*

18 **nes. Cum fatigauerunt se uino ac libidinibus, cum illos nox inter uitia defecit, cum uoluptates angusto corpori ultra quam capiebat ingestae suppurare coeperunt: tunc exclamant miseri Uergilianum illum uersum:**

> ***Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem***
> ***Egerimus nosti.***

Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia et quidem tamquam supremam agunt. Illud gaudium quod deos deorumque aemulos sequitur non interrumpitur, non desinit: desineret, si sumptum esset aliunde: quia non est alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni est. Quod non dedit fortuna non eripit. Uale.

EPISTULA VIII. (60.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Queror, litigo, irascor. Etiam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua aut paedagogus aut mater? Nondum intellegis quantum mali optauerint? O quam inimica nobis sunt uota no-

18. Pw (1.) G P1. 3. 4. Col. = *fatigaverint.* Nonnulli ex recc. ρρ = *fatigaverunt se vitio.* V = *fatigaverunt senio.*

ac libidinibus = PpGRr. Pr.a bw 𝔄𝔑 — 𝔖 = *et libidinibus.* Rell. n. l. RGGr. = *cum illis nox.*

inter vitia defecit = mss. (exc. P2.) etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊 (𝔑 — 𝔅 = *deficit*) mm 𝔊1. — 𝔊. P2. = *in vitia def.* 𝔐 — 𝔖 = *inter vina def.*

suppurare = Pr.brw (E) quidam ρρ 𝔊1. — 𝔖. p = *suppulrare.* PGRB quidam ρρ P1. 3. 4. Col. Sc 𝔄𝔑 — 𝔅 = *superare.* Pr.bmR quidam ρρ P2. = *supputare.* VK = *suspirare.* Grut. malebat *suppurari.*

illum versum. 𝔄 = *versum illum.* Sc = *versiculum.* γ = *Virgilianum illud.* Sw. haec tanquam suspecta uncis inclusit. Sed servant ea omnes libri.

V = *Nosti eos omnem luxuriari n.* 𝔊1. 2. = *Nosti eos totam luxuriari noctem.* Etiam Pr.bGB antiquiores ρρ P1. P3. (p. m.) = *omnem luxuriari noctem.* P4. *homines luxuriari noctem.*

𝔄 + *et quidem noctem tamquam.* pPr.b maior pars ρρ P1. 4. Col = *suprema.*

𝔄 = *Id enim gaudium.* 𝔅 + *Interrumperetur, desineret.*

αβπ𝔑 — 𝔗 = *si praefinitum esset.* υ = *si praesumptum esset.*

quia non est = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔄𝔊1. — 𝔐a + *Sed quia non est.* In Vν turbatus est locus hoc modo: *quia non est aliunde, quia non est alieni muneris.* Pr.b + *alieni unde quia non est al. m.*

nec arbitrii quidem = mss. (exc. p) 𝔑—𝔐a. p = *ne arbitri quidem.* 𝔄 = *ne quidem arbitrii.* 𝔖 = *ne arbitrii quidem.*

alieni est = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔑u — 𝔖. 𝔐 — 𝔅1. — *est.* o + *Quod enim non dedit.* p + *Quod non vi dedit.* o = *nec eripit.*

Lib. VI. Ep. 8. (60.)

Hinc rursus incipit Emmerici mss. Pr.abd collatio: sed Ep. 60. in Pr.ab et ipse legi.

G — *tibi* ante *optavit.* PG = *inimicitiora.* γKκ = *immitio-*

strorum! eo quidem inimiciora quo cessere felicius. Iam non admiror, si omnia nos a prima pueritia mala sequuntur: inter exsecrationes parentum creuimus. Exaudiant di quoque nostram pro nobis uocem gratuitam. Quousque poscemus aliquid deos, quasi ita nondum ipsi alere nos possimus? Quamdiu 2 sationibus inplebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus metet? quamdiu unius mensae strumentum multa nauigia et quidem non ex uno mari subuehent? Taurus paucissimorum iugerum pascuo inpletur. una silua elephantis pluribus sufficit: homo et terra pascitur et mari. Quid ergo? tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, ut uastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem uinceremus? Minime. Quantulum est enim quod naturae 3 datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque, ut ait Salustius, *ventri obedientes* animalium loco numeremus, non hominum: quosdam uero ne animalium quidem, sed mortuorum. Uiuit is qui multis usui est, uiuit is qui se utitur: qui uero latitant et

ra. p=*quo cessare.* 𝔛𝔈1.2.= *Exaudiunt.* 𝔊𝔊=*Et audiunt.* 𝔐=*Dii quandoque.*

nostram pro nobis=mss. 𝔛𝔑—𝔊𝔐𝔞—𝔊. 𝔐—*pro nobis.* 𝔈—𝔅1.=*pro votis vocem.*

quasi ita nondum=PPr.abd Rr w mGBEρρ P2. 3. 4. 𝔛𝔑—𝔊. G=*quasi ira nond.* atque idem videbatur esse in P 1. p—*quasi.* Col. 𝔐—𝔊—*ita.*

2. *Quamdiu sationibus*=PpRw (V) aliquot ρρ P3. (s.m.) 𝔈1.—𝔊. Pr.ab GBE αδζϑκμνK P 1. Col. 𝔑—𝔅=*Q. rationibus.* rγι P2.=*Q. orationibus.* σπ=*Q. arationibus.* quod ci. Grut. sG=*Q. fractionibus.* P4.=*Q. sanctionibus.* 𝔛+*Q. cirationibus* [in ms. sine dubio fuit *arationibus.*] *vel sationibus.*

unius mensae. Col.=*unius messe.* s=*unius mensis.* e=*unius messis.*

strumentum=Pp [in p scriptum est *mensa estrumentum*] unus Mod. unus Ops. 𝔊. sP Mod. ci.=*instrumentum.* Sed Grut. (Suspicc. XII, 16.) defendit *strumentum.* cf. Pr. Ep. 76, 18. *etruenlium.* abGw Rr tres Ops. Gr. 𝔛𝔑—𝔐𝔞=*frumentum.* Rell. n. l.

p=*Tauros.* 𝔈1.=*pascui.* 𝔈2.—𝔐𝔞=*pascuis.* 𝔛=*iugerum e.* [i. e. *scilicet*] *agro.* Rell. imprr. et omnes mss. ∾. pB=*elephantibus.* 𝔑=*elevantibus.* νσσ=*ventrem nobis dedit natura.* 𝔑—𝔅—*edacissimorumque.* Pr.a=*aviditatem vincemus.*

3. rG=*Nos itaque.*

Salustius=PpPr.ab all. p=*locum numeremus.*

Vivit is qui multis usui est, vivit is qui se utitur=pwγι ζικπτυ P3. duo Ops. 𝔑—𝔅 m𝔈2. Pr.ab GBr P 1. 2. 4. Col. 𝔛𝔈 1.—𝔊—*Vivit is qui multis usui est.* In *Notis* Sw. ait se dolere, quod non haec receperit reliquis omissis. Sed utraque profecto sunt genuina et referunt Senecae ingenium argutias quaerentis verbisque ludentis. o=*Vivit is qui sentitur.* De reliquis non satis constat.

torpent sic in domo sunt quomodo in conditiuo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt. Uale.

EPISTULA IX. (61.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Desinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago senex: eadem nolo quae puer uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum est, haec cogitatio inponere ueteribus malis finem. Id ago ut mihi instar totius uitae sit dies. Nec mehercules tamquam ultimum rapio, sed sic illum adspicio, tamquam esse uel ultimus possit. Hoc animo tibi hanc epistulam scribo, tamquam me cummaxime scribentem mors euocatura 2 sit. Paratus exire sum et ideo fruar uita, quia quam diu futurum hoc sit non nimis pendo. Ante senectutem curaui ut bene

quomodo in conditivo = mss. (exc. RB) 𝔛ℜ — 𝔊 𝔏4. 𝔈. B𝔐 = *quasi in cond.* R𝔏 (exc. 𝔏4.)—𝔐𝔞 = *tanquam in cond.*

Lib. VI. Ep. 9. (61.)

B = *Desinimus velle quae puer volui.*

quod volumus = PpGEVP1. 2. P3. (p.m.) Col. 𝔛ℜ — 𝔐. RrwP4. P3. (s.m.) 𝔏 — 𝔖 = *q. voluimus.* Rell. n. l. p = *Ergo certe.*

P4. = *id agam senex.*

eadem nolo = R ci. Gr. Vχλο P4. = *eadem nolle.* Hoc ex illo facile potuit nasci, si quidem erat scriptum *nollo*, quemadmodum scribebatur *ollim* Grut. Inscr. DCXC. 5. *vellit* (velit). ib. DCLXXII. 1. Orell. Inscr. n. 4775. *vellis* (velis) ib. n. 4786. all. Codices mss. laudare supersedeo, cum in iis hoc saepissime reperiatur. PpGwrBE plerique ρρ P1. P2. (p.m.) 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *eadem velle.* Col. = *eadem velle ego.* γ = *eadem vello.* quod fortasse nanciscetur defensorem. 𝔏— 𝔅1. = *non eadem velle.* ιπ quidam cod. Erm. (nisi forte per illud *in alio* intellexit 𝔅 vel 𝔛) P2. (s.m.) ℜ — 𝔅𝔖 = *ne eadem velle videar.* 𝔐ℜ𝔲𝔐𝔞 — *ne videar eadem velle.* P3. = *ne eadem velle videam.* P4. = *quae pervolui.*

in hoc noctes. B = *eunt noctes.* ℜ — 𝔅 + *eunt in hoc noctes.* R w 𝔛ℜ — 𝔅 = *mehercule.* P = *sed sic illum patio.* 𝔛 = *esse eciam ultimus.*

tamquam me cummaxime = Pp E Mod. GwRrBV plerique ρρ Gr. ℜ — 𝔅 = *tamq. me maxime* om. *cum.* 𝔛 = *tamq. max. me.* 𝔊1. — 𝔊 = *tamq. maxime* om. *me cum.* η cod. Erm. 𝔐 — 𝔖 = *tamq. cum maxime* om. *me.* ε = *tamq. me mox.*

2. *fruar vita* = mss. etiam Ss ℜ — 𝔅. 𝔛𝔊1. — 𝔖 = *fruor vita.* Male Sw. dicit hoc vulgatum esse inde a 𝔛. η + *quamdiu haec contingere futurum sit.* 𝔇P1. 2. 4. = *quamquam diu fut.*

non nimis pendo = PRwειλο mm 𝔊2.𝔊. ex ci. Erm. (BE)Pr.bP2. 3. 𝔏 — 𝔐𝔞 = *non nimis pendeo.* p = *non minimis pendeo.* ΘσPr.d Sc𝔛𝔊1. — 𝔊 = *non minus pendo.* εζη𝔇χ = *non minus pendeo.* GP1. 4. = *non minus pendet.* ν utrumque habet *non nimis* et *non minus.* υ = *non in id pendeo.* r swαχπ Col. quidam Pinc. Pr.a = *nemini pando.* mG ℜ — 𝔅 = *nemini panditur.* Pinc. ci. = „a-

uiuerem, in senectute ut bene moriar: bene autem mori est libenter mori. Da operam ne quid umquam inuitus facias. Quicquid necesse futurum est repugnanti in uolenti necessitas non est. Ita dico: qui imperia libens excipit partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus ali- 3 quid facit miser est, sed qui inuitus facit. Itaque sic animum conponamus ut quicquid res exigit id uelimus: et in primis finem nostri sine tristitia cogitemus. Ante ad mortem quam ad uitam praeparandi sumus. Satis instructa uita est, sed nos in instrumenta eius auidi sumus: deesse nobis aliquid uidetur et semper uidebitur. Ut satis uixerimus nec anni nec dies facient, sed

nimi pendeo vel certe *minimi pendo.*" Hoc receperunt 𝔐𝔖.

Quicquid necesse futurum est repugnanti in volenti necessitas non est = pwE. P2. = ∾ [*repugnanti* a s. m.] *in volente* ∾. PrV = ∾ *pugnanti* [in P *in* erasum] ∾. R = ∾ *repugnanti, volenti* om. *in.* G + *Quicquid nec. est futurum est rep. nam in volenti* ∾. P1. = *Quicquid nec. est venturum est rep. nam in volente nec. est* om. *non.* ρρ = *Quicq. nec. est futurum* [recc. = *venturum*] *est* ∾. B + *Quicq. futurum est necesse futurum est* ∾. P3. = *Quicq. futurum nec. est venturum est rep. nam in volente* ∾. P4. = *Quicq. nec. est venturum est rep. nam in nolentem nec. non est.* Col. 𝔖 = *Quic. fut. est, nec. fut. est rep. in volentem nec. non est.* Grut. ci. = *Quicquid necesse est, venturum est repugnanti. in volentem nec. non est.* mG = *Quicq. fut. est nec. fut. est rep. volenti nec. non est.* e = *Quicq. nec. est fut. est pugnanti id volenti nec. n. e.* Mss. Mod. = ∾ *repugnanti, involenti necessitas est: in volente nec. n. e.* Modius *involens* dictum esse putat quemadmodum *inparens, inobediens* etc. Sed qui veteres libros legerunt, non ignorant saepissime Praepositiones Casibus suis praefigi, et apparet *in volente*, cum olim notatum fuerit tanquam diversa scriptura, una cum altero *in volenti* in contextum esse receptum. 𝔗 + ∾ *repugnanti, non volenti necessitas est, in volente* ∾. 𝔑 — 𝔅 = *Quicquid futurum est* [𝔗 = *esse*] *necesse est repugnanti, in volentem nec. non est.* Probat Matth. 𝔈1. — 𝔖 = *Quicq. necesse futurum est, repugnanti non volenti necessitas est, in volente nec. non est.* 𝔐 — 𝔅1. = *Quicq. necesse est, futurum est. Repugnanti non volente necessitas est: in volente nec. non est.* 𝔑u𝔐a ex ci. Gron. = *Quidquid necesse est, futurum est repugnanti. in volentem necessitas non est.*

w = *libens accipit.*

3. 𝔐 = *iussus aliquid facere.*

pE = *et qui invitus.* In P vocula est erasa.

res exigit = PwrB 𝔑 — 𝔅. p = *res exiet.* GR𝔗𝔈1. — 𝔖 = *res exiget.* Rell. n. l. Futurum huic loco magis convenire facile concedo.

p = *id vellimus.* p + *vi finem nostri.* P1. 3. 4. = *finem nostrum.* PP4. — *Satis instructa — avidi sumus.*

in instrumenta eius avidi = p. wV nonnulli ex antiquioribus ρρ = *in instrumento.* Rell. mss. etiam Gr. 𝔗𝔑 — 𝔈1. = *instrumento eius avidi.* quod nitebat Grutero, et sane apud Tacit. (H. I, 7.) legitur: *Servorum manus subitis avidae.* 𝔈2. — 𝔖 = *instrumentorum eius avidi.* quod mstorum nullam habet auctoritatem.

p(P2. Col.) 𝔈1. — 𝔐 = *nec dies*

animus. Uixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus exspecto. Uale.

EPISTULA X. (62.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Mentiuntur qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum uideri uolunt: simulant occupationes et augent et ipsi se occupant. Uaco, Lucili, uaco et ubicumque sum ibi meus sum. Rebus enim me non trado, sed commodo, nec consector perdendi temporis causas. Et quocumque constiti loco ibi cogitationes meas tracto et aliquid in animo salutare conuerso.

2 Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco nec cum illis moror quibus me tempus aliquod congregauit aut causa ex officio nata ciuili, sed cum optimo quoque sum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque seculo fuerunt, animum meum mitto. Demetrium uirorum optimum mecum circumfero et relictis conchyliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror. Quidni admirer? uidi nihil ei deesse. Contemnere aliquis omnia potest, omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum uia est. Demetrius autem noster sic uiuit non tamquam contempserit omnia, sed tamquam aliis habenda permiserit. Uale.

faciunt. Rell. ∾. Pp = *Vix Lucili.* B — *carissime.*

Lib. VI. Ep. 10. (62.)

E = *qui sibi optare.* 𝔛 = *studia moralia.*

Vaco, Lucili = mss. (E n. l.) 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔊1. — 𝔖 + *Vaco, mi Luc.* r = *ut ubicumque* ∾ *meus sim.*

ibi meus sum = PpGwRr Gr. Ops. 𝔑 — 𝔅𝔖. (BEV) 𝔛𝔊1. — 𝔐a — *ibi.*

me non trado = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔛𝔊1. — 𝔖 = *non me trado.* G (m∾) Bγνοσ quidam Gr. 𝔑—𝔅 = *sed commendo.*

Et quocumque = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔑u — 𝔖. 𝔏 — 𝔅1. — *Et.* Grut. ci. = *Sed quoc.*

converso = PpGwr BE 𝔛𝔑 — 𝔅. cf. Cic. Univ. 8. *animus se ipse conversans.* GR 𝔊1. — 𝔖 = *verso.* Rell. n. l. ε = *non tum me mihi abduco.* η = *non tum me abduco.* ο = *non tum mihi abduco.* Censor ed. Ruhk. in Diar. Litt. Jen. a. 1813. m. Iun. p. 406. ci. = *abducor.*

2. *ex officio nata civili.* PpE = *ex off. n. civi.* V𝔊1. — 𝔐 — *civili.* Rell. etiam Gr. Ops. cod. vet. Moniousii (vid. P. Faber ad Pandect. II. Tit. de diversis regulis iuris antiq.) ∾. w = *cum optimis quoque.* p = *cum optimo quocumque.* w — *in quoc. loco.*

seculo fuerunt = PpGγμνοπυ. Rrw 𝔛𝔑 — 𝔖 = *s. fuerint.* w — *meum* post *animum.* w(m∾) = *cum illo semideo.* 𝔛 = *cum illo semundo.* V — *Quidni admirer.* R = *nihil illi deesse.* G = *Democritus noster.*

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER VII.

EPISTULA I. (63.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Moleste fero decessisse Flaccum amicum tuum: plus tamen aequo dolere te nolo. Illud ut non doleas uix audebo exigere, et esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget nisi iam multum supra fortunam elato? Illum quoque ista res uellicabit, sed tantum uellicabit. Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lacrimas, si non nimiae decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico nec fluant: lacrimandum est, non plorandum. Duram tibi legem uideor po- 2 **nere? cum poetarum Graecorum maximus ius flendi dederit in unum dumtaxat diem, cum dixerit** ***etiam Niobam de cibo cogitasse.*** **Quaeris unde sint lamentationes, unde inmodici fletus? Per lacrimas argumenta desiderii quaerimus et dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O in-**

Lib. VII. Ep. 1. (63.)

In hac epistola excussi ms. Sorbon. 354., quem per Sorb. 2. significatum intellige.

Moleste fero = Pp Sorb. 2. rw mG BEVe γδμνKυ mss. optimi Ops. αβελοπ P 2. 3. Col. SbcPr.abd 𝔑 — 𝔐𝔖 = *Moleste fers.* Sed suspicor certe in Pr.ab esse *M. fero:* quippe solent cum melioribus consentire, et Sw. falso laudat *fers* etiam ex Ops. et Pr.d (ν) et 𝔛, quae habet *Moleste vero.* β = *M. ferunt.* GR P1. 4. (rell. ρρ) 𝔏 — 𝔐𝔞 = *Graviter fers.* Liber Siculus = *Graviter fero.* probat Mur. Arg.b— *plus tamen aequo — stomachum excitare* §. 6. G𝔑 = *dolere te volo.* 𝔐 = *vix audeo exigere.* w𝔑 — 𝔅 + *exigere a te.* 𝔐 = *etsi esse melius.* V = *sed non nimiae.* p = *si non minime.*

decurrerunt = Pp Sorb. 2. GwRr 𝔑 — 𝔐𝔖. 𝔛 = *decurrerint.* 𝔏 — 𝔐𝔞 = *decurrerent.* quod unde petitum sit nescio: nam de rell. mstis nihil proditum est. 𝔅1. — 𝔐𝔞 ed. Tauchn. = *illa repressimus* aperto vitio. Sorb. 2. = *eas depressimus.* P1. 2. 4. Col. = *illas depressimus.* Sorb. 2. = *ne fluant.* G = *non fluant.* B = *nec plorandum.*

2. p = *cuius flendi.* V — *cum dixerit — cogitasse.*

Niobam = Pp Sorb. 2. GwRrB 𝔛 𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔈 = *Nioben.* Rell. n. 1.

p = *et dolorem non querimur.* quod valde mihi placet. p + *O in-*

3 felicem stultitiam! est aliqua et doloris ambitio. Quid ergo? inquis, obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quaelibet fortuita res transferet: non differo in longius tempus quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus residunt. Cum primum te obseruare desieris, imago ista tristitiae discedet: nunc ipse custodis dolorem tuum. sed custo-
4 dienti quoque elabitur eoque citius quo est acrior desinit. Id agamus ut iucunda nobis amissorum fiat recordatio: nemo libenter ad id redit quod non sine tormento cogitaturus est. Sic illud fieri necesse est ut cum aliquo nobis morsu amissorum quos amauimus nomen occurrat: sed hic quoque morsus habet suam
5 uoluptatem. Nam, ut dicere solebat Attalus noster: *Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo poma quaedam sunt suauiter aspera, quomodo in uino nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat: cum uero interuenit spatium, omne quod angebat exstinguitur et pura ad nos uoluptas uenit.* Si illi credimus: *Amicos incolumes cogitare melle ac placenta frui est: eorum qui fuerunt retractatio*
6 *non sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit haec acria quoque et habentia austeritatis aliquid stomachum excitare?* Ego non idem sentio: mihi amicorum defunctorum cogitatio dulcis ac blanda est. Habui enim illos tamquam amissurus, amisi tamquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod aequitatem tuam decet, desine beneficium fortunae male inter-

felicem s i b i stultitiam. r = *inf. t r i s t i t i a m.*

3. G (s∾) Gr. 𝔑 — 𝔛 = *fortuita res transf e r t.* p = *qu o d desiderium* et = *qu o d etiam.* w nonnulli ex recc. ρρ P4. = *luctus resid e n t.* 𝔈1. — 𝔊 = *l. r e c i d unt.*

p = *i n m a g o ista.*

4. G P 1. 2. 4. = *ad id libenter t e n d i t.*

Sic illud fieri = P Sorb. 2. GwrBE ρρ Gr. 𝔄𝔑—𝔅. p = *S i c u t illud f.* R = *S i t a m e n illud f.* V = *S i tamen i s t u d sic fieri.* 𝔈1.—𝔊 + *Sic t a m e n illud f.* 𝔐𝔍u = *S i t a m e n illud f.* 𝔏 — 𝔖 = *S i tamen i s t ud f.*

s e d hic quoque morsus = mss. (V n. l.) etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 — *sed.*

5. R in margine habet quaedam Arabica. In 𝔄 proxima turbato ordine leguntur.

E = *incolumes t r a c t u r e.* p = *quod a g e bat exstin g i tur.* Sorb. 2. GB αδεμKυ = *Si u l l i credimus.* RsSorb. 2. + *Si v e r o illi cred.*

w = *eorum qui f u e r e.* R(s∾) υ = *qui fuerunt re t r a ctio.* o = *q. f. re c o r d a tio.* ν = *sine acerbitate quadam l i m a t.*

6. G P1. 4. = *Ego v e r o idem.* P3. + *Ego v e r o non idem.* In 𝔏1. — 𝔐a *defunctorum* est incuria omissum. 𝔈1. — 𝔐 = *beneficium n a t u r a e.*

pretari. Abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia 7 quamdiu contingere hoc possit incertum est. Cogitemus quam saepe illos reliquerimus in aliquam peregrinationem longinquam exituri, quam saepe eodem morantes loco non uiderimus: intellegemus plus nos temporis in uiuis perdidisse. Feras autem hos qui neglegentissime amicos habent, miserrime lugent nec amant quemquam, nisi cum perdiderunt? Ideoque tunc effusius 8 moerent, quia uerentur ne dubium sit an amauerint: sera indicia adfectus sui quaerunt. Si habemus alios amicos, male de his et meremur et existimamus, quia parum ualent in unius elati solatium: si non habemus, maiorem iniuriam ipsi nobis fecimus quam a fortuna accepimus. Illa unum abstulit, nos quemcumque non fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit 9 qui plus quam unum amare non potuit. Si quis despoliatus amissa unica tunica conplorare se malit quam circumspicere quomodo frigus effugiat et aliquid inueniat quo tegat scapulas: nonne tibi uideatur stultissimus? Quem amabas extulisti: quaere quem ames. Satius est amicum reparare quam flere. Scio pertritum 10 iam hoc esse quod adiecturus sum: non ideo tamen praetermittam, quia ab omnibus dictum est. Finem dolendi etiam qui consilio non fecerat tempore inuenit: turpissimum autem est in homine prudenti remedium moeroris lassitudo moerendi. Malo relinquas dolorem quam ab illo relinquaris: et quam primum id

7. p = *quam saepe illos requirimus in aliqua peregrinatione.* Sorb. 2. = *intelligamus plus nos.* p = *plus nobis.*

qui neglegentissime amicos habent = PpBE Arg.b Sorb. 2. wr + *qui neglig. cum amicos habeant.* GR𝔗ℜ — 𝔖 + *qui cum negl. amicos habeant.* Rell. n. l.

nisi cum perdiderunt = PpBVSb ℜ—𝔅1. 𝔖. E — *cum.* Rεπ ℜu 𝔐a = *nisi cum perdiderint.* Sorb. 2. rGw rell. ρρ Gr. Sc Prr. 𝔗 = *nisi perdiderint.*

8. p = *effusi moerent.* 𝔗ℜ — 𝔐a = *sera iudicia.* ιπ P3. Col. mP2. ℜ — 𝔈1. + *relinquunt et quaerunt.* Lips. ci. + *relinquere quaerunt.* p = *qui parum valent.*

quemcumque non fecimus = Pp Sorb. 2. rell. etiam Gr. Mod. Ops. Ss. (exc. Sc) ℜ — 𝔅 𝔏4. 𝔊ro 𝔖. Sc 𝔗 𝔈1. (exc. 𝔏4. 𝔊ro) — 𝔐a = *quemquam n. f.*

9. *nimis amavit* = mss. etiam Gr. Ops. 𝔗ℜ — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *nimis.* 𝔗 — *quam* ante *unum.*

GRr 𝔗 = *dispoliatus.* GwR = *amissa una tunica.* V 𝔍u — *unica.*

G(m∾) plerique Gr. = *videatur stultus.* ζηο P3. = *Sanctius est amicum.* G(m∾) αϑπ = *recuperare.*

10. GP1. 3. 4. Col. 𝔊ro — 𝔐a + *Scio quidem pertritum.* 𝔗 = *Scio pararum.* Gp = *qui ab omnibus.* Sorb. 2. w Arg.b EV = *ab hominibus.* p = *turpissimum autem* om. *est.* 𝔗ℜ — 𝔊ro = *in homine prudente.* o = *remedium doloris.* R — *moeroris.*

et quam primum = Pp Sorb. 2.

facere desiste quod, etiamsi uoles, diu facere non poteris.
11 Annum feminis ad lugendum constituere maiores, non ut tam diu lugerent, sed ne diutius: uiris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis uix retractis a rogo, uix a cadauere reuulsis, cui lacrimae in totum mensem durauerint? Nulla res citius uenit in odium quam dolor, qui recens consolatorem inuenit et aliquos ad se adducit, inueteratus uero deridetur, nec inmerito. aut
12 enim simulatus aut stultus est. Haec tibi scribo, is qui Annaeum Serenum carissimum mihi tam inmodice fleui ut quod minime uelim inter exempla sim eorum quos dolor uicit. Hodie tamen factum meum damno et intellego maximam mihi causam sic lugendi fuisse, quod numquam cogitaueram mori eum ante me posse. Hoc unum mihi occurrebat minorem esse et multo minorem, tamquam ordinem fata seruarent. Itaque adsidue cogitemus tam de nostra quam omnium quos diligimus mortalitate.
13 Tunc ego dicere debui: Minor est Serenus meus: quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest. Quia non feci, inparatum subito fortuna percussit. Nunc cogito omnia et mortalia esse, et incerta lege mortalia. Hodie fieri potest quicquid umquam potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime, cito nos eo peruenturos quo illum peruenisse moeremus. Et fortasse, si modo uera sapientium fama est recipitque nos locus aliquis, quem putamus perisse praemissus est. Uale.

EPISTULA II. (64.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Fuisti here nobiscum. Potes queri, si here tantum. ideo

rSs 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. R𝔐 — 𝔐a — *et* Rell. n. l.

11. V — *ad lugendum.* R recc. ρρ = *a cadavere evulsis.* Alii ρρ P3. 𝔑 — 𝔅 = *avulsis.* GR = *cuius lacrimae.* p — *et* ante *aliquos ad se.* R(s∾)G — *vero* ante *deridetur.* P = *simulatur.*

12. RVαο 𝔄𝔑 — 𝔅 = *amicum Serenum.* p = *hodie autem factum meum.* G = *si lugere defuisse.* Sorb. 2. = *cogitaverim.* p 𝔍u = *facta servarent.* G𝔑 — 𝔅 + *quam de omnium quos.* w = *quam de omnibus quos.*

13. p P1. 3. 4. = *Tunc ergo.* GR ρρ (exc. δμKυ) 𝔑 — 𝔅 + *Quod quia non feci.* Sorb. 2. = *Nunc cogita.* P(s.m.) Sorb. 2. w 𝔊1. — 𝔊 = *lege mortali.* Sorb. 2. — *modo* ante *vera.*

sapientium = mss. (exc. GRB) 𝔄𝔑 — 𝔐𝔖. GRB 𝔏 — 𝔐a = *sapientum.* Arg.b 𝔑 — 𝔗 = *periisse.*

Lib. II. Ep. 2. (64.)

here = P. p = *heres.* Mox ambo = *here.* PpGR 𝔄𝔑 — 𝔊 = *Potest queri* (*quaeri*). r + *ideo id adieci.* p — *ideo.*

adieci nobiscum: mecum enim semper es. Interuenerant quidam amici propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis et terrere uigiles solet, sed hic modicus qui hospites uenisse significet. Uarius nobis fuit sermo, ut in conuiuio, nullam rem usque ad exitum adducens, sed aliunde alio transsiliens. Lectus est deinde liber Quinti Sextii 2 patris, magni, si quid mihi credis, uiri et, licet neget, Stoici. Quantus in illo, di boni, uigor est, quantum animi! Hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorumdam scripta clarum habent tantum nomen, cetera exsanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Uiuit, uiget, liber est, supra 3 hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciae. In qua positione mentis sim, cum hunc lego, fatebor tibi: libet omnes casus prouocare, libet exclamare: Quid cessas, fortuna? congredere: paratum uides. Illius animum induo qui quaerit ubi 4 se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia uotis
Optat aprum aut fuluum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod uincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod et ostendet tibi beatae uitae magnitudinem et desperationem eius non faciet. Scies esse illam in excelso, sed uolenti penetrabilem. 5

significet = PpRrGwEV Arg.b ρρ P 1. 3. 4. Col. cod. Iur. optimus quisque Ss. 𝔑—𝔅𝔖. P2. = *significat.* (B) 𝔗𝔈1. — 𝔐a = *significaret.* GR P 1. 3. 4. *ad exitum ducens.*

2. G𝔑 — 𝔅 = *Lectus enim.* GR P1. 3. 4. = *si quidem mihi credis.*

licet neget = PpwBEe Arg.b P 1. 3. 𝔐a𝔖. P4. (s. m.) = *licet negant.* G = *licet vetent.* Rr P2. Col. 𝔗𝔑 — 𝔑u = *licet negent.* Rell. n. l.

Quantus — vigor est = mss. (exc. P.) etiam Gr. Ops. Ss. 𝔗𝔑 — 𝔅𝔖. P = *Quantus — vigorem.* 𝔈1. — 𝔐a = *Quantum — vigoris est.* GP1. = *hec* [P1. = *hoc*] *non etiam omnibus fidelibus invenies.* p — *cetera* ante *exsanguia.* r = *cetera exigua sunt.*

3. p = *dimitte me plenum.*

In qua positione = Pp GwrE codd. Norimb. Erlang. Herbip. Iani, qui primus sic legendum esse monuit l. l. Iterum retracto sententiam propositam (Diar. Litt. Hal. a. 1840. n. 160. p. 58.), cum carerem lectione librorum Ppr. BV Arg.b 𝔑 — 𝔅 = *In quacumque positione — sum.* R (ρρ) 𝔗𝔈1. — 𝔖 = *In quacumque pos. — sim.* P2. Col. = *cum hunc legero.* GP3. = *cum hunc lego, fateor tibi.* P4. = *cum hoc lego, fateor tibi.* w = *licet omnes casus.* G = *omnis casus.* GP1. 3. + *paratum non vides.*

4. V — *Spumantemque — leonem.* R = *Licet aliquid habere.* pG = *patientia exerceatur.* 𝔑 — 𝔗 = *patientiam exerceam.* p — *et* ante *ostendet.*

5. R = *Scias esse illam.*

Hoc idem uirtus tibi ipsa praestabit ut illam admireris et tamen speres. Mihi certe multum auferre temporis solet contemplatio ipsa sapientiae: non aliter illam intueor obstupefactus quam ipsum interim mundum quem saepe tamquam spectator nouus uideo. Ueneror itaque inuenta sapientiae inuentoresque: adire 6 tamquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista adquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patremfamiliae, faciamus ampliora quae accepimus: maior ista hereditas a me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis multumque restabit, nec ulli nato post mille secula praecludetur occasio aliquid adhuc adiciendi. Sed etiamsi omnia a ueteribus inuenta sunt, hoc semper nouum erit usus et inuentorum ab aliis scientia ac disposi- 7 tio. Puta relicta nobis medicamenta quibus sanarentur oculi: non opus est mihi alia quaerere: sed haec tamen morbis et temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum crassitudo tenuatur. hoc uis subita et humor auertitur. hoc acuetur uisus. Teras ista oportet et eligas tempus, 8 adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quo modo autem admoueantur aut quando nostri operis est quaerere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspiciendi tamen sunt et ritu deorum colendi. Quidni ego magnorum uirorum et imagines habeam incitamenta

Hoc idem virtus = mss. etiam Gr. Ss. 𝔑—𝔅𝔖. 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *Hoc quidem virtus.* 𝔛 = *virtus est, ipsa praestabit.* R 𝔑—𝔅 = *ipsa dabit.* P3. 4. Col. = *tamquam speculator novus.*

6. p = *Mihi ita adquisita.* R 𝔑—𝔅𝔖 + *mihi ista laborata.* 𝔖 = *patremfamilias* contra meos certe libros. R nonnulli ex recentioribus ρρ 𝔑—𝔗 + *hereditas mea.* PG = *hereditas ad me.* V = *ad posteros transit.*

Multum adhuc restat. BV — *adhuc.* p = *restat operibus.* G (m∾) P1. 3. — *que* in *multumque.* w = *excludetur occasio.* π = *praeripietur occ.*

ac dispositio = Pp wrB 𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *et disp.* R = *et disputatio.*

7. w = *quibus sanentur oculi.* *sed haec tamen morbis* = PprGwE ρρ (exc. αβεημKΘoπυ) P1. 2. 3. Col. Sb Pr. bd 𝔊1. — 𝔊𝔖. P4. = *sed hic* ∾. Vo = *sed haec tantum morbis.* R αβεημKΘπυ vet. lect. Pinc. mCol. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *sed haec tamen modis.* B 𝔑u = *sed haec tantum modis.* 𝔐 — 𝔅1. = *haec tantum morbis* om. *sed.* 𝔐a = *haec tantum modis.* r = *vel temporibus.* γιυ P2. = *et temporalibus.* p = *subite timor avertitur.*

acuetur = mss. (exc. Rw) 𝔛𝔖. Rw 𝔑 — 𝔐a = *acuitur.*

8. v + *tempus quod adhibeas.* o + *tempus quo adh.* αβλπ 𝔑 — 𝔅 = *quomodo autem adhibeantur.* Col. = *Multum egere qui ante nos fuere.* Gw maior pars ρρ = *suscipiendi tamen.* R 𝔑 — 𝔅 = *maiorum virorum imagines* om. *et.*

animi et natales celebrem? Quidni ego illos honoris causa semper adpellem? Quam uenerationem praeceptoribus meis debeo 9 **eamdem illis praeceptoribus generis humani a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem uidero aut praetorem, omnia quibus honor haberi honori solet faciam? equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam? Quid ergo? Marcum Catonem utrumque et Laelium Sapientem et Socratem cum Platone et Zenonem Cleanthemque in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego uero illos ueneror et tantis nominibus semper adsurgo. Uale.**

EPISTULA III. (65.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Hesternum diem diuisi cum mala ualitudine: antemeridianum illa sibi uindicauit, postmeridiano mihi cessit. Itaque lectione primum temptaui animum, deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, immo permittere. Aliquid scripsi et quidem intentius quam soleo, dum cum materia difficili contendi et uinci nolo: donec interuenerunt amici qui mihi uim adferrent et tamquam aegrum intemperantem coercerent. In lo- 2 **cum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam quae in lite est. Te arbitrum addiximus: plus negotii habes quam existimas. Triplex causa est. Dicunt, ut scis, Stoici nostri *duo esse in rerum natura ex quibus omnia fiant causam et materiam.* Materia iacet iners, res ad omnia parata,**

w = *celebrentur.*

9. *Quidni ego illos* = mss. (pauci quidam = *ergo*) 𝔑—𝔅𝔖. 𝔛 𝔈1.—𝔐a— *ego.* G𝔑—𝔅— *illis* ante *praeceptoribus.* 𝔑—𝔅 = *Si consulem video.*

quibus honor haberi honori solet = PpwEαβδεηκλνKοπστ P3. 4. Col. Ops. Mod. 𝔛𝔑—𝔛𝔖. vid. Ind. in *Honor.* GRr (BV rell. ρρ) P1. 2. 𝔅—𝔐a— *honori.* GR P1. 3. m P2. 𝔛 = *Catonem Mutiumque.* PpE 𝔛𝔑 = *et Zenone.* r = *sine indignatione summa.* 𝔑—𝔛— *summa.* 𝔛 = *Ego illis veneror* om. *vero.*

Lib. VII. Ep. 3. (65.)

G(n.) P1. 3. 4. Col. + *illa me sibi vind.*

postmeridiano = Ppr (EV Arg. b) δνυ tres Ops. 𝔏—𝔖. GwRB rell. ρρ 𝔑—𝔐 = *postmeridianum.* 𝔛 = *post tempus meridianum.* w = *post illi imperare.*

contendi = mss. (exc. δνου P2.) 𝔛𝔑—𝔅𝔖. ν = *contendere.* δο = *contemni.* υ (P2. ?) 𝔈1.—𝔐a = *contendo.* Col. = *donec intervenirent.* P2. 𝔑—𝔛 = *d. intervenerint.* Rell. Gr. = *intraverint* aut *intraverunt.* G(s∾) = *aegrum intemperatum.*

2. *arbitrum addiximus* = p unus Ops. ci. Grut. 𝔖. Rell. mss. 𝔛𝔑—𝔖𝔑u𝔐a = *arb. adduximus.* 𝔐—𝔅1. = *arb. adegimus* ex ci. Lips.

3 cessatura, si nemo moueat. Causa autem, id est ratio, materiam format et quocumque uult uersat, ex illa uaria opera producit. Esse ergo debet *unde* fiat aliquid, deinde *a quo* fiat: hoc *causa est,* illud *materia.* Omnis ars naturae imitatio est: itaque quod de uniuerso dicebam ad haec transfer quae ab homine facienda sunt. Statua et materiam habuit quae pateretur 4 artificem et artificem qui materiae daret faciem. Ergo in statua materia aes fuit, causa opifex. Eadem condicio rerum omnium est: ex eo constant quod fit et ex eo quod facit. Stoicis placet *unam causam esse id quod facit.* Aristoteles putat *causam tribus modis dici. Prima,* inquit, *causa est ipsa materia sine qua nihil potest effici. secunda opifex. tertia est forma quae unicuique operi inponitur tamquam statuae:* nam hanc Aristoteles εἶδος uocat. *Quarta quoque,* inquit, 5 *his accedit propositum totius operis.* Quid sit hoc aperiam. Aes prima statuae causa est: numquam enim facta esset, nisi fuisset id ex quo funderetur ducereturue. Secunda causa artifex est: non potuisset enim aes illud in habitum statuae figurari, nisi accessissent peritae manus. Tertia causa est forma: neque enim statua ista δορυφόρος aut διαδούμενος uocaretur, nisi 6 haec illi esset inpressa facies. Quarta causa est faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est *propositum?* Quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Uel pecunia est hoc, si uenditurus fabricauit, uel gloria, si labo-

p — *si* ante *nemo moveat.* G Pl. 3. Col. + *etiamsi nemo moveat.*

3. p = *quaecumque vult versat.* 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *denique a quo fiat.* GPl. 3. 4. = *ad hoc transferunt.*

pateretur artificem = mss. etiam Ss. ℜ — 𝔅𝔖. 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *pat. artificium.* pG(m∾) — *et artificem.*

4. Rr = *Igitur in statua.* 𝔈1. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *causa artifex.* Mss. etiam Gr. Ss. 𝔄ℜ — 𝔅 𝔏4. 𝔖 ∾. GRr BArg.b ρρ Gr. 𝔄ℜ — 𝔊 = *constat quod fit.* probat Grut. R nonnulli ex recc. ρρ = *quo fit.* p + *nihil es potest effici.* V = *secunda artifex.*

tertia est forma = Mss. (EV n. 1.) 𝔄ℜ — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a — *est.* εἶδος *vocat.* Mss. et imprr. = *Idos* vel *Ydos.* G = *Quarta autem his accedit* om. *inquit.*

5. *ex quo funderetur* = mss. 𝔄ℜ — 𝔈1. 𝔊𝔖. 𝔈2. 𝔊 + *ex eo quo fund.* 𝔐 — 𝔐a + *ex quo ea fund.* p = *in habitu statuae.*

δορυφόρος *aut* διαδούμενος. Haec quoque Graece scripsi, cum mss. ipsis vitiis ita olim fuisse testarentur. (G = *dyadumoros.* Pl. 3. 4. = *dyandumeros*, alii aliter.) p = *vocarentur.* R = *impressa foret.*

6. r — *faciendi.* w = *quia nisi hoc fuisset.* ℜ — 𝔅 = *nisi etiam hoc fuisset.* wV = *facta non fuisset.* prG𝔄ℜ — 𝔅 = *Quod est propositum?* w = *invitat et facit.* pGE = *vel pecunia est haec.* w = *hanc si venditurus.* Arg.b = *pecunia est,*

rauit in nomen, uel religio, si donum templo parauit. Ergo et haec causa est propter quam fit. An non putas inter causas facti operis esse numerandum quo remoto factum non esset? His *quintam* Plato adicit *exemplar*, quam ipse *ἰδέαν* uocat: 7 hoc est enim ad quod respiciens artifex id quod destinabat effecit. Nihil autem ad rem pertinet utrum foris habeat exemplar ad quod referat oculos an intus quod ibi ipse concepit et posuit. Haec exemplaria rerum omnium deus intra se habet numerosque uniuersorum quae agenda sunt et modos mente conplexus est: plenus his figuris est quas Plato *ἰδέας* adpellat *inmortales, inmutabiles, infatigabiles.* Itaque homines quidem pereunt, 8 ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur permanet: et hominibus laborantibus, intereuntibus illa nihil patitur. *Quinque ergo causae sunt,* ut Plato dicit: *id ex quo, id a quo, id in quo, id ad quod, id propter quod. Nouissime id quod ex his est.* Tamquam in statua (quia de hac loqui coepimus) id ex 9 quo aes est, id a quo artifex est, id in quo forma est quae aptatur illi, id ad quod exemplar est quod imitatur is qui facit, id propter quod facientis propositum est: id quod ex istis est ipsa statua est. *Haec omnia mundus quoque,* ut ait Plato, *habet: facientem: hic deus est. ex quo fit: haec materia est. formam: haec est habitus et ordo mundi quem uide-* 10 *mus. exemplar, scilicet ad quod deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit. propositum propter quod fecit.*

hanc si venditurus et haec causa est vel gloria. w = *vel gloriosum donum templu paravit.*

esse numerandum = mss. etiam Gr. (P2. + *id*) Ops. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛 𝔈1. — 𝔐a — *esse.*

7. Arg.b = *Plato adiecit.* PG = *id quod respiciens.* 𝔑 — 𝔅 + *id ad quod resp.* p = *aliquod respiciens.*

effecit = mss. etiam fere omnes Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *efficit.*

ibi ipse concepit = Pp 𝔅EVArg.b 𝔛𝔑 — 𝔛. G = *ipse concipit ibi.* Rrw 𝔅 — 𝔖 = *sibi ipse concepit.* G — *quae ante agenda.* μ = *immortales, innumerabiles, infat.* 𝔛 + *immortales, innumerabiles.* βπ 𝔑 — 𝔅m𝔈1. + *infatigabiles innumerabiles.*

8. *illa nihil patitur* = Pp rell. mss. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *nil patitur.* R = *Quinque igitur causae.*

id in quo = mss. (exc. p) etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *in.* Itidem res habet etiam infra. p = *id a quo, id in* [cr. *ad*] *quod, id propter novissime* reliquis omissis.

9. *facientem* = Ppr EVArg.b α βεηνπ duo Ops. 𝔑 — 𝔅𝔖. Iidem libri (exc. r 𝔑 — 𝔅 = *forma,* 𝔖 = *hic*) infra habent *formam: haec est.* Rell. = *Faciens — Forma: hic* (sed etiam 𝔛𝔈1. — 𝔏 = *haec.*)

10. γηKσ = *ymaginem operis pulcherrimi.* Rw P3. Col. 𝔑 — 𝔅

Quaeris quod sit propositum deo? Bonitas est. Ita certe Plato ait: *Quae deo faciendi mundum causa fuit? Bonus est: bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaque quam*
11 *optimum potuit.* Fer ergo iudex sententiam et pronuntia quis tibi uideatur uerisimillimum dicere, non quis uerissimum dicat: id enim tam supra nos est quam ipsa ueritas. Haec quae ab Aristotele et Platone ponitur turba causarum aut nimium multa aut nimium pauca conprehendit. Nam si quocumque remoto quid effici non potest id causam iudicant esse faciendi, pauca
12 dixerunt. Ponant inter causas tempus: nihil sine tempore potest fieri. ponant locum: si non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem. ponant motum: nil sine hoc nec fit nec perit. nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nunc primam et generalem quaerimus causam: haec simplex esse debet. nam et materia simplex est. Quaerimus quae sit causa, ratio scilicet faciens [id est deus]: ista enim quaecumque retulistis non sunt multae et singulae causae, sed ex una pendent, ex ea quae
13 faciet. Formam dicis causam esse? Hanc inponit artifex operi: pars causae est, non causa. Exemplar quoque non est causa,

= *propositum? dei bonitas.* βιπ (P3. Col.) 𝔄ℜ — 𝔐 + *bonus est, bona facit* [P3. Col. ℜ — 𝔐 = *fecit*] *bono nulla.* r = *bona fecit nulla.* P = *certo Plato ait.*
r = *quod optimum potuit.*

11. p = *videatur verissimum dicere.*

verissimum dicat = Pp GwR RrEVArg.b ρρ Gr. Iur. Ss. 𝔄ℜ — 𝔅𝔖. (B) 𝔈1. — 𝔐a = *verum dicat.*

quid effici non potest. P1. 3. — *non.* RB = *iudicant faciendi* om. *esse.*

12. V Col. + *nihil enim sine tempore.* s P3. = *nihil enim sine ipso.* sR = *nihil sine ipso.* p = *ponant modum.* GR = *nihil sine hoc.* p — *nulla* ante *sine motu.* vσ P1. 4. quidam Pinc. 𝔄 = *nulla imitatio est.*

Quaerimus quae sit causa = Ppwr P2. Col. ℜ — 𝔅𝔖. G(m∾) = *Quaeris quae sit causa.* P1. 3. 4. = *Quaeris quid sit causa.* R 𝔄 𝔈1. — 𝔐a = *Quaerimus quid sit causa.*

ratio scilicet faciens = Pp Rr GwB ρρ P1. 2. Col. Ss. ℜ — 𝔅𝔖. V = *rerum scilicet faciens.* (E) 𝔄 𝔈1. — 𝔐a — *scilicet.* 𝔖 — [*id est deus*]. Et mihi sunt suspecta: sed tuentur ea omnes libri inter se consentientes. V Col. + *id est ipse deus.*

Ista enim = V Col. 𝔈4. 𝔖. Rell. = *Ita enim.*

quaecumque retulistis = mss. (exc. pwSc) etiam Gr. Ss. ℜ — 𝔅𝔖. p = *q. retulissetis.* w = *q. retulisti.* Sc = *quae nunc retulistis.* 𝔄 = *quae nunc retulisti.* 𝔈1. — 𝔐a = *quae nunc retuli.* 𝔄 = *nunc sunt multae.* p = *multae et si linguae causae.*

quae faciet = mss. (V n. l.) 𝔄𝔅 𝔖. ℜ — 𝔗 = *quae facient.* 𝔈1. — 𝔐a = *quae facit.*

13. *pars causae est* = mss. (exc. GR) etiam Gr. 𝔄ℜ — 𝔊𝔖. G 𝔐 — 𝔐a — *causae.* R = *pars cāti* (*i. e. causati* vel etiam *causanti*) *non causa est.* p = *Exemplar quo-*

sed instrumentum causae necessarium. Sic necessarium est exemplar artifici quomodo scalprum, quomodo lima: sine his procedere ars non potest. non tamen hae partes artis aut causae sunt. Propositum, inquit, artificis propter quod ad faciendum aliquid accedit causa est. Ut sit causa, non est efficiens causa, sed superueniens. Hae autem innumerabiles sunt: nos 14 de causa generalissima quaerimus. Illud uero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt totum mundum et consummatum opus causam esse: multum enim interest inter opus et causam operis. Aut fer sententiam aut, quod facilius in eiusmodi rebus est, nega tibi liquere et nos reuerti iube. Quid te, inquis, 15 delectat tempus inter ista conterere quae tibi nullum adfectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto quibus pacatur animus et me prius scrutor, deinde hunc mundum. Ne nunc quidem tempus, ut existimas, perdo. Ista enim omnia, si non concidantur nec in hanc subtilita- 16 tem inutilem distrahantur, adtollunt et leuant animum qui graui sarcina pressus explicari cupit et reuerti ad illa quorum fuit.

que causa om. *non est.* σ + *quomodo sculprum, quomodo sera, quomodo lima.* 𝔑 — 𝔗 = *non tamen haec partes.* 𝔛 = *non partes tamen habere artis.* 𝔈1. — 𝔐a = *non partes tamen haec artis.* R = *Propositum ergo artificis.* p = *accedit causa* om. *est.* PArg.b — *sed* ante *superveniens.* δ μνKτ = *sed perveniens.*

de causa generalissima quaerimus = rBΘ P2. 𝔖. (P2. 𝔖 = ∾ *quaerimus generalissima.*) P = *de causa generalissimus.* Liquet hoc ex illo ortum quibusdam omissis: inde vero provenerunt alia scripturae vitia. E = *de causa generali sumus.* Sb = *de causa generali sumus locuturi.* Gαβδ ζηϑκλμνKοπστ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 = *de causa generali locuti sumus.* γ = *de causa generalissima locuti sumus.* quod videtur ex duorum librorum scripturis (*generalissima quaerimus* et *generali locuti sumus*) conflatum esse. Sc𝔛 = *de causa generali id est de deo.* Rell. = *de causa generali quaerimus* (V = *agimus*) aut *de causa quaerimus generali.*

r = *non pro solita temporis subt.* Rαβγδζϑκλπτ = *non proposita temporis subt.* PpEδνσ = *Aufer sententiam.* RrGwBVζη ϑικλμKΘτυ = *Affer sent.* p = *aut facilius sine eiusmodi rebus est.* RBV 𝔑 — 𝔅 = *in huiusmodi rebus est.* GEArg.b = *nega tibi loquere.* w = *nega tibi loquare.* Vαβδιμνkστυ = *n. t. loqui.*

15. P = *nulla cupiditate abigunt.* p = *cupiditatem bigunt.* PBEδνKοπ = *peiora illa.* p = *peiura illa.* ζ = *potius illa.* p = *placatur animus.* ϑλτ P1. 4. P3. (p. m.) = *pascatur animus.*

Ne nunc quidem = PprwB P2. 𝔛 = *Ne non quidem.* 𝔑 — 𝔅 = *Nec ego quidem.* RPinc. = *Nec ego hoc quidem.* G P1. 3. 4. Col. 𝔈1. — 𝔖 = *Ne hoc quidem.* Rell. n. l. r = *existimo.*

16. PpwE = *Ita enim omnia.* π = *si non considerantur.* 𝔑 — 𝔅 = *concitantur.* wEArg.b = *ne in hanc subtilitatem.* w(del.) G(n.)δ ϑλν P1. 3. 4. + *ut inutilem.* quod praeoptat Grut. Kυ = *uti utilem.* εν = *explicari possit.*

Nam corpus hoc animi pondus ac poena est: premente illo urgetur, in uinculis est, nisi accessit philosophia et illum respirare rerum naturae iussit spectaculo et a terrenis ad diuina dimisit. 17 Haec libertas eius est, haec euagatio: subducit interim se custodiae in qua tenetur et coelo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris inspectione quae intentione oculos defatigat, si malignum habent et precarium lumen, in publicum prodeunt et in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi et obscuro domicilio clusus, quotiens potest, apertum petit et in rerum naturae contemplatione requiescit. 18 Sapiens adsectatorque sapien-

PG=*urguetur.* r + *et in vinculis est.* R= *nisi accesserit.* R=*dimiserit.* r=*admisit.*

17. r — *et coelo reficitur.*

rei subtilioris inspectione quae intentione oculos defatigat, si malignum habent et precarium lumen. Vocem *inspectione* in quibusdam codd. fuisse tradit Pinc.: sed propter similitudinem alterius *intentione* ab aliis omissa est, ab aliis mutata in *inspectores.* Primus eam restituit Sw. PpE=∾, sed — *inspectione*, et pE=*defatigant.* r=*rei subtilioris intentione oculos defatigant, si non malignum et praeclarum lumen.* w=*rei subt. intentione oc. defatigant, si malignum et praeclarum habent lumen.* P2.=*rei subtiliores intentione oculos defatigant si non malignum habent praeclarum lumen.* G=*rei subt. quae intentione* [mG=*inspectatores*] *oc. defatigat, si mali nil habent et praeclarum lumen non habent.* P1.3.4.=*rei subt.* [P3. s. m. =*inspectores*] *quae intentione oc. defatigat, si maligni nil habent et praeclarum lumen non habet.* R=*rei subt. inspectores quae int. oc. defatigant, si malignum habent et non praeclarum lumen.* Col.=*rei subt. inspectores quae int. oc. defatigat, si non magnum habent et praeclarum lumen.* Sc𝔛𝔅=*rei subt. inspectores qui intentione oculos defatigant, si malignum et non praeclarum* [𝔅=*si non magnum et praecl.*] *lumen habent.* Arg.b=*rei subt. intentione qua oculos defatigant, si mal. et praeclarum lumen habent.* BαλKΘυ=*rei subt. inspectoresque intentione oc. defatigat, si mali nil habent, praeclarum lumen habent* (αλKΘυ=*et praecl. l. non habent.*) γπ cum his consentiunt, praeterquam quod extrema sic exhibent: *si non magnum et praecl. lum. hab.* Reliquorum ρρ altera pars = *rei subt. quae int. animos defatigat, si malignum habent et praeclarum lumen non habent:* altera = *rei subt. quae int. oc. defatigat, si non magnum et praeclarum lumen habent.* Pinc. v. l. = *cum alicuius rei subt. intentione oculos defatigant.* Duo Ops.=*si malignum et praeclarum lumen habent:* unus=*si mal. et praecl. l. non habent.* Sed Ambian. recte=*precarium.* quod vocabulum in V prorsus omissum est. 𝔑—𝔛=*rei subt. inspectores quae intent. oc. defatigat, si non magnum et praecl. l. h.* 𝔈1.—𝔐=*rei subt. int. quae oc. defat., si mal. et non praeclarum l. h.* 𝔏—𝔐a=*rei subt. intent. quae oc. def., si malignum et precarium lumen habent.*

r=*ad populi otia.* r — *libera.* GwRr𝔑—𝔅=*clausus.*

18. R=*affectorque* [cr.=*affectatorque*=P3.] *sapientiae.* Col.=*adsertorque sap.*

tiae adhaeret quidem in corpore suo: sed optima sui parte abest et cogitationes suas ad sublimia intendit. uelut sacramento rogatus hoc quod uiuit stipendium putat. et ita formatus est, ut illi nec amor uitae nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdicis mihi inspectione rerum 19 **naturae, a toto abductum redigis in partem? Ego non quaeram quae sint initia uniuersorum? quis rerum formator? quis omnia in uno mersa et materia inerti conuoluta discreuerit? Non quaeram quis sit istius artifex mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem et ordinem uenerit? quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, in una deformitate latentibus faciem diuiserit? unde lux tanta fundatur? ignis sit an aliquid igne lucidius? Ego ista** 20 **non quaeram? ego nesciam unde descenderim? semel haec mihi uidenda sint an saepe nascendum? quo hinc iturus sim? quae sedes exspectet animam solutam legibus seruitutis humanae? Uetas me coelo interesse, id est iubes me uiuere capite demisso? Maior sum et ad maiora genitus, quam ut mancipium sim cor-** 21 **poris mei, quod equidem non aliter adspicio quam uinclum aliquod libertati meae circumdatum. Hoc itaque obpono fortunae**

r — *sui*. p = *adest*. GP1. = *cogitatio ad sublimia*. Rv𝔈1. — 𝔐a + *et velut sacrum*. 𝔈1. — 𝔐 = *sacramento ligatus* contra mss.

GP1. = *partiturque mortalia*.

19. *Interdicis mihi inspectione* = Pp. rArg.b 𝔖 = ∾ *inspectionem*. 𝔐 — 𝔅1. = *Interdices* ∾. 𝔛 = *Interdices mihi inspectationem*. Rell. etiam Gr. Pinc. = *Interdices mihi inspectionem*. quod probat Gron. ad Ep. 18, 10. Sed quamquam alibi Sen. *interdicere* cum Accusativo rei solet iungere, tamen hic optimos libros imitandos esse censeo.

a toto abductum = Pprw. sR 𝔑 — 𝔅 + *ac a toto abd*. G𝔄𝔈1. — 𝔖 = *ac toto abd*. Rell. n. l.

redigis = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *rediges*.

in uno mersa = mss. (exc. GRr Arg.b ιπ P2. 4.) etiam Gr. Ss. 𝔄𝔑 [in hac Sw. legit *imo*] — 𝔊. GRr Arg.b λ = *in imo mersa*. P4. = *in una mersa*. ιπP2. 𝔖 = *in unum mersa*. 𝔐 — 𝔐a = *in una massa* ex ci. Mur. p = *mat. inercia convoluta*. P = *Non quaero*.

istius artif. mundi = mss. (exc. GR) 𝔑 — 𝔅𝔖. G = *illius mundi*. R𝔄𝔈1. — 𝔐a = *huius mundi*.

𝔈1. — 𝔐 = *nimia deformitate*.

latentibus = PpRwλ(V)𝔛𝔈1. — 𝔐a. rGBE rell. ρρ Gr. Ops. meliores Ss. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *iacentibus*.

20. r = *Ego nescio*. Gαβ𝔄λκ 𝔑 — 𝔅 = *descenderimus*.

an saepe nascendum? = Pp RrBEV plerique ρρ P2. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. w = *an saepe nascendis*. GArg.bλο P1. 3. = *an saepe noscendum*. ε = *an saepe quaerendum*. 𝔐 — 𝔐a = *an saepe? Nesciam* ex ci. Pinc. Sw. uncis incluserat *nascendum*: id tamen immerito factum esse mox perspexit. P3. 4. = *Quomodo hinc iturus*, P1. = *Quid hinc iturus*. 𝔊w = *iturus sum*. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *exspectent* contra mss. G = *exspectat*. Sc𝔗 = *exspectant*.

21. 𝔛 = *non aliter inspicio*.

vinclum aliquod = Pp. 𝔛𝔈1. — 𝔐 — *aliquod*.

in quo resistat nec per illud ad me ullum transire uolnus sino. 22 Quicquid in me potest iniuriam pati hoc est: in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat. Numquam me caro ista conpellet ad metum, numquam ad indignam bono simulationem. numquam 23 in honorem huius corpusculi mentiar. Cum uisum erit, distraham cum illo societatem: et nunc tamen, dum haeremus, non erimus aequis partibus socii: animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui certa libertas est. Ut ad propositum reuertar: huic libertati multum conferet et illa de qua modo lo-24 quebamur inspectio. Nempe uniuersa ex materia et ex deo constant; deus ista temperat quae circumfusa rectorem sequuntur et ducem. Potentius autem est ac pretiosius quod facit quod est deus, quam materia patiens dei. Quem in hoc mundo locum deus obtinet hunc in homine animus: quod est illic ma-25 teria id in nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus. fortes simus aduersus fortuita. non contremiscamus iniurias, non uolnera, non uincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis aut transitus. Nec desinere timeo: idem est enim quod non coepisse. nec transire, quia nusquam tam anguste ero. Uale.

EPISTULA IV. (66.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Claranum condiscipulum meum uidi post multos annos:

p = *in quo sistat.*

22. r = *domicilio noxio.* δε = *obnixo domicilio.* μ = *obnixum domicilio.* p = *cario ista.* w 𝔅1. — 𝔐a = *compellat ad metum.* V = *compellit.* Arg. b = *ad indigentiae boni simulationem.* V + *ad magnam indignam sim.*

23. *Cum visum erit* = mss. ℜ — 𝔅𝔖. 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *Cum visum fuerit.* GP1. 3. 4. + *et nunc primum.* 𝔛 = *et nunc tamen cum haeremus.* 𝔊1. — 𝔊 = *et nunc cum haer.* om. *tamen.* Nonnulli ρρ = *dum habemus.* Pp = *omne ius dicet.* εου = *sibi omne ius vendicet.* ζK = *ad se omne ius pertinere dicet.* G(s∾) ℜ — 𝔅𝔖 = *confert.*

24. V — *Potentius — patiens dei.* 𝔊1. — 𝔐a — *ac pretiosius.* G(s∾) BP1. 3. 4. Col. = *qui est deus.* Col. — *dei* post *patiens.* P1. 3. 4. = *quod est illi materia.*

id in nobis = mss. 𝔛ℜ — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *in.*

25. Pp = *contremescamus.* vid. ad Ep. 71, 28. wE = *egestates.* *Mors quid est? aut finis aut transitus.* = p𝔊1. — 𝔐. 𝔏1. — 4. + *aut finis est aut transitus.* PRr = *Mors quidem aut f. aut t.* GwV ρρ SbGr. 𝔊ro = *Mors quidem est aut f. aut t.* BSc 𝔛ℜ — 𝔅𝔖 = *Mors quidem aut finis est aut transitus.* Primum *quid est* in *quidem* mutatum: deinde exstiterunt, qui *est* desiderarent et alii alibi adiicerent.

pE antiquiores et emendatiores ρρ = *id est enim.* V — *enim.* GP1. 3. + *vel quod non coepisse.* R = *non transire.* G = *vel transire.*

Lib. VII. Ep. 4. (66.)

Pp = *cum discipulum.* r = *discipulum.*

non, puto, exspectas ut adiciam senem, sed mehercules uiridem animo ac uigentem et cum corpusculo suo conluctantem. Inique enim se natura gessit et talem animum male conlocauit: aut fortasse uoluit hoc ipsum nobis ostendere posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Uicit tamen omnia inpedimenta et ad cetera contemnenda a contemptu sui uenit. Errare mihi uisus est qui dixit: 2

Gratior et pulchro ueniens e corpore uirtus.

Non enim ullo honestamento eget: ipsa magnum sui decus est et corpus suum consecrauit. Certe Claranum nostrum coepi intueri: formosus mihi uidetur et tam rectus corpore quam est animo. Potest ex casa uir magnus exire: potest et ex deformi humilique corpusculo formosus animus ac magnus. Quosdam 3 itaque mihi uidetur in hoc tales natura generare ut adprobet uirtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset: nunc quod amplius est facit: quosdam enim edit corporibus inpeditos, sed nihilo minus perrumpentes obstantia. Claranus mihi uidetur in exemplar editus, ut scire possemus non deformitate corporis foedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem paucissimos una fecerimus 4 dies, tamen multi nobis sermones fuerunt quos subinde egeram

βεο = *n u n c puto.* wArg.b 𝔗𝔑 = *mehercu l e.* B = *meh e r c l e*, ut solet fere ille liber. R = *a t fortasse.* P1. 3. = *a c fort.* P4. = *h a c fort.* G(m ∾) — *ac beatissimum.* p = *V i n cit tamen.* PpGw nonnulli ρρ Pall. = *a d contempt u m.* Arg.b = *a d con c e p t u m.* GR ρρ (exc. 𝔖εvK) Gr. (exc. P2.) 𝔗𝔑 — 𝔅 𝔑u — 𝔖 + *sui c o r p o r i s*, ex scholio nimirum.

2. *e t pulchro* = PpE. et sic est apud Virg. A. V, 344. GwRr𝔗𝔑 — 𝔖 = *e s t pulchro.* Rell. n. l. w = *e x corpore.* 𝔅1. — 𝔖 = *a corpore* contra mss. Virg. l. l. = *i n corpore.*

N o n enim ullo = PpRrGw Arg.b BV ρρ P2. Col. 𝔑 — 𝔅. Rell. Gr. = *Non enim hon. ullo.* 𝔗𝔖1. — 𝔐a = *n u l l o enim.* 𝔖 = *N e c enim ullo.* quod unde acceperit latet.

𝔖1. + *ipsa ei magnum.* 𝔖2. — 𝔐a + *ipsa e t magnum.*

consecr a v i t = wArg.b. Ipsum hoc latet in scripturis Pp, quorum prior = *consecra l i t u m*, alter = *consecra l i t e r.* Insuper hinc eliciendα esse videtur *tum* particula, ut sit: *T u m certe Claranum.* GRr𝔗 𝔑 — 𝔖 = *conse c r a t.* Rell. n. l.

p = *et t a m e n rectus.* 𝔗𝔑 — 𝔅 — *est* ante *animo.* v + *ex casa h u m i l i* R(l.) ιλ + *ex p a r v a casa.* p + *formosus animus m i h i v i d e t u r m a g n u s ac magnus.*

3. p = *si pos s i t.* R = *n o n minus perrump.* p = *perrumpen- t i s.* p — *in* ante *exemplar.* G = *in exem p l u m d e d i t u s.* P1. 3. 4. = *in exemplu m editus.* w = ∾ *r e d ditus.* Antiquiores ρρ = *in exemp l a r e d ditus.* R = *ut sci- re pos s i mus.*

4. *una f e c e r i m u s* = mss. etiam Gr. Gron. Ss. 𝔗𝔑 — 𝔖𝔑u — 𝔖. 𝔐 ex ing. = *una e g e r i m u s.* Dictionem illam multis illustrat Gron. ad h. l. R(l.)λ = *subinde d i g eram.*

et ad te permittam. Hoc primo die quaesitum est: *Quomodo possint paria bona esse, si triplex eorum condicio est.* Quaedam, ut nostris uidetur, prima bona sunt tamquam gaudium, pax, salus patriae. Quaedam secunda, in materia infelici expressa, tamquam tormentorum patientia et in morbo 5 graui temperantia. Illa bona directo optabimus nobis, haec, si necesse erit. Sunt adhuc tertia tamquam modestus incessus et conpositus ac probus uoltus et conueniens prudenti uiro gestus. Quomodo ista inter se paria esse possunt, cum alia optanda sint, alia auersanda? Si uolumus ista distinguere, ad primum bo- 6 num reuertamur et consideremus id quale sit. Animus intuens uera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, sed ex natura pretia rebus inponens, toti se inserens mundo et in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex aequo magnus ac uehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunae submittens, supra omnia quae contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum uiribus sanus ac siccus, inperturbatus, intrepidus, quem nulla uis frangat, quem nec adtollant 7 fortuita nec deprimant: talis animus uirtus est: haec eius est facies, si sub unum ueniat adspectum et semel tota se ostendat.

𝔐—𝔅1. = *ad te mittam* contra mss. GP1. 3. = *Hoc primum quaesitum est.* V — *Quomodo possint — condicio est.* PpR GwE ρρ Gr. 𝔑 — 𝔊 = *tria bona esse* atque itidem infra. In P4. videbatur esse *quoniam* vel *quia* vel certe *quae ut nostris videtur.* r — *pax.* πσ = *in morbo gravi tolerantia.*

5. VP3. = *directe.*

optabimus nobis = pG nonnulli ρρ Gr. (GP3. — *nobis*) 𝔅. PrArg.b fere omnes ρρ 𝔑 — 𝔗 = *optavimus nobis.* RV(E) 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *optamus nobis.* V — *Sunt adhuc tertia — viro gestus.* P1. = *Quando ista inter se.* P4. = *Quomodo istic inter se.* Vmm 𝔈1. 2. 𝔊 = *Quomodo ista utraque bona esse possunt.*

ad primum bonum = mss. etiam Gr. Ops. Ss. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔄𝔈1. — 𝔐a — *bonum.*

6. *se inserens* = PpRrwB βγδε ηϑμΘKτ P2. 3. Col. Sbc Mod. Ops. 𝔄𝔖. GP1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *se inferens.* Rell. n. l. p = *et in omnis.*

γδ 𝔑 — 𝔗 = *actionibusque intendens.* Pp = *summittens.* G𝔇 χσυ P1. 3. 4. codd. Rubeniani 𝔑u𝔐a + *pulcherrimus, ordinatissimus.* Sed hoc perspicue adiectum a librario quodam, ut illud explicaret. V — *cum decore.* o = *sanus ac sincerus.* 𝔑 — 𝔗 = *sanus ac fidus.* P3. 4. = *nulla attollant fort.*

7. (Col.) 𝔈1. — 𝔏2. 𝔍u = *Talis animi virtus est.* Mss. (exc. Col.) etiam Gr. Mod. Ops. ∾. Amicus quidam Gruteri ci. = *Talis avis virtus est* laudato Iuv. VI, 165. *Rara avis in terris nigroque simillima cygno.*

haec ejus est facies = PprArg.b V 𝔑 — 𝔅𝔖. GwR 𝔄𝔈1. — 𝔐a —

Ceterum multae eius species sunt quae pro uitae uarietate et pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim summum bonum non potest nec uirtuti ire retro licet: sed in alias atque alias qualitates conuertitur ad rerum quas actura est habitum figurata. Quicquid adtigit in similitudinem sui 8 adducit et tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas quas intrauit disposuitque condecorat: quicquid tractauit id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque uis eius et magnitudo ultra non potest surgere, quando incrementum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam uerius uero, quam temperato temperatius. Omnis in modo est uirtus: modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat, non magis 9 quam fiducia aut ueritas aut fides. Quid accedere perfecto potest? nihil, aut perfectum non erat cui accessit: ergo ne uirtuti quidem, cui si quid adici potest, defuit. Honestum quoque nullam accessionem recipit: honestum est enim propter ista quae retuli. Quid porro decorum et iustum et legitimum? non eiusdem esse formae putas certis terminis conprehensum? Crescere posse inperfectae rei signum est: bonum omne in eas- 10 dem cadit leges: iuncta est priuata et publica utilitas, tam mehercules quam inseparabile est laudandum petendumque. Ergo uirtutes inter se pares sunt et opera uirtutis et omnes homines quibus illae contigere. Satorum uero animaliumque uirtutes,

est. Rell. n. l. p = *plus species sunt.* GwrBE — *quae.* Arg.b = *sed pro vitae var.* G = *implicantur nec minor sit ac maior ipsa.* V — *nec minor fit — ire retro licet.*

8. GwRE recc. nonnulli ρρ P1. 3. 4. Col. 𝔑—𝔖 = *Quicquid attingit.* 𝔛 — *adtigit.* Pp𝔐 = *tinguit.* s GBΘmo = *iungit.* GP1. 3. = *tangit.* Col. 𝔑.—𝔈2. = *cingit.* Pinc. 𝔖𝔖 = *fingit.* w + *et amicitias.* Arg.b = *quicquid tractaverit.* p = *mirabilia facit.* P𝔛 = *mir. fecit.* V — *Itaque vis eius — ergo nec inter bona* §. 12.

quando incrementum = Ppwr vetustiores ρρ P2. 𝔛𝔈1. — 𝔖 (exc. 𝔏4.) G nonnulli ρρ P1. 3. 4. Col. 𝔏4. = *quia incrementum.* R nonnulli recc. ρρ 𝔑 — 𝔅 = *quoniam incr.* rGArg.b = *maxime non est.* rwB = *temperantius.* P = *modo de certa mensura est.* prEβγ δεημνΚοστυ = *modo certa m. est.*

9. p + *aut veritas aut virtus.* Arg.bE = *Quid accidere perf.* B = *accidere perf. nil potest.*

propter ista quae retuli = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅𝔖. Ops. (?) 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *propter* [𝔈1. — 𝔐 + *quod*] *illa quae ret.* GwB = *esse fortunae putas.* p = *conprensum.*

10. GGr. = *invicta est et privata.*

opera virtutis = wrE Sb Pr. d. Ita scribi sero voluit Sw. PpPr.b = *opera virtutes.* GRSc 𝔛𝔑—𝔖 = *opera virtutum.*

quibus illae contigere = PE ρρ (exc. γελ) Ops. 𝔑 — 𝔅𝔖. pGP1. 4. 𝔛 = *illae contingere.* RrwγελP2. 3. Col. 𝔈1.—𝔐a = *illa contigere.*

cum mortales sint, fragiles quoque caducaeque sunt et incertae: exsiliunt residuntque et ideo non eodem pretio aestimantur. 11 Una inducitur humanis uirtutibus regula: una enim est ratio recta simplexque. Nihil est diuino diuinius, coelesti coelestius. Mortalia minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, inplentur. Itaque illis in tam incerta sorte inaequalitas est: diuinorum una natura est. Ratio autem nihil aliud est 12 quam in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est: bonum omne diuinum est. nullum porro inter diuina discrimen est: ergo nec inter bona. Paria itaque sunt et gaudium et fortis atque obstinata tormentorum perpessio: in utroque enim eadem est animi magnitudo, in altero remissa et laxa, in altero pugnax et intenta. Quid? tu non putas parem esse uirtutem eius qui fortiter hostium moenia expugnat et eius qui obsidionem patientis-13 sime sustinet? Et magnus Scipio qui Numantiam cludit et conprimit cogitque inuictas manus in exitium ipsas suum uerti et magnus ille obsessorum animus qui scit non esse clusum cui mors aperta est et in couplexu libertatis exspirat. Aeque reli-

fragiles quoque caducaeque sunt = mss. 𝔄𝔈1.—𝔊𝔖. 𝔑—𝔅 — *quoque*. 𝔐 — 𝔐a — *quoque* et *sunt*. 𝔍u = *re c i duntque.*

11. RαβλμKΘπυ 𝔑—𝔅 + *Verum una inducitur*. 𝔄 = *Una vero inducitur*. v + *quae una ind.* 𝔈1. — 𝔊 + *quia una ind.* r = *inducetur.*

𝔐—𝔅1. = *Mortalia eminent, cadunt* ex ci. Pinc. Mss. et rell. imprr. ∾. sed Sw. laudat mss. nescio quos, qui habeant *imminuuntur*: certe in Arg.b est *minuuntur*. Gron. ci. = *muniuntur*. P = *hauriuntur*. G = *itaque illis vita incerta*. P1. = *itaque vitam incerta illis sorte*. P4. = *itaque ita incerta*. p = *divino rerum una* om. *natura est*. w = *immersa*.

12. G plerique ρρ — *autem* ante *bonum*. Gζ𝔍x + *Paria itaque inter se sunt*. P1. 3. 4. Col. + *Paria itaque sunt inter se*.

et gaudium = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐—𝔐a— *et*. p — *atque* ante *obstinata*. r = *et obstinata*. Col. + *et in altero*. 𝔈1. — 𝔅1. + *sed in altero* contra mss. pwEVδτvKσ = *remissa et leta* (*laeta*). GR rell. ρρ (exc. Θ qui solus ∾) 𝔑 — 𝔅 = *remissa et lenta*. υ = *rem. et lata*. Non dubitabam recipere *lenta*, quod respondet vocabulo *pugnax*, sicut *remissa* opponitur alteri *intenta*, nisi staret pro vulgata scriptura P cum r et aliis. rw = *intentata*. V — *Quid tu non putas — et nulli malo mixtum* §. 12. G = *moenium expugnat*.

13. Rλπυ Col. P3. (s. m.) = *Ut magnus Scipio*.

cludit = PpGR fere omnes ρρ 𝔄 𝔑 — 𝔅𝔖. rw 𝔈1. — 𝔐a = *claudit*. Infra in *clusum* eadem est discrepantia.

exitium suum = mss. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *exitium sui*. γ = *magnus et ille*. PpGwr plerique ρρ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔗 — *et*. Sed necessaria videbatur particula.

non esse clusum = mss. (exc. G recc. ρρ) etiam Gr. 𝔄(𝔈1. — 𝔊 = ∾ *clausum*) 𝔖. G recc. ρρ 𝔑—𝔅 + *se non esse clusum*. 𝔐 — 𝔐a

qua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, liberalitas, constantia, aequanimitas, tolerantia: omnibus enim istis una uirtus subest quae animum rectum et indeclinabilem praestat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium et dolorum 14 inflexibilem patientiam? Nihil, quantum ad ipsas uirtutes, plurimum inter illa in quibus uirtus utraque ostenditur: in altero enim naturalis est animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaque media sunt haec quae plurimum interualli recipiunt: uirtus in utroque par est. Uirtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura ac difficilis nec meliorem hilaris et laeta: necesse est ergo aequalia sint bona utraque. 15 Nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere nec ille melius in illis cruciatibus: duo autem quibus nihil fieri melius potest paria sunt. Nam si quae extra uirtutem posita sunt, aut minuere illam aut augere possunt: desinit unum bonum esse quod honestum. Si hoc concesseris, omne honestum periit. Quare? dicam: quia nihil honestum est quod ab inuito, quod a coacto fit. Omne honestum uoluntarium est: admisce illi pigritiam, 16

= *nihil esse clusum.* 𝔗𝔊𝔩.—𝔐 = *libertas, constantia.*

14. Rελνσ = *et dolor is.* Gwr rell. ρρ (exc. αθ ∾) 𝔅. = *et dolor em et.* 𝔗𝔑—𝔗 = *et dolor em: inflexibilem.* 𝔊𝔩. 2. = *et dolor em inflexibilem q u e.* p = *nihil q u a m t u ad ipsas.*

plurimum inter illa = mss. (exc. B) etiam Pinc. Gr. Ops. Ss. 𝔗𝔑—𝔅𝔖. B + *plurimum q u a n t u m inter illa.* 𝔊𝔩.—𝔐𝔞 = *plurimum q u a n t u m ad illa.*

In altero e n i m = mss. 𝔑—𝔅𝔖. 𝔗𝔊𝔩.—𝔐𝔞 = *In altero n a m q u e.*

naturalis e s t = mss. 𝔑—𝔅𝔖. 𝔗𝔊𝔩.—𝔐𝔞 — *est.* 𝔑—𝔗 = *recipi a n t.*

in ut r o que = PpGwR 𝔑—𝔅𝔖. r 𝔗𝔊𝔩.—𝔐𝔞 = *in ut r a que.* In Arg.b dubie scriptam esse vocem tradit Sw. Rell. n. l. p = *p a r s est.*

dura a c difficilis = PpRrGw 𝔑—𝔅. 𝔗𝔊𝔩.—𝔖 = *dura e t diff.* Rell. n. l.

15. Proximis pυ nonnulla addunt, ut sic legantur: *Necesse est ergo p a r s s i t* [υ = *p a r i a s i n t*] *in u t r a m q u e* [υ = *in u t r a q u e e n i m r e*] *q u o d f i t a e q u e r e c t e f i t, h a e q u e* [υ = *a e q u e*] *p r u d e n t e r, a e q u e h o n e s t e, e r g o aequalia s u n t bona.*

bona utraque. Nec hic potest = 𝔖. Ita scribendum esse docent etiam perversae librorum scripturae. PpE = *bona l i t e r a q u e. Nec hic p.* RB λKθυ 𝔗 = *bona i n t e g r a q u e* [sR ∾]. *I t a q u e* [B — *Itaque.* 𝔗 = *q u i a*] *nec hic p.* Gw rell. ρρ = *bona* [sG = *l' libera l'utraque*] *i t a q u e* [γι = *q u i a*] *nec hic p.* Etiam Gr. (exc. P2.) = *i t a q u e nec hic p.* Grut. num in suis libris *utraque* legerit, non prodit. r = *bona, q u i a nec hic p.* Arg.b + *u t aequalia sint bona utraque: nec hic potest.* 𝔑 + *u t aequalia sint bona utraque: i t a q u e nec hic p.* 𝔎—𝔅 + *u t aeq. s. b. utraque: I t a nec hic potest.* (P2.) 𝔊𝔩.—𝔐𝔞 + *bona utraque, q u i a nec hic p.*

duo a u t e m = mss. etiam Gr. 𝔗 𝔑—𝔅𝔖. 𝔊𝔩.—𝔐𝔞 = *duo v e r o.*

quod honestum = Ppw Arg.b GRr. 𝔗𝔊𝔩.—𝔖 + *quod hon. e s t.* 𝔑—𝔅 + *quod e s t hon.* Rell. n. l.

16. R = *A d i i c e illi pigritiam.*

querelam, tergiuersationem, metum: quod habet in se optimum perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse quod non est liberum: nam quod timet seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est: si recusat aliquid, si conplorat, si malum iudicat: perturbationem recepit et in magna discordia uolutatur. Hinc enim species recti uocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honeste aliquid facturus est quicquid obponitur id, etiam si incommodum putat, malum non putet, uelit, libens faciat. 17 Omne honestum iniussum incoactumque est, sincerum et nulli malo mixtum. Scio quid mihi responderi hoc loco possit: Hoc nobis persuadere conaris nihil interesse utrum aliquis in gaudio sit an in eculeo iaceat ac tortorem suum lasset. Poteram respondere: Epicurus quoque ait *sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce est et ad me nil pertinet.* 18 Quid miraris si ego paria bona dico unius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissime stantis? cum quod incredibilius est dicat Epicurus dulce esse terroris.

w = *perdit.* G = *si male iudicat.*

recepit = PpS. GwRr ℨℜ — 𝔐a = *recipit.* Rell. n. l.

malum non putet, velit, libens faciat. = PpwE ρρ (exc. ζλμΚΘυ) P2. Col. Sb [Oberl. = *vel id*] Ops. S. Sed in S *faciet* remansit nolente Sw. Rr ζλμΚΘυ = ∾ *velut* ∾. GP1. 3. ℜ — 𝔅 = ∾ *vel* ∾.

P4. = *m. non putet et lib. faciat.* ℨ𝔈1. — S𝔏 — 𝔐a = *malum non putat, velut libens faciet* (ℨ = *faciat.*) 𝔐 — *malum non putet — faciat.*

17. *nulli malo mixtum* = PpGw RrBE ρρ (exc. ε) Sb Pr.bd ℜ — 𝔅S. εℨ𝔈1. — 𝔐a = *nullo malo m.*

ℨ = *respondere poteris.* Gℨ = *nihil interest.* 𝔐 = *an in eculeo taceat.*

ac tortorem = Pprw ℨS. GB = *an tort.* ℜ — 𝔅 = *aut tort.* R𝔈1. — 𝔐a = *et tortorem.* G = *laxet.* p — *lasset.*

Epicurus quoque ait = mss. (exc. εϑιϰλσ) ℜ — 𝔅S. εϑιϰλσ + *quod Epic. quoque ait.* ℨ𝔈1. — 𝔐a = *quod Ep. ait.* Rr ℜ — 𝔅 = *nihil pertinet.*

18. *unius in convivio iacentis* = Pprmw ex. pervetus et correctum Pinc. P2. 𝔐 — S. Arg.b = *alterius in conv. iac.* GRB αβϑιϰλμΚπ στ P1. 3. 4. Col. ℨ𝔈1. — S = *alterius* [Gℨ = *aterius*] *in gaudio positi.* ℜ — 𝔗 = *alterius positi gaudio.* 𝔅 = *alterius positi in gaudio.* wEV rell. ρρ omnia haec omittunt: et licet observare veterum mstorum lectoribus saepe omissa esse ea, in quibus variet scriptura: sive vacui aliquid est relictum, sive continuata scriptio. Testis est praeter alios V.

dulce esse terroris = Pp. Hoc verum esse mihi facile persuasi: nam confirmatur etiam eorum librorum (wEιν Pr.b) scriptura, qui inter ceteros sunt optimi. Quae autem a recentioribus offeruntur, ab explicantibus librariis aut ab emendantibus sunt profecta. De sententia cf. Ep. 99, 22. *quod ait Metrod. esse aliquam cognatam tristitiae voluptatem.* wE ηιν Sb (?) Pr. bd P2. ℜ — 𝔅 = *dulces esse terrores.* r sRBαβζλμΚΘπυ Arg.b Sc (?) Pr.a ℨ = *dulces esse dolores.* GR rell. ρρ P1. 3. 4. Col. S = *dulces esse tortores.* 𝔈1. — 𝔐a = *dulce esse torqueri.*

Et hoc respondeo plurimum interesse inter gaudium et dolorem. Si quaeratur electio, alterum petam, alterum uitabo: illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic aestimantur, 19 magno inter se dissident spatio: cum ad uirtutem uentum est, utraque par est et quae per laeta procedit et quae per tristia. Nullum habet momentum uexatio et dolor et quicquid aliud incommodi est: uirtute enim obruitur. Quemadmodum minuta lumina claritas solis obscurat, sic dolores, molestias, iniurias uirtus magnitudine sua elidit atque obprimit et quocumque adfulsit ibi quicquid sine illa adparet exstinguitur: nec magis ul- 20 lam portionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderunt, quam in mari nimbus. Hoc ut scias ita esse, ad omne pulchrum uir bonus sine ulla cunctatione procurret: stet illic licet carnifex, stet tortor atque ignis, perseuerabit nec quid passurus, sed quid facturus sit adspiciet et se honestae rei tamquam bono uiro credet: utilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eumdem locum habebit apud illum honesta res, sed tri- 21 stis atque aspera, quem uir bonus pauper aut exul ac pallidus. Agedum pone ex alia parte uirum bonum diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia: uterque aeque uir bonus erit, etiam si fortuna dispari utetur. Idem, ut dixi, in rebus iudicium est quod in hominibus: aeque laudabilis uirtus 22 est in corpore ualido ac libero posita quam in morbido ac uincto.

Et hoc respondeo = mss. (exc. r aliquot ϱϱ B) 𝔎 — 𝔊. r aliquot ϱϱ 𝔛𝔖 — *Et*. 𝔐 — 𝔐a = *Et hic resp.* B = *respondebo.*

19. V — *Quamdiu* — *spatio.*

(Col.) 𝔈1. — 𝔐a (exc. 𝔏4. ∾) + *Cum vero ad virtutem.* prwArg.b = *per lata procedit.* wrmGArg.b = *et quae per stricta.* 𝔈1. — 𝔐a = *Nullum habent momentum.*

R = *incommodum est.* B = *obruuntur.* o (m ∾) mm 𝔈1. — 𝔈 𝔐 — 𝔅1. (exc. 𝔏4.) = *minora lumina.* w = *virtus magnanimitate sua.* B = *ac opprimit.*

p + *et exstinguitur.*

20. o = *proportionem habens.*

inciderunt = PpRr maior pars ϱϱ 𝔛. Gw𝔎 — 𝔖 = *inciderint.* Rell. n. I.

Hoc ut scias. 𝔛𝔈1. — 𝔊 — *ut.* RG(s ∾) B maior pars ϱϱ (P1. 3. 4.) 𝔛𝔎 — 𝔐 = *percurret.* P2. Col. = *procuret.* 𝔍u = *procurreret.*

V — *licet.* p = *perseveravit.*

V — *et se honestae rei* — *tria genera bonorum in aequo sunt* §. 28.

p — *sibi iudicabit* — *habebit apud illum* §. 21. γνσ = *sibi vendicabit.*

21. 𝔈1. — 𝔐a + *Eumdem ergo locum* contra mss. E — *atque aspera.* G (s ∾) = *tristis atque prospera.* G = *quam vir bonus.* ι = *ac pavidus.* GwRr (cr. ∾) maior pars ϱϱ 𝔎 — 𝔅 = *aut pallidus.* pGwr Arg.b 𝔛𝔎 — 𝔗 = *Agendum pone.* p = *ex altare nihil habentem.* Arg.b = *dispari nitetur.* Arg.b — *in rebus et* = *indicium est.*

22. In P *posita* erasum. λ = *morbido ac uncto.* 𝔛 — *ac.*

Ergo tuam quoque uirtutem non magis laudabis, si corpus illibatum, integrum fortuna praestiterit quam si ex aliqua parte mulcatum: alioquin hoc erit ex seruorum habitu dominum aesti-
23 mare. Omnia enim ista in quae dominium casus exercet serua sunt, pecunia et corpus et honores, inbecilla, fluida, mortalia, possessiones incertae. Illa rursus libera et inuicta opera uirtutis: quae non ideo magis adpetenda sunt, si benignius a fortuna tractantur, nec minus, si aliqua iniquitate rerum premuntur. Quod amicitia in hominibus est hoc in rebus
24 adpetitio. Non, puto, magis amares uirum bonum locupletem quam pauperem nec robustum et lacertosum quam gracilem et languidi corporis: ergo ne rem quidem magis adpetes aut amabis hilarem ac pacatam quam distractam et operosam. Et si

Pinc. v. l. ℜ — 𝔅 𝔊 — 𝔅𝔩. = *Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis* (ℜ — 𝔅 + *est*) contra mss. etiam Gr. Gron. Ops. (P2. — *quoque*. P3. = *laudabilis*.)

corpus illibatum, integrum = unus Ops. Erf. Heins. ℜu 𝔐a. Vox *illibatum* etiam in p videtur antiquitus fuisse, atque latet etiam in *illi tuum*, *illi tamen*, *illiticum* all.: *illaesum*, quod in aliis legitur, nihil est nisi scholion: *integrum* vero ab omnibus libris servatur, quam ob rem non debebat omitti a Swo. Pp(s. m.) E alter Ops. P2. Sb Pr.b = *corp. illi tuum, integrum*. w = *corp. illi tamen integrum*. Tertius Ops. = *corpus illiticum, integrum*. G = *corp. illi cibis integrum*. P3. = *corp. illesum tibis et integrum*. RmGBαβγζηϑιϰλμKΘπστ P1. 4. Col. ℜ—𝔅𝔩. = *corp. illaesum tibi et* [ℜ — 𝔗 — *tibi*, RmG — *tibi et*, B — *et*] *integrum*. 𝔗 = *corp. illesum tibi et integrum hoc fort.*

mulcatum. pwmG = *multatum*. PBE Ops. Erf. Heins. Sb Pr. ad ℜu 𝔐a = *mutilatum multatum*. α β𝔅εηϑϰλμνKΘπτ P1. 4. = *mutilatum ac* [nonnulli ρρ P1. 4. = *vel*] *mulctatum*. GRr rell.ρρ (P2. 3. Col.) 𝔗ℜ—𝔅𝔩.𝔈= *mutilatum*. *Mulcare* et *multare* sive *mulctare* a librariis saepe confusa esse docent Drkb. cum aliis ad Liv. VIII, 24, 15. (*corpore regio utcumque mulcato*) Ruhnk. ad Ter. Eun. IV, 7, 4. *mutilatum* autem hic non minus est scholion quam apud Liv. l. l. G = *a servorum habitu*.

23. *serva sunt* = mss. (exc. R GP1. 3. 4. Col.) etiam tres Ops. P2. ℜu — 𝔊. BG P1. 3. 4. Col. 𝔗ℜ — 𝔅𝔩. = *servilia sunt*. Gℜ = *imbecillia sunt*. ℜ = *imbecilia*.

possessiones incertae = mss. (exc. p) 𝔗ℜ — 𝔊. p = *possessionis incerta*. quod est magis ex consuetudine Taciti quam Senecae. 𝔐ℜ — 𝔈 = *possessionis incertae*.

p = *liberat invincta*. Gℜ — 𝔅 = *tractentur*. 𝔗𝔊𝔩. — 𝔐a + *adpetitio est*. Rell. etiam Ops. Gr. ∾.

24. Arg.b — *et* ante *lacertosum*.

aut amabis = mss. etiam Gr. [Col. = *non amabis*] Ss. 𝔗ℜ — 𝔅. 𝔊𝔩. 𝔈 — *aut amabis*. 𝔗𝔊𝔩. — 𝔐ℜ = *aut pacatam*. Col. 𝔈 = *et pacatam*. Rell. etiam Ops. Gr. ∾. wℜ — 𝔅 = *districtam*. ℜ = *distructam*. B = *distinctam*.

Et si hoc est = mss. (exc. wRr𝔖o) ℜ—𝔐a. Hoc ineptum vocat Sw. et ipse scribit *At si hodie magis* propter sequentia *deinde* et *paulatim*. Sed *Et* hic habet eam significationem, ex qua pro adversativa particula posita esse videtur (vid. Ind.): unde factum est, ut RrSc𝔗 scripserint *At si hoc est*. w — *Et*. *Deinde* autem saepe ponitur, ut non

hoc est, magis diliges ex duobus aeque bonis uiris nitidum et unctum quam puluerulentum et horrentem. deinde huc usque peruenies, ut magis diligas integrum omnibus membris et inlaesum quam debilem aut luscum. paulatim fastidium tuum illo us- 25 que procedet, ut ex duobus aeque iustis ac prudentibus comatum et crispulum malis. Ubi par in utroque uirtus, non conparet aliarum rerum inaequalitas: omnia enim alia non partes, sed accessiones sunt. Num quis tam iniquam censuram inter suos agit, ut filium sanum quam aegrum magis diligat? procerumue et excelsum quam breuem aut modicum? Fetus suos non 26 distinguunt ferae et se in alimentum pariter omnium sternunt. aues ex aequo partiuntur cibos. Ulixes ad Ithacae suae saxa sic properat quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam quia magna est amat, sed quia sua. Quorsus haec pertinent? Ut scias uirtutem omnia opera uelut fetus suos iisdem oculis intueri, aeque indulgere omnibus et quidem inpensius laborantibus: quoniam quidem etiam parentum 27 amor magis in ea quorum miseretur inclinat. Uirtus quoque opera sua quae uidet adfici et premi non magis amat, sed parentum bonorum more magis conplectitur ac fouet. Quare non est ullum bonum altero maius? Quia non est quicquam apto aptius,

praecedat *primum* vel *hodie* vel simile aliquid.

RG𝔍κλK = *aeque iustis nitidum et unctum.* Pp nonnulli ρρ = *hoc usque.* R = *eo usque.* r = *et luscum.*

25. p = *illo usque cedet.* G = *ac crispulum.* w = *ac crispum.* 𝔑 — 𝔅 = *aut crispulum.*

Rrαβιοπσ (P2. Col.) Sc𝔛𝔅—𝔐a + *quam recalvastrum.* Θ𝔑𝔑 + *quam recalvum.* 𝔗+ *quam recalvã.* PpGwE rell. ρρ SbPr.abd P4. haec non agnoscunt: et profecto sunt spuria adiectaque ab iis, qui hanc sententiam superioribus magis accommodare studuerunt.

ubi par in utroque virtus = Pw Arg.b 𝔑—𝔅. GR𝔛𝔊1. — 𝔖 + *ubi par est.* pr+ *virtus est.* Rell. n. l.

𝔛 = *non comparat alienum: omnia.* Arg.b = *alia erit rerum inaequalitas.* E desinit in verba *aliarum rerum inaequalitas* et addit *Vale.*

Num quis = PpRrGwB ρρ P1. 3. 4. 𝔑—𝔊1. 𝔏4. Col. 𝔛 = *Num quid.* 𝔊2. — 𝔖 (exc. 𝔏4.) = *Nam quis.*

Col. = *procerum vel excelsum.* P1. = *procerum vero et excelsum.*

aut modicum = PpGRBP2. Col. 𝔛𝔊1. 2. — 𝔖. rP1. 3. 4. 𝔑 — 𝔅 = *ac modicum.* Pinc. 𝔊 — 𝔐a = *et modicum.*

26. p = *Ulixis athicaec suae.* G — *sic.* RB + *Mycenarum suarum.* G = *nobiles viros.*

Quorsus = Ppr𝔛𝔊1. 2. 𝔖. Gw R𝔑 — 𝔐a = *Quorsum.* Rell. n. l.

𝔊1. — 𝔐a + *omnia opera sua* contra mss.

27. 𝔑—𝔅— *etiam* ante *parentum.*

inclinat = Ppw(Arg.b) 𝔊1.—𝔅1. GRrB Gr.𝔛𝔑 — 𝔅𝔑u — 𝔖 = *inclinatur.* quod defendit Gron. vid. Ind. p = *parentium.* w = *amplectitur.*

quia plano nihil est planius. Non potes dicere hoc magis par esse alicui quam illud: ergo nec honesto honestius quicquam 28 est. Quod si par omnium uirtutum natura est, tria genera bonorum in aequo sunt. Ita dico: in aequo est moderate gaudere et moderate dolere: laetitia illa non uincit hanc animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia, haec mirabilia sunt: utraque nihilo minus paria, quia quicquid incommodi est ui tanto maioris boni tegitur. Quisquis haec imparia iudicat ab ipsis uirtutibus auertit oculos et exteriora circumspi-29 cit. Bona uera idem pendunt, idem patent. illa falsa multum habent uani. Itaque speciosa et magna contra uisentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quicquid uera ratio commendat solidum et aeternum est, firmat animum attollitque semper futurum in excelso: illa quae temere laudantur et uolgi sententia bona sunt inflant inanibus laetos. Rursus ea quae timentur tamquam mala iniciunt formidinem mentibus 30 et illas non aliter quam animalia species periculi agitant. Utraque ergo res sine causa animum et diffundit et mordet: nec illa gaudio nec haec metu digna est. Sola ratio inmutabilis et iudicii tenax est: non enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est sicut rectum recto: ergo et [uirtus uirtuti]: uirtus non aliud quam recta ratio est. Omnes uirtutes rationes sunt:

PpB nonnulli ρρ 𝔑—𝔈𝔩. 𝔍𝔲 = *Non potest dicere.* Hoc defendere potueris eo, quod Seneca adversarium intelligens solet fere scribere *inquit*, ubi ad certum quendam hominem ex orationis nexu referri nequit: id multis locis temere mutarunt in *inquis.*

par esse = mss. etiam Gr. fere omnes 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈𝔩. — 𝔐𝔞 = *par est.* PR + *quam illi illud.* wsG + *quam illud illi.* 𝔑—𝔗 + *quam illud: illud ergo.*

28. P = *incommodi a est.*

vi tanto maioris = Pp aliquot ρρ. Arg.bw alii ρρ P 1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔗 = *in tanto maioris.* Alii ρρ B = *vi tanta maioris.* G = *ninitāta maioris.* Rrγι P2. 𝔄𝔅 — 𝔖 = *velamento maioris.* quod assigna librario emendanti vel explicanti. p = *avertet oculos.* 𝔑 = *advertit oc.* w = *evertit oc.*

29. prB fere omnes ρρ 𝔑 — 𝔅 = *idem pendent.*

illa falsa = mss. etiam Gr. Pinc. 𝔄𝔑—𝔅𝔖. 𝔈𝔩.—𝔐𝔞 — *illa.*

p = *aeternum et infirmat animum.* p = *et illam non aliter.*

30. G(m∾) — *inmutabilis — Ratio rationi.* p = *imperat sensibus ratio.* *Ratio pars est.*

ergo et virtus virtuti: virtus non aliud quam ratio est = 𝔖. *virtus virtuti* uncis inclusi, cum essent tantum ab ingenio Swi profecta. Mss. (exc. p) etiam plerique Gr. 𝔄 𝔑 — 𝔖 = *ergo et virtus non aliud* [P2. = *aliter*] *quam ratio est* (𝔄 𝔈1. — 𝔖 — *est.*) p = *ergo et virtus rationes sunt. rationes sunt, si rectae sunt et pares sunt* reliquis omissis. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *ergo et virtus, quae non aliud est quam recta ratio.*

Omnes virtutes rationes sunt:

rationes sunt rectae: si rectae sunt, et pares sunt. Qualis ratio est tales et actiones sunt: ergo omnes pares sunt: nam 31 **cum similes rationi sint, similes et inter se sunt. Pares autem actiones inter se esse dico, quia honestae sunt rectae: ceterum magna habebunt discrimina uariante materia quae modo latior est, modo angustior, modo inlustris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis id** 32 **quod optimum est par est. Tamquam uiri boni omnes pares sunt, quia boni sunt. sed habent differentias aetatis: alius senior est, alius iunior. habent corporis: alius formosus, alius deformis est. habent fortunae: ille diues, hic pauper est, ille gratiosus, potens, urbibus notus et populis, ignotus hic plerisque et obscurus. Sed per illud quod boni sunt pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat: quid utile sit, quid inu-** 33 **tile ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem praesentem perductus est. nec futuri prouidus est nec praeteriti memor: quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo**

rationes sunt rectae: si rectae sunt, et pares sunt = Pr. RmP3. = *Omnes virtutes rationes rectae sunt* [mP3. — rectae]: *si rationes sunt, et rectae sunt: si rectae sunt, et pares sunt.* Gw𝔛 = *Omnes virtutes rationes sunt, si rectae sunt: si rectae sunt,* [w𝔛 — *si rectae sunt*] *et pares sunt.* ρρ𝔖 = *Omnes virtutes rationes sunt: si rationes sunt, rectae sunt: si rectae sunt, et pares sunt.* Arg.b P1. 3. 4. Col. ℜ — 𝔗𝔈1. — 𝔊 = *Omnes virt. rat. sunt. Rationes sunt, si rectae sunt: si rectae sunt et p. s.* P2. = *Omnes virtutes rationes sunt. Rationes sunt, rectae sunt.* Hoc probavit Grut. et interrogationis notam posuit post *Rationes sunt.* B n. l. 𝔅 = *O. virt. rat. sunt. sed rationes rectae sunt: si rectae sunt, et pares sunt.* 𝔐 — 𝔐a = *Omnes virtutes rationes rectae sunt: si rectae sunt, et pares sunt.*

31. p = *rationes sint.* Nonnulli ρρ = *pares autem rationes inter se.*

quia honestae rectae sunt = Pp RrGw Bρρ ℜ — 𝔅 (Gw Bρρ ℜ — 𝔅 + *rectaeque.* unde possis coniicere *rectae quoque*). 𝔈1. — 𝔊𝔖 = *quia rectae sunt et honestae.* 𝔐 — 𝔐a = *qua rectae sunt et honestae* ex ci. Erm. p = *modo angusta.* 𝔛 = *modo illustrior.*

32. 𝔛 — *id* ante *quod optimum.*

P + *Honestes tamquam.* p = *Honestes umquam.* γγινυ P2. 𝔈1. + *Honesta sunt tamquam.* Col. + *Honesta tamquam.* RG w rell. ρρ P1. 3. 4. 𝔛ℜ — 𝔅𝔖. + *honestae sunt. Tamquam.* Solus ζ caret hoc additamento, quod ex ora irrepsisse vel temere repetitum esse mihi satis constat.

quia boni sunt = mss. 𝔛ℜ — 𝔅 𝔈2. — 𝔊𝔖. 𝔈1. = *qui boni sunt.* 𝔐 — 𝔐a = *qua boni sunt* ex ci. Erm.

senior est = mss. ℜ — 𝔅𝔖. 𝔛 𝔈1. — 𝔐a — *est.* p = *alius iuvenior.* p — *hic* post *ignotus.*

p = *Sed illud quo boni sunt* om. *per.*

33. *quid utile sit* = mss. 𝔛ℜ — 𝔐𝔖. 𝔏 — 𝔐a = *quod utile scit.* quod originem ducit potius a librarii negligentia quam a Lipsii ingenio. At Olshausenius ex ingenio mutavit in *nescit.*

seriesque contexitur et unitas uitae per rectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum: aliena et externa pro uilibus habet et ea quae neque bona sunt neque mala accessiones minimas ac leuissimas iudicat: omne enim illi bonum in animo 34 est. Ceterum bona quaedam prima existimat ad quae ex proposito uenit, tamquam uictoriam, bonos liberos, salutem patriae. quaedam secunda quae non adparent nisi in rebus aduersis, tamquam aequo animo pati morbum magnum, exilium. quaedam media quae nihilo magis secundum naturam sunt quam contra naturam, tamquam prudenter ambulare, conposite sedere. Non enim minus secundum naturam est sedere quam aut stare aut 35 ambulare. Duo illa bona superiora diuersa sunt: prima enim secundum naturam sunt gaudere liberorum pietate, patriae incolumitate. secunda contra naturam sunt fortiter obstare tormentis et sitim perpeti morbo urente praecordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum est? Minime: sed id aliquando 36 contra naturam est in quo bonum illud exsistit: uolnerari enim et subiecto igne tabescere et aduersa ualitudine adfligi contra naturam est: sed inter ista seruare animum infatigabilem secundum naturam est. Et ut quod uolo exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam et bonum numquam, quoniam bonum sine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturam. Quid est ergo ratio? Naturae imitatio. Quod est summum

𝔑u et ed. Tauchn. = *ut unitas vitae.*

per rectum itura = PpRBαβ δελμΚΘπυ Nicot. Sicul. Pr.a 𝔑—𝔅𝔖. Pr.bδ aliquot ρρ = *perfectum itura.* γγι P2. Sc 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *in perfectum* [𝔄 = *imperfectum*] *itura.* ζ + *per rectum et inperfectum itura.* Gw rell. ρρ P1. 3. 4. Col. Sb = *ad perfectum.* Sw. exspectaverat *iturae*, nec ego aliter.

G(s∾) = *Ratio arbiter est.*

𝔑 — 𝔗 = *et caetera quae nec bona sunt.* wP1. 3. — *ac levissimas.*

omne enim = PpRrGw Arg.b B 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 — *enim.* ρρ n. l.

34. *bona quaedam* = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄𝔑—𝔊𝔖. 𝔐—𝔐a — *bona.* Pp = *at quae.* G = *atque.*

G = *bonos viros.* p = *quam prudenter ambulare.* Gron. ci. = *pudenter ambulare.* Gwr Arg.b B antiquiores et emendatiores ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅 — *aut* ante *stare.* w = *et ambulare.* R = *quam ambulare.*

35. *Duo illa bona* = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄𝔑—𝔊𝔖. 𝔐—𝔐a — *bona.* 𝔑u ed. Tauchn. = *librorum pietate.* ita plerumque ed. Tauchn. imitatur 𝔑u.

Pp = *optare tormentis.* r = *optare tormenta.* w𝔄 = *obstare tormenta.* sw = *vel aptare tormentis.* ενοσ = *aptare se tormentis.*

sed id aliquando = mss. 𝔑 — 𝔅 𝔖. 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *sed illud aliquando.* r = *in quo bonum istud.*

RGw P1. 3. Sicul. = *consistit.*

36. 𝔑—𝔅 = *ob servare animum.*

pRG 𝔑 — 𝔅𝔖 + *contra naturam est.*

et bonum = mss. 𝔄𝔑—𝔈1. 𝔈2. — 𝔐a = *at bonum.* 𝔖 — *et.*

r + *Quod est summum hominis*

hominis bonum? Ex naturae uoluntate se gerere. Non est, 37 inquit, dubium quin felicior pax sit numquam lacessita quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior res sit inconcussa ualitudo quam ex grauibus morbis et extrema minitantibus in tutum ui quadam et patientia educta. Eodem modo non erit dubium quin maius bonum sit gaudium quam obnixus animus ad perpetiendos cruciatus uolnerum aut ignium. Minime: illa enim quae fortuita sunt plurimum discri- 38 minis recipiunt: aestimantur enim utilitate sumentium. Bonorum unum propositum est consentire naturae: hoc contingere omnibus par est. Cum alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici: Ille magis adsentitur quam ille: ab omnibus in eamdem sententiam itur. Idem de uirtutibus dico: omnes naturae adsentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturae adsentiuntur. Alter adulescens decessit, alter senex, aliquis praeter hos in- 39 fans cui nihil amplius contigit quam prospicere uitam: omnes hi aeque fuere mortales, etiam si mors aliorum longius uitam passa est procedere, aliorum in medio flore praecidit, aliorum interrupit ipsa principia. Alius inter coenandum solutus est. alterius continuata mors somno est. aliquem concubitus exstinxit. His obpone ferro transfossos aut exanimatos serpentum 40

bonum segregare. P = *ex natura voluntatem segregare.*

37. p = *quin felicior pascit numquam.* Pinc. ci. = *quam multorum parta sanguine.*

quin felicior res sit = PpR antiquiores et probatiores pp Pr.abd 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. Gwr (recc. pp Arg.b B) 𝔊1. — 𝔐a — *res.* p = *valitudine tamquam.* Rελvσ = *vi quadam patientiae ducta.* Etiam G(s∾) rell. pp P1. 3. 4. = *ducta.* Unus Pinc. = *vi quadam patientiae inducta.* ν = *num erit dubium.* a π𝔑 — 𝔅 = *numquid erit dubium.* p = *non erat dubium.*

quam obnixus animus = pP2. 𝔖. Rell. = *quam obnoxius animus.* R𝔑 — 𝔅 = *ad perpetiendum.* p = *ad percipiendos.*

38. ν nonnulli alii pp 𝔑 — 𝔅 = *aestimantur autem.*

hoc contingere = PRrGw pp Gr, Ss. 𝔄𝔑 — 𝔊. B𝔖 + *conting. in omnibus.* p = *hoc contire omnibus.* 𝔐 — 𝔐a = *hoc in omnibus.*

Cum alicuius in senatu = Pp rw (Arg.b B pp Col.) 𝔄𝔑 — 𝔐a. G P1. 3. 4. = *Si alicuius* ∾. B — *senatu.* R Sicul. 𝔖 = *Cum alicuius senatus sent. sequitur* (etiam 𝔑 — 𝔗 = *sequitur*). P2. = *Cum alicuius senatus sent. sequimur.*

P2. 3. 4. Col. = *omnes naturae assentiuntur.*

39. G P1. 3. 4. = *nihil aliud contigit.* 𝔑 — 𝔅 𝔅1. — 𝔐a ed. Tauchn. = *contingit.* Arg.b = *passa est producere.* p = *in medio flore procedit.* R(s∾) P1. 3. — *in.* r = *procidit.*

ipsa principia = mss. etiam Ss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔊1. — 𝔐a — *ipsa.*

Arg.b = *concinnata mors est.*

40. P = *His oppono.* R recc. pp = *His appone.* pGwr = *serpen-*

morsu aut fractos ruina aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim: aliquorum melior dici, aliquorum peior potest exitus: mors quidem omnium par est. Per quae uenit diuersa sunt: id in quod desinunt unum est. Mors nulla maior aut minor est: habet enim eumdem in omnibus modum finisse
41 uitam. Idem tibi de bonis dico: hoc bonum inter meras uoluptates est, hoc inter tristia et acerba. illud fortunae indulgentiam rexit, hoc uiolentiam domuit: utrumque aeque bonum est, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aspera. Idem finis omnium est: bona sunt, laudanda sunt, uirtutem rationemque comitantur: uirtus aequat inter se quicquid agnoscit. Nec est quare
42 hoc inter nostra placita mireris. Apud Epicurum duo bona sunt ex quibus summum illud beatumque conponitur: *ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione.* Haec bona non crescunt, si plena sunt: quo enim crescet quod plenum est? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam potest? Animus constat sibi et placidus est: quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemadmodum serenitas coeli non recipit maiorem adhuc claritatem in sincerissimum nitorem repurgata:
43 sic hominis corpus animumque curantis et bonum suum ex utroque nectentis perfectus est status et summam uoti sui inuenit, si nec aestus animo est nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent summum bonum, sed, ut ita dicam, condiunt et oblectant: absolutum enim illud humanae naturae bonum corporis et animi pace contentum est.

tium. PpArg.b = *fructus ruina.* r = *fluctos ruina.* w = *fluctus ruina.* p = *minutat in aliquorum.* (etiam in P litterae *im* sunt erasae). Arg.b = *minutim.*

p = *per quem veniunt.* Pr𝔛 = *per quae veniunt.* pArg.b P1. 3. 4. Col. = *in id quod desinunt.* P2. — *in.* w = *mors ulla peior aut minor.* G(s ∾) w (s. m.) B𝔛 = *fuisse vitam.* quod valde placet.

41. p = *voluptates hoc est inter.* PpG = *inter tristitiam.*

p = *plana et mollivelerit.* w = *emollierit.* G = *emollient.* 𝔑 — 𝔗 = *emoluerit.* p = *virtutes aequat.* pw Arg.b 𝔛 = *agnoscet.*

42. *Nec est quare* = PpRrG Arg.bB P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. w = *Non est quare.* P2. 𝔊1. — 𝔐a = *Nec est quod.* ρρ n. l.

α = *summum illud beatum bonum.* Gγ𝔇𝔵K P1. 3. 4. = *summum illud bonum.* 𝔑 — 𝔅 + *summum illud beatumque bonum.* wo = *quomodo enim crescet.* G𝔑 — 𝔗 = *si plenum est.* w = *huic tranquillitati.* w = *adhuc serenitatem.* p = *sincerissimum nitorem repurgat.* G P1. 3. 4. = *in serenissimum nitorem.*

43. p = *vi hominis.* p = *nec dolor corporis.* r = *sic nec aestus.* r = *nec augent.* p = *sit ut itu dicam.*

Dabo apud Epicurum tibi etiamnunc simillimam huic nostrae diui- 44 sionem bonorum. *Alia* enim *sunt* apud illum *quae malit contingere sibi, ut corporis quietem ab omni incommodo liberam et animi remissionem bonorum suorum contemplatione gaudentis: alia sunt quae, quamuis nolit accidere, nihilo minus laudat et conprobat,* tamquam illam quam paulo ante dicebam malae ualitudinis et dolorum grauissimorum perpessionem in qua Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo. 45 Ait enim *se uesicae et exulcerati uentris tormenta tolerare ulteriorem doloris accessionem non recipientia: esse nihilo minus sibi illum beatum diem.* Beatum autem agere nisi qui est in summo bono non potest. Ergo et apud Epicurum sunt haec bona quae malles non experiri, sed, quia ita res tulit, et amplexanda et laudanda et exaequanda summis sunt. Non 46 potest dici hoc non esse par maximis bonum quod beatae uitae clausulam inposuit, cui Epicurus extrema uoce gratias egit. Permitte mihi, Lucili uirorum optime, aliquid audacius dicere: si ulla bona maiora esse aliis possent, haec ego quae tristia uidentur mollibus illis et delicatis praetulissem. Maius est enim perfringere difficilia quam laeta moderari. Eadem ratione fit, scio, ut aliquis felicitatem bene et ut calamitatem fortiter ferat. Aeque esse fortis potest qui pro uallo securus excubuit nullis 47 hostibus castra temptantibus et qui succisis poplitibus in genua se excepit nec arma dimisit. *Macte uirtute esto* sanguinolen-

44. GP1. 3. 4. = *Dabo apud Epicuros tibi omnem etiamnunc sim.* Col. = ∾ *tibi nunc sim.*

p = *mallit* et mox *nollit.*

GP1. 3. 4. = *bonorum operum contempl.* 𝔑 — 𝔅 — *nolit* ante *accidere.* 𝔈1. — 𝔖 + *et laudat* contra mss. 𝔛 — *et conprobat.* G 𝔑 — 𝔅 = *et probat.*

45. GP1. 𝔛𝔈1. 2. = *ac fortissimo die.* r = *non qui est in summo.* G = *Ergo et apud Epicuros sunt haec omnia bona.* Etiam P1. 3. 4. Col. + *haec omnia bona.*

w = *quia itaque res tulit.* Pp 𝔛𝔗 = *quia ita rettulit.* RrB𝔑𝔑 = *quia ita retulit.* P1. 3. 4. + *summis bonis.*

46. p = *clausulam non posuit.*

Permitte mihi, Lucili = PpRrw 𝔛𝔖. G𝔑 — 𝔅 = *Permitte, mi L.* ρρ aut = *Permitte mihi, L.* aut = *Permitte, mi L.* 𝔈1. — 𝔐a + *Permitte mihi, mi L.* GP1. 3. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *esse aliis possunt.* p = *quae tristitia.* p + *praetulissem. Haec maiora dixissem. Maius.* K = *difficilia pertingere.* RrGw rell. ρρ (exc. ησ ∾) 𝔑 = *d. perstringere.* 𝔑 — 𝔅 = *d. praestringere.* 𝔛 = *d. perstrixisse.* 𝔈1. — 𝔖 = *d. perstrinxisse.* p = *scio vi alicuius.*

et ut calamitatem = mss. (p = *et vi cal.*) 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a — *ut.*

47. 𝔛 + *non potest.* r = *excubavit.* p = *successis popl.*

G(s ∾) = *ac arma dimisit.*

p = *sanguinolenties et ex ac-*

tis et ex acie redeuntibus dicitur. Itaque haec magis laudauerim bona exercitata et fortia et cum fortuna rixata. Ego dubitem quin magis laudem truncam illam et retorridam manum Mucii quam cuiuslibet fortissimi saluam? Stetit hostium flammarumque contemptor et manum suam in hostili foculo distillantem perspectauit, donec Porsenna cuius poenae fauebat gloriae inuidit et ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter prima numerem tantoque maius putem quam illa secura et intemptata fortunae quanto rarius est hostem amissa manu uicisse quam armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quidni? hoc enim nisi qui potest et optare non potest facere. An potius optem ut malaxandos articulos exoletis meis porrigam? ut muliercula aut aliquis in mulierculam ex uiro uersus digitulos meos ducat? Quidni ego feliciorem putem Mucium qui sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori praestitisset? In integrum restituit quicquid errauerat: confecit bellum inermis ac mancus et illa manu trunca reges duos uicit. Uale.

EPISTULA V. (67.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Ut a communibus initium faciam, uer aperire se coepit: sed iam inclinatum in aestatem, quo tempore calere debebat intepuit nec adhuc illi fides est: saepe enim in hiemem reuolui-

cione. Sw. maluerat abesse copulam *et.* pP3. = *bona exercita.*

48. PGR Arg.b maior pars ρρ P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔅 + *non dubitem.* rw P2. Col. 𝔛𝔈1. — 𝔊 = *non dubito.* 𝔖 + *cur dubitem* ex ingenio, ut videtur: sed promptius erat scribere *Egone dubitem.* p cum aliquot ρρ 𝔐 — 𝔐a ∾. p = *in hostili fac ullo.* p = *Porsinna.* PpArg.b Col. = *quid inter prima.* 𝔛𝔑 — 𝔅 = *quidem inter prima.* GP1. 3. 4. 𝔑 — 𝔅 + *non numerem.* 𝔛 = *non minuerem.* p = *quam alia.* P = *intempta.* G(m∾) = *intenta.* p = *temptatu.* p = *vicisse quam a marita.*

49. *malaxandos* = Pprw Arg.b B αγενΘτ duo Put. Pr. bd quidam Pinc. 𝔑𝔖. 𝔑 — 𝔊 = *male laxandos.* ιP2. = *manu laxandos.* δ = *malesandos.* GR rell. ρρ quidam Pinc. P1. 3. 4. Col. = *laxandos.* 𝔐 — 𝔐a = *malacissandos* ex ci. Rod. Agric. m𝔊. = *luxandos.* Psw = *ex soletis.* p𝔛 — *aut aliquis in mulierculum.* w = *digitos meos.* P = *que sic tractavit.* p = *quod sic tr.* pGwB𝔖 = *quam si illam.* P3. = *trãctatori.* P4. mCol. = *truncitatori.* Col. = *finctatori.* P — *In* ante *integrum.* p + *quicquid ergo.* 𝔑 — 𝔅 = *ista manu.*

Lib. VII. Ep. 5. (67.)

In hac quoque epistola V plurima omittit: sed ea omnia indicare iam supersedeo.

Gα𝔇 = *Ut actionibus initium faciam.* p = *capere debebat.* 𝔑u = *in hiemem resolvitur.* 𝔊 + *in hiemem revovem revolv.*

tur. Uis scire quam dubium adhuc sit? nondum me committo frigidae: adhuc rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec calidum nec frigidum pati. Ita est, mi Lucili: iam aetas mea contenta est suo frigore. uix media regelatur aestate. Itaque 2 maior pars in uestimentis degitur. Ago gratias senectuti, quod me lectulo adfixit. Quidni gratias illi hoc nomine agam? quicquid debebam nolle non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interuenerunt epistulae tuae, tecum esse mihi uideor et sic adficior animo, tamquam tibi non rescribam, sed respondeam. Itaque et de hoc quod quaeris, quasi conloquar tecum, quale sit una scrutabimur. Quaeris *an omne bo-* 3 *num optabile sit:* si bonum est, inquis, fortiter torqueri et magno animo uri et patienter aegrotare, sequitur ut ista optabilia sint: nihil autem uideo ex istis uoto dignum. neminem certe adhuc scio eo nomine uotum soluisse, quod flagellis caesus esset aut podagra distortus aut eculeo longior factus. Di- 4 stingue, mi Lucili, ista et intelleges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse a me uelim: sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose geram optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, ut uolnera, ut famem et omnia quae bellorum necessitas adfert generose feram optabo. Non sum tam demens, ut aegrotare 5

frigidae = Pℒ — 𝔐a: nec multum recedit unus Mod., qui = *frigido.* p + *frigidae vere.* Sb = *frigide vere.* VPr.b = *frigido vere.* νοσ = *calido veri.* Gw RrB rell. ρρ Gr. Sc Pr.a 𝔄𝔑 — 𝔊 = *frigido veri.* Ex. Francisc. ap. Pinc. 𝔐 = *frigido aeri.* 𝔖 + *frigidae merae* ex ci.

ανοσ 𝔑—𝔅 = *adhuc rigorem eius timeo.* r = *rigorem eius in strin-go.* G(m∾) βπP1. 3. Col. = *rigor est eius* [βπ — *eius*] *in frigore.* R = *rigor eius est in frigore.* Rell. ρρ (exc. ε ∾) aut faciunt cum R aut cum G. P2. = *rigore eius instringor.* P4. + ∾ *infringo: rigor eius est in frigore.* B = *frigor eius est in frigore.* 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *vigor est eius in frigore.* GP1. 3. 4. Col. = *nec frigus nec calorem.* p = *regelatura aestate.* 𝔄 = *vix tegebatur* βιμKΘ = *vix regebatur.*

2. 𝔊—𝔐 ex ci. Pinc. = *in stramentis degitur.* GrV ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅 = *in vestimentis tegitur.* R = ∾ *degit.* Gr. partim = *regitur,* partim = *tegitur.* GR P1. 3. 4. = *quae* [R = *quod*] *me lecto affixit.* GB antiquiores ρρ = *quicquid debeam.* 𝔍u = *non posse.*

intervenerunt = PpGwR fere omnes ρρ 𝔑 — 𝔅. r(Arg.bB) 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *interveniunt.* P2. 𝔄𝔈1. 2. = *quasi colloquor.*

3. P = *Si bonum* om. *est.*

4. Col. + *fortiter honesteque ac animose.* Gw 𝔑 — 𝔅 + *animoseque.* r + *et animose.* 𝔄 = *nunc vulnera, nunc famem.*

necessitas adfert = mss. (exc. P) etiam Ss. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *nec. fert.* P = *necessitas adfore.* 𝔑—𝔗— *feram.* P = *opto.*

cupiam: sed si aegrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminate faciam optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, 6 sed uirtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex nostris existimant omnium istorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed ne abominandam quidem: quia uoto purum bonum peti debet et tranquillum et extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primum quia fieri non potest ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si uirtus optabilis est, nullum autem sine uirtute bonum, et omne bonum optabile 7 est. Deinde etiamsi tormentorum fortis patientia optabilis est, etiamnunc interrogo: Numne fortitudo optabilis est? Atqui pericula contemnit et prouocat: pulcherrima pars eius maximeque mirabilis illa est non cedere ignibus, obuiam ire uolneribus, 8 interdum tela ne uitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, et tormenta patienter ferre optabile est: hoc enim fortitudinis pars est. Sed separa ista, ut dixi: nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto *fortiter* quod est uirtus. Quis ta-

5. 𝔛 = *effeminate feram.* p = *eff. fiant.* p = *proferuntur incommoda.*

6. *omnium istorum* = pR. Quae ab aliis libris proferuntur, *tormentorum* aut *nostrorum*, non dubie sunt ex scholiis orta, cum, qui *istorum* activa, ut ita dicam, vel potius intransitiva significatione acciperent referrentque ad Stoicos, hoc adscripsissent, qui passiva, illud. γζσ Pinc. 𝔊𝔖 𝔎u 𝔐a = *omnium tormentorum.* εη𝔖 = *tormentorum* om. *omnium.* PGwr Arg.bB rell. ρρ Gr. Sbc Pr.b 𝔛ℜ — 𝔈2. = *omnium nostrorum.* m 𝔈2. = *omnium asperorum.* 𝔐 — 𝔅1. = *omnino asperorum.* Gron. ci. = *omnium durorum* vel *noxiorum.* Ex Pr. ad Sw. laudat *omnium virorum:* sed mihi quidem videtur in illis fuisse *omnium nostrorum* (*õium ñrorum*) et male lectum. Certe Sanctol. in Pr. d (v) nihil aliud vidit.

𝔛ℜ — 𝔐a = *nec abom. quidem* contra mss. RrGw ρρ Gr. 𝔛ℜ — 𝔅 = *si optabilis non sit.* Sed Pp (Arg.bB) ∾.

et omne bonum optabile est = mss. (exc. p) ℜ — 𝔅𝔖. p = *est omne bonum optabile* om. *et.* 𝔛𝔈1. — 𝔐a — *est.*

7. G = *Deinde si etiam tormenta iam fortis pat.* P1. = *Deinde si et tormenta iam fortis pat.* P3. = *Deinde si etiam tormentorum iam fortis pat.* P4. = *Deinde etsi tormentum iam fortis pat.*

optabilis est = PpwR Arg.bB P4. 𝔛ℜ — 𝔈2. Gr P2. 𝔊 — 𝔖 + *opt. non est.* Rell. n. l.

Numne fortitudo = ℜ — 𝔅𝔖. Pp = *Neme fort.* w = *Nene fort.* G = *Necne fort.* ρρ = *Num fort.* R𝔈1. — 𝔐a = *Nonne fort.* r = *anne fort.* Sbc𝔛 = *ne fort.* Arg.b = *optabilis sit.*

p + *et tormenta atque periculo contemnit.*

8. pG = *fortitudinis pars.* om. *est.* BmP2. (P1. 4.) 𝔛ℜ — 𝔐 + *nec tamen ideo solummodo ferre tormenta optabile est: sed separa ista.*

men umquam hoc sibi optabit? Quaedam uota aperta et professa sunt, cum particulatim fiunt: quaedam latent, cum uno uoto multa conprensa sunt. tamquam opto mihi uitam hone- 9 stam: uita autem honesta actionibus uariis constat: in hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua uolnus, Rutilii exilium, calix uenenatus qui Socratem transtulit e carcere in coelum. Ita, cum optaui mihi uitam honestam, et haec optaui sine quibus interdum honesta non potest esse.

O terque quaterque beati
Quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
Contigit oppetere!

Quid interest optes hoc alicui an optabile fuisse fatearis? De- 10 cius se pro rêpublica deuouit et in medios hostes concitato equo mortem petens inruit. Alter post hunc paternae uirtutis aemulus conceptis sollemnibus ac iam familiaribus uerbis in aciem confertissimam incurrit de hoc sollicitus tantum ut litaret optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo an optimum sit memorabilem mori et in aliquo opere uirtutis? Cum aliquis tor- 11 menta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur fortasse: una in promptu sit et maxime adpareat patientia. Ceterum illic est fortitudo cuius patientia et perpessio et tolerantia rami sunt. illic est prudentia sine qua nullum initur consilium, quae suadet quod effugere non possis quam fortissime ferre. illic est constantia quae deici loco non potest et propositum nulla ui extorquente dimittit. illic est indiuiduus ille comitatus uirtutum. Quicquid honeste fit una uirtus facit, sed ex consilii sententia: 12

optabit = PRrGw 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *optavit.* p = *optat.*
conprensa = p𝔑 — 𝔗. Pr = *conpressa.* G = *reprehensa.* Rw𝔄𝔅—𝔖 = *comprehensa.* Rell. n. l.
9. 𝔑 — 𝔅 + *In hac enim est.* GP1. 4. P3. (s∾) = *Reguli ac Catonis.* p = *Rutuli exilium capia venantis qui Socr.* G = *canis venenatus.* G𝔑 — 𝔗 = *hoc optavi.* p = *Uterque quaterque.* 𝔊 — 𝔐a = *Queis ante ora patrum* contra mss.
10. P = *opt est hoc alicui.*
P = *De cuius se pro.* r + *Decius Cesar.* p — *republica.* GP1. 3. 4. = *se reipublicae devovit.*
𝔄 — *in* ante *medios hostes.* p (s. m.) = *incucurrit.* Ppr Arg.b P1. 3. 4. 𝔄𝔑 — 𝔗 = *optabilem rem putas.*
11. *utitur fortasse: una in promptu sit* = PprGw Gr. Sb Pr.bd. RsG sP3. 𝔄𝔑 — 𝔐a + *cum una in pr. s.* 𝔖 = *utitur. Fortasse una.*
p = *Illi est prudentia* et infra = *Illi est constantia.* 𝔄 = *nullum inititur.* 𝔑 — 𝔅 = *nullum innititur.* r = *nec propositum ulla vi.*
12. R + *Quod quicquid honeste.* P = *Quod quid honeste.*
ex consilii sententia = mss. (exc.

quod autem ab omnibus uirtutibus conprobatur, etiam si ab una fieri uidetur, optabile est. Quid? tu existimas ea tantum optabilia esse quae per uoluptatem et otium ueniunt? quae excipiuntur foribus ornatis? Sunt quaedam tristis uoltus bona. sunt quaedam uota quae non gratulantium coetu, sed adorantium ue-
13 nerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse ut ad Poenos perueniret? Indue magni uiri animum et ab opinionibus uolgi secede paulisper. cape quantam debes uirtutis pulcherrimae ac magnificentissimae speciem quae nobis non thure nec sertis, sed sudore et sanguine colenda est. Adspice M. Catonem sacro illi pectori purissimas manus admouentem et uolnera parum demissa laxantem. Utrum tandem illi dicturus es:
14 *Uellem quae uelles.* et *Moleste fero.* an: *Feliciter quod agis?* Hoc loco mihi Demetrius noster occurrit qui uitam securam et sine ullis fortunae occursionibus *mare mortuum* uocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione et incursu firmitatem animi tui temptes, sed in
15 otio inconcusso iacere non est tranquillitas: malacia est. At-

PP2.) etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑—𝔖. P= *e cons. sent.* P2. + *ex cons. ceterorum sent.*

Sunt quaedam tristis voltus bona=p. Hinc natae sunt ceterorum librorum scripturae *voluptatis*, *voluptates*, *voluptas*, cum praesertim antecedat *voluptatis* nomen. P𝔊1. = *tristis voluptates bona.* RrGwαγζηϑκλπ P1. 3. 4. Col. 𝔛 = *tristis voluptatis bona* (η + *Bona sunt*). 𝔑—𝔅 = *voluptatis tristis.* Arg.bB rell. ρρ (exc. δε) = *tristes voluptates bona.* δε Sb (?) 𝔖=*Est quaedam tristis voluptas: bona sunt.* 𝔊2.—𝔐𝔞 = *tristes voluptates* om. *bona*, quod etiam in reliquis Swi libris legebatur.

GRαγζϑκλπ P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑—𝔅 inserunt inter *bona* et *sunt quaedam vota* haec: *Ceterum illius est fortitudo, eius* [G = *cuius*, 𝔛𝔑—𝔅 = *huius*] *patientia.*

13. sw𝔛 = *ut ad poenas perv.* G = *ut ad poenas veniret.*

pRr nonnulli tam ex antiquis quam ex recentioribus ρρ = *quantum debes.*

non thure nec sertis=prγηισσ Sb𝔅𝔖. P = *intuere nec sertis.* mγ𝔑—𝔛 = *non vere nec sertis.* Sc𝔛 = *non sertis et floribus.* GwR𝔊1.—𝔐𝔞 — *thure nec.* p = *pubissimas manus.*

14. Codd. meliores Ermi 𝔖𝔊 = *Nollem quae velles.* Id tamen in meorum nullo est. Rιλο = *Moleste fero ac infeliciter.* P4. = *quicquid agis.* Pinc. = *feliciter quidem agis.* G(sw)P1. = *Feliciter quid agis.* V = *Democritus noster occurrit.*

fortunae occursionibus = mss. (exc. Col.) etiam Gr. Ss. 𝔑𝔖. Col. = *fort. occasionibus.* 𝔛—𝔐𝔞 = *fort. incursionibus.* 𝔛 — *fortunae.* P = *in otio inconcussio.* p = *inconcusio.* Arg. b = *inconcussum.*

malacia est = 𝔊2. — 𝔖. Mss. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *malitia* sive *malicia est.* r + *sed malicia est.* cf. Caes. B. G. III, 15. ubi plerique mss. et vett. edd. pro *malacia* itidem ferunt *malicia* sive *malitia.* Fortasse hic et illic rectius scribebatur μαλακία, sicut apud Festum p. 67. ed. Lindem. *Flustra dicuntur, quum*

talus Stoicus dicere solebat: *Malo me fortuna in castris suis quam in deliciis habeat. Torqueor, sed fortiter: bene est. Occidor, sed fortiter: bene est.* Audi Epicurum, dicet: *Et dulce est.* Ego tam honestae rei ac seuerae numquam molle nomen inponam. Uror, sed inuictus. Quidni hoc optabile sit? non quod urit me ignis, sed quod non uincit. Nihil est uirtute praestantius, nihil pulchrius: et bonum est et optabile quicquid ex huius geritur imperio. Uale.

EPISTULA VI. (68.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Consilio tuo accedo: absconde te in otio, sed et ipsum otium absconde. Hoc te facturum Stoicorum, etiam si non praecepto, at exemplo licet scias: sed ex praecepto quoque facias: et tibi etiam, cum uoles, adprobabis. Nec ad omnem rempublicam mittimus nec semper nec sine ullo fine: praeterea, cum sapienti rempublicam ipso dignam dedimus, id est mundum, non est extra rempublicam, etiam si recesserit. Immo fortasse re- 2 licto uno angulo in maiora atque ampliora transit et coelo inpositus intellegit, cum sellam aut tribunal adscenderit, quam humili loco sederit. Depone hoc apud te numquam plus agere sa-

in mari fluctus non moventur, quam Graeci μαλακίαν *vocant.*

15. *Occidor.* π = *Exercitor.* *Quidni hoc optabile sit?* = mss. (exc. P) 𝔑 — 𝔅. P = *ni hoc opt. sit.* om. *Quid.* 𝔄𝔈 1. — 𝔖 — *hoc.* p — *est* ante *virtute.*

Lib. VII. Ep. 6. (68.)

Col. = *accede.*

sed et ipsum otium absconde = Pr Arg.b P2. Col. 𝔄𝔅. 𝔐𝔖. p = *sed in ipsum otium.* Rw = *sed ipsum otium.* 𝔑 — 𝔗 — *ipsum.* V + *sed et ipsum otium tuum.* P3. = *sed etiam otium tuum* (s.m. = *ipsum.*) GP1.4. 𝔏—𝔐a = *sed et otium tuum.* Gaϑxπ Gr. 𝔑—𝔅 = *etiam sine praecepto.*

P𝔄 = *at exemplum.* scilicet accepit *at* pro Praep. Rr ρρ (exc. ζo) Gr. 𝔑. 𝔈 1. = *ad exemplum.* ζ = *tamen exemplo.* pGwo unus Pinc. 𝔈 2. — 𝔖∾.

quoque facias = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅. 𝔐—𝔖 = *quoque facies.*

et tibi etiam, cum voles, adprobabis = RrλσP3. p = *et tibi con et cum voles adprobabis.* (Arg.b) ζιoP2. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖 — *etiam.* Rell. mss. etiam Gr. (in eius Animadversionibus vitio excidit *et* ante *cum*) = *et tibi et cum voles approbabis.* 𝔐 — 𝔐a = *id tibi, cum voles, approbabo.* p — *rem* ante *publicam.* P — *mittimus* — *rempublicam* et pergit: *ipsam dignam dedimus* = r. p = *Propterea cum.* Arg.b = *ipsa dignam.*

recesserit = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *secesserit.*

2. *adscenderit* = PpRrGw aliquot ρρ 𝔄𝔈 1. — 𝔊. Arg.b. maior pars ρρ cum antiquioribus 𝔑 — 𝔅𝔖 = *adscenderet.* 𝔐 — 𝔐a = *adscenderat.* Arg.b = *sederet.*

Depone = PpGrϑxξ quidam Pinc. fere omnes Gr. praeter P2. RwP2. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *Depono.* De reliquis non satis mihi constat. 𝔄 = *apud me.*

pientem, quam cum in conspectum eius diuina atque humana uenerunt. Nunc ad illud reuertor quod suadere tibi coeperam, 3 ut otium tuum ignotum sit. Non est quod inscribas tibi philosophiam atque otium: aliud proposito tuo nomen inpone, ualitudinem et inbecillitatem uocato et desidiam. Gloriari otio iners ambitio est. Animalia quaedam ne inueniri possint uestigia sua circa ipsum cubile confundunt: idem tibi faciendum est: alioquin non deerunt qui persequantur. Multi aperta transeunt, con- 4 dita et abstrusa rimantur: furem signata sollicitant. Uile uidetur quicquid patet: aperta effractarius praeterit. Hos mores habet populus, hos inperitissimus quisque: in secreta inrumpere cupit. Optimum itaque est non iactare otium suum: iactandi autem genus est nimis latere et a conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit. ille Neapoli inclusus est. 5 ille multis annis non transiit domus suae limen. Conuocat turbam quisquis otio suo aliquam fabulam inposuit. Cum secesseris, non est agendum hoc ut de te homines loquantur, sed ut ipse loquaris tecum. Quid autem loqueris? quod homines de aliis libentissime faciunt, de te apud te male existima: adsuesces et dicere uerum et audire. Id autem maxime tracta quod 6 in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisque [sui] corporis uitia: itaque alius uomitu leuat stomachum, alius

3. *atque otium* RP2.𝔖. βοπ Col. = *philosophiam et ethicam atque etiam aliud.* Pinc. v. l. = *atqui aliud propos.* Rell. = *atque etiam aliud.* GP1. 3. 4. Col. = *imbecillitatem vocitato.* p = *inbecillem eius voca.* Arg.b = *imbecillem vocato.* εμνξΚΘ = *imbecilem vocato.* p = *Gloriari optior iners amabitio est.* p = *deerunt qui semper sequantur.* p = *Multi a transeunt.*

abstrusa = PGwr plerique ρρ 𝔖. p = *aptrusa.* o = *obscura.* R𝔛𝔑 — 𝔐a = *obstrusa.* R = *fures.*

4. GR = *effracturus praeterit.*

G = *impertinacissimus quisque.* 𝔐 — *otium* post *iactare.* R nonnulli ρρ = *Tarenti se abdidit.* G = *Tar. se abscondit.* GP1. 3. 4. = *Neapolim.* P = *Neapoli clusus.*

non transiit = PpRr nonnulli ρρ 𝔑 — 𝔅𝔖. Gw𝔛𝔈 1. — 𝔐a = *non transit.* Rell. n. l.

5. p = *fabulam posuit.* p — *loquantur — quod homines.*

Quid autem loqueris = PG Arg.b Bρρ (exc. αβ) 𝔛𝔖. Rrw αβ 𝔑 — 𝔐a + *Quid autem tecum loquaris.*

adsuesces = PpwBV antiquiores ρρ et reliquorum maior pars Sbc cod. Iureti 𝔛𝔖. GRr𝔑—𝔐a = *Assuesce.* GP1. (vitio P4. bis legitur) = *infirmum.* P4. = *firmum.* VCol. = *firmissimum.*

6. *quisque* [*sui*] *corporis* = P𝔛𝔈1. — 𝔐a. GR𝔖 = *sui quisque corp.* w = *sui corp. quisque.* 𝔑 — 𝔅 = *quisque corp. sui.* p — *sui*, quod mihi suspectum esse uncis significavi. Rell. n. l. GP1. 3. Col. = *lavat stomachum.*

a frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit et purgat. quorum pedes dolor repetit aut uino aut balneo abstinent: in cetera neglegentes huic a quo saepe infestantur occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariae partes quibus adhibenda curatio est. Quid in otio facio? Ulcus meum curo. 7 Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi uno loco iacere et fouere morbum meum: maius malum est hoc quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio et uomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum uirum! contempsit omnia et damnatis humanae uitae furoribus fugit. Nihil damnaui nisi me. 8 Non est quod proficiendi causa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilii speras: non medicus, sed aeger hic habitat. Malo illa, cum discesseris, dicas: Ego istum beatum hominem putabam et eruditum. erexeram aures: destitutus sum, nihil uidi, nihil audiui quod concupiscerem, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo quam inuideas. Otium, inquis, 9 Seneca, commendas mihi? ad Epicureas uoces delaberis. Otium tibi commendo in quo maiora agas et pulchriora quam quae reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in literam senes orbos, plurimum in foro posse inuidiosa potentia ac breuis est et, si uerum aestimes, sordida. Ille me gratia forensi longe antecedet, ille stipendiis militaribus et quaesita per haec

a frequenti cibo = PpwArg.b antiquiores ρρ vid. Ind. s. v. *A*. RrG𝔑 — 𝔖 — *a*. Rell. n. l.

quorum pedes = Pr. p + *ii quorum p.* GwR𝔛𝔑 — 𝔖 + *Hi quorum p.* Bγλξ KΘ + *Duo quorum p.*

rw nonnulli ρρ = *in ceteris negl.* o𝔑—𝔅 = *in ceteris morbis negl.* 𝔈1. = *in ceteris morbos negl.*

𝔑 — 𝔗 = *infestant.* p + *sunt quaedam causariae.*

7. p = *ulcus meum curiosi ost.* G = *si ostendam.* p + *in pectore ipso.* GwRArg.b BV ρρ 𝔛𝔑 — 𝔖 + *in pectore tuo.* r + *in pectore meo.* Recte Mur. Pron. abiecit, quo caret P. Sw. mutavit in *tumor.* p ρρ (exc. ζ𝔍ιx) + *Nolo, nolo laudes.*

8. G(m∾) = *auribus speras.* p — *illa* post *malo*, et recte, ut videtur. G = *nil vidi, nil audivi.* p = *nihil laudi quod concup.* P = *reverteres.* r𝔑—𝔅 = *aliquid perfectum est.*

9. 𝔛—*Otium, inquis — delaberis.* *delaberis* = Pp. GwRr𝔛𝔑—𝔖 = *dilaberis.* B = *super hus potentiorum.* G𝔑—𝔅 = *superbas potentium.*

digerere in literam. Col. = *digere in lit.* w = *derigere in lit.* Nonnulli ρρ 𝔑 — 𝔅 = *dirigere in lit.* Grut. ci. = *in literas.* 𝔑 — 𝔗 = *in litteris.* G = *in literam orbes* om. *senes.* Col. + *senes pascendos orbos.*

antecedet = PpwrArg.b B𝔑—𝔗. GR𝔛𝔅 — 𝔖 = *antecedit.* Rell. n. l. p = *sita per hoc dign.*

dignitate, ille clientum turba. Cuius turbae par esse non pos-
10 sum plus habet gratiae. Est tanti ab hominibus uinci, dum a me fortuna uincatur? Utinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi! utinam de uita beata non in conspectu mortis ageremus! Sed nunc quoque non moramur? Multa enim quae superuacua esse et inimica credituri fuimus rationi
11 nunc experientiae credimus. Quod facere solent qui serius exierunt et uolunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. Haec aetas optime facit ad haec studia: iam despumauit. iam uitia primo feruore adulescentiae indomita lassauit: non multum superest ut exstinguat. Et quando, inquis, tibi proderit istud quod in exitu discis aut in quam rem? In hanc ut exeam me-
12 lior. Non est tamen quod existimes ullam aetatem aptiorem esse ad bonam mentem quam quae se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quae ad salutaria mitigatis adfectibus uenit. Hoc est huius boni tempus: quisquis senex ad sapientiam peruenit annis praeuenitur. Uale.

Gr = *client i u m.*

Cuius turbae — habet gratiae. Haec mss. omnes 𝔄ℜ—𝔊ℜu𝔐a collocant post *vincatur:* sed huc pertinere primus docuit Pinc., obsecutae sunt 𝔐 — 𝔅 1. verbis in hunc modum mutatis: *h u i u s turbae par esse non possum*, *h u i u s gratiae.* Sw. ea eodem quo nos loco exhibet, sed uncis clausit. p = *C u i in turb a.* GrArg.b γειvKoP2. 𝔊 1. 2. = *hab e o gratiae.*

10. pRr nonnulli Pinc. = *ab o m n i b u s vinci.*

n o n mor a mur = Ppr Gw B ρρ (exc. ζϑτ) Sbc𝔄ℜ—𝔛. RP2. Col.𝔖 — *non.* swζϑτ P1. 3. 𝔅 = *non mo r i a mur.* P4. 𝔊 1. — 𝔐a = *non mo r e mur.* 𝔐 — 𝔅 1. 𝔐a = *esse et m i m i c a* contra mss. RrsP3. + *credituri n o n fuimus.* B𝔄 = *cre dituri s u m u s.*

11. *serius ex i e r u n t* = pR fere omnes ρρ ci. Sw. PGwrSb(?) = *se rius ex e r u n t.* 𝔄ℜ — 𝔖 = *serius ex e u n t.* Arg.b = *serius e x s u r g u n t.* V = *serius i m m i n e n t.*

despumavit = Arg.bΘ ci. Pinc. 𝔊 — 𝔅 1. 𝔐a𝔖. (Arg.b ci. Pinc. 𝔖𝔊 = *d i s pumavit.*) Miror, quod Swum fugit scriptura Arg.b. Rell. mss. etiam Gr. 𝔄ℜ — 𝔊2. ℜu = *d i s p u t a vit.*

P2. 3. Col. 𝔄ℜ—𝔅 = *exstingu a t u r.* w = *i l l u d quod in exitu.*

PRwBVρρ 𝔄ℜ — 𝔊 1. = *in exitu d i c i s.* p — *ut* ante *exeam.*

12. p = *p e n i t en t i a e domuit.* ρρ (exc. αβλο) Gr. fere omnes praeter P4. = *p o e n i t e n t i a domuit.*

w + *b r e v i u s huius boni.* G + *huius boni b r e v i s.* P1. = *Hoc est boni b r e v i s t.* P3. = *Hoc est b r e v e boni temp.* αβεϑξoℜ — 𝔊 2. 𝔐 + *b r e v i s huius boni.* π + *b r e v e huius boni.*

p r a e v e n i t u r = αβδεϑλμνξKoσ Col. ci. Swi. mm𝔊 1. 2. 𝔊. GP 1. 3. SbPr.d ℜ — 𝔛 = *p e r venitur.* P4. — *annis praevenitur.* Rell. = *per venit.*

EPISTULA VII. (69.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Mutare te loca et in alium de alio transsilire nolo. Primum quia tam frequens migratio instabilis animi est: coalescere otio non potest, nisi desiit circumspicere et errare. Ut animum possis continere, primum corporis tui fugam siste: deinde plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non est quies et uitae prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos. sine aures adsuescere sanioribus uerbis. Quotiens processeris, in ipso transitu aliqua quae renouent cupiditates tuas tibi occurrent. Quemadmodum ei qui amorem exuere conatur euitanda est omnis admonitio dilecti corporis: (nihil enim facilius quam amor recrudescit:) ita qui deponere uult desideria rerum omnium quarum cupiditate flagrauit et oculos et aures ab iis quae reliquit auertat. Cito rebellat adfectus: quocumque se uerterit pretium aliquod praesens occupationis suae adspiciet. Nullum sine auctoramento malum est. Auaritia pecuniam promittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpuram et plausum et ex hoc potentiam et quicquid potentia potest. Mercede te uitia sollicitant: hic tibi gratis uiuendum est. Uix effici toto seculo potest, ut uitia tam longa licentia tumida subigantur et iugum accipiant, nedum, si tam breue temporis interuallum

Lib. VII. Ep. 7. (69.)

Recc. ρρ cod. Lips. P 1. 3. 4. 𝔍u = *transire nolo.* 𝔛 — *Primum.* R + *indicium instabilis.* r = *instabilitas.* w = *quoualescere otio.* pArg.b mw = *calescere otio.*

non potest nisi desiit = PGr P 2. 3. 𝔎 — 𝔅𝔑u𝔖. P 1. 3. = ∾ *nec desiit.* pwArg.b𝔛 = ∾ *nisi desit.* vid. Ind. s. v. *Desino.* RB𝔈1. — 𝔊 = ∾ *nisi desinat.* ρρ = *non potest nisi desinit, desit, desiit.* P 4. 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *non potes nisi desinas.* Gζ𝔍P1. 3. = *ut animi ratio possit contineri* (P 3. = *continere.*) P 4. = *animum possit continere.*

primum corporis tui = PpRrGw Bρρ𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *prius corp. tui.* GV antiquiores et meliores ρρ = *proficient.* r(s∾) = *tibi occurrunt.*

2. p = *et quia morem exuere.* Etiam GwB𝔛𝔎 — 𝔈1. = *et qui amorem.* 𝔏(exc. 𝔏4.) 𝔊ro𝔅1. = *amorem exurere.* swμΘ𝔑 — 𝔗 = *omnis admotio dilecti corp.*

ab iis quae rel. = Pp. Rell. = *ab his q. r.* Rr = *reliquid.* mγ𝔎 — 𝔗 = *Cito rebellavit.* PArg.b — *quocumque* — *praesens.* 𝔎 — 𝔗 = *quousque se vert.* R = *se vertit.* αβπ = *occup. suae accipiet.*

3. P = *Avarinam pecuniam.*

Pp — *potest* post *potentia.* r — *te* post *Mercede.* P3. + *effici vel toto seculo.*

si tam breve temporis intervallum = ex. antiquum Pinc. Pp pars Ops. = *si tam breve tempus intervallum.* νοσ = *si tam brevis temporis intervallum.* Arg.bxP4. = *si tam brevi temporis intervallum.* r = *si tam breve tempori inter-*

4 discidimus. Unamquamlibet rem uix ad perfectum perducit adsidua uigilia et intentio. Si me quidem uelis audire, hoc meditare: exerce te ut mortem et excipias et, si ita res suadebit, accersas. Interest nihil illa ad nos ueniat an ad illam nos. Illud inperitissimi cuiusque uerbum falsum esse tibi ipse persuade: Bella res est mori sua morte. Illud praeterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. nihil perdis ex tuo tempore: nam quod relinquis alienum est. Uale.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER VIII.

EPISTULA I. (70.)
SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Post longum interuallum Pompeios tuos uidi: in conspectum adulescentiae meae reductus sum. Quicquid illic iuuenis feceram uidebar mihi facere adhuc posse et paulo ante fecisse. Praenauigauimus, Lucili, uitam et quemadmodum in mari,

vallum. RwβζηϿτP1. 3. Col. 𝔑—𝔅 = *si tam breve tempus ex intervallo.* P 2. = *si tam breve tempus discidimus intervallo.* G. pars Ops. 𝔏—𝔅1.𝔖 = *si tam breve tempus intervallo.* ξ = *si tam breve tempus intervallis.* V = *si tam breve tempus et intervallum.* BδλμKΘυ𝔄𝔈1. = *si tam breve tempus per intervallum.* 𝔈2.—𝔐𝔑u 𝔐a = *si tam breve tempus per intervalla.*

discidimus = PRwBVP1. 2. 3. Col. pars Ops. 𝔄𝔑—𝔅𝔖. pArg.b = *discedimus.* GP4. pars Ops. Pinc. ex. antiq. 𝔈1. — 𝔐a = *discindimus.* r pars Ops. = *discimus.*

4. o = *ad effectum.*

perducit = PpArg.b ρρ (exc. ιΘ) 𝔑—𝔅𝔖. R = *perduxit.* A = *producit.* GwrιΘ𝔈1. — 𝔐a = *adducit.* w = *assidua vigilantia.*

p — *te* post *exerce.* Br multi ρρ — *et* ante *excipias.* r = *accipias.* rP 2. Col. = *accersias.* Nullus mstorum = *arcessas.*

illa ad nos veniat = mss. 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a + *an illa ad nos veniat.* vid. Ind. s. v. *An.* w = *Illum imperitissimi.* δμνKΘυ = *Illinc imperitissimi.* p = *tibi ipsus persuade.* Nonnulli recc. ρρ = *tibi ipsi.* p + *sua morte.* *Nemo moritur nisi sua morte.*

Lib. VIII. Ep. 1. (70.)

GϿxξτ = *Post longum tempus.* Gρρ (exc. ιυ) 𝔑—𝔈1. = *in conspectu.* Arg.b — *illic.*

praenavigavimus, Lucili = PpG fere omnes ρρ SbP2. Col. 𝔄𝔑—𝔊𝔖. RrwP4. 𝔐 — 𝔐a = *praenaviga-*

ut ait Uergilius noster,

terraeque urbesque recedunt,

sic in hoc cursu rapidissimi temporis primum pueritiam abscondimus, deinde adulescentiam, deinde quicquid est illud inter iuuenem et senem medium, in utriusque confinio positum, deinde ipsius senectutis optimos annos: nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus dementissimi: portus est, aliquando petendus, numquam recusandus, in quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet quam qui cito nauigauit. Alium enim, ut scis, uenti segnes ludunt ac detinent et tranquillitatis lentissimae taedio lassant, alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta: alios uita uelocissime adduxit quo ueniendum erat etiam cunctantibus, alios macerauit et coxit. quae, ut scis, non semper retinenda est: non enim uiuere bonum est, sed bene uiuere. Itaque sapiens uiuit quantum debet, non quantum potest. Uidebit ubi uicturus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat semper qualis uita, non quanta sit. Si multa occurrunt molesta et tranquillitatem turbantia, emittit se. nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed, cum primum illi coepit suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit numquid illo die desinendum sit. Nihil existimat

2 | 3 | 4

mus, Lucili (𝔐 — 𝔐a + *mi L.*) P1. = *praenavigavi mi L.* P3. = *pernavigavimus, L.* Quidam codd. Mur. = *praeternavigamus.*

2. PwrB antiquiores nonnulli ρρ 𝔄ℜ—𝔅 = *in occursu rapid.* 𝔈1. — 𝔊 — *in hoc.* R + *deinde iuventutem, deinde quicquid.*

pGP 1. = *quicquid est aliud.* Col. — *illud.* P = *deinde ipsius senectus.* P = *incipit ostende.* r = *se incipit ostendere.* R = *ostendere se.* P = *finis generalis humani.* P = *dementissime.* 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *Clementissimus portus est.* pw = *dilatus est.* vo = *non plus queri debet.*

3. p = *hac detinente tranq. lentissime.* Etiam r = *lentissime.*

G = *celerime profert.* R = *idem venire.* R. + *illis cunctantibus.* p — *ut* ante *scis.* P1. = *quae ut sit non semper.* Grut. ci. = *quae utut sit, non semper.* R = *sapiens vivet.*

4. *Si multa occurrunt* = Rv𝔐 — 𝔖. PwrArg.bBρρ (exc. υ) ℜ — 𝔗 = *Si simulata occurrunt.* p = *Sit simulata occurrunt.* G = *Sed simulata occurrunt.* 𝔅𝔈2. — 𝔊 + *Sed si multa occurrunt.* 𝔈1. = *Sed si simulata occurrunt.* p — *in* ante *necessitate.* w = *in tranquillitate ultima.*

coepit = PpSbPr.bd. GwRr𝔄ℜ — 𝔖 = *coeperit.* Rell. n. l. βπ + *molesta suspecta esse.* A + *molesta et suspecta esse.*

Mss. etiam Gr. 𝔄ℜ—𝔊 — *die* ante *desinendum.* qua voce Grut. putavit non esse opus. Sed recte monet Sw. eam facile excidere potuisse propter similem syllabam *de*, quae sequitur. ιP2. = *illi desinendum.* ℜ = *definiendum.* ℜ𝔗 = *diffiniendum.*

sua referre faciat finem an accipiat, tardius fiat an citius: non tamquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex stilli-
5 cidio potest perdere. Citius mori aut tardius ad rem non pertinet: bene mori aut male ad rem pertinet. Bene autem mori est effugere male uiuendi periculum. Itaque effeminatissimam uocem illius Rhodii existimo qui, cum in caueam coniectus esset a tyranno et tamquam ferum aliquod animal aleretur, suadenti cuidam ut abstineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini*, *dum ui-*
6 *uit, speranda sunt.* Ut sit hoc uerum, non omni pretio uita emenda est. Quaedam licet magna, licet certa sint, tamen ad illa turpi infirmitatis confessione non ueniam. Ego cogitem in eo qui uiuit omnia posse fortunam, potius quam cogitem in eo qui scit mori nihil posse fortunam? Aliquando tamen, etiam si certa mors instabit et destinatum sibi supplicium sciet, non commodabit poenae suae manum. Stultitia est timore mortis
7 mori. Uenit qui occidat: exspecta. quid occupas? quare suscipis alienae crudelitatis procurationem? utrum inuides car-

𝔑 — 𝔅 = *finem aut recipiat.*

5. 𝔑 — 𝔅 = *Non multum ex stillic.*

Citius mori aut tardius — bene mori aut male = PpRrGwBP 2. 3. Col. Norimb. Herbipol. Iani 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈 1. — 𝔐a = *Citius mori vel tardius* ∾. P 1. 4. Erl. Iani = *Citius mori an tardius* ∾. 𝔖 = *Citius mori an tardius — bene mori an male.* male, ut docet Ianus l. l. p. 12. P2. = *in caveam iniectus.* w = *obiectus* (scribere debebat *abiectus.*) G𝔑 — 𝔅 + *a cibo.* P + *et speranda sunt.*

6. G = *infirmitate confessionis.*

PpR + *non commodabit poenae suae manum: sibi commodaret. Stultitia est.* r. Norimb. Iani = *non commendabit p. s. m. sibi commendaret. Stult. est.* G = *non commendabit p. s. m. si ibi commodaret, stultitia esset.* Βαβγηϑικλμθπστυ Pinc. v. l. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *non commodabit p. s. m. si ibi commodaret, stultitia esset. Stultitia est.* P1. 3. 4. = *non commendabit p. s. m,* plerique Gr. = *si sibi commodaret, stult. est.* P2. = *non commodabit p. s. m. si is commodaret tibi. Stult. est.* Herbipol. Iani = *n. comm. p. s. m. si sibi commendaret. Stult. est.* ζ = *non comm. p. s. m. si commodaret, stultitia esset.* „Reliqui [ρρ] confusum locum exhibent. Nam vel verba *commodabit* et *commodaret* transvertunt in *commendabit* et *commendaret*, aut omittunt *stultitia esset.*“ Sanctol. Lud. Ianus v. d. censet adiicienda esse *sibi commodabit:* omissa enim esse ab eo, qui tantum ad proxima respexerit, non ad ea, quae leguntur §. 9. *manus sibi adtulit — an exspectanda.* Laudat propter simile oppositum Ep. 55, 5. *ille sibi non vivit, sed — ventri, somno, libidini.* Attamen mihi non persuasit, ut reciperem illa, quae aliunde ingesta esse vel docet scriptura ipsorum diversa.

Rr = *timere mortis moram.*

p = *venit qui hoccidit* et mox = *hoccupas*, sicut solet hic liber vocalibus ab initio verborum positis praefigere aspirationem.

7. r = *quare suspicis.*

nifici tuo an parcis? Socrates potuit abstinentia finire uitam et inedia potius quam ueneno mori: triginta tamen dies in carcere et in exspectatione mortis exegit, non hoc animo tamquam omnia fieri possent, tamquam multas spes tam longum tempus reciperet: sed ut praeberet se legibus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. 8 Quid erat stultius quam mortem contemnere, uenenum timere? Scribonia, grauis femina, amita Drusi Libonis fuit, adulescentis tam stolidi quam nobilis, maiora sperantis quam illo seculo quisquam sperare poterat aut ipse ullo. Cum aeger a senatu in lectiea relatus esset non sane frequentibus exsequiis: (omnes enim necessarii deseruerant inpie iam non reum, sed funus:) habere coepit consilium utrum consisceret mortem an exspectaret. 9 Cui Scribonia: Quid te, inquit, delectat alienum negotium agere? Non persuasit illi: manus sibi adtulit nec sine causa: nam post diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio si uiuit, alienum negotium agit. Non possis itaque de re in uniuersum pronuntiare, cum mortem uis externa denuntiat, occupanda sit an exspectanda: multa enim sunt quae in utramque partem trahere possunt. Si altera mors cum tormento, altera simplex et facilis est, quidni huic inicienda sit manus? 10 Quemadmodum nauem eligam nauigaturus et domum habitaturus sic mortem exiturus e uita.

P2 + *non hoc o d i i* [del. m = *Rhodii*] *animo*. Grut. ci. = *non hoc R h o d i i animo* et respicit ad §. 5.
G nonnulli ρρ = *mul t a spes.* w + *legibus f i d e l i b u s.*
8. Mss. (exc. σ) 𝔄𝔑 — 𝔊 = *adolescentis tam s o l i d i.* σ = *adol. tam s o r d i d i. stolidi* restituit Torrent. ad Suet. Tiber. c. 25. Col. + *maiora sperantis q u a m m o r a n t i s quam.* 𝔑 — 𝔅 + *quam i n illo seculo quisquam.* 𝔐 — 𝔖 + *quam a u t illo seculo quisquam.* Sed *aut* in nullo msto conspicitur, ne in Pinc. quidem. 𝔈 1. 2. = *sperare poterat. At ipse* om. *ullo.* Nonnulli ρρ = *aut t e m p o r e ullo.* B alii ρρ = *a t h i c s i n e ullo.* p = *a senat u m lectica relat u m esset.* Pr = *a d senat u m.* R = *in le t i c i a relatus.* B = *in lectica f u r a t u s f u i s s e t.* mπ 𝔈1. — 𝔊 = *frequentibus o b s e q u i i s.* quod defendit P. Faber Semestr. I, 20.
sw nonnulli ρρ = *iam non r e i sed s a n i.* Alii ρρ = *iam non r e i sed f u n e r i s.* Alii ρρ = *iam non r e i sed f i n i s.* Rmγ 𝔄𝔅 𝔈 1. = *iam* [R = *tamen*] *non r e r u m sed f u n e r i s habere.* r = *iam non u t reum funus* om. *sed.*
consisceret mortem = mss. 𝔄𝔑 — 𝔈2. Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔖 + *consc. s i b i mortem.* Sed parum fidei apud me quidem habet Pincianus.
9. *Non persuasit i l l i* = mss. 𝔄𝔑—𝔊𝔖. Grut. ci. = *N u m persuasit e i?* 𝔑u = *N u m persuasit illi?* 𝔐 — 𝔅1. — *illi.* RrArg.b 𝔑 — 𝔗 = *vis a e t e r na.* Gπ = *vis ex t r e m a.* 𝔑 — 𝔅 — *denuntiat.*
R — *trahere.* Pr = *q u i n huic inicienda.*
10. *nav e m* = Pprw. GR𝔄𝔑 — 𝔖 = *nav i m.* Rell. n. l.
sic mortem exiturus e vita = pr. R = *i t a m o r t i s g e n u s exiturus e vita.* PwArg.b = *habitaturus. e*

Praeterea quemadmodum non utique melior est longior uita, sic peior est utique mors longior. In nulla re magis quam in morte morem animo gerere debemus: exeat qua inpetum cepit: siue ferrum adpetit siue laqueum siue aliquam potionem uenas occu- 11 **pantem, pergat et uincula seruitutis abrumpat. Uitam et aliis adprobare quisque debet, mortem sibi: optima quae placet. Stulte haec cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter fecisse, aliquis nimis temere, aliquis fuisse aliquod genus mortis animosius. Uis tu cogitare id in manibus esse consilium ad quod fama non pertinet? Hoc unum intuere ut te fortunae quam celerrime** 12 **eripias: alioquin aderunt qui de facto tuo male existiment. Inuenies etiam professos sapientiam qui uim adferendam uitae suae negent et nefas iudicent ipsum interemptorem sui fieri: exspectandum esse exitum quem natura decreuit. Hoc qui dicit**

[Arg.b = *Et*] *vita praeterea* reliquis omissis. B = *habitaturus, ita morte utique mors longior. In nulla re magis* reliquis omissis. G Gr. = *ita mortem utique quasi* [Gr. = *qua sum*] *exiturus e vita.* De ρρ nihil proditur, nisi in quibusdam deesse *qua sum exiturus* et *e vita.* 𝔛 = *Ita mortem utique qua sum exiturus e vita meliorem: preterea longior vita sic peior est utique mors longior vita. sic peior utique mors longior vita: preterea quemadmodum utique melior est longior vita: sic peior utique mors longior.* Haec affero, ut intelligas, quam corrupta sit 𝔛 quibusdam locis. 𝔑—𝔅 = *ita mortis genus eligam quasi* [𝔅 = *qua sim*] *exiturus e vita.* 𝔊1.—𝔐a = *ita mortem utique qua sum exiturus e vita meliorem* (𝔏—𝔇1.—*meliorem.* quod praeter Sc in nullo msto legitur.) 𝔖 = *ita mortis genus, qua sim exiturus e vita.* Satis apparet, qua ratione corruptus sit locus: primum ad *mortem* adscriptum est scholion *mortis genus:* deinde ad *exiturus* additum *quasi,* quod haberet vim Graeci ὡς: hinc autem factum *qua sim* vel *qua sum.* Denique in paucos libros ingesta sunt ex proximis illa *utique* et *meliorem.* Iam vero cum intellexissent codicum PwArg.b scriptores in aliis libris alia legi, totum locum omiserunt.

peior est utique = PprwmG (in contextu G haec cum aliis sunt omissa) 𝔛. 𝔑—𝔅 = *peior utique est.* 𝔊1.—𝔖—*est.* Rell. n. l. Rr = *quo impetu* [etiam P = *inpetu*] *cepit.* 𝔑—𝔅 = *qua impetum facit.* B = *impetum fecit.* G nonnulli ρρ = *appetit sive langorem.*

11. *optima quae placet* = PpGw RrArg.b 𝔛𝔑—𝔖 + *optima est quae pl.* GRrArg.bB fere omnes ρρ 𝔛𝔑—𝔊1. = *Aliquis dicit.* Sed Ppw ∾. p = *nimis temere.* G(s∾) = *Vis iustum cogitare.* δμνΚοσ = *iustum cogitare.* ξ = *Si vis iustum cogitare.* GP1.3.m Col. = *ad quod forma* [mP3. = *fortuna*] *non pertinet.* R + *fortuna vel fama.* B𝔑—𝔅 = *male existimant.*

12. w = *vim inferendam.* R = *quin inferendam.*

exspectandum esse = R(recc. ρρ) P4. 𝔊2.—𝔖. PprG antiquiores ρρ rell. Gr. 𝔛𝔑—𝔊1. = *exspecta novum esse.* wArg.b = *exspectet novum esse.* B = *exspecta: novi esse.* p + *esse consilium ad quod fama non pertinet. hoc unum intuer exitum.*

GP1.3.4. = *Hoc qui dicunt non vident.*

non uidet se libertatis uiam cludere. Nil melius aeterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad uitam dedit, exitus multos. Ego exspectem uel morbi crudelitatem uel hominis, 13 cum possim per media exire tormenta et aduersa discutere? Hoc est unum cur de uita non possumus queri: neminem tenet. Bono loco res humanae sunt, quod nemo nisi uitio suo miser est. Placet? uiue. Non placet? licet eo reuerti unde uenisti. Ut dolorem capitis leuares, sanguinem saepe emisisti. ad extenuandum corpus uena percutitur: non opus est uasto uolnere diuidere praecordia: scalpello aperitur ad illam magnam liberta- 14 tem uia et puncto securitas constat. Quid ergo est quod nos facit pigros inertesque? Nemo nostrum cogitat quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres inquilinos indulgentia loci et consuetudo etiam inter iniurias detinet. Uis aduersus hoc corpus liber esse? Tamquam migraturus habita. propone tibi quandoque hoc contubernio carendum: fortior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum suus finis ueniet in 15 mentem omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est: alia enim fortasse exercentur in superuacuum. Aduersus paupertatem praeparatus est animus? permansere diuitiae. Ad contemptum nos doloris armauimus? numquam a nobis exiget huius uirtutis experimentum integri ac sani felicitas corporis. Ut fortiter amissorum pateremur desideria praecepimus nobis? omnes quos amabamus superstites

libertatis viam = PpGwRrv nonnulli alii ρρ Gr, 𝔄𝔑—𝔊𝔖. 𝔐—𝔐𝔞 = *libertati viam.* sGw recc. ρρ 𝔄𝔑—𝔐𝔞 = *claudere.* GRr𝔄𝔑—𝔅 = *Nihil melius aeterna.*

13. R = *Hoc est enim cur.*

non possumus queri = PGwB antiquiores ρρ 𝔄𝔑—𝔈1. 𝔖. p = *non possemus queri.* 𝔈2.—𝔐𝔞 = *non possimus queri.* G = *neminem temptat.* Raβιπ𝔄 + *res humanae sitae sunt.* 𝔑—𝔅 + *r. h. sunt sitae.* G𝔇 = *vires humanae sunt.* GP1. 𝔄𝔑—𝔅 = *placet vivere.* wrP2. 3. Col. 𝔈1.—𝔊 + *si non placet.* wr = *capitis relevares.*

saepe emisisti = mss. (exc. p Arg.b) 𝔄𝔑—𝔐𝔞. p = *saep emisisti.* Hinc ortum *saepe misisti* = Arg.b𝔖. Arg.b = *dividi praecordia.*

14. Gw = *scabello.* r = *capelo.* G𝔄𝔈1. = *aperiuntur.*

𝔑—𝔅 = *Nemo nostrum cogitavit.* p = *veteres inquilienos.* P = *veteres inquitusnos.*

GP1. 3. 4. = *tamq. migraturus habitare.* 𝔄 = *migraturus e vita.* R— *quandoque* ante *hoc contubernio.*

15. P4. = *finis veniat,* probatur Grutero, 𝔄𝔈1. 2. = *exercent fortasse.* p = *dolores armavimus.* p ci. Pinc, = *numquam a nobis exegit.* Gw = *praecipimus.* ρ = *imperavimus.* v + *praecepimus imperavimus.*

p = *omnis quos.* Rw recc. ρρ

fortuna seruauit. Huius unius rei usum qui exigat dies ueniet.
16 Non est quod existimes magnis tantum uiris hoc robur fuisse quo seruitutis humanae claustra perrumperent. Non est quod iudices hoc fieri nisi a Catone non posse qui quam ferro non emiserat animam manu extraxit, cum uilissimae sortis homines ingenti inpetu in tutum euaserint. cumque commodo mori non licuisset nec ad arbitrium suum instrumenta mortis eligere, obuia quaeque rapuerunt et quae natura non erant noxia ui sua te-
17 la fecerunt. Nuper in ludo bestiariorum unus e Germanis, cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus: nullum aliud illi dabatur sine custode secretum: ibi lignum id quod ad emundanda obscoena adhaerente spongia positum est totum in gulam farsit et ui praeclusis faucibus spiritum elisit. Hoc fuit morti contumeliam facere. Ita prorsus: pa-
18 rum munde et parum decenter. Quid est stultius quam fastidiose mori? O uirum fortem! o dignum cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio usus esset! quam animose in profundam se altitudinem maris aut abscisae rupis inmisisset! Undique destitutus inuenit quemadmodum et mortem sibi deberet et telum, ut scias ad moriendum nihil aliud in mora esse quam
19 uelle. Existimetur de facto hominis acerrimi ut cuique uisum

= *excitet dies.* GB antiqq. ρρ quidam Gr. = *excitat dies.* Ex ρρ soli ειλ ∾.

16. w(s∾) = *bonis tantum viris.* P1.3.4. = *quod serv. hum. cl. perrumperet.* p = *quia quam ferro.* p = *extraxit utilissimae sortis hominis.* PG pauci ex recc. ρρ P1.3.4. Pinc. = *quomodo mori non lic.* Hinc P. Faber Semestr. I, 4. ci. = *suo modo mori.* Vulgatum defendit Gron. p = *incommodo mori.* βειΘ = *naturae non erant noxia.* G = *non essent noxia.*

17. Rλσ = *in ludo bestiario.* Gγζξκυ = *in ludo bestiarum.* B = *in ludo bestimorum.* R = *ex Germanis.* 𝔑—𝔅 + *nullum enim aliud ei dabatur.* p = *in perclusi faucibus.* PRr ρρ Gr. 𝔛𝔑—𝔊2. = *in praeclusis f.* Pinc. 𝔊𝔊 — *vi.* αβγΚπμι 𝔛𝔑—𝔊1. = *spiritum emisit.* Rrγιλ + *Parum pulcre, parum decenter.*

18. p = *Quicquid est.* p — o ante *dignum.* αειλμξΘ + *cui fati si daretur.* 𝔛𝔊1. + *cui si fati d.* P = *cui fasti daretur.* Arg.b = *cui fastidiaretur.* G wr 𝔑—𝔅 = *cui fastidiretur.* x = *cui forsan si daretur.* ζο = *cui si daretur electio* om. *fati.* p = ∾ *daretur flecti.* Rw = *gaudio usus esset.*

abscisae = PpRrGw Sbc 𝔛𝔊. 𝔑 — 𝔐a = *abscissae.* p = *rumpis inmiset.* *Unque destitutus.*

mortem sibi deberet. Sw. exspectabat *daret* aut *pararet*: et profecto *daret* propter scripturae similitudinem poterat mutari in *deberet* (*d'eret* vel *dēret*).

19. w𝔑—𝔅 = *defectio hominis.* 𝔊1. = *de fato hominis.*

p = *acerrumi.* Arg.b = *acerrimum.*

erit, dum hoc constet praeferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimae. Quoniam coepi sordidis uti exemplis, perseuerabo: plus enim a se quisque exiget, si uiderit hanc rem etiam a contemptissimis posse contemni. Catones Scipionesque et alios quos audire cum admiratione consueuimus supra imitationem positos putamus: iam ego istam uirtutem habere tam multa exempla in ludo bestiario quam in ducibus belli ciuilis ostendam. Cum adueheretur nuper inter custodias quidam 20 ad matutinum spectaculum missus, tamquam somno premente nutaret, caput usque eo demisit donec radiis insereret, et tamdiu se in sedili suo tenu t donec ceruicem circumactu rotae frangeret: eodem uehiculo quo ad poenam ferebatur effugit. Nihil obstat erumpere et exire cupienti. In aperto nos natura custodit: cui permittit necessitas sua circumspiciat exitum mollem. 21 cui ad manum plura sunt per quae sese adserat is delectum agat et qua potissimum liberetur consideret. cui difficilis occasio est is proximam quamque pro optima adripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mortem ingenium cui non defuerit animus. Uides quemadmodum extrema quoque mancipia, ubi illis stimulos adegit dolor, excitentur et intentissimas custodias fallant? Ille uir magnus est qui mortem sibi non tantum imperauit, sed 22 inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. Secundo naumachiae spectaculo unus e barbaris lanceam quam in aduersarios acceperat totam ingulo suo mersit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iamdudum effugio? quare ego mortem armatus exspecto? Tanto hoc speciosius specta-

r = *Scipiones* om. *que*. P = *supra imitatione*. 𝔑—𝔅 = *positos putavimus*. P1. 3. = *iam ergo istam virt*. 𝔑—𝔗— *tam* ante *multa* et + *non tam in ludo*.

20. p = *spectaculum missas*. Lips. ci. = *spectaculum Mysus*, quod admodum placet Ruhkio.

w — *eo* ante *demisit*. p = *in sedile*. w = *circumactum*. sw BP1. 3. 4. = *circumactam*. 𝔅 = *circumactus*.

ferebatur effugit = mss. 𝔛. 𝔑 — 𝔅 + *fer. ipsam poenam effugit* (𝔎𝔗 = *effutit*.) 𝔈1. — 𝔖 + *fer. poenam effugit*.

21. ν nonnulli alii ρρ = *Cui permisit nec*. R𝔑 — 𝔗 = *quae sese afferat*. 𝔅 = *efferat*. R𝔑 — 𝔗 = *potissimum sit libenter consideret*. r + *consideret viam*.

P = *acuit diff. occasio*. p — *et* ante *intentissimas*.

22. R = *unus ex barbaris*.

p = *lancea. iugulo suo mersit* = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *immersit*. PRG = *Quare, inquis*. G + *Quare, inq., querit*. δμνΘο + *Quare quare, inquit, non*. τ + *Quare, inquit, quare non*. R𝔑 — 𝔅 + *non omne ludibrium*. Rr = *effugit*.

PRrGP1. 3. = *quare ergo mortem*. Rr = *armatus exspectavit*.

culum fuit, quanto honestius mori discunt homines quam occi-
23 dere. Quid ergo? quod animi perditi quoque [noxiosi] habent
non habebunt illi quos aduersus hos casus instruxit longa medi-
tatio et magistra rerum omnium ratio? Illa nos docet fati ua-
rios esse accessus, finem eumdem: nihil autem interesse unde
incipiat quod uenit. Eadem illa ratio monet, ut scilicet moria-
ris quemadmodum potes et quicquid obuenerit ad uim adferen-
dam tibi inuadas. Iniuriosum est rapto uiuere: at contra pul-
cherrimum mori rapto. Uale.

EPISTULA LXXI.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Subinde me de rebus singulis consulis oblitus uasto nos ma-

23. *perditi quoque [noxiosi] habent* = pArg.b 𝔛. B = *perditi quoque noxii ipsi habent.* P = *perditi quoque noxiosi non habebunt* reliquis omissis. GwRr ℜ — 𝔅 = *perditi noxiosi quoque.* 𝔈1. — 𝔖 = *perditi noxiosique.* *noxiosi* certe hoc loco suspecta vox est: quae suspicio etiam scriptura codicis B augetur, in quo *noxii* additum esse videtur, ut explicaret *perditi* vocabulum, *ipsi* autem ad aequandam *quoque* particulam. Etiam alibi apud Senecam (Beneff. VII, 10, 1. Clem. I, 26, 3.) variant libri in eodem illo vocabulo (*noxiosus*). ℜ — 𝔅 = *habentur, non habebuntur.* 𝔏 — 𝔐a = *habebunt, non habebunt* contra mss. Rℜ — 𝔅 = *quod evenit* (in R *e* n.). p = *nihil autem esse unde incipiat.* PGSb Col. P1. ℜ — 𝔗 = *venit. Eodem illa ratio* 𝔖 = *venit eodem. Illa monet* om. *ratio*, quod in omnibus libris mss. eodemque loco legitur. r + *monet vel docet.*

ut scilicet = mss. 𝔛ℜ — 𝔅. 𝔈1. — 𝔖 = *ut si licet.*

moriaris quemadmodum potes = PpwGv et alii ρρ quam plurimi tam antiqui quam recentes SbPr.bd P3. 4. (sed P3. 4. infra = *advenerit*, quod etiam in G, qui praeterea — *quemadmodum.*) P2. + ∾ *quod quemadmodum potes.* mP2.(al.m.) + *sine dolore; si autem non potes fac.* P1. = *Eodem illa ratio movet, ut scilicet moriaris potes et quicquid advenit adimi. afferendam tibi invadas.* Col. = *Eodem illa ratio monet ut moriaris quemadmodum ut scilicet moriaris quemadmodum primo et quicquid obvenerit.* Rr (B) Pr.a Sc 𝔛ℜ — 𝔐a + *ut scilicet* [𝔈1. — 𝔐a = *si licet*, sed 𝔈 rursus = *scilicet*] *moriaris sine dolore, sin autem non potes* [𝔈1. — 𝔖 = *non potest*], *fac quemadmodum potes.* Sw. omisit *potes, fac*, reliqua vero tenet et suspicatur sic scripsisse Senecam: *ut, si licet, moriaris quemadmodum placet:* (coll. §. 10. *optima* [mors] *quae placet.*) *sin autem non, quemadmodum potes.* Ortum illud additamentum videtur inde esse, quod librariorum quidam, cum *scilicet* pro *si licet* (de his vocibus inter se confusis vid. Drkb. ad Liv. III, 19, 9.) accepisset, mancum esse locum putavit et de ingenio supplevit. Non tamen moleste feram, si quis *scilicet* quoque spurium esse dixerit.

𝔛 = *ad iram adferendam.* 𝔈1. = *ad vim inferendam.* 𝔛 = *ac contra pulch.* 𝔈1. = *et contra pulch.*

Ep. LXXI.

Cum neque ex Pp neque ex aliis mstis satis antiquis et probis libri VIII. et proximorum ad XIII. fines possent constitui, cautius interim omittere videbar librorum distinctionem.

G = *U bene de rebus* (littera

ri diuidi. Cum magna pars consilii sit in tempore, necesse est euenire ut de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostrae feruntur, immo uoluuntur. Ergo consilium nasci sub diem debet: et hoc quoque tardum est nimis: sub manu quod aiunt nascatur. Quemadmodum autem inueniatur ostendam. Quotiens quid fugiendum sit aut quid petendum uo- 2 les scire, ad summum bonum et propositum totius uitae respice: illi enim consentire debet quicquid agimus. Non disponet singula, nisi cui iam uitae suae summa proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam constat quid uelit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus uitae omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid 3 petat ille qui sagittam uult mittere et tunc dirigere ac moderari manu telum. Errant consilia nostra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat nullus suus uentus est. Necesse est multum in uita nostra casus possit, quia uiuimus casu. Quibusdam autem euenit ut quaedam scire se nesciant. Quemadmodum quaerimus saepe eos cum quibus stamus, ita 4 plerumque finem summi boni ignoramus adpositum. Nec multis uerbis nec circuitu longo quid sit summum bonum colliges: di-

init. omissa). α = *Ubi non me de rebus.* ξmι = *Dubium me de rebus.* mι etiam = *Subito me de singulis.*

nasci sub diem = mss. (exc. B) etiam Gr. Ops. antiq. ex. Pinc. B𝔛 = *subinde nasci.* 𝔑 — 𝔅 = *nasci sub die.* 𝔈1. — 𝔖 = *sub die nasci.* Puteanus Opsopoeo hanc scripturam suppeditavit: *sub die nasci debet: et hoc quod tardum est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur.*

sub manu quod aiunt nascatur = Pp recc. ρρ 𝔈1. — 𝔐. rwBVP1. 3. 4. Ops. + *sub manu quoque, sub manu, quod aiunt, nascatur.* GP2. Col. 𝔛 + *sub manu quoque, quod aiunt, nascatur.* Antiquiores ρρ + *Sub manu, sub manu, quod aiunt, nascatur.* 𝔑 — 𝔅 + *sub manu quoque, quod aiunt, consilium nascatur.* 𝔖 — 𝔐a + *sub manu, quod aiunt, sub manu nascatur.*

2. 𝔛 — *totius.* pRrBV ρρ Gr. 𝔑 — 𝔅𝔖 + *vitae tuae.* w + *vitae respice tuae.* G + *vitue suae* (s = *tuae.*) 𝔛 + *tuae vitae.* Cum ita variare vidissem libros, cum P et 𝔈1. — 𝔐a iterum abieci *tuae.*

α = *nisi cum iam vitae suae.*

P = *consentiri debet.* p = *simil. reddat.*

nisi iam constat = Pp. B — *iam.* GwRr𝔛𝔑 — 𝔖 = *nisi iam constet.* Rell. n. l. w = *vult emittere.*

3. *ac moderari* = PprGwB𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. R𝔈1. — 𝔐a = *et mod.* Rell. n. l. 𝔑 — 𝔅 + *Necesse est ut.*

P = *vivimus casum.* p = *vivinus casus.* G = *Quibus autem evenit.*

4. p = *quod sit summo bono.* rw8s. (sed Oberl. in Arg.b legit *quid*) 𝔛𝔑 — 𝔗𝔖 = *quod sit summum bonum.* P cum reliquis ∾.

colliges = 𝔐 — 𝔐a. Mss. 𝔛𝔑 𝔅 — 𝔊 = *colligis.* 𝔑𝔗 = *colle-*

gito, ut ita dicam, demonstrandum est nec in multa spargendum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere? cum possis dicere: Summum bonum est quod honestum est. et quod magis admireris: Unum bonum est quod honestum est:
5 cetera falsa et adulterina bona sunt. Hoc si persuaseris tibi, et uirtutem adamaueris: (amare enim parum est:) quicquid illa contigerit id tibi qualecumque aliis uidebitur faustum felixque erit: et torqueri, si modo iacueris ipso torquente securior, et aegrotare, si non maledixeris fortunae, si non cesseris morbo. Omnia denique quae ceteris uidentur mala et mansuescent et in
6 bonum abibunt, si super illa eminueris. Hoc liqueat nihil esse bonum nisi honestum: et omnia incommoda suo iure bona uocabuntur, quae modo uirtus honestauerit. Multis uidemur maiora promittere quam recipit humana condicio. Non inmerito: ad corpus enim respiciunt. Reuertantur ad animum: iam hominem deo metientur. Erige te, Lucili uirorum optime, et relinque istum ludum literarium philosophorum qui rem magnificentissimam ad syllabas uocant, qui animum minuta docendo demittunt et conterunt: fies similis illis qui inuenerunt ista, non qui docent et id agunt ut philosophia potius difficilis quam magna ui-
7 deatur. Socrates qui totam philosophiam reuocauit ad mores et *hanc summam* dixit esse *sapientiam bona malaque distinguere.* Sequere, inquam, illos, si quid apud te habeo aucto-

gis. 𝔐𝔍u𝔖 = *colligas.* Sed cum multo facilius *e* quam *a* in *i* abire potuerit, *colliges* restituo.

RGw 𝔄𝔑 — 𝔅 = *deducere.*

𝔅—𝔈2. = *summum est quod honestum est* om. *bonum.* GwP1. 3. 4. 𝔖 = *adultera bona.* 𝔑 = *ulterina bona.* r — *bona.* Rell. ∾.

5. *Hoc si pers.* = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *Haec si pers.*

RArg.b 𝔑 — 𝔗 = *quicquid illic cont.* 𝔅 = *illi cont.* p = *Omnia denique et ceteris vid.* p — *in bonum.* PpArg.b = *habebunt, si.* G𝔎𝔗 = *abiunt.*

6. p — *nisi honestum* — *quae modo virtus.* R + *incommoda sua.*

p(cr. ∾) = *promittere quam cepit.* 𝔑—𝔅 = *iam homines deo.*

𝔈1. = *Ergo te, Lucili.*

ludum literarium = Pp(BV plerique pp Gr.) 𝔈1. — 𝔖. R(s∾) nonnulli pp sw cod. Lips. mP1. = *ludum litteralium.* GwArg.b 𝔄 = *ludum literarum.* Cod. Monionsii = *ludum litterariorum.* mP4. = *ludum veterarium.* 𝔑 — 𝔅 = *ludum litteratorum.* R𝔑 — 𝔅 + *docendo et dimittunt.* rGB 𝔄𝔈1. 2. = *doc. dimittunt.* 𝔐 = *doc. diminuunt.* P2. vet. cod. P. Fabri ci. Steph. (Prood. I, 2.) 𝔏4. = *fias similis.*

7. *Socrates.* In hoc nomen exit p, cum reliqua folia sint sublata.

𝔐 — 𝔅1. male verba *Sequere* — *auctoritatis* collocant ante *Socrates.*

r = *et hoc dixit summam esse sapientiae.* (Etiam Steph. [Prood. I, 2.] ci. = *sapientiae.*) *et* hoc loco significare *etiam* recte docet Sw.: omiserunt 𝔊𝔊𝔐 ex auctoritate Pinciani.

Sequere, inquam, illos = R ci.

ritatis: ut sis beatus et te alicui stultum uideri sine. Quisquis uolet tibi contumeliam faciat et iniuriam: tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit uirtus. Si uis, inquam, beatus esse, si fide bona uir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc 8 nemo praestabit, nisi qui omnia bona exaequauerit: quia nec bonum sine honesto est et honestum in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter praeturam Catonis et repulsam? nihil interest utrum Pharsalica acie Cato uincatur an uincat? hoc eius bonum quo uictis partibus non potest uinci par erat illi bono quo uictor rediret in patriam et conponeret pacem? Quidni par sit? 9 Eadem enim uirtute et mala fortuna uincitur et ordinatur bona: uirtus autem non potest maior aut minor fieri: unius staturae est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum, sed illud pulcherrimum reipublicae praetextum, optimates, et prima acies Pompeianarum partium, Senatus ferens arma, uno proelio profligabuntur et tam magni ruina imperii in totum dissiliet orbem: aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet. ne hoc quidem miserae reipublicae continget semel ruere. Omnia licet fiant: Iubam in regno suo non locorum noti- 10 tia adiuuet, non popularium pro rege suo uirtus obstinatissima, Uticensium quoque fides malis fracta deficiat et Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat: olim prouisum est ne quid Cato detrimenti caperet. Uictus est tamen. Et hoc numera inter repulsas Catonis: tam magno animo feret aliquid sibi ad

Pinc. atque idem Sw. in *Notis* voluit. Iam non Socratis, qui ipse est inter *illos*, haec sunt verba, sed Senecae. Id tamen, cum ad *Socratem* referendum esse putarent, mutarunt in *inquit* = rell. mss. etiam Gr. 𝔄𝔑—𝔊𝔖. 𝔐—𝔅1. 𝔐a hoc loco omiserunt quidem, sed posuerunt post *ut sis beatus*. 𝔑u omnino abiecit. Vv nonnulli alii ρρ = *Quisquis valet.* 𝔑—𝔊 + *cont. facere faciat.* 𝔐 = *cont. facere faciat* om. *et iniuriam.*

Si vis, inquam. Sic ut scriberetur, suasit cum Pinciano Sw. Mss. 𝔄𝔑—𝔖 = *inquit.*

8. P = *et repulsum.* R = *ac vincat.* P = *quo victo rediret.*

9. G(m∾) P1. 3. 4. Col. = *Virtus autem non potest bona vel mala fieri.* 𝔐—*Sed* ante *Cn. Pompeius.* 𝔐 = *ille pulcherrimus reip. praetextus* contra mss. V Col. = *immunis imperii.* G P1. 3. 4. + *imp. Romani.* P = *in totum dissilit.*

10. 𝔑—𝔗 = *in rege suo* [𝔑𝔗 cum R = *sua*] *virtus.* Cod. Lips. P4. + *malis passa et fracta desinat* (P4. = *deficiat.*) *desinat* videbatur *etiam* in P3. fuisse et est in G. Lips. ci. = *pressa.* P1. + *malis pressa fracta desinat.* Grut. ci. + *quassa et fracta.*

detrimenti caperet = PGwRrB ρρ Gr. 𝔄𝔑—𝔅𝔖. 𝔖1.—𝔐a = *d. capiat.* R = *Et haec numera.* 𝔄𝔑—𝔗 = *Et haec munera.*

11 uictoriam quam ad praeturam obstitisse. Quo die repulsus est lusit, qua nocte periturus fuit legit: eodem loco habuit praetura et uita excidere: omnia quae acciderent ferenda esse persuaserat sibi. Quidni ille mutationem reipublicae forti et aequo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non coelum, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordi-
12 nem: sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiciet. Certis eunt cuncta temporibus: nasci debent, crescere, exstingui. Quaecumque supra nos uides currere et haec quibus inmixti atque inpositi sumus ueluti solidissimis carpentur ac desinent. Nulli non senectus sua est: inaequalibus ista spatiis eodem natura dimittit. Quicquid est non erit: nec peribit, sed resoluetur.
13 Nobis solui perire est. Proxima enim intuemur: ad ulteriora non prospicit mens hebes et quae se corpori addixit: alioquin fortius finem sui suorumque pateretur, si speraret omnia illa sic in uitam mortemque per uices ire et conposita dissolui, dissoluta conponi, in hoc opere aeternam artem cuncta temperantis dei uerti. Itaque ut Cato, cum aeuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque est quodque erit, morte
14 damnatum est: omnes quae usquam rerum potiuntur urbes quaeque alienorum imperiorum magna sunt decora ubi fuerint aliquando quaeretur et uario exitii genere tollentur: alias destruent bella, alias desidia paxque ad inertiam uersa consumet et magnis opibus exitiosa res, luxus. Omnes hos fertiles campos

11. r = *Qua die.*

vita excidere = PwRrP4. Col. P3.(s. m.) 𝔑 — 𝔗 𝔑u — 𝔈. GSbc (P1. 2. 3.) 𝔄𝔅 — 𝔅l. = *vita excedere.* Rell. n. l. G = *acciderent preferenda.* B = *rerum omnium contemtus.* 𝔅 + *quamvis enim deo.*

12. 𝔄𝔈l. = *Certis enim cuncta.*

inmixti = PGwB antiquiores pp et reliquorum maior pars Gr. Ss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. RrmCol. 𝔈l.—𝔐a = *innixi.* 𝔄 — *eodem.* 𝔑 — 𝔅 + *in eodem.* RP1. 2. Col. = *eadem.*

𝔄 = *dimittet.* 𝔈l.—𝔐a = *demittit* contra mss. etiam Gr.

13. w = *si sperasset.* RP3. (s. m.) = *sicut vitam mortemque.* Prw Ops. Gr. — *in* ante *vitam.*

P = *dissolvendis soluta conponi.* r = *cuncta operantis diverti.*

Itaque ut Cato = mss. (rw = *uti Cato*) etiam Gr. (P3. *ut* habet inter lineas.) Ops. Ss. 𝔄𝔑𝔅𝔖. 𝔎𝔗 = *cum Cato.* 𝔈l.—𝔐a — *ut.* r = *percurreret dixit.* Arg.b = *dicit.*

14. R𝔅 = *usque quaque rerum potiuntur.* w𝔑 — 𝔗 = *usque rerum.* R𝔑 — 𝔐 + *magna sunt et decora.* PRrGwB Arg.b 𝔄𝔑 — 𝔗𝔈l. = *vario exilii genere.* 𝔅 = *vario exitu genere.* G𝔅 = *magnis operibus.* G(m∾)P1. 3.

repentina maris inundatio abscondet aut in subitam cauernam considentis soli lapsus abducet. Quid est ergo quare indigner 15 aut doleam, si exiguo momento publica fata praecedo? Magnus animus deo pareat et quicquid lex uniuersi iubet sine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur uitam lucidius tranquilliusque inter diuina mansurus aut certe sine ullo futurus incommodo suae naturae remiscebitur et reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta uita quam mors 16 honesta, quoniam non intenditur uirtus. *Idem esse* dicebat Socrates *ueritatem et uirtutem:* quomodo illa non crescit sic ne uirtus quidem: habet numeros suos, plena est. Non est itaque quod mireris paria esse bona, et quae ex proposito sumenda sunt et quae subita res tulit. Nam si hanc inaequalitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis et infelicem Socratem dices in carcere, 17 infelicem Catonem uolnera sua animosius quam fecerat retractantem, calamitosissimum omnium Regulum fidei poenas etiam hostibus seruatae pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est: negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academici ueteres beatum quidem esse etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfectum nec ad plenum: quod nullo modo potest recipi. Nisi beatus est 18 in summo bono non est. Quod summum bonum est supra se gradum non habet, si modo illi uirtus inest, si illam aduersa

ci. Ermi = *lapsus abdet.* R(s∾) P1. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔩. = *lapsus adducet.* Antiquiores ρρ P1. 3. 4. Col. Ops. 𝔛 = *repentini maris.* quod non displicet.

15. G = *fata praecedunt.*

r = *lex universalis.* w antiqq. ρρ P2. 𝔛𝔊𝔩. = *si naturae remiscebitur.* GP1. 3. = *si non remiscebitur.* P2. = *remiscetur.* R𝔛𝔑—𝔛 = *reminiscebitur.* 𝔊𝔩. = *reminiscetur.* P4. = *sin naturae commiscebitur.* P = *incommodi si natura remiscebitur.* Rell. ∾.

16. R𝔑—𝔅 + *Non est ergo, mi Lucili, Marco Catoni.* quod probat Sw. Sed rell. ∾. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔞 = *sic nec virtus quidem.* wArg.b B plerique ρρ P2. Col. 𝔛𝔖 = *quae si ita res tulit.* ηλ = *quae si ita res tulit patienda.* α = *quae ita res tulit.* PRG𝔍x P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔐𝔞 ∾.

ut fortiter = P𝔊𝔩. — 𝔐𝔞. Gw Rr ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔈 = *et fortiter.* (De *Et* atque *Ut* inter se commutatis cf. Drkb. ad Liv. XXI, 28, 8.) r — *numeres.*

17. r = *poenas in hostibus.* G = *et hostibus.* GwB = *servare pendentem.* w = *ne ex nobilissimis quidem.* Rw — *etiam* ante *hos cruciatus.* P1. 3. 4. + *sed non iam ad perfectum.* Grut. ci. = *sed non tamen ad perf.*

18. Rλ = *Beatitudo nisi in summo bono.* w = *in summo bono est* om. *non.* 𝔐 = *Si beatus est, in summo bono est.* RrGw Gr. 𝔑

non minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolumis. Manet autem: uirtutem enim intellego animosam et excelsam, quam incitat quicquid infestat. Hunc animum quem saepe induunt generosae indolis iuuenes quos alicuius honestae rei pulchritudo percussit, ut omnia fortuita contemnant, profecto sapientia infundet et tradet: persuadebit unum bonum esse quod
19 honestum: hoc nec remitti nec intendi posse, non magis quam regulam qua rectum probari solet flectes. Quicquid ex illa mutaueris iniuria est recti. Idem ergo de uirtute dicemus: et haec recta est, flexuram non recipit: rigidari quidem, amplius intendi non potest. Haec de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec quae ab illa quidem fiunt alia aliis rectiora sunt: huic enim necesse est respondeant:
20 ita paria sunt. Quid ergo? inquis: iacere in conuiuio et torqueri paria sunt? Hoc mirum uidetur tibi? Illud licet magis admireris: iacere in conuiuio malum est, torqueri in eculeo bonum est, si illud turpiter, hoc honeste fit. Bona ista aut mala non efficit materia, sed uirtus: haec ubicumque adparuit omnia
21 eiusdem mensurae ac pretii sunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille qui omnium animum aestimat ex suo, quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis et prospera honeste iudicantis, quod dicam paria bona esse eius qui triumphat et eius qui ante currum uehitur inuictus animo. Non putant enim

— 𝔅 = *sed manet etiam.* (w = *m. in commin.*) Arg.b = *cum minuto corpore.* w = *Virtutem non intelligo.* r — *et* ante *excelsam.*

Gv nonnulli alii ρρ P3. 4. + *sapientia non infundet.* (G cum P2. Col. = *infundit.*) G + *quod honestum est.*

19. r = *nec magis quam regulam.* 𝔑 — 𝔅 + *quam si reg.* 𝔈1. — 𝔐a + *quam si flectes* contra mss. etiam Ops. Gr. (P3. = *inflectes*) Ss. r = *mutaris.*

rigidari quidem, amplius intendi non potest = mss. (exc. G BΘ nonnullis ρρ) P2. Ops. Ss. plerique Pinc. Erfurt. Heins. 𝔈1. — 𝔊. Nonnulli ρρ P4. Col. 𝔅 = ∾ *nec intendi potest.* GP1.3. = *ridari quidem amplius nec intendi potest.* B = *rigida quidem* ∾. 𝔛 + *rigidari quidem amplius potest, intendi non potest.* 𝔑 — 𝔛𝔖 + *rigidari quidem potest* ∾. Θ quidam Pinc. 𝔐 — 𝔐a = *rigida est, amplius* ∾. Pinc. ci. = *rigida esse, amplius* etc. P𝔛 = *neque ab illa quidem.* 𝔈1. — *ab.* 𝔛 — *fiunt.* r — *enim* ante *necesse est.*

20. P𝔛 = *inquit.* Prw — *in convivio malum est, torqueri.* 𝔑 — 𝔅 = *ubicunque apparuerit.*

G + *omnia ista eiusdem.*

21. 𝔑 = *manus intentant illae.* R𝔑 — 𝔅 = *intendant.* GwP1. 3. = *intendat.* R𝔑 — 𝔅 = *qui omnium animos.* rP2. + *quod dicam bonum* [r + *esse*] *in eculeo iacere, quod dicam paria* et mox rArg.b tres Ops. — *adversa* — *paria bona esse.* Mod. P1. 4. — *quod dicam paria* — *honeste iudicantis.* wP3. — *adversa* — *et*

fieri quicquid facere non possunt: ex infirmitate sua de uirtute ferunt sententiam. Quid miraris, si uri, uolnerari, occidi, adligari iuuat, aliquando etiam libet? Luxurioso frugalitas poena 22 est. pigro supplicii loco labor est. delicatis miseria est industria. desidioso studere torqueri est: eodem modo haec ad quae omnes inbecilli sumus dura atque intoleranda credimus obliti quam multis tormentum sit uino carere aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluuidi et enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum est: alioquin uidebitur illarum uitium esse quod nostrum est. Sic quaedam rectissima, 23 cum in aquam demissa sunt, speciem curui praefractique uisentibus reddunt. Non tantum quid uideas, sed quemadmodum refert: animus noster ad uera perspicienda caligat. Da mihi adulescentem incorruptum et ingenio uegetum: dicet fortunatiorem sibi uideri qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollat, qui supra fortunam exsistat. Non mirum est in 24 tranquillitate non concuti: illud mirare ibi extolli aliquem ubi omnes deprimuntur, ibi stare ubi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in aliis quae aduersa adpellamus mali? hoc, ut opinor, succidere mentem et incuruari et succumbere: quorum nihil sapienti uiro poterit euenire. Stat rectus sub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit. nihil illi eorum

prospera. 𝔑—𝔅 + *et ex infirmitate.* R𝔑—𝔗 = *veritate ferunt.*

22. B = *supplicium labor est.*

delicatis miseria est industria = P𝔐a𝔖. r = *delicatus miser est industria.* RGB ρρ (exc. ιυπσ) P1. 3. 𝔄𝔑 — 𝔈1. + *delicatis miseria est* [P1. 3. — *est*] *continentia industris* (B𝔅 = *industriis.*) π = *delicatis miseria est continentia: industris desidiose studere torqueri est.* ιP2. 𝔑u + *delicatis miseria est continentia; indoctis industria.* wυσ Col. 𝔈2. — 𝔅1. = *delicatus miseretur industrii.* P4. = *delicatis miseria continentia industri.* 𝔄 = *haec quia omnes.*

G = *fluidi et enormes.* βιπ = *fluidi et inertes.* 𝔑—𝔅 + *enerves sumus.*

23. R𝔑 — 𝔅 = *perfractique.* w𝔑 — 𝔗 = *vegetatum.* r = *dicit fortunatiorem.* πSc𝔐 = *sustulit.* quod Swo probatur. Antiquiores nonnulli ρρ = *subtollit, subtollat.* B(s. m.) = *attollit.* 𝔄𝔈1. — 𝔊 𝔏 — 𝔖 = *sustollit.* GSb 𝔑𝔑 = *substollat.* Reliqui omnes etiam Gr. Ss. = *sustollat*, quod recepimus. Rrαβγιλπτ P2. Pinc. 𝔑 — 𝔗 𝔊 — 𝔐 + *quam qui supra.*

exsistat = B. r = *est.* Reliqui = *extat.* quod ex altero facile nasci potuit, quemadmodum *existimat* solet concidi in *extimat.*

24. 𝔈1. — 𝔐 — *hoc* ante *opinor* contra mss., quorum tamen quidam = *ut hoc.* Sb = *subcumbere:* idem in 𝔑 esse Sw. dicit, sed ego ibi non vidi.

poterit evenire = P.RrGw𝔄𝔑 — 𝔖 = *potest.* Rell. n. l.

Stat rectus = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅1. 𝔐a𝔖. 𝔑u = *Stat erectus*, nescio qua auctoritate.

25 **quae ferenda sunt displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest in se cecidisse non queritur. Uires suas nouit: scit se esse oneri ferendo. Non educo sapientem ex hominum numero nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente submoueo. Memini ex duabus illum partibus esse conpositum: altera est inrationalis: haec mordetur, uritur, dolet. altera rationalis: haec inconcussas opiniones habet, intrepida**
26 **est et indomita. In hac positum est summum illud hominis bonum: antequam inpleatur, incerta mentis uolutatio est: cum uero perfectum est, inmota illa stabilitas est. Itaque inchoatus et ad summa procedens cultorque uirtutis, etiam si adpropinquat perfecto bono, sed ei nondum summam manum inposuit: ibi in-**
27 **terim cessabit et remittet aliquid ex intentione mentis: nondum enim incerta transgressus est. etiam nunc uersatur in lubrico. Beatus uero et uirtutis exactae tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est, et metuenda ceteris, si alicuius honesti officii pretia sunt, non tantum fert, sed amplexatur multoque**
28 **audire mauult: *Tanto melior* quam *felicior*. Uenio nunc illo quo me uocat exspectatio tua. Ne extra rerum naturam uagari uirtus nostra uideatur et tremet sapiens et dolebit et ex-**

𝔑—𝔅 = *quae perferenda sunt.* 25. 𝔅 — *non* ante *queritur* et scribit *quaeritur.* RP4. mP3. 𝔈1. + *natum oneri ferendo.* 𝔛 = *scit se rem natum oneri fer.* (saepe enim *ē͂e* i. e. *esse* confunditur in mstis cum *rē͂* i. e. *rem.*) B + *esse aptum oneri fer.* P2. (s. m.) Col. (s. m.) + *scit se aptum esse oneri fer.* 𝔑—𝔅 = *scit se aptum oneri fer.* P = *Non educte sapientem.* 𝔛 = *sensum emittente.* w(s∾) *admittente recipio.* P3. Col. = *irrationabilis* et infra = *rationabilis.* P — *Haec mordetur — rationalis.* αβπ = *intrepida est et incommota.* 26. G = *In hac compositum est.* 𝔈1.—𝔐a + *quod antequam* contra mss. etiam Gr. Ss. et 𝔛𝔑 — 𝔅. R = *in motu illa stabilitas non est.* *et ad summa procedens* = mss. (G cum 𝔛 = *et a summo*) etiam Gr. (P2. = *etiam ad summam.*) Ss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1.—𝔐a — *et.* Prw P2. 4. = *interim cessit.* GP1. = *interim cessim et rem.* P3. = *interim cadet.* Col. (m∾) = *iterum cedet* (*cedet* a s. m. habent etiam P1. 3. 4. atque est in R𝔑—𝔛.) Grut. ci. = *ibit interim cessim et rem.* r = *ex incontentione,* 27. r = *virtutis excoctae.* P = *fortissima.* w = *honesti consilii.* R = *pretio sunt.* *Tanto melior quam felicior* = Pw(B) plerique ρρ 𝔈2. — 𝔒𝔏 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) 𝔐𝔏4. 𝔖 + *quam tanto felicior.* Ops. „Mureti correctio, inquit, libris bonis fidisque firmata.“ Non tamen perspicuum est in ipsius libris illud *tanto* fuisse, quod putavit Sw. BrGSbαβγζ𝔇πλνΘς 𝔑 — 𝔈1. = *quanto felicior.* 28. *tremet.* PRrwSb Pr.bd 𝔑—𝔅 = *tremebit.* BPr.a = *timebit.* G = *exterrebit.* mG = *extremebit, expavescet.* V = *etiam te tenebit.* Nonnulli ρρ = *et timebit,* alii = *et tremebit,* alii = *extremebit,* nullus = *tremet.*

pallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Ubi origo calamitatis? ubi illud malum uerum est? Illic scilicet, si ista animum detrahunt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi poenitentiam sui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute fortu- 29 nam. At multi professi sapientiam leuissimis nonnumquam minis exterriti sunt. Hoc loco uitium nostrum est, qui idem a sapiente exigimus et a proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quae laudo, nondum persuadeo. etiam si persuasissem, nondum tam parata haberem aut tam exercitata, ut ad omnes casus procurrerent. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, 30 quosdam nisi saepius macerata et recocta non perbibit: sic alias disciplinas ingenia, cum accepere, protinus praestant. haec, nisi alte descendit et diu sedit et animum non colorauit, sed infecit, nihil ex his quae promiserat praestat. Cito hoc potest 31

Etiam apud Virg. G. III, 84. ed. Mentel. pr. *tremet* habet pro *tremit.* (Hic locus affertur in Excerptis Arusiani Messi [Corp. Gramm. Latt. ed. Lindem. I. p. 246.], ubi non *Tremit illud pro timet* scribendum est, sed *Tremit illud pro tremet.* Nam si ille Grammaticus mediocriter tantum Lat. linguae erat peritus, *tremere* illo loco pro *timere* non potuit accipere.) Sic *tremesco* legitur apud Virg. A. III, 648. in cod. Medic. et in plerisque aliis, itidem A. V, 694. XI, 403. XII, 916. (quam formam reprehendunt Voss. Arist. V, 43. p. 901. ed. Foertsch. Drkb. ad Liv. XXI, 53, 5.) et *contremesco* apud Sen. ep. 65, 25.. in optimis codd. Quamobrem vix dubito, quin etiam *tremeo* Latini dixerint: vulgatum tamen *tremet* tenui quamvis in nullo msto repertum. αβπ = *expavescet.*

Ubi origo calamitatis = PrGw Arg.b BV plerique ρρ Gr. Unus optimorum Ops. = *Ubi origo calamitas.* Rαβγδζλμξθτ alter optimorum Ops. cod. antiq. Pinc. 𝔛𝔐 — 𝔅𝔈 = *Ubi ergo calamitas.* 𝔊1. + *Ubi ergo est origo calamitas.* 𝔊2.—𝔐a + *Ubi ergo est origo calamitatis.* P2. = *et ibi illud malum.* Col. addit *illic causa adversa fortiter portantis et prospera bona esse honeste iudicantis. Quid si ista animum distrahunt.* cf. ad §. 21. Cod. antiq. Pinc. = *vestrum malum.* R — *verum.*

detrahunt = mss. (exc. Rβλπ) 𝔛𝔐 — 𝔛 𝔊1. 2. 𝔏 — 𝔈. Rβλπ cod. antiq. Pinc. 𝔅𝔊 — 𝔐 = *distrahunt.* GP1. 3. = *ad conf. servit. alliciunt.*

29. r = *at mali professi.* v = *nostrum indicium est.*

qui idem a sapiente exigimus et a proficiente = αβδηπ P3. (s. m.) P = *quidem sapiente exig. et a prof.* RG𝔅 = *qui a sapiente exigimus et a prof.* om. *idem.* w = *quidque a sap. exig.* etc. rArg.b B rell. ρρ Pall. 𝔛 = *qui de sapiente exigimus et a prof.* 𝔐 — 𝔛 = *quod a sap. exig.* etc. 𝔊1. = *qui de sapiente dicitur exig. et a prof.* Col. 𝔊2. — 𝔈 = *qui quod dicitur de sapiente exigimus et a prof.*

P = *persuasissent.* B = *etiam persuasisse.* r = *procurrerint.* R𝔊1. — 𝔐 = *procurrerem.* 𝔐 — 𝔅 = *percurrerent.*

30. *macerata.* sw = *refolee, gall.* 𝔛 = *lacerata.*

perbibit. 𝔐 = *prebibit.* 𝔛 = *praebibit.* rγ = *praebebit.* G R(s∾) = *peribit.* wv = *accepero.* 𝔛𝔊1. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) — *et* ante *animum.* r — *non* ante *coloravit.* 𝔐 — 𝔛 = *nedum coloravit.*

31. R = *Cito hec.* G𝔍K = *Cito*

tradi et paucissimis uerbis *Unum bonum esse uirtutem, nullum certe sine uirtute, et ipsam uirtutem in parte nostri meliore, id est rationali, positam.* Quid erit haec uirtus? iudicium uerum et inmotum: ab hoc enim inpetus uenient mentis, ab hoc omnis species quae inpetum mouet redigetur ad li-
32 quidum. Huic iudicio consentaneum erit omnia quae uirtute contacta sunt et bona iudicare et inter se paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter se interuallis distabunt, alia minora, alia ma-
33 iora erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse fateamur necesse est. Alius iam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat adtollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore praestricti. alius in tantum, ut possit cum illa conferre uoltum, si iam peruenit ad summum et
34 fiduciae plenus est. Inperfecta necesse est labent et modo prodeant, modo sublabantur aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire et niti perseuerauerint: si quicquam ex studio et fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profectum ibi inuenit ubi reliquerat. Instemus itaque et perseueremus. Plus quam profligauimus restat: sed magna pars est profectus uelle
35 proficere. Huius rei conscius mihi sum: uolo et mente tota uolo. Te quoque instinctum esse et magno ad pulcherrima pro-

hoc poterat tradi. G(m∾) P1. — *ab hoc enim — mentis.* wmG P2. = *ad hoc* bis.

venient = Pr wmG Arg.b (P2. 4. Col.) 𝔄𝔖. Rell. mss. 𝔑 — 𝔐a = *veniet.* P2. — *mentis.* Rr𝔖 = *omnes species* et *movent.* RP2. 𝔖 = *redigentur.* Arg.b = *rediget.* 𝔄 = *redigitur.* r = *Ad hunc redigeretur aliquid dum huic iudicio.* Sed post *consentaneum erit* idem addit *rediget ad liquidum. Erit huic iudicio consentaneum.* GP1. + *ad nichilum vel* [P1. — *vel*] *liquidum.* βϑπτ𝔑 — 𝔅 = *redigetur ad nihilum.* V = *redigetur ad aliquid.*

32. *contactu* = PwR duo e recentioribus ρρ (Arg.b BVP2.) 𝔏—𝔖. Gγηϑχλξτ P1. 3. 4. quidam Pinc. = *contenta.* rsG rell. ρρ mP1. 𝔄𝔑—𝔐 = *contracta.* Col. = *coacta.*

GP1. 3. = *pretium quidem currit aliquod.* r + *inter se et intervallis.*

33. G = *Sed in ipsis sap.* B = *fateantur necesse est.* GB = *proficit.* 𝔑—𝔅 + *alius iam in tantum ut.* rγι = *Is iam pervenit.*

34. G(m∾) Arg.b = *labentur.* r = *labant.* Duo recc. ρρ 𝔅 = *labantur.* 𝔐 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *modo prodant.* quod vitium iam Ops. et Grut. notaverant. w = *aut succedant.* w𝔄 = *Sublabantur autem.* G = *Sublabuntur autem.* r = *autem virtuti et ire perseveraverint.* σ = *ubi ire et niti.* 𝔑 — 𝔅 = *Nemo perfectum.*

35. r — *mihi* post *conscius.* GR 𝔑 — 𝔅 = *ac magno.* vφσ = *ad magna, ad pulcherrima properare*

perare inpetu uideo. Properemus: ita demum uita beneficium erit, alioquin mora est et quidem turpis inter foeda uersantibus. Id agamus ut nostrum omne tempus sit: non erit autem, nisi prius nos nostri esse coeperimus. Quando continget con- 36 temnere utramque fortunam? quando continget omnibus obpressis adfectibus et sub arbitrium suum adductis hanc uocem emittere *Uici?* Quem uicerim quaeris? Non Persas nec extrema Medorum nec si quid ultra Dahas bellicosum iacet: sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis qui uictores gentium uicit. Uale.

EPISTULA LXXII.

Seneca Lucilio suo salutem.

Quod quaeris a me liquebat mihi, cum rem ediscerem ipse, sed diu non retemptaui memoriam meam: itaque non facile me

toto impetu video. G(n.) rGr. = *itaque demum.* G = *Indigumus ut nostrum.* δμν = *Indagemus.* r — *nos nostri.*

36. Pδημνξ = *utramque naturam.*

sub arbitrium suum = mss. (exc. R) etiam Gr. 𝔎 — 𝔅. i. e. sub arbitrium ipsis a natura constitutum. R𝔛𝔈1. — 𝔖 — *suum.* Col. 𝔛 = *abductis.* w = *emittere: Vice?* νυ = *E vici.* P = *Non possis nec extrema.* w = *non extrema.* Pr.d = *extrema Indorum.*

Dahas = ν optimae membranae Put. ci. Mod. 𝔏 — 𝔖. Rell. Ops. = *adhas* vel *dachas.* P = *dadhas.* s. m. = *dachas.* wP2. Col. = *ad has.* sw = *ad hos.* GVP3. (s. m.) 𝔈1. — 𝔐 = *dacas.* RBmP2. 3. = *Dacos.* 𝔛 = *Dachos.* ο = *athalos.* σ = *athos.* Rell. ρρ = *Dachas, Dacas, Dacos.* P1. 4. = *Clachas.* r — *Dahas.*

Ep. LXXII.

r = *liquebit.*

cum rem ediscerem = R𝔅𝔖. B = *cum rem edidicerem.* Sc𝔛 = *cum rem educerem.* P𝔈1. 2. = *sic* [𝔈1. 2. = *si*] *rem edicerem.* Col. m𝔈2. = *si rem ediscerem.* V = *si rem per se edicerem.* rP2. = *si rem edidicerim.* w = *si rem ededicerem.* GP1. 3. 4. cod. Lips. = *si rem edificarem.* SbPr.b = *sic rem edidicerem.* Ex. Francisc. 𝔊𝔖 𝔏 — 𝔅1. = *sic rem edidiceram.* mG = *sic rem edideram.* ρρ promiscue = *si rem* (*cum rem*) *edidicerem* (*ediscerem, aedificarem.*) 𝔐 = *si reminiscerer.* Lips. ait: „Fecerim: *liquebat mihi scire, modo edisserere* [vel *edicere*] *possem. sed diu.* Quid? imo aliter: *liquebat mihi, si remeditari possem.*" Ed. Variorum Lugd. 1672. nescio quo casu ex illo *Fecerim* fecit *Festus*, quod imitatus est Ruhk., tamquam apud Festum legerentur illa *liquebat mihi — sed diu.* 𝔑u 𝔐a = *si remeditarer* ex ci. Ruhk, quam ipse dicit Seneca dignissimam.

ipse = Arg.b, ut satis perspicue annotavit Oberl. Swum id fugisse videtur. G ex. Franc. 𝔊 — 𝔅1. — *ipse.* Rell. mss. 𝔛𝔎 — 𝔈2. 𝔑u — 𝔖 = *per se.*

r = *re temptavi memoriam.* 𝔈1. 2. = *retentavit mem.* Col. = *non tentavi mem.* V = *non tentavit mem.* αβηπ = *non retractavi mem.* ζ = *non recensui mem.* 𝔖 = *recentavi mem.* ut ita scriberet Swum id commovit, quod in Arg.b et 𝔎, qui libri alio-

sequitur. Quod euenit libris situ cohaerentibus hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus et quaecumque apud illum deposita sunt subinde excuti debent, ut parata sint quotiens usus exegerit. Ergo hoc in praesentia differamus: multum enim operae, multum diligentiae poscit. Cum primum longiorem eo-
2 dem loco sperauero moram, tunc istud in manus sumam. Quaedam enim sunt quae possis et in cisio scribere. quaedam lectum et otium et secretum desiderant. Nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid et quidem totis: numquam enim non succedent occupationes nouae. serimus illas: itaque ex una exeunt plures. deinde ipsi nobis dilationem damus: Cum hoc peregero, toto animo incumbam. et, si hanc rem molestam
3 conposuero, studio me dabo. Non cum uacaueris, philosophandum est: omnia alia neglegenda sunt, ut huic adsideamus cui nullum tempus satis magnum est, etiam si a pueritia usque ad longissimos humani aeui terminos uita producitur. Non multum refert utrum omittas philosophiam an intermittas: non enim ubi interrupta est manet, sed eorum more quae intenta dissiliunt usque ad initia sua recurrit quod a continuatione discessit.
4 Resistendum est occupationibus nec explicandae, sed submouendae sunt. Tempus quidem nullum parum est idoneum studio

quin constanter solent scribere *temptare*, hic legitur *retentavi*, quodque *c* et *t* litterae inter se facillime possunt confundi. BΘ + *condita vel deposita sunt*. w — *sunt* post *deposita*. GP1. 3. = *speravit moram*. G = *tunc illud in manu sumam*. 𝔈2. — 𝔐 — *istud*. 𝔛𝔈1. = *in manibus sumam*.

2. 𝔛𝔈1. 2. = *quae posses*. Arg.b = *quae possidet incisio scribere*. w — *in cisio*. VP1. = *inscisio*. P(s. m.) ι = *incisione*. r = *inscissione*. P2. = *inscissionem*. Rαβηπτ P3. sP4. ex. Fac. et Prim. = *in circo*. probat Grut. P4. = *in ciro*. λK quidam Erm. 𝔈1. = *incise*. 𝔛 = *inscise*. οσsν = *incidendo*. 𝔈2. — 𝔊 = *incedendo*. ε𝔑—𝔗 = *in otio*. ζ = *in aperto*. BΘ = *vicissim*. Col. = *in arto*. *in cisio* iam protulerat 𝔅 et restituit 𝔐 ex quibusdam codd. Pinc. Est praeterea in PG Arg.b (rell. ρρ.) G nonnulli ρρ = *agetur aliq*. G(s∾) = *non succident occup*. V + *Nos occup. novae detinent, serimus*. r + *Nos serimus*. V = *ex una prodeunt*. P(s∾) = *dilationem danos*.

3. 𝔇ιxσ = *Nam cum vac*. GP4. = *Nam vacaveris* om. *cum*. γ = *Nunc cum vac*. VP3. = *Non vacaveris* om. *cum*. G — *a* ante *pueritia*. R — *usque* post *pueritia*.

producitur = PRrGw ρρ SbPr.abd P3. 𝔏4. P1. 2. 4. = *perducitur*. Col. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *producatur*. 𝔛𝔈1. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *protenditur*. Grut. ci. = *procuditur*.

r — *ubi* ante *interrupta*. P — *interrupta est*. r = *ament* pro *manent*. 𝔈𝔊 = *et eorum more*.

τ = *quae intensa*. π = *quae retenta*. R = *usque ad vitia sua*. w(s∾) = *discurrit*. G = *quia continuatione*. Arg.b = *a concinnatione*. αβπ 𝔛𝔈1. — 𝔐 + *a continuatione sua*.

salutari: atqui multi inter illa non student propter quae studendum est. Incidet aliquid quod inpediat. Non quidem eum cuius animus in omni negotio laetus atque alacer est: inperfectis 5 adhuc interscinditur laetitia, sapientis uero contexitur gaudium, nulla causa rumpitur, nulla fortuna, semper et ubique tranquillum est. non enim ex alieno pendet nec fauorem fortunae aut hominis exspectat. domestica illi felicitas est: exiret ex animo, si intraret. ibi nascitur. Aliquando extrinsecus quo admo- 6 neatur mortalitatis interuenit: sed id leue et quod summam cutem stringat. Aliquo, inquam, incommodo adflatur maximus is: illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, uelut in corpore interdum robusto solidoque eruptiones quaedam pustularum et ulcuscula, nullum in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter consummatae sapientiae ui- 7 rum et alium procedentis quod inter sanum et ex morbo graui ac diutino emergentem cui sanitatis loco est leuior accessio. Hic nisi adtendit, subinde grauatur et in eadem reuoluitur: sapiens recidere non potest, ne incidere quidem amplius. Cor- 8

4. *studendum est.* 𝔄𝔈1. — 𝔐a — *est.* PGwB maior pars ρρ 𝔄 = *incide aliquid.* Arg.b = *incidit aliquid.* 𝔖 — *aliquid.*

Non quidem = mss. ℜ — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *Non equidem.*

5. R = *Imperfectius adhuc.* ζηϑϰτ P1. 3. = *interciditur laet.*

sapientis vero = PwRr Arg.b BV fere omnes ρρ Gr. 𝔄ℜ — 𝔊2. 𝔖. Pinc. 𝔊 = *Sapientibus vero.* 𝔊 — 𝔐a = *sapienti vero.* G(m∾) = *sapientis nature.* GP1. 3. + *contexitur cogitur.* ιP2. = *Sapientis vero contexitur. pura et perfecta conscientia. Gaudium nulla.* 𝔄𝔈1. — 𝔊 — *causa nulla.* r — *est* post *tranquillum.* GArg.b = *ubi nascitur.*

6. Grut. ci. + *Aliquid aliquando.* P3. (s. m.) + *Aliquando aliquid.* r = *admoneantur.* 𝔄 = *admoveatur mortalitas.* Rψ nonnullique alii ρρ P3. Col. = *admon. mortalitas.* γλ + *mortalitatis aliquid.* G(m∾) P1. = *adm. tranquillitas.* Arg.b = *quod summatim cutem.* Pinc. melior lectio 𝔊 = *Aliquando, inquam.* B = *Aliquo, inquis.* r = *incommodo inflatur.*

maximus is: illud bonum = PwR Arg.b B plerique ρρ 𝔄𝔈1. 2. ℜu 𝔐a. ℜ — 𝔗 = *maximus his, illud b.* GP1. 3. = *maximus his illum bonum.* V = *maximum is, illud b.* rP2. = *maximus intus illius bonum.* βγηιϰλπ = *maximum illius* [γ = *ibi*] *bonum intus est fixum.* P4. = *maximum illud bonum.* Col. (s. m.) = *maximus illis bonum.* A prima manu videbatur fuisse *maximum illud bonum intus est fixum.* 𝔅 = *afflatur animus: sed maximum illius bonum intus est fixum.* 𝔊 — 𝔙1. = *maximum eius, illud bonum.* 𝔈 = *maximum eius bonum.*

P = *quaedam usularum* GArg.b 𝔄 = *postularum.* G = *et ulu lolu scula.* r = *ulcusculorum.*

7. G = *Hoc quicquam.* r = *praecedentis.* P1. 3. 4. Col. = *ac diuturno.* V = *ac diutiona.* G = *in eadem resolvitur.* Rρρ ℜ — 𝔅 = *nec incidere quidem.*

pori enim ad tempus bona ualitudo est quam medicus, etiam si reddidit, non praestat: saepe ad eumdem qui aduocauerat excitatur. [animus] semel in totum sanatur. Dicam quomodo intellegas sanum: si se ipso contentus est, si confidit sibi, si scit omnia uota mortalium, omnia beneficia quae dantur petuntur-
9 que nullum in beata uita habere momentum. Nam cui aliquid accedere potest id inperfectum est. cui aliquid abscedere potest id inperpetuum est. cuius perpetua futura laetitia est is suo gaudeat. Omnia autem quibus uolgus inhiat ultro citroque fluunt: nihil dat fortuna mancipio, sed haec quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miscuit. Haec est quae etiam externa commendet quorum auidis usus ingratus est.
10 Solebat Attalus hac imagine uti: *Uidisti aliquando canem missa a domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit protinus integrum deuorat et semper*

8. rB = *etiam si reddit.* G Pl. 3. 4. = *quam etiam medicus, si reddit.*

ad eumdem qui advocaverat = 𝔖 ex ci. Lips. B — *ad eumdem.* G = *ad eumdem quam adv.* P4. = *quem avocaverat.* probat Gron. aut legendum putat *adiuverat.* 𝔐 ex ing. = *quem excitaverat advocatur.* Rell. = *quem advocaverat.*

[*animus*] = 𝔐—𝔐𝔞 ex Mur. ing. In mstis hoc nomen non legitur: sed abesse non debet. 𝔖 = [*Sapientis animus*] — *sanatus* [*est*]. Sc = *sanatus.* Rell. ∾. r = *intelligam.*

se ipso = PGwRr Arg.b recc. ρρ ℜ — 𝔅. (Antiqq. ρρ BV) 𝔛𝔊1. — 𝔖 = *se ipse.* V = *si ostendit sibi.*

9. *cui aliquid — cui aliquid* = PrGw (w priore loco) Arg.b BV ρρ Ops. Gr. (de posteriore *aliquid* tacet Grut.) 𝔅𝔖. Cod. Lips. + *cui aliud alii aliquid.* ℜ — 𝔗 omittunt prius *aliquid.* 𝔛 + *Nam cui alicui aliquid.* R𝔊1. — 𝔐𝔞 = *cui quid — cui quid.* Gsw B(cr. ∾) Pl. 4. P3. (cr. ∾) cod. Lips. 𝔛ℜ—𝔅 = *accidere.* V = *abscedere* (pro *accedere*). w = *imperpetuum* pro *inperfectum.* Rw — *cui aliq. absc.* — *inperpetuum est.* et notat P3. haec adulterina esse. P = *cui al. abscendere.* ℜ — 𝔗 = *absc ondere.* G iterum = *accidere.* V + *absc. non potest.* Pl. 3. = *in perpetuum est.* rΘ P4. = *id imperfectum est.* ℜ — 𝔅 = *imperfectum est* om. *id.* P2. = *id perfectum est.* Ops. = *id inperpetuum est* vel *id perpetuum non est.* 𝔐 = *cui quid absc. non potest, id perpetuum est.* G(s∾) Br recc. nonnulli ρρ = *gaudet.*

P = *Nihil dant fortuna.* s = *fortuita.* Rr𝔛 = *Nihil dant fortuita.* Poteris suspicari *nihil dant fortunae mancipio.* δεℨλ ξΚΘτ = *haec quoque fortuna delectat.* r = *miscuerit.* roℜ — 𝔊2. = *aeterna commendet.* 𝔛 = *extrema comm.* G = *quorum avidus ingratus est* om. *usus.* P3. = *avidius usus.* P2. = *audis usus.* Pauci ρρ (Pl. 4. Col.) 𝔊2. — 𝔐𝔞 = *avidus usus.* Rell. etiam Ss. ∾.

10. P = *canem missam a domino frustra.* Col. = *a domino missum frustum.* rG(cr. ∾) = *ac carnis.* B — *aut carnis.* G(s∾) = *quicquid recipit.* V = *quicquid accepit.*

ad spem uenturi hiat. Idem euenit nobis: quicquid exspectantibus fortuna proiecit id sine ulla uoluptate dimittimus statim ad rapinam alterius erecti et adtenti. Hoc sapienti 11 non euenit: plenus est. etiam si quid obuenit, secure excipit ac reponit. laetitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam uoluntatem, habet profectum, sed cui multum desit a summo: hic deprimitur alternis et extollitur ac modo in coelum adleuatur, modo defertur ad terram. Inpeditis ac rudibus nullus praecipitationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inane, sine termino. Est adhuc genus tertium eorum qui 12 sapientiae adludunt quam non quidem contigerunt, in conspectu tamen et, ut ita dicam, sub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem. nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo cum tam magna sint inter summos imosque discrimina, cum medios quoque sequatur fructus suus, sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. Excludendae sunt: si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Principiis illarum obstemus. Melius non incipient, quam desinent. Uale.

EPISTULA LXXIII.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Errare mihi uidentur qui existimant philosophiae fideliter deditos contumaces esse ac refractarios et contemptores magi-

ad spem venturi = PRrw antiquiores ρρ et reliquorum maior pars P2. P3. (p. m.) tres Ops. 𝔑—𝔅. Rell. = *futuri*.

dimittimus = mss. (exc. R) 𝔄𝔈1. 𝔑—𝔅 𝔈2. — 𝔖 = *demittimus*. R = *omittimus*.

adtenti = Gδ𝔍t P1. 2. 4. quidam Pinc. 𝔑—𝔅 𝔐—𝔖. Rell. mss. 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *attoniti*.

11. w = *secure accipit*. G = *sec. recipit*. w𝔄 = *et reponit*.

GwR = *bonam voluptatem*. GV = *deprimitur altius*. R = *in coelum ellevatur*. GwV recc. ρρ P1. 3. 4. Col. 𝔄 = *elevatur*.

Inpeditis = PGVδεζνξΘυ SbcPr. bd plerique Gr. 𝔄𝔈1. — 𝔊𝔖. Rrw 𝔑—𝔅 𝔐—𝔐a = *Imperitis*.

r = *in Epicurum*. RCol. 𝔑—𝔊 + *sine termino est*.

12. P4. + *Est ergo adhuc*.

P — *genus*. P = *sapientia ludunt*. B = *numquam contigerunt*. GP1. 3. = *quam ut quidem contigerit*. 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *attigerunt* contra mstos. RwV recc. ρρ 𝔑—𝔅 = *nec defluunt q*. 𝔄 = *ne de flumine q*. GP1. 4. = *sequetur*. P3. = *sequentur*. P3. = *fructus suos*. RrmGλμKΘτ P2. Pinc. 𝔈1. = *fluctus suus*. Col. = *fluctus suos*. 𝔄 — *sequatur ingens periculum*. GP1. 3. + *et ad deteriora*. P3. (s. m.) = *ad dexteriora*. Nonnulli recc. ρρ Col. = *ad exteriora*. r = *melius enim incipient*.

Ep. LXXIII.

R(s∾) r = *refractorios*. P — *et* ante *contemptores*. w = *magi-*

stratuum ac regum eorumue per quos publica administrantur. Ex contrario enim nulli aduersus illos gratiores sunt nec inmerito: nullis enim plus praestant quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi quibus altum ad propositum bene uiuendi confert securitas publica necesse est auctorem huius boni ut parentem colant. multo quidem magis quam illi inquieti et in medio
2 positi qui multa principibus debent, sed multa et inputant, quibus numquam tam plene occurrere ulla liberalitas potest, ut cupiditates illorum, quae crescunt dum inplentur, exsatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat oblitus accepti est. nec ullum
3 habet malum cupiditas maius, quam quod ingrata est. Adice nunc quod nemo eorum qui in republica uersantur quot uincat, sed a quibus uincatur adspicit. et illis non tam iucundum est multos post se uidere quam graue aliquem ante se. Habet hoc uitium omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantum instabilis est, uerum cupiditas omnis, quia incipit semper a fine.
4 At ille uir sincerus ac purus qui reliquit et curiam et forum et omnem administrationem reipublicae ut ad ampliora secederet diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet solumque illis gratuitum testimonium reddit et magnam rem nescientibus debet. Quemadmodum praeceptores suos ueneratur ac suspicit quorum beneficio illis inuiis exiit, sic et hos sub quorum tutela positus

stralium. rwB antiquiores et probatiores ρρ 𝔑—𝔅 = *aut regum.*
G = *eorumque.*
Ex contrario = PGw𝔛. Rr𝔑—𝔖 = *E cont.* Rell. n. l. R = *illi adv. eos.* r + *in quibus.*
altum = PRrwmGe ρρ (exc. ζμK) P1. 2. 4. P3. (s. m.) Sb Pr.bd 𝔑—𝔛𝔖. Intellige *otium*, quod addit Erf. Gron.
GP3. (p. m.) = *alterum.* ζ = *tantum.* Col. 𝔑u 𝔐a = *aptum.* Matth. ci. = *apertum.* V = *tempus aptum.* 𝔅 = *quibus plus aditum.* μK Sc 𝔛𝔊1.—𝔅1.— *altum.* P2. — *ad* ante *propositum.* mG Col. Sc 𝔛𝔑—𝔐a (exc. 𝔅) + *aditum confert.*
2. r = *multa non impulant.* tπ = *multa eis imputant.* G(m∾) P1. 3. mCol. = *ulla libertas.* G P1. 3. 4. = *cupiditas peius.*
3. G(s∾) w = *nemo illorum.*
quot vincat = 𝔑—𝔛. Pw antiquissimi ρρ 𝔛 = *quod vincat.* B = *quod vincatur.* G = *quis vincat.* Rell. = *quos vincat.*
R = *et illic non tam.* Nonnulli ρρ = *et illi non tam.* Gw = *posse videre.* α = *multos posse vincere.*
4. R = *et purus.* V — *tuto.* GB recc. ρρ 𝔛 = *facile uti licet.*
GP1. 3. = *diligat eos.*
solumque = PRrwB ρρ Ss. 𝔛𝔑—𝔊𝔖. G = *solum illis.* 𝔐—𝔐a = *solusque.* r = *sencientibus debet.* rB = *suscipit.*
illis inviis = PRrGsw Arg.bB ρρ Gr. 𝔛𝔑—𝔊 (exc. 𝔅) 𝔑u—𝔖. (G. Pall. 𝔑 = *in viis.* 𝔅 = *in ius.*) m𝔊2. m𝔊 = *illis in vitiis.* w(s∾) = *ex viis.* 𝔐—𝔅1. = *illis vitiis exuit.* RwB P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑—𝔊 = *exit.*
sic et hos = PRrV recc. nonnulli

exercet artes bonas. Uerum alios quoque rex uiribus suis pro- 5 tegit. Quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat ex his qui eadem tranquillitate usi sunt qui plura et pretiosiora illo mari uexit, animosius a mercatore quam a uectore soluitur uotum et ex ipsis mercatoribus effusius gratus est qui odores ac purpuras et auro pensanda portabat quam qui uilissima quaeque et saburrae loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinentis altius ad eos peruenit qui illa bene utuntur. Multi enim sunt ex his togatis quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos 6 qui illam ebrietati aut libidini inpendunt aut aliis uitiis quae uel bello rumpenda sunt? nisi forte tam iniquum putas esse sapientem, ut nihil uiritim se debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunaeque plurimum debeo et non uni mihi oriuntur. anno temperantique annum deo priuatim obligatus sum, quamuis nihil in meum honorem descripta sint. Et stulta auaritia mor- 7 talium possessionem proprietatemque discernit nec quicquam suum credit esse quod publicum est: at ille sapiens nihil iudicat suum magis quam cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ita communia, nisi pars illorum pertineret ad singulos: socium efficit etiam quod ex minima portione commune est. Adice nunc quod magna et uera bona non sic 8 diuiduntur, ut exiguum in singulos cadat: ad unumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines quantum

ρρ P3. (s. m.) m𝔊2. 𝔐a𝔖. P2. = *sic hos* om. *et*. Rell. = *sic et his*.
5. r = *Verumque alios*. w — *Neptuno*. r = *ex eis qui*. (Col.) 𝔑—𝔖 + *et animosius*. R = *aut purpuras*. w nonnulli ρρ 𝔊2.—𝔐 = *pertinens*. 𝔛𝔊1. = *pertinentes*. R = *ex illis togatis*. V = *ex his cogitatis*.
6. GP1. 3. 4. nonnulli ρρ + *aut ebrietati*. G = *aut bello*. Nonnulli ρρ = *ut bello*. reliquorum ρρ maior pars = *veluti bello*. τ = *per bella*. R — *vel*. P = *virtutim se debere*. GwB plerique ρρ 𝔛𝔑—𝔅 = *virium se debere*. r = *virtutum s. d.* γη = *virtuti s. d.* Ex ρρ solus λ ∾. sPr 𝔊1.—𝔅1. = *quamvis non*. P1. 3. Col. = *quamvis nil*. Rell. ∾. RCol. 𝔛𝔑—𝔅 = *ad meum hon.* G(s∾) P1. 3. — *in*. G(cr. ∾) = *descripta sunt*. Grut. ci. = *districta sunt*.
7. *Et stulta* = mss. (exc. ζ = *Sed st.*) 𝔛𝔑—𝔖. 𝔐—𝔖—*Et*. P2. + *quam id cuius*. R antiqq. ρρ nonnulli P3. 𝔑—𝔅 + *cuiuslibet*. Col. + *cuiusvis*. V + *cuius ius*.
ita communia = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑—𝔅. (Pauci ρρ?) 𝔊1.—𝔖 = *ista com.*
socium efficit = mss. 𝔛𝔑—𝔐a. Sb (s. m.) 𝔖 = *suum efficit*. Sed Oberl. nihil de scriptura diversa prodidit. Per *socium* Seneca respicit ad *consortium*, quod supra legitur. 𝔛 + *ita etiam*.
w = *minima parte*. Arg. b = *minima participatione*.
8. w = *singula perveniunt*. R = *proveniunt*. K = *gerunt homines*. Rr nonnulli ρρ 𝔑—𝔅 =

in capita promissum est. epulum et uisceratio et quicquid aliud manu capitur discedit in partes: at haec indiuidua bona, pax et
9 libertas, tam omnium tota quam singulorum sunt. Cogitat itaque sapiens per quem sibi horum usus fructusque contingat, per quem non ad arma illum nec ad seruandas uigilias nec ad tuenda moenia et multiplex belli tributum publica necessitas uocet: agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia praecipue bene debere beneficia, bene soluere: interdum autem so-
10 lutio est ipsa confessio. Confitebitur ergo multum se debere ei cuius administratione ac prouidentia contingit illi pingue otium et arbitrium sui temporis et inperturbata publicis occupationibus quies.

O Meliboce, deus nobis haec otia fecit:
Namque erit ille mihi semper deus.

Si illa quoque otia multum auctori suo debent quorum munus hoc maximum est:

Ille meas errare boues, ut cernis, et ipsum
Ludere quae uellem calamo permisit agresti:

11 quanti aestimamus hoc otium quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, et te in coelum conpendiario uoco. Solebat Sextius dicere *Iouem plus non posse quam bonum uirum.* Plura Iupiter habet quae praestet hominibus: sed inter duos bonos non est melior qui locupletior, non magis quam inter duos quibus par scientia regendi gubernaculum est meliorem
12 dixeris cui maius speciosiusque nauigium est. Iupiter quo antecedit uirum bonum? Diutius bonus est: sapiens nihilo se minoris aestimat, quod uirtutes eius spatio breuiore clauduntur.

permissum est. GP1. 3. 4. = *et evisceratio.* B = *evisceratio* om. *et.*

quicquid aliud = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *si quid aliud.* Rαγλ P3. (s. m.) = *distrahitur in partes.* Gwr + *et tam omnium.* Arg.b = *ea omnium.* ρρ aut + *et tam omnium* aut = *et ea omnium.*

9. wArg.b = *Cogita itaque.*

sapiens = ι𝔑 — 𝔖. Rell. — *sapiens.* R(s∾) 𝔊 — 𝔐 = *usus fructus* sine *que* ex em. Erm. G(cr.∾) P1. 3. 4. = *usus fructus quoque.*

r = *nec adversandas vigilias.*

10. G(s∾) = *Confiteor.* P3. Col. = *contigit illi.* wοπ = *pugnae otium.* w + *auctori quoque.* V = *multum auctoritati.*

r — *munus* et + *hoc imum maximumque est.* 𝔄 = *boves permisit et ipsum.*

11. R = *quanti existimamus.* Matth. ci. = *aestimemus* s. *aestimabimus.* PArg.b = *Volebat Sextius dicere.* r = *quibus praesentia est reg. gub.* Recc. nonnulli ρρ = *cuius maius.*

12. GRr.B 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *se minoris existimat.* R = *quia virtutes.*

clauduntur = PwRr (BArg.b

Quemadmodum ex duobus sapientibus qui senior decessit non est beatior eo cuius intra pauciores annos terminata uirtus est: sic deus non uincit sapientem felicitate, etiam si uincit aetate. Non est uirtus maior quae longior. Iupiter omnia habet: sed 13 nempe aliis tradidit habenda. Ad ipsum hic unus usus pertinet, quod utendi omnibus causa est: sapiens tam aequo animo omnia apud alios uidet contemnitque quam Iupiter et hoc se magis suspicit, quod Iupiter uti illis non potest, sapiens non uult. Credamus itaque Sextio monstranti pulcherrimum iter et clamanti: *Hac itur ad astra: hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secundum fortitudinem.* Non 14 sunt di fastidiosi, non inuidi: admittunt et adscendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines uenit: immo quod est propius in homines uenit. Nulla sine deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt, quae si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt et paria his ex quibus orta sunt surgunt: si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris necat ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Uale.

EPISTULA LXXIV.

Seneca Lucilio suo salutem.

Epistula tua delectauit me et marcentem excitauit, memoriam quoque meam quae iam mihi segnis ac lenta est euocauit. Quidni tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum beatae uitae hanc persuasionem *unum bonum esse quod honestum est?*

recc. ρρ) 𝔐 — 𝔐a. GV antiqui ρρ 𝔛𝔖 = *cluduntur.* B = *discessit.* GR = *inter pauciores.*

R = *etiamsi vincat.* P = *vincit petaque.* sPr = *vincit tempore.* Gsw P1. 3. 4. = *quia longior.* w = *quod longior.*

w = *hic usus solus pertinet.*

13. 𝔊I. — 𝔐a = *utendi etiam* contra mstos etiam Gr. Ops. 𝔛 — *omnia* ante *videt.* r = *contemnitque ut Iupiter.* 𝔛 — *et hoc se magis* — *Iupiter.*

14. G + *Miraris, o Lucili.* R = *Miraris homines.* r = *ad eos ire.* 𝔛 — *immo quod* — *venit.* R(cr. ∾) — *mens* et = *sunt.* G — *divina.* Nonnulli ρρ = *cultor excepit.* B = *cultus excepit.* P = *similia origini pereunt.* V + *ac terra palustris.* G = *sterilis hoc plaustris.* r = *ac pluustris.* P = *negat.* σ = *palustris vetat humus.* G(s∾) w — *necat.* Nonnulli ρρ = *ac demum creat.* G(cr. ∾) P1. 3. 4. = *ac deinde curat.*

Ep. LXXIV.

G = *marcescentem.* R — *iam.* R(cr. ∾) = *ac persuasionem.* K + *quod pretiosissimum est, quod hon. est.* εζλμυ P3.

Nam qui alia bona iudicat in fortunae uenit potestatem, alieni arbitrii fit. qui omne bonum honesto circumscripsit intra se felix 2 est. Hic amissis liberis moestus, hic sollicitus aegris, hic turpibus et aliquam passis infamiam tristis. illum uidebis alienae uxoris amore cruciari, illum suae. non deerit quem repulsa distorqueat. erunt quos ipse honor uexet. Illa uero maxima ex omni mortalium populo turba miserorum quam exspectatio mortis exagitat undique inpendens: nihil enim est unde non 3 subeat. Itaque ut in hostili regione uersantibus huc et illuc circumspiciendum est et ad omnem strepitum circumagenda ceruix. Nisi hic timor e pectore eiectus est, palpitantibus praecordiis uiuitur. Occurrent acti in exilium et euoluti bonis. occurrent 4 quod genus egestatis grauissimum est in diuitiis inopes. occurrent naufragi similiaue naufragis passi quos aut popularis ira aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopinantes securosque disiecit procellae more quae in ipsa sereni fiducia solet emergere aut fulminis subiti ad cuius ictum etiam uicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit percusso similis obstupuit, sic in his per aliquam uim accidentibus unum calamitas obprimit, ceteros metus, paremque passis tristitiam facit pati posse. 5 Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant. Quemadmodum aues etiam inanis fundae sonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse qui huic se opinioni credidit: non enim beatum est, nisi quod intrepidum: inter suspecta male uiui-

(cr. ∾) Sc 𝔛𝔈1. — 𝔐a verba *Nam qui alia — arbitrii fit* collocant post *intra se felix est.* Rell. etiam Gr. Ops. Ss. ∾. R𝔑 — 𝔗 = *arbitrii est.* w = *honesto circumspicit.* G(m∾) w — *est* post *felix.*

2. P = *amissis libris.* r = *am. l. molestus.* P = *hac sollicitus* et = *hinc turpibus.*

G(m∾) Bγδε϶μξKΘsυ = *aliqua prorsus infamia.* x = *passus inf.* ι = *passis insaniam.* V = *aliqua sparsis infamia.* Verborum *amore — suae* sedes in r vacua est. R + *dolore distorqueat.* λ + *dolor dist.* 𝔑 — 𝔈1. 𝔐 — 𝔐a + *maxima est* contra mstos etiam Gr. Pinc. 𝔑 — 𝔈𝔏. = *populorum turba.* Arg.b = *miserior.* G(m∾) Arg.b — *enim.*

3. G = *cursum circumspicientibus.* R + *cervix est circumagenda.* G = *cervice.* R = *ex pectore eiectus sit.* R(s∾) 𝔛 = *palpantibus.* P = *evolupti bonis.* G = *Decurrent acti.* w + *egestatis maximum.* w = *naufragiis.*

4. r = *aut invidiosa.* R = *securos ve.* r = *securos* sine *que.* RG = *deiecit.* G = *ac fluminis subiti.* P = *vitia tremuerunt.* Pl. Col. 𝔑 — 𝔗 = *obstipuit.* rw = *accedentibus.* G(m∾) = *victum calamitas.*

5. w = *fundae crepitus.* rK Θ = *sed ad strepitum.* G(s∾) Pl. 3. 4. = *non enim beatum est quod trepidum* [Pl. 3. 4. + *est.*]

tur. Quisquis se multum fortuitis dedit ingentem sibi materiam perturbationis et inexplicabilem fecit: una haec uia est ad tuta uadenti et externa despicere et honesto contentum esse. Nam 6 qui aliquid uirtute melius putat aut ullum praeter illam bonum ad haec quae a fortuna sparguntur sinum expandit et sollicitus missilia eius exspectat. Hanc imaginem animo tuo propone ludos facere fortunam et in hunc mortalium coetum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa 7 sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos deuenerant prensa. ex quibus quaedam aliud agentibus inciderunt, quaedam, quia nimis captabantur, amissa et, dum auide rapiuntur, expulsa sunt. Nulli uero, etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaque pru- 8 dentissimus quisque, cum primum induci uidet munuscula, a theatro fugit et scit magno parua constare. Nemo manum conserit cum recedente, nemo exeuntem ferit: circa praemium rixa est. Idem in his euenit quae fortuna desuper iactat. Aestuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus, modo in illam respicimus: nimis tarde nobis mitti uidentur quae cu- 9 piditates nostras iuritant ad paucos peruentura, exspectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus. gaudemus, si quid inuasimus, inuadendique aliquos spes uana delusit: uilem praedam

w + *intrepidum est.* wr = *materiem.* RGP1.3. = *cum perturbationibus.* 𝔛 = *conperturbationes.* 𝔛 = *irreplicabilem.*
w = *ad tutum.* Gr multi ρρ Pr.ab 𝔛 — *et* ante *externa.* r = *eterna.* 𝔅1. ℜu = *dispicere.*
6. 𝔛 + *sinum suum.* 𝔊2. 𝔊 = *eo sollicitus.* G𝔐 — *et* ante *sollic.* P2. (n.) + *non dona sed tela missilia.* P = *missilia eius spectat.* P + *Hanc enim imaginem.* G(s∾) — *tuo* post *animo.*
7. w = *detrimento illorum.*
Sc ℜ—𝔅 = *devenerunt.* Rℜ—𝔅 = *prehensa.* B = *pressa.* P2. = *pensa.* Col. 𝔛 = *praecisa.* 𝔖 = *nimia captabantur* ex ci.
Matth. ci. = *captabant.* PB antiqq. ρρ Sb Pr. abd = *expulsi sunt.* quod probat Sanctol., si legatur *rapitur* aut *rapiunt.* 𝔐 — 𝔐a = *excussa sunt* ex ci. Rell. ∾.

8. R = *incidere videt.* r(s∾) = *parva magno stare.* 𝔛𝔊1. — 𝔐a (exc. 𝔏4. 𝔊ro) = *cum excedente.* GwRr recc. nonnulli ρρ (P1. 2. 3.) Pinc. 𝔛𝔊 — 𝔐 = *circa primum rixa est.* rw = *distinguimur.* B aliquot ρρ = *modo in illa.* wv + *modo in hanc partem, modo in illam.* VSb = *modo in illum.* 𝔐 — 𝔅1. = *modo in hunc, modo in illum.*
9. *invasimus invadendique aliquos spes vana delusit* = P [sed scribit *invadentique*] αβπ Pinc. P2. (s. m.) 𝔛ℜ — 𝔅𝔐. R𝔖 = ∾ *alios* ∾. 𝔊𝔖 = ∾ *quos spes* ∾. rP2. = *invasimus invidemusque. aliquos spes una* [P2. = *vana*] *delusit.* ℜu 𝔐a = *invasimus invidemusque alii, quos spes vana delusit.* Arg.b unus Ops. = *invasimus invidentesque alios spes v. d.* GwV aliquot ρρ

10 magno aliquo incommodo luimus aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis et demus raptoribus locum: illi spectent bona ista pendentia et ipsi magis pendeant. Quicumque beatus esse constituit unum esse bonum putet quod honestum est. Nam si ullum aliud esse existimat, primum male de prouidentia iudicat, quia multa incommoda iustis uiris accidunt et quia quicquid nobis dedit breue est et exiguum, si conparas mundi totius 11 aeuo. Ex hac deploratione nascitur ut ingrati diuinorum interpretes simus. Querimur quod non semper, quod et pauca nobis et incerta et abitura contingant. Inde est quod nec uiuere nec mori uolumus: uitae nos odium tenet, timor mortis. Natat omne consilium nec inplere nos ulla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum inmensum et insuperabile, ubi necesse est resistat uoluntas nostra, quia ul- 12 tra summum non est locus. Quaeris quare uirtus nullo egeat? Praesentibus gaudet. non concupiscit absentia. nihil non illi magnum est quod satis. Ab hoc discede iudicio: non pietas constabit, non fides. Multa utramque praestare cupienti patienda

P1. 3. Col. 𝔈1. 2. = *invasimus. aliquos spes vana delusit.* Rell. ρρ P4. = *invasimus. alios spes v. d.* B = *invasimus. aliqua spes vana del.* Duo Ops. = *invasimus. aliquo spes v. d.* Quidam Erm. = *invasimus, alii quos spes v. d.* σσ unus Ops. m𝔈2. 𝔏 — 𝔅1. = *invasimus invidentque alii, quos spes v. d.* Grut. ci. = *invasimus; invidemusque invadenti. Aliquando spes v. d.*

GP1. 3. = *diluimus.* Rr tres ex recc. ρρ P2. (s. m.) + *luimus aut decipimus.* Arg b ex. Francisc. P3. + *luimus aut decipimur.* r Arg.b ex. Francisc. — *inde.* Lips. ci. = *aviditate* vel *avidique* vel *aut hiando fallimur.*

10. r = *Recedamus itaque.*

demus — pendeant: pro his r lacunam habet. w quinque ex recc. ρρ + *secedamus, illi spectent.* K = *Illis spectant.* R 𝔅—𝔈2. = *beatum se constituet esse unum.* B𝔛ℜ — 𝔗 = *beatum esse constituet.* Etiam PGw Pinc. P1. 3. 4. Col. = *constituet.* G(m∾) 𝔛 — *bonum.* G = *Nam si unum.*

esse existimat = P fere omnes ρρ. Rell. — *esse.* ℜ — 𝔗 = *malum existimat.* Gπ = *existimat praemium.* R Arg.b BV 𝔛ℜ𝔖 = *si compares.*

11. r — *nobis* post *pauca.* 𝔈1. 2. + *et vitae nos odium.* vK = *timore mortis.*

Natat omne consilium = Prw m𝔈2. G Pall. mCol. 𝔛ℜ—𝔅 = *Mutat o. c.* Rell. = *Nutat o. c.* R = *ad illud summum bonum et ins.* rGw maior pars ρρ ℜ — 𝔅 = *ultra summam.*

12. *quod satis* = PRr. Gw𝔛 ℜ — 𝔖 = *quia satis.* Rell. n. l.

G = *Ad hoc disce iudicio.* ℜ — 𝔅 = *ab hoc discere iudicio non pietas hortabitur* [𝔅 = *constabit.*] Vαγϑκνξ K = *Ab hoc discedere iudicio non pietas hortabitur.* GP4. = *non pietas orbabitur* [P4. = *hortabitur*] *nec fides.* P1. P3. (p. m. ut videbatur) = *pietas non hortabitur nec fides* r = *non pietas stabit.*

Nonnulli ρρ = *utrumque praestare.* r = *cupienti patientia.* G(m∾) = *cupienti sapientia.*

sunt ex his quae mala uocantur. multa inpendenda ex his quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo quae periculum 13 facere debet sui. perit magnanimitas quae non potest eminere, nisi omnia uelut minuta contempsit quae pro maximis uolgus optat. perit gratia et relatio gratiae existimatur labor, si quicquam pretiosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed ut illa praeteream, aut ista bona non sunt quae uocantur aut homo felicior deo est, quoniam quidem quae parata nobis sunt non habet in usu deus: nec enim libido ad illum nec epularum lau- 14 titiae nec opes nec quicquam ex his hominem inescantibus et uili uoluptate ducentibus pertinet. Ergo aut credibile est bona deo deesse aut hoc ipsum argumentum est bona non esse quae deo desunt. Adice quod multa quae bona uideri uolunt animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius utuntur. 15 uenere non aeque fatigantur. uirium illis maior est et aequabilior firmitas: sequitur ut multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia sine fraudibus degunt. fruuntur uoluptatibus quas et magis capiunt et ex facili sine ullo pudoris aut poenitentiae metu. Considera tu itaque an id bonum uocandum sit quo deus

mala vocantur = mss. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛𝔊1.—𝔐𝔞 = *mala appellantur.*

inpendenda ex his = PrGwB 𝔑 — 𝔅𝔖. R𝔛𝔊1. — 𝔐𝔞 + *imp. sunt ex his.* w + *ex his quae bona vocamus et quibus.* 𝔑 — 𝔛 = *quae indulgemus.* 𝔅1. — 𝔐𝔞 = *quibus indigemus.*

13. R = *Periit — periit.* rw = *perit magna animositas.*

contempsit = PGB ρρ 𝔛𝔑—𝔅𝔖. Rrw 𝔊1. — 𝔐𝔞 = *contempserit.* Rell. n. l. wr plerique ρρ P2. 𝔛𝔊1. 2. = *quae proximis vulgus.* G (m∾) ℑx P1. 3. 4. = *quae protinus vulgus.* γζ = *quae pro eximiis vulgus.*

existimatur labor = 𝔑—𝔅. P = *si timemus labor.* r = *si timeamus laborem.* γζ + *aestimatur labor vel si timeamus labor est.* G(m∾) R P1. 3. = *estimemus* [R = *existimemus*] *labi.* Cod. Lips. = *existimatur labi.* Arg.b B𝔛 = *Aestimamus labi.* ηℑxμθ = *Aestimus labi.* Rell. = *aestimatur labor.*

Arg b = *bonus felicior deo est.* r = *paria nobis non habet* om. *sunt.* Arg.b = *parva nobis sunt.* RP3. = *in usum deus.*

14. R = *non enim libido.*

lautitiae = P. ηυ (Arg.b) 𝔊2. — 𝔖 = *lautitia.* RrGw BV rell. ρρ 𝔑—𝔊1. = *laetitia.* 𝔛 = *notitia.*

aut credibile est bona deo deesse = wγοσ 𝔖 ex ci. Grut. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *aut, quod incredibile est, bona deo desunt.* V = *aut credibilia bona deo desunt.* Rell. etiam Gr. 8s. = *aut* [Col. = *autem*] *incredibile.* quod debetur pietati librariorum. V = *bona non erunt quae deo.* Antiqq. ρρ = *quod deo desunt.* R(s∾) — *non* ante *esse.* R — *bona* ante *videri.* GP1. 3. 4. + *animalibus quidem.* R = *hominibus.*

15. 𝔛 = *vis illis maior.* G(s∾) Pall. = *aequalior firmitas.* Gw *multa feliciora.* Rw = *ac poenitentiae.* G(m∾) = *et poen.* 𝔛 = *potentiae metu.* vπ = *considerato itaque.* R = *an illud bonum.* G(s. m.) = *quod deus*

16 ab homine uincitur. Summum bonum in animo contineamus: obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessimam transit et transfertur ad sensus qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostrae in carne ponenda. Bona illa sunt uera quae ratio dat, solida ac sempiterna: quae cadere non possunt, ne decrescere quidem aut minui: cetera opinione bona sunt et nomen quidem habent commune cum ueris, proprietas
17 in illis boni non est. Itaque commoda uocentur et, ut nostra lingua loquar, *producta:* ceterum sciamus mancipia nostra esse, non partes: et sint apud nos, sed ita ut meminerimus extra nos esse. Etiam si apud nos sint, inter subiecta numerentur et humilia propter quae nemo se adtollere debeat. Quid enim stultius quam aliquem eo sibi placere quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non haereant, ut, si abducantur,
18 sine ulla nostri laceratione discedant. Utamur illis, non gloriemur: et utamur parce tamquam depositis apud nos et abituris. Quisquis illa sine ratione possedit non diu tenuit: ipsa enim se felicitas, nisi temperatur, premit. Si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur et, ut non deseratur, adfligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri cum iis inter quae eminuere labuntur: et illos degrauant ipsa quae extulerant.

ab homine vincitur. νσσ = *quod in homine ab animalibus vincitur.* x = *quod nec mus ab homine vincitur.*

16. *contineamus* = mss. (exc. R = *teneamus*) etiam Gr. Gron. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔑u𝔖. 𝔈2. — 𝔅1. = *constituamus.* Vγζ + *in animalibus mutis.* γo𝔛 = *felicitas nostra.*

ne decrescere q. = PSc𝔛. G = *nec discrescere q.* Rrw Sb 𝔑 — 𝔖 = *nec decr. q.* 𝔑—𝔅 + *proprietas autem.* Steph. (Prood. II, 3.) ci. + *propr. tamen* aut *sed propr.* RGwB + *propr. quidem.* ρρ promiscue + *propr. autem* vel *propr. quidem.* 𝔛 = *in illis bonis.*

17. GP1. Col. = *loquatur.* P3. = *loquamur.* quod probat Grut.

R = *etiamsi apud nos sunt.*

r — *nemo.* R + *stultius est.*

r = *aliquem sibi conplacere* om. *eo.* 𝔛 = *ista a nobis abcedant.*

w = *non facit.* 𝔈2. — 𝔐 — *ut* ante *si abducantur.* w Arg.b B 𝔖 = *si abducentur.* RP1. 3. Col. = *si abducerentur.* G = *si adducerentur.* P4. = *si avocentur.* r = *si abducati.*

18. P = *quam depositis.* GArg.b recc. nonnulli ρρ P1. 3. 4. = *quasi dep.* G + *et non diu tenuit.*

Rr G(s∾) Pall. — *se* ante *felicitas.*

nisi temperatur = Pr Arg.b V ρρ P2. 𝔛𝔈1. 2. 𝔖. GP1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 = *nisi temperetur.* R = *nisi diu temperetur.* w = *nisi temperes.* Pinc. 𝔊 — 𝔐a = *nisi temperat.* RP3. (s. m.) 𝔈2. = *credit.* P2. + *credidit quis cito.* Rλξ P3. (s. m.) = *et ne deseratur.* ι = *et ut deseritur.* probat Sanctol. PGBυ rell. ρρ (exc. ζ∾) Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈2. — *non* ante *deseratur.*

cum iis inter quae = P. Rr Gw 𝔛𝔑 — 𝔖 = *cum his inter quae.* Rell. n. l. R = *illa quae extulerant.* 𝔛 = *extulerunt.*

19 Ideo adhibebitur prudentia quae modum illis ac parsimoniam inponat, quoniam quidem licentia opes suas praecipitat atque urget nec umquam inmodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio conpescuit. Hoc multarum tibi urbium ostendet euentus quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt et quicquid uirtute partum erat intemperantia conruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus est: intus instruamur. 20 Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum scire desideras? Nihil indignetur sibi accidere sciatque illa ipsa quibus laedi uidetur ad conseruationem uniuersi pertinere et ex iis esse quae cursum mundi officiumque consummant. Placeat homini quicquid deo placuit: ob hoc ipsum se suaque miretur, quod non potest uinci, quod mala ipsa sub se tenet. quod ratione qua ualentius nihil est casum doloremque et iniuriam subigit. 21 Ama rationem: huius te amor contra durissima armabit. Feras catulorum amor in uenabula inpingit feritasque et inconsultus inpetus praestat indomitas. iuuenilia nonnumquam ingenia cupido gloriae in contemptum tam ferri quam ignium misit, species quosdam atque umbra uirtutis in mortem uoluntariam trudit. Quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto uehementior per metus ipsos et pericula exibit. 22 Nihil agitis, inquit, quod negatis ullum esse aliud honesto bonum:

19. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *Ideo adhibeatur* contra mstos. R = *immodica durant.* G = *Hec multarum.*

P = *conpescunt.* G = *ostendit eventus.* R (del.) αν nonnulli alii ρρ 𝔑 — 𝔅 + *quarum quaedam.* 𝔄 = *quare in ipso flore.* 𝔈2. = *quae in ipso flore.* r = *lux. imperitia.* w = *imperitia corruit.* GP1. 3. 4. = *intus instituamur.* Col. = *intus scrutamur.* Grut. ci. = *intus struamur.*

20. *conservationem* = wζ (Arg.b) Pinc. 𝔄𝔅𝔈 — 𝔖. Rλ mP2. mP3. = *consummationem.* PrG rell. ρρ Gr. 𝔑 — 𝔗 𝔈1. 2. = *conversationem.* B = *conversionem.*

ex iis esse quae = P. RrGw 𝔄𝔑 — 𝔖 = *ex his esse quae.* Rell. n. l.

ob hoc ipsum se suaque = 𝔑 — 𝔅. r𝔄𝔈2. — 𝔖 = *ob hoc se ipsum.* PR(s∾) GwB antiqq. et ceterorum ρρ maior pars — *se.* Gw = *qua valentius nil.*

21. R = *et huius amor contra durissima te armabit.* GP1. = *in venerabilia impingit inferasque et inconsultus.* In P3. haec verba sunt erasa, sed in eo quoque videtur fuisse *impingit inferasque et incons.* ζ = *in nemus impingit.* P — *Feras* et mox — *quas.* P2. 4. = *quae feritas.* B — *quas feritas.* V — *feritas.* Col. + *feras quas.* (iam enim *feras* suo loco posuerat.) P3. (s. m.) 𝔑 — 𝔐a *Feras* ante omittunt, sed hic servant. w = *et umbra.*

PRrV ρρ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *tanto vehementius.*

22. *ullum esse aliud honesto bonum* = Sc Pr. bd 𝔄𝔈1. 2. 𝔖. R

non faciet uos haec munitio tutos a fortuna et inmunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios et bene moratam patriam et parentes bonos. Horum pericula non potestis spectare securi: perturbabit uos obsidio patriae, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat po-
23 nam: deinde tunc adiciam quid praeterea respondendum putem. Alia condicio est in iis quae ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt: tamquam bona ualitudo uitiata in malam transfertur. acies oculorum exstincta caecitate nos adfecit. non tantum uelocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit. Hoc non est periculum in iis quae paulo ante retulimus. Quare? Si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda: nec, si bonos liberos extuli, in illorum locum inpie-
24 tas succedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, sed corporum est. Bonum autem uno modo perit, si in malum transit: quod natura non patitur, quia omnis uirtus et opus omne uirtutis inconruptum manet. Deinde etiam si amici perierunt, etiam si probati respondentesque uoto patris liberi: est quod illorum expleat locum. Quid sit quaeris? Quod illos
25 quoque bonos fecerat: uirtus. Haec nihil uacare patitur loci, totum animum tenet, desiderium omnium tollit, sola satis est: omnium enim bonorum uis et origo in ipsa est. Quid refert an

Pinc. 𝔎—𝔅𝔊—𝔐a + *ab honesto.* P= *unum esse alius honesto bonum.* w = *unum esse* ∾. GP1. 3. 4. = *unum esse aliud ab honesto bonum.* Arg.b = *unum esse bonum, aliud honestum.* r = *negatis aliud esse bonum quam honestum.* P2. alii codd. Pinc. = *ullum esse aliud bonum quam honestum.* V= *ullum esse maius ab honesto.* G(s∾) = *monitio tutos.* Col. 𝔄𝔊1. 2. = *mutatio tutos.* w = *bene muratam.* sw = *l'munitam.* r — *vos* ante *obsidio.*

23. *in iis quae ablata* = P. GwRr 𝔄𝔎—𝔖 = *in his quae ablata.* Rell. n. l. P nonnulli ρρ = *in malam transfert.* 𝔄 = *in malum transfertur.*

nos adfecit = PGwr 𝔊1. 𝔄𝔖. R𝔎—𝔅𝔊2.—𝔐a = *nos afficit.* Rell. n. l. 𝔖 = *periit* et *subiit* contra mstos. o = *poplitibus succisis.* w = *popl. abcisis.*

in iis quae paulo = P. GwRr 𝔄𝔎 — 𝔖 = *in his quae paulo.* Rell. n. l. Ex. Francisc. 𝔊—𝔐— *Quare.* P = *amisionem mihi pro illo.* R = *impietas successit.*

24. G = *Demum non amicorum.* PrG antiqq. et fere omnes ρρ 𝔄𝔎— 𝔖 = *amicorum illis.* G = *ac liberorum.* r = *sed in malum transit.* R = *etsi probati.* w = *patris pueri.* Maior pars ρρ P1. 3. 4. 𝔄𝔊1. 2. = *Quodsi quaeris quid illos.*

illos quoque = mss. 𝔄𝔎—𝔊2. 𝔖. Pinc. (Gr.?) 𝔊—𝔐a— *quoque.* GP1. 3. 4. = *beatos fecerat.*

25. rG = *tantum animum.*

R + *sola virtus satis est.*

Arg.b = *bonorum vis habitat.* *Quid refert.*

aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons ex quo fluxerat saluus est? Non dices uitam iustiorem saluis liberis quam amissis nec ordinatiorem nec prudentiorem nec honestiorem: ergo ne meliorem quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorem, non facit stultiorem detractio: ergo nec beatiorem aut miseriorem. Quamdiu uirtus salua fuerit, non senties quid abscesserit. [26] Quid ergo? non est beatior amicorum et liberorum turba subcinctus? Quidni non sit? Summum enim bonum nec infringitur nec augetur: in suo modo permanet utcumque se fortuna gessit. siue illi senectus longa contigit siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamuis aetatis diuersa sit. Utrum maiorem an minorem circulum scribas ad spatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris et in eum in quo scriptus est puluerem solueris, in eadem uterque forma fuit. [27] Quod rectum est nec magnitudine aestimatur nec numero nec tempore: non magis produci quam contrahi potest. Honestam uitam ex centum annorum numero in quantum uoles corripe et in unum diem coge: aeque honesta est. Modo latius uirtus funditur: regna, urbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias,

R = *Non dices virum mestiorem.* P3. (s. m.) = *N. d. virum meliorem.* wmG Arg.b nonnulli ex recc. ρρ Col. 𝔅𝔊 — 𝔐 = *N. d. virum iustiorem.* P2. + *tam salvis liberis.* PG(m∾) B antiqq. ρρ et alii P1. 2. = *liberis quam amicis.*

ne meliorem quidem = P 𝔄𝔖. RrGw ℜ — 𝔐a = *nec meliorem q.* Rell. n. l. r ℜ — 𝔗 = *Non facit electio amici.* P2. 𝔅 = *electio amicorum.* P = *allecto amico.* Maior pars ρρ = *allectio amici.* w = *allatio amicorum.* G = *collatio amicorum.* RB 𝔄ℭl. 2. = *collectio amici.* Erm. ci. = *collaudatio amici.* Arg.b = *Non facit abiectio animum sapientiorem.* Rell. etiam Gr. Pinc. ∾. R = *nec facit stultiorem.* w = *nec miseriorem.* 𝔄 = *vita salva.* 𝔄 = *non sentias.* w𝔄 = *abcesserit.*

26. G — *amicorum.* Rrw𝔄ℜ — 𝔖 + *et amicorum.* Sed in P illud *et* non conspicitur. Rell. n. l. Rw = *longa contingit.* Nonnulli ex recc. ρρ = *longa contingat.*

Duo ex recc. ρρ ℭ2. = *circa senectutem* contra mstos (exc. duobus ρρ) etiam Gr. Pinc. (exempl. Pinc. et ex. Facundi et Primit.) G(s∾) P1. 3. 4. Col. = *aetas diversa.*

GRr𝔄 = *aut minorem.* ξ = *terminum scribas.* P = *alter dimanserit, alterum diu obduxeris.* G(m∾) = *alium statim.* r = *obdixeris.* ℑu = *in eum quo scriptus est* om. *in.* νοσ = *pulverem elueris.* P = *eandem uterque forma fuit.* G(m∾) = *utraque forma fuit.* π = *tamen eadem utrique forma fuit.*

27. G(s∾) = *Quia rectum.*

Rw = *nec magis produci.* Pr = *Honesta vita.* r = *centum annorum animo.* G = *voles corripere.* w — *et in unum diem coge.* G = *in unam diem.*

P = *Modulatius virtus funditur.* R = *cogit amicitias.*

inter propinquos liberosque dispensat officia. modo arto fine concluditur paupertatis, exilii, orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico et spatioso iure in angustias domus uel anguli 28 coit. Aeque magna est, etiam si in se recessit undique exclusa: nihilo minus enim magni spiritus est et erecti, exactae prudentiae, indeclinabilis iustitiae. Ergo aeque beata est: beatum enim illud uno loco positum est, in ipsa mente, grande, stabile, tranquillum, quod sine scientia diuinorum humanorumque non 29 potest effici. Sequitur illud quod me responsurum esse dicebam. Non adfligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum: eodem enim animo fert illorum mortem quo suam exspe- 30 ctat. non magis hanc timet quam illam dolet. Uirtus enim conuenientia constat: omnia opera eius cum ipsa concordant et congruunt. haec concordia perit, si animus quem excelsum esse oportet luctu aut desiderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio et sollicitudo et in ullo actu pigritia. Honestum enim securum et expeditum est, interritum est, in procinctu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur? non et color eius mutabitur et uoltus agitabitur et artus refrigescent? et quicquid aliud non ex imperio animi, sed inconsulto 31 quodam naturae inpetu geritur? Fateor: sed manebit illi persuasio eadem nihil illorum malum esse nec dignum ad quod mens

arto fine concluditur = Pr. GwR𝔛𝔑 — 𝔖 = *arto fine circumdatur.* De reliquis libris non satis constat. 𝔛 = *sed ex altiore fastigio.* r = *et spatio iure in angustias.* R = *et spatioso rure in ang.* Matth. ci. = *et specioso iure in ang.* G(s∾) = *in angustas domos.* λστ = *in angustas domus vel angulos.* R = *vel angulos cogit.*

28. G(*er* n.) = *in se recesserit.* RGP1. 3. = *undique reclusa.* wr — *enim.* R = *magni spiritus est et recti.* w + *et exactae.* G(m∾) = *Rectum est illud in uno loco.* R — *in* ante *uno loco.* r = *quod non scientia.*

29. R(s∾) = *quodvis responsurum esse.* r — *esse.* G(s∾) — *enim* post *eodem.* P = *eodem enim animo filiorum mortem.*

30. G = *Virtutes enim.* w(s∾) = *constantia constat.* G(m∾) = *continentia constat.* G = *haec concordia parit.* 𝔑—𝔛𝔈 = *excelsum esse oportuit* contra mstos. w = *luctui aut des.* G = *ac desiderio.* B = *luctu et desidia.* w + *Inhonesta est enim.* rArg.b B omnes ρρ et praecipue antiqui 𝔛 — *et* ante *in ullo actu.* G(*n* n.) = *et in nullo actu.* 𝔊1. = *et nullo actu.* w — *est* post *expeditum.* V — *est* post *interritum.* w = *num et color eius.* V = *color eius patietur.* 𝔛𝔊1. — 𝔐 + *vultus eius.* G(m∾) = *et armis refrigesceret.* R = *sed consulto quodam.*

31. *manebit* = PGRrBV ρρ 𝔑 — 𝔅𝔖. (Arg.b) w𝔛𝔊1. — 𝔐a = *permanebit.* R = *nihil illi malum.* w = *nihil horum m.*

sana deficiat. Omnia quae facienda erunt audacter facit et prompte. Hoc enim stultitiae proprium quis non dixerit ignaue et contumaciter facere quae faciat et alio corpus inpellere, alio animum distrahique inter diuersissimos motus? Nam propter illa ipsa quibus extollit se miraturque contempta est et ne illa quidem quibus gloriatur libenter facit. Si uero aliquod timetur 32 malum, eo perinde, dum exspectat, quasi uenisset urgetur et quicquid ne patiatur timet iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus languoris signa praecurrunt. quaedam enim segnitia neruis est et sine labore ullo lassitudo et oscitatio et horror membra percurrens: sic infirmus animus multo ante quam obprimatur malis quatitur: praesumit illa et ante tempus cadit. Quid autem dementius quam angi futuris nec se tormento reser- 33 uare, sed accersere sibi miserias et admouere? quas differe optimum est, si discutere non possis. Uis scire futuro neminem debere torqueri? Quicumque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia non perturbatur, nisi si medium spatium transsiluerit et se in illam seculo post futuram sollicitudinem inmiserit. Eodem modo fit ut animos libenter aegros et captantes causas doloris uetera atque obliterata contristent. Et

G(s∾) — *et* ante *prompte*. PwB plerique ρρ P2. 4. 𝔑—𝔅 = *quis dixerit* om. *non*. G(m∾) ϡλτ P1. 3. = *quis dilexerit*. νοσ = *quis negaverit*.

quae faciat ≐ mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *quae facit*. Arg.b = *corpus implere*. r = *distrahitque*. w = *inter diversos motus*. GmP1. = *inter adversissimos motus*.

Nam propter illa = mss. (exc. V) etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔖 = *Iam propter illa*. V = *Stultitia vero propter ea ipsa*.

32. R(s∾) = *Sive aliquod timetur*. G(s∾) = *id timetur*.

Gwr 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *proinde*.

exspectat = PGwrν et reliquorum ρρ plerique 𝔄𝔖. RsG 𝔑 — 𝔐a = *exspectatur*. Rell. n. l.

in corporibus languoris signa = ηγζι P2. χP4. 𝔈1. — 𝔐a + *futuri languoris*. Arg.b = *insignis languores signa*. P = *insignis* [haec vox post deleta] *langore signa*. wB plerique ρρ P1. 𝔑 — 𝔗 = *insigni languore*. Col. P2. 3. s. m.) + *corporibus* [om. *in?*] *infirmis languoris*. GRmw αβηλπτ ScPr.a 𝔄𝔖 = *in corporibus infirmis languorem signa*. G = *percurrunt*. Pr + *segnitia e nervis*. 𝔈1. — 𝔐a = *nervis inest*.

GP1. 3. + *malis quibus quatitur*.

33. w = *quam agi futuris*. G (m∾) = *quam agituris*. Rw = *accersire*. r𝔅1. — 𝔖 = *arcessere*. P = *arcersere*. PrGw(cr. ∾) Arg.bB 𝔄𝔑 — 𝔗 = *non possit*. 𝔄 = *deberi*. 𝔖 = [*debere*] et voluit hoc verbum omnino deleri tamquam suspectum. B = *patienda supercilia*. r = *nisi se medium spatium*. RB antiqq. ρρ — *si*.

transsiluerit = Pr. G = *terra siluerit*. R mGw 𝔄𝔑 — 𝔖 = *transsilierit*. Rell. n. l. Rr = *in illo seculo*. r = *primo futuram*. G(m ∾) = *oblita et errata contristent*. mCol. = *oblita contristent*. R = *consternent*.

quae praeterierunt et quae futura sunt absunt: neutra sentimus. Non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor. Uale.

EPISTULA LXXV.

Seneca Lucilio suo salutem.

Minus tibi accuratas a me epistulas mitti quereris. Quis enim accurate loquitur, nisi qui uult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si una sederemus aut ambularemus, inlaboratus et facilis, tales esse epistulas meas uolo quae nihil habeant accersitum nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam ostendere quam loqui mallem. Etiam si disputarem, nec subploderem pedem nec manum iactarem nec adtollerem uocem: sed ista oratoribus reliquissem contentus sensus meos ad te pertulisse quos nec exornassem nec abiecissem. Hoc unum plane tibi adprobare uellem omnia me illa sentire quae dicerem nec tan-
2 tum sentire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam sancto et moderato satis adparet adfectus. Non mehercules ieiuna esse et arida uolo quae de rebus tam magnis dicentur. neque enim philosophia ingenio renuntiat. multum tamen operae inpendi uerbis non oportet. Haec sit propositi nostri summa: quod
3 sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus: concordet sermo cum uita. Ille promissum suum inpleuit qui, et cum uideas

P3. (s.m.) = *con s t e r n a n t.* V = *consi s t e n t.* r = *et* ante *quae futura sunt.*

neutra sen t i m u s = PR pauci ρρ ci. Steph. (Prood. II, 3.) 𝔐—𝔅 1. 𝔖. Gw BV fere omnes ρρ 𝔄ℜ — 𝔊ℜu 𝔐a = *neutra sen t i a mus.* r = *n e u l t r a sent i i a mus.*

Ep. LXXV.

Haec epistola in quibusdam libris, etiam in Col., legitur post Ep. 58., quod suo loco notavimus. In σ omissa est, sed in eius locum Sanctol. substituit Y (Ottob. 1228.)

B = *epistolas m e a s e s s e quereris.* 𝔍u = *mitti q u a e r i s.* G = *Qu a r e sermo meus.* 𝔛 = *inlaboratus a u t facilis.* GwArg.b 𝔛 = *quae nihil hab e n t.* Matth. ci. = *nec f a c tum.* ℜ — 𝔗 = *S e d fieri posset.* 𝔅 = *fictum e s t fieri posset.* G(s∾) w (s∾) = *sed i t a oratoribus.* V = *sed ista orat i o-nibus.* w = *quos n o n exornassem.* G = *n o n tantum sentire.*

2. G = *in hoc l o c o amplexu.* GwR𝔛ℜ—𝔅 = *meher c u l e.* B = *meher c l e.* r — *et* ante *arida.*

G (cr. ∾) = *tam magnis dice-r e n t u r.* RP4. = *ingen i u m re-nuntiat.* G(cr. ∾) = *ingen i o r u m v e l u d g e l u renun t i a.* P 1. = *ingeni o r u m v e l u t g e l u re-nuntiat.* Cod Lips. = *ingen i o r u m v e l u t renunciat.* w 𝔊 1. — 𝔊 = *ope r i s impendi.* 𝔛 — *operae.*

G = *n o b i s non oportet.* w — *propositi.* w = *q u i d sentimus.*

3. ℜ — 𝔅 = *q u i a et cum vi-deas.*

illum et cum audias, idem est. Uidebimus qualis sit, quantus sit, unde sit. Non delectent uerba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non sollicito potest, si aut parata est aut paruo constat: adsit et res pulcherrimas prosequatur. Sit talis, ut res potius quam se ostendat. 4 Aliae artes ad ingenium totae pertinent, hic animi negotium agitur. Non quaerit aeger medicum eloquentem: sed si ita conpetit, ut idem ille qui sanare potest compte de iis quae facienda sunt disserat, boni consulet. Non tamen erit quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum: hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est. 5 Quid aures meas scabis? quid oblectas? aliud agitur: urendus, secandus, abstinendus sum: ad haec adhibitus es, curare debes morbum ueterem, grauem, publicum. tantum negotii habes quantum in pestilentia medicus. Circa uerba occupatus es? iamdudum gaude, si sufficis rebus. Quandoque multa disces, quando quae didiceris

G(s∾)—*illum* post *videas.* G(n.) + *Illud idem est.* 𝔅1.—𝔐a = *Videmus qualis sit* contra mstos.

quantus sit = mss. etiam Ss. 𝔄ℜ — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *sit.*

unde sit = ραβγζη. PGw 𝔐— 𝔖 = *unus sit.* (Sw. proposuit *unus sit?* per interrogationem.) sG ℜ — 𝔊 = *an unus sit.* mG = *intus sit.* R — *unde sit.* νο — *quantus sit, unde sit.* Rell. ρρ promiscue = *unus sit* aut *an unus sit.* R — *nostra.* G P1. 3. 4. Col. + *nostra tantum.* ℜ — 𝔅 = *verba tantum* om. *nostra.* 𝔈1. = *verba vestra.* wζ ιΥ = *si autem parata est.* w = *adsequatur.* 𝔄 + *Sit talis eloquentia.* 𝔐 — *Sit.*

4. PrGwV maior pars ρρ = *medicum loquentem.* R(Pr.a?) 𝔄𝔈1. — 𝔖 + *sed sanantem: sed si ita.* (𝔖 ea habet uncis clusa.) A reliquis libris etiam Ss. absunt. ℜ— 𝔗 — *si* ante *ita.* π = *sed si ita comperit:* optime, ait Sanctol.

Prw (s∾) = *sanari potest.* ro = *competenter de his quae.* ν+ *competenter vel compte.* PP1. = *contempte.* VCol. = *copiose.*

de iis quae = P. GwRr 𝔄ℜ— 𝔖 = *de his quae.* Rell. n. l. P = *disserant.* G = *dixerat.* Gw = *bonis consulat.* Nonnulli ρρ ℜ— 𝔅 = *boni consulat.* B = *erit qui gratuletur.* ℜ — 𝔗 = *quare degratuletur.* G = *quid inciderit.* 𝔄 = *quod moderit in medicum.* G = *in medicum etiam dñatum.* B — *peritus.* r = *gubernator informosus.*

5. w(s∾) — *aures meas.*

scabis = PR mGB nonnulli ρρ tam antiqui quam recentes, quidam Pinc. P 3. (p. m.) Sbc Pr.ab 𝔄ℜ — 𝔅. rw sR (rell. ρρ) P2. 4. P3. (s.m.) Col. 𝔈1. — 𝔖 = *scalpis.* G = *scribis.* P1. = *scribas.* P = *Aliud igitur.* P3. + *Aliud hic agitur.*

ζΥ quidam Pinc. Col. (m∾) = *abscindendus.* Gℜ — 𝔅 = *Ad hoc adhibitus es.* ℜ — 𝔗 = *gravem primum.*

Quandoque multa disces = rG Sbc Pr.b 𝔄ℜ — 𝔅. P𝔈1. = *Quando quae multa disces.* *Quandoque* hic significat *quandocumque*, (cf. Drkb. ad Liv. I, 31, 4.) quod habet B. Pr.ad = *Quamquam multa disces.* γζπ = *Quam multa disces* (non conspicitur interrogationis signum). Rw 𝔈2. — 𝔖 = *Quando multa disces?* (Rw — ?)

r = *quandoque didiceris.* Arg.b 𝔈1. = *quando didiceris* om. *quae.*

adfiges tibi ita, ut excidere non possint? quando illa experieris? Non enim ut cetera memoriae tradidisse satis est: in opere temptanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid 6 ergo? infra illum nulli gradus sunt? statim a sapientia praeceps est? Non, ut existimo: nam qui proficit in numero quidem stultorum est, magno tamen interuallo ab illis diducitur. Inter ipsos quoque proficientes sunt magna discrimina: in tres classes, ut quibusdam placet, diuiduntur. Primi sunt qui sapientiam nondum habent, sed iam in uicinia eius constiterunt. Tamen 7 etiam quod prope est ex ora est. Qui sint hi quaeris? Qui omnes iam adfectus ac uitia posuerunt, quae erant conplectenda didicerunt: sed illis adhuc inexperta fiducia est. bonum suum nondum in usu habent. Iam tamen in illa quae fugerunt decidere non possunt. iam ibi sunt unde non est retro lapsus. sed hoc illis de se nondum liquet: quod in quadam epistula scripsisse me memini *scire se nesciunt*. Iam contigit illis bono suo 8 frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus de quo locutus sum ita conplectuntur, ut illos dicant iam effugisse

G𝔑 — 𝔗 = *quandoque quae did.* B = *quandocumque quae.* Gw = *didisceris.* r — *ita.* w𝔛 + *affiges tibi ita* [𝔛 — *ita*] *ut didiceris, affig. tibi ita ut exc.* βγδεϑικλμνξKπ + *affiges tibi, affiges tibi ita ut excidere* [ι = *effugere*] *non possint.* r = *illa experies.* Arg.b + *Non enim est beatus.* PrB — *qui* ante *facit.*

6. r — *Quid ergo?* Rβπ P3. Col. 𝔑 — 𝔅 + *infra illum operis gradum nulli.* B = *infra illum in illa gradi sunt.* P2. = *ulli gradus sunt?*

a sapientia = Pw fere omnes ρρ Mod. Ops. Sb 𝔑 — 𝔅𝔖. quod iam placuerat Lipsio. e 𝔊rc𝔅1. 𝔐a = *ab sapientia.* RrGB Gr. 𝔛𝔈1. — 𝔍u 𝔏4. 𝔑u = *ad sapientiam.* R (P2. 3. s.m.) = *praeceps es.*

Non, ut existimo = mss. etiam Mod. Ops. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛𝔈1. — 𝔐a — *ut.* w(del.) + *in studio numero.* R𝔛 = *ab illis deducitur.*

V = *inter ipsos tamen prof.* R (s∾) — *quoque.* B = *Inter classes.*

ex ora est = R𝔛𝔈1. 𝔑u𝔐a. Y = *extra oram est.* ζm𝔈2. 𝔊 — 𝔅1. 𝔖 = *extra est.* Rell. mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔅𝔈2. = *ex hora est.*

7. V = *Quid sint inquiris.* RB ρρ (exc. η ∾) 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *Qui sint* [𝔛𝔈1. = *sunt*] *inquiris.* w = *Qui sunt hi quaeris.* G (s∾) = *Qui sicut inquiris.* R — *iam* ante *adfectus.* GwArg.b𝔛 = *quae erunt complectendu.* R = *ad hec inexperta.* r — *est* post *fiducia.* G(s∾) = *Iam cum in illa.*

decidere = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔑u — 𝔖. 𝔐 — 𝔅1. = *recidere.* 𝔛 = *ubi non est retro lapsa.* P4. 𝔈1. — 𝔐 = *ubi non est retro lapsus.* r = *sed ut in quadam ep.* R(m∾) = *et in quadam ep.* 𝔑 — 𝔐a + *et quod in quadam ep.* Rell. ∾. GP1. 2. 3. 𝔛 — *me* ante *memini.* probat Grut.

𝔑 — 𝔅 = *Nam contingit.* Duo ex recc. ρρ = *Nam contigit.* rG = *Iam contingit.* w = *bono suo uti.*

8. G = *locuti sumus.* r = *illos iam dicas effugisse.*

morbos animi, adfectus nondum, et adhuc in lubrico stare, quia nemo sit extra periculum malitiae, nisi qui totam eam excussit: nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa sapientiam adsumpsit. Quid inter *morbos animi* intersit et *adfectus* saepe iam 9 dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi sunt inueterata uitia et dura, ut auaritia, ut ambitio nimia: haec animum inplicuerunt et perpetua eius mala esse coeperunt. Ut breuiter finiam, *morbus* est iudicium in prauo pertinax, tamquam ualde expetenda sint quae leuiter expetenda sunt: uel, si mauis, ita finiamus: nimis inminere leuiter petendis uel ex toto non petendis 10 aut in magno pretio habere in aliquo habenda uel in nullo. *Adfectus* sunt motus animi inprobabiles, subiti et concitati qui frequentes neglectique fecere morbum: sicut distillatio una nec adhuc in morem adducta tussim facit, adsidua et uetus phthisin. Itaque qui plurimum profecere extra morbos sunt: adfectus adhuc sentiunt perfecto proximi. Secundum genus est eorum qui 11

r — *in* ante *lubrico.*

9. GP 1. 4. = *macerata vitia.* RP3. (s.m.) = *ut ambitio, luxuria.* P 2. (s. m.) = *ut ambitio et luxuria.*

PArg.b (Pr.bd) + *actus haec animum inplicuerunt et perpetua.* B γ (?) ημνΥν P 1. 𝔛𝔐u 𝔐a + *actu haec animum implicuerunt* [𝔛 = *impleverunt*] *et perpetua.* (Ruhk. laudat Sen Vit. Be. 26, 4. *actus vitae.*) Col. + *actum haec animum implicuerunt et perp.* w mGαζϑχτ mΥ Col. (s.m.) P 1. + *altius* [w = *alcius*] *haec animum implicuerunt et perp.* P3. + *Altius haec cum semel animum ceperunt, artius implicuerunt et perp* Hoc *artius* restitutum voluit Sw. P4. = *altius huius animi implicuerunt* etc. Rrβγ(?) ιλπ P 2. (s.m.) P 3. (s. m.) nonnulli Pinc. 𝔐 — 𝔅𝔖 + *haec cum semel ceperunt animum implicuerunt et perpetua eius mala esse coeperunt.* (𝔐—𝔅𝔖 = *animum ceperunt.*) V = *postquam animum implicuerunt et perp.* 𝔖 1. — 𝔅 1. + *postquam haec animum implicuerunt et perp.* Rell. ∾. Omnia, quae praeter recepta a nobis in mstis et imprr. leguntur, spuria esse et addita ad sententiam explicandam ipsa eorum inter se diversitas satis videtur significare.

Rαβλπ𝔐 — 𝔅 = *vicium in pravo pertinax.* r = *iudicium animi pravum et pertinax.* 𝔛 = *in primo pertinax.* 𝔏 1. = *expetenda sint.* v nonnullique alii ρρ = *valde expectanda — leviter expectanda.* r = *vel si maius.*

10. R = *non expetendis.* r = *in aliquando habenda.* 𝔛 = *neglecti* sine *que.* G (m∾) = *neglientiam.* G(s∾) P1. = *sicut stillatio.* 𝔐 — 𝔛 = *sic distulatio.* rB = *distillatio uvae.* P2. (m∾) = *dist. urinae uvae.* w = *dist. yma.* Steph. (Ep. 30, ad Dalechamp.) ci. = *dist. nova.*

G(s∾) P1. 3. = *in morem educta.* P4. = *in m. eductam.* r = *vetus thisin.* B = *vetus tisim.* G = *vetus thisim.* w = *vetus tisin.* 𝔖 1. 2. = *vetus ptysim.* 𝔐 = *fetus per tussim.* 𝔛 = *vetus per tussim.* 𝔛 = *vetus pcisim.*

G(s∾) P1. = *profecto proximis.* Col. 𝔖 = *profecto proximi.* P = *perfecto proximis.* R maior pars ρρ P 3. 𝔛𝔐 — 𝔅 = *profectui proximi.* P 2. = *profectu proximi.* Nonnulli ρρ = *perfectis proximi* aut *proximis.* P 4. = *profecto proximi sunt.*

et maxima animi mala et adfectus deposuerunt, sed ita ut non sit illis securitatis suae certa possessio: possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa et magna uitia est, sed non extra omnia: effugit auaritiam, sed iram adhuc sentit. iam non sollicitatur libidine, etiamnunc ambitione. iam non concupiscit, sed adhuc timet: et in ipso metu ad quaedam satis firmus est, quibusdam cedit. mortem contemnit, dolorem re-

12 formidat. De hoc loco aliquid cogitemus. Bene nobiscum agetur, si in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturae magnaque et adsidua intentione studii secundus occupatur gradus: sed ne hic quidem contemnendus est color tertius. Cogita quantum circa te uideas malorum, adspice quam nullum sit nefas sine exemplo, quantum cotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimque peccetur: intelleges satis nos consequi, si

13 inter pessimos non sumus. Ego uero, inquis, spero me posse et amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis quam promiserim. Praeoccupati sumus: ad uirtutem contendimus inter uitia districti. pudet dicere, honesta colimus quantum uacat. At quam grande praemium exspectat, si occupationes nostras et mala tenacissima abrumpimus? Non cupiditas, non timor nos pellet: inagitati terroribus, incorrupti uoluptatibus nec mortem horrebimus nec deos: sciemus mortem malum non

14 esse, deos malos non esse. Tam inbecillum quod nocet quam

11. G + *genus est extra.* P = *extra ema multa* et - *vitia.* r = *libidines.*

etiamnunc ambitione = P𝔖. Arg. b + *et etiamnunc ambitione.* G𝔛 + *et etiamnunc ambitionem.* Quidam Pinc. + *at etiamnunc ambitione.* B + *sed etiamnunc ambitione.* Rw v. l. Pinc. Gr. + *et* [v. l. Pinc. — *et*] *etiamnunc ambitionem sentit.* 𝔑—𝔅 = *et nunc etiam ambitionem sentit.* r + *etiam et nunc ambitionem sentit.* V Col. 𝔈 1. + *sed tolerat* [V = *colerat*] *etiamnunc ambitionem.* 𝔈 1. — 𝔐a + *sed habet etiamnum ambitionem.* ρρ n. l. 𝔐a = *satis firmum est.* w — *satis.*

vo = *ad quaedam cedit.* G(*ci* n.) = *cecidit.*

12. *sed ne hic quidem* = PGRr Arg. b 𝔖. 𝔑 — 𝔅 = *sed ne contemnendus hic quidem.* w s G 𝔛 𝔈 1. — 𝔐a = *sed nec hic quidem.* Rell. n. l. w — *quantum* post *Cogita.*

𝔖 = [*videas*], quia abfuit ab Sb: sed nihil annotavit Oberl., et exstat hoc vb. in omnibus meis et rell. Ss.

R (m∾) — *quam nullum.* rGwB antiqq. ρρ 𝔑—𝔅 = *privatimque peccatur.* 𝔑 — 𝔅 = *inter pessimos non simus.*

13. 𝔈 1. — 𝔖 + *nos exspectat* contra mstos. r recc. ρρ 𝔑 — 𝔅 = *expectamus.* P = *mala tecissima.* unde ortum *mala cecissima* (*caec.*) = Bμ et *mala tetrissima* = P 1. G = *mala teterrissima.* RG (s∾) = *timor pellit.* Y = *timor impellet.* w = *timor percellet.* r + *et inagitati in terroribus.* r + *nec sciemus.* R + *sciemusque.* 𝔛 — *deos malos non esse.* G(m∾) RArg. bBμ

cui nocetur: optima ui noxia carent. Exspectant nos, si ex hac aliquando faece in illud euadimus sublime et excelsum, tranquillitas animi et expulsis erroribus absoluta libertas. Quaeris quae sit ista? Non homines timere, non deos. nec turpia uelle nec nimia. in se ipsum habere maximam potestatem. Inaestimabile bonum est suum fieri. Uale.

EPISTULA LXXVI.

Seneca Lucilio suo salutem.

Inimicitias mihi denuntias, si quicquam ex iis quae cotidie facio ignoraueris. Uide quam simpliciter tecum uiuam: hoc quoque tibi committam. Philosophum audio et quidem quintum iam diem habeo ex quo in scholam eo et ab octaua disputantem audio. Bona, inquis, aetate. Quidni bona? quid autem stultius est quam, quia diu non didiceris, non discere? Quid ergo? idem faciam quod trossuli et iuuenes? Bene mecum agitur, si hoc unum senectutem meam decet. Omnis aetatis homines 2

et ex recc. ρρ permulti alii P 1. 3. cod Iur. 𝔑 — 𝔅 = *deos maiores non esse.* P4. + *deos malos malos non esse.* Iuretus ci. = *deos mali auctores non esse.*

14. Rwυλ (s.m.) 𝔗𝔑 — 𝔖 + *Tam imbecillum est* contra rell. mstos etiam Gr. G (s∾) P 1. 4. = *qui nocet.*

P = *optima ve noxia carent.* Arg.b = *optima innoxia exspectant nos.* RP3. = *optima vir noxia carentia.* P4. Col. = *optima innoxia carent.* r𝔗𝔊 1. 2. — 𝔐 = *optima et noxa carentia.* P2. = *optima et noxa carent.* BPinc. 𝔊𝔖 = *optima noxa carent.* Rell. ∾.

w (cr. ∾) = *expectent.* Pinc. 𝔊 = *exspectat.* K = *increpant nos.* Arg.b 𝔅 + *et ex hac aliquando.*

si ex hac aliquando = υ(s.m.) Pinc. 𝔊 1. — 𝔖. Rell — *si.* 𝔑u = *aliquando face.* Arg.b = *al. facie.* r = *al. fovea.* r et recc. nonnulli ρρ = *evademus.* Gwυ et recc. ρρ omnes P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 + *quod est tranquillitas.* R + *quod* [s = *est*] *tranquillitas.* 𝔗𝔊 1. — 𝔐 + *Tranquillitas animi est expulsis.* Etiam 𝔑 — 𝔅 — *et* ante *expulsis.* Col. = *expulsa erroribus.* 𝔑 — 𝔅 = *nec deos.* rG = *non turpia velle.* 𝔖 = *tuum fieri.* quod unde nactus sit nescio.

Ep. LXXVI.

r = *tibi denuntias.*

ex iis quae = P. GwRr 𝔗𝔑 — 𝔖 = *ex his quae.* Rell. n. l.

G(s∾) = *facio ignoveris.*

w = *Videro quam.* rGBρρ (exc. υ∾) 𝔗𝔑 — 𝔅 = *Vides quam.*

𝔖 = *haec quoque tibi:* incertum, qua auctoritate. Nonnulli Pinc. = *equidem quintum.* Totus hic locus Pinciano suspectus: ci. = *et quidem quintus iam dies abiit ex quo.* B — *in scholam eo et.* Gw = *scolam.* 𝔑 — 𝔗 = *ab octava disputatione.* G(m∾) = *disputationem.*

stultius est = mss. (exc. aliquot ρρ) 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *est.*

𝔗 = *que diu non.* w = *didisceris.* G = *non discernere.*

P = *trossoli.* R = *trosuli.* B = *tosulli.* r = *tressolii.* V = *Non hoc unum senectutem.*

decet = mss. (exc. Gγ𝔇) etiam Gr. Pinc. 𝔗𝔑 — 𝔊2. 𝔑u. 𝔖 — 𝔅1. 𝔐a𝔖

haec schola admittit. In hoc senescamus ut iuuenes sequamur? In theatrum senex ibo et in circum deferar et nullum par sine me depugnabit? ad philosophum ire erubescam? *Tamdiu discendum est*, quamdiu nescias: si prouerbio credimus, *quamdiu uiuis*. Nec ulli hoc rei magis conuenit quam huic: tamdiu discendum est quemadmodum uiuas quamdiu uiuis. Ego tamen 3 illic aliquid et doceo. Quaeris quid doceam? Etiam seni esse discendum. Pudet autem me generis humani, quotiens scholam intraui. Praeter ipsum theatrum Neapolitanorum, ut scis, transeundum est Metronactis petentibus domum. Illud quidem fartum est et ingenti studio quis sit pythaules bonus iudicatur:

= *dedecet* ex ci. Pinc. Gγ𝔖 = *docet.*

2. *In hoc senescamus ut iuvenes sequamur?* = PRrGw Arg.bBρρ Gr. Ops. 𝔛𝔊1.2. Interrogationis notam ipse addidi. 𝔑 — 𝔗 = *In hoc sen. et iuv. seq.* 𝔖𝔊 = *in hac senescamus, iuvenes sequamur* om. *ut.* 𝔐 — 𝔑u = *in hac senescamus, hanc ut iuvenes sequamur.* 𝔐 = *in hanc senes eamus, ut iuvenes sequantur* ex ci. P. Scriverii. 𝔖 = *in hoc senes eamus, ut iuvenes sequantur*, ut *in hoc* sit *hoc consilio* et *ire* idem quod *in scholam ire.* w — *et* ante *nullum.* G — *par.*

nescias: si prov. = PRArg.b 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. rGw 𝔊1. — 𝔐a + *et si prov.* Rell. n. l. r = *nec ulli rei magis haec aetas convenit.* G — *tamdiu.* r — *vivas* post *quemadmodum.* 𝔗𝔅 — *Nec ulli hoc rei — vivis.*

quamdiu vivis = PG(B) 𝔊1. — 𝔅1. Rrw Arg.bV ρρ 𝔛𝔑 — 𝔅𝔑u — 𝔖 = *quamdiu vivas.*

illic aliquid = mss. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *hic aliquid.*

3. R (del.) + *in scholam.* BV λθ — *Metronactis — fartum est* et B pergit per *hic ingenti studio.* R = *Metronatis.* r = *Metronantis.* mm 𝔊1.2. 𝔊 = *Necronactis.*

petentibus = Rrw (B) P2. Pinc. 𝔅𝔖 — 𝔅1. 𝔖. PGArg.bP1.3.4. Col. 𝔑 — 𝔗 = *petentes.* 𝔛 = *petentis.* sG = *petendis.* 𝔊1.2. 𝔑u 𝔐a = *petenti.*

Illud quidem fartum est et ingenti studio = w pauci ρρ 𝔖. Sed 𝔖 = *farctum* cum 𝔐 — 𝔐a, quae etiam + *et hoc ingenti st.* PrP2.4. 𝔊1. — 𝔊 = *Illud quidem factum est et* [𝔊1. — 𝔊 + *hoc*] *ing. st.* Nonnulli ρρ = *Illic quidem factum est.* GP1. = *Illud quidem et vigenti* [P1. = *ingenti*] *studio.* mG = *Illud quidem furtum, hic ing. st.* R = *Illud quod factum est, hic et ing. st.* Quidam ρρ = *Illud quidem furtum est.* Alii ρρ = *Illud quidem fractum est.* Col. = *Illud quidem sanctum est et ing. st.* 𝔛 = *Illud quidem furtum est et hoc ing. st.* P3. = *Illud quidem ingentique studio.* quomodo etiam Pinc. castigat locum, sed omittit *que.* 𝔑 — 𝔗 = *Illud quidem facturum est et ing. st.* 𝔅 = *Illud quidem farum est et ing. st.* Fere omnes ρρ = *hic* (pro *et*) *ingenti studio.* Grut. ci. = *illic quidem farctim et ingenti studio.* 𝔛 — *quis sit.* G(s∾) P1.3. = *qui sit.* Col. 𝔖𝔊 = *quid sit.*

pythaules bonus = P𝔐u — 𝔖. rw = *pytaules b.* R = *pithaules b.* G = *pythalans b.* mG = *phytaules b.* B = *pythalaus b.* V = *pithalaus b.* Quidam Erm. = *pytholaus b.* P1.3.4. = *phitalaus b.* SbP2. = *pytaulus b.* Col. = *pithaule b.* 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *pitaules bonus.* 𝔑 — 𝔗 = *pitaulus b.* 𝔅 = *pitáulus b.* 𝔐 — 𝔅1. = *pithaules b.* Erm. ci. = *physaules b.*

habet tubicen quoque Graecus et praeco concursum. At in illo loco in quo uir bonus quaeritur, in quo uir bonus discitur, paucissimi sedent: et hi plerisque uidentur nihil boni negotii habere quod agant, inepti et inertes uocantur. Mihi contingat iste 4 derisus: aequo animo audienda sunt inperitorum conuicia et ad honesta uadenti contemnendus est ipse contemptus. Perge, Lucili, et propera, ne tibi accidat quod mihi, ut senex discas: immo ideo magis propera, quoniam id nunc adgressus es quod perdiscere uix senex possis. Quantum, inquis, proficiam? Quantum temptaueris. Quid exspectas? nulli sapere casu obtigit. Pecunia ueniet ultro. honor effertur. gratia ac dignitas fortasse ingerentur tibi: uirtus in te non incidet. ne leui quidem opera aut paruo labore cognoscitur: sed est tanti laborare omnia bona semel occupaturo. Unum est enim bonum quod 5 honestum: in illis nihil inuenies ueri, nihil certi quaecumque famae placent. Quare unum sit bonum quod honestum dicam, quoniam parum me exsecutum priori epistula iudicas magisque hanc rem tibi laudatam quam probatam putas, et in artum quae

G = *tubicem*. R 𝔄𝔈 1. — 𝔐a = *tibicen*. R = *gratus et praeco*. μΘ𝔄𝔈 1. — 𝔅 1. — *in quo vir bonus quaeritur*. quae suspecta quidem esse possunt, sed servantur a reliquis libris omnibus, etiam Gr., et potius proxima *in quo — discitur* abiecerim, quoniam magis prae se ferunt glossematis speciem. GP 1. 2. = *dicitur paucissimi*. mGαβKπσ Col. 𝔑 — 𝔅 = *nascitur pauc.* G(s∾) = *hi plurimis videntur*. w𝔍u = *hi plerique videntur*. (w = *vident*.) 𝔅 1. — 𝔐a = *nil negotii*. G = *ut inertes*.

4. G(s∾) = *contingit*. G(s∾) = *imperatorum convicia*. Arg.b cod. vet. Iureti = *inspectorum conv.* R (Col.?) 𝔈 1. — 𝔅 1. = *iste contemtus*. Ambian. = *ipse contemtor*. r + *mi Lucili*. GArg.b 𝔑 — 𝔅 + *propera tibi, ne tibi*. P = *nec tibi*. fortasse recte. Arg.b = *ne tibi contingat*. PArg.b = *non adgressus es*. R(s∾) = *Quid exspectes*. P = *Quid spectas*. R = *Pecunia venit*. w = *pec. venient*. r + *et ultro*.

honor effertur = Pr. Arg.b = *homo effertur*. RwP3. (s. m.) = *h. offertur*. 𝔖 = *h. obfertur*. GP1. 2. 4. Col. 𝔄𝔑 — 𝔗𝔈 1. = *h. affertur*. Antiquiores et meliores pp P3. 𝔊𝔖 = *h. afferetur*. Castigatum ex. Pinc. 𝔅𝔐 — 𝔐a = *h. offeretur*. R𝔑 — 𝔅 = *et dignitas*.

w = *ingeretur*. rw = *opere aut parvo*. 𝔐 — *cognoscitur*. G (m∾) = *cognoscitur sedere tanti labore*. RP1. 3. Col. = *tanti labore*. Arg.b = *tanti laboris*. w — *bona*. R = *occupanti*. 𝔅 = *occupantur*. P3. 4. = *occupatur*. Col. 𝔑 — 𝔗 = *occupatio*.

5. 𝔄𝔈 1. 2. — *enim*. sRλΘoB = *fama placent*. quod ipsum placet.

Quare unum sit bonum = PB𝔄. Rrw 𝔑 — 𝔖 + *Quare hoc u. s. b.* G + *Quare id u. s. b.* V + *Quare vero u. s. b.* Rell. n. l. r — *bonum*.

priori epistula = P. GwRr𝔄𝔑 — 𝔖 = *priore ep.* Rell. n. l. w = *magis quod hanc rem mihi*.

et in artum = mss. etiam Pinc. Gr. 𝔄𝔐u — 𝔖. 𝔑 — 𝔅 1. *et ut in artum* (*arctum*. 𝔅 = *actum*.)

dicta sunt contraham. Omnia suo bono constant: uitem fertilitas commendat et sapor uinum, uelocitas ceruum. quam fortia dorso iumenta sint quaeris quorum hic unus est usus sarci-
6 nam ferre. in cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras, cursus, si consequi, audacia, si mordere et inuadere. Id in quoque optimum esse debet cui nascitur, quo censetur. In homine optimum quid est? Ratio: hac antecedit animalia, deos sequitur. Ratio ergo perfecta proprium bonum est, cetera illi cum animalibus satisque communia sunt. Ualet? et leones. Formosus est? et pauones. Uelox est? et equi. Non
7 dico, in his omnibus uincitur. non quaero quid in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet? et arbores. Habet inpetum ac motum uoluntarium? et bestiae et uermes. Habet uocem? sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilae, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque luscinii? Quid in homine proprium? Ratio. Haec recta et consummata felicita-
8 tem hominis inpleuit. Ergo si omnis res, cum bonum suum perfecit, laudabilis est et ad finem naturae suae peruenit, homini autem suum bonum ratio est: si hanc perfecit, laudabilis

B — *commendat.* G(s∾) = *commende t.*

et sapor vinum = PrB Gr. 𝔗𝔑 — 𝔊2. RGw Pinc. 𝔊—𝔐𝔞 — *et.* sP Arg.b 𝔖 = *et sapor vin i.* 𝔏2. 𝔍u 𝔊ro 𝔅1. = *velocitas s e r vum.* B = *velocitas t e r m i n u m.*

Q u a m fortia = mss. etiam Pinc. Gr. Erl. Herb. Nor. Iani 𝔗𝔅. 𝔑 — 𝔖 (exc. 𝔅) = *Q u a r e fortia.*

q u o r u m hic unus = mss. etiam Erl. Herb. Nor. Iani 𝔗 (𝔗 — *hic*) 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *q u i a e o r u m hic unus.* r = *sarcin a s.*

6. G(s∾) = *a u t invadere* B — *et.* R = *Idq u e in quoqu o optimum.* αβηλοπρσυ Col. 𝔅 + *Idq u e in quoque opt.* rP2. = *Id q u o q u e c u i q u e r e i optimum.* γει = *Id c u i q u e r e i opt.* G + *a d id in quoque opt.* BVP1. 3. 4. 𝔗𝔊1. = *A d id quoque opt.* Rell. ρρ = *A d id q u o d q u e opt.* 𝔑 — 𝔗 = *Idq u e in quoque optimo.* Arg.b = *Id quoque opt.* om. *in.*

esse debet = mss. (exc. GP1. 3. 4. = *debe a t*) etiam Ss. 𝔗𝔑 — 𝔊1. 𝔖. 𝔊2. — 𝔐𝔞 = *e s t.* G(s∾) = *q u i nascitur.* w = *c u r q u o nascitur.* 𝔗𝔊1. = *nasc e tur.* V = *In homine optimum qui d e m.* P1. 3. = *qui d e m opt.* Col. = *qui d e m opt. e s t.* R(s∾) = *h e c antecedit.* Arg.b + *i n hac.* o = *animalia, d e o a e q u a t u r.* Putean. ci. = *d i i s aequatur.* 𝔑 — 𝔖 + *proprium h o m i n i s.* quod facile suppletur. Mss. et 𝔗 id non habent. G(s∾) = *cetera i s t i.* G𝔑—𝔅 = *satis* sine *que.* Arg.b = *s a x i s que.*

7. w = *Non qua e r a t.* 𝔗 — *habeat.* G = *Corpus habe a t.* Arg.b 𝔖 + *s e d et arbores.* G = *habe n t impetum.* R𝔗𝔊1. — 𝔐𝔞 = *e t motum.* G𝔑 — 𝔅 = *habe n t vocem.*

luscin i i = mss. etiam Gr. 𝔑𝔏4. 𝔖. 𝔗 = *lusci u m.* 𝔗 = *lusc u m.* 𝔅 — 𝔐𝔞 (exc. 𝔏4.) = *luscin i a e.*

8. G(s∾) = *a d i e c t a et consummata.* G(m∾) = *hominis autem s u m m u m bonum.* rw = *perfec e r i t.* G = [s *per*] *fec e r i t.* R = *perf i c i t.*

est et finem naturae suae tetigit. Haec ratio perfecta *uirtus* uocatur eademque *honestum* est. Id itaque unum bonum est in homine quod unum hominis est: nunc enim non quaerimus quid sit bonum, sed quid sit hominis bonum. Si nullum aliud est hominis quam ratio, haec erit unum eius bonum, sed pensandum cum omnibus. Si sit aliquis malus, puto inprobabitur. 9 si bonus, puto probabitur: id ergo in homine primum solumque est quo et probatur et inprobatur. Non dubitas an hoc sit bonum: dubitas an solum bonum sit. Si quis omnia alia habeat, ualitudinem, diuitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit: inprobabis illum. Item si quis nihil quidem illorum quae retuli habeat, deficiatur pecunia, clientium turba, nobilitate et auorum proauorumque serie, sed ex confesso bonus sit: probabis illum. Ergo hoc unum est bonum 10 hominis: quod qui habet, etiam si aliis destituitur, laudandus est. quod qui non habet in omnium aliorum copia damnatur ac reicitur. Quae condicio rerum eadem hominum est. Nauis bona dicitur non quae pretiosis coloribus picta est nec cui argenteum aut aureum rostrum est nec cuius tutela ebore caelata est nec quae fiscis atque opibus regiis pressa est, sed stabilis et firma et iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum in-

tetigit = mss. etiam Ss. vet. cod. Iureti 𝔄ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *attigit* P — *in* ante *homine*. π = *Hic enim non quuerimus.* G(m∾) P1. 3. = *Nunc enim non quaerimus quid sit bonum homini* omissis rell. 𝔈1. = *quod sit bonum, sed quod.* (P2. 4. Col.?) 𝔈2.—𝔖 = *sed quod sit hominis bonum* contra mstos. Pδεμνξ KΘστυ 𝔄 = *homini bonum.*

r + *Si nullum aliud est hominis bonum.* ℜ — 𝔅 + *Si nullum bonum aliud.* G𝔄 = *hoc erit unum.*

G(m∾) = *pensandum cum communibus.* ξ = *pensandum communibus.* K = *pensandum est omnibus.*

9. P = *aliquis malas.* π𝔈1.— 𝔅1. = *proprium solumque.* P = *probubitur et inprobatur.* r = *probabitur et improbabitur.* B = *et improbabit.* G(s∾) P1. 3. 4. = *Si omnia alia* om. *quis.* 𝔄 = *Siquidem omnia alia.* w = *si malus ex confesso sit.* G(cr.∾) r = *improbabilis illum.* G = *Item si quis nihil prodest eorum quae.* r — *quidem.* Arg.b — *Item* — *probabis illum.* δζη𝔍ιχλό Gr. 𝔄ℜ — 𝔅 = *deficiat pecunia.*

clientium = PGRr. w𝔄ℜ — 𝔖 = *clientum.* Rell. n. l. w — *et* ante *avorum.* G(cr.∾) = *proavorum serieque.*

10. 𝔄𝔈1. — 𝔍u — *hoc* post *Ergo.* Rwℜ — 𝔅 = *destituatur.*

quod qui non habet = mss. 𝔄ℜ — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *quod.* 𝔄 = *in omni aliorum copia.* w = *et reicitur.* 𝔈1. — 𝔖 + *et hominum est* contra mstos et 𝔄ℜ — 𝔅. R = *eadem omnium est.* 𝔄𝔈1. 2. — *aut aureum.* 𝔇xKτ P1. 3. Col. = *aereum rostrum.* R + *tutela vel cura.*

atque opibus = PRGwB ℜ — 𝔅. r = *opibusque.* 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *ac opibus.* Rell. n. l. R + *sed quae stabilis.* 𝔄 = *et vincturis.* ℜ — 𝔗 + *et in iuncturis.*

cursum maris solida, gubernaculo parens, uelox et non sentiens
11 uentum. Gladium bonum dices non cui auratus est balteus nec cuius uagina gemmis distinguitur, sed cui et ad secandum subtilis acies est et mucro munimentum omne rupturus. Regula non quam formosa, sed quam recta sit quaeritur. Eo quidque laudatur cui conparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, quantum feneret, a quam multis salutetur, quam pretioso incumbat lecto, quam perlucido poculo bibat, sed quam bonus sit: bonus autem est, si ratio explicita et recta est et ad naturae suae uoluntatem
12 adcommodata. Haec uocatur *uirtus*, hoc est *honestum* et unicum hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit: hoc autem unum bonum est quo uno beatus efficitur. Dicimus et illa bona esse quae a uirtute profecta contractaque sunt, id est opera eius omnia. Sed ideo unum ipsa bonum est, quia nullum sine illa est. Si omne in animo bonum est, quicquid illum confirmat, extollit,
13 amplificat bonum est: ualidiorem autem animum et excelsiorem et ampliorem facit uirtus. Nam cetera quae cupiditates nostras

non sentiens ventum = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄𝔐 — 𝔊2. 𝔐u — 𝔖. 𝔊 — 𝔅1. = *consentiens vento* ex ci. Pinc.

11. R = *bonum diceres.* rw (P2. Col.) 𝔐 — 𝔐a = *de auratus.* GP1. 3. 4. — *est* ante *balteus.* *cuius vagina* = PRrG recc. ρρ 𝔐—𝔅 𝔏4. 𝔖. w (antiqq. ρρ) 𝔄𝔊1. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *cui vagina.* w Arg.b B — *et* ante *ad secandum.* r + *acies subtilis est.* wρρ (exc. δμ) + *subtilis acies est.* G(sω) — *omne.* G = *sed que sit* om. *recta.* o + *quare eo quidque laudatur.* P2. + *Eo solo quidque laudatur.* P4. Col. = *Eo quidquid laudatur.* 𝔅𝔊1. = *eo quicquam laudatur.* 𝔊2. — 𝔐a = *Eo quodque laudatur.* G(n.) + *illi cui propr.* P = *et quam multis salutetur.* B = *incubet lecto.* r + *in lecto.*

perlucido = mss. 𝔄𝔐—𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *pellucido.* r + *si ratio eius.* 𝔊1. = *si oratio.* ρρ (exc. διμξΚΘτ) Gr. = *explicata.* At ii, quos ipse legi, omnes habent *explicita.* w 𝔐 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) — *suae* post *naturae.*

12. P = *haec vocata virtus.* r *haec est honestum.* G(sω) = *unum hominis bonum.* rP2. = *perfectum beatumque facit.* P4. = *perfectam.* Grut. ci. = *perfecte.* Col. 𝔊1. — 𝔖 + *unum hominis bonum* contra rell. mstos etiam Gr. Ss., et voluit Sw. deleri id additamentum. w + *quo uno bono beatus.* w = *Dicimus enim illa.* G + *et in illa.* 𝔐 — 𝔅 = *etiam illa.* rGw P1. 3. 4. Col. 𝔄𝔐 — 𝔊1. = *a virtute perfecta.* Idque non male congruit cum *contractaque*, quae est mstorum et imprr. ante Lipsium scriptura: inde vulgatur *contactaque.* V = *profecta et tractata sunt.* K = *opera eius divina.* P = *unum ipsum bona est.* rG = *ipsum bonum est.* R(mω) w — *ipsa.* Arg.b + *ipsa virtus.* r = *amplificant.*

13. G = *validiorem autem hominem.* 𝔅1. — 𝔖 — *et* ante *excelsiorem.*

inritant deprimunt quoque animum et labefaciunt et, cum uidentur adtollere, inflant ac multa uanitate deludunt. Ergo unum id bonum est quo melior animus efficietur. Omnes actiones totius uitae honesti ac turpis respectu temperantur: ad haec faciendi et non faciendi ratio dirigitur. Quid sit hoc dicam. Uir bonus quod honeste se facturum putauerit faciet, etiam si laboriosum erit. faciet, etiam si damnosum erit. faciet, etiam si periculosum erit: rursus quod turpe erit non faciet, etiam si pecuniam adferet, etiam si uoluptatem, etiam si potentiam. Ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla inuitabitur. Ergo si honestum utique secuturus est, turpe utique uitaturus et in omni actu uitae spectaturus haec duo nihil bonum nisi honestum nec aliud malum quam turpe, si una indeprauata uirtus est et sola permanet tenoris sui: unum est bonum uirtus cui iam accidere ut non sit bonum non potest: mutationis periculum ef-

14

15

efficietur = P Arg.b V𝔛. G = *afficietur.* Rrw𝔑 — 𝔖 = *efficitur.* Bell. n. l. r = *a spectu temperantur.* R. recc. ρρ nonnulli 𝔑 — 𝔅 = *ad hoc faciendi.* Vν = *et haec faciendi.* w = *ratio derigitur*

14. R = *putaverat.* w = *facit etiam.* PGwR Arg.b Bρρ 𝔛𝔑 — 𝔊 1. + *etiam sine pecunia, si laboriosum erit.* P1. 3. 4. = *etiam sine pecunia laborios. erit.* V Col. + *etiam sine pecunia etiam si lab. e.* r = *faciet, etiamsi pecunia afferet, etiamsi lab. e.* P2. = *faciet etsi non pecuniam afferet, faciet etiamsi lab. e.* r — *faciet — damnosum erit: faciet.* P2. — *erit: faciet.* P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔅 — *faciet* ante *etiamsi pericul.*

pecuniam adferet = P Arg.b 𝔛𝔖. R𝔅 = *pec. afferret.* rw = *pec. afferat.* 𝔑 — 𝔛 = *pecuniam fert.* G𝔊 1. — 𝔐a = *pec. affert.* ρρ promiscue = *pec. afferat, afferet, afferret,* nullus = *affert.* P = *nullo re deterrebitur.* G = *terrebitur.* sτ (rec. m.) 𝔊 1. — 𝔖 + *nulla spe invitabitur* contra mstos etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔅. (𝔖 = [*spe*].) Rr + *Ergo si honestum est.* P = *utque secuturus.* γπ + *si turpe.* R + *sed turpe.*

utique vitaturus = PGw Rr Arg.b BαβγζηϑχλμνΚπστυ 𝔛𝔑—𝔊2. 𝔐𝔈4. 𝔖. V = *autem vitaturus.* 𝔊 — 𝔐a (exc. 𝔐𝔈4.) = *itaque vitaturus.* e = *utique victurus.* 𝔑 — 𝔛 + *spectaturus est.*

nihil bonum nisi honestum nec aliud = rβγι. P2. = *nil bonum est nisi honestum nec aliud.* w𝔅 = *nec aliud bonum quam honestum nec aliud.* (V) Col. 𝔊 1. — 𝔖 = *nullum aliud bonum quam honestum, nec aliud.* PGR Arg.b Bρρ (exc. βγι) P1. 3. 4. 𝔛𝔑 — 𝔛 — *nihil bonum nisi honestum.* Apparet haec, quaecunque fuerunt, antiquitus fuisse omissa, deinde ab aliis aliter suppleta: ego quidem secutus sum libros eorum, qui sententiam suppleverunt, probatissimos.

15. R = *si una idem privata virtus.*

cui iam accidere ut non sit bonum = 𝔛 𝔊 1. — 𝔐. P = *cui iam accidere nec sit bonum.* Gw P 1. 2. 4. Col. tres Ops. 𝔑 — 𝔅𝔈 — 𝔖 = *cui iam accidere ne sit bonum.* μυ = *cui iam accidere nescit bonum.* ο unus Ops. = *cui iam accidere nisi bonum.* RλP3. = *cui iam accedere* [P3. = *accidere*] *bonum non potest.* P = *Mutationis periculum effigit.*

fugit. Stultitia ad sapientiam erepit. sapientia in stultitiam non reuoluitur. Dixi, si forte meministi, concupita uolgo et formidata inconsulto inpetu plerosque calcasse. Iuuentus est qui flammis inponeret manum, cuius risum non interrumperet tortor, qui in funere liberorum lacrimam non mitteret, qui morti non trepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula de-
16 poposcerunt. quod potest breuis obstinatio animi aliquo stimulo excitata, quanto magis uirtus quae non ex inpetu nec subito, sed aequaliter ualet, cui perpetuum robur est? Sequitur ut quae ab inconsultis saepe contemnuntur, a sapientibus semper, ea nec bona sint nec mala. Unum ergo bonum ipsa uirtus est quae inter hanc fortunam et illam superba incedit cum magno utriusque
17 contemptu. Si hanc opinionem receperis aliquid bonum esse praeter honestum, nulla non uirtus laborabit: nulla enim obtineri poterit, si quicquam extra se respexerit. Quod si est, ra-

Stultitia ad sapientiam erepit = PMod. unus Ops. Sb (?) 𝔅𝔐u — 𝔖. GP1. Col. duo Ops. 𝔄ℜ — 𝔗 = *Stult. ad sap. eripit.* rw Arg.b γειου P2. 𝔈1. = *Stult. ad sap. erumpit.* R κsνσ P3. = *stultitiam ad sap. erigit.* P4. = *Stult. ad sap. se non erigit.* B = *stult. ad sap. erit.* Unus Ops. (idem qui supra = *accidere nisi*) = *Stultitia sapientiam eripit.* Rell. ρρ = *Stult. ad sap. repit, erepit, eripit, erepsit.* 𝔈2. — 𝔅1. = *mutationis periculum effugit sapientia. Sapientia non eripitur, sapientia* etc. Antiqq ρρ = *sap. ad iustitiam non revolvitur.* G(cr.∾) P1. Col. = *sap. in stult. nonne rev.* (G cum ζ = *resolvitur.*) P3. = *ad stult. non rev.* 𝔄 — *si* post *Dixi.*

V = *occupata vulgo.* G = *concupita virgo.* P = *inconsulta in p.* Bβγ𝛍Kπ 𝔄 + *inconsulto* [𝔄 = *inconsulta*] *ut contempnerent impetu.* G(cr.∾) Bγ(?) μν = *plerosque calesse.* γ (?) = *plerosque clarescere.* V = *plerosque contemsisse.* r = *non interrumpet.* G = *non interponeret tortor.* Cod. Wassii (ad Sall. Iug. 47. p. 167. ed. Haverk.) = *interpolaret tortor.* R = *in funera.* w + *non emitteret.*

non trepidus = P Arg.b B fere omnes ρρ 𝔄𝔈1. Gw Rr ℌ—𝔖 (exc. 𝔈1.) = *intrepidus.* P = *amore in ira.* w = *amorem ira.* Bδμνθ Col. 𝔄. = *amor et* [𝔄 — *et*] *mira cupiditas.* Rλπ P3. ℌ — 𝔅 + *amor, ira et nimia cupiditas.* αβK = *amor et nimia cupiditas.* ℶξP1. = *amore miro* [P1. = *mira*] *cupiditatis* (etiam G = *cupiditatis*). P2. = *amor, cupiditas, ira.* P4. = *amore nimio et nimia cupiditatis.* mmαβπσ = *amore nimio cupiditatis.* τ omnes has (ρρ) scripturas in margine exhibet. Arg.b = *pericula deposuerunt.* o Vincent. Bellov. Sp. H. IX, 132. = *peric. depulerunt.* ℜ—𝔗 = *peric. deposcerunt.*

16. 𝔄𝔈1. — 𝔐a + *Quod si hoc potest* contra mstos etiam Gr. ℜ— 𝔅 + *quae non est ex imp.* 𝔄 = *et perpetuum.* r — *a sapientibus semper.* G = *neque mala.* R = *illam superbam.* P = *illa superba.*

17. r = *bonum esse potest honestum.* η𝔍u = *laboravit.* Gw = *optineri.* Recc. ρρ = *retineri.* R = *retinere.* G (n.) = *nisi quicquam.* w(s∾) = *extra se receperit.*

tioni repugnat ex qua uirtutes sunt et ueritati quae sine ratione non est: quaecumque autem opinio ueritati repugnat falsa est. Uirum bonum concedas necesse est summae pietatis erga deos esse: itaque quicquid illi acciderit aequo animo sustinebit: sciet enim id accidisse lege diuina qua uniuersa procedunt. Quod si est, unum illi bonum erit quod honestum: in hoc enim 18 positum est et parere dis nec excandescere ad subita nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum et facere imperata. Si ullum aliud est bonum quam honestum, sequetur nos auiditas uitae, auiditas rerum uitam struentium: quod est intolerabile, infinitum, uagum. Solum ergo bonum est honestum, cui modus est. Diximus futuram hominum feliciorem uitam quam deorum, si ea bona sunt quorum nullus dis usus est, tamquam pecunia, honores. Adice nunc quod, si modo solutae 19 corporibus animae maneut, felicior illis status restat quam est, dum uersantur in corpore. Atqui si ista bona sunt quibus per corpora utimur, emissis erit peius, quod contra fidem est feliciores esse liberis et in uniuersum datis clausas et obsessas. Illud quoque dixeram, si bona sunt ea quae tam homini contingunt quam mutis animalibus, et muta animalia beatam uitam actura: quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto pa- 20

PArg.b = *quicquid illi a c c i d i t.* P = *universa proced i t.*

18. r = *Quodsi u l l u m e i bonum.* rG antiquiores ρρ 𝔑 — 𝔅 — *est* post *positum.* wSbc — *positum.* (Arg.b — *positum est.*) 𝔛 = *in hoc enim b o n u m et parere dis.* 𝔖 = [*positum*] *est.* w = *parere d e i s.* Arg.b = *parere d i c i s.* G + *s c i t nec excandescere.* w = *e x p e c t a r e fatum.* Arg.b = *s u s c i p e r e fatum.* 𝔏 — 𝔐a + *Si e n i m ullum aliud.* G + *honestum e s t.*

R = *sequ i tur nos aviditas rerum* om. *aviditas vitae.* etiam G𝔛 — *aviditas vitae.*

vitam s t r u e n t i u m = Pr. cf. Ep. 60, 2. *strumentum.* B = *vitam i n s t i t u e n t i u m.* GwR𝔛𝔑 — 𝔖 = *vitam i n struentium.* Rell. n. l. R𝔑 — 𝔅 = *futuram hom i n i s.* 𝔛 = *futuram hom i n i.*

RP3. = *quorum n u l l u m i n u s u diis e o r u m est.* Baβεζμξ𝔎Θ𝔛𝔑 — 𝔅 = *quorum n u l l u m i n u s u* [B = *in us u m*] *e o r u m est.* G(m∾) P 1. = *quorum n u l l u m est* rell. om. ηϑλτ = *quorum n u l l u m i n n o n diis est.* Col. = *quorum n u l l u m diis i n u s u est.* 𝔈𝔩. — 𝔖 + *pecunia e t honores* contra mstos et 𝔛𝔑 — 𝔅.

19. o + *quam t u m dum vers.* G = *u t versantur.* ιP2. = *m e r santur in corp o r a.* Mod. 𝔏 — 𝔅𝔩. 𝔖 = *m e r santur in corpore.* Rell. etiam Gr. Ops. ∾. GArg.bB𝔛𝔑 — 𝔈𝔩. = *Atq u e.* G = *q u a m contra fidem.* G = *feliciores liberis.* sG = *fel. e n i m lib.* G = *et in univer s i s.* GV𝔛𝔖 = *c l u s a s.* w = *clausas et o p p r e s s a s.* *Illud q u o d dixeram.* G(s∾) = *h a e c quae i a m homin e m contingunt.* P = *i a m homini conti n u u n t.*

B + *quam b r u t i s et mutis.* G = *m u l t i s animalibus et m u l t a anim.* P = *m u l t i s animalibus.*

tienda sunt: quod non erat faciendum, si esset ullum aliud bonum quam honestum. Haec quamuis latius exsecutus essem priori epistula, constrinxi et breuiter percucurri. Numquam autem uera tibi opinio talis uidebitur, nisi animum adleues et te ipse interroges, si res exegerit, ut pro patria moriaris et salutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus sis ceruicem non tantum patienter, sed etiam libenter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum est: omnia enim relinquis ut hoc habeas.
21 Uide quanta uis honesti sit. Pro republica morieris, etiam si statim facturus hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum. Interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore exiguo ac breui capitur: et quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipsa tamen contemplatio futuri operis iuuat: et uir fortis et iustus, cum mortis suae pretia ante se posuit, libertatem patriae, salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa uoluptate est
22 et periculo suo fruitur. Sed ille quoque cui hoc gaudium eripitur quod tractatio operis maximum et ultimum praestat nihil

20. ℜ — 𝔅 = *quod non esset faciendum.* Rr ℜ — 𝔅 = *Hoc quamvis.*

priori ep. = P. RrGw 𝔄ℜ — 𝔖 = *priore ep.* Rell. n. l. σπ = *perstrinxi.* G (m∾) — *et breviter.*

percucurri = PArg.bB antiqui ρρ omnes et plerique ex recc. vet. cod. Iureti Nor. Erl. Iani. GwRr𝔄ℜ — 𝔖 = *percurri.* Herbip. Iani. = *concurri.* Rell. n. l. RB nonnulli ex recc. ρρ = *eleves.* GB antiqui ρρ omnes et plerique ex recc. P 1. 4. = *allevas — interrogas.* Arg.b = *alleves — interrogas.*

te ipse = mss. (exc. R) ℜ — 𝔅𝔖. R 𝔄𝔈 1. — 𝔐a = *te ipsum.* Rw sGαβιλΚπστ P3. Col. P2. (s.m.) + *tua morte redimas.* R nonnulli ex recc. ρρ ℜ — 𝔅 + *Omnia enim ita.* Quidam ex recc. ρρ + *Omnia enim ista.* 𝔈 2. — 𝔐a — *enim.*

21. w — *quanta vis honesti sit.* rℜ — 𝔗 = *honestatis sit.* Arg.b = *honestis sit.* Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔐 ℜu𝔐a + *etiamsi non statim* contra mss. etiam Gr. Ss. Iani. ξ = *et iam statim.* Nor. Iani = *facturus es hoc.* Col. P3. — *tibi.* P1. 4. = *facturus hoc eris tibi.* w = *hoc esse faciendum tibi.* 𝔖𝔈 ex ci. Pinc. = *Interim ex re pulch.* assentitur Lips. ℜ — 𝔅 = *gaudium etiam si.*

exiguo tempore ac brevi = mss. 𝔖. 𝔄𝔈 1. — 𝔐a = *t. brevi ac exiguo.* r = *fructus operis aperti.* r = *ad defectum exemptumque.* Arg.b = *ad effectum exemptumque.* G = *ad defructum exemplumque rebus humanis continent.* 𝔄 = *futuri operis vivet.* rw𝔖 = *ac iustum.* w = *ante se premia posuit.* Etiam ℜ — 𝔅 = *praemia.*

22. rw sG P2. Pinc. + *Sed et ille.* G = *Sed illis quoque.* P1. 3. 4. = *Sed illi quoque.* rG (n.) + *cui in hoc gaudium.* wR𝔄ℜ — 𝔖 + *cui etiam hoc gaudium.* PGwℜ — 𝔗 = *quam tractatio.* γδηv = *tractati operis.* B = *contractio operis.* PGwRrB ρρ Gr. 𝔄ℜ — 𝔈 1. = *maxime et ultime praestat.* Arg.b = *quod tractati operis ratio maxime et ultime praestat.* Sanctol. ci. = *maximi et*

cunctatus desiliet in mortem facere recte pieque contentus. Obpone etiamnunc illi multa quae dehortentur. Dic: factum tuum matura sequetur obliuio et parum grata existimatio ciuium. Respondebit tibi: ista omnia extra opus meum sunt, ego ipsum contemplor. hoc esse honestum scio: itaque quocumque ducit ac uocat uenio. Hoc ergo unum bonum est quod non tantum perfectus animus, sed generosus quoque et indolis bonae sentit: cetera leuia sunt, mutabilia. Itaque sollicite possidentur: et- 23 iam si fauente fortuna in unum congesta sunt, dominis suis incumbunt grauia et illos semper premunt, aliquando et inlidunt. Nemo ex istis quos purpuratos uides felix est, non magis quam ex illis quibus sceptrum et chlamydem in scena fabulae adsignant: cum praesente populo elati incesserunt et cothurnati, simul exierunt, excalceantur et ad staturam suam redeunt. Nemo istorum quos diuitiae honoresque in altiore fastigio ponunt magnus est. Quare ergo magnus uidetur? Cum basi illum sua metiris. 24 Magnus non est pumilio, licet in monte constiterit. colossus magnitudinem suam seruabit, etiam si steterit in puteo. Hoc

ultimi. 𝔛 = *dissiliet.* B = *recte proprieque contentus.*

r = *Oppone et nunc.* 𝔛 — *Obpone — ducit ac vocat venio.* G (m∾) B antiqq. ρρ et ex recc. plerique = *Dic fatum tuum.* w = *gratiae estimatio.* sG𝔑—𝔗 = *gratiae existimatio.* B = *grate aestimatio.* rArg.b 𝔈l. 2. = *grate existimatio.* Rrw recc. nonnulli ρρ P2. 3. 𝔑 — 𝔈l. = *respondet.* G = *respondit.* V + *rependet respondebit.* rG Arg.b𝔑—𝔗 = *Ergo ipsum contemplor.* PrGB = *ducit ad vocat.* r = *ieiunio* pro *venio.* G(s∾) = *Hoc genus unum bonum est.*

23. r = *sollicitant possidentem.* 𝔛 = *dicimus* pro *dominis.* G (s∾) = *in unum coniecta.* w(s∾) antiqq. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔗 = *incumbant.* r Arg.b B = *incubant.*

inlidunt = P. Gw Rr Arg.b V ρρ 𝔑 — 𝔈 2. = *illudunt.* 𝔛 = *eludunt.* (B) m𝔈 2.𝔊 — 𝔖 = *elidunt.* Iam Gruterus ci. = *illidunt.* 𝔛 = *Nemo est ex istorum quos.* 𝔛 = *qui sceptrum.*

elati incesserunt = Roπυ𝔈l. — 𝔖. εmυ = *laeti inc.* 𝔛 = *loci inc.* w — *elati.* sw rell. etiam Gr. = *lati inc.* absorpta scilicet *e* ab antecedenti *o.* Colvius ad Appul. Met. l. X. ci. = *alti inc.* G = *concurvati, simul exierunt.* G = *excalcantur.* B = *et calcantur.* Gζ𝔏x + *ad naturam. Et staturam.*

24. 𝔛 — *Quare ergo — constiterit.* R = *Quando ergo magnus.* R(s∾) — *illum.* r = *suum metiris.* 𝔈l. = *metire.*

Magnus non est pumilio = R Ambian. 𝔑 — 𝔅𝔈. Optimus Putean. = *Non magnus pumilio.* sw Pinc. v. l. P 3. 4. Col. 𝔏 — 𝔐a = *Non est magnus pum.* wvo mγ 𝔈l. — 𝔐 = *parvus pumilio.* B = *Magnus popilio licet.* V = *Magnus pumilio, si.* PrGArg.b Mod. vet. cod. Iureti P 1. 2. — *non est.* Iuretus ci. = *Manus pumilio.* Grut. Nic. Heins. (ad Petron. c. 45. p. 219.) cii. = *nanus pumilio.* P = *conlisus magnitudinem.* r = *confixus magnitudinem.* w = *colosus magn.*

laboramus errore, sic nobis inponitur, quod neminem aestimamus eo quod est, sed adicimus illi et ea quibus adornatus est. Atqui cum uoles ueram hominis aestimationem inire et scire 25 qualis sit, nudum inspice. Ponat patrimonium, ponat honores et alia fortunae mendacia, corpus ipsum exuat: animum intuere, qualis quantusque sit, alieno an suo magnus. Si rectis oculis gladios micantes uidet et si scit sua nihil interesse utrum anima per os an per iugulum exeat, beatum uoca: si, cum illi denuntiata sunt corporis tormenta et quae casu ueniunt et quae potentioris iniuria, si uincula et exilia et uanas humanarum formidines mentium securus audit et dicit:

Non ulla laborum,
O uirgo, noua mi facies inopinaue surgit:
Omnia praecepi atque animo mecum ipse peregi.

30 Tu hodie ista denuntias, ego semper denuntiaui mihi et hominem paraui ad humana. Praecogitati mali mollis ictus uenit. At stultis et fortunae credentibus omnis uidetur noua rerum et inopinata facies: magna autem pars est apud inperitos mali nouitas. Hoc ut scias, ea quae putauerant aspera fortius, cum adsueuere, patiuntur. Ideo sapiens adsuescit futuris malis et quae alii diu patiendo leuia faciunt hic leuia facit diu cogitando.

𝔑 — 𝔅 = *existimamus* et infra *existimationem*. P = *aestimamus aequo est*. r = *ex equo est*. mγ = *ex quo est*. rw𝔛𝔑 — 𝔏4.ℑ𝔲 = *eo quo est*. Recc. ρρ nonnulli = *addicimus illi*. r = *adhornatus est*. r P 1. 2. 4. = *At quicunque voles*. P3. = *naturam hominis et extimationem*.
25. *Si rectis oculis* = P ci. Lips. 𝔑𝔲 — 𝔖. (cf. Bentl. ad Hor. Carm. I, 3, 18.) R = *Si errectis*. rGwe 𝔛𝔑 — 𝔅 1. = *Si erectis oc*. mγ = *Si laetis oc*. P = *et sic scit*. P — *an* ante *per iugulum*.
Matth. ci. = *Is, cum illi denuntiata*. P = *Si cum illis*. G(m∾) = *sua interest utrum* om. *nihil*.
𝔐𝔞 = *et exsilia; vanas* om. *et*. w = *fortitudines gentium*. PArg.b𝔅 𝔑 — 𝔛 = *fortitudines mentium*. P = *Non nulla laborum*. Arg.b = *Non illa bonorum origo nova mi*. P = *mihi facies*. P = *Omnia praecipitantque animum*. Bγ𝔅𝔠ℑ𝔶𝔲𝔷 K𝔊τυ = *Omnia praecipitata animo*. w = *Omnia praecipiat quoque animo*. G = *Omnia praecipiatque*. cr. = *praecipit atque*. Rr𝔅 = *Omnia percepi*. 𝔛 = *Omnia praecipita animo*. 𝔑 — 𝔛 = *Omnia percipiat: quae animo*. R(lit.) = *ante peregi*.
26. 𝔊1. — 𝔐 — *et* ante *hominem*. P1. + *paravi et ad humana*.
𝔛 — *magna autem pars — novitas*.
putaverant = Pw BV ρρ 𝔖. G = *putaverint*. Rr Ops. 𝔑 — 𝔐𝔞 = *putaverunt*. 𝔛 = *putavere*.
aspera fortius = mss. (exc. G) etiam Gr. Ops. Ss. 𝔑 — 𝔅𝔖. G(s∾) = *aspera potius*. 𝔛𝔊1. — 𝔐𝔞 — *fortius*. (Sw. falso dicit *fortius* abesse ab 𝔑.) 𝔛 = *Sic sapiens assuescit* et — *malis*.

Audimus aliquando uoces inperitorum dicentium: Sciebam hoc mihi restare? Sapiens scit sibi omnia restare. quicquid factum est dicit: sciebam. Uale.

EPISTULA LXXVII.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Subito nobis hodie Alexandrinae naues adparuerunt quae praemitti solent et nuntiare secuturae classis aduentum: *tabellarias* uocant. Gratus illarum Campaniae adspectus est: omnis in pilis Puteolorum turba consistit et ex ipso genere uelorum Alexandrinas quamuis in magna turba nauium intellegit: solis enim licet siparum intendere quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res aeque adiuuat cursum quam summa pars ueli: 2 illinc maxime nauis urgetur. Itaque quotiens uentus increbruit maiorque est quam expedit, antenna submittitur: minus habet uirium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas et promontorium ex quo

Alta procelloso speculatur uertice Pallas,

ceterae uelo iubentur esse contentae: siparum Alexandrinarum insigne est. In hoc omnium discursu properantium ad litus ma- 3

r = *Aut imus aliquando.* Multi ρρ tam ex antiquis quam ex recc. = *Aud i vi mus.* G(m∾) = *Scribam hoc mihi restare.* ζmm quorundam codd. Pinc. 𝔊 — 𝔅1. = *Nescìebam hoc mihi.* w = *hoc tibi restare.* G(s∾) = *dicit, scribam.*

Ep. LXXVII.

G(s∾) = *Subite.* ηℌ = *Subitae.* P1. = *Subiti.* 𝔐 = *S. V. B. Hodie.* B + *et tabellarias.* γδK Θ + *quas tabellarias.* mo = *tabularias.* mm𝔊 1. 2. 𝔊 = *omnis in pyris Put.* Rιλ P3. P2. (s.m.) = *Puteolanorum.* Θ = *populorum.* 𝔛 — *ex* ante *ipso genere* et — *licet.*

siparum = Pw Ops. cod. Iur. Sb Pr.bd𝔖. GArg.b = *si parum.* 𝔑 — 𝔛 = *sipparum.* 𝔛𝔅𝔊1. = *suparum.* Rr𝔊2. — 𝔐a = *supparum*, sicut scribitur apud Festum p. 340. (cf. Varro L. L. V, 30, 37. p. 134. Spg.) Sed apud Isidor. Origg. XIX, 3, 4. *siparum* est. (Sine iusta causa nuper Otto edidit *supparum.*) Rell. n. 1. r = *omnes habeant.*

2. 𝔛 = *adiuvare quatiens cursum.* V = *aeque quatiet cursum.* G(s∾) = *aeque quotiens cursum.*

increbruit = PRw plerique ρρ Mod. P3. P2. (s.m.) 𝔛𝔅𝔐. rmG𝔊1. — 𝔊𝔏 — 𝔖 = *increbuit.* Nonnulli ρρ 𝔑 — 𝔛 = *increpuit.* γδ = *incubuit.* GℌP1. 4. = *incumbit.*

γδv𝔑 — 𝔅 + *minusque habet virium.* wArg.b antiqq. ρρ atque alii 𝔛𝔑 — 𝔅 + *et ex humili.* r = *cum intravere campas.* rG = *promuntorium.* sG = *promunctorium.*

siparum. vid. ad 1. PRr Arg.b ρρ Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊 + *insigne indicium est.* B = *insigne indicium* om. *est.* V + *insigne iudicium est.* G + *insigne inditum est.* w = *Alex. indicium est.*

3. r = *discursu properante.*

gnam ex pigritia mea sensi uoluptatem, quod epistulas meorum accepturus non properaui scire quis illic esset rerum mearum status, quid adferrent. Olim iam nec perit quicquam mihi nec adquiritur. Hoc, etiam si senex non essem, fueral sentiendum: nunc uero multo magis, quia quantulumcumque haberem tamen plus iam mihi superesset uiatici quam uiae, praesertim cum eam 4 uiam simus ingressi quam peragere non est necesse. Iter inperfectum erit, si in media parte aut citra petitum locum steteris: uita non est inperfecta, si honesta est. Ubicumque desines, si bene desinis, tota est. Saepe autem et fortiter desinendum est et non ex maximis causis: nam nec maximae sunt quae nos tenent. Tullius Marcellinus quem optime noueras, adulescens quietus et cito senex, morbo et non insanabilili correptus, sed longo et molesto et multa imperante, coepit de-5 liberare de morte. Conuocauit conplures amicos: unusquisque, aut quia timidus erat, id illi suadebat quod sibi suasisset, aut quia adulator et blandus, id consilium dabat quod deliberanti gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus, homo egregius et, ut uerbis illum quibus laudari dignus est laudem, uir fortis ac strenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic 6 enim coepit: Noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magna deliberes. Non est res magna uiuere: omnes serui tui uiuunt, omnia animalia: magnum est honeste mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias: cibus, somnus,

P = *meam sensi voluptatem.*
G = *Olim iam non periit.*
𝔛 — *multo* ante *magis.*
quia quantulumcumque = PR (Arg.b BV Col.) 𝔛𝔈1. — 𝔖. Gwr ρρ Pall. 𝔑 — 𝔅 — *quia.* r = *haberem cum plus.* G (cr. ∾) = *tantum cum plus.* w + *quam cum eam viam.*
GR ρρ (exc. ι) 𝔛𝔑 — 𝔅 = *sumus ingressi.*
4. Arg.b — *Iter* — *honesta est.*
GV = *citra per totum locum.*
G (n.) + *honesta non est.*
r = *Ubicunque desinas.* 𝔈1. = *Ubic. desinet.* RGw Arg.b ρρ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *si bene desines.* V + *bene desinis bona tota est.* r — *et* ante *fortiter.* 𝔛 — *est* post *desinendum.* PGR antiqq. ρρ et rell. maior pars P 1. 3. 𝔛𝔑 — 𝔈1. + *nec et maximae.* G + *nec etiam maximae.* sw𝔈2. — 𝔐a + *nec hae maximae.* Col. = *Nonne et hae maximae.* B — *nec.* rArg.b B P 2. rell. ρρ 𝔖 ∾. P = *quam nos tenent.*

5. PRrGw𝔑 — 𝔅 = *quam plures.* B — *conplures.* r = *illi sua debeat.*
Amicus noster Stoicus = mss. 𝔛𝔑 — 𝔐a. 𝔖 ex ci. = *Attalus noster St.* quia *Attali* frequens est apud Senecam mentio. Sed esse poterat amicus Senecae et Lucilio, quem nomine *Stoici* appellare solerent. w𝔛 — *homo.* sed w mox + *egregius hoc.* V = *vir egregius.*

6. 𝔑 — 𝔅 + *Noli enim.*

libido: per hunc circulum curritur. Mori uelle non tantum prudens aut fortis aut miser, etiam fastidiosus potest. Non opus erat suasore illi, sed adiutore: serui parere nolebant. Primum [7] detraxit illis metum et indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum esset an mors domini uoluntaria fuisset: alioquin tam mali exempli esset occidere dominum quam prohibere. Deinde ipsum Marcellinum admonuit non esse inhumanum, quemadmodum coena peracta reliquiae circumstantibus diuiduntur, sic peracta uita aliquid porrigi his qui totius uitae ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi et liberalis, etiam cum de suo fieret: minutas itaque summulas distribuit flentibus seruis et [8] illos ultro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine: triduo abstinuit et in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit. Solium deinde inlatum est in quo diu iacuit et calda subinde subfusa paulatim defecit, ut aiebat, non sine quadam uoluptate quam adferre solet lenis dissolutio non inexperta nobis quos aliquando liquit animus. In fabellam excessi non in- [9] gratam tibi: exitum enim amici tui cognosces non difficilem nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissimc excessit et uitae elapsus est. Sed ne inutilis quidem

B = *per hoc periculum curritur.* G (m∾) ζϽπτ = *currunt.* Θ = *circulum quaeritur.*

aut fortis aut miser = PRrGw Arg.bB Nor. Iani 𝔄𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔖 = *et fortis aut miser.* Herbip. Iani = *prudens aut fortis: miser etiam fastidiosus.* Ianus putat coniicere aliquem posse *at miser etiam fastidiosus.* Sed neque est quod offendamur omissa particula adversativa, et suo quodam iure *miser* potest componi cum *prudenti* et *forti*: nam *prudentia* interdum suadet mortem, *fortitudo* provocat: *miseriae* cogunt ad mortem taedio vitae. r𝔈1. — 𝔖 + *sed etiam fastid.* contra mstos etiam Nor. Herb. Iani 𝔄𝔑 — 𝔅.

7. R = *detraxit illi metum.*

𝔐𝔖 = *alioqui.* 𝔏 — 𝔅1. = *tam mali exempli esse.* 𝔈2. — 𝔐 = *prohibere dominum quam occidere* inverso verborum ordine et sententia mutata. rG + *circumstantibus servis.* P = *dividantur.*

8. Rr + *poni sibi tabernaculum.* RζοπP3. Col. = *Dolium deinde illatum est.* w = *delatum est.*

calda = P Mod. Ops. cod. Iur. 𝔖. Idem videbatur restare in P2. Gw Rr𝔄𝔑 — 𝔐𝔞 = *calida.* Rell. n. l.

Arg.b + *subfusa aqua.* P = *ut agebut.* Gw𝔄𝔑 — 𝔊 = *levis* [𝔈1. = *laevis*] *dissolutio.* 𝔑 — 𝔐 + *dissolutio animi.* G (s∾)B𝔛 = *non experta.* r = *aliquando relinquid animus.* PG (m∾)w V = *aliquando aliquid animus.* Suspicor fuisse *deliquit animus.*

9. 𝔑 — 𝔅 — *tui* post *amici.*

Rr = *non miserum.* V + *sibi ipse consciverit.* G(cr. ∾) = *m. sibi consenuerit.* G = *mollissime excepit.* mG = *m. excellit.*

et vitae elapsus est = PG(Arg. bV plerique ρρ P 1. 4.) 𝔄𝔈1. — 𝔐𝔞 (exc. 𝔏4.) RwP3. Col. 𝔑 — 𝔅𝔏4. 𝔖. = *et vita el. est.* r = *et e vita lapsus est.* P2. = *et e vita el. est.* Recc. ρρ nonnulli = *et e vita*, alii = *et vita el. est.*

haec fabella fuerit: saepe enim talia exempla necessitas exigit. Saepe debemus mori nec uolumus: morimur nec uolumus. Nemo tam inperitus est, ut nesciat quandoque moriendum: tamen 10 cum prope accessit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nonne tibi uidebitur stultissimus omnium qui fleuit, quod ante annos mille non uixerat? Aeque stultus est qui flet, quod post annos mille non uiuet. Haec paria sunt: non eris nec fuisti. Utrumque tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quousque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Desine fata deum flecti sperare precando.

Rata et fixa sunt et magna atque aeterna necessitate ducuntur. 11 Eo ibis quo omnia eunt. Quid tibi noui est? Ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta et nulla mutabilis ope inligauit ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum sequetur? quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, esses, si multa millia tibi commorerentur. Atqui multa millia hominum et animalium hoc ipso momento quo tu mori du- 12 bitas animam uariis generibus emittunt. Tu autem non puta-

R — *haec* ante *fabella.* G(m∾) = *necessitas cogit.* 𝔑 — 𝔗 — *morimur nec volumus.*

ut nesciat quandoque moriendum = PGBV antiqq. ρρ P1. 4. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖 (𝔅 = *quando.*) rw + *quandoque sibi moriendum.* sG R(Arg.b recc. ρρ) P 2. 3. Col. 𝔈 1. — 𝔐a + *sibi quandoque mor.*

cum prope accessit = PB𝔄𝔖. RrGw𝔑 — 𝔐a = *c. p. accesserit.* Rell. n. l.

10. P3. = *Nonne tibi videtur.*

G(s∾) = *stultus.*

qui flevit = PR Arg.b B fere omnes ρρ P3. 𝔄𝔑 — 𝔅. Gwr (P1. 2. 4. Col.) 𝔈 1. — 𝔖 = *qui fleverit.*

r — *ante* ante *annos.* R = *annos mille non vixerit.* R recc. ρρ nonnulli 𝔑 — 𝔅 = *non eris, non fuisti.* Pw = *in hoc puncto coniectus es.* r = *in hoc puncto convinctus es.* R(s∾) P3. (cr. ∾) P2. 4. 𝔑 — 𝔅 = *quod ne extendas.* Arg.b = *quod vel extendas.* G = *quod ne ostendas.* v nonnullique alii ρρ = *quod ut ostendas.* P1. = *quod non extendis quousque extendas.* w = *quousque attendas.* G(s∾) = *extendas.* 𝔄 — *Quid fles?*

et magna atque aeterna = mss. 𝔄𝔑 — 𝔈 1. 𝔖. 𝔈 2. — 𝔐a = *atque magna et aeterna.*

11. *Quid tibi novi est?* = PRr GArg.bBV cod. Iur. 𝔄𝔑 — 𝔅. w𝔈 1. — 𝔖 = *Q. t. novum est?* ρρ n. l.

R𝔑 — 𝔅 + *matri tuae.* 𝔄 — *nulla* ante *mutabilis.*

inligavit (*ill.*) = PGrVv pluresque alii ρρ Sb P2. 𝔑 — 𝔗𝔖. P1. 4. = *alligavit.* Rw Col. 𝔄𝔅 — 𝔐a = *illigat.* BP3. = *alligat.*

w = *tantus te populus.* Arg.b P 2. 𝔊 = *populus mortuorum.* GP 1. = *populus moribus horum seq.* 𝔐 = *populus mortuo seq.* Sc𝔖 + *populus mortuorum praecessit! quantus moriturorum seq.* Rell. etiam tres Ops. Gr. ∾. r + *multa millia hominum tibi comm.* w(del.) + *non commorerentur.* G = *commorentur.* 𝔑 — 𝔗 = *commorientur.*

R𝔑 — 𝔅 + *et hominum et animalium.* rw = *emittent.*

bas te aliquando ad id peruenturum ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum uirorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam. Lacon ille memoriae traditur inpubes adhuc qui captus clamabat, *non seruiam*, sua illa Dorica lingua et uerbis fidem inposuit. Ut primum iussus est fungi seruili et contumelioso ministerio, (adferre enim uas obscoenum iubebatur,) inlisum parieti caput rupit. Tam 13 prope libertas est: et seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum malles quam per inertiam senem fieri? Quid ergo est cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta nolle te sequi, duceris. Fac tui iuris quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, ut dicas, *non seruio?* Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis uitae. Nam uita, si moriendi uirtus abest, seruitus est. Ecquid habes propter quod exspectes? 14 Uoluptates ipsas quae te morantur ac retinent consumpsisti: nulla tibi noua est, nulla non iam odiosa ipsa satietate. Quis sit uini, quis mulsi sapor scis: nihil interest centum per uesicam tuam an mille amphorae transeant: saccus es. Quid sapiat ostreum, quid mullus optime nosti: nihil tibi luxuria tua in futuros annos reseruauit intactum. Atqui haec sunt a quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas?

12. r = *sine exitu inter est.* G = *maiorum virorum.* 𝔅1. ℜu — *me* ante *tibi iud. relaturum.* GBV — *Lacon.* mG = *laucus vel laucon.* Apud R hoc nomen est in litura. r + *Lacon puer.* Pr = *inpubis adhuc.* R(lit.) P1. 3. 4. = *impuber adhuc.* 𝔛 = *caput rumpit.*

13. G(m∾) = *Causa proprie libertas est.* 𝔛 = *Tua prope lib. est.* G𝔛 = *Ita non sicut perire.* G = *filium meum.* γδ = *per inertiam senescere.* R = *cur perturbaris.* V = *cum pert.* Gℜ — 𝔅 = *Puto nolle t.* r + *Fac tui iuris esse.* RsG = *quod alienum est.* Arg.b + *quod et alieni est.* Mod. = *Non sumes pueri spiritum? Dices, non servio.* Rell. omnes ∾. R recc. nonnulli ρρ = *non serviam.* R nonnulli ρρ = *servis homini.* o = *servis omnibus.*

14. RrG 𝔛ℜ — 𝔊𝔖 = *Et quid habes.* Rell. ∾. *Voluptates ipsas* = mss. [V = *ipsae*] 𝔛ℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 — *ipsas.* ℜ — 𝔗 = *retinent sumpsisti.* G = *ipsa societate.* Rℜ — 𝔅 = *Quis vini, quis mulsi* [ℜ — 𝔗 = *mulsis*] *est sapor.* r + *quis sit mulsi.* 𝔖 = *Quis sit mulsi, quis vini* ordine contra mstos mutato. Arg.b = *sapor intelligis.* P = *per versicam tuam.* Arg.b + *transeant an duae.* *saccus es* = PRK (Arg.b BV) Col. 𝔐 — 𝔖. Gw rell. ρρ Pall. 𝔛ℜ — 𝔊 = *saccus est*, ut ad ventrem et vesicam referatur, quod non displicet Grutero. r = *factus est.* wℜ — 𝔅 = *mulus.* RGB ℜ — 𝔅 = *intactum servavit.* GArg.b cod. Iur. 𝔛 = *Atque haec sunt a quibus.* Monet Iuretus eundem codicem suum saepius pro *atqui* scribere *atque.*

15 Amicos et patriam? Tanti enim illam putas, ut tardius coenes? Solem quoque, si posses, exstingueres. Quid enim umquam fecisti luce dignum? Confitere non curiae te, non fori, non ipsius rerum naturae desiderio tardiorem ad moriendum fieri: inuitus relinquis macellum in quo nihil reliquisti. Mortem times: at quomodo illam media oblectatione contemnis? Uiuere uis: scis enim? Mori times: quid porro? ista uita non mors 16 est? Caesar, cum illum transeuntem per Latinam uiam unus ex custodiarum agmine demissa usque in pectus uetere barba rogaret mortem: *Nunc enim,* inquit, *uiuis?* Hoc istis respondendum est quibus succursura mors est: *Mori times? nunc enim uiuis?* Sed ego, inquit, uiuere uolo qui multa honeste facio: inuitus relinquo officia uitae quibus fideliter et industrie fungor. Quid? tu nescis unum esse ex uitae officiis et mori? 17 Nullum officium relinquis: non enim certus numerus quem debeas explere finitur. Nulla uita est non breuis: nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris et Statiliae breuis

15. *Amicos et patriam?* = G (s.m.) P4. Col. P2. (s.m.) 𝔛𝔑 — 𝔖. PwGP1 = *Amicus esse patriam?* Cod. Iur. = *Amicos esse patriae?* rArg.b = *Amicos vel patriam?* RP3. = *Amicos an patriam?* σσν = *Amas patriam?* quod probat Sanct. mm𝔊2.𝔊 = *Amicus es patriae.* Hic aliquid vitii adhuc latet. r = *tanti enim illi.* P + *tanti enim in illam.*

solem quoque, si posses = P ci. Lips. (Epist. Quaest. III, 23.) 𝔐 — 𝔖. Steph. (Prood. II, 4.) idem laudat ex quodam vetere ex. BμνξK ΘτυX = *solem quem si posses exstingueres.* rP1. = *post solem quam si p. exst.* G = *post solem que si p. ex.* Rw mG Arg.b P2. 3. 4. Col. Ops. 𝔑 — 𝔊 = *solem que si p. ex.* quod fortasse Senecae proprium. cf. Roth ad Tac. Agr. p. 251 sqq. Rell. n. l. P = *Conficere non curiae.* G (s∾) 𝔛𝔑 — 𝔅 — *rerum* ante *natura.* Aberat quoque ab „antiquis libris" Opsopoei: sed fortasse intellexit ille impressos libros.

GB𝔛 = *relinquis Marcellum.*

oblectatione. Pηϑνξστ = *boletatione.* w = *bolecatione.* Probat Sanct. illud atque intelligit „nimiam fungorum comestionem." (cf. Plin. N. H. XXII, 22, 46.) RP3. Col. = *ista vita mors est* om. *non.* Arg.b = *ista vita nisi mors est.*

16. R = *veteri barba.* r = *Nec enim, inquit.* R recc. nonn. ρρ P2. 3. 𝔑 — 𝔅 = *successura mors est.* r = *Sed ego inquibus vivere.* R(s∾)𝔊 = *honesta facio.*

et industrie = PGwr nonn. tam recc. quam antiqq. ρρ Ops. P2. 4. Col. mP1. 𝔖. R𝔛 = *cum industria.* P3. 𝔑 — 𝔐a = *et cum industria.* P1. = *industrio* „superpositaeque praeterea duae notulae circumflexae, una supra literam quartam, altera supra penultimam."

R = *officiis mori* om. *et.*

17. Pinc. ci. = *Num enim certus.* 𝔊ro — 𝔐a = *quem debebas explere* contra mstos.

Statiliae = 𝔊2. — 𝔖 ex Erm. ci., ut videtur. cf. Plin. N. H. VII, 48. P Arg.b = *Sattiae.* r = *Suttie.* mG = *Succie.* w = *Saciae.* B = *Satiae.* V = *Sane.* RP3. 𝔊1. = *Sathinae.* Col. = *Satinae.* GP1. = *facie.* P4. = *Sarae.* ρρ promiscue = *Sane*, *Satiae*, *Succiae*, *Satinae*, *Futiae.* 𝔑 — 𝔗 = *Sat-*

est quae inscribi monumento suo iussit annis se nonaginta nouem uixisse. Uides aniculam gloriari senectute longa: quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum inplere? Quomodo fabula, sic uita: non quam diu, sed quam bene acta sit refert. Nihil ad rem pertinet quo loco desinas. Quocumque uoles desine: tantum bonam clausulam inpone. Uale.

EPISTULA LXXVIII.

Seneca Lucilio suo salutem.

Uexari te distillationibus crebris ac febriculis quae longas distillationes et in consuetudinem adductas sequuntur eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus ualitudinis, quod inter initia contempsi. Poterat adhuc adulescentia iniurias ferre et se aduersus morbos contumaciter gerere: deinde subcubui et eo perductus sum, ut ipse distillarem ad summam maciem deductus. Saepe inpetum cepi abrumpendae uitae: patris me indulgentissimi senectus retinuit. Cogitaui enim non quam fortiter ego mori possem, sed quam ille fortiter desiderare non posset. Itaque imperaui mihi ut uiuerem: aliquando enim et uiuere fortiter facere est. Quae mihi tunc fuerint solatio dicam, si prius hoc dixero haec ipsa quibus adquiescebam medicinae uim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia: et quicquid animum erexit etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt: philosophiae acceptum fero, quod surrexi, quod conualui. illi uitam debeo et nihil illi minus debeo. Multum mihi

2

3

tiem. 𝔅 = *Sattenae.* V = *se* LXXXVIIII. *vixisse.*

Vides aniculam = 𝔐 — 𝔖 ex ci. Mur., ut puto. V𝔈 2. — 𝔊 = *Vides aliquam.* Rell. = *Vides aliquem.* P = *gloriare.* R + *si ei contigisset.* ισ + *Quomodo confert fabula.*

Ep. LXXVIII.

distillationibus = mss. etiam Ss. 𝔄𝔑 — 𝔏 4. 𝔖 hic et alibi. 𝔊ro — 𝔐a = *destillationibus.* wr = *in consuetudines.* Gw = *secuntur.* r = *eo melius mihi est.* V — *est.* wG(m∾) = *inter vitia cont.* R = *iniuriam ferre.*

R = *productus sum.* 𝔊ro — 𝔐a = *destillarem* contra mstos. P4. = *ut impedi stillarem.* rG = *ad summam aciem.* RαβKπ στ𝔑 — 𝔅 = *impetum feci.* 𝔈 1. = *imp. coepi.* r = *patris mee indulg.* 𝔈 2. — 𝔊 = *patris mei indulg.*

G = *nunquam fortiter.* 𝔑 — 𝔅 — *ego* ante *mori.* V𝔐 = *desiderare me posset.* quod probat Burmann. ad Ovid. R. A. 463.

2. R(lit.) B fere omnes ρρ 𝔅𝔈 2. — 𝔊 = *si prius dixerim.* Gw𝔄𝔑 — 𝔗𝔈 1. = *si prius dixeris.* R𝔑 — 𝔅 + *nostra etiam saluti.* w = *saluti profuerunt.* Sb — *et* ante *nihil illi minus.* P — *illi* ante *minus.*

3. Ante *Multum* P unci notam habet, quae sedem quinque fere vel sex litterarum implet. r + *Multum*

contulerunt ad bonam ualitudinem amici quorum adhortationibus, uigiliis, sermonibus adleuabar. Nihil aeque, Lucili uirorum optime, aegrum reficit atque adiuuat quam amicorum adfectus. nihil aeque exspectationem mortis ac metum subripit. Non iudicabam me, cum illos superstites relinquerem, mori: putabam, inquam, me uicturum non cum illis, sed per illos. non effun-4 dere spiritum mihi uidebar, sed trahere. Haec mihi dederunt uoluntatem adiuuandi me et patiendi omne tormentum: alioquin miserrimum est, cum animum moriendi proieceris, non habere uiuendi. Ad haec ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis monstrabit. ne indulgeas 5 otio ad quod uergit iners ualitudo. ut legas clarius et spiritum cuius iter ac receptaculum laborat exerceas. ut nauiges et uiscera molli iactatione concutias. quibus cibis utaris. uinum quando uirium causa aduoces, quando intermittas, ne inritet et exasperet tussim. Ego tibi illud praecipio quod non tantum huius morbi, sed totius uitae remedium est: contemne mortem. Nihil triste est, cum huius metum effugimus. Tria haec in omni morbo grauia sunt: metus mortis, dolor corporis, inter-6 missio uoluptatum. De morte satis dictum est: hoc unum dicam non morbi hunc esse, sed naturae metum. Multorum mortem distulit morbus et saluti illis fuit uideri perire. Morieris, non quia aegrotas, sed quia uiuis. Ista te res et sanatum manet: cum conualueris, non mortem, sed ualitudinem effugies. Ad

enim. r = *reficit at adiuvat.* Pw = *superstites relinquere.* 𝔑 — 𝔗 — *videbar.*

sed trahere = PRr Gw Bρρ 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *sed tradere.* V hic sicut multis huius epistolae locis mancus est. Arg.b n. l.

4. R = *Haec mihi dederant.* RB λ nonnullique alii recc. ρρ P3. 𝔄𝔑 — 𝔗m𝔄𝔈2. = *vol. ad vivendum et patiendi.* βζ𝔍 = *vol. ad vivendum et patiendum.* 𝔈2. — 𝔖 = *alioqui.* P = *quantum exerceris.* G(cr.∾) r = *nec indulgeas.* Unus Mod. = *et aut legas clarius* et infra *aut naviges.* G(m∾) = *ut legas durius.*

ac receptaculum = Prw 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖. G = *ad receptaculum.* R (Mod.? Ep. 111. p. 490.) 𝔈2. — 𝔐a = *et rec.* Rell. n. l.

5. r = *vinum quod virium causa.* w = *vinum quandoque — quandoque intermittas.* r = *quando intermittes.* 𝔑 — 𝔅 = *ac exasperet.* G = *ut exasperet.* r = *et asperet* nescio qua auctoritate. Gζ𝔍 = *exasperet cursum.* μνξKΘ = *exasperet. Cursim ego tibi.* V = *et exeundi separet cursum.* w + *Ego tibi vero illud.* P1. = *contemni mortem.* Col. = *contemnere mortem.* RP3. = *dolor morbi interm. vol.*

6. r = *non mori hunc esse.* G(s∾) = *Moveris, non quia aegrotas.* w = *valitudinem effugeris.*

illud nunc proprium incommodum reuertamur. Magnos cruciatus habet morbus. Sed hos tolerabiles interualla faciunt: nam 7 **summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest ualde dolere et diu: sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut dolorem aut tolerabilem aut breuem faceret. Maximi dolores in macerrimis consistunt corporis partibus: nerui articulique et quicquid aliud exile est acerrime saeuit, cum in arto uitia concepit. Sed cito hae partes obstupescunt et ipso dolore sensum doloris amittunt: siue quia spiritus naturali prohibitus cursu et mutatus in** 8 **peius uim suam qua uiget admonetque nos perdit, siue quia corruptus humor, cum desiit habere quo confluat, ipse se elidit et iis quae nimis inpleuit excutit sensum. Sic podagra et chiragra et omnis uertebrarum dolor neruorumque interquiescit, cum illa quae torquebat hebetauit: omnium istorum prima uerminatio uexat, inpetus mora exstinguitur et finis dolendi est obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est,** 9 **quod inter angusta corporis nascitur, non minus, mehercules, quam capitis ipsius: sed si incitatior est, in alienationem soporemque conuertitur. Hoc itaque solatium uasti doloris est, quod**

B = *cruciatus habet mortis.*
7. Rw = *doloris intensio.*
Steph. (ad Dalech. Ep. 36.) ci. + *cito invenit finem.* RGwB fere omnes ρρ 𝔛𝔑—𝔈1. = *amicissima nostri.* r + *natura nostra.*
Gw = *obtupescunt.* quod olim me movit, ut coniicerem *obtorpescunt* (cf. §. 8. ex. *obtorpuisse*) vel *obdurescunt.*
8. 𝔛 = *sine quo spiritus.* r = *vim suam quae viget.* οσ = *viget animatque nos.* 𝔛 = *cum desit habere.* G + *cum quo confluat.* R = *quo effluat* R—𝔅 = *quo fluat.* Ex recc. ρρ nonn. = *quo fluat*, alii = *quo effluat.*
et iis quae nimis = Pr. 𝔑—𝔅 = *in his quae nimis.* GwR 𝔛𝔈1.—𝔖 = *et his quae n.* Rell. n. l. rG = *vertebrorum dolor.* 𝔛𝔑—𝔅 = *et nervorum.* r + *nervorumque tunc interquiescit.* Arg.b ξ = *nervorumque interim quiescit.* 𝔛 = *et nervorum interim quiescit. Sic cum.* P = *et nervorumque interciet scit cum.* G(s∾) = *nervorum intersciet scit cum.* BμΘτ = *nervorumque interficiet, sic cum.* νοσ = *nervorumque mitescit.* GwBV ρρ (exc. ηλ∾) 𝔑—𝔗 = *hebetabit.* r𝔅 = *hebetat.*
G(s∾) P1. = *primi verminatio.* Rrβιο P2. 3. Col. = *prima germinatio.* P4. = *prima munacio.*
9. R𝔑—𝔅 = *angustissima corporis.* GwR 𝔛𝔑—𝔐a = *mehercule.* 𝔑—𝔗 = *capitis huius.*
sed si incitatior est, in alienationem soporemque conv. = PRrρρ P3. Ss. 𝔛𝔑—𝔅𝔖. GwBP1. = *sed incitatior* [P1. cum 𝔅 = *incitator*] *est* ∾ om. *si.* Pinc. = *si incitatior* om. *sed.* P2. = *sed incitatior est, sed alienationem* ∾. Col. 𝔈1. = *sed quo incitatior est, eo citius in alienationem soporemque.* Quintus Gr. (Col.?) = *soporemque.* 𝔈2.—𝔐a (exc. 𝔈𝔖 = *si inc. — quo citius.*) = *sed quo incitatior est, eo citius in al. stuporemque.* Ops. „Mss., inquit, partim *incitatior*, partim *Sed si incitatior*, partim *Sed si incitatior*

necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est quod inperitos in uexatione corporis male habet: non adsueuerunt animo esse contenti, multum illis cum corpore fuit.
10 Ideo uir magnus ac prudens animum deducit a corpore et multum cum meliore ac diuina parte uersatur, cum hac querula et fragili quantum necesse est. Sed molestum est, inquit, carere adsuetis uoluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Haec prima abstinentia grauia sunt: deinde cupiditas relanguescit ipsis per se quae cupimus fatigatis ac deficientibus. Inde morosus est stomachus. inde quibus fuit auiditas odium est. desideria ipsa moriuntur. Non est autem acerbum carere eo quod cupere
11 desieris. Adice quod nullus non intermittitur dolor aut certe remittitur. Adice quod licet et cauere uenturum et obsistere inminenti remediis: nullus enim non signa praemittit, utique qui ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi patientia, si contempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora et te querelis onerare. Leuis est dolor, si nihil
12 illi opinio adiecerit: contra, si exhortari te coeperis ac dicere, *nihil est*, aut certe, *exiguum est*, *duremus:* iam desinet. leuem illum dum putas facies. Omnia ex opinione suspensa sunt: non ambitio tantum ad illam respicit et luxuria et auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miser est quisque quam credidit.

est, in alienationem soporemque convertitur. nulli habent *eo citius.*"

r = *Haec itaque solutium.* r = *si minus senseris.* GP1. = *quod imperitis.* RαβεζιλμΘπυ P3. 𝔄𝔑 — 𝔗 = *imperiti — male habent.* P4. = *imperitus — male se habet.* V Col. = *imperitus quisque — male habet.*

10. Cod. Iur. Sb (tac. Oberl.) 𝔖 = *animo esse intenti.* 𝔑 — 𝔅 = *et prudens.* R nonnulli ρρ Pinc. P3. = *diducit.* P4. = *deducat.*

ac divina = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *et divina.*

et fragili = PB𝔑 — 𝔅. RrGw 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *ac fragili.* Rell. n. l.

PG = *Sed molestum est, inquid.* 𝔑 — 𝔐a = *inquis.* rCol. + *abstinere a cibo.* Col. = *sentire esuriem.* w = *Haec prima abstinentiae gravia sunt.*

ipsis per se quae cupimus = mss. 𝔄𝔑 — 𝔖. 𝔐 — 𝔖 — *se* ex ing. Mur. r = *Inde mors est.* R(s∾) = *Inde morsus est.*

quibus fuit aviditas = PRrGw Arg.b B Pall. 𝔄𝔑 — 𝔖. V = *in quorum fuit av.* Col. 𝔐 — 𝔖 = *quorum fuit av.* Gw Rρρ Gr. 𝔄𝔗 — 𝔖 + *aviditas cibi.* V𝔑 + *aviditas tibi.*

11. r + *Adice nunc.* GwrB — *non* ante *intermittitur.* rwB — *et* ante *cavere.* 𝔑 — 𝔅 = *cavere futurum.* Cod. Iur. + *imminenti morbo.* 𝔄 = *imminentibus.*

G(cr. ∾) = *signa remittit.* 𝔐 = *morbi praesentia.* r = *tibi ipsa graviora.* 𝔑 — 𝔅 = *tibi ipsi.* R — *illi* ante *opinio.*

12. GB = *coeperis adicere.* V = *diutius iam desinet.* r = *desinit.* G = *non obitio tantum.* V = *ambitio enim.* G = *ad illos respicit.* B = *ad illa.*

quam credidit = PGw Arg.b

Detrahendas praeteritorum dolorum conquestiones puto et illa uerba: *Nulli umquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli! nemo me surrecturum putauit. Quotiens de-* 13 *ploratus sum a meis, quotiens a medicis relictus! In eculeum inpositi non sic distrahuntur.* Etiam si sunt uera ista, transierunt. Quid iuuat praeteritos dolores retractare et miserum esse, quia fueris? Quid, quod nemo non multum malis suis adicit et sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit retulisse iucundum est: naturale est mali sui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo sunt et futuri timor et ueteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipsis po- 14 situs difficultatibus dicat:

Forsan et haec olim meminisse iuuabit.

Toto contra illum pugnet animo: uincetur, si cesserit. uincet, si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, adtrahunt in se ruinam cui obstandum est. Istud quod premit, quod inpendet, quod urget, si subducere te coeperis, sequetur et grauius incumbet: si contra steteris et obniti uolueris, repelletur. Athletae quantum plagarum ore, quantum toto 15 corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriae cupiditate nec tantum, quia pugnant, ista patiuntur, sed ut pugnent: exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia quorum praemium non corona nec palma est nec tubicen praedicationi nominis nostri silentium faciens, sed uirtus et firmitas animi et pax in ceterum parta, si semel in aliquo certamine debellata for-

BVρρ (exc. εηι) P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑—𝔊𝔖. Rr εηι P2. 𝔐—𝔐a = *quam credit.* r = *Detrahendum praeteritorum dolorum cum questionibus.* B = *Detrahuntur.* G (cr. ∾) P1. = *Detrahenda sunt.* w = *praet. malorum.* P1. 4. = *et questiones.* P2. = *questiones.* Steph. (Prood. I, 2.) ci. = *puta* pro *puto.* rG(cr. ∾) = *resurrecturum.* G = *putaverit.*

13. R = *In eculeo positi.* G Arg. b V𝔛 = *non sic detrahuntur.* R + *quia iam fueris.* G = *Quidquid vero nemo.* G(m∾) = *adiceret sibi ipse.* R𝔑—𝔅 = *sibi ipsi.* sw = *l' concidenda ergo duo sunt.* 𝔑—𝔅 = *id nondum.*

14. 𝔑—𝔗 = *forsitan et haec olim.* ανο = *repugnet animo.* 𝔛 = *pugnat.* R = *cui obsistendum est.* w = *cui optandum est.* R𝔛𝔑—𝔅 = *illud quod premit.* Rw = *impedit.* B𝔑—𝔈1. = *impendit.*

15. ανο = *sed ut impugnent.* Rr recc. ρρ 𝔑—𝔅 = *exercitatio ista.* w = *quorum primum* et — *est* post *palma.* 𝔑—𝔗 = *tibicen.* G(m∾) = *tibi ẽe praedicationi.* w = *praedicatio.* 𝔛 = *praedicationis.* αβπ 𝔑—𝔅 = *in caelum parta.* ι = *imposterum parta.* ζ = *in aeternum parta.*

16 tuna est. Dolorem grauem sentio. Quid ergo? non sentis, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti et auerso. Sed graue est. Quid? nos ad hoc fortes sumus, ut leuia portemus? Utrum uis longum esse morbum an concitatum et breuem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum, multum temporis donat, necesse est ut 17 exsurgat et desinat. Breuis morbus ac praeceps alterutrum faciet: aut exstinguetur aut exstinguet. Quid autem interest non sit an non sim? in utroque finis dolendi est. Illud quoque proderit ad alias cogitationes auertere animum et a dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris. bonas partes tecum ipse tracta: memoriam in ea quae maxime miratus es sparge. Tunc tibi fortissimus quisque et uictor doloris occurrat: ille qui, dum uarices exsecandas praeberet, legere librum perseuerauit. 18 ille qui non desiit ridere, cum hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis suae experirentur. Non uincetur dolor ratione qui uictus est risu? Quicquid uis nunc licet dicas, distillationes et uim continuae tussis egerentem uiscerum partes et febrem praecordia ipsa torrentem et sitim et artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma et eculeus et lamina

16. *Quid ergo? non sentis* = PRrGw Arg.b B ρρ Pall. Ss. 𝔄𝔑 — 𝔅 𝔊ro 𝔖. Col. 𝔈1. — 𝔐a (exc. 𝔊ro) = *Quidni sentias.* r = *Quemadmodum pernicior.* r = *cedenti ex adverso.* w = *cedenti quam adverso.* G(n.) R(n.) 𝔑 — 𝔅 = *ced. et adverso.*

concitatum = wmGPr.d (minor pars ρρ) 𝔈2. — 𝔐a. PrG Arg.b Pr.b P1. 2. 𝔑 — 𝔗 = *cogitatum.* quod facile ex illo poterat fieri, siquidem erat scriptum CŌCITATUM. Iam vero qui *cogitatum* emendare voluerunt, ad *brevem* respicientes posuerunt *coartatum* (*coarct.*) = RB maior pars ρρ praecipue recc. P3. 4. Col. Sc 𝔄𝔅𝔈1. 𝔖. r = *donet necesse est.* r Arg.b + *et ut exsurgat.* Matth. ci. = *et exsurgat, ut desinat.* R𝔄 = *et deficiat.*

17. 𝔑 — 𝔅 = *et praeceps.* r recc. ρρ = *interest an sit, an non sim.* B = *aut non sim.* Pr — *in* ante *utroque.* R(n.) rB recc. ρρ 𝔑 — 𝔅 = *ad vertere animum.* R — *ipse* ante *tracta.* R + *memoriam iam.* Arg.b = *memoria mea quae max.* P = *memoria in aeque max.* G(m∾) = *maxime iratus es.* Ed. Tauchn. = *Nunc tibi fort. q.* R = *perseveraveris.* G(m∾) = *persuaserit.*

18. sR(r. m.) VP3. 𝔐𝔍u + *cum ob hoc ipsum.* 𝔏4. = *cum ob ipsum.* Mod. ci. 𝔐 = *m irati tortores.* B𝔄 = *tortoris.*

crudelitatis suae = PGw Rr B 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 — *suae.* Rell. n. l. Pron. non supervacaneum est: nam respicit ad *irati.* Pw = *non licet dicas.* v = *Quicquid vis dicas, non licet oblivisci.* α𝔑 — 𝔗 = *Quicquid vis non oblivisci licet dicas.* οσ = *Quicquid vis oblivisci non licet dicas.*

w = *assiduae tussis.* 𝔅1. 𝔑u = *in diversam articulis.* r + *sed plus est flamma.*

et uolneribus ipsis intumescentibus quod illa renouaret et altius urgeret inpressum. Inter haec tamen aliquis non gemuit: pa- [19] rum est. non rogauit: parum est. non respondit: parum est. risit et quidem ex animo. Uis tu post haec dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere sinit morbus qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum ualitudo tenet: num et animum? Itaque cursoris moratur pedes, sutoris aut fabri manus inpediet. Si animus tibi esse in usu solet, suadebis, docebis, audies, disces, quaeres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, si [20] temperans aeger sis? Ostendes morbum posse superari uel certe sustineri. Est, mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma et acies dant argumenta alacris animi indomitique terroribus: et in uestimentis uir fortis adparet. Habes quod agas: bene luctare cum morbo: si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplum. O quam magna erat gloriae materia, si spectaremur aegri! Ipse te specta, ipse te lauda. Praeterea duo sunt genera uoluptatum: corporales morbus in- [21] hibet, non tamen tollit. immo, si uerum aestimes, incitat: magis iuuat bibere sitientem. gratior est esurienti cibus. quicquid ex abstinentia contigit auidius excipitur. Illas uero animi uoluptates quae maiores certioresque sunt nemo medicus aegro ne-

𝔛 = *quod illa remaneret.* V = *urgeret impressa.* x + *impressum instrumentum.* 𝔖 + [*ferrum*] *inpressum.* quod intelligendum esse Lips. dixerat.

19. r cod. Iur. = *aliquis ingemuit.* R — *non rogavit: parum est.* Rr nonn. recc. ρρ 𝔑—𝔅 = *Sed nihil, inquis.* σ = *corpus tantum valitudo.* w = *corpus cum valit.* Ex. Fac. et Prim. = *corpus cum valide tenet.* Alii Pinc — *tuum.* P = *valitudo te nec non et animum.*

num et animum? = rP2. 𝔛. G wζκλ 𝔈1. — 𝔐a = *non animum* om. *et.* Rell. = *non et animum.* Cum in optimo quoque librorum *et* exstaret, aptius et Senecae familiarius videbatur *num.* (De *num* et *non* confusis vid. Drkb. ad Liv. V, 51, 7. al.) 𝔛𝔈1. 2. = *morantur pedes.* Matth. ci. = *morabitur pedes.*

aut fabri = mss. (exc. w) 𝔑—𝔅. w = *autem fabri.* 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *ac fabri.* rGρρ 𝔑 — 𝔈1. = *audies, dices.*

20. w = *sed temperans.* 𝔛 + *Ostendes mihi morbum.* G = *Est mihi certe.* 𝔛 — *etiam* post *virtuti.* 𝔑 — 𝔗 = *indomitique tortoribus.* mσ = *et in tormentis vir fortis.* rγδξ = *exoraveris.* RP3. = *exorbitaverit.* Nonn. recc. ρρ = *exhortaverit.* P2. = *exortaverit.* 𝔛 = *perdis exemplum.* GγδK P1. 4. 𝔈𝔖 = *O quam magna erit.* ιP2. = *O quam magna esset.* V — O. P = *expectaremur.* PGw Arg.b BV antiqq. ρρ = *te expecta.*

21. r + *unum corporales.* Bμ nonn. alii ex recc. ρρ 𝔑 — 𝔗 + *Alterum corporales.* RP3. = *morbi inhibent — tollunt — incitant.* rArg.b 𝔛𝔑 — 𝔅 = *morbos.* Arg.b = *esurientibus* et — *ex* ante *abstinentia.* RG Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. 24. = *contingit.* 𝔅1. — 𝔐a — *animi* ante *voluptates.*

gat: has quisquis sequitur et bene intellegit omnia sensuum blandimenta contemnit. 22 O infelicem aegrum! Quare? quia non uino niuem diluit. quia non rigorem potionis suae quam capaci scypho miscuit renouat fracta insuper glacie. quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa aperiuntur. quia non circa coenationem eius tumultus coquorum est ipsos cum obsoniis focos transferentium. Hoc enim iam luxuria commenta est: ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum ferueat, coenam culina prosequitur. 23 O infelicem aegrum! Edet quantum concoquat. non iacebit in conspectu aper ut uilis caro a mensa relegatus. nec in repositorio eius pectora auium (totas enim uidere fastidium est) congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? coenabis tamquam aeger, immo aliquando tamquam sanus. Sed omnia ista facile perferemus, sorbitionem, aquam calidam et quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis et luxu fluentibus magisque animo quam corpore morbidis: tantum mortem desinamus horrere. 24 Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec uita taedio erit nec mors timori. Uitam enim occupare satietas sui non potest tot res uarias, magnas, diuinas percensentem: in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti numquam in fastidium ueritas ueniet: falsa satiabunt. Rursus si mors accedit et uocat, licet inmatura sit, licet mediam praecidat aetatem, perceptus longissime fru-

G = *sensum blandimenta.* w antiqq. ρρ = *sensim bl.* 𝔑—𝔗 = *sensive bl.* mv = *sensim tormenta.*

22. r + *O inquid infelicem.* V = *At infelicem.* R(s∾) G(s∾) = *O felicem.* 𝔑—𝔗 = *capacem scypho.* β = *capaci cibo.*

r + *neo renovat fracta.* Θ = *facta insuper.* B = *sacrata insuper.* G(m∾) = *in superficie glacie.* G(s∾) 𝔅 = *ostrea illi lucerna.* 𝔑—𝔗 = *luctiva.* 𝔛 = *circa renovationem.* R — *iam* ante *luxuria.* γδ = *luxuriae commentum est.* r = *ne quis tam contepescat.* w Arg.b + *ne quis iam intep.* 𝔛 = *ut quis intep.* γδ = *palato iam gulose.*

PG antiqq. ρρ omnes et plerique recc. = *parum fuerat.* Arg.b = *parum fuerit.* 𝔑—𝔅 = *culina sequitur.*

23. r = *edat quantum.* w = *concocat.* 𝔑—𝔅 = *coquat.* G(s∾) Arg.b 𝔛 = *a mensa religatus.* mδ = *ansa religatus.* GB antiqq. ρρ = *in repositoria.* G *coniecta ponentur.* w = *aliquando ut sanus.* G = *facile preferemus.* sG = *proferemus.* 𝔑—𝔅 + *et aquam calidam.*

24. G = *aut malorum.* Arg.b = *et non vita.* r = *magnas divitias.* α = *divinas praecedentem.* β = *divinas praetissentem praecogitantem.*

R = *non numquam in fastidium.*

PGwr = *satiabuntur.* P = *sit tempore.* v = *scit tempora honesti non crescere.* B — *crescere.*

r — *et* ante *vocat.* G(m∾) = *in natura licet sit.* Arg.b = *licet non natura sit.*

etas est: cognita est illi ex magna parte natura. scit tempore honesta non crescere. His necesse est uideri omnem uitam breuem qui illam uoluptatibus uanis et ideo infinitis metiuntur. His te cogitationibus recrea et interim epistulis nostris uacando. Ueniet aliquod tempus quod nos iterum iungat ac misceat: quantumlibet sit illud, longum faciet scientia utendi. Nam, ut Posidonius ait, *unus dies hominum eruditorum plus patet quam inperitis longissima aetas.* Interim hoc tene, hoc morde: aduersis non succumbere, laetis non credere, omnem fortunae licentiam in oculis habere, tamquam quicquid potest facere factura sit. Quicquid exspectatum est diu leuius accedit. Uale.

EPISTULA LXXIX.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Exspecto epistulas tuas quibus indices mihi circumitus Siciliae totius quid tibi noui ostenderit et omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam saxum esse et quidem non terribile nauigantibus optime scio. Charybdis an respondeat fabulis perscribi mihi desidero. Et, si forte obseruaueris, (dignum est autem quod obserues,) fac nos certiores utrum uno tantum uento agatur in uortices an omnis tempestas aeque mare illud contor-

𝔄 = *His necesse est videre.* P = *quid illam voluptatibus.* G(n.) Arg.b = *infinitis mentiuntur.*

25. G = *His te cognitionibus.* rw nonnulli ρρ plerique Ss. 𝔄𝔖 = *quantulum libet* (w p. m. = *licet*). Nonn. ρρ = *quantulumcumque libet.* Nonn. ρρ P2. 4. quidam Pinc. = *quantum licet, si illud.* 𝔄 = *sic illud.* 𝔑—𝔅 = *longum faciat.* w = *sententia utendi.* Antiqq. ρρ = *scientia audendi.* GB nonn. ρρ *scientia audiendi.* Arg.b = *hominum eruditoris.* 𝔑—𝔅—*hominum.*

inperitis = PBArg.b V𝔄𝔖. rG P1. 2. 4. Col. 𝔑—𝔅 = *imperitorum.* wR𝔄𝔈1.—𝔐a = *imperiti.* Rell. n. l.

Interim hoc tene, hoc morde = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑—𝔊𝔑u—𝔖. 𝔐—𝔅1. = *Int. tene hoc mordicus.* 𝔑—𝔅—*facere.* λP3. ci. Matth. = *levius accidit.*

Ep. LXXIX.

RrGw Arg.b Vρρ 𝔄𝔑—𝔈1. = *circuitus.* Sed P𝔈2. — 𝔖 ∾. Rell. n. l. Quidam Erm. (𝔗?) 𝔑—𝔅 + *Scyllam quidem saxum esse.* Nonn. ρρ R = *Scyllam quidem saxum esse terribile.* Vβζιχλξοπσ P3. 4. m𝔈2. 𝔊𝔊 — *non* ante *terribile.* Col. — *et* atque — *non.* Erm. ci. = *Scyllam quidem saxum esse, sed equiti terribile, non navigantibus.* P. Faber (Semestr. I, 14.) ci. = *modo terribile.* Grut. ci. = *omnino terribile.*

quod observes = mss. etiam Gr. Ops. Ss. 𝔄𝔑—𝔈1. 𝔖. 𝔈2.—𝔐a = *ut observes.* GwB𝔄𝔑—𝔅 = *vertices.* 𝔊 = *utrum non tantum vento.* PGwRrV Gr. 𝔄𝔑—𝔈1. = *atque mare.* βξ = *atque flatus mare.* Arg.b 𝔄𝔅𝔍u = *illud*

queat, et an uerum sit quicquid illo freti turbine adreptum est per multa milia trahi conditum et circa Tauromenitanum litus 2 emergere. Si haec mihi perscripseris, tunc tibi audebo mandare ut in honorem meum Aetnam quoque adscendas quam consumi et sensim subsidere ex hoc colligunt quidam, quod aliquando longius nauigantibus solebat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo descendit, sed quia ignis euanuit et minus uehemens ac largus effertur, ob eamdem causam fumo quo- 3 que per diem segnior. Neutrum autem incredibile est nec montem qui deuoretur cotidie minui nec ignem non manere eumdem qui non ipse ex se est, sed in aliqua inferna ualle conceptus exaestuat et aliis pascitur, in ipso monte non alimentum habet, sed uiam. In Lycia regio notissima est, Hephaestion incolae uocant, foratum pluribus locis solum quod sine ullo nascentium 4 damno ignis innoxius circumit. Laeta itaque regio est et her-

torqueat. RmGB maior pars ρρ P3. Col. 𝔑 — 𝔅 = *illo fero* [𝔑 = *ferro*] *turbine.* P = *illo feritur bine.* w = *illo fieri turbine.* G(m∾) quidam Pinc. P1. 2. — *freti.* P = *per multa militia.* Rw = *Tauromi nitanum.* r = *Tauromontanum.* V = *Taurometanum luctus.*

2. 𝔑—𝔅 = *Si hoc.* 𝔗 = *scripseris.*

colligunt quidam = mss. (exc. Gw P1.) etiam Gr. Ops. Ss. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖. Gw P1. 𝔐 — 𝔐a — *quidam.* PRwsG (antiqq. ρρ) P3. 𝔐 — 𝔅1. = *aliquanto longius.* 𝔑 — 𝔅 — *longius.* 𝔑 = *soleat.* 𝔗 = *solet.* G + *Potest tamen.*

descendit = mss. etiam Ss. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *desedit.* wB 𝔗𝔑—𝔅 = *nimis vehemens.* Mod. ci. = *ac largus effervit.* w = *fumum quoque.* R P3. = *fumus quoque.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔅1. = *segniore.* quod probat Matth.

3. G (cr. ∾) 𝔗 = *devoraretur.* RrG Arg.b B P1. 2. 3. 𝔗𝔑 — 𝔅 — *ignem non.* ρρ (exc. ζx) — *ignem.* Quidam Erm. — *non.* P4. = *nec ignem nec manere eundem.* P = *qui non ipsum exe est.* Arg.b = *qui non ipsum ex se est.* ζ𝔅 = *quia non ipse ex se est.* GwR P3. 𝔑 — 𝔗 = *quia non ipsum ex se est.* rξ P2. = *quia non ipsum ignem ex se esse.* B = *quia non ipsum ex sese.* P4. = *quia ipsum non ex se esse.* V Col. = *quia non ex se ipso eum esse credendum est.* P1. = *quia non ipse ex esse.* Rell. ρρ = *quia non ipsum ex se esse* vel *est.* 𝔗 = *quia ipsum exesse.* Nonn. ρρ = *infera valle.* 𝔑 = *extuat* i. e. *aestuat* = R(s∾) 𝔗. 𝔗 — *et aliis pascitur.* 𝔐 — 𝔅1. = *et alibi pascitur.* Bβεζθπτ mCol. 𝔗𝔑—𝔅 = *et alias pascitur.*

Hephaestion = 𝔐a 𝔖. PRrGw 𝔗𝔑 — 𝔑u = *Ephestion.* Sed vid. Plin. N. H. V, 27. Beckm. ad Arist. Mir. Ausc. 139. p. 283. Mannert Geogr. VI. 3. p. 181.

foratum = PrGBV antiqq. ρρ et rell. maior pars Sbc Pr. bd P1. 2. 𝔗𝔖 1. 2. 𝔖. sGRw quidam Pinc. (P3. 4. Col.) 𝔑 — 𝔅𝔊 — 𝔐a = *perforatum.* Pro *nascentium* Burm. (vid. ad Ovid. A. A. III, 25.) ci. = *pascentium:* sed edoctus a Cupero illud ipse defendit.

circumit = Pλν 𝔖. GwRr 𝔗𝔑 — 𝔐a = *circuit.* Rell. n. l.

bida nil flammis adurentibus, sed tantum ui remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista tunc quaesituri, cum tu mihi scripseris quantum ab ipso ore montis niues absint quas ne aestas quidem soluit: adeo tutae sunt ab igne uicino. Non est autem quod istam curam inputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo mandaret tibi, donec Aetnam describas in tuo carmine et hunc sollemnem omnibus poetis locum adtingas: quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obstitit quod iam Uergilius inpleuerat: ne Seuerum quidem Cornelium uterque deterruit. Omnibus praeterea feliciter hic locus se dedit: et qui praecesserant non praeripuisse mihi uidentur quae dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest utrum ad consumptam materiam an ad subactam accedas: crescit in dies et inuenturis inuenta 5

4. Rw = *n i h i l flamnis.* P = *adu l entibus.* G = *n e c aestas quidem.* Recc. ρρ nonn. = *ne ae s t u s quidem.* r = *ab igne i n t i m o.*

rArg.b plerique ρρ Erfurt. P3. 𝔊𝔍. — 𝔊 + *etiamsi nemo q u i d mandaret tibi.* P2. + *etiamsi nemo mandaret tibi q u i d.* w + *etiamsi nemo q u i mandaret tibi.* 𝔅𝔖 + *etiamsi nemo q u i d e m mandaret tibi.* GP1. = *etiamsi nemo* [mG inserit *dabit*] *q u o d* [P1. = *quid*] *mand u c a r e tibi.* Βαϡϰμνϰθτ Col. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *etiamsi nemo d a b i t q u i d mand u c a r e tibi.* P4. („destituitur fere vocibus tredecim") = *ab igne vicino. E t etiam si nemo d a b i t q u i d mand u c a t i o n e tibi.* PR𝔐𝔑 — 𝔐a ∾.

donec Aetnam describas in tuo carmine et [G = *nec.* Arg.b B P4. Col. = *ne*] *hunc sollemnem omnibus poetis locum* [G. Arg.b = *lon g um*] *adtingas* = PwG Arg.b B P4. Col. 𝔊𝔍. — 𝔐a. 𝔄𝔑—𝔗 = ∾ *n e hunc* ∾. P1. = ∾ *n e c t u n c sol.* ∾. Rrβεζλπ P3. = *N e c* [RP3. = *Ne*] *p u d o r o b s t e t Aetnam des c r i b i* [r + *in*] *tuo carmine, d u m* [rεζ = *Ne*] *hunc sol.* ι + *donec Ethnam describas n e c p u d o r o b s t e t d e s c r i b i in tuo carmine* ∾. P2. = *n e c pudor ob s t a t Aethnam descri b i* ∾. 𝔅 = *p u d o r o b s t e t aetnam descr i b i tuo carmine, dum hunc* ∾. 𝔖 + *donec Aetnam describas in tuo carmine, n e c p u d o r o b s t e t, ne et* [*et* postea deletum voluit Sw.] *hunc* ∾. Etsi hunc locum, qualem edidi, sanum esse non affirmaverim, tamen certissime habeo persuasum illa *nec pudor obstet*, quae necessaria videntur Swo, librariis deberi: quippe absunt a plerisque libris et optimis, in ceteris sane non suo loco leguntur. Rubenius ci. = *mandaret. Q u i d tibi d o, n e Aetnam describas.* quam felicissimam coniecturam Gron. appellat. Censor ed. Ruhk. (Suppl. Diar. Litt. Hal. a. 1806. n. 52. p. 413.) vbb. *morbo enim — mandaret tibi* uncis includit et pro *donec* scribit *ut.* Iul. Held (in *Additam. ad litt. rom. hist. Suidn.* a. 1839. p. 4.) sic emendat hunc locum: *mandaret tibi. I d e o f a c Aetnam describas.*

5. r = *q u a m quo minus.* w = *quem c o minus.* G = *tractaret, n i s i t i b i obs i s t i t.* V = *Virg. c o m pleverat.* Rw = *n e c Severum q.* P3. = *omnibus p o s t e a.*

𝔑 — 𝔗 = *i s locus.* 𝔖 = *i s locutus.* G = *hic locus s e d e b i t.*

w = *non prae r u p isse mihi.* rG (s∾) — *ad* ante *subactam.* r + *crescit in s c i e n t i a dies.* Rβιλοπσ P3. Col. 𝔛 + *crescit indies s c i e n t i a.* Rβιλοπσ P3. mCol. = *inve n i e n d i s inventa.* r = *inventuris inve s t i g a t a.*

6 non obstant. Praeterea condicio optima est ultimi: parata uerba inuenit quae aliter instructa nouam faciem habent. nec illis manus inicit tamquam alienis: sunt enim publica, iurisconsulti negant quicquam publicum usucapi. Aut ego te non noui aut Aetna tibi saliuam mouet. Iam cupis grande aliquid et par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit. quae tanta in te est, ut uidearis mihi retracturus ingenii tui uires, si uincendi periculum sit: tanta tibi priorum reuerentia 7 est. Inter cetera hoc habet boni sapientia: nemo ab altero potest uinci, nisi dum adscenditur. cum ad summum perueneris, paria sunt. non est incremento locus: statur. Numquid sol magnitudini suae adicit? numquid ultra quam solet luna procedit? maria non crescunt. mundus eumdem habitum ac modum seruat. Extollere se quae iustam magnitudinem inpleuere non pos-8 sunt. Quicumque fuerint sapientes pares erunt et aequales. habebit unusquisque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, aequale in omnibus. An Aetna tua possit sublabi et in se ruere, an hoc excelsum cacumen et conspicuum per uasti maris spatia detrahat adsidua uis ignium, nescio: uirtutem non flamma, non ruina inferius addu-9 cet. Haec una maiestas deprimi nescit. nec proferri ultra nec referri potest. Sic huius ut coelestium statuta magnitudo est.

. 6. w = *condicio inventa est* [s *ultimi*]. *Parata.* Steph. (Prood. II, 11.) ci. = *aliter structa.* R = *manus iniciit tamquam in alienis.* G = *manus mittit tamq.* BX = *publica iurisconsulta.* rμο P2. C 1. 2. = *retractaturus.* w = *tanta mihi priorum.* V = *non vincendi per.* X = *vivendi periculum.*

7. RBαβεζικλμΘπτ P3. 4. Col. XR — B + *sapientia; non potest vinci. nemo ab altero.* P = *ab altera.* rP = *nisi dum incenditur.* Grut. ci. = *inscenditur.*

cum ad summum perv. = Ru — G ex em. Gron. Mss. XR — B1. = *dum ad s.* r = *ad summam.*

X = *locus status.* βδι = *locus statutus.* G = *maria non crescent.* V = *ac comodum servat.* X = *Excellere se quae iustam.* P = *quae iuxta magnitudinem inplere non possunt.* Etiam G(s∾) = *implere.*

8. w = *quicumque fuerunt.* R — X — *ex his* post *unusquisque.* BX = *effabilior.* Arg.b + *alius erit expeditior.* r = *aequale omnibus est.* Perpauci ρρ XR — G + *aequale est in omnibus.* M — G + *aequale erit in omnibus.* Rell. mss. nec *est* habent nec *erit*: tantum in R rec. m. *est* adiecit. G = *Aut Aetna.* P = *cucumen per conspicuum.* w = *cacamen et proconspicuum.* Pinc. ci. M = *deterat assidua vis.* w = *vis omnium.* cr. = *hominum.* w = *non flamma sed ruina.* P = *ferius adducet.* wArg.b = *serius adducet.* Pinc. v. l. Pl. GG = *abducet.*

9. *statuta magnitudo* = mss. (exc. rδνξυ) etiam Gr. Ss. XR — XG.

Ad hanc nos conemur educere. Iam multum operis effecti est: immo, si uerum fateri uolo, non multum. Nec enim bonitas est pessimis esse meliorem. Quis oculis glorietur qui suspicetur diem, cui sol per caliginem splendet? Licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus 10 **noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris in quibus uolutatur non tenui uisu clara prospexerit, sed totum diem admiserit et coelo redditus suo fuerit, cum receperit locum quem occupauit sorte nascendi. Sursum illum uocant initia sua. Erit autem illic etiam antequam hac custodia exsoluatur, cum uitia disiecerit purusque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos agere, Lucili carissime, in hoc ire inpetu toto, licet pauci sciant, licet nemo, iuuat. Gloria umbra uirtutis** 11 **est: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando a tergo est: ita gloria aliquando ante**

r𝔅 = *statura magn.* δνυ𝔈1. — 𝔐a = *stata magn.* ξ = *strata magn.* 𝔛 = *nos continue educere.*

operis effecti = PrG P1. 2. Col. tres Ops. 𝔛𝔖. Rw P3. 4. 𝔑 — 𝔐a = *operis effectum est.* G(m.) + *non multum operis.* r = *Non enim bonitas.* απ = *Quis oculus glorietur.* γδ = *Quidni oculis gravetur.* V — *oculis* et — *qui suspicetur* — *bono lucis.*

qui suspicetur diem cui = PRr Arg.b γηλξπτ Mod. P3. 4. Col. 𝔛𝔈1. 𝔑u — 𝔖. Gw B rell. ρρ tres Ops. P1. 2. 𝔑 — 𝔅 = *quis suspicetur.* κ = *dum sol.* 𝔈2. — 𝔅1. = *qui suspicentur, quibus.* Exspectaveris *splendeat:* sed nihil mutant libri.

10. R = *habet quod.* R = *missis tenebris.* G(cr.∾) w𝔛 = *emissis.* Arg.b — *in* ante *quibus volutatur.* 𝔛 — *clara.* 𝔏2. 𝔊ro 𝔑u 𝔐a = *prospexit.* R — *diem.* r = *amiserit.* r = *reditus.* G (s∾) = *cum acceperit.* Arg.b = *cum recepit.* 𝔛 = *cum ceperit.*

γ = *quem occuparat.* G = *Sursum vocavit illum.* G(m∾) = *Heret autem illuc.* 𝔇x = *Haeret autem illic.* 𝔛 — *etiam.* w = *antequam custodia absolvatur.* 𝔛 = *solvatur.* G(m∾) = *convicia disierit purusque.* αγδ𝔇 ιxo = *cum vitia deserverit.* 𝔈a 𝔈1. — 𝔅1. + *Hoc nos oportet agere.* 𝔑u 𝔐a = *impetu toto licet; pauci sciant.* r = *impetu toto decet. pauci sciant.* P2. + *toto impetu decet, licet pauci.* w — *toto, licet.* V = *Hoc nos agere, Luc. car., notum sit, in hoc ire impetu tuo.*

licet nemo, iuvat = PGw ρρ („perpauci videntur legere *vivat*") P3. 8b𝔖. BrBP1. 2. 4. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *licet nemo vivat.* Col. = *licet nemo. Vivat. Gloria.* V = *licet nemo viveret.* mm𝔈2. 𝔈𝔐—𝔐a = *licet nemo videat.*

11. *invitos comitabitur* = Pn 𝔈1. — 𝔐a. RGwBV rell. ρρ 𝔛𝔖 = *invita* [R all. = *in vita*] *comitabitur.* Arg.b = *invitam comit.* quae scriptura praeter ceteras placet. 𝔅 = *in vitam comutabitur.* 𝔑 — 𝔛 = *in vita commutabitur.* Etiam G = *commutabitur.*

aliquando a tergo est = v. PRr B ρρ 𝔑 — 𝔖𝔖 + *aliquando sequitur vel a tergo est.* G = *aliquando sequitur. Velata ergo est gloria. Ita aliquando ante nos est visendaque se probet.* 𝔛 = *al. sequitur pelago est.* 𝔐 — 𝔐a = *aliquando sequitur: ita gloria.* 𝔙b. *sequitur* olim a li-

nos est uisendamque se praebet, aliquando in auerso est maiorque quo serior, ubi inuidia secessit. Quamdiu uidebatur furere Democritus? Uix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem 12 ciuitas ignorauit? respuit nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutilii innocentia ac uirtus lateret, nisi accepisset iniuriam: dum uiolatur, effulsit. Numquid non sorti suae gratias egit et exilium suum conplexus est? De his loquor quos illustrauit fortuna, dum uexat. Quam multorum profectus in notitiam euasere post ipsos? quam multos fama non excepit, sed eruit? Uides Epicurum quem tanto opere non tantum eruditiores, sed haec quoque inperitorum turba miretur? Hic ignotus ipsis Athenis fuit circa 13 quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes in quadam epistula, cum amicitiam suam et Metrodori grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit: *Nihil sibi et Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Graecia non ignotos solum habuisset, sed paene inauditos.* Numquid ergo non postea quam esse desierat inuentus 14 est? numquid non opinio eius enituit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epistula confitetur *se et Epicurum non satis enituisse: sed post se et Epicurum magnum paratumque nomen habituros apud eos qui uoluissent per eadem ire uestigia.*

brario impositum est dictioni non ita vulgatae: mox adiecta *vel* particula simul in contextum est receptum. 𝔛 = *visendaque praebet.* RrGwBV ρρ 𝔑 — 𝔅 = *in adverso est.* γδ𝔍ιτ = *quo securior ubi.* ν = *quo inferior ubi.* 𝔑 — 𝔅 = *secesserit.* r + *ita vix recepit.* r = *Socraten.* α = *Socratis famam.* P3. (p. m.) = *sprevit nec intellexit.* G(m∾) = *intellectus.*

12. P𝔑 — 𝔅 = *Rutuli innocentia.* 𝔑 = *dum violatur, effluxit.* w = *gratias agit.*

Arg.b = *quam multi profectus.*

GwV ζϑχνοστ = *innocentiam evasere.* 𝔑 — 𝔗 = *sed obruit.* B = *sed exuit.*

quem tanto opere = PrArg.b 𝔑. Rw P2. 3. 4. Col. 𝔗𝔅 = *quem tantopere.* GP 1. = *quanto tempore.* 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *quantopere.* Rell. n. l. Pinc. codd. emendatiores = *apud quas delituerat.*

13. R𝔑 — 𝔅 + *epistola sua.* R𝔑 — 𝔅 = *Nil sibi et Metrod.* 𝔛 = *mihi, sibi et Metr.* G = *quos illos illa nobiles gratia.* P = *illa nobilis gratia.* G(s∾) — *paene* ante *inauditos.* 𝔛 = *non postquam* et *inventurus.*

enituit = PRw Arg.b antiqq. ρρ et rell. maior pars P2. 3. Pinc. 𝔑 — 𝔗. 𝔅 = *emituit.* GrP1. 4. Col. 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *emicuit.* Rell. n. l.

14. PGB (tres Ops.) — *non satis* — *Epicurum.* P 2. — *et* ante *Epicurum.*

enituisse = RwArg.b ρρ (iidem, qui supra = *enituit*) unus Ops Gr. (exc. P4.) Pinc. 𝔑 — 𝔅. mGrP4. 𝔛𝔈1. — 𝔐𝔍u𝔏4. = *emicuisse.* 𝔏 — 𝔖 (exc. 𝔍u𝔏4.) = *eminuisse.* r — *post* ante *se et Epic.* 𝔑 — 𝔗 = *posse et Epicur.* 𝔛 = *posse magnum* om. *et Epicur.* Unus Ops. (m∾) = *paratumque non vim habituros.* RGArg.b maior pars ρρ 𝔑 — 𝔈2. — *apud eos.* rB aliquot ρρ P2. 3.

Nulla uirtus latet: et latuisse non ipsius est damnum. Ueniet qui conditam et seculi sui malignitate conpressam dies publicet. Paucis natus est qui populum aetatis suae cogitat. Multa anno- 15 rum milia, multa populorum superuenient: ad illa respice. Etiam si omnibus tecum uiuentibus silentium liuor indixerit, uenient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est pretium uirtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorum sermo: tamen etiam non sentientes colet ac frequentabit. Nulli non uirtus et uiuo et mortuo, retulit gratiam, si 16 modo illam bona secutus est fide, si se non exornauit et pinxit, sed idem fuit, siue ex denuntiato uidebatur siue inparatus ac subito. Nihil simulatio proficit: paucis inponit leuiter extrinsecus inducta facies: ueritas in omnem sui partem eadem est. Quae decipiunt nihil habent solidi. Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris. Uale.

EPISTULA LXXX.

Seneca Lucilio suo salutem.

Hodierno die non tantum meo beneficio mihi uaco, sed spectaculi quod omnes molestos ad *σφαιρομαχίαν* auocauit. Nemo

Pinc. 𝔛𝔖𝔊𝔈 = *habituros et qui vol.* wy — *apud.* Sw *apud eos* ait ex Mur. ingenio esse: sed servantur haec praeter 𝔐ℜ — 𝔐ℜa aPx P4. Col.

P4. = *qui noluissent.* w(s∾) — *conpressam dies.* G + *populum suum.*

15. P = *superveniens.* ℜ — 𝔅 = *livor induxerit.* G(m∾) antiqq. ρρ = *sine gratia vident.* V σ = *sine gratia videbunt.*

o = *si quod est praemium.*

RG = *ne hoc interit.* r = *non loco interit.* R — *posterorum.*

G = *cui etiam non sentientes.* ℜ—𝔅 + *non haec sentientes.* r = *colent ac frequentabunt.* P = *frequentavit.*

16. G(s∾) = *contulit gratiam.*

r𝔍t nonn. alii ρρ = *ex denuntiatione.* P = *ex denuntiate.* R = *videbitur.* Rℜ—𝔗 = *paucis imponitur.* Arg.b = *veritas in omni sui parte.* Sc𝔛𝔊1. — 𝔈 + *semper eadem est.* (Sw vocem suspectam uncis inclusit.) PRrBGwSb ℜ — 𝔅 non habent *semper.* Rell.

n. l. 𝔍u huic epistolae subiicit *Vale mi Lucili.*

Ep. LXXX.

w = *quod rationis molestos.* Arg.b = *qui omnes molestos.*

G = *ad spero mathenia.* Rw P2. 3. = *ad speromachiam.* Arg.b = *adspero macheiana vocavit.* B = *ad sphaeram macheianam vocant.* ℜ = *asperomacheiam.* r = *ad speromacheian.* V = *ad* [sp. v.] *avocavit.* quia nomen Graecum non intellexit. Huius cod. et Arg.b Bℜr scripturae satis perspicue indicant antiquitus hoc nomen fuisse Graecis litteris scriptum. (Accedunt etiam P1. = *adspero in athenia.* P4. = *adspera materia.* Col. = *adsperam methemam*) Sed in quibusdam vetustis libris videtur fuisse *ad* σφαιρομάχειαν. Pinc. ci. = *ad sphyromachiam.* contra quod vid. Krause 'ΕΛΛΗΝΙΚΑ I, 506. GwRr recc. ρρ nonn. Gr. = *ad vocavit.* Steph. ci. = *e vocavit.* Grut. ci. = *ab vocavit.*

inrumpit, nemo cogitationem meam inpediet quae hac ipsa fiducia procedit audacius. Non crepuit subinde ostium, non adleuabitur uelum: licebit uno uadere quod magis necessarium est per se eunti et suam sequenti uiam. Non ergo sequor priores? Facio: sed permitto mihi et inuenire aliquid et mutare et relin-
2 quere. Non seruio illis, sed adsentior. Magnum tamen uerbum dixi qui mihi silentium promittebam et sine interpellatore secretum: ecce ingens clamor ex stadio profertur et me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei contentionem transfert. Cogito mecum quam multi corpora exerceant, ingenia quam pauci. quantus ad spectaculum non fidele et lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo. quam inbecilli
3 animo sint quorum lacertos humerosque miramur. Illud maxime reuoluo mecum: si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest qua et pugnos pariter et calces non unius hominis ferat, qua solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis et sanguine suo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit, ut fortunae ictus inuictus excipiat,
4 ut proiectus, ut conculcatus exsurgat? Corpus enim multis eget rebus, ut ualeat: animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, multo oleo, longa

inpediet = PRGwB ρρ Gr. (exc. P2.) Ss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. rV P2. 𝔊 1. — 𝔐𝔞 = *impedit.* V — *quae hac.*

adlevabitur = Pwrρρ (exc. λ) Gr. (exc. P 3.) Pinc. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔊𝔖𝔖. Rλ P3. = *elevabitur.* G𝔊1. 2. 𝔏 — 𝔐𝔞 = *allevabatur.* 𝔐 = *allevatur.*

G(m∾) P1. 4. = *celum* pro *velum.*

licebit uno vadere = PRGwArg.b plerique ρρ libri veteres Mur. 𝔛𝔖 — 𝔊 2. 𝔖. r — *uno.* ηϑσ P 1. = *licebit uno evadere.* Rλν P 3. = *licet uno vadere.* mβ = *licebit unum vadere.* ζ + *licebit mihi uno modo vadere.* Sc + *licebit uno itinere vadere.* quod mente supplendum esse Sw. dicit. P 4. = *licebit uno radere quo.* Col. = *licebit imo vadere.* β(unus omnium) ci. Erm. 𝔊 — 𝔐𝔞 = *licebit uni vadere.* Aliquando cogitabam de *una*: sed *uno* aut pro Dativo accipiendum (Varro R. R. I, 18, 6. coll. Cato R. R. 19, 1.) aut in *uni* mutandum.

2. *adsentior* = PRrw𝔛𝔑 — 𝔐𝔞. GSb𝔖 = *adsentio.* Rell. n. l.

interpellatore = PrGw ρρ (exc. γδζϑικσσ) 𝔛𝔑 — 𝔏2. 𝔍u. Rγδζϑικσσ fere omnes Gr. 𝔏4. 𝔊ro — 𝔖 = *interpellatione.* Pr P 2. 4. mP1. 𝔛 = *ex studio.* G(m∾) P1. = *ex fastidio.* Sbc = *perfertur.*

Matth. ci. = *at me non excutit.*

𝔑 — 𝔅 — *huius.* 𝔐 = *et in huius rei cont.* om. *ipsius.* P2. = *in huius ipsius recontemplationem.* rγδζϑι = *rei contemplationem.* G = *transfertur.* w = *spectaculum infidele.* RGαβζϑκλπ mmγι P 1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 = *fidele et luxuriosum.*

3. 𝔑 — 𝔅 = *hominis ferant.*

G𝔛 = *a sanguine.* G(s∾) = *invitus recipiat.* RP1. 3. 4. Col. = *et conculcatus.* Arg.b = *quanto felicius animus.*

4. Arg.b P3. = *Illie multo cibo.* P2. + *multa denique et longa*

deniqne opera: tibi continget uirtus sine adparatu, sine inpensa. Quicquid facere te potest bonum tecum est. Quid tibi opus est ut sis bonus? Uelle. Quid autem melius potes uelle quam eripere te huic seruituti quae omnes premit, quam mancipia quoque condicionis extremae et in his sordibus nata omni modo exuere conantur? Peculium suum quod conparauerunt uentre fraudato pro capite numerant: tu non concupisces quanticumque ad libertatem peruenire qui te in illa putas natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque in tabulas uanum conicitur nomen libertatis quam nec qui emerunt habent nec qui uendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, a te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis iugum inponit. deinde metu paupertatis. Si uis scire quam nihil in illa mali sit, conpara inter se pauperum et diuitum uoltus. Saepius pauper et fidelius ridet. nulla sollicitudo in alto est. etiam si qua incidit cura, uelut nubes leuis transit. Horum qui felices uocantur hilaritas ficta est aut grauis et subpurata tristitia, eo quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros, sed inter aerumnas cor ipsum exedentes necesse est agere felicem. Saepius hoc exemplo mihi utendum est: nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanae uitae mimus qui nobis partes quas male

5

6

7

opera. G(n.) = *multa potatione.* G(n.) + *Quidquid tibi opus est.*

5. r = *comparavere.* Recc. ρρ plerique = *comparaverant.* 𝔑 — 𝔅 = *paraverunt.* G (n.) 𝔅 + *tu enim non.* R recc. ρρ nonn. = *quantumcunque ad libertatem.* Cod. Iur. = *tanticunque.* Sw. malebat *quantocumque.* 𝔑 — 𝔗 + *fraudato pervenire.* w𝔛 = *putes natum.* G𝔛 — *ad* ante *arcam.*

Arg.b = *respicis? finiri non potest.*

in tabulas = P. B𝔛 = *in tabella.* GwRr 𝔑 — 𝔖 = *in tabellas.* Rell. n. l. G(s∾) = *concutitur nomen.* 𝔛 = *Tibi des opem illud bonum.* RP3. = *abs te petas.* G recc. ρρ perpauci P1.4. + *primum illa nobis iugum.* 𝔑 — 𝔅 + *illa primum nobis iugum.* rw𝔈1. — 𝔖 + *illa nobis primum iugum.* PRB antiqq. ρρ et plerique alii P2.3. Col. Ops. 𝔛 carent hac voce.

6. Rγδϑκλξτ = *confer inter se.* G (m∾) = *confert inter se.* B recc. nonn. ρρ P3. Col. = *sollicitudo in altero est.* B — *levis.* P1. = *hilaritas sicca est.*

RP3. = *aut suppurata.* r = *autem suppurata.* Gγδϑ P1. = *sub privata.* B recc. nonn. ρρ 𝔛 = *supputata.* Arg.b𝔗 = *superata.* αξ𝔑 = *supparata.* Col. = *soporata.* P4. = *sub purpurata.*

eo quidem gravior = PRGρρϑbc Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1.𝔖. rw𝔈2. — 𝔐a = *et quidem gravior.* R = *ipsorum exedentes.* rGB 𝔑 = *excedentes.* sGx + *agere se felicem.* o = *agere se felices.*

7. R = *Saepe hoc exemplo.* w m Gγδσ = *hoc humanae vitae munus.* Etiam 𝔄𝔑 — 𝔗 = *munus.* P = *minus.* Arg.b = *h. e. modus qui minus nobis.*

rαβx Pinc. Col. 𝔑 — 𝔅𝔈 — 𝔖 + *partes hus.* Rell. etiam Gr. ∾.

agamus adsignat. Ille qui in scena latus incedit et haec resupinus dicit:

> *En impero Argis: regna mihi liquit Pelops*
> *Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari*
> *Urgetur Isthmos:*

8 seruus est: quinque modios accipit et quinque denarios. Ille qui superbus atque inpotens et fiducia uirium tumidus ait:

> *Quod nisi quieris, Menelae, hac dextra occides.*

diurnum accipit, in centunculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas quos supra capita hominum supraque turbam delicatos lectica suspendit: omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos, si despoliaueris. Equum empturus solui iubes stratum. detrahis uestimenta uenalibus, ne qua uitia corporis 9 lateant: hominem inuolutum aestimas? Mangones quicquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt: itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: siue crus adligatum siue brachium adspiceres, nudari iuberes et ipsum tibi corpus ostendi. Uides illum Scythiae Sarmatiaeue regem insigni capitis decorum? si uis illum aestimare totumque scire qualis sit, fasciam solue: multum mali sub illa latet. Quid de aliis loquor? si per-

R = *ag i mus.* *latus incedit* = Pr Arg.b P 2. 3. Col. GBV plerique ρρ P1. 4. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *latius incedit.* ηο = *latus incidit.* γδ = *latius sedit.* Rλ P 3. m𝔊 2. 𝔐 — 𝔖 = *elatus incedit.* Grut. ci. = *altius.* Pinc. ci. = *laxius.* Ed. Tauchn. = *resupinus dixit.* Pr Arg.b B (P 1. 2. 4.) 𝔊1. — 𝔊 — *En.* 𝔛 = *Ei impero.* 𝔑 — 𝔅 = *Ea impero.* Lips. ci. = *Imperito* sive *Imperitod* om. *En.* Sed rell. etiam Gr. Sicul. ∾. (cf. Quint. I. O. IX, 4, 140. Turneb. Advers. XII, 11.) PGB𝔛𝔊1. = *impero agris.* r = *liquid.* w — *ab* ante *Ionio.* G = *urgetur hismos.* 𝔑 = *hysmos.* 𝔛 = *ischinos.* BP1. 4. Ops. — *est* post *servus.* R Ops. = *accepit.*

8. εμθυ = *atque vi potens.* B — *atque.* w mGRB ρρ 𝔑 — 𝔊1. = *nisi quieveris.* G = *nisi queris michi de hac.* r = *nisi quievis.* 𝔛 = *nisi qui erueris.* Arg.b = *nisi quaeris.* P Arg.b = *ac dextra.* 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *dextera.* 𝔛 = *acceperit.* *in centunculo* = r Erf. 𝔛𝔑u — 𝔖. Idem laudat m𝔍u ex codd. Scalig. (G) Chiffler. Verder. Tronc. German. et affert Calepinus in Lex. s. v. *Centunculus* ex hoc Senecae loco. P Arg.b plerique ρρ P 2. cod. Iur. 𝔑 — 𝔅 = *in centuculo.* GR𝔍 κλθτ P1. 3. 4. = *in centiculo.* mG o = *in centulo.* Cod. Lips. = *in cetulo.* Col. = *in cenutuculo.* w = *in tentaculo.* η = *in centaculo.* 𝔊1. — 𝔅1. = *in coenaculo* ex Erm. ci. G = *Contemnes istos.* G𝔛𝔑 — 𝔊 = *si dispoliaveris.* G = *empiturus.* π = *solvi iubes frenum.* w = *distrahi.*

9. P = *Mangones quod quidem quod displ.* ν plerique alii ρρ — *tibi* ante *corpus.* G (m∾) = *Scotia Sarmatiaeve.* r + *decorum est.* G(s∾) BVα𝔍κμνKθσσ P1. 2. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔛 = *decore.* ν (s∾) = *faciem solve.* Gw 𝔊1. 2. = *Quod de aliis loquor.*

pendere te uoles, sepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipse considera. Nunc qualis sis aliis credis. Uale.

EPISTULA LXXXI.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quereris incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunae aut diligentiae tuae gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest nisi te malignum: nam si hoc periculum uitare uolueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant apud te peribunt. Non respondeant potius quam non dentur: et post malam segetem serendum est. Saepe quicquid perierat adsidua infelicis soli sterilitate unius anni restituit ubertas. Est tanti ut gratum inuenias experiri et ingratos. Nemo 2 habet tam certam in beneficiis manum ut non saepe fallatur: aberrent ut aliquando haereant. Post naufragium maria temptantur. feneratorem non fugat a foro coactor. Cito inerti otio uita torpebit, si relinquendum est quicquid offendit. Te uero benigniorem haec ipsa res faciat: nam cuius rei euentus incertus est id ut aliquando procedat saepe temptandum est. Sed de his satis 3 multa in iis libris locuti sumus qui *de Beneficiis* inscribuntur: illud magis quaerendum uidetur quod non satis, ut existimo, explicatum est, an is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit et nos debito soluerit? Adice, si uis, et illud: Multo plus postea nocuit quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudi-

αβ 𝔑 — 𝔅 = *te ipsum considera.* B — *ipse.* γζμ 𝔑 — 𝔅 m𝔊 2. = *non qualis sis.* o = *num q. s.* mCol. = *non tunc q. s.* Θ = *nec q. s.* ζo m γ 𝔑 — 𝔅 = *credas.* wB Θ = *crede.* m𝔊 2. = *credens.* P4. + *credis, non tibi.*

Ep. LXXXI.

r = *Si hoc nunc in primis.*

G = *age ut fortunae.* R ρρ 𝔄𝔍 = *Sed nil facere.* 𝔄 = *respondeat.* Rλ = *etiam post malam seg.* V = *Sane quicquid perierat.*

2. GVP1. 𝔄 = *abhorrent ut aliquando.* P4. = *abernerit ut al.* Lectius ci. = *Aberrent, ut aliquando ne errent.*

coactor = P(s.m.) Rrw mGBρρ (exc. γδη𝔍) Sbc Pr. ad P 2. 3. 4. Col. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. vid. Ind. P (p. m.) γδ Pr. b = *coctor.* quod coniicit Pinc. et putat idem esse atque *decoctor.* Gη𝔍 P1. quidam Pinc. cod. Lips. = *tortor.* Vetus cod. (?) Mur. 𝔐 — 𝔐a = *decoctor.* Recc. ρρ nonn. 𝔑 — 𝔅 = *haec ipsa res faciet.*

3. *de his satis multa* = P. GwRr 𝔄𝔑 — 𝔖 = *de isto satis multa.* Rell. n. l. wB𝔄𝔑 — 𝔅𝔖 = *in his libris.* R + *illud autem magis.* w = *videndum videtur.* r = *existimo, quaesitum est.* P(s m.) = *iudicatum est.* PG(m∾) wArg. b 𝔑 — 𝔅 = *an id quod profuit.* 𝔑 = *Adiice si vis et istud.* P + *Multo plus et postea.* B(cr. ∾) = *quam ante proposuerat.* Gαβπτ 𝔄 = *rigido iudicio.* B antiqq. ρρ 𝔑 — 𝔗 = *rigidi iudicio.* 𝔅 = *rigidi*

cis sententiam quaeris, alterum ab altero absoluet et dicet: Quamuis iniuriae praeponderent, tamen beneficiis donetur quod ex iniuria superest. Plus nocuit? sed prius profuit: itaque habea-4 tur et temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt, quam ut admoneri debeas quaerendum esse quam libenter profuerit, quam inuitus nocuerit, quoniam animo et beneficia et iniuriae constant. Nolui beneficium dare: uictus sum aut uerecundia aut instantis pertinacia aut spe. Eo animo quidque debetur quo datur nec quantum sit, sed a quali profectum uoluntate perpenditur. Nunc 5 coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit et hoc quod modum beneficii prioris excessit iniuria est. Uir bonus utrosque calculos sic ponit, ut se ipse circumscribat: beneficio adicit, iniuriae demit. alter ille remissior iudex quem esse me malo iniuriae obliuisci debebit, officii meminisse. Hoc certe, inquam, iustitiae conuenit suum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriae 6 talionem aut certe malam gratiam. Uerum erit istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit: nam si idem est, beneficio uis iniuriae exstinguitur. Nam cui, etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci post beneficia laedenti plus quam uenia debetur. Non pono utrique par pretium: pluris aestimo beneficium quam iniuriam. Non omnes grati sciunt de-

iudeis. P2. Col. = *ab altero solvet.* 𝔈2. — 𝔊 = *absolvetur.*

iniuriae praeponderent = mss. (exc. γδ) etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈2. 𝔖. γδ v. l. Pinc. 𝔊 — 𝔐a = *iniuria praeponderet.* G (m∾) P1.4. = *cum benef. donetur.* rw + *donetur tamen quod.* 𝔈1. 2. + *donetur cum quod.*

sed prius profuit = P(p.m.) (B V recc. ρρ) Col. P2. (p.m.) Pinc. 𝔛𝔈1. — 𝔖. P(s.m.) rGw Arg. b antiqq. ρρ P1, 4. 𝔑 — 𝔗 = *sed plus prof.* Rγ ιx P2. (s.m.) P3. 𝔅 = *sed primo prof.*

4. R(s∾) G(s∾) V𝔛 — *ut* ante *admoneri.* r = *Noli benef. dare.* G(m∾) = *instantis beneficio.*

B = *verecundiae.* w = *cidque debetur.* PGwη𝔍xνK = *nec a quali profectum.*

5. r = *ne se ipse circumscribat.* ενΘοσ = *se ipsum circ.* o = *beneficio addit.* r = *quem esse te volo iniuriae.*

Hoc certe, inquam = mss. (exc. π) 𝔛𝔑 — 𝔐. π = *inquis.* 𝔏 — 𝔖 = *inquit.* P = *iniuriae taleonem.* β = *iniuriae ultionem.*

6. G (cr. ∾) = *Verum erit illud.* rιγ(p.m.) δ (p.m.) + *nam si idem beneficium et iniuriam fecit, vis iniuriae beneficio exstinguitur.* w = *beneficio et iniuria usus iniuria beneficio exstinguitur.* w + *Nam si cui etiam si.* 𝔑 — 𝔗 — *non* ante *antecessissent.* βγδιο = *post beneficium laedenti.* r = *Non pono utrimque.* P𝔛 = *Non omnes gratis sciunt.* P4. — *Non omnes — beneficium.* r = *Non omnes grati sciunt beneficium* om. *debere.* R = *Non omnes sciunt debere benef.* om. *grati.* βγ + *Non omnes grati sciunt reddere debere benef.* 𝔐 = *Non omnes sciunt referre benef.* om. *grati.*

bere beneficium: potest etiam inprudens et rudis et unus e turba, utique dum prope est ab accepto: ignorat autem quantum debeat. uni sapienti notum est quanti res quaeque taxanda sit. 7 Nam ille de quo loquebar modo stultus, etiam si bonae uoluntatis est, aut minus quam debet aut tempore aut quo non debet loco reddit. id quod referendum est effundit atque abicit. Mira in quibusdam rebus uerborum proprietas est et consuetudo sermonis antiqui quaedam efficacissimis et officia docentibus notis signat. Sic certe solemus loqui: *Ille illi gratiam retulit. Referre* est ultro quod debeas adferre. Non dicimus *Gra-* 8 *tiam reddidit: reddunt* enim et qui reposcuntur et qui inuiti et qui ubilibet et qui per alium. Non dicimus *Reposuit beneficium* aut *soluit:* nullum enim nobis placuit quod aeri alieno conuenit uerbum. *Referre* est ad eum a quo acceperis rem ferre: haec uox significat uoluntariam relationem: qui retulit ipse se adpellauit. Sapiens omnia examinabit secum: quantum

r + *Potest hoc scire etiam imprudens.* R + *Potest hoc scire sic etiam imprudens.* r = *ac rudis.* sGB P4. Col. 𝔎 — 𝔅 = *de turba.* P2. — *e.* B plerique ρρ P2. 𝔄𝔑 — 𝔊 + *prope sibi est.* Erm. ci. = *dum probae fidei est.* Arg.b Col. + *prope est sibi.*

dum prope est ab accepto: ignorat autem = PrGwVvξK quidam Erm. Mod. ex. Fac. et Primit. P1. 4. (P4. = *ignoravit*) duo Ops. SbPr.bd𝔖. RλP3. + *dum prope est ab accepto, pensare beneficium ignorat.* Col. + *reddere et pensare beneficium ab accepto ignorat.* Plerique ρρ (?) P2. Sb 𝔄𝔑 — 𝔊 + *reddere beneficium et pensare ab accepto. ignorat.* Duo veteres mss. (?) Mur. 𝔐 — 𝔐a + *dum prope est ab accepto, reddere beneficium et pensare: ignorat.* RP3. Sicul. + *quantum pro eo debeat.* r P2. + *quantum pro illo debeat.* BCol. 𝔄𝔅 + *quantum pro hoc debeat.* 𝔑 — 𝔗𝔊 1. — 𝔊 + *quantum pro re debeat.* Arg.bβ + *quantum prodesse debeat.* Rell. ρρ promiscue + *quantum pro hoc* vel *pro eo* vel *pro illo debeat.* cod. Lips. = *quantum praebeat.*

7. w + *aut in loco quo non debet.* R + *id quoque quod ref.* G = *quod deferendum.* 𝔗 = *verbi proprietas.* G + *proprietas enim est.* r P2. = *quaedam efficacissima.* P4. = *efficacissimum.* Steph. (ad Dal. Ep. 11.) ci. + *efficacissimis et aptissime* vel *significantissime* aut = *efficacissime.* huic assentitur Grut. r = *et officia decentibus.* G = *notis significat.*

quod debeas adferre = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅1. 𝔖. 𝔑a𝔐a = *debebas.*

8. w = *Gratiam reddit.* Gw 𝔗𝔖 — *enim* ante *nobis placuit.* r + *placuit nisi quod.* R𝔎 — 𝔅 = *aere alieno.* P2. — *verbum* post *convenit.* Multi libri *verbum* iungunt cum sequentibus.

a quo acceperis rem ferre = P 𝔊2. — 𝔊. Parvi sunt, quae Steph. (ad Dal. Ep. 11.) contra hanc scripturam disputat: nam *rem* non minus ad *acceperis* pertinet quam ad *ferre.* Gwr Arg.b antiqui ρρ omnes et recc. maior pars P1. 2. 𝔄𝔑 — 𝔊1. = *acceperis referre.* R rell. ρρ P3. Col. = *acceperis afferre.* P4. = *a quo ceperis ferre.* 𝔐 — 𝔖 = *a quo acceperis ferre.*

9 acceperit, a quo, quando, ubi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam scire gratiam referre nisi sapientem: non magis quam beneficium dare quisquam scit nisi sapiens, hic scilicet qui magis dato gaudet quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat quae uidemur *inopinata* omnibus dicere (*παράδοξα* Graeci uocant) et ait: Nemo ergo scit praeter sapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori suo reponere quisquam scit alius? nec, cum emit aliquam rem, pretium uenditori persoluere? Ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicu-
10 rum. Metrodorus certe ait *solum sapientem referre gratiam scire*. Deinde idem admiratur, cum dicimus: *Solus sapiens scit amare. solus sapiens amicus est.* Atqui et amoris et amicitiae pars est referre gratiam: immo hoc magis uolgare est et in plures cadit quam uera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus *fidem nisi in sapiente non esse*, tamquam non ipse idem dicat. An tibi uidetur fidem habere qui referre gra-
11 tiam nescit? Desinant itaque infamare nos tamquam incredibilia iactantes et sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud uolgum simulacra rerum honestarum et effigies. Nemo referre gratiam scit nisi sapiens. Stultus quoque utcumque sit et quemadmodum potest referat: scientia illi potius quam uoluntas
12 desit. Uelle non discitur. Sapiens inter se omnia conparabit: maius enim aut minus fit, quamuis idem sit, tempore, loco, causa. Saepe enim hoc non potuere diuitiae in domum infusae quod opportune dati mile denarii. Multum enim interest donaueris an succurreris, seruauerit illum tua liberalitas an instru-

9. r = *Is scilicet qui.*

παράδοξα. P = π α ρ α ο ξ α. w𝔛 = *apuoʒa.* Arg.b = *N a p u u o.* 𝔑 = Μαπατιορα. alii aliter. R — *ergo* post *Nemo.* P = *quisquam sic alius.*

Ne nobis fiat = sP mG P2. 4. Col. 𝔑 — 𝔗𝔖. r𝔛𝔊|. — 𝔐a + *Sed ne nobis fiat.* RP3. + *Et ne nobis fiat* et = *iniuria.* PwArg.bB P1. — *ne.* Roll. n. l.

10. R — *et* post *Atqui.* G (cr. ∾) = *At quietam oris et am.*

𝔛 + *referre gratiam scire.* B + *gratiam scit referre.* w — *non esse* post *in sapiente.* w = *referre gratiam noscit.*

11. G = *Stultus quoque ubicumque sit.*

12. 𝔊2. — 𝔐a = *Sapiens intra se.*

Maius enim aut minus = PGwR (r.m. + *enim opus*) r antiqq. ρρ et rell. maior pars Sb Prr. P1. 𝔊1. — 𝔐 𝔖. B = *Maius eius est opus aut minus fit.* P2. + *Maius enim aut minus opus fit.* Rell. ρρ 𝔑 — 𝔅 + *Maius enim opus aut minus.* GR (s∾) Col. 𝔛𝔏 — 𝔐a = *Maius eius opus aut minus.* αγηϑμν KΘτ 𝔑 — 𝔗 — *non* ante *potuere divitiae.* οσ = *vix potuere div.* 𝔑 — 𝔅 = *potuerunt.* Gζϑx = *in domum effusae.* w = *aut succurreris.*

xerit. Saepe quod datur exiguum est, quod sequitur ex eo magnum. Quantum autem existimas interesse utrum aliquis quod praestabat resumpserit an beneficium acceperit ut daret? Sed ne in eadem quae satis scrutati sumus reuoluamur: in hac 13 **conparatione beneficii et iniuriae uir bonus iudicabit quidem quod erit aequissimum. sed beneficio fauebit: in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet adferre in rebus eiusmodi. Dedisti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre. seruasti mihi filium, sed patrem abstulisti. Alia deinceps per quae procedit omnis conlatio prosequetur:** 14 **et, si pusillum erit quod intersit, dissimulabit: etiam, si multum fuerit et si id donari salua pietate ac fide poterit, remit-**

Rw + *quod sequitur ex eo magnum est.* r = *Quam tu autem exist.*

utrum aliquis quod praestabat resumpserit = ιP2. Haec esse Senecae puto: cetera, quae a mstis feruntur, nata sunt, postquam librarii ad *praestabat* adscripserunt *seu* [*vel*] *dederat*, quod ipsum varie dilaceratum et mutatum occasionem attulit etiam reliqua corrumpendi. Non tamen moleste feram, si quis pro *resumpserit* maluerit *sumpserit*. 𝔑𝔲 𝔐𝔞 ex em. Gron. = *utrum aliquis de arca quod praestabat sumpserit*, quam aliquando ipse probabam. 𝔊𝔯𝔬 𝔅 1. 𝔖 = *u. al. de arca quod praestaret sumpserit.* Lips. ci. = *utrum aliquis de arca, vel quod praesto erat, sumpserit.* Optimus Erm. = *utrum aliquis de rata quod praestaret sumpserit.* Pη = *utrum aliquis quod de rata sed* [η = *seu*] *quod praestabat sumpserit.* Unus Ops. = *u. al. quod dederat rata, sed quod praestabat sumpserit*, alius *seu quod praestarat.* r = *utrum aliquis quod dederat es et quod praestabat sumps.* R P3. cod. Lips. = *u. al. quod dederat vel* [cod. Lips. + *quod*] *praestarat s.* Gw Arg.b P1. quidam Ops. v. l. Pinc. 𝔊𝔊 = *u. al. quod dederat sed quod praestabat s.* B = *u. al. quae dederat vel quae praestaverat s.* αβϑκλμνΚΘπστ = *u. al. quod dederat seu* (*vel*) *praestarat* (*praestabat. praestiterat*) *sumpserit.* ω = *u. al. quod dederat receperit seu quod praestabat sumps.* ζ = *u. al. quod dederas vel quod praestaveras sumpserit.* γδ𝔛 = *u. al. quod dederat vel quod praestarat s.* P4. = *u. al. quod dederat vel quod praestaret s.* Col. = *u. al. quod dederat, quod vel praestarat s., an benef. acceperit ut daretur?* 𝔑 — 𝔗 = *u. al. quod* [𝔗 = *quid*] *dederat vel quod praestavit s.* 𝔅 = *u. al. quod dederat: vel praestiterit s.* 𝔊1.2. = *utrum aliquis quod dederat receperit vel quod praestavit s.* 𝔐𝔏𝔍𝔲 = *u. al. quod dederat sumpserit.*

13. w = *quae saepe scrutati sumus.* P = *crutiati sumus.*

w + *et in hac comparatione.*

w = *si benef. favebit.* P3. Col. + *et in hanc erit.* GCol. = *exit partem.* r = *in rebus huiusmodi.* GRB Arg.b 𝔑 — 𝔗 = *sed patri abstulisti.* w + *patrem mihi.*

14. RG(m∾)BP1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔗 = *omnis consolatio.* 𝔛 — *si* ante *pusillum.* 𝔑 — 𝔅 + *et si id pusillum.* w = *et si plus illud erit.* r + *illud quod intersit.*

et si id = castigatiss. ex. Pinc. 𝔊 𝔊. Rell. mss. etiam Gr. Ss. 𝔑 — 𝔊2. 𝔖 = *sed si id* (𝔖 = [*sed*]) 𝔛

tet. id est, si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei haec est: facilis erit in conmutando. patietur plus inputari sibi. Inuitus beneficium per conpensationem iniuriae soluet: in hanc partem inclinabit, huc uerget ut cupiat debere gratiam,
15 cupiat referre. Errat enim, si quis beneficium accipit libentius quam reddit. Quanto hilarior est qui soluit quam qui mutuatur, tanto debet laetior esse qui se maximo aere alieno accepti beneficii exonerat quam qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem praeter sortem, extra ordinem numerant, beneficiorum autem usum esse gratuitum putant. Et illa crescunt mora: tantoque plus soluendum
16 est quanto tardius. Ingratus est qui beneficium reddit sine usura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta et expensa. Omnia facienda sunt ut quam gratissimi simus: nostrum enim hoc bonum est, quemadmodum iustitia non est, ut uolgo creditur, ad alios pertinens: magna pars eius
17 in se redit. Nemo non, cum alteri prodest, sibi profuit. Non eo nomine dico, quod uolet adiuuare adiutus, protegere defensus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur, sicut mala exempla recidunt in auctores nec ulla miseratio con-

— *si.* 𝔐ℜ — 𝔐𝔯𝔞 — *et.* De *Et* saepissime in *Sed* mutato cf. Drkb. ad Liv. XXI, 26, 6. G (s∾) r = *remittit.* P2. — *remittet.* quod probat Grut. Arg.bB = *Idem si ad ipsum.* w = *facilis est in comm.*

Arg.b = *imputare sibi.* γδ = *per compositionem.* πmβ = *per computationem iniuriae.* G(s∾) r = *huc urget.*

15. ℜ = *mutuat* et — *laetior.*

rεημΘο𝔛 = *maxime aere alieno.* γδ = *accepto beneficio.*

quam qui cum maxime = PrGw Arg.b VξK P1. 𝔛ℜ — 𝔈 2. 𝔐𝔖. οσ — *cum.* η — *cum maxime.* R mG ex. divi Pauli Pinc. 𝔊𝔊𝔏 — 𝔐𝔯𝔞 + *quam qui accipiens cum m.* ιP2. = *quam qui illud accipiens maxime.* ελP3. Col. = *quam qui accipiens maxime.* P4. = *quam qui accipiens sic. max.* ζ + *quam qui cum accipit maxime.* Rell. ρρ + *quam qui cum accipiens maxime.* G(m∾) P1. Col. = *colligatur.* w = *alligatur.* R (del.) + *gratuitum non putant.* P = *gravitum putant.* G = *gratiam tunc putat.* B = *gravem tum non putant.* 𝔛 = *gravem tantum non putant.*

Col. = *Etiam illa crescunt.* Pinc. ci. = *At illa crescunt.*

16. wℜ — 𝔅 = *ratio habetur.*

P = *accepta et excensa.* sP = *extensa*

nostrum enim hoc bonum est = PGwRr Arg.bBV ρρ Gr. ℜ — 𝔅𝔊 — 𝔐𝔖. 𝔈 1. 2. 𝔏 — 𝔐𝔯𝔞 = *nostrum enim in hoc bonum* om. *est.*

Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = *non quemadmodum iustitia.*

magna pars eius = PGwRrB ℜ — 𝔅. V𝔛𝔈 1. — 𝔖 = *maxima pars eius.* Rell. n. l. V — *in se* ante *redit.*

17. P = *qui volet adiuvare.* V plerique ρρ Gr. (exc. P4.) 𝔛ℜ — 𝔛𝔈 1. — 𝔊 = *quo volet.* P4. = *quo nolet.* Arg.b νσ mo 𝔅 = *quo valet.* x = *quo nollet.* G(cr.∾) = *quod volo.* Hic desinit ξ.

𝔛 = *miseratio contigit.*

tingit iis qui patiuntur iniurias quas posse fieri faciendo docuerunt: sed quod uirtutum omnium pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad praemium: recte facti fecisse merces est. Gratus sum, non ut alius mihi libentius praestet priori inritatus 18 exemplo, sed ut rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum, non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc ut scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi ut uidear ingratus, si reddere beneficium non aliter quam per speciem iniuriae potero: aequissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi uidetur pluris aestimare uirtutem, nemo 19 illi magis esse deuotus quam qui boni uiri famam perdidit ne conscientiam perderet. Itaque, ut dixi, maiori tuo quam alterius bono gratus es. Illi enim uolgaris et cotidiana res contigit recipere quod dederat: tibi magna et ex beatissimo animi statu profecta gratum fuisse. Nam si malitia miseros facit, 20 uirtus beatos, gratum autem esse uirtus est: rem usitatam reddidisti, inaestimabilem consecutus es, conscientiam grati, quae nisi in animum diuinum fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic adfectum summa infelicitas urget. Nemo, si ingratus est, miser erit: non differo illum, statim miser est. Itaque ingrati esse uitemus, non aliena causa, sed nostra. Mi- 21

iis qui patiuntur = P. RrGw 𝔛𝔐 — 𝔖 = *his qui p.* Rell. n. l. G = *virtutum omnium preteritum in ipsis est.*

18. w — *non ut alius mihi — faciam.* w = *sed gratum non licebit* om. *esse.* Etiam 𝔐 — *esse.*

r + *nisi ut non videar.* G = *ut videatur.*

19. 𝔐 — 𝔅 + *Nemo enim mihi videtur.* G = *existimare virtutem.* Arg.b = *nec conscientiam perderet.*

maiori tuo = PRrG. w𝔛𝔐 — 𝔖 = *maiore tuo.* Rell. n. l. R = *Ille enim vulgaris.* RG 𝔛 = *contingit.* 𝔛 = *rapere quod dederat.* P = *qui dederat.* 𝔛 = *tibi magno et ex beat.*

20. P = *quam nisi in animum div.* r = *huic effectum.* π = *hinc affectum.* Tres recc. ρρ = *hunc affectum.*

infelicitas urget. Apud Sw. Arg.b desinit in haec verba: sed Oberlin. integrum habuit eum, quod docent scripturae ab eo excerptae.

Nemo, si ingratus est, miser erit = PR Arg.b Col. ex. Francisc. 𝔊𝔊𝔖. Librarii, qui non intellexerunt inter se opponi *erit* et *statim est*, variis modis corruperunt scripturam. sR P3. + *Nemo non, si ingratus est* ∾. o = *Nemo nisi ingratus miser erit.* r + *Nemo sibi, si ingr.* ∾. G = *Nemo sibi, si gratus est, miser erit.* w = *Nemo nisi ingratus, si gratus est, miser erit.* ν = *Nemo sibi gratus est qui alteri non fuit. Hoc me putas dicere: qui ingratus est miser erit?* Antiqq. ρρ et recc. maior pars 𝔐 — 𝔊1. = *Nemo sibi gratus est, miser erit.* P 1. 2. 4. = *Nemo non sibi gratus est, miser erit.* 𝔛 = *Nemo, si gratus est, miser erit.* ιΘ 𝔊2. 𝔐 — 𝔐a + *Nemo, si ingratus est, non miser erit.*

P = *ingrati esse videmus.* sP = *veremur.* rG (m∾) = *ingrati*

simum ex nequitia leuissimumque ad alios redundat, quod pessimum ex illa est et, ut ita dicam, spississimum domi remanet et premit habentem: quemadmodum Attalus noster dicere solebat, *Malitia ipsa maximam partem ueneni sui bibit.* Illud uenenum quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile: hoc habentibus pessimum est.
22 Torquet ingratus se et macerat: odit quae accepit, quia redditurus est, et extenuat. iniurias uero dilatat atque auget. Quid autem eo miserius cui beneficia excidunt, haerent iniuriae? At contra sapientia exornat omne beneficium ac sibi ipsa commendat et se adsidua eius commemoratione delectat. Malis una uoluptas est et haec breuis, dum accipiunt beneficia, ex quibus
23 sapienti longum gaudium manet ac perenne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat, quod inmortale est et adsiduum. Illa contemnit quibus laesus est nec obliuiscitur per neglegentiam, sed uolens. Non uertit omnia in peius nec quaerit cui inputet casum et peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur uerba nec uoltus: quicquid accidit benigne interpretando leuat. non offensae potius quam officii me-
24 minit. Quantum potest in priore ac meliore se memoria detinet nec mutat animum aduersus bene meritos, nisi multum male facta praecedunt et manifestum etiam conniuenti discrimen est: tunc quoque in hoc dumtaxat ut talis sit post maiorem iniuriam

esse videmur. Cod. Dominic. ap. Mod. = *non causa aliena quam nostra.* Arg.b 𝔑 — 𝔗 — *ad* ante *alios redundat.*

21. w = *ut ita dicam, spurcissimum.* G(m∾) P1. 4. = *piissimum.* εζλΘ = *pessimissimum.* „quae lectio omnium optima." Sanct. B Ambian. ci. Pinc. 𝔛 = *pessississimum.* 𝔑—𝔈1. + *Illud autem venenum.* P(s.m.) = *sinu suo continet.*

22. R + *oditque quae.* Norimb. = *scindit quae accepit.* Praefert Ianus hanc scripturam atque explicat per *carpit.* Arg.b = *scinditque accepta.* w(s∾) = *accipit.* w — *vero* ante *dilatat.*

r — *ipsa* ante *commendat.* 𝔈 — 𝔐 = *ipsi.* G = *Malis una voluntas et habitus, dum accipiunt.*

23. PrGwV 𝔑 — 𝔅 = *Non enim illud accipere.* β + *sed volens et scienter.* rγδι 𝔈 1. — 𝔐a (exc. 𝔈4.) + *sed nec quaerit.* P2. = *sed ne quaerit.* Rell. ∾. De *Sed* a librariis temere adiecto cf. Drkb. ad Liv. VI, 32, 8. R(m∾) 𝔛 = *peccata homini.*

non offensae potius = mss. etiam Gr. 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *nec o. p.*

quam officii meminit = mss. 𝔛𝔑—𝔅. 𝔈1.—𝔖 = *quam beneficii mem.*

24. *praecedunt* = mss. 𝔑 — 𝔅 𝔖. 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *praecedant.* w = *connivendi discrimen.* R Arg.bV ρρ Gr. 𝔛𝔅𝔈 1. = *contuenti discr.* G = *contuetur discr.* 𝔑 — 𝔗 = *continenti etiam discr.*

𝔑 — 𝔗 = *tum quoque.*

qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentiae remanet. Quemadmodum reus 25 sententiis paribus absoluitur et semper quicquid dubium est humanitas inclinat in melius: sic animus sapientis, ubi paria maleficiis merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet uelle debere et hoc facit quod qui post tabulas nouas soluunt. Nemo autem gratus esse potest, nisi contempserit ista propter quae uolgus insanit. Si referre uis gratiam, et in exilium eundum est et effundendus sanguis et suscipienda egestas et ipsa innocentia saepe maculanda indignisque obicienda rumoribus. Non 26 paruo sibi constat homo gratus. Nihil carius aestimamus quam beneficium, quamdiu petimus, nihil uilius, cum accepimus. Quaeris quid sit quod obliuionem nobis acceptorum faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid inpetratum, sed quid petendum sit. Abstrahunt a recto diuitiae, honores, potentia et cetera quae opinione nostra cara sunt, pretio suo uilia. Nescimus aestimare res de quibus non cum fama, sed cum 27 rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum quo mentes in se nostras trahant praeter hoc, quod mirari illa

r = *Nam cum beneficium par est iniuriae.* w = *Nam cum bene par est.*

25. RP3. = *humanitas declinat.* r = *sic sapiens ubi.* wArg.b = *sic animo sapientis.* G = *sic animo sapiens.* Arg.b = *paria beneficiis merita.* P = *sed non desinit velle.*

RP3. mP2. mCol. + *quod qui* [in R *qui* supra lineam legitur] *accepto quod praestaverant usuram vel huiusmodi remittunt vel post tabulas novas.* B = *et hoc facit quidem post acceptum quod praestaverit usuram vel eiusmodi remittunt vel tabulas novas.* αβ ηιμθοπτ + *quod qui accepto quod praestaverat* [*praestaverant. praestiterint. praestiterit*] *paraverant usuram vel eiusmodi remittunt vel post* [quidam — *post*] *tabulas novas.* ηιμτ haec ab eadem quidem manu habent, sed post addita. xP 4. = *et hoc quidem facit illi quia* [x = *qui*] *accepto quod praestaverant usuram vel eius modum* [x = *modi*] *remittunt vel tabulas novas solvit* [x = *condunt*]. Cod. Lips. = *quod qui accepto quidem praestaverat usuram vel huiusmodi remittit vel tabulas novas solvit.* εζυ + *qui post aes tabulas novas solvunt.* P = *qui potest tabulas novas s.* Sanct. ci. + *qui aes post tab. n. solvunt.* 𝔑 — 𝔛𝔊 1. 2. + *post tabulas accepto quidem praestaverant usuram vel hi remittunt vel tabulas novas s.* 𝔅 + *quod qui accepto quod praestiterant usuram vel hi remittunt: vel tabulas novas s.* r = *contempsit.* r — *et* ante *in exilium.*

26. Cod. Iur. = *obiicienda sermonibus.* G = *nihil lucilius, cum accepimus.* R𝔛 = *cum acceperimus.* 𝔛 = *oblivionem. beneficiorum.*

petendum = PRArg.b BV ρρ (exc. o) P2. 3. Col. 𝔛𝔊1. 2. GP1. = *perpetrandum.* rwo P4. ex. divae Mariae Salmentic. 𝔑 — 𝔅 𝔊 — 𝔊 = *impetrandum.*

consueuimus. Non enim, quia concupiscenda sunt, laudantur: sed concupiscuntur, quia laudata sunt: et cum singulorum error publicum fecerit, singulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, sic et hoc eidem populo credamus nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt. in hoc bonis malisque conueniet. Erunt qui uoluptates laudent. erunt qui labores malint. erunt qui dolorem maximum malum dicant. erunt qui ne malum quidem adpellent. diuitias aliquis ad summum bonum admittet. alius illas dicet malo uitae humanae repertas, nihil esse eo locupletius cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate referendam bene merentibus gratiam omnes tibi uno quod aiunt ore adfirmabunt. in hoc tam discors turba consentiet, cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima causa est cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eo perductus est furor, ut periculosissima res sit beneficia in aliquem magna conferre: nam quia putat turpe non reddere, non uult esse cui reddat. Tibi habe quod accepisti: non repeto, non exigo. profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius quam e beneficii uiolati pudore. Uale.

27. Arg.b — *enim* ante *quia concupiscenda.*

illa credidimus = PRw𝔄𝔈1. — 𝔐. rGℜ — 𝔅𝔏𝔖 = *illa credimus.* Rell. n. l.

sic et hoc eidem populo credamus. Sic scripsi ex coniectura. P = *sic et hoc idem populo credamus.* Antiqq. ρρ tres Ops. = *sic et hoc fidem populo credamus.* Hac quoque scriptura poteram defendere coniecturam meam: quam facile enim EIDEM mutari potuerit in FIDEM, satis perspicitur. Recc. ρρ = *sic et hoc fide* [*fidei*] *populi credamus.* V Col. 𝔈1. 𝔐 = *sic et in hoc fidem populo demus.* r = *si et hoc fidei populi credamus.* R vetust. ex. Pinc. unus Ops. P2. 𝔖 = *sic et hoc fidei* [R s.m. = *fide*] *populi credamus.* w G Arg.b P1. 4. = *sic et in hoc* [G P1. 4. = *hic*] *fidem* [P4. = *fide*] *populo credamus.* B P3. 𝔄 = *sic et hoc fide populo* [P 3. = *populi*] *credamus.* (Grut. Gron. amplectuntur *fide populi.*) ℜ — 𝔄 = *sic et hoc fide illa credamus.* 𝔅 = *sic et haec fide populi credamus.* 𝔈2. = *sic et hoc populo demus.* 𝔊𝔖 = *sic et hoc populo credamus.* 𝔏 — 𝔐a = *sic et in hoc fidei populi credamus.*

28. w = *ex barbaris nationibus*, quod nonn. ρρ in oris ferunt.

r + *qui labores et dolorem.* 𝔄 = *dolores.* r = *nec malum quidem.* r = *admittit.* 𝔄 = *dimittet.* 𝔄 — *humanae.* R = *nil esse locupletius eo.* GμνΘ 𝔄 = *quod doceat fortuna.* mυ = *cui quomodo noceat fort.*

29. V αεϑμKΘτ = *si satis esse gratus potuit* om. *non.* G omittit *satis* et *non.* P = *cum beneficiis reddimus.* scriptura sane speciosa.

RGB P 1. 3. 4. Col. = *ut periculosa res sit.* 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *ut perniciosissima res sit.* αβσπ = *magna transferre.* w = *non expeto, non exigo.* r = *profuisse tuum sit.* r — *est* ante *odium.*

quam e beneficii violati pudore = P. 𝔏 — 𝔖 = ∾ *ex benef.*

EPISTULA LXXXII.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Desii iam de te esse sollicitus. Quem, inquis, deorum sponsorem accepisti? Eum scilicet qui neminem fallit, animum recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior est. Potest fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet non timeo ne tu facias tibi. I qua ire coepisti et in isto te uitae habitu conpone placide, non molliter. Male mihi esse malo quam molliter: nunc sic excipe quemadmodum a populo solet dici dure, aspere, laboriose. Audire solemus sic quorumdam uitam laudari quibus inuidetur: Molliter uiuit. hoc dicunt, malus est. Paulatim enim effeminatur animus atque in similitudinem otii sui et pigritiae in qua iacet soluitur. Quid ergo? uiro non uel obrigescere satius est? Deinde delicati idem timent mori cui uitam suam fecere similem. Multum interest inter otium et conditi- 2

∾. r = *quam me violati benef. pudere.* RB Arg.b Vβλ P2. 3. Col. 𝔎 — 𝔈 2. = *quam me* [βλ — *me*] *benef. violati* [Rβλ P3. + *non*] *pudere.* w𝔊 — 𝔐 = *quam beneficii violati pudere.* G𝔍 P1. = *quam me beneficii* [𝔍 P1. = *beneficium*] *violati petere* [mG = *pudere*]. γδ = *quam nec beneficii viol. pudere.* εxo P4. Pinc. = *quam me* [P4. Pinc. — *me*] *benef. oblati pudere.* Ex rell. ρρ antiqq. = *quam me benef.* recc. = *quam benef. viol. pudere.*

Ep. LXXXII.

V = *Desine iam.* G = *Desinam de te.* Gw = *facias mihi.*

I qua ire coepisti = R ρρ (exc. αγδεκνΚοσ) 𝔅 — 𝔈 1. 𝔈 2. — 𝔖 — *ire.* PG Arg.b V — *I.* quod facile potuit excidere propter ultimam *i* in *tibi.* r = *quia ire coepisti* om. *I.* wαεκνοσ = *Qua ire coepisti vade.* K = *Qua ire coepisti insta.* γδ = *Insta qua ire coepisti.* 𝔎 — 𝔗 = *tibi idem. Quare coepisti vade.* Arg.b — *vitae.*

Male mihi esse malo = mss. (exc. RGrγδ𝔍κλ) 𝔎 — 𝔐𝔖. (𝔎 — 𝔅 = *Malo* ∾ *male.*) 𝔛 — *mihi.* r = *Male mihi rem malo.* Rγδ𝔍κλ Sicul. 𝔏 — 𝔐a = *Male tibi esse malo.* G = *Malo tibi esse malum.*

nunc sic excipe = PRrGw Arg.b γδη𝔍κμνΚσυ P1. 4. 𝔛𝔎 — 𝔖. sR P3. ζλ = *Hoc sic excipe.* Et fieri potuit ex HOC NŪC. B = *non sic accipe.* 𝔎u 𝔐a = *Hoc sic accipe.* V rell. ρρ ex. antiq. Pinc. = *Nunc sic accipe.* 𝔐 — 𝔅 1. 𝔖 = *Male nunc sic accipe* ex Mur. ing.

malus est = G (BV antiqq. ρρ) P1. 4. libri vett. Mur. 𝔐 — 𝔖. PRr w Arg.b recc. ρρ P2. 3. Col. Erfurt. Heins. 𝔛𝔎 — 𝔖 = *mollis est* et defendit Gron.

2. r — *sui* post *otii.* υ = *odii sui.* GVη𝔍μKΘ = *motus sui.* ζ = *mortis suae.* RB — *vel* ante *obrigescere.* G𝔍 = *non vult obrig.* mG = *non velis obr.* γδκ = *non velle obr.* r𝔎 — 𝔗 = *satis est.*

delicati idem = PRrGw Arg.b. V ρρ (exc. αε) = *delicati iidem.* B = *idem dilecti.* αε 𝔛𝔎 — 𝔖 — *idem.*

timent mori = GB 𝔎 — 𝔗. cf. Ep. 77, 15. *Mori times.* et Cic. ad Fam. XV, 15, 2. *ut ipsum vinci contemnerent.* P mG Arg.b V antiqq. ρρ cod. Iur. = *timent morti.* Rrw 𝔈 1. — 𝔖 = *timent mortem.* 𝔅 = *mortem delicati timent.* quem verborum ordinem velim attendas. R — *suam* post *vitam.* P = *facere similem.* 𝔎 — 𝔅 = *fecerint sim.*

uum. Quid ergo? inquis, non satius est uel sic iacere quam istis officiorum uerticibus uolutari? Utraque res detestabilis est et contractio et torpor. Puto, aeque qui in odoribus iacet mor-
3 tuus est quam qui rapitur unco. Otium sine literis mors est et hominis uiui sepultura. Quid denique prodest secessisse? tamquam non trans maria nos sollicitudinum causae persequantur. Quae latebra est in quam non intret metus mortis? quae tam emunita et in altum subducta uitae quies quam non dolor terri-
4 tet? Quocumque te abdideris mala humana circumstrepent. Multa extra sunt quae circumeunt nos quo aut fallant aut urgeant, multa intus quae in media solitudine exaestuant. Philosophia circumdanda est, inexpugnabilis murus quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. In insuperabili loco stat animus qui externa deseruit et arce se sua uindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, ut putamus, fortuna longas manus: nemi-
5 nem occupat nisi haerentem sibi. Itaque quantum possumus ab illa resiliamus: quod sola praestabit sui naturaeque cognitio.

𝔑—𝔗 = *non satis est.* Arg.b — *vel* ante *sic iacere.* r nonn. ρρ 𝔅 + *quam in istis.* PG Arg.b B antiqq. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔗 𝔊1. — 𝔊 + *quam et istis.* quod vide num recipiendum fuerit.

verticibus = PRwB 𝔑 — 𝔊1. V = *virtutibus.* Gr𝔛𝔊1. — 𝔖 = *vorticibus.* Rell. n. l.

utraque res detestabilis est = PRrw mG Arg.b B ρρ P2. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊. GP1. = *u. res de talibus est.* Liber Constantini 𝔐 — 𝔖 = *u. res letalis est.* λΘ mυ = *rapitur hinc.* mγ = *rapitur orco.* ι = *rapitur vento.* V — *unco.*

3. G + *Hec otium sine literis.* rw = *Quid deinde prodest.*

r = *tamquam nos ad maria* om. *non.* rGB Pall. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *prosequantur.* Rell. ∾.

emunita = PGwRr Arg.b B μKΘ et plerique alii ρρ mP2. P3. 𝔛𝔑—𝔊. P2. 4. = *eminuta.* P1. = *tam omni vita.* V = *mutata.* 𝔐 — 𝔖 = *munita.* r = *requies.*

Arg.b — *non* ante *dolor.* r = *dolor territi.* Gν et plerique alii ρρ 𝔑 — 𝔗 = *Quacumque te.*

4. G = *Multa exempla sunt.* 𝔑 — 𝔗 = *Multa extranea sunt.* 𝔛𝔑 — 𝔗 = *circueunt.* PG (m∾) = *circum in nos.*

quo aut fallant = μυ (BV) 𝔈 — 𝔖. PGwRr Arg.b plerique ρρ 𝔑 — 𝔐 = *quae aut fallant.* αβετ 𝔑 — 𝔗 + *aut falli urgeant.* 𝔊2. — 𝔐α + *quae etiam in media.* Gw nonn. recc. ρρ = *sollicitudine.* ν nonnullique alii ρρ = *exaestuent.* r = *Philosophiae circumdandus est.* w — *est* post *circumdanda.* G P1. 3. (4?) = *circ. sunt.* Rιλπ = *circumdata est inexpugnabili muro.* V — *circ. est.* P2. 3. = ∾ *inexpugnabili muro.* P + *est murus.* Col. + *murus est.*

Cod. Lips. = *lacessitum non traxit.*

In insuperabili loco = PGRr (Arg.b BV) ρρ (exc. εντ) Pinc. Pall. 𝔊 — 𝔐α. wενι Iur. 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔖 — *In.* w = *deserit et in arce sua se.* 𝔛 = *et arte se sua.* rB = *vindicavit.*

5. ν + *in quantum possumus.*

G (s∾) = *quia sola.* PwrB ρρ (exc. λσ ∾) 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *naturaeque condicio.* Ab Arg.b *cognitio* ab-

Sciat quo iturus sit, unde ortus, quod illi bonum, quod malum sit, quid petat, quid euitet, quae sit illa ratio quae adpetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatum mansuescit insania, timorum saeuitia conpescitur. Haec quidam putant ipsos etiam sine philosophia repressisse: sed, cum securos aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio. magna uerba excidunt, 6 cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit. Possis illi dicere: Facile prouocabas mala absentia. ecce dolor quem tolerabilem esse dicebas, ecce mors quam contra multa animose locutus es. sonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum adsidua meditatio, si non uerba exer- 7 cueris, sed animum, si contra mortem te praeparaueris aduersus quam non exhortabitur nec adtollet qui cauillationibus tibi persuadere temptauerit mortem malum non esse. Libet enim, Lucili uirorum optime, ridere ineptias Graecas quas nondum, quamuis mirer, excussi. Zenon noster hac collectione utitur: *Nullum malum gloriosum est. mors autem gloriosa est: mors ergo non est malum.* Profecisti: liberatus sum metu. 8 post hoc non dubitabo porrigere ceruicem. Non uis seuerius loqui nec morituro risum mouere? Non mehercules facile tibi di-

fuisse videtur. mγ = *naturaeque consideratio.* βγδζιοπ + *Si sciat quo.* R Arg.b = *quid illi bonum, quid malum sit.*

quid evitet = PRrw Arg.b. G 𝔛𝔑 — 𝔖 = *quid devitet.* Rell. n. l.

P = *quae ad cupiditatum mans. ins.* reliquis omissis. 𝔑 — 𝔅 = *aut fugienda.* G = *que fugienda.* ν nonnullique alii ρρ — *etiam* ante *philosophia.* Arg.b = *sine ph. reprensisse.* Lips. ci. = *sine ph. repperisse.* r = *cum securis aliquis casus impactus est.* P = *securus.* 𝔑 — 𝔗 = *secuturos.* 𝔖 = *secundos.*

6. ν nonnullique alii = *poscit.* R (s∾) = *pop. manum certa mors.*

PGB = *potius accessit.* r = *Posses illi.* r = *quam tolerabilem.* Cod. Iur. = *contra quam multa.* P = *animosa elocutus es.* 𝔍u = *Nunc animus opus.* 𝔛 + *opus est animis* et = *nec pectore.* G = *pectora firma.*

7. P = *Facit autem.* G = *nec extollis qui.* rβγδπ + *cavillationibus suis.* P = *redire ineptias Gr.* Grut. ci. = *quamvis impiger.* Lips. ci. = *quamvis iners* vel *quamvis mirere.* Recte Ruhk. explicat: *quamvis mirer me i. Gr. nondum excussisse.* Col. = *quamvis evitet.* Rw 𝔛 𝔊1. — 𝔐a = *Zeno.* Rell. etiam Iur. ∾. Dicit Iuretus eundem librum plerumque etiam *Platon* scribere, quod in nostris quoque alicubi legitur. R (cr. ∾) = *collocutione.* w(cr. ∾) = *collatione.*

8. *post hoc* = PRB antiqq. ρρ cod. Iur. 𝔛—𝔊1. Gwr 𝔑 — 𝔅𝔊2. — 𝔖 = *post haec.* sR λ = *posthac.* Col. m𝔊 2. = *sed morituro.* P = *moriturum riso movere.* w Arg.b = *moriturum risu movere.* quod fortasse placebit alicui.

RGw 𝔛𝔑 — 𝔖 = *mehercule.* V = *hercule me.* Pr ∾. Rell. n. l.

GBV antiqq. ρρ 𝔛 = *facile tibi*

xerim utrum ineptior fuerit qui se hac interrogatione iudicauit mortis metum exstinguere an qui hoc, tamquam ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam et ipse interrogationem contrariam obposuit ex eo natam, quod mortem inter indifferentia ponimus quae ἀδιάφορα Graeci uocant. *Nihil,* inquit, *indifferens gloriosum est. mors autem gloriosum est: ergo mors non est indifferens.* Haec interrogatio uides ubi obrepat. Mors non est gloriosa. sed fortiter mori gloriosum est. Et cum dicis, *Indifferens nihil gloriosum est,* concedo tibi ita, ut dicam nihil gloriosum esse nisi circa indifferentia. Tamquam indifferentia esse dico (id est nec bona nec mala) morbum, dolorem, paupertatem, exilium, mortem. Nihil horum per se gloriosum est, nihil tamen sine his: laudatur enim non paupertas, sed quem non submittit, non incuruat. laudatur non exilium, sed qui

dixissem. w = *metum excutere.* r = *ex eo natura.*

R = *quae ata opera Graeci vocant.* r = *quae aara Gr. v.* G nonn. ρρ = *quae atrapa Gr. v.* Arg.b = *aaca2 papa.* w = *quae adiainopa Gr. v.* B = *quae alfa fora Gr. v.* 𝔗 = *quae* [sp. vac.] *id est alta fora Gr. v.* 𝔑 = *quae* λοπα *Gr. v.* alii aliter.

9. R = *mors autem gloriosa est.* V = *mors igitur non est gloriosa.*

ergo mors non est indifferens = mss. 𝔗𝔑 — 𝔊 2.𝔖. 𝔊 = *et ergo mors non ind.* 𝔊 — 𝔐a — *est.* r = *uprepat.* Arg.b = *crepat.* 𝔑 — 𝔅 = *fortiter autem mori.* G𝔗𝔖 — *sed.*

et cum dicis = mss. etiam Gr. (exc. Col. ?) Ops. Norimb. Herbip. 𝔑 — 𝔅. 𝔗𝔊 2. — 𝔖 = *et cum dicit.* Erlang. Iani 𝔊 1. — *et cum dicis — nisi circa indifferentia.*

tamquam indifferentia esse dico (*id est nec bona nec mala*) *morbum* = PGRr ρρ P2. 3. Col. Erfurt. Heins. 𝔗𝔑 — 𝔗 𝔊 1. 𝔑u — 𝔖. 𝔅 — *tamquam.* P1. 4. = ∾ *dico idem nec dico bona nec mala morbum.* w = ∾ *dico scilicet nec* ∾. 𝔊 2. — 𝔅 1. = *indiff. autem esse dico nec bona nec mala tamquam morbum.* P + *scilicet morbum.* r = *morbos.* r recc. ρρ 𝔑 — 𝔅 + *nihil tamen laudatur sine his.*

10. G — *enim non paupertas.* RBαβηιϰλμοπτυ Col. P 3. 4. 𝔗𝔑 — 𝔅 + *laudatur enim pauper voluntarius, non* [B = *nam*] *paupertas.* Etiam rell. ρρ fere omnes hoc additamentum in oris ferunt. P1. = *nil tamen sine his laudatur. Paupertas non submittit sed incurvat.*

sed quem non submittit = GwV 𝔑 — 𝔅𝔖.

non incurvat = R Arg.b 𝔑 — 𝔅. w + *non sed incurvat.* V = *nec se incurvat.* Pνσ 𝔗 = *non paupertas non submittit, sed incurvat.* Etiam Arg.b — *sed quem.* R + *non paupertas, sed ille quem non submittit, non inc.* rP 3. 4. *non paup., sed ille quem non submittit nec inc.* G = ∾ *nec incurvat.* B = *nam paup. non subm., sed incurvat.* αβηιϰλμοπτυ = *non paup. seu quem non subm. nec incurvat.* K = *non paup., sed ille quem non submittit, sed is qui patienter tulit nec incurvatur.* ζ = *non paupertas, sed pauper voluntarius. Paupertas non submittit, sed incurvat.* φ = *laudatur enim non paupertas, sed pauper voluntarius. Laudatur morbus, sed ille quem non submittit nec incurvat.* Col. = *non paup., sed*

hoc non doluit: laudatur non dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. nemo mortem laudat, sed eum cuius mors ante abstulit animum quam conturbauit. Omnia ista per se non sunt honesta nec gloriosa: sed quicquid ex illis uirtus adiit tractauitque honestum et gloriosum facit. Illa in medio posita sunt: interest 11 **utrum malitia illis an uirtus manum admouerit. Mors enim illa quae in Catone gloriosa est in Bruto statim turpis est et erubescenda. Hic est enim Brutus qui, cum periturus mortis moras quaereret, ad exonerandum uentrem secessit et euocatus ad mortem iussusque praebere ceruicem: *Praebebo,* inquit, *ita uiuam.* Quae dementia est fugere, cum retro ire non possis? *Praebebo,* inquit, *ita uiuam.* paene adiecit, *uel sub Antonio.* O hominem dignum qui uitae dederetur! Sed, ut** 12 **coeperam dicere, uides ipsam mortem nec malum esse nec bo-**

quem ipsa non etc. P2. 𝔈2. — 𝔐a = *non paupertas, sed is quem non subm. nec inc.* 𝔈1. = *non paup. sed quenquem non subm. nec inc.* Rr Arg.b P3. Col. 𝔑 — 𝔅 + *laudatur enim non exilium.* V — *laudatur — doluit.*

sed qui hoc non doluit = mG 𝔈1. — 𝔊. Hoc tenui: sed vide, num quid melius possis eruere ex depravata mstorum scriptura. Pw Arg.b = *non exilium ut quam misisset.* GP1. = *non exilium numquam misissetis.* Δ = *non exilium, sed ille Rutilius qui fortior in exilium ire vult, quam ut misisset.* Fortasse hic latet verum: certe scripturae codd. Pw Arg.b G P1. hinc ortae. B = *non exilium, sed quisquis hoc non doluit, quamvis isset* cr. *vel esset.* πo P2. = *non exilium, sed qui patienter tulit.* Quidam Pinc. = *non exilium, sed is qui patienter tulit.* P4. = *non exilium, sed is qui fortiter tulit exilium.* R P3. Col. + *non ex., sed qui hoc non doluit, quamvis inisset.* Alii Pinc. + *n. exil., sed qui non doluit, quamvis isset.* Ipse Pinc. ci. = *sed qui non doluit, cum exulasset.* Rell. ρρ (exc. γδν, qui sunt manci hoc loco) promiscue + *sed qui hoc non doluit, quamvis* [*quantumvis*] *isset* [*ivisset. inisset. misisset. invisus*].

r — *ille* ante *quem nihil coegit.* G(m∾) P1. — *sed ille — dolor.* P2. = *sed eum quem coegit nil dolor.* P4. = *sed is nil coegit dolor.* φ + *nihil inhonestum coegit dolor.* εμK = *nihil cepit dolor.*

cuius mors = PG Arg.bB ρρ (exc. λ) 𝔑 — 𝔅. Iunge *cuius* cum *animum.* Rrwλ 𝔛𝔈1. — 𝔊 = *cui mors.* V = *sed cuius mors non abstulit.* Etiam P2. = *non abstulit.* w = *non gloriosa.*

11. 𝔐 = *utrum malacia illi.*

w — *est* ante *enim Brutus.* r — *enim* ante *Brutus.* 𝔑 — 𝔅 = *moriturus mortis moras.* vo = *cum paratae mortis inducias quaereret.* πσ = *cum paratae mortis moras.* 𝔛𝔈1. — 𝔐 = *mortis moras peteret* contra mstos etiam Mod. Ops. Gr. w bis = *Praebeo.* rεπφ bis + *ita ut vivam.* γδ bis = *ut vivam.* 𝔛 + *ita ut vivam* et mox — *Praebebo, inquit, ita vivam.* w = *bene adiecit.* B — *paene adiecit.*

12. Arg.b = *qui vitae deberetur.* Col. = *qui vitae dederat.* mCol. = *qui vitae dedignatur.* mP2. = *qui vitae dignatur.* RB 𝔑 — 𝔗 = *qui vivere dedignatur.* PB P1. 𝔛𝔈1. — 𝔐 = *dicere, ut des ipsam mortem.* P2. =

num: Cato illa honestissime usus est, turpissime Brutus. Omnis res quod non habuit decus uirtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus. hoc idem obscurissimum est nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quae a nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, uiribus, formae, honoribus, regno et contra morti, exilio, malae ualitudini, doloribus quaeque alia aut minus aut magis pertimuimus aut malitia aut uirtus dat
13 boni uel mali nomen. Massa per se nec calida nec frigida est: in fornacem coniecta concaluit, in aquam remissa refrixit. Mors honesta est per illud quod honestum est, id est uirtus et animus externa contemnens. Est et horum, Lucili, quae adpellamus media grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est quomodo utrum capillos pares habeas: mors inter illa est quae
14 mala quidem non sunt, tamen habent mali speciem. Sui amor est et permanendi conseruandique se insita uoluntas atque adspernatio dissolutionis, quia uidetur multa nobis bona eripere et nos ex hac cui adsueuimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod haec iam nouimus, illa ad quae transituri sumus nescimus qualia sint et horremus ignota. Naturalis praeterea tenebrarum metus est in quas adductura mors
15 creditur. Itaque etiam si indifferens mors est, non tamen ea est quae facile neglegi possit: magna exercitatione durandus

vel des. G P1. Col. = *Omnis res qui.* P2. 4. = *Omnis res quae.* R (cr. ∾) = *dies illi lucem infundunt.* Arg.b — *viribus.* 𝔄 = *moribus, formae.* w = *forma, honoribus.* R = *doloribus omnibusque aliis aut minus.*

13. r = *non calida.* β = *remissa refriguit.* ζ = *rem. refrigescit.* 𝔄 = *rem. refrinxit.* w = *per illum quem honestat.* Arg.b ν nonnullique alii ρρ 𝔑 — 𝔗 = *quod honesta est.* P P1. = *id virtus* om. *est.* Arg.b Col. 𝔄 = *idem virtus.* PG Arg.b antiqq. ρρ P1. 2. 𝔄𝔑 — 𝔗𝔈1. 𝔖 = *extrema contemnens.* o = *Sunt et horum — magna discrimina.* P3. 4. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *Est et horum — grande discrimen.* Rell. etiam Gr. = *Sunt — grande discrimen.* 𝔑 — 𝔅 = *Sunt et eorum, mi Lucili.* Arg.b 𝔑 — 𝔅 = *appellantur.* r — *enim* ante *sic mors.* G = *quomodo verum capillos.* r = *utrum cap. habeat partes.* w = *habeat.* P2. 3. 𝔅𝔏 — 𝔖 + *pares habeas, necne.* Rell. etiam Gr. ∾. Arg.b + *mors quidem inter illa* et — *mali* ante *speciem.*

14. βι = *insita voluptas.* PR rG Arg.b BV μKΘ all. recc. ρρ Pall. 𝔄𝔑 — 𝔗 = *aeque aspernatio.* Arg.b = *adsuevimus iterum copia.* V + *rerum corporum copia.* w + *iam non novimus.* r recc. ρρ nonn. + *in quas nos adductura mors.* P2. 3. + *adductura nos mors.* P4. = *adducta mors.* R + *adductura mors nos est.* 𝔄 = *mors traditur.*

15. 𝔈 — 𝔐a — *est* post *indifferens mors.* *non tamen ea est quae facile neglegi possit* = PRrB ρρ Pall. Erlang. Iani (qui ita scribendum esse

est animus, ut conspectum eius accessumque patiatur. Mors contemni debet magis quam solet: multa enim de illa credimus. multorum ingeniis certatum est ad augendam eius infamiam. descriptus est carcer infernus et perpetua nocte obpressa regio in qua ingens ianitor Orci

Ossa super recubans antro semesa cruento
Aeternum latrans exsangues territat umbras.

Etiam cum persuaseris istas fabulas esse nec quicquam defunctis superesse quod timeant, subit alius metus: aeque enim timent ne 16 apud inferos sint quam ne nusquam. His aduersantibus quae nobis obfundit longa persuasio fortiter pati mortem quidni gloriosum sit et inter maxima opera mentis humanae? quae numquam ad uirtutem exsurget, si mortem malum esse crediderit: exsurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natu- 17 ra, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigre ueniet et cunctanter. non est autem gloriosum quod ab inuito et tergiuersante fit. Nihil facit uirtus, quia necesse est. Adice nunc quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atque adfuit, cui nulla parte sui repugnauit. Ubi autem 18 ad malum acceditur aut peiorum metu aut spe bonorum ad quae peruenire tanti sit deuorata unius mali patientia: dissident inter

primus docuit). Norimb. 𝔛 — *est.* 𝔑 — 𝔅 — *ea.* Herbip. = *ea est qd'* ∾. Gw + *non tamen inter ea est* ∾. Col. 𝔈1. — 𝔐a = *n. t. inter ea est quae — possint.*

rArg.b = *de illa credidimus.*

mGP1. 2. 4. Col. = *carcer inferis.* Grut. ci. = *inferus.* w = *ingens enitor Orci.* P1. = *ingerens ianitor.* G = *recumbens antro.* P = *recubans atro.* G = *exsanguis.*

territat = Rr P3. Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔖. P = *terrat.* Gw Arg.b Gr. (exc. P3.) 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *terreat,* quod legitur apud Virg. (A. VI, 401.). Sed cum alium Virgilii versum (A. VIII, 297.) huic praefixerit Seneca, ipse videtur etiam *territat* scripsisse, quod huic loco magis est accommodatum. w + *et etiam cum persuaseris.* R𝔑 — 𝔖 + *Sed etiam cum.* De *Sed* a librariis temere addito cf. ad §. 32.

Priscus cod. Pinc. 𝔊 — 𝔏4. = *ista fabulas esse.* B𝔛 = *superesse quod timeatur.*

16. 𝔑 — 𝔗 = *quam ne usque.* Mod. ci. mm𝔈2. 𝔊 = *His obversantibus quae nobis.*

obfundit (*off.*) = P Arg.b γ duo Ops. Erfurt. Iur. 𝔑u — 𝔖. B = *offendit.* P1. 4. = *offendat.* μν KΘ = *offendit* vel *offendat.* w αιχοπσ P2. 𝔑 — 𝔅 = *effundit.* mG β = *effudit.* Rr P3. Col. 𝔛 = *ostendit.* δεζηλτυ = *ostendit* vel *ostendat* = G. V𝔈1. — 𝔏4. = *infudit.* 𝔊ro𝔅1. = *offudit.*

μνKΘ𝔛 = *quid nisi gloriosum sit.* 𝔑 — 𝔗 = *quod nihil gloriosum sit.* 𝔑 — 𝔅 = *si putaverit indiff. esse.*

17. r = *quod necesse est* et *quia nihil honeste.* R = *animus incumbit.*

18. (Recc. nonn. ρρ) Col. mP2. 𝔛𝔑 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) + *aut peiorum metu fit.* Rell. ∾. r = *aut sepe bonorum.*

se iudicia facientis: hinc est quod iubeat proposita perficere, illinc quod retrahat et ab re suspecta ac periculosa fugiat: igitur in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Uirtus enim concordi animo decreta peragit. non timet quod facit.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito
Qua tua te fortuna sinet.

19 Non ibis audentior, si mala illa esse credideris. Eximendum hoc e pectore est: alioquin haesitabit inpetum moratura suspicio. trudetur in id quod inuadendum est. Nostri quidem uideri nolunt Zenonis interrogationem ueram esse, fallacem autem alteram et falsam quae illi obponitur. Ego non redigo ista ad legem dialecticam et ad illos artificii ueternosissimi nodos: totum genus istuc exturbandum iudico quo circumscribi se qui interrogatur existimat et ad confessionem perductus aliud re-
20 spondet, aliud putat. Pro ueritate simplicius agendum est, contra metum fortius. Haec ipsa quae uoluuntur ab illis soluere malim et expendere ut persuadeam, non ut inponam. In aciem educturus exercitum pro coniugibus ac liberis mortem obiturum quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios totum reipublicae bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi ostendo in ipsis

r = *iudicia facientes.* w = *a re suspecta.* r = *et periculosa.*

fugiat = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. Pinc. ci. m𝔊𝔐 — 𝔐a = *fuget.* r = *Tu ne crede malis.*

Gw = *audacior ito.*

Qua tua te fortuna sinet = P Rr(B) βζν 𝔄𝔊ro — 𝔖. wGr. 𝔑 — 𝔊 𝔏 — 𝔏4. mss. et plerique imprr. Virgil. = *Quam tua* ∾. G = *Quam tute fort.* ∾. Arg.b. Ops. = *Quam tua te fortuna sinat.* Haec omisit Mur. negatque in *Notis* in mstis Sen. aut apud Virg. (A. VI, 96.) exstare.

19. 𝔄𝔑—𝔈2. = *Non ibis audacior.* B = *sic mala illa credideris.* Hacc in B sunt ultima Senecae verba, quae excipiuntur ab Symmachi Epistolis.

Arg.b — *illa* post *mala.* G = *existimandum hoc pectore.*

alioquin haes. = PRr ci. Erm. 𝔐 — 𝔖 (𝔖 = *alioqui*). wArg.b P2. = *aliquis haesit.* Col. 𝔑 — 𝔅 = *aliquando haes.* G = *aliqm̃ exitabit.* P3. = *alioqui exhitabit.* P4. = *adhaesitabit.* Nonn. ρρ = *aliquem* vel *aliquando excitabit.* 𝔄𝔈1. 2. = *aliquem haesit.* Grut. Lips. cii. = *alioquin hebetabit.* Sed Gron. defendit et explicat *haesitabit.* 𝔍u = *imperium* pro *inpetum.* Arg.b = *moratus. suspicio.* 𝔑 — 𝔅 = *retrudetur in id.* P3. Col. = *veternosissimos.*

genus istuc = Pr. ιμKΘτ = *genus isthuc.* R 𝔄𝔑 — 𝔖 = *genus istud.* w = *istud genus.* G = *genus illud.* Rell. n. 1.

G = *exturbabis.* 𝔑 — 𝔅 = *circumscribi sese.* R P3. = *deductus aliud resp.* G(s∾) P1. 4. = *ductus.*

20. w(s∾) = *supplicius agendum.*

expendere = mss. 𝔄𝔑 — 𝔏4. 𝔊ro — 𝔖 = *expandere.* ex librarii errore, puto. ν = *non ut imponant.* Cod. Iur. = totum *Romani populi bellum.* vid. ad Ep. 51, 11.

Thermopylarum angustiis positos: nec uictoriam sperant nec reditum. ille locus illis sepulcrum futurus est. Quemadmodum 21 exhortaris ut totius gentis ruinam obiectis corporibus excipiant et uita potius quam loco cedant? Dices: *Quod malum est gloriosum non est. mors gloriosa est: mors ergo non malum?* O efficacem concionem! Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus et stans mori! At ille Leonidas quam fortiter illos adlocutus est! *Sic*, inquit, *commilitones, prandete tamquam apud inferos coenaturi.* Non in ore cre- 22 uit cibus, non haesit in faucibus, non elapsus est manibus: alacres et ad prandium illi promiserunt et ad coenam. Quid? dux ille Romanus qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic adlocutus est: *Ire, commilitones, illo necesse est unde redire non est necesse.* Uides quam simplex et imperiosa uirtus sit. Quem mortalium circumscriptiones uestrae fortiorem facere, quem erectiorem possunt? Frangunt animum qui numquam mi- 23 nus contrahendus est et in minuta ac spinosa cogendus, quam cum aliquid grande conponitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malum non esse? quomodo opiniones totius aeui quibus protinus infantia imbuitur euincis? quod auxilium inuenis? quid dicis 24

sperant = PG Arg.b antiqq. ρρ et alii Sc P1. Col. 𝔄𝔑 — 𝔈2. 𝔖. P4. = *sperent.* Rrw P2. 3. castigatiss. cod. Pinc. 𝔊 — 𝔐𝔑a = *sperantes.*

Cod. castigatiss. Pinc. = *sepulcrum funditus est.*

21. rGw = *vitae potius.* r + *mors autem gloriosa est.* R + *mors vera.* R = *mors autem non.* GwR 𝔑 — 𝔅 + *non est malum.* r + *malum non est.* R mG recc. ρρ 𝔅 = *O efficacem contentionem.* 𝔑 — 𝔗 = *contemptionem.* wvσ = *conclusionem.* V = *rationem.* r = *posthac dubitet.* 𝔄𝔈1. mm𝔈2. 𝔊 = *statim mori.*

22. 𝔄 = *non inhaesit in fauc.* Gw — *in* ante *faucibus.* G P1. 4. 𝔑 — 𝔗 = *ad prandium illi promiserant.* r recc. ρρ nonn. P2. 𝔄𝔈1. — 𝔐𝔑 = *processerunt.* 𝔅 = *processerant.* R P3. = *accesserunt.* Alii ρρ Col. = *cesserunt.* Rell. etiam Mod. ∾. 𝔐𝔑 — *unde* ante *redire.* 𝔄 — *unde redire non est necesse.* Arg.b recc. ρρ nonn. (P1. 2. 3.) 𝔄𝔈1. — 𝔐𝔑 = *circumscriptiones nostrae.* w — *quem erectiorem.* Cod. Iur. = *quem exercitiorem.*

23. R = *qui nusquam minus.* 𝔑 = *componit.*

illos doces = mss. etiam Sc Erl. Norimb. Herbip. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐𝔑 — 𝔐𝔑a = *docebis.*

evincis = Prw Erl. Nor. 𝔈2. — 𝔊. RG Herb. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔐𝔑 — 𝔖 = *evinces.* Rell. n. l.

invenis = Prw Erl. Nor. 𝔈2. — 𝔊. GR Herb. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔐𝔑 — 𝔖 = *invenies.*

24. *quid dicis* = P rw Erl. Nor. 𝔈2. — 𝔊. GR Herb. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔐𝔑 — 𝔖 = *q. dices.* Eadem est scriptura huius dictionis etiam infra, praeterquam quod r eam omittit.

inbecillitati humanae? quid dicis quo inflammati in media pericula inruant? Qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenii uiribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertis? Uerba mihi captiosa conponis et interrogatiunculas 25 nectis? Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa saeuam et Romanis legionibus bello ipso terribiliorem frustra sagittis fundisque petierunt. ne Pythio quidem uolnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro uastitate corporis solida ferrum et quicquid humanae torserant manus reiceret: molaribus demum fracta saxis est. Et aduersus mortem tu tam minuta iacularis? subula leonem excipis? Acuta sunt ista quae dicis: nihil est acutius arista. Quaedam inutilia et inefficacia ipsa subtilitas reddit. Uale.

EPISTULA LXXXIII.

Seneca Lucilio suo salutem.

Singulos dies tibi meos et quidem totos indicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas quod abscondam.

𝔄ℜ — 𝔗 = *quod inflammati.* Arg.b = *quo inflanti.* RwArg.b recc. ρρ nonn. cod. Iur. = *qua ratione hunc.* Arg.b = *hunc timendum est sensum.* sRCol. = *obnoxiam contra te.* P1. = *obnixum.*

avertis = mss. etiam Sc Erl. Nor. Herb. Iani (qui primus monuit etiam supra esse Praesens restituendum) 𝔄ℜ — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *avertes.* P = *interrogatiunculas noctis.*

25. RG fere omnes ρρ (P3. 4. Col.) 𝔄ℜ — 𝔐 = *Serpentem illum — saevum.* Rell. etiam Mod. Ops. cod. Moniousii ∾. vid. Ind. ℜ — 𝔗 = *etiam Romanis.* r = *terribilem.*

ne Pythio quidem = V𝔅. γη = *ne Pythico q.* P = *ne Pithyo q.* r = *ne Phitro Apollini q.* Ops. = *ne Pithio* vel *Phithio* vel *Phitio q.* R = *ne Phiton q.* G𝔄 = *Nephiton q.* P3. 4. Col. = *Ne Phiton q.* w Arg.b P1. = *Nephitio quidem.* ι = *Ne Phitio quidem pilo.* P2. = *Nephitio quidem pilo.* Matth. ci. + *ne Pythio quidem pilo.* Alii ρρ = *ne Python q.* alii = *ne Phytion q.* alii = *ne Phitio q.* Sc = *ne phitos q.* Unus Mod. = *ne Pilio q.* ℜ = *ne Phycio quidem.* 𝔗 = *ne phicio q.* 𝔖2. — 𝔐a = *ne Python q.* e𝔖 = *ne pilo quidem* ex ci. Ermi, qua nihil certius esse dicit: sed non cito cuiquam persuadebit codicum optimorum scripturas examinanti, quamvis e idem illud exhibeat. e = *volnerabit.* Pinc. ci. = *invulnerabilis.* Sed haec omnia spuria esse arbitratur et a librario sciolo ingesta: assentitur Ruhk. RG (s∾) P1. 3. 4. = *vulnerabilis fuit.*

fracta hic habent omnes libri.

PRr Gw Iur. = *mortem totam.* Arg.b = *totam minutam.* ℜ — 𝔅 = *totam munita.* P = *sububa.* R = *non excipit.* rG = *excipit.* Haec epistola in Θ est ultima: nam in fine mancus est liber.

Ep. LXXXIII.

R = *iudicare.* w = *iudicare debes.* R P3. = *illic inesse putas.* GP1. 4. = *illis inesse.*

Sic certe uiuendum est, tamquam in conspectu uiuamus. sic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inspicere possit. Et potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? nihil deo clusum est: interest animis nostris et cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit, dico, tamquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes et quid agam et 2 quo ordine libenter tibi scribam. Obseruabo me protinus et quod est utilissimum diem meum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quod nemo uitam suam respicit. Quid facturi simus cogitamus et id raro. quid fecerimus non cogitamus: atqui consilium futuri ex praeterito uenit. Hodiernus dies solidus est. nemo ex illo quicquam mihi eripuit. totus inter stratum lectionemque diuisus est. minimum exercitationi corporis 3 datum. Et hoc nomine ago gratias senectuti: non magno mihi constat. cum me moui, lassus sum: hic autem exercitationis etiam fortissimis finis. Progymnastas meos quaeris? unus mihi sufficit Earinus, puer, ut scis, amabilis: sed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quaero. Hic quidem ait nos eamdem crisim

V = *antequam in conspectu.* R + *cogitandum est.* rG = *in spectus intimum.* w = *inspectis.* V = *aliquis inspecturus animum nostrum perspicere.* R = *perspicere possit.* rGw 𝔛 𝔑 — 𝔈1. = *prospicere.* αζ Col. — *Et potest.* ι + *Et potest deus.*

Rw nonn. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔊 = *deo clausum.* R(l.) = *intus animis.* RG (s∾) P 1. 3. 4. Col. = *medius intervenit.* P4. = *Sic intervenit.*

𝔈1. 2. + *dico non tamquam.*

2. P2. = *et quod est ultimum.* mP2. = *utilimum.* quod nihil est, Grutere, nisi ipsum *utilissimum* compendio scriptum. P 4. — *diem* post *utiliss.* 𝔈 2. — 𝔐 = *diem mecum* ex ing. Ermi. Rr = *facturi sumus.* RrGw Arg.b V ρρ (exc. γδυ) P 1. 2. 3. Col. — *et id raro — non cogitamus.* rG (m∾) wArg.b 𝔛 = *atque consilium.*

3. P1. = *In unum exercit.* P3. = *corpus datum.* sw 𝔛𝔑 — 𝔈 1. + *datum est.* rw + *Hic est autem.* GArg.b 𝔛𝔑 — 𝔊 + *Hic autem est.* P𝔑 — 𝔗 — *etiam* ante *fortissimis.* P Arg.b 𝔑 — 𝔗 = *fortissimus.* 𝔐 — 𝔖 + *finis est.* Utrobique delevi *est* cum Pr. Rr = *progimnasios meos.* G = *Gincisias mons.* mG = *pro ginnacias mons.* P1. = *Gimnisias meos.* P2. = *paginasias meos.* ρρ vel cum Gr. cod. Mur. 𝔗—𝔐 = *progymasios meos.* vel = *progymnasias m.* 𝔛 = *progynasios m.* 𝔑𝔑 = *progignasias m.* P ∾.

Earinus puer = 𝔈2. — 𝔖. P Iur. = *Farvius p.* wν = *Farinus puer.* r = *Farcius p.* Rλ = *Pharphius p.* P3. = *Parphius puer.* G = *Sanus p.* P1. = *Sanius p.* mG quidam ρρ P2. 4. mP1. 𝔛𝔈 1. = *Farius p.* Alii ρρ Col. 𝔑 = *Pharius p.* 𝔗𝔅 = *Valerius puer.* P. Faber Agonist. III, 11. laudat *Carinus p.* rιP2. = *ut scis amatur.* Recc. ρρ nonn. + *mihi amabilis.* Col. + *mihi amabilis, quia docibilis et innocens est.* Grut. cl. + *mire amabil.* w + *sed iam mutabitur.* R = *Hic quidam ait.*

r = *crisin.*

habere, quia utrique dentes cadunt: sed iam uix illum adsequor currentem et intra paucissimos dies non potero: uide quid exer- 4 citatio cotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit inter duos itinere diuerso euntes: eodem tempore ille adscendit, ego descendo. nec ignoras quanto ex his uelocius alterum fiat. Mentitus sum: iam enim aetas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit quaeris? quod raro cursoribus euenit, hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis quam exercitatione in frigidam descendi: hoc apud me uo- 5 catur parum calda. Ille tantus psychrolutes qui calendis Ianuariis Euripum salutabam, qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Uirginem desilire, primum ad Tiberim transtuli castra, deinde ad hoc solium quod, cum fortissimus sum et omnia bona fide fiunt, sol temperat. Non multum mihi ad balneum superest. Panis deinde siccus et 6 sine mensa prandium post quod non sunt lauandae manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti: breuissimo somno utor et quasi interiungo. Satis est mihi uigilare desiisse. aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium

cadunt = PRrGw 𝔛𝔑 — 𝔏4. 𝔊rϛ — 𝔈 = *cadant*. G = *vexillum assequor*. P = *adsequar*. w𝔑 — 𝔅 = *inter paucissimos*. r — *Quid* ante *exercitatio*.

4. PGP1. = *inter diversos euntes*. r = *inter diversum*. Rλυφ P3. (s.m.) = *in diversum*. wγδ = *in diversa*. χνο = *iter diversum*. Cod. Iur. = *diverso* om. *itinere*. Rell. etiam Gr. ∾. R recc. ρρ nonn. Col. P3. (s.m.) + *alterum altero fiat*. r = *tam enim aetas*. r = *quidem caro cursoribus*.

hieran fecimus = Pw antiqq. ρρ 𝔊1. — 𝔈. rG recc. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔗 = *hieram f.* eP4. = *moram fec.* Col. = *dictam fec.* 𝔅 = *dictam fec.* R — *hieran*. Valde suspecta est haec scriptura: sed nihil aliud extrico. Matth. coniecerat ἱερὸν sc. ἀγῶνα: mox retineri volebat ἱερὰν intellecto *coronam*, ut esset *coronam sacram deo dedicavimus*. G𝔛 = *patrum calda*. Rr Col. (P2. 4.) 𝔑 — 𝔐 (exc. 𝔊2. ∾) = *calida*. Sed in Col. huic voci adscriptum *i. e. calida*, quod ipsum confirmat reliquorum scripturam *calda*.

5. w = *psicrolutes*. P = *phisicrolites*. P1. = *physcolites*. P3. 4. = *physcrolites*. P2. = *psicrolites*. Col. = *physcrolutes*. mCol. = *sichtrobates*. Pr ∾. cf. Ep. 53, 3.

Euripum salutabam = mss. etiam Gr. Sc 𝔛𝔑 — 𝔐𝔈. 𝔏 — 𝔐a = *in Euripum saltabam* ex ci. Ermi.

Arg.b = *qui anno nono*. r + *scribere et dicere*. Col. 𝔑 — 𝔗 = *in virginem dissilire*. r — *cum* ante *fortissimus*. GP1. 3. Col. 𝔑 — 𝔗𝔊1. = *quod cura fortissimus*. 𝔅 = *quod circa fortiss.* 𝔛 = *quod hoc fort.* P1. P3. (cr. ∾) P4. = *panis superest siccus*.

6. R(lit.) r recc. ρρ nonn. Col. P2. (s.m.) P3. (s.m.) 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *et quasi intervigilo*. quod defendit Steph. P = *inter iugo*. Rell. etiam Mur. ∾. w Col. mP2. 𝔑 — 𝔊 = *immensa voce*. 𝔑 — 𝔅 = *cogitationes meas*. φ Sc 𝔛𝔈 = *dormisse me nescio*. Sed rell. ∾.

obstrepit clamor. subita aliqua et uniuersa uoce feriuntur aures meae: nec cogitationem meam excutiunt nec interrumpunt. Fremitum quidem patientissime fero: multae uoces et in unum confusae pro fluctu mihi sunt aut uento siluam uerberante et ceteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est nunc cui animum 7 adiecerim? Dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi uoluerint prudentissimi uiri qui rerum maximarum probationes leuissimas et perplexas fecerunt: quae ut sint uerae, mendacio tamen similes sunt. Uult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius sectae fortissimae ac sanctissimae conditor. Audi ergo quemadmodum colligat uirum bonum non futurum ebrium: *Ebrio secretum sermonem nemo committit.* 8 *uiro autem bono committit: ergo uir bonus ebrius non erit.* Quemadmodum obposita interrogatione simili derideatur adtende. satis est enim unam ponere ex multis: Dormienti nemo secretum sermonem committit. uiro bono autem committit: uir bonus ergo non dormit. Quo uno modo potest Posidonius Zenonis nostri causam agit: sed ne sic quidem, ut existimo, agi potest. Ait enim *ebrium duobus modis dici: altero, cum* 9 *aliquis uino grauis est et impos sui. altero, si solet ebrius fieri et huic obnoxius uitio est. Hunc a Zenone dici qui soleat fieri ebrius, non qui sit: huic autem neminem commissurum arcana quae per uinum eloqui possit.* Quod est falsum, Prima enim illa interrogatio conplectitur eum qui est

nec interrumpunt. Fremitum quidem = PRr. G — *quidem.* 𝔑 — 𝔅 = *nec interrumpi quidem. fremitum.* w𝔛𝔊 1. — 𝔖 = *nec interrumpunt quidem. Frem.* 𝔑 — 𝔗 = *patienter fero.*

7. r = *Superest mihi esterna cogitatio.* 𝔑 — 𝔅 = *Superest ergo mihi ex externo nunc cogitatio.* Gwr fere omnes ρρ Pall. 𝔛𝔊 1. — 𝔖 = *perplexas fecerint.* Ambian. = *perperas fecerunt.* quod placet Opsopoeo. rβγδζφ = *quae etsi sint verae.* ε = *quamvis sint verae.* 𝔛 = *si sint verae.* V = *non mendacio simil.*

GP1. 3. = *ab ebrietate divertere.* P2. 4. Col. = *detere re.*

r = *vir Zenon magnus.* 𝔐 — 𝔐a = *Zeno* contra mstos, quemadmodum et infra.

8. r — *vir* ante *bonus ebrius.* R (cr. ∾) = *unam ex multis exponere.* wV — *secretum.* r𝔛 — *Quo* ante *uno modo.* Arg.b = *Quoquo modo.* V = *Quo uno medio.* R = *sed nec siquidem.* G𝔑 — 𝔅 = *nec sic q.*

9. P = *Atenim ebrium.* r + *dici potest.* w = *alterum cum aliquis.* P = *gravis est et inposui.* P4. = *et imposito.* G (m∾) P1. 3. = *et in praesto.*

w = *qui solet ebrius fieri.* 𝔛 = *si soleat ebrius f.*

Hunc a Zenone dici = mss. 𝔛 𝔑 — 𝔐𝔖. 𝔏 — 𝔐a = *Nunc a Z. d.* r = *a Zenone notari.*

Pr = *non qui est.* P2. — *illa* ante *interrogatio.* G (s∾) P1. 3. 4.

ebrius, non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse concedes inter ebrium et ebriosum: potest et qui ebrius est tunc primum esse nec habere hoc uitium, et qui ebriosus est saepe 10 extra ebrietatem esse. Itaque id intellego quod significari uerbo isto solet, praesertim cum ab homine diligentiam professo ponatur et uerba examinante. Adice nunc quod, si hoc intellexit Zenon et nos intellegere uoluit, ambiguitate uerbi quaesiuit locum fraudi: quod faciendum non est, ubi ueritas quaeritur. Sed sane hoc senserit: quod sequitur falsum est ei qui so- 11 leat ebrius fieri non committi sermonem secretum. Cogita enim quam multis militibus non semper sobriis et imperator et tribunus et centurio tacenda mandauerint. De illa C. Caesaris caede (illius dico qui superato Pompeio rempublicam tenuit) tam creditum est Tullio Cimbro quam C. Cassio: Cassius tota uita aquam bibit. Tullius Cimber et nimius erat in uino et scordalus. In hanc rem locutus est ipse: *Ego*, inquit, *quemquam feram* 12 *qui uinum ferre non possum?* Sibi quisque nunc nominet eos quibus scit et uinum male credi et sermonem bene: unum tamen exemplum quod occurrit mihi referam ne intercidat: instruenda est enim uita exemplis inlustribus. non semper confugiamus ad

= *Prima autem interrog.* R = *complectitur illum.* G + *qui post futurus est.* w = *qui futurus sit.* w = *interesse dices.*

Arg.b + *et inter ebrium.* R + *potest enim et qui ebrius.* G = *semper extra ebrietatem esse.*

10. 𝔛 = *significari verbo isto volo.* rArg.b 𝔑 — 𝔅 = *professo proponatur.* 𝔑 = *quod sic hoc intellexit.* G (n.) wR Pall. = *intellexerit.* Tres Ops. = *intelligere noluit.* probat Mod. R𝔅 + *Sed si sane.* 𝔑 — 𝔗 = *Si ei sane hoc.* 𝔛𝔈 1. 2. + *Sed sane si hoc.*

r = *ea qui soleat ebrius.* G = *solet ebrius.*

11. Col. = *non semper sobrius.* w = *centurio celanda commiserint.*

mandaverint = mss. (exc. w) 𝔛𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *mandaverit.*

R = *Gai Caesaris.* r = *C. Caesaris sede.* P = *qui sub imperatore Pompeio remp.* P 1. 3. — *publicam.* P = *creditum est illinc Cimbro quam Cassio* (etiam R𝔑 — 𝔅 — C). r P2. = *T. Cimbro.* RGw recc. ρρ P 1. 3. 4. 𝔛𝔈 1. 2. = *illi Cimbro* (*Cymbro*). sR mG rell. ρρ sP 3. Col. ex. Francisc. 𝔅𝔊𝔊 = *Tullio Cimbro* (*Cymbro*). et mox omnes etiam Gr. = *Tullius Cimber.* 𝔐 — 𝔖 = *Tillio Cimbro,* sicut etiam infra. GP 1. 3. (s∾) 𝔑 — 𝔅 = *et sordalus.* P 4. = *et sordidus.* cf. Ep. 56, 2. Nonn. ρρ = *Hac in re locutus.*

locutus est = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *iocatus est* ex ing. Mur. sR + *ita locutus est.* P2. — *ipse.*

12. Arg.b — *nunc* ante *nominet.* GP 1. 3. Col. = *Unum tantum exemplum.* 𝔛 — *tamen.* w = *intercedat.* G = *intendat.*

Steph. (ad Dal. Ep. 30.) ci. = *exemplis recentibus, ne semper.* r P2. = *confugiam.*

uetera. L. Piso, Urbis custos, ebrius ex quo semel factus est fuit: maiorem partem noctis in conuiuio exigebat. usque in horam fere sextam dormiebat: hoc eius erat matutinum. 13 Officium tamen suum quo tutela Urbis continebatur diligentissime administrauit. Huic et diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae quam perdomuit, et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in Urbe et suspecta relinqueret et inuisa. Puto, quia bene cesserat illi Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit Urbis praefectum, uirum grauem, moderatum, sed mersum et uino madentem, adeo ut ex senatu aliquando in quem e conuiuio uenerat obpressus inexcitabili somno tolleretur. 14 Huic tamen multa manu sua Tiberius scripsit quae committenda ne ministris quidem suis iudicabat. Nullum Cosso aut priuatum secretum aut publicum elapsum est. Itaque declamationes istas de medio remoueamus: *Non est animus in sua potestate ebrietate deuinctus. quemadmodum musto dolia ipsa rumpuntur et omne quod in imo iacet in summam partem uis caloris eiectat: sic uino exaestuante quicquid in imo iacet abditum effertur et prodit in medium.* 15 *onerati mero quemadmodum non continent cibum uino redundante, ita ne secretum quidem. quod suum alienumque est pariter effundunt.* Sed quamuis hoc soleat accidere, ita et illud solet, ut cum his quos sciamus libentius bibere de rebus necessariis deliberemus. Falsum ergo est hoc quod patrocinii loco ponitur

r — *L.* ante *Piso.* w = *Lelius Piso.* Arg.b = *Lepiso.* Col. = *Lu. Piso.* rP2. (m∾) — *ebrius.* rG(s∾) w recc. ρρ nonn. P 2. 4. 𝔛𝔑 — 𝔐 — *est* post *factus.* Alii ρρ = *factus fuit fuit.* Rell. etiam Pinc. ∾.

G (m∾) = *maioris partis noctem.* Arg.b = *maiorem potius noctem.* G = *in conv. exibebat.* 𝔑 — 𝔗 = *exhibebat.* 𝔅 = *exhigebat.* Arg.b = *sextam fere noctis: hoc eius erat.*

13. Nonn. ρρ — *et* ante *divus Aug.* G = *dius Aug.* P = *praeponeret Trahitiae.* r = *postea cessum fecit.*

mersum et vino = mss. etiam P1. 3. 4. Col. 𝔛. (P2.) 𝔑 — 𝔖 = *mersum vino et madentem.* w = *ex convivio.* r = *oppressius inexcitabili.* r = *somno tolletur.*

14. Arg.b = *multa sub manu.* R = *scripserat.* P = *elapsus est.* r = *removemus.* G (s∾) w — *ipsa* post *dolia.* 𝔛 = *erumpuntur.* GRr recc. ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *ebrietate devictus.* Rell. etiam cod. Moniousii ∾. r — *in summam partem — quicquid in imo iacet.* w — *vis caloris.* v aliique ρρ = *vis caloris eiicit.* 𝔛 = *in vino iacet.* R = *et procedit in medium.*

15. r = *cibum non continet more nec potum vino red.*

R = *nec secretum q.* r = *alienumve est.* G — *est.*

quos sciamus = mss. etiam Sc 𝔛𝔑 — 𝔖𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *quos scimus.* Arg.b + *non deliberemus.*

Matth. ci. = *ratiocinii loco.*

16 ei qui soleat ebrius fieri non dari tacitum. Quanto satius est aperte accusare ebrietatem et uitia eius exponere? quae etiam tolerabilis homo uitauerit, nedum perfectus ac sapiens cui satis est sitim exstinguere, qui, etiam si quando hortata est hilaritas aliena causa producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de illo uidebimus an sapientis animus nimio uino turbetur

17 et faciat ebriis solita. Interim, si hoc colligere uis *uirum bonum non debere ebrium fieri,* cur syllogismis agis? Dic quam turpe sit plus sibi ingerere quam capiat et stomachi sui non nosse mensuram, quam multa ebrii faciant quibus sobrii erubescant, nihil aliud esse ebrietatem quam uoluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrii habitum, numquid de furore dubita-

18 bis? nunc quoque non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum qui Clitum carissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit et intellecto facinore mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas et incendit et detegit: obstantem malis conatibus uerecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi quam bona uoluntate prohibitis abstinent. Ubi possedit

19 animum nimia uis uini, quicquid mali latebat emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit. tunc libidinosus ne cubiculum

GP 1. 3. 𝔛 = *non dare tacitum.* P2. + *non comitti secretum vel non dari tacitum.* r + *n. dari tacitum secretum.* αβνπστυ = *non commendari secretum.* w m P 3. 𝔑u 𝔐a = *non commendari tacitum.*

16. r = *quae etiamsi quando.* *hortata est* = mss. (exc. Gw nonn. ρρ P1. 3.) etiam Gr. Mod. Ops. Sc 𝔛𝔖. G quidam ρρ P 1. 3. 𝔑 — 𝔐a = *orta est* (P 1. — *est*). w = *ornata est.* Nonn. ρρ = *exhortata est*, alii = *exorta est.*

G = *tamen scitura ebrietatem.* 𝔑 — 𝔅 = *citra ebr. restitit.*

17. P1. 3. — *sibi* ante *ingerere.* G(s∾) = *quam cupiat.* r = *ebrii faciunt.* G = *facient.*

Gw Arg.b P3. 𝔛𝔑 — 𝔗 = *Extendi in plures.* G quidam Pinc. P 3. = *in plures vires.* P4. + *plures vires dies.* Arg.b quidam Pinc. — *dies.* R(s∾) r 𝔈2. — 𝔐 = *ebrium habitum.* Arg.b = *de furore dubitantis.* r = *se brevior.*

18. w = *Alexandrum Macedonum* om. *exemplum.* r + *Clitum amicum.*

Certe eruit omne vitium = P Rr quidam ρρ 𝔛𝔈 1. 2. Gw Arg.b quidam Pinc. Col. 𝔑 — 𝔅 = *Certe diruit* (Col. = *esse vitium.* G — *omne*). P 2. 3. = *Certe deruit.* x P 4. = *certe decuit. Omne,* quod ferri poterat. 𝔏 — 𝔏4. = *certe debuit. Omne* ex ing. Lips. P1. = *mori voluit; concenderit omne.* 𝔊ro — 𝔖 = *certe meruit. Omne* ex ing. Grut. Ex. divae Mariae m P1. = *certe delivit.* unde Pinc. ci. = *certe delituit* = 𝔊𝔖. 𝔐 = *et intendit et detegit.* R — *enim* post *Plures.*

Arg.b — *prohibitis.* r = *prohibiti sunt a celere. at ubi.* Etiam R nonn. recc. ρρ + *At ubi possedit.* Alii recc. ρρ + *Sed ubi.* G = *Ubi possidebit.* 𝔑 = *possederit.* 𝔗𝔅 = *possiderit.*

19. 𝔐 = *vitia, sed prodit* contra mstos etiam Gr. 𝔑 — 𝔅 + *libidinosus quidem.* r = *nec*

quidem exspectat, sed cupiditatibus suis quantum petierunt sine dilatione permittit. tunc inpudicus morbum confitetur ac publicat. tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas saeuo, malignitas liuido. omne uitium laxatur et prodit. Adice illam ignorationem sui, dubia 20 et parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis, tecta ipsa mobilia uelut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum ac uiscera ipsa distendit. Tunc tamen utcumque tolerabile est, dum illi uis sua est: quid, cum somno uitiatur et quae ebrietas fuit cruditas facta est? Cogita quas clades ediderit pu- 21 blica ebrietas. Haec acerrimas gentes bellicosasque hostibus tradidit. haec multorum annorum pertinaci bello defensa moenia patefecit. haec contumacissimos et iugum recusantes in alienum egit arbitrium. haec inuictos acie mero domuit. Alexandrum cuius modo feci mentionem tot itinera, tot praelia, tot hiemes per quas uicta temporum locorumque difficultate transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt: intemperantia bibendi et ille Herculaneus ac fatalis scyphus condidit. Quae gloria est capere multum? Cum penes te palma fuerit et 22 propinationes tuas strati somno ac uomitantes recusauerint, cum

cubiculum q. P = *nec umbiculum quidem.*

petierunt = PRrG Arg.b 𝔛. w 𝔑 — 𝔖 = *petierint.* r𝔊1. — 𝔅1. = *morbum profitetur.* Rell. etiam Gr. ∾. P = *credulitas saevo.*

laxatur = ci. Lips. 𝔊ro 𝔅1. 𝔖. PrGw Arg.b γδεϑικνστ Pr.a d P1. 2. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 = *taxatur.* Pr.b = *texatur.* Rβ P3. 𝔊1. — 𝔏4. = *detegitur.* ζο = *detegit et prodit.* αλμπυ cod. Lips. 𝔛𝔑u 𝔐a = *detexitur.* η = *taxatur et errantem prodit.* K in sequentibus mancus est.

20. G recc. ρρ = *Adice illum ignorantem.* P = *parum exparata.* Arg.b + *et incertos.* w + *incertos et languescentes oculos.* 𝔛 = *oculos gaudii in errantem.* G Col. = *gradum morantem.* R + *verba promentem.* Arg.b — *ipsa* ante *mobilia.* P = *vel aliquo turbine.* v mo = *aquilonis turbine.* G = *viscera ipsa extendit.* P1. 4. P3. (cr. ∾) = *dum illius sita est.* PG(s∾) = *quid curo somno vitiatur.* 𝔛 = *quid est cura somno.* G (n.) Arg.b Pall. = *crudelitas facta est.*

21. PGw + *a bello defensa.* de quo vide. v = *contumacissimas.* π = *contumacissimas gentes.* rw 𝔑 — 𝔅 = *in alienum redegit.* G(s∾) = *agit.* εζημ = *invictas acies.* G (m∾) = *convinctos acie.* G (m ∾) P1. (cr. ∾) P3. (cr. ∾) = *tot homines per quas.* Col. = *tot hyemes per aquas.* Etiam G (cr. ∾) = *per aquas.* 𝔑 = *demiserunt.* G (m∾) = *intemperantia vivendi.* G P1. 3. = *fatalis servus.* w = *fatalis cifus.* m𝔊2. = *perdidit.*

22. P1. 3. 4. = *propitiationes tuas.* P = *tuas tracti somno.*

superstes toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica et nemo tam uini capax fuerit: uinceris a dolio. M. Antonium, magnum uirum et ingenii nobilis, quae alia res perdidit et in externos mores ac uitia non Romana traiecit quam ebrietas
23 nec minor uino Cleopatrae amor? Haec illum res hostem reipublicae, haec hostibus suis inparem reddidit. haec crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis coenanti referrentur, cum inter adparatissimas epulas luxusque regales ora ac manus proscriptorum recognosceret, cum uino grauis sitiret tamen sanguinem. Intolerabile erat, quod ebrius fiebat: quanto intolerabi-
24 lius, quod haec in ipsa ebrietate faciebat? Fere uinolentiam crudelitas sequitur: uiolatur enim exasperaturque sanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi etiam ad minimam radii solis offensionem, ita ebrietates continuae

R𝔛 = *toto convivio* r + *ac cubitantes ac vomitantes.*
𝔛 = *recusaverunt.* R + *et vinceris.* G(cr. ∾) = *qui multas res perdidit.* r = *extremos mores.* G(cr. ∾) = *Romana transierit.* P1. 3. 4. 𝔖 = *transiecit.* Rell. ∾. rγδ = *ebrietas et exicialis urbi Cleopatrae amor.* Col. = *nec minor vini exitialis urbi Cleopatrem amor.* βοπφ𝔅 + *nec minor vino exitialis urbi Cl. a.*

23. *quod ebrius fiebat: quanto intol.* = βζϑμσσ Pr.b tres Ops. cod. Lips. (Elect. I, 16.) P 2. (p.m.) 𝔖. RrwmG αεηικλνπτφ P2. (s.m.) 4. 𝔑—𝔅 + *quod ebrius fiebat, cum haec* [mG ρρ P2. 4. = *hoc*] *faceret.* et P bis haec eadem exhibet. Col. + *ebrius fiebat, dum hoc faceret.* Gγδ P1. 3. = *quod ebrius faceret: quanto.* Arg.b = *ebrius sitiebat, cum hoc faceret: quanto.* 𝔊1. — 𝔊 = *ebrius faciebat, si sobrius faceret: quanto.* 𝔐 — 𝔐a = *faciebat, etiamsi sobrius faceret.* 𝔛 + *non fiebat, cum hoc faceret.* Arg.b = *quod hoc in ipsa.*

24. Arg.b = *Vere vinolentiam.* G = *violentiam.*

violatur = Rυ quidam Pinc. 𝔑 — 𝔅𝔊 — 𝔖. P2. = *vilatur.* PGw P4. quidam Pinc. = *villatur.* P1. 3. = *vellatur.* Cod. divae Mariae Salmentic. 𝔛 = *bellatur.* unde Pinc. ci. = *belluatur* „i. e. in belluae naturam transit.“ Col. = *bullatur.* 𝔊 1. 2. = *vallatur.* r = *Efferatur.* Rell. ρρ (exc. υ) = *vallatur, vellatur, vellitur, villatur, bullatur.* Lips. ci. = *fellatur* aut *biliatur.* Gron. putat olim fuisse *libatur*, quod, cum scriptum esset *livatur*, abierit in eas scripturas, quae nunc a codd. feruntur.

Quemadmodum difficiles faciunt oculos = R𝔛𝔑 — 𝔖. G = *quam difficilem faciunt d'ni morbi ad mortem.* r = *quam difficilem faciunt intimi morbi.* w = *quem difficiles faciunt diutini morbi.* P = *quem difficilesque faciunt diutini morbi.* Arg.b = *Quem difficilesque faciunt divini morbi.* Cod. Iur. = *Quemadmodum afficiunt oculos diutini morbi.* De reliquis nihil proditur. GR 𝔑 — 𝔛 = *et ad nimiam radii solis.* r = *et ad minimam rabiosi offensionem.* w = *et ad minimam babidos off.* Arg.b = *et ad nimiam radios offensionem.* β = *solis ostensionem.* Rw (cr. ∾) = *ita ebrietas.*

efferant animos. Nam cum saepe apud se non sint, consuetudine insaniae durata uitia uino concepta etiam sine illo ualent. Dic ergo quare sapiens non debeat ebrius fieri. deformitatem 25 rei et inportunitatem ostende rebus, non uerbis. Quod facillimum est, proba istas quae uoluptates uocantur, ubi transscenderint modum, poenas esse. Nam si illud argumentaberis sapientem multo uino inebriari et retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit: licet colligas nec ueneno poto moriturum nec sopore sumpto dormiturum nec elleboro accepto quicquid in uisceribus haerebit eiecturum deiecturumque. Sed si temptantur pedes, lingua non constat: quid est quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium? Uale.

EPISTULA LXXXIV.

Seneca Lucilio suo salutem.

Itinera ista quae segnitiem mihi excutiunt et ualitudini meae prodesse iudico et studiis. Quare ualitudinem adiuuent uides: cum pigrum me et neglegentem corporis literarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare prosint indicabo. A lectionibus non recessi. Sunt autem, ut existimo, necessariae:

Gwr Arg.b antiqq. ρρ P1. 2. 3. 4. 𝔄 𝔈1. 2. = *apud se non sunt.* P2. + *et consuetudine.* G (cr. ∾) w Arg.b P 1. 3. = *consuetudo insaniae* ∾. P 4. ed. Tauchn. = *consuetudo insaniae durat ac vitia vino.* νοφ = *consuetudo insaniae durat: vitia.* Ex. Fac. et Primit. = *non sint, ubi consuetudo insaniae durata est.* Rell. ∾. rP2. + *vitia* [P2. *vitia* tantum in marg. habet et ab al. m.] *cum vino concepta.* P + *e vino conc.* Pall. = *et sine illa valent.* Recc. ρρ Col. + *etiam tunc* [Col. = *et tunc*] *sine illo valent.*

25. r = *et inoportunitatem.*

Arg.b = *Proba ista quae.* G (cr. ∾) 𝔄 = *transcenderunt.* P3. 4. = *transcendunt.* P 1. = *transcendum.* R = *Nam si istud.*

PrGw ρρ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔗𝔈1. = *argumentaveris.* 𝔅 = *argumentaris.* Gwr nonn. ρρ 𝔄𝔑 — 𝔊 = *veneno potato.* Quidam ex recc. ρρ = *veneni potu.* P4. — *nec sopore sumpto dormiturum.* Col. — *nec.* ενσ mo 𝔑 — 𝔅 𝔈2. — 𝔐 = *nec opio sumpto.* Rell. etiam Iur. ∾.

Arg.b = *Sed si titubant pedes.* 𝔑 = *non constant.* Pr Arg. b 𝔄 = *quidem quare.*

G(m∾) — *in parte sobrium esse.*

Ep. LXXXIV.

segnitiem = mss. (exc. μν) 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. μν 𝔐 — 𝔐a = *segnitiam.* RG = *adiuvant.* w(s∾) = *adiuvit.* Vημν Iur. = *pigrum viae et negl.* ι = *pigrum vitae et negl.* 𝔑 — 𝔗 = *aliena corpora.* G(s∾) R μν alii ρρ P1. 2. 3. Col. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖 = *exerceo.* Rell. ∾. r = *Studia quare.* wArg.b P1. 2. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖 = *Studio.* G P1. 3. — *Studiis.* Rell. ∾. Col. P 2. (p.m.) = *a lectoribus.* rGw (maior pars ρρ) P1. P2. (p.m.) P3. (p.m.) P4. 𝔑 — 𝔅1. (exc. 𝔊ro) — *non* ante *recessi.* PRβιλπφ ScCol. P2. (s.m.) P3. (s.m.) cod. Francisc. 𝔄𝔊ro𝔑u — 𝔖 ∾. r = *existimo necesse.* P1. 3. =

primum ne sim me uno contentus. deinde ut, cum ab aliis quaesita cognouero, tum et de inuentis iudicem et cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium et studio fatigatum, non sine 2 studio tamen, reficit. Nec scribere tantum nec tantum legere debemus: altera res contristabit, uires exhauriet (de stilo dico), altera soluet ac diluet. Inuicem huc et illo commeandum est et alterum altero temperandum, ut quicquid lectione collectum est stilus redigat in corpus. Apes, ut aiunt, debemus imitari quae uagantur et flores ad mel faciendum idoneos carpunt, deinde quicquid adtulere disponunt ac per fauos digerunt et, ut Uergilius noster ait,

liquentia mella
Stipant et dulci distendunt nectare cellas.

3 De illis non satis constat utrum succum ex floribus ducant qui protinus mel sit, an quae collegerunt in hunc saporem mixtura quadam et proprietate spiritus sui mutent. Quibusdam enim placet non faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinum foliis quod aut ros illius coeli aut ipsius arundinis humor dulcis et pinguior gignat. 4 in nostris quoque herbis uim eamdem, sed minus manifestam et notabilem poni quam prosequatur et contrahat animal huic rei

exist. necessarii. P4. = *necessaria.* rGArg.b P4. = *primo ne sim.* Col. = *priori ne sim.* P = *ne sim e uno.* GP1.3. = *tamen et de inventis.* Rw = *tum etiam de inventis.* r = *cum de inventis.* 𝔛 = *cum et de inventis.*

2. Recc. ρρ = *tamen, reficitur.*

contristabit, vires exhauriet = 𝔐—𝔅. 𝔈1.—𝔖 + *et vires exhaur.* Mss. 𝔛 + *contr. vires et exhauriet.* 𝔅1.—𝔐a = *contrastabit et vires exh.* contra mstos.

GP1.3.4. = *de stilo loquor.* w — *dico.* P = *solvet ac deluet.* w = *et diluet.*

huc et illo commeandum. Ita scripsi contra codices, qui omnes habent *hoc:* sed saepissime mss. *u* in *o* mutant, ut exempla proferre supersedeam. sP GwrV αγδζηϑιχμνοστυ Ops. Pall. Pinc. omnes cod. Iur. 𝔛𝔈1. 𝔑u—𝔖 (sed 𝔑u 𝔐a — *et*) = *hoc et illo commeandum est.* P = *hoc et illo commendandum est.* mG Arg.b P4. (s.m.) Col. 𝔑 𝔅 𝔈2. — 𝔅1. = *hoc et illo commutandum est.* (𝔈2. — 𝔅1. — *et.*) R = *hoc et illud commutandum est.* Maior pars Pinc. = *alterum altero reparandum.* w (cr. ∾) = *quicquid abstulere.*

3. R = *De illo non satis.*

Recc. ρρ nonn. 𝔑 — 𝔅 = *mel fit.*

R = *quae collegerant in unum.* 𝔛 = *collegerint.* 𝔑 — 𝔅 = *proprietate sui species mutent.* P2. = *Quibusdam tantum placet.* Steph. (Prood. II, 3.) ci. = *Quibusdam tamen* et + *Aiunt enim.* Recc. ρρ nonn. = *scientiam inesse.* Rrw = *ipsius coeli.*

PrArg.b = *gignit.*

4. 𝔑 — 𝔅 + *'sequatur et ponat.* R = *et colligat animal.* P = *et contra ut animal.*

genitum. Quidam existimant conditura et dispositione in hanc qualitatem uerti quae ex tenerrimis uirentium florentiumque decerpserint: non sine quodam, ut ita dicam, fermento quo in unum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud quam de quo agitur 5 adducar, nos quoque has apes debemus imitari et quaecumque ex diuersa lectione congessimus separare: melius enim distincta seruantur. deinde adhibita ingenii nostri cura et facultate in unum saporem uaria illa libamenta confundere, ut, etiam si adparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum est adpareat: quod in corpore nostro uidemus sine ulla opera 6 nostra facere naturam. Alimenta quae accepimus, quamdiu in sua qualitate perdurant et solida innatant stomacho, onera sunt: at cum ex eo quod erant mutata sunt, tunc demum in uires et in sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia praestemus, ut quaecumque hausimus non patiamur integra esse ne aliena sint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, 7 non in ingenium. Adsentiamur illis fideliter et nostra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex singulis, cum minores summas et dissidentes conputatio una conprehendit. Hoc faciat animus noster: omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tantum ostendat quod effecit. Etiam si cuius 8 in te conparebit similitudo quem admiratio tibi altius fixerit, si-

R + *conditura q u a d a m.* G — *in* ante *unum coalescunt.*

5. *a d ducar* = PRrGw 𝔄𝔑—𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *a b ducar.* Rell. n. l.

h a s a p e s = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 — *has.* w𝔑 — 𝔗 = *lectione c o l l e g i m u s.* Arg.b Vαεϑλμνοσ 𝔑 — 𝔅 mm𝔈1. 2. 𝔊 = *ingenii nostri a u r a.* γδ habent *aura* et *cura.* ι = *ing. nostri a u l a.*

𝔑 — 𝔗 = *e t u b i etiam si apparuerit.* Arg.b — *unde* ante *sumptum.*

6. Rrw = *quae acc i p imus.*

GP1. 3 4. = *in s u i qualitate.*

𝔑 — 𝔗 = *atq u i cum eo quod erant.* G = *i n mutata sunt.*

GP1. 3. 4. + *e t in vires.* mγ = *in v e n a s.* Arg.b = *in i l l i s quibus aluntur.* P — *his.* r = *et quaecumque.* G = *q u i cumque hausimus.* G (lit.) βειχλπτ 𝔑 — 𝔅 = *n e c aliena. s e d concoq.* Optimus cod. Ops. Mod. = *n e c aliena sint. Concoq.* γ𝔈 2. — 𝔐 + *ne aliena sint. S e d concoq.* 𝔄𝔖 = *n e c aliena. Concoq.* Rell. etiam Gr. ∾. w = *Conc o c a mus.* 𝔖 = *alioq u i* contra mstos et imprr. Gw — *in* ante *ingenium.*

7. rG Gr. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *Assentiam u s illis.* Rell. ∾. P1. 3. — *ut* ante *unum quiddam.* r = *una comprehend a t.* Gν nonn. alii ρρ = *ipsum t a m e n ostendat.* wν nonn. alii ρρ = *quod ef f i c it.*

8. *Etiam si c u i u s* = PArg.b μν 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. P2. = *Etiam s i c u t in te.* Correctum ex. Pinc. = *Q u o d-si a l i cuius.* Rell. mss. 𝔈1. — 𝔐a. = *Etiamsi a l i cuius.* Gw recc. ρρ nonn. P1. 3. 4. Col. 𝔄 = *v i t a e* pro *in te.* GP1. = *similitudo s i c c o-o p e r a b i t.* P3. = *sim. s i c c o-o p e r a b i t u r.* P 4. = *sim. s i c compa r a bit.* 𝔄 = *comparab i t u r simil.* Col. = *sim. a p p arebit.*

Gw𝔈2. — 𝔐 = *q u a m admiratio tibi.* G (m∾) P1. 3. (cr. ∾) =

milem esse te uolo quomodo filium, non quomodo imaginem: imago res mortua est. Quid ergo? non intellegetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius sententias? Puto aliquando ne intellegi quidem posse, si magni uiri ingenium omnibus quae ex quo uelut exemplari adstruxit formam suam

illius fuerit. similem. G = *non intelligeretur.* Ƶu = *n. intelligitur.*

si magni viri ingenium omnibus quae ex quo velut exemplari adstruxit formam suam inpressit, ut in unitatem illa conpetant. 𝔖 = ∾ *ex quo voluit exemplari* ∾. Ruben. ci. = ∾ *quae ex quoque velut* [vel *ex quo voluit*] *exemplari traxit* ∾. Mire variant mss. in hoc loco valde depravato: certe β (?) γ nonn. Pinc. habent *si magni viri ingenium* (π = *si magni vir ingenii*), et βγ etiam in reliquis consentiunt, praeterquam quod scribunt *exemplaria struxit.* P = *si magni viri nec enim omnibus quae ex quo velut exemplaria traxit* ∾ *et invitantem illa conpetat* (Ops. = *et invitantem illa conpetat* vel *et invitatem illa competat* vel *et in veritatem illa competat*). r = *sibi magni viri nec enim omnibus quae ex eo velud exemplaria traxit* ∾ *et in unitatem* ∾. R P3. (s.m.) = *si* [sR + *est*] *magni viri nec enim* [mR = *Ennii*] *omnibus quae echo velut exemplaria struxit* ∾ *illam* ∾ (P3. = *et in veritatem illam competat*). w = *si magni viri nicenii* [= cod. Heins. m𝔊 1. = *Necenii*] *omnibusque ex quo velut exemplaria traxit* ∾ *illam competat.* GP1. P3. (p.m.) = *si magni viri nec enim* [mG = *Ennii. r.*] *ex omnibus quae ex quo velut exemplaria strucxit* [sic certe G] *formam suam impressit et* [sG = *ut*] *veritatem illam competant* [P1. 3. = *competat*]. P2. = *si magni viri Ennii r. nec enim omnibus quae equo velut exemplaria struxit formam suam expressit ut unitatem cum illa petant.* Arg.b = *si magni viri nec enim omnibus quae ex aequo traxit velut exemplari formam suam impressit et in veritate illa competat.* P4. = *posse imagini internii viri: nec enim omnibus quae ex quo velut exemplari attraxit* [ita commode poterat edi et fortasse debebat] ∾ *et unitatem cum illa competat.* Col. = *si est magni viri Ennii. nec enim omnibus quae ex quo velut exemplaria struxit* ∾ *ut unitatem cum illa petat.* αβ (?) εƷικπυ = *sic est magni viri Ennii.* o = *sicut magni viri Ennii.* λμπ = *quae echo.* Rell. ρρ = *quae ex eo, ex aequo, ex quo:* nullus = *ex quoque.* Solus υ = *exemplaria traxit:* rell. ρρ = *exemplaria struxit.* αβεζιλμπτ = *ut unitatem cum illa petant.* γδƷ = *ut in veritate illa competat* (*competant*). o = *et imitantem illa competant.* φ = *et unitatem illam computat.* Quaedam exx. Pinc. = *in unitatem illa computat.* Rell. ρρ = *in unitatem illa competat.* Quidam Pinc. = *ex aequo*, alii = *exemplari*, alii = *struxit.* Cod. Lips. = *nec enim ex omnibus quae heco vel ex quo.* Lips. ci. = *nec enim omnibus, quae velut exemplaria struxit, formam sui impressit, ut in veritatem illam competant.* 𝔛𝔊 1. — 𝔅 1. = *posse, si* [𝔛 — *si*] *magni viri* [𝔛 + *ennii*]. *nec enim omnibus quae ex quoque* [𝔛 = *quae heco.* 𝔊 1. = *quae ex quo*] *velut exemplaria traxit* [𝔛 = *struxit*] *formam suam impressit, ut unitatem cum illa petant* [𝔐 — 𝔅 1. = *ut in unitatem illa competant*]. 𝔑 — 𝔅 = *si* [𝔅 + *est*] *magni viri Enni* [𝔗𝔅 = *Ennii*]. *nec enim omnibus quae ex quo velut exemplaria struxit formam suam impressit, ut in unitatem illa* [𝔅 = *illam*] *petant* [𝔅 = *competant*]. 𝔎u 𝔐a ex ci.

inpressit, ut in unitatem illa conpetant. Non uides quam multorum uocibus chorus constet? unus tamen ex omnibus sonus redditur: aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media. accedunt uiris feminae, interponuntur tibiae. singulorum illic latent uoces, omnium adparent. De choro dico quem ueteres philosophi nouerant. In commissionibus nostris plus cantorum est quam in theatris olim spectatorum fuit. cum omnes uias ordo canentium inpleuit et cauea aeneatoribus cincta est et ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis. Talem animum esse nostrum uolo, ut multae in illo artes, multa praecepta sint, multarum aetatum exempla, sed in unum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? Adsidua intentione: si nihil egerimus nisi ratione suadente. Hanc si audire uolueris, dicet tibi: Relinque ista iamdudum ad quae discurritur. relinque diuitias, aut periculum possidentium aut onus. relinque corporis atque animi uoluptates: molliunt

9 10 11

Ruhk. = *si magni V i r g i l i i: n e c e n i m omnibus, quae ex quo velut exemplari t r a x i t, formam* ∾. Postea Ruhk. scribi voluit *si magni V i r g i l i i i n g e n i u m omnibus* etc. Censor ed. Ruhk. (Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 407.) ci. = *si magni viri ingenium omnibus quae ex q u o q u e velut exemplari t r a x i t formam* etc. Erm. ci. = *si magni viri: n e c e n i m e x omnibus exemplar i a t r a x i t* vel *t r a x e r i t.* Si quis miretur ex *ingenium* facta esse *nec enim*, *nicenii*, *Ennii*, alia: consideret vetustam scripturam INCENIUM, ex qua primum factum NCENIUM absorpta I ab eadem littera praecedenti: deinde orta sunt reliqua.

9. r = *Non vides q u o d multorum.* r = *u n a tamen ex omnibus.* PrG (s∾) Arg.b P1. 3. 4. tres Ops. 𝔛 — *sonus.* Arg.b = *redd i t.*

G(m∾) P1. 3. = *singulorum i l l i d a n t voces.* P2. = *singulorum illis d a n t voces.* Pro *philosophi* Lips. ci. *philo d i.* r = *In comm i x tionibus.* Unus Ops. = *comm e s s ionibus.* RwP3. Col. 𝔛𝔐 — 𝔐 = *in comme s s a t i onibus.* Arg.b = *In cons e s s i o nibus.* αεημν ∾: rell. ρρ = *comm e s s a t i o nibus, com e s t i onibus, comm i x t i onibus.*

10. G = *omn i s vias.* G = *et caduca a v e n a t o r i b u s s i t a est.* R𝔛𝔐 — 𝔊2. = *et cavea venatoribus.* μ nonn. alii ρρ = *et cavea a v e n a t o r i b u s.* P2. = *et cavea a v e n a t o r i b u s e v i c t a est.* Arg.b = *et cavea c a n t o r i b u s.* γδ = *et cavea a v i a t o r i b u s.* P1. 3. = ∾ *s i t a est.* Rell. etiam ex. Fac. et Prim. ∾. GGr. 𝔛𝔐 — 𝔅 — *ut* ante *multae.* Arg.b — *multae* ante *in illo artes* et + *multa i n i l l o praecepta* et = *multarum g e n t i u m exempl a r.* GP1. 2. 3. Col. = *praecepta s u n t.* Grut. ci. = *s u n t o.* r = *si nihil egerimus f u s a ratione suaden t i c e s s e r i m u s, hanc si.* Arg.b = *egerimus f u s i ratione.* γδη = *egerimus f r u s t r a ratione.* G = *si n i l s e n s e r i m u s nisi rationi suaden t i.* ζμ𝔛𝔐 — 𝔅 = *nisi* [ζμ𝔛 = *si*] *ration i c e s s e r i m u s suaden t i.* PArg.b = *ratione suadenti.* ϖ = *nisi c e s s e r i m u s ratio n i suaden t i.* ν addit etiam *n i h i l v i t a v e r i m u s n i s i r a t i o n e s u a d e n t e:* sed notat haec non in omnibus exemplaribus legi.

11. G𝔐 — 𝔅 = *a u t animi vo-*

et eneruant. relinque ambitum: tumida res est, uana, uentosa. nullum habet terminum. tam sollicita est ne quem ante se uideat quam ne post se. laborat inuidia et quidem duplici: ui-
12 des autem quam miser sit, si is cui inuidetur et inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa rixa salutantium limina? multum habent contumeliarum, ut intres, plus, cum intraueris. Praeteri istos gradus diuitum et magno adgestu suspensa uestibula: non in praerupto tantum illic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige tranquillissimasque
13 res eius et simul amplissimas pete. Quaecumque uidentur eminere in rebus humanis, quamuis pusilla sint et conparatione humillimorum exstent, per difficiles tamen et arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis uia est. At si conscendere hunc uerticem libet cui se fortuna submisit, omnia quidem sub te quae pro excelsissimis habentur adspicies, sed tamen uenies ad summa per planum. Uale.

EPISTULA LXXXV.

Seneca Lucilio suo salutem.

Peperceram tibi et quicquid nodosi adhuc supererat praeterieram contentus quasi gustum tibi dare eorum quae a nostris dicuntur, ut probetur *uirtus ad explendam beatam uitam*

luptates. P1. = *aut animi voluntates.* P3. + *relinque corporis voluptates aut animi voluntates.* Gw P 1. 3. = *timida res est.*

quam ne post se = ηϑκμνο quidam Pinc. Probat Grut. Pinc. v. l. 𝕮𝕾 + *quam ne alium post se.* 𝔏 — 𝕰 + *quam ne post se alium.* R mG ρρ (exc. ηϑκμνο) P2. Col. 𝔛𝔑 — 𝕰1. 𝔐 + *quam ne* [R p.m. = *nec*] *se post alium.* P3. = *quam ne se posse altum.* PrGw Arg.b V P1. 4. — *post.* G(s∾) = *invidiae.*

12. w = *illas potentum.* G = *illas potentias domus.* r + *multum enim habent.* G = *Praeter istos.* P = *magno adiestu.* w = *ad gesta.* R = *magno gestu.* r = *magno usu.* mG 𝔑 — 𝔛 = *magno aggressu.*

illic stabis = rGw 𝔑 — 𝔅. R𝕰1. — 𝕰 = *istic stabis.* 𝔛 = *istic stabilis.* P — *illic stabis — potius te.* Rell. n. l. R = *Hac potius te.*

res eius = mss. etiam Pinc. P2. Col. Pr.b Sc 𝔛𝔑 — 𝔅𝕾. 𝕰1. — 𝔐a — *eius.* P1. = *tranq. quaere et simul ampl. pete.* P3. = *tranquillissimasque eius et simul ampl. pete.*

13 R + *et in comparatione.*

GP1. = *Transfagosa infastigium.* P3. = *Transfragosa.* 𝔛 = *hanc verticem.* r = *pro excellentissimis.* P = *adspicias.* G = *adspiceres haberentur.* 𝔑 — 𝔅 = *prospicies.*

Ep. LXXXV.

V pauca tantum huius epistolae continet. Arg.b — *adhuc.* G = *praeteriram.* GP1. 3. = *ut prohibetur.* GP 1. 3. Col. = *virtus ad exemplandam.*

sola satis efficax. Iubes me quicquid est interrogationum aut nostrarum aut ad traductionem nostram excogitatarum conprendere: quod si facere uoluero, non erit epistula, sed liber. Illud totiens testor hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem descendere pro dis hominibusque susceptam subula armatum. *Qui prudens est et temperans est. qui tempe-* 2 *rans est et constans. qui constans est inperturbatus est. qui inperturbatus est sine tristitia est. qui sine tristitia est beatus est: ergo prudens beatus est et prudentia ad beatam uitam satis est.* Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent, ut inperturbatum et constantem et sine tristitia sic interpretentur, tamquam *inperturbatus* dicatur qui raro perturbatur et modice, non qui numquam. item *sine tristitia* 3 eum dici aiunt qui non est obnoxius tristitiae nec frequens nimiusue in hoc uitio: illud enim humanam naturam negare alicuius animum inmunem esse tristitia. sapientem non uinci moerore, ceterum tangi. et cetera in hunc modum sectae suae respondentia. Non his tollunt adfectus, sed temperant. Quantulum autem sapienti damus, si inbecillissimis fortior est et moestissimis laetior et effrenatissimis moderatior et humillimis maior? Quid, si miretur uelocitatem suam laudans ad claudos 4 debilesque respiciens?

𝔛 = *Iube me.* R = *a traditione nostra excog.* νοφ 𝔛𝔈 1. — 𝔐 = *ad traditionem.* Sw malebat *ad traductionem nostrorum.* G (s∾) = *excogitare comprehendere.* Nonn. recc. ρρ = *excogitatum.*

𝔛 = *Istud totiens.* r = *argumenti genere.* 𝔑 — 𝔗 = *Puderet in aciem.* G = *pro hiis omnibusque susceptam.* γδη = *suscepta subula.* mγ = *susceptis subula.* 𝔛 = *suscipiam subula.*

2. 𝔛 — *et* ante *temperans est.* 𝔑 — 𝔅 = *constans est* om. *et.* GArg.b + *et constans est.* 𝔈1. — 𝔖 + *et inperturbatus est.* P = *qui perturbatus est.* r — *ergo prudens beatus est.* P3. — *hoc modo.* R (lit.) rG P1. 3. 4. 𝔗𝔅 = *Peripatetici quidam.* 𝔑 = *Peripatetici quiddam.* w = *Peripatetici quaedam.* P1. 3. 4. = *responderunt.*

3. G(m∾) = *iam sine tristitia.* R = *nec frequens nimis.*

ε𝔑 — 𝔅 + *illud enim esset hum.* Nonn. alii ρρ + *illud enim est hum.* 𝔈1. = *Illum enim hum.* 𝔑 — 𝔅 = *humanam vitam.*

Rr = *immunem esse tristitiae.*

Non his tollunt = mss. 𝔛𝔑 — 𝔐. 𝔏2. — 𝔖 = *Non hi tollunt.* Sed in nota 𝔏2. habet *his.* 𝔑 — 𝔅 = *Quantum autem sapienti.*

inbecillissimis = mss. (exc. P Arg.bσ P1. 4. P3. p.m.) etiam Gr. Ops. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. σ (Arg.b P1. 4.) P3. p.m. 𝔈1. — 𝔐a = *imbecillimis.* P = *inbecillimi.* r = *et effeminatissimis moderatior.*

4. r = *Quid si quis iret velocitatem.* 𝔐 — 𝔅1. ex ci. Lips. = *velocitatem suam Ladas* (de *Lada* cursore celeberrimo cf. praeter alios Fr. Jacobs ad Anall. III, 2. p. 58.) et confirmari videtur Lipsii coniectura codd. αγδ = *vel. suam lau-*

Illa uel intactae segetis per summa uolaret
Gramina nec cursu teneras laesisset aristas,
Uel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter celeres nec tingeret aequore plantas.

Haec est pernicitas per se aestimata, non quae tardissimorum conlatione laudatur. Quid, si *sanum* uoces leuiter febri-5 citantem? non est bona ualitudo mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens *inperturbatus* dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla inest duritia granorum, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionem malorum in bono uiro intellego, sed uacationem: nulla debent esse, non parua: nam si ulla sunt, crescent et interim inpedient. Quomodo oculos maior et perfe-6 cta suffusio excaecat, sic modica turbat. Si das aliquos adfectus sapienti, inpar illis erit ratio et uelut torrente quodam auferetur, praesertim cum illi non unum adfectum, sed uniuersum adfectuum coetum relinquis cum quo conluctetur. Sed omnis plus potest quamuis mediocrium turba quam posset unius magni uiolentia. Habet pecuniae cupiditatem, sed modicam. habet ambitionem, sed non concitatam. habet iracundiam, sed placabilem. habet inconstantiam, sed minus uagam ac mobilem. ha-7 bet libidinem, non insanam. Melius cum illo ageretur qui unum uitium integrum haberet quam cum eo qui leuiora quidem, sed omnia. Deinde nihil interest quam magnus sit adfectus: quan-

das. At reliqui libri omnes ∾, et facile, quod monet Ruhk., ex superioribus suppletur *sapiens.* Arg.b = *fluctum suspensa.* Pr = *tingueret.* Arg.b 𝔄𝔈1. 2. = *Quod si sanum.*

5. P = *apirina.* rw ρρ = *aprina.* GR𝔄 = *a prima.* 𝔑 = *a priva.* Col. rell. 𝔈1. — 𝔈 ∾.

𝔑 — 𝔗 = *sed evacuationem.*

𝔈1. — 𝔐a = *Nam si ulla sint* contra mstos. r = *crescunt.*

Gζ𝔇φ = *iterum impedient.* ο = *iter impedient.*

6. G(s∾) *torrente quadam.*

𝔑—𝔗 𝔈2. — 𝔅1. — *adfectum* post *unum.* P = *non unum adfectum, sed universum adfectuum, sed cum quo conluctetur* rell. om. rγδη 𝔇νοσφ = *cum illi non unus affectus sit cum quo colluctetur* rell. om. GwArg.b = *illi non unum affectum, sed cum quo colluctetur* rell. om. P1. = *illi non unum affectum, sed cum quo reluctetur.* (R = ∾ *recolluctetur*). P3. = *illi non unum affectum cum quo colluctetur* rell. om. P4. = *non unum affectum des, sed eum cum quo colluctetur.* Grut. ci. = *non unum des affectum cum quo colluctetur* rell. om. Rell. ∾.

Sed omnis plus potest = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *Sed omnis.* 𝔐 — *posset* ante *unius magni.* Arg.b = *minus magni.* r = *si placabilem.*

non insanam = Pμν alii ρρ duo Ops. mG. Ambian. 𝔄𝔖 + *sed non insanam.* r = *sed non insaniam.* GwR𝔑 — 𝔐a = *non insanium.*

7. r + *Melius autem cum illo.* w = *cum eo.* G + *sed levia omnia.*

tuscumque est parere nescit, consilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domesticum et mite: (natura enim illorum est surda suadenti:) sic non sequuntur, non audiunt adfectus quantulicumque sunt. Tigres leonesque numquam feritatem exuunt, aliquando sub- 8 mittunt. et cum minime exspectaueris, exasperatur toruitas mitigata. numquam bona fide uitia mansuescunt. Deinde, si ratio proficit, ne incipient quidem adfectus: si inuita ratione coeperint, inuita perseuerabunt. Facilius est enim initia illorum prohibere quam inpetum regere. Falsa est itaque ista *mediocri-* 9 *tas* et inutilis, eodem loco habenda quo, si quis diceret modice insaniendum, modice aegrotandum. Sola uirtus habet (non recipiunt animi mala) temperamentum: facilius sustuleris illa quam rexeris. Numquid dubium est quin uitia mentis humanae inueterata et dura quae *morbos* uocamus inmoderata sint ut auaritia, ut crudelitas, ut inpotentia, inpietas? Ergo inmoderati sunt et adfectus: ab his enim ad illa transitur. Deinde si 10 das aliquid iuris tristitiae, timori, cupiditati ceterisque motibus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt quibus inritantur. Itaque crescent, prout magnas habuerint minoresue causas quibus concitentur. Maior erit timor, si plus quo exterreatur aut propius adspexerit, acrior cupiditas quo illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate 11 non est an sint adfectus, ne illud quidem est quanti sint: si ipsis permisisti incipere, cum causis suis crescent tantique erunt

o = *non domitum et mite.* Arg.b — *est* ante *surda.* Gwr 𝔑 = *secuntur.*
quantulicumque sunt = Pr. Gw R 𝔄𝔑 — 𝔖 = *q. sint.* Rell. n. l.
8. RwmG Arg. b recc. nonn. ρρ 𝔑 — 𝔅 + *feritatem suam.* GP1. 3. = *et cum ovem exspectaveris.*
P = *torvitas mitigat.* G(m∾) = *vitia marcescunt.* r = *invita ratio.* rArg.b = *vitia illorum.*
9. P4. = *Falsa est enim.* 𝔄𝔈1. — 𝔐 = *Falsa est utique.*
eodem loco = PGR r meliores Ss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. w𝔈1. — 𝔐a + *eodemque loco.* 𝔄 — *modice aegrotandum.* sR recc. ρρ nonn. P2. Col. = *Solida virtus.* RP3. = *habeat.*
wGr. (?) = *non recipiunt animalia.* GP1. 3. 𝔄𝔑 — 𝔗 = *mala temperamenta.* w = *vocamus inveterata.* G = *et innocentia impietas.* Prw = *ut innocentia inpietas.* Arg.b μν alii recc. ρρ 𝔄 = *ut nocentia.* 𝔈1. = *et nocentia impietas.* 𝔈2. — 𝔐a + *ut impietas.* r = *ergo moderati sunt.* Gw — *et* ante *adfectus.*
10. G𝔄 = *ceteris* om. *que.* Rr 𝔄𝔑 — 𝔐 = *si moribus pravis.*
w𝔄 = *Ita crescent.*
crescent = Prw Arg.b μν fere omnes alii ρρ Sc 𝔄𝔖. RG𝔑 — 𝔐a = *crescunt.* G (m∾) = *maior enim timor.* GP1. 3. = *si plus quo exerceatur.* P4. = *si plus aequo exterreatur.*
11. r = *crescunt.*

quanto fient. Adice nunc quod ista, quamuis exigua sint, in maius excedunt: numquam perniciosa seruant modum. Quamuis leuia initia morborum serpunt et aegra corpora minima interdum mergit accessio. Illud uero cuius dementiae est credere quarum rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt 12 earum nostri esse arbitrii terminos? Quomodo ad id finiendum satis ualeo ad quod prohibendum parum ualui, cum facilius sit excludere quam admissa conprimere? Quidam ita distinxerunt, ut dicerent: *Temperans ac prudens positione quidem mentis et habitu tranquillus est, euentu non est. Nam quantum ad habitum mentis suae non perturbatur nec contristatur nec timet: sed multae extrinsecus causae incidunt quae illi* 13 *perturbationem adferant.* Tale est quod uolunt dicere: iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando. et timidum quidem non esse, timere tamen aliquando, id est uitio timoris carere, adfectu non carere. Quod si recipitur, usu frequenti timor transibit in uitium et ira in animum admissa habitum illum ira carentis animi retexet. Praeterea si non contemnit uenientes extrinsecus causas et aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit et animo recedente. Non cadit autem in sa-14 pientem haec diuersitas mentis. Illud praeterea iudico obseruandum, ne duo quae separatim probanda sunt misceamus. Per se enim colligitur unum bonum esse quod honestum, per se rur-

quanto fient = PGw𝔄𝔑 — 𝔗. Rr𝔅 — 𝔖 = *quanti fient.* Rell. n. l. 𝔈1. — 𝔐a = *quantumvis exigua* contra mstos etiam Sc. R = *in maius excedent.* G(m∾) = *vitia morborum.* w = *interdum mersit.* 𝔄 = *mergit accersio.* v nonn. alii ρρ = *Illud ergo cuius dem.* G (s∾) 𝔄 = *dementia est.* 𝔄 — *principia.*

12. 𝔄 = *Quomodo ad id sumendum.* w(s∾) = *Quidam ita dixerunt ut.* ζ𝔇τ = *prudens bonae quidem mentis habitu* om. *et.* Etiam G P1. 3. = *bonae quidem mentis* (ortum hoc ex *pōne* i. e. *positione*). sGαβειvπ + *eventu vero non est.* Gw = *causae accidunt.*

13. 𝔄 — *et timidum — aliquando.* Arg.b — *quidem* post *timidum.* Arg.b𝔑 — 𝔅 = *timere autem aliquando.* PArg.b ρρ (exc. λ) 𝔄𝔑 — 𝔗 = *Quod si recipit.* G = *Quod si non recipit.* w = *Quod si recepit.*

transibit — retexet = Pr λν nonn. alii ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. R Arg.b 𝔄 = *transibit — retexit.* G = *transibit — recessit.* w𝔈1. — 𝔐a = *transit — retexit.* P = *venientis extrinsecus.* Recc. ρρ + *tela ignesque* vel *tela et ignes.* w = *constanter exibit.*

14. GArg.b P1. 4. = *iudicio observandum.* Col. + *iudico non observandum.* r + *quod honestum est.* P1. P3.(n.) + *quod honestum omnes concedunt ad beate vivendum. Rursus per se.* w — *per se rursus — honestum.*

sus ad uitam beatam satis esse uirtutem. Si unum bonum est quod honestum, omnes concedunt ad beate uiuendum sufficere uirtutem: e contrario non remittetur, si beatum sola uirtus facit, unum bonum esse quod honestum est. Xenocrates et Speu- 15 sippus putant *beatum uel sola uirtute fieri posse, non tamen unum bonum esse quod honestum est.* Epicurus quoque iudicat, *cum uirtutem habeat, beatum esse, sed ipsam uirtutem non satis esse ad beatam uitam, quia beatam efficiat uoluptas quae ex uirtute est, non ipsa uirtus.* Inepta distinctio: idem enim negat *umquam uirtutem esse sine uoluptate.* Ita si ei iuncta semper est atque inseparabilis, et sola satis est: habet enim secum uoluptatem sine qua non est, etiam cum sola est. Illud autem absurdum est quod dicitur *beatum* quidem fu- 16 turum uel sola uirtute, non futurum autem *perfecte beatum.* quod quemadmodum fieri possit non reperio. Beata enim uita bonum in se perfectum habet, inexsuperabile. quod si est, perfecte beata est. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autem uita diuina est: nihil habet in quod amplius possit adtolli. Praeterea si beata uita nullius est indigens, omnis beata uita perfecta est eademque est et beata et beatissima. Numquid 17 dubitas quin beata uita summum bonum sit? ergo si summum bonum habet, summe beata est. Quemadmodum summum adiectionem non recipit: (quid enim supra summum erit?) ita ne beata quidem uita quae sine summo bono non est. Quod si aliquem magis beatum induxeris, et multo magis innumerabilia dis-

R = *Si enim unum bonum esse quod honestum est.* 𝔑 — 𝔅 + *Si enim unum bonum est quod honestum est.* R = *virtus faciat.*

15. r = *Senocrates.* 𝔛 — *Xenocrates — quod honestum est.* R — *est* post *honestum.* r = *cum virtute habeat.* β𝔔λ + *cum qui virtutem habeat.* Arg.b = *et beatum efficiat.* PG = *efficiat voluntas.* Arg.b = *id est enim negatum quam virtutem esse.* Etiam G P1. = *negatum quam.* P2. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊ℓ. = *negat numquam virtutem.* R = *etiam sola satis est.*

16. w — *autem* ante *absurdum.* w = *perfectum habet inexpugnabile.* rG = *perfecta beata est.* P1. 4. Col. = *perfecta est, beata est.* P3. = *perfecta est beata vita.* w(s∾) = *perfecte bona est.* RG (s∾) = *maius vel melius.* Arg.b = *maius aut levius.* Gw = *in quo amplius possit attolli.*

17. RrwmG P2. Col. sP3. 𝔑 — 𝔅 + *Quemadmodum summum bonum.* 𝔖 + *Q. s.* [*bonum*]. P4. — *summum.* RrGw φχ et fere omnes ρρ Ops. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖 + *induxeris, induces.* X + *induxeris aut induces.* PArg.b 𝔛𝔊l. — 𝔐a ∾. rφχ = *et multos et magis.*

crimina summi boni facies, cum *summum bonum* intellegam
18 quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus
quam alius, sequitur ut hic alterius uitam beatioris magis concupiscat quam suam. Beatus autem nihil suae praefert. Utrumlibet ex his incredibile est: aut aliquid beato restare quod esse quam quod est malit, aut id illum non malle quod illo melius est. Utique enim quo prudentior est hoc magis se ad id quod est optimum extendet et id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est qui cupere etiamnunc potest, immo qui
19 debet? Dicam quid sit ex quo ueniat hic error. Nesciunt beatam uitam unam esse. In optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque in aequo est longa et breuis, diffusa et angustior, in multa loca multasque partes distributa et in unum coacta. Qui illam numero aestimat et mensura et partibus id illi quod habet eximium eripit. Quid autem est in beata uita eximium? quod plena est. Finis, ut puto, edendi bibendique satietas est. Hic plus edit, ille minus: quid refert? uterque iam satur est. hic plus bibit, ille minus: quid refert? uterque
20 non sitit. hic pluribus annis uixit, hic paucioribus: nihil interest, si tam illum multi anni beatum fecerunt quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas non est beatus: non potest nomen inminui. *Qui fortis est sine timore est. qui sine timore est sine tristitia est. qui sine tristitia est beatus est.* Nostrorum haec interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur: *falsam nos rem et controuersiosam pro confessa*

β = *summum bonum facies.* RP2. (s∾) 𝔖 — *facies.* In λπσ *facies* est expunctum. Rell. omnes ∾.

Recc. ρρ plerique = *cum summum bonum intelligas.*

18. w = *Si est alius minus.*

Arg.b — *nihil* ante *suae praefert.*

R(s∾) ℜ — 𝔗 — *id* ante *illum non malle.* r + *quod illud illo melius.* ν = *quod ille melior est.* 𝔛 = *quod illa melius est.* r = *quoque prudentior est.* r = *optimum extendit.* G(m∾) = *etiamnunc premio qui debet.*

19. r = *beatam vitam bonum unum esse.* γδυ = *b. vitam unum esse.*

id illi quod habet eximium = mss. (exc. Sc) 𝔛ℜ — 𝔊𝔖. Sc — *id.* 𝔐 — 𝔐a = *iam illi q. h. ex.*

Finis, ut puto = mss. etiam Ops. 𝔛ℜ — 𝔈1. 𝔏4. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *Finis, ut puta.* o = *edenti bibentique.* G = *ille minus quidem, uterque.* ι = *utrique iam satis est.* G(s∾) — *iam.*

20. R = *multi anni* [s *beatum*] *fecerint.* Etiam w = *fecerint.*

sR = *numen imminui.* P2. Col. P3. (s.m.) = *numen minui.* π = *numerus imminui.* r = *Quid fortis est?* R + *Nostrorum autem haec.* Arg.b = *Adversus hanc respondere sic conantur.*

RGw P2. 3. Col. ℜ — 𝔗 = *et controversiam.* 𝔐 — 𝔅1. = *et controversam.* Rell. etiam ssR P2. 3. ∾.

uindicare. cum qui fortis est sine timore esse. Quid ergo? 21 inquit, fortis inminentia mala non timebit? istud dementis alienatique, non fortis est. Ille uero, inquit, moderatissime timet: sed in totum extra metum non est. Qui hoc dicunt rursus in idem reuoluuntur, ut illis uirtutum loco sint minora uitia. Nam qui timet quidem, sed rarius et minus, non caret malitia, sed leniore uexatur. At enim dementem puto qui mala inminentia non extimescit. Uerum est quod dicis, si mala sunt: sed si 22 scit mala illa non esse et unam tantum turpitudinem malum iudicat, debebit secure pericula adspicere et aliis timenda contemnere. aut si stulti et amentis est mala non timere, quo quis prudentior est hoc timebit magis. Ut uobis, inquit, uidetur, praebebit se periculis fortis. Minime: non timebit illa, sed uitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquit: mor- 23 tem, uincula, ignes, alia tela fortunae non timebit? Non: scit enim illa non esse mala, sed uideri. omnia ista humanae uitae formidines putat. Describe captiuitatem, uerbera, catenas, egestatem et membrorum lacerationes uel per morbum uel per iniuriam et quicquid aliud adtuleris: inter lymphaticos metus numerat. Ista timidis timenda sunt. An id existimas malum ad quod aliquando nobis nostra sponte ueniendum est? Quaeris quid sit malum? Cedere his quae mala uocantur et illis libertatem suam dedere pro qua cuncta patienda sunt. Perit liber- 24

vindicare = mss. (exc. w recc. ρρ P2.) etiam Gr. Ops. 𝔖. w recc. ρρ P2. 𝔄ℜ — 𝔊 = *i u dicare.* 𝔐 — 𝔐a = *i n d u c e r e* ex ing. Mur.

21. G recc. ρρ nonn. = *Quid ergo, inq u i s.* w(s∾) = *e m i nentia mala.* r = *istuc dementis.*

G = *in to t o extra metum.* w = *e x t o t o extra metum.*

Qui h o c dicunt = mss. 𝔄ℜ — 𝔖 = *Qui h a e c dicunt.* R = *re- s o l vuntur ut i n illis.* r = *Et enim dementem.* G (s∾) = *non p e r timescit.*

22. *Verum est quod dic i s* = mss. etiam Sc 𝔄ℜ — 𝔈1.𝔖. 𝔈2. — 𝔐a = *dic i t.* r = *et un u m tantum turpitudinem.* R Pinc. v. l. 𝔊𝔊 = *a t si stulti et amentis.*

P = *prudentior est o b timebit magis.* r = *Ut inquit n o b i s videtur.* GGr. = *Ut n o b i s inquit vid.* Arg.b — *inquit.* R = *sed e v itabit.* w = *s i vitabit.*

𝔍u — *timor non decet.*

23. *Quid ergo, inq u i t* = mss. 𝔄𝔅𝔖 (P = *inqu i d*). ℜ — 𝔐a (exc. 𝔅) = *inq u i s.* w = *vin c l a.*

G𝔄ℜ = *Describ e r e captivitatem.* rG = *egestat e s.* Arg.b = *laceration e m.* γδη𝔍ιxλμνοπσυOps. = *lymp h a t o s metus.* P1. 4. = *limph a t o s metus.* P2. Col. 𝔄 = *lymphaticos met u e n t e s.* r𝔈1. 2. = *numer a.* Arg.bσ = *e numerat.* 𝔄 = *I p s a timidis.* 𝔄𝔈1. — 𝔐a — *nobis* post *aliquando* contra mstos etiam Ops. Gr. P4. — *aliquando.* P1. — *sponte.* r = *sponte nostra.* 𝔄 = *C r edere u sque mala vocantur.* PG = *i i s quae mala.* ℜ = *libertatem suam d eb ere.*

tas, nisi illa contemnimus quae nobis iugum inponunt. Non dubitarent quid conueniret forti uiro, si scirent quid esset *fortitudo*. Non est enim inconsulta temeritas nec periculorum amor nec formidabilium adpetitio: scientia est distinguendi quid sit malum et quid non sit. Diligentissima in tutela sui fortitudo est et eadem patientissima eorum quibus falsa species malorum 25 est. Quid ergo? si ferrum intemptatur ceruicibus uiri fortis, si pars subinde alia atque alia subfoditur, si uiscera sua in sinu suo uidit, si ex interuallo, quo magis tormenta sentiat, repetitur et per adsiccata uiscera recens dimittitur sanguis: non timere istum tu dices nec dolere? Iste uero dolet: sensum enim hominis nulla exuit uirtus. sed non timet: inuictus ex alto dolores suos spectat. Quaeris quis tunc animus illi sit? 26 Qui aegrum amicum adhortantibus. *Quod malum est nocet. quod nocet deteriorem facit. dolor et paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non sunt.* Falsum est, inquit, quod proponitis: non enim, si quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempestas et procella nocent gubernatori, non tamen illum deteriorem faciunt. Quidam Stoici ita aduersus hoc respondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia non possit id quod proposuit efficere nec tenere cursum

24. G(m∾) P1. 3. 4. Col. = *nisi illa contempserimus.* P = *enim consulta.* r = *quod sit malum et quod non sit.* PG (s∾) = *in tutela vi.* RP3. = *in tutelam sui.* „quod mihi ambrosia omni dulcius." Grut. r = *in tutelam levi fort.* Arg.b — *sui.*

Arg.b — *est* post *species malorum.*

25. P1. Col. = *viscera nostra.* P3. = *viscera ipsa.* Rμ nonn. alii ρρ P2. 3. = *in sinu suo videt.* 𝔑 — 𝔅 = *in sinu suo viderit.* Arg.b = *commenta sentiat.* Pinc. ci. = *referitur* pro *repetitur.* w + *et si per adsiccata.* 𝔊1. — 𝔅1. = *per siccata viscera.* Quidam Pinc. = *per exsiccata v.* Rell. etiam Pinc. Gr. Gron. ∾. Gron. ci. = *per adsiccata vulnera.* (P3.) 𝔊 — 𝔐a = *demittitur* ex ci. Pinc. r = *demittetur singulis non.* Arg.b = *demittatur.* w = *remittitur.* G𝔑 — 𝔅 = *nec timere.* Prw Arg.b μν et fere omnes ρρ 𝔛𝔑 — 𝔛 = *non timet?* 𝔑 — 𝔛 + *Istum tu dices nec timere nec dolere.* Arg.b = *dicis.*

nec dolere = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔛 𝔊1. — 𝔊 = *non dolere.* mG αει λπτ 𝔑 — 𝔛 + *Eya qui aegrum amicum.* μ + *Eia qui aegr. am.* 𝔛 = *Eya aegrum amicum.*

26. P + *Falsum est ergo.* r + *sed dolor et paup.* P4. = *quod propositis.* wCol. = *quod proponis.* 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *quod proponitur.* Rell. etiam Gr. Ops. ∾.

Arg.b — *Tempestas — faciunt.*

nocent — faciunt = Prw. GR 𝔛𝔑 — 𝔊 = *nocet — facit.* Rell. n. l. Arg.b = *Stoicis ita.*

R recc. ρρ nonn. 𝔑 — 𝔅 = *adversus haec.* P = *adversus hoc res deteriorem.* P = *tempestatem ac procella.* w = *tempestate et procella.* Arg.b = *proposuit perficere.*

suum: deteriorem illum in arte sua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, et sapientem deteriorem faciet paupertas, dolor et quicquid aliud tale fuerit: uirtutem enim illi non eripiet, sed opera eius inpediet. Hoc recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris condicio et sapientis. Huic enim propositum est in uita agenda non utique quod temptat efficere, sed omnia recte facere. gubernatori propositum est utique nauem in portum perducere. Artes ministrae sunt, 28 praestare debent quod promittunt: sapientia domina rectrixque est. Artes seruiunt uitae, sapientia imperat. Ego aliter respondendum iudico: nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempestate fieri nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promisit, sed utilem operam et nauis regendae scientiam: haec eo magis adparet quo illi magis aliqua fortuita uis obstitit. Qui hoc potuit dicere, *Neptune, numquam hanc* 29 *nauem nisi rectam!* arti satisfecit: tempestas non opus gubernatoris inpedit, sed successum. Quid ergo? inquit, non nocet gubernatori ea res quae illum tenere portum uetat? quae conatus eius inritos efficit? quae aut refert illum aut detinet et exarmat? Non tamquam gubernatori, sed tamquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non inpedit, ut ostendat: tranquillo enim, ut aiunt, quilibet gubernator est. Naui- 30 gio ista obsunt, non rectori eius, qua rector est. Duas perso-

27. G𝔄 = *deteriorem faciat.*

𝔈 1. — 𝔐a + *paupertas et dolor.* 𝔖 = *virtutem* [*enim*] ratione non reddita. r = *Si recte diceretur.* 𝔑 = *Huic ergo propositum est.* R = *non utique quid temptat.* GP 1. 3. = *quod contempnat efficere.* sG = *quod temperat efficere.* r𝔄 = *omnia recta facere.* 𝔄𝔑 — 𝔅 = *navim.* r = *in portum deducere.* 𝔄 = *producere.*

28. G (m∾) P 1. 3. = *sapientia dominatrix est.* Gν nonn. alii ρρ = *Ergo aliter resp.* w = *deteriorem ulla potestate fieri.* m𝔈2. = *sed fidelem operam.*

P = *regendae scientia.* R𝔅 = *hoc eo magis apparet.* r = *Nec ego magis.* Pr = *quod illi magis.* 𝔑 — 𝔗 = *hoc magis in eo app.* G(m∾) P1. 4. P3 (p.m.) = *fort. vis resistit.* βφ Col. = *restitit.* o = *obsistit.*

29. GR𝔄 = *hanc navim.* Rαβει λοπω Col. P3. (s.m.) + *nisi rectam videbis.* P2. + *nisi rectam videbit.*

Quid ergo? inquit = mss. 𝔖 (P = *inquid*). 𝔄 — *inquit.* 𝔑 — 𝔐a = *inquis.* ν = *irritos facit.* 𝔄 = *irritos fecit.* w = *quae autem refert.* rGw P1. 3. Col. = *aut exarmat.* quod Grutero valde placuit. (P 1. 3.) 𝔖 = *Alioqui* contra omnes libros. G (n.) P 1. 3. + *Alioquin artem ponit gub.* R = *ut offendat.* Arg.b — *quilibet.* 𝔄 = *cuilibet gubernatori* om. *est.*

30. RrG (lit.) w𝔄𝔅𝔈 1. = *quia rector est.*

nas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eamdem conscenderunt nauem, qua ipse quoque uector est, alteram propriam, qua gubernator est. Tempestas tamquam uectori nocet, non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum est: ad eos quos uehit pertinet, quomodo medici ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est et eorum
31 cum quibus uiuit et proprium ipsius. Itaque gubernatori fortasse noceat cuius ministerium aliis promissum tempestate inpeditur: sapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, non ab aliis tempestatibus uitae. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia: ipse semper in actu est, non in effectu, tunc maximus, cum illi fortuna se obposuit: tunc ipsius sapientiae negotium agit quam diximus et alienum
32 bonum esse et suum. Praeterea ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquae necessitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere quemadmodum tractanda respublica sit: at illud docet quemadmodum sit tractanda paupertas.

R = *altera communem.* R𝔄 = *navim.* sR recc. ρρ 𝔅𝔖 + *in qua ipse.* rG(n.) = *quam ipse quoque.* PArg.b — *qua* ante *ipse quoque.* G plerique ρρ — *quoque.* μν alii ρρ 𝔄𝔑 — 𝔗 = *quaque ipse vector est.* γδι + *quaque ipse quoque vector est.* P + *duas personas, alteram propriam.* r = *qua gubernatoris* om. *est.*

Rβιπ (P2. 4. Col.) 𝔅 — 𝔖 + *quomodo medici ars.* Haec vox facile suppletur ex superioribus. 𝔑 — 𝔗 = *quos curant.*

Sapientia = sR sλ (P2. 4. Col.?) 𝔄 𝔈2. — 𝔖. Rell. — *Sapientia.* quod abesse omnino non debet. GP1. 3. = *et eorum cum quibus unum.* P1. = *et ipsum ipsius.* R = *et proprium eius.*

31. *fortasse noceat* = mss. etiam Ss. 𝔄𝔑 — 𝔈1. Durius quidem intelligitur *tempestas:* sed contra mstorum consensum non audeo cum Swo scribere *noceatur.* 𝔈2. — 𝔐a = *nocetur.* R(s∾) = *cuius ministerio.* P = *ab iis promissum.* G = *ab hiis prom.* Arg.b = *ab his prom.* r + *ab aliis prom.* RmG 𝔑 — 𝔅 + *ab eo aliis prom.* 𝔄 = *ab eo prom.* r = *ab aliis incommodis vitae.*

𝔑 — 𝔗 — *omnia* post *opera eius.* Arg.b = *ad illos pertinentia.*

non in effectu = w (antiqq. ρρ) 𝔑 — 𝔅 𝔈2. 𝔏 — 𝔐a. PRr nonn. recc. ρρ Ops. 𝔄𝔈1. — *non.* sR alii recc. ρρ P2. Col. = *et in effectu.* 𝔖 = [*et in effectu*]. G Pinc P1. 3. 4. 𝔈𝔊 = *in actu est. In effectum tunc.* Explicatur illud *non in effectu* verbis quae supra §. 27. leguntur: *Huic* [sapienti] *enim propositum est — non utique — efficere, sed omnia recte facere.* Neque tamen multum abfuit, quin cum Mureto ea abiicerem, cum *non* in paucis tantum appareret et reliqua ad explicandum *in actu* addita esse viderentur. 𝔑 — 𝔗 — *tunc maximus.* R + *tunc enim ipsius.*

wμν nonn. alii ρρ 𝔑 — 𝔗 = *quod diximus et alienum.* 𝔄 = *quomodo diximus.* P — *et* ante *alienum.*

32. R — *ne* ante *aliis quidem.* sR 𝔑 — 𝔅 = *nec.* 𝔄 = *me aliis q.* sG Arg.b = *prodesse perhibetur.* w = *perhibetur docere.*

𝔑 — 𝔅 = *quomodo sit tractanda.* r = *ad illud docet.*

per totam uitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res actus sapientis excludit: id enim ipsum agit quo alia agere prohibetur. Ad utrosque casus aptus est, bonorum rector et malorum uictor. Sic, inquam, se exercuit, ut uirtutem tam 33 in secundis quam in aduersis exhiberet nec materiam eius, sed ipsam intueretur. Itaque nec paupertas illum nec dolor nec quicquid aliud inperitos auertit et praecipites agit prohibet. Tu illum premi putas malis? utitur. Non ex ebore tantum Phidias 34 sciebat facere simulacra, faciebat ex aere: si marmor illi, si adhuc uiliorem materiam obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens uirtutem, si licebit, in diuitiis explicabit, si minus, in paupertate. si poterit, in patria, si minus, in exilio. si poterit, imperator, si minus, miles. si poterit, integer, si minus, debilis. Quamcumque fortunam acceperit aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domito- 35 res ferarum qui saeuissima animalia et ad occursum expauescentia hominem cogunt sub iugum nec asperitatem excussisse con-

𝔅1. = *Id nulla fortuna.* mG αβειοπ + *casus vitae aptus est.*

ℜ — 𝔗 — *rector.* GwRr ρρ ℜ — 𝔗 = *est malorum victor.*

33. G(m∾) = *Sic inquit.*

exhiberet — *intueretur* = mss. 𝔄ℜ — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *exhibeat* — *intueatur.*

nec quicquid aliud = PRrGw𝔄. ℜ — 𝔅 + ∾ *aliud quod.* 𝔈1. = *nec quicquam aliud imperitos.* 𝔈2. — 𝔖 = *nec quicquam aliud quod.* P = *avertat.* r = *Tu illum premit.*

34. ℜ — 𝔅 = *Nec ex ebore.* ℜ — 𝔅 + *si adhuc illi viliorem.* rw = *optulisses.* P3. mP1. = *memoriale efficiet.*

35. *expavescentia hominem* = Pr antiquiores et probatiores ρρ duo Ops. Pr.abd Sc𝔄. wArg.b recc. ρρ Erl. Herb. unus Ops. P1. 3. 4. ℜ — 𝔗 = *expaventia hominem.* quod probat Ianus l. l. GP2. Col. 𝔅 = *expaventia hominum.* R Norimb. = *hominum expaventia.* Unus Ops. 𝔈1. — 𝔊 ℜu — 𝔖 = *expavefacientia hominem.* quod probat Lips. m𝔈1. 𝔐 — 𝔅1. = *exterrentia hominem* ex ci. Ermi. Lips. ci. = *expaventi ea homine.* Bene Ianus laudat ad hunc locum illustrandum Plin. N. H. VIII, 4. (5.) *Immo vero cur vel ipsius* [hominis] *conspectum paveant* [elephanti, tigres] *tanto viribus, magnitudine, velocitate praestantiores? Nimirum haec est natura rerum, haec potentia eius saevissimas ferarum numquam vidisse quod debeant timere, et statim intelligere quod debeant timere.*

cogunt sub iugum = R mG ci. Gron. ℜu𝔐a. ζx P4. 𝔖 = *cogunt pati iugum.* PG Arg.b P3. Nor. Herb. = *pati sub iugum.* rφ = *docent pati sub iugum.* mβ = *cogunt pati suum iugum.* quod defendet fortasse quispiam. w = *pati iugum.* νσ = *sub iugum* om. *cogunt.* Rell. ρρ P2. Col. 𝔄ℜ — 𝔅 + *cogunt pati sub iugum.* P1. = *parati sub iugum.* Erl. = *faci sub iugum.* unde Ianus ci. = *facile subigunt.* 𝔈1. = *cogunt pati sub iugum.* 𝔈2. — 𝔊 = *cogant pati iugum.* mm 𝔈1. — 𝔊 𝔐 — 𝔅1. = *docent pati iugum.* Recte docet Sw duas scripturas *cogunt sub iugum* et *cogunt pa-*

tenti usque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat. osculatur tigrim suus custos. elephantem minimus Aethiops iubet subsidere in genua et ambulare per funem. Sic sapiens artifex est domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium et ubique horrenda, cum ad hunc peruenere, mansueta sunt. Uale.

EPISTULA LXXXVI.

Seneca Lucilio suo salutem.

In ipsa Scipionis Africani uilla iacens haec tibi scribo adoratis manibus eius et ara quam sepulcrum esse tanti uiri suspicor. Animum quidem eius in coelum ex quo erat redisse persuadeo mihi, non quia magnos exercitus duxit (hos enim et Cambyses furiosus ac furore feliciter usus habuit), sed ob egregiam moderationem pietatemque quam magis in illo admiror, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romae 2 deesse debebat aut Roma in libertate. *Nihil*, inquit, *uolo*

ti iugum in unam a plerisque libris esse confusas quibusdam omissis.

P = *manum inserat.* r = *manum inserit.* 𝔑 — 𝔗 = *manus magister inserit.* 𝔅 = *manus magister insertat.* 𝔛 = *tigrida suum.* Etiam Sc = *tigrida.* Herb. = *tigris.* Norimb. = *tygrim.* ζ = *tigris suum custodem.* ℑπ P1. 4. P3. (p.m.) = *osculantur tigres suum custodem.* Quidam Pinc. = *osculantur tigres suos custodes.* Arg.b = *eius custos.* r Nor. Erl. Herb. = *elephantum.* P1. 3. = *elefantum.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔐𝔑 = *mimus Aethiops.* 𝔊1. 2. + *et Aethiops* et — *et* ante *ambulare.* RGw ρρ 𝔖 — *et* ante *ubique.* r Pinc. = *exilium quaecumque horrida* [Pinc. = *horrenda*] *ad hunc perv.* Col. = *et cetera quaeque horrenda ubi ad hunc.* V = *et cetera horrenda ubi.* 𝔐𝔑 = *et cetera horrenda, cum.* 𝔏 — 𝔐𝔑a = *et ubicunque horrenda* Lips. ci. = *et cuicumque horrenda.* Rell. etiam Gr. ∾. PrG w Arg.b μν — *cum.* γδ = *si ad hunc.*

Ep. LXXXVI.

r = *hoc tibi scribo.* Gβ = *et archa.* P1. 3. mCol. cod. Lips. mm𝔊1. 2. 𝔊 𝔊ro — 𝔐𝔑a = *et arca.* Rell. etiam Gr. Ss. ∾. w = *tanti viri esse iudico.* R = *animam quidem.* V𝔐𝔑 = *unde erat redisse.* R = *rediisse.* P = *duxit os e et Cambyses.* 𝔐𝔑 = *hoc enim et Camb.* r = *et furore.*

quam magis in illo admiror = γδφ. PG ρρ, qui non nominatim laudantur, Pr.abd P1. 3. = *quam magis in illo admirabilem.* w = *quam magis illo admirabilem iudico.* R mG αβεηιϰλπτ P2. 4. Col. Sc 𝔛𝔑 — 𝔅 = *quam magis in illo admirabilem iudico.* 𝔊1. — 𝔖 = *magis in illo admirabilem* nulla mstorum auctoritate. Cum *admirabilem* adscriptum esset vocibus *quam* — *admiror*, posteriorem exturbavit: quae scriptura quoniam sensu carebat, commovit quosdam, ut adderent *iudico*, quod in recentioribus tantum conspicitur et in ρρ plerumque est adiectum s.m.: *quam* vero mss. ad unum omnes servant.

aut Roma in libertate = PrArg.b ρρ (exc. γλ) Ops. Pr.abd P1. 2. 4. Col. 𝔊1. — 𝔊. Supple *esse*, quod addunt quidam ρρ. P3. = *aut Roma*

derogare legibus, nihil institutis: aequum inter omnes ciues ius sit. utere sine me beneficio meo, patria. causa tibi libertatis fui, ero et argumentum. Exeo, si plus tibi quam expedit creui. Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi qua in exilium uoluntarium secessit et ciuitatem exonerauit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat: itaque locum dedit legibus et se Liternum recepit tam suum exilium reipublicae inputaturus quam Hannibalis. Uidi uillam structam lapide quadrato, murum circumdatum siluae, turres quoque in propugnaculum uillae utrimque subrectas, cisternam aedificiis ac uiridibus subditam quae sufficere in usum uel exercitus posset, balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua (non uidebatur maioribus nostris caldum nisi obscurum). magna ergo me uoluptas subiit contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se terramque, ut mos fuit priscis, ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit. hoc illum pauimentum tam uile sustinuit. At nunc quis

libertate. RGw = *aut Romae in libertate.* sR ci. Gron. ℜu𝔐a = *aut Romani libertati.* γλ Otho Frising. 𝔖 = *aut Roma libertati.* Antiquus cod. Pinc. = *esse non debebat aut* ∾. Sc quidam Pinc. 𝔛 = *aut Roma sine libertate.* ℜ — 𝔅 + *aut Roma esse in libertate non poterat.*

2. αβεμτ + *causa tibi libertatis fui: tuus semper fui, semper ero et arg.* ζ + *tuus semper sum et ero arg.* 𝔛ℜ — 𝔅 + *fui, tuus semper ero et arg.* P = *libertatis fuero et arg.*

Arg.b = *quam in exilium.* Unus Ops. = *quod in exilium.* 𝔊1. — 𝔊 — *qua.* ν noun. alii ρρ 𝔛 + *Eo enim perducta.* Vetustiores ρρ 𝔛 = *Ita dedit locum.* P = *et solitus num recepit.* r = *et saliternum recepit.* R (m∾) Col. = *et se Veliternum rec.* GP1. = *et salicernum rec.* P2. = *et sene Liternum rec.* P3. = *et se Linternum rec.* P4. = *et se Bitervium rec.* 𝔛 = *recipit.*

G (m∾) = *suum exilium reip. mutaturus.* Rw fere omnes ρρ P2. ℜ — 𝔊1. *quam Hannibali.* 𝔖 = *quam Hannibal.* Rell. ∾.

3. P = *instructam.* G(s∾) fere omnes ρρ P2. (s.m.) ci. Matth. 𝔛 = *circumdatum silva.* P3. — *villae.*

R(s∾) 𝔛 = *utrimque subiectas.* G recc. ρρ = *subreptas.* P = *Cisterna aedificiis.* Rλ P2. 4. = *vitibus subditam.* rγδ = *viridibus subductam.* o = *viribus subductam.* Gw 𝔛ℜ — 𝔗 = *tenebrosum.* RG (s∾) 𝔛ℜ — 𝔊 = *calidum.*

4. *subiit* = PGwRr vetustiores ρρ 𝔛ℜ — 𝔅𝔖. 𝔊1. — 𝔐a = *subit.*

w — *ac* ante *nostros.* 𝔛 + *ille vel Carthag. horror an Roma.*

G(cr. ∾) = *abluebat capud.*

𝔅1. — 𝔐a = *enim operae se* librarii errore. P = *operam se.*

r — *terramque.* P = *ipse subiebat.*

est qui sic lauari sustineat? pauper sibi uidetur ac sordidus, nisi parietes magnis et pretiosis orbibus refulserunt, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis undique operosa et in picturae modum uariata circumlitio praetexitur, nisi uitro absconditur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit in quas multa sudatione corpora exsaniata demittimus, 6 nisi aquam argentea epitonia fuderunt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid, cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum inpensae causa! quantum aquarum per gradus cum fragore labentium! Eo deliciarum peruenimus, ut nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimae sunt rimae magis quam fenestrae muro lapideo 7 exsectae, ut sine iniuria munimenti lumen admitterent: at nunc blattaria uocant balnea, si qua non ita aptata sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi et lauantur simul et colorantur, nisi ex solio agros et maria prospiciunt.

5. G(cr.∾) = *aut sordidus.*

w = *scrutis distincta.* rw = *distincta sint.* P = *circumlicio.* 𝔛𝔈1. = *vitro conditur.*

P = *Tasius lapis.* R = *Tassius.* ℜ = *Tarsius.* sR nonn. recc. ρρ Col. + *Thasius vel Parius lapis.* P2. P3. (s.m.) + *Thasius velque Parius lapis.* w = *condam rarum.* w + *corpora nostra.*

exsaniata = Pr mP2. melioresLips. duo Ops. defendit Lips. Elect. I, 16. Rℜ = *exanimata.* G(m∾) Arg.b 𝔛𝔅 = *examinata.* Gr. partim = *examinata*, partim = *exanimata*, partim = *exsanita.* Recc. ρρ = *corpora exanimata, examinata, examata, exsaniata.* mCol. 𝔛𝔈1. — 𝔖 = *exinanita.* RG(s∾) = *dimittimus.* r = *dimittemus.*

epitonia = wArg.b Put. alter ℜ Cuiacius ad Pauli Sentt. l. III. Brissonius de vbb. Sign. l. V. s. h. v. P𝔛𝔅 = *epitoma.* r = *ephitonia.* G(lit.) = *epythomia.* R(lit.) = *p ito a.* Cod. Iur. = *epytonia.* ρρ = *epithomia, epythomia, epithomya.* P1. = *epythomica.* P2. 𝔛𝔈1. 2. = *epitomia.* P3. 4. = *epithomica.* Col. = *epithomia.* 𝔊 — 𝔖 = *epistomia.* Apparet *epitonia* (proprie sunt verticulae, quibus chordae fidesque instrumentorum musicorum intenduntur) propter similitudinem etiam pro *epistomiis* potuisse dici: ideoque apud Varr. quoque R. R. III, 5, 16. et Vitruv. X, 8, 3. (ed. Schn.) al. ex mstis restituendum censeo *epitonia*, quamvis Schneider utroque loco contra disputet. cf. etiam Steph. Thes. Gr. L. ed. Paris. s. vv. ἐπιστόμιον et ἐπιτόνιον.

6. Arg.b = *calcare velimus.*

P = *lapideo et sectae.* r = *lapideo sectae.* 𝔛 = *non sine iniuria.* G(m∾) w — *lumen.*

7. G(s.m.) R 𝔛ℜ = *blactaria.* Pw P2. Col. = *blutaria.* G(p.m.) P1. 3. = *baltaria.* P4. = *balctaria.* G(s∾) P1. = *apta sunt.* ηλ P3. m𝔈2. = *aperta sunt.* r = *recipiant, ut laventur simul et colorentur.* GP 1. 2. 3. Col. = *et colantur.* νο + *agros simul et maria.* RGw ℜ — 𝔅 = *ac maria.* Arg.b = *aut maria.* w = *prospi-*

Itaque quae concursum et admirationem habuerant, cum dedicarentur, in antiquorum numerum reiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta est quo ipsa se obrueret. At olim et pauca 8 **erant balnea nec ullo cultu exornata: cur enim ornaretur res quadrantaria et in usum, non oblectamentum reperta? Non subfundebatur aqua nec recens semper uelut ex calido fonte currebat. nec referre credebant in quam perlucida sordes deponerent. Sed, di boni, quam iuuat illa balnea intrare obscura et gregali tectorio inducta quae scires Catonem tibi aedilem aut Fabium Maximum aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse? Nam hoc quoque nobilissimi aediles fungebantur** 9 **officio intrandi ea loca quae populum receptabant exigendique munditias et utilem ac salubrem temperaturam, non hanc quae nuper inuenta est similis incendio adeo quidem, ut conuictum in aliquo scelere seruum uiuum lauari oporteat. Nihil mihi uidetur iam interesse ardeat balneum an caleat. Quantae nunc aliquis rusticitatis damnat Scipionem, quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat? quod non in multa luce decoquebatur et exspectabat, ut in balneo concoqueret. O hominem** 10

ciant. w = *non dedicarentur.* P2. Col. — *antiquorum.* Grut. ci. = *antiquatorum.* Pr wArg.b P1. 3. 4. 𝔄ℜ — 𝔗𝔈1. + *et in antiquorum.* G𝔈2. — 𝔐a + *haec in ant.* r + *recipientur reiciuntur.* ℜ = *commentata est.* Grℜ = *quod ipsa.* ℜ = *re obrueret.* P = *obruerat.*

8. r = *cum nullo cultu.*

RArg.b ρρ ℜ𝔄 — 𝔅 = *exornaretur.* RG (m∾) ρρ (exc. γδζητ ∾) unus Ops. Pall. 𝔄ℜ — 𝔈2. = *res quadratoria.* Col. = *res quadrataria.* sR w𝔄ℜ — 𝔅 + *in oblectamentum.* 𝔈1. — 𝔊 = *in oblectamenta.* G(s∾) = *recepta.*

G(s∾) = *de calido fonte.* ℜ = *credebatur in aquam* et = *deponentur.* Pall. 𝔅 = *deponerentur.*

quam iuvat = mss. etiam Sc 𝔄ℜ — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *quam iuvabat.* P = *intra obscura.* G P1. 3. = *grecali erectorio.* P4. Col. = *gretali tectorio.* ℜ = *grecali tectorio.* G(m∾) P1. = *aut Cornelius aliquem.* P 3. = *aut Cornelium aliquem.* verum putat Grut. et pro *Corneliorum* dictum.

9. 𝔄 = *illa loca.* w = *salubrem temperantiam.* 𝔄 = *adeo equidem.*

vivum lavari = mss. 𝔄𝔅 — 𝔅1. 𝔖. ℜ = *vitium lavari.* ℜ𝔗 m𝔈2. (Erm. utebatur exemplo ed. 𝔗, quod Rod. Agricola passim emendaverat) ℜu𝔐a = *invitum lavari.* w = *ardebat.* G = *ardeant balnea aut caleant.* P1. 3. 4. Col. = *ardeant balnea an caleant.* m𝔈2. = *algeat balneum.*

aliquis rust. damnat = PRrG wArg.b ν et plerique ρρ fere omnes Gr. ℜ — 𝔅. 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *aliqui rust. damnant.* r = *quod nunc in caldarium.* r = *diem admisit.* Rrw 𝔄ℜ — 𝔐 = *et spectabat.* quod editum voluit Sw. Sed facile *ex* poterat omitti propter praecedens *et* atque solent fere inter se confundi *spectare* et *exspectare.* G P1. = *et spectat.* P3. = *et expectat.* GRμ nonn. alii ρρ = *concoqueretur.* Pr.a = *non coqueretur.* Sc𝔄ℜ — 𝔗𝔖 = *coquere-*

calamitosum! nescit uiuere. non saccata aqua lauabatur, sed saepe turbida et, cum plueret uehementius, paene lutulenta. nec multum eius intererat an sic lauaretur: ueniebat enim ut sudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorumdam futuras uoces credis? Non inuideo Scipioni: uere in exilio uixit qui sic lauabatur. Immo, si scias, non cotidie 11 lauabatur. Nam, ut aiunt qui priscos mores Urbis tradiderunt, brachia et crura cotidie abluebant quae scilicet sordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis: Liquet mihi inmundissimos fuisse. Quid putas illos oluisse? Militiam, laborem, uirum. Postquam munda balnea 12 inuenta sunt, spurciores sunt. Descripturus infamem et nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus quid ait?

Pastillos Rufillus olet.

Dares nunc Rufillum: perinde esset, ac si hircum oleret. Gor-

tur. G 1. = *coquaeretur.* Rell. ∾: et bene habet scriptura vulgata. Iam enim Seneca non id notat, quod aequales calidiore aqua lavabantur (*decoquebantur*), sed quod in balneis longius commorabantur (*exspectabant, ut concoquerent*).

10. *nescit vivere* = mss. (etiam Gr.) XR — MR. L — S ex ci. Dion. Gothofr. = *nesciit vivere.*

saccata = PR (p.m.)v nonn. alii ρρ duo Ops. P1. 3. 4. mCol. cod. Iur. B GroRu — S. G = *sacrata.* Arg.b = *sacata.* Cod. Colvii = *soccuta.* w = *succata.* rγδ unus Ops. = *siccata.* R(s.m.) = *paccata.* XG1. — B1. (exc. Gro) = *pacata.* R — X = *apaccata.* G(m∾) P1. 3. 4. — *eius* ante *intererat.* r = *eius multum.* Arg.b + *veniebat enim ille.* Arg.b = *Quas sic quorumdam.* PG(s∾) = *non invideo Scipionis.* R(m∾) XR — B — *Immo si scias, non cotidie lavabantur.* v nonn. alii ρρ = *Immo ut scias.*

11. R = *non, ut aiunt.*

G (m∾) P 1. 2. 3. Col. = *mores verbis.* Arg.b = *Haec loco liceret aliquo liquet mihi.* P = *dicet aliquo.* X = *quotis liquet.* R — B = *mihi liquet.* G 1. — B 1. (exc. Gro ∾) — *mihi* contra mstos etiam Gr.: neque supervaca-neum est Pron., ut Swo videbatur. Habet potius maiorem aliquam vim, ut sit fere *mihi quidem:* quamobrem libenter scripsissem *mihi liquet.* P = *inmundissimas.* Rr GP 2. 3. 4. cod. Brit. Ermi X G 1. = *illo soluisse.* Arg.b μ nonn. alii ρρ R — B = *illos soluisse.* G2. = *illo dissolvisse militiae.* G(m∾) P1. cod. Brit. XG1. = *malitiam.* P3. = *molitiam.* P = *militia.* rwArg.b cod. Brit. = *militiae.* rG Col. P2. BG 1. = *labore.* R mG μ nonn. alii ρρ cod. Brit. P 2. Col. R — B G 2. + *decebat virum.* Nonn. ρρ + *sicut debebat virum.* Arg.b = *viros.* Pinc. putat etiam *vires* legi posse. P4. — *spurciores sunt.* mG P2. XR — B = *spurcitiores sunt.* GArg.b P1. = *puriores sunt.* P3. = *praviores sunt.*

12. w = *Descripturum.* L 4. = *nimiis notabilem.* G(s∾) = *nimis mutabilem.* GR = *Oratius.* R — *quid* ante *ait.* GP1. 3. Col. = *qui ait.* PRArg.b X = *Pastillos Buccillus.* wGr. = *Bucillus* et infra = *Bucillum.* R = *Post illos Bucillas horret.* ρρ (exc. π mo ∾) = *Buccillus* vel *Buttillus* et similiter infra. r = *Buccillus vel Buffillus olet;* re + *Gorgonius hircum.* R

gonii loco esset quem idem Horatius Rufillo obposuit. Parum est sumere unguentum, nisi bis die terque renouatur, ne euanescat in corpore. Quid, quod hoc odore tamquam suo gloriantur? Haec si tibi nimium tristia uidebuntur, uillae inputabis in 13 qua didici ab Aegialo, diligentissimo patrefamiliae (is enim huius agri nunc possessor est) quamuis uetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est quorum nemo non oliuetum alteri ponit: quod uidi illum arborum trimum et quadrimum fastidiendi fructus autumno deponere. Te quoque proteget illa quae 14

Tarda venit, seris factura nepotibus umbram,

ut ait Uergilius noster qui non quid uerissime, sed quid decentissime diceretur adspexit nec agricolas docere uoluit, sed

𝔛 = *Buccillum.* PGw 𝔑 = *Bucillum.* Rr𝔑𝔈1. = *proinde esset.* P = *hac si hircum.* w = *si hircum dares Gorgonii.* Arg.b = *si hircum daret Gorgonii.* P = *Gargonii.* 𝔈2. — 𝔖 + *et Gorgonii* contra mstos. w = *quod idem.*

Rufillo. Itidem ut supra errant veteres msti et imprr.

nisi bis die = mss. (exc. G) 𝔛𝔑 — 𝔈1. (P = *nisi his die*). 𝔈2. — 𝔖 = *ni bis die.* G = *quin bis die.*

renovatur = PrGArg b 𝔑 — 𝔗 = *removetur.* Rw𝔛𝔑 — 𝔖 = *renovetur.*

Quid, quod hoc odore = Pr antiqq. ρρ unus Ops. RP2. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 + *Quid, quod idem hoc odore.* Recc. ρρ unus Ops. 𝔖 + *Quid, quod iidem hoc odore.* 𝔛 = *Quidquid iidem hoc odore.* G = *Qui quod iidem hoc edocere.* Duo Ops. = *Quid, quod idem hoc edocere.* P1. 3 = *quique idem hoc edocere.* 𝔈1. — 𝔏4. — *hoc.* 𝔊ro — 𝔐a = *Quid, quod iidem odore.* P = *tamquam sua.*

13. R plerique Gr. = *tristia videntur.* r = *abegi alio diligentissime.* w = *Aegalo.* G(p.m.) = *Agreialo.* s.m. = *Agiulo.* De *Aegialo* cf. Plin. N. H. XIV, 5.

Rr = *patrefamilias.* r + *gloriosa pentesis. is enim.* 𝔛 — *nunc.* v = *vetus arbutum.* R = *Hec nobis senibus.* αεvσ 𝔑 — 𝔅 + *olivetum alterum alteri.* 𝔛 = *alterius.* ε𝔑 — 𝔅 𝔈2. — 𝔏4. + *Quod vidi hoc dico.* o + *Quod vidi hoc loquor.* P3. (p.m.) = *quia vidi.* P3 (s m.) = *quod vili.* rGw ρρ P1. P2. (s.m.) 3. (p.m.) Col. 𝔑 — 𝔗 = *illud arborum.* R P3. (s m.) = *in illud arborum.* 𝔈2. — 𝔖 = *illud arbustum.* 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. = *illud arboretum* ex ci. Lips. Elect. I, 16. PP2. (p.m.) P4. 𝔅𝔊ro𝔑u — 𝔖 ∾. λoP3. (s.m.) 4. Col. 𝔑 — 𝔗 = *trivium et quadrivium.* 𝔐 — 𝔖 = *trimum aut quadrimum.* Rell. ∾. *trimum, quadrimum* concisas esse formas pro *trimarum, quadrimarum* vix est quod moneam. e = *faciendi fructus causa deponere.* 𝔛𝔈1. 𝔐 — 𝔅1. = *fastidienti.* 𝔈2. — 𝔖 + *haud fastidiendi. fastidiendi fructus* explicant *propter malos fructus* (cf. de structura Drkb ad Liv. XXI, 12, 4.): sed videtur hic latere adhuc scripturae vitium. 𝔊𝔖 = *autumo.* sed Sw correctum voluit. Pr GwArg.b = *aut deponere.* P1. = *au. deponere.* P4. = *fastidiendi fructus causa deponere.* P3. (p.m.) = *aut deponentibus quoque.*

14. Arg.b = *Tarda venit senibusve cesso nepotibus.* G = *qui numquam verissime.* G = *quod decentissime.* GP1. 3. 4. = *videretur.*

15 legentes delectare. Nam, ut alia omnia transeam, hoc quod mihi hodie necesse fuit deprehendere adscribam:

Uere fabis satio est: tunc te quoque, medica, putres
Accipiunt sulci et milio uenit annua cura.

An uno tempore ista ponenda sint et an utriusque uerna sit satio hinc aestimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo, 16 iam procliuus in Iulium: eodem die uidi fabam metentes, milium serentes. Ad oliuetum reuertar quod uidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis et ad unum redactis pedem cum rapo suo transtulit amputatis radicibus relicto tantum capite ipso ex quo illae pependerant. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit: deinde terram non ad-17 gessit tantum, sed calcauit et pressit. Negat quicquam esse hac, ut ait, spissatione efficacius: uidelicet frigus excludit et uentum. minus praeterea mouetur et ob hoc nascentes radices prodire patitur ac solum adprehendere quas necesse est cereas

15. 𝔅1. 𝔐a — *alia* ante *omnia.* 𝔄𝔑 — 𝔖 = *omnia alia.*

deprehendere = mss. etiam Gr. 𝔄𝔅 — 𝔊𝔖. 𝔑 — 𝔗 = *apprehendere.* 𝔐 — 𝔐a = *reprehendere* ex ci. Lips. Elect. I, 16. Arg.b = *tunc quoque semina putres.*

e = *venit alia cura.* RArg.b vetustiores ρρ Gr. (exc. P2. 4.) 𝔄𝔑 — 𝔊 = *Annuo tempore.* r recc. ρρ P2. = *An annuo tempore.* e = *An alio tempore.* Rell. etiam ex. Francisc. ∾. r = *ista deponenda.* RGw 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *ponenda sunt.* P = *hunc aestimes.* G𝔑 = *existimes.* P = *unius mensis.* R e vetustiores et probatiores ρρ cod. Iur. Sc = *proclivis.* 𝔑 — 𝔗 = *proclivius.* Arg.b = *proclivus in milium.*

16. 𝔄 = *eadem die.*

revertar = PRGw Arg.b ρρ 𝔑 — 𝔅. r𝔄𝔈1. — 𝔖 = *revertor.*

dispositum = mss. 𝔄𝔑 — 𝔏2. 𝔅1. et defendit Sw. ex Columella: aliud infra significat *deposuit* §. 18. vid. Ind. 𝔊ro𝔏4. 𝔑u — 𝔖 = *depositum.*

Arg. b = *ramos circumcisis truncis.*

cum rapo = mss. (exc. G Arg.b P1. 3.) etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. *Rapum* hic significat *caput radicum,* quod proxime legitur. GP 1. 3. = *cum rapto.* Arg.b = *cum ramo.* 𝔐 — 𝔐a = *cum scapo* ex ing. Mur., sed alienum est ab hoc loco. r = *cum rapo sui.* Cuiac. Obss. XXIV, 5. verba *relicto tantum — pependerant* pro glossemate habet. Pinc. castigatior lectio unius ant. cod. = *capite uno.* r = *Haec fimo.* G(cr. ∾) = *fumo.*

tinctum = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅1. 𝔖. 𝔑u 𝔐a ex ci. Gron. = *tactum.* Schneider ad Colum. V, 9, 11. ex hoc loco laudat *finitum.* 𝔄 — *in scrobem — excludit et ventum.* Arg.b = *dimisit.* GP1. 3. = *tinctum dimisit in sero beata.*

17. R = *Negant.* 𝔑 = *Nec quicquum.* r = *esse acuta, ut ait, appositione efficius.* P = *esse acuta it spissatione.* G — *ac.* w = *ut aiunt, hac spiss.* Arg.b = *ut ait, missatione.* νη = *pissatione.* 𝔐 = *pisatione.* quod probat Steph. Prood. II, 10. οφ 𝔈1. — 𝔊 = *positione.*

et ob hoc nascentes = PRGArg.b ρρ (exc. γδν) 𝔄𝔈1. — 𝔊𝔏4. w = *obnascentes* om. *hoc.* rγδν 𝔑 — 𝔅𝔐 — 𝔖 (exc. 𝔏4.) = *ab hoc nasc.*

cereas = Rμ nonn. recc. ρρ P2. Col. P3. (s.m.) unus Pinc. 𝔅𝔖. Gr

adhuc et precario haerentes, leuis quoque reuellat agitatio: parum autem arboris, antequam obruat, radix. Ex omni enim materia quae nudata est, ut ait, exeunt radices nouae. Non 18 plures autem super terram eminere debet truncus quam tres aut quatuor pedes: statim enim ab imo uestietur nec magna pars quemadmodum in oliuetis ueteribus arida et retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit: ramos fortes nec corticis duri quales esse nouellarum arborum solent eodem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt: sed cum tamquam a planta processerint, nihil habent in se horridum aut triste. Illud etiamnunc uidi ui- 19 tem ex arbusto suo annosam transferri: huius capillamenta quoque, si fieri potest, colligenda sunt. deinde liberalius sternenda uitis ut etiam ex corpore radicescat. Et uidi non tantum mense Februario positas: sed etiam Martio exacto tenent et conplexae sunt non suas ulmos. Omnes autem istas arbores quae, ut ita dicam, grandiscapiae sunt ait aqua adiuuandas cisternina: quae si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate.

wScX = *ceteras.* PPinc. (exc. uno) 𝔈1. = *caeterus.* Arg.b = *ceteris.* 𝔑—𝔗 = *certas.* 𝔈2.—𝔐a = *teneras.* PG = *revelat agitatio.* σπ = *relevet ag.* Rβλφχ unus Ops. P2. Col. + *parum autem valet arboris.* P3. = *valet arbori.* P = *parum autem arboribus.*

radix = mss. etiam Gr. Pinc. X𝔑—𝔐. 𝔏—𝔖 ex ci. Pinc. = *radit.* Quae recepi, hoc significant: *radices arboris nuper depositae parum valent ad eam sustentandam et a ventis defendendam, antequam is, qui deposuit, obruat et terram calcando spisset.* Referuntur haec quoque ad *spissationem* et cetera, quae modo dicta sunt. Malim tamen inter se transpositas particulas *autem* et *enim.* Si vero quis cum Pinciano scribere voluerit *radit*, is necesse erit *parum* mutet in *palum* et probet nobis hanc vocem significare posse *truncum* vel *caudicem:* tunc *radere* id esset, quod Colum. V, 9, 11. dicit *surculare.*

18. r = *Non pluris.* RP3.(s.m.) 𝔑—𝔗 = *retorrida exit.* X = *rotunda erit.* r = *Ramos fortis nec cortis duri.* w = *non corticis.* G = *nullarum arborum.* P = *ad planta.* r = *ad plantam.* Arg.b = *processerunt.* r = *in se aut abhorridum.* Tres Ops. X = *in se abhorridum.* Gρρ Gr. (exc. P3.) 𝔑—𝔅𝔖 + *aut horridum.* P3. (p.m.) + *aliud horridum.* PwRArg.b ∾.

aut triste = mss. etiam Gr. 𝔑—𝔅𝔖. X𝔈1.—𝔐a = *nec triste.*

19. R (s∾) = *annoso.* w = *et liberius.* PArg.b = *radicescit.* Gσ = *radices sint.* γδ = *radices crescant.* r — *Et* ante *vidi.* RGρρ (exc. γδο) X𝔖 = *sed iam Martio.* Prwγδο 𝔑—𝔐a ∾.

P = *non suas salmos.* r = *non sua psalmos.* R — *autem* post *omnes.*

grandiscapiae = Pr 𝔏—𝔐a ex ci. Pinc. Arbores *grandiscapiae* sunt *grandis scapi.* χ = *grandiscaniae.* υ = *grandis capite.* G wRArg.b rell. ρρ Gr. X𝔑—𝔐a = *grandis copiae.* unde 𝔖 = *grandiscopiae.* quod explicat: „quarum radix grandibus scopis sive scopiis, quae *capillamenta* paulo ante dixerat [sed *capillamenta* potius ad palmites refero], instructae sunt.“ P = *cisterninas.* Antiqq.

Plura te docere non cogito ne, quemadmodum Aegialus me sibi aduersarium parauit, sic ego parem te mihi. Uale.

EPISTULA LXXXVII.

Seneca Lucilio suo salutem.

Naufragium antequam nauem adscenderem feci: quomodo acciderit non adicio ne et hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum quorum nullum esse falsum nec tam mirabile quam prima facie uidetur, cum uolueris, adprobabo, immo etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit quam multa haberemus superuacua et quam facile iudicio possemus deponere quae, si 2 quando necessitas abstulit, non sentimus ablata. Cum paucissimis seruis quos unum capere uehiculum potuit sine ullis rebus, nisi quae corpore nostro continebantur, ego et Maximus meus biduum iam beatissimum agimus. Culcita in terra iacet, ego in culcita. Ex duabus penulis altera stragulam, altera opertorium facta est. De prandio nihil detrahi potuit: paratum fuit non magis hora, nusquam sine caricis, nusquam sine pugillari- 3 bus. Illae, si panem habeo, pro pulmentario sunt, si non,

ρρ 𝔛 = *cistern a e.* 𝔊𝔩. — 𝔖 + *Aegialus n o s t e r* contra mstos etiam Gr. Ops. Ss. Arg.b = *ad u s u r a r i u m paravit.*

Ep. LXXXVII.

GSorb. = *nav i m.* P3. = *non adiic i a m ne hoc putar e s.*

G (m∾) P 1. P 3. (p.m.) = *inter Stoica p a r i a.* R mG μ plerique alii ρρ P 1. 2. P3. (s.m.) Col. 𝔛 = *inter Stoica parad i g m a t a.* Sorb. = *inter Stoica parad i c i n a t a.*

GP1. 3. = *quorum nullum e r a t falsum.* r = *prima fac i e s.*

G = *volueris, app a r a bo.* β = *d i f f i c i l i iudicio.* R rell. ρρ fere omnes 𝔑 — 𝔅𝔖 = *quam faci l i iudicio.* 𝔊𝔩. — 𝔊 = *et quam c u m faci l i iudicio.* P 1. 3. 4. + *quam facile iudicio n o n f a c i l i* (nisi Grut. scribere voluit *quam fac i l e* non *fac i l i*). Grut. ci. = *facile i n i t i o.* r = *iud i c o.* VmmG𝔩. 2.𝔊𝔐 = *possemus c o n t e m n e r e.*

2. vCol. = *cum p a u c i s servis.* P 3. + *N a m cum pauc.* RrGw Sorb. Arg.b 𝔛𝔑 — 𝔅𝔄. = *culcit r a.* Sed P cod. Iur. recte = *culc i t a.*

GSorb. 𝔛𝔑 = *p e n n u lis.* Sorb. = *altera strag u l a.* R = *c o h o pertorium.* r = *n i l detrahi.*

G nonn. ρρ P1. 3. cod. Lips. = *pa r e n t i u m fuit.* Sorb. μν = *pa r e n t u m fuit.* Nonn. recc. ρρ 𝔑 — 𝔅𝔖 = *non m a g n a hora.* Putat Sw. *non magna hora* idem significare atque *non m u l t a hora, non multo die.* Pro *magis* exspectaveram *amplius.* Sorb. Arg.b P2. (p.m.) Col. (p.m.) Sc 𝔛 = *non magis o r a* solito vitio. Cod. quidam Mur. = *fuit s i n e magis i r a.* unde Mur. ci. = *s i n e m a g i r o.* Sanctol. ci. = *P r a n s u m fuit non m a g n a hora* i. e. *t a r d a hora,* vel *P a r c u m fuit non magis hora.* RArg.bμ nonn. alii ρρ 𝔑 — 𝔅𝔖 = *n u n quam sine caricis.* RrG (s∾) Arg.b = *n u n quam sine pug.* Sorb. = *n o n quam sine pug.* w = *nusquam sine p u l t i s t r i b u s.* Arg.b = *pug i l l i s t r i b u s.*

3. *si panem hab e b o.* PrwArg.b quinque ex recc. ρρ P2. 4. Col. + *si non h a b e b o.* P 3. = *s i v e pro*

pro pane. cotidie mihi annum nouum faciunt quem ego faustum et felicem reddo bonis cogitationibus et animi magnitudine qui numquam maior est, quam ubi aliena seposuit et fecit sibi pacem nihil timendo, fecit sibi diuitias nihil concupiscendo. Uehiculum in quod inpositus sum rusticum est. mulae uiuere ambulando testantur. mulio excalceatus, non propter aestatem. Uix a me obtineo ut hoc uehiculum uelim uideri meum: durat 4 adhuc peruersa recti uerecundia. Quotiens in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubesco quod argumentum est ista quae probo, quae laudo, nondum habere certam sedem et inmobilem. Qui sordido uehiculo erubescit pretioso gloriabitur. Parum adhuc profeci. nondum audeo frugalitatem palam ferre. etiamnunc curo opiniones uiatorum. Contra totius ge- 5 neris humani opiniones mittenda uox erat: Insanitis, erratis, stupetis ad superuacua, neminem aestimatis suo. Cum ad patrimonium uentum est, diligentissimi conputatores sic rationem ponitis singulorum quibus aut pecuniam credituri estis aut beneficia (nam haec quoque iam expensa fertis): *Late possidet, sed multum debet. habet domum formosam, sed alienis nummis paratam. familiam nemo cito speciosiorem producet, sed nominibus non respondet. si creditoribus soluerit, nihil illi supererit.* Idem in reliquis quoque facere debebitis, 6

pane. Sorb. G 𝔑 — 𝔅 = *quae numquam.* PG = *numquam maiorem quam.* r = *nil timendo.* Arg.b = *nihil ex concupiscendo.* G (n.) + *fecit.* G quatuor ex recc. ϱϱ 𝔛 = *in quod positus sum.* 𝔑 — 𝔅𝔖 = *in quo positus sum.*

vivere ambulando testantur = PG Sorb. (p.m.) μν plerique alii ϱϱ. w + *se vivere amb. test.* Rr 𝔛𝔑 — 𝔖 + *vivere se amb. test.* mπ = *non propter egestatem.* P = *non propter statem.*

4. Sorb. G = *optineo.* PGArg.b ϱϱ (exc. λ) 𝔑 — 𝔅 = *videri nolim.* w = *videre nolim.* Arg.b = *Dura adhuc.* r = *perverse recti.* R Sorb. Arg.b + *et quotiens.*

P = *in aliquem commutatum lau incidimus.* R + *et quae laudo.*

sedem et inmobilem = PRrw Arg.bγοσφχ P3.(s.m.) 𝔈1. — 𝔅1. G rell. ϱϱ Gr. 𝔑 — 𝔅 𝔑u — 𝔖 = *fidem et imm.* 𝔐 — 𝔐a (exc. 𝔈4.) = *gloriatur* contra mstos. Arg.b = *adhuc perfeci.* Quidam Pinc. = *palam proferre.* unde Heins. (ad Vell. II, 116, 4. p. 1182. ed. Ruhnk.) ci. = *palam praeferre.* Vνσ = *palam facere.* w = *non curo.* R(s∾) = *cum curo.* Sorb = *nunc curo opinationes.*

5. r — *totius* ante *generis.* r = *insanitas.* w — *suo* post *aestimatis.* R(n.) = *sicut rationem.*

P = *ad beneficia.* Pr — *habet* ante *domum.* rArg.b — *cito* ante *speciosiorem.* 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *creditori solverit.* r = *nil illi supererit.*

6. *debebitis* = Pr Sorb. Arg.b ϱϱ (exc. γδηϑιλσφ) Col. P4. 𝔛𝔑 — 𝔖. Gw RVγδηϑιλσφ P 1. 2. 3. = *debetis.* 𝔐 — 𝔖 = *debebatis.*

excutere quantum proprii quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea supellex etiam in uia sequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia magnus calendarii liber uoluitur, quia tantum suburbani agri possidet quantum inuidiose in desertis Apuliae possideret. Cum omnia dixeris, pauper est. Quare? Quia debet. Quantum? inquis. Omnia. nisi forte iudicas interes-
7 se utrum aliquis ab homine an a fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rem pertinent mulae saginatae unius omnes coloris? Quid ista uehicula caelata?

Instrati ostro alipedes pictisque tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendent,
Tecti auro fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Ista nec dominum meliorem possunt facere nec mulam. M. Cato Censorius quem tam e republica fuit nasci quam Scipionem (alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) canterio uehebatur et hippoperis quidem inpositis, ut secum

in via sequitur = P Sorb. GArg.b 𝔛. Rrw 𝔑 — 𝔖 + *eum sequitur.* Rell. n. l. Pinc. v. l. 𝔐 = *liber evolvitur.* Sed rell. etiam Gr. Mod. ∾. w = *guantum in numidie in desertis Apuliae.* R (lit.) P 3. (s.m.) = *in desertis Arabiae.*

R𝔊1. 2. 𝔐 — 𝔐a + *et cum omnia dixeris* contra mstos etiam Pinc. Gr. r = *ni forte.*

iudicas = Prw. GR Sorb. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *iudices.* V cod. quidam Ermi = *nisi forte tu dices.*

R — *a* ante *fortuna.* G (m∾) P1. 2. P3. (s∾) Col. = *mutuum susceperit.* P 4. = *mutuum suscepit.*

7. w = *unius omnes scolaris.*

Pv = *instratos nostro.* wArg.b = *instratos ostro.* Sorb. μ = *infracto rostro.* G = *inferrato rostro.* Nonn. ρρ 𝔑 = *instrati rostro.* 𝔛 = *instratos alipedes* om. *ostro.* r = *alapedes.* 𝔑 = *alipidis.* 𝔑 — 𝔗 + *collo pendent.* Sorb. Vαεμντ 𝔍u = *facere nec malum.* G = *facere quam malum.* R𝔛 = *Censorinus.*

quem tam e republica fuit nasci = P pars Ops. cod. Iur. ci. Grut. 𝔏4. + *quem tam e rep. hercule fuit nasci.* Pars Ops. = *quem tam e rei. p. fuit nasci.* r = *quem tam in republica fuit nasci.* wPinc. = *quem tam r. p. fuit nasci.* G plerique ρρ pars Ops. P1. 4. Heins. Erfurt. 𝔑u — 𝔖 = *quem tam reipublicae fuit nasci.* Col. = *qui tam reipub. fuit nasci.* Arg.b = *quem tam republica profuit (?) nasci.* R = *quem tam hercule reipublicae profuit nasci.* V = *quem tam utile reipublicae nasci fuit.* ιπ = *quem tam reipublicae utile fuit nasci.* Ex ρρ solus λ habet *hercule* s.m. adiectum. φ quoddam ex Pinc. P 3. = *quem tam reipublicae profuit nasci.* P2. = *quem tamen reipub. fuit utilius nasci.* 𝔛 = *quem tam hercle profuit nasci.* 𝔑 — 𝔅 = *quem tam necessarium R. P. fuit nasci.* 𝔊1. 2. = *quem tam necessarium Romano populo hercule profuit nasci.* 𝔊 — 𝔐 = *quem tam Romano populo hercule profuit nasci.* 𝔏 — 𝔅1. (exc. 𝔏4.) = *quem tam reipublicae hercule profuit nasci.* R (s∾) 𝔑 = *cauterio vehebatur.* r = *cantoria veh.* w = *chanterio veh.* P2. = *causatio veh.* 𝔐 = *cantelio veh.* 𝔛 = *canthera veh.* Rell. ∾ (sed G Gr. 𝔐a alii = *cantherio*). r = *et ipoperis.* w =

utilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex 8 his trossulis in uia diuitibus cursores et Numidas et multum ante se pulueris agentem! Hic sine dubio cultior comitatiorque quam M. Cato uideretur, hic qui inter illos adparatus delicatos cummaxime dubitat utrum se ad gladium locet an ad cultrum. O quantum erat seculi decus imperatorem triumphalem, censorium, quod super omnia haec est Catonem uno caballo esse contentum et ne toto quidem! partem enim sarcinae ab utroque latere 9 dependentes occupabant. Ita non omnibus obesis mannis et asturconibus et tolutariis praeferres unicum illum equum ab ipso Catone defrictum? Uideo non futurum finem in ista materia ullum, nisi quem ipse mihi fecero. Hic itaque conticescam, quantum ad ista quae sine dubio talia diuinauit futura qualia nunc sunt qui primus adpellauit *inpedimenta*. Nunc uolo paucissi- 10 mas adhuc interrogationes nostrorum tibi reddere ad uirtutem pertinentes quam satisfacere uitae beatae contendimus. *Quod bonum est bonos facit. nam et in arte musica quod bonum est facit musicum. fortuita bonum non faciunt: ergo non sunt bona.* Aduersus hoc sic repondent Peripatetici, ut quod

et y p o peris. Sorb. = *utilia portare.* G(m∾) — *utilia.* Pinc. ci. = *u t e n s i l i a portaret.* cf. Pricaeus ad Appul. III, 183. b ed. Oud.

8. r = *ex his g r ossulis.* G(p.m.) 𝔇στ = *ex his trop hulis.* Lips. (Elect. II, 1.) suspectum habet *divitibus.* Pinc. emendatissimum ex. = *ante se pulveris agent i b u s.*

G(cr.∾) P3. = *H o c sine dubio cultior.*

hic q u i inter illos adparatus delicat o s cummaxime = Pr we ησ. RGr. rell. ρρ 𝔑 — 𝔅𝔖 = ∾ *delicat u s* ∾. GSorb. 𝔛𝔊 1. = *hic inter illos app. delicat u s cumm.* Arg.b = *hic inter apparatus delicatos q u i cumm.* 𝔊 2. — 𝔐a = *hic inter illos app. delicatos* [𝔊 2. — 𝔖 = *delicat u s*] *q u i cumm.* Nonn. ρρ = *t u m maxime.* R𝔅 — 𝔖 + *e t quod super omnia.* w𝔍u = *cab e llo.*

9. r — *non* ante *omnibus obesis.* Sorb. = *obesis mann u i s.* 𝔛 = *obesis man i b u s.* 𝔑 = *obesis i n a n i s.* P = *a d asturconibus.* r = *et c u r conibus.* P1. = *et a s t u i c atibus et tolutariis praefer e n t e s.* P2. = *et a b s t r u c i onibus et c o l u p tariis.* P3. = *et a s t r u c t i onibus et c o l l u c ariis praefer e n t e s.* P4. = *et a u s t u r c i onibus et c o lutariis.* Col. (ut videbatur) 𝔛 = *et c olutariis.* R = *et c o l l i tariis praefere n s.* Sorb. = *et tol u t t ariis.* 𝔑 = *et c o l u t a r i b u s.* w = *praef e r s.* G(cr. ∾) = *praefer e n s.* rφ = *ab ipso Catone c o n frictum.* G(cr.∾) Pinc. P1. 4. (ut videbatur) = *des t rictum.* γδ = *det r i tum.* 𝔇x = *d i s t r i ctum.* P = *Video n e.* r = *finem in i s t i s ullum.* R = *nisi quem i p s e m e t fecero.* roφ = *Hic itaque f a c i a m quantum.* r = *ad istam m a t e r i a m quae.* P + *ad ista* [*m a t e r i a*]. GP1. 3. — *futura.* w = *qui p r i u s appellavit.*

10. ζ + *p e r quam satisfacere.* γδ = *p e r q u a s satisf.* η = *q u a s satisf.* Arg.b — *et* ante *in arte musica.* 𝔑 — 𝔅 + *b o n u m facit musicum.* 𝔇σ = *b o n o s musicos facit.* P 1. 3. 4. Col. = *fortuita bon o s non faciunt.*

11 primum proponimus falsum esse dicant. *Ab eo,* inquiunt, *quod est bonum, non utique fiunt boni. In musica est aliquid bonum tamquam tibia aut chorda aut organum aliquod aptatum ad usus canendi. nihil tamen horum facit musicum.* Hic respondebimus: Non intellegitis quomodo posuerimus *quod bonum est in musica.* Non enim id dicimus quod instruit musicum, sed quod facit: tu ad supellectilem artis, non ad artem 12 uenis. Si quid autem in ipsa arte musica bonum est, id utique musicum faciet. Etiamnunc facere id planius uolo. Bonum in arte musica duobus modis dicitur: altero quo effectus musici adiuuatur, altero quo ars. Ad effectum pertinent instrumenta, tibiae et organa et chordae, ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis: uti forsitan non potest arte. Hoc non est aeque duplex in homine: idem enim bonum et hominis 13 et uitae. *Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest bonum non est. opes autem et lenoni et lanistae contingunt: ergo non sunt bona.* Falsum est, inquiunt, quod proponitis. Nam et in grammatice et in arte medendi aut gubernandi uidemus humillimis quibusque bona contingere. Sed istae artes non sunt magnitudinem animi professae, non consur- 14 gunt in altum nec fortuita fastidiunt. Uirtus extollit hominem

11. 𝔄𝔊 1. 2. = *Ab eo, inquit.* 𝔄 = *non itaque fuit boni.*

In musica aliquid bonum = Pr w Sorb. 𝔄. R = *aliquid boni.* G 𝔑 — 𝔖 = *aliquod bonum.* r = *tamquam ut chordu* om. *tibia.*

r — *ad usus.* 𝔑 = *ad usum canendi.* αβειπ 𝔑 — 𝔅𝔍u = *Hic respondemus.* G = *Non intelligimus quomodo.*

quod bonum est in musica = mss. etiam Pinc. Gr. Sc 𝔑 — 𝔅𝔏4. 𝔖. 𝔄 = *in musico.* 𝔊1. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *q. b. e. musico.* 𝔄 = *quod instituit musicum.* w = *non ad rem venis.*

12. P = *Etiamnunc facere his me planus volo.* wArg.b P 3. 4. Col. 𝔄𝔊 1. 2. = *Et. facere his me planius volo.* G = *Et. facere is me planius volo.* γδ = *Et. facere me his planum volo.* r = *Et. facere his me planum volo.* R = *Et.* [s *facere*] *me hiis planius volo.* Sorb. P 1. 2. = *Et. me facere his planius volo.* Rell. ρρ (exc. φ∾) 𝔑 — 𝔅 = *Et. facere me his planius volo.* r = *alterum quo effectus artis adiuvatur, alterum quo ars.* P = *alterum* ∾ *alterum.* w = *musici iuvatur.*

Rr Sorb. — *et* ante *chordae.* r = *Etenim artifex sine istis.* r — *non* ante *potest arte.* R + *Idem enim bonum est.* sG wμν nonn. alii ρρ + *Idem est enim bonum.* Arg.b = *id est enim bonum.*

13. 𝔄𝔑 = *bonum est: opes autem* om. *non.*

inquiunt, quod proponitis = mss. etiam Iur. Ops. Gr. 𝔑 — 𝔅 𝔏4. 𝔖. 𝔄𝔊 1. — 𝔐a (exc. 𝔏 4.) = *quod proponitur.* Sorb. — *et* ante *in grammatice.*

in grammatice = Pμν meliores Ops. Gw Rr 𝔄𝔑 — 𝔖 = *in grammatica.* Sorb. = *et in arte madendi.* Sorb. = *Sed istae arte non sunt.* r = *magnitudini animi promissae.* P = *professa.*

et supra cara mortalibus conlocat: nec ea quae bona nec ea quae mala uocantur aut cupit nimis aut expauescit. Chelidon, unus ex Cleopatrae mollibus, patrimonium grande possedit. Nuper Natalis tam inprobae linguae quam inpurae in cuius ore feminae purgabantur et multorum heres fuit et multos habuit heredes. Quid ergo? utrum illum pecunia inpurum effecit an ipse pecuniam inspurcauit? quae sic in quosdam homines quomodo denarius in cloacam cadit. Uirtus super ista consistit. suo aere censetur. 15 nihil ex istis quolibit incurrentibus bonum iudicat. Medicina et gubernatio non interdicit sibi ac suis admiratione talium rerum. Qui non est uir bonus potest nihilominus medicus esse, potest gubernator, potest grammaticus tam mehercules quam coquus. Cui contigit habere rem non quamlibet hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet talis est. Fiscus tanti est quantum habet: immo in accessionem eius uenit quod habet. Quis 16 pleno sacculo ullum pretium ponit, nisi quod pecuniae in eo conditae numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patri-

14. Gw vetustiores ρρ ℜ — 𝔅 = *super cara.* R rell. ρρ P2. P3. (s.m.) Col. = *superiorem mortalibus.*

w + *nec ea quae bona sunt.*

r — *vocantur.* 𝔛𝔊 1. 2. = *nec cupit nimis nec expavescit.* wℜ — 𝔅 = *Celidon unus.* G = *Celidonius ex Cleop.* Vett. ρρ et nonn. alii P 1. 3. 𝔊 2. = *Chelidonius ex Cleop.* P 3. = *Thelidonius ex Cleop.* Col. = *Theleodan unus ex Cleop.* P 2. = *Cheleodon unus.* Aliqui Pinc. = *Cheledon unus.* P = *ex deo parte mollibus.* G (s∞) Sorb. = *ex Cleop. mobilibus.* w = *feminae purgantur.* P = *pecunia partum effecit.* 𝔐 ed. Tauchn. = *purum effecit.*

inspurcavit = PRr mG w Arg.b ρρ cod. Iur. Col. Prr. ℜ — 𝔛𝔖. 𝔅 — 𝔐 = *conspurcavit.* 𝔛 = *inspurgavit.* G = *impugnavit.* Sorb. P1. 2. 3. = *impurgavit.* P4. = *inspurcat.* 𝔏 — 𝔐a = *impuravit* ex ci. Grut. v = *in cloacam vadit.*

15. Arg.bP4. = *suo ore censetur.* GP1. 3. = *suo herede censetur.*

quolibet = PRr GwArg.b vett. ρρ Iur. P2. Col. 𝔛. Sorb. P1. 3. 4. = *quodlibet.* (Recc. ρρ) ℜ — 𝔖 = *quomodolibet.* w = *et suis admirat.*

admiratione = P cod. Iur. vid. Ind. s. v. *Interdico.* Gw Rr Sorb. 𝔛ℜ — 𝔖 = *admirationem.* RP3. = *administrationem.* Gron. ci. = *admixtionem.* R𝔛 = *mehercule.* v nonn. alii ρρ ℜ — 𝔅 + *mehercules esse.* R Sorb. Gr. ℜ — 𝔊1. 𝔖 = *Cui contingit.*

rem non quamlibet = Pw mG Arg.b recc. ρρ 𝔊2. — 𝔐. ℜ — 𝔗 = *rem non quemlibet.* 𝔅 = *rem non quelibet.* 𝔛𝔊1. = *habere non quolibet.* (Antiqq. ρρ) Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔏 — 𝔖 = *habere non quaelibet* (Sed Gr. = *Non quaelibet.*) Sorb. = *habere non quemlibet.* P 1. = *non esse habere. Non quaelibet.* Col. (s.m.) = *et habet non quemlibet.* P4. = *habere rem quamlibet, hunc non quamlibet.* P1. 2. 3. Col. + *et hunc non quemlibet.* Sorb. = *Phiscus tanti est.* 𝔛 = *Fiscus talis est.*

G𝔛𝔊 1. — 𝔐 = *in accessione eius.* Dalech. ci. + *quod non habet.*

16. wArg.b recc. nonn. ρρ = *efficit.* P = *Idem venit ma-*

moniorum: accessiones illorum et appendices sunt. Quare ergo sapiens magnus est? quia magnum animum habet. Uerum est ergo *quod contemptissimo cuique contingit bonum non esse.* Itaque indolentiam numquam bonum dicam: habet illam cicada, 17 habet pulex. Ne quietem quidem et molestia uacare bonum dicam: quid est otiosius uerme? Quaeris quae res sapientem faciat? Quae deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid coeleste, magnificum. Non in omnes bonum cadit nec quemlibet possessorem patitur. Uide

Et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset.
Hic segetes, illic ueniunt felicius uuae.
Arborei fetus alibi atque iniussa uirescunt
Gramina. Nonne uides croceos ut Tmolus odores,
India mittat ebur, molles sua tura Sabaei?
At Chalybes nudi ferrum.

18 Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius aliquid ab alio peteret. Summum illud bonum habet et ipsum suam sedem, non nascitur ubi ebur nec ubi ferrum. Quis sit summi boni locus quaeris? Animus. Hic, nisi purus ac sanctus est, deum non capit. *Bonum ex malo non fit. diuitiae autem fiunt ex*

gnorum. GP1. 3. = *accessiones ille et app.* Grut. ci. = *accessiones illi et app.* Sorb. antiqq. ρρ — *est* post *sapiens magnus.* 𝔊1. — *ergo* post *Verum est.* r — *esse* post *bonum non.* P = *bonum non est.* 𝔛 = *bonum est* om. *non.*

r = *indolentiam unquam.* 𝔏2. — 𝔖 = *bonam dicam.*

17. Rr = *Nec quietem quidem.* G(s∾) = *Inquietem q.* 𝔛 = *Ire quiete quidem.* 𝔑 — 𝔅 = *Ne quidem quiete.* 𝔑 — 𝔅 = *et molestia vacare bonum est.* P1. 3. Col. + *Quid enim otiosius est.* r + *otiosius vermibus.*

In P verba *Quaeris quae res* — §. 27. *Posidonius, ut ego existimo* non leguntur: nam excidit folium unum. P1. 3. = *quae res sapientem faciat? Quae caeteri.* P4. + *Quae deum ceteri.* GRVGr. Ops. 𝔑 — 𝔅𝔖 — *aliquid* ante *divinum.* Sorb. Arg.b ρρ — *aliquid* ante *coeleste.* G(m∾) P1. 3. — *cadit.*

G(s∾) Arg.b V — *Et* ante *quid quaeque ferat.* 𝔑 — 𝔅 — *et* ante *quid quaeque recuset.* 𝔑 — 𝔛 — *ut* ante *Tmolus.* G — *ut Tmolus odores.* Sorb. 𝔛 — *ut Tmolus.* ρρ cod. Iur. = *ut Thmolus.* w = *ut tractus.* r𝔅 = *ut molus odores.* Arg.b = *ut Timus.* Oberl. ci. = *ut Tinnus.* Sorb. = *colores* pro *odores.*

India mittat. = w Sorb. Iur. cod. Medic. ap. Virg. (Ge. I, 57.). RrG𝔛𝔑 — 𝔖 edd. Virg. = *mittit.* R Sorb. = *Et Chalybes.* 𝔛 = *Ac Chalybes.*

18. V = *in regiones distincta.* RP3. (s.m.) = *Summum istud bonum.* r + *Summum illud bonum habet.* w = *non ubi ferrum.* G = *Qui sit summi boni.* P1. 3. = *Hunc nisi purus deum non capit.* P4. = *Hic nisi purus ac sanctus est de non om. capit.* RSorb. = *purus et sanctus.*

G(n.) + *Bonum autem ex malo.* Gw Sorb. ρρ (exc. αε) aliquot Gr. (sed

auaritia: diuitiae ergo non sunt bonum. Non est, inquit, 19 uerum bonum ex malo non nasci: ex sacrilegio enim et furto pecunia nascitur. Itaque malum quidem est sacrilegium et furtum: sed ideo, quia plura mala facit quam bona: dat enim lucrum, sed cum metu, sollicitudine, tormentis et animi et corporis. Quisquis hoc dicit necesse est recipiat sacrilegium sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentosius potest? Quamquam sacrilegium, furtum, adulterium inter bona 20 haberi prorsus persuasimus. Quam multi furto non erubescunt, quam multi adulterio gloriantur? Nam sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adice nunc quod sacrilegium, si omnino ex aliqua parte bonum est, etiam honestum erit et recte factum uocabitur: nostra enim actio est. quod nullius mortalium cogitatio recipit. Ergo bona nasci ex malo non possunt. Nam si, ut dicitis, ob hoc unum sacrilegium malum 21 est, quia multum mali adfert, si remiseris illi supplicia, si securitatem spoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum scelerum supplicium in ipsis est. Erras, inquam, si illa ad carnificem aut ad carcerem differs: statim puniuntur cum facta sunt, immo dum fiunt. Non nascitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. Ad semen nata respondent: bona degenerare non possunt. Quemadmodum ex turpi hone- 22

P2. 3. n.) ℜ — 𝔖 + *ex malo non fit. d i v i t i a e f i u n t: fiunt autem.* ac + *ex malo non fit. d i v i t i a e e x m a l o f i u n t: fiunt autem.* 𝔐 = *non fit: divitiae fiunt ex avaritia: d i v i t i a e ergo non.*
v ℜ — 𝔅 = *divitiae ergo non sunt bon a e.*

19. Arg.b — *quidem* post *itaque malum.* r = *facit quam bon u m.* 𝔄 + *i n sollicitudine.* wSorb.Arg.b — *et* post *tormentis.* G(n.) P1. 3. 4. Col. 𝔄𝔖 1. 2. + *u t recipit.* GSorb. P1. = *fieri o p o r t u n i o s i u s potest.* R mG rArg.b P3. (s.m.) 4. Col. 𝔄ℜ — 𝔖2. = *portent u o sius.*

20. RSorb. ρρ 𝔄ℜ — 𝔐 = *Q u a m sacrilegium, furtum.* ℜ — 𝔖 + *e t adulterium* contra mstos. Pinc. ci. = *prorsus p e r s u a s i s u m u s.*
μ𝔄 = *Q u o d multi furto* et *q u o d multi adulterio.* r — *in* ante *triumphis.* GSorb. P1. 3. 4. Col. = *nostra q u o q u e actio est.* P2. = *quod t a m e n nullius mortalium c o g n i t i o recipit.* R = *nasci ex i l l o non possunt.*

21. Rw Sorb. Arg.b vett. ρρ Gr. 𝔄ℜ — 𝔖1. = *Nam s i c u t dicitis.* r = *Nam si, ut d i c i s.* P1. 3. = *sacril. e x hoc.* ℜ — 𝔗 — *ob.* Sorb. = *multum mali a f f e r i t.* w — *mali.* G(cr. ∾) = *affer e s.* Sorb. μ nonn. alii ρρ P2. Col. Sc 𝔄ℜ — 𝔅𝔖 = *si remiseri t i s — spoponder i t i s.* P1.3. — *si.* P1. = *remis s i s.* r = *spo s ponderis.* Cod. Iur. = *a carnifi c e aut a carce r e.* Sorb. = *ad a r t i ficem.* Gw — *ad* ante *carcerem.* G = *differ e s.* Gw RArg.b ℜ — 𝔅 = *ex b o n o ma l u m.* G(s∾)r Sorb. 𝔄 = *ficus ex oleo.*

stum non nascitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem est honestum et bonum. Quidam ex nostris aduersus hoc sic respondent: *Putemus pecuniam bonum esse undecumque sumptam: non tamen ideo ex sacrilegio pecunia est, etiam si ex sacrilegio sumitur.* Hoc sic intellege. In eadem urna et aurum est et uipera: si aurum ex urna sustuleris, quia illic et uipera est, non ideo, inquam, mihi urna aurum dat, quia 23 uiperam habet, sed aurum dat, cum et uiperam habeat. Eodem modo ex sacrilegio lucrum fit, non quia turpe et sceleratum est sacrilegium, sed quia et lucrum habet. Quemadmodum in illa urna uipera malum est, non aurum quod cum uipera iacet, sic in sacrilegio malum est scelus, non lucrum. A quibus dissentio: dissimillima enim utriusque rei condicio est. Illic aurum possum sine uipera tollere. illic lucrum sine sacrilegio facere non possum. Lucrum illud non est adpositum sceleri, sed 24 inmixtum. *Quod dum consequi uolumus, in multa mala incidimus id bonum non est. dum diuitias autem consequi uolumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiae bonum non sunt.* Duas, inquit, significationes habet propositio uestra: unam *dum diuitias consequi uolumus, in multa nos mala incidere.* in multa autem mala incidimus, et dum uirtutem

22. wArg.b = *nec ex malo q.* G = *ne exemplo quidem.* w = *non idem est honestum.* r — *et bonum.* G(s∾) Sorb. (s∾) vett. ρρ 𝔛 — *sic* ante *respondent.* R + *ex sacrilegio pecunia sumitur.* Gw = *substuleris.* G Sorb. — *est* post *vipera.*

inquam = Rr Sorb. Arg.b Ops. P2. P3. (r. m.) Sc 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. w sG = *inquit.* G rell. Gr. 𝔈1. — 𝔐a — *inquam.* r = *quia viperam habeat.* rG (s∾) = *cum et viperam habet.* Sorb. = *cum et vipera habet.*

23. 𝔐 — 𝔐a = *non qua turpe — sed qua lucrum* contra mstos etiam Gr. Ss. 𝔈1. — 𝔐a — *et* ante *lucrum* contra mstos. R + *Quemadmodum et in illa urna.* 𝔛 hic et supra pro *urna* scribit *vena.*

A quibus dissentio = xP4. 𝔖. r = *Sed quibusdam dissimillima.* w𝔖νσσ P1. 3. Pr.bd = *a quibus dissimillima.* G (lit.) R Sorb. sλ su P2. Col. Sc Pr.a 𝔛𝔑 — 𝔐a = *Quibus opponitur dissim.* Arg.b = *A quibus enim dissimillima.* λτυ = *quibus dissim.* mmγδη = *Sed dissimillima utriusque conditio est.* Apparet propter similitudinem verborum *dissentio* et *dissimillima* illud excidisse et mox locum amplius esse corruptum. Pinc. Pr.bd 𝔐 — 𝔖 — *enim* post *dissimillima.* P2.𝔑 — 𝔅 + *diss. enim eius.*

illic lucrum = mss. (exc. RP4.) etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈2. RP4. P3. (s.m.) Pinc. ci. 𝔊 — 𝔖 = *hic lucrum.*

Lucrum illud = mss. 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *Lucrum istud.*

24. r + *id quod bonum non est.*

dum divitias autem = mss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a — *autem.*

RArg.b Gr. (exc. P4., qui hic plura omittit) 𝔛𝔈1. = *propositio nostra.* Aliqui codd. Pinc. — *vestra.*

consequi uolumus. Aliquis, dum nauigat studii causa, naufragium fecit, aliquis captus est. Altera significatio talis est: *Per* 25 *quod in mala incidimus bonum non est.* Huic propositioni non erit consequens per diuitias nos aut per uoluptates in mala incidere: aut si per diuitias in multa mala incidimus, non tantum bonum diuitiae non sunt, sed malum sunt. Uos autem tantum *illas* dicitis *bonum non esse.* Praeterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid usus. inter *commoda* illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc respon- 26 dent: Erratis qui incommoda diuitiis inputatis. Illae neminem laedunt: aut sua nocet cuique stultitia aut aliena nequitia, sic quemadmodum gladius qui neminem occidit occidentis telum est. Non ideo diuitiae tibi nocent, si propter diuitias tibi nocetur. Posidonius, ut ego existimo, melius: qui ait *diuitias esse cau-* 27 *sam malorum, non quia ipsae faciunt aliquid, sed quia facturos inritant.* Alia est enim causa efficiens quae protinus necesse est noceat, alia praecedens: hanc praecedentem causam diuitiae habent. Inflant animos, superbiam pariunt, inuidiam

25. P1. = *per quod mala incendimus bonum est.* P3. 𝔗 = *per quod in mala incidimus bonum est* om. *non.* G Sorb. P2. Col. — *id* ante *bonum non est.* G(cr.∾) Pr.bd = *Huic propositi o.* unde Sw. suspicatur = *proposit o.* ν = *e t per voluptates.* rν nonn. alii ρρ — *sunt* post *sed malum.* G(cr.∾) P1. 3. = *inquit, concedi m u s.* Gwr Gr. 𝔑 — 𝔅 = *atq u e eadem ratione.* R = *ne commod a quidem.* Sorb. μνοσυ 𝔗𝔊 1. = *ratione commodum quidem n o n erunt.* P3. (s.m.) = *ratione commod a quidem n o n erunt.* rw sG Arg.b rell. ρρ P4. 𝔑 — 𝔅 = *i n commodum quidem erunt.* Col. = *i n commod e quidem erunt.* G = *ratione commodum quidem e m e t u e r u n t.* P1. = *ratione commodum q u o d e m e t u e r e.* P2. = *ratione i n commodum e m e t u e r u n t.* P3. = *ratione commodum q u o d e m e t u e r u n t.* Excidit *ne* propter similem syllabam in *ratione:* deinde cum desideraretur negatio, vel *in* ante *commodum* suppleverunt librarii vel *non* ante *erunt,* vel alio modo aberrarunt.

26. G(s∾) Arg.b P1. 3. = *qui c o m m o d a divitiis.* ν nonn. alii ρρ + *Illae e n i m neminem.* Sorb. = *neminem l u d u n t.* G(s∾) Sorb. μν 𝔑 — 𝔗 = *a c sua nocet.* Nonn. alii ρρ P1. 3. = 𝔅 = *A t sua nocet.* 𝔗𝔊 1. 2. = *e t sua cuique nocet.*

sua nocet cuique = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔗𝔊 1. — 𝔐𝔞 = *sua cuique nocet.* 𝔊 = *nocet sua cuique.* GArg.b 𝔑 — 𝔅 — *qui* ante *neminem occidit.* GP1. 𝔑 — 𝔅 + *e t occidentis.* P3. 4. Col. + *s e d occidentis.* Unus Ops. + *occidentis t a m e n.*

Gw Arg.b = *s e d propter divitias.*

27. ν = *Possidon i u m ego existimo melius.*

quia ipsae fac i u n t = mss. 𝔑 — 𝔅. 𝔗𝔊 1. — 𝔊 = *fac i a n t.*

Nonn. ex recc. ρρ = *sed quia fa c t o r e s irritant.* w = *infla m m a n t animos.* ν = *i n v i t i a*

contrahunt et usque eo mentem alienant, ut fama pecuniae nos
28 etiam nocitura delectet. Bona autem omnia carere culpa decet: pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant. extollunt quidem et dilatant, sed sine tumore. Quae bona sunt fiduciam faciunt, diuitiae audaciam. quae bona sunt magnitudinem animi dant, diuitiae insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia quam species magnitudinis falsa. Isto modo, inquit, etiam malum
29 sunt diuitiae, non tantum bonum non sunt. Essent malum, si per se nocerent, si, ut dixi, haberent efficientem causam: nunc praecedentem habent et quidem non inritantem tantum animos, sed adtrahentem. Speciem enim boni obfundunt uerisimilem ac
30 plerisque credibilem. Habet uirtus quoque praecedentem causam ad inuidiam: multis enim propter sapientiam, multis propter iustitiam inuidetur: sed nec ex se hanc causam habet nec uerisimilem. Contra enim uerisimilior illa species hominum animis obicitur a uirtute quae illos in amorem et admirationem uocet.
31 Posidonius sic interrogandum ait: *Quae neque magnitudinem animo dant nec fiduciam nec securitatem non sunt bona. diuitiae autem et bona ualitudo et similia his nihil horum faciunt: ergo non sunt bona.* Hanc interrogationem magis
32 etiamnunc hoc modo intendit: *Quae neque magnitudinem animo dant nec fiduciam nec securitatem, contra autem*

contrahunt. r = *contrahunt in usque eo.* Arg.b = *nocitura delectent.*

28. *Bona autem omnia* = mss. (etiam Gr.) 𝔄𝔑 — 𝔅. 𝔈1. — 𝔈 = *Bona autem omni* ex ing. Ermi. Hoc retinuissem, si liceret per mstos. P1. 4. = *culpa docet.* P3. = *culpa docent.* r = *non compungunt animos.* R (s∾ 𝔄𝔑 = *sed sine timore.* Gw sSorb. ρρ (exc. γδλ) Ss. 𝔄𝔑 — 𝔊 = *magnitudinis falsae.* Sorb. = *m. falso.*

Isto modo, inquit = mss. etiam Prr. 𝔑 — 𝔅𝔈 (P = *inquid*). 𝔄𝔈1. — 𝔐a = *inquis.* P1. 3. = *non tamen bonum non sunt.* s.m. + *sed etiam malum.* P2. = *nec tamen bonum non sunt, sed etiam malum.* Col. 𝔑 — 𝔅 = *nec tantum bonum non sunt, sed etiam malum.* R Sorb. 𝔄 + *non sunt, sed etiam malum.*

29. RGw Sorb. Arg.b ρρ Pinc. v. l. Gr. Prr. 𝔅 = *si ipsae nocerent.* 𝔑 — 𝔗 = *si ipsi nocerent.* w — *boni* post *Speciem enim.*

obfundunt (*off.*) = Pw Arg.b ν. μυ = *offendunt.* GRr Sorb. (rell. ρρ) 𝔄𝔑 — 𝔈 = *ostendunt.*

30. P = *addi invidiam.* Sorb. — *enim* post *multis.* Pr G(m∾) Sorb. Arg.b = *sed necesse hanc causam.* 𝔄 = *ne verisimilem.*

r — *enim* post *Contra.* G = *vocat.*

31. 𝔄 + *sic ad interrogandum.* P + *animo non dant.* R(s∾) = *animi dant.* w = *neque fid. neque secur.* Arg.b — *non sunt bona* — *nec fiduciam nec securitatem* §. 32. w — *divitiae autem* — *ergo non sunt bona.* r = *nihil horum conferunt.*

32. w = *animi dant.*

insolentiam, tumorem, arrogantiam creant mala sunt. a fortuitis autem in haec inpellimur: ergo non sunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem ista erunt. Alia est 33 commodorum condicio, alia bonorum. Commodum est quod plus usus habet quam molestiae. bonum sincerum esse debet et ab omni parte innoxium. Non est id bonum quod plus prodest, sed quod tantum prodest. Praeterea commodum et ad animalia pertinet et ad inperfectos homines et ad stultos. Itaque potest ei esse incommodum mixtum. sed commodum dicitur a maiore sui parte aestimatum. Bonum ad unum sapientem pertinet. inuiolatum esse oportet. Bonum animum habe. Unus tibi nodus, sed Herculaneus restat. *Ex malis bonum non fit. ex* 34 *multis paupertatibus diuitiae fiunt: ergo diuitiae bonum non sunt.* Hanc interrogationem nostri non agnoscunt: Peripatetici et fingunt illam et soluunt. Ait autem Posidonius hoc sophisma per omnes dialecticorum scholas iactatum sic ab Antipatro refelli: *Paupertas non per positionem dicitur, sed per detra-* 35 *ctionem uel,* ut antiqui dixerunt, *per orbationem* (Graeci κατὰ στέρησιν dicunt). *non quod habeat dicitur, sed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil inpleri potest: diuitias multae res faciunt, non multae inopiae. Aliter,* inquit,

R(s∾)𝔑—𝔅 = *insolentiam timorem.* G𝔑—𝔅 = *in hoc impellimur.* RArg.b 𝔑—𝔅 = *nec commoda quidem.* Arg.b = *ista essent.*
33. *Praeterea commodum* = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄𝔑—𝔊1. 𝔖. 𝔊2.—𝔐a = *Propterea c.* r = *in commodum.* Arg.b — *ad* ante *stultos.* 𝔑—𝔅 = *Itaque potest esse eis.* GP1. 3. 4. Col. = *eis esse.* P = *incommodo mixtum.* 𝔄 = *si commodum dicatur.*
a maiore sui parte = mss. 𝔄𝔑—𝔏4. (𝔏2. = *suae parte*). 𝔊ro—𝔖 = *sua parte.* Sorb. (cr. ∾) = *aestimandum.* P4. = *inviolatum est.* GwR Sorb. Arg.b ρρ Gr. 𝔄𝔑—𝔊 = *bonum animum habere.* Sed Pr. Pinc. v. l. ∾.
34. P = *Haec interrogationem.* r = *interrogationem nostrum non noscunt.* Cod. Iur. = *Peripatetici effingunt illam.* w — *dialecticorum.* 𝔑 = *ab Antipatre.*
35. Gw Sorb. Arg.b ρρ Iur. P2. 4. Col. Ss. (?) 𝔄𝔅𝔊1. 𝔖 = *non per possessionem.* (Sw. putat Senecam hac voce interpretatum esse Graecam ἕξιν.) P1. 3. = *non propter possessionem.* 𝔑—𝔗 = *non per possessorem.* PRr𝔊2.—𝔐a ∾. Gw Sorb. — *per* ante *orbationem.* R + *quod Graeci dicunt.*
κατὰ στέρησιν = Prw 𝔊—𝔖. G = *tactpuem.* mG = KATACTHPHCYN. Sorb. = *tac. τ. ρησιν.* Arg.b = *kata ctephein.* 𝔑𝔅—κατὰ. R𝔄𝔑𝔗 pro his vocibus habent spatium vacuum. 𝔊1. 2. = στέῤῥησιν *cum dicunt.* ultima sunt ex 𝔄 petita. Arg.b ν nonn. alii ρρ Sc Pr. bd Pinc. 𝔄 = *non quod habeat dicit.* 𝔑—𝔅𝔖 = *n. quod h. dicta.*
Aliter inquit = mss. (exc. P1.) etiam Gr. 𝔄𝔑—𝔊2. 𝔖. Pinc. v. l. 𝔊𝔊 + *Aliter enim inquit.* P1. = *Aliter enim* om. *inquit.* 𝔐—𝔐a — *inquit.*

36 *quam debes paupertatem intellegis. Paupertas enim est non quae pauca possidet, sed quae multa non possidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, sed ab eo quod ei deest.* Facilius quod uolo exprimerem, si Latinum uerbum esset quo *ἀνυπαρξία* significatur. Hanc paupertati Antipater adsignat. Ego non uideo quid aliud sit *paupertas* quam *parui possessio.*
37 De isto uidebimus, si quando ualde uacabit, quae sit diuitiarum, quae paupertatis substantia: sed tunc quoque considerabimus numquid satius sit paupertatem permulcere, diuitiis demere supercilium quam litigare de uerbis, quasi iam de rebus iudicatum
38 sit. Putemus nos ad concionem uocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur: his interrogationibus suasuri aut dissuasuri sumus? his effecturi, ut populus Romanus paupertatem, fundamentum et causam imperii sui, requirat ac laudet, diuitias autem suas timeat? ut cogitet has se apud uictos reperisse, hinc ambitum et largitiones et tumultus in Urbem sanctissimam temperantissimamque inrupisse, nimis luxuriose ostentari gentium spolia, quod unus populus eripuerit omnibus facilius ab omnibus uni eripi posse. Haec satius est suadere et expugnare adfectus, non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur: si minus, apertius. Uale.

36. *Paupertas enim est* = mss. 𝔐—𝔅. 𝔛𝔊1.—𝔖—*enim.* r = *dicitur qui habet.* 𝔐—𝔗 = *quod sibi deest.*

ἀνυπαρξία = P 𝔊ro𝔖. wεημνφ Ops. Prr. = ΑΝΗΥΙΙΑΡΞΙΑ. (H est aspirationis nota.) G = ΑΝΗΧΤΙ*apyeta.* Sorb. = ΑΝΘΥΙΙΑΡ*etiam.* π = ολιγαργυρια. e = *an npetrap-ʒια.* Br 𝔛 habent spatium vacuum. 𝔐—𝔅 = *Arnynapicia.* In rell. ρρ et Gr. adeo est corrupta scriptura, ut nihil potuerit elici. Ex portentosa autem scriptura, quam exhibebat Sc, Sw. ci. = ἀναυτάρχεια. 𝔊1.—𝔐a (exc. 𝔊ro) = ἀπορία ex ing. Ermi. G = *quam parca possessio.*

37. GP 1. 3. 4. = *paupertatem promulcere.* w = *quamvis iam de rebus.* r = *Mutemus nos ad concionem.* R = *ad contemntionem.* G (cr. ∾) w Sorb. Arg. b ρρ (exc. φ) Pall. mCol. 𝔛𝔐—𝔅 = *ad contentionem.* PrCol. φ ∾.

38. Sorb. = *aut desuasuri sumus.* r = *requiretur.* rw = *ac laudes.* GSorb. = *et laudes.*

r — *ut cogitet.* r + *has apud se.* Gw Sorb. P1. 3. 4. = *apud victores.* GSorb. 𝔐—𝔅 = *hunc ambitum.* R = *et temperantissimam.* G + *s et temperantissimamque.* 𝔛𝔊1. = *temperatissimamque.* 𝔅 = *et temperatissimam.* 𝔐—𝔗—*temperantissimamque.*

GP 1. 2. Col. P 3. (p.m.) = *ostensuri gentium.* Grut. ci. = *ostensum iri gentium.* R recc. ρρ P2. Col. 𝔐—𝔅 = *eripuit omnibus.*

Pw vett. ρρ et rell. maior pars 𝔛𝔅 = *Hanc satius est.* (Referebant enim ad *paupertatem.*) Rell. ρρ = *Hoc, Hinc, Hac satius est.* 𝔐—𝔗 = *Hanc satis est.* G = *Hanc facilius est suadere.*

σ = *refrenare affectus.* mt = *expurgare aff.* w = *si possimus, fortius.*

EPISTULA LXXXVIII.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

De *liberalibus studiis* quid sentiam scire desideras. Nullum suspicio, nullum in bonis numero quod ad aes exit. Meritoria artificia sunt, hactenus utilia, si praeparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim istis inmorandum est quamdiu nihil animus agere maius potest: rudimenta sunt nostra, non opera. Quare *liberalia studia* dicta sint uides: quia homine libero digna sunt. Ceterum unum studium uere liberale est quod liberum facit. hoc sapientiae, sublime, forte, magnanimum: cetera pusilla et puerilia sunt. An tu quicquam in istis credis esse 2 boni quorum professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studiis quaerendum iudicauerunt an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem nec huius rei scientiam adfectant. *Grammaticus* circa curam sermonis uersatur et, si latius euagari uult, circa historias, iam, ut longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horum ad uirtutem uiam 3 sternit? syllabarum enarratio et uerborum diligentia et fabularum

Ep. LXXXVIII.

Gγδζℑλστ P1. 3. 4. omittunt hanc epistolam: sed λστ P3. eam exhibent post Ep. 124., GP4. post librum de Remediis Fortuitorum. Etiam Erasmus monet eam deesse in quibusdam libris, et Grut. narrat legi in vetere cod. Palatino, qui M. Senecae Declamationes habebat, et inscribi *L. An. Senecae de septem liberalibus artibus incipit feliciter:* idem titulus est in GP4. In R praefiguntur haec: *De septem liberalibus artibus ubi docet his singulis quod animum ad virtutem non perducunt sed praeparant.* Similem praescriptionem etiam in aliis libris habet. In 𝔅 bis legitur, suo loco et post librum de Brevitate Vitae his praemissis: *Lucii Annei Senecae Ad Liberalem De Studiis Liberalibus.*

r = *quod adhesit malis.* P5. = *quod adhaesit magis.* P4. = *quod adhaeserit meritoria.* 𝔓 = *quod adesit malis.* P2. = *quod ades exit mentoria.* Grut. ci. = *quod ab his exit.* H. Aug. Zeibich (Verm. Betrachtungen etc. Leipz. u. Schleiz 1774. III, 3. p. 192.) ci. = *ad aes adhaesit.* Mur. ci. = *Militaria artificia.*

e vett. ρρ Ss.(?) ℜ — 𝔊𝔖 = *praeparent ing., non detineant.* 𝔛𝔓 = *praeparent* ∾. r — *enim* post *Tamdiu.* r + *maius non potest.* Rrw = *dicta sunt vides.* Arg b — *dicta.* wArg.b — *vere* ante *liberale est.* w = *quod liberos facit hoc est sapere.* P4. ci. Dalech. = *hoc est sapientem, fortem, sublimem.* 𝔐 + *hoc sapientiae studium est sublime.* Tres Ops. 𝔏 — 𝔅1. — *est* ante *sapientiae.*

2. r — *turpissimos.* 𝔅1. ℜu 𝔐a ed. Tauchn. = *debemus istas* ex librarii errore. αεσℜ — 𝔅 = *ista, sed dediscere.* Rv = *Quidam istud de lib.* R recc. ρρ + *Sed ne promittunt quidem.* 𝔛ℜ = *Nec prom. q.*

3. P4.𝔛𝔓.𝔈1. = *viam struit.* εηο ci. Pinc. = *Syllabarum enumeratio.*

memoria et uersuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frenat? Ad geometriam transeamus et ad musicen: nihil apud illas inuenies quod uetet timere, uetet cupere. Quisquis haec ignorat alia frustra scit. Uidendum utrum doceant isti uirtutem an non: si non docent, 4 ne tradunt quidem. si docent, philosophi sunt. Uis scire quam non ad docendam uirtutem consederint? adspice quam dissimilia inter se omnium studia sint: atqui similitudo esset idem docentium. Nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadeant, cum his ipsis quibus colligunt negent. Nam modo Stoicum illum faciunt uirtutem solam probantem et uoluptates refugientem et ab honesto ne inmortalitatis quidem pretio recedentem, modo Epicureum laudantem statum quietae ciuitatis et inter conuiuia cantusque uitam exigentis, modo Peripateticum bonorum genera 5 inducentem, modo Academicum omnia incerta dicentem. Adparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt: ista enim inter se dissident. Demus illis Homerum philosophum fuisse. Nempe sapiens factus est, antequam carmina ulla cognosceret: ergo illa discamus quae Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me quaerere uter maior aetate fuerit Homerus an Hesiodus non magis ad rem pertinet quam scire, cum minor Hecuba fuerit

r = *cupiditatem exprimit.* 𝔛 = *cup. exemit, lib. fremit.* e𝔑 — 𝔅 = *lib. refrenat.*

musicen = P vett. ρρ. Rrw𝔑 — 𝔖 = *musicam.*

Quisquis haec ignorat = PRe ρρ (exc. φχ) 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. rwArg.b𝔓 — *haec.* φχ𝔐 — 𝔐a = *quae quisquis ignorat.* rwArg.b — *Videndum.*

ne tradunt quidem = Pr Arg.b 𝔖. Rw𝔄𝔓𝔑 — 𝔐a = *nec tr. q.*

4. Arg.b nonn. recc. ρρ 𝔓 = *Vis scire quod.* Alii recc ρρ = *Vis scire quoniam.* 𝔄𝔓𝔊 1. — 𝔊 = *ad docendum virtutem.* e𝔑 — 𝔗 = *considerint.* 𝔄 = *cum sederint.* R(s∾) = *omnia studia.* e = *atque similitudo.*

persuadeant = RPr Gr. w𝔄𝔑 — 𝔖 = *persuadent.* γπ = *his quibus ipsi.* e — *his.* 𝔄𝔓 = *voluptatem refug.* w = *voluptates fugientem.* R(s∾)e𝔑 — 𝔗 = *Epicurum.* r = *solatium quietae cecitatis.* 𝔑 — 𝔗 = *nec inter convivia.* 𝔅 = *ut inter conv.* w — *vitam.* γτ P4. 5. Col. = *vitam exigentem.* P = *Peripatetici.*

R + *tria bonorum genera.* 𝔑 — 𝔖 + *bonorum tria genera.* Arg.b = *bonorum gratiam inducentem.* Rell. etiam Ops. ∾.

5. RP3. = *in illo qui omnia sumit.* γϰπ = *cui omnia sunt.* τP4. 5. Col. 𝔊ro — 𝔐a = *cui omnia insunt.* r — *me* ante *quaerere.*

w = *Homerum fecerunt.*

uter maior = PRr μν plerique alii ρρ. 𝔑 — 𝔅 = *videtur: aetate fuerit maior.* quod ex *uter* ortum, non ex *utrum* = w𝔄𝔓𝔊1. — 𝔖. 𝔅 = *quaerere verum: aetate fuerit maior.* γτP4. 5. Col. = *maioris aetatis.*

cum minor Hecuba = Pr. Cod. Iur. = *cum maior Hec.* Rw

quam Helena, quare tam male contulerit aetatem. Quid? in- 6 quam, annos Patrocli et Achillis inquirere ad rem existimas pertinere? Quaeris Ulixes ubi errauerit potius quam efficias ne nos semper erremus? Non uacat audire utrum inter Italiam et Siciliam iactatus sit an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates nos 7 animi cotidie iactant et nequitia in omnia Ulixis mala inpellit. Non deest forma quae sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera et humano cruore gaudentia, hinc insidiosa blandimenta aurium, hinc naufragia et tot uarietates malorum. Hoc me doce quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad haec tam honesta uel naufragus nauigem. Quid inquiris an Penelope inpudica fuerit, an uerba seculo suo dederit? an Ulixem illum esse quem uidebat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia et quantum in ea bo- 8 num, in corpore an in animo posita sit. Ad *musicum* transeo. Doces me quomodo inter se acutae ac graues uoces consonent, quomodo neruorum disparem reddentium sonum fiat concordia: fac potius quomodo animus secum meus consonet nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui sint modi flebiles: monstra potius quomodo inter aduersa non emittam flebilem uocem.

𝔑 — 𝔅 𝔐 — 𝔖 = *an minor Hec.* Sc 𝔄𝔈1. — 𝔖 = *an maior Hec.* P4. Col. = *an iunior Hec.* 𝔈1. — 𝔐a + *et quare tam male* contra mstos. 𝔅 = *quae tam male.*

contulerit aetatem = e𝔑 — 𝔗𝔖. quod ad Homerum referri cum non intellexissent, mutarunt in *tulerit aetatem* = PRrw 𝔄𝔓𝔅 — 𝔐a. Rell. n. l.

6. r — *Non* ante *vacat audire.*

R = *intra Italiam.* sRβλπχ P3. 𝔅 + *tam angusto mari.* P2. = *in tam angusto mari tam longos errores.* rβπχmυ = *errores pati tam longos.* eγιπχ 𝔑 — 𝔗 = *angustos errores seu in tam longas tempestates.* 𝔓𝔈1. = *angusto pati tam longos errores seu tam longas tempestates.*

7. Pr = *Tempestas animi.* r = *iactat.* R = *Hic me doce.*

r — *quomodo patrem.* w(s.m.) recc. ρρ P2. 4. 𝔓 = *vel naufragiis.* Unus ρρ = *veluti naufragus.* Col. = *vel sine naufragiis.* r = *Quid inquires.* rμφχ 𝔐 — 𝔐a = *Penelopa.* φχ = *pudica fuerit.* ν = *casta fuerit.* r = *an miraculum seculo suo.* In P ante *seculo* est *p* erasum. w — *suo.* P — *dederit.* φχ + *dederit et miraculum seculo suo.*

8. w = *in anima posita sit.*

Recc. ρρ 𝔄𝔑 — 𝔖 𝔖 = *Ad musicam transeo.* w = *graves et acutae.* 𝔑 — 𝔗 = *acutae et voces graves.* RwArg.bV vett. ρρ et plerique alii, cod. Iur. — *voces.* 𝔈1. 2. = *numerorum disparem.*

r = *fit concordia.* P = *Monstra mihi qui sint modi flebilem vocem* rell. om. r + *flebilem vocem emittentes flebiles.* R + *flebiles vocem emittentes.* φχ + *modi flebiles voces emittentes.* w = *inter diversa.* r = *inter adversa non emittam.*

9 Metiri me *geometres* docet latifundia potius quam doceat quomodo metiar quantum homini sit satis. Numerare docet me *arithmetica* et auaritiae commodat digitos potius quam doceat nihil ad rem pertinere istas conputationes, non esse feliciorem cuius patrimonium tabularios lassat: immo, quam superuacua possideat qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat per se conputare cogetur. Quid mihi prodest scire agellum in partes 10 diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri et conprehendere, etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit uicinus inpotens et aliquid ex meo abradens? Docet quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego doceri uolo quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro et auito, inquit, expellor. Quid? ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, sed populi fuerit ex- 11 pedire potes? Non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? si bene tecum agitur, heredis. Negant iurisconsulti quicquam usucapi quod publicum est: publicum est hoc quod

Geometres docet quomodo metiar latifundia.

9. P = *Metri me geom.* Arg.b = *geometes.* Sc𝔄ℨ = *geometer.* ℜ — 𝔅𝔖 = *geometria.* Rell. ∾. V = *docet latefundos.*

potius quam doceat = mss. (exc. πψ) etiam P2. [male apud Gruterum legitur P1., in quo haec ep. omnino non reperitur: unde coniecit Sw. in P2. a Grutero non commemorato exstare vulgatam] P3. 4. 5. Col. Sc Pr.abd𝔄ℨ𝔓 ℜ — 𝔅. πψ𝔊1. — 𝔖 — *quam.* r + *satis sit numerare. Numerare.* Pw Arg.bV 𝔄 — *arithmetica*, ut possit suspecta esse haec vox. ℜ — 𝔗 = *aris metrica.* r — *et* ante *avaritiae.*

ν nonn. alii ρρ 𝔄𝔊1. = *commendat digitos.* ℜ — 𝔅 = *accommodat dig.* 𝔈2. — 𝔖 = *commodare digitos.*

potius quam doceat. Eadem est huius scripturae ratio atque supra.

V = *cuius possessio tabularios.* P𝔄ℜ — 𝔅 = *tabularius.* r = *tribularius.* w = *tabellarios.* R recc. ρρ fere omnes ℜ — 𝔅 = *laxat.* w — *est* post *futurus.* Videtur scribendum *ipse conputare.*

cogetur = mss. (exc. Rα) 𝔄ℜ — 𝔅. R(s.m.)α𝔊1. — 𝔖 = *cogatur.* R(p.m.) = *cogitatur.* R — *mihi* ante *prodest.*

10. Rγν + *Quid mihi prodest.*

Recc. ρρ ℜ — 𝔗 = *decempedes.* Vett. ρρ = *decempedem.* Ex ρρ soli λχψ ∾. R = *effugerit.* P5. = *pedes iugerum.*

vicinus inpotens = Pw Arg.b ν nonn. alii ρρ Pinc. v. l. Norimb. Erlang. et probant Pinc. Ianus. vid. Ind. s. h. v. Recc. nonn. ρρ P4. 5. Col. quidam Pinc. = *vicinus praepotens.* RrP 2. 3. 𝔄ℜ — 𝔖 = *vicinus potens.*

Docet quomodo = PRrw Arg.b. ρρ (?) 𝔄𝔖 + *Docet me q.* 𝔅 — 𝔐a = *Doces me q.* ℜ — 𝔗 = *Doceto quom.* r = *quomodo mihi perdam.* Arg.b = *de finibus meis.*

Steph. (Prood. II, 5.) ci. = *Paterno, inquis.* μν = *ante aevum tuum.* ℜ — 𝔗 = *ante annum tuum.* sR fere omnes recc. ρρ Gr. + *expedire non potes.*

11. R = *Non dominus ista.*

quicquam usucapi quod publicum est: publicum est hoc quod tenes,

tenes. quod tuum dicis publicum est et quidem generis humani. O egregiam artem! scis rotunda metiri. in quadratum redigis quamcumque acceperis formam. interualla siderum dicis. nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quam magnus sit, dic quam pusillus sit. Scis quae recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in uita rectum sit ignoras? Uenio nunc ad illum qui *coelestium noti-* 12 *tia* gloriatur:

Frigida Saturni sese quo stella receptet,
Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.

Hoc scire quid proderit? ut sollicitus sim, cum Saturnus et Mars ex contrario stabunt aut cum Mercurius uespertinum faciet occasum uidente Saturno, potius quam hoc discam ubicumque sunt ista propitia esse nec posse mutari? Agit illa continuus 13 ordo fatorum et ineuitabilis cursus. per statas uices remeant. Et effectus rerum omnium aut mouent aut notant. Sed siue quicquid euenit faciunt, quid inmutabilis rei notitia proficiet?

quod tuum dicis: publicum est et quidem = PCol. ed. Tauchn. RrX = *quicquam usucapi quod publicum est et quidem* [r = *et quod*] *generis h.* w = *quicquam usucapi. publicum quidem generis humani.* Arg.b = *quicquam publicum usucapi. publicum quidem est generis hum.* ελπφ = *quicquam usucapi publicum. Hoc quod tenes, quod tuum dicis publicum est et quidem gen. h.* S = *quidquam publicum usucapi: publicum est hoc quod tenes; quod tuum dicis publicum est, et quidem g. h.* Rell. ρρ P2. 4. = *quicquam usucapi. publicum est et quidem gen. hum.* P5. = *quicquam usucapi quod publicum est. publicum hoc quod tenes, quod tuum dicis, publicum est quidem gen. h.* mR P3. = *quicquam usucapi quod publicum est: hoc quod tenes, quod tuum dicis publicum et quidem gen. hum.* R — B = *quicquam publicum usucapi. Publicum est et quidem gen. h.* G1. — Ma = *quicquam usucapi quod publicum est, publicum est hoc quod tenes et quidem g. h.* P = *egregiam artes.* R — X — *dic* ante *quam pusillus sit.*

12. G1. — Ma = *quo sese stella* contra metros et Virg. (Ge. I, 336.) Arg.b = *Frigida Saturni sessio. Hoc scire quid.* rell. om. R = *Quos signis coeli.* w = *signi coeli.* γψG1. = *segnis coeli.* Rell. ρρ (exc. υχ ∾) promiscue = *Quos signis* vel cum R — X = *Quos signis coeli.* γτ + *ut scilicet sollicitus sim.* ν = *ut quid sollicitus sum.* P = *stabant aut tum Mercurius.*

potius quam = mss. (exc. αχ) etiam Gr. Ss. XPR — B. αχG1. — S — *quam.* rw = *ubicumque sint.* mo ci. Matth. = *ista perpetua esse.*

nec posse mutari = PRr recc. ρρ R — B. w (antiqq. ρρ) XG1. — S = *non posse mutari.*

13. rουφχ = *inevitabili cursu.* w recc. ρρ nonn. R — B = *immutabilis cursus.* RV ρρ Gr. Ss. (?) R — XS = *per statutas vices.* B = *per statuas vices.* Sed PrwArg.b ∾.

Et effectus = mss. etiam Gr R — B. XG1. — S — *Et.* R(s∾) duo recc. ρρ = *aut movent aut vocant.* r = *aut mutant.* P4. = *notitia proficient.* Pinc. ci. = *proficiam,*

siue significant, quid refert prouidere quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient.

Si uero solem ad rapidum stellasque sequentes
Ordine respicies, numquam te crastina fallet
Hora nec insidiis noctis capiere serenae.

14 Satis abundeque prouisum est, ut ab insidiis tutus essem. Numquid crastina non fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit nescio, quid fieri possit scio. Ex hoc nihil desperabo, totum exspecto: si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parcit: sed ne sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio et non utique 15 casura. Utique secunda exspecto, malis paratus sum. In illo feras me necesse est non per praescriptam euntem. Non enim abducor, ut in numerum liberalium artium *pictores* recipiam, non magis quam *statuarios* aut marmorarios aut ceteros luxuriae ministros. Aeque luctatores et totam oleo ac luto constantem scientiam expello ex his studiis liberalibus: aut et unguentarios recipiam et coquos et ceteros uoluptatibus nostris ingenia adcommodantes sua. Quid enim, oro te, liberale habent isti ieiuni uomitores quorum corpora in sagina, animi in macie et ueter-

ut *notitia* sit Abl. ανσυφχ 𝔑 — 𝔅 + *aut nescias.*

solem ad rapidum = mss. (exc. α) 𝔑 — 𝔖ro𝔏4. Virg. Ge. I, 424. 𝔅1. — 𝔖 — *ad.* α = *solem occiduum.*

respicies = PArg.b 𝔛 Virg. Ge. I, 425. w = *respiciet.* Rr𝔖2. — 𝔖 = *respicias.* 𝔑 — 𝔅 = *prospicies.* Rell. n. l. Arg.b = *crastina fallit* et = *Hoc si diis noctis.* w = *non insidiis.* rεφψ = *noctis capieris opacae.* P = *capiere serante.*

14. γμτυψ P5. + *Sed ante satis abundeque.* Rνχ + *Numquid non crastina me fallit hora?* w𝔛 𝔑 — 𝔖 + *Numquid me crastina.* P4. = *Numquid me crastina fallit hora?* P5. = *Numquid me crastina non fallit? fallit enim* sine *hora.* Pinc. + *tutus esses. Numquid te crastina non fallit hora nec insidiis noctis capieris opacae. fallit enim.* 𝔛 = *quod me nesciente venit.* mo = *Si quid revertitur.* τ = *hora, si partitur.* o = *si percurrit.* P𝔅 = *sed ne siquidem.* rArg.b — *et* post *sic scio.* o𝔖 ex ing. = *Itaque secunda.* Rell. ∾.

15. Rrλχ P3. = *In nullo feras me.* βεitπ P2. = *In nullo ferias me.* w = *In illa speras* [s∾] *me.* 𝔑 — 𝔅 — *In illo.*

non per praescriptam euntem = Pr. intellige *lineam.* Rw P2. 3. Col. 𝔏 — 𝔖 = *non per praescriptum euntem.* 𝔑 — 𝔅 = *non per praescriptionem euntem.* 𝔈1. — 𝔐 = *ad praescriptum.* Vett. ρρ 𝔛 = *non praescriptum euntem.* mι mP2. = *non per cryptam euntem.* P4. = *non proprium scriptum euntem.* Rrλπφχ = *an et unguentarios.* quod placet, modo ut ponatur interrogationis nota. μυ = *haud unguentarios.* Rw 𝔑 — 𝔗 = *et ceteris voluptatibus.* 𝔛 = *ceteris vol.* om. *et.* Grut. ex 𝔐 laudat *ingenia commodantes,* quod ibi non legitur. xmπ = *in macie et venere.* γψ = *in macie et veneno.*

no sunt? An liberale studium istuc esse iuuentuti nostrae credimus quam maiores nostri rectam exercuerunt hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant quod discendum esset iacentibus. Sed nec haec nec illa edocent aluntue uirtutem. Quid enim prodest equum regere et cursum eius freno temperare, adfectibus effrenatissimis abstrahi? Quid prodest multos uincere luctatione uel caestu, ab iracundia uinci? Quid ergo? nihil nobis liberalia conferunt studia? Ad alia multum, ad uirtutem nihil. Nam et hae uiles ex professo artes quae manu constant ad instrumenta uitae plurimum conferunt, tamen ad uirtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia uirtutem dare possunt, sed quia animum ad accipiendam uirtutem praeparant. Quemadmodum *prima* illa, ut antiqui uocabant, *literatura* per quam pueris elementa traduntur non docet liberales artes, sed mox percipiendis locum parat, sic liberales artes non perducunt animum ad uirtutem, sed expediunt. *Quatuor* ait esse Posidonius *artium genera: sunt uolgares et sordidae, sunt ludicrae, sunt pueriles, sunt liberales. Uolgares* opificum quae manu constant et ad instruendam uitam occupatae sunt, in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. *Ludicrae* sunt, quae ad uoluptatem oculorum atque aurium tendunt. His adnumeres licet machinatores qui pegmata per se surgentia excogitant et tabulata tacite in sublime crescentia et alias ex ino-

16 17 18 19

16. *istuc* = Pr. RwXR — S = *istud*. Rell. n. l. RP3. = *recta exercuerunt*. Cod. Lips. = *rectum exerc.*

sed nec haec nec illa edocent = Pr. R = ∾ *docent*. wX R — Ma = *sed nec hae nec* [X — nec] *illae* [X = *illi*] *docent*. S = *sed nec hae* [*artes*] *nec illae docent* ex ing. Rell. n. l.

R — B + *affectibus autem*. R — B + *Quid enim prodest*.

17. r + *bona liberalia* et — *nobis*. P = *magnũ constant*. r = *quae magno constant*. P = *ad instrumenta unae plurimum*. P = *non pertinet*. R — B = *praeparent*. In e annectuntur verba Ep. 89, 20. *sinum litus curvabitur* usque ad finem Ep. 89.

18. P = *non decet liberales artes*. L — S (exc. L4. ∾) = *sed mox praecipiendis*. Recc. pp nonn. + *Quatuor enim artium genera esse Possidonius ait*. R + *Sunt vulgares opificum*. R — B + *Vulgares sunt op*. r₁ = *simi-latio est*. mφ = *similitudo est*.

19. r = *qui petĩata per se surgentia*. Arg. b = *epigmata*. r = *et tabula tacite*. r = *in sublime excrescentia*. w = *et alias inopinatas varietates*. Arg. b Iur. = *ex opinatas var*. (Iur. = *voluptates?*) R — B = *ex inopinatis*. XG1. — M = *ex inopi-*

pinato uarietates aut dehiscentibus quae cohaerebant aut his quae distabant sua sponte coeuntibus aut his quae eminebant paulatim in se residentibus: his inperitorum feriuntur oculi omnia sub-
20 ita, quia causas non nouere, mirantium. *Pueriles* sunt et aliquid habentes liberalibus simile hae artes quas *ἐγκυκλίους* Graeci, nostri *liberales* uocant. Solae autem *liberales* sunt, immo, ut dicam uerius, *liberae* quibus curae uirtus est. Quemadmodum, inquit, est aliqua pars philosophiae naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis, sic et haec quoque liberalium artium turba locum sibi in philosophia uindicat. cum uentum est ad naturales quaestiones, *geometriae* testimonio statur.
21 Ergo, quia adiuuat, pars est. Multa adiuuant nos nec ideo partes nostrae sunt: immo si partes essent, non adiuuarent. cibus adiutorium corporis est, non tamen pars est. Aliquid nobis praestat geometriae ministerium. sic philosophiae necessaria est quomodo ipsi faber: sed nec hic geometriae pars est nec illa philosophiae. Praeterea utraque fines suos habet. Sapiens causas naturalium et quaerit et nouit quorum numeros mensu-
22 rasque geometres persequitur et subputat. Qua ratione constent coelestia, quae illis sit uis quaeue natura sapiens scit: cursus et

nato voluptates. 𝔑 — 𝔗 — *aut his quae distabant.*
w = *sua sponte choeuntibus.*
20. Pinc. ci. = *Pueriles sunt, sed aliquid.* π = *Has artes* ελευτερας *Graeci, nostri liberales.* P = *quas* ενχυχλισυσ *Graeci.* r = *quas enkikyc Graeci.* w = *quas enkiklioyc Gr.* Rell. ρρ = ενκυκλυους. 𝔑 = εγκνκολιον. 𝔅 = ετκυλιους. 𝔈1. — 𝔊 = ἐλευθερίας. 𝔐 ἐλευθέρας. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.
PRrwArg.b αειλμστυφ 𝔛𝔑 — 𝔅 + *nostri has liberales*, ut legendum videatur *nostri artes liberales.*
r + *Quemadmodum autem, inquit.* 𝔏 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) + *est animi aliqua pars.* Quidam codd. Pinc. — *est aliqua moralis.* ν nonn. alii ρρ bis — *est* ante *aliqua.* 𝔛𝔈1. 2. = *hic quoque liberalium.*
21. *Ergo quia adiuvat pars est* = r. PRwArg.b = *Ergo quam adiuvat pars est.* Vett. ρρ 𝔑 — 𝔅𝔈 = *Ergo quam adiuvat pars eius est.* 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *Ergo eius quam adiuvat pars est.* R + *Cibus est adiutorium.* r + *adiutorium corporis est.* Ex. Fac. et Prim. P5. = *Aliquod nobis praestat geom. min.* w = *Aliquod* ∾ *geometria misterium.* r = *Alioquin nobis praestat.* υ = *Aliquid nobis praestat geometria* om. *ministerium.* r = *Sic philosophia.* P 4. 5. Col. = *necessarium est.* Pr = *ipse faber.* Arg.b — *ipsi.* ανσυ = *ipse faber ei.* r = *sed nec hic geometriae minister est.*
Sapiens causas = Pr. Rw𝔛𝔈1. — 𝔊 + *Sapiens enim causas.* 𝔑 𝔅 + *Sapiens autem causas.* Rell. n. l. R — *et* ante *quaerit.*
geometres = PRr 𝔈1. — 𝔐a. wSc 𝔛𝔑 — 𝔅 𝔊 = *geometer.* Rell. n. l. w(cr. ∾) = *pers. et suspicat.*
22. r = *constant coelestia.*
R + *quae in illis vis sit.* μ = *quae illis sit nunc vis, quae ventura.* υ𝔛 = *quae illis sit*

recursus et quasdam obseruationes per quas descendunt et adleuantur ac speciem interdum stantium praebent, cum coelestibus stare non liceat, colligit *mathematicus*. Quae causa in speculo imagines exprimat sciet sapiens: illud tibi geometres potest dicere quantum abesse debeat corpus ab imagine et qualis forma speculi quales imagines reddat. Magnum esse solem philosophus 23 probabit, quantus sit mathematicus qui usu quodam et exercitatione procedit: sed ut procedat, inpetranda illi quaedam principia sunt. non est autem ars sui iuris cui precarium fundamentum est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus a solo excitat. *Mathematice*, ut ita dicam, superficiaria est, in alieno aedificat: accipit prima quorum beneficio ad ulteriora perueniat. si per se iret ad uerum, si totius mundi naturam posset conprehendere, dicerem multum conlaturam mentibus nostris quae tractatu coelestium crescunt trahuntque aliquid ex alto. Una 24 re consummatur animus, *scientia bonorum ac malorum* inmutabili quae soli *philosophiae* conpetit: nihil autem ulla ars alia de bonis ac malis quaerit. Singulas lubet circumire uirtu-

nunc vis, quae natura. Etiam r = *quae natura* om. *ve.*

et quasdam observationes = Pr wPr. abd 𝔑 — 𝔅𝔖. R 𝔛𝔈 1. — 𝔐a — *quasdam.* 𝔛 = *descendant et alleventur.* R = *ac allevantur.* wArg.b μν nonn. alii ρρ P4. 5. Col. = *interdum instantium.*

sciet sapiens = μν et fere omnes ρρ P2. 5. Col. 𝔑 — 𝔅𝔖. Pw 𝔛 = *sciens sapiens.* R P3. = *sciat sapiens.* r𝔈1. — 𝔐a = *scit sapiens.*

geometres = P. Rrw 𝔛𝔑 — 𝔖 = *geometer.* Rell. n. l. r = *reddet.*

23. R + *mathematicus scit.* νπτ = *quod non quodam.* ανψ 𝔑 — 𝔛 = *inspectanda illi quaedam.*

w (cr. ∾) = *precatorium fundamentum.* r = *Philosophia nichil ab alio.* γπτψ = *a se sola excitat.* P5. + *a se e sola excitat.* χ = *a fundamento excitat.* Col. + *a solo excitare.*

Mathematice = Pw. r = *Mathematicha.* R𝔛𝔑 — 𝔖 = *Mathematica.* Arg.b = *superficia est.*

accipit prima = mss. (exc. ου) etiam Pr.a 𝔑 — 𝔅𝔖. P2. 3. 4. Pr. bd = *accepit prima.* probat Sw. P5. Col. = *accipit praemia.* o + *prima accipit principia.* Sc 𝔛 = *accipit principia.* υ𝔈 1. — 𝔐a = *aliena accipit principia.* R = *ire ad verum.* r — *nostris* post *mentibus.* r = *quae tractu coelestium.*

aliquid ex alto = ci. Grut. 𝔖. ν Pr.bd = *aliquid ex aliquo.* 𝔏 — 𝔐a = *aliquid ex illo.* Rell. etiam Gr. = *aliquid ex alio.*

24. ε = *conservatur animus.* ανσ = *confirmatur animus.* probat Sanctol. R = *quae soli competit philosophiae.* Pr Arg.b haec omittunt.

nihil autem ulla ars alia = mss. etiam Ss. 𝔛𝔑 — 𝔈 1. 𝔈2. — 𝔖 = *nulla autem ars alia.* Sed Sw. illam scripturam voluit revocatam.

Singulas lubet = ci. Mur. 𝔐𝔑u — 𝔖. P = *Singulos habet.* Rell. = *Singulas habet.* Lips. ci. = *Singulas habeo* vel *habe.* Pithoeus ci. = [illegible] *avet* et

tes. Fortitudo contemptrix timendorum est: terribilia et sub iugum libertatem nostram mittentia despicit, prouocat, frangit: 25 numquid ergo hanc liberalia studia conroborant? Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo conrumpitur praemio. Ure, inquit, caede, occide: non prodam, sed quo magis secreta quaeret dolor, hoc illa altius condam. Numquid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia uoluptatibus imperat. alias odit atque abigit, alias dispensat et ad sanum modum redigit nec umquam ad illas propter ipsas uenit. Scit optimum esse modum cupitorum 26 non quantum uelis, sed quantum debeas sumere. Humanitas uetat superbum esse aduersus socios, uetat auarum. uerbis, rebus, adfectibus comem se facilemque omnibus praestat. nullum alienum malum putat. bonum autem suum ideo maxime, quod alicui bono futurum est, amat. Numquid liberalia studia hos mores praecipiunt? Non magis quam simplicitatem, quam modestiam ac moderationem, non magis quam frugalitatem ac parsimoniam, non magis quam clementiam quae alieno sanguini tamquam suo parcit et scit homini non esse homine prodige uten- 27 dum. Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studiis ad uirtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nihil conferre uirtuti? Quia nec sine cibo ad uirtutem peruenitur, cibus tamen ad uir-

Sw. editurus erat *Singulas avet*, nisi desiderarentur exempla huius verbi impersonaliter usurpati. Rr ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅 = *circuire.* w = *libertatem nostram missura.* R + *et frangit.*

25. R — *est* post *pectoris bonum.* Ambian. = *humani generis bonum est.* r = *Vere, inquit, caede.* 𝔑 = 𝔗 — *caede.* sP = *quaerit dolor.* R = *hoc illo altius condet.* σπσ 𝔄𝔑 — 𝔈 1. = *haec illa altius condet.* P 4. = *hic ille altius condet.* Rell. ρρ (exc. χ ∾) rell. Gr. = *hoc illa altius condet.* 𝔈 2. = *hoc illa altius condent.* Arg.b = *hoc illa altius credam.* Rell. etiam Pinc. ∾.

R = *alios odit.* P = *alia sedit.* rφχ = *alias sedat.* γεχ = *ad sanum modum perducit.*

r = *esse mundum cupitorum.* R = *esse modum cupidorum.* P = *esse modum cupitorem.*

26. Arg.b cod. Iur. = *apud socios.* R + *vetat esse avarum.*

rArg.b plerique ρρ (exc. υ) cod. Iur. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *affectibus communem.* r — *se* ante *facilemque.*

r = *nullum autem eternum malum putat.*

ideo maxime = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *id maxime.* γεουφ = *alicui bonum futurum est.* μν — *simplicitatem, quam modestiam ac.* 𝔄 — *simplicitatem — non magis quam* ante *frugalitatem.* 𝔈 1. — 𝔏 4. = *ac modestiam* et — *moderationem non magis quam* contra mstos etiam cod. Fabri. Col. = *ac modum et rationem.* P 5. Col. = *hominis esse homine pr. utendum.*

27. r = *Cum dicitis.* r = *nihil illa conferre.* 𝔐 — *nihil.* 𝔏 — 𝔐a = *illa nil conf.* r — *sine* ante *cibo.* 𝔑 — 𝔗 = *cibus autem*

tutem non pertinet. Ligna naui nihil conferunt, quamuis non fiat nauis nisi ex lignis. Non est, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri sine quo non potest fieri. Potest quidem etiam illud dici sine liberalibus studiis ueniri ad sapientiam posse: quamuis enim uirtus discenda sit, tamen non per haec discitur. Quid est autem quare existimem non futurum sapientem eum 28 qui literas nescit, cum sapientia non sit in literis? Res tradit, non uerba: et nescio an certior memoria sit quae nullum extra se subsidium habet. Magna et spatiosa res est sapientia: uacuo illi loco opus est: de diuinis humanisque discendum est, de praeteritis, de futuris, de caducis, de aeternis, de tempore de quo uno uide quam multa quaerantur. primum an per se sit 29 aliquid. deinde an aliquid ante tempus sit sine tempore. cum mundo coeperit an etiam ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit et tempus? Innumerabiles quaestiones sunt de animo tantum: unde sit, qualis sit, quando esse incipiat, quamdiu sit. aliunde alio transeat et domicilia mutet ad alias animalium formas

ad virtutem. P4. = *quamvis non sit navis.*

nisi ex lignis = mss. (exc. Pη) etiam Ss. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. P = *nisi et lignis.* Cod. Iur. = *nisi e lignis.* η𝔈2. — 𝔐a = *sine lignis.*

r (cr. ∾) = *Non est nunquam.* Pr — *eius* ante *adiutorio.* χμνυ = *cum adiutorio.* r — *etiam* post *Potest quidem.* R — *illud.* r = *venire ad sapientiam.* 𝔑 — 𝔅 — *posse* post *sapientiam.* wμνωσυ 𝔛 𝔈1. — 𝔊 = *quamvis etiam virtus.* R = *non per hoc discitur.* w — *non.*

28. r = *qui literas nescio.*

P3. + *Res virtus tradit.* γλψ + *Res tradit virtus.* r = *et nesciunt an certior.* w (s∾) = *certior materia sit.* m𝔈2. m𝔊 = *Magna et speciosa res est.* w (r.m.) + *cui de divinis.* ωσ𝔑 — 𝔅 + *simul discendum est.* 𝔈1. — 𝔊 = *humanisque dicendum est.*

29. *an per se sit aliquid* = P Rr ρϼ (exc. ν) Sc Pr. ab 𝔛𝔈1. — 𝔐a. w Arg. bν mo mτ cod. Iur. Pr. d 𝔑 — 𝔅 𝔖 = *an ipsum sit aliquid.* illud Sw. pro scholio habet, sed neminem cito assentientem inveniet.

an aliquid ante tempus sine tempore. cum mundo coeperit an etiam ante mundum = P αγεημνστυ tres Ops. duo emendati codd. Pinc. 𝔑 — 𝔛𝔖. Rr rell. ρϼ (exc. ψ) P2. Col. 𝔅 + *an aliquid ante tempus sit. an sine tempore* ∾. w = *an aliquid ante tempus sit temporale. an cum mundo inceperit* [s *an*] *ante etiam mundum, quia.* Arg. b = *an aliquid ante tempus sit, sive in tempore, sive in mundo coeperit, an etiam.* P4. = *Primum autem per se sit, sine tempore cum mundo coeperit an etiam ante mundum* rell. om. 𝔛 = *an aliquid ante tempus sit, sive tempus cum mundo coeperit, an et ante mundum.* ψ P5. 𝔈1. — 𝔐a = *an aliquid ante tempus sit: si tempus cum mundo coepit* [P5. 𝔈1. = *coeperit*] *an et ante mundum.*

In P rursus excidit folium unum cum verbis [*Innumera*]*biles quaestiones — satius est supervacua scire* §. 38. 𝔐 — *tantum* post *de animo.* r = *unum sit, qualis sit.* w = *unde sit, quale sit.* w — *an* ante *aliunde alio.*

domicilia mutet = Rr w Arg. b ρϼ cod. Iur. 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛 = *a domicilio ad alias* om. *mutet.* 𝔈1. —

aliasque coniectus an non amplius quam semel seruiat et emissus
30 uagetur in toto. utrum corpus sit an non sit. quid sit facturus, cum per nos aliquid facere desierit. quomodo libertate sua usurus, cum ex hac effugerit cauea. an obliuiscatur priorum et illic nosse se incipiat ubi corpori abductus in sublime secessit. Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque conprehenderis, ingenti copia quaerendorum ac discendorum fa-
31 tigaberis. Haec tam multa, tam magna, ut habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias uirtus: laxum spatium res magna desiderat. Expellantur omnia: totum pectus illi uacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus quantum necessarium est. An tu existimas reprehendendum qui superuacua usibus conparat et pretiosarum rerum pompam in domo explicat? non putas eum qui occupatus est in superuacua literarum supellectile? Plus scire uelle quam sit
32 satis intemperantiae genus est. Quid? quod ista liberalium artium consectatio molestos, uerbosos, intempestiuos, sibi placentes facit et ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quatuor milia librorum Didymus grammaticus scripsit: miser erat, si tam multa superuacua legisset. In his libris de

𝔐a = *domicilium mutet.* ν = *aliasque coniectans.* Rell. ρρ (exc. λ∾) = *aliasque coniectas.*

30. ν — *sit* post *an non.* Arg.b + *et illic ne nosse se.* ενσ + *et illic nec nosse se.* P4. + *et illic non nosse se.* w = *et illic neptus esse incipiat.* 𝔛 = *priorum illi ne posse se.*

ubi corpori abductus = w. Rr Arg.b νφχ P3. = *unde corpori abductus.* ιπ = *unde de corpore eductus.* P2. = *unde de corpore vel ab eductus.* ψ = *cum de corpore eductus.* Rell. ρρ = *an de corpore* vel *unde de corpore abductus* = 𝔑 — 𝔛. P5. = *an de corpore deductus.* P4. = *an de corpore eductus.* 𝔛𝔅 — 𝔊 = *an de corpore abductus.* 𝔐 — 𝔖 = *postquam de corpore abductus* ex ing. Mur. r — *in* ante *sublime.* νσ = *inquirendorum ac discendorum.*

31. εηr + *habere possint virtutes lib. hosp.* wArg.b — *est* post *necessarium.* 𝔑 — 𝔅 = *necessarium sit.* 𝔛𝔊1. — 𝔖 = *est necess.* 𝔑 — 𝔅 = *latius spatium.* w = *At tu existimas.*

supervacua usibus = RrwArg.b αβεηιλχψ P 2. 3. cod. Iur. 𝔑 — 𝔅. probat Grut. πφ Col. + *superv. usibus sibi.* o = *supervacua usui comp.* (Rell. ρρ) P4. 5. 𝔛𝔊1. — 𝔖 = *supervacua usu sibi comp.*

w = *velle quam satis est.* r + *Nempe intemperantiae.*

32. r = *liberalium artium ostentatio molestos, intempestivos, sibi placentes, intumescentes, non necessaria et supervacua didicerunt.* χ = *facit, dum non necessaria, sed supervacua.*

miser erat = Rwλ P3. 5. 𝔊1. — 𝔊. Arg.b plerique ρρ P4. duo Ops. Sc Pr. abd 𝔛 = *misererer.* r = *si tam multa supervacua legisset, homini, si praesens esset, misererer.* βεπχ P2. Col. = *mise-*

patria Homeri quaeritur, in his de Aeneae matre uera, in his libidinosior Anacreon an ebriosior uixerit, in his an Sappho publica fuerit et alia quae erant dediscenda, si scires. I nunc 33 **et longam esse uitam nega. Sed ad nostros quoque cum perueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno inpendio temporum, magna alienarum aurium molestia laudatio haec constat *O hominem literatum!* Simus hoc titulo rusticiore contenti *O uirum bonum!* Itane est? annales euoluam omnium gentium et quis primus carmina scripserit quaeram? quantum temporis inter Orphea intersit et Homerum, cum fastos non habeam, conputabo? et Aristarchi ineptias quibus aliena carmina conpinxit recognoscam et aetatem in syllabis conteram? Itane** 34 **in geometriae puluere haerebo? Adeo mihi praeceptum illud salutare excidit *Tempori parce?* Haec sciam? et quid ignorem? Appion grammaticus qui sub C. Caesare tota circumlatus est Graecia et in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus aiebat *Homerum utraque materia consummata, et Odyssea et Iliade, principium adiecisse operi suo quo bellum***

rerer homini, si tam multa. 𝔑 — 𝔅 = *misererere, si tam multa.* Unus Ops. = *mirarer, si tam multa.* Aliqui Pinc. 𝔐 — 𝔖 = *miser, si tam multa* om. *erat.*

r = *de patria Homeri invenies, de matre Aeneae vera.* 𝔛 = *de patria hominum quaeritur.* ανσ𝔑 — 𝔗 + *de Aen. matre quaeritur vera.* Rw P2. 3. 5. Col. = *libidinosior an acrior an ebriosior.* 𝔑 — 𝔗 = *ebriosius.* αγιμ στ P2. 3. 4. = *an Sappho publia fuerit.* η = *an Sappho Paphya fuerit.* Onuphr. Panvin. de Sibyllis ex hoc loco laudat *an Sappho Sibylla fuerit.* Lat. Latin. (B. Pr. p. 46.) legit *an Sappho pudica fuerit.* r = *dediscenda. scire sinunt et longam.*

33. 𝔑 — 𝔗 = *Lege nunc et longam.* Arg.b — *I.* r = *vita nega.* r — *quoque* post *nostros.* w = *securibus excidenda. Magno imperio.* Vett. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *hoc circulo rustic.* r = *Itane annales* om. *est.* w = *It ane est an ales.* 𝔛𝔊1. = *qui primus carmina.* P2. 𝔑 — 𝔅 = *quis primum carmina.* 𝔊2. — 𝔐 = *quis prima carmina.* r = *inter Orphea sit et Hom.* w — *intersit.*

Aristarchi ineptias — conpinxit = mss. (exc. rνο) etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1.𝔖. r𝔊2. — 𝔐a = *Aristarchi notas — compunxit.* νο utramque scripturam habent ant. m. exaratam. Cod. Iur. = *Eustarchi notas.* Arg.b = *id totum in syllabis conteram.*

34. w = *et quid ignorem haec sciam.* m𝔊2. = *et quid ignorem hoc sciam.* P2. (p.m.) P4. = *Haec scientia et quid ignorem.* γψ + *et quid, si ignorem.* ενοσ = *et ignorem* om. *quid.* 𝔐 — 𝔅1. = *Haec sciam, ut quid ignorem?* ex ing. Mur. Sw. poni voluit exclamandi notam. RSc = *Apion.* 𝔑 = *Aphion.* 𝔛 = *Apyon.*

Optimus cod. Lips. 𝔑 — 𝔅𝔖 = *circulatus est.* r — *est.* w = *gratia etiam in nomen Homeri.* r = *principia adiecisse.* αβγ ειπτψ 𝔑 — 𝔅 + *unum principium adi.*

35 ***Troianum conplexus est:*** huius rei argumentum adferebat, ***quod duas literas in primo uersu posuisset ex industria librorum suorum numerum continentes.*** Talia sciat oportet qui multa uult scire. Non cogitas quantum tibi temporis auferat mala ualitudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio cotidiana, quantum somnus? 36 Metire aetatem tuam: tam multa non capit. De ***liberalibus studiis*** loquor: ***philosophi*** quantum habent superuacui? quantum ab usu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones et coniunctionum ac praepositionum proprietates descenderunt et inuidere grammaticis, inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat transtulere in suam. Sic effectum est ut diligentius scirent loqui quam uiuere. Audi quan-37 tum mali faciat nimia subtilitas et quam infesta ueritati sit. Protagoras ait ***de omni re in utramque partem disputari posse ex aequo et de hac ipsa an omnis res in utramque partem disputabilis sit.*** Nausiphanes ait ***ex his quae uidentur esse nihil magis esse quam non esse.*** Parmenides ait ***ex his quae uidentur nihil esse nisi uniuersum.*** Zenon Eleates omnia

35. 𝔛𝔊𝔩. = *argumentum a s s e r e b a t.* r = *Talia sci r e oportet.* *Non cogit a s quantum* = w. Rr ρρ (exc. υψ) P2. 3. 4. Col. Pinc. 𝔛𝔐 — 𝔅 = *non cogit a r e:* assimulaverunt enim praecedenti *scire.* υψ P5. 𝔏 — 𝔖 = *Non v i s cogit a r e.* 𝔊𝔩. — 𝔊 = *N o l i cogit a r e.* V = *N a m cog i t a.* 𝔐 = *N u n c cog i t a.* R — *tibi.* 𝔑 — 𝔖 = *temporis tibi.* Pinc. v. l. = *s i b i:* ipse Pron. supervacaneum habet.
Arg.b — *quantum occupatio publica.* r — *publica* — *quantum occupatio* ante *privata.* αγνοπσ nonn. alii ρρ = *quantum privata, quantum quotidiana* om. *occupatio.*
36. r = *et coniuncti o n e s.* Plerique ρρ = *coniu g a t i o n u m ac praep.* Arg.b = *proprietates descend u n t.* roφχ cod. Fabri = *et t a m q u a m grammaticis invid e r e n t et geometris.* r — *in illorum artibus.* r = *transtulere in s u a.* w — *in* ante *suam.* 𝔛 + *q u a r e sic effectum est.* w = *Sicq u e f a c t u m est.* r = *Sic effectum est ut n e scirent s e vivere* rell. om. 𝔛𝔊𝔩. — 𝔐 = *dil. s c i a n t loqui.*
37. *P r o tagoras* = rv 𝔊𝔩. — 𝔖. Rw = *P i t h agoras.* Rell. ρρ 𝔛 — 𝔊𝔩. = *P y t h agoras.* 𝔛 = *P i t agoras.* 𝔑 = *P i c t agoras.* r = *in utramv i s partem.* 𝔛 — *in utramque partem.* r = *et de h o c ips o an omnis res e x q u o disputabilis sit.* Etiam οχ = *et de h o c ips o.* R(m∞) — *magis esse* — *videntur nihil.* mR = *ex i i s quae videntur.*
nihil esse nisi universum = ci. Gron. 𝔑u𝔐a. w — *nisi.* Rr ρρ Pinc. Gr. Pr.abd 𝔊𝔩. — 𝔊 = *nihil esse i n univer s o.* Arg.b 𝔛 = *nihil esse univer s o.* Sc = *nihil ex his quae videntur univer s o* rell. om. 𝔑 — 𝔅 = *nihil esse a b univer s o.* 𝔐 — 𝔅𝔩. = *nihil esse i n universum.* quod fortasse ex vet. cod. duxit Mur. Nam primum videtur *nisi* in *in* corruptum: deinde propter ipsam Praep. ex *universúm* fecerunt *univer s o:* denique aliis quoque modis depravatus est locus. 𝔖 ex m𝔊2. = *nihil esse a b u n o*

negotia de negotio deiecit: ait *Nihil esse.* Circa eadem fere Pyrrhonei uersantur et Megarici et Eretrici et Academici qui nouam induxerunt scientiam *nihil scire.* Haec omnia in illum 38 superuacuum studiorum liberalium gregem conice. Illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis scientiae eripiunt: satius est superuacua scire quam nihil. Illi non praeferunt lumen per quod acies dirigatur ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Protagorae credo, nihil in rerum natura est nisi dubium. si Nausiphani, hoc unum certum est nihil esse certi. si Parmenidi, nihil est praeter unum. si Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos sumus? quid ista quae nos circumstant, 39 alunt, sustinent? Tota rerum natura umbra est aut inanis aut fallax. Non facile dixerim utris magis irascar, illis qui nos nihil scire uoluerunt an illis qui ne hoc quidem nobis reliquerunt nihil scire. Uale.

diversum. Lips. ci. = *videntur unum esse universum* vel *universa.* Pinc. ci. = *nihil esse nisi unum.* Respexit enim ad §. 38. *si Parmenidi, nihil est praeter unum.* r = *Zeno leantes.* w 𝔛𝔈l. = *Zenon cleantes.* 𝔑 = *Zenon Helaites.* 𝔛𝔅 = *Zenon Heleates.* Plerique Pinc. 𝔛 — *de negotio.* Ops. ci. = *omnia negotia uno negotio deiecit.* R + *et ait nihil esse.* αγπτφ + *ait enim nihil esse.* w = *idem fere.* r — *fere.* Rrw 𝔛 = *Phironei.* ρρ (exc. χ) = *Pyrrhonei* vel *Phyronei,* 𝔑 — 𝔅 = *Phyrronei.* 𝔈l. — 𝔖 = *Pyrrhonii.* Sed cf. Cic. Or. III, 17, 62. Rr ρρ (exc. βφ) Gr. (exc. P5. qui primam syllabam non expressit) 𝔛𝔑 — 𝔖 = *M. et Cretici.* w = *M. et Chretici.* Arg.b = *M. et Greici.* βφ = *M. et Eretici.* Pinc. ci. = *M. et Critici.* Brod. Misc. l. I. extr. ci. = *M. et Sceptici.* 𝔐 — 𝔖 ∾ ex em. Lips.

Arg b = *induxere.* 𝔅l. — 𝔐a = *duxerunt scientiam.*

38. μντ recc. ρρ fere omnes 𝔛 = *Illa mihi non profut.* R = *omni scientiae.* r — *omnis.* r = *Illi non profertur lumen.* P = *Illi non perfertur lumen.* Sanct. ci. = *Illa non praeferunt lumen.* r = *perdit acies, dirigatur.* P = *acies dirigitur.* 𝔛 = *derigatur.*

P = *Si Pytagorae.* Rw = *Si Pithagorae.* Sorb. 𝔛 = *Si Pitagorae.* 𝔑 = *Si Pictagorae.* 𝔛 — 𝔈l. = *Si Pythagorae credo.* In verba *Si Protagorae credo* exeunt Sorb. μν Pr abd, atque idem Sw. affirmat de codd. Ops.: sed unde compererit nescio. In μ reliqua huius epistolae ab alia manu sunt perscripta: in ν extrema sic leguntur: *Si Protagorae* CREDO. EXPLIC̄. LIB. SENECE. Sequuntur Epitaphium et Epp. Senecae et Pauli.

R = *nihil est in rerum natura nisi.* Arg.b — *est* post *natura.*

𝔛 = *Nausiphanti.* R — *est* ante *praeter.* w = *praeter imum.* P = *Si Zenni.* R = *nec unum quidem.*

39. P + *umbra est atem aut inanis aut fallax.*

utris magis irascar = PRrβιλμπφχψ. γκτ = *quibus magis irascar.* w𝔛𝔑 — 𝔖 = *utrum magis irascar.* R = *nec hoc quidem nobis reliq.* Desinunt Prw Arg.b Ops.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER XIV.

EPISTULA I. (89.)
SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Rem utilem desideras et ad sapientiam properanti necessariam, *diuidi philosophiam* et ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Utinam quidem, quemadmodum uniuersa mundi facies in conspectum uenit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum mundo spectaculum. Profecto enim omnes mortales in admirationem sui raperet relictis iis quae nunc magna magnorum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest, sic erit a nobis adspicienda, quemadmodum mundi secreta cer-
2 nuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur nec minus illam uelociter obit quam coelum acies nostra: nobis autem quibus perrumpenda caligo est et quorum uisus in proximo deficit singula quaeque ostendi facilius possunt, uniuersi nondum

Lib. XIV. Ep. 1. (89.)

Iam utimur libro praestantissimo B (Bamberg.). BG (m∾) = *et sapientem properanti.* 𝔍σ 𝔑 — 𝔖 + *utique necessariam.* B = *in cogitationem totius.* 𝔑 — 𝔐a — *quidem* post *Utinam* contra mstos etiam Gr. Sc. Pro *quemadmodum* G (m∾) γδζχσφ P 3. 4. Col. = *ut sicut.* P1. = *ut.* 𝔈2. — 𝔐a = *universi mundi facies* contra mstos etiam Gr. Sc. 𝔑 — 𝔈1. = *in conspectu.* 𝔛𝔑 — 𝔖 = *possit occurrere.* Pinc. antiquiss. + *simillimum vel mundo.* Probant Pinc. Grut.

relictis iis quae = B. G = *hiis.* R𝔛𝔑 — 𝔖 = *his.* επφ = *magna magistrorum.* χ = *magna maiorum.*

sic erit a nobis adspicienda = Pinc. ant. ex. πψ 𝔊 — 𝔖. αχυ = *et sic erit a nobis abscienda.* B = *sic nobis abscienda.* P1. 3. 4. = *et sic a nobis abscienda* vel *adscienda.* RGβγδεζηϑιλξοστ 𝔛𝔅𝔈1. = *et sic* [𝔛 = *sit*] *a nobis aspicienda* [G = *abstinenda*]. 𝔑 — 𝔗 = *et sic a nobis abicienda* (*abiic.*) Cod. Lips. = *abscidenda.* ρ = *Sed contingere hoc non potest: et sic a nobis hoc sciendum.*

𝔑 — 𝔗 — *mundi.*

2. πρ = *velociter ambit.* mo = *velociter percurrit.* G (n.) + *obit animum.* G = *prorumpenda.* τ = *universa nondum*

capacibus. Faciam ergo quod exigis et philosophiam in partes, non in frusta diuidam: diuidi enim illam, non concidi utile est: nam conprehendere quemadmodum maxima ita minima difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quicquid in maius creuit facilius agnoscitur, si discessit in partes quas, ut dixi, innumerabiles esse et paruulas non oportet. 3 Idem enim uitii habet nimia quod nulla diuisio. simile confuso est quicquid usque in puluerem sectum est. Primum itaque, sicut uidetur, tibi dicam inter sapientiam et philosophiam quid intersit. *Sapientia* perfectum bonum est mentis humanae. *philosophia* sapientiae amor est et adfectatio. Haec ostendit quo illa peruenit. Philosophia unde dicta sit adparet: ipso enim nomine fatetur. Quidam *sapientiam* ita finierunt, ut dicerent 4 *diuinorum et humanorum scientiam*. Quidam ita: *Sapientia est nosse diuina et humana et horum causas.* Superuacua mihi uidetur haec adiectio, quia *causae* diuinorum humanorumque pars diuinorum sunt. *Philosophiam* quoque fuerunt qui aliter atque aliter finirent: alii *studium* illam uirtutis esse dixerunt, alii *studium corrigendae mentis*. a quibusdam dicta est *adpetitio rectae rationis*. Illud quasi constitit aliquid inter

capacibus. ϑκλ = *universis nond. cap.* BG = *in frustra* solito errore. G(m∾) — *non* ante *concidi*. 𝔑ιπ + *ita et minima*. 𝔑 — 𝔅 = *in centuriones*.

3. 𝔛 = *in maius creverit*. P3. = *si descendit in partes*. G(cr.∾) P1. 3. 4. Col. = *quas, ut diximus*. 𝔛 — *esse* post *innumerabiles*.

parvulas = mss. (exc. ε) etiam Gr. Sc 𝔛𝔏 4. 𝔖. ε 𝔑 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *parvas*. 𝔑—𝔗 = *vitii habent*. 𝔅 = *vitii habetur*. 𝔑 — 𝔅 = *mala divisio*. R = *simile confusioni est*. BSc 𝔛 = *si ut videtur*. βδευ 𝔛 = *amor et affectio*. 𝔑 — 𝔗 = *dicta sit aperiet*. ρ + *nomine se fatetur*.

4. Bβιυψ 𝔛 + *Quidam et sapientiam*. Rαγδεζλοπτφ 𝔑 — 𝔈1. + *Quidam enim sap.* B + *ita quidam finierunt*. Gαγδεζϑλφ 𝔑 — 𝔅 = *ita finxerunt*. mG rell. ρρ (exc. ο ∾) 𝔛 = *ita diffinierunt*. e = *Quidam sapientiam dixerunt divinorum humanorumque scientiam*.

ut dicerent div. = mss. (exc. R βπχ) etiam P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔗. Rβπχ (P2.) 𝔅 — 𝔖 + *ut dicerent eam div.* R = *humanorumque*. 𝔛 — *Quidam ita: — divinorum humanorum* et pergit *quae partes sunt*.

pars divinorum sunt = Bρυ Pinc. ex. Francisc. Probat Ianus et laudat Xenoph. Mem. I, 1, 15 sqq. Herb. = *quia causae divinorum, humanorum partes sunt*. GR𝔑 — 𝔖 = *quia causae divinorum humanorumque partes sunt*.

aliter atque aliter finirent = Bαυ𝔛𝔖. ο = *finierunt*. G𝔑 — 𝔈1. = *diffinirent*. R𝔈2. — 𝔐a = *definirent*. 𝔛 — *studium* ante *corrigendae*. mρ = *al' appetitionem rectae rationis*.

constitit = BsGβιχρτυP2. 4. Col. Se Pinc. omnis emendatior lectio 𝔛 𝔖. π = *constat*. RG rell. ρρ P1. 3. 𝔑 — 𝔐a = *constet*.

5 philosophiam et sapientiam interesse: neque enim fieri potest ut idem sit quod adfectatur et quod adfectat. Quomodo multum inter auaritiam et pecuniam interest, cum illa cupiat, haec concupiscatur, sic inter philosophiam et sapientiam. Haec enim illius effectus ac praemium est. illa uenit, ad hanc itur. *Sapientia* est quam Graeci σοφίαν uocant. Hoc uerbo Romani quoque utebantur, sicut *philosophia* nunc quoque utuntur.
6 Quod et togatae tibi antiquae probabunt et inscriptus Dossenni monumento titulus:

Hospes resiste et sophian Dossenni lege.

Quidam ex nostris, quamuis philosophia studium uirtutis esset et haec peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas distrahi posse: nam nec philosophia sine uirtute est nec sine phi-
7 losophia uirtus. Philosophia studium uirtutis est, sed per ipsam uirtutem: nec uirtus autem esse sine studio sui potest nec uirtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodum in iis qui aliquid ex distanti loco ferire conantur alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quae ad urbem perducunt extra ipsam sunt. Ad uirtutem uenitur per ipsam. Cohaerent
8 ergo inter se philosophia uirtusque. *Philosophiae* tres *partes* esse dixerunt et maximi et plurimi auctores: *moralem, naturalem, rationalem.* Prima conponit animum. secunda rerum

5. G — *enim* post *Neque*.
R maior numerus ρρ 𝔛𝔑 — 𝔗 = *illius affectus.*
ac praemium = BGR. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *et praemium.* ρ = *illa venit, haec adducitur.* R = *Graeci sophiã.* G = *Graeci* CCH *vocant.* 𝔑 — 𝔐a = *quuoque Romani* contra mstos. 𝔑 — 𝔗 + *in philosophia.* R = *utimur.*
6. επχ 𝔛 = *togati tibi antiqui.* 𝔛 = *et in scriptis.* B = *Dosseni* altera *n* supra posita. R = *Dossenii.* 𝔅 = *Dossemi.* G = *Dossempni.*
sophian = B. G = *sophisma.* R𝔛𝔊 1. — 𝔖 = *sophiam.* 𝔑 — 𝔅 = *philosophiam.*
𝔛 — *et* ante *haec peteretur.*
𝔑 — 𝔖 + *sine philosophia virtus est* contra mstos.
7. *nec virtus autem esse* = B mG ρρ (exc. αγε϶κσ) Pinc. v. l. P2. P3. (s.m.) Col. 𝔛𝔊 — 𝔖. R plerique ρρ — *autem.* Gλ (p.m.) τ (p.m.) P1. 4. P3. (p.m.) 𝔑 — 𝔊 2. = *nec iustus homo esse.*
in iis qui aliquid = B. G = *in hiis q. al.* R𝔛𝔑 — 𝔖 = *in his q. al.* 𝔛 = *ferre conantur.* ρ = *ferire volunt.*
ad urbem — extra ipsam = fere omnes ρρ. BG𝔑 — 𝔊 = *ad urbes — extra ipsam.* R𝔐 — 𝔖 = *ad urbes extra ipsas.* B(s∾) — *sunt.* quod antea post *virtutem* posuerat. G nonn. ρρ P1. P3. (n.) 4. 𝔑 — 𝔊 2. + *sed ad virtutem.* Pars ρρ P2. + *sic ad virt.* Col. + *sed sic ad virt.* Primus Pinc. monuit partic. esse delendam.
Cohaerent inter se = B𝔛. GR 𝔑 — 𝔖 + *Cohaerent ergo inter se.*
8. *naturalem, rationalem* = BG R maior pars ρρ 𝔛. 𝔑 — 𝔖 + *et rationalem.* Gγδ϶κλ = *rerum na-*

naturam scrutatur. tertia proprietates uerborum exigit et structuram et argumentationes, ne pro uero falsa subrepant. Ceterum inuenti sunt et qui in pauciora philosophiam et qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt *ciuilem*, quia propriam quamdam exercitationem desideret et circa aliam materiam occupata sit. Quidam adiecerunt his partem quam οἰκονομικὴν uocant, *administrandae familiaris rei scientiam*. Quidam et *de generibus uitae* locum separauerunt. Nihil autem horum non illa parte morali reperitur. Epicurei duas partes philosophiae putauerunt esse, *naturalem* atque *moralem:* rationalem remouerunt. Deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie ueri latentia coarguere, ipsi quoque locum quem *de iudicio et regula* adpellant alio nomine rationalem induxerunt, sed eum accessionem esse naturalis partis existimaut. Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt et contenti fuerunt moralibus: sed hi quoque quae remouent aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt, ut una sit de *fugiendis et expetendis*, altera de *adfectibus*, tertia de *actionibus*, quarta de *causis*, quinta de *argumentis*. Causae rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariston Chius *non tantum superuacuas esse dixit naturalem et rationalem, sed etiam*

(9) (10) (11)

turas. mGβειοστ = *rerum causas.* 𝔄 = *verborum naturam exigit et scrutatur et arg.* ρστ + *exigit et naturam et structuram.* RG𝔄𝔑 = *deducerent.*

B = *quartam partem adicerent.* G = *adierunt.* 𝔑 — 𝔐a = *quandam propriam.*

9. R𝔈2. — 𝔖 + *quam Graeci.* 𝔐𝔑 = *yconomicam.* 𝔗 = *iconomicam.* In G quaedam notae sunt, quae tamen extricari vix possunt.

𝔄 = *de gentibus vitae.* 𝔑 = *locum superaverunt.*

Nihil autem non illa parte morali reperitur = BP4.𝔄. R maior pars ρρ P2. + *non in illa parte.* G P1. 3. 𝔑 — 𝔈1. = *Nihil autem in illa parte mor. rep.* 𝔈2. — 𝔐a = *Nihil autem in illa parte mor. non reperitur.* 𝔖 errore librarii negationem habet utroque loco. B (s.m.) = *repperitur.* R ρρ P1. 2. 3. Col. 𝔄𝔑 — 𝔗𝔖 = *reperietur.* G = *reperiretur.* R = *et regula appellent.* R tres ex recc. ρρ 𝔑 — 𝔐 = *sed eam accessionem.* Alterum primus proposuit Pinc.

10. σ = *Cynici naturalia.*

G = *sed hiis quoque quae removent.* Sc 𝔄𝔏 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *sed hi quoque qui removent.*

R = *altera de effectibus.* BR (m∾) G𝔄 = *argumenta ex morali* rell. om. 𝔑 — 𝔅 — *actiones ex morali.*

11. R (lit.) = *Aristonicus non tantum.* χ = *Aristonichus non tantum.* P3. (s.m.) = *Aristonius n. t.* 𝔄 = *Aristonycus n. t.* 𝔑 — 𝔅 = *Aristonchius.* 𝔈1. = *Aristochius.* 𝔐 — 𝔐a = *Aristo Chius* contra rell. mss. etiam Gr. BG𝔄 = *naturalem et formalem.* de quo vide.

contrarias: moralem quoque quam solam reliquerat circumcidit. Nam eum locum qui *monitiones* continet sustulit et *paedagogi* esse dixit, non *philosophi:* tamquam quicquam aliud sit sa-
12 piens quam generis humani paedagogus. Ergo cum tripartita sit philosophia, *moralem* eius *partem* primum incipiamus disponere. quam in tria rursus diuidi placuit, ut prima esset *inspectio suum cuique distribuens* et aestimans quanto quidque dignum sit, maxime utilis: quid enim est tam necessarium quam pretia rebus inponere? secunda *de actionibus*, tertia *de inpetu*.
13 Primum enim est, ut quantum quidque sit iudices: secundum, ut inpetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, ut inter inpetum tuum actionemque conueniat, ut in omnibus istis tibi ipse consentias. Quicquid ex his tribus defuit turbat et cetera. Quid enim prodest intus aestimata habere omnia, si sis inpetu nimius? quid prodest inpetus repressisse et habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores nec scias quando quidque et ubi et quemadmodum agi debeat?
14 Aliud est enim dignitates et pretia rerum nosse, aliud articulos, aliud inpetus refrenare et ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo uita concors sibi est ubi actio non destituit inpetum, inpetus ex dignitate rei cuiusque concipitur proinde remissus acriorque
15 prout illa digna est peti. *Naturalis pars philosophiae* in duo scinditur: *corporalia* et *incorporalia.* Utraque diuiduntur in suos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos: primum in ea quae faciunt et quae ex his gignuntur: gignuntur

𝔛 = *Non enim locum qui munitiones.*
generis humani = BGR𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *humani gen.*
12. βικσ = *ut prima eius esset species.* mR𝔛 = *ut prima eius species suum.* 𝔛 = *quid est enim?* G — *tam* ante *necessarium.*
secunda de actionibus, tertia de inpetu = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖. 𝔊2. — 𝔐a = *secunda de impetu, tertia de actionibus.* quod probat ten Brink (Responsio ad Quaestionem — „Quaeritur commentatio de L. Ann. Seneca" etc. Gandavi 1827. p. 85 sq. n. 2.).
13. *quantum quidque* = mss. 𝔛 𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *quanti quidque.* 𝔑 — 𝔅 = *actionemque conveniat.* R𝔑 — 𝔐a = *tibi ipsi consentias.* 𝔛 = *assentias.*
B mGιρουχ 𝔛 — *his* ante *tribus.* G(m∾) — *Quicquid — turbat et cetera.*
defuit = B. RGB (s.m.) 𝔛𝔑 — 𝔖 = *defuerit.* BG 𝔛 = *inter aestimata.* οχ = *integre aestimata.* 𝔛 + *in impetu.* B = *in sua potestate.*
14. B(cr.∾) = *non eruere.*
𝔊2. — 𝔐a = *concipitur perinde* contra mstos etiam Gr. Sc. σ = *remissior.* 𝔐 — 𝔐a = *acriorve* contra mstos etiam Gr. Sc.
B = *acrior* om. *que.*
15. P2. = *Quorum locus in hos.* G(n.) P1. + *in hos primum sci-*

autem elementa. Ipse elementis locus, ut quidam putant, simplex est. ut quidam, in materiam et causam omnia mouentem et elementa diuiditur. Superest ut *rationalem partem philosophiae* diuidam. Omnis oratio aut continua est aut inter respondentem et interrogantem discissa. Hanc *διαλεκτικὴν*, illam *ῥητορικὴν* placuit uocari. *Ῥητορικὴ* uerba curat et sensus et ordinem. *Διαλεκτικὴ* in duas partes diuiditur, in uerba et significationes, id est, in res quae dicuntur et uocabula quibus dicuntur. Ingens deinde sequitur utriusque diuisio. Itaque hoc loco finem faciam 16

et summa sequar fastigia rerum:

alioqui, si noluero facere partium partes, quaestionum liber fiet. Haec, Lucili uirorum optime, quo minus legas non deterreo, dummodo quicquid legeris ad mores statim referas. Illos conpesce, marcentia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicasque quantum potes uexa: et istis dicentibus: *Quousque eadem?* responde: Ego debebam dicere: *Quousque eadem peccabitis?* Remedia ante uultis quam uitia desinere: ego uero eo magis dicam et, quia recusatis, perseuerabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expressit. Dicam etiam inuitis profutura. Ali- 17 18

licet gradus. P3. 4. Col. + *in hos primum gradus.*

ipse elementis locus = BGR αεζ ηιϰλξρστυφψ Gr. 𝔑 — 𝔖 2. βγδοτ Pinc. v. l. 𝔛𝔊 — 𝔖 = *ipse elementi locus.* χ = *ipse elementorum locus.* π + *ipse de elementis locus.* quod fortasse verum. R = *et elementa dividuntur.*

16. *dividam* = BG (p.m.). R𝔛 𝔑 — 𝔖 = *dividamus.* π = *opponentem et interrog.*

discissa = mss. (exc. B) etiam Gr. Sc 𝔛𝔏4. 𝔊ro 𝔖. B = *discisa.* 𝔑 — 𝔅 = *diffusa.* 𝔈1. — 𝔊 = *diffisa* (𝔈2. = *diffissa*). 𝔐 — 𝔐a (exc. 𝔏4. 𝔊ro.) = *divisa.*

Hanc διαλ., *illam* ῥητ. = BG (quamvis in hoc verba Graeca sint corrupta) ρρ Gr. (in his quoque scriptura est corrupta) Pinc. 𝔐 — 𝔖. R + *Hanc grece* διαλ. etc. In 𝔛 locus est vacuus. 𝔑𝔑 = *Analeticam* pro διαλ. 𝔗𝔅 = *Analecticam.* 𝔈1. = *Analyticam.* 𝔈2. — 𝔊 = ἀναλυτιϰὴν. 𝔑 — 𝔊 = *Topicam* (τοπιϰὴν) pro ῥητ.

Ῥητοριϰὴ = BG (in hoc iterum scriptura est leviter corrupta) R ρρ (praeter π). π𝔑 — 𝔖 = *Haec.* Utrumque omittit 𝔛.

Διαλεϰτιϰὴ. Eadem hic est librorum impr. varietas ac supra. 𝔛 — *deinde* post *ingens.* G (p.m.) P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔈2. = *Itaque in eo loco.* Alterum Pinc. primus proposuit. 𝔛 = *Inque hoc loco.* ρχ = *liber erit.*

17. Gγδζϡϰλπσφ hinc novam epistolam incipiunt. P2. m𝔈2. = *marcentia vitae excita.* 𝔛 = *marcentia in re excita.*

debebam = BsGR pars ρρ P2. Col. (s.m.) P3. Sc 𝔛𝔖. Gγδϡϰφ P1. P3. (p.m.) 4. 𝔑 — 𝔐a = *debeo.* Alii ρρ = *debeam.*

18. G(m∾) = *incipit remedia.* 𝔛 = *dolore tactus.* 𝔛 = *invitus profutura.* R = *in viciis profutura.*

quando aliqua ad uos non blanda uox ueniat, et quia uerum singuli audire non uultis, publice audite. Quousque fines possessionum propagabitis? ager uni domino qui populum cepit angustus est. Quousque arationes uestras porrigetis, ne prouinciarum quidem spatio contenti circumscribere praediorum modum? 19 Inlustrium fluminum per priuatum decursus est et amnes magni magnarumque gentium termini usque ad ostium a fonte uestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundiis uestris maria cinxistis. nisi trans Hadriam et Ionium Aegaeumque uester uillicus regnat. nisi insulae, ducum domicilia magnorum, inter uilissima rerum numerantur. Quam uultis late possidete. sit fundus quod aliquando imperium uocabatur. facite uestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc uobiscum loquor quorum aeque spatiose luxuria quam illorum auaritia diffunditur. 20 Uobis dico: Quousque nullus erit lacus cui non uillarum uestrarum fastigia inmineant, nullum flumen cuius non ripas aedificia uestra praetexant? Ubicumque scatebunt aquarum calentium uenae ibi noua diuersoria luxuriae excitabuntur. Ubicumque in aliquem sinum litus curuabitur uos protinus fundamenta facietis

𝔗 — 𝔐a = *blanda vox veniet* contra mstos.

arationes vestras = 𝔈2. — 𝔖. Antea edebatur *a rationibus vestris* = mss. (de P2. tacet Grut.), nisi quod partim iungunt priores voces *arationibus*, partim etiam addunt *fines vestros* = Pinc. v. l. P1. (de hoc diversa tradit Grut.) Col. R βιλοποφ. Unde natus sit ille error, quem additamento emendare studuerunt quidam librarii, facile perspicitur et explicavit Grut. mπ = *terminum porrigetis*. G = *nec provinciarum q.*

spatio. ita emendat Ianus laud. Ep. 90, 39. *provinciarum spatium.* B(p.m.) = *statio.* B(s.m.) R ρρ Gr. 𝔑 — 𝔈2. = *statione.* G = *stationem.* 𝔛 = *constatione.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔖 = *satione.*

19. ρ = *per privata.* 𝔑 — 𝔐a — *est* post *decursus* contra mstos etiam Gr. Pinc. B(s∾) — *magni* post *amnes.* B (cr. ∾) P1. 3. 4. = *latifundis.* RG P2. Col. 𝔑 — 𝔅 = *latis fundis.* G = *circumcistis. nisi.* mG P1. 3. 4. = *circumcinxistis.* Col. = *circumstruxistis.*

Hadriam = B 𝔛𝔏4. 𝔊ro 𝔖. GR ρρ (exc. πρ) Gr. (exc. Col. v. l.) Pinc. = *Adriam.* ρ Col. = *Adriaticum.* π = *Adriacum.* mβ 𝔑 — 𝔐a (exc. 𝔏4. 𝔊ro) = *Adrianum* (*Hadr.*). B = *Aegeumque.* ζρ + *Aeg. mare.* B = *vilicus.*

regnat — numerantur = B𝔛. (respice ad *cinxistis*). GR Herbip. 𝔑 — 𝔖 = *regnet — numerentur.* 𝔑 — 𝔗 = *Quam multis late.* R sG 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *possidere.* Alterum primus proposuit Pinc.

𝔑 — 𝔅 = *qui aliquando.* In B legitur *ndo* supra lineam. G(cr. ∾) P1. 3. 4. Col. 𝔅𝔈1. = *plus sit alienum.* Steph. (ad Dalech. Ep. 36.) ci. = *non plus sit alieni.*

20. P3. 4. = *aed. vestra praetaxantur.* P1. = *praetereant.* Grut. ci. = *ripis — praetexantur.* (cf. Gierig ad Plin. Pan. 52, 2.)

𝔐a = *deversoria.* quod etiam in B a pr. m. fuisse videtur.

c *litus curvabitur — sed ut melius* annectit ad Ep. 88. et priora huius Ep. (89.) omittit. *facietis* = mss. (exc. ρψ) etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. ρψ 𝔈2. — 𝔖 = *iacietis.*

nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta uestra resplendeant, aliubi inposita montibus in uastum terrarum marisque prospectum, aliubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa aedificaueritis, cum ingentia, tamen et singula corpora estis et paruula. Quid prosunt multa cubicula? in uno iacetis. Non est uestrum ubicumque non estis. Ad uos deinde transeo quorum profunda et insatiabilis gula hinc maria scrutatur, hinc terras. alia hamis, alia laqueis, alia retium uariis generibus cum magno labore persequitur: nullis animalibus nisi ex fastidio pax est. Quantulum ex istis epulis quae per tot conparatis manus fesso uoluptatibus ore libatis? quantulum ex ista fera periculose capta dominus crudus ac nausians gustat? quantulum ex tot conchyliis tam longe aduectis per istum stomachum inexplebilem labitur? Infelices ecquid intellegitis maiorem uos famem habere quam uentrem. Haec aliis dic ut, dum dicis, audias ipse, scribe ut, dum scribis, legas omnia ad mores et ad sedandam

21 22

GP2. 𝔑 — 𝔊2. = *non contenti.* P1. 3. = *ne contenti.* P3. = *solio nisi.* P4. = *solum nisi.*

maria = R mCol P3. (s.m.) 𝔊2. — 𝔖. (Erm. hoc fecit ex *marinam* cuiusdam cod. scriptura.) B = *arme.* P3. (p.m.) = *arina.* GP1. plerique ρρ 𝔄𝔑 — 𝔊 1. = *arma.* P2. = *marina.* P4. = *mare.* quod si comparo cum scriptura B, verum videtur. Erm. ci. = *arva.*

21. 𝔐 — 𝔐a = *tecta vestra splendeant* contra mstos etiam Sc.

aliubi — aliubi = B. cf. Ep. 35, 4. Erl. = *alubi — alubi.* Herb. = *alyubi — alyubi.* G = *alicui* (lit.) — *aliiubi.* mG R𝔄 𝔑 — 𝔖 = *alicubi — alicubi* (hoc in R supra lineam conspicitur). Hanc scripturam esse vitiosam primus monuit Ianus. Attamen ferri posset eodem sensu, quo dicitur etiam *quidam — quidam.* αιορτχ = *Ad vos demum.* G(p.m.) = *Ad vos inde.*

G(p.m.) 𝔅 = *scrutantur.* G𝔄 𝔑 — 𝔅 = *labore prosequitur.*

22. G(m∾) — *Quantulum — libatis?*

Quantulum ex istis = Rγδζψ P1. 3. 4. probat Grut. BmG [illegible] + *Quantulum est ex istis* [illegible] Col. + *Quantulum est quod ex istis.* βιχ tres Ottobon. = *Quantulum est quod ex his.* Pinc. + *Quantulum enim est quod ex istis.* 𝔑 — 𝔖 + *Quantulum enim ex istis.* ρ = *Quantum ex istis per tot manus comparatis.* γδζψ = *epulis quas.* 𝔑 — 𝔗 = *dominus crude.* B(cr. ∾) = *crudus ac nausue angustat.* 𝔄 = *crudus et naus.* 𝔄𝔑 — 𝔐a = *nauseans.* G (p.m.) = *ex tot consiliis.* sG = *ex tot conciliis.*

Infelices ecquid intellegitis — ventrem? = 𝔏4. ex em. Gron. B = *Infelices esse quid intell.* ρ = *Infelices quid intell.* G = *Infelicem* [cr. ∾] *esse quod intell.* Rελ 𝔑 — 𝔅 = *Infelices etiam quod intell.* 𝔊1. — 𝔖 = *Infelices etiam quod non intell.* Rell. ρρ P1. 3. 4. Gron. = *Infelices esse quod intelligitis.* P2. = *Infelices vos quos intelligitis.* Col. = *Infelices estis quod non intelligitis.* B (s∾) = *Haec alias dic.*

dum scribis = mss. (exc. απ) etiam Gr. Gron. 𝔄𝔊ro — 𝔖. απ [illegible] — 𝔏4. = *dum scripseris.* [illegible] (p.m.) G = *ad sedendam ra-*

rabiem adfectuum referens. Stude non ut plus aliquid scias, sed ut melius. Uale.

EPISTULA II. (90.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quis dubitare, mi Lucili, potest quin deorum inmortalium munus sit, quod uiuimus, philosophiae, quod bene uiuimus, itaque tanto plus huic nos debere quam dis, quanto maius beneficium est bona uita quam uita? Pro certo haberetur, nisi ipsam philosophiam di tribuissent cuius scientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum uolgare fecissent et prudentes nasceremur, sapientia quod in se optimum habet perdidisset, inter fortuita esset. Nunc enim hoc in illa pretiosum atque magnificum est, quod non obuenit, quod illam 2 sibi quisque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset? Huius opus unum est de diuinis humanisque uerum inuenire: ab hac numquam recedit religio, iustitia, pietas et omnis alius comitatus uirtutum consertarum et inter se cohaerentium. Haec docuit colere diuina, humana diligere et penes deos imperium esse, inter

biem. G𝔖 = *Stude ut non plus aliquid.* 𝔅 — 𝔐 = *Stude non ut plus aliis scias.* R — *aliquid.* quod in P3. punctis est notatum. Steph. (Prood. I, 2.) ci. = *sed ut aliquid melius.* ℜℜ + *Vale mi Lucili.* In η huius et sequentis ep. aliqua pars perdita est.

Lib. XIV. Ep. 2. (90.)

GP1. 𝔛 — *philosophiae* — *vivimus.* ℜ — 𝔈2. + *philos. autem, quod.* deletum est iussu Pinc. βιλο P2. P3. (s.m.) Col. + *et pro certo.* χ = *et certe.*

haberetur = B sG ρτψ Pinc. v. l. Erl. 𝔊𝔊. 𝔛 + *haberetur vl' crederetur.* P4. = *habetur.* GR Herb. P2. P3. (s.m.) Col. ℜ — 𝔈2. 𝔐 — 𝔖 = *deberetur.* (Saepe a librariis haec sunt confusa.) Illud restituit Ianus. B = *cuius scientia ulli dederunt.* GP1. 3. duo antiquiora exx. Pinc. = *scientiam ulli.* B𝔛 = *fecisset.* Gαγδειλ πτφ P1. P3. (s.m.) ℜ — 𝔈2. + *et sapientia.* deleri iussit Pinc. ζ + *etiam sap.* 𝔛 + *et perdidisset.*

αεχυ P3. 4. + *quia inter fortuita non* [hoc in P3. notatum] *esset.* GRγδζ℈σφ P1. 𝔅 + *quia inter fortuita nunc* [hoc in G notatum, in R deletum] *esset.* Rell. ρρ Col. + *quia inter fortuita esset.* P2. + *quod inter fortuita esset.* 𝔛 + *quia inter fortuita iam esset.* ℜ — 𝔛𝔈1. + *quod inter fortuita non esset.* 𝔈2. — 𝔏4. = *quod inter fortuita non est.* B + *inter fortuita non esset.* 𝔊ro — 𝔖 ∾ ex ci. Grut. 𝔍u = *Non enim hoc.* B = *adque magnificum.*

𝔛 — *sibi* ante *quisque.*

2. G(m∾) = *susciperes.* B sG = *verum inveniri.* de quo vide.

𝔛 = *numquam recidit.* ρ + *nunq. recedit nec recidit iust.*

relig., iust., pietas = B maior pars ρρ 𝔛. GRℜ — 𝔖 = *iust., piet., rel.* ρ = *Haec docet colere.*

P3. — *et* ante *penes deos.* ℜ — 𝔐a + *et inter homines* contra

homines consortium quod aliquamdiu inuiolatum mansit, antequam societatem auaritia distraxit et paupertatis causa etiam iis quos fecit locupletissimos fuit. Desierunt enim omnia possidere; dum uolunt propria. Sed primi mortalium quique ex his geniti 3 naturam inconrupti sequebantur eamdem habebant et ducem et legem commissi melioris arbitrio. Naturae est enim potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora praesunt aut uehementissima. Non praecedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares uicit. elephantorum gregem excelsissimus ducit: inter homines pro maximo est optimum. Animo itaque rector eligebatur: ideoque 4 summa felicitas erat gentium in quibus non poterat potentior esse nisi melior. Tantum enim quantum uult potest qui se, nisi quod debet, non putat posse. *Illo ergo seculo quod aureum perhibent penes sapientes fuisse regnum* Posidonius iudicat. Hi continebant manus et infirmiores a ualidioribus tuebantur. suadebant dissuadebantque et utilia atque inutilia monstrabant. Ho-

mstos etiam Gr. B = *aliqu a n diu.* Re 𝔐 — 𝔈1. = *aliqu a n do.*

iis quos fecit = B (s.m.) ψ. B(p.m.) = *is quos fecit.* ρ = *eis, quos.* GR𝔛𝔐 — 𝔖 = *his quos fecit.* Rell. n. l. ψ = *distraheret avaritia et paupertatis causa fieret etiam iis quos locupl. fecit.* ρ = *at equidem societatem avaritia distraxit et paupertatis causas in eis etiam quos fecit locupl. finxit.* probat Sanctol.

Desierunt = λ 𝔐 — 𝔖. R = *Desinunt.* Ge ρρ (exc. λ) Gr. 𝔛𝔐 — 𝔅 = *Desiderant.* 𝔈1. — 𝔊 = *Desierant.* B = *Desiderium conderunt.* 𝔑 — 𝔗 + *scire possidere.*

3. 𝔐𝔑 = *ex his genti.* B = *eundem habebant.* G (s∾) 𝔅 = *et ducem et regem.* e𝔑 — 𝔗 + *commissi vitae melioris.* 𝔛 = *Natura est.* 𝔍u = *Multis quidem gregibus.* B = *praecadit armenta.* 𝔛 = *taurus scilicet qui.* B = *magnitudinem ac toris.* G(cr. ∾) = *magnitudinem ac thoros.* γδζ = *magnitudine ac robore.* ρ = *magnitudine roboris.* 𝔛 = *magnitudine actionis.*

excelsissimus = BGRe plerique ρρ (Gr.) 𝔑 — 𝔅1. Nonn. ρρ cod. Gron. Sc𝔛𝔑u — 𝔖 = *excellentissimus.* quod commendaverat Gron. Sed Sw. ipse dubitat de hac scriptura.

pro maximo est optimum = R P 3. 𝔖. BG P 1. 2. 4. Col. Sc 𝔛 = *proximo est optimum* (Sc 𝔛 = *optimus*). e 𝔑 — 𝔗 = *proximos est optimum.* 𝔅 — 𝔐a = *pro summo est optimus.* ρ = *proborum optimus animorumque rector.*

4. mm𝔈 1. 2. 𝔊 = *itaque rectoque.* ρ + *ideoque tunc summa.*

P3. (cr. ∾) = *nisi melior.* B = *Toto enim quantum.* ρυ = *Totum enim quantum.* βιοποστγ 𝔛 + *vult facere potest.*

non putat posse = mR λρ P3. m𝔈2. 𝔊 — 𝔖. Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *non putat esse.* (P1. — *non.*)

P1. 3. 4. Col. = *prohibent penes.* 𝔑 — 𝔏2. 𝔍u = *perhibetur.* G = *pene sapientes.* 𝔛 = *regna.* γδρ = *Posidon. indicat.*

B(p.m.) = *continuebant.* 𝔛 = *manum.* B (cr. ∾) = *infirmiorem.* G(m∾) — *atque inutilia.*

rum prudentia ne quid deesset suis prouidebat. fortitudo peri-
5 cula arcebat. beneficentia augebat ornabatque subiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur per quos coeperat posse: nec erat cuiquam aut animus in iniuriam aut causa, cum bene imperanti bene pareretur nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam ut abirent e regno. Sed postquam subrepentibus uitiis in tyrannidem regna conuersa sunt, opus esse coepit legibus quas et ipsas inter initia tulere sapientes. Solon qui Athenas aequo iure fundauit inter septem aeui sapientia notos. Lycurgum si eadem aetas tulisset, sacro illi numero accessisset octauus.
6 Zaleuci leges Charondaeque laudantur. Hi non in foro nec in consultorum atrio, sed in Pythagorae tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura quae florenti tunc Siciliae et per Italiam Graeciae ponerent. Hactenus Posidonio adsentior: artes qui-

B (cr.∾) = *suis qui providebant.* G = *beneficientia.* BG P1. 3. Col. 𝔑 — 𝔅 = *agebat ornabatque.*

5. R = *nihil rex maius.*

ut abirent = mss. etiam e Gr. Gron. 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 ex m𝔈2. = *ut abiret.* quod Latinitas non fert. Gron. „placeret, inquit, magis *abire se regno.*"

conversa = mss. etiam e Sc 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *versa.*

𝔄 = *septem cui sap.* χ + *veteris aevi.* Col. (s.m.) + *aevi sui.*

sapientia notos = BGR ρρ (nonn. exc.) P2. Col. ScPinc. castigg. exempll. 𝔄𝔐 — 𝔊ro 𝔅1. probat Wyttenb. Ep. ad Bakium p. 264. sG e nonn. ρρ P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔈1. = *natos.* Pinc. ci. = *natus.* 𝔈2. — 𝔊𝔑u — 𝔖 = *notus* ex ing. Ermi. G = *Ligurgus.* G (m∾) P 1. 4. Col. — *tulisset.*

accessisset = BG ζ(rell. ρρ) P1. 3. Sc 𝔑 — 𝔅 𝔐 — 𝔐a. R P3. (s.m.) Col. 𝔄𝔖 = *arcessisset.* probat Grut. P2. = *accersisset.* 𝔈 1. — 𝔊 = *accensuisset.*

octavus = ζ Col. 𝔐 — 𝔐a. BG (s.m.) P2. 𝔄 = *octavi.* quod iungunt cum sequentibus. G nonn. ρρ P1. 4. = *octavo* (facile poterat oriri ex *octav9*). R = *octario.* mP1. = *optato.* P3. (s.m. nam omiserat) = *atario.* e𝔑 — 𝔈 1. = *.Artavi*, tanquam esset nomen proprium. βοχ alii ρρ = *Octavii Gallici et Tallucii* (*Alucii*) *Chorondaeque* (*Choronidaeque*). BG = *Zalluci leges Chorondaeque.* R = *et Talluci leges Chorondaeque.* P1. = *et Alluci leges Corondaeque.* P2. = *Gallici Talluci leges Coronidaeque.* P3. = *et Alluci leges Caronidaeque.* P3. (s.m.) = *et T. Alluci leges Choronidaeque.* P4. = *et Alluci leges Choronidaeque.* Col. = *Alluci leges Choronidaeque.* 𝔄 = *talluti leges tyronnidaeque.* e𝔑 — 𝔈 1. = *et Alluci leges Chorondaeque.* Sanctol. ait neutrum nomen in ρρ recte scribi.

6. 𝔄 = *Pythagorie.* B + *e* [del.] *tacito illo.* 𝔄 — *illo* post *tacito.*

ρ = *et Italiae Gr.* ρσ = *Graeci ponerent.* χ = *et post Italiam Graeciae ponerentur.*

adsentior: artes = 𝔈1. — 𝔐a. et latet haec scriptura in BGe 𝔄𝔑 = *adsentio partes.* R ρρ Gr 𝔑 — 𝔅 𝔖 = *adsentio: artes.* quod prius reliquerunt et alterum tantum emen-

dem a philosophia iuuentas quibus in cotidiano uita utitur non concesserim nec illi fabricae adseram gloriam. *Illa*, inquit, *sparsos et causiis tectos aut aliqua rupe subfossa aut excesae arboris trunco docuit tecta moliri.* Ego uero philoso- 7 phiam iudico non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium et urbium urbes prementium quam uiuaria piscium in hoc clausa ut tempestatum periculum non adiret gula et quamuis acerrime pelago saeuiente haberet luxuria portus suos in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais? Philosophia homines docuit habere clauem et seram? Et quid aliud erat auaritiae signum dare? Philosophia haec cum tanto habitantium periculo inminentia tecta suspendit? Parum 8 enim erat fortuitis tegi et sine arte et sine difficultate naturale inuenire sibi aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud seculum ante architectos fuit. Ista nata sunt iam nascente luxu-

darunt. G (p.m.) = *quos a philos.* G(s.m.) 𝔗 = *siquidem a ph.* *in cotidiano vita utitur* = B. GR𝔑 — 𝔖 + *in quotidiano usu vita utitur.* Plerique ρρ 𝔗 = *in quotidiana vita utitur* (𝔗 = *vicitur.* in msto fortasse fuit *nititur*). *nec illi fabricae adseram* = BGRe ρρ Gr. Sc𝔗𝔊1. 2. 𝔏4. 𝔖. Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *nec illam fabricae asseram* [𝔏2. 𝔍u 𝔊ro 𝔅1. = *assertam*] *gloriam.* 𝔑 — 𝔅 = *nec illi fabricae afferam gl.* *sparsos et causiis tectos* = 𝔖 ex ci. cf. Veget. R. M. IV, 15. Re mP3. 𝔑 — 𝔗 = *sparsos e causis lectos.* BP1. Col. Sc 𝔗 = *sp. e caucasis lectos.* GP3. (p.m.) *sp. e causa sis lectos.* P2. = *sp. et causalis lectos.* P4. = *spasmosos e causa sed lectos.* mR P3. (s.m.) = *sp. e caucasios lectos* (P3. = *lestos*). o = *sparsos homines congrega et causulis tectos.* 𝔅𝔊1. = *sparsos e casis lectos.* 𝔊2. — 𝔏4. = *sp. et casulis tectos.* 𝔊ro = *sp. et aut cavis tectos* ex ci. Lips. 𝔅1. = *sp. et aut casulis tectos.* 𝔑u 𝔐a = *sp. et e Caucasiis lectos* nullo sensu. G(s∾) P1. = *offuit tecta moliri.* P3. = *offuit tecta molis.* P4. + *offuit alias docuit tecta moliri.* unde Grut. ci. = *ostendit tecta moliri.* 𝔗 — *tecta.* e𝔑 — 𝔗 = *potuit tecto molliri.* 𝔅 = *docuit tecta molliri.*

7. *urbium urbes prementium* = BGR ρρ Gr. Gron. 𝔗𝔑u — 𝔖. 𝔑 — 𝔊 = *urbes urbium prem.* 𝔐 — 𝔅1. — *urbium.* Gron. ci. = *turrium urbes prem.* *clausa* = BGR 𝔗𝔑 — 𝔐a. 𝔖 = *clusa.* *tempestatum periculum* = B𝔗. GR 𝔑 — 𝔖 = *temp. pericula.* GR (cr.∾) 𝔗𝔑 — 𝔊1. = *Quid agis? Philos.* B(s∾) = *glacem et seram.* G (s∾) = *clavim.* Be 𝔗𝔑 — 𝔗 = *quicquid aliud erat.* GR ρρ (exc. π) Gr. (exc. P3.) 𝔅 — 𝔊 = *et quicquid aliud erat.* π = *Quid aliud erat quam avaritiae.* P3. = *et quicquid erat avaritiae.* G = *Philosophia hoc.* 𝔗 — *haec.*

8. *et sine difficultate* = BG ρρ (nonn. — *et*) 𝔗𝔑 — 𝔊2. R𝔊 — 𝔖 — *sine.* R = *istud seculum.* *ante architectos* = e𝔑 — 𝔅. B = *ante* ΑΡΚΙΑΗΚΤΟC. sBG Gr. = αρχιτεκτος. ρρ (exc. λ) = *ante* αρχιτετος vel *architectores.* R (al.m.) λ Pinc. 𝔖 = *ante* ἀρχιτέκτονας. 𝔊1. = *ante architectores.* 𝔊2. = *ante architectones.* 𝔊 — 𝔐a = *architectonas.* 𝔗 huius vocis se-

ria, in quadratum tigna decidere et serra per designata currente certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

Non enim tecta coenationi epulum recepturae parabantur. nec in hunc usum pinus aut abies deferebatur longo uehiculorum ordine uicis intrementibus ut ex illa lacunaria auro grauia pende-
9 rent. Furcae utrimque suspensae fulciebant casam: spissatis ramalibus ac fronde congesta et in procliue disposita decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere, sed securi. Culmus liberos texit: sub marmore atque auro seruitus habitat. In illo quoque dissentio a Posidonio, quod *ferramenta fabrilia excogitata a sapientibus uiris* indicat. Isto enim modo dicat licet *sapientes* fuisse per quos

Tunc laqueis captare feras et fallere uisco
Inuentum et magnos canibus circumdare saltus.

10 Omnia enim ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. In hoc quoque dissentio *sapientes fuisse qui ferri metalla et aeris inuenerint, cum incendio siluarum udusta tellus in summo uenas iacentes liquefacta fudisset.* Ipsa tales inueniunt quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis mihi quaestio uidetur

dem habet vacuam. B + *fuit ante tectores.* G + *fuit ante architectores.* R (del.) + *fuit aut architectores.* 𝔛 + *fuit architectoris.* e𝔑 — 𝔗 + *fuit ante Archetectores.* P3. 4. = *in quadratum ligna.*

serra per designata = B plerique ρρ duo Pall. Col. Pinc. v. l. 𝔛 𝔑u — 𝔖. P4. = *serva per des.* G R(s∾) 𝔑 — 𝔅1. = *ferro per des.*

B (cr. ∾) = *Nam primum cuneis.* 𝔑 — 𝔗 = *scissile lignum.*

cvenationi = Bτυφ ex. Fac. et Prim. P4. 𝔏 — 𝔖. G (cr. ∾) P1. 3. = *coenationia.* R rell. ρρ pars, P3. 𝔑 — 𝔗 = *coenatoria.* Alii ρρ P2. Col. = *coenationem epulumque receptura* (P2. = *receptatura*). Alii ρρ = *coenationis epula receptura.* 𝔅 — 𝔐 = *coenationum epulas receptura.* G P3. 𝔑 — 𝔗 = *epula receptura.* Lips. pro *epulum* ci. = *populum.* BG = *ordine vicit.* ζο = *ex illis.* αχυ = *ex illo.* B(cr. ∾) = *lucunaria.*

9. Lips. ci. = *suspensam.*

B(cr. ∾) = *fulgebant casam.*

ο = *fronde contexta.* Ex. Fac. et Prim. m𝔊 = *deposita.*

sed securi = mss. (praeter ειπ) etiam Gr. (exc. P2.) 𝔑 — 𝔊. ειπ P2. 𝔐 — 𝔖 — *sed.* 𝔛 = *habitavere secure.*

sapientes fuisse = mss. etiam Gr. (exc. P1.) 𝔛𝔑 — 𝔊. P1. 𝔐 — 𝔖 — *fuisse.*

10. Bochart Hieroz. T. II. l. VI. c. 16. p. 881. 40. ci. = *auri metalla.*

et aeris invenerint = BR Sc 𝔛 𝔖. G𝔑 — 𝔐a = *et aeris invenerunt.*

liquefacta = BGR ex. Fac. et Prim. Gr. (exc. P3.) 𝔛𝔈2. — 𝔐a. P3. 𝔑 — 𝔈1. 𝔖 = *liquefactas.* R (cr. ∾) P3. = *fuisset.*

Ipsa tales = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖 = *Ista tales.*

𝔑 — 𝔗 = *Nunc illa tandem tam subtilis.*

quam Posidonio: *Utrum malleus in usu esse prius an forfices coeperint.* Utraque inuenit aliquis excitati ingenii, acuti, non magni nec elati: et quicquid aliud corpore incuruato et animo humum spectante quaerendum est. Sapiens facilis uictu fuit. 11 Quidni? cum hoc quoque seculo esse quam expeditissimus cupiat. Quomodo, oro te, conuenit ut et Diogenem mireris et Daedalum? Uter ex his sapiens tibi uidetur? qui serram commentus est? an ille qui, cum uidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum e perula calicem hac obiurgatione sui: *Quamdiu homo stultus superuacuas sarcinas habui?* qui se conplicuit in dolio et in eo cubitauit? Hodie 12 utrum tandem sapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in inmensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, qui Euripos subito aquarum inpetu inplet aut siccat et uersatilia coenationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atque alia succedat et totiens tecta quotiens fercula mutentur? an eum qui et aliis et sibi hoc monstrat quam nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? posse nos habitare sine marmorario ac 13 fabro. posse nos uestitos esse sine commercio Sericorum. posse nos habere usibus nostris necessaria, si contenti fuerimus iis quae

BG𝔐 — 𝔅 = *in usu esset.*
forfices = B (p.m.). B(s.m.) GR 𝔛𝔐 — 𝔖 = *forcipes.*
excitati = BG fere omnes ρρ P1. 4. Col. a quibus nolui discedere etiam propter locum Cic. N. D. II, 56, 140. in quo ipso componuntur *acutus* et *excitatus.* RP2. 𝔐 — 𝔖 = *aliquis* [P2. = *aliquid*] *exercitati.* P3. = *inexercitati.* 𝔛 = *excogitati.* 𝔐 = *corpore incarnato.*
animo = mG P2. Col. mP3. 𝔛𝔈1. 2. 𝔏 — 𝔖. B = *antimo.* GR P1. 3. 4. 𝔐 — 𝔗 = *intimo.* Quidam Pinc. 𝔊 — 𝔐 — *animo.* Grut. ci. = *acie humum sp.* P3. + *in humum.* P4. = *expectante.* G — *quaerendum.* α = *facilis motu.*
11. 𝔛 — *quoque.* G = *seculo quoque.* G (lit.) ρρ (exc. ζψ) = *quisquam expeditissimus.*
ut et Diogenem = BGSc 𝔛𝔐𝔐 𝔖. 𝔗 = *et ut Diog.* R𝔅 — 𝔐a — *et.* B scribit *Diogenen.* 𝔐 = *mireris et Talum* laudato Diod. Sic. IV, 76. atque idem in vetere libro se invenisse dicit Mur.
sarcinas = BR P2. 𝔐 — 𝔐. GP 1. 3. 4. 𝔏 — 𝔖 = *sarcinulas.* Col. = *sarciunculas.* 𝔛 = *et dolio incubitabit.* B(p.m.) = *doleo.*
12. sR P 3. (s.m.) 𝔐u 𝔐a = *Hee dic utrum.* 𝔛 = *altitudine.* G nonn. ρρ P1. 𝔛 = *circum latentibus.* R = *orto lat.* P2. Col. = *orto cum latent.* 𝔐 = *ortum lat.* 𝔐𝔗 = *hortum lut.* m𝔊 = *orcum lat.*
et versatilia = BG𝔛𝔖. 𝔐 — 𝔅 = *aut versat.* R𝔈1. — 𝔐a — *et.* B(p.m.) = *fericula mutentur.* 𝔛 = *immutentur.* R plerique ρρ 𝔛 = *imperavit.*
13. *marmorario ac fabro* = mss. etiam Gr. vet. cod. Dalech. 𝔛𝔐 — 𝔈1. 𝔖. 𝔐u = *et fabro.* quod male dicit fuisse in Grut. libris. 𝔈2. — 𝔅1. — *ac.*
Sericorum. hoc restituo ex *servorum* = mss. etiam Gr. 𝔛𝔐 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *Serum.*
iis quae = B. GR𝔛𝔐 — 𝔖 = *his quae.* Rell. n. l.

terra posuit in summo? Quem si audire humanum genus uoluerit, tam superuacuum sciet sibi coquum esse quam militem. Illi sapientes fuerunt aut certe sapientibus similes quibus expe-
14 dita erat tutela corporis. Simplici cura constant necessaria: in delicias laboratur. Non desiderabis artifices, si sequere naturam: illa noluit esse districtos. ad quaecumque nos cogebat instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? non pelles ferarum et aliorum animalium a frigore satis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleraeque gentes tegunt corpora? non auium plumae in usum uestis conseruntur? non hodieque magna Scytharum pars tergis uulpium induitur ac
15 murium quae tactu mollia et inpenetrabilia uentis sunt? Opus est tamen calorem solis aestiui umbra crassiore propellere. Quid ergo? non uetustas multa abdidit loca quae uel iniuria temporis uel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? non quamlibet uirgeam cratem texuerunt manu et uili obliuerunt luto, deinde stipula aliisque siluestribus operuere fastigium et pluuiis per deuexa labentibus hiemem transiere securi?

Quem si audire = BGR plerique ρρ P2. 3. Col. 𝔅𝔏 — 𝔖. ψP1. 𝔈1. 2. 𝔐 = *Quae si audire.* υ Pinc. v. l. 𝔊𝔖 = *Quam si audire.* quod probat Pinc. 𝔑 — 𝔗 = *Quoniam si audire.*

·14. *in delicias* = BGβιχυχ P2. 4. Pinc. v. l. 𝔄𝔐 — 𝔖. R rell. ρρ P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔖 = *in deliciis.* 𝔑 — 𝔗 = *laborant.* 𝔑 — 𝔈2. + *Etiam non desiderabis.*

si sequere = B(p.m.) αεουψ 𝔅 — 𝔅1. RsB rell. ρρ pars 𝔑 — 𝔗𝔑u 𝔐a = *sequare.* G(s.m.) alii ρρ Dalech. vet. cod. = *sequaris.* Alii ρρ 𝔄𝔖 = *sequeris.* B = *intolerabilest.*

Quid ergo? non pelles = BG (s.m.) plerique ρρ P2. Col. Sc 𝔄𝔖. G (p. m.) R γδεζιχλφψ P1. 3. 4. + *Numquid ergo? non pelles.* 𝔑 — 𝔈1. = *Quid ergo? numquid pelles.* 𝔈2. — 𝔐a + *Quid ergo? numquid non pelles.* B = *aliarum animalium.* RG = *queant.*

Nonn. ρρ = *nonne corticibus — nonne avium.* 𝔑 — 𝔈1. = *num corticibus — num avium — num hodieque.* 𝔑 — 𝔗 = *terga vulpium.* B = *murum.* γδεζοφψ = *hodie quoque.* 𝔄 — *tactu.* G = *tacta.* R — *ventis.* mR β𝔍σχ = *vermibus sunt?*

15. 𝔑 — 𝔈1. = *num vetustas multa* et mox *num quamlibet.* 𝔄 = *addidit.* Lips. ci. = *abedit loca.*

non quamlibet virgeam = ψ𝔑 — 𝔖. B = *non quaelibet v.* Gζ = *non qualibet v.* R rell. ρρ 𝔄 = *non quilibet v.*

obliverunt = B (p.m.) R𝔈1. — 𝔊. υ𝔐 — 𝔐a = *obleverunt.* B (s.m.) G rell. ρρ P1. 4. Sc 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖 = *obliniGerunt.* P2. Col. = *oblituerunt.* P3. = *obliniverunt.*

stipula = R mG ζ P1. 3. (uterque s.m.) 𝔑 — 𝔖. P1. 3. 4. = *spicula.* BG 𝔄𝔑 = *de spicula.* Etiam ρρ (exc. ζ) addunt praepos.: utrum vero habeant, *stipula* an *spicula*, non proditur. B = *et duviis per devexa.* 𝔄 = *et dumis per devexa.* sR (al. m.) P2. P3. (s.m.) cod. Gron. = *et eluviis.* (vid. Gron. ad N. Q. III, 3.) et potest hoc defendi scripturis B𝔄. Col. = *et cluniis.* ιο = *et culmis per diversa.*

BGRP1. (cr. ∾) 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *latentibus.* mG sR ιο 𝔄 = *iacentibus.* mm𝔈2. 𝔈 = *hiemem transegere.* 𝔑 = *transire.*

Quid ergo? non in defosso latent Syrticae gentes quibusque 16 propter nimios solis ardores nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est nisi ipsa arens humus? Non fuit tam inimica natura, ut, cum omnibus aliis animalibus facilem actum uitae daret, homo solus non posset sine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil aegre quaerendum, ut possit uita produci. Ad parata nati sumus: nos omnia nobis difficilia facilium fastidio fecimus. Tecta tegumentaque 17 et fomenta corporum et cibi et quae nunc ingens negotium facta sunt obuia erant et gratuita et opera leui parabilia: modus enim omnium, prout [postulabat] necessitas, erat. nos ista pretiosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poscit. A natura luxuria desciuit quae cotidie se ipsa incitat et tot seculis crescit et ingenio adiuuat uitia. Primo superuacua coepit concupiscere, inde contraria, 18 nouissime animum corpori addixit et illius deseruire libidini iussit. Omnes istae artes quibus aut circitatur ciuitas aut strepit corporis negotium gerunt cui omnia olim tamquam seruo praestabantur, nunc tamquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinae sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium mollesque cantus et infractos. Recessit enim ille naturalis modus desideria ope neces- 19 saria finiens: iam rusticitatis et miseriae est uelle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quam facile etiam magnos

16. 𝔑 — 𝔅 = *inde fesso latent* (𝔑 — 𝔈1. = *iacent*).

quibusque = BGR fere omnes ρρ. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *quibus* om. *que*.

χ = *Num fuit tam inim.* π = *An fuit tam inim.* 𝔄 = *tam minuta.* Gron. ci. = *tam iniqua.*

B𝔄 = *facile actum.* Pinc. ci. = *facilem ac tutam vitam.* R + *quaerendum est.* o = *omnia nobis studia difficilia fecimus.* 𝔑 — 𝔗 = *difficilia: facilia fastidio fecimus.* 𝔅𝔈1. = *difficilia studio fecimus.*

17. 𝔄 — *sunt* post *facta.*

prout necessitas, erat = B𝔄. GR 𝔑 — 𝔖 + *prout postulabat necessitas, erat.* ρ𝔈1. m𝔍u = *nos ista perniciosa.* [illegible]𝔈2. 𝔊 = *nos ista speciosa.*

nos mira = G(s.m.) P3. 4. Pinc. v. l. 𝔈2. — 𝔖. BG(p.m.) Rαβγδε𝔍 ιλτυψ P1. 2. Col. 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *nos ista misera.* Steph. (ad Dalech. Ep. 9.) ci. = *Sufficiebat ad id.*

se ipsa = BG𝔄𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *se ipsam.*

18. G𝔑𝔎 = *adduxit.* 𝔗𝔅 = *abduxit.*

circitatur = B Sa (iam enim hoc libro utitur Sw.) P1. 2. 4. 𝔑 — 𝔗𝔖. RP3. (p.m.) Sc 𝔄𝔅 — 𝔐a = *excitatur.* ρρ u. l. B = *molles corpori motus.* G𝔑 — 𝔈1. = *corporum.*

G(m∾) — *hinc textorum.* P1. 3. 4. = *hinc tectorum.* Quidam Pinc. = *huic textorum.* quod non minus commodum putat Pinc.

19. B(s∾) = *quantum fas est.* G = *satis est.* G(m∾) R — *mi* ante *Lucili.*

uiros dulcedo orationis abducat a uero. Ecce Posidonius (ut mea fert opinio, ex his qui plurimum philosophiae contulerunt) dum uult describere primum quemadmodum alia torqueantur fila, 20 alia ex molli solutoque ducantur, deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat, quemadmodum subtemen insertum quod duritiam utrimque conprimentis tramae remolliat spatha coire cogatur et iungi: textrini quoque artem a sapientibus dixit inuentam oblitus postea repertum hoc subtilius genus in quo

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo,
Inseritur medium radiis subtemen acutis
Quod lato pauiunt insecti pectine dentes.

21 Quid si contigisset illi addere has nostri temporis telas quibus uestis nihil celatura conficitur in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? Transit deinde ad agricolas nec minus facunde describit proscissum aratro solum et iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus. tunc sparsa semina et collectas manu herbas, ne quid fortuitum et agreste subcrescat quod necet segetem. Hoc quoque opus ait esse sapientium, tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inue-

B — *a* ante *vero.*
opinio, ex h i s = B Sa c ρρ (exc. σ) 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. G = *opinio, ex e i s.* σ𝔈1. 𝔐a = *opinio, u n u s ex i i s.* R = *u n u s ex h i i s.* G(s∾) P1. 3. — *primum* post *describere.* non necessarium habet Grut.

20. B pro *deinde* olim habuit *de:* sed reliqua sunt suppleta. o = *t e x tum stamen.* P1. 3. 4. = *rectum s t r a men.* G(p.m.) P1. Col. 𝔄 = *exten d a n t.* probant Scaliger et Grut. et *tela* plurali numero positum significare putant *instrumenta textoria.* GR ρρ 𝔑 — 𝔖 = *subtegmen* vel *sub te g men.*

spatha. γδζ = *spa r sa.* πmχ𝔈1. — 𝔖 = *s e p a r a ta.* 𝔑 = *spa r ta.* GR𝔄 = *spa t a* sine *h.* χ = *cog a t.* 𝔑 — 𝔅1. = *cog a n tur.*

text r i n i = BGR ρρ Gr. Pinc. 𝔄 𝔑u — 𝔖. 𝔑 — 𝔅1. = *textri c u m.*
R = *h a c subtilius genus.* GR ρρ 𝔑 = *subte g men.*

paviunt = ci. Grut. 𝔖. BGR longe plurimi ρρ Gr. Pinc. codd. Lips. 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *pa r iunt.* εζσψ ci. Pinc. Ovid. (M. VI, 58.) 𝔊 — 𝔐a = *f e r iunt.* ζψ versus Ovidii etiam integros exhibent. Lips. defendit *feriunt*, ex quo primum ortum esse putat *f a riunt*, deinde *pariunt.* At Seneca cum locum Ovid. circumcideret et immutaret, facile pro *feriunt* potuit substituere *paviunt*, verbum librariis ignotum. 𝔑u — 𝔖 = *dent i s.*

21. *addere* = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *v i dere.* BGR + *i n quibus vestis.* 𝔑 — 𝔈1. — *nihil* ante *celatura.*

iteratum = ci. Pinc. 𝔊 — 𝔖. (cf. Colum. II, 4, 8. al. Salmas. ad Solin. p. 512. sq.) Mss. omnes 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *i n t e r a r a t r u m.* m𝔈2. = „forte *iterum*, quoniam eadem terra transversim proscinditur.“ G(m∾) = *pa r c at radicibus.* 𝔐 — 𝔐a = *t u m sparsa semina* contra mstos. GR = *sapient u m.*

niant per quae fertilitas augeatur. Deinde non est contentus 22 his artibus, sed in pistrinum sapientem submittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus panem coeperit facere: *Receptas*, inquit, *in os fruges concurrens inter se duritia dentium frangit et quicquid excidit ad eosdem dentes lingua refertur: tunc uero miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat. cum peruenit in uentrem, aqualiculi feruore concoquitur: tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis* 23 *secutus exemplar lapidem asperum aspero inposuit ad similitudinem dentium quorum pars inmobilis motum alterius exspectat. deinde utriusque adtritu grana franguntur et saepius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit et adsidua tractatione perdomuit finxitque panem quem primo cinis calidus et feruens testa percoxit: deinde furni paulatim reperti et alia genera quorum feruor seruiret arbitrio.* Non mul- 24 tum afuit quin sutrinum quoque inuentum a sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio commenta est. Hominis enim, non sapientis inuenta sunt tam mehercules, quam nauigia quibus amnes quibusque maria transimus aptatis ad excipiendum uentorum inpetum uelis et additis a tergo gubernaculis quae huc atque illuc cursum nauigii torqueant: exemplum a piscibus tractum est qui cauda reguntur et leui eius in utrumque momento uelocitatem suam flectunt. *Omnia*, inquit, 25 *haec sapiens quidem inuenit: sed minora, quam ut ipse*

G = *sterilitas augeatur.*
22. R = *et in pistrinum.* 𝔈1. — ℜu = *coepit facere* contra mstos. ℑu = *lingua refert.*
σ𝔈1. — 𝔐a + *salivae miscetur.* πφχ + *saliva miscetur.* BG RSa c rell. ρρ 𝔄ℜ — 𝔅 ∾. 𝔄 = *pervenerit.*
aqualiculi = RB(s.m.) mG λσχ 𝔄𝔅 — 𝔖. ι = *a quo leni ferv.* P2. = *aquae levi ferv.* γ = *aliquali ferv.* o = *a qualiquali ferv.* B = *aequali eius ferv.* quod propter codicis huius praestantiam olim eram recepturus. Rell. ρρ GP1. 3. 4. ℜ — 𝔗 = *aequali culinae ferv.*
23. 𝔄 = *motum alterans exspectat.* β𝔇ιωσυ = *inspectat.* Pinc. ci. 𝔐 = *et saepius reteruntur.* Nonn. ρρ = *donec ad minima.* ℜ — 𝔈1. = *in aquam sparsit.* 𝔄 = *spargit.*
G(m∾) = *et fluens texta percossit.*
24. *afuit* = B Sa 𝔖. G𝔅 = *affuit.* 𝔄 = *aufuit.* ℜ — 𝔗 = *affuerit.* R𝔈1. — 𝔐a = *abfuit.* R = *mehercule.* 𝔄 = *herculo.* 𝔖 = *transivimus* ratione scripturae non reddita. ℜ — 𝔅1. + *et exemplum* contra mstos.
σ + *in utrumque latus.* επ = *in utrumque motu.*
25. Servavi verborum ordinem, quem exhibent mss. 𝔄𝔖: vulgatus est ex ℜ. Ex. Fac. et Prim. = *Omnia haec, inquit, sapiens qui-*

tractaret, sordidioribus ministris dedit. Immo non aliis excogitata ista sunt quam quibus hodieque curantur. Quaedam nostra demum prodisse memoria scimus: ut speculariorum usum perlucente testa clarum transmittentium lumen, ut suspensuras balneorum et inpressos parietibus tubos per quos circumfun-
26 deretur calor qui ima simul ac summa foueret aequaliter. Quid loquar marmora quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas quibus porticus et capacia populorum tecta suscipimus? quid uerborum notas quibus quamuis citata excipitur oratio et celeritatem linguae manus sequitur? Uilissimorum mancipiorum ista commenta sunt: sapientia altius sedet nec manus edocet: animorum magistra est.
27 Uis scire quid illa eruerit, quid effecerit? Non dedecoros corporis motus nec uarios per tubam ac tibiam cantus quibus exceptus spiritus aut in exitu aut in transitu formatur in uocem. non arma nec muros nec bella: utilia molitur, paci fauet et genus humanum ad concordiam uocat. Non est, inquam, instrumentorum ad usus necessarios opifex. Quid illi tam paruula adsignas? Artificem uides uitae. Alias quidem artes sub dominio habet: nam cui uita illi uitae quoque ornantia seruiunt. ceterum
28 ad beatum statum tendit. illo ducit, illo uias aperit. Quae sint mala, quae uideantur ostendit. uanitatem exuit mentibus,

dem invenit. R(r.m.) 𝔈2. — 𝔊 + *quam a quibus.* 𝔐 — 𝔖 + *ab aliis — quam a quibus.* utrumque contra mstos etiam Ss. et edd. vett.

B (n.) + *excogitata iis.* G — *ista.* B (cr. ∾) = *Quaedam nostrae.* 𝔑u — 𝔖 = *prodiisse* contra mstos et edd. vett. 𝔛 = *suspensas* et mox = *impressis parietibus cubos*, quae vox etiam in εζ⊃ιπσ apparet.

simul ac = BG𝔖. R𝔛𝔑 — 𝔐a = *simul et.*

26. P3. = *fulgerent.* G(m∾) — *tecta suscipimus.* B (cr. ∾) = *suscepimus.* οσ = *tecta suspicimus* solito errore. χ = *tecta suspendimus.* In ζ videbatur legi *tecta substipamus.*

27. *Non dedecoros* = BG P1. 4. Sac 𝔛𝔖 (in G P1. *Non* primitus fuerat omissum). RCol. P2. 𝔑 — 𝔅 = *Non dedecores* (in R *Non* legitur supra lineam). P3. 𝔈1. — 𝔊 = *Non decoros.* 𝔐 — 𝔐a = *Non indecoros.* ρρ n. l. B(cr. ∾) = *cantis aliqui quibus.* σχ = *civilia molitur.* οω = *inutilia molitur.* G(cr. ∾) 𝔑 — 𝔗 = *adversus necessarios.*

nam cui vita illi vitae quoque ornantia = BG(p.m.) P1. R = ∾ *illi vitam quoque ornantia.* P3. 4. 𝔈2. — 𝔖 = ∾ *illi vitae quoque ornamenta.* ιλοσφχ = *Nam cui [quia] ornamentum est vitae illi vitae quoque ornamenta.* ρ = *Nam cui servita* (rell. n. l.). P2. Col. = *Namque ornamentum est vitae illi vitae quoque ornamenta.* 𝔛 = *Nam cui placet vita illa vitae quoque ornamenta.* 𝔑 — 𝔈1. = *Nam cum vita illi, vitae quoque ornamenta.*

28. R = *Quae sunt mala.*

dat magnitudinem solidam. inflatam uero et ex inani speciosam reprimit nec ignorari sinit inter magna quid intersit et tumida: totius naturae notitiam ac suae tradit. Quid sint di qualesque declarat. quid inferi, quid lares et genii. quid in secundam numinum formam animae perpetitae. ubi consistant, quid agant, quid possint, quid uelint. Haec eius initiamenta sunt per quae [29] non municipale sacrum, sed ingens deorum omnium templum, mundus ipse, reseratur cuius uera simulacra uerasque facies cernendas mentibus protulit: nam ad spectacula tam magna hebes uisus est. Ad initia deinde rerum redit aeternamque rationem toti inditam et uim omnium seminum singula proprie figurantem. Tum de animo coepit inquirere, unde esset, ubi, quamdiu, in quot membra diuisus. Deinde a corporibus se ad incor- [30] poralia transtulit ueritatemque et argumenta eius excussit: post haec quemadmodum discernerentur uitae aut uocis ambigua: in

𝔑 = *inflatam vero et esivam spec.* 𝔎 = *et hesivam spec.* 𝔗 = *et haesivam spec.* G(s∾) R nonn. ρρ P1. 3. m𝔈2. = *spaciosam.*

𝔑—𝔅 = *sin et.* 𝔄 = *timida* et mox = *ac suam.* 𝔄 + *et quid inferi.* BG = *qui inferi.* Fortasse scribendum *et qui inferi,* ut suppleatur *deorum* ad *qui.* 𝔄 — *et* ante *genii.*

in secundam numinum formam = 𝔈2. — 𝔖 ex ci Ermi. BG plerique ρρ Gr. codd. Ermi Sa c 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *in secundam nominum formam.* (etiam Ep. 115, 4. B Sa pro *numinis* exhibent *nominis.* cf. Drkb. ad Liv. VII, 30, 20.) Erm. putavit molliorem fore sermonem, si legeretur *secundum numinum formam.* λοσ = *quid in secundam hominum formam.* quemadmodum legi posse idem Erm. scripsit. (De *hominum* et *nominum* confusione cf. Drkb. ad Liv. XXIV, 18, 8.) R (lit.) P3. (s m.) = *quid inseram hominum formam.* εζχρ = *quid in secula numinum forma.* χ = *quid in secunda numinum forma.* Sanctol. ci. = *Quid infera numinum* vel *hominum forma:* nam in multis ρρ esse *inseram* (pro *in secundam*), quod fieri facile potuerit ex *infera.* Dion. Gothofr. ci. = *Quid in secundam a numinibus formam animae provectae ubi consistant.*

perpetitae = B Sa 𝔖. Sw. explicat: „*perpetuatae*, immortalitate donatae et *in secundam numinum formam* (i. e. ordinem) translatae.“ cf. *perpes, perpetim.* GR𝔄𝔑 — 𝔐𝔞 = *perpetuae.*

29. 𝔑 — 𝔅 = *Hic eius init.*

R(s∾) = *municipale sacramentum.*

mundus ipse = BGR ρρ (exc. ϰ) 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖. ϰ𝔈2. — 𝔐𝔞 = *mundus iste.* 𝔄 = *cernendis mentibus.* π = *cernentibus mentibus.* 𝔑 — 𝔐𝔞 = *et aeternam* contra mstos et 𝔄. G(m∾) — *rationem.* R(r.m.) ιλοπσφχ P2. 4. Col. + *toti mundo.* P2. = *inclitam.* ε = *toti reconditam.* π + *figurantem ostendit.* G(m∾) = *Tamen de animo.* 𝔑𝔎 = *Tunc de animo.* G(m∾) P1. = *in tot membra.* 𝔑 — 𝔊 = *membris.* P4. = *in quod membra admissus.*

30. *corporibus* = BG(p.m.) P1. 3. 𝔑 — 𝔈2. 𝔖. R Pinc. v. l. 𝔄𝔊 — 𝔐𝔞 = *corporalibus.* βιοπφ = *decernerentur.* 𝔄 — *vitae.*

aut vocis = BGR Sa 𝔑 — 𝔅. Sc 𝔖 = *ac vocis.* 𝔈1. — 𝔐𝔞 = *ac necis.* Rell. n. l.

utraque enim falsa ueris inmixta sunt. Non abduxit, inquam, se, ut Posidonio uidetur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non uenit. Nihil enim dignum inuentu iudicasset quod non erat dignum perpetuo usu iudicaturus. ponenda non sumeret. *Anacharsis,* inquit, *inuenit rotam figuli cuius circuitu*
31 *uasa formantur.* Deinde quia apud Homerum inuenitur figuli rota, malunt uideri uersus falsos esse quam fabulam. Ego nec Anarcharsim auctorem huius rei fuisse contendo et, si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tamquam sapiens, sicut multa sapientes faciunt, qua homines sunt, non qua sapientes. Puta uelocissimum esse sapientem: cursu omnes anteibit, qua uelox est, non qua sapiens. Cuperem Posidonio aliquem uitrearium ostendere qui spiritu uitrum in habitus plurimos format qui uix
32 diligenti manu effingerentur. Haec inuenta sunt, postquam sapientem inuenire desimus. *Democritus,* inquit, *inuenisse dicitur fornicem, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio saxo adligaretur.* Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum et pontes et portas fuisse qua-
33 rum fere summa curuantur. Excidit porro uobis eumdem Democritum inuenisse quemadmodum ebur molliretur, quemadmodum decoctus calculus in zmaragdum conuerteretur qua hodie-

B (cr. ∾) = *a d duxit.* 𝔛 = *Nihil enim i n dignum.* G = *invent u m.*
31. 𝔅𝔈1. — 𝔊 = *Dem u m quia apud Hom.* 𝔐 — 𝔐a = *De i n quia.*
mal u n t = BG(s.m.) R𝔛𝔑 — 𝔈1. G(p.m.) 𝔈2. — 𝔖 = *mav u l t*, quod cum *inquit* referebant ad Posidonium, ad quem neutrum spectat. Rell. n. l.
Anachars i m = BGR 𝔑 — 𝔈1. 𝔛 = *Anachars i s.* 𝔈2. — 𝔖 = *Anachars i n.* o = *fuisse con t e m n o.*
qua — *qua* = B (priore loco B = *qua m:* sed *m* notatum est) G(s.m.) αιτ ci. Pinc. 𝔛𝔊 — 𝔖. G (p.m.) R rell. ρρ Gr. 𝔑 — 𝔈2. = *qu i a* — *qu i a.* 𝔑 — 𝔈2. + *q u i cursu.* quod ex v. l. tolli iussit Pinc.
vitr e a rium = B (p.m.) nonn. ρρ Col 𝔅. GR rell. ρρ P1. (2. 3. s.m.) Ss. 𝔑 — 𝔈2. 𝔖 = *vitr i arium* Pinc. v. l. P 2. 3. (p.m. uterque) 𝔊 — 𝔐a = *vit r a rium.* 𝔛 = *vitria n um.* 𝔑 — 𝔗 — *plurimos.*

diligenti manu = BGR P 1. (3. s.m.) aliquot ρρ 𝔑 — 𝔖. Plerique ρρ aut cum v. l. Pinc. P2. 4. Col. 𝔛 = *diligent i a man u u m*, aut cum P3. (p.m.) = *diligent i a man u s*, quod Grutero omnium maxime probatur.
B(cr. ∾) = *eff r ingerentur.* G = *eff i gerentur.* 𝔑 — 𝔗 = *eff i c e rentur.*
32. *des i mus* = B(p.m.) i. e. *de s i i mus.* cf. ad Ep. 69, 1. B (s.m.) GR𝔈1. — 𝔖 = *desi v i mus.* 𝔛𝔑 — 𝔅 = *desi n i mus.* Rell. n. l.
B (cr. ∾) = *for f icem.* B (cr. ∾) = *adligare n tur.* 𝔑 — 𝔅 = *pon t e m.*
33. R ρρ fere omnes Sc 𝔛 = *Excidit porro n o bis.*
molliretur = mss. (exc. ε) etiam Gr. Pinc. 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔖. ε = *e m olliretur.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔈4. = *p o l iretur.* Lamalle ad Val. Fl. I. p. 374. ci. = *p o t iretur.*
z m aragdum = B. cf. Schwabe ad Phaedr. II. p. 136. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 =

que coctura inuenti lapides hoc utiles colorantur. Ista sapiens licet inuenerit, non qua sapiens erat, inuenit: multa enim facit quae ab inprudentissimis aut aeque fieri uidimus aut peritius atque exercitatius. Quid sapiens inuestigauerit, quid in lucem 34 protraxerit quaeris? Primum uerum naturamque quam non ut cetera animalia oculis secutus est tardis ad diuina. Deinde uitae legem quam ad uniuersa direxit: nec nosse tantum, sed sequi deos docuit et accidentia non aliter excipere quam imperata. Uetuit parere opinionibus falsis et quanti quidque esset uera aestimatione perpendit: damnauit mixtas poenitentia uoluptates et bona semper placitura laudauit: et palam fecit felicissi- 35 mum esse cui felicitate non opus est, potentissimum esse qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor quae ciuem extra patriam posuit, extra mundum deos, quae uirtutem donauit uoluptati: sed [de] illa quae nullum bonum putat, nisi quod honestum est, quae nec hominis nec fortunae muneribus deleri potest, cuius hoc pretium est non posse pretio capi. Hanc phi- 36 losophiam fuisse illo rudi seculo quo adhuc artificia deerant et ipso usu discebantur utilia non credo: sicut ante fortunato tempore, cum in medio iacerent beneficia naturae promiscue utenda,

smaragdum. Sed illud restituit ms. Ruhk.

hoc utiles = B Sa. et sic edidisse maluit Sw. G ρρ (praeter eos, qui mox laudabuntur) Pl. 3. 4. Col. mG2. + *ad hoc utiles*. mG = *occutiles*. Sc X = *ocutiles*. S + *in hoc utiles* ex ci. quia *in* magis convenire cum more Senecae arbitrabatur quam *ad*. Rβιλοπρσ P2. B — Ma = *coctiles*. R — X = *lapides hic utique colorantur*. G(s∾) Gr. R — G2. = *non quia sapiens*.

X = *multa enim faciunt*.

RG2. — Ma = *fieri videmus*.

atque exercitatius = B. GR XR — S = *aut exercitatius*.

34. ω = *produxerit*. X = *pertraxerit*.

verum naturamque = B. G P4. = *verum naturam* om. *que*, quod facile potuit excidere propter sequens *quam*. Iam diverso modo scripturam emendarunt librarii: RR — M = *veram naturam*. Pl. 3. XR — S = *rerum naturam*. Lips. ci. = *quam universi direxit*. R — X = *et attinentia non aliter*. B(s∾) = *pertendit*.

poenitentia = B. Gron. „malim, inquit, *poenitentia*. Ut apud Liv. l. 8. [36, 5.] *severitatem miscendam comitate*." ad quem locum vid. interprett. GR XR — S = *poenitentiae*.

35. R — G1. = *de ea philos. loqui*. X — *ea*.

sed illa = BGR Gr. (exc. P2.) Gron. XR — G2. probat Gron. ad Sen. N. Q. I. prf. p. 286. sed male accipit pro Accus. P2. Pinc. v. l. G — S + *sed de illa*.

deleri = BGR ρρ Gr. XR — S. M — S = *deleniri* ex ing. Mur. o = *premium est*.

36. *discebantur* = BS (sane ex Sa). GR XR — Ma = *discebant*.

sicut ante fortunato tempore = ci. Lips. S. Sc XR — B1. = *sicut ante fortunata tempora*. BG pars Gr. Sa = *sicut aut fortunata tempora*. R alii Gr. Lips. Ru Ma =

antequam auaritia atque luxuria dissociauere mortales et ad rapinam ex consortio discurrere, non erant illi sapientes uiri, etiamsi faciebant facienda sapientibus. 37 Statum quidem generis humani non alium quisquam suspexerit magis, nec si cui permittat deus terrena formare et dare gentibus mores, aliud probauerit, quam quod apud illos fuisse memoratur apud quos

nulli subigebant arua coloni,
Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quaerebant ipsaque tellus
Omnia liberius nullo poscente ferebat.

38 Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur. sufficiebat illa ut parens in tutelam omnium: haec erat publicarum opum secura possessio. Quidni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim in quo pauperem inuenire non posses? Inrupit in res optime positas auaritia et, dum seducere aliquid cupit atque in suum uertere, omnia fecit aliena et in angustum ex inmenso redacta. paupertatem intulit et multa 39 concupiscendo omnia amisit. Licet itaque uelit nunc concurrere

sicut autem fortunata tempora. ψ = *sicut nec fortunata tempora.* Rell. ρρ fere omnes (?) = *sicut haud fortunata tempora.* Lips. ci. = *sicut vatum fortunato tempore.* R βιλχ P2. = *discussere.* G(n.) P3. 4. Col. + *discurrere coeperit.* P1. + *discurrere coepit.* Etiam γδζϿχπσφ + *disc. coepit* vel *coeperit.* λ = *sapientes veri.*

37. G(m∾) = *non ultum quisquam.* Ͽσ = *non alterum quisquam.* ιπ + *magis felicem.*

𝔄 — *nec* ante *si cui* et = *deus naturam formare.* ρ = *alium probaverit quam quem.* B = *subicebant.* Litterae c apex additus est ab alia manu (ç).

Ne signare q. = ζλφ (Virg. Ge. I, 126. Wr.) 𝔊1. R𝔊2. — 𝔊 = *Nec signare q.* (quod etiam apud Virg. multi libri tam imprr. quam mss. habent. De discrimine particularum *Ne — quidem* et *Nec — quidem* cf. Wagner ad Virg. l. l.) BG = *Ne sperare quidem.* αγδϿο = *Nec separe quidem.* unde Sauctol. ci. = *Nec sepire quidem.* Rell. ρρ = *Nec separare q.* aut *Nec sperare q.* 𝔄𝔑 — 𝔅 = *Ne separare q.* Etiam Sac = *separare.*

38. B = *illo genore* et *naturà.* BGR Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔊 = *in tutela omnium.* quod num ferri possit vide. 𝔄 — *secura* et = *mor alium.*

R (s.m.) maior pars ρρ 𝔄 = *invenire non possis.* 𝔑 — 𝔗 = *Irrumpit in res.* 𝔄 — *aliquid.* G = *aliud cupit.* G — *in* ante *angustum.* B + *in angustum se.* G(m∾) — *ex inmenso*, quod in B bis legitur. B = *redacti. avaritia paupertatem.* βιωσ + *ex immenso immensa redacta avaritia.* ερ + *se ex immenso et in immensum redacta avaritia.* mπ = *et in angustum sinum redactu.* 𝔄 = *ex in mense* [hoc in B quoque fuit p. m.] *reductam avariciam.*

39. 𝔄 = *Lucet itaque.* B = *Licet itaque nunc concurrere parare.* G(s∾) R (s∾) nonn. ρρ P1. 3. 4. — *nunc.* G = *concutere.* Col. 𝔑u 𝔐a = *occurrere.* (Ruhk. hoc in duobus Pall. fuisse scribit: nam fefellit eum cum Gron. vitium ed. Io-

et reparare quod perdidit. licet agros agris adiciat, uicinum uel pretio pellat aeris uel iniuria. licet in prouinciarum spatium rura dilatet et possessionem uocet per sua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet unde discessimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus: uniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat inlaborata et in usus populo- 40 rum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat id non minus inuenisse quam inuentum monstrare alteri uoluptas erat: nec ulli aut superesse poterat aut deesse: inter concordes diuidebatur. Nondum ualentior inposuerat infirmiori manum. nondum auarus abscondendo quod sibi iaceret alium necessariis quo- 41 que excluserat: par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant incruentaeque humano sanguine manus odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus densum a sole protexerat, qui aduersus saeuitiam hiemis aut imbris uili receptaculo tuti sub fronde uiuebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura uersat et acerrimis excitat sti- 42 mulis: at quam mollem somnum illis dura tellus dabat! Non

hannis le Preux, quae scripturam *occurrere* male tribuit etiam P2.) P3. monet alias legi *con gerere*, non *occurrere*, nec improbat Gron. Lips. ci. = *conv e r r ere* (in Gron. *Notis* male legitur *conver t ere*). Gron. ci. = *conq u i rere*. Sed optimum *concurrere*. vid. notam Swi et Ind. s. h. v. P2. — *et* ante *reparare*. ι = *ag n os ag n is adiciat*.

pretio pellat aeris = G ρρ P1. 2. 3. Col. Sc 𝔅 — 𝔖. B = *pr. pelleris*. R m P3. = *pr. pellat e x h i i s* (m P3. = *his*) probat Grut. P4. = *pr. pellat e i u s*. 𝔗 — *aeris*. 𝔑 — 𝔗 = *pr. p e t a r i s*. Lips. ci. = *eis* vel *terris*. Erm. ci. = *arvis*. Sw. parum distincte „Vitiose, inquit, duo verba in unum contracta sunt in ms. a et ed. R."

per s u a longam = R (s.m.) ελ Sa (ex em. ipsius librarii) 𝔊2. — 𝔐𝔍𝔲 𝔏2. 𝔈. BGR (p.m.) rell. ρρ (quidam — *per*) 𝔗𝔑 — 𝔊1. 𝔏4. — 𝔐α = *per sua m longam*. 𝔑 — 𝔗 — *universum habebamus*. 𝔅 — *habebamus*. 𝔗 = *univers a m*.

40. Col. = *protuler i t*. GP1. 4. = *protul i t*. P3. = *p o t u i t*. βε ιοχψ 𝔗 = *n i h i l ulli*. 𝔑 — 𝔗 = *nec i l l i sup.* om. *aut*, quod omittunt etiam 𝔅𝔊1. 𝔊2. — 𝔐α = *nec aut ulli* contra mstos etiam Gr.

super e s s e = mss. etiam Gr. 𝔗𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔈 = *super a r e*. quod unde Mur. sumpserit, nescio. 𝔗 = *Nondum v e l o c i o r*. Col. = *a v a r i i s a s c e n d e n d o quod sibi iaceret*. σ = *sibi p l a ceret*.

41. 𝔗 = *in feras verter u nt*. Nonn. ρρ = *a sole t e x e rat*.

𝔗 — *nos* post *Sollicitudo*. 𝔑 — 𝔗 = *in nostra p r o b r a*. λψmo P3. 𝔑 — 𝔅 = *purpura ve x at* (in P3. cr. al. m. ∾). π = *a g i t a t stimulis*.

at quam mollem = BR (s.m.) G (s.m.) ρρ (praeter eos, quos iam laudabo) Col. Gron. „cascae membranae" P3. (s.m.) 𝔊ro — 𝔈. G (p.m.) R (p.m.) αγδ𝔍σ P1. 3. (p.m.) cod. Lips. 𝔑 — 𝔗 = *a q u a m mollem e t* [R𝔑 — 𝔗 — *et*] *somnum*. unde Lips. ci. = *ad a q u a m mollem e t somnum*. 𝔗 = *a d q u e m mollem somnum*. 𝔅 = *a t q u e mollem s o num*. P2. 4. = *a t q u e mollem s*. φ = *o quam mollem somnum*. Sanctol. ci. = *A h quam mollem s*. 𝔊1. — 𝔏4. — *at quam*.

inpendebant caelata laquearia, sed in aperto iacentes sidera superlabebantur et insigne spectaculum noctium. mundus in praeceps agebatur silentio tantum opus ducens. Tam interdiu illis quam nocte patebant prospectus huius pulcherrimae domus. libebat intueri signa ex media coeli parte uergentia, rursus ex 43 occulto alia surgentia. Quidni iuuaret uagari inter tam late sparsa miracula? At uos ad omnem tectorum pauetis sonum et inter picturas uestras, si quid increpuit, fugitis adtoniti. Non habebant domos instar urbium. Spiritus ac liber inter aperta perflatus et leuis umbra rupis aut arboris et perlucidi fontes riuique non opere nec fistula nec ullo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes et prata sine arte formosa: inter haec agreste domicilium rustica politum manu. Haec erat secundum naturam domus, in qua libebat habitare nec ipsam nec pro ipsa ti-44 mentem: nunc magna pars nostri metus tecta sunt. Sed quamuis egregia illis uita fuerit et carens fraude, non fuere sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est. Non tamen negauerim fuisse alti spiritus uiros et, ut ita dicam, a dis recentes: neque enim dubium est quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit et ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus consummata. 45 Non enim dat natura uirtutem: ars est bonum fieri. Illi qui-

42. G = *Non intendebant.* σπ = *Non splendebant.* P2. = *in personato iacentes.* sR P1. (3. s.m.) = *iacentibus.* quod laudat Grut. tanquam ex 𝔐, in qua est *iacentes.* G (m∾) — *sidera.* π + *videbant quomodo sidera.* Col. = *sublabebantur.* 𝔑 = *superlabantur.* G (m∾) P1. = *et sine spectaculum* ∾ *in praeces agebatur.* P3. = *et sine spectaculo.*

𝔛 — *ducens.* B𝔑 — 𝔈1. = *opus dicens.* G = *esse opus dicens.* P1. 3. 4. = *opus esse dicens.* Col. = *omne tempus ducens.*

interdiu — nocte = B. R(s∾) = *inter diem — nocte.* 𝔛 = *intridui — nocte.* G Gr. 𝔑 — 𝔊 = *inter diem — noctem.* P3. (s.m.) Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖 = *interdiu — noctu.*

patebant = BGR (p.m.) Gr. (exc. Col.) Sa c 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. R(s.m.) Col. ci. Pinc. 𝔐 — 𝔐a = *patebat.* G (m∾) = *latebat intueri.*

43. 𝔛 — *inter.* B (cr.∾) = *Ad vos ad omnem.* ρ = *inter depictos parietes vestros.*

perflatus = BSa 𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *flatus.* 𝔛 = *aut placidi fontis rivi aut qui.* R = *neque fistula.* π + *currentes illis erant.*

politum = BG ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. Idem expressit Vossius ad Virg. Ge. II, 467. p. 433. R = *pollitum.* 𝔈2. — 𝔐a = *positum.* G𝔛 = *nec ipsa nec.*

44. 𝔛 = *opere magno.* χλσ P3. 4. quidam Pinc. = *recedentes a diis.* B(cr.∾) G Gr. 𝔛 = *effectus ediderit.* σφ = *infectus ed.* Grut. ci. = *affectus.* 𝔛 + *in omnibus.* R — *enim* ante *dat natura.*

dem non aurum nec argentum nec perlucidos lapides ima terrarum faece quaerebant parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat ut homo hominem non iratus, non timens, tantum spectaturus occideret. Nondum uestis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc nec eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant: multum autem interest utrum peccare aliquis nolit an nesciat. Deerat illis iustitia, deerat 46 prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat similia quaedam rudis uita: Uirtus non contingit animo nisi instituto et edocto et ad summum adsidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: et in optimis quoque, antequam erudias, uirtutis materia, non uirtus est. Uale.

EPISTULA III. (91.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Liberalis noster nunc tristis est nuntiato incendio quo Lugdunensis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriae suae amantissimum. Quae res efficit ut firmitatem animi sui quaerat quam uidelicet ad ea quae timeri posse putabat exercuit. Hoc uero tam inopinatum malum et paene inauditum non miror si sine metu fuit, cum esset sine exemplo: multas enim ciuitates incendium uexauit, nullam abstulit. Nam etiam ubi hostili manu in tecta ignis inmissus est, multis locis defecit: et quamuis subinde excitetur, raro

45. 𝔛 = *non argentum.* G(s∾) P1. 3. 4. = *lucidos lapides.* BSa c 𝔛 — *lapides*, quod P2. ponit post *quaerebant.* 𝔖 + [*in*] *ima* ex ci. Sed non opus est Praepos. 𝔛 — *etiam* post *adhuc.*

mutis animalibus = ζφψ 𝔈2. — 𝔖. BGR 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *multis an.* (*Muta* et *Multa* saepe a librariis confundi docet Brouckh. ad Tib. IV, 1, 129.) R(s∾) = *tantum habeat.* In BG(s∾) *ut* post *aberat* absorptum est a praecedenti syllaba *at* (cf. Drkb. ad Liv. X, 41, 8). Aliquando in mentem venit *spectaturis occideret.* 𝔛 = *tegebatur aurum.*

adhuc nec = B𝔖. GR𝔛𝔑 — 𝔐a = *adhuc non.* BG nonn. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔖 = *aut nesciat.* R(s∾) — *an.*

46. 𝔛 = *contigit animo.* 𝔖 = *ac edocto.* quod unde sumpserit non constat. 𝔛 = *summa exercitatione.* 𝔛 = *antequam erudiantur.*

Lib. XIV. Ep. 3. (91.)

𝔛 + *nuntiato sibi* et + *colonia incendio.* 𝔖 = *Quae res effecit.* 𝔐 — 𝔏4. — *et* ante *paene inaud.* B(s∾) 𝔛 — *si* ante *sine.* πσ + *si non sine.* BGR Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *manu iniecta.* 𝔛 = *manu invicta.* 𝔑 — 𝔈1. — *est* post *inmissus.*

defecit = B𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *deficit.*

2 tamen sic cuncta depascitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoque uix umquam tam grauis et perniciosus fuit motus, ut tota oppida euerteret. Numquam denique tam infestum ulli exarsit incendium, ut nihil alteri superesset incendio. Tot pulcherrima opera quae singula inlustrare urbes singulas possent una nox strauit: et in tanta pace quantum ne bello quidem timeri potest accidit. Quis hoc credat? ubique armis quiescentibus, cum toto orbe terrarum diffusa securitas sit, Lugdunum quod
3 ostendebatur in Gallia quaeritur. Omnibus fortuna quos publice adflixit quod passuri erant timere permisit. nulla res magna non aliquod habuit ruinae suae spatium: in hac una nox interfuit inter urbem maximam et nullam. Denique diutius illam tibi perisse quam periit narro. Haec omnia Liberalis nostri adfectum inclinant aduersus sua firmum et erectum. Nec sine causa concussus est: inexspectata plus adgrauant. nouitas adicit calamitatibus pondus nec quisquam mortalium non magis quod etiam
4 miratus est doluit. Ideo nihil nobis inprouisum esse debet. In omnia permittendus animus cogitandumque non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est quod non fortuna, cum uoluit, ex florentissimo detrahat? quod non eo magis adgrediatur et quatiat quo speciosius fulget? Quid illi arduum quidue difficile est? Non una uia semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta uiribus

βσυ = *ut nihil fere.*

2. 𝔛 — *umquam.* 𝔛 = *Numquam deinde.* ε ci. Lips. = *infestum ullum.* Lips. ci. etiam = *ullibi.* αιφχ — *ulli.* 𝔛 = *quantum in bello.* B(m∾) — *Quis* ante *hoc credat.* P3. Col. + *cum ubique.*

quaeritur = BG plerique omnes ρρ P1. 3. 4. Sac 𝔛𝔑 — 𝔗 𝔈1. — 𝔅1. 𝔈. 𝔅 = *quaeri?* (Saepe in mstis pro *ur* apparet interrogationis nota.) Rβιλφχ Pinc. cod. ant. P2. Col. 𝔑u 𝔐a = *quaeri.*

3. R — *suae* post *ruinae.* P2. (s.m.) + *una nox interfuit non.* Col. + *una nox nõ interfuit.* unde Grut. ci. + *una nox modo interfuit.* οφ = *una nox non fuit.* P3. 𝔏 — 𝔅1. = *una nox fuit inter.*

G𝔑 = *maximam et villam.*

G(m∾) = *Denique divitius.*

A = *quam periri narro. nec omnia.* B(p.m.) = *perit naro.*

𝔛𝔑 — 𝔗 = *affectum inclinandum* (cui 𝔑 — 𝔗 subiiciunt *movent*). Hinc 𝔈 + *inclinant, dum.* ε nonn. alii ρρ = *inclinarunt.* Rell. etiam Ss. ∾. Lips. ci. = *adversus sueta.* B(s∾) = *adgrabant.*

4. *permittendus* = B. i. e. transferendus. cf. Clem. II, 6, 2. *etiam ad calamitosos — bonitatem suam* [sapiens] *permittet.* GR𝔛𝔑 — 𝔈 = *praemittendus.* Post hoc verbum sustuli *est.* quod in BGR (p.m.) non legitur. G(m∾) = *cogitationibus non quicquid.* 𝔈𝔏. — 𝔅1. = *et florentissimo* contra mstos etiam Gr. et vett. edd. 𝔛 = *et quanti hac quo spec.* Maior pars ρρ 𝔛 = *nec tota quidem.*

inuenit pericula sine auctore. Nullum tempus exceptum est: in 5 **ipsis uoluptatibus causae doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit et auxilia securitatis in metum transeunt: ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates hibernisque maiores agitur aestiua tranquillitas. Sine hoste patimur hostilia et cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperantissimos morbus, ualidissimos phthisis, innocentissimos poena, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui** 6 **casus per quod uelut oblitis uires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa deum indulgentia struxit id unus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis properantibus qui diem dixit: hora momentumque temporis euertendis imperiis sufficit. Esset aliquod inbecillitatis nostrae solatium rerumque nostrarum, si tam tarde perirent cuncta quam fiunt: nunc incrementa lente exeunt, festinatur in damnum. Nihil** 7 **priuatim, nihil publice stabile est: tam hominum quam urbium fata uoluuntur. Inter placidissima terror exsistit nihilque extra tumultuantibus causis mala unde minime exspectabantur erum-**

ιπρ = *sine a c t ore.* ο = *sine v i-ctore.*

5. G(n.) + *tempus s i n e p e r i-c u l i s.* 𝔛 — *exceptum.* G = *do-lor e s oriuntur.* ℨλπσ + *ex so-cio f i t.* B (s∾) = *hibernisque maio r i b u s.* G (s∾) = *hibernis maiores.* 𝔑 — 𝔗 = *hib. maio r* [𝔑 = *ma g or*] *agit a t u r.* 𝔛 = *a-g i t.*

temper a n tissimos = B𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *temper a tissimos.*

B = *p t hisis.* G = *t h isis.*

B(s∾) = *innocentissim o poena, secretissim o.*

6. 𝔑 — 𝔗 = *Elig e.*

Deu m = BR P2. (3. s.m.) 𝔏 — 𝔖. GP1. (3. s.m.) 4. = *Dei n d e.* Col. 𝔛 = *De m um.* 𝔑 — 𝔐 = *De i.*

Col. = *properantibus q u i d e m dixit.* Matth. ci. = *ded i* — *dix i.*

hora — *sufficit* = B, praeterquam quod solito antiquissimorum librorum vitio adiicit *m* priori voci: et propter hoc ipsum alius quidam *sufficit* mutavit in *suff i c e r e.* Rell. mss. 𝔑 — 𝔅 1. = *hor a m* — *suf-f i c e r e.* 𝔛 = *hora m quie.* — *suf-ficere.* 𝔑u — 𝔖 receperunt Gruteri coniecturam a Lipsio probatam *hora* — *suff e c e r e.* Pinc. voluerat *non* suppleri ante *horam.*

si tam tarde perirent cuncta quam fiunt = χλ(p.m.) aliquot codd. Pinc. 𝔏 — 𝔖. B𝔛 = *si t a n t a r e-perirent cuncta quam fi n i unt.* G(p.m.) = *si tam tarde r e peri-rent u r cunctaq u e f i n i u n t u r* (mG = *qu a n t o fiunt*). αεϑ = *si tam c i t o r e perirent u r cuncta quam f i n i u n t u r.* χ = *si t a n-t a m o r a r a p e r e n t u r cuncta q u a n t a fiunt.* R(lit.) G(s.m.) rell. ρρ P2. Col. Pinc. emendatiora exx. = *si t a n t o t e m p o r e perirent cuncta q u a n t o fiunt.* quod olim probabam. P1. = *si t a n t a r eperi-rent u r quam f i n i u n t u r.* 𝔑 — 𝔗 = *si t a n t a r e p a r a r e n t u r quam cuncta f i n i u n t u r.* 𝔅𝔈1. = *s i t a n t o t e m p o r e r e p a-r a r e n t u r cuncta q u a n t o f i-n i u n t u r.* 𝔈2. — 𝔐 = *si t a n-t a c e l e r i t a t e r e p a r a r e n t u r cuncta qu a n t a fi n i u n t u r.*

7. G = *Nihil privat u m.* Plerique ρρ 𝔛 + *nihilque extra e s t.*

punt. Quae domesticis bellis steterant regna, quae externis inpellente nullo ruunt. Quotaquaeque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia et animus aduersus ea quae
8 possunt euenire firmandus. Exilia, tormenta, morbos, bella, naufragia meditare. Potest te patriae, potest patriam tibi casus eripere. potest te in solitudinem abicere. potest hoc ipsum in quo turba subfocatur fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanae condicio ponatur nec quantum frequenter euenit, sed quantum plurimum potest euenire praesumamus animo, si nolumus obprimi nec ullis inusitatis uelut nouis obstupefieri. In ple-
9 num cogitanda fortuna est. Quotiens Asiae, quotiens Achaiae urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria, quot in Macedonia deuorata sunt? Cypron quotiens uastauit haec clades? quotiens in se Paphus conruit? Frequenter nobis nuntiati sunt totarum urbium interitus et nos inter quos frequenter ista nuntiantur quota pars omnium sumus? Consurgamus itaque aduersus fortuita et quicquid inciderit sciamus non esse tam
10 magnum quam rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta ornamentumque prouinciarum quibus et inserta erat et excepta, uni tamen inposita et huic non altissimo monti. Omnium istarum ciuitatium quas nunc magnificas ac nobiles audis uestigia quoque tempus eradet. Non uides, quemadmodum in Achaia clarissimarum urbium iam fundamenta consumpta sint nec quicquam exstet ex quo adpareat illas saltim fuisse? Non tantum manu facta labuntur nec tantum humana arte atque industria posita uertit

γπτCol. 𝔑 — 𝔛 = *Quotam quaeque.* 𝔛 — *Quota.* G (cr. ∾) = *Quota aque eque.* P1. 3. = *quo vel aqua aeque.*

8. BGRγδψ 𝔛 = *morbi.* B𝔛 = *meditari.* γδψ = *meditanda.*

B = *solitudines.* 𝔛 = *solicitudinem.* (cf. Drkb. ad Liv. VIII, 13, 15. Spald. ad Quint. II. p. 456. III. p. 393. al.) Matth. ci. = *in solitudinem abigere.* B = *nec illo* [cr. = *illis*] *inusitati* [*ss*]. P1. 3. = *nec in illis inus.* P2. = *nec ullis usitatis.*

9. φP3. 4. = *uno terrae motu ciderunt.*

Cypron = BR𝔛 ρρ praeter paucos, qui cum G = *Cypros.* 𝔑 — 𝔖 = *Cyprum.* RG = *vastabunt hae clades.* 𝔛 = *devastavit.*

mo = *tantarum urbium.*

B(cr. ∾) = *tota pars omnium.*

G(s∾) = *fortunam.*

10. Pinc. ci. 𝔐 = *provincialium.* χοχ P3. 4. 𝔑u — 𝔖 = *uni tantum imposita.* Male Ruhk. hoc ex ed. vet. (𝔛) laudat.

civitatium = B𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *civitatum.* mG βιοπστχψ = *ac nobiles vides*, quod etiam in B fuisse videtur: certe *audis* scripsit alia manus. R = *quicquam existat.*

saltim = BG𝔛. R𝔑 — 𝔖 = *saltem.*

nec tantum = BGR. 𝔑 — 𝔖 = *non tantum.* 𝔛 = *aut tantum.* Rell. n. l.

dies: iuga montium diffluunt. totae desedere regiones. operta 11
sunt fluctibus quae procul a conspectu maris stabant. uastauit ignis colles per quos relucebat, erosit et quondam altissimos uertices, solatia nauigantium ac speculas, ad humile deduxit. Ipsius naturae opera uexantur et ideo aequo animo ferre debemus urbium excidia. Casura exstant. omnes hic exitus manet: siue interna uis praeclusa flatusque uiolenti pondus sub quo tenentur excusserint, siue torrentium in abdito uastior obstantia effre- 12
gerit, siue flammarum uiolentia conpaginem soli ruperit, siue uetustas in qua nihil tutum est expugnauerit minutatim, siue grauitas coeli eiecerit populos et situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum uias longum est. Hoc unum scio: omnia

G nonn. ρρ = *defluunt.* sG = *disfluunt.*

11. 𝔑 — 𝔛 = *dissedere.* 𝔛 = *de sede regiones.* Nonn. ρρ = *Opertae sunt.* B (cr. ∾) = *ignium colles.*

relucebat = BGR nonn. ρρ 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔛𝔖l. — 𝔐a = *elucebat.*

R = *et rosit.* Nonn. ρρ + *et erosit.*

ad humile = γδψ P4. Pinc. v. l. cod. Lips. 𝔛𝔑 — 𝔛𝔖. BG plures ρρ P1. 3. = *ad humilem.* R P2. Col. 𝔅 — 𝔐a = *ad humilem arenam.* ε = *ad yma deduxit.* Grut. ci. = *ad tumulum.* GR𝔛𝔑 — 𝔐a + *omnia* post *Casura.* B Sa 𝔖 ∾.

omnes hic exitus manet = Bερ Sa 𝔖. Idem videtur fuisse in R, sed aliquid erasum, ut sit *omnes exitus manet* om. *hic* = plerique ρρ Pinc. v. l. Sc 𝔛 (haec tamen = *manent*). G (lit.) = *omnis exitus manet.* 𝔑 — 𝔐a = *omnibus exitus manet.* m𝔊 = „aut *omnes* legendum aut *imminet* pro *manet.*"

sive interna vis praeclusa flatusque violenti pondus = ψ. a quo non longe recedit ρ = *sive interna vis praeclusa fluctusque violenti pondus.* Rell. *praeclusa* male ponunt post *flatusque.* BR (p.m.) ζχ Sa Pinc. v. l. P4. (a quo tamen abest *sive*) = *sive interna vis flatusque praeclusa violenti.* GP1. 3. 𝔛𝔑 — 𝔛 = *sive interna vis flatuque praeclusa violenti.* R (s.m.) 𝔅 — 𝔅l. (exc. 𝔐) = *sive interna vi flatuque praeclusa violenti.* χ = *sive interna vi flatuque praeclusa violento.* P2. = *sive internatus flatuque praeclusa violenti.* Col. = *sive interna vis flatu praeclusa violenti — excusserit.* Etiam rell. ρρ habent *praeclusa* et *violenti.* 𝔑u = *sive interna vis flatusque praeclusi ac violenti.* 𝔐a𝔅 = *sive interna vis flatusque praeclusi violentia pondus.* 𝔐 = *sive interna vi flatuque praeclusi venti pondus.* Pinc. ci. = *praeclusi.* Lips. ci. = *praeclusi violente.* Censor editionis 𝔑u (in Supplemm. Diar. Litt. Hal. VI, 1, 409.) scribi voluit *sive ventorum interna vis* reliquis servatis. P2. 𝔛 = *sulco* (ex *sub co* hoc ortum) *tenentur.*

12. *in abdito vastior* = BGR P1. 2. 3. Col. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔖. Pinc. v. l. 𝔊𝔊 = *in abdito vastorum.* 𝔐 — 𝔅l. 𝔐a = *in abdito vis.* 𝔑u + *in abdito vis vastior,* ut ait, ex mstis. Sed *vis* in nullo reperitur.

R (cr. ∾) = *sive vetustis.* 𝔊2. — 𝔐a = *a qua nihil* contra mss. etiam Gr. et edd. vett.

eiecerit = mG πρ 𝔐 — 𝔖 (exc. 𝔊ro). ο = *egerit.* BR rell. ρρ P2. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔊ro = *egesserit.* GSac P1. 3. 4. = *egresserit.* (De verbis *eiecerit* et *egesserit* confusis cf. Sw. ad h. l.) 𝔛 = *ficus deserta.* G P1. 3. Col. + *Hoc unum est scio.* Nonn. ρρ = *omnium mortalium.*

mortalium opera mortalitate damnata sunt, inter peritura uiui-
13 mus. Haec ergo atque eiusmodi solatia admoueo Liberali nostro incredibili quodam patriae suae amore flagranti quae fortasse consumpta est ut in melius excitaretur. Saepe maiori fortunae locum fecit iniuria: multa ceciderunt, ut altius surgerent. Timagenes felicitati Urbis inimicus aiebat Romae sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora surrectura quam arsissent. In hac quoque urbe uerisimile est certaturos omnes
14 ut maiora certioraque quam amisere restituantur. Sint utinam diuturna et melioribus auspiciis in aeuum longius condita! Nam huic coloniae ab origine sua centesimus annus est, aetas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam loci opportunitate conualuit, quae tamen grauissimos casus intra spatium humanae pertulit senectutis. Itaque formetur animus ad intellectum patientiamque sortis suae et sciat nihil inausum
15 esse fortunae, aduersus imperia illam idem habere iuris quod aduersus imperantes, aduersus urbes idem posse quod aduersus homines. Nihil horum indignandum est: in eum intrauimus mundum in quo his legibus uiuitur. Placet? pare. non placet? quacumque uis exi. Indignare, si quid in te iniqui proprie con-

13. G = *Hoc ego.* 𝔐 — 𝔅1. = *Haec ego.* 𝔛 — *atque.* G (m ∾) = *h u iusmodi.* B(cr. ∾) = *e t altius.* G = *r e surgerent.*

surgerent. Timagenes. Sic scripsi suasu Iani: nam quae vulgo adduntur *et in maius*, sive glossema sunt, sive ex reliquis depravationibus orta. B = *surgerent et imagines:* huic voci imposita sunt al. m. *in malas.* Etiam G ρρ (exc. γδπρ) Gr. (exc. P4.) Herb. 𝔑 — 𝔈1. = *surgerent et in malas imagines* (*ym.*). R = *surgerent et in malis imagines.* π ci. Nic. Fabri 𝔐 — 𝔖 + *surgerent et in maius. Timagenes.* ρ = *surgerent et in maius. Meginas.* γδ = *surgerent et in maius. ymagines.* P4. = *surgerent et in maius et imagines.* Erlang. = *surgerent in maius et ymagines.* 𝔛𝔈2. — 𝔊 = *surgerent et in alias imagines.*

BG𝔑 — 𝔗 = *inimicus allevat.*

surrectura = BR. G𝔛𝔑 — 𝔖 = *r e surrectura.* 𝔑 — 𝔅 = *certiores omnes esse.* 𝔛𝔈1. — 𝔖 + *certaturos omnes esse.* BGR ∾. Rell. n. l. π = *maiora celsioraque.* 𝔖 = *restituant.* ratione non reddita.

14. BG𝔑 — 𝔗 = *Sint utinam diurna.* Col. quidam Pinc. = *a plano deducta.* Alii Pinc. 𝔛 = *A Pauto ded.* 𝔑 — 𝔅 = *A Platone deducta.* 𝔈1. — 𝔐 — *A Planco.* Rell. etiam Gr. ∾. BG𝔛𝔑 — 𝔅 = *in hac frequentia.* B (s.m.) = *o portunitate.* B = *quod tamen grav.* G(cr. ∾) = *quid tamen.* 𝔑 — 𝔈1. = *qui tamen.*

BG𝔇χρτυ P1.3. — *pertulit.* R P2. Col. 𝔛 = *sp hum. senectutis passa est.* BG = *et sciant nihil.* G(cr. ∾) P1. = *inausuro esse.* P3. = *inausurum esse.*

15. G(m ∾) — *imperantes* — *quod adversus.* 𝔑 — 𝔅 = *dignandum est.* 𝔈1.2. = *dedignandum est.*

R + *in eum enim intravimus.*

B (cr. ∾) = *in quod his legibus.*

G (cr. ∾) Col. = *quandocunque vis exi.* BG𝔑 = *inique proprie.*

stitutum est: sed si haec summos imosque necessitas adligat, in gratiam cum fato reuertere a quo omnia resoluuntur. Non est 16 quod nos tumulis metiaris et his monumentis quae uiam disparia praetexunt: aequat omnes cinis. inpares nascimur, pares morimur. Idem de urbibus quod de urbium incolis dico: tam Ardea capta quam Roma est. Conditor ille iuris humani non natalibus nos nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Ubi uero ad finem mortalium uentum est: *Discede*, inquit, *ambitio: omnium quae terram premunt siremps lex esto.* Ad omnia 17 patienda pares sumus: nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere geometriam coeperat infelix, sciturus quam pusilla terra esset ex qua minimum occupauerat: ita dico *infelix* ob hoc, quod intellegere debebat falsum se gerere cognomen: quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa quae tradebantur subtilia et diligenti intentione discenda, non quae perciperet uesanus homo et trans oceanum cogitationes suas mittens. *Facilia,* inquit, *me doce.* 18 Cui praeceptor: *Ista,* inquit, *omnibus eadem sunt, aeque difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: *Ista de quibus quereris omnibus eadem sunt: nulli dari faciliora possunt, sed quisquis uolet sibi ipsi illa reddet faciliora.* Quomodo? Aequanimitate. Et doleas oportet et sitias et esurias et senescas, si tibi longior contigerit inter homines mora, et aegrotes et perdas aliquid et pereas. Non est tamen quod istis qui te circumstrepunt credas: nihil horum malum est, nihil intolerabile

summos imosque = mss. 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *imos summosque.* βιστ φχ 𝔄 = *necessitas o b ligat.*
𝔄 = *a b solvuntur.*
16. B(cr. ∾) = *s t i mulis metiaris.* R(cr. ∾) = *arquat omnes cinis impares: nascimur pares* om. *morimur.* Gβ϶χσ P 1. 3. 4. Col. = *p a r e s nascimur.* 𝔑 — 𝔊 2. + *Roma c a p t a est.* G — *est.*
natalibus = R(s.m.) ιπσφ 𝔑 — 𝔖. BG rell. ρρ 𝔄 = *non t a l i b u s nos.*
Inter *quae* et *terram* B vacuum aliquod spatium habet.
s i r e m p s l e x esto = ci. Iac. Cuiac. 𝔐 — 𝔖. BG (s.m.) P 1. 3. Pinc. v. l. = *s e r e m i l e s esto.* G (p.m.) = *s e r e s esto.* ζ = *s e r e s esto m i l e x.* R Col. 𝔑 — 𝔊1. = *s e r v u s m i l e s esto.* 𝔄 = *f e r e m i l e s esto.* P4. = *s e r v e m i l e s esto.* Rell. ρρ promiscue = *s e r v u s* vel *s e r e* vel *f e r e* vel *s e r v e m i l e s esto.* 𝔊2. = *s e r v u s esto.* m𝔊2. 𝔊𝔖 = *s i m i l i s esto.* Pinc. ci. = *s e r i e m u n a m e s s e.*
17. 𝔄 = *n i m i u m occupaverat.* 𝔑 — 𝔊 1. + *t a m magnus.*
perciperet = B. GR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *percipere posset.* Rell. n. l.
18. GR Gr. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *inquit, Ista.* 𝔄 — *aeque difficilia* — *eadem sunt.* P3. = *omn i a eadem.* φmo 𝔅 — 𝔖 = *de quibus q u a e r i s.* R = *ipsi i p s a reddet.*
𝔄𝔑 — 𝔐a + *e t si tibi* contra mstos. 𝔄 — *longior.*
istis q u i te circ. = BG (= *il-*

19 aut durum. Ex consensu istis metus est: sic mortem times quomodo famam. Quid autem stultius homine uerba metuente? Eleganter Demetrius noster solet dicere *eodem loco sibi esse uoces inperitorum quo uentre redditos crepitus. Quid enim,* inquit, *mea refert sursum isti an deorsum sonent?* Quanta dementia est uereri ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuistis sine causa, sic et illa quae numquam timere-
20 tis nisi fama iussisset. Num quid detrimenti faceret uir bonus iniquis rumoribus sparsus? Ne morti quidem hoc apud nos noceat: et haec malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accusant expertus est: interim temeritas est damnare quod nescias. At illud scis quam multis utilis sit, quam multos liberet tormentis, egestate, querelis, suppliciis, taedio. Non sumus in ullius potestate, cum mors in nostra potestate sit. Uale.

EPISTULA IV. (92.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Puto inter me teque conueniet externa corpori adquiri, cor-

---

lis) R nonn. ρρ 𝔄ℜ — 𝔐𝔖. 𝔏 — 𝔐𝔞 = *istis quae te circumstr.* quod in quibusdam ρρ legi videtur.

19. R = *verba intuente.* B *redditos* bis exhibet. B = *susum — deosum.* G (m∾) = *ab infantibus* et = *iuxisset.* ηιοσυ P2. ℜ — 𝔅 = *vixisset.* 𝔈1. — 𝔊 = *vicisset.*

20. ρ = *Nam quid detr.* ℜ — 𝔅 = *inquis rumoribus.*

sparsus = BGR ρρ Gr. 𝔄ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔐𝔞 = *aspersus.*

ne morti quidem = BG P1. 3. 4. Col. 𝔄ℜ — 𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐𝔞 = *nec morti q.* ζ = *nec morte q.* Rβιλ P2. = *cum nec morti q.* 𝔅 𝔈1. + *cum ne morti q.* π = *nec mors quidem.*

hoc apud = BGR plerique ρρ P1. 2. 3. 4. 𝔄ℜ — 𝔛 𝔏 — 𝔅1. 𝔐𝔞𝔖. Col. = *hic apud.* Nonn. ρρ 𝔅 — 𝔐 ℜ𝔲 = *haec apud.* 𝔛 — *hoc.* Pinc. ci. = *hi apud nos noceant.*

BG nonn. ρρ P1. 2. 3. Col. = *apud vos.* quod fortasse poterat ferri.

et haec malam molitionem habet = omnes mss., leviter tantum inter se dissentientes, 𝔄ℜ — 𝔐𝔞. B = *haec mala molitionem.* Sa = *haec malam olitionem.* e P1. 2. ℜ — 𝔈2. = *hoc malam molitionem.* Pinc. ci. = *malam amolitionem.* Gothofr. ci = *et nullam amolitionem habeant.* Lips. ci. = *mali mollitionem* vel potius *amolitionem.* Gron. ci. = *malam opinionem.* quod multis et idoneis locis illustrat. 𝔖 = *malam auditionem.* quod eruendum putat ex Sa. Vulgati patrocinium Ruhk. suscepit hunc in modum: „*haec fama malam* i. malignam, nobis terrorem incutientem, *molitionem* conatum habet, ea utitur.“ Potius *molitionem* accipe pro *demolitione,* quod significat apud Liv. XXXIII, 5, 6. *facilis molitio eorum valli erat.* Sensus hic est: *male agunt, qui mortem demoliri vel amoliri student, qui quam longissime remotam volunt.* B(s.m.) nonn. ρρ = *habent.* G = *Nemo illorum.* B G = *accusat.*

Lib. XIV. Ep. 4. (92.)

P4. = *me et te* Col. = *te et me.* *conveniet* = BP2. 𝔛𝔖. GR

pus in honorem animi coli, in animo esse partes ministras per quas mouemur alimurque propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali est aliquid inrationale, est et rationale. Illud huic seruit: hoc unum est quod alio non refertur, sed omnia ad se perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus praeposita est, ipsa sub nullo est: et haec autem nostra eadem est quae ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur ut de illo 2 quoque conueniat in hoc uno positam esse beatam uitam, ut in nobis ratio perfecta sit. Haec enim sola non submittit animum, stat contra fortunam: in quolibet rerum habitu se uirtus seruat. Id autem unum bonum est quod numquam defringitur. Is est, inquam, beatus quem nulla res minorem facit: tenet summa et ne ulli quidem nisi sibi est innixus: nam qui aliquo auxilio sus- 3 tinetur potest cadere. Si aliter est, incipient multum in nobis ualere non nostra. Quis autem uult constare fortuna aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata uita? securitas et perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo. dabit constantia bene iudicati tenax. Ad haec quomodo peruenitur? si ueritas tota perspecta est. si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, innoxia uoluntas ac benigna, intenta rationi nec umquam ab illa recedens, amabilis simul mirabilisque.

maior pars ρρ P1. 3. (s.m.) 4. Col. 𝔑 — 𝔊 = *conveniat.* 𝔐 — 𝔐a = *convenit.* m𝔈1. 𝔈2. — 𝔊 = *partes mixtas.* G𝔑 — 𝔅 = *In hoc principale.* sG = *irrationabile.* 𝔑 — 𝔅 = *refert.* G (p.m.) = *Nam illa quoque divinatio.* σψ — *autem*, pro quo γδϑτ videntur scripsisse *anima.* Rρ 𝔅 — 𝔐a = *quia ex illa est.*

2. G(s∾) R (m∾) P1. 3. — *esse beatam.*

se virtus servat = σχ mπ mCol. quidam Lips. 𝔐u. BG P1. 3. (p.m) = *servitus servat.* quod quomodo ex illo nasci potuerit facile perspicitur. R P3. (s.m.) P2. Col. cod. Gron. 𝔛𝔅𝔈1. = *servitus servit.* x P4. 𝔖 = *securos servat.* quod bene convenit cum sententia. Rell. ρρ = *servitus servit* vel *servat.* 𝔑 — 𝔛 = *servatus servat.* 𝔈2. — 𝔅1. = *servata servat* ex ing. Ermi. Gron. ci. = *se rectam serv*[illegible] ci. = *servanda servat.* Cod. Dalech. = *numquam destringitur.*

Is est, inquam = BGR Gr. (Col. = *Iis est*) 𝔖. Pinc. v. l. = *Is, inquam, beatus est.* 𝔛 = *Is enim, inquam.* 𝔑 — 𝔐a — *est.* 𝔑 — 𝔅 = *tenet summam.* G = *nec ulli quidem.*

3. R = *Non qui aliquo.* 𝔛 = *constare fortuita* et = *secura et perpetua.* βιο = *beata tranquillitas.* π + *bene iudicati tenax et recti.* ειρ = *bene vivendi tenax.* χ = *bene iudicandi tenax.* αιχ = *bene iudicanti tenax.*

Ad haec quomodo = BG𝔛𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *Ad hoc quomodo.*

Rαϑιλσ 𝔑 — 𝔈1. = *si veritas tota perfecta est.* 𝔑 — 𝔐a + *et innoxia voluntas*, contra mstos 𝔛. 𝔑 — 𝔐a = *aut benigna* contra mstos 𝔛. 𝔑 — 𝔊 = *ab ista recedens.*

33 Denique ut breuiter tibi formulam scribam, talis animus esse sapientis uiri debet qualis deum deceat. Quid potest desiderare is cui omnia honesta contingunt? Nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in his erit beata uita sine quibus non est. Et quid stultius turpiusue quam bonum rationalis animi ex inrationalibus nectere? Quidam tamen augeri summum bonum iudicant, quia parum plenum sit fortuitis repugnan-
34 tibus. Antipater quoque inter magnos sectae huius auctores *aliquid se tribuere* dicit *externis, sed exiguum admodum.* Uides autem quale sit sole te non esse contentum, nisi aliquis igniculus adluxerit? Quod potest in hac claritate solis habere scintilla momentum? Si non es sola honestate contentus, necesse est aut quietem adici uelis quam ἀοχλησίαν uocant Graeci
35 aut uoluptatem. Horum alterum utcumque recipi potest: uacat enim animus molestia liber ad inspectum uniuersi nihilque illum auocat a contemplatione naturae: alterum illud, uoluptas, bonum pecoris est. Adicimus rationali inrationale, honesto inhonestum. Magno uitam facit titillatio corporis: quid ergo dubi-

4. R𝔑 — 𝔅 = *contingant.* .. *in his erit* = BGR 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *in iis erit.* ε — *sine* ante *quibus.* ιπ cod. Gron. 𝔑u 𝔐a = *cum quibus.* Sanctol. ci. = *in quibus.* R𝔛 = *turpius stultiusve.* 𝔛 = *irrationabilibus.*

5. sR + *autores unus.* 𝔈 = *tribuere dixit* contra mstos et vett. edd.

sole te non = sR ειοπσ P2. 3. (s.m.) Pinc. ex. domest. cod. Dalech. 𝔐 = *sole non* om. *te.* B = *Zenon esse contemtum.* ϰ P4. = *se non.* Gαβγδϑτφ P1. 3. (p.m.) Col. 𝔑 — 𝔈1. = *et te non.* R(p.m.) rell. ρρ 𝔛 = *te non* om. *sole.* 𝔈2. — 𝔖 = *die non.* αηϰπ = *illuxerit.*

ἀοχλησίαν = 𝔖. BG (in litteris depravatis facile agnoscitur ea vox) e βιυχψ vet. cod. Cuiac. = αοχλησιν. R (s.m.) λ P3. (s. m.) = ἡσυχίαν. (ex reliquis libris Grut. nihil poterat eruere.) 𝔐 — 𝔐a = *hesychiam.* γδε ζϑϰφ = δοξιησιν aut δοξιασιν. In reliquis ρρ litterarum ductus non extricabantur. m𝔛u𝔈2. — 𝔖 = παυσολήν: idem aut σχολὴν in libris suis legi Erm. arbitrabatur. 𝔛 habet spatium vacuum. 𝔑 — 𝔈1. = *dosinam.* unde Matth. ci. = ἡδοσύνην.

6. *ad inspectum* = BG (lit.) R fere omnes ρρ P2. Col. Pinc. v. l. Sac 𝔛. P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔐a = *ad conspectum.* 𝔛 — *bonum* ante *pecoris.*

Magno vitam facit = BGR ρρ (exc. σ) P1. 2. 3. Col. Sc 𝔛𝔑 — 𝔖 (GP1. 3. = *fecit*). Sa = *Magne vitam facit.* σ = *Magnum virum facit.* P4. = *Adiicimus rationale irrationali corporis. Quid ergo.* rell. om. 𝔐 — 𝔐a = *Magnam vitam facit* ex ci. Mur. 𝔖 = [*Magnam voluptatem*] *facit.* Putat Sw. *vitam* ortum ex vocabulo *voluptatem* compendiose scripto: at ipsius cod. a superat aetatem eam, qua librarii compendiis uti solebant et habet *sitam.* Deinde Sw. suspicatur Senecam scripsisse in hunc fere modum: *honestum inhonesto, magno vile. Voluptatem facit.* Iam enim Erm. putaverat post *magno* excidisse *pusillum:* sed et vulgatam ferri posse, si *magnus* acciperetur pro *sapiente* et interrogationis notula poneretur. *Magno facere* non est, ut solet, *magno* seu

tatis dicere bene esse homini, si palato bene est? Et hunc tu non dico inter uiros numeras, sed inter homines cuius summum bonum saporibus et coloribus ac sonis constat? Excedat ex hoc 7 animalium numero pulcherrimo ac dis secundo: mutis adgregetur, animal pabulo laetum. Inrationalis pars animi duas habet partes: alteram animosam, ambitiosam, inpotentem, positam in adfectionibus. alteram humilem, languidam, uoluptatibus deditam. Illam effrenatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem uiro reliquerunt. hanc necessariam beatae uitae putauerunt, eneruem et abiectam. Huic rationem seruire iusse- 8 runt et fecerunt animalis generosissimum bonum demissum et ignobile, praeterea mixtum portentosumque et ex diuersis ac male congruentibus membris. Nam, ut ait Uergilius noster, in Scylla,

Prima hominis facies et pulchro pectore uirgo
Pube tenus: postrema inmani corpore pistrix
Delphinum caudas utero commissa luporum.

magni habere, sed *facere ut aliquid sit magni.* vid. Gram. cap. de Adverbio.

R = *si placito bene est.*

Cod. Dalech. = *odoribus et coloribus.* ℜ — 𝔐a = *ac coloribus ac sonis.* 𝔛𝔖 = *et coloribus et sonis.* B = *et caloribus sonis* om. *ac.* G = *et caloribus ac sonis.* P1. = *et caloribus ac senis.* P3. 4. = *et caloribus ac scenis.* P4.(s.m.) = *ac somniis.* γδ = *et coloribus ac scenis.* xφ mo = *et coloribus ac coenis.* R cum rell. ∾.

7. *ac dis secundo.* Sw. ci. = *a diis secundo*, ut dicitur *secundus a rege.* Sed *diis secundus* idem est atque apud Virg. XI, 441. *haud ulli — secundus.* cf. Stat. Th. II, 574. Sil. XII, 431. 𝔍u = *fecundo* operarum errore. B = *adgregaretur.*

pabulo laetum = mss. etiam Gr. Gron. 𝔛ℜ — 𝔊 𝔊ro — 𝔖. 𝔐 — 𝔏4. = *pabulo natum* ex ing. Mur.

enervem et abiectam = BR longe maior numerus ρρ P2. cod. Dalech. 𝔐 — 𝔐a. GP1. = *inenermem et abi.* (in G primum *e* est puncto notatum). ε = *enervem et abreptam.* exφ P3. 4. Col. ℜ — 𝔊 = *inermem et abi.* 𝔛 = *inenervam et abi.* unde Sw. fecit *innervem.* Sed *in* natum ex *nt* male repetito.

8. G(p.m.) ℜ — 𝔗 = *Huic rationi.*

animalis gen. bonum = BG quatuor ρρ P1. 2. 3. 𝔛. Rell. ρρ P4. Col. ℜ — 𝔗 = *animal generosissimum bonum.* R 𝔅 — 𝔖 = *animalis generosissimi bonum.* P 2. 4. Col. 𝔛ℜ — 𝔊 = *portentuosumque.*

ac male congruentibus = 𝔖 ex ci. B (p.m.) = *amalis congr.* B (al. m.) GRe Sac Gr. = *animalis congruentibus.* 𝔛ℜ — 𝔊1. = *animalibus congr.* 𝔊2. — 𝔅1. = *animalium congr.* ex ci. Ermi, quam olim ipse Sw. probaverat. ℜu = *animalis non congr.* 𝔐a = *animalium incongruentibus.* Gron. ci. = *ex diversis uni discongruentibus* aut *ex diverso animali congruentibus.* quae quanti sint ipse aestimabis.

G + *pulchro e pectore.* ℜ — 𝔗 = *pulchra e pectore.* G = *pistris.* G + *luporum est.*

Huic tamen Scyllae fera animalia adiuncta sunt horrenda, ue-
9 locia: at isti sapientiam ex quibus conposuere portentis? ***Prima pars hominis est ipsa uirtus: huic committitur inutilis caro et fluida, receptandis tantum cibis habilis,*** ut ait Posidonius. Uirtus illa diuina in lubricum desinit et superioribus eius partibus uenerandis atque coelestibus animal iners ac marcidum adtexitur. Illa utcumque alta quies nihil quidem ipsa praestabat animo, sed inpedimenta remouebat: uoluptas ultro dissoluit et omne robur emollit. Quae inuenietur tam discors inter se iun-
10 ctura corporum? Fortissimae rei inertissima adstruitur, seuerissimae parum seria, sanctissimae intemperans usque et indigesta. Quid ergo, inquit, si uirtutem nihil inpeditura sit bona ualitudo et quies et dolorum uacatio: non petes illas? Quidni petam? non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt et quia bono a me iudicio sumentur. Quid erit tunc in illis bo-
11 num? hoc unum bene eligi. Nam cum uestem qualem decet sumo, cum ambulo ut oportet, cum coeno quemadmodum debeo: non coena aut ambulatio aut uestis bona sunt, sed meum in iis propositum seruantis in quaque re rationi conuenientem modum.

adiuncta sunt = BsGR fere omnes ρρ 𝔛. G(p.m.) 𝔑 — 𝔖 = *iuncta sunt.* 𝔛 = *horrenda uolatilia.* Sw. ci. = *ferocia*, sed recte vidit *veloci* in sequentibus opponi *iners.*

ex quibus = mss. 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *ex quibusdam.* 𝔐𝔑 — 𝔖 = *ex quibusnam.*

9. BG(s∾) = *Prima ars hominis.* (cf. Drkb. ad Liv. I, 15, 4.).

𝔐𝔑 — 𝔅1. = *futilis caro* ex Mur. ing. R𝔑 — 𝔖 + *et receptandis* contra rell. mss. 𝔛. G𝔛 = rec. *tamen.* 𝔛 — *ait* ante *Posid.* 𝔑u — 𝔖 — *eius* ante *partibus* contra mstos omnes et rell. imprr. ερ + *coelestibus relictis.*

alta quies = 𝔈2. — 𝔖. BGR 𝔅𝔈1. = *altera quies.* quod defendi posse coll. §. 6. *alterum — alterum* olim putabam. 𝔑 — 𝔗 = *alteri quies.* 𝔛 — *alta.* P2. Pinc. v. l. = *iunctura corporis.* 𝔛 = *iunct. corpori.*

10. *et indigesta* = 𝔐𝔑 — 𝔏4. et recte: nam *indigestus* est *male compositus.* Plin. N. H. XIII, 15, 30. *indigesta simplicitas.* XVII, 10, 12. *turba indigesta.* all. Potuit autem facile syllaba *di* excidere atque *et*, quod restat in B, propter praecedens *usque* in *ad* mutari. B = *usque et ingesta.* Gαπφ𝔅 — 𝔖 = *usque ad indigesta.* Rell. ρρ P1. 2. 3. Col. Pinc. v. l. 𝔛𝔑 — 𝔗 = *usque ad ingesta.* 𝔖ro — 𝔖 = *usque ad incesta* ex ci. Grut. Pinc. ci. = *aeque ad iniusta.* Praeterea Grut. ci. = *usque atque incesta.* R — *inquit.* BG𝔑 = *dolorum vagatio.* 𝔑 — 𝔈2. = *nonne petes.* P3. 4. 𝔈1. = *petas.*

illas = mss. (exc. ε) etiam Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔈2. 𝔖. ε = *non petes illa diu?* Pinc. v. l. 𝔖 — 𝔐𝔑a = *illa.*

sumentur = mss. etiam Sac 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐𝔑a = *sumuntur.*

Quid erit = BGR 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *Quod erit.* B (cr. ∾) G(cr. ∾) 𝔈1. 2. = *bene elegi.*

11. *in iis propositum* = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *in his propositum.* P3. 4. = *servantis in istis.* σχ = *servans.* 𝔐𝔑 — 𝔏2. 𝔍u 𝔅1. =

Etiamnunc adiciam: mundae uestis electio adpetenda est homini. natura enim homo mundum et elegans animal est. Itaque [12] non est bonum per se munda uestis, sed mundae uestis electio, quia non in re bonum est, sed in electione quali actiones nostrae honestae sunt, non ipsa quae aguntur. Quod de ueste dixi idem me dicere de corpore existima. Nam hoc quoque natura ut quamdam uestem animo circumdedit: uelamentum eius est. Quis autem umquam uestimenta aestimauit arcula? Nec bonum nec malum uagina gladium facit. Ergo de corpore quo- [13] que idem tibi respondeo: sumpturum quidem me, si detur electio, et sanitatem et uires, bonum autem futurum iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus: summum tamen illud bonum non consequitur, nisi illi et naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse qui uirtutem habet non potest: beatissimus autem non est qui naturalibus bonis destituitur, ut ualitudine, ut membrorum integritate. Quod incredibilius uidetur id concedis aliquem in maximis et [14] continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum: quod leuius est negas beatissimum esse. Atqui si potest uirtus efficere ne miser aliquis sit, facilius efficiet ut beatissimus sit: minus enim interualli a beato ad beatissimum restat quam a misero ad beatum. An quae res tantum ualet, ut ereptum calamitatibus inter beatos locet, non potest adicere quod superest, ut beatissimum faciat? in summo deficit cliuo? Commoda sunt in uita [15]

servand i. R = *appen d.enda est homini.* BG = *homo mund u s.*

12. R = *in mundae vestis.* G (cr. ∾) = *in t e v e s t e bonum est.*

qua l i actiones = BsG Sac 𝔗𝔖. R𝔑 — 𝔐 = *q u i a actiones.* G(p m.) 𝔏 — 𝔐a = *q u a actiones.*

idem me dicere de corpore existima = BR Erlang. 𝔗𝔖 (profecto ex Sa). G Herb. 𝔑 — 𝔐a = *idem de corpore me existima dicere.* Ad haec Ianus (Symbb. p. 15.): „Inconstantia sedis verborum *me dicere*, inquit, commendat id, quod exhibet B: *idem de corpore existima.*" ac si in illo libro verba *me dicere* omitterentur. 𝔗 = *anim e circumdedit, velamen eius est.* Sa𝔖 = *gladium f e cit.*

13. 𝔗 + *e t si detur.* 𝔗 = *s u u m tamen illud.* 𝔑 — 𝔈1. = *summum e n i m bonum* om. *illud.* R = *i s t ud bonum.*

c o n sequitur = BGR P 1. 4. Col. Sa 𝔖. ρρ = *consequitur* aut *sequitur* = P2. 3. Pinc. v. l. So 𝔗𝔑 — 𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *a s s equitur* ex Mur. ing. επ = *miser quidem e s t qui virtutem hab e r e non potest.* Etiam G(cr. ∾) = *hab e r e.*

u t membrorum = BG fere omnes ρρ Sa 𝔗𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *e t membr.*

14. R = *s e d etiam beatum.* 𝔑 — 𝔅 — *esse.* P4. = *n e c ereptum.* 𝔑 — 𝔖 = *ut e x c eptum.* 𝔗 = *ut er u tum.*

15. BG (s.m.) = *commoda sunt inv i c ta.* G (p.m.) = *invi n c ta.* R𝔑 — 𝔗 = *ini u n c ta.* 𝔗 = *i u n c t a.*

et incommoda, utraque extra nos. Si non est miser uir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis, quomodo non est beatissimus, si aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere usque ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur a beatissimo: sed tam sine commodis beatissimus est, quam non est sub incommodis miser.
16 aut potest illi eripi bonum suum, si potest minui. Paulo ante dicebam igniculum nihil conferre lumini solis: claritate enim eius quicquid sine illo luceret absconditur. Sed quaedam, inquit, soli quoque obstant. At solis uis et lux integra est etiam inter obposita et, quamuis aliquid interiacet quod nos prohibeat eius adspectu, in opere est, cursu suo fertur. Quotiens inter nubila luxit, non est sereno minor, ne tardior quidem: quoniam
17 multum interest utrum aliquid obstet tantum an inpediat. Eodem modo uirtuti obposita nihil detrahunt. Non est minor, sed minus fulget: nobis forsitan non aeque adparet ac nitet, sibi eadem est et more solis obscuri in occulto uim suam exercet. Hoc itaque aduersus uirtutem possunt calamitates et damna et iniuriae quod aduersus solem potest nebula. Inuenitur qui dicat sapientem corporc parum prospero usum nec miserum esse nec

non est beatissimus si = BGR ρρ (exc. χ) Sac 𝔄𝔖. χ = *non est beatus, etiamsi aliq.* 𝔑 — 𝔊 — *est.* 𝔐 — 𝔐a = *non beatissimus, etsi.* 𝔑 = *deducit.*

𝔄 = *sed tam suis incommodis* et mox = *non est suis incommodis.*

aut potest = BG(s.m.) cod. Dalech. Ss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔈2. 𝔖. G (p.m.) = *Haut potest.* R = *haud* [s = *potest*] *illi eripi.* εφ = *at potest.* Rell. ρρ = *haud potest.* 𝔈1. = *An potest.* m𝔈2. 𝔊 — 𝔐a = *An non potest* ex ci. Ermi.

16. *quicquid sine illo* = B (in quo primo fuerat *ullo*) GR ρρ Sa 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *quicquid sine eo.*

luceret = BSa𝔖. GR 𝔄𝔑 — 𝔐a = *lucet.* Rell. n. l. G(m∾) = *Sed quemadmodum.*

soli quoque obstant. At solis vis et lux integra est = 𝔈2. — 𝔖. Locus hic in mstis vehementer est corruptus. xP4. = *soli quoque obstant, ipsa a sole integra est.* ερ = *soli claritas ipso a sole integra est.* ζ = *sed quae dat vim soli quoque ipsam a sole integra est.* Rβιλοπσφχ P2. Col. 𝔅 𝔈1. = *sed quaedam inquit vis solis* [R P2. Col. 𝔅𝔈1. = *solis vis*] *et lux integra est.* Rell. ρρ = *soli quoque ipsa* (aut *ipsam*) *a sole integra est.* B = *soli quoque ipsam a sole integra est.* G P1. 3. 𝔑 — 𝔗 = *sed quaedam inquit soli quoque ipsa a sole integra est.* 𝔄 = *et quidem solis vis et lux integra est.* Quae edidi, Senecae non esse scio: nec tamen in promptu erant meliora. 𝔑 — 𝔗 = *et inter opposita.*

interiacet = mss. etiam Sac 𝔄 𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *interiaceat.*

B(cr. ∾) = *eluxit.*

ne tardior quidem = BGR𝔖. 𝔄𝔑 — 𝔐a = *nec tardior q.*

17. 𝔑 = *postea calamitates.*

R = *adversum solem.* R(del.) + *parum esse prospero.*

beatum. Hic quoque fallitur: exaequat enim fortuita uirtutibus et tantumdem tribuit honestis quantum honestate carentibus. Quid autem foedius, quid indignius quam conparari ueneranda [18] contemptis? Ueneranda enim sunt iustitia, pietas, fides, fortitudo, prudentia: e contrario uilia sunt quae saepe contingunt pleniora uilissimis crus solidum et lacertus et dentes et horum sanitas firmitasque. Deinde si sapiens cui corpus molestum est nec miser habebitur nec beatus, sed medio relinquetur, uita quoque eius nec adpetenda erit nec fugienda. Quid autem tam [19] absurdum quam sapientis uitam adpetendam non esse? aut quid tam extra fidem quam esse aliquam uitam nec adpetendam nec fugiendam? Deinde si damna corporis miserum non faciunt, beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in peiorem transferendi statum, ne interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid et calidum nouimus. inter utrumque tepidum est: sic aliquis beatus est, aliquis miser, aliquis nec beatus nec miser. Uolo hanc contra nos positam imaginem excu- [20] tere. Si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum. si plus calidi adfudero, fiet nouissime calidum. At huic nec misero nec beato quantumcumque ad miserias adiecero, miser non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem nec miserum nec beatum: huic adicio caecitatem, non fit miser. adicio debilitatem, non fit miser. adicio dolores continuos et graues, miser non fit. Quem tam multa mala [21] in miseram uitam non transferunt ne ex beata quidem educunt. Si non potest, ut dicitis, sapiens ex beato in miserum deci-

𝔑 — 𝔈1. = *tribuit virtutibus.* G(m∾) = *tribuit virtutis.* τ = *quantum virtute carentibus.*

18. *conparari* = mss. (exc. Rσφ) etiam Sac𝔛𝔖. Rσφ 𝔑 — 𝔐a = *comparare.* 𝔛 = *semper contingunt.* ιχοχ cod. Dalech. = *lacerti.* Pluralis ortus est ex emendandi studio, cum sit Singulari longe frequentior. Sed cf. Buff. II, 6, 1. *excusso lacerto.*

sed medio rel. = BGR ρρ (exc. πχ) Sac Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. πχ𝔐 — 𝔐a + *sed in medio.* 𝔑 — 𝔈1. — *erit* post *adpetenda.*

19. G(m∾) = *Nam quibus patientia.*

transferendi = ε𝔐 — 𝔖. γδο P3. 𝔑 — 𝔈1. = *transigendi.* BG (s.m.) P2. = *transiendi.* G(p.m.) R rell. ρρ (exc. ε) P1. 4. Col. 𝔛𝔈2. — 𝔊 = *transeundi.*

ne interpellandi quidem = B𝔖. GR𝔛𝔑 — 𝔐a = *nec interp. q.*

nec beatus nec miser = BGR𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *nec miser nec beatus.*

20. Nonn. ρρ = *effudero* aut *infudero.* 𝔑 = *effudero.* R(m∾) 𝔑 — 𝔈1. — *adicio debilitatem, non fit miser.* 𝔛 — *adicio dolores — miser non fit.*

21. 𝔑 = *Quoniam tam multa.*

ne ex beata quidem = BR𝔖. 𝔑 — 𝔅 = *nec ad beatam quidem.* G𝔈1. — 𝔐a = *nec ex beata q.* R = *in misero decidere.*

dere, non potest in non beatum. Quare enim qui illa coepit alicubi subsistat? Quae res illum non patitur ad imum deuolui retinet in summo. Quidni non possit beata uita rescindi? ne remitti quidem potest: et ideo uirtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo? inquit, sapiens non est beatior qui diutius uixit, quem nullus auocauit dolor quam ille qui cum mala for-
22 tuna semper luctatus est? Responde mihi: Numquid et melior est et honestior? si haec non sunt, ne beatior quidem est. Rectius uiuat oportet ut beatius uiuat: si rectius non potest, ne beatius quidem. Non intenditur uirtus: ergo ne beata quidem uita quae ex uirtute est. Uirtus enim tantum bonum est, ut istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem aeui et dolorem et corporum uarias offensiones. Nam uoluptas non est
23 digna ad quam respiciat. Quid est in uirtute praecipuum? futuro non indigere nec dies suos conputare: in quantulo libet tempore bona aeterna consummat. Incredibilia nobis haec uidentur et supra humanam naturam excurrentia: maiestatem enim eius ex nostra inbecillitate metimur et uitiis nostris nomen uirtutis inponimus. Quid porro, non aeque incredibile uidetur aliquem in summis cruciatibus positum dicere: Beatus sum? Atqui haec
24 uox in ipsa officina uoluptatis audita est. *Beatissimum,* inquit, *hunc et ultimum diem ago,* Epicurus, cum illum hinc urinae

qui illa coepit = BGR ρρ (nonn. ρρ = *illam:* ortum ex *illā*, qua nota *a* vocalem longam esse significabatur) Gr. Ss. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *qui labi coepit.* 𝔗 — *coepit.*
ne remitti quidem = BG𝔗𝔖. R𝔑 — 𝔐𝔞 = *nec remitti q.* GR = *per se ipsam.* 𝔑 — *per.*
vixit = BGR ρρ (exc. o) 𝔗𝔖. o𝔑 — 𝔐𝔞 = *vixerit.* G = *nullus advocat* (s vi). 𝔑 — 𝔅 = *advocavit.* 𝔑 — 𝔏4. (exc. 𝔊ro∾) = *saepe luctatus est.*
22. *ne beatior quidem* = BG (p.m.) R𝔖. 𝔑 — 𝔅 — *quidem.* 𝔗 𝔊1. — 𝔐𝔞 = *nec beatior q.* B = *ne beatus quidem.* R𝔗 = *nec beatius q.* G = *Non incenditur virtus.* R𝔑 — 𝔅 = *nec beata quidem vita.* B(cr.∾) = *ut istas accensiones.* G(m∾) = *libertatem aevi.* BG(cr.∾) 𝔑 — 𝔊1. = *et dolorum.*
corporum = BGR (de ρρ nil prodidit Sanctol., quoniam in 𝔍u, qua utebatur, fuit idem) 𝔑 — 𝔐𝔞. 𝔖 = *corporis*, ut videtur, ex una 𝔗. mo = *varias affectiones.*
23. *quantulo libet* = BG fere omnes ρρ Sa Pinc. v. l. 𝔖. R𝔗𝔑 — 𝔐𝔞 = *quanto libet.* Cod. Gron. 𝔅1. 𝔑u 𝔐𝔞 — *bona* ante *aeterna.* Gron. ci. = *externa.*
consummat = BG (s.m.) ρρ (exc. βιλοπσχ) P1. Col. 𝔐𝔖. 𝔑 — 𝔊 = *consumat.* 𝔗𝔏1. — 𝔏4. = *consummant.* G(p.m.) = *consummet.* Rβιλοπσχ cod. Gron. cod. Dalech. 𝔊ro — 𝔐𝔞 = *consummare.* 𝔗 = *maiestatem etiam.* B = *inbecillitate mentitur.* sB = *mentimur.*
G𝔗 = *at quia haec vox.* 𝔑 — 𝔊1. = *Atque haec vox.* 𝔗 — *ipsa* ante *officina.*
24. B = *hunc et hunc diem ago.*

difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia ista sint apud eos qui uirtutem colunt, cum apud eos quoque reperiantur apud quos uoluptas imperauit? Hi quoque degeneres et humillimae mentis aiunt in summis doloribus, in summis calamitatibus sapientem nec miserum futurum nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile est, immo incredibilius. Non uideo enim quomodo non in infimum agatur e fastigio suo deiecta uirtus. Aut beatum praestare debet, aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserum. Stans non potest mitti: aut uincatur oportet aut uincat. Dis, inquit, inmortalibus solis et uirtus et beata uita contigit: nobis umbra quaedam illorum bonorum et similitudo: accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio uero dis hominibusque communis est: haec in illis consummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos uitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus est ut aliquis parum constans ad custodienda optima cuius iudicium labat etiamnunc et incertum est. Desideret oculorum atque aurium sensum, bonam ualitudinem et non foedum adspectum corporis et habitu manentem suo, aetatis praeterea longius spatium: per hanc potest non poenitenda agitare, ut inperfecto uiro huic 25 26 27

Dalech. ci. = *exulcerat a e v e s i c a e.* 𝔗 = *Q u i d e r g o i n c r e d. ista s i n t* = BR𝔗𝔖. G𝔑 — 𝔐a = *s u n t ista.*
imperav i t = BGR ρρ Gr. 𝔑 — 𝔊 𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *imper a t* ex ing. Mur. 𝔗 = *impera t u r.* 𝔑 — 𝔗 + *u t in summis dol.* 𝔗 + *incredibilius e s t.*

25. 𝔗 = *Non vid e s enim quomodo infimum.* Etiam G plurimi ρρ 𝔑 — 𝔊 — *non*, quod R ponit post *infimum.* ζψ 𝔅𝔊 1. = *in infin i tum.* BG(cr.∾) nonn. ρρ = *in inf i r mum.* ε = *v a gatur e fastigio.* B (cr.∾) = *de f ecta virtus.* σ + *q u a e aut beatum.* B (cr.∾) = *fieri a n serum.*
non potest m i t t i = BGR plerique ρρ (quorum plurimi notant alibi legi *vinci*) Sa cod. Lips. 𝔖. ε = *non potest a m itti.* ρ = *Stans enim virtus i n n i t i non potest.* Sc 𝔗𝔑 — 𝔐a = *non potest v i n c i.* Lips. ci. = *c o n stans non potest r e mitti.*

cont i git = B𝔖. GR 𝔗𝔑 — 𝔐a = *cont i n git.* 𝔗 + *et q u e d a m similitudo.* RP1. 2. 3. Col. = *accedimus ad illa m.*
communis e s t = BGR ρρ 𝔗𝔑 — 𝔊. 𝔊 — 𝔐a — *est.* 𝔗 = *in illis consum p t a est.*
26. mυ = *Sed ad s e p a r a t i o n e m.* unde Sanctol. ci. = *d i s p a rationem.* 𝔐 — 𝔐a — *est* post *secundus.* Tres ρρ = *s e r v u s est ut aliquis.* χ = *s i c b o n u s est ut al.*
Desider e t = BR ρρ P1. 3. 4. Col. 𝔗𝔑 — 𝔊1.𝔖. G 𝔊2. — 𝔐a = *Desider a t.* R(s.m.) P2. Col. P3.(s.m.) cod. Gron. 𝔑u = *aurium c e t e r o r u m q u e sensuum.* Pinc. ci. 𝔊 𝔊 = *s e d habitu.*
manent e m = Pinc.v. l. 𝔊 — 𝔖. BG(s.m.) R Gr. 𝔗𝔑 — 𝔊2. = *manent e.* G(p.m.) = *habit u m man e n.* 𝔗 = *manent e sue aetatis.*
27. *agitare, ut inperfecto* = R maior pars ρρ P2. Col. P3. (s.m.) Sa 𝔗𝔊2. — 𝔐. Rell. ρρ 𝔅𝔊1. = *agi-*

malitiae uis quaedam inest: quia animum habet mobilem, ad praua illum agit haerens malitia et ea agitata abest [de bono]. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur: cuicumque autem deest aliquid ad bonum malus est.

Sed si cui uirtus animusque in corpore praesens,

28 hic deos aequat. illo tendit originis suae memor. Nemo inprobe eo conatur adscendere unde descenderat. Quid est autem cur non existimes in eo diuini aliquid exsistere qui dei pars est? Totum hoc quo continemur et unum est et deus: et socii sumus eius et membra. Capax est noster animus. perfertur illo, si uitia non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorum habitus erigitur et spectat in coelum, ita animus cui in quantum uult licet porrigi in hoc a natura rerum formatus est, ut paria dis uellet, etsi utatur suis uiribus ac se in spatium suum

tare, ut in perfecto seiuncta Praepositione. Nec multum discedunt BG P1. 𝔑 — 𝔛 = *agitav i t inperfecto.* P3. (p.m.) = *ag i t in perfecto.* P4. = *agitar i imperfecto.* 𝔏 — 𝔅1. + *agitare ut i n imperfecto.* 𝔑u 𝔐a = *agitare: a t imperfecto.* 𝔖 = *agitare. Inperfecto.*

Pinc. ci. = *ma l a ciae vis.* 𝔄 = *h i n c malitiae e i u s quaedam.* βιλπστφ P2. Col. + *malitiae e i u s vis.*

q u i a animum = BGR ρρ Sac 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *q u a anim.*

𝔅𝔊1. = *a t prava.*

ill u m agit = Rβιλπσφχ liber Sicul. P2. Col. 𝔑u — 𝔖. G rell. ρρ P1. 3. 4. 𝔄𝔑 — 𝔊1. = *ill a agit.* B = *ill a a i t.* 𝔊2. — 𝔅1. = *ill e agit.*

h a e r e n s malitia = Mur. lib. Sicul. 𝔑u — 𝔖. BGR ρρ Gr. (exc. P3. = *a r c e n s*) 𝔄𝔑 — 𝔊1. = *a r e n s malitia.* Cod. Gron. = *a r r e n s malitia.* 𝔊2. — 𝔅1. = *c a r e n s malitia.* Poterit cuipiam in mentem venire *u r e n s malitia* i. e. stimulans. cf. Sen. Herc. Oet. v. 620. *U r i t miserum gloria pectus.* Ceterum P2. = *maliti a m.*

et ea agitata = BGR ρρ (exc. βικμπστφ) P1. 3. 𝔑 — 𝔊1. 𝔖. sR βικμστ P2. 4. Col. 𝔄 = *et ea c o g itata.* π + *et ea a e q u e agitata.* φ = *et ea c o agitata.* 𝔊2. — 𝔐a = *et ea agita t i o* ex ci. Ermi.

[*d e bono*] = mss. (exc. B, qui haec in margine tantum exhibet) 𝔄𝔑 — 𝔊1. 𝔖. 𝔊2. — 𝔐a = *a bono.* Verba *de bono* valde mihi sunt suspecta, ut quae in contextum e margine irrepsisse videntur: nam praeterquam quod in B a prima manu sunt omissa, GR Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊1. ea seiungunt a verbo *abest.* (R = *De bono.*) Accedit etiam structurae insolentia. At totus locus adhuc eget emendatione, quam Pinc. afferre studuit hac ratione: *Ad prava illum agit haerens mal a cia, et ea agitat u s abest a bono.* Gron. proposuit: *Fer hunc: potest non poenitenda agitare. At imperfecto viro huic malitiae vis quaedam inest: q u a animum habet mobilem: ad prava illum agit haerens malitia, et ea agita t i o abest a bono.* B (s∾) = *cuicumque a u e s t.* R = *ani m i in corpore.* G (s∾) P1. = *de o aequat.* R γδζϑc P3. = *de o aequat u r.* B(s∾) = *origi n i suae.*

28. G (n.) + *improbe e s t.*

R(s∾) = *quo cont e m n i mur.*

B(*n* del.) = *et spect a n t in coelum.* GR(s∾) 𝔄𝔑 — 𝔊1. — *a* ante *natura.* B(s∾) = *a natura r o m a formatus est.*

ut paria dis v e l l e t = BG(p.m.) R(p.m.) γδζηϑκυ. sG sR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *v e l i t.*

et s i utatur = BG(s.m.) Sac 𝔄𝔖.

extendat. Non aliena uia ad summa nititur. magnus erat labor ire in coelum: redit. Cum hoc iter nactus est, uadit audaciter contemptor omnium: nec ad pecuniam respicit aurumque et argentum illis in quibus iacuere tenebris dignissima non ab hoc aestimat splendore quo inperitiorum uerberant oculos, sed a uetere coeno ex quo illa secreuit cupiditas nostra et effodit. Scit, inquam, aliubi positas esse diuitias quam quo congerun- 29

G(p.m.) R𝔑 — 𝔐a = *et sic utatur.*

29. *Non aliena via ad summa nititur* = 𝔖. BG (s.m.) R (p.m.) αγδεζορτυψ 𝔛 = *Non aliena vita ad summa nititur.* G(p.m.) = *Non aliena vita ad summa nituntur.* 𝔍x P1. 3. 4. = *Nam aliena vita ad summa nititur.* R (s.m.) rell. ρρ P2. Col. 𝔅𝔊1. — 𝔏4. = *Non aliena vi ad summa* [P2. = *summam*] *nititur.* (*Viam* et *Vim* inter se confundi docet Drkb. ad Liv. XXXII, 9, 8.) 𝔑 — 𝔗 = *Nam aliena vi ad summa nituntur.*

cum hoc iter nactus est = BGR plerique ρρ P1. 3. 4. 𝔏 — 𝔐a. i. e. cum contigit invenire hoc (in coelum) iter, cum semel ingressus est. 𝔑 = *redit eum hoc iter ad quod natus est.* 𝔑𝔗 = *redit enim hoc iter ad quod natus est.* 𝔅𝔊1. + *redit enim, cum hoc iter nactus est.* 𝔊2. — 𝔖 = *redit enim, cum hoc iter ad quod natus est vadit.* βιτ P2. Col. 𝔐 = *redit. cum hoc iter ad quod natus est vadit.* σ = *cum hoc iter ad quod natus est videt.* 𝔛 = *cum hoc itur ad quod natus est vadat.* Sa = *cũ hoc iter natus est.* unde 𝔖 = *in hoc iter natus est.*

audaciter = BSa 𝔖. vid. Ind. GR𝔛𝔑 — 𝔐a = *audacter.* Gr.(?) 𝔑 — 𝔐a + *et contemptor.* BGR ρρ 𝔛𝔖 ∾.

aurumque et argentum = BGR ρρ Sac 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *aurum argentumque.*

non ab hoc aestimat splendore quo inperitiorum verberant oculos, sed a vetere coeno ex quo = 𝔖 ex ci. Rubenii, qui tamen voluit *a veteri.* Mire variant mss. B = *non ad hoc aestimat splendorem* [= Sa] *quo inperitior verberant, sed avertero caelo ex quo.* Etiam Sa = *avertero caelo.* Sc = *avertere celo.* G P1. P3. (p.m.) = *non ad hoc aestimat splendorem quoque* [in G *que* n.] *imperitior* [sG ∾ *es*] *verberant oculos, sed* [P3. = *si*] *advertero* [G cr. = *altero*] *ex quo.* R P3.(s.m.) = *non adhuc aestimat splendor ē qui imperitiorum verberat oculos, sed avertero coelo ex quo.* P2. 𝔅𝔊1. = *non ad* [𝔊1. — *ad*] *hoc aestimat splendorem quo imperitiores verberant oculos et averterunt a coelo.* P4. = *non ad hoc aestimat splendore: quo imperitiorum verberantur oculi, si evertit e caelo.* mP3. = — *et averterunt a caelo.* Col. 𝔛 = *non ad hoc aestimat splendorem quo imperitiores verberant oculos, sed averterunt* [𝔛 = *avertero*] *a caelo.* λπχ = *non ad hunc.* Rell. ρρ = *non ad hoc* vel *ob hoc.* Nonn. ρρ = *quo imperitiores.* ο = *verberatur oculus.* Alii ρρ = *verberat oculos.* ρρ = *sed* vel *si avertit* vel *averterunt a caelo.* 𝔑 — 𝔗 = *Non ad hoc existimat: splendor est quo imperitorum verberant oculos. Sed advertere coelo.* 𝔊2. — 𝔐 = *non hoc aestimat splendore quo imperitorum verberant oculos et averterunt a coelo.* 𝔏 — 𝔅1. = *non ad hunc aestimat splendorem quo imperitorum verberant oculos. Scit erui e caeno* ex ci. Grut. 𝔑u𝔐a = *non ad hunc aestimat splendorem, quo imperitorum verberant oculos et averterunt a coelo.*

aliubi = BG (s.m.) Sa 𝔊2. — 𝔖 𝔖. Docet Sw. codicem suum a semper pro *alibi* exhibere *aliubi.*

30 tur: animum inpleri debere, non arcam. Hunc inponere dominio rerum omnium licet, hunc in possessionem rerum naturae inducere, ut sua Orientis Occidentisque terminis finiat deorumque ritu cuncta possideat, cum opibus suis diuites superne despiciat quorum nemo tam suo laetus est quam tristis alieno. Cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque uelut oneris necessarii non amator, sed procurator est nec se illi cui inposi-
31 tus est subicit. Nemo liber est qui corpori seruit. Nam ut alios dominos quos nimia pro illo sollicitudo inuenit transeas, ipsius morosum imperium delicatumque est. Ab hoc modo aequo animo exit, modo magno prosilit nec quis deinde reliquiis eius futurus sit exitus quaerit. Sed ut ex barba capillos detonsos neglegimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem quo receptaculum suum conferatur ignis illud exurat an terra contegat, an ferae distrahant non magis ad se iudicat pertinere quam
32 secundas ad editum infantem. Utrum proiectum aues differant an consumatur

canibus data praeda marinis

quid ad illum qui nullus? Sed tunc quoque, cum inter homines

G(p.m.) nonn. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔖1. = *alicubi.* R𝔐 — 𝔐a = *alibi.* G (cr. ∾) = *quomodo congeruntur.*

30. G(s∾) 𝔛𝔑 = *domino.* 𝔛 — *omnium licet — possessionem rerum.* G = *in possessione rerum.* *ut sua Orientis Occidentisque terminis finiat* = Sc𝔖. BG ρρ (exc. βιχπσφχ) Sa P1. 3. Pinc. 𝔛 = ∾ *terminus fiat.* Rβιχπσφχ P2. Col. 𝔑 — 𝔖2. 𝔑u — 𝔐a = *ut suarum possessionum Orientis Occidentisque terminus fiat.* 𝔖𝔖 = *ut sua possessio Orientis Occidentisque terminus fiat.* 𝔐 — 𝔅1. = *ut suorum Oriens Occidensque terminus fiat.* Sanctol. ci. = *ut scilicet Orientis Occidentisque dominus fiat.*

B(s∾) = *in hac subtilitate.*

B(s∾) GR 𝔛𝔑 — 𝔖1. = *corporis vel oneris.*

31. 𝔑 = *aliquos dominos.*

𝔛 = *nimia proch sollicitudo.*

BGR ρρ 𝔛𝔑 = *ipsius mor b osum.* 𝔛 — *imperium.* 𝔛 = *ab hoc non aequo.* BΠ 𝔑 — 𝔛 = *relicti eius fut.* G(m∾) = *eius deinde relicti fut.* 𝔛 = *reliquus eius fut.*

B (p.m) = *capillosque tonsa.* B(s.m.) 𝔛𝔑 — 𝔖1. = *capillos detonsa.* G = *capillos dentoso.* ρρ (exc. χλ ∾) = *capillos* vel *pilos detonsa.*

exurat = ιζχπχ 𝔖2. — 𝔖. BGR rell. ρρ Sac P1. 2. 3. 𝔛𝔑 — 𝔖1. = *excludat.* Sanctol. ci. = *humus illud excludat.*

an terra contegat, an ferae distrahant = mss. 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *an ferae distrahant, an terra contegat.* B(cr. ∾) = *an magis ad se.* Π nonn. alii ρρ = *quam secundinas ad ed.*

32. Ex. divae Mariae = *proiectam.* Pinc. ci. = *proiectas.*

R nonn. ρρ 𝔛 = *deferant:* alii ρρ = *auferant.* Pinc. ci. = *consumantur.* 𝔛 = *praeda in arvis.* Pinc. ci. = *praeda Latinis.*

quid ad illum qui nullus? Sed tunc quoque, cum inter ho-

est, timet nullas post mortem minas eorum quibus usque ad mortem timeri parum est. Non conterret, inquit, me nec uncus nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio foeda uisuris. Neminem de supremo officio rogo. nulli reliquias meas commendo: ne quis insepultus esset rerum natura prospexit. Quem saeuitia proiecerit dies condet. Diserte Maecenas ait:

Nec tumulum curo, sepelit natura relictos.

Alte cinctum putes dixisse: habuit enim ingenium et grande et uirile, nisi illud secundis discinxisset. Uale.

mines est, timet nullas post mortem minas = B (sed sic iungit litteras: *quin ullus*). Ita ut scriberemus suasit Ianus, qui recte haec ad hominem ipsum, non ad animum, refert. GP1.3.4. Herb. ℜ — 𝔗 = *quid ad illum qui nullas. sed tunc quoque cum inter homines est timet ullas post mortem minas.* Erlang. = *quid ad illum qui multis sed tunc ... est ullus post mortem minas.* R = *quid ad illum qui nullas minas tunc quoque cum inter homines est timet ullas* [s *ne timebit*] *post mortem minas.* Pinc. brevior fideliorque lectio = *quid ad illum qui nullas. sed tunc quoque, cum inter homines est, minas timet ullas, post mortem timebit? Parum est conteret.* P2. = *quid ad illum qui tunc quoque inter homines est nullas minas timet, ullasve timebit post mortem minas.* 𝔛 = *quid ad illum qui nullas. sed tunc quoque inter homines ullas post mortem timeri parum est.* λπχ Col. 𝔅 — 𝔖 = *quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines est, nullas minas* [𝔏4. — *minas*] *timet, ullasne timebit post mortem minas eorum.* Rell. ρρ pro *ullasne* habent *ullas.* Grut. putat verba *eorum quibus ad mortem timeri parum est* e margine in contextum venisse.

non conterret = BRxΠ ci. Lips. 𝔊ro — 𝔖. ℜ — 𝔏4. = *non conteret.* G = *non conteres.* αε = *non terret.* B(cr. ∾) = *nec unctus.* BG = *de suppremo.*

sG 𝔛 = *insepultus sit.* BGR fere omnes ρρ Gr. ℜ — 𝔈1. = *prospicit.* BG P1.3.4. 𝔛 = *dies condit.* Sed G (s∾) P1.3. — *dies.*

nisi illud secundis discinxisset = ε. probat Rutgers. Varr. Lectt. III, 11. BGR plerique ρρ Gr. Pinc. omnis scripta lectio 𝔛ℜ — 𝔈1. = *nisi illud secundis cinxisset.* γδψ ci. Pinc. 𝔊ro — 𝔖 = *nisi illud secum discinxisset.* quod probat Burm. ad Anth. Lat. I. p. 257. De structura cf. Roth ad Tacit. Agr. p. 241. sqq. οχ ci. Grut. = *nisi illud secunda discinxissent.* π = *nisi illud secunda destruxissent.* ρ = *nisi illud prosperis discinxisset.* Quidam ρρ = *secundis distinxisset.* 𝔈2. — 𝔏4. = *nisi illud ipse discinxisset.*

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER XV.

EPISTULA I. (93.)
SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

In epistula qua de morte Metronactis philosophi querebaris, tamquam et potuisset diutius uiuere et debuisset, aequitatem tuam desideraui quae tibi in omni persona, in omni negotio superest, in una re deest in qua omnibus. Multos inueni aequos aduersus homines, aduersus deos neminem. Obiurgamus cotidie fatum: Quare ille in medio cursu raptus est? quare ille non rapitur? quare senectutem et sibi et aliis grauem extendit? 2 Utrum, obsecro te, aequius iudicas te naturae an tibi parere naturam? Quid autem interest quam cito exeas unde utique exeundum est? Non ut diu uiuamus curandum est, sed ut satis. Nam ut diu uiuas fato opus est, ut satis animo. Longa est uita, si plena est: inpletur autem, cum animus sibi bonum suum reddidit et ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant per inertiam exacti? non uixit iste, sed in uita mo- 3 ratus est: nec sero mortuus est, sed diu. Octoginta annis uixit. Interest mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit uiridis. Sed officia boni ciuis, boni amici, boni filii exsecutus est: in nulla parte cessauit. Licet aetas eius inperfecta sit, uita perfecta est. Octoginta annis uixit. Immo octoginta annis *fuit*, nisi forte sic *uixisse* eum dicis, quomodo dicuntur arbo-

Lib. XV. Ep. 1. (93.)
𝔄𝔑 — 𝔈1. — *et* ante *potuisset.* 𝔄 + *in una tamen re deest.* Steph. (ad Dalech. Ep. 36.) ci. + *Multos enim* vel *Nam multos inveni.* mCol. = *Multos memini.* 𝔑 — 𝔗 + *et adversus deos.* R + *ille raptus est.* G(m∾) — *quare ille non rapitur.* 𝔑 — 𝔈1. haec collocant ante *Quare ille in medio cursu.*

2. GP1. 3. 4. — *te* post *obsecro.* 𝔄 + *iudicas te parere naturae.* 𝔅𝔈1. = *par are naturam.* 𝔑 — 𝔊 = *dum utique exeundum est.* 𝔄 + *unde utique semel exeundum est.* 𝔑 — 𝔗 — *ut* ante *vivamus.* 𝔄 — *est* post *curandum.* B = *nec saero moratus* cr. *mortuus est.* P3. 4. 𝔑 — 𝔊 — *est* post *mortuus.*

3. G(m∾) — *vita perfecta* — *annis vixit.* G = *quomodo dicitur*

res uiuere. Obsecro te, Lucili, hoc agamus ut quemadmodum pretiosa rerum sic uita nostra non multum pateat, sed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Uis scire quid 4 inter hunc intersit uegetum contemptoremque fortunae functum omnibus uitae humanae stipendiis atque in summum bonum eius euectum et illum cui multi anni transmissi sunt? Alter post mortem quoque est, alter ante mortem periit. Laudemus itaque et in numero felicium reponamus eum cui quantulumcumque temporis contigit bene conlocatum est. Uidit enim ueram lucem, non fuit unus e multis: et uixit et uiguit: aliquando se- 5 reno usus est, aliquando, ut solet, ualidi sideris fulgor per nubila emicuit. Quid quaeris quamdiu uixerit? uixit: ad posteros usque transsiluit et se in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recusauerim: nihil tamen mihi ad beatam uitam defuisse dicam, si spatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui quem ultimum mihi spes auida promiserat: sed nullum non tamquam ultimum adspexi. Quid me interrogas 6 quando natus sim? an inter iuniores adhuc censear? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu potest homo esse perfectus, sic et in minore temporis modo potest uita esse perfecta. Aetas inter externa est. Quamdiu sim alienum est: quamdiu uero uir sim meum est. Hoc a me exige, ne uelut per tenebras aeuum ignobile emetiar: ut agam uitam, non ut

arbores. 𝔑𝔐𝔞 + *Obsecro te, mi Luc.* contra mstos. BG (*e* n.) R (*e* n.) Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *sed multum pendeat.* σ = *sed multum splendeat.*

4. G (s∾) 𝔑 — 𝔛 = *vegetem.* 𝔐 — 𝔏4. — *eius* ante *evectum* contra mstos etiam Gr. G = *contingit.* ζιο ςπ ςσ ςτ P2. Col. nonn. Pinc. 𝔛𝔏 — 𝔐𝔞 + *et vivit et vixit.*

5. 𝔛 = *sideris fulgur.* B(cr.∾) = *vivit ad posteros.* 𝔛 + *usque ad posteros usque.*

transsiluit = B. Sa (?) c 𝔛𝔖 = *transsilivit.* GR𝔑 — 𝔐𝔞. = *transsiliit.*

nihil tamen mihi ad b. v. = mss. etiam Sac 𝔛𝔑𝔖. 𝔑 — 𝔐𝔞 — *mihi.* GP1.3. = *sed ullum non tamquam.*

6. R = *natus sum.* Col. (m∾) *inter minores.* χ Col. + *Habeo modum meum.* π + *Habeo meum aevum.* P3. (p.m.) = *Habeo mecum.* GP1. + *in minore temporis quomodo.* sGP3. = *temporis commodo.* 𝔑 — 𝔊1. = *temporis termino.* G(m∾) = *inter extrema est.* R — *Quamdiu sim alienum est.*

quamdiu vero vir sim = ρρ. cf. Prov. 5, 7. *ut efficiatur vir cum cura dicendus.* Ep. 52, 12. *quisquis vir est.* Plura dabit Index. BG Sac 𝔛 = *quamdiu vero ut sim.* R = *quamdiu vero vir bonus sum.* 𝔑 — 𝔅 + *quamdiu vero ut vir bonus sim.* 𝔊1. — 𝔖 + *quamdiu vero vir bonus sim.* 𝔐 — 𝔐𝔞 = *quamdiu vir bonus sim.* 𝔖 + *quamdiu sum, vir bonus ut sim.* G(m∾) = *ne vel per tenebras.* B (s∾) G (s.m.) = *ut non*

praeteruebar. Quaeris quod sit amplissimum uitae spatium? 7 Usque ad sapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit adtigit non longissimum finem, sed maximum. Ille uero glorietur audacter et dis agat gratias interque eos sibi et rerum naturae inputet quod fuit. Merito enim inputabit: meliorem illi uitam reddidit quam accepit. Exemplar boni uiri posuit. qualis quantusque esset ostendit: si quid adiecisset, fuisset simile praeterito. Et tamen quousque uiuimus, omnium rerum cognitione fruiti 8 sumus. Scimus a quibus principalis natura se adtollat. quemadmodum ordinet mundum. per quas annum uices reuocet. quemadmodum omnia quae usquam erant cluserit et seipsam finem sui fecerit. Scimus sidera inpetu suo uadere. praeter terram nihil stare, cetera continua uelocitate decurrere. Scimus quemadmodum solem luna praetereat. quare tardior ueirociorem post se relinquat. quomodo lumen accipiat aut perdat. quae causa 9 inducat noctem, quae reducat diem. Illuc eundum est ubi ista propius adspicias. Nec hac spe, inquit sapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti et iam inter illos fui animumque illo meum misi et ad me illi suum miserant. Sed tolli me de medio puta et post mortem nihil ex homine restare: aeque magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus excedo. Non tam multis uixit annis

praeter v e ar. G (p.m.) = *ut non praeter v e a t u r.* P 4. = *non ut praet e r e a r.* R rell. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *ut non praet.* Alter ordo est etiam apud Pinc.

7. 𝔑 = *atti n git.* GR Π rell. ρρ maior pars P1. 3. 4. 𝔅𝔈1. = *meliorem ill i s vitam.* 𝔑 — 𝔗 = *Meli o r ill i e vitam.*

quam accep i t = BGR ρρ 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔖 = *quam accep e r i t.* 𝔐 — 𝔐a = *quam accep e r a t* ex ing. Mur. G(*m* n.) = *cognition e m fruiti sumus.* 𝔐 = *c o g i t a tione fruiti sumus.* 𝔑 — 𝔖 = *c o g i t a tione f u n c t i sumus.* sB Sa = *cognitione fru c ti sumus.* Col. = *cognitione fr u t i sumus.* Sc = *cogn. fr a c ti sumus.* R βιοπστφχ P2. P3. (s.m.) = *cognitione s t r u c t i sumus.* quod probat Grut. mπ = *fruiti vel f r e t i.*

8. 𝔑 — 𝔖 = *a d q u i d principalis.* Lips. Sw. cii. = *a quibus princip i i s.* βιοστφ + *per quas annum vices i n v i r e s revocet.* 𝔑 — 𝔗 = *quae usq u e erant e l u x e r i t.* R βσ P 3. (s.m.) = *n u s quam erant e d u x erit.* GP1. = *usquam erant d u x e r i t.* P2. = *e luserit.* P 4. = *cluser i n t.* Col. = *quae n u s quam erant cl a userit.* G(s∾) = *c u m tardior vel.* B (cr. ∾) = *qua m causa inducat.*

9. ηισ = *N e hac spe.* Sanctol. ci. = *N a e hac spe.* τ = *I n hac spe.* m𝔈2.𝔊𝔖 = *N u n c hac spe.* G = *nec hac s e pe.* Sc 𝔖 = *ill o fortius exeo.* Putat Sw., si *ille* scripserit Seneca, *sapiens* e scholio interpolatum esse. R Gr. 𝔑 — 𝔖 = *e t i a m inter illos.* In G *iam* est a s. m.

miser a nt = B Sac 𝔛𝔖. GR𝔑 — 𝔐a = *miser u nt.* G (cr. ∾) R = *nu n quam transiturus.* G (s∾) 𝔑 — 𝔖 = *a c cedo.*

quam potuit. Et paucorum uersuum liber est et quidem laudandus atque utilis. Annales Tanusii scis quam ponderosi sint 10 et quid uocentur. Hoc est uita quorumdam longa, quod Tanusii sequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum qui summo die muneris quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem tam stulte cupidum esse uitae putas, ut iugulari in spoliario quam in arena malit? Non maiore spatio alter alterum praecedimus. Mors per omnes it: qui occidit consequitur occisum. Minimum est de quo sollicitissime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu uites quod euitare non possis? Uale.

EPISTULA II. (94.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Eam partem philosophiae quae dat propria cuique personae

10. *Tanusii* = B Sa Pinc. v. l. (eadem scriptura etiam apud Suet. in Iul. 9. cf. Turneb. Advv. XV, 22, 469. Voss. de Histt. Latt. I. p.59. ed. Frcf.) 𝔊𝔊𝔑𝔲 — 𝔖. R plures Pall. 𝔗 = *Tamisii.* (quod habebant etiam codd. Torrentii apud Suet. l.l.) 𝔑 — 𝔊1. = *Tamasu.* Duo pp 𝔊2. 𝔐 — 𝔅1. = *Tamusii.* Col. = *Cammisii.* G = *tam misii.* P1. = *tam miserii.* Rell. pp promiscue = *Tanusii, Tannusii, Tamisii, Ranusii.*

quam ponderosi sint = Sa (s.m.) ci. Is. Voss. (ad Catull. p. 87.) 𝔖. B cod. Is. Voss. Sa (p. m.) quidam Pinc. = *quam non derosi sint.* unde Pinc. ci. = *quanto opere derisi sint* vel *quanto derisui sint.* G(s.m.) R(s.m.) cod. Leodiens. (apud Torrent. ad Suet. Iul. 9.) plerique Pall. Col. Sc 𝔗𝔑𝔲 𝔐𝔞 = *quam non decorosi sint.* probat Gron. G(p m.) = *quam non decosi sint.* R (p.m.) quidam Pinc. = *quam non dedecorosi sint.* Alii Pinc. = *quam non dederosi sint.* Maior pars pp = *quam non dedecorosi* vel *decorosi sint.* 𝔑 — 𝔗 = *quam non dedero: etsi fuit.* 𝔅 — 𝔅1. = *quam non decori sint.* m𝔊2. = *quam non desidero etsi sint.* Lips. ci. = *quam non desiderosi sint.* Nonn. pp P1. P3. (s.m.) 𝔗𝔑 — 𝔐 = *et*... *centur.* P2. 3. Col. = *qui vocentur* om. *et.* Erm. ci. = *etsi sint qui iocentur.*

Hoc est vita — quod Tan. = Sc 𝔗𝔖. BR Sa + ∾ *et quod Tan.* (in hoc nomine hic eadem est scripturae varietas quae supra). Etiam tres Pall. Col. = *Hoc est vita.* G cod. Leodiens. 𝔑 — 𝔊2. 𝔑𝔲 𝔐𝔞 = *Haec est vita* ∾ *et quod.* Pinc. ci. = *Atque est vita* ∾ *et quod.* 𝔊 — 𝔅1. = *aeque est vita* ∾ *et quod.* Nonn. pp = *et quae Tanusii.* Grut. ci. = *Annales Tanusii scis quam non decorosi sint, et qui vocentur? hoc est vita quorundam longa. Numquid feliciorem* rell. om. 𝔅1. verba *aeque est vita quorundam longa* uncis includit. B(p.m.) = *summo hodie muneris.* 𝔗 + *muneris vivit quam eum.* 𝔗 + *qui in medio occiditur.* P4. = *qui modico occiditur.*

aliquem tam stulte cupidum esse = B sR pp (exc. 𝔇𝔵𝔬𝔬) P2. P3. (s.m.) Pinc. v. l. 𝔗𝔊ro — 𝔖. G𝔇𝔵 oo P1. 4. 𝔑 — 𝔏4. — *stulte.* 𝔗 = *qui occidit sequitur occisum.* Quidam Pinc. 𝔗 = *Quid enim ad rem.* 𝔑 — 𝔗 — *autem.* 𝔗 + *quod finaliter evitare.*

Lib. XV. Ep. 2. (94.)

𝔗𝔅 = *Hanc partem.* G = ...*quae dat proprie.*

praecepta nec in uniuersum conponit hominem, sed marito suadet quomodo se gerat aduersus uxorem, patri quomodo educet liberos, domino quomodo seruos regat, quidam solam receperunt. ceteras quasi extra utilitatem nostram uagantes reliquerunt: tamquam quis posset de parte suadere, nisi qui summam
2 prius totius uitae conplexus est. Sed Ariston Stoicus contrario hanc partem leuem existimat et quae non descendat in pectus usque. Ad illam habentem praecepta plurimum ait proficere ipsa decreta philosophiae constitutionemque summi boni, quam qui bene intellexit ac didicit quid in quaque re faciendum sit sibi ipse praecepit. Quemadmodum qui iaculari discit destinatum lo-
3 cum captat et manum format ad dirigenda quae mittit, cum hanc uim ex disciplina et exercitatione percepit, quocumque uult illa utitur (didicit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcumque uoluerit): sic qui se ad totam uitam instruxit non desiderat particulatim admoneri doctus in totum. non enim quomodo cum uxore aut cum filio uiueret, sed quomodo bene uiueret: in hoc est et quomodo cum uxore ac liberis uiuat. Cleanthes utilem quidem iudicat et hanc partem, sed inbecillam, nisi ab uniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiae et capita cognouit. In duas

Nonn. ρρ — *in* ante *universum*.

G(s∾) P1. 3. 𝔑 — 𝔖 = *receperant.* G (m∾) = *vagantes deliquerat.* 𝔑 — 𝔖 = *reliquerant.*

tamquam quis posset = BGR fere omnes ρρ 𝔛𝔈1. — 𝔖. 𝔑 — 𝔅 + *tamquam quis non posset.* 𝔐 — 𝔖 = *possit.* G = *de patre suadere.* GP1. 3. 𝔑 — 𝔗 = *nisi qui summa.*

2. *Ariston* = mss. 𝔛𝔑 — 𝔖𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *Aristo.*

contrario = mss. 𝔛𝔑 — 𝔗𝔖. 𝔅 — 𝔐a + *e contrario.* 𝔛 = *descendit.*

Ad illam habentem praecepta — constitutionemque summi boni = γδζκσχ Sa (?) 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔗 + ∾ *constitutionemque esse summi boni.* GR = *At illam* ∾. ερ = *At illam* ∾ *ad ipsa decreta* ∾. B = *an illa habentem* ∾. Etiam rell. ρρ = *habentem* sine *non* et = *constitutionemque summi boni:* duo tantum + *ipsaque*, quod etiam in R addidit s.m. Col. + ∾ *ipsaque* ∾. P1. = *An illam hab. pr.* P3. (s.m.) = *At illam* etc. P4. = *ad illa hab. pr.* In reliquis Gr. concordare videntur cum scriptura a nobis recepta. 𝔅 = *ut illam hab. pr.* ∾ *ipsaque* ∾. 𝔈1. — 𝔖 = *At illam hab.* ∾ *ipsaque* ∾ *constitutionemque esse summi boni.* 𝔐 — 𝔐a = *at illam non hab. pr.* ∾ *ipsaque decr. constitutionem esse summi boni.* Pinc. ci. = *at illam habentem decreta.*

ac didicit = B𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *et didicit.* P3. = *sibi ipse praecipit.* P2. = *ipse percepit* om. *sibi.* 𝔛 = *locum temptat.*

3. GR (s∾) = *sed quocumque voluerit.* 𝔛 = *construxit.*

non enim quomodo = BGR 𝔛𝔑 — 𝔈1.𝔖. 𝔈2. — 𝔐a — *enim.* 𝔛 = *in hac est quomodo* om. *et.*

4. 𝔛 = *utilem quidem inducit.*

sed inbecillam = BGΠ et rell. ρρ maior pars 𝔛𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *sed imbecillem.*

ergo quaestiones locus iste diuiditur: Utrum utilis an inutilis sit et an solus uirum bonum possit efficere, id est, utrum superuacuus sit an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem uideri uolunt superuacuam hoc aiunt: Si quid oculis obpositum moratur aciem, remouendum est. illo quidem obiecto operam perdidit qui praecipit: *Sic ambulabis, illo manum porriges.* Eodem modo ubi aliqua res obcaecat animum et ad officiorum dispiciendum ordinem inpedit, nihil agit qui praecipit: *Sic uiues cum patre, sic cum uxore.* Nihil enim proficient praecepta, 5 quamdiu menti error obfusus est: si ille discutitur, adparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum quid sano faciendum sit, non efficis sanum. Pauperi ut agat diuitem monstras: hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis esurienti quid tamquam satur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitiis dico: ipsa remouenda sunt, non praecipiendum quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opiniones falsas quibus laboramus expuleris, nec 6 auarus quomodo pecunia utendum sit exaudiet nec timidus quomodo periculosa contemnat. Efficias oportet ut sciat pecuniam nec bonum nec malum esse. ostendas illi miserrimos diuites: efficias ut quicquid publice expauimus sciat non esse tam timendum quam fama circumfert, nec dolere quemquam nec mori.

R(m∾) — *ergo* ante *quaestiones.* G = *utrum supervacuum sit.*

illo quidem obiecto = B nonn. ρρ P2. Col. Sac 𝔖. R𝔈1. + *illo quidem non obiecto.* GP1. 3. 4. 𝔅𝔈2. — 𝔐a = *illo quidem non abiecto.* 𝔄ℜ — 𝔗 = *illo quidem abiecto.* G (m∾) P1. 3. 4. = *operam dedit.* Omnes (?) ρρ = *operam perdit.*

qui praecipit = B sG ρρ. G (p.m.) R 𝔄ℜ — 𝔖 = *qui praecepit.* Nonn. ρρ 𝔄 = *Si quo ambulabis.* R(lit.) + *sic. Eo ambulabis.* Quidam ρρ + *Sic eo ambulabis.* γδο = *illi manum porriges.* 𝔄 = *porrigis.* B (p.m.) = *occaecat.* 𝔄 = *excaecat.* Gℜ — 𝔈1. = *despiciendum.* ℜ — 𝔅𝔖 = *qui praecepit.* 𝔄 — *Sic vives — cum uxore.*

5. Gℜ — 𝔈1. = *mentis error.* βιστχ = *mens errore confusa* vel *obfusa est.* 𝔄 = *mens errore effussa est.* B(s∾) = *offusus est.* BG(lit.) = *alioquin doces illo quid sano.* P1. = *alio qui doces illo quid sanio* (sic etiam G p.m.). P3. = *alio quid doces illo quid sano.* P4. = *alioquin doces aegrum quid sano.* ℜ — 𝔈2. = *alioquin doces illud quod sano.* Pron. *illum* quod in R s.m. tantum addidit, suspectum mihi est. 𝔄 = *efficies sanum.* G = *famam detrahere.*

dico = mss. etiam Gr. 𝔄𝔊ro — 𝔖. ℜ — 𝔏4. = *dicam.*

6. *periculosa* = BGR II rell. ρρ maior pars Sac 𝔄𝔖. ℜ — 𝔐a = *pericula.* G = *Efficies ut quicquid.* 𝔄 — *ut.* Nonn. ρρ = *publice expavemus.*

nec dolere quemquam nec mori = BGγδεζ𝔇λΠτψ P1. 3. 𝔄 (G = *quamquam*). R (lit.) 𝔅 — 𝔏4. =

7 Saepe in morte quam pati lex est magnum esse solatium, quod ad neminem redit. in dolore pro remedio futuram obstinationem animi qui leuius sibi facit quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quod non potest nec qui extenditur magnus esse nec qui est magnus extendi. Omnia fortiter
8 excipienda quae nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspectum suae condicionis adduxeris et cognouerit beatam esse uitam non quae secundum uoluptatem est, sed secundum naturam, cum uirtutem unicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam ualitudinem, uires, imperia scierit esse mediam partem, nec bonis adnumerandam nec malis: monitorem non desiderabit ad singula qui dicat, *Sic incede, sic coena. Hoc uiro, hoc feminae, hoc marito, hoc caelibi*
9 *conuenit.* Ista enim qui diligentissime monent ipsi facere non possunt. Haec paedagogus puero, haec auia nepoti praecipit et irascendum non esse magister iracundissimus disputat. Si ludum literarium intraueris, scies ista quae ingenti supercilio philosophi iactant in puerili esse praescripto. Utrum deinde
10 manifesta an dubia praecipies? Non desiderant manifesta monitorem. praecipienti dubia non creditur: superuacuum est ergo praecipere. Id adeo sic disce. Si id mones quod obscurum est et ambiguum, probationibus adiuuandum erit: si proba-

nec dolorem quoque nec mortem. 𝔎 — 𝔗 = *nec dolorem quoque nec mori.* P4. = *nec dolere quicquam nec mori.* βϰmɔ Col. 𝔊ro — 𝔖 = *nec dolere quoque nec mori.*

7. G = *saepe in monte.* 𝔛 — *solatium.* o = *in dolore profuturam* om. *remedio.* G = *Optimum doloris.* R — *nec* ante *qui extenditur.*

fortiter excipienda = mss. etiam 𝔖ac 𝔎 — 𝔏4. 𝔖. 𝔊ro — 𝔐a = *fortiter accipienda.* 𝔛 + *excipienda sunt* et = *necessitas ingerat.*

8. G = *in conspectu.* G = *secundum voluntatem.* 𝔛 = *unum bonum adamaverit* om. *hominis.* R = *admonitorem.* G = *nec desiderabit.* B = *desideravit.* βισστ P2. Col. nonn. Pinc. 𝔛 = *Sic incede, sic mane.*

9. G(p.m.) = *primi facere.* sG = *ipsa facere.* G = *Haec paedagus.* βιστmo 𝔛 = *Nec paedagogus puero nec avia nepoti praecipiet irascendum: non etsi* [𝔛 = *et*] *magister.* Etiam B(p.m.) 𝔍𝔩 et alii duo ρρ = *non etsi magister.* 𝔛𝔎 — 𝔈2. = *ludum literarum.* G = *ista non ingenti superc.* RP3. (s.m.) = *quae eminenti superc.*

Utrum deinde manifesta = B𝔖. GR ρρ Gr. Pinc. 𝔛𝔎𝔑u 𝔐a = *Utrum manifesta deinde.* 𝔗 — 𝔅1. = *Utrum manifesta demum.*

manifesta monitorem = BR Pinc. P2. P3. (s.m.) Col. 𝔛𝔖. G𝔎 — 𝔐a = *monitores.*

10. Col. = *Si id admones.* 𝔎 — 𝔈2. = *Si iam mones.* G (m∾) = *proba adiuvandum erit.*

turus es, illa per quae probas plus ualent satisque per se sunt. *Sic amico utere, sic ciue, sic socio.* Quare? *quia iustum est.* Omnia ista mihi *de iustitia* locus tradit. Illic inuenio 11 aequitatem per se expetendam. nec metu nos ad illam cogi nec mercede conduci. non esse iustum cui quicquam in hac uirtute placet praeter ipsam. Hoc cum persuasi mihi et perbibi, quid ista praecepta proficiunt quae eruditum docent? Praecepta dare scienti superuacuum est, nescienti parum. Audire enim debet non tantum quid sibi praecipiatur, sed etiam quare. Utrum, 12 inquam, ueras opiniones habenti de bonis malisque sunt necessaria an non habenti? Qui non habet nihil a te adiuuabitur: aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisque scit quid sibi faciendum sit etiam te tacente. Tota ergo pars ista philosophiae submoueri potest. Duo sunt propter quae delinquimus: aut inest 13 animo prauis opinionibus malitia contracta aut, etiam si non est falsis occupatus, ad falsa procliuis est et cito specie quo non oportet trahente conrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem aegram et uitiis liberare, aut uacantem quidem, sed ad peiora pronam praeoccupare. Utrumque decreta

G = *illa quae probas* om. *per.* 𝔛 = *Sic amico vero, sic civi.*

11. G = *ad illa cogi.* P2. Col. = *nec esse iustum.* R = *non est iustum.* P3. = *cui quicquam in ipsa virtute.*

Hoc cum persuasi = BG𝔛. RP3. = *Hoc enim persuasi.* 𝔑 — 𝔅 = *Hoc tamen persuasi.* 𝔊1. — 𝔖 = *Haec cum pers.*

et perbibi = ψ𝔊2. — 𝔖 (exc. 𝔊.) B𝔊 = *et per hibi.* βσχ = et *probavi.* Rell. ρρ = *et perhibui* vel *prohibui.* RP2. m𝔊 2. = *et perhibui.* G rell. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *et prohibui.* G(m∾) = *praecepta praecipiunt.* 𝔛 = *proficiant.* G = *scienti parum.* 𝔛 = *non quantum praecipiatur.* 𝔑 — 𝔊1. = *sed etiam quaeritur.*

12. B(s∾) = *fame possedit.*

BGR(s∾) P1. P3. (s.m.) 𝔛𝔑 — 𝔊2. — *quid* ante *sibi faciendum.* Col. + *scit quid non sibi faciendum sit.* B(s.m.) G P1. 3. 𝔛𝔑 — 𝔊 2. = *faciendum scit etiam te tacente.* R + *faciendum sit, quid* [s *non*] *etiam te tacente.* βειλπσφχ P2. Pinc. ex. domest. + *faciendum sit, quid non etiam te tacente.* P3. (s.m.) = *faciendum sit, quid non te tacente.* probat Grut. Nonn. ρρ + *faciendum sit, scit etiam te tacente.*

13. 𝔛 = *der elinquimus.* G𝔑 — 𝔗 = *proclivus est.* R quatuor e recc. ρρ P2. Col. = *et cito spe qua non oportet.* P4. = *et cito spe quod non oportet.* BP1. 3. = *quod non oportet.* G = *quod* [s *non*] *oportet.* 𝔛 = *quod non habet.* 𝔑 — 𝔗 = *quo non optet.* 𝔛 — *aut* ante *percurare.* Recc. ρρ nonn. P2. 4. Col. 𝔑 — 𝔊 1. = *aut procurare.* π = *aut praecurare.* m𝔊1. 𝔊 2. — 𝔐 = *aut curare.* 𝔑 — 𝔅 = *mentem integram.*

aut vacantem = R P2. Col. P3. (s.m.) quidam Pinc. 𝔛𝔐 — 𝔖. BG Π rell. ρρ maior pars P1. P3. (s.m.) 4. 𝔑 — 𝔖 = *aut vagantem.*

14 philosophiae faciunt: ergo tale praecipiendi genus nil agit. Praeterea si praecepta singulis damus, inconprehensibile opus est. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio praecipias quomodo uiuat cum uxore aliquis quam uirginem duxit, quomodo cum ea quae alicuius ante matrimonium experta est, quemadmodum cum locu-
15 plete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem et fecundam, inter prouectiorem et puellam, inter matrem et nouercam? Omnes species conplecti non possumus: atqui singulae propria exigunt. Leges autem
16 philosophiae breues sunt et omnia adligant. Adice nunc quod sapientiae praecepta finita debent esse et certa: si qua finiri non possunt, extra sapientiam sunt. sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista praeceptiua pars submouenda est, quia quod paucis promittit praestare omnibus non potest, sapientia autem
17 omnes tenet. Inter insaniam publicam et hanc quae medicis traditur nihil interest, nisi quod haec morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex ualitudine, altera animi mala ualitudo est. Si quis furioso praecepta det quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato: erit ipso quem monebit insanior. bilis nigra curanda est et ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est: ipse discuti debet: alio-
18 quin abibunt in uanum monentium uerba. Haec ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, *si quid obstat oculo et inpedit uisum, debere*

nil agit = BGR ρρ 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *nihil agit.*

14. G(s∾) = *colendi agrum.* 𝔖 = *praecipies.* 𝔈 1. — 𝔏4. — *ante* ante *matrimonium.* 𝔑 = *comperta est.* P2. — *est.*

B = *locupletem* [*m* del.] ∾ *indotatam.*

15. P3. — *non* inter *An* et *putas.* G(n.) + *atqui ille singulae.* II = *Leges huius philosophiae.*

16. *sapientiae praecepta* = B ρρ (exc. χφ) 𝔛𝔖. GRχφ 𝔑 — 𝔐a = *sapientis.*

17. sR recc. ρρ 𝔑 — 𝔅 + *quae a medicis.* G — *se gerere* post *in publico.* π + *sed bilis nigra.* GR rell. ρρ P2. Col. P3. (s.m.) 𝔛𝔗 — 𝔖 + *si bilis nigra.* P1. 𝔑 = *sibilis nigra.* 𝔑u — 𝔖 + *scilicet bilis nigra.* ex ci. Grut. B P4. 𝔐 — 𝔅 1. ∾. Illud *si* puta ex *sed* ortum, quod librariorum ex more olim adiectum fuit. R — *alio* ante *animi furore.* B = *alioqui abibunt.* G = *in vanum momentum verba.* Cod. Gron. = *in manu loquentium verba.* probasset Gron., si plures libri idem exhiberent.

18. R = *Primum adversus i-*

remoueri. Fateor huic non opus esse praeceptis ad uidendum, sed remedio quo purgetur acies et officientem sibi moram effugiat. Natura enim uidemus cui usum sui reddit qui remouit obstantia. Quid autem cuique debeatur officio natura non docet. Deinde cuius curata subfusio est is non protinus, cum uisum recepit, aliis quoque potest reddere: malitia liberatus et liberat. Non opus est exhortatione, ne consilio quidem, ut colorum proprietates oculus intellegat. a nigro album etiam nullo monente distinguet: multis contra praeceptis eget animus, ut uideat quid agendum sit in uita. Quamquam oculis quoque aegros medicus non tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus inbecillam aciem committas inprobo lumini. a tenebris primum ad umbrosa procede, deinde plus aude et paulatim claram lucem pati adsuesce: non est quod post cibum studeas. non est quod plenis oculis ac tumentibus imperes. adflatum et uim frigoris in os occurrentis euita: alia eiusmodi quae non minus quam medicamenta proficiunt. Adicit remediis medicina consilium. *Error, inquit, est causa peccandi. hunc nobis praecepta non detrahunt nec expugnant opiniones de bonis ac malis falsas.* Concedo per se efficacia praecepta non esse ad euertendam prauam animi persuasionem: sed non ideo aliis quidem adiecta proficiunt? Primum memoriam renouant. deinde quae in uniuerso confusius uidebantur in partes diuisa

19

20

21

stud. 𝔈2. — 𝔊 = *praeceptis ad vivendum.* Nonn. ρρ 𝔑 — 𝔅 = *efficientem sibi.* ο = *offendentem sibi.* χ = *off. sibi molem.*

19. G(cr. ∾) φ = *visum sui reddit.* ηπP3. = *visum suum reddit.* ε = *usum suum reddit.* 𝔄 — *qui* ante *removit* = BGR ρρ 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *removet.* 𝔑 — 𝔗 = *obstantiam.* sBG ρρ (exc. σ ∾ ερ) 𝔄𝔑 — 𝔅 = *natura nos docet.* ερ — *non.* R recc. ρρ P2. Col. 𝔄𝔅 = *liberatur et liberat.* 𝔑 — 𝔗 = *liberatur. libertatis.* GP1. 3. = *et liberat liberatus.* 𝔈1. — 𝔊 = *liberatur et liberatis.* Nonn. ρρ = *liberat liberatus.* Rell. etiam Pinc. ∾. sG 𝔑 — 𝔐a = *nec consilio quidem.*

20. 𝔑 — 𝔗 + *multis e contra praeceptis.*

quamquam oculis quoque = B Sa 𝔖. GR 𝔄𝔑 — 𝔐a = *oculos.* B(s∾) — *sed* ante *etiam monet.* fortasse recte. 𝔑 — 𝔗 = *imbecillem aciem.*

a tenebris primum = mss. 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *primo.* B(p.m.) = *Atflatum.* εηο = *mox occurrentis.* Maior pars ρρ + *aliaque eiusmodi.*

21. 𝔖 = *medicina consilia* ex ci.

nec expugnant = B maior pars ρρ 𝔄𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *non expugnant.* B (s∾) = *ac malis falsa.* G𝔄𝔑 — 𝔈1. = *Concede per se.* 𝔄𝔑 — 𝔗 = *esse advertendam.* 𝔅 = *esse evertendam* om. *ad.* 𝔈2. 𝔊 = *esse avertendam.* 𝔐 — 𝔏4. = *esse ad avertendam.* Rell. etiam Gr. ∾. G — *pravam.* 𝔈2. — 𝔖 + *ne aliis quidem adiecta* contra mstos etiam Gr. GP1. = *abiecta.* 𝔑 = *obiecta.* 𝔄 = *ad recta.* γρφ + *non proficiunt.*

22 diligentius considerantur. Aut tu isto modo licet et consolationes dicas superuacuas et exhortationes: atqui non sunt superuacuae, ergo ne monitiones quidem. *Stultum est*, inquit, *praecipere aegro quid facere tamquam sanus debeat, cum restituenda sanitas sit sine qua inrita sunt praecepta.* Quid, quod habent aegri quaedam sanique communia de quibus admonendi sunt? tamquam ne auide cibos adpetant, ut lassitudinem uitent. Habent quaedam praecepta communia pauper et diues.
23 *Sana*, inquit, *auaritiam et nihil habebis quod admoneas aut pauperem aut diuitem: cupiditas utriusque considet.* Quid quod aliud est non concupiscere pecuniam, aliud uti pecunia scire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari usum. *Tolle*, inquit, *errores: superuacua praecepta sunt.* Falsum est: puta enim auaritiam relaxatam, puta adstrictam esse luxuriam, temeritati frenos iniectos, ignauiae subditum calcar: etiam remotis uitiis quid et quemadmodum debeamus facere di-
24 scendum est. *Nihil*, inquit, *efficient monitiones admotae grauibus uitiis.* Ne medicina quidem morbos insanabiles uincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipsa quidem uniuersae philosophiae uis, licet totas in hoc uires suas aduocet, duram iam et ueterem animis extrahet pestem: sed non ideo nihil sanat, quia non omnia. *Quid prodest*, inquit, *aperta monstrare?* Plurimum: interdum
25 enim scimus nec adtendimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam continet nec patitur elabi. Ple-

22. *Aut tu isto modo* = Ss. 𝔛 𝔈2. — 𝔏4. 𝔖. BG P1. 3. 4. Col. 𝔑 𝔈1. = *Aut in isto modo.* RP2. = *Aut etiam isto modo.* 𝔊ro — 𝔐a = *At tu isto modo.* ρρ = *Aut etiam* vel *At etiam isto modo.* Plerique recc. ρρ P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔗 = *Quidni habent aegri.* B(cr. ∾) = *ne aut* [s *de*] *cibos adpetant.* G (cr. ∾) P1. 𝔑 — 𝔗 = *ne aut de cibis.* βιλοσφχ P2. Col. 𝔅 + *noxios cibos.* π = *ut de cibis ne noxios appetant.* Π = *ne ut de cibis app.* P3. = *cibis app.* P4. = *cibo app.*

23. B = *Saniat, inquit.* γδηψ = *Tolle, inquit, av.* ζ = *Sane tolle, inquit, avar.*

divitem: cupiditas = B (p.m.). sB GR 𝔑 — 𝔖 + *si cupiditas.* Recc. ρρ 𝔛 + *sic cupiditas.* 𝔑 — 𝔗 = *utriusque consideretur* (Sw. male laudat *consideret*). G (s∾) = *utriusque desidet.* Sw. malebat *consedit* vel *consederit* vel *considerit.* At mss. etiam Sac ∾: nec opus est haec emendatio sublata *si* particula. 𝔑 = *Quidni aliud est.* B(s∾) = *adstrittam.* R = *calcar esse remotis.*

24. G𝔑 — 𝔅 = *Nec ipsa quidem.* R = *universa.*

licet totas = BGII nonn. alii ρρ Erl. 𝔛. probat Ianus. R Herb. 𝔑 — 𝔖 = *licet tota.*

25. P1. 3. = *Non decet admonitio.* G = *sed avertit.* G (cr. ∾) R γδϑλΠφψ = *nec patitur relabi.*

raque ante oculos posita transimus: admonere genus adhortandi est. Saepe animus etiam aperta dissimulat: ingerenda est itaque illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Uatinium Calui repetenda sententia est: *Factum esse ambitum scitis et hoc uos scire omnes sciunt.* Scis amicitias sancte colendas esse: sed non facis. scis inprobum esse qui ab uxore pudicitiam exigit ipse alienarum corruptor uxorum. scis ut illi nil cum adultero, sic tibi nil esse debere cum pellice: et non facis. Itaque subinde reducendus es ad memoriam: non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quaecumque salutaria sunt saepe agitari debent, saepe uersari, ut non tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adice nunc quod aperta quoque apertiora fieri solent. *Si dubia sunt*, inquit, *quae praecipis, probationes adicere debebis: ergo illae, non praecepta proficient.* Quid? quod etiam sine probationibus ipsa monentis auctoritas prodest? sic quomodo iurisconsultorum ualent responsa, etiam si ratio non redditur. Praeterea ipsa quae praecipiuntur per se multum habent ponderis, utique si aut carmini intexta sunt aut prosa oratione in sententiam coartata, sicut illa Catoniana: *Emas non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est asse carum est.* Qualia sunt illa aut reddita oraculo aut similia: *Tempori parce. Te nosce.* Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit uersus?

26

27

28

Iniuriarum remedium est obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ipse sibi obstat.

G — *etiam aperta*: posterius tantum in margine suppletum est. Gαγδζηϑκλ (cr. ∾) Πρφ (cr. ∾) ψ P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *in vaticinium Calvi.* Rell. ρρ = *Marci Vatinii Calvi.* P2. = *M. Vatinii Calvi.*

26. B = *cum adultero sit.* *tibi nil esse* = BGR𝔖. 𝔛 = *tibi nihil esse.* 𝔑 — 𝔐a = *nihil tibi esse.* B = *cum paelice.* G = *cum pelice.* G(s∾) P1. 3. 4. = *agitari oportet.* Col. = *agitari deberi.* 𝔛 — *saepe* ante *versari.* 𝔈1. — 𝔊 = *non ut tantum nota.* G(s∾) ε = *sed etiam aperta.*

27. 𝔛 = *Si dubia sunt, inquis.* G (cr. ∾) = *quae praecipitis.* εισ 𝔛 = *adiicere* [𝔛 = *addicere*] *debes.* G𝔑 = *Quidquid etiam sine.* 𝔛 = *Quid etiam probationibus.* 𝔑 = *iurisconsulti.* 𝔛 — *valent.* αβο = *prosaica oratione.* 𝔑 = *prosayca or.* ο(s∾) = *in sententiam contracta.*

28. P3. (s.m.) + *Emas non quod opus non est.* Pinc. ci. + *Non emas quod opus non est.* 𝔑 = *Quod vero opus asse carum est.* α𝔍u = *reddita oracula.* υ = *reddita per oraculum.* G𝔛 = *Te nosse.* 𝔑 = *Numquid orationem.* 𝔛 = *cum tibi altus aliquos dixerit versus.* ρσ𝔛 = *audaces fortuna.* *ipse sibi obstat* = B𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *sibi ipse obstat.*

29 Aduocatum ista non quaerunt. adfectus ipsos tangunt et natura uim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt quae admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu leui adiuta ignem suum explicat. Erigitur uirtus, cum tacta est et inpulsa. Praeterea quaedam sunt quidem in animo, sed parum prompta, quae incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. Quaedam diuersis locis iacent sparsa 30 quae contrahere inexercitata mens non potest. Itaque in unum conferenda sunt et iungenda, ut plus ualeant animumque magis adleuent. Aut si praecepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est, ipsa natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt non uident alium ingenii esse mobilis et erecti, alium tardi et hebetis, utique alium alio ingeniosiorem. Ingenii uis praeceptis alitur et crescit nouasque persuasiones adicit innatis et de-31 prauata corrigit. *Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitiis obligatum?* Hoc scilicet, ut illis liberetur. Non enim exstincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata et obpressa: sic quoque temptat resurgere et contra praua nititur: nancta uero praesidium et adiuta praeceptis eualescit. si tamen illam diutina pestis non infecit, nec enecuit: hanc enim ne disciplina quidem philoso-32 phiae toto inpetu suo connisa restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiae et praecepta, nisi quod illa generalia prae-

29. B (n.) = *et naturan vim suam.* R + *admonitione animi.* sR βιλοφ 𝔛 + *quam si scintilla.* G = *Exitur virtus.* B (cr. ∾) *et plus valeant.*

30. GP1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *animum quoque magis.* 𝔊𝔊 = *animum magis* om. *que.* Rell. etiam Pinc. ∾. 𝔑 = *nihil adiuverint.* G (cr. ∾) R αγζ⊃ικλΙΙστυφψ P1. 3. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *aliud ingenium esse hominis mobilis* [ζII = *nobilis*] ∾ *aliud tardi.* P4. = *non vident ingenium esse hominis mobilis et erecti aliud tardi.*

alium alio ingeniosiorem = B ιχ P2. Pinc. Sac 𝔛𝔖. GR P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔐a = *alius alio ingeniosior est.*

31. R(s∾) = *Si quis, inquis.* G (s∾) = *recte decreta.* Bγει mo = *vitiosis obligatum.* quod examina. G(s∾) fere omnes ρρ P1. P3. (p.m.) P4 𝔑 — 𝔈2. — *illis* ante *liberetur.* RP3. (s.m.) + *ut liberetur ab illis.* Rell. etiam Pinc. ∾. B (cr. ∾) = *exstincto.* G(s∾) = *obscura.*

nancta est = Sa 𝔖. B (certe in eo nihil aliud vidi) GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *nacta est.* vid. *Nanciscor.*

evalescit = B Sac 𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *convalescit.* Pinc. ci. = *si tantum illa diutina.*

non infecit nec enecuit = mss. etiam Gr. (P2. = *efecit*) 𝔑 — 𝔈2. 𝔊ro — 𝔖. Ex. scholarum Salmentic. 𝔛𝔊𝔊 — *non.* 𝔐 — 𝔏4. = *pestis infecit, non enecuit.* G(n.) P1. 3. + *ne de disciplina quidem.*

connisa = B𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *connixa.*

32. G — *nisi quod illa generalia praecepta.*

cepta sunt, haec specialia? Utraque res praecipit: sed altera in totum, particulatim altera. *Si quis*, inquit, *recta habet et honesta decreta, hic ex superuacuo monetur.* Minime: nam hic quoque doctus quidem est facere quae debet, sed haec non satis perspicit. Non enim tantum adfectibus inpedimur, quo 33 minus probanda faciamus, sed inperitia inueniendi quid quaeque res exigat. Habemus interdum conpositum animum, sed residem et inexercitatum ad inueniendam officiorum uiam quam admonitio demonstrat. *Expelle*, inquit, *falsas opiniones de bonis et malis, in locum autem earum ueras repone: et nihil habebit admonitio quod agat.* Ordinatur sine dubio ista ra- 34 tione animus, sed non ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit quae bona, quae mala sint: nihilominus habent praecepta partes suas. et prudentia et iustitia officiis constant: officia praeceptis disponuntur. Praeterea ipsum de malis bonisque iudicium confirmatur officiorum exsecutione ad quam praecepta perducunt. Utraque enim inter se consentiunt: nec illa possunt praecedere, ut non haec sequantur, et haec ordinem sequuntur suum: unde adparet illa praecedere. *Infinita*, in- 35 quit, *praecepta sunt.* Falsum est: nam de maximis ac necessariis rebus non sunt infinita. tenues autem differentias habent quas exigunt tempora, loca, personae. Sed his quoque dantur praecepta generalia. *Nemo*, inquit, *praeceptis curat insa-* 36 *niam: ergo ne malitiam quidem.* Dissimile est: nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est. si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum: ut

G(cr. ∾) = *facere quod debet.*

sed haec non satis perspicit = B Pinc. P2. Sac 𝔊 — 𝔐𝔖. RII rell. ρρ maior pars 𝔛 = ∾ *prospicit* (φ = *proficit.* recc. ρρ = *percipit*). G Col. = *sed ad hoc non satis prospicit.* P1. P3. (s.m.) P4. 𝔑 — 𝔈𝔏. 𝔑𝔲 𝔐𝔞 = *sed ad haec non satis prospicit.* (P3. p.m.?) ci. Gron. 𝔏 — 𝔅1. = *sed adhuc non satis prospicit.*

33. G(m∾) = *imperitia vivendi.* B(s∾) = *sed redem et inexerc.* R recc. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *sed desidem.* 𝔑 — 𝔊 = *ad inveniendum off. viam.*

34. *quae bona, quae mala sint* = βει 𝔑 — 𝔖. BGR rell. ρρ 𝔛 = *quae bona malaque sint.* de quo vide. B = *officiis constat.* B𝔛 = *Praeter ipsum.* 𝔑 — 𝔖 = *bonis malisque* contra mstos et 𝔛. sG 𝔛 + *quod confirmatur.* R𝔛 = *intra se consentiunt.* 𝔛 = *praecedere nisi haec.* R = *ut non exsequantur.* 𝔛 = *etsi haec ord. sequantur.* G = *secuntur.*

35. B(s∾) — *unde.* 𝔛 + *sed falsum est.*

36. *ne malitiam quidem* = BGR maior pars ρρ 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐𝔞 = *nec mal. q.* B (p. m.) = *sanitas redidat.* GR (s∾) 𝔛𝔑 — 𝔅 = *despectus.* ερ = *distinctio rer. ag.* σ = *affectus rer. ag.* 𝔅𝔈1.

sequatur, tamen admonitio conroborabit rectam de bonis malisque sententiam. Illud quoque falsum est nihil apud insanos proficere praecepta: nam quemadmodum sola non prosunt, sic curationem adiuuant. et denuntiatio et castigatio insanos coercuit. De illis nunc insanis loquor quibus mens mota est, non
37 erepta. *Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt: et quid aliud sunt quam minis mixta praecepta?* Primum omnium ob hoc illae non persuadent, quia minantur: at haec non cogunt, sed exorant. Deinde leges a scelere deterrent: praecepta in officium adhortantur. His adice quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique si non tantum impe-
38 rant, sed docent. In hac re dissentio a Posidonio qui pro eo quod Platonis legibus adiecta principia sunt: *Legem, inquit, breuem esse oportet, quo facilius ab inperitis teneatur. Uelut emissa diuinitus uox sit: iubeat, non disputet. Nihil uidetur mihi frigidius, nihil ineptius quam lex cum prologo. Mone, dic quid me uelis fecisse: non disco, sed pareo.* Proficiunt uero: itaque malis moribus uti uidebis ciuitates usas
39 malis legibus. At non apud omnis proficiunt. Ne philosophia quidem: nec ideo inutilis et formandis animis inefficax est: quid autem philosophia, non uitae lex est? Sed putemus non pro-

= *et sequatur.* 𝔐 — 𝔐a + *et ut sequatur.* B = *adm i nitio.* G αγδζϑΠσυψ 𝔛𝔑 — 𝔛 = *corroboravit.* 𝔛 — *rectam.* π + *sic et denuntiatio.* G (m∾) = *mens mota est non r e c t a.*

37. Recc. ρρ + *quam cum minis mixta.* 𝔛 = *a d haec non cogunt.* 𝔑 = *a d hoc non cogunt.* R (s∾) = *in officium ad o r d i n a n tur.*

38. *qui pro eo quod* = BG P2. 𝔖. R ρρ P1. 3. 4. Col. Sc 𝔛𝔑 — 𝔖 = *pro eo quod* om. *qui.* 𝔐 — 𝔐a = *Non probo quod* ex ing. Mur. 𝔑 — 𝔛 = *Legem e i u s.* Rell. etiam Ss. = *Leg e m e n i m.* 𝔖 = *Legem e n i m* [*a i t*] ex ci. Ego quidem ratus *enim* factum esse ex *inquit* hoc posui. 𝔛 — *Nihil videtur mihi frigidius.* R = *frigidius, nihil i m p e r i t i u s.*

lex cum p r o l o g o. Mone = 𝔊𝔑. — 𝔖 ex ci. Ermi. γδζπσ = *lex cum prologo m e n e. dic.* 𝔛𝔑 — 𝔛 = *lex cum prolog o m e n e. Dic.* 𝔅 = *lex cum prolu g o m i n e. Dic.* 𝔊1. = *lex cum* προλεγομένῃ. *Dic.* BG(p.m.) R Sac = *lex cum prol e g o m e n e. Dic.* Rell. ρρ = *lex cum prole g o m e n e* vel *prologo m e n e* vel *prolog u m e n e* = Gr. Col. addit *id est c u m p r o l o c u t i o n e.* mP3. = νόμος ὁ προλογούμενος. o pro *Mone* habet *m e n a e.*

Proficiunt v e r o: itaque = 𝔖 ex ci. B Sa P1. = *Proficiun t u r itaque.* P4. = *Proficiuntur n a m q u e.* Col. = *Profi c i t u r itaque.* ι P2. = *Proficiunt u t i que.* unde Sw. etiam ci. = *Proficiunt u t i q u e: itaque.* Rell. — *vero.* G (m∾) — *civitates* et = *v e r s a s malis legibus.*

39. *apud omn i s* = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *apud omn e s.*

non vitae lex est? = Bβ ιoΠστυ φχψ. ρ = *nonne vitae lex est?* 𝔛 = *n u m vitae lex est?* GR𝔑 — 𝔖 = *n i s i vitae lex est?*

ficere leges: non ideo sequitur, ut ne monitiones quidem proficiant: aut sic et consolationes nega proficere dissuasionesque et adhortationes et obiurgationes et laudationes. Omnia ista 40 monitionum genera sunt. per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animis honesta induit dubiosque et in prauum inclinabiles reuocat ad rectum quam bonorum uirorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora et uim praeceptorum obtinet frequenter adspici, audiri frequenter. Occursus mehercules ipse sapientium iuuat et est aliquid quod ex magno uiro uel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quem- 41 admodum prosit, sicut illud intellegam profuisse. *Minuta quaedam*, ut ait Phaedon, *animalia, cum mordent, non sentiuntur, adeo tenuis illis et fallens in periculum uis est: tumor indicat morsum et in ipso tumore nullum uolnus adparet. Idem tibi in conuersatione uirorum sapientium eueniet: non deprehendes quemadmodum aut quando tibi prosit, profuisse deprehendes.* Quorsus, inquis, hoc pertinet? Aeque 42 praecepta bona, si saepe tecum sint, profutura quam bona exempla. Pythagoras ait *alium animum fieri intrantibus templum deorumque simulacra ex uicino cernentibus et alicuius oraculi operientibus uocem.* Quis autem negauerit feriri

G (m∾) — *et obiurgationes.* R𝔑 — 𝔐a — *et* ante *obiurgationes.*

40. *animis honesta* = BGR Sa P1. 3. 4. 𝔏 — 𝔖. sG γδζλοπσ P2. Col. Sc 𝔛𝔑 — 𝔐 = *animos honesta.* unde Grut. ci. = *animos honesto.* P2. = *ad pravum inclin.* Ex. Francisc. 𝔊𝔖𝔐 = *in pravum inclinantes.* Rell. etiam Gr. Pinc. ∾. 𝔖 = *vim praecepti* contra mstos. R𝔛𝔑 — 𝔐a = *mehercule.*

vel tacente = Rχψ 𝔈1. — 𝔖. φ = *vel ex iacente prospicias.* BG rell. ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *vel iacente.*

41. 𝔖 ex. ci. = *sicut illud intelligo.* 𝔑 = *sicut id intelligam.* B(n.) = *Minutam quaedam.* sBR P2. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *Phaedron.* G P4. Col. = *Fedron.* P1. = *Federon.* P3. = *Phedrom.* Col. = *fallax in periculum.* GR αβζϑκλ Πρσφψ P1. 𝔑 — 𝔗 = *fallens in periculis.* P3. = *falle in periculis.* P4. = *fallax in periculis.* B(s∾) = *tumor inducat.* R = *virorum sapientum.* B(cr. ∾) = *non deprehendis.* 𝔛 = *non comprehendes.* 𝔑 = *ut aliquando.*

42. *Quorsus, inquis* = B𝔖. G = *Quorsus, inquit.* 𝔛 = *Quorsum, inquis.* R 𝔑 — 𝔐a = *Quorsum, inquit.* Etiam P2. 4. Col. P3. (s.m.) = *inquis.* R = *haec pertinent.* 𝔑 — 𝔗 = *quasi bona exempla.* R βιλοσ P2. Col. P3. (s.m.) Pinc. + *quam bona exempla plus putes* (R P2. Col. P3. s.m. = *putas.*) ρ = *ut bona exempla plus profutura scias.* R βειλοσχ ex. familiare Pinc. + *cernentibus et alium ante fores.* quod placet Swo, qui etiam suppleri vult *et alium ante fores stantibus.*

operientibus = BG𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. R 𝔐 — 𝔐a = *opperientibus.* R 𝔛𝔑 — 𝔊 = *Quis autem negavit.*

43 quibusdam praeceptis efficaciter etiam inperitissimos? uelut his breuissimis uocibus, sed multum habentibus ponderis:

Nihil nimis.

Auarus animus nullo satiatur lucro.

Ab alio exspectes alteri quod feceris.

Haec cum ictu quodam audimus nec ulli licet dubitare aut interrogare *quare?* Adeo etiam sine ratione ipsa ueritas ducit. Si reuerentia frenat animos ac uitia conpescit, cur non et admo-
44 nitio idem possit? Si inponit pudorem castigatio, cur admonitio non faciat, etiam si nudis praeceptis utitur? Illa uero efficacior est et altius penetrat quae adiuuat ratione quod praecipit, quae adicit quare quidque faciendum sit et quis facientem obedientemque praeceptis fructus exspectet. Si imperio proficitur, et admonitione: atque proficitur imperio, ergo et admonitione.
45 In duas partes uirtus diuiditur, in contemplationem ueri et actionem: contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. Uirtutem et exercet et ostendit recta actio: acturo autem si prodest qui suadet, et qui monet proderit. Ergo si recta actio uirtuti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demonstrat: et admonitio necessaria est. Duae res plurimum roboris animo dant, fides ueri et fiducia: utramque admonitio facit.
46 Nam et creditur illi et, cum creditum est, magnos animus spi-

43. G𝔑 = *Nihil minus.*

ac vitia = B𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *aut vitia.*

44. B (cr. ∾) = *Si inponis.* G (s∾) Rαγδζ𝔇λπΠστφ P 1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *praeceptis utimur.* ꞩφ = *pr. utatur.* R (s∾) 𝔑 = *quod praecepit.* 𝔗 — 𝔈1. = *quae praecipit.* 𝔛 = *quod adiicit.* B = *oboedientemque.*

Si imperio proficitur, et admonitione: atque proficitur imperio, ergo et admon. = B (mutatum tamen *atque* ab al. m. in *aeque*) 𝔖 = ∾ *atqui* ∾. G = *Si imp. proficitur, et admonitione proficitur. aeque prof.* ∾. R ρρ Gr. = *Si imperio, et adm proficitur. aeque prof.* ∾. 𝔑 — 𝔅 = *Si imp. et admon. proficiatur. aeque prof.* ∾. 𝔛 = *Si imperio et admonitione proficitur. imperio ergo et admonitione.* 𝔈1. = *Si imp. et adm. proficit, aeque proficitur imp.* ∾. 𝔈2. — 𝔊 = *Si imp., et admonitione proficitur. Atqui prof.* ∾. 𝔐 — 𝔐a = *Si imperio proficitur, et admonitione proficitur: atqui proficitur* ∾ ex Pinc. v. l., qui tamen nihil amplius laudaverat quam *Si imperio proficitur, et admonitione*, ut moneret aliter in suis libris verba esse collocata atque in 𝔈1.

45. G(m∾) — *acturo* — *necessaria est.* mP 3. = *ostendit recta ratio.* B (s∾) — *et admonitio* ante *necessaria est.* G (cr. ∾) = *fides, veritas et fiducia.* BG αγδεζ𝔇ιστυχψ P2. 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *utraque admonitio facit.* Col. = *utrasque adm. f.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

46. 𝔛 — *cum* ante *creditum est.* B — *animus* ante *spiritus.* G Gr.

ritus concipit ac fiducia inpletur: ergo admonitio non est superuacua. M. Agrippa, uir ingentis animi, qui solus ex iis quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt felix in publicum fuit dicere solebat multum se huic debere sententiae: *Nam concordia paruae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.* Hac se aiebat et fratrem et amicum optimum factum. Si 47 eiusmodi sententiae familiariter in animum receptae formant eum, cur non haec pars philosophiae quae talibus sententiis constat idem possit? Pars uirtutis disciplina constat, pars exercitatione: et discas oportet et quod didicisti agendo confirmes. Quod si est, non tantum scita sapientiae prosunt, sed etiam praecepta quae adfectus nostros uelut edicto coercent et adligant. *Philosophia,* inquit, *diuiditur in haec, scientiam et habi-* 48 *tum animi. Nam qui didicit et facienda ac uitanda percepit nondum sapiens est, nisi in ea quae didicit animus eius transfiguratus est. Tertia ista pars praecipiendi ex utroque est, et ex decretis et ex habitu: itaque superuacua est ad inplendam uirtutem cui duo illa sufficiunt.* Isto ergo 49 modo et consolatio superuacua est (nam haec quoque ex utroque est) et adhortatio et suasio et ipsa argumentatio; nam et haec ab habitu animi conpositi ualidique proficiscitur. Sed quamuis

𝔛𝔑 — 𝔐 = *animos.* In P3. haec vox punctis est notata. 𝔛 = *Menagrippa vir ingentis.*

ex iis quos = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *ex his quos.* Sw. *Nam* ante *concordia* abesse malebat: atque idem senserat quidam Gruteri amicus, qui putabat hanc vocem ortam ex *Nō* (*Nota*) primum margini adscripto.

47. G(m∾) R P1. 3. 4. — *optimum post amicum* P2. = *optime.* 𝔑 — 𝔈1. + *cur vero non haec pars.* B(cr.∾) = *et discat oportet.* 𝔛 = *agendo conformes.*

Quod si est = mss. etiam Gr. (P2. = *Quod si es*) 𝔛. 𝔑 — 𝔖 + *Quod si ita est.* G(s∾) — *etiam* ante *praecepta.*

et adligant (*all.*) = G (s.m.) sR ρρ (exc. 𝔇xIIσυ) P1. 3. cod. Gron. 𝔛𝔊ro — 𝔖. BG(p.m.) P2. Col. Pinc. 𝔇υ = *et ablegant.* R = *et allegant.* Π = *et ablegunt.* σ[illegible] *et castigant.* x𝔑 — 𝔏4. = *et obligant.*

48. *Nam qui didicit* = mss. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈2. Pinc. v. l. 𝔖 = *Illum qui didicit.* 𝔊 — 𝔐a + *Nam illam qui did.* G (cr.∾) = *vitanda precepit.* ρυψ 𝔈1. — 𝔊 = *vitanda percipit.* 𝔑 — 𝔅 = *vitanda praecipit.* G = *transfiguraturus est.* 𝔑 = *ex utraque.* 𝔛 = *ex utroque est adhortacio et suasio et argumentacio. Nam hec ab habitu animi compositi* rell. om.

cui duo illa sufficiunt = B. B (s.m.) GR Pinc. = *cui ∾ sufficiunt* 𝔑 — 𝔈1. = *cui duo ista sufficiant.* 𝔈2. = *cum duo ista sufficiant.* γδζηx 𝔊 — 𝔖 = *cum duo illa sufficiunt* Rell. ρρ = *cui duo illa suff.* (non proditur, utrum habeant *sufficiunt* an *sufficiant*).

49. *adhortatio* = mss. 𝔛𝔖. [illegible] — 𝔐a = *exhortatio.* G = *ad*[illegible] *animi.*

ista ex optimo habitu animi ueniant, optimus animi habitus et facit illa et ex illis ipse fit. Deinde istud quod dicis iam perfecti uiri est ac summam consecuti felicitatis humanae. Ad haec autem tarde peruenitur: interim etiam inperfecto, sed proficienti 50 demonstranda est in rebus agendis uia. Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia quae iam eo perduxit animum, ut moueri nequeat nisi in rectum: inbecillioribus quidem ingeniis necessarium est aliquem praeire *Hoc uitabis, hoc facies*. Praeterea si exspectat tempus quo per se sciat quid optimum factu sit, interim errabit et errando inpedietur, quo minus ad illud perueniat quo possit se esse contentus: regi ergo 51 debet, dum incipit posse se regere. Pueri ad praescriptum discunt. digiti illorum tenentur et aliena manu per literarum simulacra ducuntur. deinde imitari iubentur proposita et ad illa reformare chirographum: sic animus noster, dum eruditur ad praescriptum, iuuatur. Haec sunt per quae probatur hanc phi-52 losophiae partem superuacuam non esse. Quaeritur deinde *an ad faciendum sapientem sola sufficiat*. Huic quaestioni suum diem dabimus: interim omissis argumentis nonne adparet opus esse nobis aliquo aduocato qui contra populi praecepta praecipiat? Nulla ad aures nostras uox inpune perfertur: nocent qui optant, nocent qui exsecrantur: nam et horum inprecatio falsos

ex optimo habitu = mss. etiam P2. 4. Col. 𝔛𝔖. G(m∾) ℑ𝔑 — 𝔐a — *optimo.*

optimus animi habitus et facit illa et ex illis ipse fit = Sa 𝔖. Bηκοφ + *optimus animi habitus* [B *s* in *habitus* habet ab al. m.] *ex his est et facit* ∾. GR plerique ρρ 𝔑 — 𝔅 = *optimus animi habitus ex his est et ex illis.* 𝔊1. — 𝔐a = *optimus animi habitus et ex his est et ex illis.* αβ ειΠφ 𝔛 — *et facit — Deinde istud.* RP1. 3. = *Inde istud quod.* 𝔑 — 𝔅 = *Inde istud opus quod.* G sR = *Unde istud quod.* Col. = *In te quod dicis.* γδζψ = *Tamen istud quod.* η = *Denique istud quod.* ℑπτ = *Inde id quod.* λ = *Unde id quod.* 𝔛 = *quod dici iam perfecti.* 𝔑—𝔗 = *ac ad summam constituti.* 𝔅 + *ac ad summam consecuti.* 𝔛 = *summa.*

Ad haec autem = B 𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *Ad hoc autem.* 𝔛 — *sed proficienti.*

50. GR = *dabit ipsa sibi.* 𝔛 = *ut moneri nequeut nisi in repertum.* ερ + *praeire dicentem.* π + *praeire qui dicat.* Nonn. ρρ = *Haec vitabis, haec.* B(m n.) GGr. = *optimum fuctum sit.* praefert Grut. 𝔑 — 𝔅 = *optimum factum est.* 𝔛 = *interim creabit.* R = *ad istud perveniat.*

51. 𝔛 + *Pueri et ad praescriptum.* R — *et* ante *ad illa reform.* 𝔛 = *removere chir.* B(p.m.) G = *cyrographum.* R = *cirographum.* BΠ nonn. alii ρρ = *ad praescriptum vivat.* RζσP2. = *ad praescriptum iuvat.*

52. R = *diem suum dabit.* P2. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *impune profertur.* P3. = *praefertur.* P4. = *perfert.*

nobis metus inserit et illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona et incerta et errantia, cum 53 **possimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta uia: trahunt in prauum parentes, trahunt serui. nemo errat uni sibi, sed dementiam spargit in proximos accipitque inuicem. Et ideo in singulis uitia populorum sunt, quia illa populus dedit. Dum facit quisque peiorem, factus est: didicit** 54 **deteriora, dein docuit. effectaque est ingens illa nequitia congesto in unum quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis custos et aurem subinde peruellat abigatque rumores et reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas nobiscum uitia nasci: superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris opiniones quae nos circumsonant repellantur. Nulli nos uitio natura conciliat. illa integros ac liberos genuit. Nihil** 55 **quo auaritiam nostram inritaret posuit in aperto. pedibus aurum argentumque subiecit calcandumque ac premendum dedit quicquid est propter quod calcamur ac premimur. Illa uoltus nostros erexit ad coelum et quicquid magnificum mirumque fecerat uideri a suspicientibus uoluit: ortus occasusque et properantis mundi uolubilem cursum, interdiu terrena aperientem, nocte coelestia, tardos siderum incessus, si conpares toti, citatissi-** 56 **mos autem, si cogites quanta spatia numquam intermissa uelocitate circumeant, defectus solis ac lunae inuicem obstantium,**

𝔍u + *metus et inserit.*

53. R (cr. ∾) = *cum possumus.* βειο (m∾)πσχ = *domo promereri.* G𝔑 — 𝔅 = *errat sibi uni.* 𝔈1. 2. — *sibi.* 𝔛 = *acceptique.* G (s∾) = *in singulos vitia.* 𝔛 = *peior enim factus est.* P2. Col. (s.m.) = *peior factus est.* επρ + *factus est peior.*

dein docuit = B. GR𝔛𝔑 — 𝔖 = *deinde docuit.*

54. 𝔑 — 𝔐 = *et aures subinde pervellat* contra mstos etiam Gr. G — *enim* post *Erras.* sSa (ant. m.) 𝔖 = *convicia quae nos circumsonant.* Rell. etiam Sac ∾.

repellantur = B βειορσ P2. Pinc. Sac 𝔛𝔖. GR rell. Gr. 𝔑 — 𝔐a = *compescamus.* sG sR P2. 𝔛𝔐 — 𝔐a + *nos illa integros.* Col. + *illa nos int.* B = *nulla integros.* 𝔖 — *illa.* 𝔑 — 𝔖 = *liberos ac integros.*

55. *Nihil quo avaritiam* = Bαβ ιοΠρφ P2. 𝔛𝔖. GR rell. ρρ P1. 3. 4. Col. = *Nihil quod av.* 𝔑 — 𝔐a = *Nihil quidem quod av.* P2. = *in imperato.* Grut. ci. = *in parato.* 𝔑 — 𝔐a = *aurum et argentum.* GR fere omnes ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔐 + *et quicquid est.* B Pinc. 𝔏—𝔖∾. 𝔛 = *per quod calcamur.* γδζυ 𝔑 — 𝔐a = *in coelum.*

nocte coelestia = B. G𝔛𝔅 — 𝔖 = *noctu coel.* R = *noctuque coel.* 𝔑 — 𝔗 = *interdum terr. ap. nata coel.*

56. GP1. 3. = *si compotes toti.* R (s∾) ci. Grut. = *si computes toti.*

citatissimos autem = mss. (exc. γδζ𝔍). γδ𝔍𝔛𝔑 — 𝔖 — *autem.* ζ = *citatissimum axem.* ζ = *circumeut.*

ac lunae = mss. 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a — e[illegible] G(s∾) — *invicem.*

alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subitis causis mota prosiliunt ut nocturni ignium tractus et sine ullo ictu sonituque fulgores coeli patescentis columnasque ac 57 trabes et uaria simulacra flammarum. Haec supra nos itura disposuit: aurum quidem et argentum et propter ista numquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem propter quae pugnaremus extulimus. nos et causas periculorum nostrorum et instrumenta disiecto terrarum pondere eruimus. nos fortunae mala nostra tradidimus nec erubescimus summa apud nos haberi quae fuerant ima terrarum. 58 Uis scire quam falsus oculos tuos deceperit fulgor? nihil est istis, quamdiu mersa et inuoluta coeno suo iacent, foedius, nihil obscurius. Quidni, quae per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur? nihil est illis, dum fiunt et a faece sua separantur, informius. Denique ipsos opifices intuere per quorum manus sterile terrae genus et informe perpurgatur: uidebis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos quam corpora et in possessore eorum quam in artifice plus sor- 59 dium est. Necessarium itaque est admoneri et habere aliquem

subitis causis = mss. (exc. χλ P3. 4.) etiam Gr. duo codd. Steph. (ad Dalech. Ep. 32.) Sac 𝔄𝔅𝔈1. 𝔑u — 𝔖. χλ P3. 4. 𝔑 — 𝔅1. (exc. 𝔅 𝔈1.) = *subditis causis.*

coeli patescentis = cod. Steph. (l. l.) Mss. rell. etiam Pinc. Gr. Sa 𝔑 — 𝔅 = *patescentes*, quod ad fulgores referebant. 𝔏 — 𝔅1. = *patiscentis.* 𝔈1. = *fathiscentes.* 𝔈2. — 𝔐 𝔑u 𝔐a = *fatiscentis* (*fath.*) 𝔖 = *fatiscentes.* Pinc. voluit *coeli fatiscentes*, ut *coeli* esset Nom. Plur. Sc 𝔄 = *columnasque patescentes.*

columnasque = mss. (exc. χ) etiam Gr. Sa 𝔑 — 𝔈1. Pendet a *videri a suspicientibus voluit.* χ 𝔈2. — 𝔖 = *columnaeque.* Sc𝔄 — *ac trabes.*

57. *Haec supra nos itura disposuit* = mss. (exc. αεηπσψ) etiam Pinc. Gr. Sac 𝔄. αηπσψ 𝔐 — 𝔗 = *natura disposuit.* 𝔅 — 𝔏4. = *natura disponit.* 𝔊ro — 𝔖 = *itura disponit.* Sed Sw. hoc corrigi iussit. ε = *supra nos noscitura disposuit.* B (s∾) = *causa periculorum.* 𝔄𝔑 — 𝔗 = *nostra tradimus.* Steph. (ad Dalech. Ep. 32.) ci. = *Nos et nostra fortunae male tradimus.* B(cr. ∾) = *quae fuerint.* 𝔄 = *fuerunt.*

58. *deceperit* = mss. (exc. GRλ) 𝔄𝔖. G = *deciperit.* Rλ 𝔑 — 𝔐a = *decipit.* 𝔑 = *iacere foedius.* 𝔄 + *nihil foedius.*

Quidni, quae = mss. (exc. P2. Col.) 𝔑 — 𝔅 𝔏4. Col. = *Quidni, qui.* P2. 𝔄𝔈1. — 𝔖 (exc. 𝔏4.) = *Quidni? quando.* BGR(s∾) γδ ηλΠπψ P1. 3. 4. maior codd. Pinc. pars = *et infernum perpurgatur.* ζ = *et infectum perp.* ρ = *et infestum perp.* 𝔄 = *et in ferrum perp.* Rell. ρρ P2. Col. 𝔑 — 𝔖 ∾. G(s∾) = *quanta caligine.* ε = *fuligine obluantur.* π = *obvolvantur.* Rell. ρρ plerique = *obliniantur.* P1. 2. = *in possessiore.* G Col. = *in possessione.* P3. = *in possessionem.* 𝔄 — *quam in* ante *artifice.* G (s∾) = *populus sordidum est.*

59. R (s∾) 𝔄 — *est* ante *admoneri.*

aduocatum bonae mentis, e tanto fremitu tumultuque falsorum unam denique audire uocem. Quae erit illa uox? ea scilicet quae tibi tantis clamoribus ambitionis exsurdato salubria insusurret uerba, quae dicat: Non est quod inuideas istis quos magnos felicesque populus uocat. non est quod tibi conpositae mentis habitum et sanitatem plausus excutiat. non est quod tibi tranquillitatis tuae fastidium faciat ille sub illis fascibus purpura cultus. non est quod feliciorem eum iudices cui submouetur quam te quem lictor semita deicit. Si uis exercere tibi utile, nulli autem graue imperium, submoue uitia. Multi inueniuntur qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia seculis et per aliquot aetates tuta prosternant, qui aequum arcibus aggerem adtollant et muros in miram altitudinem eductos arietibus ac machinis quassent. multi sunt qui ante se agant agmina et tergis hostium et graues instent et ad mare magnum perfusi caede gentium ueniant: sed hi quoque, ut uincerent hostem, cupiditate uicti sunt. Nemo illis uenientibus restitit, sed nec ipsi ambitioni crudelitatique restiterant: tunc, cum agere alios uisi sunt, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena uastandi et ad ignota mittebat. An tu putas sanum qui a Graeciae primum cladibus in qua eruditus est incipit? qui quod cuique optimum est eripit, Lacedaemona seruire iubet, Athenas tacere.

60

61

62

e tanto fremitu = GR αεϑκλοΠτ Gr. (exc. P2.) Sc 𝔄ℜ — 𝔗. quam scripturam cur Sw. vitiosam dicat, non video. BSa = *e t a n tanto fr.* syllaba *tan* temere repetita. Hinc 𝔖 = *e t in tanto.* γδζφψ = *in tanto fr.* 𝔅 = *e s t tanto fr.* 𝔊1. — 𝔐a + *eq u e tanto fr.* (𝔐 = *a e q u e tanto*). Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = *v e r am denique audire* contra mstos etiam Pinc. Gr.

ambitio n is = BR ℜ — 𝔗. GP1. 3. 4. = *ambitio n i b u s.* sGP2. Col. 𝔅 — 𝔖 = *ambitio s is.* 𝔄 = *clam. s e d i t i o s i s.*

60. G (s∾) P1. = *sub illis pi- scibus.* P4. = *sub illis fas t ibus.*

ερ = *purpurat u s cultus.* γδ + *submovetur c u i t u r b a v e l po- p u l u s d e f i c i t.*

quam t e quem lictor = RsG ρρ (exc. αηϑΠπ) P2. Col. Pinc. 𝔄ℜu — 𝔖. BG P1. 3. 4. — *quem.* 𝔅 — 𝔅1. — *te.* ℜ — 𝔗 = *quam quem l i t o r u m semita.* P4. = *deiici- t u r.* Plerique recc. ρρ = *dei e cit.* B(p.m.) = *aliquo d aetates.* G𝔄 = *aequum ar t ibus.* B(s∾) = *adtol- l e nt.* 𝔄 = *et mur u m.*

e ductos = B𝔖. GR𝔅 — 𝔐a = *a d ductos.* 𝔄 = *a dduct u m.* ℜ — 𝔗 = *d e ductos.* R = *e t machinis.*

61. *e t graves* = BG P1. 3. R P2. 4. Col. 𝔄ℜ — 𝔖 — *et.* R maior pars ρρ P4. = *ins i s t a n t.* G P1. 3. 𝔄ℜ — 𝔗 = *r e s i s t a n t.* B P2. Col. 𝔅 — 𝔖 ∾. ε = *ut vic e- r u n t.* G(s∾) P1. 3. 4. = *host i u m cupiditate.* ℜ — 𝔊 = *re s i stit.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. γδερ = *crudelitatique restiter u nt.* ηπ = *agere n i x i sunt.*

aliena vastandi = BGR 𝔄𝔖. ℜ — 𝔐a = *al. d e vastandi.* G = *mittebat u r.*

62. ℜ — 𝔊1. = *inc e pit.*

eripi t = mss. etiam Pinc. 𝔄𝔖. ℜ — 𝔐a = *erip u i t.* R = *Lace-*

non contentus tot ciuitatium strage quas aut uicerat Philippus aut emerat alias alio loco proicit et toto orbe arma circumfert. nec subsistit usquam lassa crudelitas inmanium ferarum modo quae 63 plus quam exigit fames mordent? Iam in unum regnum multa regna coniecit. iam Graeci Persaeque eumdem timent. iam etiam a Dareo liberae nationes iugum accipiunt: it tamen ultra Oceanum solemque. indignatur ab Herculis Liberique uestigiis uictoriam flectere. ipsi naturae uim parat. Non ille ire uult, sed non potest stare, non aliter quam in praeceps deiecta pon-64 dera quibus eundi finis est iacuisse. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella ac domestica uirtus aut ratio suadebat, sed insanus amor magnitudinis falsae. Modo in Hispaniam et Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas ac maria pacanda uadebat: hae praetexebantur causae ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam, quid in Septemtrionem, quid in Mithri-65 datem et Armeniam et omnis Asiae angulos traxit? infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi uni parum magnus uideretur. Quid Caesarem in sua fata pariter ac publica inmisit? gloria et ambitio et nullus supra ceteros eminendi modus. Unum ante 66 se ferre non potuit, cum respublica supra se duos ferret. Quid, tu C. Marium semel consulem, (uuum enim consulatum accepit, ceteros rapuit,) cum Teutonos Cimbrosque concideret,

daemonem. P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔊 = *Lucedaemoniam.* 𝔛 = *Lacedaemonias.* Rell. etiam P2. Col. Pinc. ∾.
civitatium = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *civitatum.* sG Rβιλοπτχ 𝔛 = *interemerat.* 𝔑 — 𝔐a (exc. 𝔏4. ∾) + *et alias alio* contra mstos etiam Pinc. Gr. P1. = *Non subsistit.* RP3. 𝔑 — 𝔐a = *nec substitit.* 𝔛 = *usque.* P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔊 = *unquam.* 𝔑 — 𝔗 + *quae non plus quam.* B = *famis.* 𝔛 = *mordentur.*
63. B(p.m.) = *regna coiecit.* 𝔛 = *Perse qui eumdem.* 𝔛 — *etiam* ante *a Dareo.*
it tamen = BαγδεΠυ Sa ci. Lips. 𝔖. R rell. ρρ (exc. βιχ) P3. = *is tamen.* P1. 4. = *hiis tamen.* βιχ P2. Col. 𝔛𝔏 — 𝔐a = *hic tamen.* 𝔑 — 𝔊 = *Idem tamen.* 𝔐 = *Ire tamen vult ultra Oc.* γδεΠχ = *indignatus.* 𝔑 — 𝔗 = *ab Herculе Liberique.*

64. G𝔛𝔑 — 𝔊 = *Nec — quidem.* BG = *Gneo quidem.* βιοχ P2. Col. 𝔅 — 𝔐 + *externa intre bella.*
ac domestica = BsGR (lit.) sP3. 𝔛𝔖. G Gr. 𝔑 — 𝔐a = *aut domestica.* πσχ = *ad Sertoriana arma.* RP3. (al. m.) = *ad collidendos piratas.* 𝔐 = *ad cogendos pir.* B = *Mithridaten.*
omnis = B𝔛. GR 𝔑 — 𝔖 = *omnes.*
65. G + *Quid ergo C. Caesarem.* B(s.m.) GR𝔑 — 𝔖 + *C. Caesarem.* B (p.m.) 𝔛 ∾. Rell. n. l. BG = *in sua facta.* G (m∾) P1. 3. Col. = *in suu fata invasit.* P4. = *in sua futu mansit.* 𝔛 + *vana gloria.* G(m∾) = *Unde ante se.* 𝔛 = *Unum autem se.* mG 𝔛 = *cum reges supra se.*
66. 𝔛𝔑 — 𝔊l. = *Quid ni C. Marium.* R — *tu.* BG = *G. Marium.*
Teutonos = Sa Pinc. 𝔖. BR fere omnes ρρ Sc 𝔛 = *Theutones.*

cum Iugurtham per Africae deserta sequeretur, tot pericula putas adpetisse uirtutis instinctu? Marius exercitus, Marium ambitio ducebat. [67] Isti, cum omnia concuterent, concutiebantur turbinum more qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante uoluuntur et ob hoc maiore inpetu incurrunt, quia nullum illis sui regimen est. Ideoque cum multis fuerunt malo, pestiferam illam uim qua plerisque nocuerunt ipsi quoque sentiunt. Non est quod credas quemquam fieri aliena infelicitate felicem. [68] Omnia ista exempla quae oculis atque auribus nostris ingeruntur retexenda sunt et plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducenda in occupatum locum uirtus quae mendacia et contra uerum placentia exstirpet, quae nos a populo cui nimis credimus separet ac sinceris opinionibus reddat. [69] Hoc est enim sapientia in naturam conuerti et eo restitui unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est hortatores insaniae reliquisse et ex isto coetu inuicem noxio procul abisse. Hoc ut esse uerum scias adspice quanto aliter unusquisque populo uiuat, aliter sibi. Non est per se magistra innocentiae solitudo nec frugalitatem docent rura, sed ubi testis ac spectator abscessit uitia subsidunt quorum monstrari et conspici fructus est. [70] Quis eam quam nulli ostenderet induit purpuram? quis posuit secretam in auro dapem? quis sub alicuius arboris rusticae proiectus umbra luxuriae

Alii ρρ = *Theutones.* ℜ = *Theutonichos.* 𝔗 — 𝔅l. = *Theutonicos.* Gr. ℜu 𝔐a = *Teutonicos.* G = *cum virgultam per Africae.*

exercitus = B. GR𝔛ℜ — 𝔖 = *exercitum.* Rell. n. l.

67. P4. = *Ista cum omnia.* G (s∾) P1. 3. = *Isti cum omnia concurrerent.* Col. = *fulminum more.* G (m∾) P1. 2. P3. (p.m.) Col. 𝔅 — 𝔈 2. — *sed ipsi ante volvuntur.* P3. (s.m.) = *sed ipsi antevolvuntur etiam ob hoc.* ℜ — 𝔐a = *et ob haec.* R = *incurrant.* ℜ — 𝔗 = *suum regimen.* 𝔐 = *sui frenum est.* 𝔅 — 𝔊 = *sui regnum est.*

fuerunt malo = B sG γδεζΠρστυ φψ (ex his ρρ duo = *fuerint.*) Pinc. 𝔈. βι P2. = *fuerunt malum.* GR rell. Gr. ℜ — 𝔐a = *fuerunt mali.* 𝔛 = *fuerunt mala.* 𝔛 = *nocuerant.* B(s∾) = *aliena felicitate.*

68. 𝔛 = *ad plenum* et = *adhauriendum.* 𝔛 + *quae contra mendacia.*

et contra verum = mss. etiam Gr. (GP1. 3. = *rerum.* P4. — *verum*) 𝔛 ℜu — 𝔖. ℜ — 𝔅l. — *et.* G = *ut sinceris.*

69. *Hoc est enim* = BR maior pars ρρ P2. Col. 𝔛𝔖. GP1. 3. ℜ — 𝔐a = *Haec est enim.* P4. = *Haec enim est.* ζφ = *expulerat.* G = *expellerit.* 𝔛 = *insaniose reliquisse.* BG (s∾) R (m∾) αγδεζηϑκλΠρτυ P1. 3. 4. ℜ — 𝔅 = *In isto coitu.* quod fortasse erat recipiendum.

abisse = B𝔛. Pinc. P2. 𝔐 — 𝔈 = *abiisse.* RCol. = ∾ *abegisse.* G (m∾) αγδζηϑκλρτφχ P 1. 3. 4. ℜ — 𝔊 = *noxia procul abegisse.* R(s∾) = *vitia subdunt.*

70. P3. = *nulli ostendat.* G = *proiectus umbram.* [illegible] = *pro-*

suae pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, ne paucorum quidem aut familiarium: sed adparatum uitiorum suorum pro modo turbae spectantis expandit. Ita est: inritamen-
71 tum est omnium in quae insanimus admirator et conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio et luxuria et inpotentia scenam desiderant: sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio urbium fremitu conlocati sumus, stet ad latus monitor et contra laudatores ingentium patrimoniorum
72 laudet paruo diuitem et usu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potèntiam adtollunt otium ipse suspiciat traditum literis et animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione uolgi beatos in illo inuidioso fastigio suo trementes et adtonitos longeque aliam de se opinionem habentes quam ab aliis habetur. Nam quae aliis excelsa uidentur ipsis praerupta sunt. Itaque exanimantur et trepidant, quotiens despexerunt in illud
73 magnitudinis suae praeceps. Cogitant enim uarios casus et in sublimi maxime lubricos: tunc adpetita formidant et quae illos graues aliis reddit grauior ipsis felicitas incubat: tunc laudant otium lene et sui iuris. odio est fulgor et fuga a rebus adhuc

tectus umbra. RP3. (s.m.) = *tectus umbra.* P2. = *proceptus umbra.* P4. = *praetextus umbrae.* P1. = *pectus umbram.* P3. (p.m.) = *positus umbram.* ℜ — 𝔈2. = *umbra rusticae arboris positus.* B Col. Pinc. 𝔊 — 𝔖 ∾. B(s∾) = *luxuriam suam.* ℜ — 𝔗 = *lauter est.* Rℜ — 𝔊 = *nec paucorum quidem.*

aut familiarium = mss. 𝔛ℜ. 𝔗 — 𝔖 = *et fam.* G (cr. ∾) γδϑσ = *spectantium.* ζ mγ mo = *spectantibus.*

Ita est = BR Π rell. ρρ maior pars Sac 𝔛𝔖. Gℜ — 𝔐𝔞 = *Itaque.* B — *est* ante *omnium.* 𝔛 = *in quae insanit animus.*

71. R𝔈1. 2. = *si ut non ostendamus.* ιπ + *si ne ut ostendamus.* P1. 2. 3. ℜ — 𝔅 = *si non ostendamus.* P4. = *sicut ostendamus.* Pinc. 𝔛𝔊 = *si ne offendamus.* δρ = *ambitio et impudentia.* mγ = *ambitio et intemperantia.* Steph. (Prood. II. ex.) ci. + *si te absconderis.* ερ ∸ *ex parvo divitem.*

72. Π nonn. alii ρρ = *suscipiat traditum.* In P3. videbatur olim fuisse *ex constitutione vulti* aut *nubti.*

in illo invidioso = BGR 𝔛. ℜ — 𝔖 = *in isto inv.* o = *et attonitos longaevos.* B (cr. ∾) G (cr. ∾) = *Itaque examinantur.* βιΠφ = *quotiens dispexerunt.* σ = *quotiens aspexerunt.* ℜ — 𝔗 = *quotiens respexerunt in istud.* 𝔅 = *respexerunt in illis.*

73. 𝔐 — 𝔐𝔞 + *et quae et illos* contra mstos etiam Gr. G (s∾) ℜ — 𝔅 = *gravior illis felicitas.*

incubat = mss. (exc. ζστφ P2. 3. Col.) etiam Gr. Ss. 𝔛ℜ — 𝔅𝔖. sG P2. 3. Col. = *incumbat.* (ζστφ) 𝔈1. — 𝔐𝔞 = *incumbit.* B = *ostium lene.* P1. 4. = *ostium leve.* Gℜ — 𝔈1. = *hostium lene.* P3. = *hostium leve.* 𝔛 = *omne leve.* P2. = *omni leve.* mG Col. = *Tunc claudunt hostium lene.* R = *otium leve.* ℜ — 𝔐𝔞 + *et fuga iam a rebus* contra mstos. Gr. 𝔛 — *a* ante *rebus.*

stantibus quaeritur: tunc demum uideas philosophantis metus et aegrae fortunae sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna et mens bona, ita melius in malis sapimus: secunda rectum auferunt. Uale.

EPISTULA III. (95.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Petis a me ut id quod in diem suum dixeram debere differri repraesentem et scribam tibi *an haec pars philosophiae quam Graeci παραινετικὴν uocant, nos praeceptiuam dicimus satis sit ad consummandam sapientiam.* Scio te in bonam partem accepturum, si negauero. Eo magis promitto et uerbum publicum perire non patior: *Postea noli rogare quod inpetrare nolueris.* Interdum enim enixe petimus id quod recusaremus, si quis obferret. Haec siue leuitas est siue uernilitas, 2 punienda est promittendi facilitate. Multa uideri uolumus uelle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem adtulit minutissime scriptam, artissime plicatam et magna parte perlecta: *Desinam, inquit, si uultis.* Adclamatur *Recita, recita* ab his qui illum obmutescere illic cupiunt. Saepe aliud uolumus, aliud

G(m∾) P1. 3. 4. = *tunc demum iudicas.*

philosophantis metus = mss. etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔖. 𝔊ro = *philosophantes metus.* La Grange recte = *vous verrez alors la crainte philosopher.* 𝔐 — 𝔖 (exc. 𝔊ro.) = *philosophantes metu* ex ing. Mur. G𝔑 — 𝔅 = *contraria sunt.* 𝔛 = *in bonis sapimus.*

Lib. XV. Ep. 3. (95.)

𝔐 — 𝔍u = *debere referri.* P4. = *debere deferri.* Lips. (Elect. I, 26.) scribi iussit *in diem dixeram debere, repraesentem* rell. om. 𝔑 — 𝔈1. = *rescribam.* R — *tibi* post *scribam.* B𝔈1. = *Graeci paraeneticen.* R𝔅 = *Gr. pareneticen.* G = *Gr. pareticam.* π = *Gr.* παρατιχην. Nonn. alii ρρ = *Gr. Pareticen.* e = *Graeci parentilʒent.* 𝔛 = *Gr. paraneticen.* 𝔑 — 𝔗 = *Gr. parentiam.* B = *ad consummendam.* 𝔛 = *ad consumendam.* G = *Ego magis promitto.* R — *Eo magis.* αΠτ = *imperare nolueris.*

enixe petimus = B(p.m.). B (s.m.) GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *obnixe petimus*, contra quam vocem vid. Ruhnk. ad Vell. I, 9. p. 36. cf. etiam ad Ep. 35, 1.

2. ερ = *sive vernulitas.* P4. = *sive vermilitas.* G P1. 3. = *sive virilitas.* RCol. = *sive inutilitas.* B = *punienda est mutendi facilitate.* 𝔛 = *velle que nolumus.* B (cr. ∾) = *minutissimis scriptam.* recte, opinor. 𝔛 = *acutissime plicatam.* G(m∾) P1. 4. — *artissime plicatam.* BGΠ nonn. alii ρρ P3. 𝔑 — 𝔈1. = *plictam.* de quo vide. e huius vocis sedem habet vacuam. G = *et magis parte.* B 𝔑 — 𝔗 = *Desinam, inquit, multis.* sB = *Recitare recita.* G (s: est) — *recita* ante *ab his.*

illic cupiunt = BGR ρρ (exc. ερφ) 𝔛𝔑 — 𝔈1. ερ = *illic cupiebant.* φ = *illum cupiunt.* 𝔈2. — 𝔖 = *illico cupiunt.* 𝔛 = *Saepe illud* [illegible]

optamus et uerum ne dis quidem dicimus: sed di aut non exaudiunt aut miserentur. Ego me omissa misericordia uindicabo et tibi ingentem epistulam inpingam, quam tu si inuitus leges,
3 dicito: Ego mihi hoc contraxi, teque inter illos numera quos uxor magno ducta ambitu torquet, inter illos quos diuitiae per summum adquisitae sudorem male habent, inter illos quos honores nulla non arte atque opera petiti discruciant et ceteros ma-
4 lorum suorum conpotes. Sed ut omisso principio rem ipsam adgrediar: Beata, inquiunt, uita constat ex actionibus rectis. ad actiones rectas praecepta perducunt: ergo ad beatam uitam praecepta sufficiunt. Non semper ad actiones rectas praecepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est: aliquando frustra
5 admouentur, si animum opiniones obsident prauae. Deinde etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte. Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus et tota ratione conpositus omnes exsequi numeros, ut sciat quando oporteat et in quantum et cum quo et quemadmodum et quare. Non potest toto animo ad honesta conari, ne constanter quidem aut libenter:
6 sed respiciet, sed haesitabit. Si honesta, inquit, actio ex praeceptis uenit, ab beatam uitam praecepta abunde sunt: atqui illud, ergo et hoc. His respondebimus actiones honestas et praeceptis fieri, non tantum praeceptis. Si aliae, inquit, artes contentae sunt praeceptis, contenta erit et sapientia: nam et haec ars uitae est. Atqui gubernatorem facit ille qui praecepit: Sic moue gubernaculum, sic uela submitte, sic secundo uento

Ego me = B P2. 𝔄ℜ — 𝔖. G (cr. ∾) R (cr. ∾) γδηℑ mo rell. Gr. = *Ergo me.*

3. ε = *malo ducta ambitu.* R (s∾) 𝔄 — *non* post *nulla.* R = *opera atque arte.*

4. ρ = *Sed ut omisso prohemio.* ℜ — 𝔗 — *Non semper* — *perducunt.* G (n.) + *Non sunt semper ad actiones.* 𝔅 — 𝔅1. + *Non tamen semper* contra mstos etiam Gr. Pinc. ψ = *alioquin frustra.* Gr. fere omnes 𝔄ℜ — 𝔊1. = *frustra admonentur.*

5. G (s∾) P1. 3. 4. — *in* ante *quantum.*

et quare = Bρρ (exc. αηℑΠ). GR αηℑΠ 𝔄ℜ — 𝔖 — *et.* B = *toto animo te onestu conari me constanter.* G = *sed respiciat.* ℜ = *sed exitabit.*

6. *atqui illud* = B ρρ P2. 4. Col. 𝔖. GR P1. 𝔄ℜ — 𝔊 = *atque illud.* P3. = *at quae illud.* Pinc. 𝔐 — 𝔐a + *atqui est illud.*

ergo et hoc = B sG Pinc. 𝔄𝔐 — 𝔖. R — *et hoc.* G (p.m.) P1. 3. 4. ℜ — 𝔊 = *ergo hic.* P2. — *hoc.* Col. = *et his hic resp.*

respondebimus = B sGR ρρ (exc. γδκρσ) P2. Col. 𝔄. G (p.m.) γδκρσ P3. 4. ℜ — 𝔖 = *respondemus.* P1. = *respondentem.*

et praeceptis fieri = G (s.m.) Sac 𝔄𝔖. BR P2. P3. (s.m.) Col. = *ex praeceptis fieri.* G (p.m.) P1. 3. (p.m.) 4. ℜ — 𝔐a = *ex decretis fieri.*

utere, sic aduerso resiste, sic dubium communemque tibi uindica. Alios quoque artifices praecepta confirmant: ergo in hoc 7 idem poterunt artifices uiuendi. Omnes istae artes circa instrumenta uitae occupatae sunt, non circa totam uitam. Itaque multa illas inhibent extrinsecus et inpediunt: spes, cupiditas, timor. At haec quae artem uitae professa est nulla re quo minus se exerceat uetari potest: discutit enim inpedimenta et tractat obstantia. Uis scire quam dissimilis sit aliarum artium con- 8 dicio et huius? In illis excusatius est uoluntate peccare quam casu, in hac maxima culpa est sponte delinquere. Quod dico tale est. Grammaticus non erubescet soloecismo, si sciens fecit: erubescet, si nesciens. Medicus si deficere aegrum non intellegit, quantum ad artem magis peccat, quam si se intellegere dissimulat. At in hac arte uiuendi turpior uolentium culpa est. Adice nunc quod artes quoque pleraeque, immo ex omnibus li- 9 beralissimae habent decreta sua, non tantum praecepta sicut medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Praeterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est quae Graeci uocant *δόγματα*, nobis uel *decreta* licet adpellare uel *scita* uel *placita*, quae et in geometria et in astronomia inuenies. Philosophia autem et contemplatiua est et 10 actiua: spectat simul agitque. Erras enim, si tibi illam putas tantum terrestres operas promittere: altius spirat. Totum, in-

G (s∾) 𝔑 — 𝔊𝔩. = *sic dubium omne.*

7. *ergo in hoc idem* = BG ρρ (exc. ερ) Sac 𝔛𝔖. ερ — *in*. 𝔑 — 𝔊 = *ergo ne hoc idem* ∾ ? 𝔐 — 𝔐𝔞 = *ergo non hoc idem* ∾ ? G = *poterant*. B = *artifice vivendi.* G(s.m.) = *iubent extrinsecus.*

8. *aliarum artium* = BG 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. R — *artium.* 𝔐 — 𝔐𝔞 = *harum artium.* B (s∾) P2. = *excusatus est.* G(s∾) = *exusatio est.* αϑοΠσφ P1. 3. 𝔑 — 𝔛 = *excusatio est.* 𝔛 = *excencius est.* π + *tam voluntate.* σ + *potius voluntate.* G(s∾) R(s∾) αγδϑοΠχψ = *maxime culpa est.*

non erubescet soloecismo = R 𝔖. GR maior pars ρρ = *erubescet soloecismum.* 𝔛 = *erubescit soloecismo.* 𝔑 — 𝔐𝔞 = *erubescit soloecismum.* 𝔖 = *si sciens fecit.*

erubescet, si nesciens = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔩.𝔖. 𝔊2. — 𝔐𝔞 = *erubescit, si nesciens.* B(n.) = *quantum ad partem.*

9. B = *ex omnibus liberatissimae.* B(s∾) = *ars contemptiva.* BGR𝔛𝔑 — 𝔊𝔩. = *vocant dogmata.* 𝔛 inter *vocant* et *dogmata* spatium habet vacuum. 𝔐 — 𝔐𝔞 — *vel* ante *decreta.* π = *nobis autem decreta.* σ = *nobis vero decreta.*

et in geometria = BG. R 𝔛𝔑 — 𝔖 — *et.*

10. *simul agitque* = mss. (exc. Gϑτ) 𝔛𝔖. Gϑτ 𝔑 — 𝔐𝔞 = *simulque agit.*

si tibi illam putas = BGR. 𝔛𝔑 — 𝔖 — *tibi.* B = *terrestres opera.* [illegible] *terrestres opes.*

quit, mundum scrutor nec me intra contubernium mortale contineo suadere uobis ac dissuadere contenta. magna me uocant supraque uos posita:

11 *Nam tibi de summa coeli ratione deumque*
Disserere incipiam et rerum primordia pandam:
Unde omnis natura creet res, auctet alatque
Quoque eadem rursus natura perempta resoluat,

ut ait Lucretius. Sequitur ergo ut, cum contemplatiua sit, habeat decreta sua. Quid? quod facienda quoque nemo rite obibit, nisi is cui ratio erit tradita qua in quaque re omnes officiorum numeros exsequi possit quos non seruabit qui in rem prae-12 cepta acceperit, non in omne. Inbecilla sunt per se et, ut ita dicam, sine radice quae partibus dantur. Decreta sunt quae muniant, quae securitatem nostram tranquillitatemque tueantur, quae totam uitam totamque rerum naturam simul contineant. Hoc interest inter decreta philosophiae et praecepta quod inter elementa et membra: haec ex illis dependent. illa et horum cau-13 sae sunt et omnium. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud quam facienda ac uitanda praecepit et tunc longe meliores erant

B = *contineto.* R(s∾) = *magna vocent.* G = *supraque nos.*

11. G = *Deserere incipiam.* 𝔛 = *omnes natura.* B = *natura ereet.* G = *nature creat.* R Pinc. 𝔛ℜ — 𝔖 = *natura creat.*

auctet alatque = B (p.m.) 𝔐 — 𝔖 Lucret. I, 51. sB = *aucitet alatque.* G = *haurit alatque.* mG = *rex avertit alatque.* R = *auget alatque.* P2. = *auget et alat.* P1. 3. 4. ℜ — 𝔅 = *haurit et alat quae.* Col. = *crevit res augeat et alat, est quoque.* Pinc. 𝔛 = *auget alitque.* 𝔈1. — 𝔖 = *haurit alitque.* ρρ promiscue = *augeat, auget, edat, gignat.* G(m∾) P2. = *eandem rursus.* R + *in una quaque re.*

qui in rem praecepta acceperit, non in omne = BR Pinc. ex. Francisc. Sa 𝔊ro — 𝔖. G = *que in re praecepta acceperit. Nam in omnem* (tres voces ultimae sunt notatae). γδ = ∾ *acceperit non omnem.* αηϑιΠυχ = ∾ *non omne* om. *in.* ο = ∾ *Nonne imbecilla.* Rell. ρρ P2. Col. ℜ — 𝔅 = ∾ *acceperit, non in nomine.* P1. 3. = *quod in re praecepta acceperit, non in omen sunt nubecilla per se.* P4. = *quos nemo rite obibit qui in te praecepta acceperit. non omnis imbecillia sunt.* (Etiam Col. = *Imbecillia.*) Sc 𝔛 = ∾ *nam in omnem vitam. Imb.* Codd. quidam Ermi = ∾ *non in omnem vitam.* 𝔈1. — 𝔖 = *qui in re praecepta acceperit, non in nomine.* 𝔐 = *qui mera praec. acceperit. Imbecilla sunt.* 𝔏 = *qui in re praec. acceperit. Imb.* rell. om. Lips. ci. = ∾ *non in commune.* Sw. ci. = ∾ *non in nomen.* vel *in re* ∾ *non in nomine.*

12. G(s∾) P1. = *quae artibus dantur.* P3. = *quae omnibus artibus dantur.* 𝔛 = *illae et horum causae sunt.* ℜ — 𝔅 = *et horum causae sunt rationum.*

13. *ac vitanda* = mss. 𝔛𝔖. ℜ — 𝔐a = *et vitanda.* G = *praeceperit.*

uiri: postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa et aperta uirtus in obscuram et solertem scientiam uersa est docemurque disputare, non uiuere. Fuit sine dubio, ut dicitis, 14 uetus illa sapientia tum maxime nascens rudis non minus quam ceterae artes quarum in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat nec tam late se sparserat: poterant uitiis simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta quanto uehementiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum qui- 15 bus sisteretur fluens sanguis, uolnera coirent: paulatim deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem. Nec est mirum tunc illam minus negotii habuisse firmis adhuc solidisque corporibus et facili cibo nec per artem uoluptatemque corrupto: qui postquam coepit non ad tollendam, sed ad inritandam famem quaeri et inuentae sunt mille conditurae quibus auiditas excita- 16 retur, quae desiderantibus alimenta erant onera sunt plenis. Inde pallor et neruorum uino madentium tremor et miserabilior ex cruditatibus quam ex fame macies. inde incerti labantium pedes et semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. inde in totam cutem humor admissus distentusque uenter, dum male adsuescit plus capere quam poterat. inde subfusio luridae bilis et decolor uoltus tabesque in se putrescentium et retorridi digiti articulis obrigescentibus neruorumque sine sensu iacentium torpor aut palpitatio [corporum] sine intermissione uibrantium. Quid ca- 17 pitis uertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta et cerebri aestuantis uerminationes et omnia per quae exoneramur

𝔛 + *illa clara et aperta.*

14. R — *ut dicitis.*

tum maxime = mss. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *cum maxime.*

quanto vehementiora = BR αβε ηλΠπχψ mτ P2. P3. (s.m.). GP1. 3. (p.m.) 4. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *quanto valentiora.* ο = *quibus premimur.* ρ = *quibus impetimur.* υ = *quibus perimus.* 𝔑 — 𝔅 = *quibus patimur.*

15. G(s∾) κστφ = *nec per artem voluptate corrupto.* R = *nec per artem nec voluptatem corrupto.* G (s∾) nonn. ρρ P1. 3. 4. = *quod postquam coepit.* P2. — *qui.* 𝔛 — *et* ante *inventae.*

16. R + *Inde et pallor.* GR ρρ (exc. χ ∾) 𝔛𝔑 — 𝔊 = *labentium.* R = *liridae bilis.* G = *viride bilis.* π + *putrescentium dentium.* 𝔛 = *tabescentium.*

retorridi = BSa 𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *retorti.* G + *nervorumque.*

palpitatio corporum = mss. etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔑u — 𝔖 (𝔖 = [*corporum*] quod imitatus sum). 𝔐 — 𝔅1. — *corporum.* Sw. dicit rectius se hanc vocem ablegaturum fuisse: nam ex praecedentibus suppleri *nervorum.*

17. G = *cerebra aestuantis.* P1. 3. 4. Col. 𝔖 = *ex aestuantis.* P2.

internis ulceribus adfecta? innumerabilia praeterea febrium genera, aliarum inpetu saeuientium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore et multa membrorum quassatione 18 uenientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriae? Inmunes erant ab istis malis qui nondum se deliciis soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac uero labore durabant aut cursu defatigati aut uenatu aut tellure uersata. Excipiebat illos cibus qui nisi esurientibus placere non posset. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile nec tot ferramentis atque pyxidibus. 19 Simplex erat ex causa simplici ualitudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Uide quantum rerum per unam gulam transiturarum permisceat luxuria, terrarum marisque uastatrix. Necesse est itaque inter se tam diuersa dissideant et hausta male digerantur aliis alio nitentibus. Nec mirum, quod inconstans uariusque ex discordi cibo morbus est et illa ex contrariis natu-20 rae partibus in eumdem conpulsa redundant. Inde tam nullo aegrotamus genere quam uiuimus. Maximus ille medicorum et huius scientiae conditor *feminis nec capillos defluere* dixit *nec pedes laborare*. Atqui et capillis destituuntur et pedibus aegrae sunt. Non mutata feminarum natura, sed uita est: nam cum uirorum licentiam aequauerint, corporum quoque uirilium in-

= *et extuantis.* 𝔐 — 𝔐 = *impetu subeuntium.* 𝔐 — 𝔅 = *tenui peste repentina.* G = *cassatione.* R = *quassatione vehementium.* B (cr. ∾) = *quass. viventium.*

18. R fere omnes ρρ Pinc. ex. Francisc. et familiare = *defatigata.*

aut tellure versata = 𝔛 𝔊2. — 𝔖. BG P1. 3. 4. 𝔐 — 𝔊1. = *aut tollere versantia.* R = *aut tellure versantia.* ρρ Pinc. ex. Francisc. et famil. = *aut tellurem versantia.* G(s∾) = *esurienti.*

non posset = mss. (exc. α) 𝔛𝔖. α 𝔐 — 𝔐a = *non poterut.* B(s∾) = *ferramentu.*

19. 𝔐 — 𝔅 — *fercula.* 𝔐 — 𝔅 + *terrarumque.* G(s∾) = *et angusta male digerantur.* B (s∾) = *quod instans variusque.* P3. (n.) + *et ex illa ex contrariis.* Steph. (ad Dalech. Ep. 30.) ci. + *in eundem locum* vel *ventrem compulsa.*

20. Steph. (l. l.) ci. + *tam nullo non aegrotamus.* P4. = *aegrotamus quam minimus.* G(s∾) = *eiusmodi scientiae.* Col. 𝔐 — 𝔊1. + *huiusmodi scientiae.* γδζ + *pedes laborare podagra.* 𝔛 — *et* ante *capillis.*

Atqui et capillis = mss. (exc. σ) etiam Gr. 𝔛𝔐 — 𝔗𝔖. σ + *Atqui nunc et illae capillis.* 𝔅 𝔊1. = *Atqui etiam capillis.* 𝔊𝔖. + *Atqui iam et capillis* ex Pinc. ing. 𝔐 — 𝔗 + *et aegrae sunt.* BGRII nonn. alii ρρ 𝔐 — 𝔅 = *sed victa est.* B𝔛 = *licentiam aequarunt.* R = *licentiam aequaverant.* G = *equinaverint.* P1. 3. = *aequinaverint.* G(m∾) R(m∾) — *corporum quoque — pervigilant.*

commoda aequarunt. Non minus peruigilant, non minus potant 21 et oleo et mero uiros prouocant. aeque inuitis ingesta uisceribus per os reddunt et uinum omne uomitu remetiuntur. aeque niuem rodunt, solatium stomachi aestuantis. Libidine uero ne maribus quidem cedunt: pati natae (di illas deaeque male perdant!) adeo peruersum commentae genus inpudicitiae uiros ineunt. Quid ergo mirandum est maximum medicorum ac naturae 22 peritissimum in mendacio prendi, cum tot feminae podagricae caluaeque sint? Beneficium sexus suis uitiis perdiderunt et, quia feminam exuerant, damnatae sunt morbis uirilibus. Antiqui medici nesciebant dare cibum saepius et uino fulcire uenas cadentes. nesciebant sanguinem mittere et diutinam aegrotationem balneo sudoribusque laxare. nesciebant crurum uinculo brachiorumque latentem uim et in medio sedentem ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum 23 genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc uero quam longe processerunt mala ualitudinis? Has usuras uoluptatium pendimus ultra modum fasque concupitarum. Innumerabiles esse morbos non miraberis: coquos numera. Cessat omne studium et liberalia professi sine ulla frequentia desertis angulis praesident. In rhetorum ac philosophorum scholis solitudo est: at quam celebres culinae sunt, quanta circa nepotum focos iuuen-

incommoda aequarunt = B mG mR ρρ P2. 4. Col. Sac 𝔗𝔖. (P1. 3.) 𝔑 — 𝔅 = *vitia aequarunt.* 𝔅 — 𝔐a = *vitia aequaverunt.*

21. P1. 3. 4. — *non minus pervigilant.* Cod. antiq. Pinc. = *pervigilentur.* Pinc. ci. = *pugillantur.* P4. 𝔗 — *non minus potant.* σ = *non minus pectine et oleo.* B (cr. ∾) = *aeque invitiis.* 𝔗 + *invitiis alias viris.* GR (s∾) P1. 3. 4. — *os.* 𝔑 — 𝔖 = *remittunt.* P1. = *remetiunt.* P3. = *reretiuntur.* 𝔗𝔑 = *aeque vive.* P1. 3. 4. 𝔗 = *reddunt.* 𝔗 = *viros vincunt.*

22. *prendi* = BGR 𝔗𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *prehendi.* 𝔗 = *vitiis suis.* 𝔑 — 𝔐a = *sui vitiis* contra mstos etiam Gr.

exuerant = B𝔑 — 𝔅. GR𝔗𝔈1. — 𝔖 = *exuerunt.* σχ = *morbis virilibus implicatae sunt.* [illegible] (cr. ∾) = *Antiquis medici.* Correctiss. ex. Pinc. = *dare scyphum saepius.* P2. (p.m.) = *dare civium saepius.*

sanguinem mittere = B (= *sanginem*) P4. Sac 𝔗𝔖. GR P1. 2. 3. Col. 𝔑 — 𝔖𝔑u 𝔐a = *sanguinem emittere.* ρρ = *sanguinem mittere* vel *emittere.* Lips. ci. (Elect. I, 16.) 𝔐 — 𝔅1. = *saniem emittere.* R(n.) + *nesciebantque crurum.* ση 𝔗𝔑 — 𝔈2. = *crurum vincula.* 𝔗 = *balneorumque.*

23. R = *cum longe processerunt.*

voluptatium = B(p.m.). B(s.m.) GR 𝔗𝔑 — 𝔖 = *voluptatum.* G = *Innumerales.* mo = *Innumerabiles vero morbos non numerabis.* 𝔐 — 𝔅1. = *morbos miraris* contra mstos etiam Gr. R = *quanta cura nepotum est? circa.*

24 tus premit! Transeo puerorum infelicium greges quos post transacta conuiuia aliae cubiculi contumeliae exspectant. Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus laeuitas sit, eadem primae mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui rectior est coma crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorum per quos signo dato ad inferendam coenam discurritur. Di boni, 25 quantum hominum unus uenter exercet! Quid? tu illos boletos, uoluptarium uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si praesentanei non fuerunt? Quid? tu illam aestiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid? illa ostrea, inertissimam carnem coeno saginatam, nihil existimas limosae grauitatis inferre? Quid? illud Sociorum garum, pretiosam malorum piscium saniem, non credis urere salsa tabe 26 praecordia? Quid? illa purulenta et quae tantum non ab ipso igne in os transferuntur iudicas sine noxa in ipsis uisceribus exstingui? Quam foedi itaque pestilentesque ructus sunt! quantum fastidium sui exhalantibus crapulam ueterem! Scias putrescere sumpta, non concoqui. Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam in quam quicquid apud lautos solet diem 27 ducere properans in damnum suum popina congesserat: uene-

Pinc. ci. = *premitur.* R (m∾) — *premit.*

24. R = *alieni cubiculi.* P1. = *cubuculi.* G castig. ex. Pinc. = *cubili.* P4. — *contumeliae.*

laevitas = 𝔖. Rell. = *levitas.* Amicus quidam Grut. ci. = *aevitas.* G(s∾) P1. 3. 𝔑 — 𝔈2. = *prima mensura.* 𝔛 — *cui* ante *rectior.* G𝔛 — *est* post *rectior.* 𝔈1. 2. = *e rectior.*

25. mo = *voluntarium venenum.* ε = *voluntarium voluptatum venenum.* P3. = *occulti corporis.* R(m∾) = *etiamsi puntdnei.* ε = *praesentati ei non fuerunt.* σ = *praesentarii non ferant.* R P4. Col. Sc 𝔛 = *non fuerint.* P1. 3. 𝔈1. — 𝔊 = *non fuerant.* 𝔐 — 𝔐a = *non furant* ex ing. Mur. Nic. Heins. ad Tac. A. XII, 67. ci. = *praesentanei obfuerant.* Rell. ∾. G = *illam festivam.* B = *iocineribus.* P1. 3. = *iecoribus.* P4. = *lectionibus.* 𝔛 = *iocinoribus.* 𝔑 — 𝔅 = *itineribus.* 𝔑 — 𝔅 = *illam ostream.* R = *illud Soriorum.* 𝔈1. 2. = *illud Sosiorum.* ε = *illud Sociagorum.*

26. P1. = *illam purulenta.* P2. 𝔛 = *illa pirulenta.* P3. = *illa prurulenta.* 𝔑 — 𝔅 + *tantummodo.* P3. = *tantummodo ab ipso.* Recc. ρρ nonn. Col. = *quae tantum ab ipso* om. *non.* P2. 𝔖 = *ex ipso igne.* G(cr. ∾) = *exstinguuntur.*

foedi itaque pestilentesque = BGR ρρ Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a = *foedi atque pestilentes.* R(p.m.) = *exaltantibus crapulam.* G = *crapulam ventrem.* 𝔑 — 𝔊 = *crapula ventrem.* 𝔛 + *et scias.* GP3. 4. 𝔑 — 𝔊 = *non coqui.* P1. = *vero coqui.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = *Aesopi nobilem patinam.* Pinc. ci. = *solet diduci in diversas patinas.*

riae spondylique et ostrea eatenus circumcisa qua eduntur interuenientibus distinguebantur echinis. torti destructique sine ullis ossibus mulli constrauerant. Piget iam esse singula: coguntur in unum sapores. in coena fit quod fieri debet saturo in uentre: exspecto iam ut manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus est testas excerpere atque ossa et dentium opera coquum fungi? Graue est luxuriari per singula: omnia semel et 28 **in eumdem saporem uersa ponantur. Quare ego ad unam rem manum porrigam? plura ueniant simul. multorum ferculorum**

27. Pinc. ci. = *et ostrea e testis circumcisa, quae dentibus intervenientibus distinguebantur* aut *quae dentium interventu distinguebantur:* nam scribendum esse *echini* et ad sequentia referendum. G γδηℶΠ (s.m.) P 1. 3. 4. = *quae eduntur.* βιΠ (p.m.) στ (p.m.) υP2. Col. 𝔛 = *quae dantur.* χ = *quatenus dantur.* ε + *condimentis intervenientibus.* ιο + *quaedam intervenientibus.*

echinis. torti destructique. Sic scribendum videtur libris diligenter excussis. B = *echinito* [corr. *echinis*] *torti* [lit.] *destructique.* Sa = *echinis. totam destructique.* γδζπφχψ = *echinis torti districtique.* βι = *echini torti distinctique.* P 2. Col. = *Ethini torti distinctique.* ο = *echini torti distentique.* υ = *echini torti districtique.* G = *eqas totam distinctaque.* mG = *echini torti.* Pl. = *equus totam districtique.* P 4. = *equus in totam districtique.* P3. = *equini torti distractique.* Ra 𝔑 — 𝔈 1. = *echinis: totam* [sR = *torti*] *distractique.* Cod. quidam Ermi = *Echini torti distractique.* Πℶx = *echinis totam distructique.* η = *echinis totam distinctique.* Quaedam exx. Pinc. = *districtique*, alia = *distinctique.* 𝔛 = *echini torti muli distinctique* [etiam Sc = *distinctique*] *sine ullis ossibus multis contraxerant.* Erm. ci. = *echinis. Totam distracti sine ullis.* 𝔐2. — 𝔐 = *echinis: torti di*[illegible] *sine ullis.* 𝔏 — 𝔅 1. = *echinis: torti distractique.* 𝔑u 𝔐a = *torti destrictique* ex em. Gron. 𝔖 partim ex ing. = *echinis; totam destricti sine ullis.* Ad *totam* Sw. supplet *patinam.* B (cr. ∾) = *multi construverant.* 𝔑 — 𝔅 = *nulli constraverant.* GP1. 4. = *constraverat.* 𝔈 1. = *constraverunt.* δ = *missi constraverant.* βπτ = *mulli contraxerant.* η = *multa constraverant.* Col. = *multis contraxerant.* P2. = *muli contraxerant.* βεηιλοπστ P 2. cod. Gron. 𝔛 + *Piget esse iam pituitam.* quod probat Gron. Col. = *pituitam singula.* P4. + *piger esse piget esse iam singula.* 𝔈1. = *Piget esse picta singula.* 𝔅 = *Piget esse picta: ita singula.* B (cr. ∾) = *conguntur.* P2. Col. quidam Pinc. 𝔛 = *congeruntur.* 𝔑 — 𝔈1. = *coquuntur in urna saporis.* ηφ P3. = *in unum saporem.* Rell. mss. etiam Gr. = *saporis* (*sapor is*). Ex. Pinc. ac Fac. et Prim. = *contraxerint pituitam singula. Coquuntur in unum. Sapor is in coenam fit qui fieri.* GsB 𝔛 = *qui fieri.* G — *debet.* σ = *quod fieri debet stat in ventre confusio.* B(s∾) = *sat in ventre.* 𝔑 — 𝔈1. = *exta ex corpore atque ossa.* G = *testas excipere.* R — *ossa et.* 𝔛 = *opera circumfungi.* 𝔑 — 𝔅 = *coquum frangi.*

28. G(cr. ∾) γδ P1. 3. 𝔈 1. = *versa parantur.* R𝔑 — 𝔅 ℑu = *Quare ergo.* 𝔑 — 𝔅 = *veniunt simul.* 𝔛 = *multorum seculorum.* Colvius ad Appul. M. X. ci. = *fer-*

ornamenta coeant et cohaereant. Sciant protinus hi qui iactationem ex istis peti et gloriam aiebant non ostendi ista, sed conscientiae dari. Pariter sint quae disponi solent uno iure perfusa: nihil intersit: ostrea, echini, spondyli, mulli perturbati 29 concoctique ponantur. Non esset confusior uomentium cibus. Quomodo ista perplexa sunt sic ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes: aduersus quos et medicina armare se coepit multis generibus, multis obseruationibus. Idem tibi de philosophia dico. Fuit aliquando simplicior inter minora peccantes et leui quoque cura remediabiles: 30 aduersus tantam morum euersionem omnia conanda sunt. Et utinam sic denique lues ista uindicetur! Non priuatim solum, sed publice furimus. Homicidia conpescimus et singulas caedes: quid bella et occisarum gentium gloriosum scelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit. Et ista quamdiu furtim et a singulis fiunt, minus noxia minusque monstrosa sunt: ex senatusconsultis plebisque scitis saeua exercentur et publice 31 iubentur uetita priuatim. Quae clam commissa capite luerent

culorum scitamenta. 𝔑 — 𝔅 = *coeant et coerceant.* αβεϑ = *cohereeant.* R nonn. ρρ = *gloriam agebant.* G = *gloriam ageatant.* 𝔛 + *conscientiae vel continenciе.* ε = *consoientia.* 𝔑 — 𝔅 = *Pariter sicut.* R = *nihil interest.* 𝔛 = *ostrea.*

echini, spondyli, mulli perturbati = Sa. Bβιοπστφψ = ∾ *sponduli* [B cr. = *spondylli*] *mulli* ∾. η = *echini, spondyli perturbati in ollis.* 𝔑 — 𝔅 = *echinis ponduli* [etiam R p. m. = *ponduli*] *nullis perturbati.* GP1. = *echinis pondula mullis.* Col. = *echini, ponduli mulli.* P3. = *echinnis pondula mullis.* P4. = *echinis pendula mullis.* 𝔊1. — 𝔐a = *echinis, spondyli perturbati mullis.*

29. B (cr. ∾) = *moventium cibus.* R + *et medicina.* 𝔖 ex ci. Lips. = *multigeneribus observationibus* contra mstos et imprr.

Idem tibi = mss. 𝔛𝔑 — 𝔛𝔖. 𝔅 — 𝔐a — *tibi.*

remediabiles = mss. etiam Gr. Gron. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔑u — 𝔖. probat Gron. 𝔊2. — 𝔅1. = *medicabiles.* 𝔐 — 𝔐a = *adversum.* 𝔑 — 𝔐a — *sunt* post *conanda.*

30. P4. = *et utique sic denique.* Col. = *et nunc sit denique.*

vindicetur = mss. (exc. εηϑρσχ) etiam P2. 3. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖 (B p. m. = *vindicatur*). ερχ = *vincatur.* η = *iudicetur.* ϑ = *diceretur.* σ = *vindicaretur.* P1. = *unidicetur.* P4. + *non vindicetur.* Col. = *meditetur.* 𝔊2. — 𝔐a = *vinceretur.* R = *et occisorum gloriosus çelus.* G (m∾) quatuor ex recc. ρρ P1. 3. = *occisorum gloriosum.* P4. = *occisorum gentium gl.* 𝔑 — 𝔛 — *gentium.* G (cr. ∾) = *et ad singula fiunt.* 𝔛 — a ante *singulis.* 𝔑 — 𝔅 = *et singula fiunt.* sBGR Gr. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *monstruosa.* πσ = *in scena exercentur.* P2. = *scaeva exercentur.* P3. = *scena exercentur.* P4. = *sena exercentur.* ζ𝔐 — 𝔏4. = *scelera exercentur.* Rell. etiam Gr. ∾. B = *vetata.* 𝔛 + *vetata vel vetita.*

31. G𝔑 — 𝔅 = *Quaedam commissa.* 𝔊1. = *Privatim quidam commissa.* βωλτφ 𝔛𝔊2. — 𝔖 = *privatim quae commissa.* Col. = *pri-*

tamen, quia paludati fecere, laudamus. Non pudet homines, mitissimum genus, gaudere sanguine alterno et bella gerere gerendaque liberis tradere, cum inter se etiam mutis ac feris pax sit. Aduersus tam potentem explicitumque late furorem operosior philosophia facta est et tantum sibi uirium sumpsit quantum iis aduersus quae parabatur accesserat. Expeditum 32 erat obiurgare indulgentes mero et petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna ui reducendus a qua paululum discesserat.

Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra.

Uoluptas ex omni quaeritur. nullum intra se manet uitium. In auaritiam luxuria praeceps est. honesti obliuio inuasit. nihil turpe est cuius placet pretium. Homo, sacra res homini, iam 33 per lusum ac iocum occiditur et quem erudiri ad inferenda accipiendaque uolnera nefas erat is iam nudus inermisque producitur satisque spectaculi ex homine mors est. In hac ergo morum peruersitate desideratur solito uehementius aliquid quod mala inueterata discutiat: decretis agendum est, ut reuellatur penitus falsorum recepta persuasio. His si adiunxerimus praecepta, 34

vatimque commissa. R (al. m.) = *luerentur.*

tamen quia = G ρρ (exc. υ) quidam Pinc. 𝔑 — 𝔊. probat Grut. Sc = *tam quia.* BR Sa P1. 3. 4. = *tum quia* (in R *tum* est deletum). P2. = *tumque.* Col. = *tum quae.* υ = *nunc quia.* 𝔛𝔖 = *iam quia.* Sw. putat hoc verum esse aut prorsus abiiciendam vocem controversam. 𝔐 — 𝔐a = *eudem quia.* Gαγδεη𝔷οΠχ P1. 3. 4. Col, 𝔑 — 𝔅 = *paulatim fecere.* ζφψ𝔈1, = *palam fecere.* Grut. ci. = *paludatim fecere.* R = *paludati fecerunt.* G P1. quidam Pinc. 𝔑 — 𝔈1. = *hominis.* Alii Pinc. = *hominum.* π = *sanguine alieno.* R + *et bella gerere.* ρ = *brutis ac feris.* σ + *ac feris animalibus.*

quantum iis = B. GR𝔛𝔑 — 𝔖 = *quantum his.* B (cr. ∾) = *adversus quam.*

32. B (cr. ∾) = *obiurgaret.* B (s∾) = *delicatorem.* 𝔈2. — 𝔍u = *a quo paululum.* B(cr. ∾) = *a qua pauilum.* GP1. = *paulum.*

ex omni quaeritur = BG P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔊. Sa (?) 𝔖 + *ex omni parte quaeritur.* R𝔛 = *ab omni quaeritur.* sR P2. Col. Pinc. („verior lectio ex variis exemplaribus colligitur") 𝔐 — 𝔐a = *ab omni parte quaeritur.* Lips. ci. = *ex homine quaeritur.*

honesti = B sG Pinc. 𝔛𝔖. P2. Col. = *honestum.* R P3. (s.m.) = *honestatum.* G(p.m.) P1. 3. (p.m,) P4. 𝔑 — 𝔐a = *honestatis.* π = *oblivio invaluit.* 𝔑 = *nil turpe.*

33. 𝔑 — 𝔅 + *sacra res est.*

homini iam = BR antiqq. ρρ et rell. fere omnes P2. P3 (s. m.) Pinc. 𝔛 𝔑u — 𝔖. G (P1. P3. p.m. P4. Col.) 𝔑 — 𝔅1. = *homo iam.*

ac iocum = BG𝔛. R + *ac per iocum.* 𝔑 — 𝔖 = *et iocum.* B(cr. ∾) = *iis iam nudus.*

ex homine = mss. etiam Pinc. Gr. 𝔛𝔊ro — 𝔖. 𝔑 — 𝔏4. = *in homine.* 𝔛 — *solito.*

consolationes, adhortationes, poterunt ualere: per se inefficaces sunt. Si uolumus habere obligatos et malis quibus iam tenentur auellere, discant quid malum, quid bonum sit. sciant omnia praeter uirtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona.
35 Quemadmodum primum militiae uinculum est religio et signorum amor et deserendi nefas, tunc deinde facile cetera exiguntur mandanturque iusiurandum adactis: ita in iis quos uelis ad beatam uitam perducere prima fundamenta iacienda sunt et insinuanda uirtus. Huius quadam superstitione teneantur. hanc ament.
36 cum hac uiuere uelint, sine hac nolint. Quid ergo? non quidam sine institutione subtili euaserunt probi magnosque profectus adsecuti sunt, dum nudis tantum praeceptis obsequuntur? Fateor: sed felix illis ingenium fuit et salutaria in transitu rapuit. Nam ut di inmortales nullam didicere uirtutem cum omni editi et pars naturae eorum est bonos esse, ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem in ea quae tradi solent perueniunt sine longo magisterio et honesta conplexi sunt, cum primum audiere:
37 unde ista tam rapacia uirtutis ingenia uel ex se fertilia. At illis aut hebetibus et obtusis aut mala consuetudine obsessis diu rubigo animorum effricanda est. Ceterum ut illos in bonum pronos citius educit ad summa et hos inbecilliores adiuuabit ma-

34. 𝔛 = *His si adduxeris.* G (m∾) — *adhortationes.* R — *et* ante *malis.* 𝔛 = *a malis.* P4. 𝔏 — 𝔅1. (exc. 𝔏4.) = *Si nolumus habere.* 𝔐 = *Si volumus solvere.* π = *Si volumus liberare.* ε + *obligatos animos.*

avellere = G𝔑 — 𝔖. B𝔛 = *a vulnere.* R = *ab ubere.* Rell. n. l. G — *mutare nomen.* mG = *immutare nomen.* B(cr.∾) = *male fieri.*

35. *signorum amor* = χ 𝔈2. — 𝔖. Rell. mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *singulorum amor.* R Col. = *tunc demum.* At solet Seneca copulare *Tunc* et *Deinde.* vid. Ind. BG P 1. 3. 4. Col. = *ceterae.* G (cr.∾) R P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *facile extinguuntur.* B (s.m.) G 𝔑 𝔈1. = *mandaturque.* sR P2. Col. 𝔛𝔑 + *in iusiurandum.* 𝔈2. — 𝔐 𝔍u + *ad iusiurandum.*

in iis quos = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *in his quos.* Rell. n. l. 𝔑 — 𝔅 = *ad beatam vitam ducere.* sR P2. (s.m.) P3. (s.m.) = *inseminanda virtus.* G (s m.) R ρρ (exc. α;IIψ) 𝔛 = *cuius quadam.* G(m∾) — *sine hac nolint* — *non quidam.*

36. mG ≥σ 𝔑 — 𝔅 = *nam quidam.* ε𝔈1. = *num quidam.* P3. 4. 𝔑 — 𝔈2. = *sine instructione.* B(cr. ∾) = *subtile.* 𝔛 + *probi vel probra.* R (m∾) P1. 3. — *bonos esse.* 𝔑 — 𝔐a = *esse bonos.*

audiere = BG (BG p.m. = *audire*) R maior pars ρρ 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *audierunt.* B(s∾) = *rapaci.*

37. *At illis* = P4. 𝔈1. — 𝔖. BGR rell, Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *et illis.* 𝔛 = *haud hebetibus.* B = *optusis.* B = *robigo.* 𝔛 = *animarum.* G (m∾) = *in bonum prognoscitis.* Col. = *inducit ad summa.* G = *adiuvavit.* R𝔛 = *adiuvat.* Nonn. ρρ = *ita hos imbecilliores.* 𝔛 = *et hoc imbecil-*

lisque opinionibus extrahet qui illis philosophiae placita tradiderit: quae quam sint necessaria licet uideas. Quaedam insi- 38 dent nobis quae nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec haec audacia reprimi potest nec illa inertia suscitari, nisi causae eorum eximuntur, falsa admiratio et falsa formido. Haec nos quamdiu possident, dicas licet: Hoc patri praestare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus. Temptantem auaritia retinebit. sciet pro patria pugnandum esse: dissuadebit timor. sciet pro amicis desudandum esse ad extremum usque sudorem: sed deliciae uetabunt. sciet in uxore grauissimum esse genus 39 iniuriae pellicem: sed illum libido in contraria inpingit. Nihil ergo proderit dare praecepta, nisi prius amoueris obstantia praeceptis, non magis quam proderit arma in conspectu posuisse propiusque admouisse, nisi usurae manus expediuntur. Ut ad praecepta quae damus possit animus ire soluendus est. Pute- 40 mus aliquem facere quod oportet: non faciet adsidue, non faciet aequaliter: nesciet enim quare faciat. Aliqua uel casu uel exercitatione exibunt recta: sed non erit in manu regula ad quam exigantur, cui credat recta esse quae fecit. Non promittet se talem in perpetuum qui bonus casu est. Deinde praestabunt tibi fortasse praecepta ut quod oportet facias, non praesta-

liores. GR = *extrahit.* G (s.m.) 𝔛 = *extrahat.* G (n.) + *At qui illis.* G𝔈2. 𝔈 = *placida.* 𝔈1. — 𝔖 = *quam sit necessaria.* mG ιmπ P2. Col. = *seculo videas.* Nonn. ρρ + *si licet videas.* BGR alii ρρ P1. 3. 4. Sac 𝔛𝔑 — 𝔖𝔖 = *scilicet videas.*

38. χ𝔑u = *quaedam incident.* B = *ad agros pigros.* 𝔛 = *hec inertia.* R — *eorum* post *causae.*

eximuntur = B. GR𝔛𝔑 — 𝔖 = *eximantur.* 𝔑 — 𝔈1. + *falsa autem admiratio.*

et falsa formido = B sG 𝔛𝔖. RG (p.m.) 𝔑 — 𝔐a — *et.* 𝔛 — *debes* post *praestare.* R = *avaritiā.* B(p.m.) = *desuadendum esse.* P1. 𝔛 = *dissuadendum esse.* P4. 𝔑 = *dissudandum.* G(cr. ∾) = *desudendum.* B(del.) G Col. + *usque ad sudorem.* Propterea Grut. putat vocem *sudorem* posse in suspicionem venire.

39. *in uxore* = mss. etiam Gr. Pinc. Sac 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *in uxorem.* 𝔅 — 𝔐a + *habere pellicem.*

inpingit = BGR 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖 (B p.m. = *inpinguit*). 𝔈2. — 𝔐a = *impinget.* π = *impellet.* 𝔑 = *nisi prius admoveris.*

obstantia = R𝔑 — 𝔖. BG fere omnes ρρ 𝔛 = *obstatura.* de quo videas. G = *expediantur.* P1. 3. 𝔑 — 𝔈2. = *animus solvendus ire* om. *est.* Rell. etiam Gr. Pinc. ∾.

40. *nesciet enim* = mss. 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *nescit enim.* R𝔑 — 𝔅 = *quare faciet.* G(cr. ∾) P1. 3. = *exhibent recta.* Pinc. = *exhibuit recta.* 𝔑 = *exibet recta.* 𝔛 = *exhibet recta.* 𝔅 = *exhibit recta.* 𝔈1. — 𝔖 = *exhibebit recta.* 𝔑 — 𝔅 = *cui credant.* 𝔛 = *Non promittit.* B = *qui bonus casus est.* G𝔖χσ P1. 3. 4. = *qui bonis usus est.* 𝔑 — 𝔖 = *qui casu bonus est.* Rell. ∾.

bunt ut quemadmodum oportet: si hoc non praestant, ad uirtu-
41 tem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo: sed id parum est, quoniam quidem non in facto laus est, sed in eo quemadmodum fiat. Quid est coena sumptuosa flagitiosius et equestrem censum consumente? quid tam dignum censoria nota, si quis, ut isti ganeones loquuntur, sibi hoc et genio suo praestet? et totiens tamen sestertio aditiales coenae fruga-
42 lissimis uiris constiterunt. Eadem res, si gulae datur, turpis est, si honori, reprehensionem effugit. Non enim luxuria, sed inpensa solemnis est. Mullum ingentis formae (quare autem non pondus adicio et aliquorum gulam inrito? quatuor pondo et selibram fuisse aiebant) Tiberius Caesar missum sibi cum in macellum deferri et uenire iussisset: *Amici,* inquit, *omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit aut P.*
43 *Octauius.* Ultra spem illi coniectura processit: licitati sunt. uicit Octauius et ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum quinque sestertiis emisset piscem quem Caesar uendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit

G (s∾) P1. P3. (s∾) 4. Col. 𝔑 — 𝔊2. — *ut* ante *quemadmodum.*

si hoc non praestant = B. GR 𝔗𝔑 — 𝔖 + *e t si hoc non praestant.* 𝔑 — 𝔅 — *non* ante *perducunt.*

41. P3. 𝔑 — 𝔊2. + *Faciet e r g o.* Rell. etiam Gr. Pinc. ∾. B = *eque-strem c e i a a m consumente.* G𝔑 — 𝔗 = *equestrem c e n a m.* R(s∾) — *censum.* G (s∾) = *quid tam m a gnum.* B = *gane o s e s loquun-tur.* Gαγδεϑϰλllτψ P 1. 3. 4. 𝔑 — 𝔊 1. = *gan e o s e loquuntur* (𝔗 = *c a n e o s e*).

sibi h o c et genio suo = BGR plerique ex recc. ρρ Gr. Sac 𝔗𝔖. 𝔑 — 𝔅 = *sibi h a e c et i n g enio suo.* 𝔊1. — 𝔐𝔞 = *sibi h a e c* ∾. BSa = *d o c e n s tamen sestertio.* e = *d u c e n c i e n s tn s e s t r i c i a-l e s cene frugali s imis.* P3. 4. = *totiens t a n t u m.* 𝔐 — 𝔅 1. = *t r i c i e s tamen H. S.* (*sestert i o s*). Rell. etiam Gr. Sc ∾. R = *ad i i-t iales.* 𝔑 — 𝔅1. 𝔐𝔞 = *ad i i cia-les.* σγ = *e d i ciales.* R(cr.∾) βζφ 𝔍𝔲 = *constit u erunt.*

42. BR(s∾) = *Eadem res sin-g u l a e datur.* G = *s i g u l a e-datur.* B(s∾) = *Mu l um.* P3. — *autem* post *quare.* 𝔑 — 𝔊4. = *et a l i o r u m gulam* contra mstos etiam Gr.

quatuor pondo et selibram = B (p.m. = *pond e*) quidam ρρ. m R alii ρρ P2. = *quatuor pondo et s e-m i l i b r e m.* GR maior pars ρρ P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔗 = *quatuor pondo et a s s e l i b r a m.* 𝔗 = *pond u s et a s s e lib eram* om. *quatuor.* 𝔅 — 𝔖 + *et a d selibram.* B (cr. ∾) G(s∾) = *a g ebant.* G(m∾) — *Ti-berius.* 𝔗 — *Tiberius Caesar.* 𝔗 = *d e missum sibi.* Pinc. — *me* ante *fallunt.* Pinc. ci. = *o m i n a fal-lunt.* 𝔗 — *aut* ante *Apicius.*

43. B(s n) = *c o iectura.* BG𝔑 — 𝔗 = *lic i ti sunt.* 𝔗 + *q u i a cum quinque.*

quinque sestertiis = BR ρρ Sa. 𝔗𝔑 — 𝔊𝔖. GP4. Col. = *cum quin-que s e x tertiis.* P1. 2. = *cum quinque s e x terti a s.* P3. = *cum quinque s e x ter t i o s.* 𝔐 — 𝔐𝔞 + *cum quinque m i l l i b u s H. S.* B (cr. ∾) = *q u a e Caesar vend.* G 𝔑 — 𝔅 = *n e c Apicius q.* 𝔗 = *quidem c i v erat.* R(m∾) — *eme-rat* — *non illi qui.*

turpe, non illi qui emerat ut Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim): admiratus est rem qua putauit Caesarem dignum. Amico aliquis aegro adsidet: probamus. at hoc 44 hereditatis causa facit: uultur est, cadauer exspectat. Eadem aut turpia sunt aut honesta: refert quare aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeste fient, si honesto nos addixerimus idque unum in rebus humanis bonum iudicauerimus quaeque ex eo sunt. Cetera in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio ad totam pertinens uitam: hoc est quod *decretum* uoco. Qualis haec persuasio fuerit talia erunt quae agentur, quae 45 cogitabuntur: qualia autem haec fuerint talis uita erit. In particulas suasisse totum ordinanti parum est. M. Brutus in eo libro quem περὶ καθήκοντος inscripsit dat multa praecepta et parentibus et liberis et fratribus: haec nemo faciet quemadmodum debet, nisi habuerit quo perferat. Proponamus oportet finem summi boni ad quem nitamur, ad quem omne factum nostrum dictumque respiciat, ueluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigendus est cursus. Uita sine proposito uaga est. Quod 46 si utique proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud, ut puto, concedes nihil esse turpius dubio et incerto ac

non illi qui = Pinc. v. l. Sc 𝔊 — 𝔐. B(p.m.) G 𝔛 = *non ille qui*. B(s.m.) mR fere omnes ρρ 𝔑 — 𝔈2. 𝔏 — 𝔖 = *nam ille qui*. Sa 𝔖 = *reprenderim*. Nonn. ex recc. ρρ = *quam putavit Caesare dignam*.

44. 𝔛 = *Amico aliquis ergo*. 𝔑 — 𝔗 = *Amico ergo probamus* om. *aliquis adsidet*. 𝔅𝔈1. = *Amico ergo aliquis*. 𝔈2. — 𝔖 = *Amico uegro aliquis* contra mstos.

at hoc hereditatis causa facit = B. G + ∾ *facit, si vultur est*. R + *at si hoc*. 𝔛 = *at hec si her. c. f.* 𝔑 — 𝔖 + *at hoc si her. c. f.* 𝔑 = *ultor enim cadaver expectat*. 𝔗 = *ultro enim cad. exp.*

aut turpia sunt aut honesta = mss. etiam Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *et turpia sunt et honesta*. G(s∾) = *refer quare*. 𝔛 = *aut quemadmodum quedam*. B(s.m.) 𝔅1. 𝔑u = *honesta fient*. G = *honeste fiant*. G = *si honeste nos add.* 𝔑 — 𝔗 = *Unde id quod unum*. B (cr. ∾) = *iudicaremus*. Fortasse Sen. scripsit *iudicarimus*. βιοπσφχ P2. Col. 𝔑 — 𝔈2. + *quaeque ex eo sunt semper* [𝔑 — 𝔈1. — *semper*] *bona sunt*. Rell. etiam Pinc. ∾. GR βικλο P2. 𝔛 = *Ergo infundi debet*.

45. B (cr. ∾) = *cogitabantur*. R = *haec fuerunt*. BGe = *quem peri cathecontos*. P2. = *quem pericathetontos*. Col. = *quem pericachecontis*. R (lit.) P3. = *quem* [Pron. in R addidit sec. m.] *pareneticon*. 𝔛 = *quem perithecontos*. 𝔑 — 𝔗 = *quem Perichante*. 𝔅 = *quem Perichante conitos*.

quo perferat = mss. (exc. ζ) etiam Gr. Erm. 𝔛𝔑 — 𝔊. ζ𝔐 — 𝔖 = *quo referat*. R — *ad quem nitamur*. 𝔛 = *ad quem vocamur*. B (p.m.) = *atque omne factum*.

46. *ut puto* = B𝔛𝔑 — 𝔗𝔖. GR 𝔅 — 𝔐a — *ut*. BR (lit.) plerique ρρ (certe αβγεηΠψ scripturam a nobis receptam exhibent integram) Gr. Erl. Herb. = *et incerto actu mo-*

timido, pedem referente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis, nisi eximuntur quae reprendunt animos et detinent perconarique 47 totos uetant. *Quomodo sint di colendi* solet praecipi. Accendere aliquem lucernas sabbatis prohibeamus, quoniam nec lumine di egent et ne homines quidem delectantur fuligine. Uetemus salutationibus matutinis fungi et foribus adsidere templorum: humana ambitio istis officiis capitur, deum colit qui nouit. Uetemus lintea et strigiles Ioui ferre et speculum tenere Iunoni: non quaerit ministros deus: quidni? ipse humano generi mini- 48 strat, ubique et omnibus praesto est. Audiat licet quem modum seruare in sacrificiis debeat, quam procul resilire a molestiis ac superstitionibus: numquam satis profectum erit, nisi qualem debet deum mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem [beneficium] gratis [dantem]. Quae causa est dis benefaciendi? natura. Errat, si quis illos putat nocere nolle: non possunt. nec accipere iniuriam queunt nec facere. Laedere 49 etenim laedique coniunctum est. Summa illa ac pulcherrima omnium natura quos periculo exemit ne periculosos quidem fecit.

do pedem [Erl. = *pede?*] *ref.* mR quidam ρρ Herb. + *referente modo producente.* 𝔑 — 𝔖 + *modo referente modo producente.* Recte monuit Ianus haec esse delenda. G𝔄 — *rebus* ante *accidet.* BR (s∾) — *nisi.* 𝔑 = *nisi extimantur.* 𝔗 — 𝔈1. = *nisi aestimantur.* G𝔈2. — 𝔖 = *nisi eximantur.* BGR plerique ρρ 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *quae* [G = *qui*] *rependunt.* Duo Gr. = *repedunt.* ψ Pinc. Col. = *quae repellunt.* ζ = *quae impediunt.* π = *quae reprimuntur.* 𝔐 — 𝔐a = *quae reprehendunt.*

et detinent = BG𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *ac detinent.*

perconarique = 𝔖 ex ci. Ermi. probant Grut. Steph. (Prood. II, 10.). BGR tres Gr. 𝔄 = *preconarique.* R (s.m.) 𝔑 — 𝔊 = *et praeconari.* m𝔈2. = *et percontari.* 𝔐 — 𝔐a = *et conari.*

47. B(s∾) = *Accedere aliquem.*

lucernas = BGR ρρ Sac 𝔄𝔑 — 𝔊 𝔈. 𝔐 — 𝔐a = *lucernam.* BG = *prohibebamus.* Tres Gr. = *prohibemus.* G𝔑 — 𝔅 = *et nec homines q.* B = *dilectantur.* sB GR tres Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *Vetamus sal.* RP3. 𝔑 — 𝔅 = *Vetamus lintea.* B (cr.∾) R(n.) = *stringiles.* BG ρρ 𝔄𝔑 — 𝔊 = *ferri.* Sed iidem libri retinent *tenere.*

48. *quem modum servare* = R(lit.) P3. 𝔖. Bα3II mγ mυ Sac 𝔄𝔑 — 𝔅 + *quem ad modum servare.* G rell. ρρ Col. 𝔈1. — 𝔊 = *quemadmodum servire.* P2. 𝔐 — 𝔐a = *quemadmodum segerere.* 𝔑 — 𝔅 = *quasi procul resilire.* 𝔑 — 𝔈1. = *a molestiis, a superstitionibus.* 𝔄𝔈2. — 𝔐𝔖 = *a molestis superst.* Col. = *a molestiis superstionibus.* Rell. etiam Gr. ∾. π = *numquam satis perfectus erit.* Nonn. alii ρρ 𝔑 — 𝔈2. = *Numquam satis perfectum erit.*

[*beneficium*] = BGR Sac 𝔄𝔑𝔖. 𝔗 — 𝔐a = *beneficia.* Uncis inclusi vocem suspectam, quae ad verba *omnia tribuentem gratis* a librario olim adscripta est. Deinde alius adiecit *dantem*, quod in BR primitus non legebatur: habent G 𝔄𝔑 — 𝔖.

nocere nolle = Sa 𝔖. BGR 𝔄𝔑 — 𝔐a = *nocere velle.* βεωσυ P2. 𝔈1. — 𝔊 = *velle vel posse.*

49. G = *aut pulcherrima.*

ne peric. quidem = B𝔄𝔑 — 𝔅𝔖.

Primus est deorum cultus deos credere. deinde reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem sine qua nulla maiestas est. scire illos esse qui praesident mundo, qui uniuersa ui sua 50 temperant, qui humani generis tutelam gerunt interdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum nec habent: ceterum castigant quosdam et coercent et inrogant poenas et aliquando specie boni puniunt. Uis deos propitiare? bonus esto. Satis illos coluit quisquis imitatus est. Ecce altera quaestio *quomodo hominibus sit utendum*. 51 Quid agimus? quae damus praecepta? Ut parcamus sanguini humano? quantulum est ei non nocere cui debeas prodesse! Magna scilicet laus est, si homo mansuetus homini est. Praecipiemus ut naufrago manum porrigat, erranti uiam monstret, cum esuriente panem suum diuidat? Quando 52 omnia quae praestanda ac uitanda sunt dicam? cum possim breuiter hanc illi formulam humani officii tradere: Omne hoc quod uides, quo diuina atque humana conclusa sunt, unum est: membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex isdem et in eadem gigneret. Haec nobis amorem in- 53 didit mutuum et sociabiles fecit. illa aequum iustumque conposuit: ex illius constitutione miserius est nocere quam laedi. ex illius imperio paratae sint iuuantis manus. Ille uersus et in

GR𝔈1. — 𝔐a = *nec per. q.* 𝔑 = *facit.* G = *magestatem* et *magestas.*

50. υ = *qui universa, qui sua.* BGR rell. ρρ 𝔛𝔑 — 𝔐 = *ut sua temperant.* P2. 𝔑 — 𝔅 = *aliquando spem boni* (*spe* = specie. *spē* = spem). 𝔅 — 𝔖 = *spe boni.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. RP3. = *vis deo propitiari.* probat Grut.

51. Πυ + *hominibus quid sit utendum.* Nonn. alii ρρ + *hominibus quidem.* B(p.m.) G = *Ut pareamus.* χ𝔈1. — 𝔐a = *Ut parcatur.* Rell. etiam Gr. ∾. B(s∾) = *sanguine.* B(cr.∾) G = *et non nocere.* Plerique recc. ρρ — *ei.* α = *Magna solum laus est.* β𝔅 = *Magna saeculi laus est.* Plerique recc. ρρ — *scilicet.* Rαβδζηο πΠ P3. 𝔑 — 𝔈1. = *si homo mansuetus hominem adiuvet.* B (cr.∾) = *et naufrago.* G = *naufragio.* 𝔑 — 𝔐 + *erranti ut viam* contra mstos etiam Pinc.

52. RαβζηιοπΠσφψ 𝔑 — 𝔈1. + *ac vitanda sunt curaverit.* 𝔛 + *ac vitanda sunt curaverat.* 𝔛 — *hanc* post *breviter.* 𝔐 — 𝔐a — *illi* contra mstos. B (cr.∾) = *fortunam humani.* R P3. = *membra sunt.*

cum ex isdem = B. 𝔑 — 𝔈1. = *cum hisdem.* G = *cum ex eisdem.* R 𝔈2. — 𝔖 = *cum ex iisdem.*

53. 𝔛 = *amorem tradidit.* R (s∾) — *indidit.* 𝔐 — 𝔐a = *et illius imperio paratae.*

paratae sint = BR. G𝔛𝔑 — 𝔖 = *paratae sunt.*

iuvantis manus = αβδεζηιοΠψ codd. Ermi 𝔑 — 𝔐𝔖. B (p.m.) Pinc. (exc. ex. famil.) Sac 𝔛 = *iuvandis manus.* B (s.m.) G (s.m.) R (in hoc *ad* legitur supra lineam) Pinc. ex. famil. Gr. 𝔏 — 𝔐a = *ad iuvandum manus.*

Ille versus = Nonn. ρρ. BG 𝔛 = *Illi versus.* 𝔑 — 𝔈2. =

pectore et in ore sit:

Homo sum, humani nihil a me alienum puto.

Habeamus: in commune nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi simillima est quae casura, nisi inuicem obstaret, 54 hoc ipso sustinetur. Post deos hominesque dispiciamus *quomodo rebus sit utendum.* In superuacuum praecepta iactauimus, nisi illud praecesserit qualem de quacumque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Aestimemus singula fama remota 55 et quaeramus quid sint, non quid uocentur. *Ad uirtutes* transeamus. Praecipiet aliquis ut prudentiam magni aestimemus, ut fortitudinem conplectamur, [temperantiam amemus], iustitiam, si fieri potest, propius etiam quam ceteras nobis adplicemus. Sed nil agemus, si ignoramus quid sit uirtus, una sit an plures, separatae an innexae, an qui unam habet et ceteras 56 habeat, quo inter se differant. Non est necesse fabro de fabrica quaerere quod eius initium, quis usus sit, non magis quam pantomimo de arte saltandi. Omnes istae artes se sciunt, nihil deest: non enim ad totam pertinent uitam. Uirtus et aliorum scientia est et sui. Discendum de ipsa est, ut ipsa discatur.

Isti versus. RG—𝔊 = *Iste versus.*

Habeamus: in commune nati sumus = BR Sa Pinc. ex. Francisc. 𝔊. G sR 𝔑 — 𝔐a + *Habeamus in commune, quod nati sumus.* mCol. 𝔛 = *Habeamus in communi, quod n. s.* Col. = *Habeamus in corpore, quod n. s.* Pinc. ci. = *Coeamus: in commune n. s.* ηοπα = *fornici simillima est.* ιχ 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *formationi simillima est.*

obstaret = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔊2. — 𝔊 = *obstarent.* 𝔑 — 𝔊1. = *continetur.*

54. 𝔛 = *hominesque discamus.* 𝔑 — 𝔅 = *despiciamus.* 𝔑u = *iactabimus.* R = *iactavimus nisi istud.*

de quacumque re = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔊. 𝔊2. — 𝔐a = *de quaque re.* R(s∾) = *de vitiis, de gloria.*

55. RP3. = *praecipiet aliis.* 𝔑 = *magni existimemus.* 𝔛 — *ut* ante *fortitudinem.*

temperantiam amemus = 𝔑 — 𝔊. BGR αγδεζπΠυφψ 𝔛 haec non habent.

sed nil = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔊 = *sed nihil.*

agemus = R Gr. 𝔑 — 𝔊 = *agetur.* BG 𝔛 = *age.* BGR 𝔛 = *separatae aut.*

innexae = BG ρρ (exc. π) 𝔛𝔊. π𝔑 — 𝔐a = *annexae.*

quo inter se differant = BG P3. Col. 𝔛𝔊. R𝔑 — 𝔐a + *quomodo inter se diff.*

56. B(p.m.) = *Omnes ista certes se sciunt.* B (s.m.) αγδζηοΙΙφ = *Omnes ista certa esse sciunt.* 𝔑 — 𝔅 = *Omnes certa ista esse sciunt.* G = *arte se sciunt.* sR plerique ρρ Gr. + *nihil eis deest.*

ut ipsa discatur = mss. (exc. αβι οΠσυχ) etiam P2. 3. Col. Sac 𝔛𝔊. αβιοΙΙσυχ 𝔑 — 𝔅 + *ut in ipsa discatur.* 𝔊1. — 𝔊 + *ut in ipsa*

Actio recta non erit, nisi recta fuerit uoluntas: ab hac enim est actio. Rursus uoluntas non erit recta, nisi habitus animi [57] rectus fuerit: ab hoc enim est uoluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, nisi totius uitae leges perceperit et quid de quoque iudicandum sit exegerit, nisi res ad uerum redegerit. Non contingit tranquillitas nisi inmutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt subinde et reponuntur et inter intermissa adpetitaque alternis fluctuantur. Causa usque iactationis [58] est, quod nihil liquet incertissimo regimine utentibus, fama. Si uis eadem semper uelle, uera oportet uelis. Ad uerum sine decretis non peruenitur: continent uitam. Bona et mala, honesta et turpia, iusta et iniusta, pia et inpia, uirtutes ususque uirtutum, rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas, ualitudo, uires, forma, sagacitas sensuum: haec omnia aestimatorem desiderant. Scire liceat quanti quidque in censum deferendum sit. Falleris enim et pluris quaedam quam sunt [59] putas: adeoque falleris, ut quae maxima inter nos habentur, diuitiae, gratia, potentia, sestertio nummo aestimanda sint. Hoc nescies, nisi constitutionem ipsam qua ista inter se aestimantur inspexeris. Quemadmodum folia uirere per se non pos-

voluntas discatur. 𝔐 — 𝔐a + *ut ipsa voluntas discatur.* Vox *voluntas* etiam in σ fuerat, sed expuncta est. R(m∾) — *ab hac enim* [*enim* in margine non est suppletum] *est actio — ab hoc enim est voluntas.*

57. B(cr.∾) = *Rursus voluptas.* G 𝔄𝔑 — 𝔅 = *Porro animus non erit.* η = *ubi res ad verum.*

et inter intermissa = BG. R 𝔄𝔑 — 𝔅 — *inter.* 𝔈1. — 𝔐a = *inter omissa.* 𝔖 = *inter missa.* G(m∾) — *adpetitaque* (cuius loco spatium vacuum est).

58. *Causa usque iactationis est* = 𝔑 — 𝔗𝔖. BG ρρ Pinc. P2. 𝔄𝔊𝔊 = *Causa visque iactationis est.* RP3. Col. 𝔅 — 𝔈2. = *Causa iusque iact. e.* sB (r.m.) 𝔐 — 𝔐a = *Causa huius iact. est.* G = *quod nil liquet.* R(s∾) — *non* ante *pervenitur.* 𝔑 — 𝔗 + *et bona et mala.* P2. Col. = *bonam et malam.* 𝔅 — 𝔈2. = *et bonam et malam.* G(m∾) — *et mala.* G quidam Pinc. = *rerum commodatio poss.* Plerique recc. ρρ P2. Col. alii Pinc. = *rerum moderatio possessio.* 𝔄 = *rerum commendacio poss.*

existimatio = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄𝔑 — 𝔊ro𝔖. 𝔅1. — 𝔐a = *aestimatio.* BGR (p.m.) 𝔄 = *ac dignitatis.* R (s.m.) P3. = *dignitatis* om. *ac.* B = *forma, sagitas* [cr. = *sanitas*] *sensum.* 𝔑 — 𝔅 = *sagacitas: sensus.* RP3. — *haec* ante *omnia.* Pinc. = *aestimationem desiderant.* 𝔐 — 𝔐a — *Scire liceat* contra mstos etiam Gr. Ss. Nonn. ρρ 𝔑 — 𝔊 = *quantum cuique in censum.* Alii ρρ = *quantum quidque.* G 𝔄 — *sit* post *deferendum.*

59. G — *enim* post *Falleris.* R = *quam sint.* B = *ut quae maxime.*

inter nos habentur = mss. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *inter vos hab.* αoπ 𝔄 = *sestertio minimo.* B = *Hoc nescias.* P3. = *Hoc nescires.* 𝔑 — 𝔐 = *Hoc nescis.* G(m∾) — *ipsam* post *constitutio-*

sunt, ramum desiderant cui inhaereant, ex quo trahant succum: sic ista praecepta, si sola sunt, marcent: infigi uolunt sectae. 60 Praeterea, non intellegunt hi qui decreta tollunt eo ipso confirmari illa quo tolluntur. Quid enim dicunt? praeceptis uitam satis explicari, superuacua esse decreta sapientiae, id est dogmata. Atqui hoc ipsum quod dicunt decretum est tam hercules quam, si nunc ego dicerem recedendum a praeceptis uelut superuacuis, utendum esse decretis in haec sola studium conferendum. hoc ipso quo negarem curanda esse praecepta praeciperem. 61 Quaedam admonitionem in philosophia desiderant, quaedam probationem et quidem multa, quia inuoluta sunt uixque summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariae sunt, et decreta quae ueritatem argumentis colligunt. Quaedam aperta sunt, quaedam obscura. Aperta quae sensu conprehenduntur, quae memoria. obscura quae extra haec sunt. Ratio autem non inpletur manifestis: maior 62 eius pars pulchriorque in occultis est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est: necessaria ergo decreta sunt. Quae res communem sensum facit eadem perfectum, certa rerum persuasio: sine qua si omnia in animo natant, ne-

niem. 𝔑 — 𝔅 = *quo trahunt succum.* δζ = *infigi volunt septae.* 𝔐 — *sectae.*

60. *supervacua esse* = B (s.m.) R ρρ (exc. recc.) 𝔛. B (p.m.) G recc. ρρ = *supervacuum esse.* βηιοΠ φχ = *Atqui hoc ipso quo dicunt.* G𝔛 = *Atqui hoc ipso qui dicunt.*

tam hercules = BG𝔖. R 𝔛𝔑 — 𝔐a = *tam* [sR + *me*] *hercule.*

recedendum a praeceptis velut supervacuis, utendum esse decretis in haec sola = B Sa. 𝔖 + *recedendum esse* ∾. G𝔛 = *recedendum esse decretis in haec sola* rell. om. Rαβεηιοπ𝔩𝔩χ P 2. 3. Col. Pinc. 𝔑 — 𝔖 = *recedendum esse a praeceptis supervacuis et decretis in haec* [P2. = *hoc.* Col. = *hac*] *sola* rell. om. γδζφψ = *recedendum esse a praeceptis supervacuis et decretis utendum in haec sola* rell. om. 𝔐 = *recedendum esse a praeceptis et in haec sola studium* rell. om. 𝔏 — 𝔐a = *recedendum esse a praeceptis supervacuis et in haec sola studium* Pinc. cl. = *recedendum esse a praeceptis supervacuis sine decretis in haec.* 𝔛 + *praecepta vel praeciperem.*

61. *in philosophia* = BR ρρ Sa 𝔖. G 𝔛𝔑 — 𝔐a = *philosophiae.* P3. = *et quidem multam.* πσ = *multa involuta. involuta sunt vixque.* Sanctol. cl. = *multa quasi involuta sunt.* 𝔐 = *multa ita involuta sunt.* χ 𝔑 — 𝔐 = *vix summa diligentia* om. *que.* R = *Quaedam obscura sunt, quaedam aperta.*

et decreta = mss. 𝔛𝔑 — 𝔐a. Sa — *et.* 𝔖 ex ci. = *necessaria sunt decreta.* Pro *quae memoria* Pinc. ci. = *communi.*

62. *certa rerum persuasio* = 𝔖 ex ci. BSa = *certarum persuasio* (in B *ar* n.). GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *certarum rerum persuasio.* Plerique ρρ = *certarum rerum est persuasio.*

sine qua si omnia = BG Sac ex.

cessaria sunt decreta quae dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem ut amicum eodem habeat loco quo se, ut ex inimico cogitet fieri posse amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adicimus *iustum est et honestum*. Iustum autem honestumque decretorum nostrorum continet ratio: ergo haec necessaria est sine qua nec illa sunt. Sed utrumque iungamus: namque et sine radice inutiles rami sunt et ipsae radices iis quae genuere adiuuantur. Quantum utilitatis manus habeant nescire nulli licet, aperte iuuant: cor, illud quo manus uiuunt, ex quo inpetum sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de praeceptis possum: aperta sunt. decreta uero sapientiae in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt, ita in philosophia arcana illa admissis receptisque in sacra ostenduntur: at praecepta et alia eiusmodi profanis quoque nota sunt. Posidonius non tantum *praeceptionem* (nihil enim nos hoc uerbo uti prohibet), sed etiam *suasionem* et *consolationem* et *exhortationem* necessariam iudicat. His adicit *causarum inquisitionem*, *aetiologiam* quam quare dicere nos non audeamus, cum grammatici, custodes Latini sermonis, suo

63 64 65

Fac. et Primit. 𝔗𝔖. R P2. 3. Col. 𝔐 — 𝔐a — *si*. P2. Col. 𝔈1. — 𝔐a + *necessaria ergo sunt*.

63. 𝔗 = *Denique commonemus aliquem*. R = *adiicimus iustum honestumque. iustumque decretorum nostrorum* rell. om. P3. = *adiicimus iustum honestumque est. honestum autem iustumque decr. n.* Pinc. Col. = *adiicimus iustum est honestum, iustumque decr. n.* G = *iustumque honestumque*. 𝔗 = *iustumque decretorum nostrorum*.

64. *Sed utrumque iungamus* = BG𝔗. R𝔐 — 𝔖 = *Sed utraque iung.*

iis quae genuere = B (s.m.). B(p.m.) = *is quae gen.* GR𝔗𝔐 — 𝔖 = *his quae genuere*. GR𝔗𝔐 — 𝔈1. = *manus habeat*. R (n.) = *nulli liceat*. R P2. 3. Col. 𝔐 — 𝔈1. = *aperte iuvat*. 𝔐 — 𝔈2. = *quo manus iuvant*. 𝔗 = *receptis in sacro* om. *que*. 𝔗 = *ac praecepta*.

et alia eiusmodi = mss. 𝔗𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *et alia huiusmodi*.

65. *aetiologiam quam quare nos dicere non audeamus* = vetustiores et castigatiores pp. probat Steph. (ad Dulech. Ep. 34.). B = *ethiologium* [s m super *io* al. m.] *quam quare non dicere non audeamus*. Etiam e = *ethiologiam*. G Sa P2. Col. = *et himologiam* [mCol. = *hyologiam*] *quam quare* ∾. R P3. = *et phisologiam quam quare* ∾. Recc. pp = *et himologiam, physiologiam, philologiam quam quare* ∾. Pinc. v. l. = *His adiicit aetologiam quam quare dicere non audeamus*. Verba *causarum inquisitionem* Pinc. habet pro glossemate. Sc = *ethologiam* ∾. 𝔗 = *ethologiam vl' ethimoloyã quam quare* ∾. 𝔐 — 𝔅 = *et ethymologiam quam quaeritur dicere non audeamus*. 𝔈1. 2. = *et aetymologiam* [𝔈2. = *etym.*] *quam curita dicere non audeamus*. 𝔖 — 𝔐a = *quam cur aetiologiam dicere non audeamus*. 𝔖 = *etymologiam quam quare* ∾.

66 iure ita adpellent, non uideo. Ait utilem futuram et descriptionem cuiusque uirtutis: hanc Posidonius *ethologiam* uocat, quidam *characterismon* adpellant, signa cuiusque uirtutis ac uitii et notas reddentem quibus inter se similia discriminentur. Haec res eamdem uim habet quam praecipere. Nam qui praecipit dicit:
67 Illa facies, si uoles temperans esse. Qui describit ait: Temperans est qui illa facit, qui illis abstinet. Quaeris quid intersit? alter praecepta uirtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has et (ut publicanorum utar uerbo) *iconismos* ex usu esse confiteor. Proponamus laudanda, inuenietur imitator. Putas utile dari tibi argumenta per quae intellegas nobilem equum ne
68 fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc utilius est excellentis animi notas nosse quas ex alio in se transferre permittitur?

Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur et mollia crura reponit:
Primus et ire uiam et fluuios temptare minantis

66. G = *Aut futuram utilem.* R P3. = *Aut inutilem.* 𝔛 = *hanc utilitatem futuram.* Recc. ρρ = *haud inutilem.* P2. Col. = *Non video haut* [Col. = *aut*] *inutilem.*

et descriptionem = B Sa 𝔖. Pinc. = *et descriptioni* (alii eiusdem *discretioni*). R𝔄𝔑 — 𝔐a = *esse descriptionem.* G = *esse destructionem.* 𝔑 — 𝔅 = *cuiuscunque virtutis.*

Hanc Posidonius ethologiam = B Sa 𝔛 ci. Lips. 𝔑u 𝔖. probat Casaub. ad Theophr. p. 89. cf. Spalding ad Quint. I, 9, 3. e = *ethiologiam.* R — *Hanc* [s ∾] *Posidonius.* GR minor pars ρρ = *ethimologiam.* mR = *etiologiam.* Maior pars ρρ 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *aetiologiam.* Pinc. = *aetologiam.* Col. = *ethyologiam.* 𝔑 — 𝔅 = *ethymologiam.* 𝔈1. = *aetymologiam.* P2. 3. 𝔈l. — 𝔊 = *etymologiam.* Nonn. Pinc. — *Hanc Posidonius — characterismon.* BGe = *quidam caracterismon.* R = *quidam caracterismum.* 𝔈2. — 𝔐a = *quidam* χαρακτηρισμόν.

ac vitii et notas = BGR 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *et vitii ac notas.*

eamdem vim habet = 𝔈1. — 𝔖. B = *eamdem ũ* [in fine lineae] *habet.* G = *eam dem̃* [i. e. demum] *habet.* 𝔑 — 𝔅 = *eam demum vim habet.* R Gr. = *eam vim demum habet.* ρρ fere omnes + *eamdem* (vel *eam*) *demum vim habet.* 𝔛 = *eum demum habet.*

67. 𝔛 — *et* ante *publicanorum.*

iconismos = 𝔛𝔖. B = *iconismo.* G = *yconismo.* R (lit.) = *oeconismo.* 𝔑 — 𝔅 = *hiconismo.* 𝔈1. — 𝔐a = εἰκονισμούς. G + *Proponamus ergo.* Nonn. recc. ρρ 𝔑 — 𝔅 = *Putas utilia dari tibi.* G (m∾) — *ne fallaris.* BG 𝔑 — 𝔗 = *eo operam perdas.*

68. *notas nosse* = mss. (exc. β) etiam Sa 𝔑 — 𝔊𝔖. β 𝔛𝔐 — 𝔐a = *notus esse.* B = *Altius increditor.* ερ = *Altius incedit.*

Primus et ire viam = BG plerique ρρ Sac 𝔛𝔑 — 𝔗𝔖 (Virg. Ge. III, 77.). σ = *Primus adire.* R𝔅 — 𝔐a = *Primus inire.* 𝔑 — 𝔅 — *et* ante *fluvios.*

minantis = B. Maior pars ρρ Sac 𝔑 — 𝔗𝔖 = *minantes.* 𝔅 = *manantes.* 𝔛 = *manantes vl' minuces.* RG(s.m.) 𝔈1. — 𝔐a (Virg. l. l.) = *minaces.* G(p.m.) =

Audet et ignoto sese committere ponto
Nec uanos horret strepitus: illi ardua ceruix
Argutumque caput, breuis aluus obesaque terga
Luxuriatque toris animosum pectus.
Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus et tremit artus
Collectumque premens uoluit sub naribus ignem.

Dum aliud agit Uergilius noster, descripsit uirum fortem: ego certe non aliam imaginem magno uiro dederim. Si mihi M. Cato exprimendus, inter fragores bellorum ciuilium inpauidus et primus incessens admotos iam exercitus Alpibus ciuilique se bello ferens obuium: non alium illi adsignauerim uoltum, non alium habitum. Altius certe nemo ingredi potuit quam qui simul contra Caesarem Pompeiumque se sustulit et aliis Caesarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus utrumque prouocauit ostenditque aliquas esse et reipublicae partes. Nam parum est in Catone dicere: 60 70

Nec uanos horret strepitus.

Quidni? cum ueros uicinosque non horreat, cum contra decem

ininences. B = *Audet et ignotos esse committere.* Sa 𝔗𝔖 (impr. Virg.) = *committere ponti.* 𝔗 + *ponto vel ponti.* 𝔑 = *posito* (*pôto* utrumque significat, *ponto* et *posito*). Rell. (etiam mss. optimi Virgil.) ∾. 𝔗 = *Nec varios horret.* η = *erectumque caput.* B = *breves alvus.* 𝔗 = *bretus alvus.* G𝔑 = *obsessaque terga.* GR = *thoris.* G + *pectus honesti.* R λπ P3. cod. Gymnasii Salmentic. 𝔗 + *pectus: honesti Spadices glaucique, color deterrimus albis Et gilvo.* quae apud Virg. l.l. v. 81—83. leguntur. 𝔑 — 𝔗 + *pectus hanelli.* 𝔅 + *pectus anhelli.* 𝔈1. — 𝔖 + *pectus anheli.* αγδζοΠυφψ + *pectus anhelum.* R(s r.m. ∾) — *si qua.* G𝔗𝔑 — 𝔐 = *si qua sonitum.* G𝔗 = *arma dederunt.* 𝔗 = *nutat auribus.* G = *tremit arcus.* G antiquiores ρρ 𝔗𝔑 — 𝔅 = *Con iectumque premens.*

69. 𝔅 — 𝔐 = *describit virum fortem* contra mstos etiam Gr. et 𝔗. 𝔗 — *viro* ante *dederim.* 𝔖 ex cl. = *Sit mihi exprimendus.*

M. Cato = B. GR 𝔗𝔑 — 𝔖 — *M.*

et primus incessens = B Pinc. v.l. 𝔊 — 𝔖. G𝔗 = *et primus incesseris.* R(r.m.) P3. = *et primus in cesaris.* P2. = *et primum incesseris.* Col. 𝔑 — 𝔈2. = *et primus incedens.*

admotos exercitus = GR Pinc. P2. 3. 𝔊 — 𝔖. B = *admotus exerc.* Col. 𝔗𝔑 — 𝔈1. = *ad motus exerc.* 𝔗 = *obviam.* B = *Caesareaneas* cr. = *Caesareanas.* B(del.) G (n.) Sac 𝔗 + *tibi foventibus.* 𝔑 — 𝔅𝔖 + *sibi foventibus.* quod Sw. explicat „sui causa, suum in commodum, non reip. causa.“

et reip. = BR Sa 𝔖. G𝔗𝔑 — 𝔐a — *et.* 𝔗 — *publicae.*

70. 𝔗 + *Nec vanos vel varios.* 𝔑 — 𝔈1. = *Nec varios.* BG𝔑 — 𝔈1. = *viros vicinosque.*

legiones et Gallica auxilia et mixta barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat et rempublicam hortetur ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur honestius in seruitutem casura quam itura, quantum in illo uigoris ac spiritus, quantum in 71 publica trepidatione fiduciae est! Scit se unum esse de cuius statu non agatur: non enim quaeri an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem inuictam constantiam uiri inter publicas ruinas non labantis dicere:

Luxuriatque toris animosum pectus.

Proderit non tantum quales esse soleant boni uiri dicere formamque eorum et lineamenta deducere, sed quales fuerint narrare et exponere Catonis illud ultimum ac fortissimum uolnus 72 per quod libertas amisit animam. Laelii sapientiam et cum suo Scipione concordiam. alterius Catonis domi forisque egregia facta. Tuberonis ligneos lectos, cum in publicum sternerent haedinasque pro stragulis pelles et ante ipsius Iouis cellam adposita conuiuiis uasa fictilia. Quid aliud paupertatem in Capitolio consecrare? Ut nullum aliud factum eius habeam quo illum Catonibus inseram, hoc parum credimus? Censura fuit illa, 73 non coena. O quam ignorant homines cupidi gloriae quid illa sit aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum supellectilem spectauit, unius miratus est. Omnium illo-

G = *Gu allica.* B (in fine paginae) — *omnia* ante *experiatur.* G = *ad omnia exp.* ε = *casuram quam ituram.*

71. R(m∾) — *Scit se unum esse.* 𝔈2. — 𝔏4. — *enim* ante *quaeri.* G sR quidam ρρ P2. 𝔛 + *quaeri oportet.* G(al. m.) P3. Col. 𝔑 — 𝔈2. + *quaeri debet.*

gladi orumque contemptus = λ 𝔐 — 𝔖. Rell. mss. 𝔑 — 𝔊 = *gladi atorumque cont.* 𝔛 = *gladiorum cont.* om. *que.* G = *Li cet admirantem.* G(s∾) R Gr. 𝔑 — 𝔈2. = *non lab entis.* B(cr. ∾) = *Proderi nt.* 𝔅1. 𝔑u — *sed* ante *quales fuerint.* G = *quales fuer unt.* 𝔐 = *lib er amisit animam.* P2. = *libertas ad misit an.* P4. = *amisit anynam.* Steph. ci. (ad Dalech. Ep. 5.) 𝔑u — 𝔖 = *emisit animam.*

72. B (cr. ∾) = *Laeti sapientiam.*

ligneos le ct os = B (s.m.) GR ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈2. B (p.m.) = ∾ *lectus.* Pinc. v. l. (?) 𝔊 — 𝔖 = *ligneos lect ulos.*

sterner ent = BG Sac 𝔛𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *sternerent ur.* Matth. ci. = *sterneret ur.* R = *edinasque.* G = *Iovis sellam.*

ad posita = B Sa 𝔖. GR γζηλψ 𝔑 — 𝔐a = *pr oposita.* P1. 3. 4. = *pr oposit am.* Rell. ρρ P2. 𝔛 = *apposita.*

convivi is = BG Gr. 𝔑 — 𝔊. R 𝔐 — 𝔖 = *convivi s.* 𝔛 = *cominus vasa.* 𝔐 — 𝔖 + *quid aliud est paupertatem.* G + *quomodo illum Catonibus.* B = *Cat i onibus.*

73. G = *quemadmodum petendo.* 𝔛 = *actius miratus est.* G = *intus miratus est.* B(cr. ∾) = *mis cratus est.*

rum aurum argentumqne fractum est et milies conflatum: at omnibus seculis Tuberonis fictilia durabunt. Uale.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER XVI.

EPISTULA I. (96.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Tamen tu indignaris aliquid aut quereris et non intellegis nihil esse in istis mali, nisi hoc unum quod indignaris et quereris? Si me interrogas, nihil puto uiro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura quod putet miserum. Non feram me quo die aliquid ferre non potero. Male ualeo? Pars fati est. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? damna, uolnera, labores, metus incucurrerunt? Solet fieri. Hoc parum est, debuit fieri. Decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos adfectus meos tibi cum maxime detego: in omnibus quae aduersa uidentur et dura sic formatus sum: non pareo deo, sed adsentior. ex animo illum, non quia necesse 2

et milies conflatum = BR (s.m.) Pinc. ex Francisc. 𝔐ℜ — 𝔐ℜa. Sa 𝔖 + *et in milliens conflatum*. G = *et immlies confl.* G(al. m.) = *et in miles conflutum*. π = *et in millia aeris confl.* R (cr.∾) Π et plerique alii pp + *et in millies confl.* P1. 2. 3. Col. ℜ — 𝔅 + *et in milies confl.* P4. = *facturum est et in milies confl.* Pinc. ex. domest. = *fractum est, conflatum* rell. om. Sc 𝔛 = *et in vile es* [i. e. *aes*] *confl.* = Pinc. ci. 𝔖 1. — 𝔖 = *et in milites conflatum.*

Lib. XVI. Ep. 1. (96.)

Tamen tu indignaris = Bϰη:ϰΠ P1. 3. 4. Sa 𝔐ℜ — 𝔖. G(s∾) = *Tamen tu indigneris.* B P2. Col. Sc 𝔛 = *Tantum indignaris.* ℜ — 𝔖 = *Tantum tu indignaris.* Rell. pp = *Tu tantum, Tantum tu, Tantum indignaris.* ℜ — 𝔅 = *istis malis.* R (cr.∾) = *et conquereris.* G = *nil puto virum miserum.* ℜ — 𝔅 = *nisi aliquid esset.* 𝔐ℜ — 𝔐ℜa — *quod* post *natura* contra mstos etiam Gr. G = *Fami·ia debuit.* mG = *Familia dû cubuit.*

incucurrerunt = B Sa Erl. sG R 𝔛ℜ — 𝔖 = *incurrerunt.* G = *incurrunt.* R(m∾) — *fieri* — *debuit.* G (cr. ∾) P1. 3. = *sic formandus sum.* Col. = *et formandus sum.*

2. G(s∾) = *assentio.*

est, sequor. Nihil umquam mihi incidet quod tristis excipiam, quod malo uoltu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quae gemimus, quae expauescimus tributa uitae sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris inmunitatem nec petieris. Uesicae te dolor inquietauit, epistulae uero erunt parum dulces: detrimenta continua. Propius accedam: de capite timuisti. Quid tu, nesciebas haec te optare, cum optares senectutem? Omnia ista in longa uita sunt quomodo in longa uia et puluis 3 et lutum et pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata uox uirum dedecet. Uideris quemadmodum hoc uotum meum excipias: ego illud magno animo, non tantum bono facio: neque ùi neque deae faciant ut te fortuna in deliciis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi deus faciat utrum uelis uiuere in macello an in castris. Atqui uiuere, Lucili, militare est. Itaque hi qui iactantur et per operosa atque ardua sursum ac deorsum eunt et expeditiones periculosissimas obeunt fortes uiri sunt primoresque castrorum: isti quos putida quies aliis laborantibus molliter habet turturillae sunt, tuti contumeliae causa. Uale.

excipiam = BGR 𝔄ℜ — 𝔏4.𝔖. e = *accipiam.* 𝔊ro — 𝔐𝔞 = *incipiam* nescio quo errore.

epistulae = BSa. P1. 3. Col. Sc 𝔄 = *epistolae.* GR pp (?) P2. ℜ — 𝔖 = *epulae.*

vero erunt = mss. etiam Gr. Sa. 𝔄ℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔈 ex Mur. ing. = *fuerunt.* Molesta mihi quoque *vero* particula: non tamen audeo eam reiicere. Futuro non offendor. Sententia enim haec est: Excruciatus vesicae doloribus exspectas etiam tuorum epistolas parum dulces, continua detrimenta nuntiaturas. B = *propitius accedam.* εp = *propius accedant.* G (m∾) P1. 3. = *de capite munisti.* ℜ — 𝔅 = *nesciebas hoc te obtinere.* G𝔈1. = *hoc te optare.* 𝔄 + *tu optares.* 𝔄 — *quomodo in longa via.* P4. ℜ — 𝔈1. = *quomodo in longa vita sunt.* P3. Col. 𝔈2. + *in longa via sunt.* 𝔅𝔈1. — *et* ante *pluvia.*

3. sR P2. (s.m.) P3. (s.m.) Col. 𝔏 — 𝔐𝔞 + *Sed volebam, inquis, videre.* R = *Videas quemadmodum.* ℜ — 𝔈1. = *votum meum accipias.* G Gr. = *ego illum magno animo.* sR = *facient.* 𝔄 = *interrogas.* 𝔅𝔈1. = *interrogo.* 𝔅 — 𝔐𝔞 + *mi Lucili.*

ac deorsum = B𝔖. RG 𝔄ℜ — 𝔐𝔞 = *atque deorsum.* P1. 3. Col. ℜ — 𝔈1. = *prioresque castrorum.* P2. = *praeliatoresque castrorum.* 𝔄 = *pronioresque castrorum.*

putida quies = pp (exc. ζ𝔇χφ) P3. (s.m.) 𝔖. P2. = *putrida quies.* B Sac 𝔄 = *putica quies.* mG = *pictica quies.* GR ζ𝔇χφ ℜ — 𝔐𝔞 = *publica quies.* Col. — *putida.* πφ = *Turturulae sunt.* 𝔄 = *Turtur illi sunt.* 𝔐 = *Turdilli sunt.* Pinc. ci. = *Tutilinae sunt.* G(m∾) P1. — *sunt.*

EPISTULA II. (97.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Erras, mi Lucili, si existimas nostri seculi esse uitium luxuriam et neglegentiam boni moris et alia quae obiecit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum: nulla aetas uacauit a culpa. Et si aestimare licentiam cuiusque seculi incipias, (pudet dicere) numquam apertius quam coram Catone peccatum est. Credat aliquis pecuniam esse uersatam in eo 2 iudicio in quo reus erat Clodius ob id adulterium quod cum Caesaris uxore in aperto commiserat uiolatis religionibus eius sacrificii quod pro populo fieri dicitur sic submotis extra conseptum omnibus uiris, ut picturae quoque masculorum animalium contegantur? Atqui dati iudicibus nummi sunt et quod hac etiamnunc pactione turpius est stupra insuper matronarum et adolescentulorum nobilium stillarii loco exacta sunt. Minus crimine quam 3 absolutione peccatum est. Adulterii reus adulteria diuisit nec ante fuit de salute securus, quam similes sui iudices suos reddidit. Haec in eo iudicio facta sunt in quo, si nihil aliud, Cato testimonium dixerat. Ipsa ponam uerba quia res fidem excedit: CICERONIS EPISTULARUM AD ATTICUM LIBER I. *Accersiuit ad se,* 4

Lib. XVI. Ep. 2. (97.)

obiecit = BG Sac 𝔛𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *obiicit.*

2. B + *A. Clodius.* 𝔛 + *P. Clodius.* quod fortasse erat recipiendum.

in aperto = mss. (exc. x P4.) 𝔛𝔑 — 𝔐𝔖. xP4. ci. Pinc. 𝔏 — 𝔐a = *in operto.* 𝔐 — *eius* ante *sacrificii.* Quidam Pinc. = *religionis.* unde Pinc. ci. = *violata religione eius sacri.* P1. = *violaris eius sacrificii.* P3. 4. = *religionis eius sacrificiis.*

extra conseptum = B Pinc. v. l. Erl. Herb. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *extra conspectum.* Recte docet Ianus *conseptum* idem esse quod Cic. Parad. 4. vocaverit *opertum Bonae Deae*, laudatque Appul. M. III. p. 136. b. Liv. X, 38, 5 et 6. R Col. — *hac* ante *etiamnunc.* P2 = *etiam in hac pactione.* G = *etiam nuncupationem.* P1. 3. 4. = *etiam nuncupatione pactionem.* R maior pars ϼϼ 𝔛 = *adolescentularum.*

stillarii loco = 𝔖. B 𝔑 — 𝔗 = *stilari loco.* GP1. 2. 3. Col. 𝔛 = *stillari loco.* P4. = *stillari exacta sunt* om. *loco.* R = *stillaris loco.* Maior pars ϼϼ = *stilari* vel *stillaris loco.* 𝔅 — 𝔐a = *salarii loco* vid. Ind.

3. G(s∾) = *similis sui.*

Ipsa ponam verba = B. GR𝔛𝔑 — 𝔖 + *verba Ciceronis.* B post *excedit* adiicit *Vale*, tanquam finis esset epistolae: atque docet Sanctol. plerosque ϼϼ a verbis *Accersivit ad se* novam epistolam incipere, et in e Matth. idem vidit.

4. *Ciceronis Epistularum ad Atticum liber I.* = B. G = ∾ *epl'arum ad acticum liber primus* (al. m. *libro primo*). Haec in utroque cod. rubro sunt scripta. Sa (?) 𝔖 = ∾ *libro I.* R𝔛𝔑 — 𝔐a haec omittunt. G(s∾) = *Accesserunt ad se.* [illegible] *Accersunt ad se.*

promisit, intercessit, dedit. Iam uero, o di boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum atque adulescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non uacat de pretio queri, plus in accessionibus fuit. Uis seueri illius uxorem? dabo illam. Uis diuitis? huius quoque tibi praestabo concubitum. 5 Adulterium nisi feceris, damna. Illa formosa quam desideras ueniet. illius tibi noctem promitto nec differo: intra conperendinationem fides promissi mei exstabit. Plus est distribuere adulteria quam facere: hoc uero matribus familiae denuntiare est. Hi iudices Clodiani a senatu petierant praesidium quod 6 non erat nisi damnaturis necessarium et inpetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus absoluto reo: *Quid uos*, inquit, *praesidium a nobis petebatis? an ne nummi uobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos inpune tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno qui damnationem peius effugit quam meruit. Quicquam fuisse corruptius illis moribus credis quibus libido non sacris inhiberi, non iudiciis poterat, quibus in ea ipsa quaestione quae extra ordinem senatusconsulto exercebatur plus quam quaere-7 batur admissum est? Quaerebatur an post adulterium aliquis

𝔅 1. — 𝔖 = *Arcessivit.* 𝔛 = *premisit.* 𝔑 — 𝔅 = *permisit.*

noctes certarum mul. = B quoddam ex. Pinc. 𝔊 — 𝔖. G ρρ (exc. ε) P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *nocte scortorum mul.* 𝔊2. = *noctes scortorum mul.* R = *noctes scortatarum mul.* ε = *noctes ceterarum mul.* P2. = *nocte scorturarum mul.* Erm. ci. = *noctes senatoriarum mul.* R maior pars ρρ 𝔛 = *adolescentularum nobilium.* B — *quoque* ante *tibi praestabo.*

5. *nisi feceris, damna* = BR antiquiores ρρ et ceterorum maior pars 𝔛 𝔊ro — 𝔖. G = *nisi facias* [cr. ∾] *damna* [al. m. *domina*]. Col. = *ut facias damna.* P1. = *non facias damna.* P3. 𝔑 — 𝔛 = *nisi feceris, domina.* P4. = *nisi facias depraveris.* P2. 𝔅 — 𝔏4. = *ubi feceris, damna.* 𝔖𝔵 = *Illa famosa.*

intra conperendinationem = m𝔊2. 𝔊 — 𝔖 ex ci. Ermi. B = *intra conparendinationem.* GP1. 3. 4. = *intra comparandi nationem.* R = *intra comperendinotionem.* P2. 𝔛𝔑 — 𝔊2. = *intra comparandi rationem.* Col. = *intra comparandi rationes.* Erm. ci. = *citra* pro *intra.* BGR(p.m.) P1. 3. 4. = *promissi me.* R (s.m.) 𝔑 — 𝔛 — *mei.*

exstabit = mss. etiam P1. 3. 4. Col. Sac 𝔛𝔑 — 𝔛𝔖. 𝔅 — 𝔐a = *stabit.* mπ = *exibit.*

hoc vero matribus familiae denuntiare est = mss. (exc. qui mox laudabuntur) 𝔛𝔑 — 𝔊2. P1. — *vero.* Rβπφ ex. Pinc. (idem, quod alias domesticum vel familiare appellat) P2. 𝔊 — 𝔖 = *Illud est matribus familiae denuntiare, hoc illudere.* B = *Hii iudices.*

6. B = *elegenter illis.* P1. 3. = *Inter haec tamen iocos.* G(n.) + *in iudicio bono.* B = *laeno.* 𝔊1. = *Quicquid fuisse corruptius* (male Grut. hoc ad Pinc. exx. refert). B = *illius moribus.*

posset tutus esse: adparuit sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeium et Caesarem, inter Ciceronem Catonemque commissum est, Catonem, inquam, illum quo sedente populus negatur permisisse sibi postulare Florales iocos nudandarum meretricum. Credis spectasse tunc seuerius homines quam iudicasse? Et fient et facta ista sunt: et licentia urbium aliquando disciplina metuque, numquam sponte considet. Non 8 est itaque quod credas nunc plurimum libidini permissum esse, legibus minimum. Longe enim frugalior haec iuuentus quam illa est, cum reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud eum confiterentur. cum stuprum committeretur rei iudicandae causa. cum Clodius iisdem uitiis gratiosus quibus nocens conciliaturas exerceret in ipsa causae dictione. Credat hoc quis- 9 quam? qui damnabatur uno adulterio absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus, quia nec dux potest nec comes deesse: et res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit. non pronum est

7. GR(s∾) — *Catonemque*. 𝔑 = *florabiles iocos*. R P3. (s.m.) = *nudatarum meretricum*. G Pinc. ex. Francisc. 𝔐 = *nudarum meretricum*. P1. Col. = *mundandarum meretricum*. Mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 + *Si credis spect.* Sanctolonius ci. + *Sed credis spect.* Proxima quoque in nonnullis libris sunt turbata. B = *spectasset* ∾ *et fient et facta ista: et licentia urbium.* G P1. 3. = ∾ *Et fieri facta ista sunt ex licentia urbium.* Quidam cod. Ermi = *Et fient et facta sunt et licentia urbium.* Alius Ermi = *et facta ista sibi ex licentia urbium.* Ipse Erms ci. = *et fient quae facta sunt. Si ex licentia urbium* ∾ *consident* (quod in Col. legitur) vel *concident.* P4. = *spectusset severius homines quam iudicasset fieret et facta sunt ista ex licentia urbium.* Col. = ∾ *et fieret et factu sibi ex licentia urbium.* 𝔛 — *ista.* 𝔑 — 𝔗 = ∾ *Et fieri et facta ista sibi ex licentia urbium.* 𝔅 = ∾ *Et fient fieri facta ista sibi ex licentia urbium.* 𝔈1. 2. = ∾ *et fieri facta ista ex licentia urbium.* G P1. 3. = *consideres.* 𝔑 — 𝔗 = *consideret.*

8. P3. = *Non est ita quod credas.* placet Grutero. BGR(s∾) P4. Col. = *non plurimum.* BGR Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *libidini permisisse, legibus plurimum.* 𝔛 — *enim* post *Longe.*

apud eum = BGR ρρ Pall. 𝔛𝔑 — 𝔈2. Col. + *apud eum reum.* Pinc. „sincerior et fidelior lectio" (quae verba non probant in libro quodam msto fuisse) 𝔊 — 𝔈 = *apud reum.* quod mihi quoque magis placet quam alterum: modo in mstis legatur. B mG = *hisdem vitiis gratiosus.* 𝔑 = *hiisdem.* P1. Pinc. ci. = *rei iudicandi causa.* R = *conciliaturus.* Plerique ρρ P3. Col. = *in ipsa causae edictione.* G P1. = *in ipsa causa edictione.* P4. = *in ipsa causa edicto.*

9. 𝔛 = *damnabitur.* B 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *uni adulterio.* R Col. = *unius adulterio.* Col. = *absolutis est multis.* G = *damnabantur* [cr. ∾] *vir* [al. m. subiecit *i*] *adulterio.* P1. = *damnabant viri adulterio.* P3. = *damnabat viri adulterio.* 𝔛 = *Clodium.*

non pronum est tantum ad vi-

tantum ad uitia, sed praeceps. Et quod plerosque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata artificibus pudori sunt offen-
10 duntque deerrantem: uitae peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso. non gaudet aegro medicus elato. non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit: at contra omnibus crimen suum uoluptati est. Laetatur ille adulterio in quod inritatus est ipsa difficultate. laetatur ille circumscriptione furtoque. nec ante illi culpa quam culpae fortuna displicuit. Id praua consuetudine euenit. Alioquin ut scias subesse animis etiam in pessima abductis boni sensum nec ignorari turpe, sed neglegi: omnes peccata dissimulant et, quamuis feliciter cesserint, fructu illorum u-
11 tuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire uult et conspici. ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto: ***Potest nocenti contingere ut lateat, latendi fides non potest:*** aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum: ***Ideo non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si felicitatem habent, fiduciam non habent.*** Ita
12 est, tuta scelera esse possunt, secura non possunt. Hoc ego

tia, sed praeceps = L — B1. MRa. probat Sw. laud. Ep. 94, 72. *quotiens despexerunt in illud magnitudinis suae praeceps.* BGR e antiqq. ρρ Pinc. Gr. Sac XR — G1. = *non praenuntius* [P2. = *praenũttius*] *tantum ad vitia, sed praeceps.* unde Ru = *non praenuntius est tantum ad vitia, sed praeceptor.* ερ = *non proni tantum sumus ad vitia, sed praecipites.* πχ = *non prona tantum ad vitia, sed* etc. [*praecipitia?*] Recc. ρρ = *non pronus tantum ad vitia* etc. G2. — MRMa G + *non pronum iter est tantum ad vitia, sed praeceps* (G = [*iter*]). Pinc. ci. = *non in pronum tantum imus ad vitia, sed in praeceps* aut *non proni imus tantum ad vitia, sed praecipites.* Quatuor ex recc. ρρ P2. G2. = *offenduntque errantem vitae peccata.* R — G1. = *offenduntque, dum errantem vitae peccata.* M = *offenduntque: errantem in vita peccata.*

10. R — *reus* ante *cecidit.* R = *circumspectione furtoque.* P3. = *circumscriptione furto, quae nec.* P4. = *circumscr. furti que nec.* G P1. = *circumscr. furti. Quae nunc illi culpa.* R — G1. = *circumscr. furti, quod nunc ante illi culpa.* G2. = *circumscr. furti, quod non tam illi culpa.* Matth. ci. = *culpa fortunae.*

Alioquin = BGR XR — BG. G1. — MRa = *Alioqui.* X G1. 2. = *in pessima adductis.* G (cr. ∾) R — G1. = *boni sensus.* R (lit.) = *et quamquam feliciter.*

11. *ipsas nequitia tenebras* = BR sG plerique ρρ G1. — G. G (p.m.) αζϑφ P1. 3. R — B = *ipsa neq. ten.* βιλπστχ P2. Col. X = *ipsas nequitiae ten.* R — B = *latenti fides.* Pinc. ci. = *latendi fiducia.* Nonn. recc. ρρ P3. Col. R — M = *etiamsi facultatem habent.* Alii recc. ρρ P1. = *etiamsi facilitatem habent.*

tuta scelera esse possunt, secura non possunt = M — G. π = *tuta scelera esse, secura esse non possunt.* B = *tuta scelera esse possunt* rell. om. G = *tuta scelera non esse possunt* rell. om. R

repugnare sectae nostrae, si sic expediatur, non iudico. Quare? quia prima illa et maxima peccantium est poena peccasse nec ullum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac uindicet, inpunitum est, quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus et hae illam secundae poenae premunt ac sequuntur timere semper et expauescere et securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitiam libe- 13 rem? quare non semper illam in suspenso relinquam? Illic dissentiamus cum Epicuro ubi dicit: *Nihil iustum esse natura et crimina uitanda esse, quia vitari metus non posse.* Hic consentiamus mala facinora conscientia flagellari et plurimum illi tormentorum esse eo, quod perpetua illam sollicitudo urget ac uerberat, quod sponsoribus securitatis suae non potest credere. Hoc enim ipsum argumentum est, Epicure, natura nos a scelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat poena, metu neminem. Quare? nisi 14 quia infixa nobis eius rei auersatio est quam natura damnauit? Ideo numquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit

rell. ρρ Gr. 𝔄𝔎 — 𝔈1. = *tuta scelera esse non possunt* (P4. = *non pos s e*) rell. om. 𝔈2. — 𝔊 = *tuta scelera esse, secura non possunt.*

12. 𝔄 = *Hoc e x pugnare sectae nostrae.* Plerique Gr. 𝔑 — 𝔈2. = *Hoc e r g o repugnare.* BG𝔎 — 𝔈1. = *Quare? quia prim o illa.* II nonn. alii ρρ = *Quare? quia primo maxima.* R𝔐 — 𝔐a — *illa.* 𝔄 = *impunitum est q u i n sceleris.*

et hae illam secundae poenae = BGR plerique ρρ Sac 𝔖. Col. 𝔄 = *et h a e c illam secundae poenae.* βιλοπσφχ + *et hae illam m a l a m m e n t e m secundae poenae.* P1. 𝔈1. = *et h a e c e t illam secundae poenae.* P2. = *et h a e c illam m a l i m e n t e m sec. p.* P3. = *h a e c e t illam s e d e m poenae.* P4. = *h a e c e t illam s c e l e r e poenae.* 𝔑 — 𝔅 + *et hae et illam sec. p.* 𝔈2. — 𝔐a = *et h a e c et ill a sec. p.* G = *ac se c untur.* R(m∾) — *et securitati diffidere. Quare ego hoc.*

13. Recc. nonn. ρρ 𝔄 + *Quare e r g o ego hoc.* G(cr.∾) = *Quare e r g o hoc.* 𝔄 = *Illi ñc dissentiamus.* 𝔄 — *ubi dicit: Nihil iustum esse natura.* P1. 3. 4. Col. (m∾) = *quia v e t a r i metus.*

non pos s e = BG P1. 3. Col. 𝔄. RP4. = *non pos s i n t.* P2. 𝔑 — 𝔖 = *non poss i t.*

mala facinora conscientia flagellari = BG 𝔄𝔎 — 𝔖. R (lit.) maior pars ρρ P2. P3. (s.m.) = *mal o facino r e conscient i a m fl.* Col. = *mal o facino r e conscientia fl.* Sanctol. ci. = *mala facinora conscient i a m flagella r e.* 𝔅1. 𝔑u = *plurim a ill i tormentorum.* P3. = *plurimum ill i s torm.* Vetustiores ρρ = *quod perpet u o illum.*

argumentum est, Epicur e = 𝔖. Lips. ci. = *argumentum, Epicure, est.* Sa = *argumentum Epicure* om. *est.* RSc 𝔄 = *argumentum est E p i c u r i.* BG 𝔑 — 𝔐a = *argum. E p i c u r i est* (in G *est* n.). G(cr.∾) P1. 3. = *natur a m nos a scelere.* G(m∾) = *a scelere a r b o r e e.*

14. *Quare? n i s i quia* = BR vetustiores ρρ et rell. maior pars P2. P4. (s.m.) Sac 𝔄𝔖. G Col. = *Quare e n i m quia.* P1. 3. 4. (p.m.) 𝔑 — 𝔐a — *nisi.* GR = *a d versatio.*

illos conscientia et ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium trepidare. Male de nobis actum erat, quod multa scelera legem et uindicem effugiunt et scripta supplicia, nisi illa naturalia et grauia de praesentibus soluerent et in locum patientiae timor cederet. Uale.

EPISTULA III. (98.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Numquam credideris felicem quemquam ex felicitate suspensum. Fragilibus innititur qui aduenticio laetus est: exibit gaudium quod intrauit. At illud ex se ortum fidele firmumque est et crescit et ad extremum usque prosequitur: cetera quorum admiratio est uolgo in diem bona sunt. Quid ergo? non usui ac uoluptati esse possunt? Quis negat? sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quae fortuna intuetur ita fructifera ac iucunda fiunt, si qui habet illa se quoque habet
2 nec in rerum suarum potestate est. Errant enim, Lucili, qui aut boni aliquid nobis aut mali iudicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum et initia rerum apud nos in malum bonumue exiturarum. Ualentior enim omni fortuna animus est: in utramque partem ipse res suas ducit beataeque ac miserae uitae sibi causa est. Malus omnia in malum uertit, etiam
3 quae cum specie optimi uenerant: rectus atque integer corri-

legem et vindicem = BπΠφψ quaedam exx. Pinc. 𝔛. GR Gr. 𝔑 — 𝔖 = *legem et iudicem.* 𝔛 + *effugere vel effugiunt.* 𝔛 = *nisi illi naturalia.* ηχm𝔈2. 𝔐 = *in locum poenitentiae.* ζ = *in locum poenae.*

Lib. XVI. Ep. 3. (98.)

𝔛 — *felicem.* 𝔛 = *ea felicitate susp. qui frugalibus innititur.* Rβιλοτχ P2. P3. (s.m.) Col. quidam Pinc. = *ea felicitate susp. quae* [Col. = *qui*] *fragilibus.* 𝔊𝔖 + ∾ *quae fragilibus.* G (s∾) = *exivit gaudium.* P1. — *At illud.* 𝔛 — *fidele* ante *firmumque.* 𝔑 — 𝔈2. — *est* post *firmumque.* P1. 3. = *vulgo indice bona sunt.*

Omnia quae fortuna intuetur = BGR P1. 3. 4. 𝔛𝔑 — 𝔐. Pinc. v. l. = *Omnia quae fortuna intuentur.* P2. Col. 𝔏 — 𝔖 = *Omnia quae fortunam intuentur.*

si qui habet illa = Quidam ρρ 𝔖. BGR alii ρρ Gr. 𝔛 = *si quis habet illa.* 𝔑 — 𝔅 = *si quis habet ista.* 𝔈1. 2. = *si quis habens ista.* ε𝔊 — 𝔐a = *si quis habens illa.* οχ = *si cum his quae habet ex illa.* π + *si is qui habet illa.* Grut. ci. = *si quisquis habet illa.*

2. G𝔑 — 𝔐a + *mi Lucili.* B (s∾) — *qui* post *Lucili.* G(s∾) = *et utramque partem.* R ρρ 𝔑 — 𝔗 + *et in utramque partem.* 𝔑 — 𝔐 + *Malus animus.*

quae cum specie = BG ρρ Sac 𝔛 𝔑 — 𝔊𝔖. R 𝔐 — 𝔐a — *cum.* Nonn. ρρ 𝔛 = *venerunt.*

git praua fortunae et dura atque aspera ferendi scientia mollit idemque et secunda grate excipit modesteque et aduersa constanter ac fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra uires suas temptet: non continget illi bonum illud integrum et extra minas positum, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare uolueris (li- 4 berius enim inter aliena iudicium est) siue te ipsum fauore seposito: et senties hoc et confiteberis nihil ex his optabilibus et caris utile esse, nisi te contra leuitatem casus rerumque casum sequentium instruxeris. nisi illud frequenter et sine querela inter singula damna dixeris: *Dis aliter uisum est.* Immo me- 5 hercules ut carmen fortius ac iustius petam quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito quotiens aliquid aliter quam cogitabas euenerit: *Di melius.* Sic conposito nihil accidet. Sic autem conponetur, si quid humanarum rerum uarietas possit cogitauerit, antequam senserit. si et liberos et coniugem et patrimo- 6 nium sic habuerit tamquam non utique semper habiturus et tamquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius et ante miserias miser, qui sollicitus est ut ea quibus delectatur ad extremum usque permaneant. Nullo enim tempore conquiescet et exspectatione uenturi praesentia quibus frui poterat amittet. In aequo est autem amissio rei et timor amittendae. Nec ideo praecipio tibi 7 neglegentiam. Tu uero metuenda declina. quicquid consilio pro-

3. 𝔄 — *et* ante *dura.* G (s∾) 𝔄 = *idem et secunda* om. *que.*
ac fortiter = mss. 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *atque fortiter.*
non continget = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅 𝔖. 𝔈l. — 𝔐a = *non contingit.* Rσχ so sπ 𝔈l. — 𝔐a + *et extra minas fortunae positum.*
4. B = *libertus enim inter aliena.* R𝔅 — 𝔐a = *nil ex his.* 𝔄 = *optabilius.* BG 𝔄 = *nihil te contra levitatem.* B = *casuum sequentium.* 𝔄 = *rerum* om. *que.* 𝔑 — 𝔅 = *animum sequentium.*
5. 𝔄𝔑 — 𝔐a = *mehercule.* G = *ubi carmen.*
petam = BGR quidam Pinc. Gr. 𝔄𝔑 — 𝔗𝔏 — 𝔅l. probat Sw. 𝔅 — 𝔐 𝔑u — 𝔖 = *repetam.* Alia exx. Pinc. + *an petam.* unde Pinc. ci. = *amputem.* G (cr. ∾) P1. 3. 4. = *quod animum.* Col. — *magis.* R — *aliquid* post *quotiens.* G(cr. ∾) P1. 3. 4. = *Diis melius.* R = *accidit.* G + *si quid autem hum.*
6. *et patrimonium* = BGR 𝔄. 𝔑 — 𝔖 = *atque patrimon.* 𝔄 = *non utique sit habiturus.* R(m∾) — *et tamquam non futurus.* BG (cr. ∾) = *et iam quam non futurus.* G (cr. ∾) = *qui sollicitatus est.* R = *usque perveniant.*
exspectatione venturi = BGR ρρ (exc. γδχφ) Sa 𝔄𝔖. γδχφ 𝔑 — 𝔐a = *exsp. futuri.*
amissio rei = χΠρ P4. 𝔄𝔏 — 𝔈. BG P1. = *amissae rei et timor.* P3. = *amissae rei timor et amittendae.* R rell. ρρ P2. Col. 𝔑 — 𝔐 = *dolor amissae rei et timor amit*[illegible]
7. [illegible] mss. (exc. 𝔇) etiam

spici potest, prospice. quodcumque laesurum est multo ante quam accidat speculare et auerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia et ad tolerandum omne obfirmata mens. Potest fortunam cauere qui potest ferre. certe in tranquillo non tumultuatur. Nihil est nec miserius nec stultius quam praeti-
8 mere. Quae ista dementia est malum suum antecedere? Denique ut breuiter includam quod sentio et istos satagios ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miseriis quam sunt ante illas: plus dolet quam necesse est qui ante dolet quam necesse sit. Eadem enim infirmitate dolorem non aestimat qua non exspectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem suam, fingit crescere debere quaecumque con-
9 tigerunt, non tantum durare: et, oblitus huius petauri quo humana iactantur sibi uni fortuitorum constantiam spondet. Egregie itaque uidetur mihi Metrodorus dixisse in ea epistula qua sororem amisso optimae indolis filio adloquitur: *Mortale est omne mortalium bonum*. De his loquitur bonis ad quae concurritur: nam illud uerum bonum non moritur, certum est sempiternumque, sapientia et uirtus: hoc unum contingit inmor-

Pinc. P2. 4. Col. 𝔄𝔊 — 𝔐𝔖. G (s.m.) 𝔍 P1. 3. 𝔈 1. 2. 𝔏 — 𝔐𝔞 = *Quin vero.* ℜ — 𝔅 = *Quaecunque vero.* G(n.) ℜ — 𝔐𝔞 + *et quicquid consilio.*

averte = BR plerique ρρ (P1. 2. 4.) 𝔄𝔈1. — 𝔐𝔖. Gδεζηοσφ P3. Col. ℜ — 𝔅𝔏 — 𝔐𝔞 = *adverte.* 𝔄 = *afferet fiducia.*

ad tolerandum omne = BGR ρρ P2. 3. Col. 𝔄ℜ — 𝔈2. P1. 4. = *ad tolerandum esse* (*õe* = omne. *ẽe* = esse). Pinc. v. l. (?) 𝔊 — 𝔖 = *ad tolerandum omnino.* R = *nihil est miserius nec stultius.* G(m∾) = *quam pertinere.* ℜ = *quam pertimere.* 𝔗 = *quam sp timere.* 𝔅 — 𝔐 = *quam semper timere.*

8. *satagios* = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄ℜ — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔊 = *sacagios.* Quidam Ermi = *sagitaios.* 𝔐 — 𝔐𝔞 = *satageos* ex ci. Ermi. 𝔄 = *mihi molestos.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅1. = *tam intemperantes in ipsis miseriis sunt quam ante illas.* 𝔖 + *in ipsis miseriis sunt, quam sunt ante illas.* Col. = *Plus dolent.* R (m∾) G (m∾) P1. P3. (m∾) P4. Col. 𝔄ℜ — 𝔈2. — *qui ante dolet quam necesse est.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅1. 𝔖 = *quam necesse sit.* BmG mR ρρ ∾. G(cr. ∾) P1. 3. = *Eandem enim infirmitatem.* Col. = *Eundem enim ∾ quem.* Steph. (ad Dalech. Ep. 36.) ci. — *non* ante *aestimat.* G(s∾) P1. 3. ℜ — 𝔈2. — *Eadem* ante *intemperantia.*

felicitatem suam = mss. etiam Sac 𝔄ℜ — 𝔈2. 𝔖. 𝔊 — 𝔐𝔞 — *suam.* sR + *qua fingit.* In φ *suam* mutatum est in *qua.*

fingit crescere = BG Sa. R 𝔄ℜ — 𝔖 + *fingit sibi crescere.*

9. G(m∾) P1. P3. (p.m.) 4. Col. ℜ — 𝔈1. = *oblitus huius peccati* (G P1. 3. 4. = *quod*). m𝔈1. 𝔈2. — 𝔐 = *oblitus fati.* G(p.m.) = *humana iactantia.* G (s.m.) = *iactantius.* R𝔄 — *ea* ante *epistula.* 𝔄 = *adloquitur omne mortale bonum* rell. om. GR recc. ρρ Gr. (P2. cr. ∾) ℜ — 𝔈2. = *omnium mortalium bonum.* Rell. etiam Pinc. ∾. G ℜ — 𝔅 = *contingit immorta-*

tale mortalibus. Ceterum tam inprobi sunt tamque obliti quo eant, quo illos singuli dies turbent, ut mirentur aliquid ipsos amittere amissuri uno die omnia. Quicquid est cui dominus inscriberis apud te est, tuum non est: nihil firmum infirmo, nihil fragili aeternum et inuictum est. Tam necesse est perire quam perdere et hoc ipsum, si intellegimus, solatium est aequo animo perdere quod perdendum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilii inuenimus? Hoc ut memoria teneamus amissa nec cum ipsis fructum excidere patiamur quem ex illis percepimus. Habere eripitur, habuisse numquam. Peringratus est qui, cum amisit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, usum fructumque apud nos relinquit quem nos iniquitate desiderii perdidimus. Dic tibi: Ex istis quae terribilia uidentur nihil est inuictum. Singula uicere iam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, uenenum Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: et nos uincamus aliquid. Rursus ista quae ut speciosa et felicia trahunt uolgum a multis et saepe contempta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit. Tubero paupertatem et se dignam et Capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica coena usus ostendit debere iis hominem esse contentum quibus di etiamnunc uterentur.

10 11 12 13

libus. 𝔈1. = *contingit immortale immortalibus.*

10. Col. = *Ceteri tam improbi sunt.*

turbent = BG Sac P1. 3. 4. 𝔑—𝔈2. 𝔖. Pinc. v. l. (exc. ex. Gallic.) 𝔛 = *turbant.* Erm. Pinc. cii. 𝔊—𝔐 = *trudant.* R ex. Gallic. P2. Col. 𝔏—𝔐a = *trahant.* P2. — *ut* ante *mirentur.*

ipsos amittere = BG ρρ (exc. λσ) P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑—𝔊𝔖. 𝔐—𝔐a = *se amittere.* R + *se ipsos aliquid amittere.* λσ + *aliquid se ipsos amittere.* P1. 3. 4. = *amissuros.* P1. 3. 4. — *cui* ante *dominus.*

quod perdendum est = aliquot ρρ ex. Fac. et Prim. 𝔐 — 𝔏4. B Sa P1. 3. 4. = *pereundum est* om. *quod.* GR rell. ρρ (exc. εχ) P2. Col. Sc 𝔛 𝔑u 𝔐a = *quod pereundum est.* probat Gron. εχ 𝔑 — 𝔊 𝔊rc — 𝔅1. 𝔖 = *quod periturum est.*

11. B(p.m.) = *auxili.*

invenimus = BGR Sac 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔖. 𝔐—𝔐a = *inveniemus.* B (cr. ∾) = *Peringratis est.*

cum amisit = mss. (exc. R) Sac 𝔛𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *cum amiserit.* G (m∾) P1. 3. 4. = *pro accepto nihil habet.* 𝔑—𝔅 = *nobis eripuit.* BG (cr. ∾) = *usus fructumque.* Sac (?) 𝔖 = *reliquit.*

perdidimus = mss. etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑—𝔊𝔖. 𝔐—𝔐a = *perdimus.*

12. B = *Regulas.* BG = *Rursus ita.* BP4. = *quae vis speciosa.* P1. 3. = *rursus. Itaque vis speciosa et felicitas* (etiam G = *felicitas*) *tr. v.* R (lit.) maior pars ρρ = *trahunt vulgus.* R = *etiam saepe.*

13. 𝔛 = *Tiberius paupertatem.*

debere iis hominem = G. B = *debere is hominem.* R𝔛𝔑—𝔖 = *debere his hominem.*

Honores repulit pater Sextius qui ita natus ut rempublicam deberet capessere latum clauum diuo Iulio dante non recepit: intellegebat enim quod dari posset et eripi posse. Nos quoque 14 aliquid et ipsi faciamus animose: simus inter exempla. Quare deficimus? quare desperamus? Quicquid fieri potuit potest. Nos modo purgemus animum sequamurque naturam a qua aberranti cupiendum timendumque est et fortuitis seruiendum. Licet reuerti in uiam, licet in integrum restitui. Restituamur, ut possimus dolores quocumque modo corpus inuaserint perferre et fortunae dicere: *Cum uiro tibi negotium est: quaere quem* 15 *uincas.* His sermonibus et his similibus lenitur illa uis ulceris quam opto mehercules mitigari et aut sanari aut stare et cum ipso senescere. Sed securus de illo sum: de nostro damno agitur quibus senex egregius eripitur. Nam ipse uitae plenus est cui adici nihil desiderat sua causa, sed eorum quibus 16 utilis est. Liberaliter facit, quod uiuit. Alius iam hos cruciatus finisset: hic tam turpe putat mortem fugere quam ad mortem confugere. Quid ergo? non, si suadebit res, exibit? Quidni exeat, si nemo iam uti eo poterit? si nihil aliud quam dolori

B = *reppulit pater Sexius.* Col. = *qui dari.* Quidam Pinc. = *quod dari potest.* G (m∾) = *et excipi posset.* P1. 2. = *eripi posset.* ℜ — 𝔈2. — *posse.* B = *ex ipsi faciamus.* GP3. (cr.∾) P1. 4. Col. = *ex ipsis fac.* ℜ — 𝔐 = *ex his faciamus.* 𝔏 — 𝔅1. 𝔖 — *et.* Quatuor recc. ρρ ℜ — 𝔊 = *animosi simus.* BGR Pinc. 𝔛 = *sumus inter exempla.*

14. 𝔛 — *Quare deficimus.* BG = *defecimus.* R = *sequamur naturam.* ℜ — 𝔅 = *a qua aberratim.* ℜ = *Restituamus.* R recc. ρρ P3. (s.m.) P2. Col. + *Restituamur ergo.* P1. 3. = *ut possit.* R = *evaserint, ferre.*

15. Quoniam sequentia male cohaerent cum superioribus, quaedam hic intercidisse putant viri docti inde a Mureto: sive ad superiorem epistolam pertinuerint cum his, quae adhuc restant, sive fuerit initium novae epistolae, cuius proxima efficiant clausulam. At Sw. hac coniectura opus non esse censet. R P3. 4. Col. = *leviter illa vis.* P1. = *leniter illa vis.* ℜ — 𝔈2. = *ista vis.* GP1. 3. 4. Col. = *quam optime mehercule* [G = *mehercules*] *potest mitigari.* 𝔛ℜ — 𝔅 = *mehercule.*

securus de illo sum = mss. etiam Gr. 𝔛𝔖. ℜ — 𝔈2. = *securus de isto sum.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐a = *de ipso sum.* P3. = *de vestro damno.* 𝔛 + *a quibus senex.* 𝔛 — *adici.* G (m∾) = *cui dicit nihil.* R (s∾) — *causa.*

16. BR ℜ — 𝔈1. = *Alius iam his cruciatus finis est.* GP1. 3. Col. = *Alius iam cruciatus his* [*hiis*] *finis est.* P4. = *Alius iam cruciatibus his finis.* πχ = *Aliis iam is cruciatus finis esset.* Rell. ρρ P2. = *Alius iam is cruciatus finis est.* Sanctol. ci. = *Alias.* ℜ — 𝔈1. = *Quid ergo? nonne sua dedit et exibuit* (*exhibuit*). G = *et* [s *rex*] *exibit.* P1. 3. 4. 𝔈2. = *nonne suadebit et exibit.* P2. Col. + *nonne si suadebit* ∾. G + *si nemo iam ut te oportet.* mG = *reor poterit.* Col. = *iam niti eo po-*

operam dabit? Hoc est, mi Lucili, philosophiam in opere discere et ad uerum exerceri: uidere quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem, cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit a faciente discendum est. Ad- 17 huc argumentis actum est an posset aliquis dolori resistere, an mors magnos quoque animos admota submittere. Quid opus est uerbis? In rem praesentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem nec dolor contra mortem: contra utrumque sibi fidit nec spe mortis patienter dolet nec taedio doloris libenter moritur: hunc fert, illam exspectat. Uale.

EPISTULA IV. (99.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Epistulam quam scripsi Marullo, cum filium paruulum amisisset et diceretur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum solitum morem secutus nec putaui leniter illum debere tractari, cum obiurgatione esset quam solatio dignior. Adflicto enim et magnum uolnus male ferenti paulisper cedendum est: exsatiet se aut certe primum inpetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt protinus castigentur et discant quasdam etiam lacrimarum ineptias esse. Solatia exspectas? conuicia accipe. Tam 2 molliter tu fers mortem filii? quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertae spei, paruulus: pusillum tempo-

terit. P1. 3. = *uti te oportet.* P2. = *iam ut reor poterit.* Pinc. ex. scholast. = *philosophiam in opus ducere.* 𝔛 + *in opus ducere vel in opere discere.* P1. 3. = *adversum exerceri.* 𝔑 — 𝔅 = *exercere: videri.*

17. Sw. malebat *accedit* et *premit.*

an posset = mss. etiam P2. Col. Sa 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *an possit.* B = *aliqui* [una littera videtur erasa] *dolori.* G 𝔛𝔑 — 𝔐 = *aliquid dolori.* R = *magnum quoque animum.* P 2. — *magnos.* sG P2. Col. Sac 𝔛𝔖 = *submitteret.* B = *nec taedio doris.* In II huius epistolae extrema pars et XIII epistolae proximae sunt omissae.

Lib. XVI. Ep. 4. (99.)

Steph. (ad Dalech. Ep. 27.) suspicatur hanc epistolam ex duabus esse conflatam.

B = *quam scripsi Morullo.* R nonn. ρρ P3. (s.m.) = *Merillo.* Alii ρρ P2. Col. 𝔛 = *Marillo.* ζφ = *Manilio.* G (s∾) P1. 3. = *Merullo.* R maior pars ρρ 𝔛𝔑 — 𝔖 = *leviter illum.*

solatio dignior = BG βελυ Sac 𝔛𝔖 (B = *solacio*). R𝔑 — 𝔐a = *consolatione dignior.* B = *Hii qui sibi.*

2. B — *Tam* ante *molliter.* R P2. P3. (s.m.) = *incerta spe.* G = *pusillum temporis parere.* R = *pusillum temporis parit causas doloris. Querimur et de fortuna.* βιλοστ P2. P3. (s.m.) 𝔛 = *pusillum temporis [illegible] causas doloris.* Con[illegible] *de fort.*

ris periit. Causas doloris conquirimus et de fortuna etiam inique queri uolumus, quasi non sit iustas querendi causas prae-
3 bitura. At mehercules satis mihi iam uidebaris animi habere etiam aduersus solida mala, nedum ad istas umbras malorum quibus ingemiscunt homines moris causa. Quod damnorum omnium maximum est, si amicum perdidisses, danda opera erat ut magis gauderes quod habueras, quam moereres quod amiseras. Sed plerique non conputant quanta perceperint, quan-
4 tum gauisi sint. Hoc habet inter reliqua mali dolor iste: non superuacuus tantum, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, perit opera? tot annis, tanta coniunctione uitae, tam familiari studiorum societate nihil actum est? Cum amico effers amicitiam? et quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex iis quos amauimus, licet
5 ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrum est quod praeteriit tempus nec quicquam est loco tutiore quam quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus, quasi non quod futurum est, si modo successerit nobis, cito in praeterita transiturum sit. Anguste fructus rerum determinat qui tantum praesentibus laetus est: et futura et praeterita delectant, haec exspectatione, illa memoria: sed alterum pendet et non fieri
6 potest. alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est certissimo excidere? Adquiescamus iis quae iam hausimus, si

BsG = *per i t.* Nonn. ρρ = *Causas doloris i n quirimus.* Sa 𝔖 = *iniqu o.* 𝔅1. — 𝔐a = *iniqu i.* Rell. ∾.

3. 𝔛𝔑 — 𝔐a = *meherculе.* B = *ingem e scunt.*

m o r i s causa = B ex. Francisc. 𝔐 — 𝔖. Rell. mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *a m o ris causa.* 𝔖 = *quanta p r a e ceperint* ex ci. quod infra (§. 5.) Sac 𝔛 dederunt *adversus p r a e cepta.*

quant u m gavisi sint = BR P2. Pinc. v. l. Sac 𝔛𝔖. (𝔛 = *gavisi f u e r a n t.*) G P1. 3. 4. Col. 𝔑 — 𝔐a + *quantum v e gavisi sint.*

4. *mal i dolor i s t e: non supervac.* = aliquot ρρ 𝔖 ex ci. Alii ρρ = ∾ *dolor i p s e* ∾. BSa = ∾ *dolor i s s e non superv.* R quidam ρρ P2. Col. = *mal a* [Col. = *mal i*] *dolor i n s e q u o d non* [hoc in R supra lineam legitur] *superv.* G = ∾ *dolor i s s e d non superv.* P1. = ∾ *dolor i s s c i l i c e t non superv.* P3. 4. = *mali dolor q u o d non superv.* Pinc. v. l. — *iste.* probat Grut. 𝔛𝔑 — 𝔐a = *mal a dolor, q u o d non superv.*

per i t opera = BGR 𝔛𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *per i i t opera.*

ex i i s quos = B ρρ. GR 𝔛 = *ex h i i s quos.* 𝔖 = *ex h i s quos.* 𝔑 — 𝔐a = *ex i l l i s quos.* R = *casus e x tulerit.*

5. Sac 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖 = *adversus p r a e cepta.* 𝔛 = *quasi quod futurum est, si n o n successerit.* 𝔛 = *Angust o fructus.* 𝔛 + *e a m et praeterita et futura.* BG = *alterum non potest fuisse* om. *non.*

6. *i i s quae iam* = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *h i s* [*h i i s*] *quae iam.*

modo non perforato animo hauriebamus et transmittente quicquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorum qui liberos iuuenes sine lacrimis extulerint, qui in senatum aut in aliquod publicum officium a rogo redierint et statim aliud egerint. Nec inmerito: nam primum superuacuum est dolere, si nihil dolendo proficias. deinde iniquum est queri de eo quod uni accidit, 7 omnibus restat. Deinde desiderii stulta conquestio est, ubi minimum interest inter amissum et desiderantem: eo itaque aequiore animo esse debemus, quod quos amisimus sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis. cogita breuitatem huius spatii per quod citatissimi currimus. obserua hunc comitatum generis humani eodem tendentis minimis interuallis distinctum, etiam ubi maxima uidentur: quem putas perisse praemissus est. Quid autem dementius quam, cum idem tibi iter 8 emetiendum sit, flere eum qui antecessit? Flet aliquis factum quod non ignorauit futurum? aut si mortem in homine non cogitauit, sibi inposuit. Flet aliquis factum quod aiebat non posse non fieri? Quisquis aliquem queritur mortuum esse queritur hominem fuisse. Omnis eadem condicio deuinxit: cui nasci contigit mori restat. Interuallis distinguimur, exitu aequamur. 9 Hoc quod inter primum diem et ultimum iacet uarium incertumque est: si molestias aestimes, etiam puero longum, si uelocitatem, etiam seni angustum. Nil non lubricum et fallax et omni tempestate mobilius. Iactantur cuncta et in contrarium transeunt iubente fortuna: et in tanta uolutatione rerum huma-

B = *non perf u rato animo.* Nonn. ρρ = *extuler u nt.* ℜ — 𝔅 = *redierunt* ∾ *egerunt.* B (cr. ∾) = *supervacuum est dol o re.*

7. G ℜ — 𝔐a + *e t omnibus restat.* Rell. ∾. Nonn. ρρ = *D e m u m desiderii.* τ = *Eo, i n q u a m, aequiore animo.* R maior pars ρρ 𝔛 = *citatissim e.* R nonn. ρρ = *eodem tendent e m.* 𝔛 = *quem putas p r e isse.*

8. 𝔛 = *tibi t u n c emetiendum.* ερ — *non* ante *ignoravit.* οσ ℜ = *Flet aliquis f a t um.* Pinc. Matth. cii. 𝔊𝔊 = *a t si mortem in homine.* G (cr. ∾) = *aut si mortem e t i a m homine.* B = *quod a g e bat.* P2. = *quod non aiebat non posse fieri.* 𝔊2. — *non* ante *fieri.* B — *queritur mortuum esse.*

Omn i s eadem condicio = BG 𝔛ℜ — 𝔅. R 𝔊1. — 𝔖 = *Omn e s eadem cond.*

cont i git = BG(s.m.) R maior pars ρρ 𝔖. G(p.m.) 𝔛ℜ — 𝔐a = *con t i n git.*

9. R = *inter primum et ultimum diem.*

varium incertumqu e = BGR fere omnes ρρ 𝔛𝔖. ℜ — 𝔐a = *varium e t incertum.*

si molestias aestim e s = BRG (s.m.) ρρ Gr. 𝔛𝔏4. G (p.m.) = *si molestias e x i s t i m a s.* ℜ — 𝔖 = *si mol. aestim a s.* R𝔖 = *Ni h i l non lubricum.* P1. 3. = *et omni tempestate mobi l e.*

10 narum nihil cuiquam nisi mors certum est. Tamen de eo queruntur omnes in quo uno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondum dico melius agi cum eo qui uita defungitur: ad eum transeamus qui consenuit. quantulo uincit infantem? Propone temporis profundi uastitatem et uniuersum conplectere. deinde hoc quod aetatem uocamus humanam conpara inmenso: uidebis
11 quam exiguum sit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrimae, quantum sollicitudines occupant? quantum mors antequam ueniat optata? quantum ualitudo, quantum timor, quantum tenent aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adice labores, luctus, pericula: et intelleges etiam in longissima uita minimum esse quod uiuitur. Sed quis tibi concedit non melius se habere eum cui cito reuerti li-
12 cet, cui ante lassitudinem peractum est iter? Uita nec bonum nec malum est, boni ac mali locus est. Ita nihil ille perdidit nisi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modestus et prudens. potuit sub cura tua in meliora formari: sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis. Adspice illos iuuenes quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit. adspice illos qui suam alienamque libidinem exercent mutuo inpudici, quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit: plus timeri quam sperari potuisse manifestum

nihil cuiquam = BGR 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *nil cuiquam.* G(s∾) Rζσ 𝔑 — 𝔐a — *est* post *certum.*

10. Gγδεζηϑκστφ P1. 3. 4. = *Tamen de eo queruntur homines.* P3. = *melius agi qui vita defungitur.* P4. — *vita* ante *defungitur.* probat Grut. G (m∾) P1. 3. — *temporis* ante *profundi.* Steph. (ad Dalech. Ep. 31.) ci. + *Propone tibi.* P4. 𝔛 m𝔈𝔏. = *compara universo.* 𝔛 = *videbimus.* GP1. 3. = *quod optamus, quod ostendimus.*

11. *quantum tenent* = BG ρρ (exc. ιο) P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔏4. R = *quantum teneniur aut rudes aut inutiles animi* (s *anni*). ιοP2. 𝔈2. — 𝔖 (exc. 𝔏 4.) = *quantum teneri.* 𝔛𝔑 — 𝔅 = *ex hoc dormitur.* P1. 3. = *in novissima vita.* 𝔛 = *minimum esse quod videtur.*

sed quis tibi concedit = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 (= *si quis*) — 𝔈2. Pinc. v. l. (?) 𝔊 — 𝔐a = *concedat.* 𝔖 = *concedet.* 𝔛 — *se* ante *habere.* RP3. (s.m.) + *quam cui non ante lassit.* P 3. (p.m.) = *cuius ante lassit.* R 𝔑 — 𝔅 = *paratum iter est.*

12. G(n.) + *Vita enim nec bonum.* B = *alaeam.* 𝔛 = *nisi ut aliena in damnum certius potuit evadere.* οπσ P1. 4. P3. (p.m.) Col. 𝔑 — 𝔈1. = *nisi aliena in damnum.* βιλοπσχ P2. P3. (s.m.) 𝔑 — 𝔈 2. = *in damnum certius potuit evadere.*

et prudens = BGR 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *ac prudens.* G(m∾) — *potuit fieri.* G (m∾) — *Adspice illos iuvenes — proiecit.* R — *nullus* ante *sine aliquo insigni.* R(s∾) — *potuisse.*

erit. Non debes itaque causas doloris accersere nec leuia in- 13
commoda indignando cumulare. Non hortor ut nitaris et surgas: non tam male de te iudico, ut tibi aduersus hoc totam putem uirtutem aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia profecit, si puerum nutrici adhuc quam patri notiorem animo forti desideras. Quid? nunc ego duritiam suadeo et in funere ipso rigere 14 uoltum uolo et animum ne contrahi quidem patior? Minime. Inhumanitas est ista, non uirtus funera suorum isdem oculis quibus ipsos uidere nec commoueri ad primam familiarium diuulsionem. Puta autem me uetare: quaedam sunt sui iuris. excidunt etiam retinentibus lacrimae et animum profusae leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere, non imperemus: fluat quantum adfectus eiecerit, non quantum poscet imitatio. Nihil 15 uero moerori adiciamus nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit quam dolor: quotusquisque sibi tristis est? Clarius, cum audiuntur, gemunt et taciti quietique dum secretum est, cum aliquos uidere, in fletus nouos excitantur. Tunc capiti suo manus ingerunt quod potuerant facere nullo prohibente liberius. tunc mortem conprecantur sibi. tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat do- 16

13. 𝔑 — 𝔅 = *causas doloris accrescere.*

et surgas = BR ρρ P2. 4. Col. Sac 𝔛𝔖. GP1. = *et urgas.* P3. 𝔑 — 𝔐a = *et urgeas.* G = *non tamen male.*

adversus hoc = BG plerique ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. R 𝔊1. — 𝔐a = *adv. haec.* 𝔛 = *virtutem advocandum.* 𝔛 = *multum prophecia proficit.* Etiam P2. mCol. 𝔑 — 𝔖 = *proficit.* Col. = *facit.*

14. 𝔅1. — 𝔖 = *Quid? nunc ergo* contra mstos. 𝔛 = *duritiam suam deo.*

rigere voltum = βδιπτυχψ 𝔛 𝔖. BGR 𝔑 — 𝔐a = *erigere vultum.* 𝔛 = *nolo animum.* R𝔛 = *nec contrahi quidem.* B = *ne contrahii quidem.*

isdem oculis = BG. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *hisdem oculis.* 𝔐 — 𝔖 = *iisdem oculis.* 𝔛 = *familiarum div.*

divulsionem = BGR maior et melior pars ρρ Pall. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔈1.𝔏4. 𝔖. Col. mP1. 𝔈2. — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *divisionem.* R = *Putas autem me vetare.* P1. Col. = *Puta un me.* G(n.) R P1. 2. 3. 4. 𝔑 — 𝔈2. + *quaedam quae non sunt.* Col. + *quaedam et quae non sunt.* 𝔏 — 𝔐a + *quaedam non sunt.* Etiam Pinc. Ss. ∾. π Grut. ci. = *Excidunt etiam renitentibus lacrimae.*

fluat quantum = BeSac ci. Matth. 𝔛𝔖. GR𝔑 — 𝔐a = *fluant quantum.* R = *possit imitatio.* 𝔑 = *posset imitatio.* 𝔛 = *poscit im.*

15. G(s∾) = *Nihil ergo moerori.* 𝔑 — 𝔅 = *quotiens quisque sibi.*

cum aliquos videre = BG P1. 3. 4. Sa 𝔖. R𝔛𝔈1. — 𝔐a = *cum aliquos viderint.* 𝔑 — 𝔅 = *cum aliquos viderunt.*

Tunc capiti suo = mss. 𝔑 — 𝔗 𝔖. 𝔛 = *Cum capiti suo.* 𝔅 — 𝔐a = *Tum capiti suo.*

lor. Sequitur nos ut in aliis rebus ita in hac quoque hoc uitium ad plurium exempla conponi nec quid oporteat, sed quid soleat adspicere. A natura discedimus: populo nos damus nullius rei bono auctori et in hac re sicut in omnibus inconstantissimo. Uidet aliquem fortem in luctu suo: inpium uocat et efferatum. uidet aliquem conlabentem et corpori adfusum: effeminatum ait 17 et eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda sunt. Stultius uero nihil est quam famam captare tristitiae et lacrimas adprobare quas iudico sapienti uiro alias permissas cadere, alias ui sua latas. Dicam quid intersit. Cum primus nos nuntius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus e conplexu nostro in ignem transiturum: lacrimas naturalis necessitas exprimit et spiritus ictu doloris inpulsus quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos quibus adiacentem humorem perpremit et expel-18 lit. Hae lacrimae per elisionem cadunt nolentibus nobis. Aliae sunt quibus exitum damus, cum memoria eorum quos amisimus retractatur et inest quiddam dulce tristitiae, cum occurrunt sermones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas: tunc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis uincimur. Non est itaque quod lacrimas propter circumstantem adsidentemque aut contineas aut exprimas: nec cessant nec fluunt 19 umquam tam turpiter quam finguntur. Eant sua sponte: ire autem possunt placidis atque conpositis. Saepe salua sapientis

16. G 𝔛𝔑u = *ad plurimum exempla.* Recc. ρρ P2. = *nullius rei bonae auctori.* BG + *sicut in his omnibus.* P1. 3. 4. Col. + *in hiis omnibus.*

conlabentem = BGR Sac 𝔛𝔑 — 𝔏 4. Nonn. ρρ = *conlabantem.* 𝔊ro — 𝔐a = *collabantem.* 𝔛 = *corpora adfusum.*

17. 𝔛 = *evocanda sunt.* R(p.m.) P1. 3. (p.m.) 𝔑 — 𝔈1. = *alias visu allatas.* R (s.m.) P3. (s.m.) = *vi sua allatas.* P2. = *alias in sua latas.* P4. = *alias visum laturus.* m𝔈1. = *alias usu allatas.* ζ = *alias risu allatas.* Recc. ρρ (exc. βδισχυ ∾) = *alias iussu, visu, usu latas, allatas.*

primus nos = BG (s.m.) R Sac 𝔛𝔖. G(p.m.) 𝔑 — 𝔐a = *primum nos.* B = *acervi.* G(m∾) — *acerbi.* G = *pertulit.* R = *perculit ɔ tenemus.* 𝔛 = *cum tempus corpus.* B = *corpus se conplexu.* G — *e.* B = *adiacentem umorem.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐 = *premit et expellit.* 𝔑 — 𝔅 = *perprimit et expellit.*

18. R𝔛 = *per elisionem cadent.* G = *volentibus.* 𝔈2. — 𝔐 = *quos amisimus tractatur.* Nonn. ρρ = *retructamus.*

propter circumstantem adsidentemque = BGR Sac 𝔛 𝔍u 𝔖. Nonn. ρρ 𝔑 — 𝔐a (exc. 𝔍u) = *propter circumstantes assidentesque.* P2. Col. = *nec fluunt inquam.* G(cr. ∾) = *numquam.* Pinc. ci. + *quam cum finguntur.*

19. G(s∾) = *placidis atque consitis.*

auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturae obsequi grauitate seruata. Uidi ego in funere suorum uerendos in quorum ore amor eminebat remota omni lugentium scena. Nihil erat nisi quod ueris dabatur adfectibus. Est aliquis et dolendi decor: hic sapienti seruandus est et quemadmodum in ceteris rebus ita etiam in lacrimis aliquid sat est. Inprudentium ut 20 gaudia sic dolores exundauere. Aequo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quam multis cum maxime funus locatur! quam multis uitalia emuntur! quam multi post luctum tuum lugent! Quotiens cogitaueris puerum fuisse cogita et hominem cui nihil certi promittitur, quem fortuna non utique perducit ad senectutem: unde uisum est dimittit. Ceterum frequenter de illo loquere et memoriam eius quan- 21 tum potes celebra: quae ad te saepius reuertetur, si erit sine acerbitate uentura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiae. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum uoluptate audieras, saepius repete: potuisse illum inplere spes tuas quas paterna mente conceperas audacter adfirma. Obliuisci quidem suorum ac memoriam cum corporibus efferre et effusissime flere, meminisse parcissime inhumani

R + *et remota omni*. G(cr.∾) P1. 3. 4. = *versis dabatur affectibus*. R (cr.∾) = *dabantur affectibus*.

etiam in lacrimis = BGR 𝔛. ℜ — 𝔖 = *et in lacrimis*. B = *aliquit*. G(cr.∾) R = *satis est*.

20. B = *Ut prudentium ut gaudia*. ℜu verba *quam multis cum maxime funus locatur* uncis habet inclusa. 𝔛 = *quia multi cum maxime funus locatur. quam multa ut alia emittunt. quam post*. R = ∾ *vitalia emittuntur*. βιμ οποτ P2. = *quam multi, cum maxime funus locatur, vitalia* [P2. = *in talia*] *emittunt*. P3. (s.m.) — *quam multis* ante *vitalia* et = *emittunt*. Schefferus e mstis restituit *quam multi vitalia emunt* vid. N. Heins. Advv. III, 8. p. 457. Guil. Goesius (ad Petron. Sat. c. 42. p. 192.) ci. = *quam multi vitali avertuntur*. Pinc. v. l. = *quam multi vitalia emittunt*. 𝔖2. — 𝔊 = *quam multi cum maxime funus locatur, quam multi vitalia eruuntur, quam multi*. 𝔐 — 𝔅1. = ∾ *vitalia eruuntur*. Rell. etiam Sa P1. 4. cod. Lips. ∾. Lips. ci. = *quam multi vitam alii amittunt* aut *quam multi vita alii emittuntur*. Sanctol. locum sic restituendum censet: „*quam multi cum maxime funus locatur* lugent. *quam multi* lugent *cum vitalia* e dissectis cadaveribus *eruuntur? quam multi post luctum tuum*, iustis videlicet persolutis, *lugent?*“ Rℜ — 𝔐a = *promittatur*. Maior pars ρρ = *producit ad senectutem*.

21. B = *si erit ea cervitate ventura*. R (s∾) — *tristi*. B = *tristi convertatur*. G = *convertantur*. B = *parvoli iocos*. P4. = *et effusis si est flere meminisse*. B = *flere memisse*.

22 animi est. Sic aues, sic ferae suos diligunt quarum concitatus est amor et paene rabidus, sed cum amissis totus exstinguitur. Hoc prudentem uirum non decet: meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo quod ait Metrodorus *esse aliquam cognatam tristitiae uoluptatem: hanc esse captandam in eiusmodi tempore.* Ipsa Metrodori uerba subscripsi. *Μητροδώρου Ἐπιστολῶν α΄ πρὸς τὴν ἀδελφήν. Ἔστιν γάρ τις [λύπη συγγενὴς] ἡδονή, ἣν κυνηγετεῖν κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν.* De quibus non dubito quid sis sensurus.

22. *sic ferae suos diligunt* = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊. Pinc. v. l. 𝔖 + *suos diligunt fetus.* 𝔐 — 𝔐a + *foetus suos diligunt.* 𝔛 = *quorum concitatus.* B + *quarum contria concitatus actus est amor.* GP1. + *quarum contraria ac concitatus est amor.* P3. + *quarum contrarius ac concitatus est amor.* P4. + *quarum contrarie concitatus actus est amor.* G = *illud ullo modo.* P3. = *nullo modo approbo.* B = *quid ait Metrod.*

hanc esse captandam = R P1. 3. 4. ci. Pinc. 𝔖. BG Sac 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *hanc ipse captandam.* 𝔈2. — 𝔐a = *hanc ipsam captandam.* Pervetus ex. Pinc. P2. = *hanc captandam* om. *esse.* 𝔑 — 𝔅𝔐 = *verba scripsi.*

Verborum Graecorum nullae sunt reliquiae in R (in cuius margine legitur *desunt verba Metrodori*) codd. Pariss. 6385. 6395. 8550. 8551. (P2. 3.) 𝔛𝔑 (haec habet spatium vacuum) — 𝔏4. m𝔈1. = „Loco hoc desunt aliquot graeca verba, pro quibus notas aliquot invenimus, sed ex quibus nihil licebat coniicere.“ Grut. in P1. 4. Col. voces Graecas duodecim fere invenit, sed quamvis Sylburgio et Commelino advocatis agnovit tantum ab initio μητροδώρου nomen et in fine haec fere χαρπον ηδονη ζητειν τουτον κατα τουτον καιρον. Eundem Gruterum Lectius monuit Ios. Scaligerum ex antiquae scripturae vestigiis verba Graeca restituisse Μητρόδωρος ἡ στοὰ *** *** πρὸς τὴν ἀήδειαν. ἔστιν τ' αἴτιος ἡδονὴ καὶ αὕτη κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν: lacunam vero sic esse supplendam ἡ στοὰ δογματίζει τινὸς ἡδονῆς εἶναι συγγένειαν πρός. Dalechampius ex cod. Scalig. (est noster G) haec concinnasse sibi visus est: Μητροδώρου μιχθεῖσα εὐφροσύνη (ἡδονὴ) ἀηδείᾳ τίς γὰρ ἐστί, σοὶ μὲν ζητητέη κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον. Hinc 𝔊ro — 𝔐a = Μιχθεῖσα ἡδονὴ ἀηδείᾳ τίς γὰρ ἐστί, σοὶ μὲν ζητητέη κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον. Lipsius narrat in suo cod. et in aliis exstare verba quaedam Graeca, sed sic depravata, ut nihil potuerit erui. Sanctol. „Heic, inquit, fere omnes (ρρ) Metrodori verba exhibent; sed characteribus adeo corruptis invicemque discrepantibus, ut quid sibi velint impossibile sit divinare.“ B Arg.a = ΜΗΤΡΟΔΟΡΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΩΝ ΤΡΟΣ ΤΗ ΝΑΔΕΛΦΗΝ. ΕCΤΙΝ FΑΡΤΙΟC ΗΔΟΝΗΑΙΚ ΥΤΤΗCΟ ΥΤΤΕΙΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΤΟΝ ΤΟΝ ΚΑΤΡΟΝ. G = ΗΗΤΡΟΔΟΡΟΥ. ΕΙΙΙCΤΟΛΑ. ΩΗΤΡΟCΤΗΗ. ΑΑΔΕΗΗ ΕCΤΙΗ FΑΡΤΙΟC ΗΔΟΗΗ ΡΥΤΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΤΟΗ ΑCΡΟΗ. e = *A. a. ht. po. ao. po. re. tut. to a a Ant poct n.n. a. dea n. n. Ectu n fapcio chaon hacrt thoort c ce irrata cortonton katpon.* Erlang. (videtur idem esse ac noster e) = *Ectun ſaptio chaonhakrt thoortxteirrata cortonton katpon.* In codd. Pariss. 6380. 6394. 8544. 8717 conspiciuntur quidem notae aliquot, sed admodum obscurae et quarum ad hunc locum emendandum nullus sit usus. Ianus ex B et Erlang. verba Metrodori sic restituenda esse putat: Ἔστι γάρ τις καὶ πρὸς λύπην ἄρτιος ἡδονή. τηλικαύτη σοι πρέπει κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν. At constat Metrodorum usum fuisse verbo, quod

Quid enim est turpius quam captare in ipso luctu uoluptatem, 23 immo per luctum, et inter lacrimas quoque quod iuuet quaerere? Hi sunt qui nobis obiciunt nimium rigorem et infamant praecepta nostra duritia, quod dicamus dolorem aut admittendum in animum non esse aut cito expellendum. Utrum tandem est aut incredibilius aut inhumanius non sentire amisso amico dolorem an uoluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod praeci- 24 pimus honestum est: cum aliquid lacrimarum adfectus effuderit et, ut ita dicam, despumauerit, non esse tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miscendam ipsi dolori uoluptatem. Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte conpescimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet aut amicus exspirat cessare pateris uoluptatem, sed ipsum uis titillare moerorem. Utrum honestius dolor ab animo submouetur an uo- 25 luptas ad dolorem quoque admittitur? *admittitur* dico? *captatur* et quidem ex ipso. *Est aliqua*, inquit, *uoluptas cognata tristitiae*. Istuc nobis licet dicere, uobis quidem non licet. Unum bonum nostis uoluptatem, unum malum dolorem. Quae potest inter bonum et malum esse cognatio? Sed puta esse: nunc potissimum eruitur? et ipsum dolorem scrutamur an aliquid habeat iucundum circa se et uoluptarium? Quaedam reme- 26

Seneca per *captare*, *aucupari*, *quaerere* reddere potuerit: et parum illa congruunt cum codicum scripturis. (cf. Diar. Litt. Hal. a. 1840. N. 160. p. 59 sq.) Maur. Aug. Dietterich v. cl. litteris ad me datis hanc scripturam proposuit: Ἔστι γάρ τις ἡδονῆς καὶ λύπης συγγένεια: inter haec et κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν media quaedam esse omissa, cum Seneca non integrum. Metrodori locum subscripsisset, sed prima tantum verba et extrema. Ipse olim putabam scribendum esse: Μητροδώρου ἐπιστολ. ά τῶν πρὸς τὴν ἀδελφήν. Ἔστι γὰρ ἄρτιος ἡδονὴ καὶ λύπης et ex ΟΥΤΤΕΙΝ aliquid esse eliciendum quod responderet Latinis *hanc esse captandam*, tanquam ἣν χρὴ ζητεῖν. Iam vero satius duco repetere Swi scripturam, dum meliora inveniantur: solum pro Ἐπιστολῶν πρὸς τὴν ἀδελφὴν ά ex ipsius Swi sententia scripsi Ἐπιστολῶν ά etc.

23. *Quid enim e s t turpius* = B R𝔛. G𝔑 — 𝔖 — *est*. B = *Hii sunt qui*. P3. 𝔑 — 𝔈2. — *in animum*. B = *V i r um tandem est*. G(m∾) 𝔑 — 𝔅 = *V i t i u m tandem est*. R + *amico s u o*.

24. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *d i s pumaverit*. 𝔊 1. = *d i s p u t averit*. B = *Sic consu lamur*. G = *Sic con s u l a m u s*. 𝔛 = *Sic consolamur c u m o s c u l o pueros*. R = *crustul a*. R = *sic infan t u m l u ctum*. 𝔛 = *titillare moeror e*.

25. B = *V i r um honestius*. R𝔐 — *ab* ante *animo submovetur*. G (m∾) P1. 3. 𝔑 — 𝔅 — *admittitur* post *quoque*. Vetus cod. Pinc. = *admittitur*, *i m m o captatur*.

Ist u c nobis = B. GR ρρ 𝔛 = *Istu d*. 𝔑 — 𝔖 = *I l l u d*. 𝔐a = *I l l u d v o bis licet dicere; n o bis quidem non licet*. 𝔛 = *scrut e mur*. B — *an* ante *aliquid*. G (cr.∾) = *et volupta t u m*.

dia aliis partibus corporis salutaria uelut foeda et indecora adhiberi aliis nequeunt: et quod aliubi prodesset sine damno uerecundiae id fit inhonestum loco uolneris. Non te pudet luctum uoluptate sanare? Seuerius ista plaga curanda est. Illud potius admone nullum mali sensum ad eum qui perit peruenire: nam si peruenit, non perit. Nulla, inquam, res eum 27 laedit qui nullus est: uiuit, si laeditur. Utrum putas illi male esse, quod nullus est? an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentum esse quod non est: quis enim nullius sensus est? nec ex eo quod est: effugit enim maximum mortis incommodum non esse. Illud quoque dicamus ei qui 28 deflet ac desiderat in aetate prima raptum: Omnes, quantum ad breuitatem aeui, si uniuerso conpares, et iuuenes et senes in aequo sumus. Minus enim ad nos ex aetate omni uenit quam quod minimum esse quis dixerit, quoniam quidem minimum aliqua pars est: hoc quod uiuimus proximum nihilo est: et ta- 29 men (o dementiam nostram!) late disponitur. Haec tibi scripsi, non tamquam exspectaturus esses remedium a me tam serum: liquet enim mihi te locutum tecum quicquid lecturus es: sed ut castigarem illam exiguam moram qua a te recessisti et in reliquum adhortarer, contra fortunam tolleres animos et omnia eius tela, non tamquam possent uenire, sed tamquam utique essent uentura, prospiceres. Uale.

EPISTULA V. (100.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Fabiani Papirii libros qui inscribuntur *Ciuilium* legisse te

26. B = *saluta r i.* 𝔄 = *adhiberi aliis r e q u i r u n t.*
quod al i u b i prodesset = B𝔖. Nonn. ρρ = *al i c u bi.* GR 𝔄ℜ — 𝔐a = *al i bi.* B = *Non d e pudet.* P 4. ℜ — 𝔐 = *plaga s u n a n d a est.* 𝔖 = *qui per i i t* contra mstos. G(m∾) = *qui perc i p i t.* 𝔈1. — 𝔖 = *non per i i t* contra mstos. 𝔅 — *nam si pervenit, non perit.*
27. *illi mal e esse* = BGR Sa ℜ — 𝔗 𝔈2. — 𝔏4. 𝔖. Plerique recc. ρρ Sc 𝔄𝔅 𝔈1. = *mal u m esse.* 𝔊ro — 𝔐a = *mal a esse.*
28. R(s∾) — *universo.* 𝔄 = *ex aetate omn i u m.* B = *aliquis dixer i s.* 𝔄 = *qu a n d o quidem minimum.* B = *proximum nih i l est.* ℜ — 𝔏4. = *et tamen o b dementiam.* 𝔄 = *et tamen p e r dementiam.*
29. R = *q u a m a te recessisti.* 𝔈 1. — 𝔐a = *e x hortarer.* Nonn. recc. ρρ + *u t adhortarer.* 𝔄 = *extolleres anim u m.* ℜ = *e v enire.*

Lib. XVI. Ep. 5. (100.)

BG 𝔄 = *Papir i.* R mG αβδζηιπστφ P2. 3. Col. quidam Pinc. 𝔄 + *a r t i u m civilium.* Alii Pinc. = *a r t i u m e t I u l i u m* (non *vilium*, ut tradit Lips.), alii = *a r t i u m Iu-*

cupidissime scribis, et non respondisse exspectationi tuae: deinde oblitus de philosopho agi conpositionem eius accusas. Puta esse quod dicis et effundi uerba, non figi: primum habet ista res suam gratiam et est decor proprius orationis leniter lapsae. Multum enim interesse existimo utrum exciderit an fluxerit. Nunc in hoc quoque quod dicturus sum ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere uidetur orationem, sed fundere: 2 adeo larga est et sine perturbatione, non sine cursu tamen ueniens. Illud plane fatetur et praefert non esse tractatam nec diu tortam. Sed ita ut uis esse credamus: mores ille, non uerba conposuit et animis scripsit ista, non auribus. Praeterea ipso dicente non uacasset tibi partes intueri, adeo te summa rapuisset: et fere quae inpetu placent minus praestant ad manum relata. Sed illud quoque multum est primo adspectu ocu- 3 los occupasse, etiam si contemplatio diligens inuentura est quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit quam qui meruit: et scio hunc tutiorem esse, scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio sollicita philosophum non decet. Ubi tandem erit fortis et constans, ubi periculum sui faciet qui timet uerbis? Fabianus non erat neglegens in oratione, sed securus. Itaque nihil inuenies sordidum: electa uerba 4 sunt, non captata nec huius seculi more contra naturam suam posita et inuersa, splendida tamen, quamuis sumantur e medio:

lium, alii = *Archinilium*. unde Lips. ci. = αἰτιῶν φυσικῶν.

et non respondisse = BGR maior pars ρρ Gr. Pinc. 𝔄𝔑 — 𝔊. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖 = *sed non respondisse*. R + *respondisse eos*. 𝔄 = *compositionem eius causas puta*. GP4. 𝔑 — 𝔈2. = *Puto esse*. P1. = *et effudi verba*.

non figi = BG maior pars ρρ P1. 2. 4. Col. Pinc. Sa. probat Sw. R P3. Sc 𝔄𝔑 — 𝔖 = *non fingi*. Maior pars ρρ 𝔄𝔑 — 𝔅 = *leviter lapsae*. BG 𝔄𝔑 — 𝔈1. + *Nunc quod in hoc quoque*. BG = *indigens differentia*.

2. Ex. Facundi et Primit. = *non effundere videtur* ∾ *sed effundere*. Pinc. ci. = *non fundere videtur* ∾ *sed effundere*. 𝔐 — 𝔐a + *non esse se tractatam* contra mstos.

ut vis, esse credamus = BG plerique ρρ P1. 4. Col. 𝔏 — 𝔖 (P4. = *edanus*). γδεη 𝔑 — 𝔈1. = *ut vix esse credamus*. χ mπ 𝔄𝔈2. — 𝔐 = *ut eius esse credamus*. βιοσ P2. — *vis*. G(cr∾) 𝔑 — 𝔅 = *rapuissent*. 𝔄 = *et ferre quae impetu*. Plerique ρρ 𝔄 = *ad manus relata*.

3. G(cr.∾) = *primus uspectu oculorum*. P1. 𝔑 — 𝔅 = *primo aspectu oculorum*. 𝔈1. 2. = *primo aspectum oculorum*. B = *Et scio hunc totiorem esse*. P2. = *Ubi tantum erit fortis*. P3. = *Ubi tamen*. Col. = *Nisi tandem*. P4. = *Ubi tandem eras*.

timet verbis = mss. 𝔑 — 𝔗𝔖. sR 𝔄 = *tumet verbis*. 𝔅 — 𝔐a = *timet verba*.

4. G(s∾) = *sumantur a medio*.

sensus honestos et magnificos habes, non coactos in sententiam, sed latius dictos. Uidebimus quid parum recisum sit, quid parum structum, quid non huius recentis politurae: cum cir-
5 cumspexeris omnia, nullas uidebis angustias inanis. Desit sane uarietas marmorum et concisura aquarum cubiculis interfluentium et pauperis cella et quicquid aliud luxuria non contenta decore simplici miscet: quod dici solet, domus *recta* est. Adice nunc quod de conpositione non constat. Quidam illam uolunt esse ex horrido comptam. quidam usque eo aspera gaudent, ut etiam quae mollius casus explicuit ex industria dissipent et clau-
6 sulas abrumpant, ne ad exspectatum respondeant. Lege Ciceronem: conpositio eius una est. pedem curuat lenta et sine infamia mollis. At contra Pollionis Asinii salebrosa et exsiliens et ubi minime exspectes relictura. Denique omnia apud Ciceronem desinunt, apud Pollionem cadunt exceptis paucissimis quae ad certum modum et ad unum exemplar adstricta sunt.
7 Humilia praeterea tibi uideri dicis omnia et parum erecta: quo uitio carere eum iudico. Non sunt enim humilia illa, sed placida et ad animi tenorem quietum conpositumque formata nec de-

BG(cr.∾) = *sensus honestus.*
habes = BR Sac 𝔛𝔖. G 𝔑 — 𝔈1. = *habet.* 𝔈2. — 𝔐a = *habent.* (Sw. pro vulgata scriptura laudat *habeas*, quod nusquam reperio.)
sed latius dictos = B mG ρρ (exc. 𝔍x) P3. Col. Sac 𝔛. P2. = *latius ductos.* G𝔍x P1. 4. cod. Lips. = *tutius dictos.* R𝔑 — 𝔈1. = *altius dictos.* 𝔈2. — 𝔐a = *altius ductos.* 𝔈1. 2. 𝔖. = *Videbimus quod parum* ∾ *quod* ∾ *quod.* G(s∾) P2. ci. Pinc. 𝔑 — 𝔅 = *parum strictum.* BG (m∾) — *non* ante *huius recentis politurae.*
angustias inanis = mss. 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔊 = *inaneis.* 𝔐 — 𝔖 = *inanes.*
5. Lips. (Elect. II, 16.) ci. = *concisura laquearium cubiculis.* R quidam ρρ P3. = *cuniculis interfl.* γδ = *a cuniculis in cubiculum interfl.* τ = *a cuniculis cubiculum interfl.* mG quidam ρρ 𝔅 — 𝔊 = *a cuniculis interfl.* P2. = *a vinculis interfl.* Col. = *anniculis interfl.* 𝔛 + *a cubiculis interfl.* ε = *e pauperis cella.* η = *nunc pauperum cellas.* probat Sanctol. G (cr.∾) P1. = *et pauperis cellam.* Vox *pauperis* Ermo suspecta fuit. 𝔍ι = *domus remota est.* G (m∾) = *ex horrido compertam.* 𝔛 — *comptam.* G = *gaudent ut ita mollius.* G (s∾) R Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *ne ad spectatum.*
6. *pedem curvat lenta* = BG ρρ P1. 4. Sa 𝔖. R P2. 3. Col. Sc 𝔛𝔑 — 𝔈1. + *servat pedem, curvat lenta.* 𝔈2. — 𝔐a = *pedem servat, curata, lenta* ex ci. Ermi. G (s∾) = *ad unum exemplar districta sunt.*
7. BG (m∾) — *Non sunt enim humilia illa, sed placida.* 𝔈2. — 𝔐a — *enim* post *Non sunt.*
et ad animi tenorem quietum conpositumque = R ρρ P2. 3. Col. Pinc. 𝔊ro — 𝔖. BG = *non sunt enim tenorem quietum conpositumque formata.* P1. 4. 𝔑 — 𝔈1. = *non sunt enim tenore quieto compositoque formata.* 𝔈2. — 𝔏4. = *sunt enim tenore quieto com-*

pressa, sed plana. Deest illis oratorius uigor stimulique quos quaeris et subiti ictus sententiarum. sed totum corpus uideris quam sit comptum: honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatem. Adfer quem Fabiano possis praeponere. Dic 8 **Ciceronem cuius libri ad philosophiam pertinentes paene totidem sunt quot Fabiani: cedam, sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem: cedam et respondeamus: In re tanta eminere est post duos esse. Nomina adhuc T. Liuium: scripsit enim et dialogos quos non magis philosophiae adnumerare possis quam historiae et ex professo philosophiam continentis libros. Huic quoque dabo locum: uide** 9 **tamen quam multos antecedat qui a tribus uincitur et tribus eloquentissimis. Sed non praestat omnia: non est fortis oratio eius, quamuis elata sit. non est uiolenta nec torrens, quamuis effusa sit. non est perspicua, sed pura. Desideres, inquis, contra uitia aliquid aspere dici, contra pericula animose, contra fortunam superbe, contra ambitionem contumeliose. uolo luxu-** 10 **riam obiurgari, libidinem traduci, inpotentiam frangi. sit aliquid oratorie acre, tragice grande, comice exile. Uis illum**

posito que formata. 𝔄 = *nec de- pressa, sed blande est illis.* G (cr. ∾) 𝔑 — 𝔊 = *vigor, stimuli quoque.* B = *ictus sentiarum.* G P 1. 4. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *sed totum corpus videri* ∾ (P1. = *contum*). 𝔗 = *sed totum corpus videri* [etiam η = *videri*], *quamvis sit contemptum* [etiam ι P2. = *contemptum*], *honestum est.* probat Sanctol. 𝔈2. — 𝔐 𝔑𝔲 𝔐𝔞 = *vide, quamvis non sit comtum.* Grut. ci. = *videris, quamquam sit incomptum.* 𝔏 — 𝔅1. = *videris, quamvis sit incomptum.* Rell. etiam P3. Pinc. Ss. ∾.

8. 𝔐 — *sed debet* ante *dignitatem.* Steph. (Prood. II, 4.) ci. = *Dices Ciceronem* et infra *Dices Asinium Poll.* R P3. = *vix totidem sunt.* P4. = *Credam et resp.* 𝔐 = *Cedam, sed ut respondeam* ex ci. Ermi. R P2. 3. 𝔄𝔑 — 𝔗 = *et respondeamus in rem. tanta enim res est post duos esse.* Col. 𝔅 = *et resp. in re. tanta enim res est.* 𝔈2. — 𝔐𝔞 + *et post duos esse.*

T. Livium = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖 (R mG 𝔑 — 𝔅 = *Titum*). 𝔈1. — 𝔐𝔞 — *T.* 𝔊𝔊 ex ci. Pinc. = *et ex professo philos. continentes libros, quos non magis philosophiae annumerare possis quam historiae.* Pinc. praeterea ci. = *quos magis philosophiae* om. *non.* 𝔄 — *philosophiam.*

continentis = B. GR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *continentes.*

9. R 𝔄 = *Huic quoque dabo dyalogum* (𝔄 = *dialog.*). G (s∾) = *qui a tribus invenitur.* R + *et a tribus eloquentissimis.* Nonn. ρρ 𝔄 = *Sed non praestat omnibus.* G (s∾) e P1. Pinc. ex. domest. = *quamvis electa sit.* Matth. ci. = *quamvis clara* (𝔑 = *e lara*) *sit.* sG R nonn. ρρ P2. 3. Col. 𝔄𝔑 — 𝔐 = *Desideras.* Alii ρρ = *Desidero.* Rell. etiam Pinc. P1. 4. ∾. Nonn. ρρ P2. Col. Pinc. v. l. = *inquit.* 𝔏 — 𝔐𝔞 = *inquies* contra mstos.

10. 𝔄 = *contra periculosa.* 𝔄 = *oratorie ac tragice.* mG = *oratorie ac retorice.* Nonn. ρρ

adsidere pusillae rei, uerbis? Ille rerum se magnitudini addixit: eloquentiam uelut umbram non hoc agens trahit. Non erunt sine dubio singula circumspecta nec in se collecta nec omne 11 uerbum excitabit ac punget, fateor. exibunt multa nec ferient et interdum otiosa praeterlabetur oratio: sed multum erit in omnibus lucis, sed ingens sine taedio spatium. Denique illud praestabit, ut liqueat tibi illum sensisse quae scripsit. Intelleges hoc actum, ut tu scires quid illi placeret, non ut ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, ad bonam mentem: non 12 quaeritur plausus. Talia esse scripta eius non dubito, etiam si magis reminiscor quam teneo haeretque mihi color eorum non ex recenti conuersatione familiariter, sed summatim, ut solet ex uetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi uidebantur, non solida, sed plena, quae adulescentem indolis bonae adtollerent et ad imitationem sui euocarent sine desperatione uincendi: quae mihi adhortatio uidetur efficacissima. deterret enim qui imitandi cupiditatem fecit, spem abstulit. Ceterum uerbis abundabat, sine commendatione partium singularum in uniuersum magnificus. Uale.

= *oratorie rethorice et tragice.* Gϡστ = *oratorie erectum tragice.* BG 𝔄ℜ — 𝔅 = *magnitudini adduxit.* R ρρ (exc. ζϡτφ ∾) P2. Col. 𝔄 = *hoc agens* om. *non.* P1. = *non hoc trahit* om. *agens.* 𝔅1. — 𝔖 = *contrahit* contra mstos etiam Gr. Pinc. ex. Francisc. 𝔐 = *singula circumsecta.* B = *ag punget.* G(cr. ∾) = *ac pinget.*

11. *in omnibus lucis* = B sG βοτ Pinc. v. l. Ss. 𝔄 ℜu 𝔖. GR Gr. ℜ — 𝔅1. 𝔐a = *in omnibus locis.* *sed ingens* = mss. (G p.m. = *si*) etiam Pinc. Gr. 𝔄. ℜ — 𝔖 = *et ingens.* G = *praestabis.* Rℜ — 𝔐a + *et ad bonam mentem.*

12. 𝔄 — *eorum* post *color.* R = *ex veteri notitia.* sG αγδηοτ 𝔄 = *non solida, sed plana.*

sui evocarent = RG βδιπτ P2. 3. Col. 𝔄𝔖. B = *sive vocarent.* ℜ — 𝔐a = *sui vocarent.* G(s∾) = *Devitet enim qui.* 𝔄 = *cupiditate non fecit.* mG Ραβγδηιοπσ φχψ P1. 3. Col. ℜ — 𝔖 + *cupiditatem non fecit.* 𝔐 — 𝔐a + *cupiditatem imitandi modo fecit* ex ing. Mur. Iac. Lectius ci. = *imitandi cum fecit spem, abstulit.* Rell. etiam Pinc. P1. 4. ∾. G(m∾) = *Ceteris verbis.* G(m∾) = *sine accommodatione paratio singularum.*

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER XVII.

EPISTULA I. (101.)
SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Omnis dies, omnis hora quam nihil simus ostendit et aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos: tum aeterna meditatos respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium uelit quaeris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum splendidum et officiosum, noueras: ex tenui principio se ipse promouerat et iam illi decliuis erat cursus ad cetera. Facilius enim crescit dignitas quam incipit. Pecunia quoque circa pau- 2 pertatem plurimum morae habet, dum ex illa erepat. Hic etiam Senecio diuitiis inminebat ad quas illum duae res ducebant efficacissimae, et quaerendi et custodiendi scientia, quarum uel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summae frugali- 3 tatis, non minus patrimonii quam corporis diligens, cum me ex consuetudine mane uidisset, cum per totum diem amico grauiter adfecto et sine spe iacenti usque in noctem adsedisset, cum hilaris coenasset: genere ualitudinis praecipiti arreptus, angina,

Lib. XVII. Ep. 1. (101.)
𝔛 + *et omnis hora*. R𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖 = *quam nihil sumus*. B = *quam nihil sum*. σ = *quod nihil sumus*.

tum aeterna meditatos = B maior pars ρρ 𝔖. sG R P3. 𝔛 = *cum aeterna meditatos*. P2. = *tamen aeterna meditatos*. Col. = *tum aeterna meditantes*. G P1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *cum aeterna meditantes*. P2. = *officiosum et splendidum*. 𝔑 — 𝔛 = *quam incipiet*.

2. sR λP3. = *post paupertatem*.

plurimum morae habet = Pinc. ci. 𝔏4. probat Sw. BGR ρρ Gr. Pinc. 𝔑 — 𝔖 = *plurimum amorem habet*. 𝔛 = *plurimum amoris habet*. Pinc. praeterea ci. = *plurimam molem habet*. 𝔐 — 𝔖 (exc. 𝔏4.) = *plurimam moram habet* ex ing. Mur.

dum ex illa erepat = Bτ Sa 𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *ereptat*. 𝔛 = *crepidat*. B (cr. ∾) = *Hac etiam Senecio*. 𝔛 — *illum* ante *duae res*. 𝔛 — *et* ante *quaerendi*.

3. 𝔑 = *summae fragilitatis*. 𝔛 = *usque ad mortem adsedisset*.

praecipiti arreptus = BR Sac 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. G 𝔐 — 𝔐a = *abreptus*. Rell. n. l. mG = *angustia*

4 uix coupressum artatis faucibus spiritum traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, quam omnibus erat sani ac ualentis officiis functus, decessit. Ille qui et mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque nullum relinquens inexpertum genus quaestus accesserat in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurrentis pecuniae inpetu raptus est.

Insere nunc, Meliboee, piros, pone ordine uites.

Quam stultum est aetatem disponere ne crastini quidem domi-5 num! O quanta dementia est spes longas inchoantium! Emam, aedificabo, credam, exigam, honores geram: tum demum lassam et plenam senectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. id quoque quod tenetur per manus exit et ipsam quam premimus horam casus incidit. Uoluitur tempus rata quidem lege, sed per obscurum: quid autem ad me an na-6 turae certum sit quod mihi incertum est? Nauigationes longas et pererratis litoribus alienis seros in patriam reditus proponimus, militiam et castrensium laborum tarda manupretia, procurationes officiorumque per officia processus, cum interim ad latus mors est: quae quoniam numquam cogitatur nisi aliena, subinde nobis ingeruntur mortalitatis exempla non diutius, quam 7 dum miramur, haesura. Quid autem stultius quam mirari id

vix compressum. 𝔑 = *anguinia vix compr.*

4. *Intra paucissimas ergo horas, quam* = B (p.m.) Erl. Ita ut scriberemus, suasit Ianus laud. Plin. N. H. VIII, 4. (66.) *triduo proximo, quam sit genitus.* B (s.m.) GR 𝔄𝔑 — 𝔖 + *postquam.* Rell. n. l. Pinc. v. l. = *Ille quem et mari.* 𝔈 l. = *Illi qui et mari.*

et mari et terra = BGR Pinc. v. l. 𝔄𝔑 — 𝔅 l. 𝔑 — 𝔖 = *et terra et mari.* quod Ruhkm deceperat Gruteri nota. Rλ P2. 3. = *ad publicam quoque.* Unus cod. Pinc. = *ad publicanos quoque.* γεζϼ = *ad publica quaeque.* Pinc. ci. = *in ipso ictu.* G(s∾) = *bene dicentium.* Nonn. ϼϼ = *percurrentis pecuniae.* 𝔛 = *captus est.* B + *pone in ordine vites.* 𝔄𝔑 — 𝔊 = *nec crast. quidem.*

ne crastini quidem dominum = BmGR ϼϼ (exc. σ) P2. Col. Sac 𝔛 𝔖. P1. 4. Col. = *ne crastini quidem dominamur.* Gσ 𝔑 — 𝔐a = *ne crastino quidem dominamur.*

5. R𝔛 — *est* post *dementia.* G = *cum demum lapsam* [cr. ∾] *et plenam.* BR maior pars ϼϼ P1. 3. 4. = *tum deinde lassam.* Col. = *tum deinde lapsam.* 𝔑 — 𝔅 = *cum deinde lassam.* ϸ = *quo demum lassam.* Fortasse restituendum erat *tum* sive *tunc deinde* vid. Ind. G = *Nihil sibi quicquam.* G(m∾) = *per manus extra fit.*

6. 𝔑 — 𝔅 = *et paratis litoribus.* ε + *et castrensium laborum non stipendiaria tarda.* B = *manipretia.* 𝔛 + *nisi dum aliena.* 𝔑 — 𝔅 = *nondum diutius quam.*

7. G = *Quid ergo stultius.* 𝔑 —

ullo die factum quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrum quam prope uersetur terminus. Sic itaque formemus animum, tamquam ad extrema uentum sit. nihil differamus. cotidie cum uita paria faciamus. Maximum uitae uitium 8 est, quod inperfecta semper est, quod aliquid ex illa differtur. Qui cotidie uitae suae summam manum inposuit non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur et cupiditas futuri exedens animum. Nihil est miserius dubitatione uenientium quorsus euadant. Quantum sit illud quod restat aut quale, incollecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quo modo effu- 9 giemus hanc uolutationem? uno, si uita nostra non prominebit, si in se colligitur: ille enim ex futuro suspenditur cui inritum est praesens. Ubi uero quicquid mihi debui redditum est, ubi stabilita mens scit nihil interesse inter diem et seculum: quicquid deinceps dierum rerumque uenturum est ex alto prospicit et cum multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim uarietas mobilitasque casuum perturbabit, si certus sis aduersus incerta? Ideo propera, Lucili, uiuere et singulos dies singulas 10

𝔐a + *Quid autem est stultius.* B = *quid omni potest.* 𝔛 = *quod omnium potest.* 𝔑 — 𝔅 = *quod omnino potest.* G + *omni die.*

versetur terminus = BG ρρ P1. 2. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊. P4. = *verset terminus.* RP3. = *sit terminus.* 𝔐 — 𝔖 — *terminus.* quam vocem mihi quoque molestam esse fateor. P1. 4. 𝔑 — 𝔐 = *ad extremum ventum sit.*

8. *quod aliquid ex illa differtur* = RP2. 3. BG P1. 4. 𝔛 + *quod in aliquid ex illa differtur.* Col. + *quod est aliquid ex illa differtur.* mcod. Lips. + *quod meum aliquid ex illa differtur.* 𝔑 — 𝔐a + *quod etiam aliquid ex illa differtur.* Ex. Facundi et Primit. = *quod in aliud ex illa differtur.* Pinc. ci. 𝔖 = *quod in aliud ex alio differtur.* 𝔑 — 𝔅 = *excedens animam.* 𝔛 — *miserius.* R ιλπσφχ P2. 3. Col. = *dubitatione vehementer intuentium.* βο = *dubit. vehementer metientium.* 𝔑 — 𝔊 = *dubit. vehementer irruentium.* Pinc. ci. = *dubit. volventium* vel *volutantium.* Grut. ci. = *dubit. verentium.* Matth. ci. = *dubitatione, venientia quorsum evadant.* Rell. ∾.

quorsus = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔛𝔖. 𝔅 — 𝔐a = *quorsum.* B sG Sac 𝔛 = *aut quali.*

incollecta mens = cii. Pinc. Sw. et firmari videbatur haec scriptura illo *quali.* Mss. 𝔛𝔑 — 𝔅1. = *collecta mens.* 𝔑u — 𝔖 = *non collecta mens* ex ci. Pinc. (𝔖 = [*non*]). Lips. ci. = *et quale collectu.* Gron. ci. = *aut quale, coniectantes inexplicabili.* BG Pinc. omnes = *explicabili.*

9. R = *fugiemus.* R plerique recc. ρρ P2. 3. Col. 𝔛 + *uno modo.* R(cr. ∾) = *prominebat.*

colligitur = B(p.m. = *collicitur*) GR ρρ 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *colligetur.* R = *mens sit, nihil interest.*

si certus sis = BG nonn. ρρ P1. 4. 𝔑 — 𝔐𝔖. RP2. 3. Col. Pinc. v. l. 𝔛𝔏 — 𝔐a = *si certus sit.*

10. e = [illegible] *mi vivere*

uitas puta. Qui hoc modo se aptauit, cui uita sua cotidie fuit tota securus est. In spe uiuentibus proximum quodque tempus elabitur subitque auiditas et miserrimus ac miserrima omnia efficiens metus mortis. Inde illud Maecenatis turpissimum uotum quo et debilitatem non recusat et deformitatem et nouissime acutam crucem, dummodo inter haec mala spiritus prorogetur:

11 *Debilem facito manu,*
Debilem pede, coxa,
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes:
Uita dum superest, bene est.
Hanc mihi, uel acuta
Si sedeam cruce, sustine.

disce. RG + *mi Lucili.* 𝔖 + *Lucili mi.* 𝔛 = *propera Lucilium vivere.* 𝔑 — 𝔐a + *mi Lucili propera vivere.* B ∾.

aptavit = ci. Steph. (ad Dalech. Ep. 22.) 𝔑u — 𝔖. BGR Gr. (exc. P4.) 𝔛𝔑 — 𝔅1. = *aptabit.* P4. = *aptabat.* 𝔑 — 𝔈1. — *tota.* sG 𝔛 = *in spem viventibus.* P2. = *subditque aviditas.* Pinc. v. l. 𝔛 + *temporis aviditas.*

et miserrimus = B sG Pinc. v. l. 𝔑 — 𝔅𝔖. P4. = *et miserimus.* P1. Col. = *et miserrimis.* GRP 2. 3. 𝔛𝔈1. — 𝔐a = *et miserrimum.*

ac miserrima = BGR P1. 2. 3. 𝔛𝔖. P4. = *atque miseriam.* Col. — *ac.* 𝔑 — 𝔐a = *atque miserrima.*

efficiens metus mortis = B (s.m.) Pinc. v. l. 𝔛𝔊 — 𝔖. B(p.m.) RP2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *efficiet metus mortis.* G = *fecit metus mortis.* P1. 4. = *efficiet timor mortis.* 𝔛 = *dummodo haec mala spes prorogetur.*

11. Hi Maecenatis versus leguntur etiam in Anthol. Lat. III, 149. R = *cossa.* BP1. = *coxo.* G(lit.) = *coxā.* Noun. ρρ Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔊𝔖 + *debilem coxa.* P4. = *coxecuber adstrue.* Plerique ρρ = *Tubere.* Heins. ad Ovid. II. Art. Am. 119. ci. = *Tuberi adstrue gibberem.* Col. = *Tuber astine.* R = *gyberum.* Nonn. ρρ Scalig. (ad Pithoeum Ep. 33.) = *gibbum.* G(s∾) = *quaere dentes.* BGR 𝔛 = *Hac mihi.* P3. Col. = *Ac mihi.* RP2. 3. Col. 𝔑 — 𝔐 = *vel acutam.* R P3. 𝔑 — 𝔖 = *si subdas crucem.* 𝔐 = *si das, sustineo crucem.* RP3. = *substineo.* P2. Col. 𝔑 — 𝔖 = *sustineo.* P4. = *sustinebo.* Plerique ρρ = *Ac mihi vel acutam Si subdas crucem, sustineo* vel *sustinebo.* Anthol. = *Hac mihi vel acuta Subdas, sustineo cruce.* Acidalius Epist. Crit. Cent. I. p. 334 sq. ci. = *Hanc mihi:* [scil. *da vitam*] *vel acutam Subde, sustineo crucem.* Salmas. (de Foen. Trap. p. 765.) ci. = *Vita dum maneat, bene est. Hanc mihi, vel acuta Subsidem cruce, sustine.* Nic. Heins. l. l. ci. = *Haec mihi vel acutae Subdat, sustineo, cruci* vel *Hanc mihi vel acuta, Subdas, sustineo, cruce.* Oudendorp. ci. = *Sidens sustineam cruce.* Burmann. ci. = *Hanc mihi vel acuta Si das, sustineo, cruce.* Hand. ad Gron. Diatr. in Stat. I. p. 188. ci. = *Hanc mihi: vel acuta Se det, sustineo, cruce.* Explicat: „Hanc mihi volo, etiamsi acuta cum cruce se det, et sustineo." Alias etiam virorum doctorum coniecturas reperies apud Meibom. in Maecen. c. 24. p. 151 sq. Sed rell. mss. etiam Gr. Pinc. cod. Pithoei ∾.

Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur et tamquam uita [12] petitur supplicii mora. Contemptissimum putarem, si uiuere uellet usque ad crucem. Tu uero, inquit, me debilites licet, dum spiritus in corpore fracto et inutili maneat. depraues licet, dum monstroso et dissecto temporis aliquid accedat. suffigas licet et acutam sessuro crucem subdas: est tanti uolnus suum premere et patibulo pendere destrictum, dum differat id quod est in malis optimum supplicii finem? est tanti habere animam, [13] ut agam? Quid huic optes nisi deos faciles? quid sibi uult ista carminis effeminati turpitudo? quid timoris dementissimi pactio? quid tam foeda uitae mendicatio? Cui putes umquam recitasse Uergilium

Usque adeone mori miserum est?

Optat ultima malorum et quae pati grauissimum est extendi ac [14] sustineri cupit: qua mercede? scilicet uitae longioris. Quid autem huius uiuere est? diu mori. Inuenitur aliquis qui uelit inter supplicia tabescere et perire membratim et totiens per stillicidia emittere animam quam semel exhalare? Inuenitur qui uelit adactus ad illud infelix lignum, iam debilis, iam prauus et in foedum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multae mo-

12. B (s∾) = *supplic i.* 𝔛 — *et* ante *inutili.* GR Gr. 𝔛𝔑 = *monstr u oso.*

et d i s s e c t o scripsi ex ci. αη = *et d e secto.* ℑ = *et s e c t o.* BG (lit.) R rell. ρρ P2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *et d e s e r t o.* P1. = *et s a n c t o.* P4. = *et s e r t o.* mCol. = *et d e s c e r p t o.* Grut. ci. = *et d i s c e r p t o* vel *d e s p r e t o.* 𝔈2. — 𝔖 = *et dis t o r t o* ex ci. Ermi. B(cr. ∾) G(s∾) = *aliquid acced a s.* R plerique ρρ P2. 𝔑 — 𝔐 = *et acutam se n suro.* R + *S e d tanti est vulnus.* Nonn. ρρ + *S e d est tanti vulnus.* Alii ρρ + *E t est tanti v.* Paulus ad Ev. Matth. XXVII, 42. p. 748. ed. I. emendat *Est c o n t e n t u s vulnus* etc. G ρρ (exc. η) = *d i strictum.* η = *d i s t r a c t u m.* 𝔛 = *destrictum, u t differat.* χ = *dum differa t u r* ∾ *fin i s.* 𝔑 — 𝔈1. — *id* ante *quod est in malis.*

13. R P2. 3. + *E t est tanti habere.* 𝔛 + *h i n c habere animam.* ι = *habere animam, ut a b i g a m.* R nonn. ρρ quidam Pinc. P2. 3. Col. 𝔛 = *foeda vitae c o m m e n d a t i o.* (𝔛 — *foeda*). τ = *e mendicatio.* G(lit.) nonn. ρρ P1. 𝔑 — 𝔗 = *e m e n d a t i o.* 𝔅 = *m e n d a t i o.* B x P4. ∾.

C u i put e s umquam = BG maior pars ρρ Sac 𝔛𝔖. R rell. ρρ 𝔑 — 𝔖 = *Cui put a s umquam.* 𝔐 — 𝔐a = *H u i c put a s unquam.* 𝔛 + *I s t e optat ultima.*

14. B = *Q u o d autem huius.* Sac 𝔖 = *Q u o d autem vivere est* om. *huius.* (Idem Sw. falso laudat ex 𝔛.)

qui v e l i t = mss. etiam Ss. 𝔛𝔑 — 𝔈1. mπ 𝔈2. — 𝔖 = *qui m a l i t* ex ci. Ermi. (Ante *q u a m semel exhalare* suppletur *magis* vel *potius.* cf. praeter alios Bach. ad Tacit. Ann. I, 58.) *e mittere animam* = B s G R 𝔛. G (p. m.) = *m i t tere animam.* ε 𝔑 — 𝔖 = *a-mittere.* Rell. ρρ = *emittere* vel *m i t tere.* B(cr. ∾) = *qui velit ad-act i s.* G = *in foede u s* cr. *foe-d u s.*

ι = *scapularum a c c e p t o tu-*

riendi causae etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot
15 tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium esse naturae, quod necesse est mori. Multi peiora adhuc pacisci parati sunt: etiam amicum prodere, ut diutius uiuant, et liberos ad stuprum manu sua tradere, ut contingat lucem uidere tot consciam scelerum. Excutienda uitae cupido est discendumque nihil interesse quando patiaris quod quandoque patiendum est. Quam bene uiuas refert, non quamdiu: saepe autem in hoc est bene, ne diu. Uale.

EPISTULA II. (102.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quomodo molestus est iucundum somnium uidenti qui excitat (aufert enim uoluptatem, etiam si falsam, effectum tamen uerae habentem): sic epistula tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me cogitationi aptae traditum et iturum, si licuisset, ulterius. Iuuabat *de aeternitate animarum* quaerere, immo mehercules credere: credebam enim me facile opinionibus magnorum uirorum rem gratissimam promittentium magis quam
2 probantium. Dabam me spei tantae: iam eram fastidio mihi. iam reliquias aetatis infractae contemnebam in inmensum illud tempus et in possessionem omnis aeui transiturus: cum subito experrectus sum epistula tua accepta et tam bellum somnium per-

bere elisus. BG = *acceptoris tuber.* 𝔄 + *trahere animam velle.* P1. = *tormenta iacturam* om. *tot.* Etiam P4. — *tot.* P3. = *tractaturam.*

15. R 𝔑 — 𝔅 = *Negat nunc.* 𝔄𝔑 — 𝔅 = *Multa peiora.* 𝔑 — 𝔅 = *amicum perdere.* R (lit.) P3. = *manu sua trudere.* G ρρ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *tot conscia scelerum excutienda.* B = *cuipido est.* o = *vitae turpitudo est.* BG 𝔑 — 𝔈1. = *dicendumque.*

refert = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a = *referre.* BGR Gr. (exc. P4.) 𝔄𝔑 — 𝔐a = *in hoc esse bene.* P4. 𝔖 ∾. R sG recc. ρρ 𝔐 + *ne diu vivas.* Col. + *ne diu scilicet vivas.* 𝔗 — 𝔈1. — *ne* ante *diu.*

Lib. XVII. Ep. 2. (102.)

G antiquiores ρρ Pinc. v. l. = *affectum tamen.* 𝔑 — 𝔈1. = *vere habentem.* 𝔈2. 𝔐 = *veri habentem.* Col. = *verum habentem.* Lips. ci. = *cogitationi altae traditum.* R(s∾) P1. 𝔑 — 𝔈1. = *et iterum, si licuisset.* Pinc. ci. = *iturae.* G (s∾) 𝔍u = *iuvabit.* R (del.) + *Iuvabat me.* 𝔄𝔑 — 𝔐a = *mehercule.*

Credebam enim me = B vetustiores ρρ et rell. maior pars Col. 𝔄𝔑 — 𝔈2. 𝔑u — 𝔖. P4. = *Credebat enim me.* GR ex. Pincianum P1. 2. 3. 𝔊 — 𝔅1. — *me.* BG P1. 4. 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *facilem.* Gron. ci. = *immo mehercule credere; dabam enim me facilem.*

2. G + *et in immensum.* BG P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊 = *transiturum.* B = *cum subito experfectus sum.* G vetustiores ρρ et rell. maior pars = *expergefactus.* R — *et* ante *tam bellum.*

didi. quod repetam, si te dimisero, et redimam. Negat me 3 epistula prima totam quaestionem explicuisse in qua probare conabar id quod nostris placet *claritatem quae post mortem contingit bonum esse.* Id enim me non soluisse quod obponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus. hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas, mi Lucili, eiusdem quaestionis est, loci alterius: et ideo non hoc tantum, sed alia quoque eodem pertinentia distuleram. Quaedam enim, ut scis, 4 moralibus rationalia inmixta sunt. Itaque illam partem rectam et ad mores pertinentem tractaui: Numquid stultum sit ac superuacuum ultra extremum diem curas transmittere an cadant bona nostra nobiscum nihilque sit eius qui nullus est, an ex eo quod, cum erit, sensuri non sumus, antequam sit, aliquis fructus percipi aut peti possit. Haec omnia ad mores spectant: 5 itaque suo loco posita sunt. At quae a dialecticis contra hanc opinionem dicuntur segreganda fuerunt: et ideo seposita sunt. Nunc, quia omnia exigis, omnia quae dicunt persequar: deinde singulis occurram. Nisi aliquid praedixero, intellegi non poterunt quae refellentur. Quid est quod praedicere uelim? Quae- 6 dam continua esse corpora ut hominem. quaedam esse conpo-

B = *d e misero.*
3. *Neg a t me* = mss. (exc. υ) etiam Pinc. Gr. Ss. 𝔄ℜ — 𝔗𝔖. 𝔅𝔈1. = *Neg e t me.* υ𝔈2. — 𝔐a = *Neg a s me.* Sw. *epistola prima* recte explicat per *epistolae initium.* B = *conaba r i quod.* GR ρρ (exc. ε ∾) Gr. 𝔄ℜ — 𝔈1. = *conabar i s quod.* R nonn. ρρ P2. 3. Col. + *bonum ex distantibus e s t.* P1. 4. + *ex distantibus c o n s t a t.* G (m∾) — *ex distantibus.* BG — *hoc* ante *tantum.* 𝔄 = *non h a e c tantum.* B — *eodem* ante *pertinentia.*
4. B = *moral i a rationalia.* 𝔐 — 𝔅1. = *partem rect a ad mores* contra mstos etiam Gr. (exc. Col. qui — *rectum*). G (cr. ∾) ℜ — 𝔈1. = *tractav i t.* ℜ — 𝔅 = *an ca d u nt bona.* αε ℜ — 𝔈2. 𝔐 = *an ex eo quodc u n q u e erit.* Lips. ci. = *quod t u m erit.* ℜ — 𝔐 — *non* post *sensuri.*
sensuri s u mus = mss. etiam Pinc. Gr. 𝔄ℜ — 𝔈1. 𝔈𝔊 ℜu. 𝔈2. 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a 𝔖 = *sensuri s i mus.*
antequam s i t = R P2. 3. Col. ℜu — 𝔖. B = *antequam aliquis fructus percip i t aut peti possit.* G Pinc. P1. ℜ — 𝔊 𝔏 — 𝔅1. = *antequam* [𝔈𝔊 — *antequam* ex ci. Pinc.] *aliquis* [G p.m. = *a l i o s*] *fructus* etc. P4. = *antequam aliquis fructus s i t, q u i percip i a n t peti possit.* 𝔐 = *sensuri s i m u s aliquid fructus, antequam percipi possit* rell. om. Lips. ci. = *a u t e c q u a n d o aliquis fructus* etc.
5. ℜ — 𝔐a + *Haec a u t e m omnia ad mores.* ℜ — 𝔈1. = *suo loco s i t a sunt.* G (cr. ∾) R maior pars ρρ = *contra hanc opinionem d u cuntur.* G (s.m.) = *quia omnia exig u n t.*
Nisi aliquid praedixero = BG 𝔄ℜ — 𝔐𝔖 (ℜ — 𝔅 = *Nisi a l i u d.* 𝔈2. — 𝔊 = *praec i d e r o* ex ing. Ermi). R P2. 3. 4. ex. Fac. et Primit. + *E t nisi aliquid.* Steph. (Prood. II, 3.) ci. + *Nisi t a m e n aliquid.* Pinc. ci. + *S e d nisi aliquid.* 𝔏 — 𝔐a + *A t nisi aliquid.* 𝔈2. — 𝔊 = *praec i d e r e velim.*
6. *Quaedam e s s e conposita* =

sita ut nauem, domum, omnia denique quorum diuersae partes iunctura in unum coactae sunt. quaedam ex distantibus quorum adhuc membra separata sunt tamquam exercitus, populus, senatus: illi enim per quos ista corpora efficiuntur iure aut officio cohaerent, natura diducti et singuli sunt. Quid est quod etiam 7 nunc praedicere uelim? Nullum bonum putamus esse quod ex distantibus constat: uno enim spiritu unum bonum contineri ac regi debet, unum esse unius boni principale. Hoc si quando desideraueris, per se probatur: interim ponendum fuit, quia 8 in nos nostra tela mittuntur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse: claritas autem ista bonorum uirorum secunda opinio est. Nam quomodo fama non est unius sermo nec infamia unius mala existimatio, sic nec claritas uni bono placuisse. Consentire in hoc plures insignes et spectabiles uiri debent, ut claritas sit. Haec autem ex iudiciis plurium efficitur, id est di- 9 stantium: ergo non est bonum. Claritas, inquit, laus est a bonis bono reddita. laus oratio. oratio uox est aliquid significans: uox autem, licet bonorum uirorum sit, bonum non est.

mss. 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔅 = *Quaedam composita esse.* 𝔈1. — 𝔐a — *esse.* σ = *in re aut officio.* Ex. Francisc. = *Quid est etiam nunc quod praedicere velim.* probat Pinc. B = *vellim.*

7. BG = *unde enim spiritu.* 𝔑 — 𝔗 = *Vide enim spiritu.* Pinc. ci. = *unum bonum continuari.* R plerique ρρ ci. Lips. = *per se probabitur.*

quia in nos nostra tela mittuntur. sic bene restituit Sw., nec multum discrepat π = *quia in nos vestra tela mittuntur.* χ = *quae in nos tela mittantur. vel nitendum fuit, quia in nos vice teli emittitur.* BGR rell. ρρ Gr. Sac 𝔄𝔑 — 𝔈2. — *nos.* quod facillime potuit omitti propter sequens *nostra.* Pinc. ci. 𝔊𝔖 = *quia in nos tela mittuntur* om. *nostra.* Erm. ci. = *cui nostra tela innitatur.* 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. = *quo nostra tela nitatur.* Lips. ci. 𝔊ro 𝔑u 𝔐a = *quia inde nostra tela mittuntur.*

8. *Dicitis, inquit* = R Pinc. v. l. mP1. P4. 𝔄𝔊 — 𝔖. BG(p.m.) P1. = *Dictis, inquit.* G(s.m.) maior pars ρρ P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *Dicis, inquit.* Codex ad Pincianum „allatus ab urbe Valeria" 𝔊 — 𝔐 — *secunda* ante *opinio.*

insignes et spectabiles = R ρρ (exc. αε𝔇τ) P2. 3. Ss. 𝔖. ε𝔇τ = *insignes et spectati.* BG P1. 𝔑 = *insignes exspectantes.* Col. = *insignes expectantes.* P4. = *et spectantes.* antea habuerat etiam *plures signes.* 𝔄 = *plures et spectabiles* om. *insignes.* α𝔗 — 𝔐a = *insignes et praestantes.*

ex iudiciis plurium = P4. Col. 𝔑 — 𝔖. BG P1. = *ex iudiciis plurimum.* Quae Gen. Plur. forma fortasse erat recipienda: nam R P2. 3. 𝔄 = *plurimorum.* 𝔄 = *efficiunt.*

9. G(m∾) — *Claritas, inquit* — *licet virorum sit bonorum.* BG quidam ρρ P1. 4. 𝔑 — 𝔅 — *oratio* ante *vox est.* R nonn. ρρ P2. 3. Col. = *laudis autem oratio vox est.* BG P1. = *vox est autem, licet virorum sit bonum. Nec enim* rell. om. Ex. scholarum Salmenticensium = *vox est autem, licet virorum*

Nec enim quicquid uir bonus facit bonum est: nam et plaudit et sibilat. sed nec plausum quisquam nec sibilum, licet omnia eius admiretur et laudet, bonum dicit, non magis quam sternumentum aut tussim. Ergo claritas bonum non est. Ad summam 10 dicite nobis utrum laudantis an laudati bonum sit. Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam si adfirmetis meum esse, quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honesta actio est: ita laudantis bonum est cuius actio est, non nostrum qui laudamur: atqui hoc quaerebatur. Respondebo 11 nunc singulis cursim. Primum an sit aliquod ex distantibus bonum etiamnunc quaeritur: et pars utraque sententias habet. Deinde claritas desiderat multa suffragia: potest et unius boni uiri iudicio esse contenta: nos bonos bonus iudicat. Quid ergo? 12 inquit, et fama erit unius hominis existimatio et infamia unius malignus sermo? Gloriam quoque, inquit, latius fusam intellego: consensum enim multorum exigit. Diuersa horum condicio est et illius. Quare? quia, si de me bene uir bonus sentit, eodem loco sum quo, si omnes boni idem sentirent: omnes enim, si me cognouerint, idem sentient. Par illis idemque 13 iudicium est: aeque uero insistitur. dissidere non possunt. Ita

bonorum sit, bonum non est. Nam qui plaudit et sibilat rell. om. 𝔑 — 𝔊1. = *vox est autem, licet virorum sit bonum. Nam et plaudit.* P3. 4. Col. + *vox est autem* ∾. R P2. ∾.

Nec enim = BG P1. 𝔛𝔖. RP2. 3. 4. Col. 𝔊2. — 𝔐a = *Neque enim.* P1. = *nam sibile et plaudit.*

sternumentum = BSa 𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *sternutamentum.*

10. 𝔛 = *Ad summum dicite.* R(del.) + *Si laudantis bonum non esse.* R P3. = *esse dicetis.* G (s.m.) = *tam ridiculosam.*

11. G(cr.∾) 𝔑 = *singulis cursum.* G (cr. ∾) = *praemium quin sit aliquod.*

aliquod ex distantibus bonum = BG 𝔛𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *aliquid* ∾. 𝔐𝔖 + *claritas non desiderat* contra mstos etiam Gr. cf. § 12. ex. 𝔛 = *etiam unius boni viri.*

12. *nos bonos bonus iudicat* = B maior pars ρρ cum vetustioribus, Sac 𝔖. 𝔛𝔑 — 𝔗 = *nos bonus bonos iudicat.* R 𝔅 — 𝔐a = *Nam omnes bonos bonus unus iudicat.* G + *nos bonus bonos esse iudicat.* G = *erat unius hominis.* R P3. = *Diversa horum et illius conditio est.* Pinc. v. l. P2. = *Diversa horum conditio et illius est.* 𝔑 — 𝔊1. + *et illius est.* G — *bene* ante *vir bonus.* 𝔛 = *si de me bonus bene sentit* om. *vir.* G(m∾) 𝔛 — *omnes enim — idem sentient.*

13. *aeque vero insistitur. dissidere non possunt* = B. G P1. = *aeque vero inficiscitur. dissidere non possunt.* R (lit.) P3. = *aeque vero inspicitur ab his qui dissidere non possunt.* Vetustiores ρρ = *aeque vero inficiscitur* vel *inficitur. dissidere non possunt.* Quinque ex recc. ρρ Pinc. ex. familiare 𝔅 = *aeque vero prospicitur ab his qui dissidere non possunt.* Ex. Francisc. = *aeque vero inficitur.* Ex. Fac. et Primit. cum aliis Pinc. =

pro eo est, ac si omnes idem sentiant, quia aliud sentire non possunt. Ad gloriam aut famam non est satis unius opinio. Illic idem potest una sententia quod omnium, quia omnium, si perrogetur, una erit: hic diuersa dissimilium iudicia sunt, dissi-
14 miles adfectus. dubia omnia inuenies, leuia, suspecta. Putas tu posse unam omnium esse sententiam? non est unius una sententia. Illi placet uerum. ueritatis una uis, una facies est: apud hos falsa sunt quibus adsentiuntur. Numquam autem fal-
15 sis constantia est: uariantur et dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quam uox est: uox autem bonum non est. Cum dicant *claritatem* esse *laudem bonorum a bonis redditam*, iam non ad uocem referunt, sed ad sententiam. Licet enim uir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignum laude [esse], laudatus est. Praeterea aliud est *laus*, aliud *laudatio*: haec et uocem exigit: itaque nemo dicit *laudem funebrem*, sed *laudationem*
16 cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem *laude dignum*, non uerba illi benigna hominum, sed iudicia promitti-

aeque vero inficiscitur. P2. = *Aequevere prospicitur ab his qui dissidere non possunt.* P4. = *aeque vero inficiantes dissidere non possunt.* Col. = *aequo vere prospicitur ab his qui dissidere non possunt.* 𝔗 = *aeque vere prospicitur. dissidere non possunt.* Etiam Sc = *aeque vere.* 𝔑 — 𝔗 = *aeque vera inficiscitur. dissidere non possunt.* 𝔊1. — 𝔖 (exc. 𝔐) + *aeque vero insistitur ab his qui dissidere non possunt.* 𝔐 = *aeque vero sentitur ab his qui dissidere non possunt.*

Ad gloriam aut famam = B𝔖. GR𝔗𝔑 — 𝔐a = *et famam.* 𝔑 — 𝔊1. = *Illic enim potest.*

una sententia = BG P1. 4. 𝔗. R P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔖 = *unius sententia.* R = *quia omnium, si omnium una erit* rell. om. G(cr. ∾) P1. = *si praerogetur.* Sex recc. pp P2. 3. Col. = *si interrogetur.* Pinc. ex. familiare = *si interrogentur.* P4. 𝔑 — 𝔊 = *si prorogetur.* m𝔊 = *si cogetur.* 𝔐 = *si rogentur.* P1. = *ulla erit.* R(s∾) 𝔗𝔑 — 𝔊1. = *difficiles affectus.*

invenies = BGR𝔗𝔑. 𝔗 — 𝔖 = *invenias.*

14. 𝔐 — 𝔐a — *sententia* post *non est unius una* contra mstos etiam Gr. 𝔐 — 𝔐a = *Illis placet verum* contra mstos etiam Sac.

15. *Cum dicant claritatem* = B GR𝔗𝔑 — 𝔐𝔈. 𝔏 — 𝔐a = *Cum dicunt.*

a bonis redditam = R Pinc. ex. domest. P2. 3. 4. Col. 𝔊 — 𝔖. BG P1. 𝔗𝔑 — 𝔊2. = *a bonis reddi.* P4. Pinc. ex. domest. — *iam* ante *non ad vocem.* R (lit.) P3. Col. = *si aliquem iudicet.*

dignum laude [esse] = BR𝔗𝔑 — 𝔅𝔖. G = *dignum esse laude.* m 𝔊1. — 𝔐a — *esse.* Rell. pp promiscue = *dignum laude esse, dignum esse laude, esse dignum laude.* propter quam positionis varietatem verbum suspectum uncis inclusi. sG + *et aliud laudatio.* R — *et* ante *vocem exigit.* B (m∾) — *constat.*

16. R fere omnes pp Gr. 𝔑 — 𝔅 = *non verba illa benigna.* 𝔗 = *non verba ulla benigna.*

mus. Ergo laus etiam taciti est bene sentientis ac bonum uirum apud se laudantis. Deinde, ut dixi, ad animum refertur laus, non ad uerba quae conceptam laudem egerunt et in notitiam plurium emittunt. Laudat qui laudandum esse iudicat. Cum tragicus ille apud nos ait *magnificum esse laudari a laudato uiro*, laude digno, ait. Et cum aeque antiquus poeta ait,

Laus alit artes, 17

non laudationem dicit quae corrumpit artes: nihil enim aeque et eloquentiam et omne aliud studium auribus deditum uitiauit quam popularis adsensio. Fama uocem utique desiderat, claritas non: potest enim citra uocem contingere contenta iudicio. plena est, non tantum inter tacentis, sed etiam inter reclamantis. Quid intersit inter claritatem et gloriam dicam. Gloria multo- 18 rum iudiciis constat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum est claritas, id est laus bono a bonis reddita? utrum laudati an laudantis? Utriusque: meum qui laudor. quia natura me amantem omnium genuit, et bene fecisse gaudeo et gratos me inuenisse uirtutum interpretes laetor. Hoc plurium bonum est, quod grati sunt: sed et meum. Ita enim animo conpositus sum, ut aliorum bonum meum iudicem, utique eorum quibus ipse sum boni causa. Est istud laudantium bonum, uirtute enim geritur: 19 omnis autem uirtutis actio bonum est. Hoc contingere illis

R = *conceptam laude.* 𝔄 = *concepta laudem.* BGℜ — 𝔅 = *et in nocentiam* (*innoc.*) *plurium emittunt.* 𝔄 = *quem laudandum.* R P2. 3. ℜ — 𝔈1. = *qui laudandus.* R𝔄 — *ait* post *digno.* G(m∾) — *Et cum aeque antiquus poeta ait.*

17. *Laus alit artes* = 𝔈2. — 𝔖 ex ing. Ermi. Βαγδεηϡκυχ P1. 4. ℜ — 𝔗 = *Laus a literis.* GR rell. ρρ P2. 3. Col. 𝔄𝔅𝔈1. = *Laus alterius.* R ισ P2. Col. Pinc. ex. domest. = *auribus debitum.* 𝔄 = *auribus deductum.* R P2. 3. = *popularis assertio.* R P2. 3. = *vocem itaque desiderat.* ℜ — 𝔅 = *utique vocem desideravit.* 𝔄 + *desiderat ut.* B (in fine paginae) 𝔄ℜ — 𝔈1. — *non* post *claritas.* R = *non claritas.* In G *non* est notatum. ℜ = *circa vocem.* 𝔗𝔅 — *citra.* R + *et plena est.*

tacentis — *reclamantis* = BG ℜ — 𝔈1. 𝔈2. — 𝔊 = *tacenteis* — *reclamanteis.* R𝔄𝔐 — 𝔖 = *tacentes* — *reclamantes.*

18. B = *multorum iudicis.* R (m∾) — *id est.* 𝔄 — *id.* ℜ = *idem.* G(s.m.) = *Utrimque meum qui laudor.* P2. = *Utriusque inquis laudor.* R P3. = *Utriusque mei qui ldudor.* B = *natura mea amantem.* Rλ = *amantem bonum genuit.* G (m∾) — *bene fecisse* — *invenisse.* R nonn. recc. ρρ 𝔄 + *bene fecisse me gaudeo.* BG(cr.∾) ℜ — 𝔅 𝔊 = *Hoc plurimum bonum est.* 𝔈1. = *Hoc primum bonum est.* BG (p.m.) P1. 4. = *quibus iste sum boni causa.* G (s.m.) R ρρ P2. 3. Col. Pinc. v. l. 𝔄 𝔊𝔖 = *quibus istius sum boni causa.*

19. G (cr. ∾) = *Est iustum laudantium.* ψ Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐a = *Est illud laudantium* (ex. Francisc. = *laudationum*). G = *omnis enim virtus actio bonum est.* R = *virtutum actio.*

non potuisset, nisi ego talis essem. Itaque utriusque bonum est merito laudari, tam mehercules quam bene iudicasse iudicantis bonum est et eius secundum quem iudicatum est. Numquid dubitas quin iustitia et habentis bonum sit et eius cui debitum soluit? Merentem laudare iustitia est: ergo utriusque bo-
20 num est. Cauillatoribus istis abunde responderimus. Sed non debet hoc nobis esse propositum arguta disserere et philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto satius est ire aperta uia et recta quam sibi ipsum flexus disponere quos cum magna molestia debeas relegere? neque enim quicquam aliud istae disputationes sunt quam inter se perite captantium
21 lusus. Dic potius quam naturale sit in inmensum mentem suam extendere. Magna et generosa res est humanus animus: nullos sibi poni nisi communes et cum deo terminos patitur. Primum humilem non accipit patriam, Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnunc frequentius incolis, laetius tectis solum. Patria est illi quodcumque suprema et uniuersa circuitu

𝔄 = *Itaque utrumque bonum est.*

mehercules = BGR. 𝔄ℜ — 𝔖 = *mehercule.* ℜ — 𝔅 = *quam me iudicasset.* P2. cod. Fac. et Primit. 𝔊𝔊 = *an iustitia.* Col. = *aut iustitia.* Ex. Francisc. + *et sit autem eius cui solvit.* Pinc. ci. + *et sit item eius.* 𝔊𝔊 + *et item sit eius.* 𝔄 + *et aut sit eius.* ℜ — 𝔅 + *et ante bonum sit eius.* 𝔊1. 2. + *et an bonum sit eius.* P1. 4. + *et aut bonum sit eius.*

ergo utriusque bonum est = B GR maior pars ρρ 𝔄𝔖. ℜ — 𝔐a = *igitur utriusque bonum est.*

20. *abunde responderimus* = ε ci. Pinc. 𝔏 — 𝔖 (exc. ℑu). ηυ = *respondemus.* P1. = *abundare respondebimus.* 𝔐 ℑu = *abunde respondimus.* Rell. = *abunde respondebimus.*

Sed non debet hoc = mss. (exc. G 𝔖τ) etiam Sac 𝔄𝔖. G𝔖 (cr. ∾) τ (cr. ∾) ℜ — 𝔐a = *Sed non debuit hoc.* Pinc. ci. = *argutias serere.* 𝔐 = *argutias disserere.* R = *a sua maiestate.* 𝔄 = *in sua maiestate.* G (cr. ∾) ℑu = *Quanto sanctius est.* B = *aperte via.* *sibi ipsum flexus disp.* = B (p.m.) 𝔖. B (s.m.) G 𝔄ℜ — 𝔐a = *sibi ipsi.* R — *ipsum.* 𝔄 = *quos non magna molestia.* Nonn. ρρ P2. 3. Col. = *debeat relegere.* Alii ρρ = *debeas relegare.* Pinc. ci. = *quam invicem se puerorum captantium lusus.* P2. = *quam inter se semper captantium lusus.* ε = *inter serpentes captare lusus.* Steph. ci. + *pilam captantium.*

21. 𝔄 = *Da potius quam.* ερ = *Disce potius.* R P2. 3. — *et* ante *cum deo.* G (lit.) 𝔄 = *aut sit* [𝔄 = *sic*] *quod etiamnunc.* G (lit.) — *est* ante *etiamnunc.* BR ρρ Gr. 𝔄ℜ — 𝔊 = *frequentius oculis.* ℜ — 𝔅 𝔐 — 𝔐a = *latius.* BG ρρ (exc. ερχ) P1. ℜ — 𝔊 = *vectis solum.* R P3. = *solum vectis.* ερ = *laetius videt solum.* χ = *laetiusve iste sol videt.* P4. Col. 𝔄 = *lecius nectis. Solum.* P2. = *laetius noctis. Solum.* Quidam Pinc. = *frequentius occulis.* Pinc. ci. = *frequentius accolis, laetius nautis solum:* posse tolerari *vectis* aut legi *advenis* vel *vectoribus.* G (s.m.) plerique ρρ P2. Col. 𝔄 = *quaecunque suprema.* G

suo cingit: hoc omne conuexum intra quod iacent maria cum 22 terris, intra quod aer humanis diuina secernens etiam coniungit, intra quod disposita tot numina in actus suos excubant. Deinde artam aetatem sibi dari non sinit: omnes, inquit, anni mei sunt. nullum seculum magnis ingeniis clusum est, nullum non cogitationi peruium tempus. Cum uenerit dies ille qui mixtum hoc diuini humanique secernat, corpus hic ubi inueni relinquam, ipse me dis reddam. Nec nunc sine illis sum, sed graui ter- 23 renoque detineor carcere. Per has mortalis aeui moras illi meliori uitae longiorique proluditur. Quemadmodum nouem mensibus tenet nos maternus uterus et praeparat non sibi, sed illi loco in quem uidemur emitti iam idonei spiritum trahere et in aperto durare: sic per hoc spatium quod ab infantia patet in senectutem in alium maturescimus partum. Alia origo nos ex-

(p. m.) P 1. 4. = *quocunque.* Ex. Francisc. = *quodcunque solemnia.* R λ P3. = *supremo et universo.* Pinc. ci. = *Patria illi est, quacunque sol meat et universa circuitu suo cingit.* 𝔈2. — 𝔐 = *quodcunque superne universa.* GR ρρ (exc. ελρχ ∾) Gr. 𝔄ℜ — 𝔈1. = *cingitur.* Totum hunc locum restituit Lips. Elect. I, 16.

22. Rλ𝔍u + *ab humanis divina.* *etiam coniungit* = ci. Pinc. 𝔊 — 𝔖. π = *omnia coniungit.* R P3. = *iam coniungitur.* Rell. etiam Gr. = *iam coniungit.* BG𝔄 = *in quod disposita.* ℜ — 𝔗 = *in quid disposita.* 𝔖 = *in quo disposita.* 𝔄 = *tot minima.* R (s∾) — *suos.* G maior pars ρρ P1. 2. 4. ℜ — 𝔊 = *actam aetatem.* Rell. etiam Gr. ci. Pinc. ∾. Praeterea Pinc. ci. = *certam aetatem.* B = *ante mei sunt.* GR P1. 2. 3. Col. 𝔄ℜ — 𝔈2. = *ante me sunt.* P4. = *ante me mei sunt.* Pinc. correctiores codd. ∾. ℜ — 𝔈1. = *nullum ingenium magis* [𝔈1. = *magnis*] *seculis clusum est.* 𝔄 = *seclusum est.* GP2. 𝔄ℜ — 𝔈2. = *cogitationi parvum tempus.* P1. = *perunum tempus.* P4. = *percium tempus.* ℜ — 𝔗 = *Cum noverit dies ille.* G — *corpus.* BR P2. 3. 4. Col. 𝔄ℜ — 𝔊 = *tempus hic.* P1. = *tempora hic.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔐a = *corpus hoc.* G — *ubi inveni relinquam.* R (lit.) mG P2. 3. = *ubi venerit inquam.* Nonn. ρρ = *tempus hoc ubi venerit inquam.* Rell. ρρ = *tempus: hic ubi venerit inquam* vel *relinquam.* Sc𝔄 = *ipsis me diis.* BGR ρρ (exc. πψ) P1. 4. ℜ — 𝔈2. = *ipse me diei reddam.* P2. 3. = *ipsi me diei.* Pinc. ex. scholast. ∾.

23. R(lit) = *sine illo sum.* 𝔄 = *Nec nunc eis sum.* επρ = *sed gravi terrae mole detineor.* ℜ — 𝔈1. — *carcere.* 𝔄𝔈2. — 𝔐 = *praeludilur.* 𝔈1. = *praecluditur.* B nonn. ρρ ℜ = *invicem mensibus.* ερ = *decem mensibus.* B = *et illi loco.* P2. = *in quem viderem emitti. Iam idonei.* ℜ — 𝔈1. = *super hoc spatium.* *in alium maturescimus partum* = επρτ ci. Pinc. B = *in alium mature simus partum.* G P1. = *in alium naturae sumus partum.* P 2. = *in alium naturae simus partum.* RP3. 𝔈2. — 𝔅1. = *in alium naturae eximus partum.* Pinc. ex. scholast. = *in alvum naturae sumimur et tanquam partum alia nos aborigo exspectat.* Rell. ρρ = *in alium* (*alvum*) *naturae sumus* (*simus. sumimus*) *partum.* 𝔄 = *in alium nature su-*

24 spectat, alius rerum status. Nondum coelum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam prospice: non est animo suprema, sed corpori. Quicquid circa te iacet rerum tamquam hospitalis loci sarcinas specta: transeundum est. Excutit redeuntem natura sicut intrantem. Non licet plus efferre quam intuleris: immo etiam ex eo quod ad 25 uitam adtulisti pars magna ponenda est. Detrahetur tibi haec circumiecta, nouissimum uelamentum tui, cutis. detrahetur caro et subfusus sanguis discurrensque per totum. detrahentur ossa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste quem tamquam extremum reformidas aeterni natalis est. Depone onus: quid cunctaris, tamquam non prius quoque relicto 26 in quo latebas corpore exieris? Haeres, reluctaris: tunc quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras: et hoc ipsum flere nascentis est. Sed tunc debebat ignosci: rudis et inperitus omnium ueneras. ex maternorum uiscerum calido mollique fomento emissum adflauit aura liberior, deinde offendit durae manus tactus tenerque adhuc et nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouum separari ab eo cuius ante pars fueris: aequo animo membra iam superuacua 27 dimitte et istuc corpus inhabitatum diu pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? ita solet fieri: pereunt saepe uelamenta nascentium. Quid ista sic diligis quasi tua? istis opertus es. Ueniet qui te reuelet dies et ex contubernio

mus et tanquam partum. 𝔑 — 𝔈1. = *in alium maturae* (*mature*) *sumimus partum.* 𝔑u — 𝔖+*naturae maturescimus.* quod delendum esse postea vidit Sw. R — *rerum.*

24. BG = *supprema.* B (cr. ∾) G𝔑 — 𝔅 = *sarcinas spectat.* GR maior pars ρρ P1. 2. 3. = *Non licet peius efferre.* Col. = *Non licet penis prius efferre.* β = *prius efferre.* R (lit.) G (s.m.) P2. 3. Col. = *quam intulerit.* 𝔛 — *ex eo.* 𝔑 = *ex hoc.* 𝔈2. — 𝔊 = *quod vitam adtulisti* om. *ad.* 𝔐 — 𝔐a = *in vitam* contra mstos etiam Gr.

25. BG (cr. ∾) R ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *Detrahentur tibi haec circumiecta.* G (s∾) = *extremum formidas.* G (m ∾) ρρ (exc. ιλσχψ ∾) P1. 𝔑 — 𝔈2. = *corpore extiteris.* Col. = *corpore exciteris.* 𝔛 = *corpore extueris.* Rell. etiam Gr. Pinc. ∾.

26. 𝔅 — 𝔐a + *Haeres et reluctaris.* G𝔛 = *tu quoque magno.* 𝔑 — 𝔐a = *tum quoque.* R (m∾) = *ex minimorum viscerum.* 𝔑 — 𝔊 = *Demum offendit.* G = *Deinde ostendit.* G(s.m.) P3. (s.m.) Col. = *separari ab aevo.*

istuc corpus = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔈 = *istud corpus.*

27. *Pereunt saepe* = mss. (exc. τ) etiam Pinc. Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔈2. τ Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐a = *Pereunt semper.* Grut. ci. = *Pereunt aeque.* B = *qui te revellat dies.* G𝔛 = *qui te relevet dies.*

foedi atque olidi uentris educat. Hinc nunc quoque tu, quantum potes, subuola uoluptatique, nisi quae necessariis quoque cohaerebit, alienus iam hinc altius aliquid sublimiusque medi-

Hinc nunc quoque tu, quantum potes, subvola voluptatique, nisi quae necessariis quoque cohaerebit, alienus iam hinc altius aliquid sublimiusque meditare. Sic fere locum valde depravatum restituit Ianus (= *nisi necessariis quae cohaerebit*) laud. N. Q. IV. praef. *Scio quam sis ambitioni alienus* et ad sensum Ep. 123, 10. *Dubitamus — ingerere frugalitatem.* B = *Huic nunc quoque tu quantum potes* [Sa =] *subvoluptari quae nisi quae necessarisque* [Sa = *necessariisque*] *cohaerebit alienus.* G = *Huic* [cr. ∾] *nunc quoque tu in* [u.] *quantum potes subvolutaris qui* [cr. *que*] *ubique necessariusque coherebit alienus.* R P3. = *Hinc nunc tu quantum potes subvola. ubique necessariis quae cohaerebunt alienus.* mP3. = *subvola, nisi quae necessario cohaerebunt alienus.* Sanctol. ad hunc locum „Locus hic, inquit, diversimode in codd. legitur, atque ita implicatus, ut nil certi ex eorum comparatione erui possit. Gasparinus Bergomensis in suis Commentariis ad hunc locum haec notat: Vetus Apostilla sic ordinat: *Hinc nunc quoque tu quantum potes subvola ubique, nisi que necessario coherebunt alienus.* Magister Philippus sic ordinat: *Hinc nunc quoque tu quantum potes subvola, ubique nisi necessariis coherebunt alienis.* Quae litterae bene conveniunt: ideo sic dirige: *quoque* pro *etiam tu subvola* i. e. recede *hinc* i. e. ab hoc corpore vel ab vita. *quantum potes* i. e. quantum natura patitur. *ubique alienis nisi necessariis* pro a necessariis, *quae coherebunt* super corpore. Huc usque Gasparinus. Cum autem plerique mstorum legant *a necessariis,* si *necessariorum* nomine veniant *amici, cognati* etc., dici potest Senecam suadere non tantum [tam?] despectum vitae, quam necessariorum, quos pari amore diligimus, et quibuscum vivere diu. avemus: et tunc sensus erit, quemque non tantum a vitae desiderio, quam necessariorum debere esse alienum." P1. cod. Gron. = *Huic nunc quoque tu quantum potes subvolutaris, qui utique necessariusque cohaerebit alienus.* P2. = *Hinc nunc quoque tu quantum potes subvola. ubique necessariisque cohaerebis alienus.* P4. = *Hinc nunc tu quantum potes subvoluptaris quandoque necessariis quae cohaerebit alienus.* Col. = *Hinc quoque nunc tu quantum potes subvolutaris quae ubique necessariisque cohaerebit alienus.* Sc = *subvola ubique nisi a necessariis quae cohaerebant alienus.* Erlang. = *subvoluptari quae nisi necessariis, quae cohaerebit alienus.* Herbip. = *subvoluptaris ubique necessariis cohaerebit alienus?* 𝔛 = ∾ *subvola ubique nisi necessariisque cohaerebant alienis.* 𝔑 — 𝔚 = *Huic nunc* ∾ *subvolutari: quae nisi etiam necessariis cohaerebit* [𝔚 = *cohaerebunt*] *alienus.* 𝔈1. = *Huic nunc* ∾ *subvolutaris, quae nisi etiam necessariis cohaerebunt. Alienus.* 𝔈2. = ∾ *subvola quae nisi etiam necessariis cohaerebunt,. alienus.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = ∾ *subvola ab aliis nisi quae necessario* [𝔊 — 𝔐 = *necessariis*] *cohaerebunt, alienus.* 𝔏 — 𝔐a = ∾ *subvola: utique etiam necessariis, quae cohaerebunt, alienus.* Gron. ci. = ∾ *subvola: caris quoque necessariisque cohaere, ut alienus.* 𝔖 = ∾ *subvola; carisque, nisi etiam necessariis,* [sive: *carisque etiam ac necessariis*] *cohaere ut alienus.* GR nonn. pp P3. 𝔛 = *tamen hinc altius.* P1. = *Tam hinc altius.* Col. = *Hinc iam altius.* 𝔑 = *tam huic altius.* Pinc. ex. scholast. = *Ante-*

tare. Aliquando naturae tibi arcana retegentur, discutietur ista 28 caligo et lux undique clara percutiet. Imaginare tecum quantus ille sit fulgor tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum umbra turbabit. aequaliter splendebit omne coeli latus. dies et nox aeris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse te dices, cum totam lucem et totus adspexeris quam nunc per angustissimas oculorum uias obscure intueris et tamen admiraris 29 illam iam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illam suo loco uideris? Haec cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos rerum omnium esse testes ait. illis nos adprobari, illis in futurum parari iubet et aeternitatem proponere: quam qui mente concepit nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. 30 Quidni non timeat qui mori sperat? si is quoque qui animum tamdiu iudicat manere quamdiu retinetur corporis uinculo, solutum statim spargi, id agit ut etiam post mortem utilis esse possit. Quamuis enim ipse ereptus sit oculis, tamen

Multa uiri uirtus animo multusque recursat
Gentis honos.

Cogita quantum nobis exempla bona prosint: scies magnorum uirorum non minus praesentiam esse utilem quam memoriam. Uale.

quam naturae tibi. Pinc. ci. = *intra te quando naturae tibi.* R P2. 3. = *sublimiusque cogita.*

28. B = *Imaginere.*

vixisse te dices = mss. 𝔄ℜ—𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐𝔞 — *te.*

et totus adspexeris = BG P1. 4. ℜ — 𝔈2. R Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔄𝔖 — 𝔖 — *et.* G (s.m.) R nonn. ρρ P3. = *et tantum admireris.* G (p.m.) = *et tam admireris.*

illam iam procul = BGR ρρ P1. 2. 3. Col. Sa 𝔄𝔖. Sc. P4. = *et illam tam procul.* ℜ — 𝔖 — *iam.* Pinc. v. l. — *illam.* 𝔐 — 𝔐𝔞 = *admiraris tam procul.*

29. Pinc. v. l. = *quid tibi videtur.* R — *esse* post *rerum omnium.* R recc. ρρ P2. 3. = *nullum horret incendium vel exercitum.* Grut. ci. = *nullos horret strepitus, non terretur tuba.*

30. P2. = *Quid non timeat.* χ = *Quid enim timeat.* Cod. Francisc. = *Quam qui ni timeat.* Pinc. ci. = *quam qui meminit quid mori expavet* vel *quam qui mente teneat quid mori expavet.* B ℜ — 𝔈1. = *se quoque qui.* GP1. = *sed quoque quia.* R Pinc. ex. scholast. P2. 3. Col. 𝔄 = *sed ille quoque qui.* Pinc. ci. = *sed et ille quoque qui.* P4. = *sed quoque qui.* ρρ = *sed ille* vel *sed quoque qui.* 𝔄 + *vinculo ligatum.*

solutum = BG antiquiores ρρ P1. 4. Col. Sac 𝔄ℜ — 𝔐𝔖. R recc. ρρ P2. 3. + *et solutum.* Grut. ci. 𝔏 — 𝔐𝔞 = *ex solutum.* 𝔈2. — 𝔐𝔞 = *totum spargi.* B (cr. ∾) sG ℜ — 𝔅 = *spargit.* 𝔄 = *pergit.* B — *id agit.* B (cr. ∾) G ℜ — 𝔅 = *multumque.* BG ℜ — 𝔗 = *recusat.* B (cr. ∾) = *quantam nobis.*

non minus praesentiam esse utilem quam memoriam = BG ρρ P1. 4. Col. Sac 𝔄ℜ — 𝔈1. et recte

EPISTULA III. (103.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quid ista circumspicis quae tibi possunt fortasse euenire, sed possunt et non euenire? incidentium dico ruinam. Aliqua nobis incidunt, non insidiantur: illa potius uide, illa deuita quae nos obseruant, quae captant. Rariores sunt casus, etiam si graues, naufragium facere, uehiculo euerti: ab homine homini cotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere: nullum est malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequam 2 surgat. crepant aedificia, antequam conruant. praenuntiat fumus incendium: subita est ex homine pernicies et eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt uoltibus credis: hominum effigies habent, animos ferarum, nisi quod illarum perniciosior est primus incursus. quos transiere, non quaerunt: numquam enim illas ad nocendum nisi 3

defendit Grut. ex usu Senecae. RP2. 3. S = *non minus quam praesentiam esse utilem memoriam.* Pinc. ex. scholast. = *non minus memoriam quam praesentiam esse utilem.* C2. — Ma = *non minus praesentia esse utilem memoriam.*

Lib. XVII. Ep. 3. (103.)

Steph. (ad Dalech. Ep. 27.) hanc epistolam cum superiore putat esse coniungendam. sυ = *Cur ista circumspicis.* G (mω) — *sed possunt et non.* σπ = *sed et possunt non evenire.*

incidentium dico ruinam. Aliqua nobis incidunt = mss. etiam Gr. Ss. XR — C2. Ru — S. Pinc. ci. = *incendium dico, ruinam, alia quae nobis incidunt.* C — B1. = *incendium dico, ruinam, aliaque quae nobis incidunt.* sρ = *talium dico ruinam.* mCol. = *incendium dico.* σ = *ista nobis incidunt.* B + *illa vi devita,. illa quae nos.* G(sω) Sκσυ = *illa vita.* sρ = *illa e vita.*

Rariores sunt casus = ci. Grut. S. et quodammodo haec scriptura confirmatur B Sa = *paries sunt casus.* ιστ = *Rari sibi casus.* GR P1. 3. 4. Col. XR — C2. = *pares sunt casus.* Ru Ma = *captant pares. Sunt casus.* P2. = *pares sibi casus.* mG rell. ρρ = *pares sibi sunt casus.* Pinc. ci. C — B1. = *Rari sunt casus.* P4. = *si etiam graves.* Col. + *ubi etiamsi graves.* γδυ = *Adversus haec te exp.* G(sω) Sτ = *Adversus te expedi* om. *hoc.* χ = *intentis animis.*

Nullum est malum freq. = mss. (exc. ατ) XR — B (R — B = *in alium freq.*) S. ατ C1. — Ma = *nullum enim malum.*

2. G(del.) Sκρστ + *At tempestas.* mβ = *crepitant.* mo = *eo diligentius accenditur.* P4. — *tibi* ante *qui occurrunt.* B = *perniciosius est primus incursus.* π = *periculosior est.* ιP2. = *primus ingressus.*

quos transiere non quaerunt = B ex. Francisc. Sa S. GP1. M — Ma = *quos transire non queunt.* R P2. 3. Col. = *quo transire non queunt.* X = *quo transire non possunt.* Etiam ιλστχ = *quo transire.* β = *quo transire non quaeritur.* γζ Lips. ci. (Epist. Quaestt. IV, 17.) = *quem transire non queunt.* P2. XR — G = *quos transire non quae-*

necessitas inicit. Hae aut fame aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita quod ex homine periculum sit, ut cogites quod sit hominis officium. Alterum intuere ne laedaris, alterum ne laedas. Commodis omnium laeteris, mouearis incommodis et memineris quae prae-4 stare debeas, quae cauere. Sic uiuendo quid consequeris? non ut ne noceant, sed ne fallant. Quantum potes autem, in philosophiam secede: illa te sinu suo proteget. in huius sacrario eris aut tutus aut tutior. Non arietant inter se nisi in eodem ambulantes. Quid autem? ipsam philosophiam non debebis iactare: multis fuit periculi causa insolenter tractata et contumaciter. Tibi uitia detrahat, non aliis exprobret. non abhor-

runt. Etiam αβγδεζϑκτυφψ = *non quaerunt.*

3. *necessitas inicit* = BGR οπσ P1. 3. 4. Col. ex. Francisc. Sa 𝔑 — 𝔅 𝔊 — 𝔊 𝔑u — 𝔊. P2. = *necessitas vincit.* χ = *necessitas illicit.* mπ 𝔍u = *necessitas impellit.* mπ etiam = *necessitas incitat.* Sc 𝔛 = *necessitas mittit.* 𝔊1. 2. 𝔐 = *necessitas misit.* 𝔏 — 𝔅1. = *necessitas inigit* ex ci. Lips.

Hae aut fame = BR P2. 3. Col. Lips. ci. 𝔊. G = *Hoc autem fame.* ρρ = *Haec aut fame.* P1. 4. = *Haec autem fame.* 𝔛 + *Hae autem fere aut fame.* 𝔑 — 𝔅 = *Haec autem aut fame.* 𝔊1. = *Haec autem aut famae.* 𝔊2. = *Hae autem fame.* 𝔊𝔊 = *Haec autem fame.* 𝔐 — 𝔐a — *Hae.* Bυ = *hominem licet.* ω (m∾) = *ut ex homine.* υ𝔑 — 𝔊 = *Quid sit hominis officium.* σ = *alium intuere.* 𝔛 = *Alterum intueor ne laetaris.* Gϰ + *et alterum.* ρ = *quae praestare, quae cavere debeas memineris* om. *et.*

4. ιλσπσ P2. 3. Col. = *quidem consequeris.* probat Grut. P1. = *quod consequeris.* ρ = *prosequeris* om. *quid.* B = *quid consequaris? non te ne noceant.* Etiam π (s.m.) σ P1. 2. = *non te ne noceant.* ορ 𝔑 — 𝔊1. = *non ne te noceant.* G = *non te non* [cr.∾] *noceant.* R (lit.) λ P3. = *non tibi ne noceant.* Col. = *ut te non noceant.* 𝔍ιυ = *non te noceant.* 𝔛 = *que consequaris ne non te noceant.* 𝔊2. — 𝔐 = *non ne noceant.* P4. ∾. Bρυ = *in philosophiam recede.*

sinu suo proteget = 𝔊2. — 𝔅1. ex ci. Ermi. B = *nisu scio proteget.* GR ρρ P1. 3. Col. Sa 𝔑 = *nisu suo.* P2. 4. Sc 𝔛𝔛 — 𝔊1. 𝔑u 𝔐a = *visu suo.* Ruhk. explicat: *vi videndi, cavendi ne tibi noceant.* B = *inter se nisui eodem ambulantes.* G𝔍 P1. 𝔑 — 𝔊2. = *inter se senes ut eodem amb.* υ = *inter se senes in eodem amb.* ϰ P4. = *inter se nisi eodem amb.* ρ = *sacrario tutus eris. Non arietant inter se nisu eodem amb.*

Quid autem = G 𝔍ϰσπυ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔊. BSa = *quia autem.* 𝔛 = *quia aut.* ρ = *qui tamen philosophiam debebis iactare.* R ι P3. = *Te autem de ipsa philosophia.* 𝔐 = *Ipsam autem philosophiam.* P2. 𝔏 — 𝔊ro = *Quod autem ipsam ph.* 𝔅1. = *quin etiam ipsam ph.* ex ci. Gron. Lips. ci. = *Quod attinet ipsam ph.* 𝔛 = *fuit periculum causa.* ι = *in solutione tractata.* ρ + *causa.* *Philosophia insolenter tractata.* 𝔛 = *insoleter tractata.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐 = *insolenter iactata.* Col. = *insolenter in tractata.*

Tibi vitia detrahat, non aliis exprobret = BGR ρρ 𝔛𝔊. 𝔑 — 𝔅 = ∾ *exprobretur.* 𝔊1. — *vitia.* 𝔊2. — 𝔐a = *Vitia tibi detrahat,*

reat a publicis moribus nec hoc agat, ut quicquid non facit damnare uideatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia. Uale.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER XVIII.

EPISTULA I. (104.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

In Nomentanum meum fugi: quid putas? Urbem? immo febrem et quidem subrepentem. Iam manum mihi inieccerat: protinus itaque parari uehiculum iussi Paulina mea retinente. Medicus initia esse dicebat motis uenis et incertis et naturalem turbantibus modum. Exire perseueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis qui, cum in Achaia febrem habere coepisset, protinus nauem adscendit clamitans non corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paulinae meae dixi quae mihi ualitudi- 2 nem meam commendat. Nam cum sciam spiritum illius in meo uerti, incipio ut illi consulam mihi consulere. et cum me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium aetatis

non alii expr. 𝔑 — 𝔈 1. — *hoc* ante *agat.* 𝔈2. — 𝔐 = *nec ita agat.* Mss. etiam Pinc. Gr. ∾.

Lib. XVIII. Ep. 1. (104.)

Ζαισ = *In Momentaneum.* βγδ ητψ = *In Momentanum.* εορ = *In Numentanum.* ρ = *quid putas imbrem.* 𝔐 = *Paulina me retinente.* R λ P3. χ + *Paulina mea me retin.* mo = *P. mea renuente.* 𝔇 (s∾) = *vitia esse.* 𝔄 = *initia mortis venisse de incertis.* 𝔑 — 𝔗 = *mortis venisset in certis.* τ = *motis venisset incertis.* ρ = *initia mortis esse dicebat venis incertis et nat.* o = *initia dicebat esse mortis sed incertis.* 𝔅 — 𝔐a = *sed incertis.* B (cr. ∾) = *in ope erat.* ρ = *illuc mihi opimi vox domini mei Galionis qui cum in actu febrem.* ε + *erat vox domini mei.* B (cr. ∾) = *protinus navem escendit.*

2. 𝔄 = *Hoc ergo.* εοπ = *commendabat.* R (s∾) — *cum* ante *sciam.* BG γδζηℶχτ P1. 4. bona pars codd. Pinc. 𝔄𝔑 — 𝔊 = *Nam cum scias.* Pinc. ci. = *Nam conscius spir.* ρ = *et cum scias.* Z + *et spiritum.* R βηιχ mοπχ P2. 3. = *in meum verti.* G = *in meo reverti.* Col. = *in meum vetere.* ρ = *incepi ut illi consulerem.* 𝔑 — 𝔈2. = *etiam cum me fortiorem.*

amitto. Uenit enim mihi in mentem in hoc sene et adulescentem esse cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro 3 ut me fortius amet, impetrat illa ut me diligentius amem. Indulgendum est enim honestis adfectibus: et interdum, etiam si premunt causae, spiritus in honorem suorum uel cum tormento reuocandus et in ipso ore retinendus est, cum bono uiro uiuendum sit, non quamdiu iuuat, sed quamdiu oportet. Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in uita commoretur, qui perseuerat mori delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit, nec tantum, si uult 4 mori, sed si coepit, intermittat et suis se commodet. Ingentis animi est aliena causa ad uitam reuerti quod magni uiri saepe fecerunt. Sed hoc quoque summae humanitatis existimo senectutem suam cuius maximus fructus est securior sui tutela et uitae usus animosior adtentius curare, si scias alicui tuorum esse dulce, utile, optabile. Habet praeterea in se non mediocre ista res gaudium et mercedem: quid enim iucundius quam 5 uxori tam carum esse, ut propter hoc tibi carior fias? Potest itaque Paulina mea non tantum suum mihi timorem inputare, sed etiam meum. Quaeris ergo quomodo mihi consilium profectionis cesserit? Ut primum grauitatem Urbis excessi et illum odo-

ℜ — 𝔐 — *enim* post *Venit*. 𝔛 — *ego* post *quoniam*. Zσπχ P2. Col. 𝔛 — *non* ante *impetro*. In τ haec vox expuncta est. Pinc. ci. = *ut se fortius amet*. Grut. ci. = *languidius* vel *infortius*. P3. + *an amet*. 𝔐 — 𝔖 + *impetrat illa a me* ex ing. Mur. (𝔖 = [*a me*]). α — *diligentius*. 𝔐 = *ut me indulgentius amem*.

3. R P3. + *honestis carissimorum aff*. λ = *honestis suorum aff*. ρ = *in honorem suum*. 𝔛 = *vivendum est*. BG = *quamdiu vivat*. ο = *quam bene oportet*. ω = *non amicam*. B(cr. ∾) = *tanti putet*. RλP3. + *ut diutius propter eos in vita commoretur*. BGαγδεζ𝔍υφ P1. Col. = *perseverabat*. RιϰλP2. 3. 4. 𝔛 = *perseverabit*. probat Grut. σπχψ = *perseverabit velle mori*. ℜ — 𝔅 = *sibi vult mori*. 𝔈1. — 𝔐 = *sibi velit mori*. επ = *si voluit mori*. 𝔐 = *sed etsi coepit*. BGοτυ 𝔛𝔗𝔅 = *et suis commendet* om. *se*. αφψ P1. 4. Col. ℜ = *et suis se commendet*. RZ βιλπχ Pinc. ex. famil. P2. 3. = *et suis se concedat*.

4. Bℜ = *humanitati*. G = *summa humanitatis*. σ = *summam humanitatis* Rβιλπφχ + *esse existimo*. ο = *humanitatis summae esse existimo*.

adtentius curare = βγ. BG P1. 2. 4. Col. ℜ — 𝔈1. — *curare*. R P3. = *attentius custodire*. 𝔈2. — 𝔖 = *attentius conservare*. ρ = *Habet et haec res gaudium et merc*. BG ρρ (exc. λοσ ∾) 𝔛ℜ — 𝔈1. = *aliquid tuorum*. B — *ut* ante *propter hoc*. Apud G haec vox in litura est.

5. η + *id consilium*. G(s∾) ℜ — 𝔈1. = *gravitatem urbis concessi*. ρ = *gravitatem ex pulvere urbis evasi, protinus mutatum me sensi* rell. om. Pinc. v. l. 𝔈 — 𝔐 =

rem culinarum fumantium quae motae quicquid pestiferi uaporis obruerant cum puluere effundunt, protinus mutatam ualitudinem sensi. [6] Quantum deinde adiectum putas uiribus, postquam uineas adtigi? In pascuum emissus cibum meum inuasi. Repetiui ergo iam me: non permansit marcor ille corporis dubii et male cogitantis. incipio toto animo studere. Non multum ad hoc locus confert, nisi se sibi praestat animus qui secretum in occupationibus mediis, si uolet, habebit. [7] At ille qui regiones eligit et otium captat ubique quo distringatur inueniet. Nam Socratem querenti cuidam, quod nihil sibi peregrinationes profuissent, respondisse ferunt: *Non inmerito hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris.* O quam bene cum quibusdam ageretur, si a se aberrarent! [8] Nunc primum se ipsos sollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare traicere et urbes mutare? Si uis ista quibus urgeris effugere, non aliubi sis oportet, sed alius. Puta uenisse te Athenas, puta Rhodon. elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet quos illa mores habeat? tuos adferes. [9] Diuitias iudicabis bonum: torquebit te paupertas et quod est miserrimum falsa. quamuis enim mul-

nidorem culinarum. ιλπ P2. 3. Pinc. v. l. = *culinarum fumigantium.* π𝔑 — 𝔊1. = *quae in ore quicquid.* 𝔊2. — 𝔊 = *quae in ora q.* G(lit.) = *quae morte quicquid.*

obruerant = P2. Col. quidam Pinc. 𝔛𝔊 — 𝔖. R𝔍κλ = *obruerunt.* Bστυ P1. = *obruent.* 𝔑 — 𝔅 = *obruunt.* Go P4. 𝔛𝔊1. 2. = *obruerit.* P3. = *obruerint.* Alii Pinc. = *obtinent.*

6. B(cr.∾) υ = *adtigit.* Gα = *attingit.* τ = *attingi.* ε = *in pascuum me misi rursus cibum.* α = *in pascuum me dedi cibum repetens, cepi pro hoc a tanto animo studere.* P1. = *non permansit murator.* m = *im̃arcor.* Col. = *permansit mactor.* P1. = *male cogitatis.* Col. = *multe cogitantis.* P3. = *Nec multum ad hoc locus.* ρ = *sed sibi praestat.*

praestat = BG ρρ (exc. λ) P1. 2. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔅. R(λ P3.) 𝔊1. — 𝔖 = *praestet.* ϑ𝔑 — 𝔖 + *et in occupationibus* contra metos et 𝔛.

7. τ𝔑 — 𝔊1. = *quod stringatur.* P1. Col. 𝔊2. = *quo stringatur.* σ = *quo strigatur.* B(cr.∾) = *quo distrigatur.* ρ ex. Francisc. = *quo distrahatur.* Ex. Pinc. (famil.) = *quomodo distringatur.* P4. = *quo constringatur.* G(p.m.) = *ubique constringatur.* G = *quo nihil nisi peregrinationes.* B(s∾) = *respondisse fert.* γδλ 𝔛 = *fertur.* ξ = *peregrinaveras.*

8. *Nunc primum* = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔑u — 𝔖. 𝔐 — 𝔅1. = *Nunc primi.* ρ = *Quid prodest se traiicere.* R(m∾) — *mare* et = *trahicere.* G(s∾) 𝔍τ = *quibus argueris.* 𝔖 = *urgueris.*

aliubi = B𝔖. 𝔛 = *alicubi.* GR𝔑 — 𝔐a = *alibi.* BG = *Putas venisse.* 𝔑 — 𝔊2. = *Putes venisse.* B(cr.∾) = *quos ille mores.* ρ = *quos illi mores habeant.* Rγδσπψ = *tuos affers.* ιλ = *adfers* om. *tuos.* ρ + *tu tuos afferes.* τ = *tuos afferas.*

9. B — *et* ante *quod est miserrimum.* G — *est* ante *miserrimum.*

tum possideas, tamen, quia aliquis plus habet, tanto tibi uideris defici, quanto uinceris. Honores iudicas bonum: male te habebit ille consul factus, ille etiam refectus. inuidebis, quotiens aliquem in fastis saepius legeris. Tantus erit ambitionis furor,
10 ut nemo tibi post te uideatur, si aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem, cum in illa nihil sit mali, nisi quod ante ipsam est, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspiciones. uanis semper agitaberis. Quid enim proderit

euasisse tot urbes
Argolicas mediosque fugam tenuisse per hostes?

ipsa pax timores subministrabit. ne tutis quidem habebitur fides consternata semel mente. quae ubi consuetudinem pauoris in-
11 prouidi fecit, etiam ad tutelam salutis suae inhabilis est. Non enim uitat, sed fugit: magis autem periculis patemus auersi. Grauissimum iudicabis malum aliquem ex his quos amabis amittere, cum interim hoc tam ineptum erit quam flere, quod arboribus amoenis et domum tuam ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat aeque uide, ut uideris, dum uirent. Utique

𝔄 + *falsa paupertas.* B(p.m.) = *possiteas.* B = *tamen qui aliquis itus habet quanto tibi.* G = *tamen qui aliquis* [s.m. *aliquid*] *satis habet quanto.* α 𝔎 — 𝔈1. = *tamen qui alicubi situs habet* (𝔎 — 𝔈1. = *quanto*). Zγδρτ = *tamen quia aliquid situs habet.* 𝔍xσ P1. = *tamen qui aliqui situs habet* (P1. = *quanto*). φ(m∾) P4. = *tamen quia aliquis situs habet* (P4. = *quanto* ∾ *tanto*). β = *tamen quanto plus habet tanto* rell. om. Pinc. emendatiores codd. = *tanto tibi videris deficere* [*defici?*] *quanto aliquis plus habet.* Pinc. ci. 𝔈 — 𝔖 = *tanto tibi videberis* contra mstos etiam Gr. RZβιλοπρστφχ quidam Pinc. P2. 3. Col. = *deficere.* G(m∾) — *ille etiam refectus.* P4. = *ille quia praefectus.*

invidebis = RZεηιλοπσ mφχψ P2. 3. Col. Pinc. ex. famil. 𝔖. BGαγζ𝔍xτ P1. 4. 𝔄𝔎 — 𝔅 = *videberis.* 𝔈1. — 𝔐a = *ringeris.*

10. G(m∾) 𝔎 — 𝔈1. = *Proximum malum.* 𝔍x(m∾) = *Primum malum.* P1. = *cum ipsa nihil sit mali.* BGαγδζ𝔍xυ (s∾) φψ P4. 𝔄𝔎 — 𝔐 — *in* ante *illa.* Cod. Francisc. = *suspiciones vanae.* Pinc. ci. 𝔈𝔖 = *suspicionibus vanis.* R ιλρ = *Quid enim prodest.* ο = *Ipsa vox timores submin.* σ + *timores medios.* sGR = *nec tutis quidem.* GP1. 𝔎 — 𝔐 = *salutis tuae.* BG (cr.∾) P1. 𝔎 — 𝔐 = *inhabilis es.*

11. BGZγζ𝔍ιπστυφ (p.m.) 𝔄𝔎 — 𝔈1. = *latemus aversi.* φ (s.m.) = *iacemus aversi.* ο = *periculi latemus adversi.* ι = *Gravius iudicabis malum.* εηρ = *ineptum sit.*

aeque vide ut videris, dum virent. Utique alium alio die casus excutiet. Ita fere hunc locum restituerunt Ruhk. et Sw. 𝔖 = *aeque vide, ut vides eas, dum virent.* ∾. 𝔐a = *aeque videris ut vides eas, dum virent. Utique aliud alio* ∾. 𝔎u = ∾ *aliud alio* ∾. Bυ = *aeque vide ut videres dum vireret uter alium* ∾. G = *aeque vide ut videret* [cr. *vi-*

alium alio die casus excutiet: sed quemadmodum frondium 12 iactura facilis est, quia renascuntur, sic istorum quos amas quosque oblectamenta uitae putas esse damnum, quia reparantur, etiam si non renascuntur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat: sed in aliis rapina facilius adparet. hic latet, quia non ex aperto fit. 13 Alii auferuntur: at ipsi nobis furto subducimur. Horum nihil cogitabis nec remedia uolneribus obpones. sed ipse tibi seres sollicitudinum causas alia sperando, alia desperando. Si sapis, alterum alteri misces: nec speraueris sine desperatione nec desperaueris sine spe. Quid per se peregrinatio prodesse cuiquam potuit? Non uoluptates illa temperauit. 14 non cupiditates refrenauit. non iras repressit. non indomitos amoris inpetus

deras] *dum viveret ut alium alio* ∾. Rιλπ P2. 3. = ∾ *ut videres dum virent. utrum alium* ∾. e = *ut videres dum viverit.* αψ = *aeque vide ut videras* [etiam η = *ut videras*] *dum viveret.* ϑκ = *aeque videt ut videres dum viveret ut alium* ∾. σ = *aeque videt ut videret dum virent. Utrum alium* ∾. Alii ρρ = *aeque vides ut videres.* Quidam ρρ = *Utinam alium alio die.* P1. = *aeque videt ubi videret dum viveret ut alium* ∾. P4. = *aeque videt ut videres dum viveret ut aliud alio.* Col. = *aeque vide ut videris dum viveret ut alium alio.* Pinc. codd. habebant *videt* et *viret*, deinde *uter* aut *utrum*. Pinc. ci. = *Quicquid te delectat aeque viret. Vivunt dum virent. Utique alium alio die.* 𝔄 = ∾ *videres dum vireret. Utique alium.* 𝔑 — 𝔗 = *aeque videt ut videret dum viveret. Utinam alium.* 𝔅 = *aeque videt ut videres dum viveret. Utinam.* 𝔈1. = *aeque videt ut videris dum viveret. Utinam.* 𝔈2. — 𝔖 = *aeque viget ut videras dum vireret. Utinam. Alium alio.* Sed *Utinam* delendum esse putabat Erm. 𝔐 = *Quicquid te delectat aeque viret. Aliud alio die casus excutiet.* 𝔏 — 𝔅1. = *Quicquid te delectat aeque viget ut videras dum vireret. utique aliud alio die.* Gron. ci. = *Quicquid te delectavit ac tenuit, ut videras, dum vireret, utique aliud alio die.*

12. π + *vitae tuae.*

etiam si non renascuntur = BGR antiquiores ρρ et τ 𝔄𝔑 — 𝔐. 𝔏 — 𝔖 = *renascantur.* 𝔄 = *Sed erit idem* om. *non.* Gγδζητ (s.m.) φχ = *Nec tu quidem.* B = *omnis ora.* R (s∾) = *hoc latet.* BGαγδϑκστυφχ 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *ex aperto fiet.*

13. G(m∾) στ P1. 𝔑 — 𝔈2. + *ab his nec remedia.* ηκ = *ab his remedia* om. *nec.*

obpones = BG ρρ (exc. κσπρσ) quatuor Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈2. 𝔑a — 𝔖. R(κσπρσ) ci. Pinc. 𝔊 — 𝔈1. = *appones.* 𝔄 = *sed ipse tibi feres.* 𝔑 — 𝔅 = *sollicitudinum casus.*

Si sapis = Rλ P3. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔖. BGαζηϑκσυψ Gr. (exc. P3.) 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *Si satis.* γδ = *Si satius.* τ = *Si sat.*

alterum alteri misces = BGR αβγδεζηοπστφχψZ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *misceas.* ρ = *alteram alteri misce, non speres sine desperatione, non desperes sine spe.* B = *sine speratione nec speraveris sine spe.* Gαβγδεζηφχψ mπ + *Quid enim per se.* 𝔄 = *prodesse quicquam.*

fregit. nulla denique animo mala eduxit. non iudicium dedit. non discussit errorem: sed ut puerum ignota mirantem ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconstantiam mentis quae maxime aegra est lacessit, mobiliorem leuioremque
15 reddit ipsa iactatio. Itaque quae petierant cupidissime loca cupidius deserunt et auium modo transuolant citiusque quam uenerant abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas ostendet, inuisitata spatia camporum et inriguas perennibus aquis ualles, alicuius fluminis sub obseruatione naturam: siue ut Nilus aestiuo incremento tumet, siue ut Tigris eripitur ex oculis et acto per occulta cursu integrae magnitu-
16 dini redditur, siue ut Maeander, poetarum omnium exercitatio et ludus, inplicatur crebris anfractibus et saepe in uicinum alueo suo admotus, antequam sibi influat, flectitur: ceterum neque meliorem faciet neque saniorem. Inter studia uersandum est et inter auctores sapientiae, ut quaesita discamus, nondum inuenta quaeramus. Sic eximendus animus ex miserrima seruitute in
17 libertatem adseritur. Quamdiu quidem nescieris quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuum, quid iustum, quid honestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus: peregrinaris enim

14. *discussit errorem* = BR sG αβγδεζηιλοπτ (s.m.) υφχψZ P2. 3. Col. 𝔄𝔖. G(p.m.) (rell. ρρ) P1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *non excussit.*

ignota mirantem = BGγδεζ 𝔍x mP1. 4. Col. 𝔑 — 𝔖. Rαβηοπσ φχψ P1. (p.m.) P3. 𝔄 = *ignorantem.* ρ = *ad modicum tempus.* Rαβγδεζηιxλπρστυφχψ Gr. 𝔑 — 𝔅 = *inconstantia mentis.* 𝔐 — 𝔖 + *quae cum maxime* (𝔖 = [*quum*]). Col. = *maximum aegra.* Rell. omnes etiam Gr. ∾. Pinc. ci. 𝔊𝔊 = *lacessitam.* R𝔄𝔑 — 𝔈1. = *ipsa tractatio.*

15. Roρ P2. 3. = *citius quam* om. *que.* ιλτ = *ociusque.* Ex. Francisc. = *ocyusque.* R = *ostendit.*

invisitata spatia = BG (p.m.) (ρρ exc. ιλοπρτ) P1. mCol. Sa 𝔍u Burman. ad Anth. Lat. I. p. 308. P4. = *inviscata spatia.* R sG ιλοπτ 𝔄𝔑 — 𝔖 (exc. 𝔍u) = *inusitata spatia.* ρ = *et inusitata camporum et nemorum spatia et montium et vallium et fluviorum varietates, sed nec meliorem nec saniorem te faciet.* R = *a quibus valles alicuius.* 𝔑 — 𝔐a + *et alicuius fluminis.*

16. Rιλσ 𝔑 — 𝔈1. = *Menander.* G (m ∾) σ = *impleatur crebris anfr.* B = *ac fructibus.* B = *alvaeo.* τ = *inflectitur.*

meliorem faciet = ηχ 𝔈2. — 𝔖. 𝔄 + *faciet peregrinatio.* sR P3. = *haec facient.* Rell. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *facient.* G(cr. ∾) = *ut quaesita addiscamus.* γδειxστυ = *ut quae sint addiscamus.* ρ = *ut quae sapientia sit addiscas, non ut inventam quaeramus.* 𝔄 + *eximendus est.* γ (m∾) δ = *ex misera servitute.* Cod. Francisc. 𝔊𝔊 = *in libertatem erigitur.* 𝔐 — *adseritur.*

17. B = *Nullum tibi opem.*

cum adfectibus tuis et mala te tua sequuntur. Utinam quidem sequerentur! longius abessent: nunc fers illa, non ducis. Itaque ubique te premunt et paribus incommodis urunt. Medicina 18 aegro, non regio quaerenda est. Fregit aliquis crus aut extorsit articulum: non uehiculum nauemque conscendit, sed aduocat medicum, ut fracta pars iungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo? animum tot locis fractum et extortum credis locorum mutatione posse sanari? Maius est istud malum, quam ut gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. nulla ars loco discitur: quid ergo? sapientia, 19 res omnium maxima, in itinere colligitur? Nullum est, mihi crede, iter quod se extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset, agmine facto gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista urgebunt mala macerabuntque per terras ac maria uagum, quamdiu malorum gestaueris causas. Fugam tibi non prodesse miraris? tecum sunt quae fugis. Te igitur emenda. onera tibi detrahe et emenda desideria. intra salutem modum contine. omnem ex animo erade nequitiam. Si uis pere- 20

α = *et mala te tua sequantur.* G (m) P1. + *Utinam quidem non sequerentur.* P4. = *ut quidam insequerentur.* R P2. 3. Col. 𝔛 + *et longius abessent.* G (n.) P1. 4. + *sed longius.* B = *et paribus incommodis erunt.*

18. βγδετ(m∾) χ 𝔑 — 𝔊2. = *Medicina ergo.* R = *Medicina ergo quaerenda est, non regio.* P3. = *Medicina aegro quaerenda est, non regio.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. ζ + *extorsit eius articulum.* R ρρ fere omnes (χστ ∾) Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *ut laxata.* ρ = *iungatur et iuncta consolidetur.* xσ = *maius est illud malum.* χ = *gestatione sanetur.* Z + *sanetur vel curetur.*

19. *res omnium maxima* = Bατυχψ P2. 𝔛𝔑 — 𝔐. GR P1. 3. 4. Col. 𝔏 — 𝔖 = *rerum omnium maxima.* G(p.m.) P1. 4. — *in* ante *itinere.* sGmτ ex. Fac. et Primit. = *non itinere.*

colligitur = BGR ρρ (exc. ψ) ex. Fac. et Primit. P1. 2. 4. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔖. Col. P3. (?) 𝔏 — 𝔐α = *colligetur.* ψmφ = *cognoscitur.* σ𝔑 — 𝔊 + *Nullum enim mihi crede iter est.* 𝔛 = *crede mihi.*

quod se extra cupiditates = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅. 𝔊1. — 𝔖 = *quod se extra cupid.* sG = *agmine tracto.* o = *agmine fracto.* 𝔖 = *urguebunt.* R + *ista mala.*

gestaveris = BGR ρρ 𝔑 — 𝔊1. 𝔛𝔊2. — 𝔖 = *gestaris.*

et emenda desideria. intra salutem modum contine = BGγδ εζηϑχτυφψ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊1. Pinc. ex. schol. + ∾ *desideria tua* ∾. RP3. = *et emenda desideria, vel saltem intra modum contine.* βλχZ 𝔊 2. — 𝔊 = ∾ *intra saltem modum contine.* P2. ex. Pinc. (famil.) = ∾ *intra modum saltem contine.* ρ = *emundamus desideria. intra salutem modum contine. omnem erade nequitiam.* 𝔛 = *et desideria tua intra salutis modum comprime.* Pinc. ci. = *aut amanda desideria aut intra modum saltem contine.* 𝔐 — 𝔐α = *et desideria* [:] *saltem intra modum contine.* 𝔖 = *et desideria intra saltem modum contine.*

grinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Haerebit tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoque conuixeris. haerebit tumor, quamdiu superbo conuersaberis. numquam saeuitiam in tortoris contubernio pones. incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Si uelis uitiis exui, longe a uitiorum exem-
21 plis recedendum est. Auarus, corruptor, saeuus, fraudulentus, multum nocituri, si prope a te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi: cum Catonibus uiue, cum Laelio, cum Tuberone. quod si conuiuere etiam Graecis iuuat, cum Socrate, cum Zenone uersare. Alter te docebit mori, si necesse erit, alter, antequam necesse erit. Uiue cum Chrysippo, cum
22 Posidonio. Hi tibi tradent humanorum diuinorumque notitiam: hi iubebunt in opere esse nec tantum scite loqui et in oblectationem audientium uerba iactare, sed animum indurare et aduersus minas erigere. Unus est enim huius uitae fluctuantis et turbidae portus euentura contemnere, stare fidenter, apertum. tela fortunae aduerso pectore excipere, non latitantem nec ter-
23 giuersantem. Magnanimos nos natura produxit et ut quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam

20. G = *sordido te coniunxeris.* sG Col. = *sordidoque te confixeris.* RZβλοπρστ P3. = *sordidoque te coniunxeris.* 𝔛 = *avarus sordido te confixeris.* B = *habebit timor quamdiu super conversaveris.* R (s∾) = *timor.* Rιλπ = *cum superbis.* G 𝔇κστυ — *cum.* ο = *cum superbis conversaris.* ρ = *haerebis humo quamdiu in ea conversatus fueris.* βζιοπψ 𝔛 = *incendunt.* ρ = *a vitiis exire* ∾ *exeundum est.*

21. B (p.m.) = *saevos.* R (s∾) αεορσφZ. Col. ex. Francisc. 𝔊 — 𝔐 — *a* post *prope.* υ = *vive, cum Elio.* σ + *etiam cum Graecis.* χψ = *vivere etiam cum Graecis.*

22. B = *Hii tibi tradent.* BG = *hii iubebunt.* ρ + *hi te iubebunt.* Quidam ρρ P1. 2. Col. quidam Pinc. = *hi videbunt.* Alii Pinc. = *si videbunt.* Alii Pinc. ∾. 𝔑 — 𝔊2. = *hi videbuntur.* Z γδζη = *inopem esse.* R = *scite elloqui.* P4. = *scite eloqui.* G P1. = *scit te eloqui.* sG β𝔇κοπσ τυφZ P2. 4. 𝔛 = *scire eloqui.* αγ ζψ 𝔑 — 𝔊 = *scire loqui.* Quidam Pinc. = *sic te eloqui.* υ = *Unum enim huius.* 𝔇στ (cr. ∾) = *Nunc enim huius.* σ = *eventumque contemnere.*

apertum = 𝔖. B Sa = *adpartum.* GR ρρ Gr. (P4. = *stare fidenter tibi ad portum, thela fort.*) 𝔛𝔑 — 𝔊 = *ad portum.* Cod. Francisc. 𝔐 — 𝔐a = *aperte.* m𝔊 = *aperte* vel potius *in apertum.* Lips. ci. = *ad portam* vel *ac promptum.* Pontanus ci. = *ad proram.* Gron. ci. = *ac rectum.* Triller Observv. Critt. III, 6. p. 179. ci. = *ad apertum* i. e. nudum. Ruhk. retinendum putabat illud *ad portum.* Censor ed. 𝔑u (Suppl. Diar. Litt. Hal. a. 1806. p. 420.) utrumque *aperte* et *ad portum* pro glossemate habet. Alius censor ed. 𝔑u (Diar. Litt. Jen. a 1813. p. 408.) proponit *aperta* i. e. imminentia. 𝔛 = *excipere, non latere nec tergiversari.*

23. *Magnanimos* = R 𝔐 — 𝔖. Rell. mss. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *Magnani*

pauidum, ita nobis gloriosum et excelsum spiritum, quaerentem ubi honestissime, non ubi tutissime uiuat, simillimum mundo quem, quantum mortalium passibus licet, sequitur aemulaturque. Profert se, laudari et adspici credit. Dominus omnium est, supra omnia est: itaque nulli se rei submittat. nihil illi 23 uideatur graue, nihil quod uirum incuruet.

Terribiles uisu formae letumque labosque:

minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit et tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori dies uertit ad risum.

Terribiles uisu formae letumque labosque,

egregie Uergilius noster. Non *re* dixit *terribiles* esse, sed 25 *uisu*, id est uideri, non esse. Quid, inquam, in istis est tam formidabile quam fama uolgauit? Quid est, obsecro te, Lucili, cur timeat laborem uir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt isti qui non putant fieri posse quicquid facere non possunt et aiunt nos loqui maiora quam quae humana natura sustineat. At quanto ego de illis melius existimo? Ipsi quoque haec possunt

mes. de quo vide. G (m∾) ϑσ = *non ubi nitidissime.* π — *ubi.*

mortalium passibus = Zγδηφχ Col. BGαεχτυψ P1. ℜ — 𝔈1. = *mortalium passus.* RP2. 3. 𝔈2. — 𝔖 = *mortalibus passibus.* 𝔛 = *mortalibus licet passim.* P2. 3. 4. = *Praefert se.* 𝔊𝔖 — *credit.* Pinc. ci. 𝔐 = *aspici gestit.* Grut. ci. = *aspici quaerit.* BGαβγδζη ιχστυφχψ P1. 4. Col. 𝔛ℜ — 𝔈2. — *dominus.* R cod. famil. Pinc. P2. 3. 𝔊 — 𝔖 ∾. ε = *si redditur omnium est.*

24. *nulli se rei submittat. nihil illi videatur grave* = BGϑχστ P1. 4. ℜ — 𝔈1. = *submittit* ∾. R𝔛𝔈2. — 𝔖 = *submittit* ∾ *videtur.*

nihil quod virum incurvet = B αγδζηιχστχ (P1.) 𝔛ℜ — 𝔐𝔖. G = *nihilque virum incurvet.* P4. = *nilque virum incurvet.* R P2. 3. Col. cod. Pinc. (famil.) 𝔏 — 𝔐a + *nihil asperum quod virum incurvet.* Quidam Pinc. — *virum.* B (p.m.) = *Terribilis visus formae laetumque.* GR ρρ 𝔛ℜ — 𝔅 = *laborque* utrobique. ισ P1. = *si quid rectis oculis intueri illas* [P1. = *illa*] *possis* (Etiam B (cr. ∾) ℜ — 𝔖 = *possis*). ℜ — 𝔖 — *si quis.* P4. — *minime — ad risum.* G (cr. ∾) = *prerumpere.* γ = *Multum ut multum per noctem habitat erroris.* ι = *Multum vel multa habitat erroris, dies vertit ad risum vel visum.* σπ = *habitat erroris, dies vertit ad visum.* η = *multas per tenebras nocte habita terrori.* β + *ad risum vel visum.*

25. *Non re dixit* = R P2. 3. 4. (P2. 4. = *redixit*) Col. Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔖. Bαβτ ex. Pinc. (famil.) = *in re dixit.* γδεχψ + *in re non dixit.* Gζηϑσφ P1. = *mire dixit.* ρ + *non in re dixit.* 𝔛ℜ — 𝔈2. = *Iure dixit.* BG (cr. ∾) αζηϑχτ = *id est videri non posse.* G (s. m.) = *in istis esse tam form.* ιυ = *in istis sese tam form.* γ (m∾) διχσ = *vulgabit.* Apud G hoc verbum est in litura. R = *qui putant fieri non posse.* Gαβγδεζηϑιπστυ = *et aiunt hos loqui.* ζη (m∾) χ = *isti quoque.* Gπσ = *hoc possunt facere.*

26 facere, sed nolunt. Denique quem umquam ista destituere temptantem? cui non faciliora adparuere in actu? Non quia difficilia sunt, non audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt. Si tamen exemplum desideratis, accipite Socraten, perpessicium senem, per omnia aspera iactatum, inuictum tamen et paupertate quam grauiorem illi domestica onera faciebant et laboribus quos militares quoque pertulit, quibus ille domi exercitus est, siue uxorem eius [spectes] moribus feram, lingua petulantem, siue liberos indociles et matri quam patri similiores.

27 Sic fere aut in bello fuit aut in tyrannide aut in libertate bellis ac tyrannis saeuiore. Uiginti et septem annis pugnatum est. post finita arma triginta tyrannis noxae dedita est ciuitas ex quibus plerique inimici erant. Nouissima damnatio est sub grauissimis nominibus inpleta: obiecta est et religionum uiolatio et iuuentutis corruptela quam inmittere in deos, in patres, in

28 rempublicam dictus est. post haec carcer et uenenum. Haec usque eo animum Socratis non mouerant, ut ne uoltum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem et singularem usque ad extremum seruauit: nec hilariorem quisquam nec tristiorem So-

26. ιπτ — *non* ante *faciliora.* ο = *cui faciliora non apparuere in actum.* B = *sed quia non audeant.* 𝔛 = *non audeamus.*

Socraten = B𝔖. GR𝔄ℜ — 𝔐a = *Socratem.* R P1. 2. 3. = *perpessum senem.* σ = *propositium senem.* P4. = *perpesitum senem.* Col. 𝔛 = *perpessivum senem.* cf. Ep. 53, 6. σ — *aspera.* Ex. Francisc. 𝔈 — 𝔐 = *invictum fame et paupertate.* P4. = *invictum cui et paup.* G P1. σ 𝔛 = *paupertatem.*

laboribus = BRP2. 3. Col. cod. Francisc. 𝔈 — 𝔖. Gγδζτψ P 1. 4. 𝔄ℜ — 𝔈 1. = *labores.* 𝔐 — 𝔖 + *et quibus ille* contra mstos etiam Gr. Sa = *quibus illi.* 𝔖 = [*ille*]. quod abiectum malebat. Gοστ P1. 4. ℜ — 𝔈2. = *quibus ille domuit exercitus.* δζη = *domuit exercitiis.*

domi exercitus est = ιλπ. 𝔖 = *domi* [*est*] *exercitus* ex ci. BGR 𝔄ℜ — 𝔐a — *est.* Rσ + *sive in uxorem eius.* π = *sive in uxorem eius moribus efferam.* ιλ P2. 3. = *sive in uxorem eius moribus efferam sive in liberos.*

[*spectes*] = 𝔐 — 𝔖 ex ci. Mur. Mss. etiam Gr. 𝔄ℜ — 𝔊 omittunt. Totus hic locus *quibus ille* — *similiores* suspectus est Ruhkopfio.

27. BG𝔍χστυ ℜ — 𝔈1. = *Si vere aut in bello.* ο(m∾) = *Si vero in bello.* 𝔛 = *bellis ac tyrannidi.* γ(m∾) στ ℜ — 𝔈1. = *triginta annis.* RλP3. = *triginta tyrannorum.* B(n.) = *dedita est civitates.*

sub gravissimis nominibus = ci. Lips. 𝔊το 𝔖. 𝔐 = *sub gravissimis criminibus.* Rell. etiam mss. Gr. = *sub gr. hominibus.*

28. αζφ ℜ — 𝔈 2. — *Haec* ante *usque eo.* R P3. Col. = *Huc usque eo.*

non moverant = BGR ρρ (exc. χ) 𝔄ℜ — 𝔊. (χ) Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔖 = *non moverunt.* Rιλτ (s.m.) = *nec vultum quidem.* BG αγζηψ P 1. 4. ℜ — 𝔈 1. — *servavit.* Rell. etiam Pinc. v. l. ∾. R = *non hilariorem quisquam aut tristiorem.* 𝔈1. — 𝔐a = *non hilar. q., non trist.*

craten uidit. aequalis fuit in tanta inaequalitate fortunae. Uis alterum exemplum? Accipe hunc M. Catonem recentiorem cum quo et infestius fortuna egit et pertinacius. Cui cum omnibus locis obstitisset, nouissime et in morte, ostendit tamen uirum fortem posse inuita fortuna uiuere, inuita mori. Tota illi aetas aut in armis est exacta ciuilibus aut in aetate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quam Socraten in seruitute uixisse, nisi forte Cn. Pompeium et Caesarem et Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem totiens mutata republica uidit: eumdem se in omni statu praestitit, in praetura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte. Denique in illa reipublicae trepidatione, cum illinc Caesar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, tot exterarum gentium praesidiis, hinc Cn. Pompeius, satis unus aduersus omnia, cum alii ad Caesarem inclinarent, alii ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas et reipublicae partes. Si animo conplecti uolueris illius imaginem temporis, uidebis illinc plebem et omnem erectum ad res nouas uol-

29 30 31

χ = *nec tristiorem quisquam nec alacriorem.* Rell. etiam Pinc. ∾.

Socraten = B𝔖. GR𝔛𝔑 — 𝔐a = *Socratem.* ρ + *aequalis sibi fuit.*

29. G𝔑 = *M. Catonem recensorem.* B(s∾) = *Cui omnibus om. cum.* εχ = *Cui omnibus locis obstitit.* 𝔛 = *obstetisset.* B = *novisme et in mortem* (cr. ∾). G plerique ρρ = *in mortem.* ι = *in mortem obstitit.* 𝔛 + *et invita mori.* B (n.) + *invita vivere.* 𝔛 = *Tota illa aetas aut in armis aut in officiis civilibus pro republioa est exacta. Et hunc licet.* BGαγδζο (m∾) ψ cod. Gron. 𝔑 — 𝔗 = *aut in tacta concipiente.* unde Gron. ci. = *aut in pace conc.* 𝔇κ = *aut in taotu.* υ = *aut in tantu.* η = *aut in tempore.* π = *aut in aetate incipiente.* ε = *nihilominus quam Socr.*

Socraten = B𝔖. GR𝔛𝔑 — 𝔐a = *Socratem.* G𝔑 — 𝔈1. = *quam Socr. inservisse dixisse.* Bαγδζη𝔇κψ = *in servis se dixisse.* τ (s.m.) = *in se er*[illegible] *dixisse.* Rλ = *et Crassum putes.* τ = *puta.*

30. R — *Catonem.* B (cr.∾) = *eumdem ne in omni.* αγζυ = *In praetura, in republica.*

tot exterarum gentium praesidiis, hinc = αβεχZ. BR𝔇ικλσπστ = *totis exterarum* ∾. G𝔑 = *totis ex terrarum* ∾. 𝔗 — 𝔈2. 𝔑u 𝔐a = *totis externarum* ∾. 𝔛 = *et totidem exterarum* ∾. 𝔊𝔖 ex ci. Pinc. = *Hine totis externarum gentium.* 𝔐 = *Hino tot externarum gentium.* 𝔏 — 𝔅1. = *tot externarum.* R = *hinc G. P.* [ιλπσ P2. 3. Col. ex. Pinc. =] *satis adversus omnia tutus.* Zβφχ + *unus adv. omnia tutus.* 𝔛𝔑 — 𝔗 — *et* ante *reipubl.* Pinc. ex. domest. P2. 3. Col. 𝔅 + *sui et reipubl.*

31. 𝔑 — 𝔅 + *in illius imaginem.* 𝔛 = *hinc plebem.* 𝔑 — 𝔈1. = *illic plebem.* Bφχ mι 𝔛 = *et omne erectum* ∾. RZβιλ = *et omne erectum ad omnes res no*[illegible] *vulgus.* πmτ + *ad omnes* [illegible]*vas.* Etiam σ = *vulgus.*

gum, hinc optimates et equestrem ordinem, quicquid erat in ciuitate sancti et electi, duos in medio relictos, rempublicam et Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris

Atridem Priamumque et saeuum ambobus Achillen:

32 utrumque enim inprobat, utrumque exarmat. Hanc fert de utroque sententiam: ait *se, si Caesar uicerit, moriturum, si Pompeius, exulaturum.* Quid habebat quod timeret qui sibi et uicto et uictori constituerat quae constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Periit itaque ex decreto suo. Uides posse homines laborem pati: per medias Africae solitudines pedes

33 duxit exercitum. Uides posse tolerare sitim: in collibus arentibus sine ullis inpedimentis uicti exercitus reliquias trahens inopiam humoris loricatus tulit et, quotiens aquae fuerat occasio, nouissimus bibit. Uides honorem et notam posse contemni: eodem quo repulsus est die in comitio pila lusit. Uides posse non timeri potentiam superiorum: et Pompeium et Caesarem quorum nemo alterum offendere audebat, nisi ut alterum deme-

34 reretur, simul prouocauit. Uides tam mortem posse contemni quam exilium: et exilium sibi indixit et mortem et interim bellum. Possumus itaque aduersus ista tantum habere animi, libeat modo subducere iugo collum. In primis autem respuendae sunt uoluptates: eneruant et effeminant et multum petunt. mul-

et electi = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *et lecti.* m𝔈2. = *et docti.* B (s∾) = *Atridem Primumque et saevom.* Imprr. Virg. (A. I, 458.) = *Atridas.*

Achillen = B Virg. (ed. Wgr). GR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *Achillem.* χ = *utrumque reprobat, utrumque.*

32. R + *Quid non habebat.* βγτ 𝔄 = *Quid habeat.* P3. + *quod non timeret.*

qui sibi et victo = ειλτφχ P2. 3. 𝔈2. probat Sw. Bα 𝔄 + *qui id sibi et victo.* GZβmγζο P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *quid sibi et victo.* πσ = *quod sibi et victo.* Cod. domest. Pinc. 𝔊 — 𝔖 + *qui ea sibi et victo* (𝔖 = [*ea*]). R = *qui sibi et a victo et a victore constituerat ea quae.* Pinc. cod. schol. + *quae constituta esse ab hostibus iratissimis vix filiis Atrei poterant.* 𝔄 + *vix poterant.* B (p.m.) = *Perit.*

posse homines laborem pati = Bιυ𝔄𝔖. αεηZψ = *posse contemni honores labores.* mG = *posse contempni labores.* σ = *posse contemni homines labores pati.* ρ = *posse hominem laborem pati.* GR𝔑 — 𝔐a = *labores.*

33. BR𝔄𝔑 — 𝔅 = *tolerari sitim.* Gγδζ𝔑 — 𝔐a + *et in collibus.* B (s∾) = *in collis.* υ = *incolis arentibus.* B = *inopiam umoris.* GRβηϑκλοπστυχ 𝔄 = *potentiam superiorem.* ο = *offendere volebat.*

34. βηιοπυφZ = *exilium sibi induxit.*

respuendae sunt voluptates = 𝔄𝔈2. — 𝔐 𝔑u — 𝔖. 𝔏 — 𝔅1. = *despuendae sunt voluptates.* B = *restituendae sunt vol.* G𝔗 P1.

tum autem a fortuna petendum est. Deinde spernendae opes: auctoramenta sunt seruitutum. Aurum et argentum et quicquid aliud felices domos onerat relinquatur: non potest gratis constare libertas. Hanc si magno aestimas, omnia paruo aestimanda sunt. Uale.

EPISTULA II. (105.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quae obseruanda tibi sint, ut tutior uiuas, dicam. Tu tamen sic audias censeo ista praecepta, quomodo, si tibi praeciperem qua ratione bonam ualitudinem in Ardeatino tuereris. Considera quae sint quae hominem in perniciem hominis instigent: inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis adeo leuissimum est contemptus, ut multi in 2 illo remedii causa delituerint. Quem quis contemnit calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens praeteritur, cum stante

= *restituendae voluptates.* R = *despuendum* [p in litura] *voluptates quae.* βλ P3. = *destituendum voluptates quae.* ε = *destituendum voluptates.* ισ P2. = *destituendae voluptates.* Zου Col. = *destituendae voluptates quae.* π = *destituendae sunt vol. quae.* α = *restituendum voluptates.* γζηφψ 𝔑 — 𝔈1. = *restituendo voluptates.* χ = *destituere voluptates quae.* P4. = *restingendae* vel *restringendae* [nam compendio scriptum] *voluptates.* G = *enumerant et effeminant.* RP3. = *multum autem a fortuna sperant.* P2. = *multum autem fortuna petant sperant.* P4. — *multum.* Bαβδζηϑκυ (p.m.) χψ P4. = *sperandae opes.* GP1. = *sperante opes.* RιλοπP2. 3. Col. = *speratae opes.* ε = *superandae opes.* σ = *desperandae opes.* sGτ (s.m.) = *sperandum opes.* βεο = *felices domos honorat.* Gϑσ = *existimas* et *existimandae.* ρ + *reliqua omnia parvo.*

Lib. XVIII. Ep. 2. (105.)

ϑ = *Tu tamen si audias.* σ = *Tu tamen subaudias.* Gγδηϑφψ P1. 𝔑 — 𝔈1. = *bona valitudo inardeat motu erroris* (GP1. = . *Motu*). υ = *bonam valitudinem inardeat motu erroris.* α = *bona valitudo inardeat metu erroris.* R = *bonam valitudinem intuearis metu erroris.* Zβοπ mφ cod. quidam Ermi P2. 3. 𝔛 = [cod. Ermi = *quomodo*] *bonam valitudinem tuearis sine metu erroris.* σCol. = *bona valitudo inardeat sine metu* [Col. = *motu*] *erroris.* ε = *bonam valitudinem in Ardeatino tueris.* χP4. = *bonam valitudinem in ardea teneres. Motu erroris.* Erm. ci. = *inardeat sine metu horroris.* B (cr. ∾) G (m∾) = *Consideras.*

2. B = *Ex omnibus ista* cr. *iis.* Rπτ (s.m.) 𝔑 — 𝔅 = *adeo levissimus est.* R (s.m.) = *Quem qui contemnit.* B(p.m.) ϑστ (s.m.) mι = *vincat sine dubio.* B (s.m.) G (m∾) = *vincit sine dubio.* 𝔛 + *non calcat.* G = *iacens praeteritus.*

3 pugnatur. Spem inproborum uitabis, si nihil habueris quod cupiditatem alienam et inprobam inritet, si nihil insigne possederis. Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sunt. Sic uero inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona 4 tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere. Odium autem ex offensa hoc uitabis, neminem lacessendo gratuito: a quo te sensus communis tuebitur. Fuit hoc multis periculosum: quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud, ne timearis, praestabit tibi et fortunae mediocritas et ingenii lenitas. Eum esse te homines sciant quem offendere sine periculo possint: reconciliatio tua et facilis sit et certa. Timeri autem tam domi mole-5 stum est quam foris, tam a seruis quam a liberis. Nulli non ad nocendum satis uirium est. Adice nunc quod qui timetur timet: nemo potuit terribilis esse secure. Contemptus superest: cuius modum in sua potestate habet qui illum sibi adiunxit, qui contemnitur quia uoluit, non quia debuit. Huius incommodum et artes bonae discutiunt et amicitiae eorum qui apud aliquem potentem potentes sunt, quibus adplicari expediet, non inplicari, 6 ne pluris remedium quam periculum constet. Nihil tamen aeque proderit quam quiescere et minimum cum aliis loqui, plurimum secum. Est quaedam dulcedo sermonis quae inrepit et blanditur et non aliter quam ebrietas aut amor secreta producit.

3. Ex. Francisc. = *cupiditatem et intemperiem.* η — *et inprobam.*

Concupiscuntur enim insignia = BZβχ𝔈2. — 𝔖. BG rell. ρρ 𝔄𝔐 — 𝔈1. — *insignia.* B = *etiam pars in notarium sunt.* G (cr.∾) = *parum ignota sunt.* R = *parum nota sint.* BGαϑκοπτυψZ 𝔐 — 𝔈1. = *Sic raro invidiam.* βγδζηιλσ — *vero.* recte, ut opinor. ζ + *non immitteris aut ingesseris.*

4. *hoc vitabis* = BGαγδϑκτυ Sac 𝔄𝔐 — 𝔅𝔖. RZβηιλοπσφψ + *hoc modo vitabis.* ερ = *et offensam vitabis.* B(r.m.) 𝔈1. — 𝔐a = *sic vitabis.* BG αβγδεζηιστφψ P1. = *lacessendo aut gratuitum.* R(s∾) = *lacessendo gratuitu.* ρ Col. = *lacessendo gratuitum.* P4. = *lacessendo aut gravando.* 𝔄 + *aut gratuito.* 𝔐 — 𝔊 = *lacessendo aut gratificando.* Rell. etiam Pinc. v. l. Gr. ∾. 𝔐 — 𝔐a + *Fuit enim hoc multis.* B = *Illud ne timeari.* σ𝔄 = *timeas.* πσ 𝔄𝔐 — 𝔗 = *ingenii levitas.*

Eum esse te homines sciant = BGZβεηοπσφψ Sa𝔖. G (s.m.) R Sc 𝔄 = *cum esse te homines sciant.* 𝔐 — 𝔐a = *cum te esse homines scient* (male Sw. ex 𝔐 laudat *sciant*). 𝔐 — 𝔗 = *sine periculo possunt.* Rλ = *et facilis erit.*

5. B(s∾) — *non* post *Nulli.* G = *quod tibi timetur nemo.* 𝔄 + *etiam timet.* RP3. = *qui nullum sibi adiunxit.* Pinc. ex divae Mariae = *apud aliquem impotentem.*

6. 𝔐 — 𝔈1. = *Nihil tantum aeque.* R + *et plurimum secum.* 𝔈1. — 𝔊 = *qui irrepit.* P1. = *qua irrepit.* G Pinc. v. l. P2. Col. = *et eblanditur.* Pinc. ci. = *secreta prodit.*

Nemo quod audierit tacebit. nemo quantum audierit loquetur. Qui rem non tacuerit non tacebit auctorem. [7] Habet unusquisque aliquem cui tantum credat quantum ipsi creditum est. ut garrulitatem suam custodiat et contentus sit unius auribus, populum faciet: sic quod modo secretum erat rumor est. Securitatis magna portio est nihil inique facere. [8] Confusam uitam et perturbatam inpotentes agunt. tantum metuunt quantum nocent nec ullo tempore uacant. Trepidant enim, cum fecerunt. haerent: conscientia aliud agere non patitur ac subinde respondere ad se cogit. Dat poenas quisquis exspectat: quisquis autem meruit exspectat. [9] Tutum aliqua res in mala conscientia praestat, nulla securum. Putat enim se, etiam si non depreenditur, posse deprendi. et inter somnos mouetur et, quotiens alicuius scelus loquitur, de suo cogitat: non satis illi obliteratum uidetur, non satis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam. Uale.

EPISTULA III. (106.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Tardius rescribo ad epistulas tuas, non quia districtus occupationibus sum: hanc excusationem caue audias: uaco et omnes uacant qui uolunt. Neminem res sequuntur: ipsi illas amplexantur et argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid

mG Zβο(m∾)πχψ 𝔛 = *nec quantum audierit.* B (s∾) — *non* ante *tacuerit.*

7. *cui tantum credat* = BR ιλο P2. 3. 𝔛𝔖. GP1. 4. Col. ℜ — 𝔐a = *credit.* 𝔈2. — 𝔖 = *credidit.* mG = *quantum ipse crediturus est.* Rλ mι P3. = *Plerumque faciet.* Pinc. ci. = *poculum faciet.* Rϑιxλοπρυ = *nihil inique facere.*

8. R = *potentes agunt.* Bxmϑ = *nec illo tempore.* G(lit.) βηιφχ 𝔛 = *cum fecerint, haerent.* Rλ = *cum perfecerint, haerent.* ηℜ — 𝔖 = *Haeret: conscientia.* P1. βϑσ = *Errat conscientia.* τ (m∾) = *errant conscientia.* P4. + *errant at haerent.* x + *errant aut haerent.* ερ = *haerens conscientia.*

respondere ad se = BGR ρρ Gr. cod. Gron. Sac 𝔛ℜ — 𝔈1. 𝔖. probat Gron. 𝔈2. — 𝔐a = *respicere ad se.* χ = *quisquis autem emeruit.* οp = *metuit.*

9. P1. = *aliqua nesciri mala.* P4. = *aliqua res iri mala* et mox *nullam securum.*

deprenditur, posse deprendi = BG 𝔛𝔖. Rℜ — 𝔐a = *deprehenditur, posse deprehendi.* ι = *Nondum satis illi.* σmτ ℜ — 𝔈1. m𝔈2. + *Non satis illi solute obliteratum.* G(s∾) γδφ = *non satis rectum.* ο = *non satis tatum.* Gγδϑστ (cr. ∾) = *latendi formam.*

Lib. XVIII. Ep. 3. (106.)

G (s∾) = *quia discriptus.* Rλ οπσ = *occupationibus sim.* 𝔛 — *et* ante *argumentum.* η + *ipsi homines illas.*

ergo fuit quare non protinus rescriberem ei de quo quaerebas?
2 Ueniebat in contextum operis mei: scis enim me *moralem philosophiam* uelle conplecti et omnes ad eam pertinentis quaestiones explicare. Itaque dubitaui utrum differrem te an, donec suus isti rei ueniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: hu-
3 manius uisum est tam longe uenientem non detinere. Itaque et hoc ex illa serie rerum cohaerentium excerpam et, si qua erunt eiusmodi, non quaerenti tibi ultro mittam. Quae sint haec interrogas? Quae scire magis iuuat quam prodest, sicut hoc
4 de quo quaeris: *Bonum an corpus sit?* Bonum *facit:* prodest enim. quod *facit corpus* est. Bonum agitat animum et quodammodo format et continet: quae propria sunt *corporis.* Quae *corporis bona* sunt *corpora* sunt: ergo et quae *animi* sunt. nam et hic *corpus* est. *Bonum hominis* necesse est
5 *corpus* sit, cum ipse sit *corporalis.* Mentior, nisi et quae alunt illud et quae ualitudinem eius uel custodiunt uel restituunt *corpora* sunt: ergo et bonum eius *corpus* est. Non puto te dubitaturum an *adfectus corpora* sint, (ut aliud quoque de quo

rescriberem ei = BG ρρ (exc. λρ) Gr. 𝔑 — 𝔊2. 𝔊ro 𝔑u — 𝔖. Rλ = *rescriberem eius.* ρ = *responderem ei.* Pinc. ex. schol. 𝔄𝔊 — 𝔅1. (exc. 𝔊ro) = *rescriberem tibi.* P4. = *quaerebat.*

2. B = *in contectum operis.* γ + *in conspectum vel contextum.* δρψτ (p.m.) 𝔑 — 𝔅 = *in contemptum operis.* βοπτ (s. m.) = *in conspectum op.* η = *in conceptum op.*

pertinentis = B. GR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *pertinentes.* ρ = *unde et dubitavi.* γη — *te* post *differrem.* G(m∾) = *utrum differente.* Rβι λσπ (s∾) P2. 3. Col. — *an.* probat Grut. Rιλ = *veniet.* R = *dicere.* RZβιλφχ P2. 3. + *visum est et tam.*

3. χ(m∾) = *excerpta.*

eiusmodi = B sG 𝔛. GR 𝔑 — 𝔖 = *huiusmodi.* κ = *ultro committam.* G (m∾) = *sic de hoc quaeris.* 𝔛 = *sic hoc de quo.*

bonum an corpus sit = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊1. 𝔑u. 𝔊2. — 𝔐 = *an corpus bonum sit.* 𝔏 — 𝔅1. 𝔐a 𝔖 = *an bonum corpus sit.*

4. *Bonum facit: prodest enim* = 𝔖 ex ci. Libri mss. et imprr. = *Bonum prodest: facit enim.* (BG𝔍 κορυ (m∾) P1. 4. Col. 𝔄𝔑 — 𝔊1. = *facile enim.*) R — *est* post *corpus.*

quae propria sunt corp. = 𝔖. Mss. 𝔄𝔑 — 𝔐a + *quae ergo propria sunt.* Rι P2. 3. = *propria sunt corpori.*

Quae corporis bona sunt = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄𝔑 — 𝔊1. 𝔖. 𝔊2. — 𝔖 𝔏 — 𝔐a = *ea corporis bona sunt.* 𝔐 = *Et corporis bona sunt corpora: corpora ergo sunt.* G𝔍κτ(cr. ∾) υ𝔑 — 𝔛 = *et quae animis sunt.* BZβφχ P2. 3. Col. = *et quae in animis sunt.* G𝔑 — 𝔐a = *corpora ergo sunt et quae.* BGαβγδη𝔍οπστ χψZP1. 𝔑 — 𝔊1. = *Nam et hoc corpus est.* R = *Nam et corpus hoc est.* P2. 3. Col. — *hic.* Rκλ — *ipse* ante *sit corporalis.* 𝔐 — 𝔐a — *sit* ante *corporalis.*

5. βο (m∾) σ = *Mentior ubi et quae.* β (m∾) δζ𝔍κφ G P1. 4. 𝔑 — 𝔊2. = *ergo et corpus est bonum eius.* Col. = *ergo et eius corpus bonum est.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. ε = *aliud quoque non quaeris* om.

non quaeris infulciam) tamquam ira, amor, tristitia: si dubitas, uide an uoltum nobis mutent, an frontem adstringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent sanguinem. Quid ergo? tam manifestas notas corpori credis inprimi nisi a corpore? Si *adfectus corpora* sunt et *morbi animorum*, et auaritia, crudelitas, indurata uitia et in statum inemendabilem adducta: ergo et *malitia* et species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia: ergo et *bona*, primum quia contraria istis sunt, deinde quia eadem tibi indicia praestabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modestiam et quietem reuerentia? quantam serenitatem laetitia? quantum rigorem seueritas? quantam remissionem ueritas? *Corpora* ergo sunt quae colorem habitumque corporum mutant, quae in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli *uirtutes bona* sunt et quicquid ex illis est. Numquid est dubium an id quo quid *tangi* potest *corpus* sit? 6 7 8

Tangere enim et tangi nisi corpus nulla potest res,

ut ait Lucretius: omnia autem ista quae dixi non mutarent corpus, nisi *tangerent:* ergo *corpora* sunt. Etiamnunc cui tanta *uis* est, ut inpellat et cogat et retineat et iubeat, *corpus* est. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia inpellit? non fortitudo inmittit et inpetum dat? non moderatio refrenat 9

ut et *de quo.* BG 𝔄𝔑 — 𝔊1. — *vide* ante *an voltum.* αγδεζηχψ — *an voltum.* 𝔇x = *an multum nobis submittent* (etiam G = *submittent*). σ = *frontem stringant.* B (cr. ∾) = *an fugenti.* G (lit.) Rιλοπυ P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *an fugientem sanguinem.* σφ = *an fugiant sang.* 𝔇P1. = *an fugiendi sang.*

6. 𝔇ιxλοπσυ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊 = *notas corporis* (𝔑 — 𝔊 = *corporis notas*). B = *credis incrimi.* B(s.m.) G𝔇xτυ P1. 4. 𝔑 — 𝔊1. = *credis in crimine.* 𝔖 — *et* ante *avaritiam* contra mstos. R + *et indurata vitia.* P2. = *inemendabilem abducta.* Gαβγδζη𝔇ιοπστυφχψ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *et species eius omnis.* 𝔊1. = *et species omnis malignitas* om. *eius.* 𝔊2. = *et species omnis malignitatis.* χ + *et malignitas et invidia et superbia.* οπ + *et superbia.* B (s∾) = *quia contria istis.* R — *tibi* ante *indicia.* ο(m∾) π 𝔄𝔑 — 𝔊 = *iudicia praest.*

7. B = *quamtam modestiam.* η = *modestiam et aequitatem.* 𝔐 = *quantam remissionem hilaritas.* In quibusdam Gr. propter scripturae compendia legi poterat *quod necessitas.* Vulgatam defendit et explicat Gron. (Diatr. in Stat. I. p. 589. ed. Hand).

8. *quas retuli virtutes bona sunt* = φ Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖. δ = *sunt bona.* BR rell. ρρ Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊 = *bonae sunt.* G = *sunt bonae.* G(s∾) P1. 4. — *potest* post *tangi.* RλP2. 3. = *quo quid tangitur.* 𝔄 + *nisi corpus sit.* R = *nullas potest res.*

9. m𝔊2. = *ut impellat et concitet.* Rλ = *ut retineat.*

10 ac reuocat? non gaudium extollit? non tristitia adducit? Denique quicquid facimus aut malitiae aut uirtutis gerimus imperio: quod imperat corpori *corpus* est, quod uim corpori adfert *corpus*. Bonum corporis corporale est. bonum hominis et corporis bonum est: itaque corporale est. Quoniam, ut uoluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi quod dicturum esse te 11 uideo. Latrunculis ludimus. in superuacuis subtilitas teritur: non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est sapere, immo simplicior. Paucis est ad mentem bonam uti literis. Sed nos ut cetera in superuacuum diffundimus ita philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum sic literarum quoque intemperantia laboramus: non uitae, sed scholae discimus. Uale.

EPISTULA IV. (107.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Ubi illa prudentia tua? ubi in dispiciendis rebus subtilitas? ubi magnitudo? Tam pusilla te res angit? Serui occupationes tuas occasionem fugae putauerunt. Si amici deciperent? (ha-

𝔅1. — 𝔐a = *et revocat.* sG Z𝔇 κοπ (m∾) σ = *ac renovat.* Rλ P3. = *non gaudium attollit.* Gγ δεζ𝔇κοπσφ 𝔄𝔑 — 𝔊1. 𝔐 = *non tristitia abducit.* 𝔄 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a — *usi.* De structura verbi *est* cf. Gron. Obss. IV, 8. p. 601. ed. Platn. G = *scholae dicimus.*

10. R = *quod imperat corpori corpus fit.* Gαβ mγ𝔇ιχοπ (s.m.) Gr. 𝔑 — 𝔊 = *corpus sit.* Rβγδεζιλοπσ τφχψ P2. 3. Col. 𝔄 + *affert corpus est* (Col. = *aufert*). χ mo P4. + *corpus sit.* BGo P1. 𝔑 — 𝔅 = *Bonum corporis corporalis bonum.* γδζηψ = *corporalis res est.* P4. = *corporale ad bonum hominis.* αβo Col. 𝔊1. — 𝔊 — *est* post *corporale.* BGτ = *itaque corporalis est.* ζη = *itaque corporalis res est.*

11. ιλ mυ 𝔄 𝔊1. — 𝔐 = *Laterunculis.* B (s.m.) = *immo simpliciter.* Pinc. ex. Francisc. 𝔖 + *immo simplicior est.* B = *faucis est ad mentem.*

Paucis est ad mentem bonam = Gαζη𝔇στψ P1. Sa 𝔑 — 𝔊1. 𝔖. R 𝔄𝔊2. — 𝔐a + *Paucis opus est.* χP4. + *Paucis satis est.*

uti literis = mss. etiam Gr. Ss.

Lib. XVIII. Ep. 4. (107.)

𝔄 + *ubi animi magnitudo.*

Tam pusilla te res angit = σ Pinc. ex. divae Mariae. 𝔖 = *Tam pusilla res te angit.* Zβιλοπυφχ P2. = *Iam pusilla res te angit.* RP3. = *pusilla res iam te angit.* BG αγεζηχτψ P4. 𝔄𝔑 — 𝔅 = *Iam pusilla tangit.* 𝔇P1. = *Iam pusilla tangitur.* Col. = *Iam pusilla res tangit.* 𝔊1. — 𝔊 = *Tam pusilla tangunt.* m𝔊𝔐 = *Tam pusilla te agunt.* 𝔏 — 𝔐a = *Tam pusilla te angunt* ex Grut. ci. ρ = *Iam pupilla servi tui tangit occupationes tuas?* 𝔊𝔊 + *si servi.* γιψ P2. = *si amici deciperentur* (*ur* ortum ex interrogationis nota). m𝔊2. + *Quid? si amici deciperent?* Ego illud *Quid* mente suppleri posse ratus post *deciperent* posui interrogandi notam. Pinc. ci. 𝔊𝔊 = *deceperunt.*

beant enim sane nomen quod illis noster Epicurus inposuit et uocentur, quo turpius desint omnibus rebus tuis:) desunt illi qui et operam tuam conterebant et te aliis molestum esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexspectatum est. Offendi 2 rebus istis tam ridiculum est quam queri, quod spargaris in publico aut inquineris in luto. Eadem uitae condicio est quae balnei, turbae, itineris: quaedam in te mittentur, quaedam incident. Non est delicata res uiuere. Longam uiam ingressus es: et labaris oportet et arietes et cadas et lasseris et exclames: *o mors!* id est mentiaris. Alio loco comitem relinques,

Z(cr. ∾) βι = *habent enim.* 𝔖𝔊 — *enim.* 𝔛 — *noster.* B (cr. ∾) = *noster e priori inposuit.* Pinc. ci. 𝔖𝔊 = *imposuit. Ita vocentur.* 𝔐 — 𝔐a + *et ita vocentur.*

quo turpius desint omnibus rebus tuis = ci. Sw., qui *non sint*, codd. scripturam, ineptum interpretamentum putat esse verbi *desint.* B P1. 4. Col. 𝔛𝔏 — 𝔅1. = *quo turpius non sint omnibus rebus tuis.* Eadem fere leguntur in codd. Iani. Zβζψ = *quo turpius non sint. Omnibus rebus tuis.* 𝔑 — 𝔅 = *quo turpius: non omnibus sint rebus tuis.* G = *quod turpius non sint o. r. t.* RP3. = *quo turpius non sunt. Omnibus rebus tuis.* φ = *quo turpius etiam sint.* ικλP2. = *quo turpius non sunt o. r. t.* Pinc. v. l. = *quo turpius non sit* [? videtur potius *sit* ex 𝔊1. imprudenter retinuisse quam in mstis legisse] *o. r. t.* 𝔊1. — 𝔊 = *quo turpius non omnibus sit rebus tuis.* Pinc. ci. = *Quota pars non est, si ex omnibus rebus tuis desunt illi qui.* 𝔐𝔑u 𝔐a = *quota pars abesset rebus tuis? Desunt illi qui.* 𝔖 = *quota pars abesset* [msti: *quo turpius non sint*] *omnibus rebus tuis?* Lips. ci. = *quid? turbandisne sint omnibus rebus tuis?*

Desunt illi qui = BGαγδεζηϑχσυ mφ P4. 𝔑 — 𝔐 𝔑u — 𝔖. P1. = *desunt enim qui.* P2. = *defuit illi qui.* RP3. Col. 𝔛𝔏 — 𝔅1. = *Desint illi qui.* G P1. 4. = *et opera* [G al. m. *m*] *tua* [G al. m. *m*] *contrahebant.* Etiam τ (cr. ∾) = *opera tua.* αϑχσφ (cr. ∾) = *contrahebant.* Pinc. ci. m𝔊 = *te aliis molestum reddebant.* Ianus totum locum sic constituit: *Te amici deceperunt, (habeant enim sane nomen, quod illis noster Epicurus imposuit, et vocentur, quo turpius non sit, quum omnibus rebus tuis desint illi, qui et operam tuam conterebant et te aliis molestum reddebant): nihil horum insolitum, nihil inexspectatum est.* Adiicit haec: „Namque *desint* legitur in B. [sed ego ibi *desunt* legi.] et *cum* (*quom*) facile potuit intercidere propter sequens *omnibus* et antecedens *quo.*"

2. B = *quam quaeri.* εφ = *quod aspergaris in publico.* s𝔑 sι = *quod spargaris in balneo.* β = *quod sp. in pluvia.* σ = *quod sp. in pluviis.* 𝔊1. — 𝔐 — *in* ante *luto* contra mstos etiam Pinc. Gr.

in te mittentur = ci. Lips. 𝔖. BGR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *intermittentur.* βγδζσψ = *intermittuntur.* α = *intermitterentur.* Lips. ci. etiam = *immittentur.* G (cr. ∾) = *Nec est delicata res.* 𝔏4. = *Longam vitam.* B (s∾) 𝔛 = *laboris oportet.* Pinc. ex. antiq. = *et erigaris et cadas.* P2. — *et arietes.* G𝔑 αεζηϑιχλοπρτφ mυ Pall. 𝔑 — 𝔊 = *idem mentiaris.* 𝔛 = *mentieris.* Pinc. ci. = *iter emetiris.* Col. 𝔑u 𝔐a = *id est, metiaris.* ρ = *alio mundo comitem relinquis.* G = *committere relinquis, alio efferes.* Et-

alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensas emetiendum
3 est confragosum hoc iter. Mori uult? Praeparetur animus
contra omnia: sciat se uenisse ubi tonat fulmen. sciat se uenisse ubi

Luctus et ultrices posuere cubilia curae
Pallentesque habitant morbi tristisque senectus.

In hoc contubernio uita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes: contemnes autem, si saepe cogitaueris et
4 futura praesumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu conposuerat accessit et duris quoque, si praemeditata erant, obstitit. At contra inparatus etiam leuissima expauit. Id agendum est ne quid nobis inopinatum sit. et quia omnia nouitate grauiora sunt, hoc cogitatio adsidua praestabit, ut nulli sis malo
5 tiro. Serui me reliquerunt. Alium conpilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris multis accidit. Deinceps quae multa et uaria sunt in nos diriguntur. Quaedam in nos fixa sunt, quaedam uibrant et cum maxime ueniunt. quaedam in alios peruentura nos stringunt.
6 Nihil miremur eorum ad quae nati sumus, quae ideo nulli querenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico, paria sunt: nam etiam quod effugit aliquis pati potuit: aequum autem ius est non

iam BR 𝔑 — 𝔅 = *relinquis* ∾. δζ ηϑϰλτ = *relinquis, alio effers.* γ = *relinquas, alio effers.* 𝔄 = *alio afferes.* 𝔈2. — 𝔊 = *offensus.* 𝔑 — 𝔅 = *emẽtiendum est.*

3. 𝔐 — *Mori vult.* R P3. 𝔏 — 𝔐a + *Mori me vult.*

ubi tonat fulmen = RZβιλπχψ P2. 3. 𝔖. 𝔈2. — 𝔊 = *tonat ubi fulmen.* Bυ 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *ubi ponat fulmen.* αεο quidam Pinc. 𝔐 — *sciat se venisse ubi tonat fulmen.* G P1. 4. quidam Pinc. 𝔏 — 𝔐a = *ubi patiatur fulmen.* Col. = *ut patiatur fulmen.* ρ cod. Lectii = *ubi tonat, ubi fulminat.* 𝔖 = *sciat venisse se ubi Luctus.* η = *Effugere illa.*

4. *hoc cogitatio* = BRλ P3. Sac 𝔄𝔖. G𝔑 — 𝔐a = *haec cogitatio.* Rλ P3. (cr. ∾) = *ut nulli sis malo graviter implicatus.* G(s∾) ιρ P1. 4. = *ut nulli sis malo tuo.*

5. *Servi me reliquerunt* = BR ρρ (exc. ζηϑϰρ) Sac 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖. G𝔇 = *Servi mei reliquerunt.* ζη + *Servi mei me rel.* ϰ = *Servi alium reliq.* ρ + *Servi me inquies reliquerunt. at hi alium dominum compilaverunt.* 𝔈2. — 𝔐a = *Servi te reliq.* 𝔐 = *Accidit deincepsque accidet. Multa et varia sunt quae in nos diriguntur.* Pinc. ci. = *Deinde quum multa et varia sint quae in nos.* Rλ + *quaedam in nos vibrant.* R + *et tunc cum maxime.* 𝔄 = *et cum imagine veniunt.*

in alios perventura = mss. (exc. ε) 𝔄𝔑 — 𝔊 (𝔑 — 𝔈1. = *proventura*) 𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *ad alios.* 𝔊 — 𝔐 = *nos constringunt.* ε = *in alia superventura et non stringunt.*

6. G = *quod fugit aliquis.*

quo omnes usi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur aequitas animo et sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: algendum est. aestas calores refert: aestuandum est. intemperies coeli ualitudinem temptat: aegro- 7 tandum est. Et fera nobis aliquo loco occurret et homo perniciosior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum condicionem mutare non possumus: id possumus, magnum sumere animum et uiro bono dignum quo fortiter fortuita patiamur et naturae consentiamus. Natura autem hoc quod uides 8 regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt. turbantur maria, cum quieuerunt. flant inuicem uenti. noctem dies sequitur. pars coeli consurgit, pars mergitur: contrariis rerum aeternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est. hanc sequatur, huic pareat. et quaecumque fiunt debuisse fieri putet nec uelit obiurgare naturam. Optimum est 9 pati quod emendare non possis et deum quo auctore cuncta proueniunt sine murmuratione comitari. Malus miles est qui imperatorem gemens sequitur. Quare inpigri atque alacres excipiamus imperia nec deseramus hunc operis pulcherrimi cursum cui quicquid patimur intextum est. et sic adloquamur Iouem cuius 10 gubernaculo moles ista dirigitur, quemadmodum Cleanthes noster uersibus disertissimis adloquitur quos mihi in nostrum ser-

G(s. m.) σ = *Imperet aequitas.* ρ + *Itaque imperetur aequitas.* Z βπ = *tributa prendamus.* ρ = *tr. pandamus.* Zηϑικστφ = *tr. pensemus.* B (cr. ∾) = *Gemis frigora adducit.*

7. ζ = *valit. tentabit.* 𝔑 — 𝔅 = *valit. intentat.*

aliquo loco occurret = mss. (exc. εηρ) 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔖. η = *alio loco occ.* ερ = *aliquando occurret.* Gr. = *eodem* [?] *loco occ.* 𝔈2. — 𝔐a — *aliquo.* 𝔑 — 𝔐 = *alium aqua, alium ignis.* Mss. (exc. Z) etiam Pinc. Gr. ∾. Z = *aliquid aqua.* 𝔄 = *ignis excipiet.* βο = *idem possumus.* 𝔇 = *ideo possumus.* x — *id.* Sa 𝔖 = *illud possumus.* γδ + *id possumus scilicet.* BGϑσυ 𝔑 — 𝔅 = *et ut bono dignum.* αγδζηxψ = *et bono dignum* om. *viro.* Gσ = *quo fortiter fortunam patiamur.*

8. RειλσP 2. 3. + *contrariis rerum successibus.* mπ + *rerum successionibus.* ρ + *Ad hanc ergo legem.* Zψ = *animus noster formandus est.* π = *quaecunque fuerunt.* β = *quaecunque fuerint.*

9. G = *deum coactore cuncta.* G 𝔑 — 𝔅 = *sine murmuratione commutari.* RγδζηλστφP 3. = *nec destruamus hunc operis.* BG αβϑιxχψ P 1. 2. 4. Col. 𝔄𝔑 — 𝔖 = *nec desinamus.* m𝔈2. 𝔐 — 𝔖 ∾. Gαγδεηϑxορστφψ 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *quicquid patiamur.*

10. BGιλmoπ (m∾) στυ 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *cuius tabernaculo moles ista.*

quemadmodum Cleanthes noster = RZβιλοπφχ P2. 3. Col. 𝔏 — 𝔖 (exc. 𝔍u). BGP1. 4. 𝔄𝔑 — 𝔈2. 𝔍u = *quem Cl. n.* η mτ Pinc. ex. famil. 𝔈 — 𝔐 = *quomodo Cl. n.*

monem mutare permittitur Ciceronis, disertissimi uiri, exemplo. Si placuerint, boni consules. si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum.

11 *Duc, o parens celsique dominator poli,*
Quocumque placuit: nulla parendi mora est.
Adsum inpiger. Fac nolle, comitabor gemens
Malusque patiar quod pati licuit bono.
Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt.

Sic uiuamus, sic loquamur: paratos nos inueniat atque inpigros fatum. Hic est magnus animus qui se deo tradidit: at contra ille pusillus et degener qui obluctatur et de ordine mundi male existimat et emendare mauult deos quam se. Uale.

EPISTULA V. (108.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Id de quo quaeris ex his est quae scire tantum eo ut scias pertinet. Sed nihilominus, quia pertinet, properas nec uis ex-

Col. = *Non placuerint.* G(m∾) P1. — *boni consules. si displicuerint.* mGτ = *sibi consules.* Grut. verba *Si placuerint — Ciceronis exemplum*, quorum initium et finem P4. minio signavit, delenda esse censet. Censor ed. ℜu (in Suppll. Diar. Litt. Hal. a. 1806. p. 420.) hunc locum sic constituit: *quos mihi in nostrum sermonem mutare permittatur. Si placuerint, boni consules. si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis, viri disertissimi exemplum.*

11. *Duc, o parens* = BG (lit.) αγδερυψ Col. probat Grut. 𝔛 = *Dic, o parens.* P1. ℜ — 𝔛 = *Ducor parens.* ζηϑ = *Ducor o parens.* 𝔊2. — 𝔖 = *Duc me, parens.* Cleanthes (apud Epict. Ench. c. 52.) = Ἄγου δέ μ', ὦ Ζεῦ. RZ βελοπσφχ P2. 3. 𝔅 𝔊1. = *Duc me summe* [𝔅 = *summae*] *parens.* xP4. = *Deorum parens.* υ = *celsusque.* 𝔊2. — 𝔖 = *domitor poli.* Z = *regnator poli.* 𝔛 — *placuit.* ι = *Fac velle te comitabor.* Grut. ci. = *Maloque patiar.* αγδεζησυφψZ = *Malusque patiar facere quod licuit bono.* Rβιλχ P2. 3. Col. 𝔛 = *Malusque patiar facere quod libuit bono* (etiam σπ = *libuit*). BG P1. 4. ℜ — 𝔅 — *pati.* 𝔐 — 𝔐a (exc. 𝔊ro 𝔏4. ∾) praepostero ordine versum quartum *Malusque* collocant post quintum *Ducunt volentem*, quoniam apud Epictetum versus ultimus est Κακὸς γενόμενος οὐδὲν ἧττον ἕψομαι. G(m∾) — *fata, nolentem.* BGR ρρ (exc. xo) P1. 2. 3. Col. 𝔛ℜ — 𝔊1. = *qui se eo tradidit.* o = *qui se ei tradidit.* xP4. 𝔊2. — 𝔖 ∾. ρ = *sed contra est pusillus et degener.* ℜ — 𝔐a = *ac degener.* Zβφχ + *degener est.* ρ = *mavult deum.*

Lib. XVIII. Ep. 5. (108.)

χ = *Sed nihilominus praeparasset, nec vis expectare libros quos cum maxime ordinem continentes.* G(cr. ∾) P1. = *quia pertinent, properant.* ℜ — 𝔅 = *quia pertinet, properant.* Quidam Pinc. = *quia pertinaciter properas.* 𝔐 — 𝔅1. + *quia pertinet, pertinaciter properas.* Rubenius verbum *pertinet* voluit deletum. ℜu — 𝔖 + *pertinet, et properas* contra mstos etiam Gr. Sac. Copulam absorptam esse a ter-

spectare libros quos cum maxime ordino continentes totam moralem philosophiae partem. Statim expediam: illud tamen prius scribam quemadmodum tibi ista cupiditas discendi qua flagrare te uideo digerenda sit, ne ipsa se inpediat. Nec passim carpenda sunt nec auide inuadenda uniuersa: per partes peruenietur ad totum. Aptari onus uiribus debet nec plus occupari, quam cui sufficere possimus. Non quantum uis, sed quantum capis hauriendum est. Bonum tantum habe animum: capies quantum uoles. Quo plus recipit animus hoc se magis laxat. 2

Haec nobis praecipere Attalum memini, cum scholam eius obsideremus et primi ueniremus et nouissimi exiremus, ambulantem quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus, non tantum paratum discentibus, sed obuium. *Idem*, inquit, *et docenti et discenti debet esse propositum: ut ille prodesse uelit, hic proficere.* Qui ad philosophum uenit cotidie aliquid secum boni ferat: aut sanior domum redeat aut sanabilior. Redibit 3

autem: ea enim philosophiae uis est, ut non studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem uenit, licet non in hoc 4

minatione verbi *pertinet* Sw. censet. G(m∾) — *nec vis.* RG (s.m.) Zβγδεζηιλοπσφχψ P 2. 3. Col. 𝔛 = *cum maximo.* G(s.m.) ιλοπσ P2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔐 = *ordine.* G (p.m.) 𝔇κτ P1. 4. = *ordinem.* RP3. — *moralem.* φ P4. = *moralem philosophiam.* N. Faber ex mstis + *te expediam.* P 4. = *expediē.* unde Gr. ci. = *expediere.* G (s∾) = *quae flagitare te video.* 𝔑 — 𝔊1. = *quam flagitare te video.* ερ = *qua flagraris.* 𝔇 = *qua flagitaris.*

digerenda sit = BGαγεζ𝔇 mo ρυ P 1. Erl. Herb. 𝔑 — 𝔊. cf. L. Iani Symbb. p. 17. 𝔐 = *regenda sit.* RP 2. 3. 4. Col. 𝔛𝔏 — 𝔖 = *dirigenda sit.* G (lit.) = *nec ipsa se imp.* γδ𝔇 P 1. + *et ne ipsa se imp.* στ (cr. ∾) 𝔑 — 𝔊 — *se* post *ipsa.* Col. = *nec se impediat.* κP4. + *ne ipsa se nuditas impediat.* Quidam Pinc. = *ne te ipsa imp.*

2. RZβιλο (m∾) π (m∾) ψ = *Nec passim capienda sunt.* G (s∾) 𝔇τ (cr. ∾) = *avide invidenda.*

pervenietur = B sG Erl. Herb. cf. Ian. l. l. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *pervenitur.*

cui sufficere possimus = BG (s.m.) αγ𝔇ρσ Sa 𝔑 — 𝔊1. 𝔖. G(p.m.) R 𝔛 𝔊2. — 𝔐a = *possumus.* η = *possit.* 𝔛 = *sed quantum potes.* Malebam *Bonum tamen habe animum.* RιλP2. 3. Col. + *tantum capies quantum.* R (s∾) = *quo plus recepit.* R = *magis lassat.*

3. RZβγδε𝔇λοπσ Gr. = *Hoc nobis praecipere.* χ + *sed et obvium.* ρ = *ut ipse prodesse.*

Qui ad philosophum venit = B mGRαβειλοπρτυχψ 𝔖. Sa = *Qui a philosophum.* Sc 𝔛 = *Qui ad philosophiam.* G𝔑 — 𝔐a = *Qui ad philosophorum scholas.*

4. BGαγδεη P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊1. = *aut sanabilior redibit. Ea autem philosophiae vis est.* R𝔇ιλοπ σφ P2. 3. = *sanabilior. Ea autem philosophiae vis est.* 𝔛 = *Redibit autem ea tantum philosophiae vis est.* 𝔊2. — 𝔖 + *non solum studentes* (𝔖 = [*solum*]) contra mstos etiam Sac. ρ + *non tantum studentes.* πυζ + *non studentes tan-*

uenerit, colorabitur. qui in unguentaria taberna resederunt et paulo diutius commorati sunt odorem secum loci ferunt. et qui ad philosophum fuerunt traxerint aliquid necesse est quod prodes-
5 set etiam neglegentibus. Adtende quid dicam: *neglegentibus*, non *repugnantibus*. Quid ergo? non nouimus quosdam qui multis apud philosophum annis persederint et ne colorem quidem duxerint? Quidni nouerim? pertinacissimos quidem et adsiduos quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos
6 uoco. Quidam ueniunt ut audiant, non ut discant, sicut in theatrum uoluptatis causa ad delectandas aures oratione uel uoce uel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem uidebis cui philosophi schola diuersorium otii sit. Non id agunt ut aliqua illo uitia deponant, ut aliquam legem uitae accipiant qua mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur.
7 Aliqui tamen et cum pugillaribus ueniunt, non ut res excipiant, sed ut uerba quae tam sine profectu alieno dicant quam sine suo audiunt. Quidam ad magnificas uoces excitantur et transeunt in adfectum dicentium alacres uoltu et animo. nec aliter concitantur quam solent Phrygii tibicinis sono semiuiri et ex imperio furentes. Rapit illos instigatque rerum pulchritudo, non uer-

tum. B = *ungentaria tab.* Zβιλ ππ (s.m.) P2.3. Col. = *ung. tabernacula.* 𝔑 = *residerunt.* ζ = *resident.* R = *odorem loci secum.* 𝔄 — *secum.* ρ = *sic qui ad.*

qui ad philosophum fuerunt = BGR𝔍ιχλορστ Erl. Herb. 𝔄𝔑 — 𝔅. cf. Hand. Turs. I. p. 94. ss. probat Ianus. 𝔈1. — 𝔖 = *apud phil.* Rell. n. l. G𝔍ι = *traxerunt aliquid.*

5. 𝔄 — *Adtende — neglegentibus.* G (cr. ∾) 𝔍υ = *nos novimus quosdam.* σ = *nam novimus.* 𝔑 — 𝔈1. = *num novimus.* G(s∾) P1. 4. 𝔑 — 𝔐 = *apud philosophiam.* G (lit.) Zβγδεζιλπ (m∾) τφψ Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔄 = *persederunt.* ρ = *perstiterunt.* ρ = *sed nec odorem quidem duxerunt.* Etiam mπ = *odorem.* Zδ𝔍 = *duxerunt.* η = *traxerint.* Rell. ∾.

6. 𝔄 = *Magnum hinc.* 𝔐a = *deversorium* contra mstos etiam Sac.

aliqua illo vitia = BR βε𝔍κλτυ P1. 3. Col. Sac 𝔄𝔑 — 𝔗𝔈2. 𝔖. P4. = *aliquo illo vitia.* G = *aliqua illa vitia.* ππ(s.m.) P2. 𝔅𝔈1. = *aliqua illi vitia.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐a = *aliqua illic vitia.* φ = *legem vitae suscipiunt.*

qua mores suos = mss. etiam Gr. Sac 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *ad quam mores suos.* R (lit.) αιοπσ mφχψ P2. = *erigant.*

7. 𝔄 = *cum pugillantibus.* G (s∾) = *ut res accipiant.* 𝔑 — 𝔐a — *ut* ante *verba* contra mstos.

sine profectu alieno dicant = B Sa (p. m.) Erl. 𝔐. Ita scriptum voluit Sw., et expresserat idem Lagrange = *qu'ils répètent sans fruit pour les autres:* ad quos accedit Ianus. GR P1. 3. 4. Col. Herb. 𝔄𝔑 — 𝔖 (exc. 𝔐) = *discant.* Zιψ P2. = *discunt.*

audiunt = BZβυφχ Sac 𝔄𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *audiant.* ρ = *acceperunt.* *Quidam vero ad magn.* R (s∾) = *in affectum clientium.* R Zβιλστ (s.m.) = *nec aliter excitantur.* ο — *Phrygii.* G(s∾) = *sono viri.*

et ex imperio furentes = 𝔄m𝔈1. 𝔈2. — 𝔖. Lat. Latin. = *et ex impetu.* BGR ρρ Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *fugientes.* 𝔄 = *incastigatque.*

borum inanium sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum 8 est, si quid contra fortunam contumaciter: iuuat protinus quae audias facere. Adficiuntur illis et sunt quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non inpetum insignem protinus populus, honesti dissuasor, excipiat. Pauci illam quam conceperant mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti: omnibus enim natura fundamenta 9 dedit semenque uirtutum. omnes ad omnia ista nati sumus. cum inritator accessit, tunc illa animi bona ueluti soluta excitantur. Non uides quemadmodum theatra consonent, quotiens aliqua dicta sunt quae publice adgnoscimus et consensu uera esse testamur?

Desunt inopiae multa, auaritiae omnia.

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos uersus ille sordidissimus plaudit et uitiis suis fieri con- 10 uicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum a philosopho ista dicuntur, cum salutaribus praeceptis uersus inseruntur efficacius eadem illa demissuri in animum inperitorum? *Nam*, ut dicebat Cleanthes, *quemadmodum spiritus noster*

8. Rλ = *quae audiunt facere.* Zεζφψ = *quae audiant.* 𝔄 = *protinusque audies.*

Adficiuntur illis et sunt = mss. (exc. P4.) etiam Gr. Pinc. 𝔄𝔖. ℜ — 𝔐 ℜu = *Afficiuntur illi et sunt.* 𝔏 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *Afficiuntur illi et sint.* 𝔏4. = *Afficiuntur illis et sint.* P4. = *Afficiuntur, si illa omnino fortuna remaneat* rell. om. Pinc. ci. = *Afficiuntur illis. Essent quales iubentur.* B = *quales iuventur.* 𝔍x P1. 4. = *sive impetum insignem.* Apud G *non* est in litura. α = *provocare ad cupiditatem.* αοπρσυχψ 𝔄𝔖 = *ad cupidinem recti.*

9. B(s∾) γυ = *tunc illa animi bona veluti solita excitatur.* G xP4. = *inter illa animi bona veluti solita excitantur.* 𝔇 = *inter illa animi bona veluti ad solita excitantur.* ηψ P1. Col. = *inter illa animi bona veluti* [P1. Col. = *velut?*] *soli excitatur.* τ = *interim illa anima veluti solita excitatur.* RZβιοπφ P2. 3. = *veluti ad solita excitatur* (sR P3. = *excitantur*). Quidam Pinc. = *velut ad solita excitantur.* ρχ = *tunc illa anima veluti bona solidatur.* ζ = *tunc illa anima veluti sopita excitatur.* Pinc. cod. Francisc. = *tunc illa anima bona velut sollicitatur.* Pinc. ci. = *tunc ad illa animi bona velut sollicitantur* vel *tunc ad illa animi bona velut ad solita excitantur.* 𝔄 = *tunc illa omnia bona veluti solita excitantur.* Etiam Sc = *solita.* αγσ = *tunc illa anima bona velut soluta excitatur.* ℜ = *tunc illa animi bona velut soluta excitatur.* Etiam Sa = *soluta.* quod restitutum voluit Sw, 𝔛 — 𝔊 = ∾ *velut* ∾. m𝔖𝔐 — 𝔖 (exc. ℜu) = *tunc illa animi bona velut sopita excitantur.* ℜu = *velut solita excitantur.* Recte docet Sw. ineptum illud *solita* factum esse ex *soluta* (mox §. 11. 𝔄 habet *solita oratione*). e ∾. α = *theatra sonent.*

10. G(n.) + *imperitorum sunt.*

clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patentiore nouissime exitu effudit, sic sensus nostros clariores carminis arta necessitas efficit.

11 **Eadem neglegentius audiuntur minusque percutiunt, quamdiu soluta oratione dicuntur: ubi accessere numeri et egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illa sententia uelut lacerto excussa torquetur. De contemptu pecuniae multa dicuntur et longissimis orationibus hoc praecipitur, ut homines in animo, non in patrimonio putent esse diuitias. eum esse locupletem qui paupertati suae aptus est et paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmina eiusmodi dicta sunt:**

Is minimo eget mortalis qui minimum cupit.

Quod uult habet qui uelle quod satis est potest.

12 **Cum haec atque eiusmodi audimus, ad confessionem ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est admirantur, adclamant, odium pecuniae indicunt. Hunc illorum adfectum cum uideris, urge, hoc preme, hoc onera relictis ambiguitatibus et syllogismis et cauillationibus et ceteris acuminis inriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam: cum profecisse te uideris et animos audientium adfeceris, insta uehementius. Uerisimile non est quan-**

13

Quidam Pinc. — *tractum.* *patentiore novissime exitu* = BR (ρρ exc. δεφ) omnes Pinc. Gr. 𝔊 — 𝔅1. G = *patenti ore novissime effudit exitu.* P1. 𝔑 — 𝔈2. = *patenti ore* ∾. Erm. ci. = *patenti ore novissime extudit.* εφ Sc = *patentiorem* ∾. δ = *patentiorem novissime exitum.* 𝔄 = *potentiorem novissime exitu.* 𝔐u — 𝔖 = *potentiorem novissimo exitu.* ου quidam Pinc. P4. = *effundit.* 𝔄 = *carnis acta necessitas.*

11. 𝔄 = *quamdiu solita oratione.* G = *egregium sensum astruxere.* Col. = *lacerto excessa.* BGR (cr. ∾) αβγδεζηϑικπστυφχψ P1. 2. 4. Col. 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *retorquetur.* λ P3. ∾. B (cr. ∾) G = *paupertatis.* Ζβεηοπρσυχψ Pinc. v. l. 𝔄𝔐u — 𝔖 = *aptatus est.* κλ = *oblatus est optatus est* (priora duo verba punctis sunt notata). Rell. etiam Gr. ∾. RΖβζηϑκοπφψ = *se divitem facit.*

carmina = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. = *carmini.* 𝔈2. — 𝔐a = *carmine.* ϑκο = *carmina huiusmodi.*

12. G = *Cum hoc atque huius audimus.* R Ζβζηϑκοπτψ = *huiusmodi.* ιλ = *quibus nil satis est.* R(m∾) — *admirantur.* 𝔑 = *ac clamant.* RΖβιλοπφ 𝔄 = *et clamant.* G(s∾) αζη P1. 3. 4. Col. = *odium pecuniae inducunt.*

adfectum cum videris = Rβειλ πρσψ P2. 3. Col. 𝔖. BG οP1. 4. 𝔄𝔑 — 𝔅 — *cum.* ζηϑκ (?) 𝔈1. — 𝔐a = *affectum ubi videris.* Gζηϑκ P1. 4. = *urgere.* ε = *fuge, hoc preme.* Col. = *urge, preme, haec onera.* τP3. + *urge hoc, preme hoc, hoc onera* (τ = *honora*). ο + *urge hoc, preme hoc, hunc onera.* π = *hoc preme, hoc ora.* BG 𝔑 — 𝔅 = *hoc honora.* Gαϑ = *et longissimis cavillationibus.* η = *et syllabis et cavillationibus.* ιμπσ + *insta, vehementius praedica.*

tum proficiat talis oratio remedio intenta et tota in bonum audientium uersa. Facillime enim tenera conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem: et adhuc docilibus leuiterque corruptis inicit manum ueritas, si aduocatum idoneum nancta est. Ego certe, cum Attalum audirem in uitia, in errores, in mala uitae perorantem, saepe misertus sum generis humani et illum sublimem altioremque humano fastigio credidi. 14 Ipse regem se esse dicebat: sed plus quam regnare mihi uidebatur cui liceret censuram agere regnantium. Cum uero commendare paupertatem coeperat et ostendere quam quicquid usum excederet pondus esset superuacuum et graue ferenti, saepe exire e schola pauperi libuit. Cum coeperat uoluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem non tantum ab inlicitis uoluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circumscribere gulam ac uentrem. 15 Inde mihi quaedam permansere, Lucili: magno enim in omnia inceptu ueneram. deinde ad ciuitatis uitam reductus ex bene coeptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisque in omnem uitam renuntiatum est: nec enim cibi, sed oblectamenta sunt ad edendum saturos cogentia, quod

13. 𝔛 = *proficiat ista oratio.* ℜ — 𝔅 = *in bonum audientia.* 𝔛 = *adversa.* Aliqua exx. Pinc. = *reconcilientur ingenia.* m𝔖𝔐ℜ = *concitantur ingenia.*

et adhuc docilibus = BRλπυ (Pinc.) P2. 3. Col. 𝔛𝔖. G (m∾) P1. = *ad hunc debilius.* σP4. = *adhuc debilius.* 𝔍xℜ — 𝔈1. = *adhuc debilibus.* o = *et ad hoc docibilibus.* ρτ (cr.∾) = *et adhuc indocilibus.* 𝔈2. = *adhuc docibilibus.* 𝔖 — 𝔐a = *Adhuc docilibus* om. *et.* βη𝔍xτ = *leniterque.*

nancta est = sB Sa 𝔖. GR𝔛ℜ — 𝔐a = *nacta est.* Z = *renacta est.* 𝔛 = *cum Attalum audirent.* G = *in mala vita operantem.* ℜ — 𝔅 = *in mala mente operantem.* Etiam ιστ (cr.∾) = *operantem.*

14. R P3. + *Ipse enim regem.* G = *censuram agere regnanti non.* Zιπφ Pinc. ex. famil. = *censuram agere gentium.* P2. = *cens. ag. gerentium.* Col. = *regentium.* Zειοπσφ P2. 3. = *quomodo quicquid usum.* mo ℜ — 𝔖 = *quod quicquid.* ρ = *et quantum quicquid.* Col. = *quem quicquid.* 𝔐ℜ — *quam* et = *pondus esse.* G(cr.∾) = *ex schola.* ρ = *pauperem libuit.* εζ = *pauperi licuit.* 𝔛 = *iubebat circumscribere.*

ac ventrem = mss. 𝔛ℜ — 𝔗. 𝔅 — 𝔖 = *et ventrem.*

15. ε = *permansera vicina.* ρ = *permansera vicina. Non enim in omnia.*

inceptu veneram = BGR ρρ (exc. ζχρσψ) P1. 2. 3. Col. Sa 𝔛ℜ — 𝔈1. 𝔖. ρσ = *incepta.* (ζχψ) P4. 𝔈2. — 𝔐a = *impetu veneram.* Etiam apud Corn. Nep. Iphicr. 2, 5. restituendum est ex mstis *inceptus*, quod cessit vulgato *impetus.* G(s∾) — *est* post *renuntiatum.* RZβιλοπφ χψ P2. 3. Col. = *renuntiavi.* 𝔛 = *renuntiatis.*

nec enim cibi = BGR ρρ (exc. β) Pinc. v. l. P2. 3. 4. Col. 𝔛𝔖. β = *Et haec non sunt cibi.* P1. ℜ = *Haec enim cibi.* 𝔗 — 𝔐a = *Haec enim non cibi.* αβγζηοπ

gratissimum est edacibus et se ultra quam capiunt farcientibus,
16 facile descensura, facile reditura. Inde in omnem uitam unguento abstinemus, quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inde uino carens stomachus. Inde in omnem uitam balneum fugimus: decoquere corpus atque exinanire sudoribus inutile simul delicatumque credidimus. Cetera proiecta redierunt, ita tamen, ut quorum abstinentiam interrupi modum seruem et quidem abstinentiae proximiorem, nescio an difficiliorem: quoniam quidem
17 absciduntur facilius animo quam temperantur. Quoniam coepi tibi exponere quanto maiore inpetu ad philosophiam iuuenis accesserim quam senex pergam, non pudebit fateri quem mihi amorem Pythagorae iniecerit Sotion. Dicebat quare ille anima-

φZ (cr. ∾) = *quod gravissimum est edacibus.* γ = *descensum facile reditum.* η = *decessura facile redeuntia.* α = *dissensa facile reditura.* 𝔑 = *de censura facile redditura.* G𝔇στ (cr. ∾) = *de censura de reditura.*

16. Zοπφχψ 𝔛 = *Inde in omni vita.* 𝔑 — 𝔈2. = *quem obtinemus* [𝔅 = *optinemus*] *odor in corpore est.* P1. = *quoniam optinemus odor in corpore est.*

in corpore est nullus. Inde vino carens stomachus = B αγδ Pinc. cod. Francisc. et „alter eiusdem bibliothecae“ P4. Sa 𝔖. G𝔇π P1. = *in corpore est nullus, inde vino carerimus stomachus.* mG RZβειλοπυφχψ P2. 3. Col. 𝔛 = *in corpore est. non luxum* [mGσ 𝔛 = *lusum*] *dat vino* [P2. = *iño*] *carens stomachus.* ρ = *in corpore est. Non lusi de vino calens* [s i. *calefaciens*] *stomachus.* e = *in corpore est nullus. Indie viuo cacus stomachus.* 𝔑 — 𝔅 = *in corpore est. Nullo inde vicio caremus stomachis.* 𝔈1. = *in corpore est. Nullo inde vitio caremus stomachi.* 𝔈2. — 𝔊 = *in corpore est. Nullo inde vino calet stomachus* ex ci. Ermi. 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *in corpore est nullus. Inde vino caret stomachus.* 𝔑u = *in corpore est. Non luxum dat vino stomachus.* G(m∾) = *atque examinare sudoribus.* γζτ (cr. ∾) mυ = *exanimare.*

credidimus = BGR αγεη𝔇ιχλο τχ Sa 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. moτ (s.m.) 𝔈1. — 𝔐a = *credimus.* G(cr. ∾) 𝔑 — 𝔅 = *interrumpi.*

quoniam quidem = Bαεηκτψ 𝔑 — 𝔗. G = *quoniam quidam.* R𝔅 — 𝔖 = *quoniam quaedam.*

absciduntur = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *abscinduntur.* Rell. n. l. Amicus quidam Grut. ci. = *abscinduntur facilius omnino quam.*

17. υ = *Quando incepi tibi exponere.*

quanto maiore inpetu = B. 𝔖 = *quanto maiori impetu.* GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *quantum maiori impetu.* B = *non putebit fateri.* GR ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *Pythagoras iniecerit.*

Sotion. Dicebat = B (s. m.) G (s.m.) 𝔖. B (p.m.) = *iniecer iat Sotion.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐a = *iniecerit Sotion. Docebat.* Idem Pinc. ci. = *Disserebat* propterea quod sequitur §. 20. *Haec cum exposuisset Sotion.* G (p.m.) = *iniecerit. at Sotio dicebat.* R = *iniecerit. at fotion dicebat.* α𝔑 — 𝔈2. + *iniererit. at Sotion dicebat.* βφ P2. Col. = *iniecerit. ad Sation dicebat.* σ P3. = *iniecerit. At Socion dicebat.* δειπ = *iniecerit. at Sation dicebat.* Rell. ρρ + *iniecerit. ad Sotion dicebat.* P4. = *iniecerit ac socio dicebat.* P1. = *iniecerit. At Sonon dicebat.* 𝔛 = *iniecerit ad socium dicebat.* R = *quare ipse animo-*

libus abstinuisset, quare postea Sextius. Dissimilis utrique causa erat, sed utrique magnifica. *Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat et crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in uoluptatem esset adducta laceratio. Adiciebat contrahendam materiam esse luxuriae. colligebat bonae ualitudini contraria esse alimenta uaria et nostris aliena corporibus.* 18 *At Pythagoras omnium inter omnia cognationem esse dicebat et animorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla, si illi credas, anima interit nec cessat quidem nisi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Uidebimus per quas temporum uices et quando pererratis pluribus domiciliis in hominem reuertatur.* 19 *Interim sceleris hominibus ac parricidii metum fecit, cum possint in parentis animam inscii incurrere et ferro morsuue uiolare, si in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur.* Haec cum exposuisset Sotion et inplesset argumentis suis: 20 *Non credis,* inquit, *animas in alia corpora atque alia describi? et migrationem esse quod dicimus*

libus. αγεϑχτ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *Hic hominis satis.* G = *hominis alimentorum curam sang.* υ = *hic hominibus.* χ = *esse dicebat.* BG = *esset adducat laceratio.* sG = *adducatu laceratio.*

18. *et animorum commercium* = Bχοφ mυ Erl. cf. §. 20. *illum quondam hominis animum* et *animos per orbem agi.* η = *et animarum commercium.* Idem coniecerat Ianus, quoniam statim legitur *Nulla, si illi credas, anima interit* et §. 20. *Non credis, inquit, animas* etc. Herb. + *et aliorum al. animorum commercium.* G(p.m.) = *et aliarum comm.* R 𝔛𝔑 — 𝔖 = *et aliorum comm.* quod ex compendiaria scriptura *aĩorum* facile potuit oriri, cum praesertim sequatur *in alias atque alias.* (cf. ad §. 23. G = *non alium.*) B = *Nullas illi credas.* G = *Nullas illis credas.* 𝔛 = *si illi credis.* 𝔑 — 𝔗 — *si.* G (cr.∾) σ = *nec tempore exiguo.*

19. ε = *videbis per quas.* (χ) 𝔏 — 𝔅1. = *Viderimus per quas.* Rell. etiam cod. G[illegible] φ. η = *per agratis pluribus dom.* Rβιλπ φ = *multis domiciliis.* αZ = *sceleratis hominibus* ∾. Rλ = *sceleratis hominibus ac parricidis.* P3. = *sceleratis hominibus et* [?] *patricidis* (?). Col. = *sceleris hominibus ac parricidiis.* ερ = *sceleratis hominibus ad parricidium.*

si in quo cognatus = BGR ρρ (exc. σ P4.) Gr. 𝔛𝔖. σP4. 𝔑 — 𝔈1. = *sed in quo cognatus.* Erm. ci. = *scilicet in quo.* 𝔈2. — 𝔐a — *si.* B = *aliqui spiritus.* GP1. 𝔑 — 𝔅 = *aliquid spiritus.* B (cr.∾) G(s.m.) αγδιλοσψ 𝔑 — 𝔈1. = *spiritus hostis paretur.* Rβχ P2. 3. = *spiritus est hostis paretur.* G(p.m.) ηϑϰ P1. 4. = *spiritus hostis pateratur.* sR εγ (s. m.) sλ sP3. Col. = *spiritus est hostis putetur.*

20. P2. Col. = *Hoc cum exposuisset.* R = *expos. fotion.* P3. = *Focion.* ιπ P 2. Col. = *ad Sation.* ο = *Socion.* P4. = *Socio.* R(m∾) — *corpora atque alia.*

quod dicimus mortem = B sG ρρ (exc. ζησ) Sac 𝔛. GR ζησ 𝔑 —

mortem? Non credis in his pecudibus ferisue aut aqua mersis illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? nec tantum coelestia per certos circuitus uerti, sed animalia 21 *quoque per uices ire et animos per orbem agi? Magni ista crediderunt uiri: itaque iudicium quidem tuum sustine, ceterum omnia tibi in integro serua. Si uera sunt ista, abstinuisse animalibus innocentia est. si falsa, frugalitas est. Quod istic crudelitatis tuae damnum est? Alimenta tibi leonum et uolturum eripio.* His ego instinctus abstinere animalibus coepi et anno peracto non tantum facilis erat mihi con-22 suetudo, sed dulcis. Agitatiorem mihi animum esse credebam nec tibi hodie adfirmauerim an fuerit. Quaeris quomodo desierim? In Tiberii Caesaris principatum iuuentae tempus inciderat: alienigena tum sacra mouebantur, sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorumdam animalium abstinentia. Patre itaque meo rogante qui non calumniam timebat, sed philosophiam

𝔈1. = *quam dicimus mortem.* 𝔈2. — 𝔐a = *quam dicimus esse mortem.* B (s∾) = *circuitu verti.*

21. *tibi in integro serva* = BG αγδηϑτ P1. 2. Sa 𝔑 — 𝔐. ζ = *tibi in integrum serva.* β = *tibi integro serva* om. *in.* R Pinc. ex. famil. P3. 4. Col. 𝔛𝔏 — 𝔖 = *tibi integra serva.* sR = *Quod istic credulitatis.* Gβϑστ P1. = *Quod istis crudelitatis.* η = *Quid istis crudelitatis.* ε = *Quod in istis crudelitatis.* Sc = *Quod isti crud.* Quidam codd. Pinc. 𝔊𝔊 = *Quod istius crudelitatis.* 𝔛 = *Quod iste crudelitatis.* 𝔑 — 𝔈1. = *Quod istis crudelitatibus tuis.* Plerique Pinc. 𝔈2. = *Quod istic crudelitatibus tuis.* Lips. ci. = *Quod istic, nisi crudelitati [crudelitatis] tuae damnum est?* Rell. etiam Sa ∾. Sed veretur Sw., ut sanus sit locus.

His ego instinctus = BRβελοτ (s.m.) υ Sa 𝔑 — 𝔐. probat Sw. τ (p.m.) = ∾ *instinctis.* G = *His ergo exstinctus.* ϑ P1. Col. = *His ego extinctus.* P2. = *His ego instructis.* ιmφ = *His ergo instructus.* αηφχZ (p.m.) Sc = *His ergo instinctus.* Z (s.m.) = *extritus.* σ = *His ego exterritus.* ζ = *His distinctus.* 𝔏 — 𝔖 — *ego.*

22. *Agitatiorem mihi animum* = BGγδεηϑιοπρστυφψZ 𝔑 — 𝔈2. Rβκλχ = *Agitatorem.* α𝔛 = *Agitationem.* sυ = *magis agilem in aptum.* 𝔐 — 𝔖 = *Agiliorem* ex ing. Mur. G P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *In Tiberii Caes. principatu iubente* (P2. Col. — *In* ante *Tiberii*). Rαβγδιλοπυφχ = *principatum iubente.* χ = *principatu adhuc tempus.* P4. = *principatum vivente.* G = *tempus eligerat.* στ (s.m.) = *tempus elegerat.*

alienigena tum sacra = BmG χ Sa ci. Lips. 𝔑u — 𝔖. R P2. 3. 𝔛𝔊𝔊𝔏 — 𝔅1. = *alienigenarum sacra.* G = *aligenia çentani sacra.* P1. = *aligenia centari sacra.* P4. = *aligenia tentari sacra.* Col. = *alienigenaris in sacra.* 𝔑 — 𝔅 = *alienigena gentium sacra.* 𝔈1. 2. 𝔐 = *alienigenarum gentium sacra.* P2. = *monebantur.* Sw. ci. = *et inter argumenta.* R ιλ = *ponebantur ∾ abstinentiae.* Lectio

oderat ad pristinam consuetudinem redii: nec difficulter mihi ut inciperem melius coenare persuasit. Laudare solebat Attalus 23 culcitam quae resisteret corpori: tali utor etiam senex in qua uestigium adparere non possit. Haec retuli ut probarem tibi quam uehementes haberent tirunculi inpetus primos ad optima quaeque, si quis exhortaretur illos, si quis inpelleret. Sed aliquid praecipientium uitio peccatur qui nos docent disputare, non uiuere, aliquid discentium qui propositum adferunt ad praeceptores suos non animum excolendi, sed ingenium. Itaque quae 24 philosophia fuit facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet quo proposito ad quamquam rem accedas. Qui grammaticus futurus Uergilium scrutatur non hoc animo legit illud egregium

Fugit inreparabile tempus.

uigilandum est: nisi properamus, relinquemur. agit nos agiturque uelox dies. inscii rapimur. omnia in futurum disponimus et inter praecipitia lenti sumus: sed ut obseruet, quotiens 25 Uergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uerbo illum *fugit.*

Optima quaeque dies miseris mortalibus aeui
Prima fugit: subeunt morbi tristisque senectus
Et labor et durae rapit inclementia mortis.

ci. = *qui non philosophiam oderat, sed calumniam timebat.* Ruhnk. ci. (ad Vell. II, 72. ex. p. 314.) 𝔖 = *qui calumniam timebat, non philosophiam oderat.* Probabilis quidem est haec emendatio: sed pro vulgata scriptura faciunt, quae de patre philosophiam aspernante scripsit Sen. ad Helv. 16, 9 ex. et 10. Rλ (cr.∾) = *nec diffidenter mihi.*

23. *culcitam* = B Sa 𝔖. GR 𝔛 𝔑 — 𝔐a = *culcitram.* R = *quae resisteret* [verbum est in litura] *nocere* (del.). ι = *Hoc retuli.* ρ = *Sed hoc retuli.* G = *tyrunculi.* mυ = *al. novelli milites.* mι = *i. novelli scholares.* B (cr.∾) = *ad optimas quaeque.*

si quis inpelleret = mR mλ mP3. ci. Pinc. 𝔐 — 𝔖. ρ = *si quis imprimeret.* Rell. mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *si quis impenderet.* 𝔑 — 𝔈1. — *non vivere.* G (m∾) = *non alium* [= 𝔑 — 𝔅] *ex olendi.*

24. 𝔑 — 𝔅 = *facta est philosophia.* B(s∾) = *ad ret pertinet.*

ad quamquam rem = BR P2. 3. 4. Col. cf. Drkb. ad Liv. 38, 17, 13. Zβιχλ mo π(s.m.) στυφχψ sP3. 𝔛 = *ad quamque rem.* 𝔖 = *ad quamque res.* G𝔇o P1. 𝔑 — 𝔐a = *ad quam rem.* G 𝔑 — 𝔛 = *accedes.* G𝔑 — 𝔅 = *quia grammaticus.*

nisi properamus, relinquemur = B 𝔛𝔖. G = *nisi properemus* [in lit.] *relinquimur* (s∾). R = *nisi properemus relinquemur.* Z βγδεζιxοπρτ (cr. ∾) χ = *properemus.* βιλορυφχ = *relinquemur.* αβ(?) = *relinquamur.* 𝔑 — 𝔐a = *relinquimur.* G (s.m.) 𝔑 — 𝔈1. = *agit nox.* 𝔛 — *et* ante *inter praecip.* ρ 𝔑 — 𝔅 = *inter praecipua.*

25. 𝔛 = *sed ut servet.* 𝔑 — 𝔅 = *de claritate ipsorum dicit.* 𝔛 — *temporum.* RιλP2. 3. + *fugit et optima quaeque.* G(cr.∾) = *Optima quoque.* 𝔛 = *et dirae rapit.*

Ille qui ad philosophiam spectat haec eadem quo debet adducit. Numquam Uergilius, inquit, *dies* dicit *ire*, sed *fugere* quod currendi genus concitatissimum est *et optimos quosque primos rapi:* quid ergo cessamus nos ipsi concitare, ut uelocitatem ra-
26 pidissimae rei possimus aequare? Meliora praeteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit, sic in aetate nostra quod est optimum in primo est. Id exhauriri in aliis potius patimur, ut nobis faecem reseruemus. Inhaereat istud animo et tamquam missum oraculo placeat:

> *Optima quaeque dies miseris mortalibus aeui*
> *Prima fugit.*

27 Quare *optima?* quia quod restat incertum est. Quare *optima?* quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum et adhuc tractabilem ad meliora conuertere. quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingeniis et exercendis per opera corporibus. Quod superest segnius et languidius est et propius a fine. Itaque toto hoc agamus animo et omissis ad quae deuertimur in rem unam laboremus, ne hanc temporis pernicissimi celeritatem quam retinere non possumus
28 relicti demum intellegamus. Primus quisque tamquam *optimus* dies placeat et redigatur in nostrum. Quod fugit occupandum est. Haec non cogitat ille qui grammatici oculis carmen istud

𝔐 — 𝔐a = *abducit* contra mstos etiam Gr. Sac. Zβπ(m∾) = *Nunquid Virgilius.* B = *inquid.* G (lit.) = *inquam.* R = *citatissimum est.* G (cr. ∾) 𝔄𝔑 — 𝔅 = *primus rapit.*

26. RZβιλοπψ + *et quemadmodum ex amphora.* B (cr. ∾) = *turpidumque.* G = *turbidinique.*

quod est optimum = mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 — *est.* 𝔑 — 𝔅 — *in* ante *primo est.* 𝔈1. — 𝔐 = *primum est.* G (s∾) P1. — *est.* P4. = *ipso est.* ρ = *in principio est.* 𝔄 = *Idem hauriri malis potius patimur.* 𝔑 — 𝔅 = *exhaurire.* P1. 4. = *Id exhaurire malimus potius patimur.* Col. = *Id exhauri malimus potius ut nobis.* Zβιχοπχ P2. 8. = *Id hauriri.*

27. στ𝔑 — 𝔗 — *Quare optima?* — *incertum est.* 𝔄𝔅 — 𝔐a = *quia restat quod incertum est.* 𝔄𝔑 — 𝔅 + *ingeniis est et.* B = *et emissis ad quae.* R = *obmissis.*

devertimur = B Sa 𝔖. GR ρρ P2. 3. Col. 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *divertimur.* Pinc. v. l. P1. 4. (?) 𝔊 — 𝔐a = *divertimus.* Zγδ = *tempus pertinacissimum.* υ𝔊 = *tempus perniciosissimum.* R = *non possimus retinere.*

28. P2. = *redigatur in vestrum.* Grut. ci. = *redigatur in numerum.*

Haec non cogitat ille = BG. R𝔄𝔑 — 𝔈 = *Hoc non cogitat ille.* B = *qui grammati oculis.* βγδπ ex. Francisc. P2. 𝔊𝔖 = *qui grammaticis oculis.* ρ = *qui tramatis oculis.* η = *qui grammaticum oculis.* B (s.m.) = *carmen istuc.*

legit, ideo *optimum quemque primum esse diem,* quia subeunt morbi, quia senectus premit et adhuc adulescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait Uergilium semper una ponere *morbos et senectutem.* Non mehercules inmerito: senectus enim insanabilis morbus est. Praeterea, inquit, hoc senectuti cogno- 29 men inposuit, *tristem* illam uocat:

subeunt morbi tristisque senectus.

Alio loco dicit:

Pallentesque habitant morbi tristisque senectus.

Non est quod mireris ex eadem materia suis quemque studiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quaerit, canis leporem, ciconia lacertam. Cum Ciceronis librum *de Republica* prendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiae deditus: alius alio curam suam mittit. Philosophus ad- 30 miratur *contra iustitiam dici tam multa* potuisse. Cum ad hanc eamdem lectionem philologus accessit, hoc subnotat: *Duos Romanos reges esse quorum alter patrem non habet, alter matrem:* nam de Seruii matre dubitatur. Anci pater nullus: Numae nepos dicitur. Praeterea notat *eum quem nos dictato-*

Rιλ + *ideo ait optimum.* 𝔛𝔐 — 𝔐a = *mehercule.*

29. R βειλτ (s.m.) χψ 𝔛 = *Propterea inquit.* G 𝔑 = *senectutis cognomen.* 𝔛𝔅 = *senectus cogn.* γοψ = *nomen.* 𝔖 = *cognomen posuit.* G = *vocant.*

Alio loco dicit: Pallentesque habitant morbi tristisque senectus = B mG RZαβεηιλ mτυχψ P 2. 3. Col. cod. Vindob. Haec, quae omittuntur a G P1. 4. Erl. Herb. 𝔛𝔑 — 𝔖, primus restituit Ianus laud. Ep. 114, 17. *Dicit quodam loco . . . Alio loco . . . Et alio loco.* G (m∾) = *ex eadem materia succintoriam literam cum Ciceronis librum.*

lacertam = BmGR ρρ 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔊2. — 𝔖 = *lacertum.*

Ciceronis librum de Republica = 𝔊2. — 𝔊 𝔑u. B e Sa = *Ciceronis librum deprendit.* GR ρρ (exc. ρτ) Gr. 𝔑 — 𝔊1. = *Ciceronis librum deprehendit.* τ = *C. libros deprehendit.* 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *C. libros de Republica prehendit.* (Etiam 𝔊2. — 𝔊 𝔑u = *prehendit.*) 𝔖 = *Cic. libros de Republica prendit.* ρ = *Ciceronis librum scrutatur.* Recte docet Sw. intercidere potuisse *Republica* propter compendiariam scripturam *rep.* etiam antiquissimis codd. usitatam. η = *hinc physiologus* et infra *physiologus accessit.* 𝔑 = *philosophus* utrobique.

30. η = *supra iustitiam.* P3. = *circa iustitiam.* R(s∾) = *et ad hanc lectionem* om. *eamdem.* BG 𝔛 = *Servi.* υ + *de Servi regis matre.* γδζ = *dubitant.* Gαβζηϑιxλστυφ (cr. ∾) = *Antipater.* P 2. = *Antipater nullius mume nepos.* P4. = *Antipatre nullus.* Col. = *Anticipatus nullius Numae nepos.* 𝔑 — 𝔅 = *Antipatre nullius.* 𝔊1. = *Antipater mulieris Mimae nepos.* 𝔊2. — 𝔊 = *Anci pater Marcius Numae nepos.* 𝔛 = *Antipatre Mulius Numae nepos.* ι = *ullus nonne nepos.* η = *ullus nepos.* δ = *ullus Numae nepos.* χsZ = *tullus numae nepos.* βι mφ = *mulius*

rem dicimus et in historiis ita nominari legimus apud antiquos magistrum populi uocatum. **Hodieque id exstat in Auguralibus libris et testimonium est, quod qui ab illo nominatur *magister equitum* est. Aeque notat *Romulum perisse solis defectione: prouocationem ad populum etiam a regibus fuisse:* id ita in Pontificalibus libris et alii putant et Fenestella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum uerba [prisca], *reapse* dici a Cicerone, id est *reipsa,* in commentarium refert nec minus *sese,* id est *seipse.* Deinde transit ad ea quae consuetudo seculi mutauit, tamquam ait Cicero *quoniam sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati:* hanc quam nunc in circo *cretam* uocamus *calcem* antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit uersus et in primis illos de Africano scriptos:**

numae nepos. π = *tulius numae nepos.* ο = *tulius minime nepos.* τ = *nullius mumae nepos.* R = *nepos Numae.* B = *nepotes.* Quidam cod. Pinc. = *nepos fuit.*

31. 𝔑 — 𝔛 = *in angustralibus libris.* 𝔛 = *in angularibus libris.* RP3. + *Aeque notat et Romulum.* R𝔑 — 𝔅 = *periisse.* 𝔛 — *provocationem.* Sa — *a* ante *regibus.* Pinc. ci. — *ita.*

et alii putant et Fenestella = ci. Pinc., quam recepi propter *et* ab optimis libris expressum, quamquam mss. omnes, quod sciam, *aliqui* exhibent. Fortasse scribendum fuit *et alii qui putant et Fen.* BRsG Zβζιυφχ P3. Col. = *et aliqui.* G P1. 2. 4. 𝔛𝔑 — 𝔖 — *et.* BGγδϑ P1. + *qui putant.* Hoc fortasse inde in contextum est invectum, quod aliquis in margine vel inter lineas notaverat *qui* in *aliqui* esse delendum. RZβ P3. Col. = *qui putabant provocationem et Fenestellam.* (Etiam BG γδτχ P1. = *Fenestellam:* sed in B *m* est notatum puncto caeruleo). φ = *qui putabant et Fenestellam.* υ = *que putant et Fenestrellam.* ι(?) κσ = *qui putant et Fenestrellam.* ϑ = *qui putant et Fenestrellam eodem.* λ P4. = *qui sic putant Fenestrellam.* ι P2. = *qui putabant provocutionem* [ι + *ad*] *Fenestrellam.* 𝔛 = *qui putant provocationem et Fenestrellam.* 𝔑 — 𝔛 = *et fenestrellam.* Etiam in Sc hic locus simili modo turbatus erat atque in Gr. 𝔐 = *Id esse in Pontif. libris putat et Fenestella.* B (s∾) G αβεησ P1. 𝔑 — 𝔈1. = *cum grammaticis.* χ = *cum grammaticis expressit.*

primum verba [*prisca*] *reapse.* *prisca* est ab Swi ci. Bεη Sa = *primum verba expresse ab se.* τ 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *primum verba expressa ab se.* (notat Sw. *a b se* ortum ex *re a b se*, quomodo editum voluit Pinc.). GR ϑικλ Gr. = *primum verba expressa a se* (sCol. = *expressa se dici*). Ex. Fac. et Primit. = *Primum enim verba expressa ab se.* unde Pinc. ci. = *Primum Ennii verbum priscum reabse.* 𝔊 — 𝔐a — *verba prisca.* 𝔑 — 𝔐a = *ab Cicerone* contra mstos etiam Gr. 𝔑 — 𝔈2. = *idem* utrobique pro *id est.* 𝔐 — 𝔐a = *nec minus sepse* ex ing. Mur. contra mstos. G (cr. ∾) ϑ P1. = *in comm. referunt.*

32. *tamquam ait Cicero* = mss. 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔊ro + *tamquam quod ait Cicero.* 𝔅1. — 𝔐a + *tamquam non quod ait Cicero.* B (r. m. ∾) = *ad ipsa calce.* γδιζϑσφψ = *in circo cartam.* Zβιτ = *in circo certam.* Pinc. ci. = *in circo metam.*

Ennianos colligit versus =

Cui nemo ciuis neque hostis
Quiuit pro factis reddere operae pretium.

Ex eo se ait intellegere apud antiquos non tantum *auxilium* significasse *operam*, sed *opera:* ait enim neminem potuisse Scipioni neque ciuem neque hostem reddere *operae* pretium. Felicem deinde se putat, quod inuenerit unde uisum sit Uergilio dicere: 33

Quem super ingens
Porta tonat coeli.

Ennium hoc ait Homero subripuisse, Ennio Uergilium. Esse enim apud Ciceronem in his ipsis *de Republica* hoc epigramma: 34

Pinc. ci. G — G. BGR (lit.) ρρ Gr. XR — G2. = *inanes colligit versus.* quod poterat defendi. R — G1. = *atque hostis.*

Qui vit = mζ mφ M — G. Pinc. ci. Anthol. L. I. p. 211. = *Qui bit.* Mss. etiam Gr. XR — G = *Qui vult.* quomodo legit etiam H. Columna ad Ennium p. 162. B (s∾) G = *profectis.*

operae pretium = mss. XR — M G (R = *operae reddere pretium.* Sa = *praecium*). H. Columna l. l. Rβ ειλοπσχ P2. 3. Col. G2. — G subiungunt *potest.* L — Ma = *oprae pr.*

33. G (s∾) — *non* ante *tantum.* Proxima in mstis sunt valde corrupta. BG = *significasse sed opera ait. opera enim in* [G — *in*] *eius neminem potuisse Scipionem.* Rζιλφ P3. = *significasse sed operam. ait enim* ∾. η = *significasse, sed operam ait. opera eius neminem.* α = *significasse sed opera eius neminem.* χ = *significasse sed operam. Neminem enim neque civem neque hostem potuisse in Scipionem reddere.* υ = *significasse sed operam. Ait enim in eius neminem potuisse Scipionem.* S P1. = *significasse sed opera ait. Opera enim eius in neminem potuisse Scipionem.* τ = *significasse sed opera ait. Opera eius enim in neminem potuisse.* ε = *significasse sed opera. Enim ait opera eius neminem potuisse.* P2. Col. = *significasse sed operam. ait enim neminem potuisse in Scipionem.* P4. = *significasse sed operam. Ait opera enim eius neminem potuisse Scipionem.* Pinc. v. l. = *significasse sed operam, ait, opera enim eius neminem* ∾. X = *significasse sed opera: ait enim eius neminem potuisse Scipionem.* R — B = *significasse sed opera. ait opera eius in neminem potuisse Scipionem.* G1. 2. = *significasse operam, ait, opera eius in neminem potuisse Scipionem.* Erm. ci. = *significasse sed opera, cum ait neminem potuisse Scipioni.* Pinc. ci. GG + *significasse operam, sed alicuius opera. ait enim* ∾. M = *intelligere apud antiquos auxilium significasse operam. ait enim* ∾. L — G ∾. Sed vereor, ne non satis emendatus sit locus. B1. — Ma = *quod inveniret* contra mstos.

34. *Ennium hoc ait Homero subripuisse* = Pinc. ci. G — G. Mss. (exc. χ) etiam Gr. Ss. XR — G2. = *Ennius* [P1. = *Emnius.* P4. = *Cinnius.* R = *Hennius*] *hoc ait Homero se* [χ — *se*] *subripuisse.* η = *se eripuisse.* G1. 2. = *Ennio Vergilius.*

Esse enim apud Ciceronem = BG αγδζηϑυψ P1. Sac XR — GG. R P2. 3. 4. Col. L — Ma = *Est enim apud Cic.* Pinc. ci. (contra omnia exemplaria) M = *Est Ennii apud Cic.* probat Matth. υχ = *in ipsis de Rep. libris epigramma.* B + *epigramma ē.* Gαζηϑκτυχ XR — G1. + *epigramma est.* G + *Epi-*

Si fas endo plagas coelestum ascendere cuiquam est,
Mi soli coeli maxima porta patet.

Sed ne et ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum delabar, illud admoneo auditionem philosophorum lectionemque ad propositum beatae uitae trahendam, non ut uerba prisca aut ficta captemus et translationes inprobas figurasque dicendi, sed ut profutura praecepta et magnificas uoces et animosas quae mox 35 in rem transferantur. Sic ista ediscamus, ut quae fuerint uerba sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philosophiam uelut aliquod artificium uenale didicerunt, qui aliter uiuunt quam uiuendum esse praecipiunt. Exempla enim se ipsos inutilis disciplinae circumferunt nulli non uitio quod insequuntur obnoxii. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse praeceptor quam gubernator in tempestate 36 nausiabundus. Tenendum est rapiente fluctu gubernaculum,

gramma Ennii scripturae ratione non reddita. B = *nisi fas endo plagas caelestum.* G = *nisi faciendo celestium.* R mG λπσ P3. 𝔗 = *Non fas esse plagas coelestium.* P2. = *Non fas omne plagas caelestium.* ου = *Non fas esse plagas caelestum.* ϑ P1. 𝔑 — 𝔅 = *nisi faciendo plagas coelestium.* P4. = *Ne faciendo plagas caelestium.* τ = *ni faciendo* [s.m. *fas esse*] *plagas.* Col. = *Ni fas esse plagas caelestium.* 𝔈1. = *ni faciendo plagas coelestum.* 𝔈2. — 𝔖 = *si fas est plagas coelestum.* Erm. ci. = *Si fas caedendo caelum conscendere.* 𝔐 — 𝔖 ∾ ex emend. Pithoei Adverss. I, 11. Et sic legitur apud Lactant. Instt. I, 18, 11. ed. Bunem. sed ibidem pro *ascendere* est *escendere.*

cuiquam est = BGαεζτχ 𝔑 — 𝔈1. Lact. R 𝔗 𝔈2. — 𝔖 — *est.* (R 𝔗 hic omittunt verbum subst., quoniam supra scripserant *fas esse*). Pinc. ci. = *Si fas caedendo coelestia scandere cuiquam.* quae olim apud Lact. legebantur. G = *Michi soli.* σ 𝔗𝔑 — 𝔈1. = *Mihi soli.* ο = *Nisi cui coeli.* 𝔑 — 𝔈1. = *plaga patet.* In Anthol. Lat. I. p. 213. hi versus sic leguntur: *Si fas caedendo coelestia scandere quoiquam est: Mi solei coelei maxuma porta patet.* RZβηιλφψ — *et* ante *ipse.*

delabar = BGσπρστ P1. 2. 4. Sac 𝔗𝔑 — 𝔈2. 𝔖. B (s.m.) R ex. Pincian. 𝔊 — 𝔐a = *dilabar.* Col. = *dedar.* G (s∾) = *auditorem.* 𝔗 = *trahendum.* Gζηϑιχστφ 𝔑 — 𝔅 = *figuratasque.* 𝔗 = *discendi.*

35. *Sic ista ediscamus* = B. GR υ 𝔗𝔑 — 𝔖 = *Sic ista discamus.* η = *Sic illa discamus.* ε = *Sic ista discas.*

quae fuerint = BGR ρρ (exc. δη) 𝔗𝔑 — 𝔅. (δη) 𝔈1. — 𝔖 = *quae fuerunt.* ε = *velut quondam artificium.* B = *artif. venale dedicerunt.* Pinc. ci. = *art. v. docuerunt.* G(n.) + *quam qui vivendum.* B (cr. ∾) Gαβγεηστφχψ Z 𝔗𝔑 — 𝔅 = *inutiles disciplinae.* GR = *insecuntur.* B = *Non magis mi potest.* 𝔅1. — 𝔐a — *talis* ante *prodesse.* B (s.m.) = *nausabundus.* Apud G haec vox est in litura. Zαβιλο (cr. ∾) π (cr. ∾) τ (cr. ∾) χψ P2. Col. 𝔗 = *naufragabundus.* Idem ex exempl. vet. laudat Steph. Prood. II, 10. p. 244. η = *nauseans.*

36. 𝔗 — *est* post *Tenendum.*

luctandum cum ipso mari, eripienda sunt uento uela: quid me potest adiuuare rector nauigii adtonitus et uomitans? Quanto maiore putas uitam tempestate iactari quam ullam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quae dicunt, quae turba audiente iactant aliena sunt. Dixit illa Platon, dixit Zenon, dixit Chrysippus et Posidonius et ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare possint sua esse monstrabo: faciant 37 quae dixerint. Quoniam quae uolueram ad te perferre iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam et in alteram epistulam integrum quod exegeras transferam, ne ad rem spinosam et auribus erectis curiosisque audiendam lassus accedas. Uale.

EPISTULA VI. (109.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

An *sapiens sapienti prosit* scire desideras. Dicimus plenum omni bono esse sapientem et summa adeptum: quomodo prodesse aliquis possit summum habenti bonum quaeritur. Prosunt inter se boni: exercent enim uirtutes et sapientiam in suo statu continent. desiderat uterque aliquem cum quo conferat, cum quo quaerat. Peritos luctandi usus exercet. musicum 2

RλP3. + *provocato vento.* R verba *Quanto maiore — quam ullam ratem?* collocat post *iactant aliena sunt.* RZβειλοπφχ + *Quanto periculo maiore.* RZβιοπφχ + *vitam in tempestate.* R = *dixit illi Pl.*

Platon = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *Plato.*

Zenon = BGR ρρ 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *Zeno.* π = *et dixit Zenon et dixit Chrys.*

agmen tot ac talium = G (s.m.) ex. Francisc. 𝔐 — 𝔐𝔞. Βαγδζηψ P2. 𝔛 + *non tot ac talium*: sive ortum est ex posteriore syllaba vocis *agmen* male repetita, sive, ut videbatur Pinciano, profectum a studioso quopiam, qui arbitrabatur *ingens agmen* non posse *tot ac talium* esse, quales fuerunt *Platon, Zenon, Chrys.* 𝔖 + *non* [*tot ac*] *talium.* G (cr. ∾) = *non totum ac talium.* RZβιλοπυ P3. = *Non tot ac talium nomina quomodo sint probare possunt.* χ + *nec non tot ac talium.* 𝔍x = *agmina. non tantum ac talium.* στ = *non tantum ac tale.* φ mx = *non tantum Attalus. quomodo probare possunt.* P1. = *non tamen ac talium.* Col. + *non tot ac talium nomina.* 𝔑 — 𝔈1. = *non tamen talium.* 𝔈2. — 𝔊 = *non tantum Attalus.*

37. *perferre* = BR ρρ (exc. δη) Sac 𝔛. (δη) 𝔈2. — 𝔐𝔞 = *perferri.* G𝔑 — 𝔈1. 𝔖 = *proferre.* 𝔐 — 𝔏4. — *rem* ante *spinosam.* Gγδζ𝔍 στ 𝔑 = *curiosisque audientium.* xo(m∾) = *audiendum.* G = *lapsus.*

Lib. XVIII. Ep. 6. (109.)

υ = *Didicimus plenum.* RZβιλ πχ P2. 3. Col. + *quomodo ergo.* B (r. m. ∾) = *prodesse aliqui.* Z = *prodesse aliquid.* χ = *prodesse aliquid alicui.* β = *prodesse ullus aliquid.* Rιλπ P2. 3. 𝔛 = *prodesse vel aliquid.* G(m∾) — *cum quo quaerat.*

qui paria didicit mouet. Opus est et sapienti agitatione uirtutum: ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. 3 Quid sapiens sapienti proderit? inpetum illi dabit, occasiones actionum honestarum commonstrabit. Praeter haec aliquas cogitationes suas exprimet. docebit quae inuenerit. Semper enim etiam a sapiente restabit quod inueniat et quo animus eius 4 excurrat. Malus malo nocet. facit quoque peiorem iram metus incitando, tristitiae adsentiendo, uoluptates laudando: et tunc maxime laborant mali, ubi plurimum uitia miscuere et in unum collata nequitia est. Ergo ex contrario bonus bono 5 proderit. Quomodo? inquis. Gaudium illi adferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutuae tranquillitatis crescet utriusque laetitia. Praeterea quarumdam illi rerum scientiam tradet: non enim omnia sapiens scit: etiam si sciret, breuiores uias rerum aliquis excogitare posset et has indicare per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit sapienti sapiens non suis uiribus,

2. *qui paria didicit movet* = BsG R ρρ (exc. α) plerique Gr. 𝔛. G(α) 𝔑 — 𝔖 = *monet.* B = *sapientia cogitatione.* τ (cr. ∾) = *cogitatione.* Roπτ = *Itaque quemadmodum.* ρ = *Et quemadmodum.* GRϑιλπ = *ab ipso sapiente.*

3. γδζ = *monstrabit.* ι = *Praeter hoc.* 𝔅 — 𝔊𝔔. = *aliquis cogitationes suas.*

Semper enim etiam a sapiente = BGR βγδεζηϑικλσοτυ Gr. Sac 𝔛 𝔑 — 𝔊 |. i. e. *a sapiente* remotum erit: quod bene convenit verbo *excurrat.* cf. Festus p. 445, 10. ed. Dacerii. *Restat pro distat ait Ennius* etc. Zαφ = *Semper enim a sapiente.* π 𝔊𝔔. — 𝔊𝔖 = *Semper enim etiam sapienti.* χ = *Semper enim et sapienti.* 𝔐 — 𝔐a = *Semper enim sapienti.* Z + *excurrat vel exerceatur.* υ = *al. exerceatur.* χ = *exerceatur.*

4. *facit quoque* = BGR ρρ (exc. χ) 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. (χ) 𝔐 — 𝔐a — *quoque.* 𝔑 — 𝔐a = *metum incitando* contra mstos. εψ = *iram eius incitando.* ρ = *iram eius imitando.* P 3. Col. = *motus.* Grut. ci. = *irarum motus.* Rell. ∾. 𝔑 = *voluptatis laudando.*

plurimum vitia = mss. (exc. βεζ) 𝔛𝔑 — 𝔐𝔖. εζ = *plurima vitia.* β = *primum vitia.* 𝔈 — 𝔐a = *plurium vitia.* G = *in unum collocata.* R𝔛 = *e contrario.*

5. G (s∾) γϑυφ = *affert, fid. confirmavit.* 𝔛 + *et fiduciam.* στ = *utrique laetitia.* G = *Praeterea querendum utrum rerum.* στ = *Praeterea quaerendum utrum rerum illi.* o = *Praeterea quaerendo illi rerum.* mG = *illis rerum.*

scientiam = mss. etiam Gr. Sac 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *notitiam.* G(s∾) = *etiamsi sciet.* B (r. m. ∾) = *aliqui excogitare.* G(n.) συ *aliquid excogitare.* 𝔛 = *ex hoc cogitare.*

posset = B (lit.) GZαγδζηπστ Sa 𝔑 — 𝔛𝔖. Rυ Sc 𝔛𝔅 — 𝔐a = *possit.* Rell. n. l.

non suis viribus = 𝔖. B P4. Col. Sac 𝔛𝔑 — 𝔐a + *non scilicet tantum suis viribus.* GϑP1. + *non solum tantum suis viribus.* R P2. 3. + *non tantum suis viribus.* η + *non solum et tantum suis viribus.* σ + *non solum etiam tantum suis viribus.* υ + *non licet tantum suis viribus.* Haec omnia aperte

sed ipsius quem adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi explicare partes suas. utetur propria uelocitate: sed nihilominus adiuuat etiam qui currentem hortatur. Non prodest sapienti sapiens, sed sibi ipse: hoc scias. Detrahe illi uim propriam et ille nihil agit. Uno modo dicas licet non esse in melle dulcedinem: nam ipse ille qui est debet ita aptatus lingua palatoque esse ad eiusmodi gustum, ut ille talis sapor capiat offendentem: sunt enim quidam quibus morbi uitio mel amarum uideatur. Oportet utrumque talem esse, ut et ille prodesse possit

6

7

sunt librariorum additamenta. cf. ad §. 6. χ + *sed et ipsius.* ε = *quem adiuvabit.* υ = *quem adiuvabat.* G(s∾) — *sibi* post *relictus.*

6. B — *utetur* — *sed.* 𝔛 + *utetur enim.* B = *adiuvant.* αγ = *adiuvatur.* BGZαγζψ Sa ℜ — 𝔊1. — *qui* ante *currentem.* ε — *etiam* ante *qui currentem.* η — *etiam qui.* 𝔖 = *etiam currentem hortator* ex ci.

Non prodest sapienti = BGRαγδζηϑχτυ Sa ℜ — 𝔊1. sB (r. m.) sG 𝔊2. — 𝔐a + *Non prodest tuntum sapiens.* sR + *Non solum prodest sapienti.* Zβοπτ Sc 𝔛 + *Non scilicet tantum prodest.* ι + *Non solum tantum prodest.*

sed sibi ipse = BR P3. 𝔛𝔖. G(P1. 2. 4. Col.) ℜ — 𝔐a = *sed sibi ipsi.*

hoc scias = BGβϑικοποτ P1. 2. 4. Col. 𝔛ℜ — 𝔊 ℜu — 𝔖. R λ P3. = *Hoc potest.* 𝔐 — 𝔅1. = *obiicies.* B (cr. ∾) GR αβγδεζηοπστ φχψ Gr. 𝔛ℜ — 𝔅 = *viam propriam.* αηϑφ ℜ = *et ille nihil ait.*

uno modo = mss. (exc. χ) etiam Gr. 𝔛ℜ — 𝔊2. ℜu — 𝔖. χ = *volo modo.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅1. = *Isto modo.* BG P1. ℜ — 𝔊1. = *Nam ipse ille qui esse debeat ita aptatus lingua palatoque est.* Rπ 𝔛 𝔊2. — 𝔊 = *Nam ipse ille qui esse debet* [sR + *si*] *ita aptatus lingua palatoque est.* σ = *Nam ipse ille qui debeat sumere plerumque ita aptatus lingua palatoque est.* o = *Nam ipse ille qui esse debet plerumque ita aptatus lingua palatoque est.* ι P2. = *Nam et* [P2. — *et*] *ipse ille qui debet sumere plerumque ita aptatus lingua palatoque est.* λP3. Col. = *Nam et* [P3. Col. — *et*] *ipse ille qui esse debet* [Col. = *debeat*] *si ita aptatus lingua palatoque est.* υ = *Nam et ipse ille qui esse* [s *eiusmodi est*] *debet ita aptatus.* P4. = *Nam ille ipse qui esse debeat ita aptus lingua palatoque ad.* 𝔐 — 𝔖 ∾.

eiusmodi gustum = BSa. GR P1. 3. ℜ — 𝔖 = *ad huiusmodi gustum.* P4. Col. = *ad huius gustum.*

ut ille talis sapor capiat offendentem = P4. i. e. incidentem. BG αγδηϑχτυφ P1. Col. ℜ — 𝔅 = *ut ille talis sapor capiat offendetur.* Rιλχ P2. 3. = *ut ille talis sapor eum non capiat sed offendetur.* mφ = *ubi ille talis sapor eum non capiat offendetur.* β = *et eiusmodi gustum talis sapor eum non capiat sed offendetur.* ζ = *ut ille talis sapor nisi capiat offendetur.* ε = *ut ille talis sapor capientem offendat.* 𝔛 = *ut ille talis sapiens si capiatur offendat.* 𝔊1. = *ut ille talis sapor non capiat sed offendetur.* 𝔊2. — 𝔊 = *ut ille tali sapore non capiatur sed offendatur.* 𝔐 — 𝔐a = *ut ille tali sapore capiatur, non offendatur.* 𝔖 = *ut ille talis sapor eum capiat, non offendat.*

7. 𝔊2. = *vel amarum.* 𝔛 + *Oportet enim utrumque.*

utrumque talem esse ut = Zπ mι mP2. 𝔊2. — 𝔖. 𝔛 — *esse.* B = *utrumque calere ut.* sBGR

et hic profuturo idonea materia sit. In summum, inquit, perducto calorem calefieri superuacuum est. et in summum perducto bonum superuacuus est qui prosit. Numquid instructus omnibus rebus agricola ab alio instrui quaerit? numquid armatus miles quantum in aciem exituro satis est amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens: satis enim uitae instructus, sa-8 tis armatus est. Ad haec respondeo: ei qui in summo opus est calore adiecto, ut suum teneat. Sed ipse se, inquit, calor continet. Primum multum interest inter ista quae conparas. Calor enim uuus est: prodesse uarium est. Deinde

rell. ρρ Gr. 𝔑 — 𝔊 1. = *utrumque calere ut.*

et hic profuturo = B Sa 𝔈. G R ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 2. 𝔑u 𝔐a = *et huic profuturo.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔅1. = *et huic profecturo.*

perducto calorem = Pinc. v. l. 𝔊2. 𝔈. B = *perducti.* Rαβη𝔖ιxλ υχψ P3. 𝔛 = *perductum.* Col. 𝔊1. 𝔊 — 𝔐a = *producto.* GZδεζστ P1. 𝔑 — 𝔅 = *productum.* P4. = *gluctum.*

perducto bonum = 𝔖xxπσ Pinc. v. l. P1. 4. 𝔈. R P3. Col. 𝔊1. — 𝔐a = *producto.* Bτυ 𝔛 = *perductum.* P2. = *perductus.* βιχ = *productus.* γδ = *productio.* 𝔑 — 𝔅 — *et in summum — supervacuus est.* 𝔛 — *bonum.*

supervacuus est = 𝔈. BGR 𝔛𝔊1. — 𝔐a = *supervacuum est.*

qui prosit = BG δστυ 𝔛𝔑 — 𝔅 𝔈. RZβιλχψ = *quo prosit.* αη = *quid prosit.* 𝔊1. — 𝔐a = *quod prosit.* B(p.m.) = *ab altio instrui.* 𝔛 + *quantum tunc in aciem,* BG αγδεζη𝔖λστυφψZ P1. 4. 𝔑 — 𝔊2. + *uti amplius arma desiderat?* R βιxπχ Pinc. v. l. P2. 3. Col. = *uti amplius armis desiderat?* 𝔛 + *ne amplius arma desiderat.* R(sω) — *enim* post *satis.*

8. 𝔐 — 𝔅1. Verba *Ad haec respondeo* collocant post *continet* ex cl. Mur. contra mstos. σσ = *Ad hoc respondeo.*

ei qui in summo opus est calore adiecto, ut suum teneat. Ita locum corruptum emendare non dubitavi: *ei* latere videbatur in *et,* quod habent B P4. (Sa) 𝔈. ad *in summo* facile supplentur *calore et est,* quae adiiciunt mss. recentiores. *motus* corruptum videbatur ex *opus. suum* denique habent libri msti omnes et vett. imprr. Bγδζτψ = *et qui in summa motus est calore adiecto ut suum teneat* (γδζτψ — *et*). G𝔖υ P1. 𝔑 — 𝔅 = *qui in summum motus* [sυ + *al. ad motus*] *est calore adiecto* [sυ + *al. adiuncto*] *ut suum teneat.* RZιλφχ P2. 3. Col. = *qui in summo est calore ei non opus calore adiecto ut suum teneat.* ε = *qui in summo motus est calore adiecto indiget ut suum teneat.* x = *qui in summo calore est opus est in summo motus est adiecto calore ut suum teneat.* P4. = *et qui in summo est calore opus qui in summo motus est adiecto calore ut suum teneat.* η = *qui est in summo admotus calore adiecto ut suum teneat.* 𝔛 = *illi qui in summo motus est calore, calor adicitur ut suum teneat.* 𝔊1. — 𝔐a = *Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, ut summum teneat.* 𝔈 = *et, qui in summo est calore, illi opus est adiecto calore, ut summum teneat.* Quod Sw. ait in vett. libris ante *opus est* nullum comparere negantis particulae vestigium, suos tantum videtur intelligere: certe negatio ferri nullo modo potest.

Sed ipse se = Mss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔈. Sa = *Sed ipse sese.* Idem laudat Sw. ex 𝔑, ubi ego non vidi. 𝔐 — 𝔐a — *Sed.*

calor non adiuuatur adiectione caloris, ut caleat: sapiens non potest in habitu mentis suae stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit cum quibus uirtutes suas communicet. Adice nunc 9 quod omnibus inter se uirtutibus amicitia est. Itaque prodest qui uirtutes alicuius pares suis amat amandasque inuicem praestat. Similia delectant, utique ubi honesta sunt et probare ac probari sciunt. • Etiamnunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest quam sapiens, sicut hominem mouere rationaliter non potest nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus est, sic ut moueatur ratio perfecta opus est ratione perfecta. Prodesse dicuntur et qui media nobis lar- 10 giuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in usus uitae cara aut necessaria: in his dicetur etiam stultus prodesse sapienti. Prodesse autem est animum secundum naturam mouere uirtute sua ut eius qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit bono fiet: necesse est enim alienam uirtutem exercendo exerceat et suam. Sed ut remoueas ista quae aut summa bona 11 sunt aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapientes possunt. Inuenire enim sapientem sapienti per se res expetenda est: quia natura bonum omne carum est bono et sic quisque conciliatur bono quemadmodum sibi. Necesse est ex

χ = *mentis suae constare.* R — *aliquos.* 𝔄 = *aliquos amicos.* G (cr. ∾) RZβδζηϑικλπτφψ 𝔄 = *admiserit.*

9. BGR ι (s. m.) οστ Pinc. omnes 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *partes sui amat.* πυ = *partes suis amat.* P2. = *parte sui.* Rell. Gr. 𝔊 — 𝔖 ∾. B (s∾) = *amandamque.* 𝔑 — 𝔅 = *amandumque.* BGϑυ 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *animum periti.*

quam sapiens = mss. (exc. η) etiam Pinc. Gr. 𝔄𝔖. G(m∾) 𝔑 — 𝔅 — *quam sapiens — rationaliter non potest.* 𝔈1. 2. = *perite movere nemo alius potest nisi sapiens. Quomodo ergo* rell. om. ηστ 𝔊 — 𝔐a = *nisi sapiens* ∾. P4. = *et sic hominem.* Col. = *sic hominem.* αγδεζηυχ = *rationabiliter.* ρ 𝔄 — *ergo* post *Quomodo.*

10. G(cr. ∾) αζηϑκυ (s∾) 𝔑 — 𝔈1. = *quia media.* oπ (cr. ∾) [illegible] *media.* G(s∾) γδηϑσ 𝔑 — 𝔈1. = *largiantur.* ϑ = *cura ac necessaria.* B(cr. ∾) = *stultius prodesse.*

ut eius qui movebitur = mss. (exc. κ P4.) etiam Gr. Sac 𝔄𝔖. κ P4. 𝔑 — 𝔐a = *aut eius qui.* G(m∾) = *proderit bono frui.* B — *est* post *necesse* et recte fortasse. R Zβιφ P2. 3. Col. = *exercendo exercere.* η + *ut exerceat.* ι P2. = *ut suam.* σ + *ut et suam.*

11. ιπ = *Sed ut removeris.* G (m∾) 𝔑 — 𝔅 = *quae ad summa bona.* G(m∾) γϑφ (cr. ∾) = *summorum efficacia.* P4. + *per se enim res.* P1. — *res.*

expetenda = RZβλοπχ P3. 𝔄𝔖. Bυ = *excedenda.* G αγδεζηϑκοτψ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔅 = *exercenda.* ι P2. = *expectanda.* 𝔈1. — 𝔐a = *petenda.* B(cr. ∾) = *bono est sic quisque.* Zβιοπστ = *bonum est si sic quisque.* χ = *bonum est si quisquis.*

12 hac quaestione argumenti causa in alteram transeam. Quaeritur enim *an deliberaturus sit sapiens, an in consilium aliquem advocaturus:* quod facere illi necessarium est, cum ad haec ciuilia et domestica uenitur et, ut ita dicam, mortalia. In his sic illi opus est alieno consilio quomodo medico, quomodo gubernatore, quomodo aduocato et litis ordinatore. Proderit ergo sapiens aliquando sapienti: suadebit enim. Sed in illis quoque magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honesta tractando et animos cogitationesque miscendo utilis erit.
13 Praeterea secundum naturam est et amicos conplecti et amicorum actu ut suo proprioque laetari. Nam nisi hoc fecerimus, ne uirtus quidem nobis permanebit quae exercendo se usu ualet. Uirtus autem suadet praesentia bene conlocare, in futurum consulere, deliberare et intendere animum: facilius intendet expli-
14 cabitque qui aliquem sibi adsumpserit. Quaerit itaque aut perfectum uirum aut proficientem uicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio uidere quam in suo: hoc

12. P4. — *an* ante *deliberaturus.* Pinc. ci. = *an deliberaturus sapiens sit, aliquem in consil. advoc.* 𝔊 — 𝔐 = *an deliberaturus sapiens in consilium aliquem sit advoc.* RZβιλχ + *et etiam ut ita dicam.*

gubernatore — ordinatore = R Zβεζηιxλπσχ P2. 3. Sc 𝔛𝔖 Cuiac. Obss. XVIII, 23. BG P1. 4. Col. Sa 𝔑 — 𝔐a = *gubernatori — ordinatori.* R = *sapiens alteri sapienti.* 𝔑u = *ut dicimus.* G (sω) = *cogitationes* om. *que.* 𝔇a P1. 𝔑 — 𝔊2. = *et animo cogitationes miscendo.*

13. R + *Praeterea et secundo.* Gυ𝔛𝔑 — 𝔅 — *ut* post *actu.* αψ = *et suo.* η = *suos proprioque.* 𝔛 = *suoque proprio.* ο(sω) = *ut suo proprie laetari.* G = *Nam ibi hoc fecerimus.* 𝔊2. = *Nam si hoc fec.* 𝔊 — 𝔐a = *Nam si hoc non fec.* R = *nec virtus quidem.*

exercendo se usu = 𝔛𝔖. Pinc. ex. schol. 𝔐 — 𝔅1. + *in exercendo se usu.* Bυ Sac 𝔑 — 𝔅 = *exercendo sensu.* Gγζη𝔇xπσφψ P1. 4. 𝔊1. — 𝔊 𝔑u 𝔐a = *in exercendo sensu:* explicat Ruhk. „prudentia, ratione, cuius sunt actiones quae sequuntur. Explicat noster mox per illa: *si communi prudentia iuverit.*" RZβιλο = *exercendo sensui.* P2. 3. Col. = *in* [?] *exercendo sensui.* Sw. putat *exercendo se* ex vetere scholio irrepsisse: scriptum oportuisse aut *exercendo et usu* aut *exercendo se usuque.*

14. RZβπ = *Quaeret itaque.* R (cr. ω) = *aut profectum.* Rαιλ = *vicinumque profecto.* 𝔛 = *si consilium ante prudentia.* G(cr. ω) 𝔑 — 𝔊1. = *iuveris.* R = *in alio negotio.*

videre quam in suo = R mφ Pinc. emaculatiores codd. 𝔛𝔊 — 𝔖. BG P1. 𝔑 — 𝔅 = *videre initio. Hoc* [P1. = *hic*] *illis.* ψ 𝔊1. 2. = *videre. Vitio hoc illis.* Zβιλστχ P2. 3. Col. + *videre initio quam in suo.* η = *videre. Vitio illis.* γδει (?) λ (?) φ = *negotio. initio. Hoc illis.* π + *videre in initio quam in suo.* ο + *quam in suo initio.* P4. = *in aliquo negotio videre initio. hoc illis.*

illis euenit quos amor sui excaecat quibusque dispectum utilitatis timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior et extra metum positus. Sed nihilominus quaedam sunt quae etiam sapientes in alio quam in se diligentius uident. Praeterea illud [15] dulcissimum honestissimumque idem uelle atque idem nolle sapiens sapienti praestabit: egregium opus pari iugo ducet. Persolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat quas *Moralis Philosophiae voluminibus* conplectimur. Cogita quod soleo frequenter tibi dicere in istis nos nihil aliud quam acumen exercere. Totiens enim illo reuertor: Quid ista me res iuuat? fortiorem faciet, iustiorem, temperatiorem? Nondum exerceri uacat: adhuc medico mihi opus est. Quid me poscis scientiam [16] inutilem? Magna promisisti: exigua uideo. Dicebas intrepidum fore, etiam si circa me gladii micarent, etiam si mucro tangeret iugulum. dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, etiam si subitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hoc mihi praesta interim, ut uoluptatem, ut glo-

RGαβγεζηϑιλπστυφψ P1. 2. 3. Col. = *quos amor subexcaecat.* B(s∾) = *quos amori subexcaecat.* δ = *quos amor excaecat.* ϰ = *quos amor sui subexcaecat.* P4. = *quos amoris vis excaecat.* ℜ — 𝔅 = *quos amor subexerceat.* BsG Rαβγδεζηλοπστ 𝔄ℜ — 𝔅 = *despectum.*

15. 𝔄 = *Propterea illud.*

illud dulcissimum honestissimumque = Rψ ℜu — 𝔖 ex emend. Gron. B — *que.* G(p.m.) = *illud dulcissimum est et honestissimum.* G (s. m.) Zβοπστ 𝔄 + *illud dulcissimum est honestissimumque.* γεφ + *illud dulc. honestissimumque est.* αζϑυ ℜ — 𝔅 = *illud dulc. est honestissimum.* η = *illud dulc. et honestissimum.* 𝔈2. 𝔅1. + *illud quod dulc. honestissimumque est.* contra mstos etiam Gr. cod. Gron. 𝔈1. = *illud quod dulc. est honestissimum.* Rοπ + *sapiens id sapienti.* B = *Persolvit quod.* 𝔑 — 𝔈1. = *quam animum exercere.* B(p.m.) ℜ — 𝔅 = *fortiorem faciam.* B (s.m.) sG = *fort. faciat.* B (cr.∾) = *temperationem.* B = *adhuc modico mihi.*

16. *Quid me poscis* = εζπχψ P4. 𝔈1. Rell. etiam Gr. 𝔄ℜ — 𝔅 = *posces.* 𝔈2. — 𝔖 = *Quid me doces.*

exigua video = B(s.m.) R P2. 3. Col. 𝔄𝔈2. — 𝔖. BGαγδεζηϑϰστφψ ℜ — 𝔈1. = *exige, vide.* Erm. ci. = *exhibe, vide.* β = *exigua vides.* ο = *exiguam video.* υ = *exige. vide. vide. Dicebas.* P1. = *exige inde.* P4. = *exige, iube.* ℜ — 𝔖 = *etiamsi contra me gladii.* GR fere omnes ρρ Gr. ℜ — 𝔈2. = *totam navem.* Rell. etiam ex. Francisc. ex. Fac. et Prim. ∾.

Hoc mihi praesta interim, ut voluptatem = 𝔖 ex Grut. ci. RZβφ (s.m.) χ = *Haec mihi praesta interim voluptatem.* BG (s.m.) ℜ — 𝔈1. = *Hanc mihi praestaturum voluptatem.* G (p.m.) αδεζηφ P1. 4. = *Hanc mihi praestaturus voluptatem.* ψ = *Sed mihi praestaturus es ut voluptatem.* ιχοπσ P2. 3. Col. 𝔈2. = *Hanc mihi praesta interim voluptatem.* 𝔄 = *Hanc mihi praesta voluptatem.* Pinc. ci. = *Hanc mihi praesta tu ut voluptatem.* 𝔐 — 𝔐a = *Haec mihi praesta tu ut*

riam contemnam: postea docebis inplicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere: nunc doce quod necesse est. Uale.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER XIX.

EPISTULA I. (110.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Ex Nomentano meo te saluto et iubeo habere mentem bonam, hoc est propitios deos omnes: quos habet placatos et fauentes quisquis sibi se propitiauit. Sepone in praesentia quae quibusdam placent: unicuique nostrum paedagogum dari deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notae ex eorum numero quos Ouidius ait *de plebe deos*. Ita tamen hoc seponas uolo, ut memineris maiores nostros qui crediderunt Stoicos 2 fuisse: singulis enim et Genium et Iunonem dederunt. Postea uidebimus an tantum dis uacet, ut priuatorum negotia procurent: interim illud scito, siue adsignati sumus, siue neglecti et fortunae dati, nulli te posse inprecari quicquam grauius, quam si inprecatus fueris ut se habeat iratum. Sed non est quare cuiquam quem poena putaueris dignum optes ut infestos deos habeat: habet, inquam, etiam si uidetur eorum [cura et] 3 fauore produci. Adhibe diligentiam tuam et intuere quid sint

voluptatem. B = *inplicta solvere.* vid. Ind.

Lib. XIX. Ep. 1. (110.)

G𝔛 = *Ex momentaneo.* ϑυ𝔑 — 𝔅 = *Ex Nomentaneo.* 𝔊1. = *Ex momentano.* 𝔑 — 𝔅1. + *et iubeo te habere.* P4. = *Saepe in praesentia.* 𝔛 — *deum.* B = *inferioris nota.* R ιλπυ 𝔛𝔑 — 𝔊 = *ex horum num.* G = *eorum ex num.* γδζϑκοτ = *horum ex num.* R P2. 3. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐a + *qui crediderunt hoc.* Zβδϑκο 𝔊2. + *qui crediderunt hos.* 𝔛 = *singulis eciam.* G(m∾) = *et Iovem et Iunonem.*

2. *procurent* = G (s.m.) ζχψ 𝔐 — 𝔐a. Rell. etiam Sac = *procurarent.* ιοπ 𝔛 = *potuisse im precari.* G𝔑 — 𝔅 = *posse implicari.* G — *est* post *Sed non.*

[*cura et*] *favore.* BGδηϑκοτυψ P1. 4. 𝔛𝔑 — 𝔐 voces duas, quas uncis clausi, non habent. Col. + *cura et vim et favore.*

3. sG Zβλοπ sτψ P3. + *Adhibe*

res nostrae, non quid nocentur: et scies plura mala contingere nobis quam accidere. Quotiens enim felicitatis et causa et initium fuit quod calamitas uocabatur? Quotiens magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in praeceps et aliquem iam eminentem adleuauit etiamnunc, tamquam adhuc ibi staret unde tuto cadunt? Sed ipsum illud cadere non habet in se mali quic- 4 quam, si exitum spectes ultra quem natura neminem deiecit. Prope est rerum omnium terminus: prope est, inquam, et illud unde felix eicitur et illud unde infelix emittitur. Nos utraque extendimus et longa spe ac metu facimus. Sed si sapis, omnia humana condicione metire: simul et quod gaudes et quod times contrahe. Est autem tanti nihil diu gaudere, ne quid 5 diu timeas. Sed quare istuc malum adstringo? Non est quod quicquam timendum putes. Uana sunt ista quae nos mouent, quae adtonitos habent. Nemo nostrum quid ueri esset excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbabatur accedere et naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa et inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: iam adparebit quam bre- 6 uia, quam incerta, quam tuta timeantur. Talis est animorum nostrorum confusio qualis Lucretio uisa est:

vim et diligentiam. υP2. 𝔛 + *Adhibe inde et dil.* Col. + *Adhibe uni dil.* φ + *Adhibe et dil.* ιοπ𝔛 = *plurima mala.* 𝔑 — 𝔅 + *Quotiens calamitas enim.* 𝔈1. — 𝔊 + *Quotiens enim calamitas.*

et causa = 𝔖 ex ci. BG𝔍χστυ P1. 4. Col. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊 = *est causa.* ε = *Quotiens enim et in res felicitatis causa est et in.* ο = *Quotiens enim et felicitatis causa initium quod calamitatis dicebatur.* 𝔐 — 𝔐a — *et.* G (s∾) 𝔍π = *et accepta res.* sR + *ut allevavit.* ζηψ𝔛 = *elevavit.* Rσ + *ita deiecit etiamnunc.* Zαγιπφ mo P2. = *ut levavit ita deiecit etiamnunc.* λP3. + *ut allevavit ita deiecit etiamnunc.*

unde tuto cadunt = Bαγδη𝔍σψ Sa 𝔑 — 𝔈1. probat Sw. φ Sc 𝔛 = *unde tuta cadunt.* κP4. = *unde toto cadunt.* β = *ubi tuto caderet.* G P1. = *in tuto cadunt.* Col. = *in tuto caderet.* P2. = *ventuto caderet.* R P3. 𝔈2. — 𝔖 = *unde tuto caderet.*

4. 𝔛 — *ultra.*

deiecit = mss. (exc. ο Sc) etiam Sa 𝔑 — 𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a = *deiicit.* Sc 𝔛 = *eiecit.* ο = *proiecit.* 𝔛 — *unde* ante *infelix.* G (s∾) 𝔍κπσ 𝔑 — 𝔊 = *unde felix emittitur.* R βειλοπχ P3. + *Nos haec utraque.* Pal. (2.) + *Nos hoc utraque.* ρ + *Nos vero utraque.*

5. 𝔐 — 𝔅1. — *autem* ante *tanti* contra mstos etiam Pinc. Gr. G (s∾) R Zβγδεζιλοπσυφχψ = *istud malum.*

perturbabatur = Bβγδ𝔍πρστυ Sac 𝔛𝔖. ο mπ = *protrahebatur.* GR 𝔑 — 𝔐a = *perturbatur.* Rλ = *quia non arguitur.* χ = *fidem si quo arguitur.*

6. [illegible] = *Tanti putamus.*

Nam veluti pueri trepidant atque omnia caecis
In tenebris metuunt, ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus qui in luce timemus? Sed falsum est, Lucreti, non timemus in luce: omnia nobis fecimus tenebras. nihil uidemus, nec quid noceat nec quid 7 expediat: tota uita incursitamus nec ob hoc resistimus aut circumspectius pedem ponimus. Uides autem quam sit furiosa res in tenebris inpetus. At mehercules id agimus, ut longius reuocandi simus: et cum ignoremus quo feramur, uelociter tamen illo quo intendimus perseueramus. Sed lucescere, si uelimus, potest. Uno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit. si illa se non perfuderit, 8 sed infecerit. si eadem, quamuis sciat, retractauerit et ad se saepe retulerit. si quaesierit quae sint bona, quae mala, quibus hoc falso sit nomen adscriptum. si quaesierit de honestis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra haec humani ingenii sagacitas sistitur: prospicere et ultra mundum libet, quo feratur, unde surrexerit, in quem exitum tanta rerum uelocitas 9 properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in sordida et humilia pertraximus, ut auaritiae seruiret, ut relicto

R = *caeci.* G — *Quid ergo? — qui in luce timemus?* 𝔛 = *Non ne omni puero.* B (s∾) — *nobis* ante *tenebras.* R Zβγ𝔡ιλοπσυ 𝔑 — 𝔅 = *ne quid noceat, ne qui expediat.* G = *ne quid expediat.*

7. R P3. 4. = *nec circumspectius.* P1. = *an circumsp.* G(cr.∾) 𝔑 — 𝔅 = *quia sit furiosa.* 𝔛𝔑 — 𝔐α = *mehercule.* 𝔑 — 𝔅 — *longius* ante *revocandi.* G = *quo feramus.* 𝔑 — 𝔅 + *tamen longius illo.* ιχ P2. 4. Col. = *velociter cum illo.*

quo intendimus perseveramus = BGρτ P1. 2. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊1. Suet. Vesp. 6. *Aquileiam usque perseveraverunt.* R 𝔊2. — 𝔊 + *ire perseveramus.* γιηιχ P3. + *perseveramus ire.* 𝔛 — *Uno modo.* BGR αβγδεζη𝔡ιλπφχψ P1. 2. 3. Col. Sa + *notitiam scientia acceperit.* σσ 𝔑 — 𝔅 + *notitiam scientiam.* υ Sc 𝔛𝔊 + *notitiam scientiamque* (𝔊 = [*scientiamque*]). Sw. ci. = *divinorumque scientiam acceperit.* cf. Ep. 109, 5. χ P4. ∾.

8. B = *quamvis sciat.* ιπ (m∾) τ P2. Col. 𝔛 = *et ad sese pertulerit.* R βγζλ P3. = *et ad se pertulerit.* χ P4. = *et ad id saepe retulerit.* 𝔡 P1. = *et ad se saepe tulerit.*

quae mala = BG 𝔛𝔑 — 𝔛𝔊. R 𝔅 — 𝔐α + *quae sint mala.* 𝔛 = *falsum sit nomen.* G ρρ 𝔛 = *de honestis et turpibus.* γδη𝔡χφ P1. 4. = *etsi intra haec.* G = *et si intra hoc* [s *humani*] *ingenii.* Rβιλπψ P3. 𝔑 — 𝔊2. = *Nec inter haec.* εζ = *et inter haec.* στυ 𝔛 = *Et intra haec.* Z P2. = *Nec inter hoc.* Rell. etiam Pinc. Col. ∾. P2. Col. + *si prospicere.* P3. + *sed prospicere.* 𝔑 — 𝔅 = *ultra modum.* Pinc. v. l. = *quo modo feratur.* G Zιτχ 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *unde surrexit.*

9. 𝔑 — 𝔅 = *Ad hanc divina cont.* Zβσπτφχ = *humilia protraximus.* G(m∾) — *ut avaritiae.*

mundo terminisque eius et dominis cuncta uersantibus terram rimaretur et quaereret quid ex illa mali effoderet non contentus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat deus et parens noster in proximo posuit. Non exspectauit inquisitionem nostram et ultro dedit: nocitura altissime pressit. Nihil nisi de nobis 10 queri possumus; ea quibus periremus nolente rerum natura et abscondente protulimus. Addiximus animum uoluptati cui indulgere initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni et famae, ceteris aeque uanis et inanibus. Quid ergo nunc te hortor ut facias? Nihil noui: nec enim nouis malis remedia quaeruntur: sed hoc primum, ut tecum ipse dispicias quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi ubique occur- 11 rent: superuacua et semper et toto animo quaerenda sunt. Non est autem quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos et gemmeam supellectilem: quae est enim uirtus superuacua contemnere? Tunc te admirare, cum contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quod uiuere sine recto adparatu potes, quod non desideras miliarios apros nec linguas phoenicopterorum

G (m ∾) — *terminisque.* ι P2. = *et dicimus cuncta vers.* mυ P4. Col. = *et divinis cuncta vers.* Erm. ci. = *et divis cuncta vers.* 𝔛 = *et scilicet rebus relictis divinis cuncta vers.* Rι mυ = *certa versantibus.* B (s∾) = *et quaeret.* 𝔖κτυ (s.m. ∾) 𝔑 — 𝔛 = *dominus et parens.*

et ultro dedit = mss. (exc. κπρ P4.) etiam Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊. vid. Ind. κπρ P4. 𝔖 = *sed ultro dedit.* 𝔐 — 𝔐a — *et.* probat Sw.

10. Rλπ + *Nihil enim nisi.* 𝔖σ τυ (cr. ∾) 𝔑 — 𝔊1. = *Nihil nisi de bonis.* 𝔊1. = *quaeri.* B (s∾) = *possimus.* G (s∾) = *et recondente protulimus.* G (cr. ∾) = *Adduximus animum.* 𝔛 = *Tradimus.* Rιλ P3. = *ceterisque vanis.* 𝔖P1. — *aeque.* GR (s∾) Zβγδε𝔖σπρ στυψ 𝔑 — 𝔅 = *ipse despicias.*

11. γδ = *necessaria tripliciter ubique.* ι = *tibi utique.* G (m∾) 𝔖 — *ubique.* GZτ (s.m.) φχψ = *occurrunt.* π = *Necessaria tibi ubique occurrunt, supervacua toto animo et semper quaeruntur.* ο = *Nec. tibi ubique occurrunt, supervacua vel* [illegible] *animo semper quaeruntur et semper quaerenda sunt.* ρ = ∾ *occurrent. at semper et toto animo supervacua quaerenda sunt, scilicet ut ea vere agnoscas.* BGτ𝔛𝔑 — 𝔊1. — *et* ante *toto animo.* υ = *et semper tota quaerenda sunt.* Zβφ (cr. ∾) χ = *quaeruntur.* Rιλ = *et semper quaerenda sunt et toto animo.* qui verborum ordo magis ex Senecae consuetudine esse videtur quam vulgatus. 𝔛 — *et* ante *gemmeam.* 𝔑 = *super lectilem.* B (cr. ∾) = *admirari.* G — *cum* ante *contempseris.*

sine recto adparatu = BGεαγ δη𝔖κτυ P1. 4. 𝔑 — 𝔊. Idem in mstis fuisse, quos ipse inspexerit, testatur Gron. (Diatr. in Stat. I. p. 134 sq. ed. Hand.) et probat: neque aliter hunc locum laudat Forcell. in Lex. s. v. *Rectus.* Quae alia leguntur, scholia sunt. R P2. 3. Col. 𝔐 — 𝔖 = *sine regio apparatu.* 𝔛 = *sine magno apparatu.* mCol. = *sine frugi apparatu.* 𝔖 — *miliarios.* ο = *mulluarios.* 𝔛 = *millianos.* B = *foenicopterorum.* 𝔖ικ = *penicopte-*

et alia portenta luxuriae iam tota animalia fastidientis et certa 12 membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordidum panem. si tibi persuaseris herbam, ubi necesse est, non pecori tantum, sed homini nasci. si scieris cacumina arborum explementum esse uentris in quem sic pretiosa congerimus tamquam recepta seruantem. Sine fastidio inplendus est. Quid enim ad rem pertinet quid accipiat perditurus* quicquid acceperit? Delectant te disposita quae terra marique capiuntur, alia eo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam, alia, si diu pasta et coacta pinguescere fluunt ac uix saginam continent suam. 13 Delectat te nitor horum arte quaesitus. At mehercules ista sollicite scrutata uarieque condita cum subierint uentrem, una atque eadem foeditas occupabit. Uis ciborum uoluptatem contemnere? exitum specta. Attalum memini cum magna admiratione omnium haec dicere: *Diu, inquit, mihi inposuere diuitiae: stupebam, ubi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat. existimabam* 14 *similia esse quae laterent his quae ostenderentur. Sed in quodam adparatu uidi totas opes Urbis caelatas et auro et argento et his quae pretium auri argentique uicerunt, ex-*

rorum. GR (m∾) = *penicopicorum.* ε = *phaenicorum porcorum.* ρ = *longas penicorum porcorum.* Zo = *perenni copia rerum.* ℜ = *penicopi errorum.* alii aliter alucinantur. ℜℜ = *et caetera membra* (ℜ = *menbra*).

12. οπ P2. 3. = *etiamsi non contempseris.* B = *si contempseris et tam sordidum.* χσυ P4. 𝔈2. = *si contempseris etiam sordidum.* R — *etiam.*

herbam = BRZαβγδειχοπρχψ 𝔄. G𝔐 — 𝔖 = *herbas.* P1. ℜ — 𝔈2. = *si pretiosa.* G (cr. ∾) η𝔇χστ (cr. ∾) ℜ — 𝔈1. = *praecepta servantem.* G Zαζ𝔇πστφ P1. ℜ — 𝔈2. = *Alia ergo gratiora.* R sG Zγδ λ μοπστ (s.m.) 𝔄 = *si recentiora.* Gδε = *perferantur.* τ = *feruntur.* γζψ = *ferantur.* R (cr. ∾) = *perferuntur ad mensuram.* R Zγεπχψ P3. Col. Pinc. omnes — *si* ante *diu pasta.* Unus Pinc. 𝔄 = *dure pasta.* Pinc. ci. = *diu repasta.*

13. G (s∾) — *te* post *Delectat.* ο m τ = *coacta pinguedine.*

nitor = BG mo P1. 2. 4. Col. ℜ — 𝔈2. ℜu — 𝔖. R sG P3. m Col. Pinc. codd. omnes 𝔄𝔊 — 𝔅1. = *nidor.* 𝔄ℜ — 𝔐a = *mehercule.* B (s∾) = *sollicite scruta.* ρ = *soll. servata.* 𝔄 = *vaneque condita.* γδητ (s.m.) φ = *subierunt.* ℜ — 𝔗 = *subigerunt.* B(cr.∾) GR ρρ (exc. εχ) Gr. 𝔄ℜ — 𝔊 = *occupavit.* Videbatur scribendum *cum subierunt* ∾ *occupavit:* sed vid. ad §. 15. R(del.) + *cum magna enim.* R ιλ — *omnium* post *admiratione.* P4. — *Diu.* RλP3. + *fastidium imposuere.* 𝔄 = *alioque loco.* BG 𝔄ℜ — 𝔈1. = *fulseram.* R(s∾) — *esse* post *similia.* χ = *quae latent.* G (cr.∾) = *quae ostenderet.* ρ = *ostendebantur.*

14. *et auro et argento* = mss. (exc. χψ) etiam Gr. Ss. 𝔄ℜ — 𝔈1. 𝔖. χψ — *et* ante *auro.* 𝔈2. — 𝔐a = *ex auro et arg.*

quisitos colores et uestes ultra non tantum nostrum, sed ultra finem hostium aduectas: hinc puerorum perspicuos cultu atque forma greges, hinc feminarum et alia quae res suas recognoscens summi imperii fortuna protulerat. 15 *Quid hoc est, inquam, aliud quam inritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi uult ista pecuniae pompa? Ad discendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis istinc effero quam adtuleram. Contempsi diuitias, non quia superuacuae, sed quia pusillae sunt. Uidistine quam intra paucas horas ille ordo quamuis lentus dispositusque transierit? Hoc totam uitam nostram occupabit quod totum diem occupare non potuit?* 16 *Accessit illud quoque: tam superuacuae mihi uisae sunt habentibus quam fuerunt spectantibus. Hoc itaque ipse mihi dico, quotiens tale aliquid praestrinxerit oculos meos, quotiens occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis inposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? Pompa est. ostenduntur istae res, non possidentur et, dum placent, transeunt. Ad ueras potius te converte diuitias. disce paruo esse contentus et illam uocem magnus atque animosus exclama:* 17 *Habemus aquam, habemus polentam: Iovi ipsi controuersiam de felicitate faciamus. Fa-*

R — *ultra* ante *finem.* R = *perspicuos vultu.* 𝔑 — 𝔈1. = *fortuna pertulerat.* G(cr. ∾) = *protulerant.*

15. RZβγιλοπχ = *nisi irritare.* 𝔑 — 𝔈1. = *quam irrita cupiditas* ∾ *incitata.* σ = *quam irritae cupiditates.* ρ = *quam irritatio cupiditatum.* 𝔑 — *sibi* ante *vult ista.* 𝔛 = *ad discendum.* G (cr. ∾) = *pervenimus.* 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *mehercule.* ζχ = *Vidisti quam.* γδ = *Vidisti intra.* σ = *Vidine quam.* 𝔑 — 𝔅 = *Vidisti neque intra.* ι = *inter paucas.* RZβγφ (cr. ∾) 𝔛 = *quam lentus.* δ = *quem lentus.* R(s∾) = *totam rotam nostram.* Mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *occupavit.* vid. ad §. 13.

16. *quam fuerunt* = mss. (exc. αχ) 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖 (G = *que fuerunt*). (αχ) 𝔐 — 𝔐a = *quam fuerant.* *ipse mihi dico* = BR 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔖. G = *mihi ipse dico.* 𝔐 — 𝔐a = *ipsi mihi dico.* P3. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *perstrinxerit.* η = *astrinxerit.* Col. = *praestruxerit.* σπρ = *quotiens surrexerit.* Rell. ∾. B = *formonsis.* cf. Wagner in Orthogr. Vergil. p. 458. γδσ P1. Col. 𝔑 — 𝔊 = *imposita coloribus.* χ = *celonibus.* ρ = *scalonibus.* G = *non possident.*

17. *Habemus aquam, habemus polentam* = ψ Sa 𝔖. B (?) GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *Habeamus* ∾ *habeamus.* BmG + *Iovi ipsi quam pauper eras tu Seneca qui ista dixisti.* βϑιχλοτ + *Iovi ipsi quia pauper* etc. 𝔛 + *Iovi ipsi quam pauper eras. Tu Seneca quid ita dixisti.* Gron. ci. = *controversiam faciemus.* G (cr. ∾) R αηϑ 𝔛 = *si ista defuerunt.*

ciamus, oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est beatam uitam in auro et argento reponere, aeque turpe in aqua et polenta. Quid ergo faciam, si ista non fuerint? Quaeris quod sit remedium inopiae? Famem fames finit. Alioquin quid interest magna sint an exigua quae seruire te cogant? quid refert quantulum sit quod tibi possit negare 18 ***fortuna? Haec ipsa aqua et polenta in alienum arbitrium cadit: liber est autem non in quem parum licet fortunae, sed in quem nihil. Ita est: nihil desideres oportet, si uis Iouem prouocare nihil desiderantem.*** **Haec nobis Attalus dixit: natura omnibus dixit. Quae si uoles frequenter cogitare, id ages ut sis felix, non ut uidearis. et ut tibi uidearis, non aliis. Uale.**

EPISTULA II. (111.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quid uocentur Latine *sophismata* quaesisti a me. Multi temptauerunt illis nomen inponere, nullum haesit: uidelicet, quia res ipsa non recipiebatur a nobis nec in usu erat, nomini quoque repugnatum est. Aptissimum tamen uidetur mihi quo Cicero usus est: *cauillationes* uocat quibus quisquis se tradidit quaestiunculas quidem uafras nectit, ceterum ad uitam nihil proficit: neque fortior fit neque temperantior neque elatior. At

aeque turpe in aqua = BGR Zαβ ιλπυχψ 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐𝔞 + *aeque turpe est.* Παϑφ = *si ista non fuerunt.* G — *famem* ante *fames.* 𝔈1. — 𝔐𝔞 = *Alioqui.* Roπ 𝔛 + *an magna sint.*

te cogant = BGR Zαβειλοπρυχψ Erl. 𝔛. sG (Herb.) 𝔑 — 𝔖 = *te cogunt.*

quantulum sit = B sG R ZΠαβ γδειλοπυ mφ P2. 3. 𝔛. G (ζτ) P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔖 = *quantum sit.*

18. 𝔛 — *alienum* ante *arbitrium.* Ex. Fac. et Primit. = *in alienum cadit arbitrium.* GR = *Hoc nobis Attalus.* ψ — *dixit* post *Attalus.* γδ = *Attalus dixit omnibus. Quae si.* B απ δa — *natura omnibus dixit.* Col. = *natura parens dixit omnibus.* G P1. 4. Sc 𝔑 — 𝔊𝔖 = *natura dixit omnibus.* R P2. 3. ex. Fac. et Primit. ∾. probat Sw. 𝔐 — *dixit.* 𝔏 — 𝔐𝔞 = *natura omnibus edixit* ex ing. Lips. GR ϑιλπρστυ 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *id agis.* x = *id agas.* 𝔏 — 𝔅1. = *si sis felix.* R — *ut* ante *videaris.*

Lib. XIX. Ep. 2. (111.)

R(m∾) — *quaesisti a me* — *nullum haesit.* B (s∾) = *illis non inponere.* υψ 𝔛 = *nomen ponere.* sG Zβιλψ P2. 3. + *et nullum haesit.* Z = *nomini quoque impugnandum est.* φ = *repugnandum est.* R = *quisque se tradidit.* G(lit.) Zφχ mτ = *quidem vanas.* βγδεζιπψ Pinc. v. l. P2. 4. = *quidem varias.* στ P1. 𝔑 — 𝔈1. = *quaest. quidem narras ceterum.* G (m∾) 𝔈2. — *nectit.* RG = *temperatior.* 𝔑 — 𝔅 = *neque temp. neque clarior.*

ille qui philosophiam in remedium suum exercuit ingens fit animo, plenus fiduciae, inexsuperabilis et maior adeunti. Quod 2 in magnis euenit montibus quorum proceritas minus adparet longe intuentibus, cum accesseris, tunc manifestum fit quam in arduo summa sint: talis est, mi Lucili, uerus et rebus, non artificiis philosophus. In edito stat admirabilis, celsus, magnitudinis uerae. Non exsurgit in plantas nec summis ambulat di- 3 gitis eorum more qui mendacio staturam adiuuant longioresque quam sunt uideri uolunt: contentus est magnitudine sua. Quidni contentus sit eo usque creuisse quo manum fortuna non porrigit? Ergo et supra humana est et par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu uita procedit, siue fluctuatur per aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillationes istae de qui- 4 bus paulo ante loquebar praestare non possunt. Ludit istis animus, non proficit et philosophiam a fastigio suo deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando ista agere, sed tunc, cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum, dulcedinem quamdam sui faciunt et animum specie subtilitatis inductum tenent ac morantur, cum tanta rerum moles uocet, cum uix tota uita sufficiat, ut hoc unum discas uitam contemnere.

G (s∾) — *qui* ante *philosophiam.* δι + *et inexsuperabilis.* R (s∾) Zβιχσ (cr. ∾) χ mo = *adeunte.* Π = *adeundi.*

2. BGR ρρ (exc. αηι) Gr. 𝔛𝔑 — 𝔐 = *quod in arduo summa sint.* G + *talis est enim.* σ = *talis enim mi Luc.*

3. sG Zβ 𝔛 + *verae est.* B(s∾) = *inplantes.* 𝔑 — 𝔖 + *nec in summis.* R = *quam sint.* 𝔛 — *sit* post *contentus.* B = *quo manus fortunae nori* [cr. ∾] *porrigit.* ρ = *manus fortuna.* π = *porrigat.*

et par sibi = B sG RZβειλοπρτχψ Sac 𝔛𝔖. G𝔑 — 𝔐a — *et.* 𝔍xτ P1. 4. Sac 𝔛𝔑 — 𝔈2. 𝔖 + *et per adversa.* Sed Sw. *et* abesse malebat. σ + *etiam per adversa.* υ = *per diversa.* R = *sive per adversa fluctuatur ac difficilia.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

4. οπ = *cavillationes ipsae.* 𝔛 = *cavill. illae.* ρ — *istae.* χ = *Ludit iste.* G = *et philosophia.*

a fastigio suo = Bx Sa 𝔖. ε = *e fastigio suo.* GR 𝔛𝔑 — 𝔐a — *suo.* 𝔍u = *Nunc te prohibuerim.* G (m∾) = *Nec te probaverim.* η𝔍φ (cr. ∾) = *Nunc te probaverim.* σ = *Non te probaverim.* ρ = *Nec te prohibebo.* 𝔛 — *sed tunc — nihil agere.*

tenent ac morantur = B (p.m. = *tenet*) R αβγδεζιλοπρστυφχψΠ P2. 3. Sac 𝔛𝔖. 𝔍x P1. 4. 𝔑 — 𝔈2. = *temptant* [*tentant*] *morantur.* G = *temptat* [m = *tenent ac*] *morantis.* η = *tentant ac morantur.* Col. = *tenent ac commorantur.* Pinc. v. l. 𝔖 — 𝔐a = *tenent ac remorantur.*

moles vocet = mss. (exc. ρσ P4. Col.) etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔖. ρ = *moles evocet.* σ P4. Col. = *moles nocet.* 𝔐 — 𝔐a = *moles vacet.* R(s∾) — *cum* ante *vix.* 𝔛 = *unum dicas.*

Quid regere? inquis. Secundum opus est: nam nemo illam bene rexit nisi qui contempserat. Uale.

EPISTULA III. (112.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Cupio mehercules amicum tuum formari, ut desideras, et institui: sed ualde durus capitur, immo quod est molestius ualde mollis capitur et consuetudine mala ac diutina fractus. Uolo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Non quaelibet insitionem uitis patitur: si uetus et exesa est, si infirma gracilisque, aut non recipiet surculum aut non alet nec adplicabit sibi nec in qua-
2 litatem eius naturamque transibit. Itaque solemus supra terram praecidere, ut, si non respondit, temptari possit secunda fortuna et iterum repetita infra terram inseratur. Hic de quo scribis et mandas non habet uires: indulsit uitiis simul et emarcuit et induruit. Non potest recipere rationem, non potest nutrire. At cupit
3 ipse. Noli credere. Non dico illum mentiri tibi: putat se cupere. Stomachum illi fecit luxuria: cito cum illa redibit in gratiam. Sed dicit se offendi uita sua. Non negauerim: quis enim non offenditur? Homines uitam suam et amant simul et oderunt. Tunc

γδ = *inquit.* G (cr. ∾) = *inquid.* R(m∾) — *secundum.* π = *secundam.* 𝔑 — 𝔊 1. = *solam opus est.* Erm. ci. = *solum opus est.* P 3. + *nisi qui eam cont.* P4. = *quidam contemserat.* o = *contempserit.*

Lib. XIX. Ep. 3. (112.)

𝔛𝔑 — 𝔐a = *mehercule.*

immo quod est molestius = BR γδζ. G𝔛𝔑 — 𝔖 + *immo potius quod est mol.* πρ = *immo potius quidem mol.* G(s∾ γδζ — *et* ante *consuetudine.* R = *ex consuetudine.* B = *ac diutina fructus.* ι = *ac diutina fluctus.* α = *ac diutina captus.* ρ + *Volo ergo tibi.* 𝔑 = *Non quemlibet insitionem.* 𝔖ϰ mπυ = *Non quamlibet.* ζηφ = *Non quaelibet incisionem.* G = *Non quaelibet inquisitione.* Π — *est* post *exesa.* G = *si vetus exosa est.* G Π𝔖ϰσπ (s. m.) υ 𝔑 = *sarculum.* χ = *Nec valebit applicare sibi.* 𝔛 = *et applicabit sibi.* ρ = *naturamque transmittet.*

2. G = *super terram.*

si non respondit = B s G R ρρ (exc. Z𝔖ϰσ) Sac 𝔛. G𝔖ϰσ = *si non respondet.* Z = *si non respondeat.* 𝔑 — 𝔖 = *si non responderit.* B (cr. ∾) = *temptatori possit.* o = *repetitam.* G (m∾) = *ita terram inseratur.* G = *Hoc de quo scribis.* G (m∾) = *inclusit vitis. simul exercuit et induravit.* β = *similiter et emarcuit.* B (s∾) = *emacuit.*

3. 𝔛 = *illi infecit.*

cito cum illa = BR ρρ (exc. ζο σψ) P2. 3. 4. 𝔛. Col. — *cito.* GP1. = *cito cum redibit* om. *illa.* o = *cito cum ea redibit.* 𝔑 — 𝔅 = *cito ei redibit.* σ𝔊1. — 𝔐 = *cito tamen redibit.* Pinc. codd. sinceriores 𝔏 — 𝔖 + *cito tamen cum illa redibit.* G = *offenduntur homines.* B = *homines via sua et amant.*

itaque de illo feremus sententiam, cum fidem nobis fecerit inuisam iam sibi esse luxuriam: nunc illis male conuenit. Uale.

EPISTULA IV. (113.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Desideras tibi scribi a me quid sentiam de hac quaestione iactata apud nostros *An iustitia, fortitudo, prudentia ceteraeque uirtutes animalia sint.* Hac subtilitate effecimus, Lucili carissime, ut exercere ingenium inter inrita uideremur et disputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod desideras et quid nostris uideatur exponam. Sed me in alia esse sententia profiteor. Puto quaedam esse quae deceant phaecasiatum palliatumque. Quae sint ergo quae antiquos mouerint dicam. Animum constat animal esse, cum ipse efficiat, ut simus animalia, et cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. uirtus autem nihil aliud est quam animus quodammodo se habens: ergo animal est. Deinde: Uirtus agit aliquid. agi autem nihil sine inpetu potest: si inpetum habet qui nulli est nisi animali, animal est. Si animal est, inquit, uirtus, habet ipsa uirtutem. Quidui habeat se ipsam? Quomodo sapiens omnia per uirtutem

2 3

feremus sententiam = BP4. 𝔈 — 𝔖. GR ρρ 𝔄𝔑 — 𝔐 = *feramus sent.* P3. = *feramus* om. *sententiam.* Rηψ P3. = *nunc illi male convenit.*

Lib. XIX. Ep. 4. (113.)

BG γδη𝔇κτυψ 𝔄 = *iacta apud nostros.* 𝔑 = *tacta apud nostros.* 𝔗 = *tcata ap. n.*

An iustitia, fortitudo, prudentia = B𝔄. G𝔇στ (s∾) 𝔑 — 𝔗 = *An iustitia, prudentia* om. *fortitudo.* 𝔅 — 𝔖 + *An iustitia an fortitudo, prudentia.* R + *An iustitia an fortitudo an prudentia.* χ + *prudentia, temperantia.* G = *animalia sunt.*

effecimus = π𝔊ro𝔑u. BGR𝔄 𝔑 — 𝔖 (exc. 𝔊ro𝔑u) = *efficimus.* Pinc. ci. = *intra irrita.*

videremur = BGR ϛοπστ Gr. 𝔑 — 𝔈2. Pinc. ex. schol. 𝔄𝔊 — 𝔖 = *videamur.* 𝔄 = *profuturum.* σ = *profuturis conterere* om. *otium.*

2. G (s∾) 𝔇στ 𝔑 — 𝔈2. — *esse* ante *sententia* et recte fortasse. P2. 3. 4. Col. 𝔈𝔖 = *esse profiteor.* Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔐a = *profiteor esse.* Rell. ∾. 𝔐 — *Puto quaedam esse — palliatumque.*

quae deceant = BGR ρρ (exc. ε) Sac 𝔄𝔖. (ε) 𝔑 — 𝔐 = *decent.* Rκλ = *phecaseatum.* sR sλ 𝔄 = *petaseatum.* B Sa + *quae antiquos moverint vel quae sint quae antiqui moverint.* κ + *quae antiquos moverint ut qui sint qui antiqui moverint.* πρ + *moverint illa quae sint quae antiqui moverint.* αη = *quae antiquos moverant.* B — *et* ante *cum ab illo.* G (m∾) — *Deinde — animal est.* B (s∾) = *nisi animal.*

habet ipsa virtutem = BΠιυ Sac 𝔄𝔖. Rλ = *ipsa habet virtutem.* sB G𝔑 — 𝔐a = *habet ipsam virtutem.*

Quidni habeat se ipsam? = B

gerit sic uirtus per se. Ergo, inquit, et omnes artes animalia sunt et omnia quae cogitamus quaeque mente conplectimur. Sequitur ut multa milia animalium habitent in his angustiis pectoris et singuli multa simus animalia aut multa habeamus animalia. Quaeris quid aduersus istuc respondeatur? Unaquaeque ex istis res animal erit, multa animalia non erunt. Qua-
4 re? Dicam, si mihi adcommodaueris subtilitatem et intentionem tuam. Singula animalia singulas habere debent substantias. ista omnia unum animum habent: itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego et animal sum et homo, non tamen duos esse dices. Quare? Quia separati debent esse: ita dico, alter ab altero debet esse diductus, ut duo sint. Quicquid in uno multiplex est sub unam naturam cadit: itaque unum
5 est. Et animus meus animal est et ego animal sum: duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit: ubi uero alterius membrum erit, non poterit uideri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud est suum oportet esse et proprium et totum et intra se ab-
6 solutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum uirtutes animalia erunt, si hoc recipitur: sed obposita quoque illis uitia et adfectus tamquam ira, timor, luctus,

GR Zαβ≈χοπρφχψ Sac 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *Quidni? habet se ipsam.*

3. R(s∾) = *Ergo inquis.* π = *Ergo virtus et omnes.* G = *ubi multa.* B(s∾) = *mili animalium.* o = *animalia millia.* 𝔑 — 𝔐a = *animalium millia.*

adversus istuc = Sa 𝔖. B = *adversus istut.* R 𝔊|. — 𝔐a = *adversus ista.* σ = *adversus hoc.* ρ = *contra hoc.* o = *in quod adversus hoc.* τ(p.m.) = *quid adversaris ista.* 𝔑 — 𝔅 = *quid adversarius istis respondeat.* Rell. etiam Sc = *adversus istud.* G = *Unaquaeque ex istis rebus animal erit.* R𝔑 — 𝔐a = *res ex istis.*

4. 𝔄𝔑 = *Ergo et singula.*

duos esse dices = ιφ ex. Francisc. Sc 𝔊 — 𝔐a. probat Sw. R = *esse duos dices.* ρ + *duos nos esse dices.* B sG rell. ρρ P2. 3. Col. Sa 𝔖 + *duos esse nos dices* (𝔖 = [*nos*]). 𝔛 + *duos esse n̄ dices.* G (p. m.) P1. 𝔑 — 𝔊2. + *duos esse dices nos.* P4. = *esse nos dices duos.* Cod. Francisc. — *Quare* ante *quia separati.* G P1. 𝔑 — 𝔊2. = *separatim.* P2. = *debet esse.* GR ρρ (exc. Π et ρ s.m. ∾) Gr. 𝔄𝔑 — 𝔊|. = *deductus.* R (s∾) = *et duo sint.*

Quicquid in uno = Bιχρ Sa 𝔖. P4. = *Quicquid uno* sine *in.* GR rell. ρρ Gr. Sc 𝔄𝔑 — 𝔊 = *Quicquid in unum.* 𝔐 — 𝔐a = *Quidquid unum.*

cadit = mss. etiam Sac 𝔄𝔑 — 𝔏4. 𝔖. 𝔊ro — 𝔐a = *cadet.*

5. B(cr. ∾) = *Et animus metas.* R(s∾) — *est* post *mei pars.* G — *et* ante *totum.* σ — *et totum.*

6. G𝔑 = *in aliam esse me sententiam.* 𝔛 = *Cum enim tantum.* G = *quoque nulla vitia.*

suspicio. Ultra res ista procedet: omnes sententiae, omnes cogitationes animalia erunt quod nullo modo recipiendum est. Non enim quicquid ab homine fit homo est. Iustitia quid est? inquit. Animus quodammodo se habens. Itaque si animus animal est, et iustitia. Minime: haec enim habitus animi est et quae- 7 dam uis. Idem animus in uarias figuras conuertitur et non totiens animal aliud est, quotiens aliud facit. nec illud quod fit ab animo animal est. Si iustitia animal est, si fortitudo, si ceterae uirtutes, utrum desinunt esse animalia subinde, ut rursus incipiant, an semper sunt? Desinere uirtutes non possunt. Ergo multa animalia, immo innumerabilia in hoc animo uersantur. Non sunt, inquit, multa, quia ex uno religata sunt et partes unius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponi- 8 mus, qualis est hydrae multa habentis capita quorum unumquodque per se pugnat, per se nocet. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput. ceterum ipsa unum animal est. Nemo in Chimaera leonem animal esse dixit aut draconem. hae partes erant eius: partes autem non sunt animalia. Quid est quo colligas iustitiam animal esse? Agit, inquit, aliquid et 9

B = *omnes sentiae, omnes cog.* o mρ = *Iustitia quidem inquit.* R = *Iustitia quidem inquis.* P2. 3. = *Iustitia quidem est inquis.* GZγδ𝔇χτφ Col. 𝔛 = ∾ *inquis.* B (s∾) = *Animus quodam homo se habens.*

7. B = *Minime.* G = *hic enim habitus.* σ = *habitus causa est.* R (m∾) — *Idem animus.* υ + *Si idem animus.* B = *animal alius est.*

Si iustitia animal est, si fortitudo, si ceterae virtutes = 𝔐 — 𝔖. B ρρ P1. 4. 𝔛𝔑 — 𝔊2. = *Iustitia animal est, fortitudo, sic ceterae virtutes.* quod ferri fortasse poterat. G = *Iustitia animal est, fortitudo animal est, sic ceterae virtutes.* R P2. 3. Col. = *Iustitia animal est et fortitudo, sic ceterae virtutes.* Pinc. v. l. 𝔊𝔖 = *Si iustitia animal est, fortitudo, sic ceterae virtutes.* G (cr. ∾) = *utraque.* GRβδ𝔇ιχλοπσψ 𝔑 — 𝔊1. = *desinent.* τ = *desinant.* R — *esse.*

ut rursus incipiant, an semper sunt = υ Pinc. v. l. 𝔊𝔖. Rε𝔇ιχλψ P2. 3. Col. = *ut rursus incipiant an semper sint.* BGγδζηο = *aut rursus incipiunt an semper sunt.* β = *aut rursus incipiant aut semper sint.* πσ 𝔑 — 𝔊1. = *aut rursus incipiunt aut semper sunt.* Z = *aut rursus incipiant an semper sint.* 𝔊2. 𝔐 — 𝔖 = *ac rursus incipiunt an semper sunt.* sG = *Non sunt, inquis.*

8. G = *qualis est idrae.* B (cr. ∾) = *multa habentes capite quorum unum quoque.*

per se pugnat, per se nocet = mss. etiam Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔊1. — 𝔐a = *per se pugnet, per se noceat.* R = *sed animal caput.* B = *chimera.*

partes autem = BR ρρ (exc. η𝔇τ) Sac 𝔛𝔖. η = *partes enim.* G𝔇τ 𝔑 — 𝔖 = *partes eius.* 𝔐 — 𝔐a — *autem.* γδζστυΠ 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *quod colligas.* α = *quod colligis.* φ = *quod intelligas.*

9. sG Rιλρ = *inquis.* G — *quod*

prodest. quod autem agit aliquid et prodest inpetum habet: quod autem inpetum habet animal est. Uerum est, si suum inpetum habet: suum autem non habet, sed animi. Omne animal, donec moriatur, id est quod coepit: homo, donec moriatur, homo est, equus equus, canis canis: transire in aliud non potest. Iustitia, id est animus quodammodo se habens, animal est. Credamus.
10 Deinde animal est fortitudo, id est animus quodammodo se habens. Quis animus? ille qui modo iustitia erat? Tenetur in priore animali, in aliud animal transire ei non licet: in eo illi in quo primum esse coepit perseuerandum est. Praeterea unus animus duorum esse animalium non potest, multo minus plurium. Si iustitia, fortitudo, temperantia ceteraeque uirtutes animalia sunt, quomodo unum animum habebunt? Singulos habeant oportet aut
11 non sunt animalia. Non potest unum corpus plurium animalium esse: hoc et ipsi fatentur. Iustitiae quod est corpus? animus. Quid? fortitudinis quod est corpus? idem animus. Atqui unum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiae habitum induit et fortitudinis et temperantiae. Hoc fieri posset, si quo tempore iustitia esset for-

autem agit — suum autem non habet. quae partim in margine sunt restituta. B = *quod autem agit et prodest inpetum habet animal est. Verum est, si suum inpetum habet sed animi* rell. om. γεϑρτφ — *quod autem agit aliquid et prodest.* αγδζητψΠ — *suum autem non habet.* P4. codd. Ermi = *quod agit et prodest impetum habet* rell. om. 𝔑 — 𝔊1. = *Agit inquit aliquid et prodest. impetum habet sed animi* rell. om. 𝔛 — *quod autem inpetum habet.* R 𝔛 — *autem* post *suum.* Rell. etiam Pinc. ex. famil. et divae Mariae Gr. ∾. Gϑπτυ P1. + *donec moriatur est homo id est.* ζφψ + *donec moriatur homo est id est.* γδ = *donec moriatur est. Idem quod.* α = *donec moriatur. Idem quod.* υ = *donec moriatur idem quod.* η = *donec moriatur hoc homo est idem quod.* P2. 4. = *donec moriatur idem est quod.* 𝔑 — 𝔅 = *donec moriatur homo est. Idem quod.* 𝔊1. — 𝔊 = *donec moriatur hoc est idem quod.* ε — *donec moriatur — homo donec.*

equus equus, canis canis = βζιλπψ Pinc. v. l. P2. 3. Sc 𝔛𝔖. BGZαγδεηϑκοστυφχ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊 2. = *equus canis* rell. om. R = *equus transire* rell. om. sR = *equus eque canis.* 𝔊𝔖 + *equus item equus, canis est canis.*

transire in aliud non potest = mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔖. 𝔊 — 𝔐1. = *transire enim in aliud non possunt.* Pinc. v. l. 𝔑u 𝔐a = ∾ *non possunt.* 𝔛 — *id est* post *Iustitia.*

10. Gπστ + *in iustitia erat.* R = *in priori animali.* Rοστφχ + *Sed si iustitia.*

11. *Quid? fortitudinis* = BGγδ ηϑφΠ Sa 𝔑 — 𝔛𝔖. R Sc 𝔛𝔅 — 𝔐a — *Quid.* x = *Quod fortitudinis corpus est.* o = *Quid fortitudo, quid est id animus.* G(m∾) σ 𝔑 — 𝔛 — *corpus.* G(n.) + *idem animus est.* BG = *iustitiae habitum inbuit.* R = *Sed fieri posset.* Sa 𝔖 = *quo tempore iustitia*

titudo non esset, quo tempore fortitudo esset temperantia non esset. Nunc uero omnes uirtutes simul sunt. Ita quomodo singulae erunt animalia, cum unus animus sit qui plus quam unum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est alterius animalis. iustitia autem pars est animi: non est ergo animal. Uideor mihi in re confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto quam disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora: nulli non et color proprius est et figura sua et magnitudo. Inter cetera propter quae mirabile diuini artificis ingenium est hoc quoque existimo, quod in tanta copia rerum numquam in idem incidit: etiam quae similia uidentur, cum contuleris, diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum. tot animalia: nulli similitudo cum altero conuenit, utique aliquid interest. Exegit a se, ut quae alia erant et dissimilia essent et inparia. Uirtutes omnes, ut dicitis, pares sunt: ergo non sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit: uirtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt ut homines, ut di. aut inrationalia ut ferae, ut pe-

est. Rell. ∾. G(m∾) — *quo tempore fortitudo — temperantia non esset.* 𝔖 ex ci. = *quo tempore fortitudo est.* βεχ = *omnes virtutes similes sunt.*

12. Gαειλτ (s.m.) χ Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔛 = *Itaque quomodo.* 𝔑 — 𝔈2. = *Ista quomodo.*

singulae erunt = B γ P4. ex. Francisc. R rell. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *singula erunt.* G = *singula sunt.* BGαϑυΠ (s.m.) 𝔑 — 𝔅 = *quis plus quam.* γδ = *quid plus quam.* ερ + *qui non plus quam.* αε = *Videbor mihi.* Zβ (?) ιλοπφχ P2. 3. 𝔛 = *in re concessa.* β(?) ψ = *in rem concessam.* γδ = *in rem commissam.* η = *in re confusa.* κP4. = *in re professa.* B 𝔛 = *alteri pars est.* mG = *Nullum animalis alteri par est.* Z βο = *Conspice omnium corpora.*

13. Gϑτ (s.m.) = *propter quod.* B sG Zαβστυφ Π Col. 𝔛𝔑 — 𝔖 + *existimo et quod.* unde Pinc. Sw. cii. 𝔖 + *existimo esse quod.* η = *existimo et* [illegible] Rell. etiam Gr. ∾. R Zβιλπχ P2. 3. Col. = *si contuleris.* BG(s∾) 𝔑 — 𝔅 = *genera filiorum.*

nulli similitudo = 𝔈2. 𝔐 — 𝔐a ex ing. Ermi. probat Sw. ζ 𝔊𝔊 = *nullius similitudo.* quod fortasse poterat ferri. Gγδϑφ P1. 𝔑 — 𝔈1. = *nullius multitudo.* Rell. mss. etiam e Pinc. Gr. Sac 𝔛 = *nullius magnitudo.* 𝔖 = *nulli magnitudo.* Lips. ci. = *nullius imagini, puto, cum.* Triller (Observv. Critt. II, 10. p. 94 sq.) ci. = *nullius imago totu cum.* H. A. Zeibich (Verm. Betracht. vol. I. p. 383.) ci. = *nullius imago tuto* [i. e. facile] *cum altero.* ι = *Itaque aliquid interest.* 𝔛 = *et quae alia erant.* G (cr. ∾) = *ut quae animalia erant.* 𝔛 — *animal* post *Nullum non.* B = *per se agit* om. *aliquid.* et recte fortasse.

14. RP3. Col. = *ut homines et dii.* Ruhk. ci. = *aut homines aut dii.* B — *aut irrationalia — ut. pecora.*

ut ferae, ut pecora = sG Zβιλ

cora: uirtutes utique rationales sunt. atqui nec homines sunt nec di: ergo non sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primum specie alicuius rei inritatum est, deinde inpetum cepit, deinde adsensio confirmauit hunc inpetum. Quid 15 sit adsensio dicam. Oportet me ambulare: tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi et adprobaui hanc opinionem meam. Oportet me sedere: tunc demum sedeo. Haec adsensio in uirtute non est. Puta enim prudentiam esse: quomodo adsentietur? Oportet me ambulare? Hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest nec sedere. ergo adsensionem non habet: quod adsen16 sionem non habet rationale animal non est. Uirtus si animal est, rationale est. rationale autem non est: ergo nec animal. Si uirtus animal est, uirtus autem bonum est: omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare bonum est. et sententiam prudenter in senatu dicere bonum est. et iuste decernere bonum est: ergo et patrem seruare animal est et prudenter sententiam dicere animal est. Eo usque res exibit, ut risum tenere non possis. Prudenter tacere bonum est. coenare

οψ Pinc. codd. correctiores P2. (Sac). 𝔛𝔖. P3. = *ut ferae et pecora.* χ = *aut irrationalia ut equus, canis.* Rell. — *ut ferae.* Gγδζησ τφ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *Virtutes quoque.* sGοπ P2. = *Virtutes itaque.* Pinc. ci. = *rationales sint.* G𝔑 = *spem alicuius.* P2. 3. Col. = *spe alicuius.* P1. = *species alicuius.* Rλυ = *irritatum sit.* Ex. Francisc. (ut videbatur Pinciano) = *incitatum est.* B = *inpetum coepit.* GB 𝔑 = *assentio* hic et alibi. 𝔛 = *assensus.* G (s∾) = *confirmavit homo impetum.*

15. Post *tunc demum sedeo* quaedam excidisse videntur. 𝔑 = *Hoc assentio in virtute.* P4. = *Puto enim prudentiam animal esse.* Pinc. ci. = *Puta animal prudentiam esse.* xυ 𝔈 — 𝔅1. + *Puta enim prudentiam animal esse.* quam scripturam refutat Gron. G — *esse* post *prudentiam.* γδ = *quomodo assentiet.* β = *quomodo assentient.* Gδη𝔍x P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *hoc natura non praecipit.* Lips. ci. = *hoc natura non praecipit?* per interrogationem. BG (m∾) — *quod ass. non habet.* γδ ζψ = *proficit non sibi.*

16. Rπ = *Virtus si rationale est, animal est.* o = *Virtus si animal est rationale.* Rιλ = *ergo animal non est.* o + *ergo nec animal est.* BG(n.) Sac 𝔛 + *virtus autem bonum non est.* unde 𝔖 + *bonum* [*omne*] *est.* η = *Pacem servare* utrobique.

prudenter sententiam dicere = Bγδ 𝔛𝔖. hinc Rεζιλτυφ 𝔑 — 𝔅 = *et prudentiam dicere.* G = *et prudentiam animal est.* 𝔈1. — 𝔐a — *sententiam.*

res exibit = Rαγδιλπφ (s.m.). o = *res exhibet.* BG𝔍xσψ 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *res exegit.* εηυ = *res exigit.* fortasse fuit scribendum *res exiit.* mo = *res exiget.* 𝔈2. — 𝔖. = *res excedet.*

Prudenter tacere bonum est. coenare bene bonum est = Rβιλπ Pinc. v. l. P2. 3. 𝔑u — 𝔖. Bαγδεητψ 𝔑 — 𝔈1. = *Prudenter tacere bonum est. ita et tacere.* Gσ P1. 4. 𝔈2. = *Prudenter tacere et coenare bonum est* [G = *est bonum*]. *ita et*

bene bonum est: ita et tacere et coenare animal est. Ego me- 17
hercules titillare non desinam et ludos mihi ex istis subtilibus ineptiis facere. Iustitia et fortitudo, si animalia sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, esurit, sitit: ergo iustitia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porro? non interrogabo illos quam figuram habeant ista animalia? hominis an equi, an ferae? Si rotundam illis qualem deo dederint, quaeram an et auaritia et luxuria et dementia aeque rotundae sint? sunt enim et ipsae animalia. Si has quoque con- 18
rotundauerint, etiamnunc interrogabo an prudens ambulatio animal sit? Necesse est confiteantur. Deinde dicant ambulationem animal esse et quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex nostris non ex praescripto loqui, sed meae sententiae esse: inter Cleanthen et discipulum eius Chrysippum non con-

[G — *et*] *tacere*. o = *Prudenter tacere bonum est. ita et tacere et coenare bene bonum est. ita et tacere et coenare*. Col. = *Prudenter tacere bonum est; coenare homini bonum est*. 𝔊 — 𝔅1. = *Prudenter tacere et coenare bene bonum est: ita et tacere*.

17. Gεηϑστ(cr. ∾)χ 𝔑 — 𝔅 = *Ergo meherc*. G 𝔄𝔑 — 𝔐a = *mehercule*. R + *alget, esurit et sitit*. Rλστ (s.m.) P2. 3. Col. = *prudentia sitit*. Zβιπψ = *sitit prudentia*. 𝔖 = *sitit clementia*. R + *an hominis*. R = *Si rotundam formam illis an qualem deus* [s∾] *dederint. quaeram*. GP4. 𝔊2. — 𝔐a + *Si rotundam illis qualem deo dederint formam*. Zβγζιλτ P1. 2. 3. Col. 𝔊1. + *Si rotundam illis an qualem deo dederint formam*. σ = *Si rotundam illis an qualem diis dederint formam*. π = *Si rotundam formam illis an aequalem deo dederint*. φ = *Si rotundam illis deus an qualem dederit formam*. η = *Si rotundam illis qualem dii an dederint formam*. ι = *Si rotundam illis qualis deo dederint. quaeram*. o = *Si rotundam an aequalem illis dederit eis deus formam*. 𝔑 — 𝔅 = *Si rotundam illis an* [𝔅 = *in*] *qualem deo dederunt* [𝔗𝔅 = *dederit*] *eis formam*. 𝔄 = ∾ *dederit*. B𝔖 ∾ (B p.m. = *rutundam*). P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *et luxuria et clementia*. R — *enim* ante *et ipsae animalia*. P4. = *sint enim et ipsa*. 𝔊1. 2. = *et ipsa*.

18. B (cr. ∾) = *corrutundaverint*. Col. = *conrotundaverit*. 𝔐 = *cum rotundaverint*. P2. = *cum rotundaverit*. P4. = *orotundaverit*. G (s ∾) R Zζηϑλστυφ P1. 3. 𝔄𝔑 — 𝔐 = *rotundaverint* (𝔗 = *retundaverint*. 𝔅 = *redundaverint*). Rell. etiam Pinc. ∾.

Necesse est confiteantur = Ba (s.m.) εϑχτυ 𝔖. G(s.m.) 𝔄 = *Nec ne confiteantur*. 𝔑 — 𝔅 = *nec esse confiteantur*. G(p.m.) = *esse confiteantur*. o = *esse confiteantur necesse est*. Πη = *necesse confiteantur*. χ = *necesse ut confiteantur*. R 𝔊1. — 𝔐a = *nec ne? Confiteantur necesse est*. 𝔄 = *Deinde dicunt*. α = *Nec putas autem*. o = *Ne putes equidem primum*. εη = *Non putes autem*. BGγδεζηϑχτυ P1. 4. 𝔄 𝔑 — 𝔊2. — *me* ante *primum*. Rell. etiam Gr. ∾. 𝔊1. — 𝔐 = *non ex scripto*. GP1. 4. — *non* ante *ex praescripto*.

Cleanthen = B𝔖. GR 𝔄𝔑 — 𝔐a = *Cleanthem* (*Cleanthē*).

uenit *quid sit ambulatio.* Cleanthes ait *spiritum esse a principali usque in pedes permissum*, Chrysippus *ipsum princi-* 19 *pale.* Quid est ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo sibi quisque se uindicet et ista tot animalia quot mundus ipse non potest capere derideat? Non sunt, inquit, uirtutes multa animalia, et tamen animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis et poeta est et orator, et tamen unus: sic uirtutes istae animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus et animus iustus 20 et prudens et fortis, ad singulas uirtutes quodammodo se habens. Sublata est quaestio, conuenit nobis. Nam et ego interim fateor animum animal esse postea uisurus quam de ista re sententiam feram: actiones eius animalia esse nego. Alioquin et omnia uerba erunt animalia et omnes uersus. Nam si prudens sermo bonum est, bonum autem omne animal est: sermo ergo animal est. Prudens uersus bonum est. bonum autem omne animal est: uersus ergo animal est. Ita

Arma uirumque cano

animal est. quod non possunt rotundum dicere, cum sex pedes 21 habeat. Textorium, inquis, totum mehercules istud quod cum maxime agitur. Dissilio risu, cum mihi propono soloecismum animal esse et barbarismum et syllogismum et aptas illis facies tamquam pictor adsigno. Haec disputamus adtractis superciliis,

𝔛 = *Cleanthes autem spiritum.*

19. BGZΠβοπστυχ 𝔛ℜ — 𝔐 = *ipsum principale quod est. Ergo cur.* Pinc. v. l. P2. Col. = *quod est. Cur ergo.* x = *Quid est ergo cum non.* ι = *quod est. Cum ergo non.* R(s∾) — *non* ante *ipsius.* P1. 4. Col. — *ipsius* ante *Chrysippi.* 𝔛 = *quisquis se vindicet.* B = *virtutes iste.* G — *est* ante *animus.*

et animus iustus = RZβγδεζη ϑιλοπ Pinc. cod. famil. P2. 3. Col. (Sac) 𝔛𝔖. σ = *et animus prudens et iustus.* BG P4. 𝔊1. — 𝔐a — *animus.* ℜ — 𝔗 = *Idem est animis et animus et iustus.* 𝔅 + *et animus et iustus.* B = *at singulae virtutes quodammodo.* G (lit.) αεη ℜ — 𝔊2. = *at singulae virtutes quodammodo se habent.* ϑx = *et singulae virtutes quodammodo se habent.* P1. 4. = *et fortis animal est et singulae virtutes quodammodo se habent.* Rell. etiam Pinc. ex. famil. Gr. ∾.

20. BGγδζϑκτυχψ Sac 𝔛ℜ — 𝔊1. — *est quaestio.* G(p.m.) η = *Sublata conveniunt nobis.* R𝔊2. — 𝔖 ∾. B = *Alioqui.* R P2. 3. Col. — *sermo ergo* — *omne animal est.* BG 𝔛ℜ — 𝔅 — *Sermo ergo animal est.* Zβεηϑκοπ (m∾) στψ — *animal est. Prudens* — *omne animal est.* RP2. 3. Col. + *versus ergo omnis animal est. Itaque.*

Ita = BSa 𝔖. GR 𝔛ℜ — 𝔐a = *Itaque.* Zβεηιλπσψ = *quod non possum.*

21. G𝔛ℜ — 𝔐a = *mehercule.*

istud quod = BGγδζϑκστυψΠℜ — 𝔊1. R𝔊2. — 𝔖 + *istud est quod.* Rιλοπ + *soloecismum et animal esse.* G (m∾) — *animal esse* — *syllogismum.* B = *synlongismum* (alterum *n* notatum). G (cr. ∾) αηϑ κυ P 1. ℜ — 𝔊2. = *aptans illis facies.* R = *illius facies.* P2. 3. = *illi facies.* Zζ = *Hoc dispu-*

fronte rugosa. Non possum hoc loco dicere illud Caecilianum: *O tristes ineptias!* ridiculae sunt. Quin itaque potius aliquid utile nobis ac salutare tractamus et quaerimus quomodo ad uirtutes uenire possimus, quae nos ad illas uia adducat. Doce [22] me non an fortitudo animal sit, sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuita conualuit et omnes casus, antequam exciperet, meditando praedomuit. Quid est fortitudo? munimentum humanae inbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit sibi securus in hac uitae obsidione perdurat: utitur enim suis uiribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonii nostri referre sententiam uolo: *Non est quod umquam fortunae armis putes esse te tutum: tuis pugna contra ipsam. fortuna non armat. Itaque contra hostes instructi, contra ipsam* [23] *inermes sunt.* Alexander quidem Persas et Hyrcanos et Indos et quicquid gentium usque in Oceanum extendit Oriens uastabat fugabatque: sed ipse modo occiso amico, modo amisso iacebat in tenebris alias scelus, alias desiderium suum moerens: uictor tot regum atque populorum irae tristitiaeque subcubuit:

tamus. G (cr. ∾) ℑυΠ 𝔑 — 𝔊1. = *et tractis superciliis.* ι = *fronte ruginosa.* 𝔑 = *rigosa.* 𝔊 1. 2. = *Non possunt hoc loco.* P4. + *hoc loco illo.* B sGΠx 𝔑 — 𝔊1. = *illud Caelianum.* ετ = *illud Caeciliani.* υ = *illud Celanum.* ο = *illud Cicilianum.* ℑ = *illuc Celiani.* P1. 4. = *illud Caeliani.* σ = *illuc celavi.* G (m∾) ζσ = *Cum itaque potius.* χ — *itaque.* ρ = *Sed potius.* κ = *Cur itaque non potius.* ℑ = *Cum itaque potius utique aliquid.* R = *Quin ita potius.* sGR Ζβγδεζηιλοπφχψ 𝔛 = *tractemus et quaeramus.* RΖβικλτ (s. m.) χψ 𝔛 = *ad virtutem pervenire.* εζηυ .𝔑 — 𝔅 = *venire possumus.* BG (cr.∾) αγδℑοφΠ = *vias adducat.* R = *via adducit.* ε = *via ducat.*

22. Ζβγδοπ = *contra fortunam.* Rιλ = *convaluerit.* BGRβγδℑικλ πσφ (cr.∾) 𝔛 = *et omnes causas.* η = *praemeditando.* G = *sententiam ferre.* G = *putas esse te.*

fortuna non armat = B Sa 𝔊. Gρ = *contra ipsam fortunam non armat.* P1. = *contra ipsam fortunam. Non armat itaque.* ℑκυψ = *contra ipsam fortunam non armant.* αηιλπ = *contra se ipsam fortunam non armatus.* ο = *contra ipsam fortunam non armati itaque contra.* sGR rell. ρρ P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *contra ipsam fortunam non armatus. Itaque.* 𝔛 = *contra fortunam non armatus. Itaque.* In Pinc. codd. locus erat corruptus: ipse Pinc. ci. = *contra ipsam fortunam non armant illa quae contra hostes. Instructi contra illam.* 𝔊𝔊 = *contra ipsam fortunam non armant illa quae contra hostes. Instructi contra ipsam.* 𝔐 — 𝔐a = *contra ipsam. fortuita non armant. Itaque contra* ex ing. Mur.

23. πCol. = *inermes sumus.* β σπφ = *ostendit oriens.* R(s∾) — *suum post desiderium.* G(m∾) ησ φ = *victor tot regnorum.* β = *tot rerum.* G(s∾) = *ac populorum.* ο = *totque populorum.* ℑκ = *irae atque tristitiae.* B(cr.∾) = *ira et tristitiaeque.* R = *tristitiaeque succubens.* BΖαβιοπχ

id enim egerat, ut omnia potius haberet in potestate quam ad-
24 fectus. O quam magnis homines tenentur erroribus qui ius dominandi trans maria cupiunt permittere felicissimosque se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent et nouas ueteribus adiungunt ignari quod sit illud ingens parque dis regnum. Imperare sibi maximum imperium est. Doceat me quam sacra res sit iustitia alienum bonum spectans, nihil ex se petens nisi usum sui. Nihil sit illi cum ambitione famaque: sibi placeat. Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat: Me iustum esse gra-
25 tis oportet. Parum est: adhuc illud persuadeat sibi: Me in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam inpendere iuuet. tota cogitatio a priuatis commodis quam longissime auersa sit. Non est quod spectes quod sit iustae rei praemium: maius iniustae est. Illud adhuc tibi adfige quod paulo ante dicebam: Nihil ad

𝔛 = *succumbens*. R = *sub potestate haberet.*

24. B (cr. ∾) Gαγδζηϑκτυψ 𝔑 — 𝔈1. = *quibus dominandi.* 𝔛 = *qui ius dominari.* ε = *qui dominandi causa.* Rλ P3. = *cupiunt transmittere.* ρ = *cupiunt permeare.* 𝔐 — 𝔏2. = *cupiunt mittere.* 𝔛 — *permittere.*

si multas per milites = R 𝔈2. — 𝔖. B = *simulatas pro milite.* Gαγδεϑκρτυφψ Sac 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *si multas pro milite.* η = *si multas per militiam.* 𝔛 = *ignari quod illud* om. *sit.*

parque dis regnum = κ 𝔊ro — 𝔖. commendaverat Gron. P4. + *ingensque parque diis regnum.* BG δι (?) στΠ P1. = *ingens par queris* [sic B, quamvis alibi scribat *quaeris*] *regnum.* RP3. = *ingens par quod quaeris regnum.* mR mλφ Col. = *parque regis regnum.* sG αβζιοπψ = *par quo quaeris regnum.* η = *par quaeris regulum.* ερ = *parque coelis regnum.* 𝔛 codd. (?) Ermi = *par coelis regnum.* Alii codd. Ermi = *parque regi regnum.* χ = *parque vel ceteris eius regnum.* Lips. (Epistt. Quaestt. IV, 17.) ci. = *ingens patriumque regnum.* Dalech. ci. = *ingens et par illi quod quaerunt regnum.* 𝔑 — 𝔅 = *ingens parum quaeris regnum.* m𝔈1. 𝔈2. — 𝔖 = *ingens parvumque regnum.* probat Steph. 𝔐 — 𝔏4. = *ingens paratumque regnum* ex ing. Mur. 𝔑u 𝔐a = *Doceas me* ex ing. Ruhk. υ = *Doce a me.* RZβιλοπχ = *Nihil sit ei cum.* ε = *nisi usum boni sui nihil est illi.* ρ = *cum ambitione, nihil cum gloria.* BGZβϑκοστχ 𝔑 — 𝔅 = *sibi quisque persuadet.*

25. P3. (cr. ∾) = *adhuc illum.* ϑκ P1. 4. = *illuc persuadet sibimet in hanc.* Gϑπσ = *persuadeat sibimet in hanc.* η — *sibi* post *persuadeat.* εκρχ 𝔛 = *impendere iuvat.* P4. = *impendere vivat.* στ (cr. ∾) = *impendere iubetur.* αϑφ = *impendere iubent.* G(m∾) P1. 𝔑 — 𝔈1. = *impendere iubentur.* 𝔈2. — 𝔐a (exc. 𝔏4. ∾) + *ut tota cogitatio* ex ing. Ermi. β = *tota excogitatio.* Gγδεζηϑτυψ P1. 𝔑 — 𝔈2. — *a* ante *privatis.* G(s∾) R(cr. ∾) Zβζοπρσψ P2. Col. 𝔑 — 𝔅 = *adversa sit.* φ = *diversa sit.* G(s∾) — *rei* ante *praemium.*

maius iniustae est = B Sa. Gηϑκ = *maius iniusta est.* υ = *magis iniusta est.* γδζ = *maius in ipsa.* quae scriptura perquam placet. 𝔑 — 𝔈2. = *maius iniusto est.* Sw. scribi voluit: *maius: in iusto est*, sicut dicitur *in vitio est*, *in culpa est.* ante haec verba intelligendum: *Satis magnum prae-*

rem pertinere quam multi aequitatem tuam nouerint. Qui uirtutem suam publicari uult non uirtuti laborat, sed gloriae. Non uis esse iustus sine gloria? At mehercules saepe iustus esse debebis cum infamia. Et tunc, si sapis, mala opinio bene parta delectat. Uale.

EPISTULA V. (114.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio quaeris et quomodo in quaedam uitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando inflata explicatio uigeret, aliquando infracta et in morem cantici ducta? quare alias sensus audaces et fidem egressi placuerint, alias abruptae sententiae et suspiciosae in quibus plus intellegendum esset quam audiendum? quare aliqua aetas fuerit quae translationis iure uteretur inuerecunde? Hoc quod audire uolgo soles, quod 2 apud Graecos in prouerbium cessit: *Talis hominibus fuit oratio qualis uita.* Quemadmodum autem uniuscuiusque actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores, si disciplina ciuitatis laborauit et se in delicias dedit. Argumentum est luxuriae publicae orationis lasciuia, si modo non in uno aut in altero fuit, sed adprobata est et recepta.

mium hoc est, vel tale quidpiam. φ = *m. in iustitia est.* ετψ Sc 𝔛 = *maius iniusta esse.* Pinc. ex. scholast. 𝔖 = *quam iustam esse.* α = *maius iniustu sit.* ρ + *maius quam iniuste* [i. e. *iniustae*] *est.* Pinc. ex. domest. 𝔊 — 𝔐a = *maius quam iustum esse.*

pertinere = BRZαβγδζιxλοπρυχψ P2. 3. 4. Col. Sac 𝔛𝔖. GP1. 𝔑 — 𝔐a = *pertinet.* Z = *publicari volunt non virt. laborant.* B = *Non vis esse intus sine gloria.* 𝔛 = *mehercule.* G — *saepe* ante *iustus.* 𝔑 — 𝔅 = *debebit.* Π = *si sapias.* G(m∾) Zβτφ = *bene parata.* BG (s∾) Παγδxρτυ 𝔑 — 𝔊1. = *delectet.*

Lib. XIX. Ep. 5. (114.)

Sw. voluit *Quare.* α𝔛 = *pervenerit.* G = *in quadam vitia.* υ + *et inflata expl.* RZβιλοπσφχ P2. 3. Col. = *explicatio se ingerat.* η = *explicatio fulgeret.* ψ = *expl. vigeat.* Π + *et aliquando infracta.* G (cr. ∾) γδ P1. 𝔑 — 𝔅 = *fides egressi.*

intellegendum esset = BGεαβγ δεζηοπστ (s.m.) φχψ Sac 𝔛𝔖. R 𝔑 — 𝔐a = *intellegendum est.* χ = *translationis genere.*

2. G = *fuit ratio.* G (s∾) — *autem* post *quemadmodum.* BGαγ δη϶xρτ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *actio dicendi.* quod ferri potest, ut iungatur *similis* cum *uniuscuiusque.* σφ 𝔊1. = *actio docenti.* Π = *actio discendi.* ε𝔛𝔑 = *mutatur* [ε + *in*] *publicos mores.* 𝔗𝔅 = *mutat publicos mores.* BG (cr. ∾) ρρ (exc. τχ) Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *Sic disciplina.* P4. = *laborat civitatis.* probat Grut.: sed alterum defendit Gron. 𝔑 — 𝔊2. = *si approbata est.*

3 Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si conpositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est: illo uitiato hoc quoque adflatur. Non uides, si animus elanguit, trahi membra et pigre moueri pedes? si ille effeminatus est, in ipso incessu adparere mollitiam? si ille acer est et ferox, concitari gradum? si furit aut quod furori simile est irascitur, turbatum esse corporis motum nec ire, sed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas quod totum animo permixtum est? ab illo fingitur, illi paret, 4 inde legem petit. Quomodo Maecenas uixerit notius est, quam ut narrari nunc debeat, quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit uideri, quam uitia sua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius aeque soluta est quam ipse discinctus? non tam insignita illius uerba sunt quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam uxor? Magni uir ingenii fuerat, si illud egisset uia rectiore, si non uitasset intellegi, si non 5 etiam in oratione diffueret. Uidebis itaque eloquentiam ebrii hominis inuolutam et errantem et licentiae plenam. MAECENAS DE CULTU SUO. Quid turpius? *Amne siluisque ripa comantibus uide ut alueum lintribus arent. versoque uado remit-*

3. Gγδϑιxoστφ P1. 2. 4. 𝔑 — 𝔊1. = *si animus elanguet.* G (s.m.) 𝔊2. — 𝔏4. = *si animus languet.* Rell. etiam Gr. ∾.
mollitiam = B𝔑 — 𝔊1. GR 𝔛 𝔊 2. — 𝔖 = *mollitiem.*
ferox = mss. etiam Gr. Sac 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *velox.* B(cr.∾) G𝔑 = *si fuerit.* 𝔛 = *esse corpus motum.* σ = *corporis metum.* G(s∾) = *nec ferri.*
4. ρ + *delicatus Maecenas.* 𝔑 — 𝔊1. = *accedere ingenio.* Z βιλοπφ P2. 3. Col. = *narrari debeat* om. *nunc.* B(cr.∾) = *quam cupierit videre.* RZγδεζxλουφ (s.m.) 𝔛 = *quam ipse distinctus.* Bυ = *Magni viri ingenii.* sGβζτ (s.m.) ψ = *Magni vero ingenii.* Gϑστ = *Magni ingenii viri.* 𝔑 — 𝔐 = *Magni ingenii vir.* R = *Magni fuerat vir ingenii.* ρ = ∾ *fuit.* B(cr.∾) = *illud egesset.* RZβζιλ οπρτ (s.m.) φ P2. 3. Col. = *vita rectiore.* G(s∾) = *via iniectore.* B(s∾) = *ebri hominis.*

5. RZοπτχ P2. 3. Col. = *licentia plenam.*
Maecenas de cultu suo = mss. etiam Pinc. v. l. Gr. 𝔛𝔑u — 𝔖 (𝔐a 𝔖 haec habent uncis inclusa). Hic est titulus carminis, quod Maecenas de vitae suae ratione composuit. cf. Wernsdorf P. L. M. VI, I. p. 8 sq. Grut. Ruhk. putant haec e margine in contextum ingesta esse: sed solet Seneca librorum, quos laudat, titulos epistolis inserere. cf. Ep. 97, 4. 99, 22. 𝔑 — 𝔅1. = *Maecenas in cultu suo.* Maecenatis verba in metrum redigere conatus est Lipsius: I. Scaliger quaedam eorum divinando correxit ad Ped. Albinov. (seu potius incerti auctoris) Eleg. in Obitum Maecen. 𝔛 = *Quod turpius.* ψ = *Quidem turpius.* 𝔐 = *Quid purius.* 𝔛 = *an me silvisque.* G(s∾) = *Amne fluvius ripa conantibus.* η = *silva ripisque.* ζ = *ripam. conantibus.* αϑητφχ cod. Lips. = *conantibus.* ρ = *tonantibus.* 𝔑u = *vides ut alveum*

tunt hortos. — Quid? si quis *feminae cunno crispat et labris columbatur incipitque suspirans, ut ceruice lassa fanantur nemoris tyranni.* — *Inremediabilis factio: rimantur epulis lagenaque temptant domos et spe mortem exigunt.* — *Genium festo uix suo testem tenuisue cerei fila et* 6 *crepacem molam:* — *focum mater aut uxor inuestiunt.* Non statim, cum haec legeris, hoc tibi occurret hunc esse qui

ex ci. Lips. 𝔛 = *videat alveum.* B = *lynsribus.* 𝔊1. — 𝔊 = *lintribus aret.* B = *versoque vada.* γδεπ (s.m.) τφ = *versosque vado.* G(m∾) η = *versosque valde.* x 𝔛 = *versoque vade.* 𝔑 — 𝔊 = *remittat hortos* (𝔑 — 𝔛 = *ortos*). B(s.m.) GR 𝔛𝔐 — 𝔊 = *remittant.* Scaliger ci. = *remigant.* Lips. ci. = *remiiciant.* B Sa ∾.

cunno crispat et labris columbatur. BG Sa = *cinno crispat et labris columbatur.* sG ζτ P2. Sc 𝔛 = *cinno crispatae et labris col.* Ro P3. = *cumo crispatae et labris col.* P4. = *cumo crispat et labris col.* ZΠβεπψ = *cunno crispatae et labris col.* υ = *cinno crispa.* γδχ = *cincinno crispatae.* ℌP1. = *cinno crispant.* σ = *cui nos crispatae.* ηφ = *crispatae* om. *cunno.* Col. = *circino crispante labris.* e = *cirro cinno crispat et labris col.* 𝔑 — 𝔊2. = *cirro crispat et labris col.* Pinc. v. l. 𝔊𝔊𝔈 — 𝔐a = *cirro crispatae labris col.* 𝔐 = *femina cirro crispat et labris col.* 𝔖 = *cinno crispatae labris.* G P1. 4. = *colubatur.* e = *incepitque.*

ut cervice lassa fanantur = B Col. Sac 𝔛𝔖. G = *cervice lapsa fanantur.* R = *cervice lassa sanatur.* τP1. 3. 𝔑 — 𝔊2. = *cervice lassa sanantur.* Z = *cervice laxa sanantur vel ferantur.* ℌσ = *cervice lapsa sanantur.* o = *cervice lapsa funeratur.* P2. = *cervice lapsa.* P4. = *et cervice lassa sanantur.* e = *ut cervice lassa feratur* (?). 𝔊𝔊 = *ut cervice laxa ferantur.* χ Pinc. ex. famil. 𝔐 — 𝔐a = *ut cervice laxa ferat*[illegible] Erm. ci. = *suaviantur.* Re[illegible] = *ut cervice laxa sanantur.* Lips. ci. = *ut cervice lapsa fanatur* et *fanari* (unde *fanaticus*) interpretatur per *furere.*

nemoris tyranni = B𝔖. G Col. = *nemore tyranni.* P1. = *ne more tyrampni.* e = *ne mors tyranni.* RλP3. 4. = *nec more tyranni.* 𝔑u 𝔐a = *nec more.* — *Tyranni* auctore Lipsio. χ l'inc. ex. famil. P2. 𝔛𝔊 — 𝔅1. = *nemo tyranni.* Rell. ρρ = *ne more tyranni.* 𝔑 — 𝔊2. = *ne mori tyranni.* 𝔛 = *inremediabilis factis.* Ante 𝔖 iungebant *tyranni* et *irremediabilis.* οπστ = *rimatur.* BG(s.m.) εηℌλστυ P1. 2. 𝔑 — 𝔛 = *lagonaque.* γδτ (s.m.) χψ = *lagonasque.* βζ = *lagenasque.* RP3. = *laganaque.* o = *tentas.*

et spe mortem = BaβειλοψΠ P2. 3. Col. Sa 𝔖. e = *ut spe mortem erigunt.* Sc 𝔛 = *cum spe mortem.* GR P1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *et saepe mortem.* π = *exigit.*

6. υ = *Genium festum.* ι = *Genio festo.* σ = *Genium vix festo.* o = *et geminum festo vix sui.*

tenuisve cerei fila = BGR ρρ (exc. πσ) P1. 3. 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔖. σ = *tenuisse cerei fila.* π = *tenus ut cerealia.* P2. 4. = *tenuisne cerei fila.* Col. = *tenuis Cere fila.* 𝔐 — 𝔅1. = *tenuis cerei fila.* Scaliger ci. = *tenuisque Cereris fila.* 𝔑u 𝔐a = *tenuis Cereris fila.* G(m∾) P1. 4. = *et cum pacem molam.* Col. = *et crepacione molam.* P3. = *mollam.* ζ = *et dum crepacem molem.* (𝔊1. = *molem*). υ𝔛 = *mater et uxor.* GR κλπστ = *cum hoc legeris.* Z = *hoc cum legeris.* 𝔅 — [illegible]*haec cum legeris.* B = *Non*

solutis tunicis in Urbe semper incesserit? (nam etiam, cum absentis Caesaris partibus fungeretur, signum a discincto petebatur:) hunc esse qui in tribunali, in rostris, in omni publico coetu sic adparuerit, ut pallio uelaretur caput exclusis utrimque 7 auribus, non aliter quam in mimo diuites fugitiui solent? hunc esse cui tunc maxime ciuilibus bellis strepentibus et sollicita urbe et armata comitatus hic fuerit in publico, spadones duo, magis tamen uiri quam ipse? hunc esse qui uxorem miliens duxit, cum unam habuerit? Haec uerba tam inprobe structa, tam neglegenter abiecta, tam contra consuetudinem omnium posita ostendunt mores quoque non minus nouos et prauos et singulares fuis- 8 se. Maxima laus illi tribuitur mansuetudinis: pepercit gladio, sanguine abstinuit nec ulla alia re quid posset quam licentia ostendit. Hanc ipsam laudem suam corrupit istis orationis portentosissimae deliciis: adparet enim mollem fuisse, non mitem. Hoc istae ambages conpositionis, hoc uerba transuersa, hoc sensus, magni quidem saepe, sed eneruati dum exeunt, cuiuis

statim cum hoc tibi legeris occurret. P3. 4. — *hoc* ante *tibi occurret.* γδ = *occurr i t.* G = *occurrer e t.* σ ℜ — 𝔅 = *cum absentibus.* o (m ∾) = *cum habentis Caesaris.* βδεζι = *dis t incto.* 𝔛 = *hunc qui tribunali* om. *esse* et *in.* e ρρ (exc. εψ ∾) ℜ — 𝔊𝔩. — *in* ante *tribunali.* P1. = *ut paulo velaretur.* Rλ P3. = *velar e t.* υ = *velatu s.* Gαβζψ = *quam in minimo.* γδηϑκ P1. 4. = *quam in vino.* χ = *quam in nino.* φ = *quam in nimio al. in vino.* π = *quam in minio.* 𝔛 = *quam in unio.* e = *quam in uno.* σ Col. ℜ — 𝔊 = *quam in nummo.* Lips. (Epist. Quaestt. III, 23.) abiectum voluit *divites* quippe adiectum ab iis, qui legerent *in nummo.* Lips. (ad h. l.) ci. = *Divitis* aut *Divite,* ut is titulus fuerit mimi. ℜu = *divite.* 𝔐a = *Divite.* probat Sw.

7. *tunc maxime* = BGR ρρ (exc. ε) Sac 𝔛ℜ — 𝔊𝔖 (in Animadverss. Gruteri *tunc maxime* falso tribuitur 𝔐, *cum maxime* Gr.). ε = *cui maxime.* 𝔐 — 𝔐a = *cum maxime.* ηϑσφ (cr. ∾) = *et soluta urbe.* R (s ∾) — *his* post *comitatus.* G m𝔊𝔩. = *magis inde viri.* ℜ — 𝔊𝔩. = *magis duo tum viri.* GR (cr. ∾) γδζϑλψ = *uxorem miles duxit.* e = *uxorem aulis duxit.* γδη P1. ℜ — 𝔊 2. + *tunc* [*tum*] *tam negligenter.* ℜ — 𝔛 — *contra* ante *consuetudinem.*

8. G (del.) Zγδϑ + *nec ulla alia in re.* x + *nec ulla alia vitae re.* G (cr. ∾) = *corrumpit.* R e P2. 3. 4. 𝔛ℜ = *portentu osissimae.* Col. = *potentissimae.* ζ = *Hae istae ambages comp., haec verba transv., hic sensus.* β = *Haec istae amb. comp., haec verba transv.* λ = *Huius vitae amb. comp., haec verba transv., hi sensus.* P3. = *huius istae ambages.* P4. = *hic iste ambages.* Zπ = *Sed istae amb., haec verba transv., hic sensus.* GR „Pall. tres, fortasse etiam rell. duo“ = *haec verba transv.* R (lit.) P3. = *hi sensus.* e Col. = *hic sensus.* ℜ = *Haec* ∾ *haec* ∾ *haec.* Mss. (exc. βδ) etiam Gr. 𝔛ℜ — 𝔊 + *mihi magni quidem.* quod ferri fortasse poterit, si explicabitur *me iudice.* βδ 𝔐 — 𝔐a ∾. G = *sed enumerandum exeunt.* ϑι mo P1. 2. 4. = *sed enumerati exeunt.* υ = *sed nervati exeunt.*

manifestum facient. Motum illi felicitate nimia caput. quod uitium hominis interdum esse, interdum temporis solet. Ubi 9 luxuriam late felicitas fudit, luxus primum corporum esse diligentior incepit. deinde supellectili laboratur. deinde in ipsas domos inpenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta uarientur auro, ut lacunaribus pauimentorum respondeat nitor. deinde ad coenas lautitia transfertur et illic commendatio ex nouitate et soliti ordinis commutatione captatur, ut ea quae includere solent coenam prima ponantur, ut quae aduenientibus dabantur exeuntibus dentur. Cum adsueuit animus fastidire quae 10 ex more sunt et illi pro sordidis solita sunt, etiam in oratione quod nouum est quaerit et modo antiqua uerba atque exoleta reuocat ac profert, modo fingit et ignota ac deflectit, modo, id quod nuper increbruit, pro cultu habetur audax translatio ac frequens. Sunt qui sensus praecidant et hoc gratiam sperent,

χ + *dum mihi exeunt.* υ = *cui uno manifestum facient.* G𝔖 = *manifestum faceret.* B(cr. ∾) = *felicitate nimia cupit.* αψ = *nimia capit.* β𝔑 = *nimia capti.* 𝔛 = *nimia captum.* P1. 2. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *hominis esse, interdum temporis solet.* P4. = *hominum interdum esse, interdum temporis solet.*

9. *luxus primum* = mss. etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔑a 𝔐a. 𝔖 + *luxus* [sive *cultus*] *primum.* 𝔐 — 𝔐a = *cultus primum.* et vix intelligitur, quomodo dici possit *luxus diligentior.*

incepit = B(p.m.) G (p.m.) R ρρ (exc. ε) 𝔛𝔊1. — 𝔊𝔖. G(s.m.) 𝔑 — 𝔅 = *incepti.* B (s.m.) ε 𝔐 — 𝔐a = *incipit.* 𝔛 — *supellectili laboratur. deinde.* e = *tunc in laxitatem.* 𝔛 = *ut in lucione curis excurrant.* B (cr. ∾) G(cr. ∾) e α𝔖κΠ = *excurrent.* συ m𝔖 = *nitor resplendeat.* Rβιλοπσ mZ 𝔛 = *laetitia transfertur.* mGγδτ (s.m.) = *lectica transfertur.* G = *bauntia transfertur.* 𝔛 — *et* ante *illic.* φ = *et illicita commendatio.* πτ = *soluti ordinis.* o = *insoliti ordinis.* ηοφ + *ut ea quoque quae incl.* 𝔑 — 𝔅 = *quaeque includere.* 𝔑 — 𝔅 = *includere solent. coena.* 𝔊1. 2. = *cludere solent coena.* 𝔊 — 𝔐 = *cludere coenam solent.* 𝔏 — 𝔐a = *claudere coenam solent.* Pinc. v. 1. P2. 3. 𝔖 = *includere coenam solent.* R(s∾) — *solent.* Rell. etiam Gr. ∾. et Sac certe habent *includere.* 𝔛 = *primam.* G (s ∾) γδζη𝔖κστ (cr. ∾) P1. 4. Col. = *primo ponantur.* Ζφ = *excumbentibus dentur.* e = *exeuntibus debetur.*

10. B(cr. ∾) = *fastidere.* P4. = *ut illi pro sordidis.* P1. 𝔑 — 𝔊2. + *et illi et pro sordidis.* G — *est* post *novum.* Amicus quidam Grut. ci. = *antiquata verba.* B = *atque exsolita.* 𝔛 = *atque absoleta.* G = *atque profert.* 𝔑 — 𝔐a = *et profert.*

fingit et ignota ac deflectit = BsGχυ. P4. = *fingit et ignota hac deflectit.* Rιλοπτ P2. 3. Col. 𝔛𝔖 = *fingit ignota ac deflectit.* GP1. 𝔑 — 𝔐a — *ac.*

increbruit = B 𝔐. G 𝔑 — 𝔅 = *increpuit.* sG R 𝔊1. — 𝔖 (exc. 𝔐) = *increbuit.*

et hoc gratiam sperent = BG ρρ (exc. σπσ) P2. (3. 4. in his *hoc* scriptum fuit una littera) 𝔛𝔑 — 𝔊2.

11 si sententia pependerit et audienti suspicionem sui fecerit. sunt qui illos detineant et porrigant. sunt qui non usque ad uitium accedant, (necesse est enim hoc facere aliquid grande temptanti,) sed qui ipsum uitium ament. Itaque ubicumque uideris orationem corruptam placere ibi mores quoque a recto desciuisse non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo uestium aegrae ciuitatis indicia sunt, sic orationis licentia, si modo frequens est, ostendit animos quoque a quibus uerba exeunt
12 procidisse. Mirari quidem non debes corrupta excipi non tantum a corona sordidiore, sed ab hac quoque turba cultiore: togis enim inter se isti, non iudiciis distant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum uitiosa, sed uitia laudentur. Nam illud semper factum est: nullum sine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcumque uis magni nominis uirum: dicam quid illi
13 aetas sua ignouerit, quid in illo sciens dissimulauerit. Multos tibi dabo quibus uitia non nocuerint, quosdam quibus profuerint. Dabo, inquam, maximae famae et inter admiranda propositos quos, si quis corrigit, delet: sic enim uitia uirtutibus inmixta sunt, ut illas secum tractura sint. Adice nunc quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis quae numquam in eodem diu stetit uersat. Multi ex alieno seculo petunt

π = *ut hoc gr. sp.* sG R Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔈 = *et hinc gr. sp.* quod alterum interpretatur. Col. (Pl. ut videbatur) = *et hic gr. sp.* o = *et hi gr. sp.* σ = *et haec gr. sp.* υ = *si sententiae pependerint.* e = *si sententiam.* 𝔑 — 𝔅 = *si sententia perpenderint* ∾ *fecerint.*

11. 𝔐a — *illos detineant et porrigant. sunt qui.* BGe Π𝔇x 𝔑 — 𝔊 1. = *sunt qui illo.* υ + *sunt qui illos quo.* B (s∾) R = *detineat.* R = *ac porrigant.* e — *accedant* — *ament.* G = *aliud grande.* Zβιλοπσ 𝔛 = *aliquod grande.* π = *hoc vitium ament.* Π𝔇 𝔛 = *ubi mores quoque.* G 𝔛𝔑 = *a recto desivisse.* 𝔑 — 𝔛 = *egenae civitatis.* ζ = *orationis indicia.*

12. 𝔛 = *corrupta excepi.* BG (s∾) e — *a* ante *corona.* 𝔛 = *tegis enim.* 𝔑 — 𝔅 = *Togis inter se isti enim.* RP3. — *enim.*

sed vitia laudentur = mss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔈. 𝔊1. — 𝔐a + *sed et vitia.* 𝔊2. — 𝔐a = *laudantur.* B Sa = *nullum sine venta.* πχ = *nullum sine vitio.* β = *n. sine vena.* e = *n. sine vento.* B = *magni nominis utrum.* GZαοστ (cr. ∾) φΠ 𝔑 — 𝔅 = *aetas sua ignoraverit.* B(s∾) = *scies dissimul.*

13. Gη𝔑 — 𝔊 = *Multos enim dabo.* 𝔐 — 𝔐a — *tibi.* GRe 𝔛 = *non nocuerunt.* G(cr. ∾) σ = *Dabo, inquit.* B = *maxime famae* (apex ab al. manu litterae *e* est additus).

inter admiranda = BGR ρρ. e = *inter ammiranda.* 𝔛𝔑 — 𝔈 = *inter miranda.* BGαγδεη𝔇ορυΠ = *virtutibus immissa sunt.* Zε𝔇 οφ = *secum tractatura sint.* Rβι λπσ P2. 3. + *versat et commutat.* χ + *versat commutat.* Col. notat alios pro *versat* legere *com-*

uerba: duodecim Tabulas loquuntur. Gracchus illis et Crassus et Curio nimis culti et recentes sunt: ad Appium usque et ad Coruncanium redeunt. [14] Quidam contra, dum nihil nisi tritum et usitatum uolunt, in sordes incidunt. Utrumque diuerso genere corruptum est, tam mehercules quam nolle nisi splendidis uti ac sonantibus et poeticis, necessaria atque in usu posita uitare: tam hunc dicam peccare quam illum. Alter se plus iusto colit, alter plus iusto neglegit. ille et crura, hic ne alas quidem uellit. Ad conpositionem transeamus: quot genera tibi in hac dabo quibus peccetur? [15] Quidam praefractam et asperam probant. disturbant de industria, si quid placidius effluxit. nolunt sine salebra esse iuncturam. uirilem putant et fortem quae aurem inaequalitate percutiat. Quorumdam non est conpositio, modulatio est: adeo blanditur et molliter labitur. Quid de illa loquar in qua uerba differuntur et diu exspectata uix ad clausulas redeunt?

mutat. 𝔛 = *versatur.* o = *Gracchus ille et Crassus.* 𝔛 = *et Cō- crassus et.* Ge 𝔅 𝔈1. — *et* ante *ad Corunc.* 𝔈2. = *et usque ad Cor.*

Coruncanium = 𝔖. B = *Coruncantum* (ut supra §. 12. *venta* pro *venia* et alibi *t* pro *i*, quod idem Sw. de Sa testatur). Sa = *Coruncatum* (sic scripsit Sw.: sed potius fuisse videtur *Coruncantum*). τ = *Coruncantium.* Zαγδϑυφ = *Coruscantium.* Π = *Coruscatium.* G = *Coriscantium.* Rσ 𝔈1. — 𝔐𝔞 = *Coruncanum.* o = *Corineanum.* mo = *Corustatium.* ℜ — 𝔗 = *et Coruscanum* om. *ad.* 𝔅 = *ad Coruscanum.* 𝔛 = *et eorum scaurum.*

14. e = *tritum et visitatum.* G(s∾) 𝔛 = *mehercule.*

quam nolle nisi splendidis = BSa𝔖. Go P1. = *quam nollent si spl.* quod proxime ad illud accedit. e = *quam nollē sic spl.* ℜ — 𝔈1. = *quam nollent splend.* P4. = *quam nollem splend.* sG RZβεζηιλπτφ P2. 3. Col. 𝔈2. — 𝔊 = *quam si nollent spl.* probat Grut. ψ = *quam si splendidis nollent.* α = *quam si nolunt spl.* χ = *quam si quis nollet spl.* σ = *quam si volent spl.* mm quorundam Pinc. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *quam si vellent spl.* Sw. „bene haberet, inquit, *quam si nollent, nisi.*" 𝔛 = *quam si nolle spl.* ℜ — 𝔈1. = *ac poeticis.*

atque in usu = BGRe ρρ 𝔛ℜ — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 = *et in usu.*

Alter se plus iusto colit, alter plus iusto neglegit = BRαβεζϑιλπυχ 𝔛𝔖. o = ∾ *alter plus iusto negligitur.* Gℜ — 𝔐𝔞 = *Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit.* 𝔛 = *ille cum crura.* ηπ = *ille nec crura.* Gσ = *hic et alas* (G p.m. cum αειλυ ℜ = *alias*). e = *nec alas qui velit.* Etiam 𝔛ℜ — 𝔐𝔞 = *nec al. quidem.* 𝔛ℜ = *velit.* 𝔏4. = *At compositionem.* 𝔇 = *Ad propositionem.* BG = *quod genera.* e = *quid genera.* R = *quotiens genera.* 𝔛 = *in hoc dabo.* RZβγδιλοπψ + *in hanc dabo.* βχ = *quibus peccatur.*

15. B = *disturpant.* GZγδηϑλο = *nolunt sine latebra.* ℜ — 𝔈1. = *adeo plauditur.* G (m∾) εηϑυ P1. ℜ — 𝔊 — *et molliter labitur.* P4. = *molliter et labitur.* ιπ P2. = *et molliter rapitur.*

ad clausulas redeunt = mss. etiam Pinc. Pall. mCol. Sac 𝔛ℜ — 𝔅. Col. = *ad clausulas veniunt.* 𝔈1. — 𝔐𝔞 = *ad claus. reddun- tur.*

Quid illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa et molliter detinens nec aliter quam solet ad morem suum pedemque 16 respondens? Non tantum in genere sententiarum uitium est, si aut pusillae sunt et pueriles aut inprobae et plus ausae quam pudore saluo licet: sed si floridae sunt et nimis dulces, si in uanum exeunt et sine effectu nihil amplius quam sonant. Haec uitia unus aliquis inducit sub quo tunc eloquentia est: ceteri imitantur et alter alteri tradunt. Sic Sallustio uigente anputatae sententiae et uerba ante exspectatum cadentia et ob-17 scura breuitas fuere pro cultu. L. Arruntius, uir rarae frugalitatis, qui *Historias belli Punici* scripsit fuit Sallustianus et in illud genus nitens. Est apud Sallustium: *exercitum argento fecit*, id est pecunia parauit. Hoc Arruntius amare coepit: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *fugam nostris fecere.* Alio loco: *Hiero, rex Syracusanorum, bellum fecit.* Et alio loco: *Quae audita Panormitanos dedere Romanis fecere.* Gustum tibi dare uolui: totus his contexitur 18 liber. Quae apud Sallustium rara fuerunt apud hunc crebra sunt

Quid illa in exitu = BeZδζιοσφχ P1. 2. Col. ϪϾ2. Ͼ. R P3. 4. Pinc. ci. Ͼ — Ϻɑ + *Quid de illa in ex.* GϺ — Ͼ1. = *Quia illa in exitu.* ε = *Quid illi in ex.*

et molliter detinens = mss. etiam Sc ϪϺ — ϐϾ. Ͼ1. — Ϻɑ = *et moll. desinens.*

Goerenz (in Progr. Lycei Zwicc. a. 1812. p. 11.) ci. = *nec aliter quam solea ad morem pedemque.* G (cr. ∾) σ P1. Ϻ — ϐ = *quam solent.* Grut. (Suspicc. XXIV, 12.) ci. = *nec aliter quam Salium* i. e. *Saliorum.* e = *quem solet ad mõtem suum.* ζ = *ad modum suum pedemque.* P1. = *respendens.* mP1. = *resplendens.* Col. = *pedemque relidens.*

16. Ϻ = *si autem pusillae.* RϪ = *aut pueriles.* BGe αγδϿκορστυ φψ Sac ϪϺ — ϐϾ — *sed* ante *si floridae sunt.* Rιλ + *sed et flor. sunt.* R(s∾) = *et si in effectu.* GϿu = *et sine affectu.* R + *nihil amplius sunt quam.* Gφ = *Hoc vitium unus aliquis.* G = *inmitantur.* GγδζϿκσ = *alter alteri tradit.* φ = *tradidit.* R = *Sic Sallustio ingentes.* G Ϻ = *Sic Sall. vegentes.*

anputatae = B. GRϪϺ — Ͼ = *amputatae.*

17. *L. Arruntius* = B. GRϪϺ — Ͼ — *L.* G = *Artuntius* hic et infra. c = *larmutius,* mox *laurentius.* Ϻ = *et in illum genus nitens.* γδζψ = *et etiam illud genus nitens.* λυΠ + *nitens est.* ε = *comparavit.* R + *et posuit illud.* R + *Dicit enim quodam loco.* Rγδσψ P3. Ϻ = *nostri fecere.* Zβειο τ(s.m.) Π (s.m.) P2. Col. Ϫϐ — Ͼ2. = *nostris facere.* α = *nostris fore.* R P2. 3. Ϫ = *Alio loco dicit rex Syr.* ιλ π(m∾) — *Hiero.* oCol. + *dicit: Hiero.* o = *Syracusarum.*

bellum fecit = mss. ϪϺ — ϐϾ. Ϻ — Ϻɑ = *bellum facit.* B = *Panhormitanos.* R P3. + *se dedere.* Zβιψ Col. Ϫϐ — Ͼ2. = *debere Romanis facere.* o = *debere rationaliter facere.* Ϳu = *Tot his contexitur.* o = *Totus illius contexitur.*

et paene continua, nec sine causa: ille enim in haec incidebat, at hic illa quaerebat. Uides autem quid sequatur, ubi alicui uitium pro exemplo est. Dixit Sallustius *aquis hiemantibus.* Arruntius in primo libro *Belli Punici* ait: *repente hiemauit tempestas.* Et alio loco, cum dicere uellet frigidum annum fuisse, ait: *totus hiemauit annus.* Et alio loco: *Inde sexaginta onerarias leues praeter militem et necessarios nautarum hiemante aquilone misit.* Non desinit omnibus locis hoc uerbum infulcire. Quodam loco dicit Sallustius: *Inter arma ciuilia aequi bonique famas petit.* Arruntius non temperauit, quo minus primo statim libro poneret: *ingentes esse famas de Regulo.* Haec ergo et eiusmodi uitia quae alicui inpressit imitatio non sunt indicia luxuriae nec animi corrupti: propria enim esse debent et ex ipso nata ex quibus tu aestimes alicuius adfectus. Iracundi hominis iracunda oratio est, commoti nimis incitata, delicati tenera et fluxa. Quot uides istos sequi qui aut uellunt barbam aut interuellunt, qui labra pressius tondent et abradunt seruata et submissa cetera parte, qui lacernas coloris inprobi sumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquam quod hominum oculis transire liceat? inritant illos et in se auertunt. uolunt uel reprehendi, dum conspici: talis est

19

20

18. GRγδζιλοπσ = *in hoc incidebat.* εℜ = *at ille illa quaerebat.* η = *ubi alicui vitio vitium.* e = *larruncius* hic et infra. Z = *hiemans aquilo.* ˙ℨτ = *hiemantes aquilone.* G(cr. ∾) = *hiemantes aquilo.* e = *hiemantem aquilonem.*

19. R ρρ (exc. α) P2. 3. Col. 𝔛 + *dum inter arma civilia.*

aequi boni que = BRZαβγδζιχλπ (s.m.) στ (s.m.) υφχψ Sac 𝔛𝔖. Gℜ — 𝔐α = *aequi boni* om. *que.* G (m∾) = *faunas petit.*

eiusmodi = Be 𝔛𝔖. GR ℜ — 𝔐α = *huiusmodi.* 𝔛 = *alicui pressit mutatio.* G = *inmitatio.* GRιχλοπστ (s.m.) υ ℜ = *ex quibus tu existimes.*

20. *Quot vides istos sequi* = 𝔛. BGR ℜ — 𝔖 = *Quod vides* sine interrogatione. (*quod* pro *quot* B scribit infra §. 25. et saepius: neque aliter alii libri). e = *Quid vides eos.* G = *aut volunt barbam.* mG + *in aliis erat velunt. forsitan debet dici vellunt.* Rιλπφ P2. 3. 𝔛 = *aut vellunt barbam aut nutriunt.* Gοστ = *pressius tundent.* α m η = *tundunt.* B (cr. ∾) e = *adradunt.* mGℨτ (s. m.) υ = *submissa certa parte.* στ = *qui lucernas coloris impr.* ℜ — 𝔛 = *qui lucrinas col. impr.* RZιλφψ + *et qui nolunt.* G = *togam volunt.* ε = *qui volunt.* sG = *et qui volunt.* ℨχ — *qui.* mZχσχψ P2. Col. 𝔊1. — 𝔊 = *transilire licet.* Laudat idem P. Faber Semestr. I, 16.

in se avertunt = BRZδιχλτ (p.m.) υφχ Pinc. v. l. P2. 3. 𝔛ℜ — 𝔖. G P1. 3. (?) Col. 𝔊1. — 𝔖 = *in se advertunt.* GZβδιχλτ (cr. ∾) υφ = *nolunt vel reprehendi.* ηχ = *et nolunt.*

dum conspici = mss. (exc. χ) etiam Gr. Ss. 𝔛ℜ — 𝔊2. 𝔖. 𝔖 — 𝔐α = *dum conspiciantur.* χ =

oratio Maecenatis omniumque aliorum qui non casu errant, sed
21 scientes uolentesque. Hoc a magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat quam mens cessit oneri et inclinata uel perdita est: ita ista oratio (quid aliud quam ebrietas?) nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo uerba exeunt, ab illo nobis est habitus, uoltus, incessus. Illo sano ac ualente oratio quoque robusta, fortis, uirilis est: si ille procubuit, et cetera ruinam sequuntur.

Rege incolumi mens omnibus una est:
Amisso rupere fidem.

22 Rex noster est animus: hoc incolumi cetera manent in officio, parent, obtemperant: cum ille paulum uacillauit, simul dubitant. Cum uero cessit uoluptati, artes quoque eius actusque marcent et omnis ex languido fluuidoque conatus est. Quoniam hac similitudine usus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus: rex, cum honesta intuetur, salutem commissi sibi corporis curat et illi nihil imperat turpe, nihil sordidum. ubi uero inpotens, cupidus, delicatus est, transit
23 in nomen detestabile ac dirum et fit tyrannus. Tunc illum excipiunt adfectus inpotentes et instant qui initio quidem gaudent, ut solet populus largitione nocitura frustra plenus et quae non

nedum conspici. mλ = *conspici volunt.* sG = *cum conspici.*

21. Rλ = *titubabat lingua quam mens* [P3. =] *cesserit oneri et tunc inclinata.* G (cr. ∾) ZΠβ ηϑκρστ (s. m.) υφ P1. 2. 4. 𝔑 — 𝔐 = *prodita est.* Be + *nisi quid aliud quam ebrietas.* de quo vide. 𝔛 = *nulla molesta est.* π = *nulla molestia est.* Zγδο = *nulli molestia est.* P2. 𝔑 — 𝔈2. = *nisi animus labatur.* e = *ab alio verba exeunt.* ρτ = *verba exeant.* ετ = *ruinam sequentur.* α = *ruinam sequantur.* 𝔑 — 𝔐a = *sequuntur ruinam.*

22. e — *Rex noster — parent.* 𝔈2. — 𝔐a + *et obtemperant.* RZ βειχλρσχψ = *paululum vacillavit.*

simul dubitant = mss. etiam Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔈2. 𝔑u — 𝔖. defendit Gron. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅 1. = *simul nutant.* Lips. ci. = *simul titubant.* Burm. (ad Phaedr. IV, 14, 10.) ci. = *simul titubavit.* R𝔛 = *Cumque cessit.*

ex languido fluidoque = BRe ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔗. G = *ex lang. fluido* om. *que.* 𝔅 = *ex languido fluxeque.* 𝔈 1. — 𝔖 = *ex languido fluxoque.* G = *usus est.* G = *rex enim honesta.* B(s∾) = *sibi commisi.*

et illi nihil = BGR ρρ Gr. Sac 𝔛. e = *et ille nichil.* 𝔈 = *et nihil illi.* correctum voluit Sw. 𝔑 — 𝔐a — *illi.* 𝔑 — 𝔅 + *non impotens.* eαβεηρτ mζ = *ac durum.*

23. RιλP2. 3. = *Tunc illum accipiunt.* e = *incipiunt.* 𝔛 = *Tunc illum excitu.*

et instant = BsGR (s. m.) ιλοπυ Ss. 𝔛𝔖. e = *et instat.* G = *instanterque.* R (m∾) — *instant.* 𝔑 — 𝔐a = *instantque.*

gaudent = mss. etiam e Ss. 𝔛𝔑 — 𝔐𝔖. 𝔏 — 𝔐a = *gaudet.* G (s∾) = *populus largiore.*

potest haurire contrectat. Cum uero magis ac magis uires morbus exedit et in medullas neruosque descendere deliciae: conspectu eorum quibus se nimia auiditate inutilem reddidit laetus pro suis uoluptatibus habet alienarum spectaculum, subministrator libidinum testisque quarum usum sibi ingerendo abstulit. nec illi tam 24 gratum est abundare iucundis quam acerbum, quod non omnem illum adparatum per gulam uentremque transmittit, quod non cum omni exoletorum feminarumque turba conuolutatur. moeretque, quod magna pars suae felicitatis exclusa corporis angustiis cessat. Numquid enim, mi Lucili, in hoc furor non est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat? quod nemo inbecillum? immo in illo, quod nemo nostrum unum esse se cogitat. Ad- 25 spice culinas nostras et concursantis inter tot ignes coquos: unum uideri putas uentrem cui tanto tumultu conparatur cibus? Adspice ueteraria nostra et plena multorum seculorum uindemiis

ψ = *possunt haurire.* ψ = *contrectant.* ρ = *contrectans.* π mo 𝔐 = *contractat.* 𝔛 — *vires.* e = *morbos exedit.* mGRαβεπρστ(s.m.) χ P2. 3. Col. 𝔛𝔐 — 𝔅 = *morbus excedit.* o = *modus excedit.* 𝔖χτ (p.m.) = *morbus accedit.* GZγδζ ηφψ P1. 4. = *morbus accendit.* R = *ac nervos.* GZαγδεζ𝔖ικλοπρυ 𝔐 — 𝔊 = *conspectum eorum.* sG Rβστ (s.m.) ψ P2. 3. Col. 𝔛 = *conspectum earum.* η = *conspectui eorum.* χ = *conspectus earum.* Rell. ∾. R(s∾) η = *inutilem reddit.* G (m∾) 𝔐 — 𝔅 = *laetus prorsus.* 𝔊1. = *laesus prorsus voluptatibus.* αβγδεζηχψ = *administrator libidinum.* φ(s.m.) = *congerendo.*

24. 𝔐 — 𝔊1. + *Nam nec illi tam gratum.* G = *acerrimum quod non omnem illum.* τ (cr.∾) = *arduum quod non omnem.* 𝔐 — 𝔅 = *quam firmum ad quod non omnem.* 𝔖 + *quod etiam non omnem.* R — *omnem.*

quod non cum omni = BG (lit.) ρρ (exc. 𝔖) Pinc. v. l. Gr. (exc. P1.) Sac 𝔐𝔊. R𝔖 P1. 𝔐 — 𝔊 𝔏 — 𝔐a — *quod.* e = *quod cum homine.* 𝔛 = *quod non cum omnium exoletarum.* Etiam G(s∾) = *exoletarum.* 𝔛 = *quia magna pars.* 𝔛 = *angustiis cessit.*

in hoc furor non est = Zβι quidam codd. Pinc. P2. Col. 𝔛𝔊. Rλ P3. = *et hoc furor non est.* BG e αζη𝔖κοπρστυψΠ alii Pinc. P1. 4. Sac 𝔐 — 𝔛 — *non.* 𝔅 = *hoc furor est* om. *in* et *non.* 𝔊1. — 𝔐a = *hic furor est.* Lat. Latinius (Bibl. Prof. p. 46.) legit *non furor est* om. *in hoc.* R (s∾) — *nemo* ante *inbecillum.*

immo in illo quod = ex. Francisc. 𝔊. BGe αζη𝔖κστυφψ Sa 𝔐 — 𝔊1. — *immo.* τ(s.m.) = *in illo est quod.* Rβειλπχ Pall. (omnes?) = *in ullo quod* om. *immo.* Ex. Scholast. Sc = *in illo etiam quod* (idem ex 𝔛 laudat Sw.). 𝔛 = *In hoc etiam quod.* 𝔊2. — 𝔐a = *immo quo* om. *in illo.*

25. *concursantis* = B. GR 𝔛 𝔊2. — 𝔊 = *concursantes.* γ(m∾) δζ = *concrassantes.* o = *cursantes.* ρ 𝔐 — 𝔊1. = *conversantes.* Rιλοπ = *culinam nostram.* R — *tot* ante *ignes.* 𝔐 — 𝔐a + *coquos nostros.* Mss. etiam e Sac et 𝔛𝔊 ∾. Rλχ P3. Col. = *tantorum tumultu.* βοπ (m∾) Pinc. v. l. P2. = *tantorum cultu.* P1. = *tanto timultu.* P4. + *tantu tumultuque.*

veteraria nostra = BsGR ρρ (exc. 𝔖χρσ) P2. 3. Col. Sa 𝔐 — 𝔅1. (exc. 𝔊𝔊.). probat Grut., nec im-

horrea: unum putas uideri uentrem cui tot consulum regionumque uina cluduntur? Adspice quot locis uertatur terra, quot milia colonorum arent, fodiant: unum uideri putas uentrem cui

26 et in Sicilia et in Africa seritur? Sani erimus et modica concupiscemus, si unusquisque se numeret, metiatur simul corpus, sciat quam nec multum capere nec diu possit. Nihil tamen aeque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum quam frequens cogitatio breuis aeui et huius incerti. Quicquid facies respice ad mortem. Uale.

EPISTULA VI. (115.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Nimis anxium esse te circa uerba et conpositionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quae cures. Quaere quid scribas, non quemadmodum. et hoc ipsum non ut scribas, sed ut sentias: ut illa quae senseris magis adplices tibi et uelut signes. Cuiuscumque orationem uideris sollicitam et politam scito ani-

2 mum quoque non minus esse pusillis occupatum. Magnus ille remissius loquitur et securius: quaecumque dicit plus habent fiduciae quam curae. Nosti conplures iuuenes barba et coma nitidos, de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil so-

probat Sw. Ex. Francisc. Sc 𝔛𝔊𝔊 𝔑u — 𝔖 = *veterana nostra.* quod commendaverunt Steph. (ad Dalech. Ep. 18.) Gron. G𝔖x P1. 4. m𝔊 1. m𝔊2. = *ventaria nostra.* σ ci. Ermi = *vinaria nostra.* ρ = *horrea et cellaria nostra.* Ex. schol. 𝔛 = *tot climatum regionumque.* η = *vina includuntur.* ζλ = *vina clauduntur.* Ex. schol. 𝔐 — 𝔅1. = *vina conduntur.* Be = *Adspice quod locis* et B mox = *quod milia.* G = *quorum locis.* R — *in* ante *Africa.*

26. RZβ = *Sani erimus, si modicum.* ιλχ 𝔛 = *et modicum.* e = *sed unus quisque.* Matth. ci. = *unum quisque.* 𝔛 = *unus quisque se noverit.* R Sc 𝔛𝔖 + *et metiatur.* Rell. etiam Sa ∾. 𝔛 = *et metiatur corpus suum.*

sciat quam = BGR Π𝔖ικλοπσ Pall. Sac 𝔖. eZαβγδεζηφχψ Col. = *sciat quod.* 𝔛 = *sciat quoniam nec malum capere.* 𝔑 — 𝔅 = *sciat quem.* 𝔊1. — 𝔐a = *sciatque.*

nec diu possit = BGR ρρ (exc. ρ) etiam Sac 𝔛𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *posse.* ρ = *nec multum potest capere nec diu.* 𝔛 = *Nihil enim aeque.* 𝔑 — 𝔊2. = *Nihil tam aeque.* Rell. etiam Pinc. v. l. ∾. ε = *tibi proficiet.*

Lib. XIX. Ep. 6. (115.)

τ 𝔑 — 𝔅 = *quae cures quam quae scribas. Non quemadm.* 𝔊1. 2. + *quam quae scribas. Quaere quid scribas.* G = *velud signes.* 𝔊1. — 𝔐a = *veluti signes.* R (s∾) — *velut.* 𝔛 + *animum quoque eius.* G = *pugillis occupatum.* mGβγ (m∾)διπσ = *publicis occupatum.* α = *plus illis occupatum.*

2. *de capsula totos* = B cod. Francisc. P1. 4. 𝔑 — 𝔅 𝔐 — 𝔖. G (p.m.) = *de casula totos.* G (s.m.) βεζιλορ P2. = *decapsula-*

lidum. Oratio cultus animi est: si circumtonsa est et fucata et manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum et habere aliquid fracti. Non est ornamentum uirile concinnitas. Si no- 3 **bis animum boni uiri liceret inspicere, o quam pulchram faciem, quam sanctam, quam ex magnifico placidoque fulgentem uideremus hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia prudentiaque lucentibus! Praeter has frugalitas et continentia et tolerantia et liberalitas comitasque et (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum splendorem illi suum adfunderent. Tunc** 4 **prouidentia cum elegantia et ex istis magnanimitas eminentissima quantum, di boni, decoris illi, quantum ponderis grauitatisque adderent! quanta esset cum gratia auctoritas! Nemo illam amabilem qui non simul uenerabilem diceret. Si quis uiderit hanc faciem altiorem fulgentioremque quam cerni inter humana consueuit: nonne uelut numinis occursu obstupefactus resistat et, ut fas sit uidisse, tacitus precetur? tum euocante ipsa** 5

tos. Rγδπ P3. Col. 𝔛 = *descapulatos.* quod laudat I. Scaliger Castigg. in Tibull. l. I. η = *et capsulatos.* 𝔈1. — 𝔊 = *de capsula tortos.* Steph. (ad Dalech. Ep. 17.) ci. = *decapulatos* i. e. ab omni sorde purgatos. Dalech. ci. = *de capsula unctos* vel *lectos.* 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a 𝔖 = *oratio vultus animi est* contra mstos etiam Gr. 𝔅 — 𝔊 = *si circumtunsa est.* ε = *si circumfossa est.* RP3. = *si concinnosa est.* P2. = *si contiosa est.*

et habere aliquid fracti = BG (plerique ρρ) P4. Sac 𝔛𝔑 — 𝔐a. P1. cii. Steph. (ad Dalech. Ep. 19.) Matth. 𝔖 = *aliquid facti.* R:(?) χψ P3. = *aliquid ficti.* βιπτ + *aliquid fracti vel ficti.* P2. Col. + *aliquid fracti aut ficti.*

3. G + *Si enim animum nobis.* G (n.) + *cum fortitudine.* γδζ = *hinc fortitudine.* 𝔛𝔑 = *illinc fortitudo.*

et liberalitas comitasque = BG (lit.) RZΠαβζικλοπρσφχ P2. 3. 4. Col. 𝔛 𝔑u — 𝔖. P1. 𝔑 — 𝔅1. = *et libertas comitasque.* RZδζστ(s.m.) φψ P2. 3. Col. 𝔛 𝔈2. = *quod credas.* α = *quis credit.* R = *rarum bonum humanitas.* G (cr. ∾) Zγδζ̃κπρσφ = *humanitatis bonum.* 𝔑 — 𝔈2. + *splendoremque.* στ 𝔑 = *effunderent.*

4. *Tunc providentia cum elegantia* = BGR Gr. 𝔑 — 𝔈1. 𝔖. Pinc. v. l. 𝔈𝔊 = *Tum prov. cum eleg.* 𝔛 = *Tunc provid. et eleg.* 𝔐 — 𝔐a = *Tum prov., tum eleg.* Sanctol. tantum laudat Zβγε̃ικλοπρ στχ = *Tunc providentia.* η = *Tum provid., tunc elegantia.* ρ = *Providentia, elegantia, magnanimitas.* υ = *prudentia.* 𝔛 = *quantum esset cum gratia auct.*

illam amabilem = mss. etiam Pinc. Gr. 𝔛 𝔑u — 𝔖. 𝔑 — 𝔅1. = *illum amabilem.* R = *Si quis hanc videat.* βιλτ (s.m.) χ P2. 3. = *Si quis videat hanc.* R = *consueverit.* B (cr. ∾) = *velut nominis occursu.* R = *velut stupefactus subsistat.* η mγ = *obstupescens.* σ = *stupefactus.* λ = *sûbsistat.* 𝔑 = *resistatur.* ι = *et nefas sit vidisse tacite.*

5. *Tum evocante ipsa* = BGZ βγδηφχ Sac 𝔛 𝔑u — 𝔖. R P3. = *Tunc* ∾. εζ̃ικλτ P1. = ∾ *ipsam.* P4. = *Cum* ∾. Π = *Tunc evocante ipsam.* σ = *Tum evocationem ipsam.* P2. = *Tamen evocante ipsam.* Col. = *Tamen*

uoltus benignitate productus adoret ac supplicet et diu contemplatus multum exstantem superque mensuram solitorum inter nos adspici elatam oculis mite quiddam, sed nihilominus uiuido igne flagrantibus? tunc deinde illam Uergilii nostri uocem uerens atque adtonitus emittat?

O quam te memorem uirgo? namque haud tibi uoltus
Mortalis nec uox hominem sonat.
Sis felix nostrumque leues quaecumque laborem.

6 Aderit leuabitque, si colere eam uoluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis nec auro argentoque suspenso nec in thesauros stipe infusa, sed pia et recta uoluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, si nobis illam uidere contingeret: nunc enim multa obstrigillant et aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt aut obscuro retinent. Sed si, quemadmodum uisus oculorum quibusdam medicamentis acui so-

evocante ipsa. 𝔑 — 𝔅 = *Tum evocantem ipsam.* 𝔊1. 2. = *Tamen evocante ipsum.* 𝔊𝔊 = *Tum evocante ipsum.* 𝔐 = *Tum avocante ipsum.* π = *Tum advocante ipsam.* 𝔏 — 𝔅1. = *Tum advocante ipsum.* G ≐ *adoret ac publicet.* 𝔛 = *ac diu*: malim abesse *et* ante *diu.* Rλ + *contemplatus eam.* σmπ 𝔛 = *vultum extantem.*

superque mensuram = B (p.m.) tυ𝔛. B (s. m.) GR 𝔑 — 𝔖 = *supraque mensuram.* π = *mensuram exolitorum.* ι = *mensuram exsolicitorum.*

mite quiddam = B Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. G = *mitte quiddam.* R = *mitte quidem.* ιλστ = *mitte quoddam.* Ζαβγδεηφψ = *mite quidem* (Sw. hoc falso tribuit 𝔐 et sequentibus edd.). χ𝔐 — 𝔐a = *miti quidem.* ζ = *mitem quodammodo.* B (cr.∾) = *uiuido igne.* 𝔊2. — 𝔐a = *vivido igni* contra mstos etiam Sac.

tunc deinde = BRαβειλυχ P2. 3. Sac 𝔛𝔖. GP1. Col. 𝔑 — 𝔐a = *tunc demum.* P4. pro his vocibus habet spatium vacuum quinque fere litterarum inter *illam* et *Vergilii.* B(s∾) = *Vergili.* 𝔛 = *nec tibi vultus.* RZΠαιλφχ P2. 3. Col. 𝔑u — 𝔖 + *sonat. O dea certe.* Ruhk. non vidit, cur Seneca haec omisisset: at cur omisit totum versum *An Phoebi soror* etc., qui apud Virg. (A. I, 329.) sequitur? β + *sonat. O dea terrae.* σ + *sonat. O dea sis felix.* mπ exhibet etiam versum Virgil., quem modo dixi, *An Phoebi soror* etc. BG P1. 4. 𝔛𝔑 — 𝔅1. ∾. GΠ 𝔑 — 𝔛 = *quocumque laborem.* ζι 𝔛 = *quemcumque laborem.*

6. B (p.m.) = *thensauros.* cf. Wagner Orthogr. Vergil. p. 458. G 𝔑 = *in thesauro.* G = *stupe infusa.* P4. = *Neque inquam non.* G𝔑 — 𝔅 — *non* post *inquam.* 𝔊1. — 𝔐 = *Nemo non inquam.*

obstrigillant = ci. Pinc. 𝔊 — 𝔖. BGαβγδΣκρτυ quidam codd. Pinc. P1. = *obstigillant.* 𝔑 — 𝔛 = *obstigilant.* P4. = *obstigallant.* RZζιλχ 𝔛 = *obsugillant.* εηοπσφ alii codd. Pinc. P2. 3. Col. 𝔅 — 𝔊2. = *obsigillant.* probat Turneb. Advv. XXX, 3.

obscuro = 𝔐 — 𝔅1. Mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔑u 𝔐a = *obscure* (saepissime *o* et *e* in mstis commutantur). Pinc. ci. 𝔊𝔊𝔖 = *obscuritate.* 𝔑 — 𝔅1. — *si* ante *quemadmodum* contra mstos etiam Gr.

let et repurgari, sic nos aciem animi liberare inpedimentis uoluerimus, poterimus perspicere uirtutem etiam obrutam corpore, etiam paupertate obposita, etiam humilitate et infamia obiacentibus. cernemus, inquam, pulchritudinem illam quamuis sordido obtectam. Rursus aeque malitiam et aerumnosi animi ueternum perspiciemus, quamuis multus circa diuitiarum radiantium splendor inpediat et intuentem hinc honorum, illinc magnarum potestatium falsa lux uerberet. Tunc intellegere nobis licebit quam contemnenda miremur simillimi pueris quibus omne ludicrum in pretio est. Parentibus quippe nec minus fratribus praeferunt paruo aere empta monilia. *Quid ergo inter nos et illos interest*, ut Ariston ait, *nisi quod nos circa tabulas et statuas insanimus carius inepti?* Illos reperti in litore calculi laeues et aliquid habentes uarietatis delectant, nos ingentium maculae columnarum: siue ex Aegyptiis arenis siue ex Africae solitudinibus aduectae porticum aliquam uel capacem populi coenationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cum sciamus quale sit quod absconditur, oculis nostris inponimus. Et cum auro tecta perfudimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? scimus enim sub illo auro foeda ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prae-

7. B = *repurgari s t e nos a-ctem animi.*
sic nos aciem = Rβειοπρ meliores libri Swi 𝔛𝔖. υ + *sic s i nos aciem.* Gγδζ 𝔑 — 𝔐α + *Sic e t nos s i aciem.* sR + *s i voluerimus.* o = *voluer i s.* G (cr. ∾) = *pot u erimus.* R = *poterimus p r o spicere.* 𝔑 = *paupertate a p posita.*
e t i a m humilitate = B P2. 3. 4. Col. Sac 𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐α = *e t humilitate.* P 2. Col. = *hum. et f a m a.* χ = *sordid a m e t a b-iectam.* βιο (m∾) 𝔛 = *sordid a m ob i e ctam.* υ = *sordid a ob i e-ctam.* πρ = *sordido ob i e ctam.* σ = *sordido obt e n tam.* βιχ Pinc. ex. famil. P2. Col. 𝔊𝔖 = *splendor im-pend e a t.* Π 𝔛 = *spl. impen d a t.* Πιπρσ 𝔅 1. — 𝔐α = *hinc b o n orum.* Rβιλχ = *h i n c magnarum pot.*
potestat i um = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *potestat u m.*
8. Rιλπ 𝔛 — *nobis* ante *licebit.*
BGR (s∾) βγδεζηϑιοπρστυψ Sac 𝔛𝔑 — 𝔅 = *empta mo bilia.* Z = *par-v a e r e c t a mo n e t u l a.*
Arist o n = mss. 𝔑 — 𝔅 𝔊2. — 𝔊 𝔖. 𝔐 — 𝔐α = *Aristo.* 𝔛 𝔊1. = *Aristot e l e s.* G(m∾) — *et statuas.* 𝔑 — 𝔛 = *et stabu l a s.* B (s∾ a rec. m.) = *et statuas ina-n imus.* ε = *et st. m a n e m u s.* P4. = *car n i s inepti.* σ P1. 𝔑 = *in-ept i s.* mβ mφ = *carius e m p t i.* R P3. = *carius e m pt a s.*
9. ε = *ex Aegyptiis a r m i s.* Pinc. ci. = *ex Aeg. e r e m i s.* Z = *solitud. addu ctae.* Zβιτφ 𝔛 + *v e l porticum.* ζ + *q u a e porticum.* G 𝔑 = *porticum aliqu e m.* Zβγδ (m∾) λοσ quidam codd. Pinc. P1. 3. 𝔛 = *tenui marmore ind u tos.* Zβο πρψ = *quod abscondit u m.* R(cr. ∾) = *quod absc i ditur.*
perfu dimus = B Sa 𝔑 — 𝔛𝔖. G = *perf o dimus.* R Sc 𝔛𝔅 — 𝔐α = *perf u ndimus.* R(s∾) = *tenue*

tenditur: omnium istorum quos incedere altos uides bracteata
10 felicitas est. Inspice et scies sub ista tenui membrana dignitatis quantum mali iaceat. Haec ipsa res quae tot magistratus, tot iudices detinet, quae et magistratus et iudices facit, pecunia ex quo in honore esse coepit uerus rerum honor cecidit: mercatoresque et uenales inuicem facti quaerimus non quale sit quidque, sed quanti. Ad mercedem pii sumus, ad mercedem inpii et honesta, quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur in
11 contrarium transituri, si plus scelera promittent. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt et teneris infusa cupiditas altius sedit creuitque nobiscum. Deinde totus populus in alia discors in hoc conuenit. hoc suspiciunt, hoc suis optant, hoc dis uelut rerum humanarum maximum, cum grati uideri uolunt, consecrant. Denique eo mores redacti sunt, ut paupertas maledicto probroque sit, contempta diuitibus, inuisa paupe-
12 ribus. Accedunt deinde carmina poetarum quae adfectibus nostris facem subdant, quibus diuitiae uelut unicum uitae decus

protenditur. Zβιπφ mo = *quos praecedere alios vides.* 𝔛 = *quos incidere alte vides.* Bentl. (ad Horat. Satt. II, 3, 183.) ci. = *quos incedere latos vides.* mo = *palliata felicitas est.*

10. *Inspice et scies* = BGZαγδ εζη϶κοστυφχψ Sac 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖. ρ = *Inspice et scias.* Rβιλπ — *et scies.* 𝔊2. — 𝔐α = *Inspice et disces.*

quantum mali iaceat = mss. (exc. ιψ P3.) etiam Gr. Sac 𝔑 — 𝔊2. 𝔖. ιψ P3. (?) quaedam exx. Pinc. 𝔊 — 𝔐α = *q. m. lateat.* 𝔛 = *q. m. liceat.*

Haec ipsa res quae = BR αγδι λυ Pinc. v. l. P2. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. GP1. 𝔅 — 𝔐 — *quae.* 𝔑 — 𝔅 — *tot iudices — et magistratus.*

quae et mag. et iud. = BRοπρ 𝔛𝔖. G𝔊1. — 𝔐α — *et* ante *mag.* 𝔊 — 𝔐α + *quae ex quo in honore* contra mstos etiam Gr. Ss. GP1. = *Pecunia ex hoc in honore.* B bis scribit *ex quo.*

quale sit quidque = B sG Rαγδε ιχλπυχΠ Pinc. v. l. P2. 3. 4. Lat. Latin. l. l. 𝔛 𝔊ro — 𝔖. GZη϶στφ P1. Col. 𝔑 — 𝔅 = *quale sit quicquid.* βζψ = *quale sit quicquam.* 𝔊1. — 𝔏4. = *quale sit quid.* R ρρ (exc. ερ) P3. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *ad misericordiam impii.* GP1. 2. 4. Col. = *ad m͞iam impii.* quod non minus esse potest *ad miseriam* quam *ad misericordiam.* ερ = *pro mercede impii.*

et honesta = mss. (exc. ε) etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊2. (ε) Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔖 — *et.* G(s∾) δ (?) ζ (?) σ P1. 𝔊1. 2. — *aliqua illis.* 𝔑 — 𝔅 = *spes illis* om. *aliqua.* R = *aliqua spes* [i. e. *species*] *illis.* δ (?) ζ (?) = *aliqua illi spes.*

scelera promittent = Bσ P2. Sa 𝔖. ιλυφ = *scelerata promittent.* GZγδζη϶χψ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *scelerata promitterent.* α = *scelera promitterent.* R P3. Pinc. v. l. 𝔏 — 𝔐α = *scelera promittant.* 𝔊 — 𝔐 = *scelerata promittant.*

11. 𝔛 = *crevitque nobis* om. *cum.* αο = *hoc suis aptant.* 𝔑 — 𝔅 — *maximum* post *humanarum.* 𝔊1. = *maxime.* χ = *humanarum custodibus.* 𝔛 = *mores reducti sunt.* R = *proboque.* 𝔛 — *sit* post *probroque.*

ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare uidentur di inmortales posse nec habere.

Regia Solis erat sublimibus alta columnis
Clara micante auro.

Eiusdem currum adspice: 13

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summae
Curuatura rotae, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum uideri uolunt *seculum aureum* adpellant. Nec apud Graecos tragicos desunt qui lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutent.

Sine me uocari pessimum, ut diues uocer. 14
An diues omnes quaerimus, nemo an bonus.
Non quare et unde, quid habeas tantum rogant.
Ubique tanti quisque quantum habuit fuit.
Quid habere nobis turpe sit quaeris? Nihil.
Aut diues opto uiuere aut pauper mori.
Bene moritur qui moritur, dum lucrum facit.

Pecunia ingens generis humani bonum 15
Cui non uoluptas matris aut blandae potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.

12. 𝔑 = *ornamientumque audantur.* R = *Nec illis nihil melius dare.* G𝔑 — 𝔈2. = *Nihil illi.* 𝔛 = *Nihil illic.*

13. R + *radiorumque.*

Graecos tragicos = Bα mγεχορ υχΠ Sac 𝔛𝔖. Gη𝔇στ (s. m.) 𝔑 — 𝔈1. = *apud grammaticos.* γδ = *apud grammaticos tragicos.* R 𝔈2. — 𝔐a — *Graecos.* P4. = *lucrum.* GγδζηιυφχΠ P2. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *salute opinionem bonam.* P1. = *salute opinione bonam.* R λP3. = *sive opinionem bonam.* ρ = *salutem opinione bona.*

mutent = BR ιυΠ P3. Sac 𝔛𝔖. GP1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *mutant.*

14. Gron. ci. = *Sino me vocari.* BGZβεζ𝔇κτφψ Pinc. v. l. P1. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔈𝔖 + *simul ut dives.* Gεζ = *dives vocet.* γδοσ = *ut dives vocetur.* G𝔇τ (s.m.) P1. 𝔑 — 𝔈2. = *An dives, an bonus nemo omnes quaerimus.* P4. = *omnis quaerimus.* σ = *An dives, an bonus sit omnes quaerimus.* Zαβγ δζοπφχψ Pinc. v. l. P3. 𝔛 + *An dives sit.* R + *An dives sit ∾ an sit bonus.* P2. + *An dives sit ∾ an bonus sit.* Col. = *An dives sit omnis quaerimus, an bonus non.* Erm. (Adagg. I, 3, 87.) ci. = *Nemo an bonus: an dives, omnes quaerimus.* R (s∾) — *Non* ante *quare.* πP2. = *Non quaeritur et unde.* P2. = *tantum rogare.* η = *An dives ∾ an pauper mori.*

Bene moritur qui moritur, dum lucrum facit = 𝔖. Mss. (exc. ρρ) etiam Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔈2. = ∾ *quisquis moritur* ∾. ρ = *Bene moritur, dum lucrum facit* rell. om. 𝔐 — 𝔐a = *Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.*

15. 𝔅1. — 𝔐a = *aut blanda potest.*

Tam dulce si quid Ueneris in uoltu micat,
Merito illa amores coelitum atque hominum mouet.

Cum hi nouissimi uersus in tragoedia Euripidis pronuntiati essent, totus populus ad eiciendum et actorem et carmen consurrexit uno inpetu, donec Euripides in medium ipse prosiliuit petens, ut spectarent uiderentque quem admirator auri exitum faceret. 16 Dabat in illa fabula poenas Bellerophontes quas in sua quisque dat. Nulla enim auaritia sine poena est, quamuis satis sit ipsa poenarum. O quantum lacrimarum, quantum laborum exigit! quam misera desideratis, quam misera partis est! Adice cotidianas sollicitudines quae pro modo habendi quemque discruciant. Maiore tormento pecunia possidetur quam quaeritur. Quantum damnis ingemiscunt quae et magna incidunt et uidentur maiora! Denique ut illis fortuna nihil detrahat, quicquid 17 non adquiritur damnum est. At felicem illum homines et diuitem uocant et consequi optant quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? tu ullos esse condicionis peioris existimas quam qui habent et miseriam et inuidiam? Utinam qui diuitias optaturi essent cum diuitibus deliberarent! utinam honores petituri cum

B(s∾) GR ρρ (exc. Zβιλπφχ) Gr. ℜ — 𝔈1. = *venerit in vultu.* Zβιλφχ 𝔄 = *venerit in vultum.* π = *veneat in vultu.* BGRII϶ιχλτυ 𝔄ℜ — 𝔈1. = *illa mores coelitum.* P4. = *atque hominum metuit.* Grut. ci. = *atque hominum meret.* P. Leopardus (Emend. III, 2.) ci. = *atque hominum fovet* ex Graeco ('Αποσπασμ. p. 90, 1. ed. Dind.) Οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν. B = *Cum hii novissimi.* RZαεζηιλοπστχψ 𝔄 = *et auctorem et carmen.* B(s∾) = *Eripides.* R — *ipse* ante *prosil.*

prosilivit = BGγδψ. R𝔄ℜ — 𝔖 = *prosiluit.*

spectarent = mss. etiam Gr. Ss. 𝔄ℜ — 𝔖 (R P3. = *ut viderent spectarentque*). 𝔐 — 𝔖 = *exspectarent.* quod retinuit Sw., quoniam saepe a librariis *spectare* pro *exspectare* scriberetur: sed potius hoc posuerunt pro illo. cf. Drkb. ad Liv. VI, 33, 1.

16. GR Zαγδζηπσυφψ ℜ = *Bellerophontis.* β = *Bellefontis.* ι = *elephantis.* λ = *bella res phontis.* R = *quamvis sit satis ipsa poena sibi.* ℜ — 𝔖 + *o quantum laborum* contra mstos et 𝔄. B(p.m.) = *quam misera desiderates.* (De *i* a librariis in *e* mutata cf. Wagner. Orthogr. Vergil. p. 382 sqq.). B(s.m.) Rαβγδεζιλρτφχψ P2. 3. Col. 𝔄 = *desiderat esse.* GP1. = *quam misero desiderant.* ℜ — 𝔅 = *desiderant esse.* η = *quam misere desideratur.* BGR ρρ (exc. ϶χ) ℜ — 𝔅 = *quam miserae [misere] partis est.* 𝔄 = *quam miserae partes eius.* B = *discrutiant.* σ = *discutiant.* G(m∾) η = *discutiunt.* B = *ingemescunt.* 𝔄 — *est* post *damnum.*

17. 𝔄 = *At felicem isti hom.* G(m∾) — *illum.* B(cr.∾) = *Qui ergo?* Rȝ mγειλορτυχ = *tu illos esse cond.* ζ mo = *tu nullos esse.* B(cr.∾) = *peiores existimas.* ℜ — 𝔈2. verba *utinam — deliberarent* collocant post *ambitiosis:* ordinem restituit Pinc.

optaturi essent = B m G αγδεζ P2. 4. Col. Sa ℜ — 𝔈2. 𝔖. Gη = *optant esse.* ψ = *optant cum*

ambitiosis et summum adeptis dignitatis statum! profecto uota mutassent, cum interim illi noua suscipiunt, cum priora damnauerint. Nemo enim est cui felicitas sua, etiam si cursu uenit, satisfaciat. Queruntur et de consiliis et de processibus suis ma- 18 luntque semper quae reliquerunt. Itaque hoc tibi philosophia praestabit quo equidem nihil maius existimo: numquam te poenitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem quam tempestas nulla concutiat non perducent te apte uerba contexta et oratio fluens leniter. Eant ut uolent, dum animo conpositio sua constet, dum sit magnus et opinionum securus et ob ipsa quae aliis displicent sibi placens, qui profectum suum uita aestimet et tantum scire se iudicet quantum non cupit, quantum non timet. Uale.

EPISTULA VII. (116.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Utrum satius sit modicos habere adfectus an nullos saepe quaesitum est. Nostri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non uideo quomodo salubris esse aut utilis possit ulla mediocritas morbi. Noli timere: nihil eorum quae tibi non uis negari eripio. facilem me indulgentemque praebebo rebus ad quas tendis et quas aut necessarias uitae aut utiles aut iucun-

divitibus. sG R Pinc. v. l. P1. 3. 𝔄𝔊 — 𝔐a = *appetituri essent.* B(cr.∾) = *t e liberarent.* R(s∾) — *vota.* Rλ = *tamen interim illi.*
nova suscipiunt = P2.4. 𝔐 — 𝔖. GR P1.3. Col. 𝔑 — 𝔊 = *nova suspiciunt.* 𝔛 = *nova surrepant.*
cum priora damnaverint = BGR αγδζϑκλοπτυ Gr. (exc. P2.) Sac 𝔄𝔑 — 𝔈2. ι P2. = *qui priora damnaverint.* βφ = *qui pciora damnaverint.* εσ = *cum priora damnaverunt.* Pinc. ex. famil. 𝔊 — 𝔐a = *qui priora damnaverant.*
18. B = *paenitebit.* cf. Wagner Orthogr. Vergil. p. 463 sq. R(s∾) — *tam* ante *solidam.* G(s∾) ϑκοσ 𝔑 = *apta verba contexta.* ρ = *verba apte composita.* Santenius (ad Terent. Maur. p. 244. m.) ci. = *apte contexta verba.* 𝔄𝔑 = *fluens leviter.* R βζιλπσψ P2. 3. Col. = *Eant ubi volent.* o = *ubi volunt.* ρ = *Eant verba ut volunt.* B(s∾) = *conpositio suo.* RZβιλοπσφχ P2. 3. 𝔅 — 𝔈2. + *opinionum suarum.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. G (cr. ∾) γδ (cr. ∾) 𝔑 = *sibi placent.* Z(m∾) = *sibi placeant.* ηφ (s.m.) = *sibi placeat.* 𝔑 = *perfectum suum.* GR ιλοπτ 𝔛 = *vitam aestimet.* G(s∾) = *et tamen scire se.*

Lib. XIX. Ep. 7. (116.)

Gπ(s∾) = *satis sit.* ε = *satis est.* Z(cr.∾) φ = *sanctius sit.* P4. = *Nostri nos expellunt.* RZ οπφχ P2. 3. = *Non illos Perip. expellunt, sed temperant.* Col. + *sed temperant.* G (m∾) γδζηοφ (cr.∾) = *negari cupio.* ψ = *eripiam.* Rζηικλπρσφγ P2. 3. Col. = *praebeo rebus.*

2 das putas: detraham uitium. Nam cum tibi *cupere* interdixero, *uelle* permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore consilio, ut uoluptates ipsas magis sentias. Quidni ad te magis peruenturae sint, si illis imperabis, quam si seruies? Sed naturale est, inquis, ut desiderio amici torquear datus lacrimis tam iuste cadentibus. Naturale est opinionibus hominum tangi et aduersis contristari: quare mihi non permittas hunc tam honestum malae opinionis metum? Nullum est uitium sine patrocinio. nulli non initium uerecundum est et exorabile: sed ab hoc 3 latius funditur. Non obtinebis ut desinat, si incipere permiseris. Inbecillus est primo omnis adfectus. deinde ipse se concitat et uires, dum procedit, parat: excluditur facilius quam expellitur. Quis negat omnis adfectus a quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit: sed huic ubi nimium indulseris, uitium est. Uoluptatem natura necessariis rebus admiscuit, non ut illam peteremus, sed ut ea sine quibus non possumus uiuere gratiora nobis illius faceret acces-4 sio: si suo ueniat iure, luxuria est. Ergo intrantibus resistamus, quia facilius, ut dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. Sed illud *aliquatenus* longe producitur nec ubi uis accipit finem.

putas = BR αζηικλοπρυφχψ P2. 3. 4. Col. Sac 𝔄𝔖. G𝔑 — 𝔐a = *putes.*

2. οπ = *intrepid e facias.*

voluptates ipsas = BRZIIαβmγ ζιλοπφχψ Sac 𝔄𝔖. Gγ 𝔑 — 𝔐a = *vol. illas.* ε = *voluptatibus ipsis magis assentias.*

perventurae sint = mss. etiam Gr. Sac 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a = *Quidni?* ∾ *perventurae sunt.* G = *quid si servies.* R Zβζιλπσχ 𝔄 = *servias.* 𝔄 — *est* post *naturale.*

datus lacrimis = BGR ρρ (exc. ζη) Gr. 𝔄𝔑 — 𝔖 𝔑u. Lips. ci. 𝔊ro 𝔅1. 𝔐a 𝔖 = *da ius lacrimis* (de *i* in *t* mutata cf. ad Ep. 114, 13.). ζη = *datis lacrimis.* e = *date lacrimis.* 𝔐 — 𝔈4. = *da tempus lacrimis.* 𝔑 — 𝔊2. = *Nullum enim vitium.* τ + *Nullum enim est vitium.* 𝔊 — 𝔐a = *Nullum vitium est* contra mstos etiam Pinc. Gr. γζφ = *nulli enim non vitium est.* οπ P2. 3. 4. 𝔄𝔑 — 𝔊2. = *nulli non vitium est.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. B = *ut exorabile.*

sed ab hoc latius = BΠγδηχ P1. 4. Sa 𝔖. Gαζρφ = *sed ad hoc latius.* R P2. 3. Col. 𝔄𝔑 — 𝔐a = *sed ob hoc latius.*

3. G 𝔑 — 𝔊1. = *ut desinas.*

Inbecillus est = B ικοπυ Pinc. v. l. 𝔄𝔖. R𝔊 — 𝔐a = *Imbecillis est.* G𝔖 = *Imbecillusque primo.* γδζ + *Imbecillusque est.* τ = *Imbecillus quoque* [s *est*]. σ 𝔑 — 𝔊2. = *Imbecillisque primo.* G — *ipse.* R(s∾) βε 𝔄 — *se.*

omnis adfectus = B. γδψ = *hominis adfectus.* GR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *omnes adfectus.* G P1. — *nimium* ante *indulseris.* σ = *rebus immiscuit.* G𝔖x = *ut non illam pateremus.* B = *gratia nobis illius.* BG(lit.) P1. 4. — *si* ante *suo veniat.* P4. — *est* post *luxuria.*

4. RλP3. = *longius producitur.* P4. = *per longe prod.*

Sapienti non sollicite custodire se tutum est et lacrimas suas et uoluptates ubi uolet sistet: nobis, quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panaetius respondisse adulescentulo cuidam quaerenti: *An sapiens amaturus esset? De sapiente,* inquit, *uidebimus: mihi et tibi qui adhuc a sapiente longe absumus non est committendum, ut incidamus in rem commotam, inpotentem, alteri emancipatam, uilem sibi. Siue enim nos respicit, humanitate eius inritamur, siue contempsit, superbia accendimur. Aeque facilitas amoris quam difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conscii nobis inbecillitatis nostrae quiescamus. Nec uino infirmum animum committamus nec formae nec adulationi nec ullis rebus blande trahentibus.* 5 Quod Panaetius de amore 6 quaerenti respondit hoc ego de omnibus adfectibus dico. Quantum possumus nos a lubrico recedamus: in sicco quoque parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos uoce: *Nimis magna promittitis, nimis dura praecipitis. Nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus; dolebimus, sed parum. concupiscemus, sed temperate. irascemur, sed placabimur.* Scis quare non possumus ista? 7 quia nos posse non credimus. Immo mehercules aliud est in re. Uitia nostra quia amamus, defendimus et malumus excusare illa quam excutere. Satis natura homini dedit roboris, si

G(s∾) Zβζη mɔ = *Sapienti vero sollicite.* ρ — *non* post *Sapienti.* G (s∾) = *non est regendi facile.* ρ = *adolescenti cuidam.*

5. B (cr. ∾) = *Am sapiens maturus esset.* B (cr. ∾) = *inquid.* G = *qui adhuc sapientem longe adsumus.* εη = *longe absistimus.* RZβιλπ (s.m.) φχ P 2. 3. Col. 𝔛 + *sive enim in nos.* B = *sive enim non.*.

respicit = mss. (exc. ψ) etiam Gr. Sac 𝔛ℜ — 𝔈1. 𝔖. ψ = *respiciat.* 𝔈2. — 𝔐a = *respexit.* B = *humanitatē.* 𝔛 = *contempserit.* G (m∾) = *Aeque felicitas erroris.* γδ = *felicitas am.* οσ ℜ = *facilitas erroris.* R Zλ = *conquiescamus.* ηοψ quaedam exx. Pinc. Pl. = *Nec vitio infirmum.* ρ = *Nec cui nocituro infirmum.* G(s∾) — *nec* ante *ullis rebus* et = *contrahentibus.*

6. B = *Panaecius.*

de omnibus adfectibus = Bρ ψ Sa 𝔖. GR 𝔛ℜ — 𝔐a — *adfectibus.* RZβιλπρτφχψ 𝔛 = *promittis* ∾ *praecipis.* Gοστ (s∾) ℜ — 𝔈1. — *sed* ante *temperate.*

7. *Scis quare non possumus.* Non variant libri. ζ + *possumus temperare ista.* R = *Immo hercules,* 𝔛 = *mehercule.* ℜ = *et mallimus excusare.* Z + *dedit vim roboris.* R βιλτ (s.m.) P2. 3. Col. + *dedit scilicet vim roboris.* Grut. putat *vim* ortum esse ex *uni*, quod adscripserit quidam intelligens Adamum.

illo utamur, si uires nostras colligamus ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in causa est, non posse praetenditur. Uale.

EPISTULA VIII. (117.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Multum mihi negotii concinnabis et, dum nescis, in magnam me litem ac molestiam inpinges qui mihi tales quaestiunculas ponis in quibus ego nec dissentire a nostris salua gratia nec consentire salua conscientia possum. Quaeris *an uerum sit* quod Stoicis placet *sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse.* Primum exponam quid Stoicis uideatur. deinde tunc dicere sententiam audebo. Placet nostris quod bonum est corpus esse, quia quod bonum est facit, quicquid facit corpus 2 est. Quod bonum est prodest. faciat autem aliquid oportet, ut prosit: si facit, corpus est. Sapientiam bonum esse dicunt: sequitur ut necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdem condicionis esse. Incorporale est et accidens alteri, id est sapientiae: itaque nec facit quicquam nec prodest. Quid ergo? inquit, non dicimus, *bonum est sapere?* Dicimus referentes ad id ex quo pendet, id est ad ipsam 3 sapientiam. Aduersus hos quid ab aliis respondeatur audi, antequam ego incipio secedere et in alia parte considere. Isto

σ𝔛 — *certe.* B (cr. ∾) = *si illo mutamur, si utres nostras.* Rπ = *excitemus.* ζ + *utamur vel concitemus.*

Lib. XIX. Ep. 8. (117.)

Gβη𝔇κσφ = *Multum tibi negotii.* 𝔑 + *Multum mihi tibi neg.* 𝔛 — 𝔐a (exc. 𝔊𝔖) + *Multum mihi tibique neg.* 𝔊𝔖 + *Multum mihi tu neg.* 𝔅 — 𝔈4. = *negotium.* GZγδζφ P1. 4. plerique Pinc. = *continuabis.* 𝔇κλ(cr. ∾) P3. = *concitabis.* ερ = *negotii dabis.* Rell. etiam Gr. Ss. ∾. R Zβηοπχ 𝔛 = *quaestiunculas imponis.* RZβλ = *sapientiam bonam esse.* 𝔛 — *sapere bonum non esse.* ψ = *Primo exponam.* 𝔛 = *quod Stoicis.*

deinde tunc = mss. (exc. ι) etiam Gr. 𝔑 — 𝔈2. 𝔖. Pinc. ex. schol. 𝔛𝔊 — 𝔐a — *deinde* et = *tum.* ι = *deinde meam sententiam dicere.* 𝔛 — *est* post *corpus.*

2. R (s∾) — *bonum.* Zαβγδζ𝔇ιστυχ P2. 𝔑 — 𝔅 = *facit autem aliquid.* R mZλφ P3. Col. = *facere autem aliquid.* 𝔛 — *quoque* post *corporalem.*

Quid ergo? inquit = mss. (exc. ηπ Col.) etiam Pinc. Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔊𝔊𝔖. π = *Quid igitur? inquit.* η Col. = *inquis.* 𝔈1. — 𝔐a (exc. 𝔊𝔖) = *inquiunt.* Rλ + *nonne dicimus.* 𝔈1. 2. = *cum dicimus.* 𝔊𝔖 = *num dicimus.* ιπ P2. quidam Pinc. = *bonum esse.* 𝔑 — 𝔈2. — *est.* Rιλπ Pinc. v. l. P2. 3. 4. 𝔛 𝔑u + *sapere: sapere dicimus.*

3. GRZβζηιλπτφχψ 𝔛 = [illegible] *secedere.* Gγδη(?)𝔇στ [illegible] — 𝔈2. = *et in aliam p*[illegible] *sidere.* φ = *et in illa*

modo, inquiunt, nec beate uiuere bonum est. Uelint nolint, respondendum est beatam uitam bonum esse, beate uiuere bonum non esse. Etiamnunc nostris illud quoque obponitur: Uultis sapere. ergo expetenda res est sapere. si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri uerba torquere et unam syllabam 4 expetendo interponere quam sermo noster inseri non sinit. Ego illam, si pateris, adiungam. *Expetendum* est, inquiunt, quod bonum est: *expetibile* quod nobis contingit, cum bonum consecuti sumus. non petitur tamquam bonum, sed petito bono accedit. Ego non idem sentio et nostros iudico in hoc descendere, quia iam primo uinculo tenentur et mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus praesumptioni omnium homi- 5 num et apud nos ueritatis argumentum est aliquid omnibus uideri: tamquam *deos esse* inter alia hoc colligimus, quod omnibus insita de dis opinio est nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque proiecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animarum aeternitate disserimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos aut colentium. Utor hac publica persuasione: neminem inuenies 6

𝔄 = *beatam spem bonum esse. bonum esse, beate vivere* = B𝔖. GR 𝔄𝔑 — 𝔐a + *et beate vivere.* G (m∾) — *si expetenda — bonum est.* BΠαγδη℈κσχ duo Gr. [P1. 4.] 𝔑 — 𝔈2. = *bona est.* Rell. etiam Pinc. Gr. 𝔄 ∾.

4. 𝔄 = *Torquentur nostri verba torquere.* B (cr. ∾) = *sullabam.* G(m∾) — *interponere.* quod verbum Stephano (Prood. I, 6.) suspectum fuit. G(cr.∾) γδεζ℈τ (cr.∾) υ = *Ergo illam.* 𝔑 — 𝔅 = *Ergo si illam si pateris.* π = *si pateris iniungam.* γδηοσφ 𝔑 — 𝔊 = *Expet. est, inquit.*

expetibile quod nobis contingit, cum = mss. (P4. ρρ [?] = *contigit.* P4. = *quod*) 𝔄𝔑 — 𝔊 𝔑u𝔖. 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *adexpetendum quod bono contingit: quod cum bonum* ex ing. Mur. Sw. illud vocabulum προςαιρετόν, quod Mur. a Seneca redditum volebat per *adexpetendum*, nullum esse docet: sed potius *expetibile* respondere Graeco αἱρέσιμον. RZβιλπχ 𝔑 — 𝔈1. = *bonum secuti sumus.* φ = *insecuti sumus.* Ex. Francisc. = *sed petito bonum accedit.*

5. *et apud nos* = BRZαβζικλσπχψ P2. 3. 4. Col. Sac 𝔄𝔖. G P1. 𝔑 — 𝔐a — *et.* G — *veritatis.* ε = *veritas.* ZΠβιλπτφ 𝔄 = *aliquod omnibus videri.* R(s∾) — *esse* post *deos.* ρ = *deum.*

hoc colligimus = mss. (exc. γδη℈κλσφψ) etiam Pinc. P2. Col. Sa 𝔄𝔊 𝔊𝔖. η℈σψ P1. = *hoc colligamus.* probat Grut. γδφ = *haec colligamus.* mδ Sc 𝔑 — 𝔈1. = *haec colligimus.* sR λ P3. + *ob hoc colligimus.* κP4. = *hoc cogitamus.* 𝔈2. = *hinc colligimus.* 𝔐 — 𝔐a = *sic colligimus.* o(m∾) π 𝔄 = *de his opinio est.* B (s∾ r.m.) — *de* ante *animarum.* G(s∾) ℈πτ 𝔑 = *aeternitate diximus.* ζ = *aetern. diximus.* RZβδζιλπτ (s m.)χψ P2. 3. Col. = *non leve argumentum.* Παηστ (s.m.)υ 𝔑 = *habet sensus.* π + *omnium hominum.* G (cr.∾) = *ac colentium.* Zβγδζιλπ sτχψ Pinc. v. l. P2. 3. 4. Col. Sc 𝔑u 𝔐a + *aut colentium aethera.* R + *aut colentium aethe-*

qui non putet et sapientiam bonum et sapere bonum. Non faciam quod uicti solent, ut prouocem ad populum: nostris incipiamus armis confligere. Quod accidit alicui utrum extra id cui accidit est an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, tam corpus est quam illud cui accidit. Nihil enim accidere sine 7 actu potest: quod agit corpus est. Si extra est, posteaquam acciderat, recessit. quod recessit motum habet: quod motum habet corpus est. Speras me dicturum non esse aliud cursum, aliud currere nec aliud calorem, aliud calere nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed non sortis alterius. Si ualitudo indifferens est, bene ualere indifferens est. Si for-8 ma indifferens est, et formosum esse. Si iustitia bonum est, et iustum esse. Si turpitudo malum est, et turpem esse malum est: tam mehercules quam, si lippitudo malum est, et lippire quoque malum est. Hoc ut scias, neutrum esse sine altero

rea [ultimum *e* notatum]. 𝔛 = *aut celestium ethera.* Rell. etiam P1. Sa 𝔑 — 𝔅1. 𝔖 ∾.

6. *et sapientiam bonum et sapere bonum* = BRZγδζηϑλφψ. 𝔖 = *et sap. bonum et bonum sapere.* G — *et sapere bonum.* 𝔛𝔑 — 𝔐a — *bonum* post *sapere.* 𝔑 = *Nunc faciam.* γδηϑοσ 𝔛𝔑 = *provocent.* Gϑσ = *nunc incip.*

incipiamus = BG ρρ Sac 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. R = *incepimus.* sR𝔈2. — 𝔐a = *incipimus.* 𝔛 = *infligere.* G (m∾) γδζϑxφ (m∾) = *an extra id.* σ = *aut extra id.* o = *utrum ex eo cui.* 𝔛 = *extra id cui acciderit.* G = *tam opus est quam illud.* γδ 𝔑 — 𝔎 = *tam opus est quam illi.* σ 𝔈1. = *tam corpus est quam illi.* 𝔈2. = *tam corpus est quam ille.*

sine actu potest = B (fuerat quidem *tactu*, sed prius *t* ab ipso librario, ut videtur, exstinctum est) αx. GRZΠβπχ 𝔛𝔑 — 𝔖 = *sine tactu potest.*

quod agit corpus est = BG αx οτ P1. 𝔛𝔑 — 𝔈1. ZΠβυχ + *quod agit corpus corpus est.* Rλρ P1. 3. Col. + *quod tangit corpus corpus est. quod agit* [sRλρ P3. Col. + *corpus*] *corpus est.* ι P2. 4. + *quod tangit corpus* [P4. — *corpus*] *corpus est. Nihil accidere sine tactu potest. quod agit corpus* [P4. — *corpus*] *corpus est.* π + *quod tangit corpus est. Nihil accidere tactu potest. quod agit corpus est.* 𝔈2. — 𝔖 = *quod tangit corpus est. tangit* a librariis factum est, postquam *actu* nescio quo casu abiit in *tactu*: nam illa scriptura (*tangit*) in meorum librorum nullo integra et sola legitur, sed coniuncta est cum altera additis etiam aliis, quod fieri solet in locis corruptis.

7. *posteaquam* = BP2. 𝔛𝔖. G R 𝔑 — 𝔐a = *postquam.* Zηϑx φψ P1. 4. 𝔑 — 𝔈2. = *accesserat, recessit.* mZ. P2. = *acciderit.*

Speras me dicturum = B sG RZ βεζιxλπρτ (s.m.) Sa 𝔖. G 𝔑 — 𝔐a = *Speres me d.* 𝔛 + *Speras me nunc dicturum.*

bene valere indifferens est = GR ρρ 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. B Sac haec omittunt. 𝔈2. — 𝔐a = *et valere ind. est.* R — *est* post *indifferens.* B(p.m.) = *formonsum esse.* cf. ad Ep. 110, 16. G𝔑 — 𝔐a + *formosum esse indifferens est.* BR ιλυ 𝔛𝔖 ∾.

8. G𝔑 — 𝔐a + *et iustum esse bonum est.* BRιλυ 𝔛𝔖 ∾. G 𝔛𝔑 = *et turpe esse.*

et lippire quoque = BmGR Z

potest. Qui sapit sapiens est. qui sapiens est sapit. Adeo non potest dubitari an quale illud sit tale hoc sit, ut quibusdam utrumque unum uideatur atque idem. Sed illud libenter quaesierim: Cum omnia aut mala sint aut bona aut indifferentia, sapere in quo numero sit? Bonum negant esse. malum utique 9 non est: sequitur ut medium sit. Id autem medium atque indifferens uocamus quod tam malo contingere quam bono possit, tamquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, ut sapiat, contingere nisi bono non potest: ergo indifferens non est. Atqui ne malum quidem est quod contingere malo non potest: ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet bonum est. sapere non nisi bonus habet: ergo bonum est. Accidens est, inquit, 10 sapientiae. Hoc ergo quod uocas sapere utrum facit sapientiam an patitur? [Siue facit illud siue patitur,] utroque modo corpus est. Nam et quod fit et quod facit corpus est: si corpus est, bonum est: unum enim illi deerat, quo minus bonum esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet nihil interesse inter sapientiam et sapere, cum in utrolibet eorum et alterum sit. Numquid enim quemquam existimas sapere, nisi qui sapientiam habet? Numquid quemquam qui sapit non putas ha- 11 bere sapientiam? Dialectici ueteres ista distinguunt: ab illis

Παβγδζηιλοπσφχψ 𝔛. 𝔖 — *et*. 𝔈1. — 𝔐a — *quoque*. ε = *et lippum esse malum est*. G (m∾) 𝔑 — 𝔅 — *et lippire q. m. est*. 𝔛 = *Hic ut scias*. G — *ut*.

Qui sapit — qui sapiens = mss. (exc. Gρ P1.) etiam Gr. 𝔛𝔖. ρ + ∾ *et qui sapiens*. G P1. 𝔑 — 𝔐a = *Quod sapit* ∾ *quod sapiens*. 𝔑 — 𝔈2. = *an quale istud malum sit* contra mstos etiam Pinc. Gr. G (s∾) 𝔑 — 𝔗 — *unum* post *utrumque*. π + *unum esse videatur*.

aut mala sint aut bona = BGR 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *aut bona sint aut mala*.

9. GR ρρ (exc. εψ sφ ∾) 𝔛𝔑 — 𝔊 — *ut* post *sequitur*.

contingere possit = B Sa 𝔖. GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *potest*. B(s t) = *amquam*. G Zζηϑστφ 𝔑 — 𝔈1. + *Ergo hoc ut sapiat*. ψ + *Hoc autem ut sapiat*. R (cr. ∾) sG ρρ (exc. Zβφ ∾ et ϑσ) = *Atqui nec malum quidem*. G — *ne*. σ = *Atque malum quidem*. ϑ = *Atque quod malum est*. G = *Quid nisi bonus*. B (cr. ∾) = *bonum*.

10. B (cr. ∾) = *inquid*. π (m∾) = *inquit, sapere*.

[*Sive facit sive patitur*,]. haec uncis inclusi, cum abessent a B: in GR 𝔛𝔑 — 𝔖 leguntur. 𝔑 — 𝔈1. — *Nam et quod fit — corpus est*. σ haec collocat post *bonum est*. Quidam Pinc. 𝔛 — *enim* post *unum*. Alii Pinc. 𝔊𝔊 = *unum ergo deerat illi*. ρ = *unum enim secundum illis deerat*. 𝔑 — 𝔅 = *quod corporale erat*. υ + *erat quod Peripat*. Π αυ = *quemquam existimes*. G (m∾) — *existimas — Numquid quemquam*. 𝔑 — 𝔈2. = *nisi quia sapientiam habet*.

11. *qui sapit* = mss. 𝔛. 𝔑 = *saperit*. 𝔗 — 𝔖 = *sapiat*. R = *distingunt*. s = *ab illis ducta*

diuisio usque ad Stoicos uenit. Qualis sit haec dicam. Aliud est ager, aliud agrum habere: quidni? cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto concedes duo esse haec, id quod habetur et eum qui habet: habetur sapientia. habet qui sapit. Sapientia est mens perfecta uel ad summum optimumque perducta: ars

12 enim uitae est. Sapere quid est? Non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum est mens bona, alterum quasi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturae corporum, tamquam hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorum enuntiatiui corporum. Hi habent proprium quiddam et a corporibus seductum: tamquam uideo Catonem ambulantem. hoc sensus ostendit,

13 animus credidit. Corpus est quod uideo, cui et oculos intendi et animum. Dico deinde, *Cato ambulat.* Non corpus, inquit, est quod nunc loquor, sed enuntiatiuum quiddam de corpore quod alii *effatum* uocant, alii *enuntiatum*, alii *dictum.* Sic cum dicimus sapientiam, corporale quiddam intellegimus:

sententia usque. G = *Qualis sit, hoc dicam.* Sa = *dicamus.* Gγδζπσφχ 𝔑 — 𝔊 + *aliud est agrum habere.* GRαγδζ̤ζ̤χλστ (cr. ∾) υ P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔈 1. = *concedas.* Z ιφ P 2. = *concedere.* Rell. etiam Pinc. ∾. σ P1. = 𝔑 — 𝔈 2. = *habitu sapientiam habet.* P 4. = *habitũ sapientiae habet.* R — *vel* ante *ad summum* et = *producta.*

12. oπ(m∾) = *Sapere quidem.* R = *Sapere quid est? non possumus dicere mentem perfectam.* λP3. = *Sapere quidem non possumus dicere mentem perfectam.* ιτ (s.m.) P2. Col. 𝔛 = *Sapere quidem non possum dicere mentem perfectam.* Etiam Zβφχ = *mentem perfectam.* B(cr. ∾) = *enuntiatibi corporum.* B = *Hii habent propriam* [cr. ∾]. R (m∾) = *corporum quiddam.* 𝔍ιχσ 𝔛 = *proprium quoddam.* G = *a corp. seducunt.*

animus credidit = BGZΠαγδη𝔍χοπστφχ 𝔛𝔖. R𝔑 — 𝔐a = *an. credit.*

13. τ = *cui et oculos dedi* [n.] *et animum intendi.* G (lit.) = *et animum dedi et corde et animo inclinato ambulat.*

non corpus, inquit, est = R (p.m. *inquid*) G(p.m.) Zα mγεη𝔍λοπ στ(p.m.) φχψ Pall. Sa 𝔑 — 𝔈 2. 𝔖. R = *non corpus est, inquit.* Quidam codd. Pinc. Sc 𝔛 = *non corpus est quidem.* Col. = *non corpus est quid est quod.* G(s.m.) γτ (s.m.) 𝔊 — 𝔐a = *corpus quidem est.* B = *enuntiavom* (o post in *u* mutatum). G(s∾) Παγδε ητ 𝔑 — 𝔗 = *enuntiatum quiddam.* x = *enuntiatum quoddam.* ι = *enuntiativum quoddam.* Rιλ oπ = *quod alii affectum, alii enuntiatum, alii edictum dicunt.* εP4. 𝔛 = *quod alii affatum.* φχ P2. = *quod alii effectum.* Zβ P 3. = *quod alii affectum.* Col. = *quod alii effoetum.* G (m∾) — *alii enuntiatum.*

alii dictum = Sa 𝔖. laudat Sw. Sext. Empir. Pyrrhon. II, 84. λεκτόν. B(si recte legi) GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *edictum.*

corporale quiddam = mss. (exc. G) etiam Sac 𝔑𝔖. G (cr. ∾) =

cum dicimus *sapit*, de corpore loquimur. Plurimum autem interest utrum *illum* dicas an *de illo*. Putemus in praesentia [14] ista *duo* esse. nondum enim quid mihi uideatur pronuntio: quid prohibet, quo minus *aliud* quidem sit, sed nihilo minus bonum? Dicebas paulo ante aliud esse agrum, aliud habere agrum. Quidni? in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur: illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur eiusdem naturae sunt utraque, et qui habet sapientiam et ipsa quae habetur. Praeterea illic aliud est quod habetur, alius qui [15] habet: hic in eodem est et quod habetur et qui habet. Ager iure possidetur, sapientia natura: ille abalienari potest et alteri tradi, haec non discedit a domino. Non est itaque quod compares inter se dissimilia. Coeperam dicere posse ista *duo* esse et tamen utraque bona: tamquam sapientia et sapiens duo sunt et utrumque bonum esse concedis. Quomodo nihil obstat, quo [16] minus et sapientia bonum sit et habens sapientiam, sic nihil obstat, quo minus et sapientia bonum sit et habere sapientiam, id est sapere. Ego in hoc uolo sapiens esse, ut sapiam. Quid

corporale quidem. 𝔛 = *corporale quoddam.* 𝔗 — 𝔐a = *incorporale quiddam.* R = *Plurimum enim.*

utrum illum dicas = Bϰλοπστ P2. (Ss.) 𝔛𝔑 — 𝔖. R = *utrum dicas illum.* P3. = *unum dicas illum.* P4. = *inter illum dicas.* GP1. Col. 𝔐 — 𝔐a = *utrum dicas illud.*

14. ηϑχσφ (m∾) = *nunc enim quid mihi.* τ𝔑 — 𝔈2. = *non enim quid mihi.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. BΠϑστυ — *sit* post *quo minus aliud quidem.* G(s.m.) R rell. ρρ (exc. αη ∾) et sτ 𝔑 — 𝔈2. = *aliud quidem esse.* G(s∾) — *sed* ante *nihilo minus.* P4. 𝔖𝔊 = *aliud quidem sit nihilominus* om. *sed.* probat Gr. Pinc. ci. = *quominus alia quidem sint, nihilominus.* 𝔛 — *est* post *natura.* B — *qui habet, in alia — illa terra est.* R (m∾) — *in alia quod habetur.* B — *quae habetur* post *et ipsa.*

15. G = *Praeterea hic alius* [cr. ∾] *est.* ι = *Praeterea illuc aliud est.* G = *in re possidetur* om. *Ager.* R ρρ 𝔛 = *Iure possidetur ager.* Gοπσ = *ille alienari potest.* G = *hoc non discedit.* π = *Non est igitur quod.*

tamquam sapientia = m𝔊 P2. Col. probant Grut. Sw. B (*et* n.) Z βεζοπφ Pinc. v. l. Sac 𝔛 + *et tamquam sapientia.* Rιλ + *bona sunt. tanquam et sapientia.* 𝔖 + *tamquam et sap.* GΠϑχυ = *bona et sapientia.* P1. = *et sapientia et sapere.* P4. „hic octo decem verba omisit.“ γδ = *utraque bona et habens sapientiam et sapientia.* 𝔑 — 𝔅 = *et sapientia et sapientiam habens duo esse.* 𝔈1. — 𝔖 = *et sapientiam et sapientiam habere duo esse.* 𝔐 = *et sapientiam et sapientem duo esse.* 𝔊 — 𝔐a — *tamquam.*

16. RZδζλοπτφχψ P3. Col. 𝔛 = *et habere sapientiam, sic.* P2. 4. 𝔑 — 𝔈1. = *et habere sapientiam id est* [P2. 𝔑 — 𝔈1. = *idem*] *sapere* rell. om. ϑ P1. = *Nihil obstat ergo minus* om. *sic.* G(s∾) — *sic.* 𝔈2. = *nihil obstat ergo quominus* om. *sic.* ι = *idem est sapere.* ο = *idem sapere.* Π = *Ergo in hoc volo.* R = *Ego volo*

ergo? non est id bonum sine quo nec illud bonum est? Uos certe dicitis sapientiam, si sine usu detur, accipiendam non esse. Quid est usus sapientiae? sapere: hoc est in illa pretio-
17 sissimum quo detracto superuacua fit. Si tormenta mala sunt, torqueri malum est, adeo quidem, ut illa non sint mala, si quod sequitur detraxeris. Sapientia habitus perfectae mentis est, sapere usus perfectae mentis. Quomodo potest usus eius bonum non esse, quae sine usu bonum est? Interrogo te an sapientia expetenda sit? fateris. Interrogo an usus sapientiae expetendus sit? fateris: negas enim te illam recepturum, si uti ea
18 prohibearis. Quod expetendum est bonum est. Sapere sapientiae usus est, quomodo eloquentiae eloqui, quomodo oculorum uidere: ergo sapere sapientiae usus est. Usus autem sapientiae expetendus est: sapere ergo expetendum est. si expetendum est, bonum est. Olim ipse me damno qui illos imitor, dum accuso, et uerba apertae rei inpendo. Cui enim dubium potest esse quin, si aestus malum est, et aestuare malum sit? si algor malum est, malum sit algere? si uita bonum est, et uiuere
19 bonum sit. Omnia ista *circa sapientiam*, non in ipsa sunt: at nobis *in ipsa* commorandum est. Etiam si quid euagari libet, amplos habet illa spatiososque secessus. De deorum natura quaeramus. de siderum alimento, de his tam uariis stellarum

in hoc et sapiens esse. ζη = *Quid ergo? non est illud.* ι = *sine quo illud bonum non est.* η = *nec ullum bonum est.* 𝔛 = *sine quo nec id bonum non est.*

Quid est usus sapientiae = mss. 𝔛ℜ — 𝔊1. 𝔊2. — 𝔖 = *Quis est u. s.* 𝔛 = *hoc in illa* om. *est.* GR = *superuacua sit.*

17. B = *usus perfecta mentis.* R(s∾) = *usus eius bonum esse* om. *non.*

quae sine usu bonum est = Bγδτ (p.m.). αβεη = *quae sine usu bonus est.* GR τ (s. m.) 𝔛ℜ — 𝔖 + *quae sine usu bonum non est.* B (cr. ∾) = *Interroga te.* βεηϑ = *Interroga te* ∾ *Interroga.* Πλ + *Interrogo te an usus.* β = *fatearis si negas.* RG — *enim* post *negas.* 𝔛 = *te illam excepturum.*

18. *eloqui* = BυSa𝔖. GR 𝔛ℜ — 𝔐a = *loqui.* G (m∾) — *usus autem sapientiae* — *si expetendum est, bonum est.* ℜ = *Olim me ipso damno.* 𝔗 — 𝔊2. = *me ipsum.* R𝔛 = *quia si aestus.* G (s∾) o — *et* ante *aestuare.* G = *malum sit agere.*

et vivere bonum sit = BG (s.m.) RZΠαβγεζηϑικλπφχψ P2. 3. 𝔛𝔖. G (p.m.) — *sit.* P1. 4. Col. ℜ — 𝔐a = *bonum est.* probat Grut.

19. R (s∾) — *ista* post *Omnia.* o = *contra sapientiam sunt non ipsa.* Etiam R P2. 3. — *in* ante *ipsa.* ℜ — 𝔅 = *circa sapientiam sunt, non in sapientia sunt.* 𝔊1. = *circa sap. sunt et in ipsa sapientia sunt.* π = *at nobis cum ipsa.* Col. = *et iam sine quo evagari.* Zβγδζιλπρχψ P 2. 3. = *etiamsi quo evagari.* 𝔛 = *amplius habet illa.*

de siderum alimento = B (p.m. = *desiderium*) cod. Fran-

discursibus: au ad illarum motus nostra moueantur. an corporibus omnium animisque illinc inpetus ueniat. an et haec quae fortuita dicuntur certa lege constricta sint nihilque in hoc mundo repentinum aut expers ordinis uolutetur. Ista iam a formatione 20 morum recesserunt: sed leuant animum et ad ipsarum quas tractat rerum magnitudinem adtollunt. Haec uero de quibus paulo ante dicebam minuunt et deprimunt nec, ut putatis, exacuunt, sed extenuant. Obsecro uos, tam necessariam curam maioribus melioribusque debitam in re nescio an falsa, certe inutili terimus? Quid mihi profuturum est scire an aliud sit sa- 21 pientia, aliud sapere? quid mihi profuturum est scire illud bonum esse [hoc non esse]? Temere me geram, subibo huius uoti aleam: tibi sapientia, mihi sapere contingat: pares erimus. Potius id age ut mihi uiam monstres qua ad ista perueniam.

cisc. Sa 𝔊 — 𝔅1. probat Sw. ρ = *de sidereo alimento.* χ = *de siderum alimentis.* P4. = *desiderium de alimentis.* βιπ = *de siderum elemento.* GR ZΠαγδε ζη϶λοπφχψ rell. Gr. 𝔛𝔐 — 𝔊2. 𝔑u — 𝔖 = *de siderum elementis.* Gη϶χο (m∾)φ = *decursibus.*

nostra moveantur = BGαγδηοστψ Sac 𝔜𝔐 — 𝔛𝔖. sB(r.m.) 𝔅 — 𝔐a ·+ *n. mov. corpora.* B = *in corporibus.* Zηοφ = *ille impetus.* ρ = *illic impetus.* Z = *Et eiusmodi quae fortuita.* γ = *Aut et haec quae fort.* ρσ = *constricta sunt.*

20. G𝔐 = *Ita iam.* 𝔛 = *a formatione nostrorum.* φ(m∾) = *a formatione rerum.* 𝔛 = *lavant animum.*

quas tractat rerum = BGΠ϶κ κσ. R𝔜𝔐 — 𝔖 = *quas tractant r.* Zφ = *ante dicebamus.*

ut putatis = B sG R ρρ (exc. η϶) P 2. 3. Col. 𝔛. GηP1. 𝔐 — 𝔖 = *ut putas.* ϶P4. = *ut putes.*

Obsecro vos, tam necessariam = BGγδεζστψ Sac 𝔛𝔐 — 𝔛𝔖. R𝔅 — 𝔐a + *cur tam nec.* ρ = *Quid tam nec.* om. *Obsecro vos.* Π϶στ 𝔐 = *inutiliter imus.* γδ = *inutili inimus.* φ = *inutili imus.*

21. βιη — *Quid mihi profuturum est — aliud sapere.* G (m∾) — *an aliud sit sapientia — illud bonum esse.* P1. 𝔑 — 𝔛 — *an aliud sit sapientia — profuturum est scire.* R P3. — *Quid mihi profuturum est scire illud bonum esse — huius voti aleam.* Pinc. ex. famil. = *aliud sapere. et ex his quid bonum sit. Temere:* sed partim a sec. m. Sa = *ille bonum esse.* Sc = *illuc bonum esse.* P1. = *Quid bonum est?* 𝔛 = *id bonum esse.* 𝔐 = *quod bonum esse.* 𝔛 = *quid bonum esse.* 𝔅 — 𝔊 = *aliud bonum esse.*

hoc non esse = 𝔐 — 𝔅1. 𝔖 ex ing. Mur. nam in mstis 𝔛𝔐 — 𝔊 𝔑u 𝔐a non leguntur, quamobrem cum 𝔖 ea uncis circumdedi. P2. = *timere me geram.* ι = *Temere me ingeram.*

subibo huius voti aleam = 𝔊 — 𝔅1. 𝔖 ex ci. Ermi. ε haec omittit. BG rell. ρρ (exc. ικπφ) P1. Col. Sac 𝔐 — 𝔊2. 𝔑u 𝔐a = *subito huius voti aleam.* quod ferri posse Sw. arbitratur. φ = *subito huius voti aleam subeo.* ιP2. = *subito huius voti aliena.* 𝔛 = *subito huiusmodi voti alliena.* χP4. = *si opto huius voti aliena.* 𝔐 — 𝔛 = *mihi sapere contingit, tibi sapientia.* GπτP1. 4. Col. = *mihi sapere contingat, tibi sapientia.*

Dic quid uitare debeam, quid adpetere. quibus animum labantem studiis firmem. quemadmodum quae me ex transuerso fe- 22 riunt aguntque procul a me repellam. quomodo par esse tot malis possim. quomodo istas calamitates remoueam quae ad me inruperunt. quomodo illas ad quas ego inrupi. Doce quomodo feram aerumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno. quomodo ultimum ac necessarium non exspectem, sed ipsemet, cum uisum erit, profugiam. Nihil mihi uidetur turpius quam optare mortem. Nam si uis uiuere, quid optas mori? siue 23 non uis, quid deos rogas quod tibi nascenti dederunt? Nam ut quandoque moriaris, etiam inuito positum est, ut cum uoles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, alterum licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules uiri legi: *Ita,* inquit, *quamprimum moriar*. Homo demens, optas rem tuam: *Ita quamprimum moriar*. Fortasse inter has uoces senex factus es. alioquin quid in mora est? nemo te tenet: 24 euade qua uisum est. elige quamlibet rerum naturae partem quam tibi praebere exitum iubeas. Haec nempe sunt et elemen-

Dic quid vitare = mss. etiam Sac 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔐a + *Dic mihi quid* ∾. ρ = *animam labantem*. B (cr. ∾) = *animum libantem*. G (s∾) R(s∾) ZΠγδεζηϑκ μοπστφ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *animum labentem*. χ = *studiis labentem animum*. εχ = *ex adverso*.

feriunt aguntque = BRζϑικλπστυψ Pinc. v. l. Gr. Sa 𝔄𝔑 — 𝔈1. 𝔑u 𝔐a. G Sc 𝔈2. — 𝔅1. 𝔖 = *ferunt aguntque*.

22. σ = *nostras calamitates*. Quidam codd. Pinc. = *eruperunt* ∾ *erupi*.

ac necessarium = BG ρρ (exc. λ) 𝔄𝔖. 𝔑 — 𝔊 = *et necessarium*. 𝔐 — 𝔐a — *ac*. Rλ + *ultimum ac vitae necessarium terminum*. G(n.) mo mπ 𝔈1. — 𝔖 + *necessarium vitae terminum*. quae recte absunt a B Πειοπρσυχ 𝔄𝔑 — 𝔅.

sed ipsemet, cum = Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔖. BG (s.m.) υκ P4. 𝔄𝔊𝔖 = *sed ipse mecum*. αγδζηϑοτψ P1. 𝔑 — 𝔈2. = *sed ipse mecum quo visum erit*. G (p.m.) = *sed ipse mecum quo visum erat*. R Zβελφ (s.m.) P3. = *sed ipse me, cum visum fuerit* (P3. = *fuerim*). ιπ mλ P2. = *sed ipse me cum iussum fuerit*. ρ = *sed ipse ad illum, cum mihi visum fuerit*. Zβικπχ = *Nihil mihi videtur peius*.

sive non vis = BG (s.m.) Zαηιλτχ P2. 𝔑 — 𝔈2. 𝔖. οπ𝔄 = *si vero non vis*. β(s.m.) = *si sic non vis*. G(p.m.) γδζκφψ Pinc. ex. domest. P1. 4. Col. = *si vivere non vis*. 𝔊𝔖 = *vivere non vis* sine *si*. R P3. 𝔐 — 𝔐a = *si non vis*. κ = *qui id tibi nascenti dederunt*. ο = *qui tibi nascenti dederunt naturam ut quandoque*.

23. α + *etiam te invito*. G (lit.) = *principium deserti*. Z(m∾) mo = *principium discite*. 𝔄 = *mehercule*. G(n.) 𝔑 = *viri legis*.

Ita, inquit = Pinc. ci. 𝔊 — 𝔖. Mss. etiam Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈2. = *Itaque, inquit*. ηχυ 𝔑 — 𝔈2. = *Itaque quam primum*. Rell. etiam Gr. ∾. 𝔈1. — 𝔖 = *alioqui*. Gγδϑκοστ (cr. ∾) φ = *et vade qua visum est*. χ = *vade*.

24. *quam tibi praebere* = BG Zαβγεηικλτυχ P2. 3. 4. Col. Ss. 𝔄𝔖.

ta quibus hic mundus administratur, aqua, terra, spiritus: omnia ista tam causae uiuendi sunt quam uiae mortis. *Ita quamprimum moriar: quamprimum* istud quid esse uis? quem illi diem ponis? citius fieri quam optas potest. Inbecillae mentis ista sunt uerba et hac detestatione misericordiam captantis. Non uult mori qui optat. Deos uitam et salutem roga: 25 si mori placuit, hic mortis est fructus optare desinere. Haec, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hoc est sapientia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem uanissimam agitare. Tot quaestiones fortuna tibi posuit: nondum illas soluisti, iam cauillaris. Quam stultum est, cum signum pugnae acceperis, uentilare. Remoue ista lusoria arma: decretoriis opus est. Dic qua ratione nulla animum tristitia, 26 nulla formido perturbet. qua ratione hoc secretarum cupiditatium pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic fit [ut] negemur sapere, ut hoc to-

Rζπσψ P1. = *qua tibi praebere.* 𝔑 — 𝔅 = *quam tibi praebeo.* ℭ1. = *quam tibi praeberi.* ℭ2. — 𝔐a = *qua tibi praeberi.* G(m∾) = *otium iubeas.* Zβ = *Hic nempe sunt.*

et elementa = BZβιπυχ Sac 𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a — *et.* 𝔛 — *ista* post *Omnia.* RZβεηιλφχ P2. 3. Col. ℭ1. 2. = *Itaque quam primum.* Rell. etiam Gr. ∾. 𝔛 — *quam primum* ante *istud.*

quid esse vis = BZΠαζηϑιχλτχ 𝔑 — ℭ1. GR ℭ2. — 𝔖 = *quod esse vis.* ψ = *quidem vis.* o = *esse vis* om. *quid.* 𝔛 = *quod non vis.* η = *quem illi finem ponis.* υ = *quam illa die est, ponis.* Rπ = *quam optes.* σ = *quam optas putes.* βζπτ (s.m.)ψ P2. Col. mℭ2. = *et hac destinatione.* χ = *et hac contestatione.* P4. = *et hac decaptatione.* mCol. 𝔑 — 𝔖 = *misceriam.* P1. 4. = *mĩam.* γδηϑχοτ = *decaptantis.* 𝔑 — 𝔖 = *deprecantis.*

25. βεηιλ = *Hoc, mi Lucili.*

Hoc est sapientia = BΠβγεηϑχρστυχ. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *Haec est sapientia.* χ = *non disceptatiunculis.* γδ — *non* ante *disput.* 𝔑 — [illegible] *subtilitatem novissimam* om. *agitare.* 𝔅 = *agitate.* Gγδζηϑχοσψ P1. 4. Col. 𝔑 — ℭ2. = *tibi fortuna imposuit.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. 𝔛 — *illas* post *nondum.* GRZΠαβγδζηϑιχλοπστφχ P1. 2. 3. 𝔛𝔑 — ℭ2. = *Remove ista luxuriae arma.* P4. = *Romanae ita luxuriae arma.* Bευψ ex: Francisc. 𝔊 — 𝔖 ∾. ζ = *decertatoriis opus est.* Zβεηϑποσχ (s.m.) = *decertoriis.* G(s∾) = *decertorius.* χ(p.m.) = *deceptoriis.*

26. Gγδητ (s∾) P1. 𝔑 — ℭ2. — *qua ratione* ante *hoc secretarum cup.*

cupiditatium = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *cupiditatum.* ζψ P4. 𝔑 — 𝔖 + *qua ratione agatur aliquid.* ϑχοπ P1. = *qua ratione agatur. Aliqua sapientia bonum est.* 𝔛 = *Agitur aliquid.* B (cr. ∾) = *Sapientiam bonum est.*

Sic fit [ut] negemur sapere = 𝔖. *ut* Sw. addidit ex ci. B Sa = *sic fit negemur sapere.* GR ρρ (exc. ηχχ) plerique Gr. Pinc. v. l. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *Sic fit negemus sapere.* χ ℭ1. 2. = *Sic sit negemus sapere.* η = *Sic est negemus sapere.* 𝔊 — 𝔐a = *Sic sit: negemus sapere bonum esse.* Extrema duo verba in mstis non leguntur, ne in Gr.

tum studium derideatur tamquam operatum superuacuis. Quid, si scires etiam illud quaeri *an bonum sit futura sapientia?* 27 Quid enim dubii est, oro te, an nec messem futuram iam sentiant horrea nec futuram adulescentiam pueritia uiribus aut ullo robore intellegat? Aegro interim nil uentura sanitas prodest, non magis quam currentem luctantemque post multos secuturum menses otium reficit. Quis nescit hoc ipso non esse bonum id quod futurum est, quia futurum est? Nam quod bonum est 28 utique prodest: nisi praesentia prodesse non possunt. Si non prodest, bonum non est. si prodest, iam est. Futurus sum sapiens: hoc bonum erit, cum fuero. interim non est. Prius aliquid esse debet, deinde quale esse. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil est iam bonum est? Quomodo autem tibi magis uis probari non esse aliquid, quam si dixero, *futurum est?* Non-29 dum enim uenisse adparet quod uenit. Uer secuturum est: scio nunc hiemem esse. aestas secutura est: scio aestatem non esse. Maximum argumentum habeo nondum praesentis futurum esse. Sapiam, spero: sed interim non sapio. si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum est ut sa-

quidem. Lat. Latin. l. l. = *oneratum supervacuis.*

futura sapientia = ex. Francisc. Col. G — G. B = *puta sapientia.* mG RZβιλτ (s.m.) P2. 3. X = *an bonum sit an fuit sapientia.* χ = *an bonum sit vel fuit sapientia.* γδ = *an bonum sit an fuerit sapientia.* φ = *an bonum sit et sapientia.* GIIαηϡχοσψ P1. 4. R — G 2. — *futura.*

27. B(s∾) = *Quid enim dubi est.* GR ρρ Gr. XR — G2. = *Quid* [o = *Quod*] *enim dubium est* (X — *est*). Pinc. v. l. ∾. RP3. — *iam* ante *sentiant.* P4. = *sentient.* Col. = *an nec messem futuram sentiant horrea iam nec fut. adol.* Zηιλσφ = *Ergo interim nihil.* P2. 3. Col. = *Ergo nihil interim.* (Etiam R = *nihil interim*). γδζ P1. = *Igitur interim nihil. nil* scripsi ex B. GR XR — G = *nihil.*

secuturum menses otium = ζ G ex ci. Sa = *secuturum sense socium.* η = *secuturos* [= τ s.m.] *sese otium.* επ = *secuturum sudores otium.* Col. = *secutus sensus otium.* Rell. etiam Gr. XR — Ma = *secuturum sensus otium.* quod neminem ante Swum ostendit. R(m∾) — *quia futurum est.* RZβιλσπχ + *sed nisi praesentia.*

28. G2. — Ma + *bonum non est utique.* R — G1. = *si non prodest bonum: non utique si prodest* om. *est.* B (s m) = *si prodest, ia est.* Zβετ (p.m.) φ (cr.∾) X + *Prius aliquid quod esse debet.* ιτ (s.m.) Pinc. v. l. P2. Col. = *deinde quale est.* G — *enim* post *nondum.* mγ σπφ (s.m.) Lat. Latin. l. l. = *apparet quod veniet.* γ = *quod venturum est.* βδψ = *quod venturum vel secuturum est scio.*

29. G (s.m.) = *vel quod secuturum est.* B(s tu) = *securum est.* η + *aestatem nunc non esse.* γδ R — G1. — *esse* post *futurum.* GR ρρ (exc. στυ [p.m.] ∾) P1. 2. 3. (P4. ∾) Col. X = *sapientiam spero.* R — B = *sapientia spero.* Pinc. castigatiora exx. + *Ut sapiam spero.* χ = *sed interim non habeo.*

piam: ex hoc licet nondum sapere me intellegas. Non possum simul et in illo bono et in hoc malo esse. Duo ista non coeunt nec apud eumdem sunt una malum et bonum. Transcurramus 30 sollertissimas nugas et ad illa quae nobis aliquam opem sunt latura properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filiae sollicitus accersit edictum et ludorum ordinem perlegit. nemo qui ad incendium domus suae currit tabulam latruncularium prospicit, ut sciat quomodo adligatus exeat calculus. At mehercule 31 omnia tibi undique nuntiantur, et incendium domus et periculum liberorum et obsidio patriae et bonorum direptio: adice isto naufragia motusque terrarum et quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus rebus nihil aliud quam animum oblectantibus uacas? quid inter sapientiam et sapere intersit inquiris? nodos nectis ac soluis tanta mole inpendente capiti tuo? Non tam 32 benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere. Et uide quam multa etiam diligentissimis pereant: aliud ualitudo sua cuique abstulit, aliud suorum. aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt. uitam nobiscum diuidit somnus. Ex hoc tempore tam angusto et rapido et nos auferente quid iuuat maiorem partem mittere in uanum? Adice 33

𝔑 = *Non possum simul et n u l l o bono.* G + *simul e s s e et in illo bono.* B = *nec c a p u t* [c del.] *eumdem sunt.* G(s∾) — *sunt.* 𝔖κψ = *nec apud u n u m sunt una.*

30. o = *Tran s e amus sollert.* 𝔖 = *quae nobis u n i c a m opem.* G (s.m.) 𝔅1. — 𝔈 = *a r c e s sit.* γδ = *currit tabul a r iam.* mλ 𝔊1. — 𝔐 = *lat e r uncularium.* 𝔛 = *la-t e uncularu m.*

p r o s picit = mss. (exc. R ελ P3.) 𝔛𝔑 — 𝔅𝔈. 𝔊1. — 𝔐a = *per-spicit.* RλP3. = *r e spicit.* ε = *a-spicit.* η = *q u a n d o alligatus e s t calculus.*

31. *At meherculе* = BGR 𝔛. 𝔑 — 𝔈 = *At meherculе s.*

obsidi o patriae = BRβγεζιλοπρχψ 𝔛. G 𝔑 — 𝔈 = *obsid i u m pa-triae.* 𝔛 — *et* ante *bonorum.*

adice ist o naufrag i a = Bβηιφ P2. Col. 𝔛𝔈. GΠατυ = *adice isto naufrag i o.* Rεζοπσ P3. = *adiice* [sic certe R P3.] *ist i s naufragia.* probat Grut. γ (?) = *adiice is t i naufragia.* P1. 4. = *adiice isti naufrag i o.* γ (?) δ = *adiice ist a naufragia.* 𝔑 — 𝔐a = *adiice i-st i s naufragi u m.* B (cr. ∾) = *distr u ctus.* R (s∾) Z (cr. ∾) Παγδ 𝔖o (cr. ∾) πτ = *district i s.* ρ = *di-st i n ctus.* υ + *districtus d i s t i n-c t u s.* Zmφ = *n i m i u m oblectan-tibus.* ηχ = *intersit q u a e r i s.* 𝔛 = *e t solvis.*

32. 𝔐 = *natura nobis d e t u r.* B(cr. ∾) = *ut aliq u o d ex illo.* ρ = *ex e o perdere vacet.* R (s∾) — *vide* ante *quam multa.* βη P4. = *et i n d e quam multa.* ζ = *et i n-d e quam mult u m* ∾ *per e a t.* 𝔑 — 𝔊2. = *et u n d e quam multa.* Pinc. ci. 𝔊𝔊 = *et vid e s quam multa.* Rell. etiam Gr. quaedam exx. Pinc. ∾. B = *aliud pu p lica.* 𝔛 = *publica occup a r unt.* GR ZΠ αβγ (m∾) εζϑικλοπτ Gr. 𝔑 — 𝔊 = *E t hoc tempore.* Rell. etiam Pinc. ci. ∾.

nunc quod adsuescit animus delectare se potius quam sanare et philosophiam oblectamentum facere, cum remedium sit. Inter sapientiam et sapere quid intersit nescio: scio mea non interesse sciam ista an nesciam. Dic mihi: cum quid inter sapientiam et sapere intersit didicero, sapiam? Cur ergo potius inter uocabula me sapientiae detines quam inter opera? Fac me fortiorem, fac securiorem, fac fortunae parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, si direxero omne quod disco. Uale.

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTULARUM MORALIUM
LIBER XX.

EPISTULA I. (118.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Exigis a me frequentiores epistulas. Rationes conferamus: soluendo non eris. Conuenerat quidem, ut tua priora essent: tu scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis: bene credi tibi scio. itaque in antecessum dabo. Nec faciam quod Cicero, uir disertissimus, facere Atticum iubet, *ut, etiam si*

33. B (cr. ∾) = *adsuescis.* G (s∾) τ 𝔑 — 𝔈2. — *se* post *delectare.* P1. — *se potius.* P4. = *se potius quam succurrere.* 𝔛 — *intersit* ante *didicero.* R λ P3. + *didicero quid sapiam.* GΠαη϶χ στ (m∾) φ (m∾) P1. 4. 𝔑 — 𝔈2. — *sapiam.* χ = *didicero sapiens ero. Cur.* βιυ P2. = *didicero sapientia.* B Col. 𝔛 = *didicero sapientiam.* Rell. etiam ex. Fac. et Primit. ∾. 𝔈1. 2. — *ergo* post *Cur.* R = *Cur ergo me potius inter voc. sap. detines.* 𝔅 — 𝔐a + *fac me securiorem* contra mstos etiam Sac. o = *possum iam securior esse.*

si direxero = BR Πβεηπρφχ plerique Pinc. P3. Sac. 𝔖 + *si [isto] direxero* ex ci. GZ mΠαγδζ ϶ιχλοτ rell. Gr. 𝔗 — 𝔈2. = *si dixero.* 𝔑 = *si dicero.* mγ = *si didicero.* 𝔛 = *si fecero vel dixero.* m𝔈2. 𝔖 — 𝔐a = *si fecero.* Lips. ci. = *si vixero.*

Lib. XX. Ep. 1. (118.)

RZβπφχ P2. 3. Col. + *solvendo par non eris.* ρ = *solvendi nec eris.* GZγδη϶χοστφ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔈2. = *ut scriberes.* ψ + *ut tu scriberes.* ζ(p.m.) + *si tu scriberes.* Rell. etiam P2. 3. Pinc. ∾. 𝔛 — *ero* ante *difficilis.* B = *anticessum.* G(m∾) ϶σ = *facere a me non iubet.*

rem nullam habebit, quod in buccam uenerit scribat. Numquam potest deesse quod scribam, ut omnia illa quae Ciceronis inplent epistulas transeam: *quis candidatus laboret. quis alienis, quis suis uiribus pugnet. quis consulatum fiducia Caesaris, quis Pompeii, quis arcae petat. quam durus sit fenerator Caecilius a quo minoris centesimis propinqui nummum mouere non possint.* Sua satius est mala quam aliena tractare, se excutere et uidere quam multarum rerum candidatus sit et non suffragari. 3 Hoc est, mi Lucili, egregium, hoc securum ac liberum nihil petere et tota fortunae comitia transire. Quam putas esse iucundum tribubus uocatis, cum candidati in templis suis pendeant et alius nummos pronuntiet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat quibus designatus contingendam manum negaturus est, omnes adtoniti uocem praeconis exspectant, stare otiosum et spectare illas nundinas nec ementem quicquam nec uendentem? 4 Quanto hic maiore gaudio fruitur qui non praetoria aut consularia comitia securus intuetur, sed magna illa in quibus alii honores anniuersarios petunt, alii perpetuas potestates, alii bellorum euentus prosperos triumphosque, alii diuitias, alii matrimonia

𝔛 = *rem nullam habeat.* Col. = *quod in unicam venerit scribam.* P3. = *scribam.*

2. υ = *transeamus.* Π + *et quis alienis.* G = *equis alienis.* Z = *quis consulatus.* BR sZβειχλ οπτφ 𝔛 = *quis consulat fiducia C.* GΠαγδη϶σ ℜ — 𝔈1. = *quis consulet fid. C.* Rℜ = *Pompei.*

quis arcae petat = B. Sa = *quis arce petat.* x = *qui Crassi apte petat.* P4. = *quis Crassi arte petat.* Ipsum *Crassi* nomen a librario quodam adiectum confirmat nostram scripturam. sRαβζιλ πυχ quidam Pinc. P2. 3. Sc 𝔛𝔖 = *quis arte petat.* GR rell. ρρ (exc. Π) P1. Col. ℜ — 𝔈1. = *quis apte petat* (ℜ — 𝔅 = *petet*). Π = *quis acceperat.* 𝔈2. — 𝔏4. = *quis aperte petat.* 𝔖ro — 𝔐a = *quis ab se petat* ex ci. Lips. Gγ(m∾) δ϶xo (s.m.) σ P1. 4. = *a quo nummis centesimis.* R P3. = *a quo minoris centesima.* εη = *centesimi.* χ = *propinquis.* γδ϶x mo σφψ 𝔈2. = *nummus moveri non possit* (δ = *possint*). P1. = *nummum movere non possit.* G = *nummum moveri non possint.* P4. = *nimium moveri non possit.* δ (?) = *mini moveri non possint.* χ = *nummi movere non possunt.* 𝔛ℜ — 𝔐a (exc. 𝔈 1. 2.) = ∾ *non possunt* (ℜ — 𝔈2. = *moveri*). Rell. etiam P2. 3. Col. Sac ∾. G = *Sua sanctius est mala.*

3. P4. + *candidatus servus sit.* Π = *Quam putes esse.* Col. = *in templis suis penderant.* 𝔈2. = *pendant.* 𝔐 = *intenti suis pendeant.* B(s∾) = *alios nummos.* G(m∾) = *alius nummos scilicet.*

sequestrem = mss. etiam Sac 𝔛ℜ — 𝔈2. 𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *sequestrum.* G = *oculis conterat.* ηο πψ = *et expectare illas nund.* vid. ad Ep. 115, 15. B = *numdinas.*

4. β = *gaudio fruetur.* 𝔛 — *alii perpetuas potestates.* B (s s) = *eventus prospero.* ϶x = *prosperosque triumphos.* G o = *proprios triumphosque.* η = *pro-*

ac liberos, alii salutem suam suorumque! Quanti animi res est solum nihil petere, nulli supplicare et dicere: *Nihil mihi tecum, fortuna. Non facio mei tibi copiam: scio apud te Catones repelli, Uatinios fieri. nihil rogo.* Hoc est pri-
5 uatam facere fortunam. Licet ergo haec inuicem scribere et hanc integram semper egerere materiam circumspicientibus tot milia hominum inquieta, qui ut aliquid pestiferi consequantur per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda aut etiam fastidienda. Cui enim adsecuto satis fuit quod optanti nimium
6 uidebatur? Non est, ut existimant homines, auida felicitas, sed pusilla: itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces: ei uero qui ad illa peruenit humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quaerit escendere: istuc quod tu summum putas gradus est. Omnes autem male habet ignorantia
7 ueri. Tamquam ad bona feruntur decepti rumoribus: deinde mala esse aut inania aut minora quam sperauerint adepti ac multa passi uident. maiorque pars miratur ex interuallo fallentia et uolgo magna pro bonis sunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quaeramus *quid sit bonum*. Uaria eius interpretatio fuit:
8 alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt: *Bonum est quod inuitat animos, quod ad se uocat.* Huic statim obpo-

priosque triumphos. GΠβγ(s.m.) διστ (s.m.) = *Vaticinios.* 𝔛 = *Vaticanos.* G (m∾) στ 𝔑 — 𝔈1. = *Hoc est privatim facere* (τ — *facere*).

6. *Licet ergo* = mss. etiam Sac 𝔛𝔑 — 𝔈1.𝔖. 𝔈2. — 𝔐a = *Libet ergo.* G = *hoc invicem.* R (s∾) — *integram.* G = *integrum.* G 𝔛 = *egere materiam.* οπ(m∾) φ (s.m.) = *agere materiam.* η = *erigere materiam.* ρ = *materiam gerere.* RZβιλπ P2. 3. Pinc. v. l. = *per mala consequantur nituntur in malum.* 𝔛 = *aut in fastidienda.* στ 𝔈1. = *quod optandi nimium.* P4. = *quod optatim nimium.*

6. 𝔛 = *credas excelsa.* B(cr.∾) = *et viro qui ad illa.*

escendere = B. sB(r.m.) G 𝔛𝔑 — 𝔖 = *ascendere* (𝔖 = *ad sc.*).

istuc = B Sa 𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *istud.* ζη 𝔛 = *illud.* ZΠϑιx λ = *Omnis autem male.* Zβεϡρφ P3. = *male habent.* εηρ = *ad bona ferantur.* B(cr.∾) = *decepit rumoribus.*

7. G(s∾) γ(m∾) δη = *mala esse aut infamia.* ζ + *aut infamia vel inania.* φ (cr.∾) = *aut infamia aut innoxia.* B = *aut mico quam speraverint.* o (m∾) = *aut mitiora.* 𝔛 = *aut maiora.* χ = *quam speraverant.* BGR ρρ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *et vulgo bona pro magnis sunt.* restitutum voluit Grut. G(m∾) = *Ut michi enim interpretatio fuit.* R𝔈2. — 𝔖 + *Finivit hoc alius alio modo, alius illud aliter expressit.* quae absunt a BGαγδεζηϑιxτψ 𝔛𝔑 — 𝔈2.

8. R βγδζιλοπχ P2. 3. Col. 𝔛 = *Quidam ita diffiniunt.* B (cr.∾) = *invitata animos.* RZβιλοφχ P2. 3. + *vocat trahit.* Col. + *vocat trahitque.* π + *vocat et trahit.*

nitur: Quid? si inuitat quidem, sed in perniciem? scis quam multa mala blanda sint. Uerum et uerisimile inter se differunt. Ita quod bonum est uero iungitur: non est enim bonum nisi uerum est: at quod inuitat ad se et adlicefacit uerisimile est: subripit, sollicitat, adtrahit. Quidam ita finierunt: *Bonum* 9 *est quod adpetitionem sui mouet.* uel *quod inpetum animi tendentis ad se mouet.* Et huic idem obponitur: multa enim inpetum animi mouent quae petantur petentium malo. Melius illi qui ita finierunt: *Bonum est quod ad se inpetum animi secundum naturam mouet et ita demum petendum est.* Cum coepit esse expetendum, iam et honestum est: hoc enim est perfecte petendum. Locus ipse me admonet ut *quid intersit* 10 *inter bonum honestumque* dicam. Aliquid inter se mixtum habent et inseparabile: nec potest bonum esse nisi cui aliquid honesti inest et honestum utique bonum est. Quid ergo inter duo interest? *Honestum* est perfectum bonum quo beata uita conpletur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico tale est: sunt quaedam neque bona neque mala tamquam militia, legatio, iurisdictio. Haec cum honeste administrata sunt, bo- 11

Ita quod bonum est = B Sa 𝔖. Pinc. ex. scholast. certe habebat *ita.* GRοπστ (Gr.) 𝔛𝔑 — 𝔊2. = *Itaque quod bonum est.* 𝔊 — 𝔐a = *differunt ita: Quod bonum est* ex ci. Pinc. Ex. Francisc. — *enim* post *non est.* probat Pinc. R(s∾) — *ad* post *invitat.*

adlicefacit = 𝔖 ex ci. Gron. cf. Suet. Vit. 14. *allicefactos.* B Sa = *adlices facit.* GR ρρ (exc. ζη) Gr. Sc 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔑u 𝔐a = *allicere facit.* 𝔊 — 𝔅1. = *allicit facie* ex ci. Pinc. ζ = *allicit verisimile est.* Quid in η legatur, Sanctol. non prodit.

subripit = mss. (exc. ε) etiam ex. Francisc. Gr. Ss. 𝔛𝔑 — 𝔊2. (R P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *surripit*). Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐a = *subrepit.* ε = *subrupit.*

9. RZβγζιχλπυχψ = *Quidam ita diffinierunt.* B = *quod petitionem sui movet.* B (s∾) = *animi tendentes.* χ = *Et his idem opponitur.* R = *Et huic quidem opponitur.*

quae petantur = BGαβγδζ𝔖τχψ 𝔛𝔑 — 𝔊. R 𝔐 — 𝔖 = *petuntur.* 𝔛 = *petentium malos.* G (n.) βγδ 𝔖φ + *Melius enim illi aiunt qui.* χ + *Melius illi aiunt qui.* 𝔑 — 𝔊1. + *Melius est illi qui.*

ita finierunt = BG𝔖λστυ 𝔛𝔑. Rβγδζιχοπφχ = *ita diffinierunt.* Z = *ita diffiniunt.* 𝔛 — 𝔖 = *sic finierunt.* 𝔑 — 𝔊1. — *ad se* ante *inpetum.* GZβοπτφχψ = *cum coeperit.* Rπσ P2. 3. Col. = *Iam enim honestum est.* ο + *Iam et honestum enim est.* γ (cr. ∾) δη = *Iam enim honestum, hoc est perfecte.* Pinc. v. l. — *est* post *honestum.*

10. G — *habent* post *mixtum.* 𝔑 — 𝔖 = *habent* [𝔛𝔑 — 𝔊 = *habet*] *mixtum.* χ𝔛 = *aliquid honestum inest.* R — *utique bonum est* — *interest? Honestum.* 𝔛 + *inter hec duo interest.* 𝔛 = *Honestum et perfectum.* B (sa) = *ali quoque bona.* Gγδηφ 𝔛 = *bona sunt.* B (se) = *tale st.*

11. γδζη𝔖χστφ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *honeste ministrata sunt.*

na esse incipiunt et ex dubio in bonum transeunt. ***Bonum*** societate honesti fit, ***honestum*** per se bonum est. Bonum ex honesto fluit, honestum ex se est. Quod bonum est malum esse potuit. quod honestum est nisi bonum esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: ***Bonum est quod secundum naturam est.*** Adtende quid dicam: quod bonum est secundum naturam est. non protinus quod secundum naturam est etiam 12 bonum est. Multa naturae quidem consentiunt, sed tam pusilla sunt, ut non conueniat illis boni nomen. Leuia enim sunt, contemnenda: nullum est minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum est, bonum non est: cum bonum esse coepit, non est exiguum. Unde adgnoscitur bonum? si ***per-*** 13 ***fecte secundum naturam*** est. Fateris, inquis, quod bonum est secundum naturam esse: haec eius proprietas est. fateris et alia secundum naturam quidem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum haec non sint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cum utrique praecipuum illud commune sit secundum naturam esse? Ipsa scilicet magnitudi-

R(m∾) — *quod honestum est nisi bonum esse non potuit.* 𝔛 = *Hoc quoque finitionem.* Zβεζϑοπχ = *diffinitionem.* R(m∾) — *Adtende — secundum naturam est.* sB (r.m.) 𝔈1. — 𝔐a + *et secundum naturam est.* 𝔑 — *est* post *naturam.*

etiam bonum est = mss. etiam Sac 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *et bonum est.*

12. 𝔛 — *quidem* post *naturae.* 𝔑 — 𝔖 = *Multa quidem nat.* G (cr.∾) αγ(m∾) δτ (cr.∾) 𝔑 — 𝔗 = *natur a consentiunt.* Pleraque exx. Pinc. — *sunt* post *Levia enim.* R (pauci ρρ) Pinc. cod. famil. P 2. 3. 𝔊 — 𝔖 + *et contemnenda.* Rell.∾.

nullum est minimum = BΠαρστυ Sac 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. χ = *nullum et minimum.* Gγδεζηϑxψ P4. 𝔈1. 2. = *nullum enim minimum.* P1. = *nullum enim cont.* om. *minimum.* RZβιλοπφ Pinc. ex. domest. P 2. 3. Col. 𝔊𝔖 𝔑u 𝔐a = *nullum etiam minimum.* Rell. Pinc. = *nullum minimum* om. *est.* 𝔐 — 𝔅1. = *nullum nec minimum.* G = *Nam quamdiu exiguum bonum est.* Etiam 𝔑 — *non* inter *bonum* et *est.*

R (m∾) — *bonum non est — non est exiguum.* 𝔛 — *bonum* ante *esse coepit.* β = *esse coeperit.* BG = *non est exigum.*

Unde adgnoscitur bonum = B (Ss) quidam codd. Pinc. 𝔛𝔖. βο + *Unde autem agnoscitur bonum.* Z𝔊𝔖 + *Unde aliquid agnoscitur bonum.* 𝔑 — 𝔅 = *Unde id cognoscitur b.* γδ = *Unde ergo cognoscitur bonum.* ε = *Unde et cognoscitur bonum.* πυχ = *Unde autem cognoscitur bonum.* P2. = *Unde aut cognoscitur b.* GR rell. Gr. 𝔈1. 2. 𝔐 — 𝔐a = *Unde aliquid cognoscitur b.*

13. G — *Fateris, inquis — secundum naturam quidem esse.* mG pro his exhibet: *hec eius proprietas est. fateris et aliam secundum naturam quidem esse.* 𝔛𝔑 — 𝔗 — *Fateris, inquis — secundum naturam esse.* 𝔑 = *secundum naturam quid esse.* ηφ — *quidem.* R (s∾) — *non* post *sed bona.* RZβιλοπχ 𝔛 = *cum haec non sunt.* P1. 4. 𝔈1. — 𝔊 = *ad illam proprietatem.* π = *perveniet.* BGR ρρ (exc. δζ) P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *ipsam scilicet magnitudinem.*

ne. Nec hoc nouum est quaedam crescendo mutari. Infans [14] fuit, factus est pubes: alia eius proprietas fit. ille enim inrationalis est, hic rationalis. Quaedam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. utrum lagenam an dolium inpleas uino nihil refert: in utroque proprietas uini est. et exiguum mellis pondus ex magno sapore non differt. Diuersa ponis exempla: in istis enim eadem qualitas est. quamuis augeantur, manent. Quaedam [15] amplificata in suo genere et in sua proprietate perdurant. quaedam post multa incrementa ultima demum uertit adiectio et nouam illis aliamque quam in qua fuerunt condicionem inprimit. Unus lapis facit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit et interuentu suo uinxit. Summa adiectio quare plurimum facit uel exigua? Quia non auget, sed inplet. Quaedam processu priorem exuunt formam et in nouam transeunt. Ubi aliquid [16] animus diu protulit et magnitudinem eius sequendo lassatus est, *infinitum* coepit uocari. quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnum uideretur, sed finitum. Eodem modo aliquid dif-

δζ — *ipsa*. γ(s.m.) P4. 𝔊2. — 𝔖 ∾. γδζφ (cr. ∾) = *crescendo imitari*. σ = *immutari*. ρ = *mutantur*.

14. G = *Nec hoc nomen est*. 𝔑 = *factus est pubex*.

ille enim = mss. (exc. τ) etiam Pinc. Gr. Sac 𝔛𝔖. τ𝔑 — 𝔐α — *enim*. τ 𝔑 — 𝔊1. = *illa* ∾ *haec*. G𝔖χτ P1. 4. 𝔑 — 𝔊2. = *irrationabilis* ∾ *rationabilis*. δ(cr. ∾) φ = *irrationabilis* ∾. ι = *hic ratio valet*.

et exiguum = BG ρρ tres Gr. 𝔑 — 𝔊2. R Pinc. v. l. duo Gr. 𝔛𝔖 — 𝔖 — *et*.

ex magno = Bεη𝔖χτυ Sa 𝔑 — 𝔊1. 𝔖. supple *sumptum*. GR Sc 𝔛 𝔊2. — 𝔐α = *et magnum*. 𝔛 — *sapore*. RZβιλοποφχ = *non differunt*. R (s∾) = *ponas exempla*. R — *enim* post *in istis*. B = *eadem aequalitas est*. R𝔛 = *qualitas eadem est*. B(s n) = *manet*. 𝔛 = *movent*. R ρρ iungunt *manent quaedam*.

15. R + *et in suo genere*. ζ𝔑 — 𝔐α — *et* ante *in sua propr*. Rell. etiam Sac 𝔛𝔖 ∾. 𝔛 = *post milia incrementa*. Rλ P3. = *ultima deinde*. 𝔛 = *quam unquam fuerunt*. 𝔐 — 𝔐α = *quam in qua fuerant* contra mstos.

facit fornicem = Rλπ Gr. 𝔅 — 𝔖. BGZ (cr. ∾) αβγδ𝔖χοστ 𝔛𝔑 — 𝔛 = *facit fornacem*. 𝔐 — 𝔖 = *fecit fornicem*.

cuneavit = γP2. Col. 𝔛𝔊2. — 𝔖. BGΠ mγη𝔖χσ 𝔑 = *cenavit*. P1. 4. 𝔛𝔅 = *coenavit*. 𝔊1. = *coelavit*. Rλχ P3. = *curvavit*. Zελοπστφψ Gr. (exc. P2. ∾) 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *interventu suo iunxit*. η = *adiunxit*. γδζ + *quia non tantum auget*. β = *que non auget*. Zo = *et non auget*. π(cr. ∾) = *quare non auget*.

16. G (n.) sR ZΠαγδηιλοποτ P1. 2. 3. Col. 𝔑 — 𝔖 + *et in magnitudinem*. P4. = *et magnitudine*. R P2. 3. = *eius laxatus est sequendo*. Etiam 𝔛 = *laxatus est*. R — *longe* ante *aliud*. R = *quam fuerit*. γδτ (s. m.) ψ + *cum magnum ante videretur*. B (s re) = *videtur*. G (lit.) = *cum magnum ante sed finitum*. Rοποτ quidam codd. Pinc. P2. 3. Col. + *sed et finitum*. Gr. 𝔑 — 𝔖 iungunt *finitum eodem modo*. Pinc. ex ci. hunc

ficulter secari cogitauimus: nouissime crescente hac difficultate *insecabile* inuentum est. Sic ab eo quod uix et aegre mouebatur processimus ad *inmobile*. Eadem ratione aliquid *secundum naturam* fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit et *bonum* fecit. Uale.

EPISTULA II. (119.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quotiens aliquid inueni, non exspecto, donec dicas, *in commune!* ipse mihi dico. Quid sit quod inuenerim quaeris? sinum laxa, merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrime possis. quod ualde cupis audire nec inmerito: ad maximas te diuitias conpendiaria ducam. Opus erit tamen tibi creditore. ut negotiari possis, aes alienum facias oportet: sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxenetae nomen tuum 2 iactent. Paratum tibi creditorem dabo, Catonianum illum: *A te mutuum sumes.* Quantulumcumque est satis erit, si quicquid deerit id a nobis petierimus. Nihil enim, mi Lucili, in-

locum sic constituit: *Ubi humus aliquid diu protulit, qui in magnitudine eius secanda lassatus est, infinitum coepit vocare, quod longe aliud factum est, quam fuit cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo.* γδη = *cogitamus.*

hac difficultate = mss. (exc. Gσ) etiam omnes Pinc. P2. 3. 4. 𝔛. G (cr.∾) σ P1. 𝔑 — 𝔊2. = *ad difficultatem.* Col. = *crescende ac difficultate.* τ(s.m.) 𝔊 — 𝔖 — *hac.* β = *insectabile.* G (s.m.) = *Sic habeo quod vix.* ο = *Sic ab eodem quod.* 𝔑 = *ab eodemque vix.* λ = *secundum naturam fuerit.* Gγδζηϑκσψ + *et hoc in aliam.*

Lib. XX. Ep. 2. (119.)

η = *invenero.* RZγζοπφψ 𝔛 = *dicam.* R(s∾) — *in commune.* η — *ipse.* ϑτ (s∾) P1. 4. = *dices.* ζ = *dicis.* 𝔑u = *Quod sit quod.* GZζηϑο (m∾) σφ = *summum laxamentum lucrum est.* α = *sinu laxamentum lucrum est.* R (s∾) = *meum lucrum est.* e = *Docebo quo fieri.* G (s∾) γδζϑστ (cr.∾) 𝔑 = *celeberrime possit.* B γδτ (cr. ∾) 𝔑 = *quam valde cupis.* 𝔛 — *te* ante *divitias.* ReZζη ϑκλσφ P1. 3. 𝔈1. — 𝔊 = *compendiario.* probat Grut. βγδτ (s. m.) χψ quidam Pinc. Sc 𝔛𝔅 = *compendiarie.* αεφ + *per compendiaria.* P2. = *compendiare.* P4. = *compendiatio.* Col. = *te divitias compendiario te ducam.* Rell. etiam ex. Francisc. Sa ∾. Rλ = *Opus est tamen.* αγδϑικστ 𝔑 = *facies oportet.* ε = *sed malo per interc.* βφψ = *sed volo per.* GP1. = *nolo te presente nomen tuum laceret.* P4. = *nolo pro senete n. t. lactent.* Col. = *nolo prosonote n. t. iacent* (m *lacerent*). 𝔑 = *nolo praesente n. t. iacent.* Z(m∾) ζϑοπ (cr.∾) = *nolo te praesente.* ζϑσφ mZ = *nomen tuum lacerent.*

2. GR Gr. 𝔈1. — 𝔈4. = *Catonianum illud.* (P4. = *Cat. illud a me*). Pinc. ci. = *Hecatonianum illud.* e = *Catonianum a me mutuum* om. *illum.* B𝔛𝔑 — 𝔅 𝔊ro — 𝔖 ∾. Rϑικσ P1. 2. 3. Col. 𝔛 = *si quid deerit.* Be = *si quicquid*

terest utrum non desideres an habeas. Summa rei in utroque eadem est: non torqueberis. Nec illud praecipio, ut aliquid naturae neges: contumax est, non potest uinci, suum poscit. sed ut quicquid naturam excedit scias precarium esse, non necessarium. Esurio: edendum est. utrum hic panis sit plebeius [3] an siligineus ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult, sed inpleri. Sitio: utrum haec aqua sit quam ex lacu proximo excepero an ea quam multa niue clusero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum iubet sitim extingui: utrum sit aureum poculum an cry- [4] stallinum an murreum an Tiburtinus calix an manus concaua nihil refert. Finem omnium rerum specta et superuacua dimittes. Fames me adpellat: ad proxima quaeque porrigatur manus. ipsa mihi commendabit quodcumque conprehendero. Nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo quod me delectauerit

dederit. Gαγδζϑστχψ P1. 4. ℜ — ℭ2. = *Summa res.* Rell. etiam Pinc. ∾. ϑπ = *utraque est.* e — *est.* χ + *si non torqueberis.* η = *Non id praecipis.* RZβζιλφ P2. 3. Col. = *sed et quicquid.* εP4. — *ut.* oπ = *et si quid naturam.* Πx = *si quicquid naturam.* P2. 3. Col. = *excedas.* P1. = *excidit.* Gγδζσψ P1. 4. = *scias non necessarium sed precarium esse.* Col. = *scias esse non necessarium sed precarium esse.* e = *non necessarios edendum est.* om. *Esurio.*

3. ρ = *Esuris.*

siligineus = BR (plerique ρρ) P2. 3. Col. 𝔛ℜ — 𝔈. cf. Ep. 123, 2. Gγδζηϑxσφ (cr. ∾) ψ P1. 4. = *similagineus.* probat Grut. (Suspicc. XXVII, 7.): probat etiam C. Fr. Hermann (Zimmermann Z. f. Aw. a. 1841. N. 64. p. 530.) ex inscriptione vetere, in qua legitur PISTOR SIMI, quod supplent *similaginarius.* R = *Illam ventrem.* 𝔛 = *utrum hoc aqua sit.* 𝔛 — *quam* ante *ex lacu.* RZαλo P3. = *proximo accepero.* ζ = *sumpsero.* ι = *excerpo.* ℜ — 𝔏4. = *aqua sit ex lacu proximo excepta.* Turnebi. = *aqua sit ex lacu proximo* rell. om. Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. Zaβγδζιφ P2. = *multa nive elusero.* Pinc. v. l. Sc 𝔊𝔊 = *elisero* (idem Sw. falso laudat ex 𝔛). oχ = *eluero.* σ = *duxero.* mπ = *eduxero.* P4. = *clausero.* Col. = *inclusero.* 𝔛 = *multa nive thiserove frigore.* e = *ut frigore.*

4. Be = *crustallinum.*

an murreum = Bισ Sa 𝔈. cf. Turneb. Advv. XXVI, 14. sGβ𝔏4. = *an murrheum.* e = *an muereum.* Πϑoπ Sc 𝔛 = *an mirreum.* αγδζψ = *an myrrheum.* ι = *an muricum.* (Zφχ) 𝔐 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) = *an myrrhinum.* GRηλ duo Gr. ℜ — 𝔊 = *an vitreum.* 𝔛 = *Tibuatinus calix.* B = *in manus concava.* ℜ — 𝔊 = *supervacua devites* contra mstos etiam Pinc. Gr. ℜ = *Famis me.* 𝔛 = *Famem appellet.* 𝔛 = *ud proximum.*

porrigatur manus = BmGe ZΠαβερ (s.m.) υχ Pinc. v. l. Sac 𝔛𝔈. Rιλoπ P2. 3. = *porrigitur manus.* Gγδζϑxψ P1. 4. Col. ℜ — ℭ2. 𝔐ℜa = *extendatur manus.* 𝔊𝔊𝔏 — 𝔅1. 𝔐a = *tendatur manus.* RZβλoπ Pinc. v. l. P2. 3. 𝔛 + *Ex ipsa mihi.* υ + *in ipsa mihi.* ερ + *et ipsa mihi.* BRe ρρ (exc. η) Gr. ℜ — 𝔅 = *commendavit.* ℭ1. = *commendavi.* 𝔛 = *apprehendero.* 𝔈 = *comprendero.* Gϑσ = *contendit esuriens.* 𝔛 = *esuries.*

5 quaeris. Uidetur mihi egregie dictum: ***Sapiens diuitiarum naturalium est quaesitor acerrimus.*** Inani me, inquis, lance muneras. Quid est istud? Ego iam parauerам fiscos. circumspiciebam in quod me mare negotiaturus inmitterem. quod publicum agitarem. quas accerserem merces. Decipere est istud docere paupertatem, cum diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas cui nihil deest? Suo, inquis, et patientiae suae 6 beneficio, non fortunae. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiae eius desinere non possunt? Utrum mauis habere multum an satis? Qui multum habet plus cupit. quod est argumentum nondum illum satis habere: qui satis habet con-7 secutus est quod numquam diuitiis contingit, finem. An has ideo non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscriptus

5. GR ρρ (exc. εχ) Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *quaestor.* Be εχ nonn. Pinc. 𝔐 — 𝔖 ∾.

Inani me, inquis, lance muneras = (aliquot ρρ) 𝔛𝔐 ∸ 𝔖. probat Turneb. Advv. XXVI, 14. σχ Pinc. ex. famil. Col. 𝔖𝔊 = ∾ *numeras.* P4. = ∾ *lance municaras.* e = *in aĩe* [i. e. *anime*] *inquis, lance numeras.* P2. = *Inanime* ∾. B = *Inanima* ∾. P 1. = *In anima, inquis, lance muñertis.* G = *in amne inquis* ∾. Rλ P3. = *Inanem, inquis, lancem muneras* (sλ *numeras*). αγδζψ = *Inane* [sγ = *inanis*] *inquis* ∾ (δ = *numerastis*). σ = *Inania inquis lance numeras.* ρ = *At supervacue, inquis, hoc enumeras.* 𝔑 — 𝔈2. = *Inanima* ∾ *numeras.*

Quid est istud? Ego iam paraveram = Be ρ Sa 𝔖. (etiam Pinc. v. l. = *Ego iam paraveram*). Π + *Quid est istud inane?* ∾. Gx P 4. = *Quid est istud? iam ego paraveram.* R Zβιο = *Quid est istud quod* [R del.] *inane paraveram. ego.* P2. = *Quid est istud quod mane paraveram. Ego.* (Sc) 𝔛 = *Quid est istud inane? paraveram ego.* 𝔍 P1. 𝔑 — 𝔅 + *Quid est istud? iamne ego paraveram.* λσ P3. = *Quid est istud inane? Paraveram ego fiscos.* Col. = *Quid est istud moxiae ego paraveram.* unde Grut. ci. + *Quid est istud inopiae? Ego paraveram.* υ — *Quid est istud.* γδζηφ — *iam.* τ = *Quaedam studia ego paraveram.* 𝔈1. = *Quid est istud? Nam ego paraveram.* 𝔈2. = *Quid est illud inane? Nam ego paraveram.* 𝔊 — 𝔏4. = *Quid est illud inane? iam ego paraveram.* 𝔊𝔯𝔬 — 𝔐𝔞 = *Quid est illud* [𝔑𝔲 𝔐𝔢 = *istud*] *in commune? iam ego paraveram* ex ci. Lips. B 𝔅1. — 𝔖 = *quas arcesserem.* G = *accesseram.* 𝔑 = *lacesserem.* β = *mercedes.* Lat. Latin. l. l. + *Ita ne tu pauperem iudicas.* e + *Ita tu vane pauperem iud.* G = *Ita tũ paup.* 𝔍σ + *Ita tu tamen paup. iud.* ρ = *At tu iam paup.*

6. *Utrum mavis* = BGR e ρρ Erl. Sac Herb. 𝔛𝔖 = *Utrum maius.* 𝔑 = *Utrum mallis.* 𝔗 — 𝔐𝔞 = *Utrum malis.* G(cr. ∾) 𝔍σ 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *consecuturus es.*

divitiis contingit = αλχ P3. 𝔑 — 𝔊. BGe ρσ P1. 4. Col. = *divitis contingit.* R 𝔛𝔖 = *divitiis contigit.* ι P2. = *qui numquam divitias contingit.* B(s.m.) G(s.m.) ci. Ermi 𝔐 — 𝔐𝔞 = *diviti contingit.* Pinc. v. l. = *diviti contigit.* η = *divitis consequitur finem.*

est? quia propter illas nulli uenenum filius, nulli uxor inpegit? quia in bello tutae sunt? quia in pace otiosae? quia nec habere illas periculosum est nec operosum disponere? At parum habet qui tantum non alget, non esurit, non sitit. Plus Iupiter non habet. Numquam parum est quod satis est: et numquam 8 multum est quod satis non est. Post Dareum et Indos pauper est Alexander. mentior: quaerit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes nouas mittit et, ut ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturae satis est homini non est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia: tanta est caecitas mentium et tanta initiorum suorum unicuique, cum processit, obliuio. Ille modo ignobilis anguli non sine contro- 9 uersia dominus tacto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit: immo contra nulli non maiorem sui cupidinem incussit. Quaeris quae sit huius rei causa? Plus incipit habere posse qui plus habet. Ad sum- 10 mam quem uoles mihi ex his quorum nomina cum Croeso Licinioque numerantur in medium licet protrahas. adferat censum

7. χ = *nullus filius, nulla uxor venenum.* mG Zδζιοπρψ = *nulla uxor.* η = *nulli uxor propinavit.*

At parum habet = αγδε Sc. probat Sw. B Sa = *Ad parum habet.* GR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *An parum habet.* e = *An parvum habet.* Pinc. ci. + *qui tantum non non alget.* B = *Iuppiter.*

8. *et numquam* = Bαβεπρυχ tres Gr. Ss. 𝔄𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a — *et.* ζ𝔑 — 𝔅 = *numquam satis est quod multum est.* 𝔍 P1. m𝔊2. = *numquam satis non est quod multum est.* 𝔊1. 2. = *Numquam satis est quod multum.*

Dareum = B. GR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *Darium.*

pauper est Alexander. mentior = Be ν ex. Francisc. Sa. 𝔖 + *Alexander Macedo: mentior.* GR Gr. 𝔄𝔑 — 𝔐a = *Alexander Macedo* [R p. m. *Macedon*]: *quaerit.* Re Zβεζιχλοπρυχψ Sc 𝔄𝔖 + *et ipsa, ut ita dicam.* Rell. ∾. G(s.m.) 𝔑 = *perrupit.* 𝔄 = *homini parum est.* R — *est* ante [*cae*]*citas.* G(m∾) Rγδζη𝔍ιχλοπ (s∾) σ = *tanta vitiorum suorum.* 𝔄 = *cum processerit.* Bλο — *cum.*

9. R — *non* ante *sine controversia.* P2. 3. = *non ignobilis anguli sine controversia dominus.* GσP1. 4. — *dominus.* e — *sine controversia — orbem.*

tacto fine terrarum = B Sa 𝔖. RΠαεη𝔍κπρυχ P2. 3. Sc 𝔄𝔑 — 𝔊2. = *tanto fine terr.* G P1. 4. ex. Fac. et Prim. 𝔊 — 𝔐a = *de tanto fine terr.* Ex. Francisc. = *toto fine terr.* Pinc. ci. = *tot fine terr.* Lips. = *detecto fine terr.* 𝔑 — 𝔊2. — *est* post *tristis.* R P3. = *testis est.* 𝔄 — *contra* post *immo.*

cupidinem = BΠαερ Erl. 𝔄. laudat Ianus Doederl. Syn. V. p. 61. N. 13. GR Herb. 𝔑 — 𝔖 = *cupiditatem.* χ = *cupiditatem ingessit.* 𝔄 + *incussit vel ingessit.* Sw. desiderat *incipit habere velle qui.*

10. GΠ𝔍κ = *quam voles.* π = *quos voles.*

cum Croeso Licinioque = BG R ρρ (exc. ζρ) P1. 2. 3. Col. Sac 𝔄𝔑 — 𝔊. ζ quaedam exx. Pinc. 𝔖 =

et quicquid habet et quicquid sperat simul conputet: iste, si mihi credis, pauper est, si tibi, potest esse. At hic qui se ad id quod exigit natura conposuit non tantum extra sensum est 11 paupertatis, sed extra metum. Sed ut scias quam difficile sit res suas ad naturalem modum coartare, hic ipse quem circa naturam dicimus quem tu nocas pauperem habet aliquid et superuacui. At excaecant populum et in se conuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo effertur, si multum auri tecto quoque eius inlinitur, si familia aut corporibus electa aut specta- 12 bilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicum spectat: ille quem nos et populo et fortunae subduximus beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet apud quos falso diuitiarum nomen inuasit occupata paupertas, sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere solemus, *febris illum tenet:* eodem modo dicendum est, 13 *diuitiae illum tenent.* Nihil ergo monuisse te malim quam hoc

cum Crasso Licinioque. ρ = *cum Croeso Liturioque.* P4. = *cum Croeso Lucanoque.* 𝔐 — 𝔐a = *cum Crasso Licinoque.* Non persuadetur mihi librarios in *Crassi* locum, cuius divitiae non minus erant notae, *Croesum* substituisse: immo apparet propter *Licinium*, qui simul commemoratur, *Croeso* facile mutari potuisse in *Crasso.* 𝔛 + *et quicquid voles habet.* R (s∾) — *et* ante *quicquid sperat.* η = *quidquid spectet* om. *et.* Rβιλο (?) π (?) P2. 3. χ = *iste crede mihi pauper est.* GΠαο (?) π (?) ψ omnes Pinc. 𝔛 = *iste mihi crede pauper est.* ζP1. = *iste mihi credas pauper est.* φ Col. = *iste credas mihi pauper est.* 𝔑 — 𝔊1. = *iste mihi credis* om. *si.* B P4. ∾. Rβιλ σπφχ omnes Pinc. P2. Col. = *si potest esse* om. *tibi.* ζ = *sibi potest esse.* 𝔛 = *si nihil potest esse.* B (s∾) Ge Zαβγδεϑιχλσπυφψ 𝔛𝔑 — 𝔊1. — *id* ante *quod exigit.* η = *ad hos quod exigit.* 𝔛 — 𝔖 = *natura exigit.* ιλσπ 𝔛 = *extra sensus.*

11. Col. = *qui circa naturam.* Z(m∾) βιοπφχ Pinc. ex. famil. P2. = *de quo circa naturam.* G(s∾) = *quem cuncta naturam.* Be P4. — *naturam.*

dicimus = mss. etiam Gr. Pinc. ex. schol. et famil. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔊1. — 𝔐a = *diximus.* RZ (s.m.) ιλσπ P2. 3. Col. 𝔛 = *aliquid* [Z p.m. = *aliquod*] *ex supervacuis.* eΠ ρυ — *et* ante *supervacui.* R(s∾) = *et excaecant.* ρ — *numerati.* P4. = *munerati multum.* Rβσπ P2. 3. *numerati multi.* R Zηιλσπ P2. 3. = *efferuntur.* φ = *efferetur.* e = *differtur.* P4. = *effert.* o𝔛 = *tectoque eius.* Zχσφψ = *tecto quoque eius* [σ — *eius*] *circumdatus.* ϑ = *ribantur in familia.* Apud B *fa* (*familia*) in litura est. 𝔐 = *aut corporibus lecta.* Z(cr.∾) σπχ = *aut specialibus culta est.* β = *aut specialibus electa est.* 𝔛 = *aut spiritualibus culta est.* Bo = *cultus est.*

12. π = *in publicum perspectat.* B = *fortunae subdiximus.* 𝔛 = *subducimus.* G = *dicimus febrem.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅1. = *E contrario dicere debemus* contra mstos etiam Gr. 𝔛 = *febres illum tenent.* R (m∾) — *eodem* — *illum tenent.*

13. γδζϑσψ = *Nihil ergo maluisse te.*

quod nemo monetur satis: ut omnia naturalibus desideriis metiaris quibus aut gratis satisfiat aut paruo. Tantum miscere uitia desideriis noli. Quaeris quali mensa, quali argento, quam paribus ministeriis et laeuibus adferatur cibus? Nihil praeter cibum natura desiderat.

Num tibi, cum fauces urit sitis, aurea quaeris
Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter
Pauonem rhombumque?

Ambitiosa non est fames, contenta desinere est: quo desinat non nimis curat. Infelicis luxuriae ista tormenta sunt: quaerit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat. quemadmodum non inpleat uentrem, sed farciat. quemadmodum sitim prima potione sedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad sitim pertinere quo poculo aqua aut quam eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas quam crinitus puer et quam perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua hoc nobis praestitit natura praecipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt superuacua dilectum. Hoc parum decens. illud parum laudatum. oculos hoc meos laedit. Id actum est 14 15

ρχ = *vitiis desideria.* R = *desideria vitiis.* δ = *vitia desideras.* ι = *paria desideriis.* eo 𝔑 = *desideriis nolo.* e = *quaeris quasi mensura.* 𝔄 = *quoniam paribus.* P2. = *ac levibus apparatibus.* Col. = *ministris ac levibus.* BGR 𝔄𝔑 — 𝔖 = *et levibus.* 𝔐 = *afferat.* βιmλο(?) = *cibus apparatur.* o(?) — *afferatur.* Pinc. v. l. = *quam paribus ministris et laevibus affertur cibus.* eυ = *Non tibi cum.* σ = *Num cum tibi.* G = *nam esuriens.* o 𝔄 = *non esuriens.* R(m∾) — *praeter Pavonem.*

14. τ 𝔄𝔑 = *quaeris quemadmodum.* υ — *non* ante *inpleat.* B = *sed faciat.* 𝔑 = *sed saciat.* 𝔗 = *sed fiat?* B = *sit in prima potione sedata* [s m] *revocet.* 𝔄 = *sit in prima potione fedata revocet.* e + *sitim non prima potione.* γδζηχψ P1. 𝔑 — 𝔈2. + *sitim in prima potione.* Gυ = ∾ *sedata revocet.* 𝔑 = *quemadmodum prima potione sedatam sitim revocet.* εϑοκστ = *quemadmodum potione sedatam sitim revocet.* 𝔄 — *itaque.* B super verbum *negat* ab ant. m. habet *hic incipe.* B(cr.∾) = *poculo aquae.* 𝔄 — *aut* ante *quam eleganti.* e = *quam eleganti navi.* π — *manu.* υ = *elegantia administretur.*

15. ϑ = *pertinere ad rem.* υ = *porrigatur. Non sitis.* G Zζηϑκοστφψ + *non sitis intus.* 𝔑 = *Inter hoc aliqua nobis.* κσ = *Inter heae reliqua nobis.* τ = *Inter hoc reliquum nobis.* o = *praestat natura.* G = *praecipimus.* δζηϑστυ P1. 𝔑 — 𝔅 = *necessitatis.* 𝔈1. — 𝔖 = *necessitas.*
dilectum = BGΠαεϑλσ Sac 𝔑 — 𝔅𝔖. 𝔈1. — 𝔐a = *delectum.* R βι 𝔄 + *dilectum vel delicatum.* π = *delectum vel delicatum.* o = *supervacua delicatum.* G (m∾) ϑo P1. 𝔑 — 𝔈1. — *parum* ante *laudatum.* Col. = *hoc parum laudatum.* 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *parum lautum* ex ci. Lips. (Epistt. Quaestt. III, 23). *laudatum* defendit Gron. (Observv. III, 14. p. 423. ed. Platn.). Gϑoσ P1. 𝔑 — 𝔈1. — *hoc* ante *meos.*

ab illo mundi conditore qui nobis uiuendi iura descripsit, ut salui 16 essemus, non ut delicati. Ad salutem omnia parata sunt et in promptu: deliciis omnia misere ac sollicite conparantur. Utamur ergo hoc naturae beneficio inter magna numerando et cogitemus nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quam quia quicquid ex necessitate desideratur sine fastidio sumitur. Vale.

EPISTULA III. (120.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Epistula tua per plures quaestiunculas uagata est, sed in una constitit et hanc expediri desiderat: *Quomodo ad nos boni honestique notitia peruenerit?* Haec duo apud alios diuersa sunt, apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc dicam. *Bonum* putant esse aliqui quod utile est, itaque hoc et diuitiis et equo et uino et calceo nomen inponunt: tanta fit apud illos boni 2 uilitas et adeo in sordida usque descendit. *Honestum* putant cui ratio recti officii constat, tamquam pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamque sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex uno. Nihil est *bonum*, nisi quod honestum est. quod *honestum* est utique bonum. Superuacuum iudico adicere quid

𝔛 = *hoc actum est.* Pinc. v. l. 𝔊𝔊 = *Id pactum est.* 𝔍u = *Id factum est.*

non ut delicati = mss. (exc. γδ ηт) etiam e 𝔛𝔖. γδηт = *ut non delicati.* 𝔑 — 𝔅 = *et non delicati.* 𝔊1. — 𝔐a — *ut.*

16. B = *deliciis.* 𝔑 — 𝔊2. = *misere ac solicite operatur.* Gron. cl. = *Deliciis misere ac solicite comparatur.* 𝔊1.2. = *Utamur ergo in hoc.* Πϡρσт = *illa meruisse.* o — *quam* ante *quia quicquid.* σσ 𝔛 — *quia.*

Lib. XX. Ep. 3. (120.)

G(m∾) = *sed in una consistit.* π = *et hinc expediri.* Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔅1. + *prima notitia peruenerit.* Mss. etiam Gr. ∾. G — *Haec duo.* Post *Haec duo* in B vox est erasa. x = *Quid si hoc dicam.* B = *putant esse aliquit.* BIIλσπ 𝔑 — 𝔅 = *putant esse aliquid.* ϡx = *putant aliquid esse quod utile est.* Bϡxσт (cr. ∾) + *hoc et de divitiis.* 𝔑 — 𝔅 = *hoc de divitiis.* ρ = *hoc divitiis* om. *et.* 𝔐 — 𝔅1. = *tanta est apud illos* contra mstos etiam Gr. βρ = *apud eos.* εζηϡρτφ P1. 2. 𝔑 — 𝔅 = *boni utilitas.* P4. + *boni uti vilitas.*

in sordida usque = BR Πλσπρσ P2. 3. Sac 𝔛𝔖. G rell. ρρ (exc. η) P1. 4. Col. = *usque in sordida.* η = *usque in sordes.* 𝔑 — 𝔐a = *usque ad sordida.*

2. ϡ = *Honestum putet.* ϡт = *tamquam pie curaturam.* o = *adiuvatam.* B = *moderatamque sentiam.* ψ + *Nos ista duo.* 𝔛 + *sed ista duo.* Z (cr. ∾) βιοπρφ = *Ita duo.* ιoπ = *sed ex uno nihil esse bonum.* 𝔛 — *quod honestum est.* Πγδεζηψ + *utique bonum est.*

inter ista discriminis sit, cum saepe dixerim. Hoc unum dicam nihil nobis *bonum* uideri quo quis et male uti potest: uides 3 autem diuitiis, nobilitate, uiribus quam multi male utantur. Nunc ergo ad id reuertor de quo desideras dici: *Quomodo ad nos prima boni honestique notitia peruenerit.* Hoc nos natura docere non potuit: semina nobis scientiae dedit, scientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidisse. quod est incredibile, uirtutis alicui speciem casu occucurrisse: nobis uidetur obseruatio collegisse et rerum saepe factarum inter se conlatio: per *analogian* nostri intellectum et honestum et bonum iudicant. Hoc uerbum cum Latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto [nec in ciuitatem suam redigendum]: utar ergo illo non tantum tamquam recepto, sed tamquam usitato. Quae sit haec *analogia* dicam. Noueramus corporis sanitatem: ex hac cogitauimus esse aliquam et animi. Noueramus corporis uires: ex his collegimus esse et animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia nos obstupefecerant: haec coepimus tamquam perfecta mirari. Sub- 5 erant illis multa uitia quae species conspicui alicuius facti ful-

β = *cum saepe dixerimus.* BG Πτ 𝔛 — *bonum* ante *videri.* R = *videri bonum.* ρ = *bonum videtur.*

3. B = *divitis.* Rιλοπ = *quam male utantur multi.* G(m∾) R(m∾) — *scientiam non dedit.* R (n.) + *incidisse boni et quod.* λP3. + *incidisse boni quod.* GRZβζηιλο πτχψ P2. 3. 4. Col. 𝔛 = *virtutis alicuius.* probat Grut. G = *specie* [*m* ab al. m.] *carceri.*

occucurrisse = B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *occurrisse.* RZβοπφχ P2. 3. Col. = *observatione nos collegisse.* σ = *observatione collegisse.* η = *videtur colligatio obfuisse.* ρσ — *inter se.* Rλ P2. 3. = *inter se collatione.*

per analogian nostri intellectum — iudicant = B mG αγδεχ τυ Sac 𝔑 — 𝔈2𝔖. (𝔛 — 𝔈2. = *per analogiam*). RZβζη϶ιλπσχψ Gr. 𝔛 𝔑u𝔐a = *per analogiam nostri* [G = *sui*] *intellectus* ∾. Pinc. ci. 𝔈 — 𝔅1. = *per analogiam nostro intellectu* ∾ *iudicante.*

4. R = *sed in civitatem suam redigendum.* BG ρρ (exc. Πσυχ) 𝔛 = *in civitatem suam redigendum* om. *nec.* quod habent tantum 𝔈2. — 𝔖. 𝔑 — 𝔈1. = *in civitate suum redigendum.* συ = *in civitate suum rediendum.* Π = *non puto civitate suum redigendum.* χ = *non puto in civitate receptum suum recipiendum.* Illa verba Senecae non esse mihi certo est persuasum. φχ = *non tamen tamquam.* 𝔊ro (a. 1658) — 𝔐a — *tantum.* G(m∾) — *Noveramus corporis sanitatem — aliquam et animi.*

ex hac cogitavimus = BG ρρ (exc. Zεζη) P3. 4. Col. Sa 𝔑 — 𝔈1. 𝔖. Zεζη Sc 𝔛 = *ex hac cogitamus.* P1. 2. = *ex hac collegimus esse et animi robur* rell. om. 𝔈2. — 𝔐a = *ex hac collegimus.* BSac 𝔛𝔑 — 𝔅 = *ex his colligimus.* Rell. ∾. η = *Aliqua humana facta.* Z = *Aliqua vera facta.* G(m∾) γ(m∾) δ϶ = *nos obstupefactos fecerant.* x = *obstupescere fecerant.* o = *obstupefecere.* 𝔊 = *obstupefecerunt.*

5. 𝔑 — 𝔅 = *quae specie.* BG

gorque celabat: haec dissimulauimus. Natura iubet augere laudanda. nemo non gloriam ultra uerum tulit: ex his ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit maiusque regno iudicauit regias opes posse contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenum se regi daturum mo-6 nuit Pyrrhum caueret insidias. Eiusdem animi fuit auro non uinci, ueneno non uincere. Admirati sumus ingentem uirum quem non regis, non contra regem promissa flexissent, boni exempli tenacem, quod difficillimum est, in bello innocentem. qui aliquod esse crederet etiam in hostes nefas. qui in summa paupertate quam sibi decus fecerat non aliter refugit diuitias quam uenenum. *Uiue*, inquit, *beneficio meo, Pyrrhe, et gaude quod adhuc dolebas Fabricium non posse corrumpi.*

7 Horatius Cocles solus impleuit pontis angustias adimique a tergo sibi reditum, dummodo iter hosti auferretur, iussit et iam diu prementibus restitit, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquam respexit et extra periculum esse patriam periculo suo sensit: *Ueniat, si quis uult*, inquit, *sic euntem*

8 *sequi*, iecitque se in praeceps. et non minus sollicitus in illo

𝔑 — 𝔅 = *facta fulgorque.* 𝔈1. = *ficta fulgorque.* 𝔑 — 𝔅 + *quae natura iubet.* 𝔑 — 𝔈2. = *ultra rectum tulit.* σ = *ultra rerum naturam tulit.* P1. 4. = *ultra rerum tulit.* Col. = *ultra naturam tulit.* 𝔍u = *ultra veram tulit.* R(s∾) P3. (s∾) = *ultra verum vult.* Rell. etiam Pinc. v. l. P2. ∾. R (cr. ∾) = *ingentis boni subtraximus.* G = *ingenti boni trahimus.* B = *reppulit.* R ρρ (exc. χ ∾) = *cavere insidias.*

6. ι = *auro non vincere.* 𝔛 = *veneno non vinci.* B habet *i* in *exempli* erasam. R P3. + *et quod difficillimum est.* G𝔇σφψ 𝔛 = *qui aliquid esse* [σ — *esse*] *crederet* (𝔇 = *crederent*). Rφ = *in hostem nefas.* λ = *nefas in hostem.* 𝔏 — 𝔅1. = *in hoste nefas.* 𝔈2. — 𝔏2. 𝔍u = *qua sibi decus* contra mstos etiam Gr.

7. BG = *Horatius Cochles.* G = *adimitque a tergo.* Zγεζλσυχψ P1. 2. 3. Col. = *ademitque a tergo.* ιοπτ (s.m.) = *ademit ergo reditum.* 𝔛 = *ademit ergo adimique sibi tergo reditum.* B (s∾) = *dummo iter.* G = *inter hostium offerretur.* γζοφψ = *auferret.* 𝔈1. — 𝔊 = *auferetur.* Πτ (cr. ∾) = *offerretur.* x = *differretur.*

et iam diu prementibus restitit = BΠυ. RZβζιλοπσυ (s.m.) φ P2. 3. Col. = *etiam diu prementibus resisti.* G𝔇 P1. = *etiam diu restituit prementibus.* τ = *et diu resisti prementibus.* αηψ = *iussit et diu restitit.* 𝔛 = *et iam diu hostibus prementibus resistit.* 𝔑 — 𝔈1. = *etiam diu restitit prementibus.* P4. 𝔈2. — 𝔊 = *et tam diu restitit prementibus.* R 𝔛 = *ut* [sR + *que*] *extra periculum.* P2. 3. = *utque extra periculum.* Grut. ci. = *atque extra per.* β = *ubique extra per.* κχ = *utique extra per.* ο — *et.* ι = *peric. suo sentiat.*

iecitque se = ε. η = *eiecitque se.* BGΠα𝔇τ (p.m.) υ 𝔑 = *legitque se.* IECIT facillime poterat mutari in LEGIT. x𝔗 — 𝔈1. =

rapido alueo fluminis, ut armatus quam ut saluus exiret, retento armorum uictricium decore tam tutus rediit, quam si ponte uenisset. Haec et huiusmodi facta imaginem nobis ostendere uirtutis. Adiciam quod mirum fortasse uideatur: mala interdum speciem honesti obtulere et optimum ex contrario nituit. Sunt enim, ut scis, uirtutibus uitia confinia et perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem, 9 cum plurimum intersit utrum quis dare sciat an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt, Lucili, qui non donant, sed proiciunt. non uoco ego liberalem pecuniae suae iratum. Imitatur neglegentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Haec nos similitudo coegit adtendere et distinguere specie quidem uicina, re autem plurimum inter se dissidentia. Dum obseruamus eos quos insignes egregium opus fecerat, coepimus adnotare quis rem aliquam generoso animo fecisset et magno inpetu. Sed semel 10 hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum, animose paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contempsimus uirum. Alium uidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, et publica et priuata sancte ac religiose administrantem, non deesse ei in his quae toleranda erant patientiam, in his quae agenda prudentiam: uidimus, ubi tribuendum esset, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem et obnoxium et lassitudinem corporis animo subleuantem.

egitque (𝔛 — 𝔈1. = *aeg.*) *se.* quod sane speciosum est. Rτ (s.m.) 𝔈2. — 𝔖 = *deditque se.* 𝔛 = *dedique in praeceps.*

8. Zχ — *et* ante *non minus.* ϰ + *retentoque armorum.* 𝔛 = *repente armorum.* BGR 𝔛 = *redit.*

quam si ponte = BGR βϰλψ ex. Fac. et Primit. P3. 4. mCol. 𝔈2. — 𝔖. Rell. ρρ P1. 2. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *quam si sponte.* Pinc. ci. + *quam si e ponte.* χ = *quam si sponte recidisset.* αγδζ = *Haec et eiusmodi.* ο = *quod forte mirum.* Rλ = *fortasse iudicatur.* βπ = *speciem honestam.* 𝔛 = *speciem honeste.*

obtulere = mss. (B = *opt.*) 𝔛. 𝔑 — 𝔖 = *obtulerunt.*

9. R = *Si mentitur.* η = *liberalitatem.* G = *sed proiciant.* σπρ 𝔛 — *ego* post *voco.* G (s∾) — *nos* ante *similitudo.* ϰυ = *cogit attendere.* G = *desidentia.* 𝔛 = *inter se differentia.*

10. Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔅1. = *sed semel. Hunc vidimus* contra mstos etiam Gr. Ruhk. ci. = *Sed simul.* R (s∾) — *inimicos.* R 𝔛 = *ac privata.* 𝔛 ab *administrantem* statim pergit ad *solem viderunt* Ep. 122, 2.

non deesse ei in his = Sac 𝔛𝔖. BGοστ = *non deesse et in his.* γ δη = *non deesse in his.* 𝔑 = *non deest et in his.* R𝔅 — 𝔐a + *non deesse ei et in his.* R𝔅 — 𝔐a + *et in his quae agenda.* B = *in hiis quae.* Rell. etiam Sac ∾. λ = *ubi laborantem.* P4. = *obnoxum.* Dalech. ci. = *obnixum.* probat Steph. (ad Dalech. Ep. 17.).

11 **Praeterea idem erat semper et in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed more eo perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi recte facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse uirtutem. Hanc in partes diuisimus: oportebat cupiditates refrenari, metus conprimi, facienda prouideri,**
12 **reddenda distribui: conprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam et suum cuique dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius et decor et constantia et omnium inter se actionum concordia et magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata uita secundo defluens cursu, arbitrii sui tota. Quo-**
13 **modo ergo hoc ipsum nobis adparuit? Dicam. Numquam uir ille perfectus adeptusque uirtutem fortunae maledixit. numquam accidentia tristis excepit. ciuem esse se uniuersi et militem credens labores uelut imperatos subiit. Quicquid inciderat non tamquam malum aspernatus est et in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi. Hoc qualecumque est, inquit, meum est.**
14 **asperum est, durum est: in hoc ipso nauemus operam. Necessario itaque magnus adparuit qui numquam malis ingemuit, numquam de fato suo questus est: fecit multis intellectum sui et non aliter quam in tenebris lumen effulsit aduertitque in se omnium animos, cum esset placidus et lenis, humanis diuinisque rebus pariter aequus. Habebat perfectum animum ad summam sui adductus supra quam nihil est nisi mens dei ex qua pars et in hoc**
15 **pectus mortale defluxit. quod numquam magis diuinum est, quam ubi mortalitatem suam cogitat et scit in hoc natum homi-**

11. Rλ = *eo productus*. 𝔑 = *sed ut non recte facere*. ρ + *sed ut nisi*. 𝔍u — *recte*. Rλ + *et hanc in partes*. ιοπ 𝔛 — *Hanc*. υ = *ac in partes*.

12. x — *et* ante *constantia*. Rλ P3. = *inter se rerum concordia actionumque*. 𝔛 = *offerens sese*. ηφ 𝔛 — *illa* ante *beata*.

13. 𝔛 = *adeptus virtutem* om. *que*. 𝔛 = *accedentia*. 𝔛 — *esse se*. 𝔑 = *se esse*. BΠ𝔍υ 𝔑 = *subit*. ιυ 𝔑 = *et in se casum*. Π ατ = *et in se cassum*. 𝔛 — *est* post *durum*.

in hoc ipso = BGR ρρ (exc. Zβ) Gr. Sa 𝔑 𝔏4. 𝔖. Zβ 𝔛𝔅 — 𝔐a (exc. 𝔏4.) — *hoc*. GΠτ P1. 4. Col. 𝔑 = *novimus operam*. σ = *movimus operam*. ερ = *movemus operam*. RZβιλοπυ P2. 3. = *habemus operam*. χ = *habebo operam*.

14. B (cr. ∾) = *de fata suo*. πσ φψ = *conquestus est*. B = *offulsit*. α = *advertitque ad se*. P2. 3. 𝔅 — 𝔖 = *avertitque in se*. 𝔑 = *placidus et letus*. 𝔛 = *levis*. 𝔅 — 𝔐a + *et humanis* contra mstos etiam Sac. 𝔛 = *Habeat perfectum*. R ρρ 𝔑 + *et ad summam sui*. εηρψ = *supra quem*. BGZΠ αγδζη𝔍στυφψ = *ex quo pars*. quod fortasse erat recipiendum.

nem, ut uita defungeretur, nec domum esse hoc corpus, sed hospitium et quidem breue hospitium quod relinquendum est, ubi te grauem esse hospiti uideas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiore sede uenientis, si haec in quibus uersatur humilia iudicat et angusta, si exire non metuit. Scit enim quo exiturus sit qui unde uenerit meminit. 16 Non uidemus quam multa nos incommoda exagitent, quam male nobis conueniat hoc corpus? Nunc de capite, nunc de uentre, nunc de pectore ac faucibus querimur. alias nerui nos, alias pedes uexant, nunc deiectio, nunc distillatio. aliquando superest sanguis, aliquando deest. hinc atque illinc temptamur et expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. 17 At nos corpus tam putre sortiti nihilo minus aeterna proponimus et in quantum potest aetas humana protendi tantum spe occupamus nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri inpudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, immo morientibus: cotidie enim propius ab ultimo stamus et illo unde nobis cadendum est hora nos omnis inpellit. Uide in quanta caecitate mens nostra sit. 18 Hoc quod futurum dico cum maxime fit et pars eius magna iam facta est: nam quod uiximus, tem-

15. 𝔄 — *nec domum — relinquendum est.* υ + *hoc corpus animale.* G (m∾) = *sed officium et quod breve hospitium.* P1. = *et quid breve.* η — *quidem breve.* σψ 𝔈1. 2. — *quidem.* ο = *hospitium equidem breve quod aliquando.* Col. — *hospitium* post *breve.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. 𝔅 = *delinquendum est.* R plerique ρρ tres Gr. (P3. 4. Col.) — *esse* post *gravem.* βιφχ 𝔄𝔅 — 𝔈2. = *hospitem.* ο = *hospitem esse.* π = *esse hospitem videris.*

altiore = BR ρρ 𝔄𝔖. G 𝔎 — 𝔐a = *altiori.* Ζβγδζιπυφψ 𝔄 = *se exire.* η𝔇π = *sed exire.*

16. 𝔇κτ (cr. ∾) = *Non videamus.* B = *nos commoda.*

exagitent = mss. 𝔄𝔎 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *exagitant.*

Nunc de capite, nunc de ventre = BG Π𝔇κοπτυ Sa 𝔎𝔖. R 𝔄𝔅 — 𝔐a = *Nunc de ventre, nunc de capite.* Π = *aut faucibus.* B = *quaerimus.* 𝔄 — *alias nervi — vexant.* 𝔄 = *nunc de recto.* φ 𝔐 — 𝔐a = *destillatio.* RP2. 3. = *hinc itaque et illinc.* ιλοπ + *hinc itaque atque illinc.* 𝔄 = *haec evenire solent.*

17. Gγδζη𝔇κστφ (s∾) P1. 4. Col. 𝔎 — 𝔈2. = *corpus tam turpe.* 𝔇σ τ (cr. ∾) 𝔎 = *protendit.* σπ 𝔄 = *spe occupamur.* ε = *saepe occupamur.* BGR ρρ P1. 2. 3. Col. 𝔄 𝔎 — 𝔈2. = *nihilominus alterna.* Ex. Francisc. = *aterna.* P4. = *alteruti.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔖 ∾. 𝔄 = *nulla hac re.* R (lit.) βιλπ P2. 3. Col. = *et illinc unde nobis.* α + *et in illo unde nobis.* ο = *et illuc unde nobis.* χ = *et illo unum nobis.* ε = *et illo quo nobis.* ε = *mens ipsa sit.* α + *mens nostra nunc sit.* R (s∾) — *nostra.*

18. G (m∾) — *Hoc quod — cum maxime fit.* Ζβιοπφχ = *tunc maxime fit.* P2. 3. Col. 𝔅 — 𝔊 = *nunc maxime fit.* Rλ = *maxime nunc fit.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾.

pus eo loco est quo erat antequam uiximus. Erramus autem qui ultimum timemus diem, cum tantumdem in mortem singuli conferant. Non ille gradus lassitudinem facit in quo deficimus, sed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit 19 omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus conscius sibi melioris naturae dat quidem operam, ut in hac statione qua positus est honeste se atque industrie gerat: ceterum nihil horum quae circa sunt suum iudicat, sed ut commodatis utitur peregrinus et properans. Cum aliquem huius uideremus constantiae, quidni subiret nos species non usitatae indolis, utique si hanc, ut dixi, magnitudinem ueram esse ostendebat ae- 20 qualitas? Ueri tenor permanet, falsa non durant. Quidam alternis Uatinii, alternis Catones sunt: et modo parum illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi et contentus uilibus Tubero. modo Licinium diuitiis, Apicium coe-

B — *eo loco — viximus.* GZησπσ τφχ ℜ — 𝔐ℜ = *eo loco erat quo* ∾. Rλ P3. = *eo loco erat quo antequam* om. *est.* R (s∾) — *in ante mortem.* Gγ (m ∾) δησ = *quod ultimum.* ι = *lassitudinem fecit.* R Zβιλυφ 𝔊ro — 𝔖 = *defecimus.* Rell. ∾. P3. = *extremus pervehit.* B = *accidit omnis.*

19. ζ + *in qua positus est.* ε = *industriose.* 𝔛 = *industre.* G + *nihilque horum.* η𝔖χσφχψ = *nihil eorum.* quod fortasse recipiendum. ℜ = *nihil quae horum circa.*

quae circa sunt = BΠαβειστυχ Sa ℜ — 𝔅𝔖. λ Sc 𝔛 + *quae circa se sunt.* G = *quae certa sunt ipsum iudicat.* R mτ 𝔊1. — 𝔐ℜa + *quae circa ipsum sunt.* ℜ = *iudicant.* βει mοπρυχ = *ut properans.* ο = *iter properans.* γδη 𝔖χφ (cr. ∾) = *peregrinus et peragrans.* G(m∾) = *peregrinus et per gratias.* 𝔛 = *Cum alique eius vid.* G(s∾) — *huius.* ετ 𝔊ro — 𝔐ℜa = *viderimus.* ο = *videmus.*

aequalitas? Veri tenor permanet = Gron. ci. ℜu — 𝔖. ρ = *qualitas. veri tenor permanet.* B = *qualitas. vero tenor permanet.* 𝔖χο(?)υ P2. ℜ — 𝔅 = *qualitas. vero tenet permanet.* Rβλοσχ P3. 𝔛 = *qualitas. verus tenor permanet.* probat Grut. G mo π mχ 𝔊1. — 𝔅1. = . *Qualitatis verae tenor permanet.* Col. = *qualitas vere tenor permanet.* Zφ = *ostendebat. qua verus tenor permanet.* P4. = *quas vero tenet permanet.* P1. = *qualitas vero tenera permanet.*

20. R (s∾) 𝔛 = *Quidam alterius Vatinii, alterius Catones sunt.* χ = *alterne* ∾ *alterne.* B Π = *Vatini.* υ = *Vaticini.* η = *Vaticinii.* ι = *alternis Vaticinii Catones sunt.* ℜ = *alterius Vaticinii alterius.*

contentus vilibus = BGR ρρ Sac ℜ — 𝔊1. 𝔖 (B p.m. = *contentos*). 𝔊2. — 𝔐ℜa = *contentus vili.* 𝔛 = *contentus fictilibus.*

Licinium divitiis = R omnes Pinc. P3. Col. Sc 𝔛𝔖. 𝔊𝔊 + *Licinium Crassum d.* Z mφ = *Licinum Crassum d.* χ = *Crassum divitiis.* υ = *modo Linium divitis aspitium.* ℜ = *modo Linum divitis aspicium.* 𝔖χ = *Linius divitis* [χ = *divitiis*] *aspectum.* P1. = *Linius divitiis.* ο = *modo Linium vel Crassus divitiis.* σ = *modo Linum divitis aspectum.* Π — *modo Licinium.* B = *modo Linum divi ditis.* Rell. ρρ P2. Sa = *modo Linum divitiis.* P4. =

nis, Maecenatem deliciis prouocant. Maximum indicium est malae mentis fluctuatio et inter simulationem uirtutum amoremque uitiorum adsidua iactatio. Is

habebat saepe ducentos, 21
Saepe decem seruos. modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens, modo: Sit mihi mensa tripes et
Concha salis puri, toga quae defendere frigus
Quamuis crassa queat. Decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes isti tales sunt qualem hunc describit Horatius Flaccus, 22 **numquam eumdem, ne similem quidem sibi: adeo in diuersum aberrat. Multos dixi: prope est ut omnes sint. Nemo non cotidie et consilium mutat et uotum: modo uxorem uult habere, modo amicam. modo regnare uult, modo id agit ne quis sit officiosior seruus. modo dilatat se usque ad inuidiam. modo subsidit et contrahitur infra humilitatem uere iacentium. nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus** 23 **inprudens: alius prodit atque alius et quo turpius nihil indico inpar sibi est. Magnam rem puta unum hominem agere. Prae-**

modo Limis divitiis. 𝔅 — 𝔈2. = *modo Lucium Crassum divitiis.* G 𝔐 — 𝔐a = *modo Licinum divitiis.* 𝔑u = *maximum iudicium.* B = *male mentis.* Pinc. v. l. = *et intra simul.* σ 𝔑 — 𝔈1. = *et inter similitudinem virtutis amorumque* [𝔈1. = *morumque*] *utilium assidua iactatio.* Gζτ (cr. ∾) φ = *et inter similitudinem.* φ P4. (Col.) 𝔈2. = *virtutis.* B = *amorumque.* αγδζηϑκτ (p.m.) υψ P1. 4. Col. 𝔈2. = *utilium.* τ (s. m.) = *utiliorum.* Rell. etiam Pinc. ∾.

Is habebat = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊. 𝔐 — 𝔖 — *Is.* quod Senecae est, non Horatii (Sat. I, 3, 11.). Ζιοπφχ 𝔛 — *Saepe decem.* B = *Saepe ducem.* Rλ = *servos modo decem.* η = *modo tetrarchas.* Ζβτ 𝔛 = *salis pura.* sB (r.m.) ψ 𝔐 — 𝔐a Horat. + *et toga.* υ = *tota quae.* B = *quead.* B ιπτυ = *dedisset.* G Πϑικλστ + *paucisque.* Rαγδζνφ = *Nihil erat.* BΠαγδεηϑρστ — *in loculis.*

22. ψ = *Multi quidem tales sunt.* quod quibusdam placebit propter proximum *Multos dixi.* RZγδ ζοπφχ + *tales sunt quidem.* 𝔑 = *Flaccus Horatius.* 𝔐 — 𝔐a — *Flaccus* contra mstos etiam Sac.

ne similem quidem = BR Πιλυ 𝔛𝔖. G𝔑 — 𝔐a = *nec sim. q.* χ = *aberrubat.* εζψ = *aberrant.* κλο = *aberat.* ϑ + *ut ne quis sit.* ρ = *ut nemo sit.* 𝔛 — *ad* ante *invidiam.* x = *subsidet.* 𝔑 = *subdit.* G (s∾) P1. = *nec pecuniam spargit nec rapit.* P2. = *nec pec. sp. nunc rapit.* 𝔅 — 𝔈2. = *modo pec. sp. nunc rapit.*

23. υ = *Sed maxime arguitur.* Παγδεζηϑκστ P1. 4. Col. 𝔛𝔑 = *alios prodit atque alios.* Quaedam exx. Pinc. = *animus impudens. Prodit alius proditque alius.* B (s i) = *quo turpus.* οσ = *nil iudico.* βιο = *impar sibi esse.* 𝔛 — *Magnam.* GΠγδεζϑ mιx mo στυ 𝔛𝔑

ter sapientem autem nemo unum agit: ceteri multiformes sumus. Modo frugi tibi uidebimur et graues, modo prodigi et uani. Mutamus subinde personam et contrariam ei sumimus quam exuimus. Hoc ergo a te exige, ut qualem institueris praestare te talem usque ad exitum serues. Effice ut possis laudari: si minus, ut adgnosci. De aliquo quem here uidisti merito dici potest: Hic quis est? Tanta mutatio est. Uale.

EPISTULA IV. (121.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Litigabis, ego uideo, cum tibi hodiernam quaestiunculam in qua satis diu haesimus exposuero: iterum enim exclamabis, *Hoc quid ad mores?* Sed exclama, dum tibi primum alios obponam cum quibus litiges, Posidonium et Archidemum: hi 2 iudicium accipient. deinde dicam: Non quicquid morale est bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad uestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiam si non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter adtingunt. Quaedam illos corrigunt et órdinant. quaedam naturam eorum

= *Praeter sapientiam.* 𝔄 — *autem.* BΠαγδζηϑϰστυ 𝔑 = *nemo unam.* R(s∾) — *unum.* π = *Modo enim frugi.* 𝔄 — *tibi.* 𝔄 = *Mittamur subinde.* B (p.m.) = *et sumimus.* Zβδζιλοτφ P2. 3. Col. 𝔄 + *ei magis sumimus.* R χ = *contraria ei magis sumimus.* ε — *ei.* 𝔑 = *qua exuimur.*

quem here vidisti = B Sac 𝔖. GR 𝔄𝔑 = *quem heri vidisti.* 𝔅 — 𝔐a = *quem vidisti heri.* B Sa 𝔖 = *Hic qui est?* Rell. ∾.

Lib. XX. Ep. 4. (121.)

𝔐 — *ego.* R (s∾) γδζψ — *diu.* G(cr.∾) ϑσ = *in qua satis duxerimus exposuero.* GRβγ (m∾) ζι λτψ P2. 3. Col. 𝔅 — 𝔖 𝔄 = *Interim enim.* Rell. etiam ex. Francisc. P1. 4. ∾.

exclamabis = B (p.m. *exclamatis*) G ρρ (exc. Πιλ) Pinc. ex. Francisc. P1. 4. 𝔄. RΠιλ P2. 3. Col. 𝔑 — 𝔖 = *clamabis.* RZιλοπφχ P2. 3. Col. + *hoc quod clamare soles quid ad mores?* γδζψ 𝔄 = *hoc quod clamare soles. Sed.* στ (cr. ∾) 𝔑 = *hoc quod admones. Sed.* 𝔅 = *hoc quod clamare soles. Quid admones? Sed.* 𝔈1. — 𝔖 + *hoc quod clamare soles. Hoc quid ad mores?* Rell. etiam Pinc. ex. Francisc. P1. 4. ∾.

Sed exclama, dum tibi = Grut. ci. 𝔏 — 𝔖. BG Παεϑιϰλοποτ Pinc. v. l. P1. 4. Col. 𝔄𝔑 = *Sed exclamandum tibi.* RZβφχ P2. 3. 𝔅 — 𝔈2. = *Sed ad exclamandum tibi.* δζη mo τ (s.m.) ex. Fac. et Primit. 𝔖 𝔐 = *Sed exclamanti tibi.*

2. BG Παγδεϑϰτ (cr.∾) 𝔑 — 𝔅 = *mortale est.* R (s∾) — *non post etiam si.* R δ(cr.∾) λ = *eum faciant.* 𝔄 — *eum.* B = *timores alia aliter.* GR ρρ (exc. χ ∾) Gr. 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *alii aliter.* R(s∾) λ (m∾) P3. = *contingunt.* RZαφχψ P2. 3. Col. = *Quidam ∾ quidam.* ι = *Quidam ∾ quidque.* 𝔄 = *Quidem ∾ quidem.* G(m∾) — *corrigunt.*

et originem scrutantur. Cum quaeritur quare hominem natura 3 produxerit, quaeritur quare praetulerit animalibus ceteris, longe me iudicas mores reliquisse? Falsum est: quomodo enim scies qui habendi sint, nisi quid homini sit optimum inueneris? nisi naturam eius inspexeris? Tunc demum intelleges quid faciendum tibi, quid uitandum sit, cum didiceris quid naturae tuae debeas. Ego, inquis, uolo discere quomodo minus cupiam, minus timeam: superstitionem mihi excute. doce leue 4 esse uanumque hoc quod felicitas dicitur: unam illi syllabam facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciam et uirtutes exhortabor et uitia conuerberabo: licet aliquis nimium inmoderatumque in hac parte me iudicet, non desistam persequi nequitiam et adfectus efferatissimos inhibere et uoluptates ituras in dolorem conpescere et uotis obstrepere. Quidni? cum maxima ma- 5 lorum optauerimus et ex gratulatione natum sit quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quae paulo uidentur remotiora excutere. Quaerebamus *An esset omnibus animalibus constitutionis suae sensus?* Esse autem ex eo maxime adparet, quod membra apte et expedite mouent non aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili. rector nauis scit gubernaculum flectere. pictor colores quos ad reddendam similitudinem mul- 6 tos uariosque ante se posuit celerrime denotat et inter ceram

3. *Cum quaeritur quare — quaeritur quare* = R λ P3. BG ZΠαεηϑκυφ P1. 4. Sac 𝔄𝔐 — 𝔅 omittunt *quaeritur* utroque loco. ιπτ P2. (Col.) exhibent tantum secundo loco, 𝔈1. — 𝔐a priore. 𝔖 = *Cum quaero* [semel] *quare*, quia hoc facilius potuerit excidere, et propter verba proxima *longe me iudicas*. Praeterea πφ = *Tamen quare hominem*. 𝔄 = *Tum quare hominem*. G = *protulerit*. 𝔄 — *sit* post *vitandum* et — *minus cupiam*. χ + *quomodo minus timeam*.

4. G ϑικοστυ 𝔄𝔐 = *unam illis syllabam*. ο = *facilem*. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅1. + *et ad virtutes* contra mstos etiam Gr. ϑP1. = *adhortabor*. P2. 4. = *affectus efferacissimos*. β Pinc. v. l. = *affectus effrenatissimos*.

5. ρ = *quod obloquimur*. BG = *adloquimur*. 𝔄 = *aloquimur*. Παγδζηϑκοστυφ 𝔐 — 𝔅 = *alloquimur*. Gβγ (m∾) δζηικλοπσ 𝔐 — 𝔈1. *Quaeramus an esset*. ε = *Quaerebam*. G(s∾) = *constitutionis tue tempus*. μγηϑ μοστ (cr.∾) 𝔐 — 𝔈1. = *constit. suae tempus*. *Esse autem ex eo maxime adparet* = BZευφ Col. probat Grut. R ιλπ P2. 3. 𝔄 + *Esse autem ex eo sensus max. app.* ο + *Esse autem sensus ex eo* ∾. Gαβδζηϑσ P4. 𝔐 — 𝔈1. = *Sensus autem esse ex eo* ∾. P1. = *Sensi autem esse* ∾. 𝔈2. — 𝔖 = *Sensum autem esse* ∾. γ(s∾) δ = *moventur*. Zφ = *moverent*. R (s∾) — *sua* post *instrumenta*. π = *de facili*. G = *navi scit*. BG ρ 𝔄𝔐 — 𝔅 = *flecti*. η = *flectit*.

6. B (cr.∾) = *ad retendam simil*. Gγδ[illegible]σ τ (cr.∾) = *celeberrime*. η = *celerissime*. G ϑοςτ P1. [illegible] = *et inter cetera*. sR P3. Col.

opusque facili uoltu ac manu commeat. Sic animal in omnem usum sui mobile. Mirari solemus saltandi peritos, quod in omnem significationem rerum et adfectuum parata illorum est manus et uerborum uelocitatem gestus adsequitur. Quod illis 7 ars praestat his natura. Nemo aegre molitur artus suos, nemo in usu sui haesit. ad hoc edita protinus faciunt. cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouent, quia, si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. Ita, ut uos dicitis, coguntur metusque illa in rectum, non uoluntas mouet: quod est falsum. Tarda enim sunt quae necessitate inpelluntur: agilitas sponte motis est. 8 Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor ut in naturalem motum etiam prohibente dolore nitantur. Sic infans qui stare meditatur et ferre se adsuescit, simul temptare uires suas coepit, cadit et cum fletu totiens resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit exercuit. Animalia quaedam tergi durioris inuersa tamdiu se torquent ac pedes exserunt et obliquant, 9 donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit supina testudo: inquieta est tamen desiderio naturalis status nec ante

= *et inter curam.* 𝔑 = *opus* om. *que.* GR ρρ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *facile.* R Ζαβιστφχψ P2. 3. Col. = *Sic* [P2. = *Sit*] *animalium omnium usum sui mobilem mirari solemus.* Π𝔍 υ P1. 𝔑 — 𝔈1. = *Sic animali nomen usum sui mobilem m. s.* ε — *omnem.* B = *mobilē.* Rell. ρρ = *mobilem.* P4. ∾.

saltandi peritos = Gron. ci. 𝔑u — 𝔖. χ + *satiant saltandi peritos.* Turneb. (Advv. XXX, 3.) ci. = *saltationis peritos.* m𝔈1. 𝔈2. — 𝔅1. = *scenae peritos* ex ci. Ermi. BGZΠβγ𝔍οτυφ unus cod. Ermi 𝔑 — 𝔈1. = *satiant peritos.* R = *saciat peritos.* ιλπ Gr. rell. Ermi 𝔛 = *satiat peritos.* η = *sanant peritos.* ε = *sciant peritos.* quod propius accedit ad Ermi scripturam. χ (ψ?) = *sentiant peritos.* x = *satiant autem peritos.* σ = *sicut peritos.*

rerum et adfectuum = BG ρρ Sac 𝔛𝔅 — 𝔊𝔖 (sic certe B Sa, rell. *aff.*). 𝔑 = *affectum.* R 𝔐 — 𝔐a = *effectuum.* γδζη𝔍κστφψ 𝔑 = *verborum facilitatem.*

7. Ζδη 𝔑 — 𝔈2. = *actus suos.* P1. = *egere aptus suos.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. 𝔛 = *in usu suo.* Βα𝔍τ = *nascentur.*

movent = BR ΖΠαβγδεικλστ (s. m.) χψ Sac 𝔛𝔖. G 𝔑 — 𝔐a = *movebunt.* R = *quod aliter moverint.* sR ιλ = *quod si aliter m.* 𝔛 = *quasi aliter m.* ησφψ = *dolorem sentiunt.* R = *motusque.* υ = *necessitate pelluntur.*

sponte motis est = B Sa 𝔖. GΠαγδεζη𝔍κοστυχψ Sc 𝔛𝔑 = *sponte motus est.* R 𝔅 — 𝔐a = *spontaneus motus est.*

8. ε = *non agit illa.* Ζοφ = *ire meditatur.* γδη = *dare meditatur.* οπτ (s.m.) + *simul ut temptare.* B = *resurgat.* B Πα𝔍στ (cr. ∾) υφ 𝔑 = *poscet.* ψ = *exerceat.* σ 𝔑 = *durioris in usu tamdiu.* π = *universa tamdiu.*

9. *supina testudo* = B (= *testudio*) αεζη𝔍κρτυφψ P1. 4. Col. 𝔛 𝔑 — 𝔈2. σπ = *testudo supina.* G = *suppina testudo.* R correctiora exx. Pinc. 𝔊 — 𝔖 = *supinata testudo.* ι P2. = *resupinata*

desinit niti, quatere se, quam in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionis suae sensus est et inde membrorum tam expedita tractatio: nec ullum maius indicium habemus cum hac illa ad uiuendum uenire notitia, quam quod nullum animal ad usum sui rude est. *Constitutio*, inquit, *est*, ut uos dicitis, *principale animi quodam modo se habens erga corpus.* Hoc 10 **tam perplexum et subtile et uobis quoque uix enarrabile quomodo infans intellegit? Omnia animalia dialectica nasci oportet, ut istam finitionem magnae parti hominum togatorum obscuram intellegant. Uerum erat quod obponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intellegi dicerem, non ipsam constitutionem. Facilius natura intellegitur quam enarratur. Itaque** 11 **infans ille quid sit constitutio non nouit, constitutionem suam nouit. et quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Praeterea ipsam constitutionem suam crasse intellegit et summatim et obscure. Nos quoque animum habere nos scimus: quid sit animus, ubi sit, qualis sit aut unde nescimus. Qualis ad nos** 12 **peruenerit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus ac sedem, talis ad omnia animalia constitutionis suae sensus.**

testudo. P3. = *suppinata testudo.* B = *neg ante desinit.* γδ = *desinat.* Sw. malebat + *et quatere se.* RZβ mγδιλπφψ P2. 3. = *in pedes consistat.* Col. = *constitat* (fortasse scribere voluit *constit'at* i. e. *constiterat*). B(cr. ∾) ε = *constitutionibus suae.* Πα mγη϶οστψ P1. ℜ — 𝔅 = *constitutionibus suis.* 𝔊1. 2. = *constitutionibus suus.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. ℜ = *et unde membrorum.* σℜ = *tamen expedita.* G = *tractando.* ℜ = *iudicium habemus.* Z(m∾) βζι — *habemus.* σ = *haberemus.* B = *illam ad vivendum.* γδ϶σχ = *ad vivendum vivere.*

10. ϶λοσυ = *Constitutio, inquit, est.* RP3. = *inquis.* φ = *principalis animi sensus.* BG = *perflexum.* R 𝔄ℜ — 𝔊 = *et nobis quoque.* R(lit.) = *narrabile.* ε + *cum dialectica.*

nasci oportet = BGR ρρ 𝔄ℜ (϶πτ [s.m.] = *nosci.* γδψ = *dialecticam nosse*). 𝔅 — 𝔖 = *nasci oporteret.* R(s∾) = *et istam.* Z γδοσχ = *ut diffinitionem istam.* υ = *uti finitionem istam.* 𝔐ℜ — 𝔏4. — *hominum* post *parti* contra mstos etiam Gr. 𝔄 = *cogitatorum.* P2. = *obscurant.* Col. = *obscure.* B 𝔄 = *intellegat.*

non ipsam constitutionem. Facilius = BG ρρ Gr. Sac 𝔄𝔖. probat Grut. R ℜ — 𝔅 = *nam ipsam constitutionem facilius.* 𝔊1. — 𝔐a = *Nam ipsa constitutio facilius.*

11. A verbis [*Praeter*]*ea ipsam constitutionem* rursus incipit p. po πρ 𝔄 — *suam* post *constitutionem.* B (cr. ∾) = *et obscura.* B = *habere noscimus.*

aut unde = mss. etiam Erl. Herb. 𝔄. ℜ — 𝔖 = *et unde.* G = *scimus.* apud B prima verbi *nescimus* syllaba in litura est.

12. *pervenerit* = mss. (exc. ψ) 𝔄ℜ — 𝔊1. ψ 𝔊2. — 𝔖 = *pervenit.* Col. = *talia.* p G ρρ P1. 2. 4. Col. 𝔄ℜ — 𝔊1. = *sensus est.* RP3. = *constitutionis suae est* om.

Necesse est enim id sentiant per quod alia quoque sentiunt. ne-
13 cesse est eius sensum habeant cui parent, a quo reguntur. Nemo non ex nobis intellegit esse aliquid quod inpetus suos moueat: quid sit illud ignorat. et conatum sibi esse scit: quis sit aut unde sit nescit. Sic infantibus quoque animalibusque principalis partis suae sensus est non satis dilucidus nec expres-
14 sus. Dicitis, inquit, *omne animal primum constitutioni suae conciliari. hominis autem constitutionem rationalem esse et ideo conciliari hominem sibi non tamquam animali, sed tamquam rationali: ea enim parte sibi carus est homo qua homo est.* Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondum sit? Unicuique aetati sua
15 constitutio est, alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes ei constitutioni conciliantur in qua sunt. Infans sine dentibus est: huic constitutioni suae conciliatur. enati sunt dentes: huic constitutioni conciliatur. Nam et illa herba quae in segetem frugemque uentura est aliam constitutionem habet tenera et uix eminens sulco, aliam, cum conualuit et molli quidem culmo, sed quo ferat onus suum, constitit, aliam, cum flauescit et ad

sensus. P3. 𝔈1. — 𝔖 = *sentiat.* Cod. Francisc. = *adsentiant.* Pinc. cod. schol. + *id ferri sentiant.* Gγδζηϑχστφψ cod. Francisc. P1. 3. 4. 𝔑 — 𝔖 = *animalia quoque.* Zo = *illa quoque.* Cod. Francisc. et plerique alii Pinc. P2. Col. 𝔄 = *sentiuntur.* Pinc. ci. = *Necesse est ei adsentiant, per quod animalia quoque sentiuntur.* vel *Necesse est enim id fieri sentiant, per quod animalia quoque sunt* vel *sentiuntur.* ι𝔄 — *eius* ante *sensum.* 𝔅 — 𝔐a = *sensum eius.*

13. GΠαγδζηστ (cr. ∾) υφ 𝔑 — 𝔅 = *et quod natum sibi esse.* ϑχ P1. = *et quod natum esse.* πψ = *et cognatum sibi esse.* 𝔈1. 2. = *et quod sibi esse.* Rell. etiam Pinc Gr. ∾.

quis sit aut = Bp ρ. G𝔄𝔑 — 𝔖 = *quid sit aut.* Rπ = *quid autem sit aut.*

Sic infantibus quoque animalibusque = mss. (exc. pGϑρ) etiam Sac 𝔄𝔑 — 𝔅𝔖. pGϑ = ∾ *animalibus* om. *que.* ρ = *et animalibus.* 𝔈1. — 𝔐a = *Sicut infantibus, sic quoque animalibus.*

nec expressus = mss. etiam Sac 𝔄𝔑𝔖. 𝔅 — 𝔐a = *non expressus.*

14. sp = *inquis.* G 𝔑 — 𝔅 = *constitutionis suae.* G𝔑 — 𝔈1. — *hominis autem — conciliari.* R (s∾) — *autem.* αφ — *sibi* ante *carus.* R (m∾) — *qua homo est.* ϑ 𝔄𝔑 — 𝔅 = *quia homo est.* η = *cum rationabilis nondum sit.* 𝔑 = *conciliari animali rationali potest.*

15. *Omnes ei constit.* = Bp σπρ 𝔖. GRυ 𝔄𝔑 — 𝔐a = *omnes enim constit.* υ + *constitutioni suae.* R — *suae* ante *conciliatur.* GR Παβγδεζηιλπρστυφχψ P2. 3. Col. 𝔄𝔑 — 𝔈1. = *R enati sunt dentes.* P4. = *Nati sunt dentes.* Ex. Francisc. = *Ei nati sunt dentes.* „P1. aliquot verbis minutus est.“ 𝔐 — 𝔅1. 𝔐a = *alienam constitutionem habet* contra mstos etiam Sac. R (s∾) — *aliam* ante *cum conval.*

sed quo ferat = ϵοπσ. BR αγδζηϑικλτυχψ P2. 3. 4. Col. Sac 𝔄 = *sed*

aream spectat et spica eius induruit: in quamcumque constitu- 16 tionem uenit eam tuetur, in eam conponitur. Alia est aetas infantis, pueri, adulescentis, senis: ego tamen idem sum qui et infans fui et puer et adulescens. Sic, quamuis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suae eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suae conciliatur quae tunc infanti est, non quae futura iuueni est. Neque 17 enim, si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoque in quo nascitur secundum naturam est. Primum sibi ipsum conciliatur animal: debet enim aliquid esse ad quod alia referantur. Uoluptatem peto: cui? mihi: ergo mei curam ago. Dolorem refugio: pro quo? pro me: ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Haec animalibus inest cunctis nec inseritur, sed innascitur. Producit fetus suos natura, non abicit. et quia tutela certissi- 18 ma ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaque, ut in prioribus epistulis dixi, tenera quoque animalia ex materno utero uel quoquo modo effusa quid sit infestum ipsis protinus

quod ferat onus suum. p = *quod ferat* om. *sed.* G𝔍 P1. ℜ — 𝔈1. = *sed quod ferat bonum suum.* β = *sed quod conferat.* 𝔈2. — 𝔖 = *sed qui ferat.* Zφ = *sed quod fecerat.* B(p.m.) = *ad araeam.* R (s∾) = *ad oream.* G Col. ℜ = *ad archam.* γδεζ𝔍ιχλφ (s.m.) 𝔅 𝔈1. = *ad arcam.* Rell. etiam Gr. ∾.

16. 𝔍τ ℜ — 𝔅 = *in quam constitutionem cumque venit.* στ (s.m.) 𝔈1. 2. = *in quam constitutionem cum venit.* 𝔛 + *et senis.* B (n.) = *sumt qui.* R = *alia constitutio sit cuique.* Zβ — *cuique.* B(s∾) = *constitutioni suae.* R = *constitutionis eadem sui est.* 𝔛 — *suae.* B + *in puerum.* G(s∾) ZΠ (s.m.) βεζ𝔍οστ (s.m.) — *ei* ante *constitutioni.* 𝔛 = *et constitutioni suae.* Rιλπ = *infans constitutioni suae conciliatur ei.* G = *quae fortuna iuveni est.*

17. η — *maius.* τ(cr.∾) 𝔏 — 𝔏4. = *in quo transeat.* G (s∾) — *transeat.* R λ P3. + *non minus hoc quoque in quo.* ιπ P2. = *nam hoc quoque.* Zβ — *non.* η = *ut hoc quoque.* υ = *si hoc quoque.* o = *Hic quoque in quo.* χ + *non secundum naturam est.*

sibi ipsum conciliatur = BpG (p.m.) Πγδεζψ ℜ — 𝔈1. Zβιλoπχ = *conciliatur sibi ipsum.* 𝔛 = *sibi conciliatur ipsum.* ρ = *sibi ipsi reconciliatur.* G (s.m.) R 𝔈2. — 𝔖 = *sibi ipsi conciliatur.* ζ = *ad quod illa referantur.* G(s∾) ℜ = *pro me: ergo curam ago* om. *mei.* GR 𝔛 = *propter mei curam facio.* R (s∾) = *animalibus est cunctis.* 𝔍τ(cr.∾) = *nec innascitur.* σ = *sed nascitur.*

18. ℜ — *natura* post *fetus suos.* *in prioribus epistulis* (*epistolis*) = mss. (exc. o) etiam Sc 𝔛ℜ — 𝔖. 8a 𝔖 — *in.* (o) 𝔐 — 𝔐a — *epistulis.*

ex materno = Rιλτφ 𝔛𝔖. BGR αεχτ (s.m.) φ (s.m.) ℜ — 𝔈1. = *et materno.* 𝔈2. — 𝔐a = *e materno.* ζ + *et ex materno.* B𝔛 = *vel quo modo effusa.* ι = *vel quocumque modo.* BG = *ipsi protinus.* στ (cr.∾) = *sibi infestum sit proti-*

norunt et mortifera deuitant: umbram quoque transuolantium reformidant obnoxia auibus rapto uiuentibus. Nullum animal ad 19 uitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere aut salutaris aut mortiferae rei potest? Primum quaeritur an intellegat, non quemadmodum intellegat. Esse autem illis intellectum ex eo adparet, quod nihil amplius, si intellexerint, facient. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina non fugiat, at tanto minorem et ne notum quidem sibi accipitrem? quare pulli felem timeant, 20 canem non timeant? Adparet illis inesse nocituri scientiam non experimento collectam: nam antequam possint experiri canent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam de-

nus. ι = *protinus venit et mortifera.* G = *transvolatu reformidant.* R (del.) + *de rapto* γ (m∾) δζηφ (cr. ∾) = *raptu.* ι — *ad vitam.*

19. Rιλοπ (cr. ∾) = *aut salutis aut.* φ = *Primo quaeritur.* R (cr. ∾) = *quemadmodum intelligant.*

si intellexerint, facient = Bp Πατυ Pinc. v. 1. 𝔖. GP1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *si intellexerint, faciant.* Rβυλπ P2. 3. Col. = *quam intellexerunt* [Col. = *intellexerit*] *facient.* Z = *quam intellexerunt faciant.* φ = *quam intellexerint facient.* ψ = *quam intellexerint faciunt.* δχ = *quam intellexerint faciant.* σ = *quam intellexerunt faciunt.* ζ = *quod intellexerunt faciunt.* 𝔛 = *quod intellexerint facient.*

non fugiat, at tanto = βγδπ στψ. Rιλο P2. 3. Col. = *non fugiat ac tanto.* probat Grut. Bp Πυ = *ne fugiat ad* [sp *at*] *tanto.* De particulis *Ne* et *Non* confusis cf. Drkb. ad Liv. XXXVIII, 38, 10. Hic coniunctivus *fugiat* inducere potuit librarios, ut *ne* scriberent pro *non.* Ianus, qui primus suasit, ut *at* reponeretur, putat *ne fugiat* ortum esse ex *ñ refugiat.* G = *gallina m refugiat? An* [cr. *at*] *tanto.* α = *non effugiat.* 𝔖σ P1. 𝔑 — 𝔅 = *gallina refugiat? an tanto.* x P4. = *non refugiat ac tanto.* τ (p.m.) Herb. = *gallina refugiat, at tanto.* χ = *non fugiat et tanto.* ζηφ (p.m.) = *non fugiat, an tanto.* Erl. = *gallina fugiat, ad tanto.* 𝔛 = *non fugiat tanto om. at.* 𝔊1. = *gallina refugiat? Aut tanto.* 𝔊2. — 𝔖 = *non refugiat, quum tanto.* R = *minorem eis est ne notum quidem sibi fugit accipitrem.* λP3. + *minorem eis et ne notum quidem.* P4. = *et ire notum quidem.* G = *et ne notum sibi quidem.* 𝔛 = *minorem cum ne notum quidem.* 𝔑 = *minore et ne totum sibi quidem.* λP3. + *fugit accipitrem.* 𝔐 — 𝔐a + *accipitrem fugiat.* quod certe in Bp G𝔖υκοπστ rell. Gr. Sac (Erl. Herb.) 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖 non legitur. B = *faelem.* G(m∾) = *pulli fore.* 𝔖P1. = *pulli fere.* 𝔑 = *felle.* xP4. = *pulli picum et visam timeant.*

timeant — timeant = mss. etiam Gr. Sac (Erl. Herb.) 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔖. 𝔊2. — 𝔐a = *timent* ∾ *timent.*

20. RZβυλπτ (s.m.) χ P2. 3. Col. = *illis non deesse noc. sc.* GZγ (m∾) δη𝔖κφψ P1. 𝔛 = *nocituri solertiam* (*sol. noc.*). P4. = *vel inesse solertiam nocituri.* B = *noscituri.* 𝔑 — 𝔐a = *scientiam nocituri.* BRιλοπ Sa = *antequam possent.* 𝔖 = *possit.* B (cr. ∾) = *experis.* R(del.) + *ne hoc ex casu.* G (cr. ∾) ζη𝔖 = *nec metuunt animalia.* γδ + *alia animalia.* σσ = *alia quae.*

bent nec umquam obliuiscuntur huius tutelae et diligentiae: aequalis est illis a pernicioso fuga. Praeterea non fiunt timidiora uiuendo. Ex quo quidem adparet non usu illa in hoc peruenire, sed naturali amore salutis suae. Et tardum est et uarium quod usus docet: quicquid natura tradit et aequale omnibus est et statim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal per- 21 niciosa intellegere conatur. Sentit se carne constare: itaque cum sentit quid sit quo secari caro, quo uri, quo obteri possit, quae sint animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam et hostilem. Inter se ista coniuncta sunt: simul enim conciliatur saluti suae quidque et quae iuuant illa petit, laesura formidat. Naturales ad utilia inpetus, naturales a contrariis aspernationes sunt: sine ulla cogitatione quae hoc dictet, sine consilio fit quicquid natura praecipit. Non uides quanta sit sub- 22

RZβιλπφ (cr. ∾)χ 𝔛 = *a perniciosis.* 𝔍 = *a perniciosa.*

in hoc pervenire = BpRιλπ P2. 3. Col. Sac 𝔛𝔖. GP1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *ad hoc perv.* υ = *hoc perv.* om. *in.* R — *Et* ante *tardum.* ρ = *Tardum enim et varium.* 𝔛 — *est* post *tardum.* ζ = *natura tradidit.* R (s∾) λ(m∾) P3. = *omnibus est et statu.*

21. p — *Si* ante *tamen.* sed lacuna est trium fere litterarum. sp = *Et tamen.*

intellegere conatur = mss. 𝔛𝔑 — 𝔊 (R = *conatur intell.*). cf. Ep. 116, 6. *Scis quare non possumus.* 𝔐 — 𝔖 = *int. conetur.*

itaque cum sentit = Π Sc 𝔛𝔖. ιυ P2. Col. = *itaque consentit.* π = *item consentit.* BpGR 𝔑 — 𝔐a = *itaque sentit* om. *cum.* Sw. putat fortasse scribendum *ita quum sentit.*

quae sint animalia = BpRιλπρτ (s.m.) υ P2. 3. Col. Sac 𝔛𝔖. G P1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *. Quae sunt an.* βε = *Similiter enim concilientur saluti suae quaeque iuvant.* R P2. 3. Col. = *concilientur saluti suae. quodque iuvat illa petit.* ιλτ(s.m.) = *concilientur saluti suae quodque.* Z = *concilientur saluti suae quid quaeque iuvant.* γδ ζψ = *consilientur saluti suae quae illa petunt, laesura formidant.* Πο = *salutis suae quidque.* 𝔍 = *salutis suae quidquid.* P1. = *simul conciliatur. Saluti suae quicquid.* πσ𝔖 = ∾*quodque et quae iuvant.* Sa = *quid quae et iuvant.* sic fere etiam Sc. 𝔑 = *quedque et quae.* Bp — *quae* ante *iuvant.* sp = *quidque quaeque et iuvant.* 𝔛 — *et quae.* Ex. Francisc. = *Simul enim conciliatur saluti suae: quaecunque iuvant illa petit.* Grut. sic iungi voluit verba: *coniuncta sunt simul. conciliatur saluti suae quidque; et quae iuvant.* ο(m∾) π = *illa petunt.* ππ = *formidant.*

Naturales ad utilia inpetus = B Sa 𝔖. pGR 𝔛𝔑 — 𝔐a haec omittunt. 𝔛 — *aspernationes sunt.* R(s∾) = *ɔspernationes sunt.*

cogitatione quae hoc dictet = B (s.m.) Sa 𝔖. B (p.m.) = *cog. quae hoc dictit.* pGZαεηϑικλπστ ψ P1. 2. 4. Col. Sc 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔑u 𝔐a = *cog. quae hoc dicit.* R P3. = *cogitatione est quae hoc dicit.* β = *cog. quae hic dicit.* χ = *cog. quae hic dicitur.* ο = *cog. quae haec dicit.* ρ = *sine cogitatione et sine consilio est quod natura.* 𝔐 — 𝔅1. — *quae hoc dictet.* Col. = *sine consilio fit.*

praecepit = mss. (exc. Rεφχ) etiam Sac 𝔑 — 𝔅𝔖. R (εφχ) 𝔛 𝔊1. — 𝔐a = *praecipit.*

tilitas apibus ad fingenda domicilia? quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non uides quam nulli mortalium imitabilis illa aranei textura? quanti operis sit fila disponere, alia in rectum inmissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, qua minora animalia in quorum perniciem illa tenduntur
23 uelut retibus inplicata teneantur? Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Uidebis araneorum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est et inaequabile quicquid ars tradit, ex aequo uenit quod natura distribuit. Haec nihil magis quam tutelam sui et eius peritiam tradidit: ideoque etiam simul incipiunt et discere et uiuere. nec est mirum cum eo nasci illa sine quo frustra
24 nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit ad permanendum in conciliatione et caritate sui. Non poterant

22. 𝔛 = *figenda*. ζ = *ad fingendas domos*. σ = *ad fingendum domicilia*. R(m∾) P3. = *durandi laboris*. quod germanum putat Grut. GP1. = *divi laboris*. Π𝔇 𝔑 — 𝔈2. = *diurni laboris*. mγ = *diu laboris*. Rell. etiam omnes Pinc. ∾. pR αβε𝔇ικλοπστ P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈2. + *obeundique*. B = *imitabiles*. GR 𝔑 — 𝔐a + *imitabilis sit*. quod in Bp Sac 𝔛𝔖 non legitur.

aranei = Bp υχ Sa 𝔖. cf. §. 23. GR (Sc) 𝔛𝔑 — 𝔐a = *araneae*. Z βιλοπφ = *aranearum*. o — *operis*. xσ = *in rectum missa*. Π — *alia* ante *in orbem*. G (m∾) = *in orbem fulgentia*. ε = *currentia eo depressiora quo minora quibus animalia*. π = *currentia eo densiora quo minora*. ρ = *currentia eo densiora quo minora quibus animalia*.

qua minora = σ. poteris ad *texturam* referre aut pro Adverbio accipere. BpGR ou Gr. (Sac) 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖 = *quam minora*. quod probat Grut. Sw. explicat *quomodo*, sed malebat *quibus* vel *qua*. Est potius *quam* ortum ex *quâ*: nec multum recedit *quo*, aliorum librorum scriptura. 𝔈2. — 𝔐a = *quae minora* ex ci. Ermi. B = *in quorum praetium*. GR (m∾) ρρ (exc. λπ ρσ) Pinc. P1. 2. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *in quorum precium*. ρλπρσ P3. ci. Pinc. 𝔊 — 𝔖 ∾.

teneantur = mss. etiam Gr. (Sac) 𝔛𝔑 — 𝔈1. 𝔖. 𝔈2. — 𝔐a = *teneant* ex Ermi. ci.

23. Gστ (m∾) = *a tergo doctius*. 𝔇 = *latergo doctius*.

araneorum = BpZΠαζπυφ (p.m.) χ Sa 𝔖. GR φ (s.m.) 𝔛𝔑 — 𝔐a = *aranearum*. p = *par ses tellas*. B(cr.∾) = *par est telas*. G(m∾) η𝔇x mπσφ (s∾) ψ P1. 4. Col. 𝔑a 𝔐a = *par in filis angulorum*. probat Grut. P2. = *par in fanis angulorum*. Rell. etiam Gr. Sac ∾.

inaequabile = Bp ZΠαβιλοπρυφ 𝔛. GR 𝔑 — 𝔈 = *inaequale*. Z Παβιοπφ 𝔛 = *ars tradidit*. R(s∾) = *et aequo venit*. ζ = *e quo vel ex quo venit*. ει = *ex quo venit*. βπ P2. Col. + *et ex aequo venit*. Zοφ = *et ex quo venit*. GΠ αη𝔇σψ P1. 𝔑 — 𝔈2. = *aequo venit* om. *ex*. Bp = *et quo venit*. Rell. etiam Pinc. v. l. P3. 4. ∾. G (s∾) = *tutelam suam*. G𝔇 = *ideo etiam* sine *que*. o = *ideoque in simul incipiunt*. G = *Nec etiam mirum*.

24. BGR Ζαβγδεζη𝔇ικλστυφ Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *illa natura*. oπ = *natura illa*. p 𝔛𝔈2. — 𝔖 ∾. Bp ρρ (exc. η𝔇xφ) 𝔛 = *in conciliationem et caritatem sui*. R𝔇x = *in conciliationem sui et caritatem*. G

salua esse, nisi uellent: nec hoc per se profuturum erat, sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprendes uilitatem sui, ne neglegentiam quidem. Tacitis quoque et brutis, quamuis in cetera torpeant, ad uiuendum sollertia est. Uidebis quae aliis inutilia sunt sibi ipsa non deesse. Uale.

EPISTULA V. (122.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Detrimentum iam dies sensit: resiluit aliquantum, ita tamen ut liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso, ut ita dicam, die surgat. Officiosior meliorque, si quis illum exspectat

P2. 3. = *in conciliatione et caritatem sui.* Col. = *in conciliatione* [*m?*] *et charitate* [*m?*] *sui.* ηφ P1. 4. 𝔑 — 𝔖 ∾; 𝔅 = *non vellent.* 𝔈1. — 𝔐a = *ni vellent.* Rell. ∾. BR P1. 2. 3. Erl. Herb. Col. 𝔑 — 𝔈1. + *nec non hoc per se.* unde Ianus ci. + *Nec modo hoc per se.* putat enim *non* (*nū*) ortum esse ex *mō* (*modo*): at Bp nusquam utuntur hoc compendio et scripti sunt ante aetatem eam, qua eius usus invaluit. Praeterea *modo* est contra mentem Senecae. G = *nec non hic per se.* p = *nec non hoc profut. erat.* ζ = *nec per se prof.* om. *hoc.* x P4. + *nec in hoc per se.* 𝔛 = *nemo hoc per se.* Grut. ci. + *Nec tamen hoc per se.* λο (m∾) = *futurum erat.* BpGR ρρ (exc. δ𝔇π) P2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *sed in nulla.* δ = *sed in illa.* 𝔇P1. = *sed* [P1. = *set*] *in una.* π = *sed in nullā* [*s re*]. 𝔛 = *deprehendis.* δε𝔇 P4. Col. = *deprehendens.* *deprendes* recepi ex B. Rell. mei et Gr. = *deprehendes.* R(s∾) = *utilitatem sui.* Bp G ZΠαβ𝔇ιλοπφχ P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔈1. — *ne* ante *neglegentiam.* γδ = *non negl. quidem.* ψ = *nec negl. quidem.* P4. ∾. R ιλοπ = *negligentia.* 𝔛 = *negligentiam quoque quidem.* ρ = *vilitatem sui negligentiam tacitis quoque.* B(cr.∾) = *Tacitiis quoque.* Pinc. ci. = *Tacitis namque.* p = *quam in cetera.* χ = *ad cetera.* υ = *in certa.* G(m∾) 𝔇P1. = *in certum torpeat.* x P4. 𝔑 = *incerta torpeat.* Col. = *in ceteris torpeant.* υ = *solertia sunt.* x + *quae aliis quidem inutilia.* υ = *sibi ipsi deesse.* x — *ipsa.*

Lib. XX. Ep. 5. (122.)

𝔛 = *Detrementum.* G (s∾) αγ𝔇 χστ (s∾) = *dies sentit.* P3. (?) + *et resiluit.* τ (s.m.) 𝔛𝔅 — 𝔈4. = *resilivit.*

aliquantum = Bp Πατρυχ Erl. 𝔇x + *in aliquantum.* P1. 4. = *in quantulum.* GR P3. Col. Herb. 𝔛 𝔑 — 𝔖 = *aliquantulum.* 𝔛 — *tamen* post *ita.* 𝔛 = *ad spatium.* RZβιλοπφχ cod. Pinc. (famil.) P2. 3. Col. = *spatium supersit.* χ + *meliorque est.* 𝔑 — 𝔖 + *quam si quis.* quia *officiosior meliorque* iunxerunt cum *surgat.* Abiectum *quam* voluerunt etiam Turneb. (Advv. XXVI, 20.), Grut., Ianus, neque in ullo msto legitur aut meorum aut Gr. aut Iani.

exspectat et lucem primam excipit = ci. Grut. Mss. etiam Gr. Erl. Herb. 𝔛𝔑 — 𝔈2. = *exspectat et lucem primam* [Erl. *primum*] *exuit.* quod probat Grut. et explicat Turneb. l. l. Cod. Francisc. = ∾ *exivit.* 𝔖𝔖 = *exspectat et luce prima exuat.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖 = *exspectat* [𝔅1. — 𝔖 = *exspectet*], *ut luce prima exeat.* Praeterea Pinc. ci. = *exspectat et luce prima exivit.* Ianus ci. = *Officiosior meliorque, si illum exspectat, et luce prima*

et lucem primam excipit. Turpis qui alto sole semisomnus iacet, cuius uigilia medio die incipit: et adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruerterint nec ante diducant oculos hesterna graues crapula quam adpetere nox 2 coepit. Qualis illorum condicio dicitur quos natura, ut ait Uergilius, sedibus nostris subditos e contrario posuit,

Nosque ubi primus equis Oriens adflauit anhelis,
Illis sera rubens accendit lumina Uesper:

talis horum contraria omnibus non regio, sed uita est. Sunt quidam in eadem urbe antipodes qui, ut M. Cato ait, *nec* 3 *orientem umquam solem uiderunt nec occidentem.* Hos tu existimas scire quemadmodum uiuendum sit qui nesciunt quando? Et hi mortem timent in quam se uiui condiderunt tam infausti quam nocturnae aues sunt. Licet in uino unguentoque tenebras suas exigant. licet epulis et quidem in multa fericula

exiit. additque „nisi malis *exierit*, futurum exactum, ut magis accommodatum ad cupiditatem, quam exprimit verbum *exspectat.*"

semisomnus = Bροπτυ Sac 𝔛𝔖. GRπ (s.m.) 𝔑 — 𝔐a = *semisomnis*. G (n.) γδζηϑκοπτψ P1. 4. 𝔑 — 𝔊2. + *in medio.* R(s∾) — *die.* Bp Sa = *incepit.* Rιλ = *antelucanum hoc multis est* (ιλ — *est*). σ = *multis antelucanum est* om. *hoc.* R = *noctis lucisque.*

perverterint = BpG Παγδεηϑκο τυ P1. 4. Sac 𝔛𝔖. RZβζφχ P2. 3. Col. = *pervertant.* σ𝔑 — 𝔐a = *pervertunt.* Col. = *nec quando.*

diducant = αγδεη Sa 𝔖. B = *nec ante deducant et deducant oculos.* 𝔊2. — 𝔐a = *diducunt.* Rell. etiam Gr. Sc 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *deducant.* R = *externa graves.* G = *hesteram graves.* RZβδελρσφ(s.m.) = *quam appare re nox.* χ = *oppetere.*

2. η = *sedibus nimis.* χ𝔐 — 𝔏4. = *pedibus nostris.* Rell. etiam Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊 𝔊ro — 𝔖 ∾ (R = *nostris sedibus*). sp = *Hos ubi primus.* B(s a) = *adfluit.* R(s∾) Zβι (m∾) ο(m∾) π (m∾) = *Oriens aspexit.* 𝔛 = *Oriens aspexit vel affluit.* Virg. (G. I, 251.) = *Illic sera.* apud Senecam libri non variant, ϑσ: 𝔑 — 𝔅 = *sera ruens.* 𝔛𝔅 — 𝔊 = *Sunt quidem.* Grut. ci. (ante visos mstos) = *suntque iidem.* x = *in eodem orbe.* R = *ut ait M. Cato.* x = *ut Magister Cato ait.* RZβιλοπ = *nec cadentem.*

3. ϑσ P1. 𝔐 = *quemadmodum videndum sit.* 𝔑 — *sit.* Rιλοπ cum aliis ρρ P2. 3. Col. = *quando et ubi? mortem timent.* B = *et in mortem* et *in* ante *quam* habet punctis notatum. sp = *nec hi mortem.* ε = *qui vitam esse nesciunt quando mortem timent.* 𝔛 = *nesciunt solis ortum et hi mortem.* Gσ = *se vivi concidērunt.*

tam infausti quam = B Sa 𝔖. Rell. etiam Gr. Sc 𝔛𝔑 — 𝔊 + *infausti homines.* mx = *al. infelices.* Pinc. ci. m𝔊 𝔐 — 𝔐a + *infausti ominis.* G = *quam noctunae.* Cod. Francisc. = *quam noctuae.* Π (cr. ∾) x = *exigunt.* G(n.) δζχσ + *in epulis.*

et quidem in multa = BpR P2. 3. 𝔛𝔖. GP1. 4. 𝔑 — 𝔐a = *et in multa quidem.* Col. = *etiam in multa quidem.*

fericula = ci. Turneb. (Advv. XXXVI, 20.) 𝔖. Mss. etiam Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊 = *pericula.* 𝔐 — 𝔐a = *fercula.*

discretis totum peruersae uigiliae tempus educant: non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus uitam: huius et officium et argumentum actus est. circumscribatur nox et aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quae conuiuiis conparantur ut inmotae facile pinguescant in obscuro continentur: ita sine ulla exercitatione iacentibus tumor pigrum corpus inuadit et sub ipsa umbra iners sagina subcrescit. Ita istorum corpora qui se tenebris dicauerunt foeda uisuntur. Quippe suspectior illis quam morbo pallentibus color est: languidi et euanidi albent et in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim. Quanto plus tenebrarum in animo est? ille in se stupet, ille caligat, inuidet caecis. Quis umquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas quomodo

Βραβ πγκορτχ P4. Sa Ꝿℜ — 𝔊2. = *disc o ctis.* quod quomodo defendi possit nescio. mCol. Sc = *distortis.* Pinc. v. l. = *distr i ctis* 𝔐 — 𝔅1. = *dist i nctis.* 𝔖 = *discretis* [al. *discoctis*, al. *distortis*]. Rell. etiam Gr. ∾. Ζγδζηοφψ P1. 4. 𝔑 — 𝔊2. = *perversum.*

e d ucant = mss. etiam Gr. Ꝿℜ — 𝔊1. 𝔖. 𝔊2. — 𝔊 = *d e ducant.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔐a = *d i ducant.* Grut. ci. = *edu l cant.* R Ζβιλοποφ (cr. ∾) P2. 3. Col. Pinc. v. l. Ꝿ = *busta sibi faciunt.* ϰ P4. = *sed busta s u a sibi f.* γδ = *interdum.* RϡιλοπρσυGr. Ꝿℜ — 𝔊 = *parenta n tur.* Ruhk. ci. = *mort u i c. i. parenta n tur.*

4. Ꝿ = *mehercul e agenti* om. *nullus.* ε = *n i h i l agenti.* pυ = *n i l agenti.* ρ = *n i l agent i b u s.* γ (m∾) δζο = *nullus agen d i.* sp = *et a u g mentum.* R(s∾) — *quae* ante *conviviis.* ζ = *a p parantur.* Ꝿ = *pinguesc u nt.* ιστ + *e t in obscuro.* BG (s∾) αϡφ (s∾) = *t imor pigrum.* Πυ = *a mor pigrum.*

et s u b i p s a umbra = ϰ P4. 𝔖. Ζπρφ (s.m.) χψ Turneb. l. l. = *et sub umbra* om. *ipsa.* quod abesse poterat: sed retinui propter B. GυSa = *s u p e r b a umbra.* ο = *sub umbra* sine *et.* α πγτ 𝔑 — 𝔊 = *et s u p e r b a m umbr a m.* ϡP1. = *et i n s u p e r b a m umbr a m.*

γδ = *et i n s u p e r b a m e m b r a.* βηιφ (p.m.) maior pars Pinc. P2. Col. Ꝿ 𝔑u 𝔐a = *et s u p e r b a m e m b r a.* ζ = *et i n f i r m i o r a m e m b r a.* p P3. 𝔐 — 𝔅1. ed. Tauchn. = *et s u p e r m e m b r a.* R = *s u p e r membra* om. *et.* Censor ed. 𝔑u (Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 408.) ci. = *et sub umbra m e m b r o r u m iners.* B = *sagi* [s *na*]. Pinc. ci. = *sagina sub r e x i t.*

I t a istorum = pR Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖. Bυ = *subcrescit a d istorum corpora.* Rell. etiam Gr. Ꝿℜ — 𝔊 = *A t istorum.* G (cr. ∾) Ζδζηϡϰσ φψ = *d e dicaverunt.* G(s∾) = *s i d e r a visuntur.* R (s∾) = *vis e n tur.*

5. *s u s p e c t i o r illis* = BpGαδη ϡϰστ (s.m.) υ ex. Francisc. P1. 4. 𝔑 — Ꝿ 𝔑u — 𝔖. probat Gron. γζ + *n o n suspectior illis.* R P2. 3. Col. Ꝿ𝔅 — 𝔅1. = *n o n s p e c i o s i o r illis.* ε = *suspect i s illis.* sp ε = *t a m quam morbo.* Ex. Francisc. = *q u a s i morbo.* P1. = *p s allentibus.* B = *c a l o r est.* Gγ (m∾) δζ ϡϰ = *et e m a r c i d i albent.* mZ ησφ P1. 4. Col. m𝔊2. = *et m a r c i d i albent.* Z = *Hoc t a n t u m minimum.* π = *E t hoc tantum.* P1. = *quan d o plus tenebr.* 𝔐 = *Tanto plus ten.* ζχ + *ille i n s e caligat.* Ꝿ = *calig a n s.* Ꝿ + *Interrogas e r g o.*

haec animo prauitas fiat auersandi diem et totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant, omnia de-
6 bitum ordinem deserunt: hoc est luxuriae propositum gaudere peruersis nec tantum discedere a recto, sed quam longissime abire, deinde etiam e contrario stare. Non uidentur tibi contra naturam uiuere qui ieiuni bibunt, qui uinum recipiunt inanibus uenis et ad cibum ebrii transeunt? Atqui frequens hoc adulescentium uitium est qui uires excolunt, ut in ipso paene balinei limine inter nudos bibant, immo potent et sudorem quem moue-
7 runt potionibus crebris ac feruentibus subinde destringant. Post prandium aut coenam bibere uolgare est: hoc patresfamiliae rustici faciunt et uerae uoluptatis ignari. Merum illud delectat quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. illa ebrietas iuuat quae in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturam uiuere qui commutant cum feminis uestem? Non uiuunt contra naturam qui spectant, ut pueritia splendeat tempore
8 alieno? Quid fieri crudelius uel miserius potest? numquam uir

R Π (s.m.) ϑιχλοπστ 𝔛𝔑 — 𝔅 = *a d versandi.* Π = *v e r sandi.* ρ = *aversand o diem* ∾ *transferend o.* ι = *Omn i u m vitia.*

6. Ζβιχφχ = *Deinde etiam e contrario non videntur tibi* om. *stare.* Gϑστ P1. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *Deinde etiam i s t i e contrario non videntur tibi* (𝔑 — 𝔊2. = *s i- bi*). Π Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐 = *Deinde etiam e contrario i s t i non videntur tibi.* χP4. + *Deinde etiam i s t i e contrario stare non videntur tibi.* υ = *Deinde etiam e contrario i s t o r u m videntur tibi.* m Col. = *Deinde etiam s t a n t e contrario.* 𝔏 — 𝔖 + *I s t i non videntur tibi* contra mstos. BGΠϑχτ P1. 4. 𝔛𝔑 — 𝔊2. — *qui* ante *ieiuni.* BGR ρρ (exc. ψ) Pall. 𝔛𝔑 — 𝔊2. = *Atq u e frequens.* Col. = *Atqui hoc* om. *frequens.* pψ Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔖 ∾. 𝔛 = *ad o l e n tium vitium est.* p = *qui v e t e s* [s *v e n e t e s*] *excolunt.* G P1. 4. 𝔛𝔑 — 𝔏 4. — *ut* ante *in ipso.* R (s∾) — *in* ante *ipso paene.* Rell. (ex ρρ certe Ζβει λοπφχψ) etiam Gr. ∾.

bal i nei = B(p.m.). B(s.m.) GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *ba l n ei.* 𝔛𝔑 — 𝔏4. = *bib u nt, immo pot a nt* contra mstos etiam GP1. 4. 𝔑 — 𝔏4. 𝔖 = *u t sudorem* contra mstos etiam Gr. et 𝔛. pι = *et sudorem quem v e r t e r u n t.* Gγδζηϑχστφψ = *crebris ac f r e q u e n t i b u s.*

d e stringant = Bp (Gr.). Rβ 𝔊1. — 𝔖 = *d i stringant* (𝔊1. = *distring u ant*). Π = *d i s tring u nt.* Gγδζηϑχστφψ 𝔑 — 𝔅 = *d i s t i n g u ant.* mβ = *d i s t e r gant.* quo explicatur *destringant*, non *d i - stringant.*

7. B = *ver e voluptatis.* Gστ cum aliis ρρ P1. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *non quod innatat.* G = *quod b i bere* [= στ] *penetr e t ad nervos.* P4. = *qui c o m m u n i c a t cum feminis.* σ = *qui m u tant.*

qui s p e c t a n t = mss. (exc. ρ) etiam e Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔖. Pinc. v. l. 𝔐 — 𝔐a = *qui e x - spectant.* cf. ad Ep. 115, 15. ρ = *qui s a t a g u n t.* quod recepissem, si a meliore libro commendaretur. Lips. ci. = *qui e x p e t u n t.* probat Casaub. ad Suet. Iul. c. 47.

8. Rλ 𝔖 = *a u t miserius.* 𝔐 — 𝔅1. + *v e l crudelius vel mis.* η = *crudelius a b i l l i s potest.* Rell.

erit, ut diu uirum pati possit? et cum illum contumeliae sexus eripuisse debuerat, ne aetas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam qui hieme concupiscunt rosam fomentoque aquarum calentium et calorum apta imitatione bruma lilium, florem uernum, exprimunt? Non uiuunt contra naturam qui pomaria in summis turribus serunt? quorum siluae in tectis domuum ac 9 fastigiis nutant inde ortis radicibus quo inprobe cacumina egissent? Non uiuunt contra naturam qui fundamenta thermarum in mari iaciunt et delicate natare ipsi sibi non uidentur, nisi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturae consuetudinem uelle, nouissime in totum ab illa desciscunt. Lucet: somni tempus est. Quies est: nunc 10

∾. Rλ P3. + *ut sibi diu virum.* β = *etsi iure pati.* ι P2. = *etsi diu iure pati.* γδεζχτ (s.m.) ψ P4. Col. 𝔛 = *etsi diu virum pati.* G = *pati posset.* ψ = *debuerit.* ψ = *nec aetas quidem.* R rell. ρρ Gr. Sc 𝔛𝔑 — 𝔅 = *non aetas quidem.* cf. Drkb. ad Liv. 38, 38, 10. BG Sa = *none aetas q.* Sw. ci. + *nunc ne aetas q.* Sed illud ortum est inde, quod, cum falso scriptum esset *nō*, corrector quidam imposuit *ne.* B(s ι) = *eripet.* R(s∾) = *fomento* om. *que.* BG Παγδζη℈ χοπστυφ (s∾) Col. = *colorum.* Bp G sR mλοπτ plerique alii ρρ Pinc. v. l. P1. 4. Col. Sa 𝔑 — 𝔅 𝔊 — 𝔐a = *apta mutatione.* ε = *acta mutatione.* RιλP3. = *apta motione.* P2. = *aperta motione.* π (a tertia m.) = *calore apta mutatione.* ℨu = *capta mutatione.* Sc 𝔛 𝔊1. 2. 𝔈 ∾. BP1. = *brumalium flore.* p = *brummalium florem.* P4. = *bruinalium florem.* Rell. (exc. ζη) etiam Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊 = *brumalium florem.* (ζη) Pinc. ci. 𝔐 — 𝔈 ∾. 𝔑 = *vinum exprimunt.* υ = *exprimant.* B = *vernum prima int.* p = *vernum primunt.* Totus hic locus videtur adhuc egere emendatione. B(n.) + *in summis it turribus.* ε = *turribus inserunt.*

9. B = *silve.*

domuum = ρΠαγδεζη℈στψ 𝔊1. 2. BGP1. 𝔑 — 𝔅 = *domum.* Rρ Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔛𝔊 — 𝔈 = *domorum.* Bp Πγδεζη℈στυφ (cr. ∾) ψ P1. 𝔑 — 𝔊1. = *mutant.* β P4. = *micant.* ρ — *fastigiis* et = *mutantur.* Rell. ∾. 𝔑 — 𝔛 = *inde mortis radicibus.* 𝔅 = *inde inortis r.* υ = *qui improbe.* G℈ = *improbe acumine.* mγχσ = *impr. acumen.* BΠαδηυ 𝔑 = *cacumine.* 𝔑 = *fundamenta terrarum.*

in mari = mss. 𝔛𝔑 — 𝔅𝔈. 𝔊1. — 𝔐a = *in mare.*

et delicate — ipsi sibi non videntur = χυ. hoc recepi propterea, quod nullus ms. habet *nec delicate* et ante *videntur* scriptura praeterea est turbata, ut facile *non* ibi omitti potuerit. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔈 = *nec delicate* ∾ *ipsi sibi videntur* om. *non.* sp ερ 𝔛 = *ut delicate.* Rell. ∾. φχψ = *nature ipsi.* 𝔛 = *natrarii ipsi sibi.* R — *sibi non.* B(s vi) = *ipsi sibi dentur.* pε = *ipsi sibi detur.* ρ = *ipsis ibi detur.* GP1. = *ipsi ibi videntur.* P2. 3. = *sibi ipsi videntur.* P4. = *ipsis in non videntur.* Rell. — *non* ante *videntur.* δηιλοπ (s.m.) sφ P2. 3. 𝔑 — 𝔊 = *ubi calentia stagna.* R οπ = *aut tempestate.* σ = *a tempestate.* R Ζαβο sφ χψ 𝔛 = *Cum instituerint.* φ = *instituerant.* B = *contra naturas cum sevetudinem* (cr. ∾). GΠ℈τ (s∾) 𝔑 = *contra naturam consuetudinem.* βεζι μοπσ = *ab illa desistunt.* 𝔛 = *disuescunt.*

10. GP1. = *Licet somni tem-*

exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus est coenae. Non oportet id facere quod populus: res sordida est trita ac uolgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare mane fiat. Isti uero mihi defunctorum loco sunt: quantulum enim a funere ab-
11 sunt et quidem acerbo qui ad faces et cereos uiuunt? Hanc uitam agere eodem tempore multos meminimus inter quos et Acilium Butam, praetorium, cui post patrimonium ingens consumptum Tiberius paupertatem confitenti *Sero, inquit, experrectus es.* Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poeta et amicitia Tiberii notus et frigore. *Ortus* et *occasus* libentissime inserebat: itaque cum indignaretur quidam illum *toto* die recitasse et negaret accedendum ad recitationes eius, Natta
12 Pinarius ait: *Numquam possum liberalius agere: paratus sum*

pus. mG = *locus somni tempus.* p = *Viciis omni* [*i* in *somni* imposita est *e.*] *tempus.* ε = *Vitiis omne tempus.* Pinc. correctiores codd. + *Focus lucet, somni t.* αη = *exerceamus.* B — *nunc gestemur.* Rαβγδηιχλοπσυφψ Gr. = *nunc gestemus.* ε = *gestamur.* GP1. = *nunc pandeamus.* Pinc. ex. divae Mariae = *pendeamus.* Col. = *prandenus.* R (s∾) — *lux.* RZβιλπ P2. 3. 𝔛 = *trita aut vulgari.* pϸ = *vita vivere.* B(s *u* r.m.) = *publices.* pR ρρ (exc. ζχψ) Gr. 𝔛𝔖 = *proprius nobis.* BG𝔑 — 𝔊 = *propius nobis.* ζχψ 𝔐 — 𝔐a ∾. G = *ac peculiare fiat mane.* G(s∾) ηϑστ 𝔑 — 𝔗 = *quantum enim.* p — *a* ante *funere.* B = *et quide acerbo.* γδ = *et qui acerbo.* GΠ α mγ ϑo = *acervo.*

11. *Acilium Butam praetorium* = BpG δεηϑxπτυ 𝔑. R = *Atilium Butam stertorium.* λ = *Attilium Butam stertorium.* α = *Altium Butam praetorem.* ι = *Acilium Butam stercorium.* o+ *Acilium Butam stercorium vel praetorium.* ζ = *Actilium Buta pr.* Z(m∾) = *Cecilium Brutam pr.* β = *cibum butam stercorum cui post.* 𝔛 = *Atilium Buctum stertorium.* 𝔗 = *Acylium Butam pr.* 𝔅 — 𝔊 = *Atylium Butam pr.* 𝔐 — 𝔖 = *Atilium B. pr.* Similiter variant libri in *C. Acilii militis* nomine apud Suet. Iul. 68. GIIϑυ𝔑 = *ero, inquit.* B = *inquid.* GR (s∾) ιω(s.m.) πτ(s.m.) = *expertus est.* pε = *Recitat.* Bp = *Montanus illius carmen tol. poeta.* R = *Montanus illius carmen intolerabilis* [*in* del.] *poeta.* Gαβγδζϑιxλοπσχ 𝔑 — 𝔊1. = *Montanus illius* ∾ *poetae.* Zηφψ = *Montani illius* ∾ *poetae.* τ = *Momentanus illius* ∾ *poetae.* Etiam Gr. = *Montanus illius.* 𝔊2. — 𝔖 ∾. ιλτ (s.m.) — *et* ante *amicitia.* ψ = *Tiberio.* B = *Tiberi.* RZβιλοφχ P2. 3. Col. = *notus et frequenter ortus.* B = *occansus.* Gϑxφ(s∾) ψ P1. 4. = *licentissime.* η = *lucentissime.* Gηϑσ = *inferebat.*

toto die = Bp Πιωπυ 𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *tota die.* R = *Nata Pinarius.* G = *Nacta Pindarus.* ϑx = *Nacta Pyndarus.* Π = *Nauta* [p =] *Pinnarius.* o𝔑 = *Natta Primarius.* 𝔛 = *natam narius.* B = *Natta Piñarius.*

12. *Numquam* = BGR πστ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. p Pinc. v.l. 𝔐 — 𝔐a = *Numquid.* p — *possum.* 𝔛 = *possumus.* B = *liberaligs.* B(s.m.) Πϑ𝔑 = *liberalis.* 𝔑 — 𝔐a = *liber. possum.* G — *sum* post *para-*

illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos uersus recitasset:

> *Incipit ardentes Phoebus producere flammas,*
> *Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo*
> *Argutis reditura cibos inmittere nidis*
> *Incipit et molli partitos ore ministrat:*

Uarus eques Romanus, M. Uinicii comes, coenarum bonarum adsectator quas inprobitate linguae merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cum subinde recitasset: 13

> *Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,*
> *Iam dare sopitis nox pigra silentia terris*
> *Incipit:*

idem Uarus inquit: *Quid dicis? iam nox est? ibo et Butam salutabo.* Nihil erat notius hac eius uita in contrarium circumacta. quam, ut dixi, multi eodem tempore egerunt.

tus. Πγδηιλφψ + *usque ad occasum.* 𝔛 — *ad.* G = *perducere.* BG (s∾) R (s∾) Πο (s∾) τυ 𝔛 — *se* post *spargere.* γδ = *se spargens.* ζη℈σ = *semper agere rubicundu.* α = *spurgere et rub.* 𝔑 = *sparge rub.* 𝔛 = *sparge a se rub.* 𝔑 — 𝔊2. = *Argutis reditusa cibos.* ℈οστ P1. = *reddit usa cibos.* P4. Col. = *redditura.* Π + *reditura via cibos.* Rell. etiam Pinc. ∾. B (s∾ r.m.) = *cibos mittere.* Παγδζη℈σχψ = *et mittere.* 𝔑 = *immittere rudis.* B (cr.∾) Πγδζ℈κοστυφ P1. 𝔑 = *partisus ore.* GZβιλπ P2. 3. Col. = *partitur et ore.* P4. = *patitur omne ministrat.* 𝔛 = *parcitur ore.* B = *Varus eqes R. M. Vinicii.* GP1. = *Vanis eque S. R. M. Vicini.* γ = *Varusq senator populi Romani. Vinacii comes.* γδφψ Col. = *Varus eque S. R. M. Vicini* (Col. = *Vinicii*). ζ = *Varus eques V. M. Vicini.* Zβ P2. = *Varusque s. p. R. Iunitii* (Z = *Vicini.* P2. = *Vinicii*). α = *Varus atque S. V. M. Vinicii.* Rλ P3. = *Varus eques Ro. Vinicii.* P4. = *Navis eques R. M. nacinii comes.* 𝔛 = *Varusque. s. Re. m. Vicinii.* 𝔑 — 𝔊2. = *Varus eques Romanus. vicini comes.* Ex. Francisc. 𝔊 — 𝔐a = ∾ *L. Vinicii comes.* Sed *L.* nec in meis codd. legitur nec in Gr. aut Sa: atque Varus propter morum discrepantiam vix comes esse potuit *Lucii Vinicii*, de quo cf. M. Sen. Contr. 13. ex. Fortasse etiam *M.* fuerat tollendum, ut Swo videbatur: nam poterat pertinere ad praecedens *Ro*, quod etiam in Sac erat compendio scriptum. huc accedit quod apud M. Sen. l. l. *L. Vinicius Vinicii frater* dicitur praenomine non adiecto. υ = *adsector.* G ℈κπστ 𝔛 = *affectator.* 𝔛 = *Bucca.*

13. η℈ιλπσφ P2. 3. Col. = *Demum cum.* B (s∾ r.m.) — *cum.* σ = *locabant.* βη = *locare.* 𝔛 = *iam dare sompnis nox.*

nox pigra = mss. (G = *noe.* κ — *pigra*) 𝔛𝔑 — 𝔊1. 𝔊2. — 𝔊 = *nox nigra.* G (m∾) = *silentia tritis.* G = *Varius.* B = *inquid.*

Quid dicis = BpR Zβειλπτ (s.m.) φχψ P2. 3. Col. 𝔛. Gτ (p.m.) P1. 𝔑 — 𝔊 = *Quid dicit?* P4. = *Quicquid dicis iam vox est.* σ = *Quid dicit iam Varus est iam nox est.* B (cr.∾ r.m.) = *et putam sal.* 𝔛 = *Buccam.* B = *in contrium circumacta.* 𝔛 = *quoniam ut dixi.*

14 **Causa autem est ita uiuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat oblatum et grauis malae conscientiae lux est et omnia concupiscenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta sunt, fastidio est lumen gratuitum. Praeterea luxuriosi uitam suam esse in sermonibus, dum uiuunt, uolunt: nam si tacetur, perdere se putant operam. Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.**
15 **Multi bona comedunt, multi amicas habent: ut inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas uolgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantissimus) habitasse se supra domum Sp. Papinii. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit,**

' 14. *oblatum* = ε. cf. Ep. 123, 3. *rebus oblatis hilaris uti.* BGp ZΠαγδζηϑκρστφ P1. 4. Col. 𝔛ℜ — 𝔅 = *oblitum.* Frequens est in mstis *a* et *i* confusio. cf. Cellarii Orth. Lat. ed. Harl. I. p. 20. II. p. 100. ℭ1. = *oblivium.* ℭ2. — 𝔖 = *obvium.* R mZβιλοπ sυχ P2. 3. = *solitum.* mβ = *usitatum.* B = *concupiscentis aut contenentis* (*s* utrobique notatum). mG Zαφ 𝔛ℜ — 𝔅 = *concupiscentis aut continentis.* G = *concupiscentis prout* rell. om. ηϑλυ = *concupiscentis aut contemnentis.* ℜ — 𝔅 = *empta sint fastidium est.* Gη ϑπ ℭ1. = ∾ *fastidium est.* R(s∾) — *se* post *perdere.*

Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam = Bετυ (sed hic = *excidet*) 𝔛ℜ — ℭ2. σ = ∾ *ut excitent famam.* ρ = *Itaque et aliquotiens quod famam excitet faciunt.* Gαδζηϑκψ P1. = *Itaque aliquotiens faciunt quidem ut excitent famam.* Zφ Col. = *Itaque male habent quotiens faciunt quidem* [Col. = *quidam*] *ut excitent famam.* Pinc. ci. ℭ — 𝔅1. + *Itaque male habent, quoties non faciunt quod excitet famam.* p = *Itaque quotiens faciunt quod excidat fama.* βιxοπ χ = *Itaque male habent quotiens faciunt quod* [ιx = *quo*] *excidat famam.* Pinc. ex. famil. = *Itaque male habent quotiens faciunt quod excedat famam.* R P2. 3. ℜu — 𝔖 = *Ituque male habent, quotiens* [ℜu 𝔐a = *quoties*] *faciunt quod* [R P3. = *quo*] *excidat fama.* probat Gron.

15. η = *nomen inveniant.* Rω π + *sed etiam notabilem.* λ + *sed etiam notabilem rem.* P2. 3. Col. + *sed et notabilem.* P4. = *sed nubilem.* BG P1. ℜ — 𝔗 = *sed notilem.* αηϑκστ (s∾) υ = *sed nocilem.* B(n.) + *facere re.* ε = *fabulam.* ηχ = *vulgares.* 𝔛 = *vulgaris notitia.* υ + *Pedonem et Albin.* mγζ = *audiebamus.* B = *elegatissimus.* γδζτφ ℜ — 𝔗 = *habituisse sese.* αβη — *se.* 𝔛 = *supra domus.*

Sp. Papinii. is erat = p Pinc. ci. 𝔏 — 𝔖. Rβ P3. = *Sp. Papinii qui erat.* P2. Sc 𝔛 = *Sp.* [Sc = *Spurii*] *Papirii* [P2. = *Papiri*] *qui erat.* ι = *Papinii. is erat* om. *Sp.* σχ = *Papinii qui erat.* ετυ = *Spapinii* [= quaedam exx. Pinc.] *qui erat.* γδ = *Sapinius. Erat.* ψ = *Sapinus erat.* ζ = *Sapini. is erat.* BG Πϑστ = *Spaniis erat.* P1. Sa ℭ1. — 𝔖 = *Spanii. is erat.* αηφ = *Spanus erat.* Z mφ = *Papiani qui erat.* xP4. = *domum istam. is erat.* Col. = *Sp. Papium qui erat.* Quidam codd. Pinc. = *Spu. Panii.* ℜ = *spatiis erat.* 𝔗 = *spaci. Is erat.* 𝔅 = *Sp. Pa. Is erat.* 𝔐 = *Sp. Anii. Is e-*

circa horam tertiam noctis flagellorum sonum. quaero quid faciat? dicitur *rationes accipere.* Audio circa horam sextam 16 noctis clamorem concitatum: quaero quid sit? dicitur *uocem exercere.* Quaero circa horam octauam noctis quid sibi ille sonus rotarum uellet? *gestari* dicitur. Circa lucem discurritur, pueri uocantur, cellarii, coqui tumultuantur. Quaero quid sit? dicitur *mulsum et alicam poposcisse, a balneo exisse.* Excedebat, inquit, eius diem coena? Minime: ualde enim 17 frugaliter uiuebat. nihil consumebat nisi noctem. Itaque, credo, dicentibus illum quibusdam auarum et sordidum: Uos, inquit, illum et *lychnobium* dicetis. Non debes admirari, si tantas inuenis uitiorum proprietates: uaria sunt, innumerabiles habent facies. conprendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex praui. et quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit: naturam sequentium faciles 19

rat. ρ = *Pedo fabulator. habitat is supra domum Papinii divitis qui erat ex hac.* B bis habet *Audio inquit* et + *circum circa.* II ιπυ + *Audio inquit circum. audio inquit circa.* ο + *Audio inquit circum audio circa.*

flagellorum sonum = mss. etiam Gr. 𝔄ℜ — 𝔊1. 𝔊2. — 𝔖 = *fl. sonos.* B = *quero quid.* G (m∾) — *Dicitur rationes — concitatum: quaero quid sit.*

16. Pinc. ci. = *clamorem concinentium* sive *cantuum.*

quid sibi ille — vellet = BR Πγδεϡχοπτ Sac 𝔄𝔖. probat Grut. χ = ∾ *velit.* ρ = *quid sit ille* ∾. G = *quid* [s *sibi*] *ille* ∾ *velle gestari.* P1. 4. = *quid* (nihil amplius prodit Grut.). Col. = *quid sit ille rotarum sonitus vellet gestari.* ℜ — 𝔊1. = *quid sit ille sonus rotarum? velut* [𝔊1. = *vellet*] *gestari.* p (?) 𝔊2. — 𝔐a = *quis sit ille* ∾ *velle.* γδεηϡχρτψ = *cellararii.* B = *multum et halicam.* pρ = *mulsum et halicam.* G = *alicham.* χ = *alichariam.* βο π = *multum metallica.* ϡ P2. = *multa metallica.* 𝔄 = *mulsum et methalicam* (adscripserat aliquis *meth* vocem Theot.). Zφ Col. P3. (s.m.) = *et aligeram.* P4. ex. Francisc. = *ab alveo exisse.* probat Pinc. P1. = *a balneo existebat.*

17. BG αβχ Pinc. v. l. P2. 3. Col. = *cuius diem cena.* P1. = *Cuius diem? coena?* σ = *huius diem coenae.* ο = *eiusdem cena.* R — *eius.* 𝔄 = *diem eius cene.* ℜ — 𝔊1. = *coena cuius diem.* 𝔊2. — 𝔖 = *coena eius diem.* Pinc. ci. + *eius in diem coena.* Grut. (Suspicc. 24, 9.) ci. = *Excipiebat, inquit, coena eius diem?* Rell. etiam Col. ∾. 𝔄 = *vade enim.* ϡστ (s∾) = *consumabat.*

Itaque, credo, dicentibus = mss. (exc. B) etiam Gr. 𝔄ℜ — 𝔊1. B = *Itaque credendo dicentibus.* sub quo quid lateat, videant doctiores. 𝔊2. — 𝔖 = *Itaque crebro dicentibus.* Pinc. ci. = *Itaque Pedo dicentibus.* βχψ P2. 3. Col. = *lichinobium.* ιλ = *lychinobium.* τ Pinc. ci. = *lichnobium.* „ut ludat ambigua verbi significatione." x = *invenias.* σ = *inveneris.* GR 𝔊1. — 𝔐a + *et innumerabiles* (ex ρρ certe Πβειοπρσ τυχ ∾).

conprendi = B 𝔖. GR 𝔄ℜ — 𝔐a = *comprehendi.* 𝔄 = *non possent.* R (s∾) — *recti.* ο = *reclinationes.* τ = *declamationes.*

18. sp ρ = *moribus eventus.*

sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent. his distorti plurimum et omnibus et inter se dissident. Causa tamen praecipua mihi uidetur huius morbi uitae communis fastidium. Quomodo cultu se a ceteris distinguunt, quomodo elegantia coenarum, munditiis uehiculorum, sic uolunt separare etiam temporum dispositiones. Nolunt solita peccare quibus peccandi prae-
19 mium infamia est. Hanc petunt omnes isti qui, ut ita dicam, retro uiuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis uia est quam natura praescripsit nec ab illa declinandum. Illam sequentibus omnia facilia, expedita sunt. contra illam nitentibus non alia uita est quam contra aquam remigantibus. Uale.

EPISTULA VI. (123.)

Seneca Lucilio suo salutem.

Itinere confectus incommodo magis quam longo in Albanum meum multa nocte perueni. Nibil habeo parati nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono, hanc coqui ac pistoris moram

Rιλ = *exiguam habent differentiam.*

his distorti = mss. etiam Pall. Sa 𝔛𝔑 — 𝔈2. supple *moribus*. Pinc. ex. divae Mariae 𝔊 — 𝔐a + *ab his distorti.* Sc = *his districti.* Col. 𝔖 = *hi distorti.* Gron. ci. = *his distortis.* ρρ (omnes?) 𝔑 — 𝔈1. = *et omnibus inter se dissident.* G = *et omnes* ∾. Sc𝔖 = *cum omnibus et inter se* (Sw. hoc etiam ex 𝔛 laudat). 𝔛 = *cum omnibus inter se* om. *et.* B = *dissidens.* Sw. ci. + *et cum omnibus* ∾. *Dissideo* cum Dativo iunctum legis apud Hor. Carm. II, 2, 18. τ = *Cura tamen.* 𝔛 = *Casa tamen.* Bϑχπυ 𝔑 = *tam praecipua.* ιλοσ — *tamen.* 𝔛 = *praecipua veste' mihi huius mor vita cumunis fastidium.* B = *vita.* Gη = *Quo cultu.* BR = *distingunt.* G Παγδεζηϑοτυχψ 𝔑 — 𝔅 = *si volunt separare.* Zβ ιπσ = *si volunt separent.* Col. = *separant.* B (s *a*) = *separe.* Apud G verbum est in litura. 𝔑 — 𝔈1. = *ipsorum dispositiones.* Col. = *templorum dispositiones.* G (m∾) = *temporum solutiones.* 𝔐 — 𝔖 = *temporum dispositione.* Rell. etiam Gr. ∾. Mss. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈1. = *solita spectare.* de quo vide. 𝔑 = *peccandi primum.* P4. = *infantia est.* Pinc. ci. = *in fama est* vel *fama est.*

19. χ = *qui ita vivunt recte vivunt.* BGΠ = *qui* [sG = *ut*] *ita dicam recto vivunt.* ϑοτ P1. = *qui ita dicant recto vivunt.* κ P4. = *qui ut ita dicant rapto vivunt.* R = *qui ut ita dicam conversũ vivunt.* λ P3. = *qui ut ita dicam conversim vivunt.* Col. = *qui ut ita dicam tetto vivunt.* 𝔛 = *qui ut ita dicam non vivunt.* Rell. etiam P2. 𝔑 — 𝔖 = *qui ut ita dicam recto vivunt.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖 ∾. ϑστ 𝔑 — 𝔅 = *natura descripsit.* R 𝔛 𝔈1. — 𝔖 + *facilia et expedita.* BpG τυ 𝔑 — 𝔅 ∾. B(s∾) = *contra illam nitibus* et mox *remiganti.* p deficit.

Lib. XX. Ep. 6. (123.)

𝔛 + [I] *N itinere.* B = *confestus.*

nihil habeo parati = Bειπρ 𝔛. β = *nihil habens parati.* η = *nihil habens paratum.* GR 𝔑 — 𝔖 = ∾ *paratum.* B (s *la* al. m.) = *in lecto ssitudinem.* Rβιλπχ P2. 3. 𝔛 = *in lectum.* Pinc. v. I. Sa

boni consulo. Mecum enim de hoc ipso loquor quam nihil sit graue quod leuiter excipias, quam indignandum nihil, nisi ipse indignando adstruas. Non habet panem meus pistor: sed habet uillicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum pa- 2 nem, inquis. Exspecta: bonus fiet. etiam illum tibi tenerum et siligineum fames reddet. Ideo non est ante edendum quam illa imperat. Exspectabo ergo nec ante edam quam aut bonum panem habere coepero aut malum fastidire desiero. Necessarium est paruo adsuescere. Multae difficultates locorum, multae temporum etiam locupletibus et instructis a nobis optatum prohibentes occurrent. Quicquid nult habere nemo potest: 3 illud potest, nolle quod non habet, rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis est bene moratus uenter et contumeliae patiens. Aestimari non potest quantam uoluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa adsuescit. Non unctores, non

𝔖 = *in lectulo*. Rell. etiam Gr. ∾. 𝔛 — *coqui ac*. Rηιλ Pinc. v. l. P1. 3. 𝔊 — 𝔐α = *hanc pistoris*. ο = *hanc boni pistoris*. ι = *ac piscatoris*. ψ = *Hinc coci hinc pistoris*. β = *hanc coegi hanc pistoris*. χ = *Hinc voci pistoris*. ζ = *Hac coci ac pistoris*. Rell. etiam Gr. ∾. οπσψ = *leniter excipias*. Πτψ = *accipias*.

quam indignandum nihil = ο (cum aliis ρρ) Pinc. ci. 𝔊 — 𝔖. BGRγδζϑιχλ sορσ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊2. = *quod ind. nihil*. βψ — *nihil*. BG ηϑιχτυχ P1. 2. 4. Col. Sa — *nisi*. α — *nisi ipse*. Ζφ = *ipse dedignando* om. *nisi*. π = *nisi ipse indagando*. ο = *nisi ipse indignandum*. RP3. = *indignandum si nihil ipse ind*. Sc𝔛𝔖 + *nisi quod ipse*. B = *panem meum pistor*. B = *sed habe vilicus*. R(s∾) — *habet*. G = *arriensis*. ϑ = *harriensis*. γ(m∾) δψ = *autriensis*. στ(s∾) 𝔑 = *ariensis*.

2. *bonus fiet: etiam illum*. in haec desinit II. R(s∾) — *tenerum*. Gγ(m∾) δζηϑκρσφ = *similagineum*. Rell. ∾. cf. ad Ep. 119, 3. 𝔛 — *est* post *Ideo non*.

imperat = B ρρ 𝔛. GR 𝔑 — 𝔖 = *imperet*. Rαβγδϑλοπρστ P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔅 = *quam ut bonum panem*. BG(m∾) αγδεζηϑχτυ P1. 4. = *difficultates colorum*. ρ = *diff. calorum*. P4. + *etiam qui locupletibus*.

a nobis optatum prohibentes occurrent = 𝔖 (sed uncis habet inclusa verba quatuor priora). mφ Pinc. ex. famil. = *aciebus optatum prohibentes occurrent*. Quidam codd. Ermi = *instructis nobis optatum prohibent et occurrunt*. 𝔑 — 𝔊1. = *a nobis optantem prohibent et occurrent*. BG αγδζϑχο ρυψ Sa P1. 4. = *a duobus optantem prohibent et occurrent*. Rβε ιλ μοπτφ P2. 3. Col. Sc 𝔛 = *a diebus optantem prohibent et occurrent*. 𝔊2. — 𝔖𝔏 — 𝔐α = *a diis optantem prohibent et occurrunt*. Erm. putat ante *a diis* excidisse *quae*. 𝔐 = *instructis ac regibus octavam prohibent et occurrunt*. Cod. Lips. = *cum instructis duobus optantem*. Lips. ci. = *a diu optatis*. m𝔊 = „Locus est corruptissimus, quem nec Erasmi nec Pinciani diligentia restituit. Legi potest *instructis occurrunt*. nam illa verba interposita ex alio loco videntur.“

3. *sibi ipsa adsuescit* = BZαβ εοπρστφχψ Sac 𝔑 — 𝔊1. 𝔖. G(m∾) — *sibi ipsa*. ϑ = *sibi acquiescit*. 𝔛 — *ipsa*. ιχ = *sibi ipsam acquiescit*. R rell. ρρ = *sibi ipsi*

**balneum, non ullum aliud remedium quam temporis quaero. Nam quod labor contraxit quies tollit. Haec qualiscumque coe-
4 na aditiali iucundior erit. Aliquod enim experimentum animi sumpsi subito: hoc enim est simplicius et uerius. Nam ubi se praeparauit et indixit sibi patientiam, non aeque adparet quantum habeat uerae firmitatis: illa sunt certissima argumenta quae ex tempore dedit. si non tantum aequus molesta, sed placidus adspexit. si non excanduit, non litigauit. si quod dari deberet ipse sibi non desiderando suppleuit et cogitauit aliquid con-
5 suetudini suae, sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent non intelleximus, nisi deesse coeperunt. Utebamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quam multa autem paramus, quia alii parauerunt, quia apud plerosque sunt!**

assuescit. 𝔊2. — 𝔐 = *sibi ipsa acquiescit.* 𝔏 — 𝔐a = *sibi ipsi acquiescit.*
unctores = BRαειχλοπρτυψ P2. 3. Sa. G P1. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *unctiones.* BG = *qui extollit.* Zβζστφ (m∾) ψ Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *qui extollitur.* υ = *quies extollit.* 𝔛 = *contraxerit qui extollerit.* Gτ ex. Fac. et Primit. 𝔛 = *coena Attali iucundior erit.* xmφ 𝔅𝔊1. = *coena dissolvit quae attuli iuc. erit.* φ = *coena dissolvit quae diali iuc. e.* Rλ P3. = *coena dissolvit quae tuli iuc. e.* sR sλ = *aut dialis.* sP3. = *quae autem dialis iucundior coena temporis quaero iracundior erit* (*temporis quaero* punctis notata sunt). Col. = *hic qual. coena dissolvit quae autem dialis iuc. e.* οπ = *coena dissolvit quamque attuli iuc. e.* σ = *coena dissolvit quae coena adiali iuc. e.* B rell. ρρ P1. Sa 𝔑 — 𝔛 = *coena adiali.* 𝔊2. — 𝔊 = *coena Diali.* m𝔊1. 𝔐 — 𝔏4. = *coena adiiciali.* 𝔑u 𝔐a + *haec* [𝔑u = *hoc*] *qualisc. coena dissolvit quae aditiali iuc. e.*
4. *Aliquod enim* = BR ιλσπ P2. 3. (Sa) 𝔖. υ = *Aliquo id enim.* 𝔛 = *Aliquid enim.* G P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔐a = *Aliquando enim.*
subito = mss. etiam Sac 𝔛𝔑 — 𝔊𝔖. 𝔐 — 𝔐a = *subitum.* 𝔐 — 𝔏4. 𝔅1. 𝔐a — *enim* ante *est simplicius* contra mstos etiam Gr. Sac. R = *non aliunde aeque appareat.* λ + *non aliunde aeque apparet.* Zζη℈χστφ𝔑 — 𝔊 = *quantum habet.* B = *si non tum aecus modestia.* Etiam G αγδζη ℈χοπστυφχψ P1. 4. 𝔛 = *aequus modestia.* ε = *timueris molestia.* β = *si non tantus* [nonn. codd. Pinc. P2. Col. =] *aequus molestia.* mCol. = *tumes molestia.* 𝔑 — 𝔊1. = *aequus modestiam.* 𝔊2. = *molestiam.* R P3. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔖 ∾. R℈π P2. 3. Col. + *sed etiam placidus.* 𝔛 = *placitus.* G = *si modo excanduit.* 𝔑 — 𝔊2. = *sed quod dari* contra mstos etiam Pinc. Gr. 𝔛 = *debent ipse sibi non deserendo supplent.* BG αγδζη℈ 𝔑 — 𝔊1. = *consuetudine sua.* Zφ = *ex consuetudine sua.* ε = *cogitavit consuetudini suae nihil deesse.* υ = *aliquid consuetudine sibi.* λ + *aliquid consuetudini suae et sibi.*
5. γδζψ + *Quam multa quam supervacua.* Zζ (m∾) φ = *intelligimus.*
nisi deesse = BGαγδεζ℈χτυ. R λ = *nisi cum abesse.* 𝔛𝔑 — 𝔖 + *nisi cum deesse.* 𝔛 = *Quorum multa autem.* G(s∾) P1. 𝔊1. 2. — *enim* post *utebamur.* G P1. 𝔑 — 𝔊 = *ante parabamus.* Col. = *ante parebamus.* R ρρ (exc. x) P 2. 3. = *autem parabamus.* Bx P4. Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖 ∾. sG βοπτ (s.m.) = *paraverant.*

Inter causas malorum nostrorum est, quod uiuimus ad exempla nec ratione conponimur, sed consuetudine abducimur. Quod 6 si pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere coeperunt, (quasi honestius sit, quia frequentius) sequimur. et recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarum praecurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat: turpe est nullos esse qui occurrentis uia deiciant, ut qui honestum hominem uenire magno puluere ostendant. Omnes iam mulos habent qui crystallina et murrina et caelata magnorum artificum manu portent: turpe est uideri eas te habere sarcinas totas quae tuto concuti 7 possint. Omnium paedagogia oblita facie uehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem laedat. turpe est neminem esse in comitatu puerorum cuius sana facies medicamentum desideret. Horum omnium sermo uitandus est: hi sunt qui uitia tradunt et alio aliunde transferunt. Pessimum genus horum [hominum]

R mG βγδιλοπ mτχψ P 2. 3. X = *quod vivimus ad explenda desideria nec ratione.* ζ = *quod vivimus ad desideria aliena nec.* Gαηϑσυ + *et ad exempla.* ℜ — 𝔅 = *et ad exempla non ratione.* ε = *cons. abutimur.* ϑυ = *abducimus.*

6. B = *et retii apud nos.* βιυ X = *et rectum apud nos.* Gϑ = *peregrinantur Nituro arum* [ϑ = *Nitaroarum*] *praecurrat.* Z mφ = *ut illos via rotarum praecurrat.* τ = *ut illos Numitoarum pr.* B = *aequitatus.* G = *agumen.* R P2. 3. Col. X + *turpe est enim.* ιλοπ + *turpe enim est.*

occurrentis = Bαβγδζηϑτχ (s.m.) ℜ — 𝔊1. GRικλοπσχ 𝔊2. — 𝔖 = *occurrentes.* υ = *currentis.* Bα γδηϑτυψ Xℜ — 𝔊1. = *via deiciantur* (*deiic.*).

ut qui = BGαβγδζϑικπστυχψ 𝔊1. 2. 𝔖. ℜ — 𝔅 = *ut quam.* mγη 8c X = *et qui.* RZελ = *aut qui.* Pinc. ci. 𝔊 — 𝔐α — *ut.* R(s∾) Zγδ εζηϑικλ (cr. ∾) οπστ (s∾) υ P1. 2. 3. Col. ℜ — 𝔊1. = *iam multos habent.* probat Grut. Pinc. ci. = *iam famulos habent.* Rell. etiam bona pars exx. Pinc. P4. ∾. Rλ + *vasa crystallina.* B = *cristillina.* ρσ = *mirrina.* X = *mucina.* 𝔐 — 𝔐α = *murrhina.* R(s∾) = *vitrea.* π — *et* ante *caelata.*

7. *sarcinas totas* = mss. (exc. ε) Xℜ — 𝔊𝔖. ε = *s. tutas.* 𝔐 — 𝔐α — *totas.* GZαγδηϑοστφψ ℜ — 𝔅 = *toto concuti.* ζ — *tuto.* G (cr. ∾) Zαγδζηϑιλοστφψ ℜ — 𝔊1. 𝔊 — 𝔊 = *possunt.* Gϑκπστυ P1. 4. Col. ℜ — 𝔊1. = *paedagogi.* 𝔊2. 𝔐 ℨu = *paedagia.* Rell. etiam P2. 3. ∾. GZγδζηϑκπστψ P1. 4. Col. ℜ — 𝔅 = *abolita facie.* B (n.) + *ne solve ne frigus.* G (n.) Zγδτφ + *ne sol vel ne fr.* ε = *ne sol vel frigus.* χ = *ne sol frigusve.* 𝔖 = *neve frigus.* B = *tenera cutem.* R = *laedant.* B (n.) ϑℜ — 𝔅 + *o puerorum.* 𝔊1. = *O puerum.* RZβιλοπ sφχ P 2. 3. Col. + *non desideret.* Pinc. ex. domest. = *Horum hominum.* ϑκστ (cr.∾) P1. 4. ℜ — 𝔊2. = *vitia tradent.* Mss. etiam Gr. Xℜ — 𝔅 = *transeunt.* 𝔊1. 2. = *transferent.* Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔖 ∾.

genus horum [*hominum*] = Bιοπ ρστυ Pinc. v. l. Gr. Sac Xℜ — 𝔊𝔖. GZαβεηϑκφχψ = *horum genus hominum.* Rγδζλ — *hominum.* quam vocem suspectam uncis inclusi. 𝔐

uidebatur qui uerba gestarent: sunt quidam qui uitia gestant.
8 Horum sermo multum nocet: nam, etiam si non statim proficit, semina in animo relinquit sequiturque nos, etiam cum ab illis discessimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantuum quae cogitationes inpedit nec ad seria patitur intendi, sic adulatorum et praua laudantium sermo diutius haeret quam auditur. nec facile est animo dulcem so-
9 num excutere: prosequitur et durat et ex interuallo recurrit. Ideo cludendae sunt aures malis uocibus et quidem primis: nam, cum initium fecerunt admissaeque insunt, plus audent. Inde ad haec peruenitur uerba: Uirtus et philosophia et iustitia uerborum inanium crepitus est: una felicitas est bene uitae facere, esse, bibere, frui patrimonio: hoc est uiuere, hoc est se mortalem esse

— 𝔐𝔯a — *horum*. 𝔑 — 𝔅 + *vitia tradent gestant*.

8. R(s∾) — *sermo*.

non statim proficit = mss. (exc. B) P1. 3. 4. 𝔛𝔑 — 𝔊2. i. e. *crescit*. prospicit enim *semina*. B = *profecit*. quod fortasse recipiendum erat. Col. = *percit*. P2. = *oficit*. β (s.m.) ι(s.m.) λ (s.m.) ο(s.m.) φ(s.m.) Pinc. ex. divae Mariae 𝔊 — 𝔖 = *officit*.

discessimus = BG ρρ (exc. βιλψ) Sac 𝔛𝔑 — 𝔛𝔖. Rβιλψ 𝔅 — 𝔐a = *discesserimus*. η = *qui audit symph. fert secum*. B = *synfoniam*. GZαγδεϑτυφψ P1. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊2. = *illa* [Col. = *illam*] *ad dulcedinem*. 𝔐 — *illam*. B(cr.∾) = *dulcidinem*.

cantuum quae = B (= *que*) Sa 𝔖. GZαγδεζηϑτυφψ P1. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *cantumque*. κ𝔛 = *tantumque*. P4. = *tantum quae*. Rβλ Pinc. v. l. P2. 3. 𝔊 — 𝔐a = *cantus quae*. α = *impellit*. ε + *quae impedit*. Rβιλο(m∾) πτ P2. 3. = *nec ad certa*. 𝔛 = *incendi*. G = *adulatoreum*. BG = *parva laudantium*. B(in.) = *divitius*.

9. R = *persequitur*.

cludendae = Bαηο Sa 𝔛𝔖. GR 𝔑 — 𝔐a = *claudendae*. ι = *retendendae*. B — *cum* ante *initium*.

admissaeque insunt = B. RZ βιλοχ P2. 3. = *admissae quo insunt*. Gρ 𝔅 = *admissae sunt*. P1. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔛𝔊1. — 𝔖 = *admissaeque sunt*. Ζιλο P2. 3. Col. + *magis plus*. P2. = *audient*. ζ — *Inde*. η = *perveniunt*. η — *Virtus*. 𝔛 — *et* ante *philosophia*. ιοπ υ = *Virtus, philosophia, iustitia*. η = *virorum inanium*. G = *virorum in animum*. Ζγ(m∾) δζφ = *crepitus sunt*.

una felicitas est bene vitae facere, esse, bibere, frui patrimonio = B (+ *re frui*, sed notatum) Sa. 𝔖 + ∾ *libere frui pat.* etiam Pinc. = *facere, esse, bibere*. P4. = ∾ *bonae vitae* ∾ γδ = ∾ *bene in te facere* ∾. Gζηϑχστ (s.m.) ψ 𝔑 — 𝔛 = *una felicitas bonae vitae facere est* [χ = *esse*], *libere* [ητ + *te*] *frui pat*. RZβι λοπφχ P2. 3. 𝔅 — 𝔊𝔑a 𝔐a = ∾ *bonae vitae facere omnia* [Ζφ + *et*] *libere frui pat*. Ruhk. putat haec e margine ingesta esse. αε ρτυ = ∾ *bonae vitae facere esse libere te* [ιρ — *te*] *frui pat*. Col. = *una felicitas bonae vitae facere omnia libere frui pat*. Sc𝔛 = ∾ *facere, edere, libere frui pat*. Lips. ci. = ∾ *bonam vitam facere*. 𝔐 — 𝔅1. = *una felicitas est bona vita: facere omnia libere, frui pat*. κρ — *esse* post *mortalem*.

meminisse. Fluunt dies et inreparabilis uita decurrit: dubitamus? Quid iuuat sapere et aetati non semper uoluptates recepturae interim, dum potest, dum poscit, ingerere frugalitatem et mortem praecurrere et quicquid illa ablatura est iam sibi interdicere? Non amicam habes, non puerum qui amicae moueat inuidiam. cotidie sobrius prodis. sic coenas tamquam ephemeridem patri adprobaturus. Non est istud uiuere, sed alienae uitae interesse. Quanta dementia est heredis sui 11

10. *Quid iuvat sapere* = R P3. G2. S. BG ρρ (exc. χ) P1. 2. 4. Col. Sac XR — G1. Ru Ma = *quod iuvat sapere.* probat Gron. χ = *quod iuvat rapere.* Censor ed. Ru (in Diar. Litt. Ien. a. 1813. m. Iun. p. 409.) ci. = *quod iuvat capere.* cf. Hor. Carm. III. 8, 27. Quaedam exx. Pinc. G — B1. = *quod iuvat facere.* Lips. ci. = *quoad iuvat facere.* X — *non semper.* B = *volutates.*

recepturae = B ex. Francisc. Sa S. GP1. 4. R — G1. = *deceptu-rae.* RZγδιλοπ sτφχψ P2. 3. Col. X = *decerpere.* πγτ G2. — Ma = *decerpturae.* G = *internis dum potest.* P1. = *interius.* P2. 3. (?) — *dum potest.* ρ = *dum potes.* δεϑλστυ cod. Francisc. R — G1. = *dum possit.* ηX — *dum poscit.*

ingerere frugalitatem et mortem praecurrere = ε. B = ∾ *eo mortem praecurre.* xSa = ∾ *eo mortem praecurrere.* P4. = ∾ *eo more praecurrere.* GZαβγϑιπστφ (s.m.) χ P1. XR — G1. = ∾ [X = *frugalitate*] *eo ut mortem pr.* in Z *eo ut* notata. RλP3. = *ingere* [λ = *ingerere*] *frugalitatem ut mortem possit praecurrere.* P2. = *ingere frugalitatem eo ut mortem pr.* Col. + ∾ *et ut mortem pr.* υ = ∾ *frug. volo mortem pr.* ο = ∾ *eo ubi mortem praecurre.* ρ = *ingere frugalitatem, mortem praecurre. quicquid habes.* G2. S = ∾ *frugalitatem? ultro mortem pr. ultro* est a ci. Ermi. G — Ma = *ingerere? Quid iuvat frugalitate ultro mortem pr.* G Gr. XR — G1. = *et quicquid illi.* R(s∾) αβυχ P2. R — B = *oblatura est.* Z (cr. ∾) φ = *oblaturum est.* εη = *ablatum est.* Col. = *optat ablativa est.*

iam sibi interdicere = G2. — S. B Sa = *iam sibi interere.* G sR Zαβγδεζηϑκ μλυφχψ P1. Col. R — G1. = *iam sibi interire.* Rιλο π (s.m.) P3. = *iam sibi ingere.* π σ = *iam sibi ingerere.* P2. = *iam sibi vigere.* P4. = *iam sibi interrime.* B = ∾ *ephimeredem* ∾. G = *sic coenas tam ephi heredem patri approbatus est.* Rλ P3. = *sic coenas tumen ephi heredem* ∾. γδ = *sic cenostam empy h' heredem patri approbatus est.* ψ = *sic cenostam ephiheredem patri approbatus est.* α = ∾ *ephiheredem* ∾. υ = *ephyheredem* ∾. ζη = *sic cenas tam ephiheredem patris approbatus est.* οσφ = *sic coenas tamen ephym heredem patri approbatus est.* ε = ∾ *ephemeridem patriam* ∾. β = *sic cenostam ephim mercedem patri* ∾. ι P2. = *sic coenostam ephy mercedem patri* ∾. ϑκ = *sic coena. Tam ephy heredes patri approbatus est.* P4. = *tanquam ephy heredes patri approbatus es.* ο = *sic coenosta ephy heredem* ∾. τ = *sic coenas* [s o] *tam ephy̆ heredem patri approbatus* [s *ur*] *est.* P1. = *causa ephii heredes patri approbatus est.* X = *sic honestam ephiheredem* ∾. R = *sic coenas tam ephym heredem patri approbatus est.* mZεηοψ = *Non est illud.* Zφ = *Non est aliud.*

11. *heredis sui res* = mss. (exc. BR λ) etiam omnes Pinc. P1. 2.

res procurare et sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? plus enim gaudebit tua morte quo plus acceperit. Istos tristes et superciliosos alienae uitae censores, suae hostes, publicos paedagogos, assis ne feceris nec dubitaueris bonam uitam quam opinionem bonam malle. Hae uoces non aliter fugiendae sunt quam illae quas Ulixes nisi adligatus
12 praeteruehi noluit. Idem possunt: abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, a uirtutibus et in turpem uitam miseros turpius inlidunt. Quanto satius est rectum sequi limitem et eo se perducere, ut ea demum sint tibi iucunda quae honesta? quod adsequi poterimus, si scierimus duo esse genera rerum quae nos aut inuitent aut fugent. Inuitant ut diuitiae, uolupta-
13 tes, forma, ambitio, cetera blanda et adridentia: fugat labor, mors, dolor, ignominia, uictus adstrictior. Debemus itaque

4. Col. Sac 𝔛𝔐 — 𝔅𝔖. B = *heredes sui res.* Rλ P3. = *heredis tui res.* 𝔊1. — 𝔐a = *heredi suo proc.* Rλ = *et sibi legare.* P4. = *ex amico in unicum.* Zβoφ = *magis faciat.* R (sω) — *magna.* B(sω) = *gaudebit tua more.* σ𝔐 = *tui morte.* α mγη𝔇φ (cr. ω) 𝔛 — 𝔊1. = *tui amor.* R = *qui plus receperit.* 𝔇ψ 𝔛 = *accepit.* B (s s) = *supercilioso.* BG = *aliae vitae.* γδεζηισ P1. 4. Col. 𝔐 — 𝔊2. = *sive hostes.* G 𝔛 = *ne dubitaveris.* R(sω) ιλ (sω) P2. 3. = *bonam fidem.* RιλP2. 3. = *praeteriri.* σ 𝔐 — 𝔅 = *voluit.*

12. B = *et inter spem vitam miseram si turpis inludunt.* sub quo quid lateat vide. Erl. = *et inter spem vitam misera nisi turpis inludunt* (idem Ianus in B legit). Herb. = *et in turpem vitam misera nisi turpis illudit.* Ianus ci. = *et inter spem vita misera nisi turpi illudunt*, hoc sensu: „dum speramus, bonam vitam nos esse acturos, imprudentes nos in vitam miseram inducunt, vel turpem." De usu praepositionis laudat Hand. Tursell. III. p. 405. γδζ τ = *miseram nisi turpis illudunt.* 𝔐 — 𝔅 = *miseram ubi turpius illudunt.* 𝔛 = *miseris nisi turpius illudunt.* ησ (s.m.) ψ = *miseram nisi turpis illidit.* G𝔇χσ P1. 4. Col. = *miseram* [Col. = *misera*] *nisi turpis illudit.* ερ = *miseramque illudunt.* Rλχ P3. = *miseros illidunt* [R p.m. = *illudunt*] om. *turpius.* βι P2. = *miseros illudunt.* α = *vitam miseria turpius illudunt.* Zφ = *vitam miseros includunt ubi* [mZ = *nisi*] *turpis illudunt.* 𝔊1. 2. = *ac miseram ubi turpius illidunt.* 𝔊𝔖 = *ac miseram turpius illidunt.* Pinc. ex. famil. 𝔐 — 𝔖 ω. βιου 𝔛 = *et eo semper ducere.* ζ = *et eo semper perducere.* 𝔐 — 𝔅 = *producere.* χ — *se.* 𝔛 — *demum.*

si scierimus = Rιλπ sρ P3. 4. 𝔖. BG P1. 2. Col. 𝔛𝔐 — 𝔐a = *si fecerimus.* Zαβγδεζη𝔇ρφ = *invitent aut fugant.* G (cr. ω) = *invitant aut fugant.* B (*i* n.) υ = *invitent aut fugient.*

Invitant ut = BG Sa 𝔛. R 𝔐 — 𝔐a = *Invitent ut.* 𝔖 = *Invitant divitiae* om. *ut* ex ci. R ιλοπ 𝔛 + *aut cetera blanda.* ρ + *et cetera bl.*

13. *Fugat labor* = BG αετ Sa 𝔖. βγδζη𝔇ιχοπρσφ 𝔛𝔐 — 𝔊1. = *Fugant labor.* Rλ P3. = *Fugent ut labor.* Rell. Gr. = *Fugat aut Fugant.* χψ 𝔊2. — 𝔐a = *Fugent labor.* G = *virtus astrictior.* 𝔛 = *metus astrictior.*

exerceri ne haec timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus et ab inuitantibus recedamus, aduersus petentia concitemur. Non uides quam diuersus sit descendentium habitus et adscendentium? qui per pronum eunt resupinant corpora. qui in arduum, incumbunt. Nam si descendas, pondus suum in priorem partem dare, si adscendas, retro abducere cum uitio, Lucili, consentire est. In uoluptates descenditur, in aspera et 14 dura subeundum est: hic inpellamus corpora, illic refrenemus. Hoc nunc me existimas dicere eos tantum perniciosos esse auribus nostris qui uoluptatem laudant, qui dolores et metus, per se formidabiles res, incutiunt? Illos quoque nocere nobis existimo qui nos sub specie Stoicae sectae hortantur ad uitia. Hoc enim iactant: *Solum sapientem et doctum esse amatorem. Solus [apte ad hanc artem aeque] conbibendi et conuiuandi* 15

𝔑—𝔊1. = *nec haec* ∾ *nec illa.* Z ζηгφ = *nec haec* ∾. γ(m∾) δχ = ∾ *nec illa.* 𝔍 = *nec haec timeamus. nec illa timeamus.* R Zβι λοπφχP2. 3. = *adversus impetentia.* probat Grut. Lips. ci. = *adv. impotentia.* ρ = *et adversus impetentia.* ι omnes Pinc. P4. = *adv. potentia.* Gαγδζη𝔍κσт (cr. ∾) υψ P1. Col. 𝔑—𝔊1. = *adv. potentiam.* Pinc. ci. = *adv. prementia.* Rell. ∾. probat et defendit Gron. 𝔛 = *quoniam diversus.*

descendentium h. et adscend. = R 𝔛𝔖. B(s a) = *descend. h. et scendentium.* ιλοπτ = *descend. h. et descendentium.* G 𝔑—𝔐a = *ascend. h. et descend.* 𝔛 = *per pronum euntes supinant.* βι = *euntes.* χ = *exigunt.* 𝔑—𝔅 = *per pronum errant.* σпχ = *supinant.* β = *supinent.* G(m∾) = *corpus.* σ = *recumbunt.* 𝔐 = *incurvant.*

14. *in aspera et dura* = Rιλοπσ Pinc. v. l. P2. 3. Sc 𝔖. Bau Sa 𝔛 = *in* [sB + *res* r. m.] *asperas et duras.* G = *descenditur quidem in asperas et duras.* ζη𝔍 κφψ 𝔑—𝔅 = *descenditur quidem asperas et duras.* σ = *quidem descenditur asperas et duras.* P1. 4. = *descenditur quidem res* [?] *asperas et duras.* βγδε + *descenditur quidem in aspera et dura.* Col. = *descenditur asperas et duras.* 𝔊1. — 𝔐a = *in res asperas et duras.* ε = *discedendum est.* γδζη𝔍σт (n.) χ 𝔑 + *et corpora.* ζη𝔍σχ 𝔑—𝔊1. = *illis refrenemus.* ο = *huc* ∾ *illinc.* π = *huc* ∾ *illuc.* Z φ (s.m.) = *hinc* ∾ *illinc.* R(s∾) — *qui* ante *dolores.*

dolores et metus = Rλ P3. η = *dolores per se formidabiles res.* BG rell. ρρ rell. Gr. Sac 𝔛𝔑 — 𝔊2. 𝔑u 𝔐a = *dolores, metus.* Facile *et* poterat omitti propter *es* syllabam praecedentem. Pinc. ci. 𝔊 𝔊 = *doloris metus per se formidabilis rei.* 𝔐—𝔅1. = *doloris metum* ∾ *rei.* 𝔖 = *dolores, metus, p. s. f. res* [sive *doloris metum, p. s. f. rei*]. G(m∾) = *hystoriae sectae.* χ = *sapientem doctum.* R = *sapientem et edoctum.* P3. = *sapientem edoctum.*

15. BP1. 4. Col. 𝔛𝔑—𝔊1. = *solus apte ad hanc artem aeque conbibendi* [αγδεζηστ =] *et convivendi.* G = *solus apte ad hanc artem aeque cohibendi et convivendi.* R𝔊—𝔑u = *solus apte ad hanc artem aeque* [Pinc. v. l. =] *combibendi et convivandi.* P2. 3. = *solus aptus* [P3. = *apti*] *ad hanc artem* [sP3. = *arcem*] *combibendi et convivandi.* 𝔖 = *solus aptus ad hanc artem, aeque* [*at-*

sapiens est peritissimus. Quaeramus ad quam usque aetatem iuuenes amandi sint. **Haec Graecae consuetudini data sint, nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo est casu bonus. discenda uirtus est. Uoluptas humilis res et pusilla est et in nullo habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima et contemptissima aduolant. Gloria uanum et uolubile quiddam est auraque mobilius. Paupertas nulli malum est nisi** 16 **repugnanti. Mors malum non est. Quid sit quaeris? Sola ius aequum generis humani. Superstitio error infantis est: amandos timet, quos colit uiolat. Quid enim interest utrum deos neges an infames? Haec discenda, immo ediscenda sunt: non debet excusationes uitio philosophia suggerere. Nullam**

que] *combibendi et convivandi.* Sw. *atque* addidit ex ci., de mstis tacet. Steph. ci. = *solus aeque ad hanc artem atque combibendi et convivandi.* Lips. ci. = *solus aeque ad hanc artem comb. et conv.* Verba *apte ad hanc artem aeque* uncis inclusi, sive aliunde sunt ingesta, sive alia quaedam omissa. Rιλoπ = *usque ad quam aetatem.* B — *Haec Graecae cons. data sint.* ψ(m∾) ψ = *gratae consuetudini.* τ = *data sunt.* 𝔇 𝔑 — 𝔅 = *dirigimus.* Rλ P3. + *et pusilla res est.* 𝔈 — 𝔐a = *et in medio habenda* contra mstos etiam Ss. γδ𝔇 𝔑 — 𝔊 = *cum brutis animalibus.* x = *cum animalibus brutis.* βιoπ χ + *minima, ima et cont.* P2. + *minima una et cont.* Col. + *minima et ima et contempt. cum habeam ad quam minima et cont.* τ𝔛 = *ad quam ima et contempt.* 𝔊2. — 𝔐 = *advolat.*

volubile quiddam = Rιλoπστ (s.m.) Pinc. v. l. P2. 3. Sc𝔖. 𝔛 = *volubile auraque* om. *quiddam est.* BSa = *volve quiddam est.* Gτ (p.m.) P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔐a = *volatile quiddam.* Sw. ci. = *volucre quiddam.* B (*m* n.) = *auram quem.* R(m∾) — *Paupertas — Mors malum non est.* G + *usus paupertas.* ιP2. = *Usus paupertatis nulli malus est.* λoπ P3. = *Usus paupertatis* ∾. 𝔛 + *Paupertas vero.*

16. *Quid sit quaeris?* = Rβι κλπφχ Pinc. v. l. P2. 3. 𝔑 — 𝔅𝔖. BGαγδζη𝔇oρτυψ P1. 4. Col. Sac 𝔛𝔊1. — 𝔊 = *Quid quaeris?* 𝔐 — 𝔐a = *Quid quereris?* B = *sola ius aecuum generis humani.* Gζη𝔇τ ψ = *sola in aequum gen. hum.* P1. = *Solam in aequo generis hum.* πP3. = *sola ius aequat generis hum.* Pinc. ex. famil. = *sola ius generis hum. aequat.* Rλ = *ius aequum sola ius aequat generis hum.* βι + *Sola ius aequum generis hum. sola ius aequat generis humani superstitio.* P2. = *sola vis aequum. Generis hum., sola ius aequat generis humani superstitio.* χ + *sola ius aequum est generis hum. sola ius aequat humanum genus.* αγδ Pinc. v. l. P4. = *sola vis aequum est generis humani.* ε = *sola vis generis humani superstite.* 𝔑 — 𝔅 = *sola vis est generis hum.* 𝔊1. 2. = *Sola in aequo est gen ris hum.* xφ𝔊 — 𝔐a + *aequum est.* Rell. etiam Sac 𝔛𝔖 ∾.

infantis est = cod. Francisc. probat Sw. BSa = *insanandus est.* GR Gr. 𝔛𝔑 — 𝔐a = *insanus est.* 𝔖 = *insanientis* [al. *insanus*] *est.* 𝔛 = *quos tollit violat.* 𝔑 = *aut infames.* RZβλ πρφχ P3. Col. = *immo dediscenda.* P4. = *immo adiscenda.* x = *immo addiscenda.* η = *immo aedificanda.* Rιλoπρσ = *non debes excus. philosophiae vitio.* Rell. etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔊 = *non debes excus. vitio philosophiae.* G

habet spem salutis aeger quem ad intemperantiam medicus hortatur. Uale.

EPISTULA VII. (124.)

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

Possum multa tibi ueterum praecepta referre,
Ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.

Non refugis autem nec ulla te subtilitas abigit. non est elegantiae tuae tam magna sectari, sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis et tunc tantum offenderis, ubi summa subtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quaeritur, *Utrum sensu conprendatur an intellectu bonum?* Huic adiunctum est *in mutis animalibus et infantibus non esse.* Quicumque uoluptatem in summo ponunt *sensibile* iudicant bonum: nos contra *intellegibile* qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam uoluptatem reiceremus: nulla enim non inuitat, nulla non delectat. et e contrario nullum dolorem uolentes subiremus: nullus enim non offendit sensum. Praeterea non essent digni reprehensione quibus nimium uoluptas placet quibusque summus est doloris timor. Atqui inprobamus gulae ac libidini addictos et contemnimus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si

2 (margin) 3 (margin)

= *suggere.* G — *habet* ante *spem.* Bατ (s.m.) = *salutis aeque quem.* ε = *salutis eius quem.* Gζϑκψ = *salutis aeque quam.* γδη — *aeger.*

Lib. XX. Ep. 7. (124.)

ε = *at refugis.* P3. = *tu refugis.* Rβιλ (m∾) στ (s.m.) P2. 3. = *renuisque piger.* Zγδεχρσφ 𝔖 = *tenuesque.* ε = *recognoscere.* ο = *an nec ulla.* 𝔑 = *an ne ulla.* Rλ + *autem nec* [in R *nec* supra lineam legitur] *penitus ulla.* γ (m∾) δζ = *ambigit.* B = *eligantiae.* ϑτ (cr.∾) = *eligentiae.* υ = *negligentiae.* 𝔛 = *eloquentiae.*

tam magna = BGRαγδεζϑκλτχψ P1. 3. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔖2. Zβφχ P2. Sc 𝔛 = *tam multa.* Pinc. ci. 𝔖 — 𝔖 = *tantum magna.* χ = *sicut istud.* Zφ = *sicut id.* 𝔖 + *Sicut* [*hoc, sic et*] *illud* ex ci. Praeterea Sw. ci. = *Sed et illud.* Rβζοπχψ = *quod nec nunc q.* 𝔑 — 𝔖1. = *quod ne tunc q.*

2. *conprendatur* scripsi cum B. GR 𝔛𝔑 — 𝔖 = *comprehendatur.* 𝔑 — 𝔖 = *an intellectu compr.* B (m n.) = *intellectum.* Verba *Huic adiunctum est — non esse* Ruhk. putat e margine ingesta esse. Bεστ 𝔛𝔑 = *multis animalibus.* 𝔍u = *minutis animalibus.* 𝔑 = *non contra intell.* ι = *nos esse intelligibile.* η — *contra.* 𝔛 — *Si* ante *de bono.* B — *non* ante *delectat.* ιυ = *contrario* sine *e.* B = *sibiremus.*

3. R (cr. ∾) ζη = *Propterea non essent.* B = *repraehensione.* Rαβιλοπσφχ P2. 3. 𝔛 = *Aeque improbamus.* Zε = *At improbamus.* Gβεϑ (P1.) = *libidini adiectos.* ο (m∾) 𝔑 = *abditos.* 𝔑 — 𝔐 = *deditos.* R(s∾) κ = *nihil utiliter.* 𝔛 = *nihil uiriliis.*

sensibus, id est iudicibus boni ac mali, parent? his enim tra-
4 didistis adpetitionis et fugae arbitrium. Sed uidelicet *ratio* isti rei praeposita est quemadmodum debeat de uita, quemadmodum de uirtute, de honesto, sic et de bono maloque constitui. Nam apud istos uilissimae parti datur de meliore sententia, ut de bono pronuntiet *sensus*, obtunsa res et hebes et in homine quam
5 in aliis animalibus tardior. Quodsi quis uellet non oculis, sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc acies nulla quam oculorum et intentior daret bonum malumque dinoscere. Uides in quanta ignorantia ueritatis uersetur et quam humi sublimia ac diuina proiecerit apud quem de summo bono maloque iudicat ta-
6 ctus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum sensuque conprehensum ex quo oriatur et crescat, sic beata uita fundamentum et initium a manifestis ducit et eo quod sub sensum cadat. Nempe uos a manifestis
7 beatam uitam initium sui capere dicitis. Dicimus beata esse quae secundum naturam sint: quid autem secundum naturam sit

Rλ P3. = *sensibus.s.* [i. e. *scilicet*] *iudicibus.* χ = *sensibus ut iudicibus.* G Ζαγδηϑιλοποτφ ℜ = *appetitiones.* B = *fuge.* Rλ P3. = *fugae imperium.* P4. — *arbitrium.*

4. R P3. = *huius rei ratio praeposita illi est.* χ + *isti rei praeposita est illius.* λοπρστ (s.m.) 𝔛 = *istius rei praeposita illi est* (𝔛 — *est*). G rell. ρρ P1. 2. 4. Col. = *istius rei praeposita est illi.* B ℜ — 𝔈 1. + ∾ *praeposita est. illi quemadmodum.* τ (p.m.) 𝔈 2. — 𝔖 ∾. 𝔛 — *de* ante *vita.* B (cr. ∾) ℜ — 𝔅 = *debeat debita.* υ = *sic et inde bono.* ο = *sic de malo bonoque constituta.* σ = *vilissime parta datur de melioribus sententia.* B (s n.) = *de meliores.*

Obtunsa = B. GR ℜ — 𝔖 = *obtusa.* 𝔛 = *pronuntiet sed obtusa res.* 𝔛 = *tam in homine.*

5. *Quod si quis vellet* = B ρρ (exc. βλχψ) P1. 2. 4. Col. 𝔛ℜ — 𝔊. βχψ 𝔖 = *Quid? si quis vellet.* (Sw. laudat ex Sac tantum *si quis vellet.*) Rλ P3. = *Quod si quis volet.* 𝔐 — 𝔐a = *Quid si quis velit.* λ P3. = *ad haec.* Gοσ = *adhuc.* R = *intensior.* ϑ — *quam* ante *oculorum.*

daret = BGαεηϑστ pars Pinc. P1. 4. Sa ℜ — 𝔅 𝔈𝔊 𝔖. R Ζγδζιλτ (s. m.) υφχψ altera pars Pinc. P2. 3. Col. Sc 𝔛 = *deberent.* β = *debet.* 𝔈 1. 2. 𝔐 — 𝔐a = *daretur* ex ci. Ermi.

dinoscere = B 𝔛. Rιλτ (s.m.) = *discernere.* G ℜ — 𝔖 = *dignoscere.* βιλοστ (s.m.) υφψ = *veritas versetur.* G (n.) ϑχσ = *quam humili.* B (s e) = *proicerit.* B (s ∾) = *malo* sine *que.* βζοφ (cr. ∾) ψ = *malus iudicat tactus.*

6. *sensuque* = mss. etiam Sac ℜ — 𝔊 𝔖. 𝔛 = *sensumque.* 𝔐 — 𝔐a = *sensu* sine *que.* B = *conpraehensum.* Rλ P3. 𝔖 + *et ab eo quod.* π = *ex eo quod.* ο = *eo quod* om. *et.* ΖαγδεηϑφP1. Col. ℜ — 𝔅 = *sub sensu.* P1. (p.m.) = *cadant.* ℜ — 𝔖 = *cadit* contra mstos etiam Gr. Sc 𝔛 = *Nam vos a manifestis.* 𝔖 = *Nam* [*et*] *vos a manif. et* Sw. adiecit ex ci. Rell. etiam Sa ∾.

7. GR ϑλσ P1. 3. 𝔈 1. = *Dicimus beatam esse quae sec. nat. sit* (G = *est*). P4. = *Dicimus beatam esse quo sec. nat. sit.* ℜ —

palam et protinus adparet, sicut quid sit integrum. Quod secundum naturam est, quod contigit protinus nato non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum, uoluptatem, infantiae donas, ut inde incipiat nascens quo consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum 8 in materno utero latentem, sexus quoque incerti, tenerum et inperfectum et informem iam in aliquo bono esse, aperte uideretur errare. Atqui quantulum interest inter eum qui cum maxime uitam accipit et illum qui maternorum uiscerum latens onus est? Uterque, quantum ad intellectum boni ac mali, aeque maturus est et non magis infans adhuc boni capax est quam ar-

𝔅 = *Dicimus beatam vitam esse quae secundum naturam sit. palam et protinus* rell. om.

secundum naturam sint = B mG βηυψ Col. P1. 𝔛 𝔊2. — 𝔈 = *sec. naturam sunt.* G (m∾) — *quid autem sec. nat. — secundum naturam.* 𝔛 — *autem* et mox — *adparet — quod contigit protinus.*

Quod secundum naturam est, quod contigit protinus nato = B Sa. R mGιxλoπ Sc = ∾ *contingit* ∾. 𝔈 + *Sed quod* ∾. P1. hic duas lineas omisit. P4. = *integrum sed secundum naturam est. quod contingit.* Col. = *integrum quod naturam est. quod contingit.* mCol. = *quod secundum naturam est.* P2. 3. = *quod est secundum naturam.* 𝔑 — 𝔊2. = *quod sit integrum, quod contingit* (𝔊1. 2. = *Quid sit*) rell. om. Pinc. ci. 𝔊 — 𝔅1. = *integrum? Quid est secundum naturam? quod contingit.* 𝔑u 𝔐a = *integrum, est secundum naturam: quod contingit* ex ci. 𝔐 — 𝔐a + *et protinus nato.* GZγδζ𝔍xσφψ = *ad quod consummatus.* βιoπ (s.m.) χ = *quo cum consummatur.* 𝔛 + *cum consummatus.* υ = *quo consumatur.*

8. 𝔑 — 𝔏4. = *in materno utero iacentem* contra mstos etiam Gr.

sexus quoque incerti = 𝔊2. — 𝔊 𝔊ro — 𝔈. ιψ = *sexusque incerti.* BRαβιλυχ P2. 3. 𝔛 = *sexus quoque incepti.* GZ𝔍xσφ P1. 4. Col. = *sexuque conceptum.* xus*que conceptum.* η = *sexumque inceptum.* ζ = *sex mensibus usque inceptum.* π𝔐 — 𝔊1. = *sexus quoque inceptum* (mπ = *incertum*). τ = *sexuque inceptum* (mτ = *sexusque incertum*). m𝔊2. 𝔐 — 𝔏4. = *vixque inceptum.* G = *et in foramen iam.* βιλoπχ P2. 3. = *iam aliquo bono esse aptum aperte.* 𝔛 — *in* ante *aliquo.* quod laudat Longolius ad Plin. Ep. XI, 11. G(m∾) 𝔍 = *ex parte videretur.* BGZγδε𝔍xoπστφ P1. 2. 4. Col. 𝔛𝔑 — 𝔊1. = *quicumque maxime.* Rλ P3. = *qui utcunque maxime.* 𝔊2. — 𝔈 ∾. γδ Col. = *vitam incipit.* P1. = *vita accipit.* 𝔛 = *accepit.* R(m∾) — *illum qui.*

latens onus = 𝔊2. — 𝔅1. 𝔈 ex Ermi ci. Bαζσυψ Sa = *latens unus.* β = *latens unius.* G𝔍xτ P1. = *latens unum.* P4. = *latens ymum.* γδ = *latens intus.* Rιλ φ P2. 3. = *latens vermis.* probat Grut. idem in Sc olim fuisse videbatur. Sc (s.m.) = *latens cavernis.* χ = *imis imis latens est.* Zoφ(s.m.) = *latebris vivus est.* 𝔛 = *latens imis alias vermis est.* 𝔑 — 𝔊1. = *latens minus.* Gron. ci. 𝔑u 𝔐a = *latens humor.* BG 𝔑 — 𝔅 = *inter quae quantum.* G = *boni et mali.* G𝔍xσ = *aeque mortuus est.* mG = *meturus est.* π = *mature est.* τ(s∾) = *moturus est.* χ = *immaturus.* χ ex. Fac. et Prim. 𝔊 — 𝔐 = *quia non magis.* BGαβ𝔍xστχ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔊2. = *ad hoc boni*

9 bor aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non est? quia nec ratio. Ob hoc in infante quoque non est: nam et huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Est aliquod inrationale animal. est aliquod nondum rationale. est rationale, sed inperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud secum adfert. Quid ergo inter ista quae retuli distat? In eo quod inrationale est num-
10 quam erit bonum. in eo quod nondum rationale est tunc esse bonum non potest. sed in eo quod est rationale, sed inperfectum iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico, Lucili: Bonum non in quolibet corpore, non in qualibet aetate inueni-

(P4. — *boni*). B = *multum aliquod.* Rλ = *mutum quoddam.* 𝔛 = *animalis.*

9. 𝔛 = *bonum in homine animalique.* η = *animalique bruto.* G(cr.∾) = *quia nisi ratio.* RP3. = *ob hoc nec quoque in infante est.* G(m∾) = *ob hoc muti infantie quoque.* 𝔛 = *ob hoc infanti quoque.* ℜ — 𝔊2. = *ob hoc infantiae quoque.* τ(cr.∾) = *miti infanti.* P1. = *miti fantiae quoque.* γδιζψ + *Nam et huic ratio deest.* ℜ — 𝔅 = *nam et huic diem.* R ιλπρ P3. ℜ — 𝔅 = *ad bonum pervenit.* R ιλπρ P2. 3. = *cum ad rationem pervenitur.* B = *Est aliquod in ratione animal* et bis idem exhibet. υ bis scribit *Est aliquod irrationale animal.* Zφ = *irrationabile.* 𝔛 = *irrationale animalis.* γδ = *est aliquod nondum irrationale.* σ = *est aliquod nondum rationabile* [= π] *et rationabile sed imp.* σ + *In nullo horum bonum est.* αγδ = *In nullo horum ratio bonum secum affert.* 𝔛 — *secum.* R(del.) + *inter est ista.*

10. *In eo quod inrationale est numquam erit bonum* = BR Zαβγδι ζηικλοπσυφχψ Pinc v. l. P2. 3. 4. Col. Sac 𝔛 (𝔛 = *irrationabile*) 𝔖. G(m∾) 𝔖 — *In eo quod inrationale est.* P1. ℜ — 𝔅 = *Non quod erit bonum. In eo quod irrationale* [ℜ — 𝔅 = *irrationabile*] *est, tunc esse bonum* rell. om. 𝔊 1. 2. = *Non quod erit bonum in eo quod irrationabile* [𝔊2. ∾] *est. In eo quod nondum rationale est, tunc esse.* 𝔖 — 𝔐a = *Numquam erit bonum in eo quod irrationale est.* G — *est* post *rationale.*

sed in eo quod est rationale, sed inperfectum, iam potest = Rλ (R p.m. = *est imperfectum.* s∾). 𝔖 — *sed* et = *rationale est.* Habet quidem aliquid molesti prius *sed*: attamen ipsa particula bis posita in causa esse videtur, quod hic locus a librariis mutilatus est. P3. + *non potest non modo sed in eo quod* ∾. BG Zα βεηϑτ (s.m.) υφ P1. Col. Sa ℜ — 𝔊2. = *non potest sed inperfectum iam potest* (BϑσυP1. ℜ — 𝔊1. — *esse* ante *bonum*) rell. om. γδ = *non potest sed in imperfecto iam potest.* χ = *non potest. in imperfecto autem iam potest.* x P4. = *in eo quod rationale est omne esse bonum non potest, sed imperfectum. iam potest.* σ = *non potest. nondum perfectum poterit esse bonum. sed non est.* ιπ P2. = *tunc esse bonum potest, sed imperfectum. Iam potest esse bonum.* Hanc scripturam quia reciperem vix mihi temperavi, cum praesertim meminissem *non* a librariis saepius adiici: alterum tamen illud magis convenit cum mente Senecae. 𝔛 = *non potest in imperfecto de presenti potest bonum sse sed non potest.* Pinc. ci. („ex lectione diversorum exemplarium") Sc 𝔖 — 𝔐a = *non potest: in imperfecto iam potest.* α = *in qualibet aetate reperitur.*

tur et tantum abest ab infantia quantum a primo ultimum quantum ab initio perfectum: ergo nec in tenero, modo coalescente corpusculo est. Quidni non sit? non magis quam in semine. 11 Hoc si dicas: aliquod arboris ac sati bonum nouimus: hoc non est in prima fronde quae emissa cum maxime solum rumpit. Est aliquod bonum tritici: hoc nondum est in herba lactente nec, cum folliculo se exserit spica mollis, sed cum frumentum aestas et debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura 12 bonum suum nisi consummata non profert: ita hominis bonum non est in homine, nisi cum illi ratio perfecta est. Quod autem hoc bonum? Dicam: liber animus, erectus, alia subiciens sibi, se nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, ut pueri-

B — *ab* ante *infantia.* ι = *Interim abest infantia.* 𝔛 = *a principi ultimum.* Pinc. ex. famil. 𝔊 — 𝔐 = *ergo nec in utero modo.* Rιλ P2. 3. Col. = *ergo non in tenero.* G(m∾) = *immo coalescente.* ℑ = *uno coal.* χ = *ymo coal.* P1. 4. = *imo coal.* χ + *et modo coal.* 𝔑 — 𝔈2. = *calescente.* α — *corpusculo.*

11. G (s∾) ℑτ (s∾) υ 𝔛𝔑 — 𝔅 — *non* ante *magis.* G = *magna.* 𝔛 = *semen.*

Hoc si dicas = mss. (exc. β) etiam Gr. 𝔛𝔑 — 𝔈2. (𝔑 — 𝔈2. = *hoc. Si.*) 𝔖. β = *Hic si dicas.* Pinc. v. l. = *Haec si dicas.* 𝔊 — 𝔐a *Ut si dicas.* Z (cr. ∾) γδζ = *aliquid.*

ac sati = BRιλτ Pinc. v. l. P2. 3. 𝔛𝔖. ℑP4. = *ac satis.* G𝔈1. + *ac ut sati.* 𝔑 — 𝔅 = *ac ut satis.* P1. Col. 𝔈2. — 𝔐a = *aut sati.* P2. — *bonum.* 𝔐 — 𝔐a — *novimus* contra mstos etiam Pinc. Gr. Sac. γ (m∾) δζχ = *hoc non esse in prima.* Rλ + *quae emissa est.* Col. — *cum* ante *maxime.* m𝔈2. = *semen rumpit.* 𝔐 = *cum maxime prorumpit.* Rell. etiam Gr. ∾. GR ρρ (exc. χοπ) P1. 2. 3. Col. 𝔛𝔑 — 𝔖 = *in herba latente.* οπ (s.m.) = *in herba latenti.* χ P4. = *in terra lactante.* B π (p.m.) Pinc. ci. (in ed. Par. 1602. legitur *lactante*) 𝔐 — 𝔖 ∾. G (m∾) σ P1. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *nedum folliculos erexit spica.* ℑ = *nedum folliculos exserit.* Rλτ P3. = *nec cum folliculos errexerit* [λτ = *erexerit*] *spica.* δζ = *necdum folliculos exserit spica.* α = *nondum folliculos exserit sp.* Zφ = *nec cum folliculos erexit sp.* η = *nondum cum* ∾. υ = *nec folliculos erèxit sp.* ψ = *necdum cum* ∾. χ = *necdum folliculos se exserit sp.* P4. = *necdum folliculo se exierit sp.* ο = *nec cum folliculo se haeserit spica.* B = *sae exserit.* R (s∾) = *nativitas coxit.*

12. B (*m* n.) = *omnis naturam.* 𝔛 = *bonum sua.* Zφ = *nisi consumpta.*

nisi cum illi = χρψ Sc 𝔑𝔖. Zφ 𝔛 = *nisi cum illo.* α = *nisi illa.* 𝔅 — 𝔐a = *nisi cum in illo.* Rell. etiam Sa 𝔛 = *nisi cum illa.*

Quod autem hoc bonum? Dicam = BZαβγδεζηϑρστυφψ P1. Col. Sac 𝔛𝔑 — 𝔈2. 𝔖. GR P2. 3. 4. 𝔊 — 𝔐a + *Quod autem hoc sit bonum dicam.*

liber animus, erectus = Bτ(p.m.) P4. Sa. probat Sw. Sc 𝔖𝔛 + *et erectus.* Rλχ P3. + *est et erectus.* βτ (s.m.) + *est erectus.* ο = *et rectus.* ρ + *hic est liber animus erectus.* Gℑι P1. Col. 𝔑 — 𝔅 = *l. an. ac rectus.* P2. = *l. an. arrectus.* 𝔈1. — 𝔐a = *est ac rectus.* σ = *at bonum adeo.* αητ (cr. ∾) = *ac bonum adeo.* αη = *aut pueritia.* σ = *aut pueritia.*

13 tia non speret, adulescentia inprobe speret. Bene agitur cum senectute, si ad illud longo studio intentoque peruenit. Si hoc, et bonum [et] *intellegibile* est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbae: potest ergo aliquod esse et infantis. Uerum bonum nec in arboribus nec in mutis animalibus: hoc quod in illis bonum est precario bonum dicitur. Quod 14 est? inquis. Hoc quod secundum cuiusque naturam est. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo potest: felicioris meliorisque naturae est. Nisi ubi rationi locus est bonum non est. Quatuor hae naturae sunt, arboris, animalis, hominis, dei. Haec duo quae rationalia sunt eamdem naturam habent, illo diuersa sunt, quod alterum inmortale, alterum mor-15 tale est. Ex his ergo unius bonum natura perficit, dei scilicet, alterius cura, hominis. Cetera tantum in sua natura perfecta

adolescentia et hoc improbe speret.

13. *si ad illud* = BR ρρ (exc. ηο) P2. 3. 4. Sac 𝔛𝔈. Gη P1. 𝔑 — 𝔅 = *si illud.* ο = *si ad illam.* 𝔊1. 𝔐 — 𝔐𝔞 = *si illuc.* 𝔊2. — 𝔊 = *ut illuc.* Col. = *si ab longo studio.* η = *cum bono studio.* χ = *intantoque.* α = *interimque.* P3. = *provenit.* 𝔛 = *perveniet.* σ = *pervenitur in hoc bonum.*

Si hoc, et bonum [*et*] *intellegibile est* = BGRαγδζη𝔍λυ P1. 3. 4. Sa 𝔑 — 𝔊2. 𝔈 — *et* ante *intell.* (quod unus χ omittit): et facile potuit inseri a librariis propter praecedens *et.* Ζφψ P3. (s.m.) = *in hoc et bonum et.* κ = *si hoc bonum, et intell.* P2. = *nisi hoc et bonum et.* Col. = *Sed hoc et bonum et.* χ = *ubi et hoc bonum intell. est.* Sc = *ubi bonum et int.* 𝔛 = *ubi hoc bonum et int.* Pinc. v. l. 𝔊𝔊𝔏 — 𝔐𝔞 = *ubi hoc et bonum et.*. 𝔐 = *ubi et hoc et bonum et int. est.* 𝔑 — 𝔅 — *est* post *intellegibile.* 𝔍u = *Dixisti, inquis.* Rλοπ = *et infantium.* ι = *et infinitum verbum bonum.* υ = *Verbum bonum.* χ = *et in arboribus et in mutis.* υ = *nec in minutis animalibus.* sG 𝔑 — 𝔈 + *animalibus est.* 𝔛 = *hoc quod illis* sine *in.* B = *praecatio bonum dicitur.* G Ζαγδζη𝔍στ (cr. ∾) ψ P1. Col. 𝔑 — 𝔊 = *praedicatione bonum dicitur.* 𝔛 + *precario animalis predicacione bonum dicitur.* Rell. etiam Pinc. codd. correctiores et Gr. ∾.

14. Col. = *Bonum quoque cadere nullo modo potest.* 𝔑 — 𝔊2. = *Bonum autem cadere.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. Rλ = *in muto animali cadere nullo modo potest.* 𝔅 — 𝔐𝔞 + *hominis et dei.* B = *hominis di.*

Haec duo quae rationalia sunt = BGR ρρ (exc. γδρ) Gr. 𝔛𝔑 — 𝔅 𝔈. γδ = *rationabilia sunt.* ρ = *rationales sunt.* Deinde *illo* scripsi cum 𝔈 ex Swi ci., quamquam omnes libri habent *illa:* hoc tamen Swo videbatur accipi posse pro *illa parte.* ρ = *sed et illa diversa sunt.* 𝔊1. — 𝔐𝔞 = *Haec duo quae irrationalia sunt* ∾ *illa diversa sunt.*

15. G μγη𝔍στ = *unum bonum.* 𝔛 = *unius boni.* R Pinc. v. l. P2. 3. Col. 𝔊𝔊 + *hominis scilicet.* βγ δζιλοχ + *scilicet hominis.* ρ = *alterius scilicet hominis cura.*

Cetera tantum in sua natura = 𝔈 ex ci. ρ = *Cetera in sua tantum.* BGΖαβζη𝔍κστυφχψ Sa 𝔑 — 𝔊1. = *Cetera tam in sua n.* Sc 𝔛 𝔊2. = *Cetera tamen in s. n.* ο = *Cetera in sui natura.* R Pinc. v. l. 𝔊 — 𝔐𝔞 — *tantum.*

sunt, non uere perfecta, a quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est quod secundum uniuersam naturam perfectum. uniuersa autem natura rationalis est: cetera possunt in suo genere esse perfecta. In quo non potest beata uita esse 16 nec id potest quo beata uita efficitur: beata autem uita bonis efficitur. in muto animali non est quo beata uita efficitur: ergo in muto animali bonum non est. Mutum animal sensu conprendit praesentia. praeteritorum reminiscitur, cum id incidit quo sensus admonetur: tamquam equus reminiscitur uiae, cum ad

G(s∾) = *non n a t u r e perfecta.* GR 𝔑 — 𝔐a + *naturam perfectum e s t.* 𝔛𝔖 + *e s t perfectum.* B ∾. R (m∾) — *quod secundum — perfectum est.* α + *cetera n o n possunt.* 𝔛 = *cetera poss e n t.*

16. G(m∾) — *esse nec id potest — vita bonis.* BG = *q u o d beata vita efficitur.* R βγδζλοπτ (s.m.) φ (cr. ∾) ψ P2. 3. Col. = *quo beata vita p e r ficitur.* Rell. etiam P1. 4. ∾. Zγ(m∾) δεζσψ = *vita h o m i n i s efficitur.* 𝔛 + *vita h o m i n i s a l i a s bonis.* R(m∾) — *beata autem vita — efficitur: ergo.*

in muto animali non est quo beata vita efficitur = mR τ (τ s.m. = *p e r ficitur*) Pinc. ex. schol. Sc 𝔐 — 𝔈. 𝔊𝔖 + *beata vita non efficitur.* BυSa 𝔛 — *quo.* η — *est quo.* mGγδϑφ P1. = *in muto animali non e n i m beata vita efficitur.* βοχ + *in muto animali b o n u m non est quo beata vita efficitur* (βο = *p e r ficitur*). π = *in muto animali non est beata vita q u a e b o n o efficitur.* x + *in muto animali non est b e a t a v i t a n e c i d quo beata vita efficitur.* quae scriptura omnino vera esse videtur. P4. = *e t i a m muto animali n a m est b e a t a v i t a n e c i d quo beata vita efficitur.* λP3. Col. = *in muto animali non est beata vita q u a e b o n i s* [Col. = *h o m i n i s*] *p e r ficitur.* ρ = *in muto animali non est beata vita.* P2. „horum nihil habet." 𝔑 — 𝔊2. = *in muto animali beata vita n o n efficitur.*

e r g o in muto animali = x ex. scholast. 𝔊 — 𝔖 (𝔖 = [*ergo*]).
Rβλχ = *in muto i g i t u r animali.* οπ = *in muto a u t e m animali.* ρ = *i g i t u r in muto animali.* BG γδηϑστυφ Sac 𝔛𝔑 — 𝔊2. — *ergo.* 𝔛 = *Mutum animal i s.* B = *sen u m* [Sa 𝔖 =] *conprendit.* GR 𝔛𝔑 — 𝔐a = *compreh e n dit.* B = *prae t i torum.* ζ = *praeterit a.* 𝔛 = *inciden t.* B(s n.) P1. 4. 𝔑 — 𝔅 = *q u o s sensus.* 𝔛 — *quo.* Rδζλπτφ (cr. ∾) χ P3. Col. = *admo n e n tur.* B𝔑 = *admon e r e tur.* quod videtur confirmare scripturam modo laudatam. αου = *admone r e n tur.* ψ = *admo v e n tur.* ϑx P1. 4. 𝔑 — 𝔅 = *admo v e r e tur.* σ = *admo v etur.* η = *admon e r i t.* P2. = *admo v e r e n tur.* 𝔛 = *admon e r e n tur a l i a s r e n o v a r e n t u r.*

tamquam e q u u s reminiscitur viae, cum ad initium eius admo t u s est = 𝔊2. — 𝔖. Ex. Francisc. = *praeteritorum reminiscitur. reminiscitur viae, cum ad initium eius admot u m* rell. om. BG Zαβγ ηϑιxοπτυφχψ P1. 2. 4. Col. 𝔑 — 𝔊1. = *tamquam q u o s* [Zφ = *q u o.* χ = *q u o r u m.* βιοπ P2. = *q u o q u e*] *r e m i n i s c i t u r. reminiscitur viae* [P1. 𝔑 — 𝔊1. = *m e*] *cum ad initium eius admot u m* [γψ Col. = *admon i t u m*] *est* (𝔊1. — *est*). Rλ P3. — *tamquam animus* et = *admot u m est.* et illa verba propterea possunt in suspicionem incidere, quod omnes mssti neutrum genus (*admo t u m*) servant: idem iam Grut. senserat. δε — *tamquam equus* et = *adm o n i t u m est.* σ = *tanquam q u o s s e n s u s r e m i n i s c i t u r.*

17 initium eius admotus est. in stabulo quidem nulla illi uiae quamuis saepe calcatae memoria est. Tertium uero tempus, id est futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum uideri perfecta natura quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, praeterito, praesente, uenturo. Animalibus tantum quod breuissimum est in transcursu datum, praesens. praeteriti rara memoria est nec umquam 18 reuocatur nisi praesentium occursu. Non potest ergo perfectae naturae bonum in inperfecta esse natura: aut si natura alia habet hoc, habent et sata. Nec illud nego ad ea quae uidentur secundum naturam magnos esse mutis animalibus inpetus et concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut 19 inordinatum est bonum aut turbidum. Quid ergo? inquis: muta animalia perturbate et indisposite mouentur? Dicerem illa

reminiscitur ∾ *admo tu m est.* ρ𝔛 = *tanquam r e m i n i s c i t u r. reminiscitur* ∾ *admot u m est.*

17. B = *nulla illi vi a e s t quamvis* ∾ *memori a e* [*e* n.] *est.* G𝔖 P1. = *nulli vi a e s t.* R = ∾ *calcaver i t.* 𝔛 = *nulla illi vi a e s t* ∾ *calcaver i t.* 𝔑 — 𝔅 = *nulla illi vi a e s t* ∾ *calcar e.* η = *nulli vi a est* ∾ *calcar e.* ε = *illi nulla vi a e s t quamvis saepe calcat et memori a e est.* Ζβφ = *nulli illi viae* ∾ *memori a e est.* ζ = *illi vi a e s t quamvis calcut a saepe memoria.* γδ = *nulli illi vi a e s t quamvis e n i m calc a r e. Tertium.* υ = *nulla a l i i vi a e s t quamvis.* σ = *nulli vi a quamvis.* ϰ = *nulli illi vi a e s t quamvis.* ιλ = *nulli illi viae quamvis.* ρ = *nulla illi vi a est. Futurum tempus ad muta.* 𝔊 1. 2. = *nullius vi a e e s t* [𝔊 2. — *est*] ∾ *memoria est.* 𝔊 — 𝔅 1. — *illi.* Rell. etiam Pinc. Gr. ∾. 𝔛 — *id est* ante *futurum.* γδ + *ergo n o n potest.* 𝔖 — *temporis* post *perfecti.*

praesente, v e n turo = B Sa 𝔊. G𝔖κρστ = *praesente, f u turo.* R 𝔛𝔑 — 𝔐α = *praesente e t f u turo.* B = *tantum quod g r a v i s simum est.* B = *in t r a c u r s ū datum.* de qua forma vide. Ζαη𝔖 ιϰσπρσφ Gr. 𝔛 = *i n t r a c u r s u m datum.* G 𝔑 — 𝔅 = *i n t e r c u r c u m datum.* Rλχ = *i n t r a c u r s u m datur.* ε = *in transcursu stat praesens.* ρ = *in transcursu s t a t. praeteriti rara.*

18. G(s∾) 𝔖 — *ergo.*

aut si natura a l i a habet hoc, habent et sata = 𝔊. B = *aut si natur a l i a habet hoc h a b e t habent et sata.* υ = *aut si natura habet hoc h a b e t habent et sata.* η = *a t si natura l i a habet hoc, h a b e t a r b o r et habent sata.* G α𝔖κοσ ex. Francisc. ex. divae Mariae P1. 4. 𝔑 — 𝔅 — *alia.* R = *aut si natura, hoc h a b e t quod habent e t i a m sata.* β = *aut si natura e s t habet hoc h a b e t q u o d n o n habent et sata.* γδχ = *aut si natura habet hoc h a b e t q u o d habent et sata.* ιλ P2. 3. = *aut si natura* [P2. 3. + *hoc*] *habet q u o d n o n habent e t i a m sata.* τ = *aut si natura habet habent et sata* (μτ = *habet q u o d n o n*). Col. = *aut si a natura, hoc habet q u o d habent et sata.* 𝔛 = *aut si natura h a b i t i hoc habet q u o d habent et sata.* 𝔊 1. — 𝔐α = *aut si natura habet, hoc h a b e t q u o d habent et sata.* η = *Nec h o c nego.* R = *e t turbidos.* ζ = *turbatos.* ϰ — *aut* ante *inordinatum.*

19. Ζφ = *perturbate et indisposite moventur, si moventur s e c u n d u m n a t u r a m s u a m? Dicerem.* G — *moventur* — *et indisposite.* B = *Dicer e illa.* ι +

perturbate et indisposite moueri, si natura illorum ordinem caperet: nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbatum enim id est quod esse aliquando et non perturbatum potest. Sollicitum est quod potest esse securum. Nulli uitium est, nisi cui uirtus potest esse. Mutis animalibus talis ex natura sua 20 motus est. Sed ne te diu teneam, erit aliquando bonum in muto animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid perfectum: sed nec bonum absolute nec uirtus nec perfectum. Haec enim rationalibus solis contingunt quibus datum est scire quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo est nisi in quo ratio. Quo 21 nunc pertineat ista disputatio quaeris et quid animo tuo profutura sit? Dico: et exercet illum et acuit et utique aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem etiam quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico: nullo modo prodesse possum magis, quam si tibi bonum tuum ostendo, si te a mutis animalibus separo, si cum deo pono. Quid, inquam, uires 22

Dicerem in illa. γδψ = *Perturbatur enim id quod esse.* mGZ βτ = *Perturbatur enim idem quod.* o = *Perturbatur autem id quod esse aliquando.* ℑιλυ = *idem quod est aliquando.* G (s∾) — *nisi.* χ = *uitium inest nisi cui uitium potest inesse.*

20. *erit aliquando bonum* = B (apud quem *bonum* est in litura) G αηℑκο (s.m.) στ P1. Col. (? an P4.?) Sac 𝔛𝔖. Rβιλο (p.m.) P2. 3. + *non erit aliquando bonum.* ρ = *est aliquod bonum in bruto et aliqua virtus et aliquid perfectum.* Col. + *non erit aliquando aliquod bonum.* ℜ — 𝔊1. = *aliquando erit bonum.* 𝔊2. — 𝔐α = *aliquod erit bonum.* 𝔖 + *erit aliquando* [sive *aliquale*] *bonum. aliquale* scripsit ex ci. GZβ mγo τ(s.m.) φ = *aliquando virtus.* G = *aliud perfectum.*

sed nec bonum absolute = mss. etiam Pinc. Gr. Ss. 𝔛ℜ — 𝔅𝔖. 𝔊1. + *sed quare nec.* 𝔊2. — 𝔐α + *sed quale nec.* Sa ℜ — 𝔐 𝔖 = *rationabilibus solis.* η 𝔛 = *rationabilibus* om. *solis.* Zκσφχ = *rationabilibus solum* [η =] *contingit.* Rell. etiam Gr. Sc. ∾. B (n.) + *si quare.* Rβιλπ P2. 3. 𝔛 = *in nullo est in quo ratio non est.*

Gγδεζℑκσψ P1. 4. Col. + *nisi in quo ratio est.*

21. Gℑκσ ℜ — 𝔊1. + *Quo modo nunc* (ℜ — 𝔊1. = *tunc*). ℑ P1. — *Dico.* probat Grut. RP3. = *quod exercet.* ζ = *et accrevit et utique.* B = *honesta ten tet* (vel *tenet*).

etiam quod moratur = RλπP3. 4. Col. 𝔖. ℑP1. = *Prodesse autem etiam quo moratur.* BG P2. Sac 𝔛 = *etiam quo moratur.* Zα β mγ mδηυ = *et quo moratur* (mZ = *in quo*). ζℜ — 𝔅 = *quod moratur* sine *etiam.* γδ 𝔊1. — 𝔐α = *et quod m.* B (s m) ℑυ = *properante.* 𝔖 + *Sed* [*et*] *illud dico* ex ci. BGστυ = *Sed illum dico.* ℑ = *Sed illum dicunt.*

prodesse possum magis = ζηℑκσ τ P4. Sa ℜ — 𝔊2. 𝔖. BG αγδουχ P1. = *prodesse possunt magis* (P1. = *magis possunt*). Rιλ Pinc. v. l. P2. 3. Col. = *prodesse posse magis.* ε Col. + *prodesse tibi magis possum* (Col. = *possunt*). τ (s.m.) Sc 𝔊 — 𝔐α + *prodesse tibi possum magis.* G = *quam sit tibi.* σ — *tuum.* π = *ostendero.* R = *ab animalibus mutis.* B = *a multis animalibus.* o = *separavero.* αε = *sed cum deo pono.* x = *et cum deo.*

22. 𝔛 = Q[illegible] vires.

corporis alis et exerces? pecudibus istas maiores ferisque natura concessit. Quid excolis formam? cum omnia feceris, a mutis animalibus decore uinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum uel Germanorum modo uinxeris uel, ut Scythae solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice
23 formosior. Cum te ad uelocitatem paraueris, par lepusculo non eris. Uis tu relictis in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod est hoc? animus scilicet emendatus ac purus, aemulator dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens. Rationale animal es:
24 quod ergo in te bonum est? perfecta ratio. Hanc tu ad suum finem euoca in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, cum tibi ex te gaudium omne nascetur, cum in his quae homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inue-

BGεζοστ 𝔑 — 𝔅 = *ista maiores.* Gζ = *Quid extollis formam.* R Ζβιλπφχ P2. 3. Col. 𝔄 + *cum omnia sic feceris.* P4. — *cum.*

a mutis animalibus = BR αβγδ εζηϑιλοπτ (s.m.) χ 𝔄. G τ (p.m.) 𝔑 — 𝔖 = *a multis animalibus.* Rλ = *capillos* ∾ *cum illos.* B = *capullum.* B = *effunderis.*

vel Germanorum modo = BGR e ρρ (exc. βχ) Gr. Erl. Herb. 𝔄𝔑 — 𝔊𝔖 (γδ = *Grimanorum*). βχ = *vel Germanorum more.* Pinc. v. l. — *modo.* Pinc. ci. 𝔐 — 𝔖 = *vel Germ. nodo* (𝔑u + *vel ut Germ.*). λσ 𝔑 — 𝔅 = *iunxeris.* σ = *sciti ad solem sparseris.* B = *Scytae.* 𝔑 — 𝔅 = *Scythi.* B = *aequo densior.* G (cr. ∾) = *dempsum.* ϑ = *densum.* Rλ mπ + *densior coma iactabitur. Iuba horrebit.* η = *Iubar horrebit.* G = *in olivum cervice.* mGτ = *in leonis cervice.* B = *formonsior.*

23. 𝔄 + *in aliena niteris alias intueris.* ϑτ — *in* ante *aliena.* η = *dum aliena mentiris.* G (s∾) = *ad domum reverti tuam.* R = *Quid est hoc?* Gβγδζϑχ = *Quid hoc est?* 𝔑 — 𝔐a = *Quod hoc est?* Gαγδιxψ 𝔑 — 𝔈1. = *emundatus.* 𝔄 = *nihil extra sui ponens.* Gβ (m ∾) γδζηστ (s. m.) φ (s.m.) ψ P4. 𝔄𝔈1. — 𝔊 = *Rationalis animalis* sine *es.* R = *Rationale animal est.* P3. = *Ratio animal est.* P1. „hic mancus.“ σ = *ponens rationalis. quod ergo.* ατ (p.m.) 𝔑 — 𝔅 = *rationales animales* sine *es.* 𝔐 — *Rationale animal es.* Col. — *es.* Rell. etiam P2. ∾. Gγδηϑxπψ Col. = *quid ergo.* Gεφ P1. 4. Col. 𝔑 — 𝔈1. = *vitae bonum.*

24. *Hanc tu ad suum finem* = Rαζιλπτχ 𝔖. Bρυ = *an tu ad suum finem hanc evoca.* Gϑ = *Hanc tu ad summum bonum finem.* β + ∾ *finem hanc evoca.* 𝔄 + ∾ *finem hanc tu evoca.* Etiam Sac = *ad suum finem.* mπ 𝔑 — 𝔐a = *ad summum finem.* 𝔄 = *tunc bonum te esse iudica.* 𝔑𝔗 = *iudicat.* R (s∾) = *et tibi ex te gaudium.* λ P3. + *cum et tibi ex te gaudium.* B = *ex gaudium* (*ex* notatum, *te* a rec. m. additum). G (m∾) αεη 𝔈2. — *ex te.* υ = *cum tibi et gaudium.* x P4. = *cum tibi ex ea gaudium.* λ (?) = *tunc tibi et gaudium.* ϑστ P1. 𝔑 — 𝔈1. = *dum tibi gaudium.* Col. = *dum ex te omne tibi gaudium.* Rell. etiam Pinc. P2. ∾.

cum in his quae = Ζυφ 𝔈2. — 𝔖.

neris, non dico quod malis, sed quod uelis. Breuem tibi formulam dabo qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias: Tunc habebis tuum, cum intelleges infelicissimos esse felices. Uale.

𝔛 = *Cum de his quae.* ρ = *Cum visis omnibus quae.* Rell. etiam Gr. 𝔑 — 𝔈1. = *Cum visis quae.* probat Grut. Lips. ci. = *homines cupiunt.* R (n.) + *et custodiunt.* 𝔛 = *quod malis scilicet quod velis.* G + *se iam sentias.* mηπ mχ + *te iam sentias.* RZαβγδεζησφχψ 𝔛 𝔈1. + *Tunc habebis tuum bonum.* ιχλ sτ P2. 3. 4. Col. 𝔈2. + *Tunc habebis bonum tuum.* o = *Tum habebis tuum bonum.* Pinc. ex. domest. 𝔊 — 𝔐a + *Bonum tunc habebis tuum.* BG𝔟τυ ex. Francisc. P1. Sa 𝔑 — 𝔚𝔖 λ.

Addenda et corrigenda.

p. 21. lin. ult. Ep. 7, 2. *Quid me existimas dicere?* Goerenz in Progr. Lycei Zwicc. a. 1812. p. 11. *dicere* delendum censet.

p. 49. not. col. 1. lin. 16. pro *dii boni* scribe *di boni*.

p. 67. lin. 4. Ep. 16, 2. Goerenz l. l. ci. = *Itaque quid tibi apud me pluribus verbis?* Nam *opus est*, inquit, per se intelligitur, ut saepissime. *Que* autem *quid* extrusit; quod alias vel sua sponte a librariis omittitur, vide III. Legg. 20, 48.

p. 147. lin. ult. Ep. 35, 4. Etiam Erl. = *aliubi atque aliubi*. Herb. Norimb. = *ali cubi*.

p. 271. not. col. 1. lin. 4. pro mP3. — rectae scribe mP3. — *rectae*.

p. 480. in marg. pro 33 scribe 4.
pro 34 „ 5.
pro 35 „ 6.